

समुपविश्य द्वारि दर्शितादरेण—‘सुन्दरि ! क एषः ? कस्यात्मजः ? किमभिधानश्च राजपुत्रः ? यस्य विधृतातिरुचिरवेषोऽयमितस्ततः संचरति बाह्योऽप्यनुचरवर्गः’ इति । निशम्य चेदं नूनमद्यैवायमन्यदेशादागतोऽन्यथा नैवं यदृच्छया पृच्छतीति चिन्तयन्त्या मया प्राञ्जलमेवोदितम्—‘भ्रातः ! शृणु, निवेदयामि, एष निःशेषभारतवर्षविख्यातगुणसंपदखिलभूपालवृन्दवन्दितपादारविन्दयुगलः सकलविपक्षराजराजयक्ष्मा राज-लक्ष्मीनिवासजङ्गमकमलखण्डस्यागतृप्ताप्तचारणपरम्पराप्रवृत्तिजनिततीव्रमन्मथोन्मदाभिरखिलदिङ्मुखख्यात-रूपसौभाग्यसंपद्भिर्द्वीपान्तरमहाराजकन्यकाभिरनुदिवसमपहार्यमाणचित्रफलकारोपितविद्वरूपो रूपतुलित-नलकूबरश्चतुरम्बुराशिवेलावनावच्छिन्नभूमण्डलपतेरैक्ष्वाकक्षोणिपालकुलतिलकस्य त्रैलोक्यनाथेन भगवता पाक-शासनेनाप्यनेकशस्त्रिदशसंसदि श्लाघितमहिम्नो महाराजमेघवाहनस्य निजशिरश्छेदसाहसप्रसादितराजलक्ष्मी-वरप्रदानलब्ध एकसूनुर्नृत्यगीतचित्रादिकलाशास्त्रपारदृश्या हरिवाहनो नाम कुमारः क्रीडार्थमिदमुद्यानमागतः

टिप्पणकम्—धनदपुत्र.-नलकूबर. [इ] ।

दृष्ट [आ] । च पुन , अन्तिकोदेशम् निकटोर्ध्वदेशम् , आगता अहम् , द्वारि तन्मण्डपद्वारदेशे , समुपविश्य सम्यगुपविश्य , दर्शितादरेण प्रकटितादरेण , तेन बालकेन , अहं पुष्टा अनुपदवक्ष्यमाणजिज्ञासा ज्ञापिता , किमित्याह— सुन्दरि ! मनोहरे ! , एषः अयः , कः ? कस्य आत्मज ? , च पुन किमभिधानः ? किं नामा ? , राजपुत्रः वृषकुमार , यस्य यत्सम्बन्धी , विधृतातिरुचिरवेषः गृहीतपरमोज्ज्वलवेष , अयं बाह्योऽपि किमुताभ्यन्तरिक , अनुचरवर्गः किङ्करगण , इतस्ततः अत्र तत्र , सञ्चरति विचरति , इति । च पुन , इदं तद्वाक्यमेतत् , निशम्य श्रुत्वा , अद्यैव अस्मिन्नेव दिने , अयं बालक , नूनम् अवश्यम् , अन्यदेशात् विदेशात् , आगत , अन्यथा एतद्देशीयत्वे , यदृच्छया यथेच्छम् , एव न पृच्छति पृच्छेत् , इति इत्य , चिन्तयन्त्या विष्णुशन्त्या , मया , प्राञ्जलमेव सरलमेव , स्पष्टमेवेति यावत् , उदितम् उक्तम् । किमित्याह—भ्रात ! शृणु स्वप्रश्नोत्तरं श्रवणगोचरीकुरु , निवेदयामि विज्ञापयामि , एषः अयः , निःशेषभारत-वर्षविख्यातगुणसम्पदखिलभूपालवृन्दवन्दितपादारविन्दयुगलः नि शेषे—समस्ते , भारतवर्षे , विख्याता—प्रसिद्धा , गुणसमृद्धिर्यथा तादृशानाम् , अखिलभूपालाना—समस्तनृपाणा , वृन्देन—गणेन , वन्दितम्—अभिवादितं स्तुतं वा , पादारविन्दयुगल-चरणकमलयुगल यस्य तादृश , पुन सकलविपक्षराजराजयक्ष्मा सकलाना—सर्वेषा , विपक्षाणा—शत्रुभूताना , राज्ञा , ध्ये राजयक्ष्मा—तदाख्यरोगराज , पुन लक्ष्मीनिवासजङ्गमकमलखण्डः लक्ष्म्या , निवास—निवासास्पदभूत , जङ्गम—गमन-शील , कमलखण्ड—कमलकाननरूप , पुन द्वीपान्तरमहाराजकन्यकाभिः . अन्यद्वीपवासिमहादृपकुमारिकाभिः , अनु-दिवसं प्रतिदिनम् , अपहार्यमाणचित्रफलकारोपितविद्वरूप . अपहार्यमाणं—क्रियमाणापहरण , चित्रफलकारोपित-चित्रपट्टिकानिहित , विद्व चित्रित , रूपम्—आकृतिर्यस्य तादृश , कीदृशीभि ? स्यात्तृप्ताप्तचारणपरम्पराप्रवृत्तिजनित-तीव्रमन्मथोन्मदाभिः त्यागेन—दानेन , तृप्ताना—तुष्टानाम् , आप्तचारणपरम्पराणा—विश्वस्तवन्दिगणाना , प्रवृत्त्या—वार्तया , जनित , तीव्र—उत्कट , मन्मथोन्माद—कामविभारो यासा ताभिः , पुन अखिलदिङ्मुखख्यातरूपसौभाग्यसम्पद्भिः अशेषदिगन्तविश्रुतरूपलावण्यसम्पत्तिकाभिः , पुन रूपतुलितनलकूबर . रूपेण कान्त्या , तुलित—उपमित , नलकूबर—कुचेरात्मजो येन तद्दृश , पुन चतुरम्बुराशिवेलावनावच्छिन्नभूमण्डलपतेः चतुर्णाम् अम्बुराशीना—सनुदाणा , या वेला—तटा , तद्वर्तिवने , अवच्छिन्नस्य—परिच्छिन्नस्य , भूमण्डलस्य , पत्यु , पुन ऐक्ष्वाकक्षोणिपालकुलतिलकस्य इक्ष्वाकुत्रैलोक्यनाथेन त्रिभुवनस्वामिना , भगवता ऐश्वर्यशालिना , पाकशासनेनापि इन्द्रे-णापि , अनेकश . बहुश , त्रिदशसंसदि देवसभाया , श्लाघितमहिम्न . प्रशंसितमहत्तास्य , महाराजमेघवाहनस्य मेघवाहनाख्यमहानृपते , निजशिरश्छेदसाहसप्रसादितराजलक्ष्मीचरप्रदानलब्ध . स्वमस्तकमर्तनसाहसप्रीणित राजलक्ष्मीमूर्त्तृद्वरप्रदानप्राप्त , एकरसूनु . एकमात्रपुत्र , पुन नृत्यगीतचित्रादिकलाशास्त्रपारदृश्या वृत्त्यादिकलाना यानि शास्त्राणि—आगमा , तेषा पारदृश्या पार गत , हरिवाहनो नाम हरिवाहनाख्य , कुमार . युवराज , क्रीडार्थं क्रीडानिमि-

प्रथमः —

श्रीविजयलायण्यसूरीश्वरज्ञानमन्दिरना

संस्कारः —

शाह-ईश्वरवास मूलषड

[शम्भार-सौण्ड]

सहायक सङ्गृहस्थ

शेठ केशवदास अजयत तथा शेठ मण्डीदास भगनदास

मुण्डविष्णु तरुधी आ अम प्रकाशित करवाभां उद्यम

सहायता भजेची छे

प्राप्तिस्थान—

[१]

श्रीविजयलायण्यसूरीश्वरज्ञानमन्दिर,
शोडाद, सौण्ड.

[२]

सरस्वतीपुस्तकभंडार,
डे० रतनपोस शायीस्थाना,
अमवाबाद (गुजरात)

मुद्रक—

छद्मभाई नारायण चौधरी

विश्वनाथ प्रेस १९१९ कोल्हापूर इंडिया, मुंबई नं २

॥ अहं ॥

आशैशवशीलशालिने श्रीनेमीश्वराय नमः ।

श्रीजिनेन्द्रशासनैकरसिक-धाराधीशासादितसरस्वतीविरुद-कवीन्द्र-

विप्राग्रणी-परमार्हत-श्रीधनपालसुधीशेन विरचिता

तिलकमञ्जरी ।

[तृतीयो विभागः]

तदुपरि—

विबुधशिरोमणिश्रीशान्त्याचार्यवर्यविरचितं टिप्पनकम् ।

श्रीमत्तपोगच्छाधिपति-सर्वतत्रस्वतत्र-शासनसम्राट्-जगद्गुरुश्रीविजयनेमिसुरीश्वरपट्टालङ्कारेण

व्याकरणवाचस्पति-शास्त्रविशारद-कविरत्नेति पदालङ्कृतेन विजयलावण्यसूरिणा

प्रणीता परागविवृतिश्च ।

नरेन्द्रतनयस्तु वीक्षितेन सर्वातिशायिना तस्य चारुत्वेन श्रुतेन चास्याः कुतूहलविधायिना विदग्धालापेन जनितप्रीतिर्गृहीत्वा तमादरेण 'भद्रे ! किमत्र लिखितम्' इत्यभिदधानः संनिधाने समासीनायाश्चामरग्राहिण्याः समुपनिन्ये । सलीलवलितभ्रूलतालक्षिताज्ञया च तथा तत्क्षणमेव विस्तारिते पुरस्तात् तत्र निहितदृष्टिरत्युत्कृष्टरूपां रूपिणीमिव भगवतो मन्मथस्य जयघोषणामुदारवेषसविशेषचारुगात्रीमचिरप्राप्तयौवनां कन्यकारूपधारिणी-मेकां चित्रपुत्रिकां ददर्श, विममर्शं चादृष्टपूर्वाकृतिविशेषदर्शनदूरविकसत्तारया दशा त्रिभुवनातिशायिनीमस्याः

नरेन्द्रतनयस्तु युवराजस्तु, हरिवाहनस्त्वित्यर्थः । वीक्षितेन अवलोकितेन, तस्य चित्रपटस्य, सर्वातिशायिना सर्वोत्तमेन, चारुत्वेन सौन्दर्येण, च पुन, श्रुतेन श्रवणगोचरीकृतेन, कुतूहलविधायिना औत्सुक्यजनकेन, अस्याः प्रतीहार्या, विदग्धालापेन नैपुण्यपूर्णेन आभाषणेन, जनितप्रीतिः उत्पादितस्नेहः, तं चित्रपटम्, आदरेण आदरपूर्वकं, गृहीत्वा धृत्वा, भद्रे ! कल्याणिनि ! अत्र अस्मिन् पटे, किं लिखितम् अङ्कितम्, इति इत्थम्, अभिदधानः ब्रुवाणः, सन्निधाने समीपे, समासीनायाः समुपविशन्त्या, चामरग्राहिण्याः बालव्यजनधारिण्या स्त्रिया, समुपनिन्ये समर्पितवान् । च पुन, सलीलवलितभ्रूलतालक्षिताज्ञया सलील-लीलासहितं यथा स्यात् तथा, वलितया-वक्रतामापादितया, भ्रूलतया-नेत्रोपरितनरोमराजिलतया, लक्षिता-प्रतीता, आज्ञा-तद्विस्तारणादेशो यथा तादृश्या, तथा चामरग्राहिण्या, तत्क्षणमेव तत्काल एव, पुरस्तात् अग्रे, विस्तारिते प्रस्तारिते, तत्र चित्रपटे, निहितदृष्टिः निवेशितदृष्टि सन्, अत्युत्कृष्टरूपाम् अत्यन्तोत्कृष्टसौन्दर्याम्, रूपिणीं रूपवतीं, भगवतः प्रभुत्वशालिन, मन्मथस्य कामदेवस्य, जयघोषणामिव जयध्वनिमिवेत्युत्प्रेक्षा, उदारवेषसविशेषचारुगात्रीम् उदारवेषेण-उत्कृष्टवेषेण, सविशेषचारु-निरतिशयसुन्दरं, गात्रं-शरीरं यस्यास्तादृशीम्, अचिरप्राप्तयौवनां प्राप्ताभिनवतारुण्यां, कन्यकारूपधारिणीं कुमारिकाकारवतीम्, एका, चित्रपुत्रिकां चित्रितपुत्रीं, ददर्श दृष्टवान् । च पुन अदृष्टपूर्वाकृतिविशेषदर्शनदूरविकसत्तारया अदृष्टपूर्वस्य-पूर्वमनवलोकितस्य, आकृतिविशेषस्य, दर्शनेन, दूरं विकसन्ती-प्रसरन्ती, तारका-कनीनिका यस्या तादृश्या, दशा

समुपविश्य द्वारि दर्शितादरेण—‘सुन्दरि! क एषः? कस्यात्मजः? किमभिधानश्च राजपुत्रः? यस्य विधृतातिरुचिरवेषोऽयमितस्ततः संचरति बाह्योऽप्यनुचरवर्गः’ इति। निशम्य चेदं नूनमद्यैवायमन्यदेशादागतोऽन्यथा नैवं यदृच्छया पृच्छतीति चिन्तयन्त्या मया प्राञ्जलमेवोदितम्—‘भ्रातः! शृणु, निवेदयामि, एष निःशेषभारतवर्षविख्यातगुणसंपदखिलभूपालवृन्दवन्दितपादारविन्दयुगलः सकलविपक्षराजराजयक्ष्मा राज-लक्ष्मीनिवासजङ्गमकमलखण्डस्यागतृप्ताप्रचारणपरम्पराप्रवृत्तिजनिततीव्रमन्मथोन्मदाभिरखिलदिङ्मुखख्यात-सौभाग्यसंपद्भिर्द्वीपान्तरमहाराजकन्यकाभिरनुदिवसमपहार्यमाणचित्रफलकारोपितविद्वरूपो रूपतुलित-लकूवरश्चतुरम्बुराशिवेलावनावच्छिन्नभूमण्डलपतेरैक्ष्वाकक्षोणिपालकुलतिलकस्य त्रैलोक्यनाथेन भगवता पाक-शासनेनाप्यनेकशस्त्रिदशसंसदि श्लाघितमहिम्नो महाराजमेघवाहनस्य निजशिरश्छेदसाहसप्रसादितराजलक्ष्मी-वरप्रदानलब्ध एकसूनुर्नृत्यगीतचित्रादिकलाशास्त्रपारदृश्या हरिवाहनो नाम कुमारः क्रीडार्थमिदमुद्यानमागतेः

टिप्पनकम्—धनदपुत्र - नलकुवर. [३] ।

दृष्ट [आ] । च पुन, अन्तिकोद्देशम् निकटोर्ध्वदेशम्, आगता अहम्, द्वारि तन्मण्डपद्वारदेशे, समुपविश्य सम्यगुपविश्य, दर्शितादरेण प्रकटितादरेण, तेन बालकेन, अहं पृष्ट्वा अनुपदवक्ष्यमाणजिज्ञासा ज्ञापिता, किमित्याह— सुन्दरि! मनोहरे! एषः अय, कः? कस्य आत्मजः?, च पुन किमभिधानः? किनामा?, राजपुत्रः नृपकुमार, यस्य यत्सम्बन्धी, विधृतातिरुचिरवेषः गृहीतपरमोज्ज्वलवेष, अय बाह्योऽपि किमुताभ्यन्तरिक, अनुचरवर्गः किङ्करगण, इतस्ततः अत्र तत्र, सञ्चरति विचरति, इति। च पुन, इदं तद्वाक्यमेतत्, निशम्य श्रुत्वा, अद्यैव अस्मिन्नेव दिने, अयं बालक, नूनम् अवश्यम्, अन्यदेशात् विदेशात्, आगत, अन्यथा एतदेशीयत्वे, यदृच्छया यथेच्छम्, एव न पृच्छति पृच्छेत्, इति इत्थ, चिन्तयन्त्या विमृशन्त्या, मया, प्राञ्जलमेव सरलमेव, स्पष्टमेवेति यावत्, उदितम् उक्तम्। किमित्याह—भ्रातः! शृणु स्वप्रश्नोत्तरं श्रवणगोचरीकुव, निवेदयामि विज्ञापयामि, एषः अय, निःशेषभारत-वर्षविख्यातगुणसम्पदखिलभूपालवृन्दवन्दितपादारविन्दयुगलः नि शेषे—समस्ते, भारतवर्षे, विख्याता—प्रसिद्धा, गुणसम्पद्धियैषा तादृशानाम्, अखिलभूपालाना—समस्तनृपाणा, वृन्देन—गणेन, वन्दितम्—अभिवादित स्तुतं वा, पादारविन्दयुगलं—चरणकमलयुगल यस्य तादृश, पुन सकलविपक्षराजराजयक्ष्मा सकलाना—सर्वेषा, विपक्षाणा—शत्रुभूताना, राज्ञा, क्षये राजयक्ष्मा—तदाख्यरोगराज, पुन लक्ष्मीनिवासजङ्गमकमलखण्डः लक्ष्म्या, निवास—निवासास्पदभूत, जङ्गम—गमन-शील, कमलखण्ड—कमलकाननरूप, पुन द्वीपान्तरमहाराजकन्यकाभिः अन्यद्वीपवासिमहानृपकुमारिकाभि, अनु-दिवसं प्रतिदिनम्, अपहार्यमाणचित्रफलकारोपितविद्वरूपः अपहार्यमाणं—क्रियमाणापहरण, चित्रफलकारोपित-चित्रपट्टिकाभिहित, विद्व चित्रित, रूपम्—आकृतिर्यस्य तादृश, क्रीडशीभिः? त्यागतृप्ताप्रचारणपरम्पराप्रवृत्तिजनित-तीव्रमन्मथोन्मदाभिः त्यागेन—दानेन, तृप्तानां—तुष्टानाम्, आसचारणपरम्पराणा—विश्वस्तबन्दिगणाना, प्रवृत्त्या—वार्तया, जनित, तीव्र—उत्कट, मन्मथोन्माद—कामविकारो यासा ताभि, पुन अखिलदिङ्मुखख्यातरूपसौभाग्यसम्पद्भिः अशेषदिगन्तविश्रुतरूपलावण्यसम्पत्तिकाभि, पुन रूपतुलितनलकूवरः रूपेण कान्त्या, तुलित—उपमित, नलकूवर—कुवेरात्मजो येन त दृश, पुन चतुरम्बुराशिवेलावनावच्छिन्नभूमण्डलपतेः चतुर्णाम् अम्बुराशीना—समुद्राणा, या वेला—तटा, तद्वर्तिवनै, अवच्छिन्नस्य—परिच्छिन्नस्य, भूमण्डलस्य, पर्यु, पुन ऐक्ष्वाकक्षोणिपालकुलतिलकस्य ऐक्ष्वाककुलोत्पन्नभूपतिगणश्रेष्ठस्य, त्रैलोक्यनाथेन त्रिभुवनस्वामिना, भगवता ऐक्ष्वर्यशालिना, पाकशासनेनापि इन्द्रेणापि, अनेकश. बहुश, त्रिदशसंसदि देवसभाया, श्लाघितमहिम्न. प्रशंसितमहत्ताकस्य, महाराजमेघवाहनस्य मेघवाहनाख्यमहानृपते, निजशिरश्छेदसाहसप्रसादितराजलक्ष्मीवरप्रदानलब्ध. स्वमस्तककर्तनसाहसप्रीणित राजलक्ष्मीकर्तृकवरप्रदानपाप्त, एकसूनु. एकमात्रपुत्र, पुन नृत्यगीतचित्रादिकलाशास्त्रपारदृश्या नृत्यादिकलाना यानि शास्त्राणि—आगमा, तेषा पारदृश्या पार गत, हरिवाहनो नाम हरिवाहनाख्य, कुमार. सुवराज, क्रीडार्थं क्रीडानिभि-

卐 श्रीविजयनेमिसूरीश्वरग्रन्थमालारत्नम्-५२ 卐
याराधीआसादितमरस्वतीविरुदेन विप्रवर्गाग्रगेन कमनीय-
कवितालतालवालकल्पेन परमार्हतेन धनपालविदुषा

विरचिता—

❖ तिलकमञ्जरी ❖

[तृतीयो विभागः]

卐

तदुपरि—

पूर्णतल्लगच्छीय—विबुधशिरोमणि—श्रीशान्त्याचार्यविरचितं टिप्पनकम् ।

तथा

शासनसम्राट्—सर्वतन्त्रस्वतन्त्र—तपोगच्छाधिपति—

श्रीमद्विजयनेमिसूरीश्वरपट्टालङ्कारेण 'व्याकरणवाचस्पति—

शास्त्रविशारद—कविरत्न' इतिपट्टालङ्कृतेन

श्रीमद्विजयलावण्यसूरीश्वरेण विरचिता परागनामा विवृतिः ।

सम्पादकः—

पञ्चासप्रवरश्रीदक्षविजयगणीन्द्रः

卐

卐

卐

卐

卐

प्रकाशकम्—

श्रीविजयलावण्यसूरीश्वरज्ञानमन्दिरम्, बोटाद, सोराष्ट्र.

क्रास० २४८४]

नेमिस० ९

[विक्रमस० २०१४]

卐 श्रीविजयनेमिसूरीश्वरग्रन्थमालारत्नम्-५२ 卐

धाराधीशासौदितसरस्वतीविरुदेन विप्रवर्गाग्रगेन कमनीय-
कृतिहालितालुवालकल्पेन परमार्हतेन धनपालविदुषा

विरचिता—

तिलकमञ्जरी

[तृतीयो विभागः]

तदुपरि—

पूर्णतल्लगच्छीय—विवुधशिरोमणि—श्रीशान्त्याचार्यविरचितं टिप्पनकम् ।

तथा

शाससनम्राद्—सर्वतत्रस्वतत्र—तपोगच्छाधिपति—

श्रीमद्विजयनेमिसूरीश्वरपट्टालङ्कारेण 'व्याकरणवाचस्पति—

शास्त्रविशारद—कविरत्न' इतिपदालङ्कृतेन

श्रीमद्विजयलावण्यसूरीश्वरेण विरचिता परागनामा विवृतिः ।

श्री आचार्य विनयचन्द्र ज्ञान भण्डार, जयपुर

सम्पादकः—

पञ्चासप्रवरश्रीदक्षविजयगणीन्द्रः

卐 卐 卐 卐 卐

प्रकाशकम्—

श्रीविजयलावण्यसूरीश्वरज्ञानमन्दिरम्, बोटाद, सौराष्ट्र.

वीरस० २४८४]

नेमिस० ९

[विक्रमस० २०१४]

प्रकाशक —

श्रीविजयछावण्यसूरीश्वरज्ञानमन्विरता

अभ्यन्ताहक —

शाह-ईश्वरवास मूलभंड

[बोटाह-सौराष्ट्र]

सहायक सदस्य

शेठ ईशवहाल अखिलत तथा शेठ भण्डीवाल भजनवाल
मुण्डविष्णु तरुणी मा अथ प्रकाशित कस्वामां उद्धार
सहायता भण्डी छे

प्राप्तिस्थान—

[१]

श्रीविजयछावण्यसूरीश्वरज्ञानमन्विर,
बोटाह, सौराष्ट्र.

[२]

सरस्वतीपुस्तकमंडार,
डे० रतनपोख, हाथीबाणा,
अमदाबाद (गुजरात)

मुद्रक—

आहमीबाई नारायण चौधरी

निम्नछापार प्रेष २६।२८ खेडमाळ व्हीव, मुंबई नं २

॥ अहं ॥

आशैशवशीलशालिने श्रीनेमीश्वराय नमः ।

00163

श्रीजिनेन्द्रशासनैकरसिक-धाराधीशासादितसरस्वतीविरुद-कवीन्द्र-

विप्राग्रणी-परमार्हत-श्रीधनपालसुधीशेन विरचिता

तिलकमञ्जरी ।

[तृतीयो विभागः]

तदुपरि—

विबुधशिरोमणिश्रीशान्त्याचार्यवर्यविरचितं टिप्पनकम् ।

श्रीमन्तपोगच्छाधिपति-सर्वतन्त्रस्वतन्त्र-शासनसम्राट्-जगद्गुरुश्रीविजयनेमिसूरीश्वरपट्टालङ्कारेण

व्याकरणवाचस्पति-शास्त्रविशारद-कविरत्नेति पदालङ्कृतेन विजयलावण्यसूरिणा

प्रणीता परागविवृतिश्च ।

नरेन्द्रतनयस्तु वीक्षितेन सर्वातिशायिना तस्य चारुत्वेन श्रुतेन चास्याः कुतूहलविधायिना विदग्धालापेन जनितप्रीतिर्गृहीत्वा तमादरेण 'भद्रे ! किमत्र लिखितम्' इत्यभिदधानः संनिधाने समासीनायाश्चामरग्राहिण्याः समुपनिन्ये । सलीलवलितभ्रूलतालक्षिताज्ञया च तया तत्क्षणमेव विस्तारिते पुरस्तात् तत्र निहितदृष्टिरत्युत्कृष्ट-रूपां रूपिणीमिव भगवतो मन्मथस्य जयघोषणामुदारवेषसविशेषचारुगात्रीमचिरप्राप्तयौवनं कन्यकारूपधारिणी-मेका चित्रपुत्रिका ददर्श, विममर्श चादृष्टपूर्वाकृतिविशेषदर्शनदूरविकसत्तारया दृशा त्रिभुवनातिशायिनीमस्याः

नरेन्द्रतनयस्तु युवराजस्तु, हरिवाहनस्त्वत्यर्थं । वीक्षितेन अवलोकितेन, तस्य चित्रपटस्य, सर्वातिशायिना सर्वोत्तमेन, चारुत्वेन सौन्दर्येण, च पुन, श्रुतेन श्रवणगोचरीकृतेन, कुतूहलविधायिना औत्सुक्यजनकेन, अस्याः प्रतीहार्या, विदग्धालापेन नैपुण्यपूर्णेन आभाषणेन, जनितप्रीतिः उत्पादितमेह, तं चित्रपटम्, आदरेण आदरपूर्वक, गृहीत्वा धृत्वा, भद्रे ! कल्याणिनि ! अत्र अस्मिन् पटे, किं लिखितम् अङ्कितम्, इति इत्थम्, अभिदधानः ब्रुवाण, सन्निधाने समीपे, समासीनायाः समुपविशन्त्या, चामरग्राहिण्याः बालव्यजनधारिण्या स्त्रिया, समुपनिन्ये समर्पितवान् । च पुन, सलीलवलितभ्रूलतालक्षिताज्ञया सलीलं-लीलासहितं यथा स्यात् तथा, वलितया-वक्रतामापा-दितया, भ्रूलतया-नेत्रोपरितनरोमराजिलतया, लक्षिता-प्रतीता, आज्ञा-तद्विस्तारणादेशो यथा तादृश्या, तया चामरग्राहिण्या, तत्क्षणमेव तत्काल एव, पुरस्तात् अग्रे, विस्तारिते प्रस्तारिते, तत्र चित्रपटे, निहितदृष्टिः निवेशितदृष्टि सन्, अत्युत्कृष्टरूपाम् अत्यन्तोत्कृष्टसौन्दर्याम्, रूपिणीं रूपवतीं, भगवतः प्रभुत्वशालिन, मन्मथस्य कामदेवस्य, जयघोषणामिव जयच्चनिमित्त्युत्प्रेक्षा, उदारवेषसविशेषचारुगात्रीम् उदारवेषेण-उत्कृष्टवेषेण, सविशेषचारु-निरति-शयसुन्दरं, गात्रं-शरीरं यस्यास्तादृशीम्, अचिरप्राप्तयौवनं प्राप्ताभिनवतारुण्या, कन्यकारूपधारिणीं कुमारिकाकार-वतीम्, एकां, चित्रपुत्रिकां चित्रितपुत्रीं, ददर्श दृष्टवान् । च पुन अदृष्टपूर्वाकृतिविशेषदर्शनदूरविकसत्तारया अदृष्टपूर्वस्य-पूर्वमनवलोकितस्य, आकृतिविशेषस्य, दर्शनेन, दूरं विकसन्ती-प्रसरन्ती, तारका-कनीनिका यस्या तादृश्या, दृशा

शरीराययसमुदायचास्वामतिषिरम् । अनुपरतकौतुम्ब मुहुः केशपात्रे, मुहुर्मुञ्जशशिनि, मुहुरपरपत्रे, मुहु रक्षिपात्रयोः, मुहुः कण्ठकन्दल, मुहुः स्तनमण्डले, मुहुर्मध्यमार्गे, मुहुर्नाभिक्रमार्गे, मुहुर्वचनभारे, मुहु रुरुस्तम्भयोः, मुहुश्चरणारिस्तयोः, कृतारोहापरोहया इत्या तां ध्यमाधयत् [अ] । अनुपगभावितमनाश्च परिप्लव किञ्चित् तदाकारदर्शनोत्सुकचेतसः समरकैतोः कमलग्नप्रमुत्तानां च प्रभानराजपुत्राणामदर्शयत् । अयच्छब्द तां प्रसादप्रदितदृष्टिर्दारपात्रिका—‘ध्यागळे ! कुतः समासादितमिदमसमाभ्यदर्शनमम्यत्र विभ्य ङोकाचिरम्’ इति । अत्रवीच सा—‘कुमार’ विज्ञापयामि, भूयतां, यतः प्राप्तमिदम् । इदानीमेव द्वारदेशमस्तस्य विधाय कौतुकाकृष्टा त्रुमुद्गानलक्ष्मीमिदो गतास्मि, सपिस्त्रयप्रदितचक्षुषा च तत्र इतः प्रसर्पन्त्या मया सरित्तटासप्ततस्तुरण्डमध्यवर्तिन्यतिपुच्छकस्तामण्डपे तत्त्वजानीतसखिलार्द्रनळिनीपलाश कल्पित तत्त्वमभिज्ञयानो मनसिज्ञय इवातिशयशीघ्रामीशाननयनाभिन्नाहवेदनां विनोदमितुमायाव एको दर्शनीयाकृतिः पञ्चदशपरिदेशीयो वैदेशिकः पथिकवारको इत्य [आ] । पृष्टा च देनादमस्मिन्कोदेशमगता

मन्त्रेण त्रिमुयनातिशायिनीं श्लेष्मबोत्तयाम्, अस्याः चित्रपुत्रिध्याः शरीराययसमुदायचार्कतां ऋषीण्य- वगृह्यौषधम् अतिषिरम् अतिशैर्षकं यिममर्शं समाम्बेयवाञ्छर । च पुनः अनुपरतकौतुकः अनिहयौत्कनः एव केशपादा क्कमिन्वावशिष्टे मुहुः अनेकारम् पुनः मुञ्जशशिनि मुयचत्रे मुहुः पुनः अचरणपत्रे ओष्ठ पत्र मुहुः पुनः अक्षिपात्रयोः नेत्रपुत्रयोः मुहुः पुनः कण्ठकन्दले कण्ठनाळे मुहुः पुनः स्तनमण्डले वरुस्तम्भे मुहुः पुनः मध्यमार्गे इतिपथे च मुहुः पुनः नाभिक्रमार्गे नामिमन्त्रकमिन्वा, मुहुः पुनः जघनभारे ऋषि पुरोवर्तिमण्डले मुहुः पुनः ऊरुस्तम्भयोः जानूपरीमाणकम्बुश्लयोः मुहुः पुनः चरणारिस्तयोः चरणकम्बुयोः मुहुः कृतारोहापरोहया इतः आरंभः—उत्प्रेषणम् अरोह—अम्बेयं च वस्त्राकारेण इत्या नेत्रेण तां विन पुत्रिणां ध्यमाधयत् निम्नरात्र [ब] ।

च पुनः अनुपगभावितमनाः श्लेष्मबोत्तयाम्, अस्याः चित्रपुत्रिध्याः शरीराययसमुदायचार्कतां ऋषीण्य- वेतसा कस्या—पुत्रिध्याः आगाररंभे जग्दम्—उत्कथितं चेतः—हृदयं वस वाहसल समरकैतोः तदास्त्रयप कुमारस च पुनः कमलग्नप्रमुत्तानां कमलग्नशीला प्रभानराजपुत्राणां मुञ्जशशिनापरात् अदर्शयत् वशिष्ठोचरता प्रपितवान् । च पुनः प्रसादप्रदितदृष्टिः श्रेष्ठियेरितदृष्टिः तां पश्यतां द्वारपात्रिकां प्रतीतपीर भयपृच्छत् वृषान् किमिहा—यज्ञागळे ! तच्छिक ! दिप्यलोकात् सर्वभोजान् अम्यत्र अम्यसिन् श्लेके मत्सम्भाष्यद्दानम् अम्यम्बाम्—वम्भाषिकमुत्पन्नस्य वर्धनं वस वाहसम् इवैतिरं कुतः क्क्यात् समासादित कप्रारम् । च पुनः सा द्वारपत्रिका अग्रवीर्यं उच्छरती श्लेष्माह—कुमार ! कुतः । विज्ञापयामि अन्कोभ्यानि भूयतां भयव्यंशरीरिभ्याम् यतः वस्यात् इदं चित्र प्राप्त मम्यम् । इदानीमेव अयनेव द्वारदेशं द्वारस्थानम् अहाम्य त्वप्रतिमिपिद्यनां विधाय इत्या कौतुकाकृष्टा आत्स्वरशीघ्रता कठी इतः अस्यात् त्यागात् उद्यमं सधर्मी क्रीडाद्यनरात्मनैः त्रुमुद्गं श्लेष्मोत्तयत् गतास्मि, च पुनः सपिस्त्रयप्रदितचक्षुषा वाचपत्रेतिवज्जना तत्र इतः अय एव प्रसर्पन्त्या भ्राम्यन्त्या मया सरित्तटासप्ततस्तुरण्डमध्यवर्तिनि धरित्तसल—रुषीण्यस आववाः निष्टया च तत्कतदण्ड—अरिपताययम् । तन्मध्यवर्तिनि अतिमुक्कफस्तामण्डपं मुष्णम् अतिभन्तः— इत्यनेपयिमुक्क वशाशशा कतायाः—अशशीकतायाः मण्डपे तदित्थिताररुर्दमिषये तत्त्वजानीतसखिलार्द्रनळिनी- पलाशाकल्पित श्रद्धजानीपत्रकद्रिष्यदमिन्वा—तद्विषये तस्यं वन्त्याम् अधिज्ञायान् । तत्र अतिशयवीर्याम् अहोस्तम्भम् ईशाननयनाभिन्नाहवेदनाम् ईशानस्य विषयं नयनाभिना—रुषीण्यप्रकृताभिना वा इतः त्पेदयं- त्पु । यिनादपिनु वन्तिनुम् भाषान् भावत मनसिज्ञय इय कामरे इच्छुद्रेया एव इदानीयाकृतिः म-त्यथा पञ्चदशपरिदेशीयाः पयापिच्छरुषीण्यस्यः पददिकाः निरगतयाः पथिकवारको अधिज्ञायाम्

समुपविश्य द्वारि दर्शितादरेण—‘सुन्दरि ! क एषः ? कस्यात्मजः ? किमभिधानश्च राजपुत्रः ? यस्य विधृतातिरुचिरवेषोऽयमितस्ततः संचरति बाह्योऽप्यनुचरवर्गः’ इति । निशम्य चेदं नूनमद्यैवायमन्यदेशादागतोऽन्यथा नैवं यदृच्छया पृच्छतीति चिन्तयन्त्या मया प्राञ्जलमेवोदितम्—‘भ्रातः ! शृणु, निवेदयामि, एष निःशेषभारतवर्षविख्यातगुणसंपदखिलभूपालवृन्दवन्दितपादारविन्दयुगलः सकलविपक्षराजराजयक्ष्मा राजलक्ष्मीनिवासजङ्गमकमलखण्डस्यागतप्राप्तचारणपरम्पराप्रवृत्तिजनिततीव्रमन्मथोन्मदाभिरखिलदिङ्मुखख्यातरूपसौभाग्यसंपद्भिर्द्वीपान्तरमहाराजकन्यकाभिरनुदिवसमपहार्यमाणचित्रफलकारोपितविद्वरूपो रूपतुलितनलकूबरश्चतुरम्बुराशिवेलावनावच्छिन्नभूमण्डलपतेरैक्ष्वाकक्षोणिपालकुलतिलकस्य त्रैलोक्यनाथेन भगवता पाकशासनेनाप्यनेकशस्त्रिदशसंसदि श्लाघितमहिम्नो महाराजमेघवाहनस्य निजशिरश्छेदसाहसप्रसादितराजलक्ष्मीवरप्रदानलब्ध एकसूनुर्नृत्यगीतचित्रादिकलाशास्त्रपारदृश्या हरिवाहनो नाम कुमारः क्रीडार्थमिदमुद्यानमागतः

टिप्पणकम्—धनदपुत्र -नलकूबर [इ] ।

दृष्ट [आ] । च पुन , अन्तिकोद्देशम् निकटोर्ध्वदेशम् , आगता अहम् , द्वारि तन्मण्डपद्वारदेशे , समुपविश्य सम्यगुपविश्य , दर्शितादरेण प्रकटितादरेण , तेन बालकेन , अहं पृष्ट्वा अनुपदवक्ष्यमाणजिज्ञासा ज्ञापिता , किमित्याह— सुन्दरि ! मनोहरे !, एषः अय , कः ? कस्य आत्मज ? , च पुन किमभिधानः ? किञ्चामा ? , राजपुत्रः वृषकुमार , यस्य यत्सम्बन्धी , विधृतातिरुचिरवेषः गृहीतपरमोज्ज्वलवेष , अयं बाह्योऽपि किमुताभ्यन्तरिक , अनुचरवर्गः किङ्करगण , इतस्ततः अत्र तत्र , सञ्चरति विचरति , इति । च पुन , इदं तद्वाक्यमेतत् , निशम्य श्रुत्वा , अद्यैव अस्मिन्नेव दिने , अयं बालक , नूनम् अवश्यम् , अन्यदेशात् विदेशात् , आगत , अन्यथा एतद्देशीयत्वे , यदृच्छया यथेच्छम् , एव न पृच्छति पृच्छेत् , इति इत्थं , चिन्तयन्त्या विमृशन्त्या , मया , प्राञ्जलमेव सरलमेव , स्पष्टमेवेति यावत् , उदितम् उक्तम् । किमित्याह—भ्रात ! शृणु स्वप्रभोक्तरं श्रवणगोचरीकुरु , निवेदयामि विज्ञापयामि , एषः अय , निःशेषभारतवर्षविख्यातगुणसम्पदखिलभूपालवृन्दवन्दितपादारविन्दयुगलः नि शेषे—समस्ते , भारतवर्षे , विख्याता—प्रसिद्धा , गुणसमृद्धिर्येषां तादृशानाम् , अखिलभूपालानां—समस्तनृपाणां , वृन्देन—गणैः , वन्दितम्—अभिवादितं स्तुतं वा , पादारविन्दयुगलचरणकमलयुगल यस्य तादृश , पुन सकलविपक्षराजराजयक्ष्मा सकलानां—सर्वेषां , विपक्षणा—शत्रुभूतानां , राज्ञा , क्षये राजयक्ष्मा—तदाख्यरोगराज , पुन लक्ष्मीनिवासजङ्गमकमलखण्डः लक्ष्म्या , निवास—निवासास्पदभूत , जङ्गम—गमनशील , कमलखण्ड—कमलकाननरूप , पुन द्वीपान्तरमहाराजकन्यकाभिः अन्यद्वीपवासिमहानृपकुमारिकाभिः , अनुदिवसं प्रतिदिनम् , अपहार्यमाणचित्रफलकारोपितविद्वरूपः अपहार्यमाणं—क्रियमाणापहरण , चित्रफलकारोपितचित्रपट्टिकानिहित , विद्व चित्रित , रूपम्—आकृतिर्यस्य तादृश , क्रीडशीभिः ? त्यागतप्राप्तचारणपरम्पराप्रवृत्तिजनिततीव्रमन्मथोन्मदाभिः त्यागेन—दानेन , तृप्तानां—तुष्टानाम् , प्राप्तचारणपरम्पराणां—विश्वस्वबन्दिगणानां , प्रवृत्त्या—वार्तया , जनित , तीव्र—उत्कट , मन्मथोन्माद—कामविमारो यासां ताभिः , पुन अखिलदिङ्मुखख्यातरूपसौभाग्यसम्पद्भिः अशेषदिगन्तविश्रुतरूपलावण्यसम्पत्तिकाभिः , पुन रूपतुलितनलकूबरः रूपेण कान्त्या , तुलित—उपमित , नलकूबर—कुबेरात्मजो येन त दृश , पुन चतुरम्बुराशिवेलावनावच्छिन्नभूमण्डलपतेः चतुर्णाम् अम्बुराशीनां—समुद्राणां , या वेला—तटा , तद्वर्तित्वेनै , अवच्छिन्नस्य—परिच्छिन्नस्य , भूमण्डलस्य , पत्यु , पुन ऐक्ष्वाकक्षोणिपालकुलतिलकस्य इक्ष्वाकुकुलोत्पन्नभूतिगणश्रेष्ठस्य , त्रैलोक्यनाथेन त्रिभुवनस्वामिना , भगवता ऐश्वर्यशालिना , पाकशासनेनापि इन्द्रेणापि , अनेकशः बहुश , त्रिदशसंसदि देवसभायां , श्लाघितमहिम्न . प्रशंसितमहत्ता कस्य , महाराजमेघवाहनस्य मेघवाहनाख्यमहानृपते , निजशिरश्छेदसाहसप्रसादितराजलक्ष्मीवरप्रदानलब्ध . स्वमस्तकवर्तनसाहसप्रीणितराजलक्ष्मीकर्तृकवरप्रदानप्राप्त , एकसूनु . एकमात्रपुत्र , पुन नृत्यगीतचित्रादिकलाशास्त्रपारदृश्या त्रय्यादिवलानां यानि शास्त्राणि—आगमा , तेषां पारदृश्या पार गत , हरिवाहनो नाम हरिवाहनाख्य , कुमार . युवराज , क्रीडार्थं क्रीडानिमि-

मरिय प्यास्य नान्तस्था यन्तरालेन विरहोपलब्धमाणरक्षंशुकपत्राफस्य कुसुमायुधवेश्मनः कस्वितमनस्त्वेन परिगत पृत्तगण्डन जलमण्डपमप्यास्य [३] । प्रस्तुतविधिप्रकथाविनोद यैनमागस्यागत्य नारत्विवासिनो येदेगिद्यम् लाकाः षडानु शास्त्रुपु शिस्वपु च प्रकाशयितुमात्मनो विप्रक्षयतामनुक्षय पश्यन्ति । यदि च क्षेत्रुक प्रयात्रन च दर्शनन तदल्पमपि सत्रो भव, अनुभव भूयतः काळात्पिकळ जन्मफळम् अहमेव गत्वा दशपानि इष्टम्यजोद्दशन्नाधिकारनिपुष्ट महाभागम् । इयुक्त मया प्रीतिविकसितेक्षयः स क्षय प्यात्या गरितवाग्—'याम्मिनि ।' किमप्यानन्वितोऽहममुना त्वदाकापेन, यदि यथावेदितत्वथेषासौ कुमाए, तन् प्रयत्न्य श्रीष्टम्, अस्ति म महत् प्रयोजनमस्य दर्शनेन, यथा च मम तथाऽस्यापि महर्शनेन, केवळमिदं पुद्ग-गृहान चिप्रपट्टेनम्, अत्र सप्रयत्नेन भूत्या छितितमेक मया दिव्यकुमारिकारूपमनुरुपपरिवार परिष्टम्, तस्स कुरु कळाशास्त्रकुशलस्य क्रीडकिकम्, अहमपि त्वामनुप्राप्त एव । इत्यभिरुपातः सनिधान स्थातिनायाः प्रकृष्टचीनरुपप्रसेदिग्रयाः सप्रममाठुष्य चिप्रपट्टेनमुपनीतवान् [३] ।'

टिप्पनरूप—प्रसविकायाः आत्यकिमयाः [३] ।

तत्र इदम् एता उद्यान शोभाचनम् आगतः मागतकशास्त्रान्तरालेन सर्गैरर्षिप्रपणायाम्येन निरलापलब्ध भावतरुणांशुकपताकरा निरन्त-अनेज्जलम् अघममसिजयं उरन्तनमाणा-रस्यमाणा रक्षागुडताका-रुचक्षय वधनाद्य रान् ज्ञापय अस्य पुष्पाऽन्ताः कुसुमायुधवेश्मनः शमरदपहस्य सविच एव निरुच एव कस्वित एवियम् धनरुचन यपुरेण गणरक्षि बावर् च्छतरणचइन भावतरुन परिगत म्यातं जलमण्डपं जन्मवं एहम् भप्यास्य अविष्टिर् [३] । च पुनः नगरनिवासिनः नारदेषा च पुनः येदेशिकाः निरुप्रादायताः लाकाः मनाः प्रस्तुतविधिप्रकथाविनाइ मन्ता-वर्षितः विधिप्रकथाभिः मपूर्वकथाभिः मिनाइ-प्रीष्टियेन ताइष्टम् एतम् इव इतिहासनेति वरि भागत्य भागत्य भगहामज फळासु नाव्यापि, शास्त्रुपु भावनपु, च पुनः शिस्वेषु विरुचिषु भागमनः मस्य विचक्षयताम् अर्चनता प्रकाशयितुम् उद्दानविपुम् अनुक्षय्य षीष्टं पश्यन्ति एविवर्षीपुनेतिनः वरि क्रीतुक तदणन्तगुक्तम् च पुनः इदानेन तस्मात्प्राकरयेन प्रयोजनम् यशीति एता एति । यदि मन्त्रा गण्डन नव भूयतः अर्चिताः अन्तर् मयिकळ एतं जगत्तत्त न्यप्रयोजनम् अनुभव म्पुर्ति । प्रपण्यनाइदानाधिकारनिपुष्टा एतदीवद्वेचन पिशाटिपुषा अर्चना कया महाभाग महापुर्ष इतिवाक्ये निवर्ष इशायामि एतिवाक्येनवाभि मवाएः उक्त विवत एति प्रीतिविकसितशाया एपेयुज्येवनाः एता मया एव प्यात्या गरितवान् । इत्यनेन याम्मिनि । प्रपण्यनेन । मन्ता तन स्वदाकापेन त्वानन्तन अइ किमपि म म्पु आनन्वितः प्रयः । वरि यथा केन यथेव भावयिता र्चिष्ट, तथैव त्वन्त एव असी कुमारा पुष्टेव वीर इति एताः तन् एति नीम गारि प्रयर्तस्य तदणन्य व्रातं कुं अत्य पुष्टा मन्त्रास्य इतिवदव्य एतन् मय्य महत् उक्तं प्रयोजनम् अर्चि च पुनः यथा याए मव तदणनेन इत्यनेन एव तथा एव अनेन यथापि इतिहासनेति । इत्यम् इव मव पुष्टिर्ष्य अर्चं कुं मिष्टमय-एतम् एव विचयते विव वरि एव गृहाय भाव अत्र अन्तर् विचये सप्रयानेन अत्रैवता भूता मया अनुक्षयार्थिपारिष्टम् अद्वय-अद्वय एवयानेकाः प्रियेतावपुते वय तदम् एव दिव्यकुमारिका एव अन्तर्गतः इतिव विव म तन् मया कनाशास्त्रकुशलस्य विगनयार्थवपयन अत्र एव पुष्टेव वीरविक्रमः इति विव कुमारा एतन् इव इत्यनेन अनेन एव अनुप्राप्त एव एव तद एव अनेन व । इति । इ अमिदधानः पुष्टेव मधिधानस्यापिताया नन्तप्रका प्रकृष्ट चीनरुपप्रयोजनमायाः प्रकृष्टचीनरुपप्रयोजन एव गण्डन सप्रयत्न इत्यं आकृष्यमन्मय एतम् एव विचयते एव वरि एव तद एव [३] ।

इति निवेदयन्त्यामेव तस्यां स पथिकदारकः पार्थिवसुतस्य दर्शनपथमाययौ । आजगाम चाभिमुखम-
स्खलितया गत्या स्वभावपाटलं चरणयुगलमङ्गलतासङ्गवेलिताभिर्माग्वलिभिर्निजपल्लवकान्तिलोपाशङ्कयेव कुसुम-
रजसा धूसरीकृतमुद्ग्रहन्, गूढजानुपूर्वेणा वृत्तानुपूर्वेण प्रेङ्खता पादक्षेपेषु सविलासमूरुदण्डयुगलेन चलितवाल-
रम्भास्तम्भमिव तमुद्यानदेशमादर्शयन्, ज्वलदनेकपद्मरागशकलया तानवप्रकर्षादतिकष्टदृश्यमुदरदेशमाविष्कर्तुं
मुपसंगृहीतप्रचुरदीपयेव तपनीयपट्टिकया गाढावनद्धशुकहरितपट्टाशुकनिवसनः, शुष्कचन्दनाङ्गरागसन्देहदायिना
हारच्छविपटलेन छुरितोरःकपाटः, स्वलद्विशृङ्खलप्रकोष्ठहाटकवलयवाचालस्य पाणियुगलस्य विलसन्तीभि-
रुभयतः सलिलधाराधवलाभिर्नखमयूखसन्ततिभिरापूरयन्नासन्नतरुलतालवालानि [उ], नीलपीतपाटलैरुलसद्वि-
रङ्गुलीयकरत्नरागैरनुरागवृद्धये राजसूनोरपरमिव चित्रकर्मनर्मनिर्माणमन्वरे कुर्वाणः, सूक्ष्मविमलेन पाटलाकुसुम-
पाटलकान्तिना शरत्कालदिवस इव वालातपेन दूरमाहितच्छायावृद्धिर्धृतनेत्रकूर्पासकेन, श्रवणपाशप्रणयिनो-

टिप्पणकम्—आलवाल—स्थानकम् [उ] ।

इति इत्थं, तस्यां द्वारपाल्या, निवेदयन्त्यां विज्ञापयन्त्यामेव सत्या, स पथिकदारकः पथिकवालकः, पार्थिव-
सुतस्य युवराजस्य, दर्शनपथं दृष्टिमार्गम्, आययौ आगतवान् । च पुन अङ्गलतासङ्गवेलिताभिः अङ्गलतासङ्ग-
अङ्गरूपलतासम्पर्केण, वेलिताभि -उद्धृताभिः, मार्गवलिभि -मार्गवर्तिलताभि, निजपल्लवकान्तिलोपाशङ्कयेव निजाया -
स्वकीयाया, पल्लवकान्ते -पल्लवतुल्यद्युते, लोपस्य-विध्वंसनस्य, आशङ्कयेव-सन्देहेनेव, कुसुमरजसा पुष्पपरागेण, धूसरी-
कृतं किञ्चित्पीतश्वेतीकृतं, चरणयुगलं पादद्वयम्, उद्ग्रहन् धारयन्, अस्खलितया अप्रतिहतया, गत्या, अभिमुख
समक्षम्, आजगाम आगत, कीदृश ? गूढजानुपूर्वेणा आवृतजानूरुसन्धिस्थानेन, पुन वृत्तानुपूर्वेण वृत्तं-वर्तुलम्,
अनुपूर्वम्-उत्तरोत्तरं यस्मिंस्तादृशेन, पुन पादक्षेपेषु चरणोत्क्षेपणेषु सत्सु, सविलासं सविभ्रम, प्रेङ्खता प्रचलता,
ऊरुदण्डयुगलेन जानुपरिभागरूपस्तम्भद्वयेन, चलितवालरम्भास्तम्भमिव चलिता -चलितुमारब्धाः, बालरम्भा-
स्तम्भा -बालकदलीदण्डा यस्मिंस्तादृशमिव, उद्यानदेशं कीडाकाननप्रदेशम्, आदर्शयन् प्रत्याययन्, पुनः ज्वलदनेक-
पद्मरागशकलया दीप्यमानानेकरक्तमणिखण्डविशिष्टया, अत एव तानवप्रकर्षात् कार्यातिशयात्, अतिकष्टदृश्यम्
अतिक्लेशेन द्रष्टुं शक्यम्, उदरदेशम् उदरभागम्, आविष्कर्तुं प्रकाशयितुम्, उपसंगृहीतप्रचुरदीपयेव उपसंगृ-
हीता -राशीकृता, प्रचुरा -अधिका दीपा यस्या तादृश्येवेत्युपेक्षा, तपनीयपट्टिकया सुवर्णपट्टिकया, गाढावनद्धशुक-
हरितपट्टाशुकनिवसनः गाढं-सान्द्रम्, अवनद्ध-नियन्त्रितं, शुकहरितं-शुकजातीयपक्षिवत् हरितवर्णं, पट्टाशुकं-कौशेय-
श्लक्ष्णवस्त्रमेव, निवसनम्-आच्छादन यस्य तादृश, पुन शुष्कचन्दनाङ्गरागसन्देहदायिना शुष्कस्य चन्दनरूपस्य,
अङ्गरागस्य-अङ्गलेपनद्रवस्य, सशयोत्पादिना, हारच्छविपटलेन मालाद्युतिसन्दोहेन, छुरितोरःकपाटः छुरित -व्याप्त,
उर -वक्ष स्थलरूप, कपाटो यस्य तादृश, पुन स्वलद्विशृङ्खलप्रकोष्ठहाटकवलयवाचालस्य स्वलद्व्या-निपतञ्चां
विशृङ्खलाभ्या-विघटिताभ्यां, प्रकोष्ठहाटकवलयभ्यां-मणिवन्धवर्तिसुवर्णकङ्कणाभ्या, वाचालस्य-शब्दयमानस्य, पाणियुग-
लस्य हस्तद्वयस्य, उभयतः भागद्वये, विलसन्तीभिः स्फुरन्तीभि, सलिलधाराधवलाभिः जलधाराशुभ्राभि,
नखमयूखसन्ततिभिः नखकिरणगणै, आसन्नतरुलतालवालानि निकटशृङ्खलातधस्तनजलधारदेशान्, आपूरयन्
परिपूरयन् [उ], पुन राजसूनोः प्रकृतयुवराजस्य, अनुरागवृद्धये प्रीतिवर्धनाय, नीलपीतपाटलैः नीलपीतश्वेत-
रकवर्णै, उल्लसद्विः उद्भासमानै, अङ्गुलीयकरत्नरागैः अङ्गुल्यलङ्करणरत्नद्युतिभि, अन्वरे आकाशे, अपरम्
अन्यत्, चित्रकर्मनर्मनिर्माणमिव चित्रणात्मककीडानिर्माणमिव, कुर्वाणः विदधान, पुन सूक्ष्मविमलेन सूक्ष्म-
स्वच्छेन, पाटलाकुसुमपाटलकान्तिना पाटलाया तदाख्यलताविशेषस्य, यत् कुसुमं-पुष्प, तस्मैव पाटला-श्वेतरक्ता
कान्तिर्यस्य तादृशेन, धृतनेत्रकूर्पासकेन गृहीतनेत्रावरणेन, शरत्कालदिवसे शरद्वृदिने, वालातपेनेव अपरिणता
तपेनेव, दूरं दूरपर्यन्तम्, आहितच्छायावृद्धिः आहिता-जनिता, छायाया -अनातपस्य, वृद्धि -विस्तारो येन तादृश,

रिन्नीकम्भीरभोरबोमुक्षपातिभिर्मूखप्ररोहैः । पक्षमजितपर्यन्ततया समुपजातम्भुलेखोत्रेदमिष बदन-
 गुह्यम्, सजाटपट्टच्छातुपरि सनिविष्टाशमीबन्धककस्य मुखसरोजस्य म्भानिशङ्क्या बाह्विनिकरेणैव
 सयोजितमात्ममण्डलैक्यवृद्धमस्युपवातम्भुलेपयोग्यवद्वहस्यगमचरपक्षव दधाना, धीरदृष्टिबिभेपभोमिगामि
 मुस्तरेत्रक्षिराजहसमण्डलः, शक्तिमिन्ववर्शनेऽपि मुकुलितानुपहसत्रिधापापान्निर्गतेन धीरशुचिना चक्षुषः
 प्रभापटलेन मार्गधापिकापुण्डरीक्यनानि, पद्मशुकोष्पीषिमा सदृशवर्णतया कूषितानुमितपरिमळासीनपट्टपर
 कुलेन विषकिन्माळमारिजा केन्द्रभारेण भ्राजमानः [ऊ], यौवनोपचितसर्वावय्वेन प्रांगुना विश्व
 नेपथ्येन सायधूम्रपद्मनिक्षेपविद्युन्नितान्तःपोरुपावलेपेन प्रक्षुपेत्रकरणिकाक्रोडनिहितकतिपयताम्बुलीट-
 सनाथां दक्षिणैतरं सस्रसिनीमजस्रमुज्वलदोहनपलापकासुतकृपटप्रसेविक्रमनतिलम्बां विभ्रता स्त्र

टिप्पणम्—धीरदृष्टिबिभेपभोमितामिमुखतेजस्रिराजहसमण्डलः पक्ष स्थिरनेत्रेणामासिक्-
 समुक्षसरोजोपवातसंघातः अन्वयः क्षोमितविभ्रमन्त्रविम्बः । उष्णीषा-क्षिरोवेदम् [ऊ] ।

पुनः ध्रुवपादाशप्रजयिनोः शोभनकर्मक्षेत्रोः इन्द्रमीळकरजामरणयोः नीलमणिकर्णकङ्करणयोः सद्योमुख
 पातिभिः भवेसुखसर्वसिभिः मयूखप्ररोहैः क्षिराजहरीः पक्षमजितपर्यन्ततया व्याप्तप्रतयया समुपजातम्भु
 लेखोत्रेदमिष समुपजातः-समुत्तरः समुत्थेयायाः-शक्तिमन्ववरोमराम्भाः उन्नेव-उन्नेव दक्षिणारचमिष वर्ण
 मुखम् उज्वलन् चारवन्, पुनः सजाटपट्टच्छातु परिकारककण्ठमात्रात् उपरि कर्मभागे सधिविष्टाशमीचम्भ
 शककस्य धविभिः-सन्धितः अशमीचम्भ धम्भः एवो यस्य तादस्य मुखसरोजस्य मुखाभिनय म्भानि
 शान्त्या सरोचसंघनेन बाह्विनिकरेण गण्डयैव संयोजित सन्निवेशितम्, आत्ममण्डलैक्यवृद्धमिष आत्म-
 मण्डलस-सन्धिमस एकपक्षमिष-एककामिष म्भुक्षताम्बुलीपयोग्यवद्वहस्यगम चक्षुषस-समसस ताम्
 मस-स्येपचरनायवद्वहस उपयोगेन-मक्षुषैव बह-उत्पत्तिः बह-प्रभुः एगः रक्षता यक्षिणारहम्, अथ-
 पक्षुषम् नोद्वयप कर्णं दधाना चारवन्, पुनः धीरदृष्टिबिभेपभोमितामिमुखतेजस्रिराजहसमण्डलः
 धीरदृष्टिबिभेपेन-क्षिराजहसमण्डलया क्षोमित-प्रासमापासितम् अमिमुखतेजस्रिनाम्-अमिमुखे तत्रः-प्रमान पराङ्गपः
 शक्तिर्येव दारणाया एवहंसाना प्रजानस्यानां मन्त्रक-समुत्थे येन तादसा पक्षे धीरदृष्टिबिभेपेन क्षोमितम् अमिमुखायत
 तत्रक्षिनाः-प्रकाशक्षिन्तोः एवहंसयोः-कर्मस्येवो मन्त्रक-वर्तुलं विमार्च येन तादस । पुनः प्रादिशिव्ववर्शनेऽपि
 कर्मविम्बवर्शनेऽपि मुकुलितानि धंशुचिगानि मार्गधापिकापुण्डरीक्यनानि मार्गशीर्षीषिकात्मकमभनयमि
 अपाङ्गनिर्गतेन नेत्रमन्त्रनि यत्नेन धीरदृष्टिना नुभववर्णैव चक्षुषः नेत्रमन्त्रस प्रभापटलेन कन्तिपुलेन
 उपरुत्तरिष्य परिरुत्तर पुनः पद्मशुकोष्पीषिमा पट्टक-कालेनसुसमकालेन उष्णीष-क्षिरोवेदक, दक्षिणारचोत्र
 सदृशवद्वहतया सयोजनयतया कूषितानुमितपरिमळासीनपट्टपरिमुकुलेन दृष्टितेन-गुणितेन अमुमितम्-अमुमान-
 निपरीठं परिमळासीनं-परिमलेन उज्वलदोत्रेण आसीकम्-अन्तर्हितं पदपट्टकं-प्रसरणाय यक्षिणारचोत्रेण विषकिन्-
 माळमारिजा विषकिमायाम्-अद्योमज्जुमाया या माळ तदारिता केन्द्रभारेण कक्षुषेन भ्राजमानान शोभमानः
 [ऊ] पुनः यौवनोपचितसर्वावय्वेन नैवनेन-वद्वहनेन उपरिष्ठाः-पूर्णाः सर्वे अववर्णनि बह्वानि यस्य तादस्य
 प्रांगुना उद्यतन विशाङ्गनपथ्येन उभयकर्मपेन सायधूम्रपद्मनिक्षेपविद्युन्नितान्तःपोरुपावलेपेन सायधमेन-
 म्बुदलपूकन परनिक्षेपन-यावन्नाशन विद्युन्निता-सन्धितः अन्तापीरवस-आन्तरिकपपकमस अवयेप-पर्वा येन तादस्य
 प्रक्षुपेत्रकरणिकाक्रोडनिहितकतिपयताम्बुलीटकसनाथां प्रसयोः-अभिययोः क्षेत्रदृष्टिद्वाराः-क्षेत्रमन
 वाप्रविद्यपस क्रोड-जम्भ निक्षेपे स्थापिते कतिपयताम्बुलीट-दक्षिणताम्बुलीटैः सनाथा-समन्वितं दक्षिण
 तरं सस्रसिनीं गमरद्वयकर्मक्षेत्रीम् धम्भस्यमुज्वलदोहनयत्नासखाम् अववर्णवर्णारवाभुषण्येवोत्रेणम्बुली
 कन्तिलम्बाम्भुक्षिणीम् उरुठपकपट्टप्रसेविकाम् उतमतरपण्ययययूषा विभ्रता पारपण एवमुपनुम-

धेनुकामात्रशस्त्रपरिग्रहेण पुरुषेणानुगम्यमानः, कृतोपसर्पणश्च द्वारभूमावुत्थाय सत्वरमाकारितः प्रतीहार्या प्रविश्य सरभसमभिमुखप्रहितसप्रसाददृष्टेः कुमारस्य प्रकटितादरः प्रणाममकरोत् । आकारसौन्दर्यातिशयदर्शनोपारूढ-प्रीतेश्च तस्य किञ्चिदुच्चोच्चारिताक्षरमेहीति कृतसंभाषणस्य समीपमुपसर्प [ऋ] ।

निर्दिष्टसमुचितासनोपविष्टश्च दृष्ट्वा राजसूनोरधःकृतसकलसुरसिद्धविद्याधररूपमाधुर्यमङ्गसौन्दर्यमुप-जातविस्मयः परममन्तःपरितोपमुदवहत् । अभिमुखप्रहितसस्पृहेक्षणेन च स्तिमितमवलोकितस्तेन कृतपुण्य-मात्मानममन्यत [ऋ] ।

स्थित्वा च कञ्चित् कालमुपरतवचाश्चित्रपटनिहितनिश्चलनयनमवनिपालतनयं विनयवामनशिराः शनैः पप्रच्छ—‘कुमार ! अस्ति किञ्चिद् दर्शनयोग्यमत्र चित्रपटे रूपम् ? उद्भूतरूपः कोऽपि दोषो वा नातिमात्रं प्रतिभाति ?, अद्याप्यनुपजातपरिणतिश्चित्रविद्यायां शिक्षणीयोऽहमखिलकलाशास्त्रपारगेण महाभागेन ’ इति । हरिवाहनस्तु तं प्रत्युवाच—‘बालक ! किं शिक्ष्यते तव, स्रष्टा त्वमस्या जगति विद्यायाः, सुजनतेव स्वभाव-मधुरा जन्मान्तरशताभ्यासादुपागता तवैषा चित्रगतिः, विनीततायामिवास्यामल्पमेव ते यद्युपदेशा गुरुजनः,

मात्रशस्त्रपरिग्रहेण खड्गधेनुका—असिपुत्रिका, छुरिकेत्यर्थ , तन्मात्रं यत् शस्त्र-प्रहरणं, तदेव परिग्रह-उपकरणं यस्य तादृशेन, पुरुषेण, अनुगम्यमानः अनुस्त्रियमाण , च पुन , द्वारभूमौ द्वारदेशे, कृतोपसर्पणः कृतागमन , पुनं उत्थाय, प्रती-हार्या द्वारपालिकया, सत्वरं शीघ्रम्, आकारितः आहूत , पुन सरभसं सत्वर, प्रविश्य, प्रकटितादर. प्रकाशितादर सन्, अभिमुखप्रहितसप्रसाददृष्टेः अभिमुख-सम्मुखे, प्रहिता-प्रेरिता, सप्रसादा-प्रसन्ना, दृष्टियेन तादृशस्य, कुमा-रस्य हरिवाहनस्य, प्रणामं नमस्कारम्, अकरोत् कृतवान् । च पुन , आकारसौन्दर्यातिशयदर्शनोपारूढप्रीतेः आकारसौन्दर्यातिशयस्य-तत्स्वरूपशोभातिशयस्य, दर्शनेन, उपारूढा-उत्पन्ना, प्रीति-स्नेहो यस्य तादृशस्य, पुन किञ्चिदु-च्चोच्चारिताक्षरं किञ्चिदुच्चं-किञ्चित् तीव्रम्, उच्चारितम्-अभिव्यञ्जितम्, अक्षर यस्मिन्तादृशं यथा स्यात् तथा, एहि आगच्छ, इति कृतसंभाषणस्य कृतालापस्य, तस्य कुमारस्य, समीपं निकटम्, उपससर्प उपजगाम [ऋ] ।

च पुन , निर्दिष्टसमुचितासनोपविष्टः दर्शितयोग्यासनोपविष्ट सन्, अधःकृतसकलसुरसिद्धविद्याधर-रूपम् अध कृत-तिरस्कृत, सकलाना-समस्तानां, सुराणा-देवानां, सिद्धानाम्-अणिमाद्यैश्वर्यशालिना, विद्याधराणा-मन्त्रादि-धारकाणा च, रूप सौन्दर्यं येन तादृश, राजसूनोः प्रकृतकुमारस्य, अङ्गसौन्दर्यं देहजाचारता, दृष्ट्वा दृष्टिगोचरीकृत्य, उप-जातविस्मयः उत्पन्नाश्चर्यं, परममनःपरितोपम् अत्यन्तमन्त सन्तोषम्, उदवहत् प्राप्तवान् । च पुन , अभिमुख-प्रहितसस्पृहेक्षणेन अभिमुख-सम्मुखे, प्रहित-प्रेरित, सस्पृह-सानुरागम्, ईक्षण-नयन येन तादृशेन, तेन प्रकृतकुमारेण, स्तिमितं स्थिर यथा स्यात् तथा, अवलोकितः दृष्ट सन्, आत्मानं स्व, कृतपुण्यं पुण्यशालिनम्, अमन्यत प्रतीतवान् [ऋ] ।

च पुन , कञ्चित् कालं कियन्तं काल, स्थित्वा वर्तित्वा, उपरतवचाः निवृत्तवचन , चित्रपटनिहितनिश्चल-नयनं चित्रपटनिवेशितस्थिरदृष्टिम्, अवनिपालतनयं नृपकुमार, हरिवाहनमिति यावत्, विनयवामनशिरा. विनया-वनतमस्त्रक सन्, शनैः मन्द, पप्रच्छ पृष्टवान्, किमित्याह—‘कुमार ! अत्र अस्मिन्, चित्रपटे, दर्शनयोग्यं दर्शनीय, किञ्चित् किमपि, रूपम्, अस्ति वर्तते, वा अथवा, उद्भूतरूपः प्रकटरूप , कोऽपि दोषः चित्रणत्रुटि , अतिमात्रम् अत्यन्त, न प्रतिभाति प्रतीतिपथमवतरति, अद्यापि अधुनापि, चित्रविद्यायां चित्रणकलायाम्, अनुपजातपरिणतिः अप्ररूढपरिपाक , अनिपुण इति यावत्, अहम्, अखिलकलाशास्त्रपारगेण समप्रशिल्पशास्त्रपारंगतेन, महाभागेन महाउभावेन, भवतेत्यर्थ , शिक्षणीयः शिक्षयितु योग्य , अस्मीति शेष इति । हरिवाहनस्तु तं प्रकृतं बालकं, प्रत्युवाच प्रत्युक्त्वान्, किमित्याह-बालक ! तव किं शिक्ष्यते शिक्षयिष्यते, यत् जगति लोके, अस्याः विद्यायाः शिल्पविद्याया , स्रष्टा स्रष्टिकर्ता, असीति शेष , सुजनतेव सौजन्यमिव, स्वभावमधुरा प्रकृतिमनोहरा, जन्मान्तरशताभ्यासात् प्राग्भवीयतीवाभ्यासात्, उपागता प्राप्ता, तव एषा चित्रगतिः चित्रकलाभिज्ञता । विनीततायामिव नम्रतायामिव,

सत इदमनेकवम्बुशोकविलकटाक्षीतमालमाजितकूलमुपाजकन शम्भोजशोभिभिरम्भोजिनीधनैर्द्विभूमिभि
वाञ्छितैरपि व्यभ्यमानमुचितेन क्रमेण परिग्राहिनि क्षोणिवरक्षिस्वरपुष्टे प्रतिष्ठापितमपारपरिसरं सत् । इमान्बति
मुन्दरपि छवलीकटासद्वनानि पूगहानानि नागवल्लीपद्ममण्डपकठलकुट्टिमानी च वीरवेशेऽप्य दक्षिणानि [६८] ।
असावत्र निर्वह्यारुपि रज्जवालुकसैक्ये सञ्चरन्ती पादचारेण सहचरीभूत्परिवृता राजनीतिरिव यथोचित-
मथस्यापितथसमुदाया दिनकरप्रमेथ प्रकाशितव्यक्तनिर्गोचरविभागा प्रकाशितस्वामीचोकरप्रदेशा, समस्त
सम्यगभिच्छिक्षिता शिक्षामणिरक्षिडस्यापि रमणीयकस्य चक्रवर्तिकल्पका [६९] । एतानि वास्याः परिवार
कोकेन प्रचलत् पुरस्तरिगतानि प्रासाद् विहायस्युद्गीयमानास्युद्गीनानि च साक्षात् सभेतनानीय प्रकाशितानि
पक्षिमुगमिधुनानि । सेवापादुचतुरा निपुत्रमथस्यापिठोऽयमस्याः स्थानस्थानेषु निकटवर्ती प्रवृत्तो निजनिब
ध्यापारेषु रुचिरवेषो पारयोपिबन्ता, तथाहि—असावुपरि भूवतिघातपत्रा ग्नानमभ्यासद्विभक्तेव पौर्णमासी

टिप्पणकम्—राजनीतिरिवाद्यस्यापितथसमुदाया एकत्र व्यवस्थापितवाञ्छामिसंघाद्यः बन्धव
रोपिदानीकामिबन्धमुदाया दिनकरप्रमेथ प्रकाशितव्यक्तनिर्गोचरविभागा प्रकाशितस्वामीचोकरप्रदेशा, समस्त
वित्तेष्वम् [६८] ।

अस्यां विजकतां मरि से तन उपवेद्या तच्छिष्टकाः गुरुवः स्मरिति शेषः तर्हि च अत्यमेव भिदिवेव तस्याव-
मिष्टि शेषः यदा यस्माद् अनेकव्यक्तयोक्तताक्षी-तमालमाजितम् बनेकेनाम्-बहुना चम्यभवितामालम्-
पुण्ड्रमायाः मन्त्र-पट्टि संभवा बसिस्वारसम् । पुन उतासकनकाम्भोजशोभिभिः उक्तवृत्तकम्भोजशोभिभिः
अम्भोजिनीधनैः कश्चिन्मिभैः विष्य मनोहरम् इति इत्ये वाञ्छितौरपि मूर्खैरपि व्यन्यमान स्फुटं प्रकृतमालम्
पुनः उचितैम गोभेन क्रमेण परिवान्वा परिग्राहिनि विद्यामिभौ शोभिभरक्षिस्वरपुष्टे पवकक्षिस्वोपरि प्रतिष्ठा
पितं चक्रवर्तिणम् असावपरिसरम् अनन्तमात्रप्रवधम् इव सत् सताः । पुनः भविसुम्बराणि भवितमोहराणि
इमानि प्रसक्तानि छवलीकटासद्वनानि छवलीकटासदाः पुनः पूगाहानानि क्युक्तमालि च पुनः नागवल्ली-
पद्ममण्डपकठलकुट्टिमानी नागवल्लीपद्म-ताम्बूलपत्राणा यी मण्डपका-इत्या मण्डपाः—उत्तमिसेवाः तेषां तत्रकुट्टि-
मानि-अवदानवधभूमवः अस्या घराः वीरवेशेण उग्रवेशे दक्षिणानि विधितानि [६८] । पुनः निर्वह्यारुपि
समानसम्भरे अत्र अस्मिन् विने रज्जवालुकसैक्ये कृते रज्जविलानवप्रवेशे पादचारेण पादपसा सञ्चरन्ती निचरन्ती
पुनः सहचरीभूत्परिवृता वथीवमूढपरिवेष्टिता पुनः राजनीतिरिव राज्ञः वीशिः—प्रजासमहपक्षिः शेष यथोचितं
ववायोगवम् अयस्यापितथसमुदाया वधिवेष्टितवौष्णीगविरपवमूढा पक्षे वधिवेष्टितास्रजद्विवाधिवर्णवमूढा
पुनः दिनकरप्रमेथ सर्वप्रमेथ प्रकाशितव्यक्तनिर्गोचरविभागा प्रकाशितौ प्रसिद्धौ व्यक्तौ स्फुटी निगोचर-
विभागौ नीचोचामवशी वस्याः पक्षे वीचोचामवेशे ववा वारधी पुनः रयाङ्गमूर्तिरिव चक्रवर्तिरिव उदिरवर्तवामि
इतिर-मनोहर आकतस्या जयप्रसागरा यामि—प्राम्यइमिसेव पक्षे चक्रवर्तवमिसेवथ यस्यावारधी वखिलस्यपि
समस्तस्यपि रमणीयकस्य पुनरीयकस्य शिक्षामणिः शिरोमणिभूता वली चक्रवर्तिकल्पका अजगद्गुरुपारवेपर
उमादिच सम्यङ् गुरु भूमिच्छिक्षिता विधिता [६९] । च पुनः प्रचलता प्रगच्छता अस्याः कम्बुधरा
परिवारकोकेन परिवारजनैः पुरा भये सरन्तितानि वधकितानि प्रासाद् भवाद् विहायसि माघसे उद्गीय
मानानि उत्तमिठ च पुन उद्गीनानि वधिविपुलशिकमि एतानि पक्षिमुगमिधुनानि पक्षिभिरवन्तरवः सासाद्
प्रसक्त सभतमानीय वेवम्यकशैव प्रकाशितानि वधितानि । च पुनः अस्याः कम्बुधराः संपापादुचतुरा
वधये यथादु शिरोच्छेद तत्रपुरा—वधिवृत्त पुन निकटवर्ती वनीयस्य निजनिजप्रपारेषु असावर्षे, प्रवृत्तः
वतमः उदिरवेषा उग्रवन्धवः अय प्रकथभूतः पारयोपिबन्ता ववाजनः स्थानस्थानेषु ततास्थानेषु, निपुत्र
सुन्दम् अयस्यापिता वधिवेष्टिता, तथाहि एतेशाद्, वता द्वि मव तथा वदुत्तरम् उपरि उग्रवधेशे,

रजनिः पृष्ठलम्ना प्रतिपदमिमामनुमरति, एषा सविभ्रमोल्लासितकनकदण्डा प्रावृडिव सतडिहुणा नूपुरध्वनि-
श्रवणधावितानुत्सारयति गतिमार्गरोधिनो राजहंसान्, इयमुत्क्षिप्तपाण्डुपत्रवीटका समुपमस्य सत्त्वरा प्रसारिते
तिर्यगुपनयति करतले ताम्बूलमस्याः [ए]। किं बहुना? यद्यदवलोक्यते तत् तत् सर्वमपि रूपमस्य चित्रपटस्य
चारुताप्रकर्षहेतुः। एक एव दोषो यदत्र पुरुपरूपमेकमपि न प्रकाशितम्, अनेन च मनागसमप्रशोभोऽयम्,
तदधुनाऽप्यस्य शोभातिशयमाधातुं प्रेक्षकजनस्य च कौतुकातिरेकमुत्पादयितुमात्मनश्च सर्ववस्तुविषयं चित्र-
कर्मकौशलमाविष्कर्तुं युज्यन्ते कतिचिदस्या नरेन्द्रदुहितुः प्रकृतिसुन्दराणि पुरुपरूपाणि परिवारतां नेतुम्।
अविरुद्धो हि कन्यकावस्थायामङ्गनाना मनुष्यसन्निधिः।' इति व्याहरति हरिवाहने स प्रतिव्याजहार—
कुमार! युक्तमादिष्टम्, युज्यते तस्य सर्वमेतद् यः सामान्यकन्यकायाश्चरितमालिखति, मया तु नेदं तथा,
किन्तु कस्याश्चित् पुरुषविद्वेषिण्या यथादृष्टं रूपं विलासचेष्टितं च प्रकटितम्, इदं चेत्यमेव प्रकाश्यमान-
मुपपन्नं भवति नान्यथा। तेनापरिज्ञानमनवधानमनुचितज्ञतामनभ्यास चात्र विषये न मे संभावयितुमर्हति
माननाहः, यदि पुनः कुतूहलं कुमारस्य पुरुपरूपनिर्माणविषयमपि नैपुण्यं द्रष्टुं ततस्तान्यपि दर्शयिष्यामि,

धृतसितातपत्रा गृहीतधेतच्छत्रा, असौ वेश्या, पृष्ठलम्ना पृष्ठभागं गता, गगनमध्यारूढहिमकरा गगनमध्ये-
आकाशमध्ये, आरूढ-कनारोहण, हिमकर-चन्द्रो यस्या तादृशी, पौर्णमासीरजनिरिव पूर्णिमारात्रिरिव इमां कन्यका,
प्रतिपदं प्रतिस्थान, यदा प्रतिपादविक्षेपम्, अनुसरति अनुगच्छति, पुन सविभ्रमोल्लासितकनकदण्डा मविला
सोत्थापितसुवर्णदण्डा, अत एव सतडिहुणा तडिहुणेन-विद्युद्गत्रा, सहिता, प्रावृडिव वर्षाकाल इवेत्युपेक्षा, एषा इय
वेश्या, नूपुरध्वनिश्रवणधावितान् नूपुरध्वनिश्रवणेन-पादाभरणक्षणकारश्रवणेन, धावितान्-हसकृतशङ्कया सत्त्वर-
मागतान्, गतिमार्गरोधिनः गमनमार्गावरोधकान्, राजहंसान् हसविशेषान्, उत्सारयति अपनयति। उत्क्षिप्त-
पाण्डुपत्रवीटका उत्क्षिप्तम्-उद्धृत, पाण्डूना-पीतध्वेतवर्णाना, परिगतानामित्यर्थं, पत्राणा-ताम्बूलदलाना, वीटक-
सम्पुटो यया तादृशी, इयं वेश्या, सत्त्वरा त्वरासहिता, समुपसृत्य सम्यगुपगत्य, प्रसारिते विस्तारिते, अस्या.
कन्यकाया, करतले, तिर्यक् कुटिल यया स्यात् तथा, ताम्बूलम्, उपनयति समर्पयति [ए]। किं बहुना?
किमधिकेन?, यद् यद् अवलोक्यते दृश्यते, तत् तत् सर्वमपि समस्तमपि, रूपम् आकृति सौन्दर्यं वा, अस्य
प्रत्यक्षस्य, चित्रपटस्य, चारुताप्रकर्षहेतुः सौन्दर्योत्कर्षकारणम्, अस्तीति शेष। एक एव अद्वितीय एव, दोषः
वैगुण्य, यत्, अत्र अस्मिन् चित्रपटे, एकमपि पुरुपरूपं पुरुषाकृति, न प्रकाशितं चित्रितम्। अनेन च पुरुषस्वरूपा-
प्रकाशनेन च, अयं चित्रपट, मनाक् किञ्चित्, असमप्रशोभ. असम्पूर्णशोभाक, अस्तीति शेष। तत् तस्मात्,
अधुनापि, अस्य चित्रपटस्य, शोभातिशयं शोभाधिक्यम्, आधातुं जनयितुम्, च पुन, प्रेक्षकजनस्य दर्शकजनस्य,
कौतुकातिरेकम् औत्सुक्यातिशयम्, उत्पादयितुम्, च पुन, आत्मन. स्वस्य, चित्रकर्मकौशलं चित्रणात्मककार्य-
नैपुण्यम्, आविष्कर्तुं प्रकटयितुम्, अस्याः चित्रिताया, नरेन्द्रदुहितुः चकवर्तिकन्यकाया, परिवारतां परिग्रहता,
नेतुम् आपादयितु, कतिचित् कतिपयानि, प्रकृतिसुन्दराणि स्वभावतो मनोहराणि, पुरुपरूपाणि पुरुषाकृतय,
युज्यन्ते चित्रयितुमुचिता वर्तन्ते। हि यत्, कन्यकावस्थायां कौमारावस्थायाम्, अङ्गनानां स्त्रीणा, मनुष्यसन्निधिः
पुरुषसन्निधि, अविरुद्धः अनौचित्यरहित, प्रत्युत उचित एवेत्यर्थं। इति इत्य, हरिवाहने व्याहरति कथयति सति, स
बालक, प्रतिव्याजहार प्रत्युक्तवान्, किमिच्छाह-कुमार! युवराज! युक्तम् उचितम्, आदिष्टम् आज्ञप्तम्। एतत्
अनुपदोक्त, सर्वं, तस्य युज्यते चित्रयितुमुचितम्, य सामान्यकन्यकायाः साधारणकुमारिकाया, चरितं चरित्रम्,
आलिखति चित्रयति, मया तु इदं प्रत्यक्षभूत, तथा तद्वत्, न आलिखितमिति शेष, किन्तु पुरुषविद्वेषिण्याः
पुरुषस्पर्धिन्या कस्याश्चित्, यथादृष्टं दृष्टानतिवर्ति, रूपम् आकृति, च पुन, विलासचेष्टितं विलासचेष्टा, प्रकटित
चित्रितम्, इदं च एतत् तु, इत्यमेव अनेनैव प्रकारेण, प्रकाश्यमानम् आलिख्यमानम्, उपपन्नं युक्तं भवति,
अन्यथा अन्यप्रकारेण न, तेन तस्मात् कारणात्, माननाहं, पूजाहं, भवानिति यावत्, अत्र अस्मिन्, विषये, मे मम,
२ तिलक०

सत्यतोऽमत्र कर्मणि निखेनैव प्रयोक्तेन, यदिवा किमन्यैः पुरुषरूपैः, कुमारस्यैव वाप्यमुक्त्य मया रूपमभि
कृतनीयम्, केवलमनभिनवकेतने सप्रति कारण किञ्चिद्वक्ति तत्र वर्ज्यामि सङ्घितैरेव वयैः आकर्षयतु
कस्यापराधिः [रे] ।

अथि वेताह्ये शैले सकलम्भरतयर्षकस्मीविद्यासतस्मान्स्वकल्पतरुसङ्गमपिह्यतानेकसार्धतुङ्गोपवन
रमणीयमनणुमभिरुहप्रमाप्रभायतुर्विभायदिनविभायपीभिभाग चतुरङ्गपूतमिष मुनिस्वपितत्रिकचतुष्करचन
रचनपुरकवाळ नाम विद्यापरनगरम् । तत्र भरतसगरादिवज्रसदृशो विद्यत्रितयविक्रमातकीर्तिनीतिशास्त्र
निख्यविहितासक्तिकर्मकशक्तिप्रयः शत्रुपद्मवर्गनिमहपठ परभिमूतभूपतिहृत्तरुण्यो धर्मापरिपरिसर इव सतत
मज्जकसनिधिः संयमैकधनेर्मुनिमिरप्रतिहृत्विद्यापण्डो महावडैरप्यरातिमिरधिपतिः समप्राय अपि इक्षिप-

टिप्पनकम्—चतुरङ्गपूतमिष मुनिस्वपितत्रिकचतुष्करचनम् एकत्र स्थापितत्रिकचतुष्करचनम्, अन्वय
सुरभितत्रिकचतुष्करचनिकेरेरचनम् । सक्तिप्रयं—मन्त्रोत्साहप्रमुक्त्यन्वयं शत्रुपद्मवर्गं—कर्मकोषधनेमनावर्धनमयाः परा-
भिमूताः—शत्रुमिरस्तथाः [शो] ।

अपरिहायम् अन्निहताम् अनवधानं प्रभवम् अनुचितज्ञताम् उचितज्ञासाभावम् च पुनः अनन्यासम्
अन्याघातानं च घन्नामिदम् अर्हति येमकेऽपि । नहि पुरुषरूपनिर्माणविषयमपि पुरुषाङ्गीकृतनिरवयवमपि
नैपुण्यं वीर्यं द्रष्टुं पठीष्यत्, कुमारस्य पुत्रत्वञ्च नयत इति वाक्यं पुनः कुतूहलम् वीर्यकम् असीति शेषः
ततः तर्हि, शास्त्र्यपि पुत्रस्याप्यपि इद्योयिष्यामि विश्विष्यामि । निखेनैव सङ्घेनैव प्रयोक्तेन अथ अस्मिन्,
कर्मणि चर्चं सत्यतः लक्षणितः असीति शेषः । यदिवा कस्या अन्यो पुरुषरूपैः पुरुषाङ्गीयि किं प शिष्ये
प्रयोक्त्वमित्यर्थः ताद्यदिति वाक्वाप्यहरे कुमारस्यैव भवत एव मुख्यं वाक्यिकं रूपम् आसीति मया अन्नि-
केतनीयं निजणीयम्, केवलं किन्तु, अन्निनवकेतने अनीकविशास्त्रे नत् किञ्चित् किमपि कारणं हेतुः
अथि तत्र तत्र कारणं च सम्मति अनुना संघितैरेव परिमितैरेव वयैः अर्हति वर्ज्यामि विद्यापवामि कस्याप्य-
राधिः कस्याप्युचः मयानि शेषः आकर्षयतु एतेषु [रे] ।

वेताह्ये तत्रमये शैले पर्वते रथनपुरकवाळ नाम उत्तमं विद्यापरनगरम्, अथि कीरकम् । सकल
भारतवर्षकस्मीविद्यासतस्यम् अक्षिभारतवर्षकस्या विषयत्वानम्, पुनः अनस्यकल्पतरुसङ्गमपिह्यतानेक
सार्धतुङ्गोपवनरमणीयम् अन्वयप्रवृत्तप्रवृत्तमिहतेः प्रतुरङ्गपूतमिषमकोमिरीः अनेके—बहुमि। सार्धतुङ्गे—सार्धतुङ्गैः
उपरैः—कीराकननैः एतैर्—मनोहरैः पुनः अमणुमभिरुहप्रमाप्रभायतुर्विभायदिनविभायपीभिभागम् अत्र
वर्णं—महतां मणिकुशां—मणिवनप्रभायार्थं प्रमाप्रभायै—सुतिप्रभायै इतिभावा इत्येकं दिनविभायपीभिभायाः—विन-
पत्रिनेरो वसिष्ठारण्यम्, पुनः चतुरङ्गपूतमिष चत्वारि रथनपुरकवाळमिहतेः अत्रमि—कीराकान्वाप्यत्र तदर्थं
पूतमिष मुनिस्वपितत्रिकचतुष्करचने इतिस्वपिता—सुत्वापिच त्रिकचतुष्करां—कोपनिहतां रचना नत्र एते इति-
स्वपिता सुरभित त्रिकचतुष्करां—मार्पदत्रमिहमार्पदतुष्टमिहकत्वानिहतेः एतान् नत्र तदर्थम् । तत्र तस्मिन् वपते,
अमस्तेनो नाम कल्पेनवज्रकः आरुवर्ती अक्षरकभूतवर्षेण असीति शेषः, कीरकः । भरतसगरादिवज्रसदृशो
भरत-सगरादिवज्रस्यः पुनः विश्वत्रितयविक्रमातकीर्तिः सुवक्त्रवशिशिर्षिः पुनः भीतिशास्त्रनिख्यविहितासक्तिः
मिरन्तरं नीतिविद्यासाधनी पुनः व्यक्तशक्तिप्रयः अर्थ—सुन्दं सक्तिप्रयं—प्रमोत्साहप्रमुक्त्यन्वयं वस्य तदर्थः, पुनः
शत्रुपद्मवर्गनिमहपठः शत्रुपद्मवर्णं—कर्मकोषधनेमान-वर्धनमयाः निमहे—इत्यने परः—अपीचः, पुनः पराभिमूत
भूपतिहृत्तरुण्यः परैः—शत्रुमि अभिमूतस जित्तस भूपतिहृत्तरुण्य-वपत्तस करण्य-वपते शत्रुः रज्ज इत्यर्थः
पुनः धर्मापरिपरिसर इव लयेनप्रान्दवर्ष इव संयमैकधनेः संम एव व्रतयेव एषं—मुक्तं चर्चं येषं तदर्थः
मुनिमिः उपलमिः अत्यस्यसद्रिधिः अत्यस्य—अवर्धितः सक्तिविः—वामीर्ष्यं यस्य तदर्थः, पुनः महावडैरपि
प्रकरोपि धरातिमिः शत्रुमिः अमतिहृत्विद्यापण्डो अमतिहृत्—अवर्धितं विद्याकर्म—पीतिविद्याकर्म वचं यथा विद्या

श्रेण्या महाभुजपराक्रमश्चक्रवर्ती चक्रसेनो नाम [ओ] । तस्य शैशवाभ्यस्तनिरवद्यशस्त्रशास्त्रविद्यस्य यौवना-
रम्भरमसप्रसाधितपूर्वापरपयोधिमर्यादमेदिनीमण्डलस्य नित्यमभिनवानाखण्डलस्येव नन्दनोपवनपादपानासेव-
मानस्य पञ्चप्रकारानपि विषयानतिक्रान्ते कियत्यपि काले रूपतुलितसकलसुरसिद्धखेचराङ्गनमनेकैर्देवतोपया-
चितशतैरतिशुभस्वप्नसूचितावतारमुदारविद्याधरवशसंभवायामङ्गलावण्यलक्ष्मीलघूकृततरिरूपसंपत्तौ पत्रलेखा-
भिधानायां महादेव्यामेकमखिलत्रैलोक्यतिलकस्तिलकमञ्जरीनामधेयं कन्यकारत्नमुत्पन्नम् [औ] ।

यस्य रूपलव एष लावण्यनिधिना चित्रपटसंक्रान्तः कृतार्थीकृतो दृष्टिपातप्रसादेन । सा चेयं देवी
जन्मदिनमहोत्सवश्रीविश्राणितोभयश्रेणिचरखेचरगणानन्दा, पाञ्चालिकाकन्दुकदुहितृकाविवाहगोचराभिः
शिशुक्रीडाभिरतिवाहितसर्वलोकस्पृहणीयबालभावा, बहुलेतरपक्षशशिलेखेव प्रत्यहमपरापरासु कलासु परिचयं

टिप्पणकम्—नन्दनोपवनपादपान् मन्दारान् [औ] । पञ्चालिका-टिडलडी । कला-पोडशो भागो
विज्ञान च [अ] ।

बल-सैन्य च यस्य तादृश, पुन समग्राया अपि सम्पूर्णाया अपि, दक्षिणश्रेण्याः वैताड्यपर्वतस्य दक्षिणभागवर्त-
मानाया नगरीपङ्के, अधिपतिः नायक, पुन महाभुजपराक्रमः महान्-उत्कृष्ट, भुजपराक्रम-वाहुबल यस्य तादृश
[ओ] । शैशवाभ्यस्तनिरवद्यशस्त्रशास्त्रविद्यस्य शैशवे-बाल्ये, अभ्यस्ता-परिशीलिता, शस्त्रशास्त्रयोर्विद्या-विद्वत्ता
येन तादृशस्य, पुन यौवनारम्भरमसप्रसाधितपूर्वापरपयोधिमर्यादमेदिनीमण्डलस्य यौवनारम्भे-युवत्वावस्था-
रम्भे, रमसेन-वैगेन, प्रसाधितं-खशासनेन परिष्कृतं, पूर्वापरपयोधिमर्याद-पूर्वपश्चिमसमुद्रावधिकं, मेदिनीमण्डलं-भूमण्डल
येन तादृशस्य, पुन नन्दनोपवनपादपान् नन्दनोपवनरक्षान्, आखण्डलस्येव इन्द्रस्येव, नित्यं सततम्, अभिन-
वान् नूतनान्, पञ्चप्रकारानपि प्रशस्तरूपरसादिपञ्चवि मानपि पङ्के कल्प-पारिजात-मन्दार-हरिचन्दन-सतानरूपानपि, विष-
यान् भोग्यपदार्थान्, आसेवमानस्य उपभुञ्जानस्य, तस्य चक्रसेनस्य, कियत्यपि कतिपयेऽपि, काले, अतिक्रान्ते व्यतीते
सति, पत्रलेखाभिधानायां पत्रलेखानाभ्या, महादेव्यां महाराश्यां, तिलकमञ्जरीनामधेयं तन्नामकम्, एक कन्यका-
रत्नं कन्यकारूप रत्नम्, उत्पन्नम्, कीदृशम्^१ रूपतुलितसकलसुरसिद्धखेचराङ्गनं रूपेण-आकृत्या सौन्दर्येण
वा, तुलिता-उपमिता, सकला, सकलाना वा, सुराणा-देवाना, सिद्धाना-सिद्धिशालिना, खेचराणा गगनगामिना विद्याधरा-
णाम्, अङ्गना-स्त्रियो येन तादृशम्, पुन अनेकै, देवतोपयाचितशतैः देवताभ्यर्थनाशतै, अतिशुभस्वप्नसूचिता-
वतारम् अतिशुभस्वप्नेन-अत्यन्तशुभावहेन निद्रावस्थाया निरीक्षितेन वस्तुना, सूचित, अवतार-उत्पत्तिर्यस्य तादृशम्, पुन
अखिलत्रैलोक्यतिलकः समस्तत्रिभुवनश्रेष्ठम्, कीदृश्या महादेव्याम्^२ उदारविद्याधरवंशसम्भवायां महनीयविद्या-
धरवशोत्पन्न्यायाम्, पुन अङ्गलावण्यलक्ष्मीलघूकृततरिरूपसम्पत्तौ अङ्गलावण्यलक्ष्म्या-खशरीरसौन्दर्यसम्पत्त्या,
लघूकृता-तिरस्कृता, रते-कामदेवस्त्रिया, रूपसम्पत्ति-सौन्दर्यसम्पत्तिर्यया तादृश्याम् [औ] ।

यस्य कन्यकारत्नस्य, चित्रपटसंक्रान्तः चित्रित, एष. अयं, रूपलवः सौन्दर्यलेश, लावण्यनिधिना
सौन्दर्यनिधिना, भवतेत्यर्थ, दृष्टिपातप्रसादेन दृष्टिनिवेशनानुग्रहेण, कृतार्थीकृतः सफलीकृत, सा अनुपदमुपवर्णिता, इयं
चित्रस्था, देवी विद्याधरकन्यका, जन्मदिनमहोत्सवश्रीविश्राणितोभयश्रेणिचरखेचरगणानन्दा जन्मदिनमहोत्सव-
श्रिया-जन्मदिनोत्कृष्टोत्सवशोभया, विश्राणितोभयश्रेणिचरखेचरगणानन्दा-विश्राणित-दत्त, जनित इत्यर्थ, उभयश्रेणिचरस्य-
दक्षिणोत्तरश्रेणिवासिन, खेचरगणस्य-विद्याधरसमूहस्य आनन्दो यया तादृशी, पुन पाञ्चालिकाकन्दुकदुहितृकाविवाह-
गोचराभिः पाञ्चालिका नाम-पाञ्चालदेशोद्भवा वज्रमयपुत्रिका, कन्दुको नाम-गेन्दुक, दुहितृकाविवाह-वज्रमयपुत्रालिका-
पाणिग्रहणसस्कार, तद्गोचराभि-तद्विषयाभि, शिशुक्रीडाभिः कन्यकाक्रीडाभि, अतिवाहितसर्वलोकस्पृहणीय-
बालभावा अतिवाहित-व्यतीत, सर्वलोकस्पृहणीय-सर्वजनमनोहर, बालभाव-शैशवावस्था यया तादृशी, पुन बहुलेतर-
पक्षशशिलेखेव बहुलेतर-शुक्र, य पक्ष, तत्र गता शशिलेखेव चन्द्रलेखेव, प्रत्यहं प्रतिदिनम्, अपरापरासु अन्यान्यासु,

कुवाणा, क्रमेण कुसुमवाणकेतिकानन यौवनमनुप्राप्ता, सप्रति च दृष्टयिनयदाक्षिण्यशीलत्रपादिस्त्रगुणाम-
 द्विगुणितापस्यमीतिन्य अनकन योग्या इति भाजनीकृता सममाया अपि निजविभूतेः [अं], अनुमोदिता च
 सेचछाविद्याराय ध्रुविदग्धवेपथिवाघरीवृन्दपरिवृता पुरा प्रधावता प्रास्तचक्षितानेभ्यस्त्वभिह्वलयद्भवतपनमण्ड-
 लेन मायूतपत्रवनेन कुलिशशाससंभ्रुचितसुरशैलक्षिराकारं कनकमय विमानमारूढा गत्वा सत्वरं गत
 मार्गेण कदाचित् दक्षिणार्णवतद्गताद्विततरुणवाहीतरुषु समो गलात्समुद्रङ्गलनासततसकुलवमाकलवलीला
 गुत्तमेपु मलयतपनेपु विषरति, कदाचिदासकन्ननम्रमुञ्जरोपात्रिपञ्चरपलायमानकन्दहंसकुलेपु मानससः
 सल्लिखेपु कृष्णासीनसकुलहंसकुलेकुलुमापयसोकिवा मञ्जनकेडिमनुभवति, कदाचिद्विदधतः प्रयुक्तप्रवतुसुर
 निम्नगाम्बोत् सूक्ष्मीमन्त्रिक्षिररुपु नीहारगिरिद्विपररेपु वनविहाररिमा सुप्रनिपण्णानां किमरकुलानां क्वक्री-
 गीतमारुमपति [अ], कदाचिच्छिद्रमुन्नागपादपञ्चमभियुतवालुकपुल्लिनेष्विच्छिन्नसततिभूपमाणनेरु-

टिप्पणकम्—सीमन्तवं-द्विपाकम् [अ] ।

फलासु विन्धेपु विज्ञानपु वा पक्षे पौत्रसाधेयु परिषद्यं नैतुष्यं पक्षे रदि कुवाणा सम्पादयन्ती क्रमेण सनेः कुसुम
 वाणकेतिकाननं गामरश्रीशारानमभूतं यौवन सुखापस्वाम अनुप्राप्ता भावयती । एव पुनः सप्रति इत्यादी दृष्ट
 यिनयदाक्षिण्यशीलत्रपादिस्त्रगुणमणद्विगुणितापस्यमीतिना एतेन-भनुभूतन विनयः नममातः दक्षिण्य-
 चानुरं धीत-मुञ्जरसभासः वृथापारो वा प्रया-मञ्जा तरुप्रक्षिता अयगुणमन्वेन-श्रीसम्प्रिपुण्यगयेन द्विगुणित-
 द्विगुणोत्तम नासदंश्रिः-तन्मनापितवाप्तसर्वं मन तादृशन अनदेन पित्रा योम्या ऐपरंरुचकुसुम इति भस्मादेवोः,
 समप्राया अपि सम्पूर्णाया अपि निजविभूतेः सदीवेपरंम माजनीकृता पानीकृता [अं], ए पुनः सेचछाविद्या
 राय वपछाग्रेभ्रमकाय अनुमादिता भद्रुजाण मनी मृतविदग्धवेपथिवाघरीवृन्दपरिवृता इतिरपयेवाभिः-
 रक्षितमनोद्वेषादिनि विद्यार्गो रूदेः विद्यापरलाठीवप्रीममूहः परिहता परिधिहता पुरा अने प्रधावता अक्षिरपित
 मुद्रकता प्रास्तचक्षितानककपथिद्वकापयततपनमण्डलन शन्त-वर्नन्त चक्षिरे-रोक्षितेः अनेकस्वैः शालागैदेः
 विदरे इमन्दिरे भयङ्कनम् भयमपितम् तपनमण्डने-सूर्यपिन्नां वन तादृशन मायूरातपत्रवनेन मयूपिप्यमय-
 पत्रमन कुलिशशाससंभ्रुचितसुरशैलक्षिराकारं उल्लिखप्रलभ-वन्नमयेन संवृणितस्य सुरपेलस-मुयेकस्वैतस्य
 परिषदं रं छं तशाारं तक्षरलाकरं कनकमय गुणनेनवे; विमानम् भास्यजानम् आरूढा कृतोद्गता मती
 गगनमार्गेण भास्यजानेन सत्वरं धीं गता कदाचित् दक्षिण्यशीलत्रपादिस्त्रगुणामद्विगुणितपस्यमीतिना
 तादीतरुषु संवृणितान्म-द्विपकापरस्य तद्वे तादिना-आहता तदना-परिचयः। तादीतरुः-तामृष्टा वृत्तादृष्टे
 पुन सप्रभोगात्कसुमवाणकेतिकाननसततसमुद्रङ्गलनासततसकुलवमाकलवलीलातागु मयु संभोगतन्त्रद्विनि-सम्भावयिनयभार
 म्भ ननापदंश्रिः। मुञ्जरननानि मग रीनाः गतसंश्रुता-धनवराभवाताः तमात्मरश्रीसल्ला-तशापरसता गुम्फा-
 रम्भारद्वारापय वृत्त एउ मलयतटपनपु मन्वपयेनानासांवेनपु विषरति विदधति । पुनः कदाचित् दक्षिण्य
 ६३ भासककन्ननम्रमुञ्जरोपात्रिपञ्चरपलायमानकन्दहंसकुलपु भागवतानि-जात्रिभयानि अनधमुञ्जरयो
 रदिम ननद्वन्द्वनागपुत्र विषरं वीने वनायमान-तमवागुद्गिपवाने अरांगानां शारम्भनी वृन्-वपुशे यपु एउ
 एउ, मानसमरासनिजसपु धनया गणपययु, कृष्णासीनसकुलहंसकुलुमापयसोकिना रू-तदे
 धनी वानान मरु दन कुमुदा वन इवदुसुमारे-इवदुसुमारे अनेपथिद्व एवा गती मञ्जनकेडि
 मन्वेरुप भनुभवति एवा। पुन कदाचित् दक्षिण्यशीलत्रपादिस्त्रगुणामद्विगुणितपस्यमीतिना
 भास्यजानेन सत्वरं धीं गता कदाचित् दक्षिण्यशीलत्रपादिस्त्रगुणामद्विगुणितपस्यमीतिना
 भास्यजानेन सत्वरं धीं गता कदाचित् दक्षिण्यशीलत्रपादिस्त्रगुणामद्विगुणितपस्यमीतिना
 भास्यजानेन सत्वरं धीं गता कदाचित् दक्षिण्यशीलत्रपादिस्त्रगुणामद्विगुणितपस्यमीतिना

शकुनिगणरमणीयस्तेषु सागरकूलकच्छेप्वात्मना समानविभवपरिच्छदाभिः परिवृता विद्याधरेन्द्रकुलकुमारिकाभिरुत्तरकुरुभ्यः समानीतेन कल्पतरुफलरसासवेन पानोत्सवं प्रवर्तयति, स्वभवनगता च सर्वदा सर्वकलाशास्त्रकुशलेन सर्वदेशभाषाविदा सर्वपौराणिकाख्यानकप्रवीणेन स्त्रीजनेन चित्राभिः कथाभिर्विनोद्यमाना दिनान्यतिवाहयति, न तु स्वप्नेऽपि पुरुषसंनिधिमभिलषति [क] । प्रवर्त्यमानापि च गुरुभिः, प्रयोध्यमानापि धर्मशास्त्रविद्भिः, प्रलोभ्यमानाप्यनेकधा विद्याधरेन्द्रकुलकुमारैः, प्रसाद्यमानापि प्रियसखीभिः, विक्रियमाणापि प्रकटितालीककोपाभिर्वान्धववृद्धाभिः, न ज्ञायते किमात्मनोऽनुरूपं वरमनीक्षमाणा किं पुरुषपरतन्त्रतया यदृच्छाविहारसुखविच्छेदमाशङ्कमाना किमाद्य एव विद्याग्रहणसमये स्वबुद्धिसंकल्पितस्य पुरुषसंप्रयोगपरिहारत्रतस्य समाप्तिकालं प्रतिपालयन्ती किमन्यजन्मजातसम्बन्धपुरुषविशेषप्ररूढगाढप्रेमवासनावशेन पुरुषान्तरेषु चक्षुष्प्रीतिमव्रजन्ती नाभिलषति पाणिग्रहणमङ्गलम् [ख] ।

दृष्ट्वा च तस्यास्तथाविधां चित्तचेष्टामदृष्टप्रतिविधाना पर विपादमुपगता देवी पत्रलेखा, विधानजप्त-

टिप्पणकम्—विक्रियमाणा [क] ।

शुणोति [अः] । पुन कदाचित् कस्मिंश्चित् काले, अच्छिद्रपुत्रागपादपच्छन्नविपुलवालुकापुलिनेषु अच्छिद्रै -सान्द्रै, पुत्रागपादपै -पुत्रागाख्यवृक्षविशेषै, छन्नम्-आवृत, विपुलवालुकापुलिन-प्रचुरसिक्तामयस्थल येषु तादृशेषु, पुन अविच्छिन्नसन्ततिश्रूयमाणानेकशकुनिगणरमणीयस्तेषु अविच्छिन्नसन्तत्या-निर्विच्छेदधारया, श्रूयमाणम्, अनेकशकुनिगणाना-नानापक्षिगणाना, रमणीय-मनोहर, रत-कूजितं येषु तादृशेषु, सागरकूलकच्छेपु समुद्र-तटवर्तिजलप्रायप्रदेशेषु, आत्मना स्वेन, समानविभवपरिच्छदाभिः समान-तुल्य, विभव-धनं, परिच्छद-परिवारश्च यासा तादृशीभि, विद्याधरेन्द्रकुलकुमारिकाभिः विद्याधराधिपतिरुन्यकाभि, परिवृता परिवेष्टिता, उत्तरकुरुभ्यः उत्तरकुरुक्षेत्रात्, समानीतेन उगाहतेन, कल्पतरुफलरसासवेन कल्पवृक्षफलसम्बन्धिमयेन, पानोत्सवं सुरापानोत्सव, प्रवर्तयति प्रारभते । च पुन, स्वभवनगता स्वगृहं गता सती, सर्वदा सर्वस्मिन् काले, सर्वकलाशास्त्रकुशलेन निखिलशिष्यशास्त्रनिपुणेन, सर्वदेशभाषाविदा सकलदेशभाषाभिज्ञेन, सर्वपौराणिकाख्यानकप्रवीणेन सकलपौराणिककथाकुशलेन, स्त्रीजनेन, चित्राभिः अपूर्वाभि, कथाभिः उपाख्यानै, विनोद्यमाना प्रमोद्यमाना, स्वप्नेऽपि स्वप्नावस्थायामपि, किमुत् जागरणावस्थायाम्, पुरुषसंनिधि पुरुषसम्पर्कं, न तु नैव, अभिलषति इच्छति [क] । च पुन, गुरुभिः पित्रादिभि, प्रवर्त्यमानापि प्रेर्यमाणापि, पुन धर्मशास्त्रविद्भिः धर्मशास्त्रज्ञै, प्रयोध्यमानापि निवेद्यमानापि, पुन विद्याधरेन्द्रकुलकुमारैः विद्याधराधिपतिवशजयुवराजै, अनेकधा अनेकप्रकारै, प्रलोभ्यमानापि अतिलोभ्यमानापि, पुन प्रियसखीभिः प्रियवयस्याभि, प्रसाद्यमानापि अनुकूल्यमानापि, पुनः प्रकटितालीककोपाभि. आविष्कृतकृत्रिमकोपाभि, वान्धववृद्धाभि. वन्धुभूतवृद्धाभि, विक्रियमाणापि चित्तविकारमापाद्यमानापि, न ज्ञायते-किम् आत्मनः स्वस्य, अनुरूप योग्य, वरं पतिम्, अनीक्षमाणा अपश्यन्ती, किम् उत, पुरुषपरतन्त्रतया पतिपराधीनतया, यदृच्छाविहारसुखविच्छेदं यथेच्छप्रमणानन्दव्याघातम्, आशङ्कमाना सन्निहती, किम् आहोस्वित्, आद्य एव प्रथम एव, विद्याग्रहणसमये अध्ययनकाले, स्वबुद्धिसंकल्पितस्य स्वविचारप्रतिज्ञातस्य, पुरुषसंप्रयोगपरिहारत्रतस्य पुरुषसयोगवर्जनरूपनियमस्य, समाप्तिकालं निस्तारसमयं, प्रतिपालयन्ती प्रतीक्षमाणा, किं किं वा, अन्यजन्मजातसम्बन्धपुरुषविशेषप्ररूढगाढप्रेमवासनावशेन अन्यजन्मनि-प्रारभवे जात, सम्बन्ध-दाम्पत्यरूपो येन तादृशे पुरुषविशेषे-पुरुषश्रेष्ठे, प्ररूढस्य-जातस्य, गाढस्य-सान्द्रस्य, प्रेम्ण-वेहस्य, या वासना-संस्कार, तद्वशेन, पुरुषान्तरेषु तदन्यपुरुषेषु, चक्षुष्प्रीतिं नेत्रवृत्तिम्, अव्रजन्ती अप्रापुवती, पाणिग्रहणमङ्गलं विवाहोत्सव, न अभिलषति वाञ्छति [ख] । तस्या. तिलकमञ्जर्या, तथाविधां तादृशी, चित्तचेष्टां मनोवृत्तिं, दृष्ट्वा अनुभूय, अदृष्टप्रतिविधाना अदृष्टप्रतिकारा सती, पत्रलेखा तन्नात्री, देवी महाराज्ञी,

मन्त्रया च तथा भृशारिष्याय वरुणदिश्य विद्यापिता निश्चि प्रसन्नविद्या, निवेदित च भगवता स्वान्तरे-
 'जने' मा प्रज विषादम्, मा च विद्यापराकुमारस्वप्ने च कुरु यत्रम्, अतिक्रान्तचक्रुडारज्जमसाः
 पतिः क्षिप्रिापरनन्त्रहारको भविष्यति । एषा च द्विमगिरिःशिरसधनः पद्ममहाहृदस्य पद्मवने कृता-
 भयायाः क्षियाः क्षिमपि मान्या जन्मान्तरसस्त्री मुहुरानुभावात् ह्य सुशभाजन सञ्जातेति परिभाष्य सारं
 द्रष्टव्या [ग] ।' इति नष्टनिद्रया च तथा रूपदर्शनन विना दुहितुलुपयगोत्ययन रूपदर्शनं च साक्षाद्द्वेष
 भालरयभूपतिकुमारपद्मसिमात्रदुष्करमवधारयन्त्या तस्मिन्नर क्षये समाहूय सर्वांस्तुपुरमविषद्वैतैरभीगम्-
 प्रथा प्रथा प्रकृत्यैव जननी मे भृशारिष्याया धायी चित्रछेद्या नाम सारं समादिष्टा—'सति । चित्रछेने !
 त्व दि पियरुमणि परं प्रवीण्य, चित्रदर्शनानुपगमिणी च परसा तित्कमसूरी, अतोऽस्याः सकृदनिद्रपारि
 पात्पापकृताचित्रछेदकृदन्तम्बाजन इत्य निरर्गोमुदपकृतीनामवनिगोचरानेन्द्रहारस्वर्णं ययास्वमङ्कि-

टिप्पणम्—सैरभी-गम्भर्विष्णुः) [गम्भर्विष्णु गम्भर्विष्णु च] मन्त्रविष्णु वा । प्रथा प्रथा प्रथा
 विषयमा । अर्धमुन्मत्तमायतं-विष्णुम् [च] ।

परम् भवन्तं विषाद् इयम् उपगता शशा । अ पुनः पिधानव्रतमन्त्रया धर्मपित्रमन्त्रया तथा रथा
 मन्त्रहारिष्यायाः परं पतिम् उद्दिश्य अभिष्य निश्चि एषो प्रसन्नविद्या विष्णुसिद्धिपिता इत्य
 विज्ञापिता भवेत्ता अ पुनः भगवत्या मदिमगामिष्य तथा विद्यारेभ्य स्वमान्तर स्वमन्त्रे निबद्धित
 प्विन्म क्षिमलार-पत्त । पुत्रि । विषाद् इयं मा प्रज प्रासुरि च पुनः विद्यापराकुमारस्वप्ने च विषाद
 पुत्रपात्रात् पद्मम् भवति मा कुरु न कुरु । अतिक्रान्तचक्रुडारज्ज मन्त्रमन्त्रमन्त्रविद्येत्प्रभुः क्षिति
 गोपारनन्त्रहारकः भूमिर्जनरररुनाः भव्याः तित्कमसूरी पतिः वा । मविष्यति स्वमासत । द्विमगिरि
 शिपरमपतनः द्विमन्त्रविष्णुः । पद्ममहाहृदस्य ह्यतर्गोमुदपनामद्यपयत्रनाभयस्य पद्मवने कृता
 कृताभयायाः कृताभयायाः क्षियाः मान्याः क्षिमपि अनिर्बन्धीयं यया स्तार तथा मान्या मानवीया जन्मा
 स्तरमर्षी जन्मदीवगी एषा इव तित्कमसूरी मुहुरानुभावात् दुष्करभावात् त्व सुताभाजन पुत्रिकोप
 संजाता भवति इति एष परिभाष्य विद्या साक्षरम् अररररि द्रष्टव्या इत्युक्तिः इति [ग] । अ
 पुन नष्टनिद्रया मन्त्रया तथा रथा रूपदर्शनन विष्णु लुपयगोत्ययन रूपदर्शनं च साक्षाद्द्वेष
 मनुवागोपादन सर्वांस्तुपुरमम् च पुनः भगवत्परात्पभूपतिकुमारपद्मम् अत्यन्तानेवमन्त्र
 कृताभयायाः कृताभयायाः क्षियाः मान्याः क्षिमपि अनिर्बन्धीयं यया स्तार तथा मान्या मानवीया जन्मा
 स्तरमर्षी जन्मदीवगी एषा इव तित्कमसूरी मुहुरानुभावात् दुष्करभावात् त्व सुताभाजन पुत्रिकोप
 संजाता भवति इति एष परिभाष्य विद्या साक्षरम् अररररि द्रष्टव्या इत्युक्तिः इति [ग] । अ
 पुन नष्टनिद्रया मन्त्रया तथा रथा रूपदर्शनन विष्णु लुपयगोत्ययन रूपदर्शनं च साक्षाद्द्वेष
 मनुवागोपादन सर्वांस्तुपुरमम् च पुनः भगवत्परात्पभूपतिकुमारपद्मम् अत्यन्तानेवमन्त्र
 कृताभयायाः कृताभयायाः क्षियाः मान्याः क्षिमपि अनिर्बन्धीयं यया स्तार तथा मान्या मानवीया जन्मा
 स्तरमर्षी जन्मदीवगी एषा इव तित्कमसूरी मुहुरानुभावात् दुष्करभावात् त्व सुताभाजन पुत्रिकोप
 संजाता भवति इति एष परिभाष्य विद्या साक्षरम् अररररि द्रष्टव्या इत्युक्तिः इति [ग] । अ
 पुन नष्टनिद्रया मन्त्रया तथा रथा रूपदर्शनन विष्णु लुपयगोत्ययन रूपदर्शनं च साक्षाद्द्वेष
 मनुवागोपादन सर्वांस्तुपुरमम् च पुनः भगवत्परात्पभूपतिकुमारपद्मम् अत्यन्तानेवमन्त्र
 कृताभयायाः कृताभयायाः क्षियाः मान्याः क्षिमपि अनिर्बन्धीयं यया स्तार तथा मान्या मानवीया जन्मा
 स्तरमर्षी जन्मदीवगी एषा इव तित्कमसूरी मुहुरानुभावात् दुष्करभावात् त्व सुताभाजन पुत्रिकोप
 संजाता भवति इति एष परिभाष्य विद्या साक्षरम् अररररि द्रष्टव्या इत्युक्तिः इति [ग] । अ

तानि नामभिर्यथावस्थितानि विद्वरूपाणि, वर्णय च तेषामाहितोत्कर्षया गिरा त्यागसौभाग्यविभववैचक्षण्य-
लावण्यादिगुणगणम्, अचिन्त्या हि दैवशक्तिः, एवमपि कृते कदाचित् कापि विश्राम्यति चक्षुरस्याः
[घ] । 'तथा' इति प्रतिपद्य तच्छासनमावेद्य च सविस्तरं तत्रैव क्षणे विसर्जिताः सर्वदिक्षु दक्षाश्चित्र-
कर्मणि समस्ता अपि स्वप्रतिवद्धाः शुद्धान्तसैरन्धीदास्यः । अहमपि तत्र समये समासन्नवर्ती सादरम-
भिहितः—“वत्स! गन्धर्वक! तवाप्ययमेवाधिकारः केवलं सुवेलगिरिवासिनो निजपितुर्विचित्रवीर्यदेवस्य
पार्श्वे त्वमद्य कार्यवशेन देव्या पत्रलेखया प्रस्थापितोऽसि, अतो न शक्यसे वक्तमन्यत् किमपि, किन्तु
कृतराजकार्येण तस्मात् समागच्छता त्वया विज्ञापनीयमिदमस्मद्वचो नभश्चरेन्द्रस्य [ङ]—‘या सा सकल-
दाक्षिणात्यसामन्तमौलिविश्रान्तचरणनखमरीचेः काञ्चीनगरीनायकस्य राज्ञः कुसुमशेखरस्य सर्वान्तःपुर-
प्रमुखा महादेवी गन्धर्वदत्तेति नामसाम्यादुपजातसन्देहेन रत्नकूटाद्रिवन्धावुदधिजलपरिक्षिप्तपीठे स्वयंभुवि
तत्र दिव्यायतनमण्डले विहितयात्रेण राज्ञौ सादरं तथाश्रुता देवेन पूर्वमासीत्, सैव सा देवस्यात्मजा
गन्धर्वदत्ता, यतो मया देवादेशमन्तरेणापि गत्वा स्वयं दृष्टा, समाश्रासिता च सर्वस्य ज्ञातिवर्गस्य कुशल-

तिलकमञ्जर्या, दर्शय दृष्टिगोचरीकारय, च पुन, तेषां नृपकुमाराणा, त्यागसौभाग्यविभववैचक्षण्यलावण्यादिगुण
गणं त्यागसौभाग्यं-दानशालित्व, यद्वा त्याग-दान, सौभाग्य-सर्वजनप्रियत्वं, विभव-धनसम्पत्ति, वैचक्षण्य-कलाकौशलं,
लावण्यं-सौन्दर्यं, तत्प्रभृतिगुणपुञ्जम्, आहितोत्कर्षया गृहीतप्रकर्षया, गिरा वाण्या, वर्णय प्रकटय, हि यत, दैव-
शक्तिः भाग्यमहिमा, अचिन्त्या अवर्णनीया, अस्तीति शेष, एवमपि अनेनापि प्रकारेण, कृते अनुष्ठिते सति, कदाचित्
कस्मिंश्चित् काले, अस्याः तिलकमञ्जर्या, चक्षुः दृष्टि, कापि कस्मिंश्चिन्नृपकुमारे, विश्राम्यति विश्रान्तिं प्राप्नुयात्,
तृप्यदित्यर्थं [घ] । 'तथा' तेन प्रकारेण करोमि, इति तच्छासनं तदादेशं, प्रतिपद्य स्वीकृत्य, च पुन, सविस्तरं
सप्रपञ्चम्, आवेद्य विज्ञाप्य, तच्छासनमित्यर्थं, तत्रैव तस्मिन्नेव क्षणे, चित्रकर्मणि चित्रकार्ये, दक्षाः कुशला,
स्वप्रतिवद्धाः स्वस्य-आत्मन, प्रतिवद्धा-नियन्त्रिता, अधिकृता इत्यर्थं, समस्ता अपि सकला अपि, शुद्धान्त-
सैरन्धीदास्यः शुद्धान्तसैरन्धीणाम्-अन्त पुरस्थाना परगृहवास्तव्यस्वच्छन्दशिल्पिपत्नीणा, दास्य-दूत्य, सर्वदिक्षु
सकलदिशासु, विसर्जिताः प्रेषिता । तत्र तस्मिन्, समये अवसरे, समासन्नवर्ती अतिनिकटवर्ती, अहमपि, सादर
ससम्मानम्, अभिहितः उक्त, किमित्याह—वत्स! गन्धर्वक! पुत्र! गन्धर्वक!, तवापि, अयमेव अनुपदमुक्त एव,
अधिकारः नियोग, अस्ति, केवलं किन्तु, त्वम्, अद्य अस्मिन् दिने, देव्या रात्र्या, पत्रलेखया, कार्यवशेन प्रयोजन
वशेन, निजपितुः स्वजनकस्य, विचित्रवीर्यदेवस्य तदाख्यनृपस्य, पार्श्वे निकटे, प्रस्थापितोऽसि प्रेषितोऽसि, अतः
अस्मात्, अन्यत् विरुद्ध, किमपि, वक्तुं प्रतिकथितुं, न शक्यसे शक्योऽसि, किन्तु कृतराजकार्येण सम्पादितराजकीय-
कार्येण, तस्मात् तत्पार्श्वे, समागच्छता परावर्तमानेन, त्वया, नभश्चरेन्द्रस्य विद्याधरेन्द्रस्य, विचित्रवीर्यस्येत्यर्थं,
इदम् अधुनैवोच्यमानम्, अस्मद्वचः अस्माक वचनं, विज्ञापनीयं वक्तव्यम् [ङ] । किं तदित्याह—सकलदाक्षि
णात्यसामन्तमौलिविश्रान्तचरणनखमरीचेः सकलाना-समस्ताना, दाक्षिणात्याना-दाक्षेणदिग्भवाना, सामन्ताना-
धुद्रचुपाणा, मौलिषु-शिरस्तु, विश्रान्ता-निविष्टा, चरणनखमरीचय-पादसम्बन्धिनस्त्रकिरणा यस्य तादृशस्य, काञ्ची-
नगरीनायकस्य तदाख्यनगरीस्वामिन, कुसुमशेखरस्य तदाख्यनृपस्य, सर्वान्तःपुरप्रमुखा समस्तान्त पुरप्रधाना,
या महादेवी महाराज्ञी, सा गन्धर्वदत्तेति नामसाम्यात् तत्सज्ञासादृश्याद्धेतो, उपजातसन्देहेन उत्पन्नसुतात्व-
सहायेन, देवेन विचित्रवीर्येण राज्ञा, भवतेत्यर्थं, रत्नकूटाद्रिवन्धौ रत्नकूटाख्यपर्वताश्रिते, उदधिजलपरिक्षिप्तपीठे
उदधिजले-समुद्रजले, परिक्षिप्तं-परिवेष्टितं, पीठं-स्थल यस्य तादृशे, स्वयंभुवि स्वयमुद्भूते, तत्र तस्मिन् कृतपूर्ववर्णने,
दिव्यायतनमण्डले दिव्यभवनमण्डले, विहितयात्रेण कृतप्रयाणेन सता, राज्ञौ पूर्व, सादरं प्रेमपूर्वक, तथा स्वगुतात्वेन,
श्रुता श्रवणगोचरीकृता आसीत्, सैव कुसुमशेखरमहिष्येव, सा प्रसिद्धा गन्धर्वदत्ता, देवस्य विचित्रवीर्यस्य राज्ञ
आत्मजा सुता वर्तते इति शेष । यत. यस्मात् कारणात्, देवादेशमन्तरेणापि देवस्य-नृपस्य भवत, आदेशं विनापि,

वृत्त्यान्तावेदेन, पृथया च विज्ञने वैश्वयन्तीनगरविद्युत्वात् प्रभृति सर्वेभ्यो निवेदितो निजप्रयासपृथान्त
 इत्यवधार्य कार्या न देवेन तां प्रति सदेहः' इति, अत्रियाद्य च तस्म नगरे रात्रिमेकामुद्भूते समन्तादुद्भवोक्ता
 श्रेयसिदिशि इत्युक्तमपीचौ मोघयित्वास्मानमागद्व्य काञ्चीमुपास्य कश्चित् फल मन्त्रशरिकां गन्धर्पवर्ता
 क्षिप्रमेवागन्तव्यम् । एष चाधुनेव साधितबहुस्वपिणीविद्याश्चित्रमायो नाम पिषाघरा प्रसितस्य ते पथि
 सहायो भविष्यति" इति [५] । तदेवदशरथकरणीम रात्रकर्यमपचार्य धीमता गन्धुमेवाहमावेष्टय्यो न मनुष्य
 रूपाणि चित्रकर्मणा निर्मातु यस्मादिदानीमन्वगमनोत्सुकोऽहम्, उत्सुकमनोभिश्च कर्तुमारब्धमवित्कूलमपि
 कर्म नोन्वायते सुसुप्तम्, किं पुनश्चिचैत्रप्रवादिश्वयनिर्वैतनीय चित्रम् । अथुना तत्र त्रिकूटाचलकूटचूडामपौ
 विधिप्रवीर्यनगरे च्चक्ष्यां च तावत्प्रया गन्तव्यम्, अन्तरा च यदि कश्चिदन्तरायो न भविष्यति, तदस्त्यो
 निवृत्तेन नियमाविहागद्व्य पुनरपि द्रष्टव्यमिष्टफलायक सकलार्थिकस्त्वतुमस्य ते विदुमास्त्वत्तल चरमप्रधाक-
 मुगलम्, उपदर्शितवहुविध्वयचित्रशित्येन च सित्वा दिवसमेकमेकप्रमनसा तथाभिच्छेदितव्य यथावस्वितं
 महाभागस्य रूप यथा चित्रपटवर्तिना देन पुरतो दृष्टमात्रेण सिद्धगन्धमन्त्रेणैव भर्तृशरिकायाः प्रथममुपया-

मन्त्रं कर्त्तव्यं इत्या इतिशोकीकृता च पुनः सर्वेभ्य समस्तस्य ज्ञातिघर्षस्य कथुगणस्य कुशालपृथान्तावेदेन
 इत्युक्तवतिहापनेन समाश्रासिता उच्यन्ते तोषिता । च पुनः विज्ञने रहसि पृथया जिज्ञासो इतिपिता तथा गन्धर्
 रत्त्या वैश्वयन्तीनगरविद्युत्वात् प्रभृति तदावन्तगत्सुर्वेदनाशर-भ सर्वो समस्त निजप्रयासपृथान्तः कश्चिरेक-
 नास्तवातां निवेदितः शोषितः इत्यवधार्य इति विधिस्य देवेन पूजेन मवता तां गन्धर्पवर्ता प्रति सन्वेह्य ससुप्तस्य
 कूट व कार्याः कर्त्तव्य इति । च पुनः तस्य निवित्रवीर्यस्य नगरे एष रात्रिस् अस्तिवाद्य अन्ध्रिश्च उद्भवोसिताशय
 दिशि ब्रह्मासिष्ठसर्वसिद्धे दशाशतमरीचौ एहकश्चिरेन स्ये इति वापत् समन्तात् सर्वैः उद्भूते उभिते छति
 आरमाज सं मोघयित्वा ततो निवेत्य काञ्चीं तदावन्तगरीम् आत्मस्य कश्चित् फलं क्तिपयमते भर्तृशरिकां
 रात्रमुत्पात् उपपास्य निवेत्य क्षिप्रमेव बीजनेव आगन्तव्यं परवर्तितव्यम् । च पुनः भधुमेव इदानीमव साधित
 बहुकपिणीविद्याः साधित-सिद्धिमापदिता बहुस्वपिणी-नामाकर्मप्रसिद्धिश्च शिवा देव तारकाः चित्रमायो नाम
 तत्तद्व्यः एव विधापराः प्रस्थितस्य प्रसादस्य ते तव सहायाः सह कृता भविष्यति सम्पन्नये' इति [५] ।
 तत् उपश्रयेतोः एतत् अशुभोक्तं रात्रकर्यम्, अथस्वकरणीयम् अथरत्नैकम् अथधार्यं विधिस्य धीमता
 कर्त्तव्यमिष्टकालिना मवतति शेषं अहं गन्धुमेव तद्वच प्रथमेव आदेष्टव्यः आहापसिद्धमुचिता, च द्र चित्र
 कर्मणा चित्रकर्मिणा मनुष्यरूपाणि पुरवाङ्गीः निर्मातुं रचयितुम् यस्मात् येन हेतुना इदानीं सम्प्रति
 अहम् अत्यन्तगमनोत्सुकः गन्धुमुत्कथितः मजीति शेषः । उत्सुकमनोभिश्च कर्त्तव्योः कश्चित्कृतवैद्ये क्तुं
 साधयितुम् आरब्धमपि उच्यन्तमपि अस्तिस्त्वत्कर्मणि अस्तिरत्नमपि कर्म कर्त्तव्यं, सुसुप्तं तदवहितं न उप
 जायते उच्यते किं पुनः किमुत चिचैत्रप्रवादिश्वयनिर्वैतनीय चित्रं मन्ः उमापानादिभ्यन्त्यावचौच चित्रक-
 नार्त्तम् । तत् उपश्रयेतोः अथुना सम्प्रति त्रिकूटाचलकूटचूडामपौ निवृत्त्यै तद्विचरितं सुसुप्तस्ये तत्र तस्मिन्
 सिद्धिप्रवीर्यनगरे एहकश्चिरेन च पुनः काञ्चीं तदावन्तगरीं मया तापत् प्रथमं गन्तव्यं यमनं प्रायश्चाम् । च
 पुन अन्तरा मध्ये यदि कश्चित् शोषपि अन्तरायः शिः । न भविष्यति अप्यतिशयि तदाः तर्हि, ततः
 उच्यतात् निवृत्तेन परारतेन म्पेति शेषः नियमात् अन्तरम्, इह अन् आगतस्य उपस्थाव सकलार्थिकस्त्व-
 तुमस्य समस्तपापकर्मणामुत्पन्नं तं तव इष्टफलदायकम् अभिष्वितकृत्वाचकं विदुमाव्यतलं मन्त्रकथाच
 प्रदेष्टुम् चरमप्रधाकमुगलं पापकर्मणम्, पुनरपि द्रष्टव्यं शोषोकीकृतीयम् । च पुन उपदर्शितवहुविध्वय-
 चित्रशित्येन उपदर्शितं प्रस्यदिताः बहुस्वपिणी-नामाशिवः चित्रशिव-चित्रकला देव तारकैः म्पेति शेषः एकं
 विद्वत्सं तिन स्थित्वा वर्तित्वा एकप्रमनसा सम्पदित्वादेन एता यथाऽवस्वितं वनातं महाभागस्य
 महाभागस्य, रूपम् आङ्गीः तथा तेन प्रकारेण अमिच्छेदितव्यं चित्रवीर्यम्, यथा तेन प्रकारेण पुरतां म्पे

स्यति समस्तवान्धवर्गदत्तदुःसहोद्वेगः पुरुषद्वेषविपवेगः' [छ] । इत्युदीर्य जिगमिपुः पुनरुवाच—'कुमार !
दूरे मया गन्तव्यम्, अनुमोदस्व माम्, आदिश च किमपि प्रयोजनं निजमुद्दिश्य यन्मया विधेयम्,
प्रहिणु कुशलोदन्तमादेशं लेखं वा कस्यापि योऽस्या दिशि मया गन्तुमिष्टायामिष्टस्तवास्ते, वस्तु च व्यक्तीकुरु
वचनवृत्त्या यदनेतव्यमेतद्देशदुर्लभं ततः' इति ब्रुवाण च तमासन्नसमुपनततद्विरहचिन्तासन्तप्तमानसः सुचिर-
मवलोक्य स्नेहगर्भया दृष्ट्या स्पृष्ट्वा च पाणिना प्रणतशिरसमसदेशे हरिवाहनः प्रतिव्याहरत्—'गन्धर्वक !
किमहमत्र ब्रवीमि [ज], सर्वात्मना हृदि निविष्टैर्विनयवैदग्ध्यमधुरवादितादिभिस्तव गुणैर्गुणैरिव
गाढमस्वतन्त्रतामुपनीतया बुद्ध्या प्रवर्तयितुमपार्यमाणा न मे वाणी जिह्वाग्रमवतरति । कथं गच्छेति भद्रमनु-
जानामि, किं करोमि ? प्रकृतिरेपा—प्राकृतस्यापि जनस्य जातपरिचयस्य विप्रयोगं न सहते मच्चित्तवृत्तिः,
किं पुनस्त्वादृशस्य येन च सन्निधानवर्तिना प्रवर्तते सुभाषितगोष्ठी, प्रवर्तन्ते विचित्राः कथालापाः, जायते
गीतनृत्तचित्रादिषु कलासु व्युत्पत्तिः, आस्वाद्यते नर्मवादश्रवणेन श्रुतिसुखम्, अतिवाह्यते सर्वदा निरातङ्क-

टिप्पणकम्—अपार्यमाणा अशक्यमाना । [झ] ।

दृष्टमात्रेण अवलोकितमात्रेण, चित्रपटवर्तिना चित्राधारपटव्येन, तेन रूपेण, सिद्धगारुडमन्त्रेणैव सिद्धगारुड-
सम्बन्धिमन्त्रेणैव, समस्तवान्धवर्गदत्तदुःसहोद्वेग समस्त-समग्रे, वा धववर्ग-वन्धुगणे, दत्त-सम्पादित,
दु सह -दु खेन सहनीय, उद्वेग-मनोव्यप्रता येन तादृश, भर्तृदारिकायाः राजकुमार्याः, तिलकमञ्जर्याः, पुरुष-
द्वेषविपवेग. पुरुषाप्रतिरूपविपज्वाला, प्रशम प्रशान्तिम्, उपयास्यति प्राप्स्यति [छ] । इत्युदीर्य इत्युक्त्वा,
जिगमिपुः प्रयातुमिच्छु, स वालक इति शेष, पुन उवाच उक्तवान्, किमित्याह—कुमार ! युवराज ! मया
दूरे दूरदेशे गन्तव्यं प्रस्थातव्य, माम्, अनुमोदयस्व प्रयातुमनुमन्यस्व । च पुन, किमपि, निजं स्वकीय, प्रयो-
जनम्, आदिश अ ज्ञापय, यदुद्दिश्य यत्क्षीकृत्य, मया विधेयं चेष्टनीयम् । कुशलोदन्तं कुशलवार्ताम्, आदेशम्
आज्ञा, लेख पत्र वा, कस्यापि कस्यचित् पार्श्वे, प्रहिणु मा दारीकृत्य प्रेषय, य, मया गन्तु प्रस्थातुम्, इष्टायाम्
अभिप्रेतायाम्, अस्या दक्षिणस्या, दिशि, तव इष्टः अपेक्षित, आस्ते वर्तते । च पुन, वचनवृत्त्या वचनद्वारा,
व्यक्तीकुरु प्रभृतीकुरु, एतद्देशदुर्लभं भववीथदेशे दुष्प्रापं, यत् वस्तु, तत, आनेतव्यम् आनेतु योग्यं, स्यादिति शेष । इति
ब्रुवाणं कथयन्त, तं वालकम्, आसन्नसमुपनततद्विरहचिन्तासन्तप्तमानसः आसन्न-निकटं यथा स्थानं तथा,
समुपनतस्य-समुपस्थास्यमानस्य, यद्वा समुपनतया-समुपस्थास्यमानयेति चिन्ताविशेषणम्, तद्विरहस्य-तद्विश्लेषस्य, चिन्तया
सन्तप्त-व्यथित, मानस-हृदय यस्य तादृश, हरिवाहन, स्नेहगर्भया प्रीतिपूर्णया, दृष्ट्या चक्षुषा, सुचिरम् अतिवीर्य-
कालम्, अवलोक्य दृष्ट्वा, च पुन, प्रणतशिरसम् अवनतमस्तक, त पाणिना हस्तेन, असदेशे स्कन्धदेशे, स्पृष्ट्वा
सन्धिष्व, प्रतिव्याहरत् प्रत्युक्तवान् । किमित्याह-अहम्, अत्र अस्मिन् विषये, किं ब्रवीमि कथयामि [ज],
सर्वात्मना सर्वांशेन, हृदि मनसि, निविष्टैः प्रविष्टैः, विनयवैदग्ध्यमधुरवादितादिभिः नम्रत्वं नैपुण्य प्रियंवदत्वा-
दिभि, तव गुणै, गुणैरिव रञ्जुभिरिव, गाढम् अत्यन्तम्, अस्वतन्त्रतां परतन्त्रताम्, अधीनतामित्यर्थ, उपनीतया
आपादितया, बुद्धया, प्रवर्तयितुं प्रेरयितुम्, अपार्यमाणा अशक्यमाना, मे मम, वाणी, जिह्वाग्रं जिह्वान्तभाग, न
अवतरति आरोहति । भद्रं कत्याणवन्त, भवन्तमित्यर्थ, गच्छेति इत प्रयाहीति, कथं येन प्रकारेण, अनुजानामि
अनुमन्ये । किं करोमि, एषा इर्यं, प्रकृतिः मम स्वभाव, मच्चित्तवृत्तिः मदीयमनोवृत्ति, जातपरिचयस्य परिचितस्य,
प्राकृतस्यापि तुच्छस्यापि, जनस्य, विप्रयोगं विश्लेषदु ख, न सहते सोढु न शक्नोति, किं पुनः किमुत, त्वादृशस्य
भवादृशस्य, येन सन्निधानवर्तिना निकटवर्तिना सता, सुभाषितगोष्ठी सूक्तिसभा, प्रवर्तन्ते जायते, पुन विचित्राः
अपूर्वा, कथालापाः प्रवन्धालापा, प्रवर्तन्ते भवन्ति, पुन गीतनृत्तचित्रादिषु गान नर्तन चित्रणादिषु, कलासु
शिल्पेषु, व्युत्पत्तिः कौशलं, जायते, पुन नर्मवादश्रवणेन परीहासोक्तिश्रवणेन, श्रवणसुखं कर्णयोरहाद,
३ तिलक०

चित्तैः क्राडा । स्तुप्ययोगादयमलम्बं पुरुररन्न किमवालिशः कोऽपि शिथिलयति [झ] । तथापि किं क्रियते, पराधीनवृत्तित्व न क्लृप्तसे विपसमापि धारयितुमात्मसन्निधौ, चत्तिष्ठ, प्रतिष्ठल राजकार्यसिद्धये, मत्कार्यं तु भूयो भयश्चैनमपहाय नास्त्रगाम्परिगृहीतायां ककुभि किञ्चित्, यच्च यथा स्वत एवाभ्युपगत भद्रेण त्वा निरर्थकस्वद्विषयो मम प्रार्थनावरः । ततो देशावस्त्रेशुर्लभमिद् स्वया समानेत्वमभिलषामि न भवान व्यापारणीयः, यतः किमेकेनास्मद्देशेन, विमुषनेऽपि यद् दुर्लभं वस्तु तदुपनीतं त्वयेवमपनीतरम्भोर्षं षीपुरासरसुराङ्गनारूपगर्वमभ्याः सर्वत एवानवद्यमुपनयता विद्याधरराजपुत्रितुर्विम्यम्, अनुनेय क्लृप्तो-
 ऽम्, विरतकोतुकम् वस्त्रन्तरवर्धने संवृत्तः । ततो मिबृत्तेन मया कर्तव्यमेतदिति वदपि किञ्चिदभ्युपगत त्वपि सर्वज्ञानेकर्यव्यग्रचेतसि भवति नाभयतया संभावयामि, एतत् तु साध्यर्थं न प्रीमि, सविषवर्तिना दूरस्थेन संपत्संपनेन विषवभाषेन वा त्वया नैव विस्मर्तव्यः सहास्राभिः क्षणमात्रमुपजातो षपनपरिचया' [झ] इत्युदीर्यं दिव्याभरणवस्तुवस्त्रताम्बूज्वानेन तस्मै प्रसावमुपावर्षयत् । उपानयच्च समरकौतुना

टिप्पणकम्—तत्रवर्षायं ल्-केचलकम् अकथनं मगति कृत्वा [ट] ।

भासाद्यते भवभूयते । किं बहूना निरातल्लुचितैः प्रमुदिनहरैः सर्वैरा कथं अतिधाद्यते मवीयते । गोऽपि भवदक्षिणः पुकिनात् सत्पुप्ययोगात् सपुप्योरयात् अयच्छलकम् अनन्ताप्रसातं पुबुररत्तं पुबुरभेद्रम् किं शिथिलयति षपेकते वैभेजः [झ] । तथापि तवात्मक्येऽपि किं क्रियते कर्तं पार्यते । पराधीनवृत्तिः परतन्त्रसिद्धिः त्वं विवसमपि एकमिदमपि अहमसन्निधौ स्वार्थे धारयितुं स्वामिदं, न शक्यसे प्रकृषिष्ये-
 ऽपि । उचित्तु प्रवर्तं प्रवर्तल । राजकार्यसिद्धये प्रकृतविद्याधरेऽस्त्रार्थनिधयते प्रतिष्ठस्व प्रयाहि, भूपः पुनरपि मन्वर्त्तनम् अपहाय सर्वमिला तद्व्यतिक्रमः किञ्चित् किमपि मत्कार्यं तु मन्वर्त्तनं तु भगवत्यपरिगृहीता याम् भगवत्प्रभिताया ककुभि सिद्धिं वक्षिष्येतीत्यर्थः नास्ति । अ पुनः भद्रेण कस्यानभावा मन्वरेण्यो पद्वा यदे एत् दुर्लभं स्वत एव कथमेव अभ्युपेतं कर्तुमशीकृतं त्वा तर्हि, तद्विषयः उत्कर्षविषयः मम प्रार्थनावृत्ता प्रार्थनाप्रति निरर्थकः किञ्च । ततः तस्मात् विपमिभितात् देशात् अस्मदेशुर्लभमम् अस्मदेशुर्लभम्, इत् वदु त्वया सम्प्रमेतव्यम् अपाहरणीयम्, इत्यत्रापि असिद्धिं विन्वेऽपि भवान् न व्यापारणीया प्रवर्तणीय । यतः वस्मात् नारणात् किं किमुत एकज अस्मरेणेन विमुषनेऽपि भोक्त्रेऽपि दुर्लभं यद् वदु तत् त्वना उपनीतं प्रापितम्, कीरसेन त्वया । अस्याः निरप्रताया विद्याधरराजपुत्रितुः विद्याधरेऽस्त्रकार्या इत् प्रयच्छति विन्वे निरम् उपनयता प्रापता कीरचम् । अपनीतरम्भोर्षीपुरस्सरसुराङ्गनागर्षम् अपनीतः—अपञ्जितः (स्मो वैशीपुरस्सरता—त प्रमुजानां सुव्यजानां—देवकीनां रूपगर्भं—सौम्यार्थिभ्यामे येन तादृशम् पुनः सञ्चैत एव समन्तरेण मन्वरेण पुबुरम् अनुनेय तनैव कर्त्तव्यं अर्हं कृतकृत्याः कृतावीः अ पुनः वस्त्रन्तरवर्धने मन्वरेणव्येक्ये विरतकोतुकः किञ्चित्पुन संवृत्तः सम्पन्न असीति केव । ततः तस्माद् देशात् मिबृत्तेन परातेन एतत् दुर्लभं कर्तव्यं विषेयम् इति इत् वदपि किञ्चित् मया कथमनुपनयतामर्कं कथम् त्वना अभ्युपगतं कर्तं प्रतिष्ठितम्, त्वपि कर्त्तं सर्वज्ञा सर्वज्ञकम् अनेकर्यव्यग्रचेतसि विविष्यर्त्तव्यमङ्गहरये भवति त्वमि न मन्वरेणतया अन्वरेणसिन्धुमात्रेण सम्भाषयामि नाकाले तु किन्तु, एतत् इत् साध्यर्थं उपनीतं प्रीमि कर्त्तव्यमि कर्-
 सविषवर्तिना समन्वरेण वा मपना दूरस्थेन दूरवर्तिना सम्पत्सम्पनेन दृक्भाषेन, वा मपना विषयं तु कम् भाषयेन मनेन त्वया कस्यामि एह क्षणमात्रम् एम्मात्रमम् अपजातः सम्पन्ना कथनपरिचया भाषाय-
 प्रमुज्येति नैव विस्मर्तव्यः विस्मर्तव्य [झ] । इत्युदीर्यं इत्युक्त्वा तस्मै कथकान दिव्याभरणवस्तुवस्त्रताम्बूज-
 वानेन विद्याधरा—मोहरणाम् नास्त्रकस्तुताम् अस्मदेशुर्लभता वदुतां वस्त्रां ताम्बूजानां वा वानेन—उमर्त्तनेन प्रसात् प्रयव्यम् उपानयर्षयत् प्रवितवान् अ पुन समरकौतुना उत्कर्षेण तस्मिन्वस्तुमारेण अमिच्छिष्य विभिला

स्वप्रयोजनसंबन्धमभिलिख्य तत्क्षणमेव समुपनीतं लेखम् । अत्रवीच तमपचार्य—'गन्धर्वक' याऽसौ त्वया
गन्धर्वदत्ताभिधाना कुसुमशेखरनरेन्द्रमहिषी सुवेलाचलान्निवृत्तेन काञ्च्यां द्रष्टुमध्यवसिता तदीयदुहितुर्मलय
सुन्दर्या रहस्युपेत्य सादरमयं समर्पयितव्यः' इति [ट] ।

अथ 'तथा' इति सोऽभ्युपगम्य दूरानतशिराः प्रणम्य हरिवाहनमाभाष्य च ललाटचुम्बिना पाणि-
सपुटेन तत्समासन्नवर्तिनः समरकेतुपुरःसरान् राजपुत्राननुचरार्पितप्रसादप्राप्तवसुभूषणादिवस्तुकलापो जल-
मण्डपान्निर्जगाम । विस्मयोन्मुखद्वारस्थलोकावलोकितश्च विहगपतिपोत इव पवनवेह्लितोत्तरीयपल्लवप्रान्तपक्षति-
रन्तरिक्षमुदपतत् । प्रस्थिते च तस्मिन्नगस्त्याश्रमालङ्कृतां ककुभमारब्धतद्गुणसंकथः स्थित्वा क्षणं क्षोणीपति-
तनयः स्वावासमगमत् । कृताह्निकविधिश्च विनिविश्य विजने तमेव सर्वतोऽनवद्यमवलोकयन् विद्याधरराज-
पुत्र्या रूपातिशयमनयद् दिवसम् [ठ] । अवसिते च वासरालोके सगलत्तिमिरतया मन्दायमानरूपदर्शन-
सामर्थ्यां कथञ्चित् ततो विनिवर्त्य दृष्टिमुत्थाय च यथाक्रियमाणमावश्यक सान्ध्यमन्वतिष्ठत् । उपस्थिते च
प्रदोषे प्रतीप्य कृतसपर्याणां द्विजन्मनामाशिपमारुह्य च सपर्याणां यामकरिणीं करेणुघण्टारवश्रवणगत्वरेण

तत्क्षणमेव तत्कालमेव, समुपहृतं समर्पित, स्वप्रयोजनसम्बद्धं खोद्देश्यसम्बद्ध, लेखं पत्रम्, उपानयत् समर्पितवान्,
च पुन, तं लेखम्, अपचार्य आञ्जय, अत्रवीत् उक्तवान् । किमित्याह-गन्धर्वक ! सुवेलाचलात् सुवेलापर्वतात्,
निवृत्तेन निर्गतेन, त्वया, असौ प्रसिद्धा, गन्धर्वदत्ताभिधाना गन्धर्वदत्ताख्या, या कुसुमशेखरनरेन्द्रमहिषी
तदाख्यनृपपट्टराज्ञी, काञ्च्यां तदाख्यनगर्यां, द्रष्टुं साक्षात्कर्तुम्, अच्यवसिता निश्चिता, तदीयदुहितुः तत्सुताया, मलय-
सुन्दर्या, रहसि एकान्ते, उपेत्य समीप गत्वा, अयं लेख, सादरम् आदरपूर्वक, समर्पयितव्यः प्रापयितव्य [ट] ।

अथ अनन्तर, सः वालक, तथा तेन प्रकारेण, अभ्युपगम्य कर्तुमङ्गीकृत्य, दूरानतशिराः दूरपर्यन्तावनतमस्तक
सन्, हरिवाहनं तदाख्यप्रकृतयुवराज, प्रणम्य अभिवाद्य, च पुन, ललाटचुम्बिना ललाटस्पर्शिना, पाणिसपुटेन
सञ्छिष्टरुद्रयेन, अञ्जलिनेति यावत्, तत्समासन्नवर्तिनः तत्पाथोपविष्टान्, समरकेतुपुरस्सरान् समरकेतुप्रमुखान्,
राजपुत्रान् नृपकुमारान्, आभाष्य आलप्य, अनुचरार्पितप्रसादप्राप्तवसुभूषणादिवस्तुकलापः अनुचरेण किङ्कर-
द्वारा, अर्पित-उपहृत, प्रसादेन-प्रीत्या, प्राप्त-गृहीत, वसुभूषणादि-धनाभूषणप्रभृति, वस्तुकलाप-वस्तुसमूहो येन तादृश
सन्, जलमण्डपात् जलाधिष्ठितगृहविशेषात्, निर्जगाम निष्कान्त । च पुन, विस्मयोन्मुखद्वारस्थलोकावलोकितः
विस्मयेन-आश्चर्येण, उन्मुखै-ऊर्ध्वमुखै, द्वारस्थलोकै-द्वारस्थजनै, अवलोकित-दृष्ट सन्, विहगपतिपोत इव गरुड-
शिञ्जिवि, पवनवेह्लितोत्तरीयपल्लवप्रान्तपक्षतिः पवनेन-वायुना, वेह्लिता-उद्धृता, उत्तरीयपल्लवप्रान्तरूपा-पल्लवसदृश-
रक्षणोत्तरीयवत्राञ्जलरूपा, पक्षति-पक्षमूल यस्य तादृश, अन्तरिक्षं गगनम्, उदपतत् उज्जगाम । तस्मिन् गन्धर्वके,
अगस्त्याश्रमालङ्कृताम् अगस्त्यस्य-तदाख्यमहर्षे, आश्रमेण-आवासेन, अलङ्कृतां-विभूषिता, ककुभं दिश, दक्षिणदिश-
मित्यर्थ, प्रस्थिते प्रयाते सति, क्षोणीपतितनयः प्रकृतनृपात्मज, आरब्धतद्गुणसंकथः प्रवर्तिततवीयगुणगान सन्,
क्षणं क्षणमात्र, स्थित्वा वर्तित्वा, स्वावासं स्वगृहम्, अगमत् गतवान् । च पुन, कृताह्निकविधिः सम्पादितदैनिक-
क्रिय सन्, विजने रहसि, विनिविश्य उपविश्य, विद्याधरराजपुत्र्याः विद्याधरराजकुमार्या, तिलकमञ्जर्या इत्यर्थ,
सर्वतः समन्तात्, अनवद्यं प्रशसनीय, तमेव दृष्टपूर्वमेव, रूपातिशयं सौन्दर्योत्कर्षम्, अवलोकयन् पश्यन्, दिवसं
दिनम्, अनयत् व्यतीतवान् [ठ] । च पुन, वासरालोके दिनप्रकाशे, अवसिते समाप्ते, क्षीणे सतीत्यर्थ, संगलत्ति-
मिरतया सम्पतदन्धकारतया, मन्दायमानरूपदर्शनसामर्थ्यां शिथिलायमानतदाकारावलोकनशक्तिकां, दृष्टिं चक्षु,
कथञ्चित् कथमपि, क्लेशेनेत्यर्थ, ततः तद्दर्शनकार्यात्, निवार्य विमोच्य, च पुन, उत्थाय यथाक्रियमाणं यथाविधीयमान,
स्वसाध्यं स्वकार्यम्, अन्वतिष्ठत् कृतवान् । च पुन, प्रदोषे रजनीमुखे, उपस्थिते समागते, कृतसपर्याणां सम्पादित-
सायन्तानार्चनां, द्विजन्मनां विप्राणाम्, आशिपम् आशीर्वादं, प्रतीप्य प्रतीक्ष्य गृहीत्वैत्यर्थ, च पुन, सपर्याणां
पृष्ठारोपितरत्नपीठालङ्कृतां, यामकरिणीं प्रहरहस्तिनीम्, आरुह्य, करेणुघण्टारवश्रवणगत्वरेण करेणो-हस्तिन्या,

सत्वरं प्रधायता निजगृहेभ्यो गृहीतासिद्धस्तकामुक्तेन पवासिसार्थेन सनापीकृतपुरोभागः पवनविलुङ्घितपुलक
 कारस्थूलभूजानामश्लेषतः प्रकवलन्तीनां वीषिकानां कनकरणुपिठेन प्रसपता निरन्तरमाडोकन समुपजात
 बालावपसमागममिष राजमार्गतिमिरसुपवर्ष्यमाजगाम राजकुलम् [४] । अवतीय च द्वारि संभ्रान्त
 वीषारिककृतप्रणामः प्रविश्य परिपुतः प्रणयिना राजपुत्रलोकेन विबोध्य प्रदोपास्नानमण्डपावस्थित पितर
 मुपास्य सविनयमासनिश्चितनिभूतेभ्यो मुहूर्तमुत्थाय गताभ्यन्तरं प्रणम्य दूरानतेन शिरसा प्रतिदिनमेव
 वर्धनाभिष्ठापिणी जननीमागत्य निजमन्दिरं द्वापदेव विसर्जितानुयायिसेवकजनसत्कालविरहपरिजनप्रपार
 मप्रमत्तातस्रक्षिपुरुपद्यतपरिस्मितमादृशैर्द्वारक्षिभिर्नीरिष्य सम्यक्प्रवश्यमानतत्कालसेवोपयुक्तकथकगायक
 प्रायलोकमस्योक्तचन्दनच्छटोपसिद्धमसृणमणिकुट्टिममविरलप्रकीर्णविकचकुमुदेन्वीपरवृक्षोपहारं समारम्भ
 शिक्षिरोपचारैश्चतुरपरिचारकैः सत्वरमपसारितान्तर्यंस्तम्यवीपनिपद्यमानिष्ठसंपातेऽपि स्वैर्येण शिक्षामपाति-

द्वारकभवन-समानावधनेन गत्वर-ममप्रमत्तौ सत्वरं समन्ते निजगृहेभ्यः प्रधायता प्रकवेन पाता पुनः
 गृहीतासिद्धस्तकामुक्तेन पवासिसार्थेन पारवासिर्घेन सनापीकृतपुरोभागः पुलकित्वाप्र-
 भाग राजकुलं उचमनिरसु, आजगाम आगतः किं पुनः । पवनविलुङ्घितपुलककारस्थूलभूजानां वसु-
 म्नाभूतयेमाभाभरत्सूक्ष्मिनानाम् अश्लेषतः एतन्नेन प्रकवलन्तीनां वीषमालानां वीषिभानां एतन्मिषिना
 कनकरेणुपिठेन प्रवर्धयन्तीनां निरन्तरं विषिकेणं प्रसर्पता प्रवृत्ता आडोकेन प्रकालेन राजमार्गतिमिरं
 राजमार्गसम्प्रकारं, समुपजातपालावपसमागममिष समुपजात-समुत्पन्नः बालावपस-अक्षिणतलेन प्रकालेन
 समागतः-समन्तं नमिष्यारधमित्ये वर्धयन् एषियेवृत्तामापावत [४] । ए पुनः द्वारि द्वारके अवतीर्य भागस्य
 सम्भ्रान्तवीषारिककृतप्रणामः सम्भ्रान्तै-एवैरैः वीषारिकैः-द्वारकैः कृतप्रणाम-कृतभिषयतन प्रविश्य प्रकथं कृत्वा
 पुन प्रणयिना वेदास्येन राजपुत्रलोकेन पुनराजन्तेन परिपुतः परिपुष्टिः एव पितरं जनकं मेकाहनमिति
 कात् प्रदोपास्याममच्छपावस्थितं प्रवेशकालिसमागकमारिक्तं विबोध्य ह्य सविनयं घनमगात्, उपास्य
 भागस्य मुहूर्तं कथम्, आस्यनिश्चितनिभूतेभ्यः भास्ये-मुषे न तन्मिष्य ह्यकः शिक्षितं-मिषेक्षितं निरुक्तं-निषम्य,
 ईश्वर-मैत्रं येन उच्यते एव उच्यते अन्यन्तरम् अन्तपुरं यथा दूरानतेन दूर्यन्तनभीकृतेन शिरसा मकथेन
 प्रतिदिनमेव प्रक्षिप्तमन् वर्धनाभिष्ठापिणीं सवर्धनेरेकस्मिन्ता जननीं मातरं, प्रणम्य भक्तिाच निजमन्दि-
 रं वासभनम्, आगत्य तस्मात् द्वापदेव द्वारकेदेव विसर्जितानुयायिसेवकजनः अथमुपासिपरिचारककैः
 वासमयमं सवास्यान्तरं, विवेश प्रक्षिपन् । किरणम् । तत्कालविरहपरिजनप्रचारं तत्कालं तत्कालं निरु-
 परिमित, परिजनस-परिहारस प्रचार-ममता-उत्तमाने न च हास्यम् । पुन आममत्तातस्रक्षिपुरुपद्यतपरिस्मितम्
 मप्रमत्तौ-अक्षिणेन अक्षेण विषयेन क्षिपन्-द्वारककेन पुरकलेन-उत्सवकपुरस्य परिस्मितं-परिपुष्टिम् पुनः
 आदृतैः सम्मानितैः द्वारकक्षिभिः हास्यकैः निरीक्ष्य विबोध्य सम्यक् वावर, आ सम्प्रणीति निरुपेक्षितिया-
 मिषेवम् प्रवेश्यमानतत्कालसेवोपयुक्तकथकगायकगायकोकं प्रवेश्यन्ता-अन्तः प्रवेश्यमानाः तत्कालसेव-
 नुवाः-उत्सवसेवितेवामिष्ठा कथकगायकगाया कथकगायकगायकगायकाः योष-अना यक्षिणतलेम् । पुन अस्तोक-
 चन्दनच्छटोपसिद्धमसृणमणिकुट्टिमम् अस्तोकानाम्-अभिषयता आ अस्तोकमितिष्ठि कृतमिषेकं चन्दनगा-
 यनप्रवासा ध्यामि भागमि उपश्लेष-आक्षिप्तं मयं विदुर्न मणिकुट्टिमं-ममिषदुग्दीर्घमिष्ठाहास्यम् पुन अक्षिणत
 प्रकीर्णविकचकुमुदेन्वीपरवृक्षोपहारम् अक्षिणं निरुक्तं प्रकीर्णं परिष्ठा निष्ठाणा निष्ठाणां कुमुद-वीरताप-
 इतुरपानां एनिष्ठासिष्ठाणां, इतुरपाना-अक्षिणताना इषामि पनामेन उपहारा-उपासनानि यक्षिणतलेम् ।
 पुन समारम्भयिषिरोपचारैः प्रवर्धितवीपोपचारैः चतुरपरिचारकैः निपुणवैरैः सत्वरं वीम्, अपसारि-
 तान्तर्यंस्तम्यवीपनिपद्यम् असारित-द्वारक-अन्तः-मन्ते उच्यते-वीपमान प्रवीपनिष्ठा-प्रवीपन्तो कथयत हास्यम् ।
 पुनः मासिक्यवीरैः एतन्वीरैः समस्तात् एतन् इत्सारितकृतमोक्षितानम् उच्यते-अपनीतः कथेकितान -
 अथकारोपरिष्ठात्, हास्यम्, किरणैः । अनितमुग्धवमिताभिष्ठापैः अन्त-उत्सवित मुग्धानां-रन्वीपमिष्ठावमिष्ठा

नामपि पतङ्गकुलानामग्नोपणेन जनितमुग्धवनिताविस्मयैरकञ्जलेर्ज्वलद्भिर्माणिक्यदीपैः समन्तादुत्सारिततमो-
वितानं वितानकावलम्बिभिरविरलैर्मल्लिकामुकुलदामभिस्तुहिनकरमयूखैरिव शैत्यमादातुमन्तःप्रविष्टैर्जटाली-
कृतसकलक्षणमभीक्ष्णमापतता परिमलाकृष्टपट्टपदकुलेन पर्यन्तोद्यानमारुतेन विस्तारितगवाक्षविन्यस्तमणि-
भाजनविलेपनामोद वासभवनं विवेश [ढ] ।

तस्य चैकदेशे निवेशितमायतविशाल हंसविशदप्रच्छदपटाच्छादितमच्छजललवस्त्राविणा सुधाधवलेन
जाह्नवीपुलिनमिव फेनपुञ्जेन जनितसांनिध्य निद्राकलशेन शयनमध्यासीनः शयनसनिहितासनासीनाभि-
रनुवेलमाद्रेंण चन्दनद्रवेण सान्द्रीकृतकरपल्लवस्पर्शशैत्याभिर्वारवनिताभिः सवाह्यमानचरणपल्लवस्तत्कालम-
व्याकुलेन चेतसा सस्मृत्य गन्धर्वकालापमुपजातविस्मयश्चिन्तितवान्—‘अहो काप्यद्भुता तस्याश्चक्रसेनदुहितुः
शरीरावयवशोभासपत्तिर्यस्मात् त्रिभुवनातिशायिरूपापि तत्प्रतिकृतिरियं चित्रपटगता रूपलव इति निवेदिता तेन
विद्याधरदारकेण [ण] । यदि च सत्यमेव तस्यास्त्रमृगदृशस्ताऽश रूपं ततो जितं जगति विद्याधरजात्या,

वनितानां-वधूनां, विस्मय-आश्चर्यं यैस्तादृशैः, केन हेतुना ? अनिलसम्पातेऽपि पवनसयारेऽपि, स्वैर्येण निश्चलवेन,
पुन शिखाग्रपातिनामपि शिलोपरिसञ्चारिणामपि, पतङ्गकुलानां शलभगणानाम्, अग्नोपणेन अदाहेन, पुन वितान-
कावलम्बिभिः उल्लोचाधोऽवनमद्भिः, अविरलैः सान्द्रैः, मल्लिकामुकुलदामभिः मल्लिकाख्यकुसुमकोरकमाल्यैः,
जटालीकृतसकलक्षण जटालीकृता व्याप्ता, सकला-समस्ता, क्षणा-अनसरा मध्यभागा वा यस्मिस्तादृशम्, कैरिव ?
शैत्यं विलक्षणशीतलताम्, आदातुं प्रहीतुम्, अन्तः अभ्यन्तरे, प्रविष्टैः कृतप्रवेशैः, तुहिनकरमयूखैरिव तुहिना-
शीता, करा-किरणा यस्य स तुहिनकर-चन्द्र, तस्य मयूखैः-किरणैरिवेत्युत्प्रेक्षा, पुन पर्यन्तोद्यानमारुतेन प्रान्तवार्तिकीडा-
काननपवनेन, विस्तारितगवाक्षविन्यस्तमणिभाजनविलेपनामोदं विस्तारित-इतस्तत् प्रसारितो वर्धितो वा गवाक्ष-
विन्यस्तानां-वातायननिवेशितानां, मणिभाजनानां-मणिमयपात्राणां, विलेपनामोद-विलेपनोत्कटपरिमलो यस्मिस्तादृशम्, कीदृ-
शेन ? अभीक्ष्णम् अनवरतम्, आपतता आगच्छता, पुन परिमलाकृष्टपट्टपदकुलेन परिमलाकृष्ट-परिमलेन-सौरभेण,
आकृष्ट-हठादानीत, पदपदकुल-ध्रमरराशिर्यस्मिन् येन वा तादृशेन [ढ] ।

च पुन, तस्य वासभवनस्य, एकदेशे एकभागे, निवेशितं स्थापितम्, पुन आयतविशालं दीर्घवृहदाकारम्,
पुन, हंसविशदप्रच्छदपटाच्छादितं हंसविशदेन-हंससदृशशुभ्रेण, प्रच्छदपटेन-आस्तरणवक्षेण, आच्छादितम्-आस्तीर्णम्,
पुन अच्छजललवस्त्राविणा विमलजलविन्दुस्यन्दिना, सुधाधवलेन चूर्णद्रवशुभ्रेण, यद्वा अमृतसदृशस्वच्छेन, निद्रा-
कलशेन निद्रोपयोगिघटेन, फेनपुञ्जेन फेनराशिना, जाह्नवीपुलिनमिव गङ्गासम्बन्धिजलोद्गतस्थलमिव, कृतसान्निध्यं
प्रत्यासन्न, शयनं शय्याम्, अध्यासीनः अधितिष्ठन्, पुन वारवनिताभिः वेश्याभिः, सवाह्यमानचरणपल्लवः
सवाह्यमानौ-सेव्यमानौ, चरणपल्लवौ-पल्लवोपमपादौ यस्य तादृश, कीदृशीभिः ? शयनसनिहितासनासीनाभिः शय्या-
समासनासनोपविष्टाभिः, पुन अनुवेलं प्रतिक्षणम्, आद्रेंण सरसेन, चन्दनद्रवेण चन्दनपङ्केन, सान्द्रीकृतकरपल्लव-
स्पर्शशैत्याभिः सान्द्रीकृता-विस्तारितं, करपल्लवस्पर्शजन्य शैत्य याभिस्तादृशीभिः, तत्कालं तत्क्षण, गन्धर्वकालापं गन्धर्व-
काख्यप्रकृतवालकाभाषणम्, अव्याकुलेन शान्तेन, चेतसा हृदयेन, संस्मृत्य सम्यक् ध्यात्वा, उपजातविस्मयः
उद्भूताश्चर्यं सन्, चिन्तितवान् आलोचितवान्, किमित्याह—अहो आश्चर्यं, तस्याः प्रकृताया, चक्रसेनदुहितुः चक्र-
सेनाख्यविद्याधरेन्द्रकुमारिकाया, तिलकमञ्जर्या इति यावत्, कापि अदृष्टिगोचरा, शरीरावयवशोभासम्पत्तिः शरीरावयव-
सौन्दर्यसमृद्धिः, अद्भुता विस्मयावहा, वर्तत इति शेष, यस्मात् यद्धेतो, त्रिभुवनातिशायिरूपापि भुवनत्रयोत्कृष्ट-
सौन्दर्यापि, चित्रपटगता चित्रपटस्थिता, इय तत्प्रतिकृतिः तत्प्रतिविम्ब, तेन प्रकृतेन, विद्याधरदारकेण विद्याधरवाल-
केन, गन्धर्वकेगेल्यर्थं, रूपलव इति सौन्दर्यलेश इति, निवेदिता बोधिता [ण] । यदि च यदि तु, त्रस्तमृगदृशः
त्रस्त-भीतो यो मृग, तस्यैव दृक्-दृष्टि-चञ्चललोचनं यस्यास्तादृश्या, तस्याः तिलकमञ्जर्या, तादृशम् उक्तप्रकारकं, रूपं
सौन्दर्यं, सत्यमेव यथाश्रुतमेव, अस्तीति शेष, ततः तर्हि, जगति लोके, विद्याधरजात्या विद्याधरवर्गेण, जितं सर्वोत्कर्षं.

वृत्तमपसारितो निःसारणाप्रवाधो निजः संसारेण, प्राप्तमवधिमवष्टारूपकल्पनाशिल्पवैदग्ध्य विधोः, स्वस्मिन्नो रम्भादि-सुरविद्यासिनीवर्गास्य रम्भाप्रयत्निकाप्रनागवस्य सौभाग्यवर्षाः, निबृत्ता ङाषण्यगुणगमणागता रतोः, प्रवृत्तः सप्तलोकीलोकोचनाना- नामचिन्तितो महोत्सवाः, प्रकटिषाः प्रकम्पकालविद्वेषः भ्रुमिन्तेन सर्वतो रागजलराशिना धृष्टारिजनस्य, भ्रान्ता चतुर्वर्षस्यपि भवनेषु भगवतो मकरकेतनस्मात्ता [त] । न जाने-कस्य सुकृतकर्मणः सत्वरपलाय- मानतिमिरमार्गप्रधावितशशिप्रभाप्रधाहृषला पतिष्यति वपुषि तरलायता तस्माः कटाक्षदृष्टिः ? कस्य सञ्जिताकुण्ठतपसाः कुण्ठकाण्डे करिष्यति पतिष्यन्त्यास्तजुजलतायाः प्रथमसुप्रपातमन्जानमाळतीकुसुमकोमला स्वयंघरस्य ? कः सुजन्मा जन्मफलभूतानि प्रस्यितः सह तया राजपयवर्तिनः साराग पुरजनस्य भ्रोष्यति ध्रुतिमुत्सानि प्रघसायचनानि ? कस्मिन्धुनतस्याप्यचरितस्वप्यासितमधिष्ठितो गजस्कन्धपीठमाकुण्ठमुषानित तरलरायैः पीयमानयवनलावण्यो नगरनारीलोपनैरवतरिष्यति विवाहमण्डपे धेविधन्धम् ? कस्य कन्वपै- बान्धवस्य वत्सुणावदकम्पस्मिन्नसरलाङ्गुली तदीयकरपङ्कजे छगिष्यति स्याप्यशतपत्रशृङ्गातपत्रकम्पपो वक्षिण- पालिः [य] । पुण्यकारी तत्परिजनो यः सर्वदा सविधवर्षी स्वास्थानमवतस्विता विमाननिधेन गत

प्राप्तः पुनः संसारेण ज्यता निजः सखिः, निस्सारताप्रवाधः क्शरताप्रसिद्धि रत्नम्, अपसारितः क्वचः पुनः विधोः विपादः अथलाकपकल्पनाशिल्पवैदग्ध्यं कस्यैवचित्कर्मणोऽप्यम्, अथधिः धीमानं प्राप्तम् । पुनः रम्भादि- सुरविद्यासिनीवर्गास्य रम्भाप्रयत्निकाप्रनागवस्य सौभाग्यवर्षाः धीनर्वाभिमानः स्वस्मिन्नो प्रसिद्धः, पुनः रतोः कम्- देवप्रियायाः ङाषण्यगुणगमणागता धीनर्वालाकृपणचित्तेस्थाने निबृत्ता कृताः, पुनः सप्तलोकीलोकोचनानां चतुर्वर्षस्यपि भवनेषु महोत्सवाः परकम्पकल्पनास्य प्रवृत्तः प्रवृत्तः, पुनः सवैतः समन्ततः भ्रुमिन्तेन संसन्धियेन धृष्टारिजनस्य धृष्टारिजनस्य रागजलराशिना धृष्टारिजनिकुला प्रकम्पकालविद्वेषः कस्यान्तकस्मि- नोपरा उन्नयोवसन्धनमिन्तं प्रकटितः प्रकटितः, पुनः चतुर्वर्षस्यपि चतुर्वर्षस्यैवपि धुनेषु भगवताः परदीयवर्षाशिनः मकरकेतनस्य भ्रमदेवस्य आशा विमघारसः भ्रान्ता प्रवृत्ता [त] । न जाने न किन्तं पार्यामि ठस्यः शिवभ्रमभ्याः तरलायता यस्म्य धीर्षा च पुनः सत्वरपलायमानतिमिरमार्गप्रधावितशशिप्रभाप्रधाह- र्घयला पर-धीर्षा पलायमानानाम्-अपरतो तिम्पिणाम्-अपकाराणां मार्गे प्रधावित -धीर्षा गमित छशिप्रभाप्रधाह इव चन्द्रकण्ठिचारेव यस्ता-निर्मल कटाक्षदृष्टिः कटाक्षदृष्टिः सुकृतकर्मणः पुण्यवैशः कस्य वपुषि सरीरे, पति- ष्यति धरिष्यति, पुनः मन्जानमाळतीकुसुमकोमला जनिनवमाळ्याकृपणकोमला स्वयंघरस्य स्वयंघरिजनपार्श- नात्मा कस्य सञ्जिताकुण्ठतपसाः कुण्ठितकुण्ठतपसास्य दृष्टुनारस्य कुण्ठकाण्डे कर्मणते पतिष्यन्त्याः स्विष्यन्त्याः तजुजलतायाः शिवभ्रमभ्याङ्गुली तदीयकरपङ्कजे छगिष्यति स्याप्यशतपत्रशृङ्गातपत्रकम्पपो वक्षिण- पालिः [य] । तत्परिजनः शिवभ्रमभ्याङ्गीरीराः पुण्यकारी पुण्यकर्मा मत्सिद्धि क्षेत्र च सवदा धीरकते सविध-

गाहमानामुदधिरोधोवनेषु स्वेच्छया सचरन्तीं श्रवणागतस्य प्रेयसो विद्याधरराजकन्याजनस्य सरहस्यमखिल
कलाकलापमुपदिशन्तीं तामन्वहं पश्यति । अधन्यः स्वेचरणो यः प्रकाममनुरक्तोऽपि दूरवर्ती तद्दृष्टिपाता-
मृतरसस्य रूपमात्रदर्शनतरलितो वृथैव मन्मथव्यथामहमिवोद्ब्रहति [द] । अहो मे मूढता, यदसावायते-
क्षणा भूमिगोचरनृपाधिपात्मजप्रणयिनी भविष्यतीति वार्तयापि श्रुतया हर्षमुद्ब्रहामि । सत्स्वपि रूपलावण्य-
यौवनशालिष्यपरेषु भूपालदारकेषु कालान्तरभुवस्तदनुरागस्यात्मानमेव लक्ष्यीकरोमि, काऽहं क सा ? , क
भूमिगोचरस्य निकेतनं साकेतनगरं क दिव्यसङ्गसमुचिताचलप्रस्थसंस्थं रथनूपुरचक्रवालम् ? । अपिच विवे-
किना विचारणीयं वस्तुतत्त्वम्, नोऽज्ञितव्यो निजावष्टम्भः, स्तम्भनीयं मनः प्रसरदपथे, न देयमग्रणीत्व-
मिन्द्रियगणस्येत्यपि न गणयामि [ध] । असौ पुनरपरा विडम्बना—यदयमात्मा मदनदाहोपशमाय प्रशम-
मार्गमवतारितोऽप्यधोगतिं रागिणस्तदङ्घ्रियुगलस्यालोचयति न प्राणिजातस्य, कदलीस्तम्भतुल्यतां तदूर-

टिप्पणकम्—अधोगतिम् अधस्तात् स्थितिं नरकगमनं च । कदली—रम्भा । हृदयवासिभिः हृदयं—चित्तं
वक्ष्य, अलब्धविवरं निश्चिद्वद्म् । मध्यस्थां मध्यस्था मध्यस्थं रूपं च । मुखे वक्त्रे प्रारम्भे च । क्षीरसागरसमं
धवलं चञ्चलमतिचञ्चलं वा [न] ।

वर्ती तन्निकटवर्ती सन्, तां तिलकमञ्जरीम्, अन्वहं प्रतिदिनं, पश्यति साक्षात् करोति, कीदृशीम् ? स्वास्थानभवनस्थितां
स्वसभामण्डपनिषण्णाम्, पुन विमाननिवहनेन आकाशयानसमूहेन, गगनम् आकाशं, गाहमानाम् आरोहन्तीम्, पुन
उदधिरोधोवनेषु समुद्रतटवर्तिवनेषु, स्वेच्छया यथेच्छ, सञ्चरन्तीं विहरन्तीम्, पुन श्रवणागतस्य श्रोतुमुपस्थितस्य,
प्रेयसः प्रियतमस्य, विद्याधरराजकन्यकाजनस्य विद्याधरेन्द्रकुमारिकाजनस्य, सरहस्यं रहस्येन—गूढतत्त्वेन सहितम्,
अखिलं समग्रं, कलाकलापं शिल्पसमूहम्, उपदिशन्तीं शिक्षयन्तीम् । स्वेचरणः आकाशगामिजनविशेषगणः, अधन्यः
अलब्धः, अस्तीति शेषः, यः, अहमिव, प्रकामम् अत्यन्तम्, अनुरक्तोऽपि तदनुरागवानपि, तल्लोलोऽपीत्यर्थः, तद्दृष्टि-
पातामृतरसस्य तदीयदृष्टिसञ्चाररूपामृतस्यन्दस्य, दूरवर्तीं दूरे स्थितं, रूपमात्रदर्शनतरलितः रूपमात्रस्य—आकारमात्रस्य,
पक्षे प्रतिकृतिमात्रस्य, दर्शनेन, तरलित—व्याकुलितं सन्, वृथैव व्यर्थमेव, मन्मथव्यथां कामदेववेदनाम्, उद्ब्रहति अनु-
भवति [द] । मे मम, मूढता मूर्खता, अहो खेदावहा, यत् यत्, असौ प्रकृता, आयतेक्षणा दीर्घनयना, भूमि-
गोचरनृपाधिपात्मजप्रणयिनी भूमिवासिनृपेन्द्रकुमारपत्नी, भविष्यति सम्पत्स्यते, इति अनया, वार्तया वृत्तान्तेन
श्रुतयापि श्रवणगोचरीकृतयापि, हर्षम् आनन्दम्, उद्ब्रहामि प्राप्नोमि । पुन रूपलावण्ययौवनशालिषु आकारसौन्दर्य-
युक्तत्वशोभिषु, अपरेषु अन्येषु, भूपालदारकेषु नृपकुमारेषु, सत्स्वपि विद्यमानेष्वपि, आत्मानमेव स्वमेव, कालान्तर-
भुवः उत्तरकालभाविनः, तदनुरागस्य तत्त्वेहस्य, लक्ष्यीकरोमि लक्ष्यत्वेन प्रलेमि । अहं क कुत्र, सा तिलकमञ्जरी, क
कुत्र, आवयोर्मेहदन्तरमित्यर्थः । भूमिगोचरस्य भूमिवासिनः, निकेतनं निवासस्थानं, साकेतनगरम् अयोध्याख्यनगरं, क
कुत्र, पुन दिव्यसङ्गसमुचिताचलप्रस्थसंस्थं दिव्यसङ्गस्य—दिवि—स्वर्गे भवा दिव्या देवा, तत्सङ्गस्य, समुचित—योग्यो यः,
अचल—पर्वतः, तस्य प्रस्थे—समभूमिभागे, संस्था—अवस्थितिर्यस्य तादृशः, रथनूपुरचक्रवालं तदाख्यनगरं, क कुत्र, तयोस्तन्नि-
वासास्पदयोरपि महत्तारतम्यमित्यर्थः । अपिच किञ्च, विवेकिना तत्त्वातत्त्वविवेचनशालिना, वस्तुतत्त्वं वस्तुनो याथार्थ्यं,
विचारणीयम् आलोचनीयम्, पुन निजावष्टम्भः स्वकीयमर्यादा, न, उज्जितव्यः अतिक्रमणीयः, यद्वा स्वमानं न त्यज-
नीयमित्यर्थः, पुन अपथे उन्मार्गे, प्रसरत् प्रवर्तमानं, मनः, स्तम्भनीयं निरोधनीयम्, पुन इन्द्रियगणस्य इन्द्रियवर्गस्य,
अग्रणीत्वं मुख्यत्वम्, न, देयं विधेयम्, इत्यपि एतदपि, न, गणयामि आद्विये [ध] । पुन असौ वक्ष्यमाणः,
विडम्बना वैगुण्यम्, कष्टमित्यर्थः, अपरा अन्या, वर्तत इति शेषः, यत् यस्मात्, अयं मवीयः, आत्मा, मदनदाहोप-
शमाय कामाग्निदाहशान्तेयः, प्रशममार्गं तन्निश्चितमार्गम्, अवतारितोऽपि आरोपितोऽपि, रागिणः रक्तस्य, तदङ्घ्रि-
युगलस्य तिलकमञ्जरीचरणद्वयस्य, अधोगतिम् अधस्ताद् गमनम्, निधुवनकेलौ अध स्थितिमिति यावत्, आलोचयति

परिणाहस्य विमुक्तति न देहनिःसारतायाः, इदम्यासिभिः सज्जो दुःखहेतुरित्यलभ्यवियरं तत्त्वयोचरन्नुभय
 भारयति न कञ्चप्रपुत्रादिवर्गम्, मध्यस्थां तन्नाभिसुद्रामभिनन्दति न भावनाम्, मधुरं मुखे तद्वचःप्रपाठ
 म्यायति न मोगसौख्यम्, युगान्तविद्विद्धितीरसागरसम तद्विद्विष्टारमुपेक्षते न संसारम्, आरोपितान्त्र
 चापमधुरं तद्वृत्तात्कलितमभ्येति न विधेर्विद्वितम् [न] । अस्या अपि प्रकृष्टरूपलावण्यवत्तः प्राप्तयौषणा
 दृष्टाः क्षितिपकन्याः, अस्यासामपि सुतस्वस्ववेदिभिन्नेकपा निषेधमानो विद्यासकमाः, न तु कस्यापि
 क्वाप्यपहृत भेतो यथाऽनया । क्वमिदानीमासितव्यम्, किं प्रतिपत्तव्यम्, केन विधिना विनोदनीयेमनुविन
 प्रवर्धमाना तद्वृत्तोक्तता, कस्यावेदनीयमिदमासीय दुःखम्, केन सार्धमालोचनीय कर्तव्यम्, कस्य क्रमि
 प्यते तद्वृत्तगमनोपायेषु बुद्धिः, कस्य साहायकेन सेत्स्यति तथा सह समागमप्राप्ति [प] । अपि नाम
 वैद्यममुगज स्यादेव्यसि स विद्याभरदारकाः, न विस्मरिष्यति परिचयम्, करिष्यति पक्षपातम्, ब्रह्मन्ति

विचारयति किन्तु रागिणः ध्यायिनः प्राप्तिजातस्य प्रकिर्यस्य अद्येति नरकगमनं न बाल्येनयति पुनः तद्वृत्त-
 परिणाहस्य तस्या - शिष्यकमर्थाः उन्मथिषाहस्य-वात्परितमभागविद्यारस्य कर्तुलीसम्मतुस्यतां इत्यभरतया कर्म-
 कान्धोभ्या विमुक्तति विचारयति किन्तु देहनिःसारतायाः सरीरस्यारताया तद्विद्विष्टाया इति मध्य तदुत्सर्ता कर्म-
 कान्धोभ्यासाधारतायात्सर्वं न विमुक्तति; पुन इदमप्ययासिभिः वक्ष्यस्वर्तिगिा कान्धिमिः पक्षे मनोवर्तिगिः कन्याविमिः, सज्जः
 तम्बन्धः पक्षे प्रीतिः दुःखहेतुः मारेण दुःखहेतुः पक्षे विधेयव्यम्येभ्येदुः इति इत्यन्, अलभ्यवियरं विमिष्यं पर
 सरं मिद्धिमिषि नाक्त् तत्त्वयोचरन्नुभयं तस्या शिष्यकमर्थाः उन्मथयम्, अन्वधारयति विधिनोति किन्तु कञ्च-
 पुत्रादिवर्गं मान्दुत्रावियं तयात्वेन न विधिनोति; पुनः मध्यस्थां सरीरमप्यभर्तिना तन्नाभिसुद्रां तस्या शिष्यकमर्थाः
 नाभिसुद्राव्यम्, अभिनन्दयति प्रवर्धति किन्तु मध्यस्थां इदमस्या भावनां कामिनीसङ्गजननवादानं यत् तद्वृत्तपरिहर
 रम्याप्यस्तुत्यविचारयाम्, न बामिनन्दयति; पुनः तद्वचःप्रपाठं तस्या-शिष्यकमर्थाः शोद्धिदुःखं विद्वत्त्ववदनमोद्धिमिष्यं
 मुखे मुक्तमये मधुरं मधुरमेव ध्यायति बाल्येनयति किन्तु मोगसौख्यं कामिनीसङ्गच्छत्वं; मुखं भारम् एव न तु
 परिणतमिष्यः मधुरं प्रियं वदा प्राप्ते निरुत्तना इत्येदतना न मधुरमिष्य-विमिषि न भावति पुनः तद्विद्विष्टारं
 तस्या शिष्यकमर्थाः नेत्रमिष्टारं युगान्तविद्विद्धितीरसागरसमं युगान्ते-मन्त्रनाके विद्विष्टिता परितस्वर्तिगः न
 क्षीरसागरं तस्मै-तद्वृत्तात्कलितमभ्येति तद्वृत्तव्येनातिव्यक्तत्वेन न उदोभते; पुनः तद्वृत्तात्कलितं तस्याः-शिष्य-
 कमर्थाः सुखात्कलितं ध्यायन्नेत्रोपरीतमेवकेनाभिसुद्रितम् आरोपितान्त्रचापमधुरम् आरोपित-भौरामविधेपित
 कञ्च इति नाक्त् न कञ्चचापः प्रमथेनयत् तद्वत् मधुरम्-नक्तिरम् अद्येति प्यायति किन्तु विधेः वैद्य
 विद्वितितं वेदितं तादृशकेन कर्मकेसवः न अद्येति; नत्र सवैत्र विद्यात् कर्तुलीलात्पाऽन्वेति [न] । प्रकृष्टरूप-
 लावण्यवत्तयाः उन्मथान्द्विद्विष्टीरस्यः प्राप्तयौषणाः ताभ्यापया अस्या अपि शिष्यकमर्थाः विद्विष्टारोः अपि क्षितिप
 कन्याः मुक्तमारिका दृष्टाः धिगोचरीभ्या अस्यासामपि तद्विज्ञानामपि कन्यकानां विद्यासकमाः विमसरीति
 तस्ववेदिगिः यथावै- विषेधमाना विद्याप्यमजः सन् कर्ममात्रं धिषि मक्त् अमेकपा कन्येभ्यारं, भुता भव
 योचरीदुः; तु किन्तु, यथा केन प्रकारेण अनया मोगतया शिष्यकमर्थाः भेता मन् अपहृतम् भारं तथा तेव
 प्रवर्धनं कस्यापि तद्वृत्तमिष्या क्वापि इत्यापि स्वाने न अपहृतम् । इवामीम् बुद्धा कथं केन प्रवर्धेन आसितव्यम्
 उपेक्ष्यम्; किं कार्यं प्रतिपत्तव्यं कर्तव्यं-जातव्यं-तना निरूपितव्यम्; अनुविनं प्रतिविनं प्रवर्धमाना प्रवर्ध्नी इयं
 वर्धमाना तद्वृत्तोक्तकृता शिष्यकमर्थाः कन्यकानां केन विधिना प्रवर्धनं विधेयमीया कर्तनीया इत्यन् अनुभूयमानम्,
 आत्मीयं स्वकीयं इत्थं कस्य कं प्रति आवेदनीयं प्रवर्धनीयम्; कर्तव्यं कर्तुं-वितं कमे केन सार्धं एव आलोचनीयं
 विवचनीयं तद्वृत्तगमनोपायेषु तस्या -शिष्यकमर्थाः वैद्य स्वान् तज गमनघातन्तु, तद्वृत्तव्येनविष्यं कस्य बुद्धि
 मया क्रमिष्यत् प्रवर्धयति तथा शिष्यकमर्थाः एव समागमप्राप्तिः धर्मसमीमात्म्यमः कस्य साहायकेन तादृशकेन
 सेत्स्यति सम्प्रसते [प] । मागेशि नाकनाह्वारे, अपि यति, वैद्यं विधिः अनुगुणम् क्तुम् सात् गर्हि सा

मामिह स्थितम्, निर्वक्ष्यति वचनवृत्त्या स्वयं प्रतिपन्नमर्थम्, नेष्यति तदीक्षणगोचरप्रापणेन मत्प्रतिकृतिं कृतार्थताम्, कथयिष्यत्यतिशयेन मां गुणवन्तम् । सापि शशिसुखी तथेति प्रतिपत्स्यते तद्वचनम्, भविष्यति मदीयदर्शनाभिलाषिणी, प्रेषयिष्यति तमात्मानुरागप्रकटनाय मत्पार्श्वम्' इत्यनेकसकल्पपर्याकुलचेतसः प्रवन्ध-वर्धमानारतेरनवरतमुक्तायतोष्णनिःश्वासस्य मुहुर्मुहुः पर्यङ्कपरिवर्तनैस्तरङ्गितोत्तरच्छदपटस्य प्रभातागमनपर्यु-त्सुकतया प्रदोषेऽपि नष्टनिद्रस्य निशीथेऽपि देवतार्चनाय परिचारकानुद्यमयतः शतयामेव कथमपि क्षपा विराममभजत [फ] ।

प्रभातायां च शर्वर्यामुत्थाय निर्वर्तितप्राहेतनावश्यकविधिः प्रतिपद्य सविशेषसपादितशोभमभिनवं सर्वाङ्गीणमाकल्पमल्पपदातिवलपरिवृतस्तदेवोद्यानमगमत् । तत्र चातिवहलपादपच्छाये हंसपदपङ्किलाञ्छित-स्वच्छसुकुमारसैकते सततापतत्कमलरेणुकपायशीतलमरुति मकरध्वजायतनदीर्घिकातीरपरिसरे निषण्णः

टिप्पनकम्—आकल्प.—वेप. । कपाय.—सुरभि. [व] ।

आगतपूर्वं, विद्याधरदारकः विद्याधरात्मज, एष्यति पुनरागमिष्यति, परिचयं मया साकामालापजन्यसम्बन्धं, न विस्-रिष्यति स्मृतिपथात् प्रच्यावयिष्यति, पक्षपातं परिचयजन्य मत्पक्षग्रहण, करिष्यति, इह अस्मिन् स्थाने, स्थित, मां द्रक्ष्यति दृष्टिगोचरीकरिष्यति, वचनवृत्त्या वाक्यप्रयोगेन, स्वयं स्वेन, प्रतिपन्नम् स्वीकृतम्, अर्थं विषय, निर्वक्ष्यति स्फुटी-करिष्यति, तदीक्षणगोचरप्रापणेन तस्या—तिलकमञ्जर्यां, दृष्टिपथारोपणेन, मत्प्रतिकृतिं मदीयचित्र, कृतार्थतां सफलता, नेष्यति प्रापयिष्यति, माम्, अतिशयेन अत्यन्त, गुणवन्तं रूपलावण्यादिगुणशालिन, कथयिष्यति तां वक्ष्यति । शशिसुखी चन्द्रवदना, साऽपि तिलकमञ्जर्यां, तद्वचनं तदीयं मद्गुणवर्णनवाक्य, तथा सत्यम्, इति, प्रतिपत्स्यते विश्व-सिष्यति, मदीयदर्शनाभिलाषिणी मदर्शनाकाङ्क्षिणी, भविष्यति सम्पत्स्यते, आत्मानुरागप्रकटनाय स्वप्रीतिप्रकाश-नाय, मत्पार्श्वं मञ्जिकटं, तं गन्धर्वकं, प्रेषयिष्यति प्रस्थापयिष्यति । इत्यनेकसंकल्पपर्याकुलचेतसः इति—इदंशै, अनेकै—बहुभि, सकल्पै—मनोव्यापारै, पर्याकुलं—व्याप्त, चेत—हृदय यस्य तादृशस्य, पुन प्रवन्धवर्धमानारतेः प्रवन्धेन-दृढ-वन्धेन, प्रकृष्टाधिना वा, वर्धमाना-वृद्धिं गच्छन्ती, अरति—चित्तोद्वेगो यस्य तादृशस्य, पुन अनवरतमुक्तायतोष्णनिःश्वासस्य अनवरत-निरन्तर, मुक्त-निर्गमित, आयत-दीर्घं, उष्णश्च, निश्वास—नासिकापवनो येन तादृशस्य, पुन मुहुर्मुहुः अनेकवार, पर्यङ्कपरिवर्तनैः पर्यङ्के—विशिष्टवृत्तौपरि, पार्श्वपरिवर्तनैः, तरङ्गितोत्तरच्छदपटस्य तरङ्गित—विलोलित, उत्तरच्छदपट—पर्यङ्कोपरितनास्तरणवर्धं यस्य तादृशस्य, पुन प्रभातागमनपर्युत्सुकतया प्रात कालोपस्थितिनितान्तोत्कण्ठया, प्रदोषेऽपि निशारम्भेऽपि, नष्टनिद्रस्य क्षीणनिद्राकस्य, निशीथेऽपि मथ्यरात्रेऽपि, देवतार्चनाय देवाराधनाय, परिचारकान् सेवकान्, उद्यमयत. प्रवर्तयत, हरिवाहनस्येति शेष, शतयामेव शत यामा—प्रहरा यस्यां तादृशीव, द्राघीयसीवैत्यर्थं, क्षपा त्रियामापि रात्रि, कथमपि केनापि प्रकारेण, विरामम् अवसानम्, अभजत प्राप्तवती [फ] ।

च पुन, शर्वर्यां रात्रौ, प्रभातायां प्रभातावस्थामापन्नायाम्, उत्थाय शय्यामुत्सृज्य, निर्वर्तितप्राहेतनावश्यक-विधिः निर्वर्तित—सम्पादित, प्राहेतान—पूर्वाह्नसम्बन्धी, आवश्यक—अवश्यकर्तव्य, विधि—क्रिया येन तादृश सन्, सविशेष-सम्पादितशोभं सविशेषम्—अत्यन्त, सम्पादिता, शोभा—सौन्दर्यं यस्य तादृशम्, अभिनवं नवीनं, सर्वाङ्गीणं सर्वाङ्ग-व्यापकम्, आकल्पं वेधरचनां अलङ्करण वा, प्रतिपद्य स्वीकृत्य, अल्पपदातिवलपरिवृतः अल्पेन-कृतिपयेन, पदातिना-पादगामिना, बलेन—सैन्येन, परिवेष्टित सन्, तदेव अधिष्ठितपूर्वमेव, उद्यानं क्रीडाकाननम्, अगमत् गतवान् । च पुन, तत्र तस्मिन्नुद्याने, अतिवहलपादपच्छाये अतिवहलम्—अत्यधिकं, पादपच्छाय—पादपानां—वृक्षाणां छाया यस्मिस्तादृशे, पुन हंसपदपङ्किलाञ्छितस्वच्छसुकुमारसैकते हंसपदपङ्क्तिभि—हंसपादाकारपरम्पराभि, लाञ्छितं—चिह्नित, स्वच्छम्—अति-शुभ्रम्, सुकुमारं—कोमलं च, सैकतं—सिकतामय स्थलं यस्मिस्तादृशे, पुन सन्ततापतत्कमलरेणुकपायशीतलमरुति सन्ततम्—अनवरतम्, आपतन्—सम्बरन्, कमलरेणुभि—कमलपरारौ, कषाय—सुरभि, शीतलश्च, मरुत—पवनो यस्मिस्तादृशे, मकरध्वजायतनदीर्घिकापरिसरे कामदेवमन्दिरवापिकाप्रान्ते, निषण्णः उपविष्ट, सन्निधानवर्तिभिः निकटवर्तिभिः,

संनिधानवर्तिभिश्चित्रविधोपाध्यायैरन्यैश्च जनपरम्पराजनितकुतूहलैश्चित्रमयलोकापिमुमागतैरालोक्यशास्त्रविद्वि
 न्नीरलोकेः सह विचारमन्विचार्यचारुत्वतश्च तस्याश्चित्रपटपुत्रिक्रमा रूपमपसारितापरविनोदः पूर्वाह्नमनस्य
 [व] । उपस्थिते च मध्याह्नसमये यथाविधि विसर्जितायावमान्यलोकाः सखेवमुत्थाय विरमिरोपमन्वीर्य
 विन्यासेवितस्त्वतो वभ्राम । गत्वा च सुषन्निहसोपानसुगमभाषतारे सरसधानीरवीरुधि समासभनीरे पुरासरे
 रागस्य किङ्करैः समन्यतो विसारितरुजिरपरिव्रंशुके शुचिनि सारवे रोचसि, पुरोचक्षा संनिधापितप्राम्य
 पूजोपकरणैः समाहितेनान्तःकरणेन कृत्वा वेद्यार्पणम्, इत्याय गत्या विविक्ततरमुद्रेक्ष, समतन्त्रमेध
 स्तरभागवैर्माह्वानसिकपुरुषैरुपनीतमसिद्धयवर्णगन्धरसमुत्कटमुत्पसंगत्रिः सुपकारशास्त्रोपसम्येयथावसरमुप-
 कल्पितैरनस्पद्युभिर्नैर्त्रैभ्यविशेषैरुपस्कृतानेकमन्त्र्येद्यपयप्रकारमासावपाञ्चकार परिप्लुतो राजपुत्रैरुपयने
 तत्रैवाहारम् [म] । उपस्थय चाप्रातर्भूपधूमवर्तिरुद्धवर्तितयवनकरतलः कुण्डमवकूर्पामोदिना चन्दनद्रवेण

टिप्पनकम्—परिचक्षा-यवनिम्न [म] । उपस्थय आत्म्य [म] ।

चित्रविधोपाध्यायैः चित्रशास्त्रविद्वैः च पुनः जनपरम्पराजनितकुतूहलैः जनपरम्परोद्भासितचित्रविद्वेषैरन्यैः
 विद्वद्भिः, आलोकापिपुं इत्तम् आगतैः उपस्थितैः आलोकाप्यशास्त्रविद्विभिः चित्रशास्त्रविद्वैः अन्यैः चित्रविधोपाध्याय-
 यवर्तिरुच नगरलोकेः नगरवासिजनैः एव अविचार्यथावतत्वम् अविचार्य-विसृष्टत्वाद् विचारयितुं निवेद्युम्,
 अन्वये चारुत्वम-ठीवरेण तस्य नागार्चनं सिद्धाद्यैः तस्याः चित्रपटपुत्रिक्रमायाः चित्राचारमन्त्र्युत्पत्तिक्रमायाः रूपम्
 आह्वयं विचारयन् विधिष्व निष्पन्न अपसारितापरविनोदः निरारिताम्यमितेनः पूर्वाह्नम् अन्तः-विनस पूर्वाम्भ्यम्,
 अमयत् व्यतीतवान् [व] । च पुनः मध्याह्नसमये विनमप्यमये उपस्थिते प्राप्ते क्षति यथाविधि विनाशपुस्तनं,
 प्रकारपूर्वकमन्त्रैः विसर्जितायावमान्यलोकाः विसर्जिताः-अप्यः आयाता-आगताः मान्या-मानर्हाः ओष-
 वना येन ताद्यः सखेव् सखेभ्यम्, उत्थाय आसनं कृत्वा चिरनिरोपमन्वीरैः चिरनिरोपेन-धीर्बलं गमनावरोपेन
 मन्वी-मन्वीः धरण्यविम्यासैः पारविह्वलैः इतस्ततः अन्त वभ्राम निचकार । च पुनः सुघण्टितसोपान-
 सुगमावतारे सुषरितेन-सन्मग्नियेष्ठितेन सेपामेन-अन्तरपिन्ना सुषम-सुष्मः अन्तरः-अपसाहसनं यस्मात् तादृशे
 पुन सरसधानीरवीरुधि सखा-अन्त स्मखाः आह्वया इत्यं वानीरवीर-वन्धवस्ता वसिष्ठाद्यैः पुन समा-
 सभनीरे ध्मात्त-ध्मात्तं वीर-वन्धं वस तादृशे पुन पुरस्सरीः अनेपरे किङ्करीः सखे आगस्य चित्तारित-
 वधिरपरिव्रंशुके विचारितं प्रचारितं रविर्-मनोर्द्धं परिक्रमाह्वं चरनिमस्मन्मन्त्र्यु-मन्त्रं वसिष्ठाद्यैः पुनः
 शुचिनि पवित्रे कल्पे वा सारवे कल्पुनीधन्मन्त्रिनि रोचसि एव गत्वा पुरोचक्षा पुरोष्ठितेन सचित्रापितप्राम्य
 पूजोपकरणैः संनिधापितानि-उपस्थापितानि प्राग्धानि-मन्त्रुषि पूजोपकरणानि-पूजासामग्री वस तादृशः समाहितेन
 एवमन्त्रितेन अन्तःकरणेन मन्त्रा वेद्यार्पणं वेद्यार्पणं कृत्वा उत्थाय पूज्यन्तं कृत्वा विविक्ततरम् अन्त-
 निर्वणम् सखेव् प्रवेक्ष गत्वा; समतन्त्रमेध अन्वयितोपकरणेन सत्वरं ध्यज्यम्, आगतैः माह्वानसिकपुरुषैः
 पान्चकनीभ्युधैः उपनीतम् उपस्थापितम्, पुन अतिहृद्यवर्णगन्धरससमुत्कटमुत्पसम्यत्रिः अन्तःह्वेन वर्य-
 न्मेध गन्धेन-एवमेवप्रतिवैरिमेध रतेन-अङ्गुलमन्त्र्याभिरुत्पन्नेन स्तुत्या अन्वयितोद्वा गूणसम्यत्-आवाभावं देवा
 धनसम्यतित्वा तादृशं सुपकारशास्त्रोपसम्येयः पाञ्चान्नाकनतै यथावसरं नवाभ्यम्, उपकल्पितैः कर्माभिरै-
 अमस्यचङ्गुमि कस्तुतिवै नवैः भवति द्रव्यविशेषैः उत्कारकस्यै उपस्कृतानेकलोकापेयप्रकारम् उपस्था-
 सत्तयाः अन्वये-वद्वा देवा-आवावाहां देवा-यानाहाय प्रमत्त-गीता वसिष्ठाद्यम्, आहारं भवन् तत्रैव तस्मिन्
 उपयने वीगवन् राजपुत्रैः उपयमैः परिप्लुता परिप्लुता एव आसावपाञ्चकार मुष्मत् [म] । च पुनः
 उपस्थय चत्तर्द्धं कृत्वा सुषवत् प्रभास्येनयं आप्रातर्भूपधूमवर्तिः आयाता-अपेनिररुद्धता पूज्यन्तैः-पु-
 सन्मन्त्रिभ्युधैः येन तादृशः पुनः कुण्डमवकूर्पामोदिना कल्पुनीधन्मन्त्रिभ्येन चन्मन्त्रवेण चन्दनरतेन

स्पर्शसंवेदनानन्दमन्दीकृतभुजपरिस्पन्दाभिरविरतस्यन्दमानहस्तारविन्दसंपादितान्तःप्रीतिभिः प्रसाधिकाभि-
रधिगात्रमतिचिरेण निर्वर्तितकुङ्कुमोद्वर्तनक्रमः शिरसि घटितपाटलाकुसुमसारस्मेरमल्लिकामुकुलमुण्डमालो यथा-
सन्नमुपनीतताम्बूलकुसुममालानुलेपनैः प्रणयिलोकैः सहारब्धविविधसंकथस्तस्यौ काञ्चिदपि वेलाम् । गते च
विरलतां विलीनतापे तपनतेजसि तरलितस्तिलकमञ्जरीसगमाभिलाषेण तत्कालसमुपस्थितावधेर्गन्धर्वकस्याग-
मनमार्गमवलोकयितुमभ्यग्रवर्तिनः शिखाप्रचुम्बिताम्बरकोडमाक्रीडशैलस्य शिखरमारुरोह [म] ।

तत्र चोर्ध्वस्थितः पुरस्तादवस्थितस्य प्रेयसोऽन्यतमभृत्यस्य प्रत्यंसमर्पिताङ्गभारो निवारितातपः त्र्यस्री-
कृतातपत्रेण छत्रधारेण तत्काललब्धावसरैरवारितैः प्रतीहारलोकेन प्रविश्य पार्श्वतः स्थितैः प्रणयवाचालै-
रुद्यानपालैरावेद्यमानरामणीयकेषु लतामण्डपेषु तरुखण्डेषु सारणिस्रोतस्सु कृत्रिमनदीसेतुबन्धेषु केलिवापी-
कूलजलयन्त्रेषु चाभिनवकृतसंस्कारेष्वन्तरान्तरानिक्षिप्तचक्षुरीक्षमाणो दक्षिणाशां तावदास्त यावदास्तशिखर-

उद्वर्तितवदनकरतलः उद्वर्तित-विलेपनेन सुगन्धीकृतं, वदनं-मुखं करतल च येन तादृश, पुन प्रसाधिकाभिः अङ्गालङ्का-
रिकाभि व्रीभि, अधिगात्रं शरीरे, अतिचिरेण अतिदीर्घकालेन, निर्वर्तितकुङ्कुमोद्वर्तनक्रमः निर्वर्तित-सम्पादित,
कुङ्कुमेन-कुङ्कुमद्रवेण, उद्वर्तनक्रम-विलेपनविधिर्यस्य तादृश, क्रीडशीभि १ स्पर्शसंवेदनानन्दमन्दीकृतभुजपरिस्पन्दाभिः
स्पर्शसंवेदनानन्देन-शरीरस्पर्शातुभवजन्यानन्देन, मन्दीकृत-शियिलीकृत, भुजपरिस्पन्द-वाहुसञ्चारो याभिस्तादृशीभि, पुन
अविरतस्यन्दमानहस्तारविन्दसंपादितान्तःप्रीतिभिः अविरत-सन्तत, स्यन्दमानेन-खेदमानेन, हस्तारविन्देन-करकम-
लेन, जनिता-उत्पादिता, अन्तःप्रीति-तत्स्यन्दनसूचितमदनोद्गमेनान्तःप्रसादो याभिस्तादृशीभि, पुन क्रीडश १ शिरसि मस्तके,
घटितपाटलाकुसुमसारस्मेरमल्लिकामुकुलमुण्डमालः घटिता-ताभिर्निवेशिता, पाटलाकुसुमै-पाटलासङ्गकलतापुष्पै,
साराणा-शवलत्रपणानां, स्मेरमल्लिकामुकुलानां-किञ्चिद्विकसितमल्लीकुडमलानां, मुण्डमाला-शिरोमाला यस्य तादृश, पुन यथा-
ऽऽसन्नं यथानिरुद्धम्, उपनीतताम्बूलकुसुममाल्यानुलेपनैः उपनीतानि-उपस्थापितानि, ताम्बूलानि-सोपकरणानि नाग-
वृष्टीदलानि, कुसुममाला-पुष्पमाला, अनुलेपनानि-चन्दनादिविलेपनानि यैस्तादृशै, प्रणयिलोकैः सुदृज्जने सह, आरब्ध-
विविधसंकथः प्रवर्तितनानाप्रकारकालाप, काञ्चिदपि कतिपयामपि, वेलां काल, तस्यौ स्थितवान् । च पुन, विलीनतापे
निवृत्तातापे, तपनतेजसि सूर्यप्रभायां, विरलताम् अल्पतां, गते प्राप्ते सति, तिलकमञ्जरीसङ्गमाभिलाषेण तत्सम्बलेन-
कृतहृलेन, तरलित-चपलित, तत्कालं तत्क्षणम्, समुपस्थितावधेः प्राप्तागमनावधे, गन्धर्वकस्य तत्सङ्गकस्य प्रकृतविद्या-
धरकुमारस्य, आगमनमार्गम्, अवलोकयितुं द्रष्टुम्, अभ्यग्रवर्तिनः अभिमुखम् अग्रं यस्य तदभ्यग्र-समीपं, तत्र स्थितस्य,
आक्रीडशैलस्य उद्यानगिरे, शिखाप्रचुम्बिताम्बरकोडं शिखाप्रेण-चूडाप्रेण, चुम्बित-स्रष्टुम्, अम्बरकोड-गगनमध्य
येन तादृश, शिखरम् उपरिभागम्, आरुरोह आरूढवान् [म] । च पुन, तत्र तस्मिन् शिखरे, ऊर्ध्वस्थितः उपरि-
स्थित सन्, पुरस्तात् अग्रे, अवस्थितस्य वर्तमानस्य, प्रेयसः अतिप्रियस्य, अन्यतमभृत्यस्य वद्वानां मध्ये एकस्य
किङ्करस्य, प्रत्यंसं प्रतिस्कन्धप्रदेशम्, अर्पिताङ्गभारः आरोपितखशरीरभार, पुन त्र्यस्रीकृतातपत्रेण त्र्यस्रीकृत-त्रिकोणी-
कृतम्, आतपत्रं-छत्र येन तादृशेन, छत्रधारेण छत्रग्राहिणा, निवारितातपः निवारित-निवर्तित, आतप-सूर्यतेजो यस्मात्
तादृश, पुन तत्काललब्धावसरैः तस्मिन् काले प्राप्तावसरै, पुन प्रतीहारलोकेन द्वारपालजनेन, अवारितैः अनवरुद्धैः,
पुन प्रविश्य तत्सविधे प्रवेशं कृत्वा, पार्श्वतः पार्श्वं, स्थितै, पुन प्रणयवाचालैः प्रणयेन-प्रीत्या, वाचालै-कुत्सिताधिक-
वकृभि, उद्यानपालैः उद्यानरक्षाधिकृतपुल्यै, आवेद्यमानरामणीयकेषु वर्ण्यमानचास्ताकेषु, पुन अभिनवकृत-
संस्कारेषु अचिरसंस्कृतेषु, पुन लतामण्डपेषु लतापिहितोदरगृहेषु, पुन तरुखण्डेषु वृक्षपङ्क्तिषु, पुन सारणिस्रोतस्सु
क्षुद्रनवीप्रवाहेषु, पुन कृत्रिमनदीसेतुबन्धेषु क्रियया खननात्मिकया, निर्वृत्ता-कृत्रिमा, तादृशीना नवीना, सेतुबन्धेषु-सेतुसङ्घ-
टनेषु, च पुन केलिवापीकूलजलयन्त्रेषु क्रीडाथंवापीतटवर्तिजलोद्घाटनयन्त्रेषु, अन्तरा अन्तरा मध्ये मध्ये, निक्षिप्तचक्षुः
प्रेरितदृष्टि, दक्षिणाशां दक्षिणदिश, तस्या दिशो गन्धर्वकागमनमार्गमित्यर्थ, ईक्षमाणः अवलोकमान, तावत् तावत्कालपर्य-
न्तम्, आस्त उपविष्टवान्, यावत् यावत्कालम्, अशिशिरगभस्ति. अशिशिरा-उष्णा, गभस्तय-किरणा यस्य स सूर्य,

मगादृगिषिगमस्तिः [य] । स्त्रोकाः वस्त्रेषु च विद्यसकरधामनि श्यामावमानेषु विग्मागोष्वनागमनेन गन्ध
र्वकस्य किञ्चिन्मलानुसुक्तकमलक्षोमो विषय इव नमसः क्रमेण श्रीवाचलावपवतार, जगाम च स्वाभासम् ।
आसीनश्च श्रयनं चित्तयम् सुहृत्समाप्रेण चेतसा तस्य विस्मयकारणानि कृच्छ्रातनिद्रो निश्रामनयत् । अपरेषु
एषि तर्नेषु क्रमेणोद्यानमगमत्, तेनेषु विधिना तत्र सप्ताः क्रियाकार, तथैव उत्सागमनमीक्षमाणो विवस-
मनयत् [र] । अकृतागतौ च तत्र क्रमावृष्टिकामत्सु विवसेषु शिथिलीभूततिलकमसुवीसमागमाशावन्धस्य
प्रवन्धविस्तारितोत्प्रसंवापसंपद् यथोत्प्रेक्षितवियसायामदुसूतो निरन्तरप्रवर्तितोप्यजाप्यसंततिरपर इव
निवापसमयो जडजम्ब उनिवनिर्भरव्यधस्वस्य वृधुः । अविरतं सस्मार सस्मारेण चेतसा चित्रपटपुत्रिश्चतु
सारपरिकल्पितस्य चकसेनवनयातनुकृतावायप्यस्य । सतवमन्वचिन्त्यचास्वामनुविनोपचीयमानस्य तस्माः

टिप्यनकम्—विस्तारितोद्प्रमतापसम्पत् तापा-मंताप इष्णं च इष्णगाना-नेत्रकमुष्णेषु च, इषु-
रफलाः [छ] ।

अस्त्रशिप्यरम् अलाचमधिकम् अगात् गतवान् अस्त्रमादिसर्पः [य] । च पुनः विद्यसकरधामनि पूर्वस्मिन्ने,
स्तोत्रायज्ञेषु विधितव्यसिद्धि इति पुन विग्मागेषु विद्यामसेषु, श्यामावमानेषु स्त्रामग्रमागामानसु, गन्धैरुष्ण अना-
गमनन भागमनाभावेन किञ्चिन्मलानुसुक्तकमलक्षोमो किञ्चिन्मना-इष्णमस्त्रिता सुकल्पकस्य स क्षोम-चरित्वस्य
घारक इतिवाचन इति घेः नमसः आस्रगात् विद्यस इव दिनमिव श्रीवाचलात् श्रीवाचलात् क्रमव त्पौः
अयततार भयलास्रमगम । च पुनः स्वधार्से म्नास्रभर्तन् जगाम गतवान् । च पुनः श्रयने घ्नवावम्, आसीनः
उर्फेन्म आर्तेन अचित्तन चेतसा इवस्य तस्य गन्धैरुष्ण विस्मयकारणानि भागमनसिक्वदेषु सुहृत्सु वृष-
चिन्त्यपन् अस्मेवमन् कृच्छ्रातनिद्रोः रक्षेण आवापन आता-कृष्या विश्वा कन तारसाः स्तु निशां एषिम्, अन
यत् अलीनवान् । अपरेशुरपि उच्यतेनपि तमैव अशुभोक्षेपेन क्रमेण विधिना उद्यानं शैवाकामम्, अगमत्
गतवान् तत्र गामभुधानं तर्नेषु अनुप्रवर्तितैव विधिना क्रमेण स्वयां समताः क्रियाः कर्माणि चकार कृतवान् ।
तथैव अनुप्रवृत्तहारणैः तस्य गन्धैरुष्ण आगमनम् अस्त्रमभयार्थम्, ईक्षमाणः पस्तनं विद्यसे रितम् अनयत्
अलीनवान् [र] । तत्र तस्मिन् गन्धैरुष्ण अकृतागता अस्तागमन इति क्रमात् प्त्यादेव विद्यसेषु सिन्धु, अवि-
कामरतु अप्रिणप्यन्, शिथिलीभूततिलकमसुवीसमागमाशावन्धस्य शिथिलीभूतं वैपिनमापचा शिशुमप्रमि-
यन्समस्य श्रगभूम्य वा आशा-सम्भाषना तदुक्तं कस्यः प्रायपन्थन वस्य तारसस्य तस्य इतिवाचनस्य उचितनिर्भर-
व्यथः उतागतासिदु ग वृधुः प्रतापः गाराविराष्टो वा अपराः अन्यः निवापसमया श्रीवकाव इव जडजम्ब
पादुवम् ४१७५ । प्रयप्यविस्तारिताद्प्रसस्तप्तापसम्पत् प्रपन्थन-ताप्रभास्व प्रप्रापिना वा सिद्धारिता-वर्तिता उर-
वापस्य स्र धानी गन्धाराानी मरु-भ-वृष्यमस्तर्पतावां पञ्च वास्तव्यवां गन्ध-ए-शुद्ध्यैव तारकः पुनः यथाचरप्रथित-
रियसायामदुसूतो यथावम्-तत्तत्, प्रविष्टन-रितुत्तव रितयावन्त रितरुद्ध्यैव प्रथिभादिस्तं पञ्च प्रान्दिस्य
पुनः पुनः पुनः निरन्तरप्रवर्तितोप्यजाप्यस्यस्ततिः निरन्तरम् अविरेतं प्रवर्तिता-गानुभक्तित उक्त्वाप्यकल्पितः-
रन्तायु-वत्तरकं पञ्च उक्त्वाप्यस्य कन तारकः पुनः सस्मारेण स्मर-कम् तत्तद्विधेन तत्तद्विदन्तैः चेतसा
एव चित्रपटपुत्रिश्चतुसारपरिकल्पितस्य चिन्त्यविश्रित्प्रयप्यवर्ति-इत्यनुष्णेषु प्रेक्षिाम्य चकसेनवनयातनुकृता-
वायप्यस्य वृष्य-व-क-ए-शुद्ध्यैव रितयावन्त रितरुद्ध्यैव प्रथिभादिस्तं पञ्च प्रान्दिस्य
पुनः पुनः पुनः निरन्तरप्रवर्तितोप्यजाप्यस्यस्ततिः निरन्तरम् अविरेतं प्रवर्तिता-गानुभक्तित उक्त्वाप्यकल्पितः-
रन्तायु-वत्तरकं पञ्च उक्त्वाप्यस्य कन तारकः पुनः सस्मारेण स्मर-कम् तत्तद्विधेन तत्तद्विदन्तैः चेतसा
एव चित्रपटपुत्रिश्चतुसारपरिकल्पितस्य चिन्त्यविश्रित्प्रयप्यवर्ति-इत्यनुष्णेषु प्रेक्षिाम्य चकसेनवनयातनुकृता-
वायप्यस्य वृष्य-व-क-ए-शुद्ध्यैव रितयावन्त रितरुद्ध्यैव प्रथिभादिस्तं पञ्च प्रान्दिस्य
पुनः पुनः पुनः निरन्तरप्रवर्तितोप्यजाप्यस्यस्ततिः निरन्तरम् अविरेतं प्रवर्तिता-गानुभक्तित उक्त्वाप्यकल्पितः-
रन्तायु-वत्तरकं पञ्च उक्त्वाप्यस्य कन तारकः पुनः सस्मारेण स्मर-कम् तत्तद्विधेन तत्तद्विदन्तैः चेतसा

प्रथमयौवनस्य । यौवनोपचयपरिमण्डलस्तनमनङ्गवेदनोच्छेदनाथेव सर्वदा हृदयगतमधत्त तद्रूपम् । आवि-
ष्कृतानेकभावविभ्रमाणि लिखितानीव केनापि निपुणचित्रकरेण दिग्भित्तिषु दिवानिशं ददर्श तस्याः प्रति-
विम्बानि [ल] ।

दृष्ट्वा च तमकाण्डवैरिणा मन्मथेन धर्मर्तुना च युगपदुपताप्यमानमुत्पन्नानुकम्पो निर्वापयितुमिव चक्रे
जगत्यामवतारमखिलविश्वोपकारी वारिदागमः । प्रवर्तितप्रवलधारापङ्क्तयो भङ्गुमिव तस्य धारागृहस्पृहां क्षिप्र-
मेवान्तरिक्षमाच्छादयाञ्चक्रुः अञ्जिनीपलाशप्रकरनीलाः पयोमुचः । सततयामिनीजागरणजडतारकां प्रसाद-
यितुमिव तद्दृष्टिमविरलोद्भिन्नमरकतश्यामशाद्वला बभूव भूतधात्री । प्रथमजलधरासारशिशिरास्तदङ्गतापमिव
निर्वापयितुं निर्वातुमारभन्त संततामोदमकरन्दमांसलाः कदम्बमरुतः । मानसस्मरणसञ्जातरणरणास्तदनु-
रागमाख्यातुमिव खेचरेन्द्रदुहितुरुत्तरां दिशमभिप्रतस्थिरे राजहंसाः [व] । तद्विरहदाहविच्छेदाक्षमेण पत्र-
खण्डाडम्बरेण विहितापत्रपाणीव वर्षासलिलपूरितासु विलाससरसीषु निममञ्जुरम्भोजिनीवनानि । घनधाराभि-
वृष्टमूर्तयस्तदार्तिदर्शनदुःखिता इव दूरविनतैः पल्लवेक्षणैरम्बुकणिकाश्रुविसरमजस्रमसृजन्नुपवनद्रुमाः ।

विभ्रमाणि आविष्कृता - प्रकटिता, अनेके-बहुव, भावा - अभिप्राया यैस्तादृशा, विभ्रमा - अपाङ्गभङ्गादयो विलासा येषु
तादृशानि, पुन दिग्भित्तिषु दिग्भित्तिषु, केनापि अविज्ञातनाम्ना, निपुणचित्रकरेण कुशलचित्रकारेण, लिखितानीव
चित्रितानीवित्युत्प्रेक्षा, तस्याः तिलकमञ्जर्या, प्रतिविम्बानि प्रतिवृत्ती, दिवानिशं रात्रिन्दिवं, ददर्श दृष्टिगोचरीचकार
[ल] । अकाण्डवैरिणा अनवसरशत्रुणा, मन्मथेन कामदेवेन, च पुन, धर्मर्तुना प्रीतिर्तुना, तं हरिवाहनं, युगपत्
एककालम्, उपताप्यमानं पीड्यमान, दृष्ट्वा, उत्पन्नानुकम्पः उदितदय, विश्वोपकारी सर्वोपकारी, वारिदागमः वर्षर्तु,
निर्वापयितुमिव तदुभयोपतापोपशमनार्थमिव, जगत्यां लोके, अवतारम् आगमनं, चक्रे कृतवान् । पुन तस्य हरिवाहनस्य,
धारागृहस्पृहां जलधारोत्सन्दनयन्त्राधिष्ठितगृहाकाङ्क्षा, भङ्गुमिव निवर्तयितुमिव, प्रवर्तितप्रवलधारापङ्क्तयः प्रवर्तिता-
प्रक्षिप्ता, प्रवला - प्रकृष्टा, धारापङ्क्तय जलधाराश्रेणयो यैस्तादृशा, अञ्जिनीपलाशप्रकरनीलाः कमलिनीदलौघवन्नीलवर्णा,
पयोमुचः मेघा, क्षिप्रमेव अविलम्बमेव, अन्तरिक्षं गगनमण्डलम्, आच्छादयाञ्चक्रुः आच्छादितवन्त । पुन सतत-
यामिनीजागरणजडतारकां सततं-निरन्तर, यामिन्यां-रात्रौ, जागरणेन-निद्रानिरोधेन, जडा-निष्परिस्पन्दा, तारका-कनीनिका
यस्यां तादृशी, तद्दृष्टिं तस्य-हरिवाहनस्य, दृष्टिं-चक्षु, प्रसादयितुमिव प्रीणयितुमिव, भूतधात्री पृथ्वी, अविरलोद्भिन्न-
मरकतश्यामशाद्वला सान्द्रोद्भतेन्द्रनीलमणिसदृशश्यामवर्णनवतृणसकुला, बभूव सम्पदे । पुन प्रथमजलधराऽऽसार-
शिशिराः प्रथमजलधराऽऽसारै -नवजलधरधारासम्पातै, शिशिरा-शीतला, पुन सन्तताऽऽमोदमकरन्दमांसलाः
सन्तत -सर्वतो विस्तारित, आमोद -उत्कटसौरभं यैस्तादृशै, मकरन्दै -पुष्परसै, मांसला स्थूला, सम्पृक्ता इत्यर्थ, कदम्ब-
मरुतः कदम्बाश्लिष्टपवना, तदङ्गतापं तस्य-हरिवाहनस्य, शरीरताप, निर्वापयितुमिव प्रशमयितुमिव, निर्वातुं सञ्चरितुम्,
आरभन्त प्रवृत्ता । पुन मानसस्मरणसंजातरणरणाः मानसस्मरणेन-स्वामिमतवारिदागमनेन स्वाश्रयणीयमानसाख्य-
सरोवरसमृत्त्या, सजातम्-उद्भूत, रणरणक-तद्रमनौत्सुक्य येषां तादृशा, राजहंसाः रक्तचक्षुचरणा हंसावेशेषा, खेचरेन्द्र-
दुहितुः विद्याधरेन्द्रकुमारिकामपि, तदनुरागं तस्य-हरिवाहनस्य, अनुरागं-प्रीतिम्, आख्यातुमिव कथयितुमिव, उत्तरां
दिशं मानससरोवरगमनमार्गमित्यर्थ, अभिप्रतस्थिरे तदभिमुख प्रयाता [व] । पुन तद्विरहदाहविच्छेदाक्षमेण
तस्य-हरिवाहनस्य, य, विरहदाह -तिलकमञ्जरीविरहज्वर, तद्विच्छेदाक्षमेण-तन्निवर्तनासमर्थेन, पत्रखण्डाडम्बरेण पत्रपुञ्ज-
रूपडम्बरेण, विहितापत्रपाणि विहिता-उत्पादिता, अपत्रपा-लज्जा येषां तादृशानि, इवेत्युत्प्रेक्षा, अम्भोजिनीवनानि
कमलिनीकाननानि, वर्षासलिलपूरितासु वर्षासम्बन्धजलपूर्णासु, विलाससरसीषु केलिकासारेषु, निममञ्जुः निमग्ना ।
पुन घनधाराभिवृष्टमूर्तयः घनस्य-मेघस्य, यद्वा घनाभि -सान्द्राभि, धाराभि -जलसन्ततिभि, अभिवृष्टा-अभिषिक्ता,
मूर्ति -शरीर येषां तादृशा, उपवनद्रुमाः केलिकाननवृक्षा, तदार्तिदर्शनदुःखिता इव तस्य-हरिवाहनस्य, या आर्ति -
कामव्यथा, तद्दर्शनेन, दुःखिता इव-व्याथिता इव, दूरविनतैः दूरपर्यन्तमवनतै, पल्लवेक्षणैः नवदल्लोचनै, अम्बुकणिकाश्रु-

प्रकृतिरुद्राश्चक्रसस्यर्षयोग्यानिव कर्तुमात्मनः कृपानन्तःसल्लिषु अळमुचां कुक्षिपु निच्छिपे चण्डमानुः ।
 तस्मिन्सकृदुत्सृष्टयापविसरं निवारयितुमिव मकरकेतुमावदुत्सुमाञ्जलिपुटान्यजायन् केवकीचननानि ।
 विनोदयितुमिव तस्मात्क्षिमात्खोदीरितमधुपुकेकागीतिभिः समारम्भि ताण्डवमुण्डवहमण्डलैर्गृह्शिक्षण्डिभिः
 [४] एष च विकसिताकुण्डकण्डकण्ठचातककण्डके कठोरदुर्गुरारदितवारितभवसि विभ्रुतापारधाहिनी-
 पूरवृत्तरे धोरपन्नाखितारायजर्जरितपोषि घोवमानविद्युद्दामवारुणे शिवतयारिषारापोरुणिव्यस्तपीरकामु-
 मनसि सान्द्रकुटजद्रुमामोदमूर्च्छितागच्छतुच्छकम्प्याप्यगळापे समन्ताद्विजृम्भितेऽनुधुधुदुर्विने विद्युतीभूत-
 मनसः फोड्मधिपसुतस [५] । पङ्कटकावितुपु साकेतपुरपरिसरेप्यरम्यतळकुट्टिमेपु छीजाळवामण्डपेपु
 वृष्णिरुद्राभ्यसचारेपु कृत्रिमाचळशिखरेपु पूरनीतकण्डकचित्तिस्रककर्मलेपु नगरनिम्नगाहूलेपु सपिठ-

टिप्पणम्—घान्तामूली-रोका दुर्विने-मेघतिमिरम् [५] ।

विसरं अमर्यातामगमुपश्मि, अजस्रं निरन्तरम्, असृजन् अनुसर । पुनः चण्डमानुः चण्डाः क्षीमाः नानवः क्षिप्या
 यस्य सः सूर्य इत्यर्थः प्रकृतिकर्केशान् लभामस्तः कठोरान् आत्मनाः सस्य करान् क्षिप्यान् तद्वृत्तस्यार्थोपम्यात्
 तस्य-ररितासस्य जात्राभ्याहानं कृतुमिव सन्नादयितुमिव अन्तासल्लितपु अन्तःस्थितभेषु, पयोमुचां मेघनां
 कुक्षिपु वरसु, निक्षिप्य विक्षितान् । पुनः केवकीचननानि केवक्याचनसुमुमच्छिवाचमानि तस्मिन् इतिवाक्ये
 उत्सृष्टयापविसरं सुच्छान्नपर्यं मकरकेतुं धमरेणं निवारयितुमिव वाचमोचनाविषयतिमित्ति आबद्धकुसुमा-
 ल्लिपुटानि एतत्पुण्यलाभसिम्पन्तारमरुपुटानि अजायन्त क्मपन्त । पुनः उहृच्छयर्हमण्डलैः यण्डम्-उत्तं
 बर्हमण्डलै-विद्यमण्डलं यदा ताण्डः शिरुच्छिभिः मयूः तस्य इतिवाहनस्य अरतिं भ्रमनेरना विमोदयितुमिव
 भ्रमन्मुमिन् अनारतोदीरितमधुपुकेकागीतिभिः बनारतं-उत्तम्, रवीरिष्य-उषारिष्य मेपागममनेदमर्षिपेठि यावत्
 मज्जा-धुतिविषा कय-मयूराभीम्य गिति-गानं यैकारधैः तस्मिन् ताण्डयं कृतं समारम्भि प्रारम्भि [४] । एष
 च इत्थं च विकसिताकुण्डकण्डकण्ठचातककण्डके विरक्षिता-आर्षिभूताः आरुद्रमा-अपदिहताः कम्प्यजाना-
 धाक्षिण्यैनां पालकानां-समाप्रतिदपक्षिण्यवाचां च कन्धकाः कम्प्यस्य पक्षिण्यारुपे पुनः कठोरदुर्गुरारदितवारित
 धपसि कठोर-धुतिदुर्गि रदुपानां-मण्डयानाम् आरयितः दुर्विनारेः दारितं पदितं भका-कर्मं पक्षिण्यारुपं, विभ्रुता-
 पारधाहिनीपूरवृत्तरे विभ्रुता-विषय प्रुका यदा प्रक्षिप्ताः अघाराणां पारयितानां वाक्षिण्यैनां-नदीनां, एण्डयता-
 पत्रपत्राक्षयिनरां यक्षिण्यारुपे पुनः धारयमगर्जितारायजर्जरितपोषि षठ्-अयानके फनगिठ्यारुपं-मफार्कमा-
 त्यकृष्टमाराः अर्धतं विदारित रोरी-धारा वृषिष्य पक्षिण्यारुपे पुनः घोतमानविद्युद्दामवारुणे घोतमानवा उद्गाह-
 मानवा विद्युद्गात्र-दक्षिण्याम्वा इत्थं वीर्ये पुनः विकृतयारिषाराधोरविष्यस्तपीरकामुकमनसि निष्ठाक-
 सिन्धुदक्षिः शरिषाराधोरभिः-अतारारभिः पत्तं-मदधैर्षी धीक्युचनानां-धैव-अक्षिण्यमिनां मनो बक्षिण्यारुपे सान्द्र-
 कुटजद्रुमामोदमूर्च्छितागच्छतुच्छकम्प्याप्यगळाप्यगळः-निषिधैः पुत्रबहुमावा-निषिधमिष्युद्गात्राम्, भाव्यै-
 क्त्याः मूर्च्छिनां मूर्च्छं शतनाम्, अगच्छतम्-आममनं र्भेगाम्, उच्छकम्प्यानां नदयवाचाम्, अचयानां पक्षिानां
 कम्प्य-गने बक्षिण्यारुपे अम्युधरदुर्विने मफाचक्षितेन समस्तात् छीजं विजृम्भितं शानुत तसि विद्युतीभूतमनसः
 टिप्पण-रानाभ्यान्-मैधुरवयं कौत्साधिपानुनस्य धरन्त्य तारावदस्य अभिच-पुनः यथादेवाः कल्पस-
 ४१नास्य इतिदहनस्य पयासोमरम्भा वीर्यका मीप्यमलात् उष्णमयार उचिच्छुस्सहः भीठयुष्म
 धरन्त बभूव भर [५] । इत्येव । पङ्कटसावितुपु इत्यम्यारुद्रविणु, साकतापुरपरिसरेपु अचयान-
 न्यम्यारुद्रपु इत्यम्यारुद्रकुट्टिमेपु अचयन्त बभूव-उत्तं तसि इत्थं कस्य छारुं विदित-उच्छयिरेपु ताण्डेपु, छीजा
 ष्टवामण्डपेपु छीजः इत्यु पुनः त्वनिरुद्राभ्यसचारेपु इत्येव-नृवाक्षिण्यैः निष्ठाः निरीरिताः कम्प्यारुपे मयागमाया
 न्य ताण्डे, कृत्रिमाचलशिखरेपु इत्यमने एण्डः पुनः पूरनीतकण्डकचित्तिस्रककर्मलेपु इत्येव-अर्धे-

यद्दृच्छाविहारकौतुकस्य, कालवशाच्च विश्रान्तेषु यन्त्रधारागृहप्रवेशेषु मुद्रितेष्वचिरेण चन्दनचर्चाविधिषु अक्रियमाणेषु कमलकुमुदकुवलयशयनेष्वधार्थमाणेषु हारकेयूरमेखलादिषु मृणालाभरणेष्वनारोप्यमाणासु हृदि जलार्द्रास्वसंचार्थमाणेषु ससलिलतालवृन्तकदलीपत्रवातेष्वदीयमानेषु करचरणयोरिन्दुमणिदर्पणेष्वनुद्वाट्यमानेषु भवनवलभीगवाक्षेषु द्विगुणदीप्यमानविरहदाहज्वरोष्मणः [स], स्वभावधीरत्वादनवधीरितयथारब्धकार्यस्य, लज्जया निपुणनिगूहितेङ्गिताकारस्य, द्वेष्यमपि वेणुवीणाविनोदमादरेण विदधतः, प्रस्तुतामपि विद्याधरविलासवार्तामनावर्तयतः, प्रेष्ठमपि नाम गन्धर्वकस्यागृह्णतो, रहस्यपि तदर्पितं चित्रपटमप्रेक्षमाणस्य, रूक्षामपि कुबेरदिशि दृष्टिमक्षिपतः, समरकेतोरपि निजावस्थामप्रथयतः, श्रमेऽप्यायतोष्णान् पुनः पुनः श्वासपवनानमुञ्चतः, परमचिन्तायासजन्मना प्रचीयमानेनानुदिनमप्रतिविधेयेन देहक्रशिक्षा कदर्थ्यमानस्य प्रीष्मकालादधिकदुःसहो वभूव वर्षासमारम्भः [ह] ।

टिप्पनकम्—तदर्पितं गन्धर्वकार्पितम् [स] ।

आनीतै -उपस्थापितै, कण्टकै, किलिङ्गकै -हस्रैर्वशिकारै, कश्मलेषु-दूषितेषु, नगरनिम्नगाकूलेषु नगरासन्ननवीतीरेषु, खण्डितयद्दृच्छाविहारकौतुकस्य निवृत्तयथेच्छप्रमणैस्तुभ्यस्य । च पुन, कालवशात् प्रकृतकालागमनकारणात्, यन्त्रधारागृहप्रवेशेषु यन्त्रनिसारिजलधारालयप्रवेशेषु, विश्रान्तेषु प्रयोजनाभावाच्चिन्तितेषु, पुन चन्दनचर्चाविधिषु चन्दनलेपनकर्मेषु, अचिरेण शीघ्र, मुद्रितेषु निरुद्धेषु, पुन कमल-कुमुद-कुवलयशयनेषु कमलानि, कुमुदानि-चन्द्रविकस्वरकमलविशेषा, कुवलयानि-नीलकमलानि, तदधिकरणकेषु, शयनेषु-शयनक्रियाषु, अक्रियमाणेषु असम्पाद्यमानेषु, पुन हारकेयूरमेखलादिषु हार -कण्ठालङ्कार, केयूर-वाहुभूषणम्, मेखला-कटिवेष्टनं, तत्प्रभृतिषु, मृणालाभरणेषु कमलकाण्डमयालङ्कारणेषु, अधार्थमाणेषु व्यर्थधिया तत्तद्वेषु अनिवेश्यमानेषु, पुन जलार्द्रासु जलाश्रुतवत्त्रेषु, हृदि वक्षसि, अनारोप्यमाणासु असस्थाप्यमानासु, पुन ससलिलतालवृन्तकदलीपत्रवातेषु ससलिलानां-जलाश्रुतानां, तालवृन्तानां-तालव्यजनानां, कदलीपत्राणां च, वातेषु-पवनेषु, असञ्चार्यमाणेषु अवाह्यमानेषु, पुन इन्दुमणिदर्पणेषु चन्द्रकान्तमणिरूपदर्पणेषु, कर-चरणयोः हस्तपादयो, अदीयमानेषु अस्थाप्यमानेषु, पुन भवनवलभीगवाक्षेषु प्रासादोर्ध्वगृहवातायनेषु, अनुद्वाट्यमानेषु अमुच्यमानावरणेषु, द्विगुणदीप्यमानविरहदाहज्वरोष्मणः द्विगुण, दीप्यमानेन-ज्वलता, विरहदाहज्वरेण-विरहात्मिकर्तृकदाहरूपज्वरेण, ऊष्मा-तापो यस्य, यद्वा द्विगुण यथा स्यात् तथा, दीप्यमानो विरहदाह-रूपज्वरतापो यस्मिन् तादृशस्य [स] । पुन स्वभावधीरत्वात् स्वाभाविकधैर्यशालित्वात्, अनवधीरितयथारब्धकार्यस्य अनवधीरितानि-अनुपेक्षितानि, यथारब्धकार्याणि-यथाप्रवर्तितकर्माणि येन तादृशस्य । पुन लज्जया, निपुणनिगूहितेङ्गिताकारस्य निपुणं-सम्यक्, निगूहित-सवृत्तम्, इङ्गित-स्वामिप्रायानुसारिचेष्टा यस्य तादृश, आकार-आकृतितयस्य तादृशस्य, द्वेष्यमपि अप्रियमपि, वेणुवीणाविनोदं वशी-वीणाख्यवाद्यविशेषवादनानन्दम्, आदरेण प्रीत्या, विदधतः कुर्वत, पुन-प्रस्तुतामपि प्रवर्तितामपि, विद्याधरविलासवार्तां तद्विलासकथाम्, अनावर्तयतः अपुनस्वीरयत, पुन प्रेष्ठमपि अतिप्रियमपि, गन्धर्वकस्य तदाख्यस्य प्रकृतस्य विद्याधरकुमारस्य, नाम सज्ञाम्, अगृह्णतः अनुच्चारयत, पुन तदर्पितं तेन-गन्धर्वकेन, उपहृतं, चित्रपटं चित्राधिष्ठितवस्त्र, रहस्यपि एकान्तेऽपि, अप्रेक्षमाणस्य अपश्यत, पुन कुबेरदिशि उत्तरदिशि, रूक्षामपि प्रीतिश्रुत्यामपि, दृष्टिम्, अक्षिपत. अप्रेरयत, पुन समरकेतोरपि तदाख्य स्वपरमप्रियनृपकुमारं प्रत्यपि, निजावस्थां स्वकीयदुरावस्थाम्, अप्रथयतः अप्रकटयत, पुन श्रमेऽपि श्रमे सत्यपि, आयतोष्णान् आयतान्-वीरान्, उष्णांश्च, श्वासपवनान् नासामारुतान्, पुनः पुनः वारं वारम्, अमुञ्चतः अनिस्तारयत, परमचिन्तायासजन्मना अत्यन्तचिन्ताप्रयत्नजन्येन, अनुदिनं प्रतिदिनं, प्रचीयमानेन प्रवर्धमानेन, अप्रतिविधेयेन अप्रतिकार्येण, देहक्रशिक्षा शरीरकार्येण, कदर्थ्यमानस्य अभिभूयमानस्य [ह] ।

अथ प्रोपिते जलदसमये तद्वियोगानुविषयसनाविभयप्रयत्नातपायामभिनयपतिप्रधासदुःखितस्य विर
 क्षिणीजनस्य सहशापसमात्मानमिव दक्षयितुमागतार्थां शरदि हरियाहनाः सर्पया गन्धर्वकागमननिष्ठास
 खिन्नकमलसूरीसंततसरणभ्रमना विह्वलीकृतो गृहमस्तिवारुप्रवेगनोद्वेगन फधञ्जनाप्यश्रुकुपम् गृहेऽपस्वाप्तुम्,
 एकदा स्वमण्डलायकोनविषयमात्मनः कुन्तुहलमुदिश्य प्रधानमश्रिमुखेन पितरं व्यजिह्वयत् । अनुज्ञाव
 गमनश्च तेन प्रश्लेषेऽहनि समस्तनिजसैन्यपरिपूतो विविधयानवाहनाधिकरुद्धैरुज्ज्वलविदग्धभेषधारिभिः
 समरकेतुपुरासैः सुहृद्भिर्नुगम्यमानस्तत्कालशून्येषु नागरिकाजनमनस्तु रक्षणीव निवेद्य निःशब्द रण्य-
 क्मसिभूयसा विभवविच्छेदेन साकेतनगराभिरगच्छत्, अचहृत् पत्नीनि प्रतिदिनमधिच्छिन्नेः प्रयागेः [६] ।
 प्रयान्त च र्वं यदृच्छया तेषु तेषु जनपदेऽप्यासभयायी तत्रत्पराजडोऽस्तत्कालोचितैरुपयैःकृतनिर्वैद्य
 विनोदयामास, तथादि—एष निःश्रद्धविषयवरण्यगजपूयम्याप्तकन्वरो दूरदृश्यमानोऽपशिखरभेषिना

टिप्पनकम्—विष्णुः—विष्णोः [६] ।

अथ अमन्तरे, जलदसमये मेघकाले तद्विषयक इति यावत् प्रोपिते प्रयागमागच्छे स्मार्ते एतद्विष्णुः तद्वि-
 योगात् तद्विषयत् अनुविद्यतं प्रतिदिनम्, भाविर्मन्त्रमन्त्रातपायाम् भाविर्मन्त्र-प्रमृत्तमन्त्र-प्रकाश-दीप्ति-
 वासप-सर्वभूमा यथा तासाम्, शरदि शरणी अतः अभिनयपतिप्रधासदुःखितस्य अविरोतकभ्रमरुपेक्षामा-
 न्विषयक शिरद्विषीजनस्य विरोधिनीजनस्य सहशापस्यैः तन्त्रदुःखम्, आत्मानं च दर्शयितुमिह दृष्टियेक
 वामाप्यश्रुतिमिह आयतायां वयसिगतानां हरिणाह न सर्वेषां स्वप्रकारैः गन्धर्वकागमननिष्ठायाः गन्धर्व-
 कागमनप्रवृत्त्यास्त- तिष्ठकमलसूरीसंततसरणभ्रमना तद्विस्तारविस्तारभवेन अतिशयपावनेन अतिराम्य-
 अतिनीपनाः सुहृत्सु इत्यर्थः भावि-दीप्ता यत् तासाम् सद्येन उच्यतेन विष्णुः—विष्णुः एते, कथञ्चनापि
 कथयितुं अचक्षुः कर्तुम्, अश्रुकुपम् अस्मत्माया एकदा एकस्मिन् एवमे स्वमण्डलायकोनविषयम्
 अणुमिदिव्यवियम्बम्, आत्मानं स्वम् कुन्तुहलम् अस्मिन्नपम्, इदृश्य अस्मिन्न प्रधातमश्रिमुखेन प्रधानमश्रि
 ह्यत् पितरं मेघाहं व्यजिह्वयत् विज्ञापितवान् । तेन पित्रा अनुज्ञातगमना अनुगतम्यानः एव प्रयागे इत्यादि,
 अहनि स्त्रिं समस्तनिजसैन्यपरिपूतो अनेनसन्नेनिकरीषेदिताः एव विविधयानवाहनाधिकरुद्धैः विविधमि-
 नामाप्रभरकाभि, वागमि-रवान्, वाहानि-इत्यस्मादीनि, अश्रु-वास्त्रैः पुन उज्ज्वलविदग्धभेषधारिभिः
 विभवमेवमेवमिदं समरकेतुपुरासैः सुहृद्भिः निःश्रुः अनुगम्यमाना अश्रुमिमाया एव तत्काल
 शून्येषु उज्ज्वल विदग्धेषु, नागरिकाजनमनस्तु नागरिकास्त्रिभन्त्रुदेव्ये, रक्षणीव रक्षापतिव निःशब्दं स्त्रि,
 रण्यकं निःशब्दं विदग्धं स्वापिता अस्मिभूयसा अस्मिन्नेन विभवविच्छेदेन कश्चिद्येव साकेतनगरात्
 कनेयानपरात् मिरगच्छत् शिवा । च पुनः प्रतिदिनं प्रवेक्षितम्, अश्रिच्छिन्नेः विच्छेदितैः अश्रिच्छिन्ने
 यावत् प्रयागेः नाशामि अचहृत् अश्रिच्छिन्ने [६] । यदृच्छया वनेच्छं तेषु तेषु मार्गमध्यपरितेषु जनपदेषु
 केषु, प्रयागं गच्छन्तं तं हरिणाहम्, आसभयायी पार्षणमी, तत्रत्पराजडोऽस्तत्कालोचितैरुपयैःकृतनिर्वैद्य
 विताडायैः प्रयागमन्त्रेणामासैः अश्रुतनिर्वैद्यः अश्रुतनिर्वैद्यः विनोदयामास प्रवेक्षितवान् । विनोदयामेव
 सर्वेषु-तथादीदि एषा सर्वं मन्त्ररक्षाया मन्त्ररक्षामा पुर्णगिरिः इत्येव मन्त्रः पर्वतः अश्रुति इत्येव शिरः ।
 विःश्रुविषयवरण्यगजपूयम्याप्तकन्वरो विःश्रु-निर्मयं तथा भाव तथा निष्कला-परिष्कला अत्यन्तमूलेन-
 इतिश्लेषेन स्थात्—एतं कन्वरो—एतं वस ताच्छ. पुन दूरदृश्यमानोऽपशिखरभेषिना इत्येव अस्माना वदप्रयाग-
 वद्वानां शिरपयाम् अस्मिन्नायाना भेषि-पट्टिर्त्यस तासाम् स्वकीयता अस्मिन्नेन प्राकारवद्वयेन प्राप्रत्यक्षेन

परिगतोपरिस्थनगरः स्थवीयसा प्राकारवलयेन वन्दीकृतानामरिनरेन्द्राणामेकमन्दिरं मन्दरकाख्यो दुर्गगिरिः,
असावनेकनिकटग्रामपरिसरविसारिसारणिजला शरावती नाम किमपि सेव्यकूला सरित्, एतदुन्मदचक्र-
वाकवक्राङ्गकुररकारण्डवाकुलमुद्दण्डकमलिनीखण्डमण्डिततीरमंगावतार इव क्षीरजलधेः पुरा दिग्विजयागतेन
देवेन खानितं सरः, एष दशसीरसहस्रसमितसीमा सूर्यग्रहणपर्वणि पूर्वमपवर्जितो मदिरावतीदेव्या सर्व-
मण्डलग्रामाणामग्रिमो देवाग्रहारः, इदमतिस्निग्धसान्द्रसकलद्रुमगहनमुन्मुखैर्मुनिभिरनुदिनमुदीक्ष्यमाण-
मार्गापतदतिथिवर्गमनादरप्राप्यसुन्दरस्वादुफलमूलकन्दं मन्त्रिणा सुरानन्देन निर्मापितं धर्मारण्यम् [३],
इह करालकरिकुम्भास्थिकूटस्थपुटिततलायामचलपरिसरप्रान्तसीमनि समारब्धसमरकर्मणा प्रापितः प्रेतनगर-
मुत्तरदिगन्तदण्डनायकेन नीतिवर्मणा हूणपतिः, इमामविच्छिन्नकुङ्कुमकच्छलाञ्छिततीरदेशां तरङ्गिणीमुत्तीर्य

टिप्पनकम्—अपवर्जितः दत्त [३] ।

परिगतोपरिस्थनगरः परिगतानि, व्याप्तानि, उपरिस्थानि—ऊर्ध्वलोकसम्बन्धीनि नगराणि यैस्तादृश, पुन वन्दीकृतानां
निगृहीतानाम्, अरिनरेन्द्राणां शत्रुभूतनरेन्द्राणाम्, एकमन्दिरं प्रधानकारागारम् । पुन अनेकनिकटग्रामपरिसर-
विसारिसारणिजला अनेकेषां—बहूना, निकटग्रामाणां—प्रत्यासन्नग्रामाणां, परिसरेषु—प्रान्तेषु, विसारिण्य—नि व्यन्दिन्य,
सारण्य—कुल्या येषां तादृशानि जलानि यस्यां तादृशी, असौ किञ्चिद्दूरस्था, शरावती नाम तन्नाम्नी, सरित् पूर्वपश्चिमदेश-
विभाजिका नदी, अस्तीति शेष । पुन उन्मदचक्रवाकवक्राङ्गकुररकारण्डवाकुलम् उन्मदै—मदान्वितै, चक्रवाकै—
निशि प्रियाविष्टिष्यक्षिभेदै, वक्राङ्गै—कुटिलाङ्गै, वकैरिति यावत्, कुररै—उत्क्रोशजातीयपक्षिभि, कारण्डवै—हंसविशेषै,
आकुल—सकीर्णम्, पुन उद्दण्डकमलिनीखण्डमण्डिततीरम् उद्दण्डै—उन्नतै, कमलिनीखण्डै—कमलिनीकाननै, मण्डितम्—
अलङ्कृत, तीरं यस्य तादृशम्, पुन क्षीरजलधेः क्षीरसमुद्रस्य, अशावतार इव अशात्मना अवतीर्ण इवेत्युत्प्रेक्षा, पुरा पूर्वं,
दिग्विजयागतेन दिग्विजयोद्देशेनागतेन, देवेन राज्ञा, मेघवाहनेनेत्यर्थं, खानितं खाननयोद्गमितम्, एतत् प्रत्यक्ष, सरः
कासार, अस्तीति शेष । पुन दशसीरसहस्रसमितसीमा दशसीरसहस्रै—दशसहस्रसख्यकहलदण्डै, सम्मिता—परिच्छिन्ना,
सीमा यस्य तादृश, सर्वमण्डलग्रामाणा सम्पूर्णराष्ट्रग्रामाणाम्, अग्रिमः अग्रेसर, श्रेष्ठ इति यावत्, पूर्वं, सूर्यग्रहण-
पर्वणि सूर्यग्रहणोत्सवे, मदिरावतीदेव्या तदाख्यपट्टराज्या, अपवर्जितः दानकर्मीकृत, एषः अर्थ, देवाग्रहारः देवसेवार्थं
दत्त क्षेत्रादिप्रदेश, अस्तीति शेष, पुन मन्त्रिणा मेघवाहननृपसचिवेन, सुरानन्देन तदाख्यधार्मिकपुरुषेण, निर्मापितम्,
इदं प्रत्यक्ष, धर्मारण्यं तपोवनम्, अस्तीति शेष, कीदृशम्^२ अतिस्निग्धसान्द्रसकलद्रुमगहनम् अतिस्निग्धै—अत्यन्त-
मनोहरै, सान्द्रै—निबिडै, सकलै—अशेषै, द्रुमै—वृक्षै, गहन—व्याप्तम्, पुन उन्मुखैः ऊर्ध्वमुखै, उन्नमितनेत्रैरिति यावत्,
मुनिभिः तपस्विभि, अनुदिनं प्रतिदिनम्, उदीक्ष्यमाणमार्गापतदतिथिवर्गम् उदीक्ष्यमाण—ऊर्ध्वमवलोक्यमान,
मार्गापततां—मार्गागच्छताम्, अतिथीना, वर्ग—समूहो यस्मिस्तादृशम्, पुन अनादरप्राप्यसुन्दरस्वादुफलमूलकन्दम्
अनादरप्राप्याणि—अनायासलभ्यानि, सुन्दराणि—दृष्टिप्रियाणि, स्वादूनि—रसनाप्रियाणि च, फलानि—कन्दल्यादीनि, मूलानि—शिफा,
कन्दानि—शृण्णादीनि यस्मिस्तादृशम् [३] ।

करालकरिकुम्भास्थिकूटस्थपुटिततलायां करालै—मीपणै, करिकुम्भास्थिकूटै—हृत्तिमस्तकास्थिराशिभि, स्थपु-
टित—विपमोन्नतप्रदेशीकृत, तलम्—अध स्थल यस्यास्तादृश्याम्, इह अस्याम्, अचलपरिसरप्रान्तसीमनि अचलस्य—पर्वतस्य,
य परिसर—सीमाप्रदेश, तत्प्रान्तसीमनि—तन्निजकटसीमनि, समारब्धसमरकर्मणा प्रवर्तितसग्रामरूपकार्येण, उत्तरदिगन्त-
दण्डनायकेन उत्तरस्या दिशो य, अन्त—अवसान, तत्र दण्डनायकेन—सेनापतिना, नीतिवर्मणा तन्नाम्ना क्षत्रियेण, हूणपतिः
ग्लेच्छजातिविशेषाधिपति, प्रेतनगर यमपुरीं, प्रापित. प्रेषित, व्यापादित इति यावत् । अविच्छिन्नकुङ्कुमकच्छ-
लाञ्छिततीरदेशाम् अविच्छिन्ना—निन्तरा, कुङ्कुमा—काश्मीरजौषधिविशेषा येषु तादृशै, कच्छै—जलप्रायप्रदेशै, लाञ्छिता—

मुपराजसमरकेतोर्मुक्तिरितः प्रवेशादारभ्य पश्चिमेन समग्रोऽपि प्रामनगरप्रामो विलम्बके सेनान्यः कमळ-
 गुप्तस्य इत्येव च सर्वतो नियेद्यमानमण्डलविभाग सविभ्रम इवेतस्ततो भ्रमभ्रुताकर्मकर्मकेदारकपिछाय
 मानसकल्पप्रामसीमान्तमातपञ्चान्वकान्तरमहिपयूष्वाभ्युपितपस्वलोपान्तकृष्णागुरुतरुतकर्मविरलोमिभ्रुकुसुम
 गुच्छसप्तपञ्चवितपिभिर्गद्विकटाहृष्टासमुद्रिकासकमलाकूपमोववासिताशासुप्रभ्रमन्मद्यमुखरालिमालमुष्पा
 छात्रासिबन्गोपिक्ररततवाक्यरसितपलायमानकीकुकलकिकिकिकाराथयभितपथिकमात्रमुच्चितपत्रखण्डपुण्ड
 ङ्गुवाटपरम्पराभिराम कर्मरूपनाम्ना लब्धव्यपदेशे दशभाससाद् [६] ।

तत्र च प्रतिविधसमाधिकाधिकोपवर्षितमक्तिना प्राग्भ्योतिपाधिपेन प्रतिबद्धगमनः स्कन्धाधारम-
 मुञ्चत् । आनन्दनिश्चलाथसिन्धि च त आरुपुरोभ्य उपकथ्य सर्वेऽपि सत्वरमुत्तरापयनिवासिनो वर्धनार्थिनः

टिप्पणम्—प्राम्भ्योतिपा—कर्मरूपः । सीधिसं—वृक्षः कौटिल्या इव । छाप्य—विनासा, निषेधा—मायया [६] ।

विक्रिताः तीरेषाः उदयदेशे रसाचारधीम्, इमां तरङ्गिणीं नदीम्, उत्तरीयं श्चैस्म्य युवराजसमरकेतोः स्मर
 केतनात्तो वृक्षमासे मुक्तिः मोक्षार्थं मोक्षार्थं वा प्रस्ता मूनिः बह्विधै सेवः । इता कस्यत् प्रवेशत् आरभ्य पश्चि-
 मेन पश्चिमाया विधि ज्ञेये मवाः समग्रोऽपि अक्षेयोऽपि प्रामनगरप्रामोः प्रमनपरपयः सेनान्याः सेनावास्यम्
 कर्मरूपगुप्तस्य तथासाः विलम्बके विपुक्ताने वित्तिकार्यम रक्षकं बह्विधै सेवः । इत्येवम् इत्यं सर्वैस्तः परितः निवेश-
 मानमण्डलविभागाः उत्तरपरपञ्चनद्वारा विहायमानप्राग्भिमन् चर सविभ्रमसिध पश्चिमपश्चिम इतस्ततो अन
 तत भ्रमन् विशरत् कर्मरूपनाम्ना तत्तस्मा लब्धव्यपदेशं प्राप्तप्रतिदि, देशं श्चान्द्रमन्प्रतिदेशम्, जायमानसि-
 मित्तके आससाद् गत्वात् । शिरसम् ? उत्पाककर्मकर्मकेदारकपिछायमानसकल्पप्रामसीमान्तम् उत्याकाः-पशि-
 क्तय कर्माः-छात्रो वेत् तारुके केदारै-श्रेयोः कपिधानमानः-पिछात्रमानाः प्रमसीमान्तः-उत्तरीयाधारमन्कर्मो मसि-
 वारसम्; पुनः आतपह्वन्तकान्तरमहिपयूष्वाभ्युपितपस्वलोपान्तकृष्णागुरुतरुतकम् आतपह्वन्ते-सर्वकिञ्च
 तापस्याज्जन्मैः कान्तारमक्षिकस्यै-बनमक्षिकस्यै-अपुकिथानि-अपिक्रितानि कर्मरूपान्तवर्तिनाम्-प्रमन्प्रमासन्दवर्तिनां,
 कुम्भायुतस्मा-काकपुत्राजाना तजानि-ज्व स्वप्पनि मसिदारसम्; पुनः अविरलोमिभ्रुकुसुमगुच्छसप्तपञ्चवित-
 पिमिनि अविस्व-स्यमं तथा स्मरत् तथा बन्दिष्य-ब्रह्मा इत्युगुष्वा -पुष्पकथ्य वेत् तारुकेः सप्तपञ्चवितपिनि-सप्तस-
 मत्युचितकर्मकिञ्चिद्भूमिसेतै यदधिकटाहृष्टासं बहः मित्तर प्रवर्तिता विष्ट-सकटः बहुराध-सवाहाद्ये नसिवाह-
 क्रम्; पुनः उद्विक्कासकर्मकर्ममोववासिताशासुप्रभ्रमन्मद्यमुक्षरालिमालसम् वरिधचालाम्-ऊर्ध्ववृत्तिस्तानां
 कर्मरूपनाम् आरभ्य-बनस आनन्देन-उत्कटपीथेन वासिताला-सुरमीह्वालाम् भासानां-विक्रा मुष्के-बन्ते प्रमन्टी-
 निचरन्ते मद्युत्तरा-भवेन गुच्छयम् कर्मीनां-भ्रमरायां मान्य-भेदी मसिदारसम्; पुनः उत्तारगुच्छिकर्मागोपिका
 करतलसुतवाक्यरसितपलायमानकीकुकलकिकिकाराथयभितपथिकमात्रमुच्चिताम्-उत्तानि वावि छात्रि-
 दानानि-बान्यविदेकनानि तदोपिचाना-तद्विज्ञाया जीवा कटकतारुके-इत्येतदभित्तिभिः उत्क्रितानां-वपकिठालाम्, अत एव
 प्रमन्वयाभागान-सर्वोत्तपरततां श्रेयुज्जाना-द्वन्द्वनामो श्रेयुज्जानाम्-श्रेयुज्जानाम्-श्रेयुज्जानाम्-श्रेयुज्जानाम्-
 मार्कगामिना जाता-प्रमाथे नसिदारसम् पुनः उद्विक्कासकर्मकर्ममुष्वाटपरम्पराभिरामम् बन्दिष्ठाः-उत्ताराः
 पदरुक्ताः-पदप्रदेशेऽप्युष्वाः पुष्पकथ -सुमिष्टेया यथा तारुकेना कर्मपरम्परया-वादिस्तरम्परया बभिराजम्-म्नोहरम् [६] ।

च पुनः तत्र पश्चिम कर्मरूपपेश इत्येव प्रतिविधसं प्रवृत्त्य अधिकाधिकोपवर्षितमक्तिना अधिकाधिक
 वारिधं तथा स्यात् तथा उपवर्षिता प्रकटिता मक्तिः शीतैर्येन तारुकेन प्राग्भ्योतिपाधिपेन प्राक्-प्रवर्तं ज्येष्ठे -
 प्रवाहो नवादी प्राम्भ्योतिपाधिपेन पूर्वेण उत्तरेण कर्मरूपपेशापीसेनकर्म प्रतिबद्धगमनः नवद्वयस्थावाः चर स्कन्धा
 धारं किञ्चिद् अमुञ्चत् सविदेकितान् । वारपुरोभ्येभ्यः युद्धमेव प्रकटारोक्ते आयजनिश्चलाथसिन्धि इत-
 त्तिसर्वभित्तैर्हृष्टावन्म उपकथ्य क्त्वा सर्वेऽपि सम्वा मपि उत्तरापयनिवासिनः उत्तरदेशकम्वा पार्थिवा

पार्थिवाः समाजम्भुः, उपनिन्युश्च निजनिजदेशजातानि जातप्रीतयः प्रधानानि तस्मै प्राभृतानि । प्रारब्ध-
नवनवोपचारसंभृतप्रणयैश्च तैः प्रत्यहमनुगम्यमानः स्निग्धपत्रलतागुल्मगहनेष्वनेकतरुफलरसास्वादजनित-
नानाशकुनिकुलसौहित्येषु लौहित्योपकण्ठकाननेषु विचचार । विहरमाणश्च यदृच्छया तेषु तेषु स्थानेषु
कृतावस्थानानेणकानरप्यमहिषान् मृगपतीन् वराहान् द्वीपिनश्चमरान् द्विपानन्यांश्च नानारूपधारिणः श्वापद-
विशेषान् सहस्रशो ददर्श । जातकौतुकैश्च मृगयाव्यसनिभिः क्षितिपतिकुमारैः क्षपणाय तेषामनुक्षणं व्यापा-
र्यत, न च प्रकृतिसानुक्रोशतया शस्त्रगोचरगतानपि तान् जघान । केवलं कुतूहलोत्पादनाय प्रधाननृपतीनाम-
नवरततन्त्रीताडनाभ्यासलघुतराङ्गुलिव्यापारेण सव्येतरपाणिना स्फुटतरास्फालितरत्नवीणस्तद्भुनिश्रवणनिश्चल-
निमीलितेक्षणानर्भकानपि विधेयांश्चकार [ख] ।

दृष्ट्वा च तांस्तथाविधानुपजातधृतयो विधृत्य ते क्षितिभृतो निभृतमेव तान् कांश्चित् दङ्गदत्तस्थूल-
कुङ्कुमस्थासकान्, कांश्चिच्छिरसि विरचितोच्चकुसुमशेखरान्, कांश्चित् कर्णलम्बितविचित्रवर्णचामरान्,

नृपा, दर्शनार्थिनः दर्शनाभिलाषिण सन्तः, सत्वरं शीघ्रं, समाजम्भु । च पुन, जातप्रीतयः उत्पन्नज्ञेहा सन्तः,
निजनिजदेशजातानि स्वस्वदेशोद्भवानि, प्रधानानि श्रेष्ठानि, प्राभृतानि उपहारान्, उपनिन्युः उपस्थापितवन्त । च
पुन, प्रारब्धनवनवोपचारसंभृतप्रणयैः प्रारब्धै-प्रवर्तितै, नवनवोपचारै-नवीननवीनसत्कारै, सम्भृत-प्रवर्धित,
प्रणय-प्रीतिर्यैस्तादृशै, तैः पार्थिवै, अनुगम्यमानः अनुस्रियमाण सन्, प्रत्यहं प्रतिदिनं, लौहित्योपकण्ठकाननेषु
लौहित्यस्य-तदाख्यनदस्य, उपकण्ठे-समीपे, यानि काननानि-वनानि, तेषु, विचचार विहारमकार्षीत्, कीदृशेषु^१ स्निग्ध-
पत्रलतागुल्मगहनेषु स्निग्धानि-सरसानि, पत्राणि येषा तादृशै, लतागुल्मै-लताभि-प्रसिद्धाभि, गुल्मै-स्कन्धरहितवृक्षैश्च,
गहनेषु-व्यासेषु, पुन अनेकतरुफलरसास्वादजनितनानाशकुनिकुलसौहित्येषु अनेकेषा तरुणा-वृक्षाणां, यानि
फलानि तद्रसास्वादेन, जनितं-कृतं, नानाशकुनिकुलानां-नानापक्षिगणानां, सौहित्य-नृप्तिर्येषु तादृशेषु, पुन यदृच्छया यथेच्छ,
विहरमाणः विचरन्, तेषु तेषु स्वस्वोचितेषु, स्थानेषु, कृतावस्थानान् अवस्थितान्, एणकान् हरिणान्, पुन अरण्य-
महिषान् वन्यमहिषान्, पुन मृगपतीन् सिंहान्, पुन वराहान् शंकरान्, पुन द्वीपिनः व्याघ्रान्, पुन चमरान्
मृगविशेषान्, पुन द्विपान् गजान्, च पुन, अन्यान् तद्यतिरिक्तान्, नानारूपधारिणः नानाऽऽकारान्, सहस्रशः
सहस्रसख्यकान्, श्वापदविशेषान् वन्यहिरविशेषान्, पशून्, ददर्श दृष्टवान् । जातकौतुकैः उत्पन्नलालसै, मृगयाव्यस-
निभिः आखेटकव्यासङ्गिभि, क्षितिपतिकुमारैः नृपकुमारै, तेषां श्वापदाना, क्षपणाय विनाशाय, व्यापार्यत हरिवाहन
प्रेरित इत्यर्थं । च किन्तु, शस्त्रगोचरगतानपि शस्त्रविषयीभूतानपि, शस्त्रसन्निक्कृष्टानपीत्यर्थं, तान् श्वापदान्, प्रकृति-
सानुक्रोशतया स्वभावतो दयालुतया, न जघान हतवान् । केवलं प्रधाननृपतीनां प्रमुखनृपाणा, कुतूहलोत्पादनाय
विनोदोत्पादनाय, अनवरततन्त्रीताडनाभ्यासलघुतराङ्गुलिव्यापारेण अनवरत-सतत, तन्त्रीताडनस्य-वीणागुणस्फाल-
नस्य, अभ्यासेन-पौन पुन्येन, लघुतर-अतिक्षिप्रताशाली, अङ्गुलिव्यापार-अङ्गुलिसचारो यस्य तादृशेन, सव्येतरपाणिना
धामकरेण, स्फुटतरास्फालितरत्नवीणः स्फुटतरम्-अतिस्फुटं यथा स्यात् तथा, आस्फालिता-ताडिता, रत्नवीणा-रत्न-
खचितता धीणा येन तादृश सन्, तद्भुनिश्रवणनिश्चलनिमीलितेक्षणान् तद्भुनिश्रवणेन-तत्कणनाकर्णेन, निश्चलानि-निःस्प-
न्दानि, निमीलितानि-मुद्रितानि च, ईक्षणानि-नेत्राणि यैस्तादृशान्, अर्भकान् बाल्यावस्थानपि, तानित्यप्याहारः, विधेयान्
स्वदशान्, चकार सम्पादितवान् [ख] ।

च पुन, ते मृगयाव्यसनिन, क्षितिभृतः नृपतय, तान् श्वापदशिखर, तथाविधान् विधेयतापन्नान्, दृष्ट्वा,
उपजातधृतयः उत्पन्नतुष्टय सन्त, विधृत्य निगृह्य, निभृतमेव निश्चलमेव, तान् तदर्भकान्, कांश्चित् कतिपयान्,
अङ्गदत्तस्थूलकुङ्कुमस्थासकान् अङ्गेषु दत्त-अर्पित, स्थूल-महान्, कुङ्कुमस्थासक-कुङ्कुमद्रवेण हस्तविम्व येषां तादृशान्,
पुन कांश्चित् कतिचित्, शिरसि मस्तके, विरचितोच्चकुसुमशेखरान् विरचित-निर्मित, उच्च-उन्नत, यद्वा
उच्चानां-श्रेष्ठानां, कुसुमानां-पुष्पाणा, शेखर-शिरोमाल्य येषां तादृशान्, पुन कांश्चित् कतिपयान्, कर्णलम्बितविचित्र-

काञ्चिच्छुद्धकोटिवद्योत्कृष्टपद्माद्युक्तपताकम्, काञ्चित् कण्ठधरितवाचाटकनकपष्टिकमरुत्मान्, काञ्चित् पुच्छनालश्लोत्रयमानविपुषपक्षवपूलान्, उदीरितोचाळककक्षपवातिवलयतुमुत्ताळरवतपक्षितानेकहृद्यैवोव साधुः । तेषां प्रासवशविद्योत्कारैर्विकृतरूपवृक्षनावन्योऽप्यमसंगच्छमानेस्तुच्छजनविस्कारिताद्दृशसरसम- समञ्जसं विक्रुलेषु प्रपञ्चयमानैः क्षणमात्रमाहितोत्कण्ठामरुत्परिणो राजपुत्रः प्रतिविषयसमञ्जिह्वत् [ग] ।

एकवा च प्रातरेव च सुगारण्यमुपगतमभिधान्तमवकलञ्जलरुचिस्तौ मारुतानीवञ्जलतुपापसार शीतले शिलावतिनि श्लेननिम्गातीररुतले निविष्टमान्तिकोपनिष्ठेष्टसेवकलोक्रमधिकमुक्तिष्टसंयोजितकलाया नूतनगुणारोपसविद्येपलम्बस्यैवसपवः सविद्यासमङ्ग्येशोपदेशिताया मिययनिताया इय निपञ्चयाद्भुङ्-

टिप्पणम्—अधिकमुक्तिष्टसंयोजितकलायाः एकत्र स्थितं कदा अन्यथापरिभाषम्, नूतनगुणा- रोपसविद्येपलम्बस्यैवसपवः एकत्र नूतनगुणाः कल्पितस्यैव्यावयवः अन्यत्र पृथक्वर्तते । मन्मथः—अप्यपञ्चमि । मेदुतः—वीनः [घ] ।

धर्मेषामरान् कपोः—भोरथे सम्बिधानि-निबोधितानि निविष्टक्यानि-नामाकौकानि चामरानि-मद्विषयस्यस्मिन्ने- पुच्छनिर्मित्यन्तानि येषां तादृशान्, पुनः काञ्चित् कानपि शुद्धकोटिवद्योत्कृष्टपद्माद्युक्तपताकान् ध्यात्वे—ध्याति कदा उत्तरं पद्योक्तं-कौशेयसं कसां तादृशी पताका येषां तादृशान्, पुनः काञ्चित् कानपि कण्ठधरितवाचाटकनक- पष्टिकामरुत्मान् कण्ठे-पौषाद्यु, धरितानि-निविधितानि वाचस्तानि-मुक्ताणि कनकपष्टिकमरुत्मापि-मुक्तादिद्विधिरण- मरुत्मानि येषां तादृशान्, पुनः काञ्चित् कानपि पुच्छनालश्लोत्रयमानविपुषपक्षवपूलान् पुच्छान्तेषु-काञ्चनमेषु, दोसास्मान् सिपुञ्ज-रुत्, पञ्चसूतं-पञ्चरसिर्वेषां तादृशान्, पुनः उदीरितोचाळककक्षपवातिवलयतुमुत्ताळरवत- र-क्षितान् उदीरित-उत्तमित उताद्य-उच कञ्चन-श्लोकाद्ये वैवाचधाना पवातिककाना-पारणामिधेनिकाना तुमुकै- गम्भीरैः तादृशै-उत्तमितानिभिः तादृशान्-चञ्चितान् सम्प्रतान्निशयोः एकहृद्यैव युयवसं उव्व्याधुा कथ्यन्तः । च पुनः प्रासवशविद्योत्कारैः तादृशेन-मयवदेन निकोत्र-पञ्चमा तात नरञ्जनिम् येना तादृके कथमभेरिजनैः, पुनः विकृतरूपवृक्षानात् किञ्चनरूपवृक्षानादेतो अम्योऽप्यं परसम्, असङ्कलमाने अभिष्टमानिः, पुनः तुच्छ जमविस्कारिताद्दृशसरसं तुच्छमै-वामरजनः विस्कारितः अद्वाधरतः-महाहासकृत्तुं यस्मिन्नाद्यं यथा साय तथा अस्तमञ्जसं प्रसिद्धं च यथा साय तथा विक्रुलेषु विगन्तेषु, प्रपञ्चयमानैः प्रयाम्मानै रैः प्राप्तेः झुष्यमानं सुदृगमात्रम् आहितोत्कण्ठामरुत्परिणोः कल्पित-मैववृक्षानुत्पत्तिविविधिति एव, राजपुत्रा इत्यन्तः इतिहास इत्यर्थं प्रतिविद्ययं प्रसिद्धम्, अर्थाद्भत् कथितवान् [ग] ।

एकवा एकस्मिन् दिन प्रातरेव प्रभात एव सुगारण्यं मूलकम् उपगतं पठन्तम्; पुनः शैलनिम्गातीर तदुत्तले परंतीमनरीरुद्राद्योप स्थले निविष्टम् उपविष्टम्, वीरसे । अयिभामन्तमदकलञ्जलरुचिविदतो कविधाम्ना- कविरता मरुत्प्रयान-मरोत्प्रयानां पञ्चरुत्तान्-उदीरवपुणाणां विरुत्तः-अम्यो कविधाराद्यं पुनः मारुतानीवञ्जलतुपापसार- उदीरितले मालानरीः-परनोपस्थापितैः जम्बुगुणारुत्तः-उत्तङ्कणचारुसम्पादं धीतये-शैलमाप्ये पुनः शिलावतिनि प्रमथयैः पुनः अन्तिकोपनिष्ठेष्टसेवकलोक्रम् अन्तिके-पार्थे उपविष्टा इष्ट-विद्याः शैलमाप्ये पुनः शिलावतिनि प्रमथयैः पुनः विपञ्चयाः कौशाका इयनिविद्येपान् नारमेवम मयपारयस्यं निष्पन्नम् ईरत्या । अधिकं मुक्तिष्टसंयोजितकलायाः अधिष्ठाप्य-कस्तमरुत्तगद्दतं यथा साय तथा क्वाञ्चिद्या-वविधेयिता क्व्या-अवपथा बला गारत्या एषे चतुष्पक्षिप्रमया वाचारिभ्यः पुनः नूतनगुणारोपसविद्यापलम्बस्यैवसपवः नूतनाम- अभिनयानां पुष्पाणां-तन्नीयाम् आरुपेन-मुपजन गर्भयम्-अभियानं सन्त-प्रता योन्वयस्य-मनाहृतगतस्युर्दिसंवा गारत्या पञ्चानुगुणागवधं मन्त्रवृत्तम्भवन्तं तस्मिन् तस्यां क्षम्यम्परु यथा तादृशः पुनः प्रिययनिताया इय विपञ्चयामिहवा इत्यपिस्तान् निम्बुन-डीनवा मद्दिदं यथा साय तथा भुङ्क्वशापयशितायाः अन्त्यपथेयिताया वीरस्य च-अन्तिकार । चतुननराकादिद्युनापातजम्भनः पत्ययनि-यौमानि कनमर्दिनि-अपराधेः पृथक्-

नखकोटिघट्टनावाप्तजन्मनः स्वभावमन्मनानविरतमवतरतः कर्णकोटराध्वनि ध्वनिविशेषानवधारयन्तेम्, 'इयमृक्षसकुला वृक्षसंहतिः, एष वनमहिषयूथाधिष्ठितो नद्युपकण्ठः, इदमुदरदेशासीनिमेदुरवराहमद्रि-गह्वरम्, असावन्तरनिभृतभ्रान्तशरभः शरस्तम्बनिकुरम्बः' [घ] । इत्युपेत्योपेत्य सरभसमावेदयन्तमेवधानदानेन विदधानमनुचरणं कृतकृत्यमुपसृत्य सत्वरकृतप्रणामः पुष्करो नाम करिसाधनाध्यक्षः स्फुटाक्षरमवादीत्—'कुमार ! विरमतु विनोदैकफला तावदेपा गीतगोष्ठी, गरिष्ठमन्यत् प्रतिविधेयं राजकार्यम्, अद्य यामिन्याश्चरमयामे वैरियमदण्डाभिधानः प्रधानदन्ती दिगन्तरव्यापिना घ्राणपथमुपगतेन प्रबोधितो मदगन्धेन सविधचारिणसरण्यवारणं रणायानुवध्नन्नवद्युध्यमानो निपुणमन्धकारसंपर्काद्ध्वन्यतर्क्यमाणगतिरेव कठिन-कर्करव्यतिकरकष्टसंचारसतिमहत् कान्तारं प्रविष्टः, दृष्टश्च दिनकरोदये पृष्ठतः पदानुसारप्रधावितैस्तत्प्रति-बद्धैराधोरणगणैः, आरब्धश्च शिविरमानेतुम्, न तु कृतानेकयत्नैरपि पारितो निवर्तयितुम् । तदेष यावन्नान्तिदूरं याति, दुर्गमं वा वनप्रदेशं न विशति, व्यालवहुले वा वन्यद्विरदयूथे न स्थितिं बध्नाति, तावदादिश्यतां

तन्त्रीवर्षणेन, अवाप्त-प्राप्तं, जन्म-उत्पत्तियैस्तादृशान्, पुनं स्वभावमन्मनान् स्वभावतो मनोहरान्, पुनं कर्णकोटराध्वनि कर्णविवरभागैः, अविरतं निरन्तरम्, अवतरतः आपतत । पुनं ऋक्षसंकुला भद्रकजातीयप्राणिगणसहिता, इय, वृक्षसंहतिः वृक्षसमूह । पुनं वनमहिषयूथाधिष्ठितः वनमहिषगणव्याप्त, एषः अय, नद्युपकण्ठः नदीनिकटप्रदेश, उदर-देशासीनिमेदुरवराहम् उदरदेशे-मध्यदेशे, आसीना-उपविष्टा, मेदुरा-पीना, वराहा-शकरा यस्मिस्तादृशम्, इदं सन्निकृष्ट-अद्रिगह्वरं पर्वतगुहा । अन्तरनिभृतभ्रान्तशरभः अन्तरे-मध्ये, निभृत-निश्चल यथा स्यात् तथा, भ्रान्ता-कृतभ्रमणा शरभा-सृगभेदा यस्मिस्तादृश, शरस्तम्बनिकुरम्बः शराणां-तृणभेदाना, ये स्तम्बा-काण्डा, तेषां निकुरम्ब-राशि, सर्वत्र अस्तीति शेष [घ] । इति इत्यम्, उपेत्य उपेत्य निकट गत्वा गत्वा, सरभसं सवेगम्, अनुचरणं मृल्यगणम्, आवेदयन्तं विज्ञापयन्तम्, अवधानदानेन मनस सावधानतासम्पादनेन, कृतकृत्यं कृतकार्यं, सफलमित्यर्थं, विदधानं कुर्वन्तम्, तं हरिवाहनम्, उपसृत्य समीपमागत्य, सत्वरकृतप्रणामः ससभ्रमविहिताभिवादनं, पुष्करो नाम तत्सज्ञकः, करिसाधनाध्यक्षः करिसाधनस्य-हस्तिसैन्यस्य, अध्यक्ष-अधिकारी, स्फुटाक्षरं व्यक्ताक्षरं यथा स्यात् तथा, अवादीत् उक्तवान् । किमित्याह—तावदिति वाक्यालङ्कारे, विनोदैकफला केवलकृतहूलफला, इय, गीतगोष्ठी गानसभा, विरमतु निवर्तताम्, गरिष्ठं युक्तमम्, अन्यत् अतिरिक्त, राजकार्यं राज कर्तव्यं, प्रतिविधेयं प्रतिकर्तुमुचितं, यद्वा प्रतिकर्तुं प्राप्तकालम्, अस्तीति शेष । तत् किमित्याह—अद्य अस्मिन् दिने, अहोरात्रमध्य इत्यर्थं, यामिन्याः रात्रे, चरमयामे अन्तिमप्रहरे, वैरियमदण्डाभिधानः वैरिणां-शत्रूणां कृते, यमदण्ड-यमराजदण्डसदृश इत्यन्वर्थको वैरियमदण्डनामकं, प्रधानदन्ती सर्वप्रमुखहस्ती, दिगन्तरव्यापिना दिग्वाध्यव्यापकेन, यद्वा अन्यदिगव्यापकेन, पुनं घ्राणपथं घ्राणेन्द्रिय-गोचरताम्, उपागतेन प्राप्तेन, मदगन्धेन दानवारिगन्धेन, प्रबोधितः उन्मदित सन्, रणाय संग्रामाय, सविधचारिणं निकटचारिणम्, अरण्यवारणं वनगजम्, अनुवध्नन् आक्रमन्, अनुधावन्नित्यर्थं, अन्धकारसंपर्कात् अन्धकारसत्त्वात्, निपुणं सम्यक्, अनवद्युध्यमानः अविज्ञायमान, अदृश्यमान इति यावत्, अध्वनि भागैः, अतर्क्यमाणगतिरेव अतर्क्यमाणा-अनालोच्यमाना, गति-गमनं यस्य तादृश एव, कठिनकर्करव्यतिकरकष्टसञ्चार कठिनानां-कठोरानां, कर्कराणां-पाषाणखण्डानां, व्यतिकरेण-सम्पर्केण, कष्ट-कष्टावह, सञ्चार-गमनं यस्मिस्तादृशम्, अतिमहत् अतिविस्तृत, कान्तारं महावन, प्रविष्टः प्रवेशमकार्षात् । च पुन, पृष्ठतः पश्चात्, पदानुसारप्रधावितैः पदानुसारं-तत्पादविक्षेपानुगुणं, प्रधावितैः-अतिस्वरया गन्तुं प्रवृत्तैः, तत्प्रतिवद्धैः तदधिकृतैः, आधोरणगणैः हस्तिपकमहूहैः, दिनकरोदये सूर्योदये सति, दृष्टः अवलोकित । च पुन, शिविर सैनिकावासम्, आनेतुं प्रत्यागमयितुम्, आरब्धः प्रवर्तित, तु किन्तु, कृतानेक-यत्नैरपि कृताधिकप्रतिशरैरपि, निवर्तयितुं परावर्तयितुं, न पारितः शक्त, तत् तस्माद्धेतो, एषः बुद्ध्या सन्निकृष्टो हस्ती, यावत् यावन्त कालम्, अतिदूरम् अतिमात्रदूरं, न दुर्गमं दु खेन गन्तुं योग्यं, वनं न विशति.

कोऽपि वद्वृहप्यय साधनिकः' इति त्रुघाणे तत्र हरिषाहनः क्षणमिव ध्यात्वा 'मद्र' न किञ्चिदादिष्टेनान्नेन, बन्मेव व ध्यावर्तयिष्याम' इत्युक्त्वा स्तररक्षस्वजापुच्छसौ [४] ।

शिबिरनिक्षिप्तकमलग्रमश्च वत्सुषादिष्टपरिवर्षकवद्रपर्याणमविरुद्ध प्रधानवाजिनमधिष्ठितापरपर वाजिपृष्ठेन भारेधारमभिसुखचलक्षुधा सिद्धसेश्वरसुतेन सार्धमारम्भतस्काञ्चसमुचितसंकथो यथासमबिनि वर्तिष्ठानुयायिमान्प्रजलोकाः स्त्रोकपदातिवक्षपरियुक्तो मुहुर्निशाशुच गजगमनवृत्तान्तमावेक्ष्यता, मुहुर्मार्गभूमोः समविपमस्थानानि कथयता, मुहुश्चिह्नीकृतैरष्वत्सानुभिर्निरन्तराञ्चतस्काहननिष्ठुत पातव्यवेशमुपवक्ष्यता, सह प्रस्थायिता महामाधयोगेन सूच्यमानमार्गोऽभिज्ञनेनाटवीमगच्छन् [५] ।

तत्र चानिरुपप्रतस्वतस्काणे सिद्धंरिपि विपुलविपमोपलपटलदुःसंचरे शैलपरिसरे कृत्वावस्थानम्,

टिप्पनकम्—परिवर्षक-बधाकर्षका [५] ।

प्रसिद्धिं वा अथवा ध्याल्लक्ष्मुळे 'ध्यात्वे इत्यने संघं हठं द्वापरद्वन्द्वयोः' इति बचनात् बुद्धवार्तिके लक्ष्मे ध्यात्वरिद्रय युयु बन्धनविद्युद्विषये स्थिति न चक्ष्नाति इत्यस्ति ताद्यत् ताकर्त्तं कार्यं कोऽपि वधिद, साधनिकः किञ्च तद्ब्रह्मणाय उचिष्यभ्रगव आविष्यताम् आज्ञाप्ताम् इति इत्थं त्रुघाणे कथयति तत्र उचिष्य पुच्छे, हरिषाहनः सार्धं किञ्चि काले ध्यात्वा इव विचिन्त इव सत्परर सप्तप्रमाः तस्काञ्चत् रक्षाप स्थकात् उच्यसी उचिष्यताम्, किं कृत्वा 'मद्र' कथयति । अन्त्येन कभिधेन आदिष्टेन भाक्षेन न किञ्चिद् निमिषे प्रवेक्ष्यमिति श्रेयाः सिद्ध्ययमेव अन्तेन तं इति ध्यावर्तयिष्यामः प्रस्थाव्यिष्याम' इत्युक्त्या इत्थं कथयिता [४] ।

च पुन शिबिरनिक्षिप्तकमलग्रमः धेनिद्यवात्सुषादिष्टपरिवर्षकवद्रपर्याणमविरुद्ध प्रधानवाजिनं मुख्याम्, आटङ्गा तदुपरि स्थित्वा अधिष्ठितापरपरवाजिपृष्ठेन अधिष्ठितम्-अप्राष्ठितम्, अपरस-बन्धनस बरवाञ्जिनः-भेद्राधस वृष्टं येन तास्तेन पुनः धारधारम् अनेकात्, अभिसुखचलक्षुधा अभिसुखं-धम्मुष्टं बन्ती उचिष्यन्ती पशुपी-ध्वेचने नस तेन सिद्धसेश्वरसुतेन सिद्धेभ्रस-सिद्धसिपिपिस बन्धनेन सुवभ-पुत्रेण समरकनुसस्यः सार्धं च आरम्भतस्काञ्चसमुचितसंकथाः प्रवर्तिवतस्का-याम्नामभः पुनः यद्यऽऽसप्रयिनियतिष्ठानुयायिमान्प्रजलोक एवाऽऽसर्त-बधानिद्धं निरर्किता-सेन च गमनप्रतिधारिता अनुवायिना-भदुमासिकः मान्वा-माताहाः यद्यमेव-नृपकता सेन तास्काः पुनः स्त्रोरूपवृत्तिवत् परिपुतः द्यान्-अन्तेन पदातिवक्षेन पारवामिन्देन परिक्षा-परिचक्षित- निशाशुचं पानी सशब्दं गजगमनवृत्तान्तं हविष्मन्मरुतार्ता मुहुर् वारताम्, भार्यदयता विद्यापक्या मार्गभूमो मायक्यमुक्ता समविपमस्थानानि निवेभ्र-सम्पत्ति, कथयता बन्धन पुक्ता निरन्तराञ्चतस्काहननिष्ठुत सिद्धेभ्रानामा-भिरुष्टानां कथयान्नावाभिव्यधी तस्का-द्वाना, वदनेन-बन्धन सिद्धम् भाटं वातव्यवहरी हविष्मन्मरुताने गन्धव्यवस्थानम्, चिह्नीकृतैः विद्येन उच्यते अश्वत्सानुगिरा परीषयमभूमिमायैः उपवक्ष्यता निरर्किता पुनः सह प्रस्थायिता च प्रस्थायिता महामाधयोगेन परारक्षिणाङ्गणैश्च सूच्यमानमार्गो विद्याप्यमानमाः च अभिज्ञयन् कथिष्यन् अटवीम् अरम्भम् अगच्छन् पठान् [५] ।

च पुन तत्र तस्मिन् च इमं प्रह्लादमिष्यन् अत्रार्थान् भावयति च इत्येवा-वर्षा । शीतं । शैलपरिसरे परित्यज्यन्तस्य कृत्वापरस्थानम् अर्चयन्तम् शीतं । अदिरम्भप्रतस्वतस्काणे कथितानि-ना-द्वानि पवादि च तास्का तस्काः । तस्य तस्का-इत्युक्ते यस्मिन्तास्का पुक्ता निश्चिरिषि जनयवाहाति पुनः विपुलविपमोपलपटल बुद्धवृत्ते सिद्ध्यता सिद्धयन्ती वदुत्ता वा विद्यमानानां निष्ठाव्यक्तानां परम्भ-ममूहन बुद्धवरे-बुद्धव चन्धम्यन्

अविरतप्रसृतमदजलासारसूत्रिताकालजलदागमम्, अधःकृतप्रलयजलधरस्तनितेन विस्तारिणा कण्ठरसितेन वित्रासितसकलवनचरवृन्दम्, आसक्तवनदन्तिदानपरिमले पुरोवर्तिनि महति पर्वतपादपापाणे सरोप-निहितोभयविपाणम्, वारंवारमतिदूरोल्लासितेन सरससल्लकीविटपधारिणा करदण्डेन दमयितुमकाण्ड एवोद्यताः शमयितव्या मयैते दुष्टलेशिका न मे दोष इति शाखोद्धारमिव कुर्वाणम् [छ], कैश्चिद्वनवरत-कृतनिष्ठुरनिर्भर्त्सनैः, कैश्चिन्मधुरवचनघटितचित्रचाटुभिः, कैश्चिद्विद्वत्सतो विसृष्टलोष्टविसरैः, कैश्चिदग्रतः क्षिप्तकोमललतापल्लवकवलैः, कैश्चिदारोढुमध्यासितपृष्ठपीठोपरिस्थपादपशाखैः, कैश्चिद्बहुमधः पातितपाद-पाशैः, आश्रितदुर्गदेशैरपि त्रासतरलेक्षणैराधोरणगणैः सर्वतो निरुद्धं, क्रोधमिव मूर्तम्, अन्तकमिवोपजात-गजविवर्तम्, आरब्धान्धकारातिसमरगजासुरभासुराकारमात्मशरीरसंरक्षणविहस्तैरितस्ततो हस्तिपालकैः सशङ्कमुपसृत्योपसृत्य ढौकिताभिः परिगतमपि वशाभिरवशमिभमद्राक्षीत् [ज] ।

टिप्पणकम्—लेशिका-पडिकारा. [छ] ।

पुन कीदृशम् ? अविरतप्रसृतमदजलासारसूत्रिताकालजलदागमम् अविरतप्रसृतानां-निरन्तरविस्तृतानां, मदजलानां-दानजलानाम्, आसारै-धारासम्पातै, सूत्रित-वद्ध, अकाले-असमये, जलदागम-मेघागम, वर्षाकाल इवेत्यर्थ, येन तादृ-शम्, पुन कण्ठरसितेन कण्ठध्वनिना, वित्रासितसकलवनचरवृन्दं वित्रासितं-भीतिमनुभावित, सकल-समग्रं, वनचर-वृन्द-वन्यजीवगणो येन तादृशम्, कीदृशेन ? अधःकृतप्रलयजलधरस्तनितेन अध कृत-तिरस्कृतं, प्रलयजलधरस्य-प्रलय-कालिक्रमेघस्य, स्तनित-गर्जित येन तादृशेन, पुन विस्तारिणा विस्तृतेन, पुन कीदृशम् ? पर्वतपादपापाणे पर्वतमूलवर्ति-शिलायां, सरोपनिहितोभयविपाणं सरोप-सकोध यथा स्यात् तथा, निहितं-स्थापितम्, उभयविपाणं-शृङ्गद्वयं येन तादृशम्, कीदृशे ? आसक्तवनदन्तिदानपरिमले आसक्त-सलम, वनदन्तिनां-वन्यगजानां, दानपरिमल-मदजलोत्कटगन्धो यस्मि-स्तादृशे, पुन पुरोवर्तिनि अप्रवर्तिनि, पुन महति विशाले, पुन कीदृशम् ? वारंवारम् अनेकवारम्, अतिदूरोल्लासितेन अत्यन्तदूरोत्तमितेन, पुन सरससल्लकीविटपधारिणा आर्द्रगजमक्षाख्यलतासम्बन्धिशाखाधारिणा, करदण्डेन शुण्डादण्डेन, शाखोद्धार शाखोजनन, कुर्वाणमिव सम्पादयन्तमित्युद्येक्षा, किमर्थम् ? अकाण्ड एव अनवसर एव, उद्यताः उत्थिता, पते इमे, दुष्टलेशिकाः दुष्टा-उपद्राविण, लेशिका-जन्तुविशेषा, मया, शमयितव्या दमयितुमुचिता, मे मम, दोष-तद्मनेऽनौचित्य, न, वर्तत इति शेष, इति हेतो, दमयितुं तातुपशमयितुम्, उत्सारयितुमित्यर्थ [छ], पुन कीदृशम् ? आधोरणगणैः हस्तिपकवृन्दै, सर्वतः परित, निरुद्धम् आवृतम्, कीदृशे ? कैश्चित् कैरपि, अनवरतकृतनिष्ठुर-भर्त्सनैः अनवरत-निरन्तरं, कृतं-प्रयुक्त, निष्ठुरं-रूक्षतापूर्णं, भर्त्सनम्-अग्रियवाक्य यैस्तादृशै, पुन. कैश्चित् कैरपि, इत-स्तत अस्मात् तस्मात् स्थानात्, विसृष्टलोष्टविसरैः विसृष्ट-विक्षिप्त, लोष्टानां-पाषाणखण्डानां, विसर-समूहो यैस्तादृशै, पुन कैश्चित् कैरपि, अग्रतः अग्रे, क्षिप्तकोमललतापल्लवकवलैः क्षिप्ता-प्रेरिता, कोमलानां लताना पल्लवा-नूतन-दलरूपा, कवला-प्रासा यैस्तादृशै, पुन कैश्चित् कैरपि, आरोढुं प्रकृतगजारोहणाय, अध्यासितपृष्ठपीठोपरिस्थपादप-शाखैः अध्यासिता-अधिष्ठिता, पृष्ठपीठोपरिस्था-पृष्ठस्थासनोपरिस्थिता, पादपशाखा-रूक्षशाखा यैस्तादृशै, पुन कैश्चित्, बहुं प्रकृतगजबन्धनाय, अधः प्रकृतगजाधोदेशं, प्रविश्य, पातितपादपाशैः पातित-प्रक्षिप्त, पादपाश-पादबन्धनविशेषो यैस्ता-दृशै, पुन आश्रितदुर्गदेशैरपि अधिष्ठितदुर्गमस्थानैरपि, त्रासतरलेक्षणैः भयसम्भ्रान्तलोचनै, पुन कीदृशम् ? मूर्तम् आकृतिमन्तम्, क्रोधमिव, पुन उपजातगजविवर्तम् उपजात-सम्पन्न, गजविवर्त-गजात्मना अन्यथाभावो यस्य तादृ-शम्, अन्तकमिव यमराजमिव, पुन आरब्धान्धकारातिसमरगजासुरभासुराकारम् आरब्ध-प्रवर्तित, अन्ध-कारातिना-शिवेन सह, समर-सप्राप्तो येन तादृशस्य, गजासुरस्य-गजाकारराक्षसस्येव, भासुर-वीर्य, आकारो यस्य तादृशम्, पुन अन्तकमिवोपजात-गजविवर्तः स्वशरीररक्षणव्यप्रे, हस्तिपालकै, इतस्ततः अत्र तत्र, सशङ्कं शङ्कासहितं यथा स्यात् तथा, उपसृत्य उपसृत्य असकृन्निकट गत्वा, ढौकिताभिः प्रापिताभि, वशाभिः करिणीभि, परिगतमपि परिवेष्टित-मपि, अवशम् अवशीभूतम् [ज] ।

दृष्ट्वा च उमहृष्टपूर्वेषुत्सुत्पट्टिनियपपुत्रमक्रलक्षोपविस्मृतसमस्तचिरकलाभ्यस्तक्षिभ्रगतिश्वप्रवृत्तमह
 सुरामकोपमक्राण्ड एष म्यालरूपतामापन्नमुसप्रविस्मयो विकल्पयन् मनसा पचवतिचिरं कस्यै, अथतवार
 च निवारितसैन्यकोलाहलः कुहलेन व महीतुमश्वात् । पुनःपुनरपिष्टपरिचारकशिरोपनीतवीणाश्च वेपमान
 धनुभिः ससाध्यसं दृश्यमानो वृषकुमारो 'कुमार' वारुणो धारणः, स्वल्पे प्रयोजनेन किञ्चिदात्मता
 संशयमारोपितेन फलम्, अन्यैव व्यापत्तयितव्योऽयम्' इति निवार्यमाणोऽपि धारंवारमन्तिकस्येन समरकेतुता
 वृत्तिन प्रति शनैः शनैरुत्पन्नत् । गत्या च धञ्जितदृष्टिपातस्वरुलवागुस्मगह्वान्तरेण तस्मीपमास्त्राज्यामास
 मनसि विस्फारिताभिमतप्रामरागवासनाः कलितकान्तरलक्षोण्या वामपाणिपुत्रप्रदक्षिन्वा स्थानस्थानसंस्पृष्ट-
 वारतस्त्रीगुणां वक्षिणकरेण वीणाम् [३] । पञ्चवार च तारतमसस्यास्तत्पुत्रोमितसकलवनदेवतापुत्र-
 मानन्दमुकुलितदृष्टिभिरुलितनिजगीतिस्यैः सविस्त्रयमाकर्ष्यमानमभ्यर्णवर्तिषु वरुनिकुत्रेषु बहुरोष्टीमण्डलेः

च पुन अहृष्टपूर्वेषुत्सु अहृष्टा-सैन्यदद्या वेदा-साटीरिभ्रिमा यस्य तारकम् पुनः उत्सुष्टाविनयपुत्रम्
 उत्सुष्ट-रुक्मः निजयस-नमनायस फलः-मार्गो यत् तारकम् पुनः अकालक्षोपविस्मृतसमस्तचिरकलाभ्यस्त
 दिशम् अमस्तेन-वामादिभ्रमं निनं क्विपुताः समला-सकला चिरकलाभ्यस्ता-दीर्घकलागुष्टीकितः कित्ता-
 अनुवायमानि केन तारकम्, पुनः अतिशयप्रवृत्तमवम् क्विपुनेन पञ्च मरः-नानं मर्षो वा अन्य तारकम्, पुनः उहाम
 कोपम् उहामा-अमर्षं कोपः-शोभो यस्य तारकम्, पुनः अकालक्ष एष अथवत् एव ध्यास्तकृतां पुत्रगताम्,
 जापयै मर्षे तै प्रल्ले हस्तिनं इष्टु परिगोषीक्य उत्पद्यधिस्ययः उत्पद्ययः मनसा तत्तत् मानाप्रदं, विकल्प
 यन् विर्ययन् अतिधिरम् अतिदीर्घात् तस्यी स्थितान् । च पुनः निवारितसैन्यकोलाहलः निवारित-विन-
 निनं उभयानां-दीनितानां वेदाद्वयः तस्मिन्मन्त्रेऽन्यत्र-अन्यत्र केन तारकं च तै हस्तिनं कुहलेन भौत्यनेन
 प्रदीप्तं निप्रहाय अथात् अपततार अथवाशाङ्गाम । च पुनः पुनःपुनरपिष्टपरिचारकशिरोपनीतवीणा पुनः
 पुन-भनभ्रारम्, आश्रि-आश्री परिचारे-स्यै विरेन-स्मिन्नेन उपनीता-बानीया वीणा यस्य तारकं पुनः
 वेपमानतनुभिः कम्पमानधरोः मृषकुमारो गुणामर्षैः ससाध्यसं तमसं दृश्यमानः पुनः अन्तिकस्येन कर्ष-
 मीना क्मरकुना पुनार । धारणा अर्थ इत्थी दारुणा उग्र अकीलि संः अथ स्वल्प अन्त्ये प्रयोजनं च
 चम्भरि संशयं वीचनग-वेरम् आरोपितेन प्रापितेन उत्सव्यास्त्रीक्यनेक्यैः आरमना क्षेत्र किञ्चित् किमि व
 यम्, अर्थ इत्थी अन्यधिष अन्तरारेवैव व्यापत्तयितव्यः निष्ठीक्य इति इत्थं धारंवारम् अन्वहारम्
 निवार्यमाणोऽपि तद्विप्रहाधिक्रमाजोऽपि इतिनं प्रति प्रल्लययमितुषं शनीः शनीः मन् मन्सु, उध्वचलत्
 उध्वचलत् पस्तिव श्वर्य । च पुनः तस्मिन्तारुस्मगह्वान्तरेण तन्ना-दृष्टानां कानां गुणानां-वि स्मन्तृष्टानां
 वर गदने-रने तद्वेष अन्तरेण-अथयमन धञ्जितदृष्टिपाता वणिः-निष्प दृष्टिपात-दृष्टिनेत्रे वभिन् तारकं च
 तन्मर्षां गत्या उपपद्य मनसि स्यह्य विस्फारिताभिमतप्रामरागवासनाः विस्फारिता-उत्पुणिता अभिमतानम्-
 अनियेतां प्रामाणां-परागवातमानां रागायाम्-भान्तरभ्रारणां च वापना-संसाधो यत् तारकं च इक्षिणकरेण
 वामाहृष्टेन वीणाम् आस्त्रालयामास तारवागाय धीरर्षीम् । कसितक्यस्यरनकोणया वृत्ति-कौ ग्रन्ते-
 यदहं म्ने यत् तारकं क्वा वम्याग्रादद्या यत् पुनः कन्थ एमरोक-रजमव-व्रिणाशरुगयवनिषेत् क्वा तारका
 प्राप्रपापिपुत्रप्रवृत्तिया पञ्चरा शक्यतामइत्येव्वा स्थानस्थानसंस्पृष्टतारतस्त्रीगुणां स्थान स्थान-उत्सुष्ट-
 ग्दं वेगुरा-वेगुरा तस्मिन्गो-अनुबाननदीमन्त्राद्याः पुनः-मन्त्रे यस्यान्तरधीम् [३] । च पुनः
 अथवा वीणाया रनिनं चन उध्वचार उध्विष्म वीणाम् । तारतमम् अनुवायम्, पुनः तारतमसाभित
 तारक्यपनयपतापुत्रं तथय-गय धानं-अन्त्ये गदने-मन्त्रे वनरागारं-नाविशारेणम् क्वा तार
 कम् पुनः किप्रएक्येः विप्रान्तरेणवातगायाः सुविस्मयं यथयम् आकृष्यमानं भूवामम् धीरः ।
 भानन्दमुकुलितदृष्टिभिः तथय-नागर-अ-अपयनाः पुनः गडितनिजगीतिस्यैः निजगीतिस्यैः-पुनः
 अन्त्येवर्तिषु निधराय, तद्विदुत्रेषु इत्येधेपरपदे, यद्वगोष्टीमण्डलेः ३२-३३-३४-३५-३६-३७-३८-३९-४०-४१-४२-४३-४४-४५-४६-४७-४८-४९-५०-५१-५२-५३-५४-५५-५६-५७-५८-५९-६०-६१-६२-६३-६४-६५-६६-६७-६८-६९-७०-७१-७२-७३-७४-७५-७६-७७-७८-७९-८०-८१-८२-८३-८४-८५-८६-८७-८८-८९-९०-९१-९२-९३-९४-९५-९६-९७-९८-९९-१००

किंनरकुलैर्मन्दरालोडितजलराशिजलमिव स्पष्टमूर्च्छनागमकरचितं प्रभातकालग्रहचक्रमिव दर्शितप्रकाशसर्व-
स्वरविशेषं मरुस्थलमिव कलमविकलग्रामतानमतिशयितसुरतप्रगल्भकेरलीकण्ठमणितं रणितम् [अ] ।
आगतं च तच्छ्रवणगोचरमाकर्णयन्नेकाग्रेण चेतसा स्वल्पमप्यकृतवारणः कर्णतालैः कपोलमदपरिमलाकृष्टा-
तामलिंगणानां स वारणः श्रान्त इव सुप्त इव कीलित इव गलितचैतन्य इव क्षणमात्रमभवत् । निःस्पन्द-
सकलावेयवं च तं क्षितितलन्यस्तसरलश्लथकरमपास्तकवलमावद्धाच्छधवलस्थूलविन्दुभिः स्रवद्भिरुनवरत-
मानन्दवाष्पैः पारितोषिकप्रदानाय कुम्भमौक्तिकप्रकरमिव सृजन्तमतिचिरमवलोक्य सजातसमदस्तक्षणमेव'

टिप्पणकम्—स्य -दर्पं., मन्दरालोडितजलराशिजलमिव स्पष्टमूर्च्छनागमकरचितम् एकत्र व्यक्त-
मूर्च्छंभुजङ्गमकरं व्याप्तम्, अन्यत्र व्यक्तमूर्च्छंनारागान्तरप्रवेशरचितम्, प्रभातकालग्रहचक्रमिव दर्शितप्रकाशसर्व-
स्वरविशेषम् एकत्र प्रकटितदीप्तिसर्वस्वादित्यशेषम्, अन्यत्र प्रकटितव्यक्तिसकलपङ्जादिस्वरभेदम्, मरुस्थलमिव कलम-
विकलग्रामतानम् एकत्र कलमशालिरहितग्रामविस्तारम्, अन्यत्र कल-मधुरम्, परिपूर्णरागत्रयैकविंशतितानम् [अ] ।

मण्डल-गणो यैस्तादृशैः, पुन मन्दरालोडितजलराशिजलमिव मन्दरेण-तदाख्यपर्वतेन, आलोडितं-मथितं, जलराशेः-
समुद्रस्य, जलमिव, स्पष्टमूर्च्छनागमकरचितं स्पष्ट-स्फुट यथा स्यात् तथा, मूर्च्छनाया -स्वरारोहणावरोहणकमस्य, गमकम्-
अभिव्यञ्जक, रचितं-रचना यस्य तादृशम्, "स्वर समूर्च्छितो यत्र रागता प्रतिपद्यते । मूर्च्छनामिति तां प्राहु कवयो ग्राम-
सम्भवाम् ॥" इति मूर्च्छनालक्षणम्, पक्षे स्पष्टा मूर्च्छा-नष्टचैतन्यता येषां तादृशैः, नागै-सैषं सामुद्रिकैर्गजैर्वा, मकरै-
जलचरजातिविशेषैश्च, चित-व्याप्तम्, पुन प्रभातकालग्रहचक्रमिव प्रातःकालिकप्रहमण्डलमिव, दर्शितप्रकाशसर्वस्वर-
विशेषं दर्शितप्रकाशा-दर्शिताभिव्यक्तिका, सर्वे-समस्ता, स्वरविशेषा-निपादादिस्वरभेदा येन यत्र वा तादृशम्, पक्षे दर्शितं-
दृष्टिगोचरतामापादितं, प्रकाशसर्वस्व-प्रकाशात्मकसकलसम्पत्तिर्येन तादृशो रवि-सूर्य, शेष-अवशेषो यत्र तादृशम्, पुनः
मरुस्थलमिव मरुप्रदेश इव, कलमविकलग्रामतानं कलम्-अव्यक्तमधुरं, पुन ग्राम-"यथा कुटुम्बिन सर्वेऽप्येकीभूता
भवन्ति हि । तथा खराणां सन्दोहो ग्राम इत्यभिधीयते ॥" इत्युक्तलक्षण स्वरसदोहविस्तार, तान-"विस्तार्यन्ते प्रयोगाय
मूर्च्छना शेषसंश्रया । तालास्तेऽप्यूनपद्माशत् सप्तस्वरसमुद्भवा ॥" इत्युक्तो गानाङ्गराशिविशेष, तौ अविक्रमौ-परिपूर्णौ यत्र
तादृशम्, पक्षे कलमै-शालिभिः, विकल-शून्य, ग्रामतान-ग्रामगणो यत्र तादृशम्, पुन अतिशयितसुरतप्रगल्भकेरली-
कण्ठमणितम् अतिशयितं-तिरस्कृत, सुरतप्रगल्भाना-रतिप्रौढाना, केरलीना-केरलदेशविलासिनीना, कण्ठमणितं-कण्ठोत्थित
रतिकृजितं येन तादृशम् [अ] । श्रवणगोचर श्रुतिपथम्, आगतं आहूढ, तत् अनुपदवर्णितं वीणाकण्ठितम्, एकाग्रेण
समाहितेन, चेतसा मनसा, आकर्णयन् शृण्वन्, कर्णतालैः कर्णात्मकतालव्यजनान्दोलनैः, कपोलमदपरिमलाकृष्टानां
गण्डस्थलस्यन्दिदानजलोत्कटगन्धकृताकर्षणानाम्, अलिंगणानां भ्रमरगणाना, स्वल्पमपि किञ्चिदपि, अकृतवारणः
वीणाकण्ठनाकर्णनावधानवशेन अकृतापसारण, सः प्रकृत, वारणः हस्ती, श्रान्त इव श्रमाकुलित इव, पुन सुप्त इव
शयित इव, पुन कीलित इव शङ्कलित इव, पुन गलितचैतन्य इव च्चलचैतन्य इवेति सर्वत्रोत्प्रेक्षा, मूर्च्छित इवेत्यर्थः,
क्षणमात्रं किञ्चित् काल, अभवत् समपद्यत । च पुन, निःस्पन्दसकलावेयवं निक्षेपनिखिलाङ्ग, पुन क्षितितलन्यस्त-
सरलश्लथकर क्षितितले-भूतले, न्यस्त-निक्षिप्त, सरल-अवक, श्लथ-शियिलश्च, कर-शुण्डादण्डो येन तादृशम्, पुन
अपास्तकवलं त्यक्तप्रासम्, पुन आवद्धाच्छधवलस्थूलविन्दुभिः आवद्धा-विधृता, अच्छा-निर्मला, धवला-
शुभ्रवर्णा, स्थूलविन्दव-स्थूलजलरुणा यैस्तादृशैः, अनवरतं निरन्तर, स्रवद्भिः स्यन्दमानैः, आनन्दवाष्पैः प्रमोदाश्रुभिः
पारितोषिकप्रदानाय पारितोषार्थद्व्योपहरणाय, कुम्भमौक्तिकप्रकर मस्तकस्थमुक्ताफलसमूह, सृजन्तं वितरन्तम्, इवे-
त्युत्प्रेक्षा, त हस्तिनम्, अतिचिर अतिदीर्घकालम्, अवलोक्य दृष्ट्वा, सज्जानसंमदः उत्पन्नहर्ष, तत्क्षणमेव
६ तिलक०

यद्वा परिश्वरं च क्षिप्रतरपातिभिः पद्मसूक्तैः संपन्नम् । दूरधितवस्तम्भनिश्चलं च क्रमेण निवर्तितं प्रास्त्य
मन्विमुद्रममुद्रमधिकृतं दन्तसकृन्मण्यध्यारोद्दत् [ट] । आरूढमात्र एव च तत्र स द्विषः सपरि
विन्दुष्य पद्मदीरध्रपजजनितामानन्दनिद्रानुमुद्रितलोचनभ्रूवाळ तस्माच्छैलपरिसयत् । अद्भुतोऽद्भुत इति
मुत्या च सत्वरं कुमारव्याहारमतिरमसप्रभाषितं संप्रमसरत्सितगतिभिरनपरतकृतवजनैः प्राशनपामिभि
परिसरद्देवैर्दृष्टन कृतानुगमनो गमनवर्गोऽस्ति संभ्यासामिभूमिसुन्दरूपुरो दूरोच्छलितश्चकृत्प्राणप्रिगुण
वारटशूरय पष्टाद्वयन पतिताभ्यपवर्तिजनकप्ररोगः, 'एष गच्छति' 'एष गच्छति' इति गतः 'इतो गतः'
इति परसरानुसृष्टइधिमकरेण दशयता मगोऽन उपलोठनाचलोक्ष्यमानो ह्यग्नियत्तनमगात् [ठ] ।

उपासकमदुमारहराः तृप्तान्तमयसंभ्राम्भानि पलत चलति सत्वपतिद्वयभादृष्टसमिहृष्टाभ्यापामि

टिप्पणकम्—दूरधितवस्तम्भनिश्चलम् पद्म्य शम्भः—शम्भनम् शम्भ्य च भावानम् [ट] ।

शम्भन् परिश्वरं चक्रान्तं यद्वा इत्या क्षिप्रतरपातिभिः श्रीरुच्ययाजिभिः पद्मसूक्तैः पारत्याधैः उपासकैः
संभ्यासामिभूमिसुन्दरूपुरो दन्तसकृन्मण्यध्यारोद्दत् [ट] । आरूढमात्र एव च तत्र स द्विषः सपरि
विन्दुष्य पद्मदीरध्रपजजनितामानन्दनिद्रानुमुद्रितलोचनभ्रूवाळ तस्माच्छैलपरिसयत् । अद्भुतोऽद्भुत इति
मुत्या च सत्वरं कुमारव्याहारमतिरमसप्रभाषितं संप्रमसरत्सितगतिभिरनपरतकृतवजनैः प्राशनपामिभि
परिसरद्देवैर्दृष्टन कृतानुगमनो गमनवर्गोऽस्ति संभ्यासामिभूमिसुन्दरूपुरो दूरोच्छलितश्चकृत्प्राणप्रिगुण
वारटशूरय पष्टाद्वयन पतिताभ्यपवर्तिजनकप्ररोगः, 'एष गच्छति' 'एष गच्छति' इति गतः 'इतो गतः'
इति परसरानुसृष्टइधिमकरेण दशयता मगोऽन उपलोठनाचलोक्ष्यमानो ह्यग्नियत्तनमगात् [ठ] ।

अथ ... उपासका ... कृतानुगमनो ... गमनवर्गोऽस्ति ... संभ्यासामिभूमिसुन्दरूपुरो ... दूरोच्छलितश्चकृत्प्राणप्रिगुण ... वारटशूरय पष्टाद्वयन पतिताभ्यपवर्तिजनकप्ररोगः ... 'एष गच्छति' 'एष गच्छति' इति गतः 'इतो गतः' इति परसरानुसृष्टइधिमकरेण दशयता मगोऽन उपलोठनाचलोक्ष्यमानो ह्यग्नियत्तनमगात् [ठ] ।

गमनवेगश्रमश्वाससन्नपदातिसैन्यशून्याकृतपुरोभागानि दूरविच्छिन्नच्छत्रधारपङ्क्तिस्वशक्तिकृतानुसरणानि केश-
हस्तैरपि जवानिलार्धप्रसारितकुसुममालैर्द्विरदसयमनाय सजीकृतवरत्रैरिव नयनपक्षमभिरपि प्रतिपन्नवर्त्मभि-
र्वूरोन्मुखैर्वनविभागावलोकनपरैरिव चरणैरप्युभयतश्चलितपादकटकैरश्वपार्श्वेषु निरर्गलं वल्गुद्विर्धावमानैरिव
प्रकटिताकृतानि सत्वरार्यासिताशुगत्वरवरतुरङ्गाणि वेगाद्धावन्त सर्वतः पर्वतोपकण्ठावासितान्यनीकनायक-
चून्दानि [ड] । समरकेतुरपि तत्कालसन्निहितराजपुत्रपरिवृतः प्रजविनां वाजिनां वलेन कवलयन्निव सपर्वत-
सरित्तटावटामटवीमितस्ततो दत्तरलदृष्टिः 'इदमप्रतो धावति तद्दानगन्धावकृष्टमलिपटलम्, इतः श्रूयते-
विप्रकर्षादनतिपटु घण्टारणितम्, इतः पूर्णशशिविम्बमालाविडम्बीनि वननिम्नगावतारकर्दमे घटितपरिपाटीनि
जलभृतानि पदमुद्रामण्डलानि, एतन्मार्गतरुशाखाशिखाग्रे विलग्नमभिनवमृणालतन्तुकलापकोमलमनिलाहत्

टिप्पणकम्—प्रतिपन्नवर्त्मभिः एकत्र वर्त्म-मार्ग, अन्यत्र पक्षमोद्गमस्थानम् । [पक्षमोद्गमस्थानं च-नेत्रावरक-
रोमराज्याधारभूतनेत्रावरकचर्मपुटमयस्थानं च] [ड] ।

सन्निहिता', अध्वाराः-अध्ववाहका यैस्तादृशानि, पुनः गमनवेगश्रमश्वाससन्नपदातिसैन्यशून्याकृतपुरोभागानि
गमनवेगश्रमेण-धावनजन्यखेदेन, य श्वास-नासिकोत्थितवायु, तेन सन्नि-कृतान्तै, पदातिभिः-पादगामिसैनिकै शून्याकृत-
रिक्तीकृतः, पुरोभाग-अग्रभागो येषां तादृशानि, पुन दूरविच्छिन्नच्छत्रधारपङ्क्तिस्वशक्तिकृतानुसरणानि दूरविच्छि
न्नया-दूरविघटितया, छत्रधारपङ्क्त्या-छत्रधारिश्रेण्या, स्वशक्त्या-स्वसामर्थ्येन, कृतम्, अनुसरणम्-अनुगमन येषां तादृशानि,
पुन प्रकटिताकृतानि स्फुटिकृतोक्तानि, कै ? केशहस्तैरपि केशकलापरिपि, कीदृशै ? जवानिलार्धप्रसारितकुसुम-
मालैः जवानिलेन-वेगजन्यवायुना, अर्धै-अर्धभागै, प्रसारिता-विस्तारिता, कुसुममाला-पुष्पमाला येषु तादृशै, अत एव द्विरद-
संयमनाय प्रकृतगजनिघञ्चणाय, सजीकृतवरत्रैरिव सजीकृता-परिष्कृता, वरत्रा-गजवन्धनरज्जुयैस्तादृशैरिवेत्युत्प्रेक्षा,
पुन कैरपि ? नयनपक्षमभिरपि नेत्रावारकरोमराजिभिरपि, कीदृशै ? प्रतिपन्नवर्त्मभिः प्रतिपन्नम्-आधारतया आरोहुं वा
स्वीकृतम्, वर्त्म-नेत्राच्छादकचर्मपुट यैस्तादृशै, पक्षे प्रतिपन्न-अन्वेषणाय स्वीकृत, वर्त्म-मार्गो यैस्तादृशै, पुन दूरोन्मुखैः
दूरमुद्रत मुखम्-अर्धं येषां तादृशै, अत एव वनविभागावलोकनपरैरिव वनसम्बन्धिततत्प्रदेशदर्शनोद्यतैरिवेत्युत्प्रेक्षा, पुन
कैरपि ? चरणैरपि पादैरपि, कीदृशै ? उभयतः भागद्वये, चलितपादकटकैः चलितौ-चलितु प्रवृत्तौ, पादकटकौ-पाद-
वलयाँ, नूपुराविलयं, येषु तादृशै, पक्षे पादकटकै-पदगामिसैन्यै, पुन अश्वपार्श्वेषु अश्वनिकटेपु, अश्वानामुभयत पीठा-
धोभागेषु वा, निरर्गलं अप्रतिहत, वल्गुद्विः गच्छद्भिः, अत एव धावमानैरिव शीघ्रगमनप्रवृत्तैरिवेत्युत्प्रेक्षा, पुनः
कीदृशानि ? सत्वरार्यासिताशुगत्वरवरतुरङ्गाणि सत्वरं-क्षिप्रम्, अर्थासिता-अर्थाख्या, आशुगत्तराः-क्षिप्रगमन-
शीला, वरा-श्रेष्ठा, तुरङ्गा-अर्था यैस्तादृशानि, तुरङ्गस्थाने 'कुरङ्ग' इति पाठे तु "कुरङ्ग ईषत्ताम्र स्याद्धरिणाकृतिको महान्"
इत्युक्ता मृगविशेषा कुरङ्गा, पुन पर्वतोपकण्ठावासितानि पर्वतान्तिकनिवासितानि [ड] । समरकेतुरपि तदाख्य-
हरिवाहनसुहृदपि, तत्कालसन्निहितराजपुत्रपरिवृतः तत्कालसन्निहितै-तत्क्षणान्तिकस्थै, राजपुत्रै-नृपकुमारै, परिवृत-
परिवेष्टितः सन्, प्रजविनां अतिक्षिप्रताशालिनां, वाजिनां अश्वानां, वलेन शक्त्या सेनया वा, सपर्वतसरित्तटावटां
पर्वतैः, सरित्तटै-नदीतीरै, अवटै-गर्तप्रदेशैश्च, सहिताम्, अटवीं अरण्यम्, कवलयन्निव प्रसन्निव, इतस्ततः अत्र
तत्र, दत्तरलदृष्टिः क्षिप्तश्चललोचन, "तद्दानगन्धावकृष्टं तस्य-प्रकृतगजस्य, दानगन्धेन-मदपरिमलेन, अवकृष्टम्-
स्नाकृष्टम्, इदम्, अलिपटलं भ्रमरराशि, अग्रतः अग्रे, धावति उड्डीयते, पुन इतः अस्मिन् स्थाने, विप्रकर्षात्
दरुखादेतोः, अनतिपटु अनत्यन्ततीव्रं, घण्टारणितं घण्टाध्वनि, श्रूयते, पुन इतः अस्मिन् प्रदेशे, पूर्णशशिविम्ब-
मालाविडम्बीनि पूर्णचन्द्रमण्डलसमूहानुकारीणि, वननिम्नगावतारकर्दमे वननदीप्रवेशस्थानस्थपङ्के, घटितपरिपाटीनि
वद्वपङ्क्तिकानि, पुन जलभृतानि जलाद्भृतानि, पदमुद्रामण्डलानि चरणचिह्नगणा, सन्तीति शेष, पुन पतत् प्रत्यक्ष-
भूत, कर्णचामरं प्रकृतगजकर्णवलिम्बमृगविशेषवालम्ब्यजन, घूर्णति भ्रमति, कीदृशम् ? मार्गतरुशाखाशिखाग्रे मार्गवर्ति-

भूर्ति कृष्णामरम्, इवमुमयत प्रकीर्णमप्रकरपुष्करेण क्षुरति पयन्ववक्षिपवृषभ्यस्तुहिनव्यभिकरद्वारि
 धीकरविन्दुजाळकम्' इति समासस्रगजगमनशक्तिमिः पुरोयायिनां सैनिकानामाक्षापैः किञ्चन्तमपि मार्गस-
 र्पिताभ्यासः सकलमपि विनमटव्यामथहत् [६] । अस्त्राचलतगमिछापिमि च तिग्मदीभिर्तो भूताप्य-
 धूपिताभतथै प्रवर्तितो निघासप्रहणाय राजपुधरेकेन सुखमवृणकास्रसडिल्ल द्वैलसिपुरोपसि स्मितिमकल्प
 यत् । अतिमात्रमस्त्रीभूतभूपारमज्जपुनर्वैशानाश्रय प्रेर्यमाणोऽपि धारदारमवनिपतिभिरुग्रहोण नाहारमप्रहीत् ।
 गृहीतगाहविन्तामौनश्च हृदसमापिस्य इव सक्षयमाणः प्रतिक्षणक्षिप्तवसायवथासपिद्युनिदासमाधिर्वैवता
 स्मरणयन्त्यां सन्ध्यामल्लभाहयत् । सखलप्रसारिते च मुरगपृष्ठास्तरणचर्मणि निपण्णो विपण्णोनान्तरात्मना
 चिन्तयन् कुमारसुदिस्य धानि धान्यनिष्ठानि कथञ्चिदपि धाननेककस्यायवैकैक्यामां शिषामामनयत् । उग्रते
 च विनपती पुरस्तात् प्रविष्टासुः प्रेतेन सेनायध्ववर्गेण नास्ति गस्तिरमवस्तुरक्षिणामिति निर्धर्तितो गमनात् तत्रैव

टिप्पणकम्—[अनेककस्यायवैकैक्यामां] चतुर्ग-क्याः पुगं हावसस्रगजम् [७] ।

इच्छाखेर्बनागामे विच्छन्नं धनसम्पत्तम्, पुनः अभिलक्ष्यदुष्प्राकृतन्तु कक्षापकोमर्द्धं धमिनवा-नवीनो ज्ञे सुखस-
 तन्तु-विकसन्तुता कम्प-सङ्गाः तत्र त्रेमकम्, पुन अनिछाहर्तं अनिच्छेन-बाजुना ब्याहर्त-ज्येष्ठिम् अत्र
 करपुष्करेण ज्ञे यः कर-इता इच्छति नात् तसुषरेव-तत्रप्रमाणे उभयतः भाग्यसे प्रकीर्णं प्रक्षिप्तम्, पुन
 तुहिमल्लयनिकरद्वारि द्वैलकृष्णकम्पननोहासम्, इवै प्रवक्ष्यति शीकरविन्दुजाळकं कस्रस्रगजैः पर्यन्तवक्षिपवृ
 षभ्यः प्रान्तवर्तिच्छापयन्नेनः क्षुरसि क्वसि' इति इत्यं समासस्रगजगमनशक्तिमिः क्सास्र-अतिमिच्छकृष्णं
 यद् गवस-प्रवृत्तवित्तः यमनं तथ्यसिमा-वस्तुके पुरोयायिनां धम्यगमिना-सैनिकानाम् आक्षापैः नामानैः
 कियन्तमपि कश्चिन्मपि मार्गम्, अर्पिताभ्यास' अर्तिः-प्रपित आधासः-धानवना यस्य ताद्य. सकलमपि
 सम्पत्तमपि विनम्, अटव्यां ज्ञे अयहत् स्थीतवान् [६] । च पुन' तिग्मदीभिर्तो इवै अस्त्राचलतगमिछापिमि
 कक्षाचलतगमिछापिमि सति अस्ताकक्षाटोहनेमुद्ये उत्तिसर्गं भूताप्यधूपिताभतथैयै हता-अपरिवता यमनाधिहण
 इत्यं अक्षयुपिता-मार्गवैवताः अस्तव्याः-प्रधानाया येना तथ्ये राजपुधरेः दुष्कमारैः निघासप्रहणाय विधास्ये
 प्रवर्तितः प्रेरित एव सुखमवृणकास्रसडिल्ल द्वैलसि-कलावाकम्पनानि तुवानि-क्षयानि छिन्मनि-कलानि च वशि-
 काहते एकत्र एकत्रिन् स्या एकत्र एकत्रिन्वैव स्वाने इति पूर्वक्षिपवृषभ्यस्तुहिनव्यभिकरद्वारि शीकरविन्दुजाळकं कस्रस्रगजैः
 स्थितिं निरासम्, अकस्ययत् अकरोत् । च पुनः, अतिमार्गं कम्पन्तम्, अस्त्रीभूतभूपारमज्जपुनर्वैशानाश्रय क्व-
 भूता-अस्त्रीभ्यावता भूतस्यवस-इतिहाहस्य पुनर्वैशानाश्रय पुनर्वैशानाश्रय यस्य ताद्यः एव, धारदारं अवेक्यम्,
 अवनिपतिभिः इवै आग्रहोण आग्रहोणैः प्रेर्यमाणोऽपि आहारं ज्ञेवर्नं न अग्रहीत् कथायै ।
 च पुनः गृहीतगाहविन्तामौनश्च गृहीतम्-कम्पनीकतं गाहविन्तया-अकम्पनीकताकम्पं नौन-कम्पं केव ताद्यः हृद
 समापिस्य इव हृ-अकम्पन्कृष्णो यः यमनि-ध्वानविस्तरयो योगे एव इव सक्षयमाणः प्रतीयमान' अपि
 प्रतिक्षणक्षिप्तवसायवथासपिद्युनिदासमाधिः प्रतिक्षण-क्षयं क्वं क्षिप्तेन-प्रवर्तितेन ह्येन-उप्येन नामतन्-
 टीकेन च धातेन विच्छिन्ना-सुविता असमाधि-समाप्यमात्रे वस्य ताद्य इति विरोचः अद्यः-अद्यारण्यः माधि-
 अन्तर्गता वस्य इत्येनं ह परिहारं तस्यत्र विरोधामाद्ये अद्यः देवतासरण्यकम्प्यां देवयोगकणक्ष्यां सन्ध्यां
 धारं समयत्, अयहत् स्थीतवान् । च पुन' तद्वत्प्रसारिते इच्छाचलतगमिछापिरे मुरगपृष्ठास्तरणचर्मणि
 अग्रप्रवरणचर्मणि निपण्णः स्थितः एव विपण्णेन स्ववितेन अन्तरारमता मत्ता कुमारं इतिहाहम्, उद्विष्य
 भविष्यस्य धानि धानि अवेरिधधानि असिष्ठानि अग्रहणानि, चिन्तयन् आद्येचनर अनेककस्यायवैकैक्यामां
 कस्रस्रगजैः-वैशानाश्रयवत् अकम्प-टीके-टीके-प्रसेकं नाम-प्रये वस्यकाहती तां शिषामां एति कथञ्चि-
 दपि केमपि प्रारंभ अमयत् स्थीतवान् एतेन समकेतुर्द्विदे एव । च पुनः विनपती इवै उग्रते कथिते छी,
 पुरस्तात् ज्ञे प्रतिष्ठासुः प्रवृत्तवित्तः अग्रता भये क्षुरक्षिप्यां अकम्पनीका गतिः मार्गं नास्ति इति इत्यं,

क्षणे गमनदक्षमखिलासु दिक्षु सर्वमात्मपदातिवलमवनिपालसूनोरन्वेष्टारमादिष्टवान् [ण] । आत्मनापि मार्गतरूमूलवर्ती परिहृतस्नानभोजनादिकर्तव्यो निवृत्तसकलापरव्यापारेण क्षुत्पिपासापरिक्षीणवपुषा परिवृतः प्रधानपुरुषवृन्देन पृच्छन्नादरेण सुहृदुदन्तं प्रत्येकमध्वगानादिनान्तमतिष्ठत् । अस्तपर्यस्तमण्डले च कमलवन्धौ वद्धनिर्वेदः कथञ्चिदागत्य वसतिस्थानमधिकमस्वस्थचेताश्चिन्तामयीमिव प्रचलदत्तदाहवेदनावेगदुःसहं सहासन्नवनदीर्घिकाचक्रवाकमिथुनैर्निशीथिनीमनयत् । ईषद्विकसितालोक एव च वासवककुभि वासरे विनिःसृत्य वसतेः पुनस्तदेव पादपमूलमगमत्, अन्वपालयच्च क्षितिपालसूनोर्व्यावर्तनार्थमनुमार्गप्रधावितानापतिष्यतो हस्तिपकपुरुषान् [त] ।

अथ मुहूर्तावशेषेऽह्नि दूरादेव विद्राणवदनान्, इतस्ततो निहितशिथिलालसपदान्, असक्तचङ्गमणखेदितेन मुक्तानिव जीवितेन, श्वेतायताभिरन्तरान्तरापरिस्रवत्सान्द्ररुधिराभिः खदिरतरुशाखाशिखोल्लेखरेखाभिः

टिप्पणकम्—उदन्त-वार्ता [त] ।

प्रेष्टेन अतिशयप्रियेण, सेनावण्ठवर्गेण सेनाया समवेता ये वण्ठा-“वण्ठं कुन्तायुधे खर्वे मृत्याकृतविवाहयोः” इत्युक्तौ अनुचरविशेषाः तत्समूहेन, गमनात् पुर प्रयाणात्, निवर्तित सन्, तत्रैव तस्मिन्नेव, क्षणे, अखिलासु समस्तासु, दिक्षु, गमनदक्षं प्रयाणक्षमम्, पुनः अवनिपालसूनोः कुमारस्य, हरिवाहनस्येति यावत्, अन्वेष्टारं अन्वेषकं, सर्वं समस्तम्, आदिष्टवान् आज्ञप्तवान् [ण] । आत्मनापि स्वयमपि, मार्गतरूमूलवर्ती मार्गवृक्षाध स्तलस्थ सन्, परिहृतस्नानभोजनादिकर्तव्यः परिहृत-त्यक्तं, स्नानभोजनादिक कर्तव्य कार्यं येन तादृश, पुन निवृत्तसकलापरव्यापारेण निवृत्त, सकल-समस्त, अपर-प्रकृतकुमारापहरणालोचनातिरिक्त, व्यापार-क्रिया येन तादृशेन, पुन क्षुत्पिपासापरिक्षीणवपुषा क्षुत्पिपासाभ्यां-बुभुक्षापिपासाभ्या, परिक्षीणम्-अतिकृश, वपु -शरीरं यस्य तादृशेन, प्रधानपुरुषवृन्देन मुख्यमुख्यजनतया, परिवृतः परिवेष्टित, प्रत्येकं एकैकम्, अध्वगान् पथिकान्, सुहृदुदन्तं सुहृद-हरिवाहनस्य, उदन्त-वार्ताम्, आदरेण प्रीत्या, पृच्छन् जिज्ञासां ज्ञापयन्, आदिनान्तं सार्यकालपर्यन्तम्, अतिष्ठत् स्थितवान् । च पुन, कमलवन्धौ सूर्ये, अस्तपर्यस्तमण्डले अस्त-पूर्वमशतोऽस्त गत, पश्चात् पर्यस्त-सर्वतोऽस्तं गतं च, यद्वा अस्ते-अस्ताचले, पर्यस्त पतित, मण्डल-बिम्ब यस्य तादृशे सति, वद्धनिर्वेदः आपन्नगलानि सन्, वसतिस्थानं निजनिवासस्थानं, कथञ्चित् केनापि प्रकारेण, आगत्य उपस्थाय, अधिकं अत्यन्तम्, अस्वस्थचेताः विक्षिप्तहृदय, आसन्नवनदीर्घिकाचक्रवाकमिथुनैः निवृत्तवर्तिवनवापीस्थचक्रवाकजातीयपक्षिद्वन्द्वै सह, चिन्तामयीमिव चिन्तापूर्णासि, प्रचलदत्तदाहवेदनावेगदुस्सहं प्रबलम्-अतिमात्रं यथा स्यात् तथा, दत्ताया -उत्पादिताया, दाहवेदनाया -अन्तस्तापदु खस्य, वेगेन-औत्कण्ठ्येन, दु सहां-दु खेन सहां, निशीथिनीं रात्रिम्, अनयत् व्यतीतवान् । च पुन, वासवककुभि वासवस्य-इन्द्रस्य, ककुभि-दिशि, पूर्वदिशीत्यर्थं, ईषद्विकसितालोक एव ईषत्-किञ्चित्, विकसित-प्रसृत, आलोक-प्रकाशो यस्मिन्तादृश एव वासरे दिने, प्रातरेवेत्यर्थं, वसतेः वासस्थानात्, विनिःसृत्य विनिर्गत्य, पुन तदेव पूर्वैद्युरधिष्ठितमेव, पादपमूलं वृक्षाध-स्थलम्, अगमत् गतवान् । च पुन, क्षितिपालसूनोः वृषकुमारस्य, हरिवाहनस्येत्यर्थं, व्यावर्तनार्थं परावर्तनार्थम्, अनुमार्गप्रधावितान् प्रतिमार्गं कृतशीघ्रगतिकान्, हस्तिपकपुरुषान् महामात्रजनान्, अन्वपालयत् प्रतीक्षितवान् [त] ।

अथ अनन्तरं, मुहूर्तावशेषे मुहूर्तमात्रावशिष्टे, अह्नि दिने, दूरादेव, तान् हस्तिपकजनान्, अपश्यत् दृष्टवान्, इत्यप्रेणान्वेति, कीदृशान्? विद्राणवदनान् म्लानमुखान्, पुन इतस्तत्. अत्र तत्र, निहितशिथिलालसपदान् निहिते-निवेशिते, शिथिले, अलसे-श्रान्ते च, पदे-चरणौ यैस्तादृशान्, पुन असक्तचङ्गमणखेदितेन असक्तम्-अव्यवस्थितं, यत् चङ्गमणं-बम्भ्रमण, तेन खेदितेन-व्यथितेन, जीवितेन प्राणैः, मुक्तान् त्यक्तान् इवेत्युपेक्षा, पुन श्वेतायताभिः श्वेताभिः-शुभ्रवर्णाभिः, आयताभिः-दीर्घाभिश्च, अन्तराऽन्तरा मध्ये मध्ये, परिस्रवत्सान्द्ररुधिराभिः परिस्रवन्ति-निःव्यन्दमानानि, सान्द्राणि-निबिडानि, रुधिराणि-शोणितानि याभ्यस्तादृशीभिः, खदिरतरुशाखाशिखोल्लेखरेखाभिः

स्तस्योच्छन्नमूर्तेर्मृगाधमस्य गतिमार्गः ।' त एवमनुयुक्ताः समरकेतुना निःश्वस्य दीर्घमाघ्रातमनसो मन्थुना प्रणम्य शनकैः सगद्गदं जगदुः—'युवराज । न केवलं गमनमार्गः, सोऽपि दुष्टात्मा पापकर्मभिर्दृष्टोऽस्माभिः । केवलं यद्वावर्तनाशया तस्य पृष्ठे प्रधाविताः, यं चान्वेपयद्भिरनुभूतो दिनत्रयमसावसह्यः क्षुत्पिपासाकृतः परिक्लेशः, यं चानीय युवराजेन योजयितास्म इति पुरा चिन्तितमस्माभिः, स नास्ति सकलमेदिनीचक्रचन्द्रमाः कुमारः' इत्यभिधाय वाष्पजललवानधोमुखाः सस्रजुः [द] । युवराजस्तु तदकाण्डकुलिशापाशपातप्रख्य-माकर्ण्य तेषां वचनमक्रमोपचितेन पूरितः परमशोकेन—'भद्राः । किमद्यापि कथयिष्यथ, श्रुतं श्रोतव्यम्, उपसहरत वार्ताम्, अतः परमशक्तः श्रोतुमस्मि' इत्युदीर्यावच्छाद्य च त्वरितमुत्तरीयवाससा सोत्तमाङ्ग-मङ्गं 'हा सर्वगुणनिधे । हा बुधजनैकवल्लभ । हा प्रजावन्धो । हा समस्तकलाकुशल । कोसलेन्द्रकुलचन्द्र । हरिवाहन । कदा द्रष्टव्योऽसि' इति विलपन्नेव मीलितेक्षणः क्षणेनैव निकटोपविष्टस्य खड्गग्राहिणो जगाम पर्यस्त-विग्रहस्तिर्यग्गुत्सङ्गम् । अत्रान्तरे निरन्तरोदितरुदितरवसम्भेदमेदुरो दारयन्निव दयालुहृदयानि रोधोरन्ध्र-

द्विप्पनकम्—अनुयुक्ताः पृष्टाः । मन्थुना दैन्येन [द] ।

अधमगजस्य, गतिमार्गः गमनमार्ग, दृष्टः दृष्टिचरीकृत । समरकेतुना एवं अनेन प्रकारेण, अनुयुक्ताः पृष्टाः, ते हस्तिपकजना, दीर्घं विस्तृत, निःश्वस्य नासिकापवनं मुक्त्वा, मन्थुना शोकेन, आघ्रातमनसः व्याप्तहृदया. सन्त, प्रणम्य नमस्कृत्य, शनकैः मन्दं, सगद्गदं अव्यक्ताक्षरसहितम्, जगदुः उक्तवन्त । किमित्याह—युवराज । केवलं गमनमार्गः गमनमार्ग एव न, किन्तु दुष्टात्मा दुष्टस्वभाव, सोऽपि गजोऽपि, पापकर्मभिः दुष्टकर्मशवर्तिभि अस्माभि, दृष्टः साक्षात्कृत, केवलं किन्तु, यद्वावर्तनाशया यस्य-कुमारस्य, परावर्तनाकाङ्क्षया, तस्य गजस्य, पृष्ठे पश्चाद्देशे, प्रधाविताः सत्वरं गता, वयमिति शेषः । च पुन, यं कुमारम्, अन्वेपयद्भिः. गवेपयद्भिः, अस्माभिरित्याहार, दिनत्रयम्, असह्यः सोढुमशक्य, क्षुत्पिपासाकृतः बुभुक्षापिपासाप्रयुक्त, असौ परिक्लेशः अतिकष्टम्, अनुभूतं भुक्तम्, च पुन, यं कुमारम्, आनीय उपस्थाप्य, युवराजेन कुमारेण भवता सह, योजयितास्मः सम्मेलयितास्म, इति इत्यम्, अस्माभि, पुरा पूर्वं, चिन्तितं आलोचित, सकलमेदिनीचक्रचन्द्रमाः समस्तमूण्डलचन्द्रस्वरूप, सः प्रकृत कुमार, हरिवाहन इत्यर्थं, नास्ति न वर्तते, इति इत्यम्, अभिधाय उक्त्वा, अधोमुखाः अवनतवदना सन्तः, वाष्पजललवान् अधुजलविन्दूर, सस्रजुः मुक्तवन्त [द] ।

युवराजस्तु समरकेतुस्तु, अकाण्डकुलिशापाशपातप्रख्यम्, अकाण्डे-अनवसरे, कुलिशापाशस्य-निन्धवज्रस्य, असह्यवज्रस्येत्यर्थं, य पात-पतनं, तत्प्रख्य-तत्तुल्यं, तेषां हस्तिपकजनानां, तत् अनुपदोक्तं, वचनम्, आकर्ण्य श्रुत्वा, अक्रमोपचितेन युगपत्प्रवृद्धेन, परमशोकेन अत्यन्तशोकेन, पूरितः व्याप्त सन्, 'भद्राः ! कल्याणवन्त । अद्यापि अधुनापि, किं कथयिष्यथ वक्ष्यथ, श्रोतव्यं श्रोत योग्यं, श्रुतं वृत्त, वार्तां प्रकृतवृत्तान्तम्, उपसंहरत समाप्तुत, अतः अस्मात्, परं अनन्तरं, श्रोतुं तद्द्वार्तां श्रवणगोचरीकर्तुम्, अशक्तः असमर्थं, अस्मि', इति इत्यम्, उदीर्य उक्त्वा, च पुन, सोत्तमाङ्गं उत्तमाङ्गेन-मस्तकेन सहितम्, अङ्गं शरीरावयवम्, उत्तरीयवाससा उत्तरीयवस्त्रेण, अवच्छाद्य आच्छाद्य, हा सर्वगुणनिधे ! निखिलगुणाकर !, हा बुधजनैकवल्लभ ! विद्वज्जनपरमप्रिय ! हा समस्तकलाकुशल ! अशेषकलाकोविद ! कोसलेन्द्रकुलचन्द्र ! कोसलेश्वरकुमुदकाननविकासकचन्द्र !, हरिवाहन ! तदाख्ययुवराज !, कदा कस्मिन् काले, द्रष्टव्योऽसि द्रष्टुं शक्योऽसि, इति इत्यम्, विलपन्नेव क्रन्दन्नेव, मीलितेक्षणः मुद्रितनेत्र, क्षणेनैव क्षण-मात्रेण, निकटोपविष्टस्य समीपोपविष्टस्य, खड्गग्राहिण. खड्गधारिण, उत्सङ्गं क्रोड, पर्यस्तविग्रहः विस्मिन्नात्र सन्, तिर्यक् कुटिलं, जगाम गतवान् । अत्रान्तरे अस्मिन्वसरे, निरन्तरोदितरुदितरवसम्भेदमेदुरः निरन्तरं-अविरतम्, उदितानां-उत्थितानाम्, रुदितरवाणां-रोदनशब्दानाम्, सम्भेदेन-मिश्रणेन, मेदुर-सान्द्र, अत एव दयालुहृदयानि सदय-हृदयानि, दारयन्निव भिन्दन्निव, दारुणः भीषण, राजवन्दस्य राजसमूहस्य, आक्रन्द. विलाप. रोधोरन्ध्रं तत्रविक्रम्,

माचस्कन्द दारुणो राजध्वन्द्वस्वाक्रन्दः । तेन च प्रकाममार्तन वान्धवजननेष सत्त्वरेणोत्सृज्य भवन्मूलमथ
शोधितः स धीरुत्वाय शिथिलितविलापश्चात् सिद्धलाभिपसुत शिबिरम् । अनुचरायलम्बितबाहुपुगलम
खिलद्विरचिरत्वेरभुपटलेरनपलोक्तिप्रथः कथञ्चिदाससाव शमनीयसदनम् [घ] ।

प्रथिय च श्रितितलापस्यापितकुषास्त्ररणपयस्त्रवेदो निवारिवाद्येपरिजनासतिरिखितप्रवृत्तिभिः
आसपन्नैरियाद्वेतेन प्रसरतामुपवदासपदीकृतो बाह्वहनेन सर्वववाप्यसलिलसङ्गादामूलमभूरितमिव नि सं-
क्यता गत दुःखमारमुद्रहन् मानसेन क्षण निपण्णः क्षणमासीन क्रम्य परावर्तमानो मनुजलोकापासविशेषम
द्वेषमप्रजन्ती महीमपतवुपरि प्रथाण्डमदत्त स ह्रस्वधा ह्रस्वमश्रीयमाणमेकस्त्रणेनायुः पुनः पुनः साभिक्षेप
माक्रोशन् 'आत', विपटितः स ते शुभमदददृष्टिपातः', गता पूयात्वमधिष्ठत्य तथाविधा नेमित्तिकादेशाः,
क्षीणभ्रूवतित्तभण्णनामनुभायः, विसंपन्नितमुविह रान्तलभन्त्या किगतलभ्यस्त्व मे माग्वदोपेण, येन भुषन-

टिप्पनकम्—उक्ता [विघ] रणकम्पः [न] ।

'दादा' धम् इति षठ् पु यातान्मिष्यम्, आचस्कन्द आक्रन्दतान् । च पुनः प्रकामं भवन्तम्, आर्तेन स्फि-
तन वान्धवजननेष सत्त्वरेण त्वासावितेन तन एतस्वाम्यन धवण्मूलं कण्ठम्, उपसृज्य
उत्सृज्य अथवाधिता शिथिलित एव सा मूलः सिद्धलाभिपसुता सिद्धलाभिपसुताः समरकेतुस्त्रिषु शिथि-
लितविलापः मदीकृतः धीरं एतेः कथञ्चिदाससाव चचात्त मन्तु प्रकः । च पुनः अनुचरा
यनस्थितबाहुपुगला द्विरधुपटलेरनपलोक्तिप्रथः विलम्बितः निरुपद्रवः अचिरतः सात्रेः अभुपटलेः अभुपटलिभिः
अनपलोक्तिप्रथः भरणमागः शयनीयसदने प्रसन्नश्च कथञ्चित् क्वापि प्रशारेण, आससात् गतरत्न [घ] ।
च पुनः प्रथिय च श्रितितलापस्यापितकुषास्त्ररणपयस्त्रवेदो निवारिवाद्येपरिजनासतिरिखितप्रवृत्तिभिः
आसपन्नैरियाद्वेतेन प्रसरतामुपवदासपदीकृतो बाह्वहनेन सर्वववाप्यसलिलसङ्गादामूलमभूरितमिव नि सं-
क्यता गत दुःखमारमुद्रहन् मानसेन क्षण निपण्णः क्षणमासीन क्रम्य परावर्तमानो मनुजलोकापासविशेषम
द्वेषमप्रजन्ती महीमपतवुपरि प्रथाण्डमदत्त स ह्रस्वधा ह्रस्वमश्रीयमाणमेकस्त्रणेनायुः पुनः पुनः साभिक्षेप
माक्रोशन् 'आत', विपटितः स ते शुभमदददृष्टिपातः', गता पूयात्वमधिष्ठत्य तथाविधा नेमित्तिकादेशाः,
क्षीणभ्रूवतित्तभण्णनामनुभायः, विसंपन्नितमुविह रान्तलभन्त्या किगतलभ्यस्त्व मे माग्वदोपेण, येन भुषन-

त्रयख्यातविक्रमस्तस्मादपि करटिकीटादापदं प्राप्नोऽसि' इत्यादि विलपन् विलीननिद्रो विद्राणदेहद्युतिर्विस्मृत-
निजज्ञातिपक्षः स कथमपि क्षपामनयत् । आचकाङ्क्ष च तत्कालमेव कालं कर्तुम् [न] ।

अथ समन्ततः प्रदीपितकाष्ठमवगताशयेनेव प्रभातानेहसा प्रकाशितमुदञ्चदचिञ्चक्रवालं चिताचक्रमिव
चण्डांशुमण्डलमवलोक्य सकलितशोकः सकलशर्वरीजागरणखिन्नानुद्वाष्पचक्षुपः क्षोणिपालानाजुहाव । निक-
टोपविष्टाश्च तानवनतमुखान् सदुःखानवलोक्य कञ्चित् कालमावद्वाञ्जलिरुवाच—'भो भो भूमिपतयः !
किमेवमुद्विग्नमानसास्तिष्ठथ, किं न कुरुथ प्रस्तुतानि कार्याणि, कृत भवद्भिः कुमारस्य पुरुषकारोचितं यत्
कर्तव्यम्, पृष्ठतः प्रतिप्रमानैरनुसृतो दिनमशेषम्, अन्वेषितः प्रेषितपदातितत्रैस्तत्र तत्राटवीगहनेषु, प्रती-
क्षितः क्षुत्पिपासापरिक्षीणकार्यैरेष्यतीत्याशया मार्गदेशोपविष्टैरहोरात्रत्रितयम् । अधुना तु किं कुरुथ, निधनं
प्रापितो वः पौरुषावलेपो वलवता दैवेन, दूर गतोऽसौ, तदलमेतच्चिन्तया, कुरुत सांप्रतकालोचितं कृत्यम्
[प] । अथैव कमलगुप्तं पुरस्कृत्य यात साकेतम्, अर्पयताधिकारिणामत्र यत्किञ्चिदर्जितं कुमारेण

त्रयख्यातविक्रमः त्रिभुवनप्रसिद्धपराक्रम, त्वमिति शेष, तस्मात् करटिकीटात् हस्तिरूपध्रुवजन्तो, अपि, आपदं विपत्तिं,
प्राप्तोऽसि अनुभूतवानसि । इत्यादि एवमादि, विलपन् परिदेवयन्, विलीननिद्रः विलीना-निवृत्ता, निद्रा यस्य तादृश,
पुन विद्राणदेहद्युतिः विद्राणा-म्लाना, देहद्युति-शरीरकान्तिर्यस्य तादृश, पुन विस्मृतनिजज्ञातिपक्षः विस्मृत-
उपेक्षित, निजज्ञातिपक्ष-स्वन्धुवर्गो येन तादृश, सः समरकेतु, कथमपि केनापि प्रकारेण, क्षपां रात्रिम्, अनयत्
व्यतीतवान् । च पुन, तत्कालमेव तत्क्षणमेव, कालं स्वमृत्यु, कर्तुं निष्पादयितुम्, आचकाङ्क्ष अभिलषितवान् [न] ।

अथ अनन्तरं, समन्ततः सर्वतः, प्रदीपितकाष्ठं प्रदीपिता-उज्ज्वलिता, काष्ठा-दिशो येन तादृश, पक्षे प्रदीपितानि-
प्रज्वालितानि, काष्ठानि-इन्धनानि यत्र तादृशम्, पुन अवगताशयेनेव अवगत-ज्ञात, आशय-तस्य मरणाभिप्रायो येन
तादृशेनेवेत्युत्प्रेक्षा, प्रभातानेहसा प्रातःकालेन, प्रकाशितं प्रकल्पितम्, पुन उदञ्चदचिञ्चक्रवालं उदञ्चत्-उदच्छत्,
अचिञ्चि-फिरणाना, पक्षे ज्वालाया, चक्रवालं-मण्डल यत्र तादृशं, चण्डांशुमण्डलं चण्डांशो-सूर्यस्य, मण्डल-बिम्बं,
चिताचक्रमिव चितामण्डलमिवेत्युत्प्रेक्षा, अवलोक्य दृष्ट्वा, संकलितशोकः उपसहृतकुमारापहारशोक सन्, सकल-
शर्वरीजागरणखिन्नान् समप्रजनीनिद्राक्षयश्रान्तान्, उद्वाष्पचक्षुपः उद्वृताश्रुलोचनान्, क्षोणिपालान् वृषान्, आजु-
हाव आहूतवान्, समरकेतुरिति शेष । च पुन, निकटोपविष्टान् पार्श्वोपविष्टान्, अवनतमुखान् अधोमुखान्, सदुः-
खान् दुःखान्वितान्, तान् प्रकृतवृपतीन्, अवलोक्य निरीक्ष्य, कञ्चित् कियन्त, कालम्, आचकाङ्क्षलिः रचिताञ्जलि
यन्, उवाच उक्तवान्, किमित्याह-भो भो भूमिपतयः ! वृषतय, एवम् अनेन प्रकारेण, उद्विग्नमानसाः उद्भ्रान्तहृदया,
किं कृत, तिष्ठथ वर्तन्वे, प्रस्तुतानि उपक्रान्तानि, कार्याणि स्वस्वरूपाणि, किं किमर्थं, न कुरुथ सम्पादयथ, पुरुष-
कारोचितं स्वपौरुषानुगुणं, कुमारस्य प्रकृतयुवराजस्य, तं प्रतीत्यर्थं, यत् कर्तव्यं कर्तुमुचितं, तद् भवद्भिः शुष्माभि,
कृतं अनुष्ठितम्, पृष्ठतः पश्चात्, प्रतिप्रमानैः प्रयाणं कुर्वद्भिः, भवद्भिरित्यध्याहार, अशेषं समस्तं, दिनम्, अनुसृतः
पुन अनुधावित, स कुमार इति शेष, पुन तत्र तत्र तेषु तेषु, अटवीगहनेषु वनदुर्गेषु, प्रेषितपदातितत्रैः प्रेषित-
प्रधानपादगामिभिः, भवद्भिरिति शेष, अन्वेषितः गवेषित, पुन क्षुत्पिपासापरिक्षीणकार्यैरपि बुभुक्षापिपासाहान्त-
शरीरैरपि, एष्यति आगमिष्यति, इत्याशया अनया सम्भावनया, मार्गदेशोपविष्टैः तदागमनमार्गस्थानोपविष्टैः,
भवद्भिरिति शेष । अहोरात्रत्रितयं दिनरात्रित्रय, प्रतीक्षितः कृतप्रत्यागमनप्रतीक्ष, सर्वत्र, स कुमार इति शेष, अधुना
तु तत्प्रतिक्रियानन्तरं तु, किं कुरुथ प्रतिकुरुथ, च. शुष्माकम्, पौरुषावलेपः पराक्रमाभिमान, वलवता प्रतिकूलबलेन,
दैवेन दुर्भाष्येन, निधनं विनाश, विफलत्वमित्यर्थं, प्रापित, तत् तस्माद्धेतो, एतच्चिन्तया एतदनुतापेन, अल न किमपि
फलम्, सांप्रतकालोचितं प्रातः सन्ध्योचितं, कृत्य कार्यं, कुरुत सम्पादयत [प] । पुन अथैव अस्मिन् दिने, कमल-
गुप्तं तदाख्यसेनापतिं, पुरस्कृत्य अप्रत कृत्वा, साकेतं भयोप्यापुरीं, यात गच्छत, अत्र अस्मिन् स्थाने, कुमारेण प्रकृत-

द्रव्यजातम्, आराधयत मुक्त्या छद्म पावपद्मद्वय कोशलेन्द्रस्य । मुञ्चत च सर्वात्मना मय्यपेक्षाम्, अहं हि प्रथमदर्शन एव वैचेन श्रुत्यतं कुमारस्य मीतः, न तद्विरहितेन मया क्षमम्पीह स्यादव्ययम्, न च प्रवर्तितेन प्रवेशावितः पद्ममपि प्रतीप गन्तव्यम्, तदनुजानीत मां जीवितपरित्यागाय पावपद्ममपि न शृणोमि कुमारस्य परमवार्ताम्, यावद्यैव चिरवशनेत्कण्ठितो न मे मार्गमवलोकयति तावत् स्वरित एव श्लोकान्तरगतं तमतु गच्छामि' इत्युच्यते चिन्तितचिन्ताप्रबन्धरूपोच्छ्वेपसमकालमुत्थितेन व्योमविषरव्यापिता क्षिविरलोकास्त्व कळकळेन सुचितगतिक्रमः शैलनिम्नगापुलिनमुद्दिश्योदचक्षत् [फ] ।

अत्रास्तरे पुरुषेणानुगम्यमानः प्रविश्य सौयारिको हर्षो नाम हर्षगद्गदमवादीत्—'कुमार! कुत दृष्टवानेनानुमदम्, एव परितोषनामा कमलगुप्तसेनापठेरत्यन्तमातो छेदहारकाः कुमारहरिवाहनस्य कुञ्ज-वार्तामावेद्यति । भ्रुवा चेदमाफभिममवकिंतामृतवृष्टिकस्य यवो ह्यति विषदितवाक्षेपश्लोकान्तरकारं, पाताळपद्मविद्योमममम्, प्रलयघनवुर्दिनाविष निःसृतम्, कृतास्तमुखकुहरविषाकष्टम्, महाकाळकरकपाळो-द्वारविषोच्छलितम्, तद्वक्ष्यतीविषविषेगवेवन्तेन्युष्म्, अमिम्यक्षेपलक्षिताकाष्ठकळकळिम्बिभागमस-

कुण्डलेन हरिवाहनमिति वाक्यं यत्किञ्चित् क्व सिन्धि द्रव्यजातं मितरुकिः अर्जितं क्वं तत्, अत्रिकारिणां तन्मननाप्यकाषाम्, अर्पयत भवीनीदृष्ट छद्म म्यां मुक्त्वा अपहृत्य कोशलेन्द्रस्य कोशकापिते- मेकाहन लेखकः पावपद्मद्वयं चरणारविन्दजुगाम्, आराधयत केवम् । च पुन सर्वात्मना धैर्या मयि अपहृतां ग्रीति मुञ्चत क्षमः; हि वतः अहं प्रथमदर्शन एव प्रथमात्कोशराम एव कुमारस्य हरिवाहनस्य भूयतां परिपारकां, वैचेन मायेन मीतः प्रथितः तद्विरहितस्य वयोविकर्षरहितेन मया इह इह श्लेके, क्षममपि मुञ्चामि न स्वातन्त्र्यं स्वातन्त्र्यं न कीर्तिमयिस्मिन् । च पुनः प्रवर्तितेन प्रयातं प्रेरितेनापि मयेति श्लेक इतः अस्मात् प्रवेशात् पद्ममपि परमात्मपि प्रतीपं प्रतिक्षं न गन्तव्यं गन्तुं क्षमम्, तत् तस्मात् अद्यापि अज्ञापि कुमारस्य हरिवाहनस्य चरम-वार्ताम् अन्तिमदृष्टान्तम्, वाक् न शृणोमि भवयोवरीन्तेमि तावदिति श्लेकः जीवितपरित्यागाय प्रबन्धिमोचयन् माम्, अनुजानीत अदम्यम् । च पुनः एषः मनसा सचिह्नं हरिवाहन चिरवशनेत्कण्ठितः धैर्यात् मर्ष-नोत्सुकः सन्, मे मम मार्गं न अवलोकयति पत्नति मां न प्रतीकृत इत्यर्थः तावत् स्वरित एव श्लोकान्तरगतं परलोक-प्रतिष्ठां तं हरिवाहनम् अनुगच्छामि, इति हसन्, उच्यते उक्त्वा चिन्तितचिन्ताप्रवेशः आक्षेपितविश-प्रवेश चिन्ताप्रवेशप्रकार इत्यर्थः चरयोत्क्षेपसमकालं तन्नेष्टाय पाठोद्विभक्तकालम्, उचिततमं चरतेन व्योमविषर-व्यापिता यागनरमस्यापयेन क्षिविरलोकास्त्वकळकळेन केनावाप्यर्चिबनकृतास्त्रश्लेकाहेन सुचितगतिक्रमः प्रव्यक्तितमनप्रकार शैलनिम्नगापुलिनं पर्यटयन्तीवसान्तरावस्यन्तम्, उद्दिश्य क्वन्तीस्य उदचक्षत् प्रसिता [फ] ।

अत्रास्तरे अतिविकसरे, पुरुषेण कर्ममाणिक्येहारकलेन अनुगम्यमाना अदमिकमाप हर्षो नाम हर्षसहस्र-सौयारिकः इत्येवम् प्रविश्य श्लेके प्रकृतं कृत्वा हर्षगद्गदं हर्षमुक्त्वा अन्तरात् वना स्यात् तथा अवादीत् उच्यते । किञ्चिद्—कुमार! मुक्ताः । दृष्टवानेन दृष्टिभेदेन अनुमदं कृत्वा इव कमलगुप्तसेनापतेः त्वात्मसेनागावकस्य अस्मत्, आसां निपादास्य, परितोषनामा तस्यैव क्वं छेदहारकाः यन्माह कुमारहरिवाहनस्य कुण्ड-लेन हरिवाहनस्य कुञ्जकवार्तां उच्यते चरान्तम्, आक्षेपयति किञ्चापयति । आक्षेपकं अर्थमात्मिन् अतर्कितामृतवृष्टि-कस्य भावभिममवकिंतामृतवृष्टिम्, इहम् अदुष्पेष्म् यथाः सौयारिकान् अज्ञाप्य भवयोवरीन्तेमि विषदितवृष्टि-पाताळपद्मकारं विषदित-विशत. अर्थः—समः श्लोकान्तरकार श्लोकान्तरकारो यस्य तावत्, अत एव पाताळपद्मवत् पाताळवर्तमात् उग्रमममिष उग्रतमिष पुन प्रलयघनवुर्दिनात् प्रलयकालिमेधाप्यक्षरितात् नि श्रुतमिष श्रुतमिषः पुन कृतास्तमुखकुहरवत् समतममममिषवत् आकाशमिष उदुतमिष पुनः महाकाळकरकपाळोद्वारात् महानास्य महादस्य करकपाळोद्वार-इत्येवमेवमात्मन्तरात्, उच्छ्वसितमिष अत्यतिमिष पुन तद्वक्ष्यतीविषविषेवन्तेनाया

पाठानसने च त पुरोक्षितरुचिररेखस्वस्तिकमायासगृहमिष मुहुर्निरीक्ष्य सस्यूह पाशुकमिकापूसरित
 वर्णं गुरुचरणमुगमिवावसाप्य शिरसे प्रकृष्टपुण्योदयासारिच प्रधानरमाळङ्कारमिष वेष्टयित्वा यत्नेन निरुद्ध
 पर्विनः श्रम्यापालकस्य हस्ते चकार । व्याजहार च प्रहर्षपुञ्जितकपोलोदरः—'परितोष' कदा कमलगुप्ते
 नेव लेखः प्राप्त, कुतो वा प्राप्तः' इति [य] । सोऽप्रवीत्—'एष विद्यापयामि, भूयताम्—इतो वासरात्
 तीतेऽन्यपरहसमये नास्ति कुमार इति विरलविरल प्रवृत्तायामनिष्टवातायामाकुञ्जतेषु निसेपोपलम्भार्थं
 मितस्ततो पापस्तु सैनिकेषु शिरोऽठनिष्ठुरभिपातभनिघनेषु प्रवलीभवत्सु प्रतिवेत्तमवलाभनसाश्चनेषु
 सविषयारिषारणकल्याणीतोत्पापितप्रेक्षकयुन्परमनिर्वेषेषु मर्तुमुञ्जितेषु नञाचितकेषु हाकृष्टशब्दोच्चारणसु
 रानु धन्यवन्तीषु विरसतां संसारस्थितेः स्नानस्नानपिण्डितासु पण्डितमण्डलीष्वप्रहृतसूर्येष्वनारब्धमङ्गलीतिषु
 घनाय प्रस्थितेन स्वविरमामन्तलोकेन श्लोकामुमिषैः परञ्जवारिमिः प्रारम्भमाणेषु पुत्रराग्याभिपेक्षेषु

टिप्पणकम्—पुरोक्षितरुचिररेखस्वस्तिकमायासगृहमिष एकत्र अत्रतो सिद्धिरीप्रवेका स्रक्तिकम्बो
 यस्य स तपोकृतम्, अन्वय अत्रे सिद्धिा रचिररत्ता स्रक्तिकम् यत्र तत् तपोकम् [य] ।

च पुनः पाठायसान पाठमालो आवासगृहमिष दृग्निवासाभ्यमिष पुरोक्षितरुचिररेखस्वस्तिकं
 पुर-अत्रे तिथिता रुचिरेखा-मनोहररेखा यस्य तादृशं लक्षि-सर्वादि त्वं यस्मिन्नादृशं फले पुर-शररेखे सिद्धिा-
 रचित्य रुचिर मनाहर रेखा मन तादृशं लक्षि-स्वस्तिकं प्राशुयं यत् सावस्मिन्नादृशं मने । कृतापर्वितृणी वाच्यौ
 कल्पवन्तयोऽप्य- शुक्यं राजगृहमिषेयं तं वेद्यं सस्यूहं साजुषां मुहुः श्लोकगतम्, मिरीक्ष्य दृष्ट्वा पुन गुरुचरण
 युगमिष युगाद्यभूमि पांशुकमिकापूसरितपर्ये पांशुसिद्धिा-पुञ्जितैः पूरितः-किष्किपीतपेयीकः बभौ यस्य
 तादृशं तस्मिन् घनः शिरसि मलकं अवस्थाप्य इवा पुनः प्रकृष्टपुण्योदयासारिचं प्रत्युत्प्रेरयेन-उत्पद्यन्-
 विनाशन भाखरितं-प्राप्तं प्रधानरमाळङ्कारमिष प्रकृष्टरमसाळङ्कारमिष यत्नेन प्रकाशेन वेष्टयित्वा भाष्याप,
 निरुद्धपर्विनः कर्षस्थस्य श्रम्यापालकस्य श्रम्यापिण्डितपुण्यस्य इहे चकार निश्चित्वा । च पुनः प्रहर्षपुञ्जित
 कपोलादरः प्रहर्ष-उत्पद्येयं पुञ्जितं-उत्पद्येयमर्थे कम्बोदर-कम्बोदरार्थे यस्य तादृशः व्याजहार उच्चार ।
 सिद्धिाह-परितोष ! तत्रात्मक । कमलगुप्तेन तत्रात्मक लक्ष्मिना एषः अत्र वेद्यः कदा इति तस्ये, प्राप्त
 या भयम् कृता इच्छत, प्राप्तः सत्य इति [य] । सा परितोष आश्रवीत् प्रयुक्तान् सिद्धिाह-एषा भयनरं,
 विद्यापयामि कथयामि भूयतां यथायमानं धनयोगोऽपिभ्यताम् । इतः अन्वय कर्तानामादित्यैः वासरात् शिखाव,
 अतीत भविष्यत् अहनि रिते पूर्वसुरिण्यैः अपराहसमये यथाप्येकमे कुमारो इतिद्वारतः न भक्ति जीवति,
 इति भ्रम्या अनिष्टवातायां अनिमित्तजनभूतौ विरलविरलं मन् मन् प्रवृत्तायां उरियतायाम्, उपादिताप-
 म्नि वातः पुनः विद्यापयस्यमार्थे निश्चयावधारणार्थं आनुसाकुलसु म्यम्भेषु, सैनिकेषु लम्बेषु, इतस्ततः
 अत्र तत्र घापरसु क्लेशे मण्डसु पुनः शिरोऽठनिष्ठुरभिपातभनिघनेषु सिद्धि यत्नस्य उदरस्य-उदरस्य च
 निम्नगभिदतन निर्यता-नन च यमिः तत्र फ्लेषु-निर्गतसु, अपराजनन्य धीजनस आश्रयेषु निष्कपेषु, प्रतिबद्धं
 प्रीतय प्रयतीभयस्तु प्रथमानसु कम्बुः पुनः सविषयारिषारणकल्याणीतोत्पापितप्रेक्षकयुन्परमनिर्वेषेषु
 मर्तुमुञ्जितेषु-पाशुसिद्धिा वाच्यतां बन्दिना इरचमी-कृत्युगोने त्यक्ताः-उत्प्राप्तिः प्रेक्षकदृष्टस्य-सोऽप्यमस्य
 स्याः अन्वय मिर-सार्धनैःशरत्सु, पलाचितकेषु विना-विनाशिता केव-प्रयागुहर्तुं यत्र तादृशेषु, मोहृत्कृत्रे
 वि-कं मर्तुं सप्याय उच्चरितसु प्रसिद्धः, पुनः हाकृष्टाव्याधारमुत्तरासु हा कम्बुं इति अन्वेषात्तापायस्य
 स्नानस्नानपिण्डितासु स्नान स्नान पुञ्जितासु, पण्डितमण्डलीषु पण्डितमण्डेषु, संसारस्थितः एतान्मन्यस्य,
 विरसतां नि-गता एषवन्तीषु वाया विम्वरत्तौ क्लीषुः पुनः अपहृतसूर्येषु कर्तात्प्रायनिष्कयानिपातकृत्यु, पुनः
 अनारब्धमङ्गलीतिषु अर्थाभ्याप्यनानु, नागदितेषु इत्नं पुत्रराग्याभिपेक्षेषु लम्भिताय चाम्भमर्षवेदि-
 चोपपत्तयेषु, इतश्च प्रस्थितन प्रकाशेन स्वविरमामन्तलोकेन इच्छताभ्येन शास्त्रभूमिषैः लोकोत्तमय-

संभ्रान्तवण्ठहठनिरुध्यमाननिजदेहदारणोद्यतदासदारके चिताभिमुखचलितचेटीपरित्यक्तवालापत्यकटुविलाप-
दलितदयालुहृदयमर्मणि प्राणनिरपेक्षाङ्गरक्षविक्षिप्यमाणद्रविणधावद्द्रमककुलकृतोद्दामसमर्दे दुःखमय इवो-
द्वेगमय इव विषादमय इव वर्तमाने निवृत्तगीतनृत्यादिसकलप्राक्तनव्यवहारे स्कन्धावारे सेनाधिपतिरात्म-
सदनाजिरोपविष्टः पार्श्ववर्तिना प्रयत्नविनिवर्तितात्मशोकेन प्रवयसा प्रधानलोकेन राजसूनोः साधयितुमन-
पायमस्त्वित्वमनेकधोपन्यस्ताभिरुपपत्तिभिर्मन्दीक्रियमाणजीवितपरित्यागबुद्धिरधोमुखो धरणितलनिहितनिश्चलो-
द्वाष्पदृष्टिरकस्मादिमं लेखमग्रतो दृष्टवान् [र] ।

कस्यामिति चिन्तयंश्च क्षणमात्रमवलोक्य पृष्ठेऽस्य लब्धप्रतिष्ठानि कुमारनामाक्षराणि जातसंक्षोभो
गृहीत्वैनमुद्वेष्ट्यावधार्य च प्रत्यभिज्ञातराजपुत्रलिपिनिवृत्तापरप्रयुक्तिसंशयः शिरसि कृत्वैनं शृण्वतः सकल-
स्यापि नरपतिवृन्दस्य प्रहर्षगद्गदवचाः स्वयमवाचयत्—स्वस्ति, अटव्या महाराजपुत्रहरिवाहनः कुशली

जलसदृष्टे, पल्लववारिभिः क्षुद्रजलाशयजलैः, प्रारभ्यमाणेषु प्रवर्त्यमानेषु सत्सु, पुन संभ्रान्तवण्ठहठनिरुध्यमान-
निजदेहदारणोद्यतदासदारके सभ्रान्तै—उद्भ्रान्तै, वण्ठै—“वण्ठ कुन्तायुधे खर्वे मृत्याकृतविवाह्यो” इत्युक्तैरुचर-
विशेषै, हठेन—बलात्, निरुध्यमाना—निवार्यमाणा, निजदेहदारणोद्यता—स्वशरीरशातनप्रवृत्ता, दासदारका—कर्मकरशिशवो
यस्मिंस्तादृशे, पुन चिताभिमुखचलितचेटीपरित्यक्तवालापत्यकटुविलापदलितदयालुहृदयमर्मणि चिताभिमुख-
चितासम्मुख, चलिताभि—प्रस्थिताभि, चेटीभि—दासीभि, परित्यक्ताना, वालापत्याना—शैशवावस्थसन्ततीना, कटुविलापै—
करुणकन्दनै, दलित—विदीर्ण, दयालतां—दयावतां, हृदयमर्म—हृदयसम्बन्धि मर्मस्थानं यत्र तादृशे, पुन प्राणनिरपेक्षाङ्गरक्ष-
विक्षिप्यमाणद्रविणधावद्द्रमककुलकृतोद्दामसमर्दे प्राणनिरपेक्षे—प्राणापेक्षाशून्यै, मर्तुमुद्यतैरित्यर्थ, अङ्गरक्षैः—
नृपाङ्गरक्षकजनै, विक्षिप्यमाणेभ्य—विकीर्यमाणेभ्य, द्रविणेभ्य—धनेभ्य, धावद्भि—सत्वरमुपनमद्भि, द्रमककुलै—दरिद्रगणैः,
कृत, उद्दामा—उत्कट, समर्दे—सङ्घर्षे यत्र तादृशे, पुन दुःखमय इव केवलदुःखप्रचुर इव, पुन उद्वेगमय इव विरह-
जन्यदुःखाविर्भावपूर्ण इव, पुन विषादमय इव स्वकार्याक्षमताव्याप्त इव, वर्तमाने, स्कन्धावारे सैन्धावासे, निवृत्तगीत-
नृत्यादिसकलप्राक्तनव्यवहारे निवृत्त—निरुद्ध, गीतनृत्यादिरूप—गाननर्तनादिरूप, सकल—समस्त, प्राक्तन—पुरातनः,
व्यवहारो यस्मिंस्तादृशे सति, सेनापतिः सेनानायक, कमलगुप्त इत्यर्थ, आत्मसदनाजिरोपविष्टः स्वभवनप्राङ्गणोपविष्ट,
पार्श्ववर्तिना पार्श्वस्थितेन, प्रयत्नविनिवर्तितात्मशोकेन प्रयत्नेन—धैर्याधानप्रयासेन, विनिवर्तित—निवारित, आत्मन—
स्वस्य, शोके येन तादृशेन, प्रवयसा स्थविरेण, प्रधानलोकेन मुख्यजनेन, राजसूनोः प्रकृतयुवराजस्य, अनपायं शाश्वति-
कम्, अस्तित्वं अचलकीर्तिमित्यर्थ, साधयितुं सम्पादयितुम्, अनेकधा अनेकप्रकारै, उपन्यस्ताभिः प्रस्तुताभि,
उपपत्तिभिः युक्तिकलापेन, मन्दीक्रियमाणजीवितपरित्यागबुद्धिः मन्दीक्रियमाणा—शियिलीक्रियमाणा, जीवितपरित्याग-
बुद्धिः—प्राणपरित्यागसङ्कल्पो येन तादृश सन्, अधोमुख. अवनतवदन, धरणितलनिहितनिश्चलोद्वाष्पदृष्टिः धरणि-
तले—पृथ्वीपृष्ठे, निहिता—निवेशिता, निश्चला—निष्परिस्पन्दा, उद्वाष्पा—उद्गताशुश्च, दृष्टियेन तादृश, अकस्मात् अतर्कितमेव,
इम प्रलक्ष, लेखं पत्रम्, अग्रतः अग्रे, दृष्टवान् दृष्टिगोचरीकृतवान् [र] ।

च पुनः, अय, लेखः पत्र, कस्य किंस्वन्धी, इति इत्थ, चिन्तयन् आलोचयन्, अस्य लेखस्य, पृष्ठे पश्चाद्गंगे,
लब्धप्रतिष्ठानि प्राप्तवस्थितिकानि, लिखितानीति यावत्, कुमारनामाक्षराणि कुमारस्य—प्रकृतयुवराजस्य, यन्नाम हरि-
वाहनेति तत्सम्बन्धीनि, अक्षराणि, क्षणमात्रं क्षणमेकम्, अवलोक्य दृष्ट्वा, जातसंक्षोभः उत्पन्नसम्भ्रम, एनं लेखं,
गृहीत्वा आदाय, उद्वेष्ट्य उद्वाक्य, च पुन, अवधार्य प्रकृतकुमारसम्बन्धित्वेन निर्णाय, प्रत्यभिज्ञातराजपुत्रलिपि-
निवृत्तापरप्रयुक्तिसंशयः प्रत्यभिज्ञाताभिः—तदीयत्वेन प्रत्यक्षीकृताभि, लिपिभि—अक्षरै, निवृत्त, अपरप्रयुक्तिसंशय—
अन्यदीयलिपिसंशयो यस्य तादृशः सन्, एनं लेख, शिरसि मस्तके, धृत्वा आरोप्य, शृण्वतः तत्पत्रस्थवृत्तान्तं श्रवणगोचरी-
सुवर्तः, सकलस्यापि समस्तस्यापि, नरपतिवृन्दस्य नृपगणस्य, तदनादस्य वाचनक्रियायामित्यर्थ, प्रहर्षगद्गदवचाः
प्रमोदाव्यक्तवचन, स्वयं आत्मनैव, अवाचयत् पठितवान्, कथमित्याह—स्वस्ति क्षेमम्, अटव्या. वनात्, अस्य

बौद्धिकफूलावासिते निजयिनि निजस्कन्धापारे युयराजसमरकेतुकमळगुप्तपुर सरांश्च राजपुत्रान् सप्रसाव
 माविद्यन्ति—अत्रैव क्वचिचिनिानि स्वातव्यम्, वाताम्ययोश्च यथा मवपहारवात्। भुतिपथ नायाति तथा
 प्रयतिवन्मम्' इति [७] । सर्ववितलेखश्च सर्वतः समघोषम् 'भद्रा' । केनायमानीतः कुमारसक्तो
 लेखा' इति प्रत्येकं लेखहारकानपृच्छत् । यदा च तेषु 'मयायमानीतः' इति कश्चिन्नापचक्षे तथा समुद्रत
 विस्मय समासमसन्निवैः सहालोच्य स्वम्यमठवकाळ्येप शिदिपाळसूतोः प्रतिलेख स्वमेवालिखत् ।
 महाईमणिपीठप्रसिद्धापित च त निवदय प्रत्यग्रगोमयोपलेपनशुची सुरभिःकुसुमप्रकरमात्रि प्राङ्गणविवर्ति
 फोत्सङ्गे, गत्वा च सविधमूर्धस्थित एव बद्धा क्रिरसि करसपुटमविसुटोधारया गिरा सावरमवादीत्—
 'मो मो मनुष्यलोकाविहारिणो विन्माः । विधायानुग्रहं शृणुत सपरिग्रहस्य मे विद्यापनां, येन केनचिद्
 भरतकुलपक्षपातिना वेषेन वा वैलेन वा विद्याभरणेन धान्येन वा विष्यजोक्निवासिना वृक्षतापप्रमाव
 उष्यस्य महानरेन्द्रसूतोः सफळविश्वोपकारिणः कुमारारिवाहनस्यान्विकावतर्कितमेवानीय लेखनिममनुकम्पि-
 तोऽयमेतापान् नृपविडोक्तः, स भूयोऽपि भूत्वा सकलजः साक्षात् प्रकटितस्माकारो वा नमस्तन्वदिति वा

काविसृष्टि' इति वक्ष्यमाणकियायामन्वयः महाराजपुत्रहरियाहनः महाराजस-मेष्वाहनस पुत्र-सुवराजः हरिवाहनः
 कुदाही प्रथमनिवृत्तः विजयिनि विषयवाग्नि पुत्र बौद्धिकफूलावासिते बौद्धिककवनरतते निवृत्तं प्रपिते निज
 स्कन्धापारे नखिचिरे, स्वतापिदि स्था युयराजसमरकेतुकमळगुप्तपुरस्सरान् तत्रयुधीन् राजपुत्रान् सप्रसाव
 एवेह्य, आदिशति विद्यापयति भविष्य अस्तिवेव स्थाने कसिचित् कृषिपयानि विनाति, स्वातर्ष्यं निकम्नीयं मवेति
 श्रेयः अत्र ह्यवर्तिता प्रत्येकं निजस्कन्धापारे क्वचिचिद् विनाति स्वातर्ष्यं तथा स्थितिः कानां मवपहारवातां मवपार-
 वान्ताः ताताम्ययोः ममातापित्रोः भुतिपथं धनमयानं यथा केन प्रकारेण न आयाति भागच्छेत् तथा तेन
 प्रक्षारेण प्रयतिवन्मं प्रत्येकं क्वचिः इति [७] । च पुनः सर्ववितलेखाः एमात्सेवकाश्चान् सर्वतः परितः सम
 घलोच्य स्मयावीभ भद्राः । क्वालि । कुमारसक्तः मलजुवराजधन्वन्वी अर्चयेकः केन आनीतः क्वाकागाप-
 ह्यः । इति प्रत्येकं एकैकं लेखहारकम् पन्नाहवात् अपृच्छत् । यदा च यदा तु, तेषु लेखारक्यु मये क्वचित्
 चोऽपि अर्चयेकः मवा आनीत इति न आयाचक्षे उवाच तथा समुद्रतविस्मया तनुत्वाचार्थः समास-
 सन्धिः । मवात्कर्मनिधिः एह कृत्यं अनुमुक्तम्, आलोच्य विचारं अमृतकालक्षेपः अन्वितममातिष्म
 सितिपाळसूतोः हरिवाहनस प्रतिख्यत् प्रविष्यं मन्मथ मखिखत् क्रियितवान् । च पुनः महाईमणिपीठप्रसि
 द्धापितं अत्रियवृत्तकम्पिनवाक्यारपितं स केचं प्रत्यग्रगोमयोपलेपनशुची अभिनवगोमयपलेपनशुचे, पुनः सुरभि
 कुसुमप्रकरमात्रि शुभियपुष्पपञ्चिद्धित प्राङ्गणपित्तिकासङ्गे प्राङ्गणविवर्तिरेममथ निवेद्य भरत्वाय च पुनः
 सपिधं मिद्धं गत्वा ऊपस्थित पथ उर्ध्वत एव स्त्रिरसि अर्णनि करसमुद्रं अग्निं यन्वा विरपय अति
 सुटोधारया अन्वित्यवाक्यवा गिरा वावा सावरं भारपारसम् भवादीत् वृक्षत् । किन्त्याह—मो मो
 ई ई, मनुष्यलोकाविहारिणः सर्वयुक्तविहारिणः । विन्मा रणः । अनुग्रहं अनुकम्पां विधाय त्रया सपरिग्रहस्य
 उपरिवात्स म म विद्यापनां विवेका प्राथमात्मिके शृणुत भरत्वावपीडुल वीरवीमिहाह-भरतकुलपक्षपातिना
 भागवतवक्त्रेण वेषेन वा वृत्तेन वा विद्याभरणेन विद्याभरत्वन वा अम्येन वरपरीरिधेन
 वा वन वरपरीर दिव्यता कनिवासिना वपुवननिशर्कना वृक्षतापप्रमावकष्य वेतासः—तस्मात्-ना लीहत् पुन-
 प्रार्थं नमनावच-नन्मात्वा प्रत्येकं महानरेन्द्रसूतोः महाराजपुत्रस्य सकलविश्वोपकारिणः समस्तमवोपकारिणः
 कुमारारिवाहनस्य हरिवाहनाय वपुराजस्य अन्विकावत् नमणात् भरतवितमय भवत्वावा इयं मन्वधृष्टं सुखं
 वयम् आनीय गन्धान् एतापान् एतच्छयश्च अयं प्रत्येकं नृपतिनाम् शुकनः अनुकम्पित भवद्दीप्तः
 च भूयोऽपि पुनरपि सकलजः भवतः भूत्वा गत्वा साक्षात् प्रकटितस्माकारो वा मयावर्तितवच वा

श्रद्धेयवाक्यजनवचनसंचारिताक्षरो वा निवेदयत्वेत्—कस्मिन् प्रदेशे लेखनिर्दिष्टा सा अटवी ?, कं विभागमस्याः कुमारोऽधितिष्ठति ?, केन वर्त्मना तत्र यात्रा संपद्यते ?, इमं च मणिपीठावस्थापितं प्रापयतु तत्पादमूलमस्मत्प्रतिलेखम्' इति वारद्वितयमुच्चारितवान् [व] ।

तृतीयवेलाया च किञ्चिदुच्चारितवचसि तस्मिन्नकस्मादनतिदूरवर्तिनो निविडपल्लवोत्पीडपिहितनिःशेषशाखासचयस्य चूतशाखिनः शिखरदेशादवततार शुक्रशकुन्तिरेकोऽतिरेकरमणीयाकृतिः, आगत्य चातिवेगेन समुखमवाङ्मुखस्य पश्यत एव तस्य तं लेखमादाय दूरव्यात्तविकटकोटिना च चञ्चुपुटेन झटित्येवान्तरिक्षमुदपतत् [श] । सैन्यपतिरपि उपजातविस्मयः सहान्तिकस्थेन पार्थिवसमाजेन 'कोऽयं शुक्रः ?, किमर्थमभ्यर्थनानन्तरमेव तरुशिखरादितः क्षिताववतीर्णः ?, किनिमित्तं च लेखोऽयममुना गृहीतः ?, किं वाऽविलम्बितगतिरुदीचीमेव दिशमाश्रित्य प्रस्थितः ?, किं परमार्थतः शुक्र एवायमुत् शुक्रव्याजेन कश्चिद् दिव्यः ?' इति कृतानेकविकल्पः स्थित्वाल्पमेव कालं तत्कालमनतिदूरस्थमेहीत्यन्तिके समाहूय सादरं मामवदत्—

टिप्पणकम्—व्यात्ता-प्रसारिता [श] ।

नभसि आकाशे, अन्तर्हितः निलीनो वा, श्रद्धेयवाक्यजनवचनसंचारिताक्षरो वा श्रद्धेयम्—आदरणीय, वाक्य येषां तादृशानां जनानां—वचनै , सञ्चारितम्—उच्चारितम्, अक्षरं—वर्णो यस्य तादृशो वा, एतत् इदं, निवेदयतु विज्ञापयतु, किमित्याह—लेखनिर्दिष्टा पत्रोलिखिता, अटवी अरण्यं, कस्मिन् प्रदेशे, अस्तीति शेष, कुमारः प्रकृतयुवराज, अस्याः अटव्या, कं विभागं खण्डम्, अधितिष्ठति आश्रयति, केन पथा मार्गेण, तत्र अटवीविभागे, यात्रा प्रयाण, संपद्यते सिध्यति, च पुन, मणिपीठावस्थापितं रत्नमयासनाधिरोपितम्, इमं प्रत्यक्षवर्तिनम्, अस्मत्प्रतिलेखं अस्माकं प्रतिपत्र, तत्पादमूलं तवीयचरणाध प्रदेश, प्रापयतु उपस्थापयतु, इति इत्थं, वारद्वितयं वारद्वयम्, उच्चारितवान् उदीरितवान् [व] ।

च पुन, तृतीयवेलाया तृतीयवारे, तस्मिन् कमलगुप्ते, किञ्चिदुच्चारितवचसि इपदुच्चारितवचने सति, अकस्मात् अतर्कितमेव, अनतिदूरवर्तिनः किञ्चिदूरवर्तिन, निविडपल्लवोत्पीडपिहितनिःशेषशाखासञ्चयस्य निविडानां—सान्द्राणा, पल्लवानां—नूतनदलानाम्, उत्पीडेन—समूहेन, पिहित—आवृत, नि शेष—समस्त, शाखासञ्चय—शाखासमूहो यस्य तादृशस्य, चूतशाखिनः आम्रवृक्षस्य, शिखरदेशात् ऊर्ध्वभागात्, अतिरेकरमणीयाकृतिः अत्यन्तमनोहराकार, एक, शुक्रशकुनिः शुक्राख्यपक्षी, अवततार अधस्तादाजगाम । च पुन, अतिवेगेन अतिव्रया, संमुखं अभिमुखम्, आगत्य उत्पत्य, अवाङ्मुखस्य अधोमुखस्य, तस्य कमलगुप्तस्य, पश्यत. अवलोकमानस्यैव, पश्यन्तमपि तमनादृशे-त्यर्थं, त मणिमयपीठाधिष्ठितं, लेख, दूरव्यात्तविकटकोटिना दूरं व्यात्ता—विस्तारिता, विकटा—वृहती, कोटि—अग्रभागो यस्य तादृशेन, चञ्चुपुटेन पुटकाकारचञ्चवा, आदाय गृहीत्वा, झटित्येव शीघ्रमेव, अन्तरिक्षं गगनम्, उदपतत् उड्डीनवान् [श] । सैन्यपतिरपि कमलगुप्तोऽपि, उपजातविस्मयः उत्पन्नाश्चर्यं सन्, अन्तिकस्थेन निवटस्थितेन, पार्थिवसमाजेन नृपसमूहेन सह, 'अयं प्रत्यक्षीभूत, शुक्र, कः कीदृश ?, अभ्यर्थनानन्तरमेव प्रकृतप्रार्थनाऽव्यवहितोत्तरक्षणमेव, इतः अस्मात्, तरुशिखरात् वृक्षोर्ध्वभागात्, क्षितौ पृथिव्यां, किमर्थं किनिमित्तम्, अवतीर्णः आपतित, च पुन, अयं लेख. प्रतिपत्र, किनिमित्तं किमर्थम्, अमुना परोक्षतामापनेन शुकेन, गृहीत. प्राप्त, वा अथवा, अविलम्बितगतिः क्षिप्रगति सन्, उदीचीं उत्तरा एव, दिशम्, आश्रित्य प्राप्य, किं किमर्थं, प्रस्थित. प्रयात, परमार्थत. वस्तुत, अयं किञ्चिदेव प्राक् प्रत्यक्ष, किं शुक्र एव, उत आहोस्वित्, शुक्रव्याजेन शुक्रच्छलेन, कश्चित् कोऽपि, दिव्यः दैव, इति इत्थं, कृतानेकविकल्प' विहितविधिवितर्कं, कमलगुप्त इति शेष, अल्पमेव कियन्तमेव, कालं, स्थित्वा विलम्ब्य, तत्कालं तत्क्षणम्, अनतिदूरस्थं किञ्चिदूरस्थित, माम्, एहि आगच्छ, इति, अन्तिके समीपे, सम्यगाहूय समाहूय, सादर सप्रीति, अवदत् उक्तवान् । किमित्याह भद्र ! परितोप !, त्वम्, इदानीमेव अस्मिन्नेव क्षणे, अविलम्बितगतिः

‘मत्र! परितोष! गच्छ रमविलम्बितगतिरिदानीमेव धमरूप्योदेश यत्र युवराजसमरकेतुराद्य गृहीतवाना
 वासम् अगणितयासन्न गत्या सतरं समपयान्तर्विषयसपहुशामशोकस्य तस्य द्रोफदाहवेदनाविच्छेदकारिणममु
 कुमारकुशलप्रवृत्तिलेखम्, आचक्ष्व चादिच्छोष्णिगाच्छोकसमक्षमाभासनाय यथादृष्टमेतमप्याविता प्रवृत्ति
 सवजनविस्मयकरं मुद्रक्यतिकरम्, अतिमक्तिमानसायतनुपलम्भकुमारकुशलवृत्तान्तो न जान किं व्यवस्यति
 इत्यामिधाय स्वहृदयन लेखं मे समुपनीतवाम् । अहं तु वदाम्येष दृष्ट्वा समुत्थित समुपस्थितानुगुणशकुन
 द्विगुणितोयमभ्यन्त्रमण्डलप्रमाप्रकटितावटस्याणुतुणगुल्मवल्मीकवायोस्तुफन पूषायछोकितनेव धर्मेना विच्छ
 ह्याटवीमभिप्रेत भक्तिमिप्रजनसुखारण्यमवम्भप्रसादन्य ते पादपट्टप्रमूळमनुप्राप्त’ इत्युक्त्या विरराम [५] ।

समरकेतुरप्युपजावपरमानन्दः प्रीतिनिःस्पन्दन चक्षुषा सुचिरमेवलोक्ष्य वचना च सक्षीमयुगल
 सकलमङ्गलसुखमासीयभूपण्याण परितोष! गच्छ स्वायासम्, आवासितोऽसि सवतेनानुना वासतेयी
 मयापेन’ इति व्याहृत्य व छेत्साहारक विससर्ज । निर्वर्तितस्नानदेवतापूज्य पुनरुत्सर्जितेन गत्या गत्या प्रदीहार

टिप्पनकम्—वासतेयी—राशिः । कामां—कर्मकरा [स] ।

विप्रगतिः क्व क्व, अरूप्योदेशं क्वप्रदेशं गच्छ मनादि, यत्र नस्मिन् प्रकेते अद्य भक्ष्ना युवराजसमरकेतुः
 समरकेतुमारो आघासं निषाद्य गृहीतवाम् इत्यन्तः । च पुनः अगणितयासाः गमनप्रममयपरिक्षा सत्यं पीर्य
 गत्या मन्थर्विसर्पेपुशामशोकस्य अन्ध-अन्त इत्ये विरुधं धर्ममानः उरामः-उत्तरः शोः-दृष्टिकेयममु
 कुमारकुशलप्रवृत्तिलेखं पुनरुत्सर्जितानुपलम्भानुप्राप्तं सप्तमं प्राप । च पुनः अलिच्छोष्णिगाच्छोकसमसं
 अलेख्यपुष्पप्रसन्नं यथादृष्टं नवाऽन्धक्यम् आदिता आम्भतः प्रवृत्ति मात्स्य सयैजनविस्मयकरं सन्नमना-
 बर्षकारिणम् एतं विच्छिद्रवर्षं मुद्रक्यतिकरं इत्यस्मागमम्, आम्भासनाय उपस्वत्वनार्थम्, आचक्ष्व आस्पष्टि,
 अतिमक्तिमान् अस्मत्प्रदृष्टमात्प्रीतिमान् असी धमरकेतुः अनुपलम्भकुमारकुशलवृत्तान्तः व्याप्तप्रदुष्टुकरा-
 इच्छमातै- क्व किं व्यवस्यति वदुष्टे, न जाने निधिमोसि । इति रूपम् अमिधाय वक्त्वा स्वहृदयेन निजदरेण
 लेखं फं मे मम समुपनीतवाम् स्मरितवान् । अहं तु, तरहाजमेव तरम्भयेद दृष्ट्वा नरकेनय समुत्थित
 प्रसन्नं प्रदत्तः समुपस्थितानुगुणशकुनद्विगुणितोयमा स्मृयस्यै-धर्मगुणतैः अनुगुणतयैः अनुकूलभावेरु-
 क्त्याः द्विगुणितोयम-द्विगुणितोयसाह क्व चान्त्रमण्डलप्रमाप्रकटितावटस्याणु त्प-गुल्मवल्मीक-वायोस्तुफेन
 चरन्मण्डलप्रमाप्रकटिता-चरन्मिम्भदुष्टिप्रकटिता बवत्-गर्ह-त्याः-श्रीनद्याद्ये इत्ये तुनासि गुम्मा-नि रम्भभ्या
 क्लीक-विपीक्षिताद्युपनिमित्तानाराशिः शकेतुनासि-वनामिरुत्पारंभइति यक्षिकारणेन अत एव पूषायछोकितनेव
 इत्युक्तेन धर्मना मार्गेण अटवीं रूप्यं निर्विप्रेत मिश्रामानेन विच्छिद्य मक्षिकेन अवम्भप्रसादस्य उरु-
 मसवताकस्य ते एव भक्तिमिप्रजनसुखारण्यं भक्तिभै-पीतिवसैः वनैः सुनेन-स्मायासेन आराध्यं प्रसयं
 पादपट्टप्रमूळं चरणान्निवाधोवेष्टम्, अनुप्राप्ता उपागत’ इति इत्यम्, उरुसा अयिका विरराम निरुत् [५] ।

समरकेतुरपि उवाक्युत्सायेऽपि उपजावपरमानन्दः क्वचनिरुपिधामन्तः प्रीतिनिःस्पन्देन जेहनिधयेन
 चक्षुषा येन सुचिरं अलिपैत्रकम् अयमोक्ष्य इहा च पुन सक्षीमयुगले केलेकवनइत्युक्तिः, अहंस्वुष्टे
 इत्याहृत्यं सकल अस्वम् आत्मीयभूपण्याणं क्वचिन्नदृष्टमिच्छ, वक्त्वा विररामं ‘परितोष! स्वाघासं निबन्धिताघा-
 क्यं गच्छ नादि, सन्ततेव निरुत्तरेण अनुना तेन वासतेयीप्रयापेन रात्रिहृतमार्गमनेन आवासिता भक्ति
 मसि वदते’ इति व्याहृत्य उक्त्वा तं प्रकृतं छेत्साहारकं परगार्हं विससर्ज अन्धम् । च पुन निर्वर्तितस्नान
 देवतापूजा निर्वर्तितं वपासितं क्वं देवताया च केन वारक क्व, पुनरुत्सर्जितेन पुनरुत्थेन-मुद्रः क्वनेन

लोकेन सत्वरमुपहृतैरनुभूतदुःसहप्रभुवियोगदुःखक्षामतनुभिरवनीपतिभिरन्यैश्च प्रणयिभिः प्रधानपुरुषैः सार्धमाहारविधिमन्वतिष्ठत् । उपस्पर्शनादिकृत्यावसाने सर्वदा स्वकर्मावहितकार्मनिर्मिततार्णमन्दिरोदरास्तीर्ण-मध्यास्य शयनीयमपनीय च क्षणमात्रमुपलब्धनिद्रो द्राघीयसा रजनीजागरणेन जनितमङ्गजाड्यमीपद्वलित-नयनः शयननिकटे समुपविष्ट शय्यापालकं तं पूर्वमुपसन्निधीकृतं कुमारसत्कं लेखमयाचत [स] । दौकितं चोत्थाय सत्वरेण तेन गृहीत्वा गृहीतार्थमपि पूर्वमपूर्वमिव सयन्नमुद्वेष्ट्य विस्तार्य च पुरस्तात् प्रीतिविस्तारितेन चक्षुषा पिवन्निवोपगूहन्निवान्तः प्रवेशयन्निव पुनः पुनरवाचयत्, अकरोच्च चेतसि-कुमारस्य लेखोऽयं स्वहस्त-लिखित इति लिपिप्रत्यभिज्ञानात् तावदवगतं, यथा चायमद्याप्यनधिगतगाढपाण्डिन्नि नूतने ताडीपत्रशकले निहितसान्द्रधातुद्रवाक्षरो यथा चावचूर्णितः क्षोदीयसा स्वर्णरेणुकणनिकरेण दृश्यते, तथा कापि दिव्यजन-सचारोचिते वनोद्देशे कृतस्थितिना कुमारेण लिखितः [ह] । किमर्थं पुनरिह स्थानमात्मीयमविशेषेण निर्दिष्टम्, नूनमिष्टोऽहं समरकेतोः, स नामतः प्रकटितेषु निकटवर्तिषु ग्रामनगरादिषु चिह्नेषु विगतसंशयो दूरदेशस्थमपि

तर्जितेन-भस्मितेन, प्रतीहारजनेन द्वारपालजनेन, गत्वा गत्वा तत् तत् स्थानं गत्वा, सत्वरं क्षिप्रम्, उपहृतैः आहृतैः, अनुभूतदुःसहप्रभुवियोगदुःखक्षामतनुभिः अनुभूतैः-उपभूतैः, प्रभुवियोगदुःखैः-प्रकृतयुवराजविरहवेदनाभिः, क्षामा-कृशा, तनु-शरीर येपा तादृशैः, अवनीपतिभिः पृथ्वीपतिभिः, अन्यैः तदितरैः, प्रणयिभिः स्नेहिभिः, प्रधानपुरुषैः प्रधानजनैश्च, सार्धं सह, आहारविधिं भोजनकार्यम्, अन्वतिष्ठत् सम्पादितवान् । उपस्पर्शनादिकृत्यावसाने भोजनो-त्तरजलस्पर्शनादिकार्यसमाप्तौ, सर्वदा सदा, स्वकर्मावहितकार्मनिर्मिततार्णमन्दिरोदरास्तीर्णं स्वकर्मावहितैः-निजकार्य-समाहितद्वयैः, कामैः-कर्मशीलैः, गृहनिर्माणकुशलैरित्यर्थं, निर्मितस्य-रचितस्य, तार्णमन्दिरस्य-तृणमयभवनस्य, उदरैः-मध्ये, आस्तीर्णं-विस्तीर्णं, शयनीय-शय्याम्, अध्यास्य अधिष्ठाय, च पुन, क्षणमात्रं क्षणपर्यन्तम्, उपलब्धनिद्रः प्राप्त-निद्राक, द्राघीयसा दीर्घतमेन, रजनीजागरणेन रात्रिनिद्राक्षयेण, जनितं उत्पादितम्, अङ्गजाड्यं शरीरशैथिल्यम्, अपनीय दूरीकृत्य, ईपद्वलितनयनः किञ्चिन्निमीलितनेत्रं सन्, शयननिकटे शय्यासमीपे, समुपविष्टं सम्यगासितं, शय्यापालकं शय्यारक्षकं, पूर्वं शयनात् प्राक्, उपसन्निधीकृतं तन्निकटस्थापितं, त, कुमारसत्कं कुमारसम्बन्धिनं, लेखं पत्रम्, अयाचत याचितवान् [स] । च पुन, उत्थाय ऊर्वाभूय, सत्वरेण शीघ्रेण, तेन शय्यापालकेन, दौकितं आनीत, त लेखमिति शेष, गृहीत्वा आदाय, पूर्वं गृहीतार्थमपि विदितार्थक्रमपि, अपूर्वमिव अपठितपूर्वमिव, सयन्नं सादरम्, उद्वेष्ट्य उद्वाच्य, च पुन, पुरस्तात् अग्रे, विस्तार्य प्रसार्य, प्रीतिविस्तारितेन स्नेहविस्फारितेन, चक्षुषा नेत्रेण, पिवन्निव रसमास्वादयन्निव, पुन उपगूहन्निव आलिङ्गन्निव, पुन अन्तः अन्तःकरणे, प्रवेशयन्निव निवेशयन्निवेति सर्वत्रोत्प्रेक्षा, पुनः पुनः अनेकवारम्, अवाचयत् पठितवान् । च पुन, कुमारस्य युवराजहरिवाहनस्य, स्वहस्तलिखितः निजहस्तविन्यस्ताक्षर, अय, लेखः पत्रम्, इति इत्य, चेतसि मनसि, अकरोत् निश्चितवान् । ताव-दिति वाक्यालङ्कारे, लिपिप्रत्यभिज्ञानात् तदीयत्वेनाक्षरप्रत्यक्षात्, अवगतं विदितम्, अद्यापि अधुनापि, अनधिगत-गाढपाण्डिन्नि अप्राप्तसान्द्रपाण्डुताके, अत एव नवीने नूतने, ताडीपत्रशकले तालपत्रखण्डे, यथा येन प्रकारेण, अयं लेख, निहितसान्द्रधातुद्रवाक्षरः निहितानि-निवेशितानि, सान्द्रधातुद्रवाणां-निविडधातुपङ्कमयानि, अक्षराणि-लिपयो यत्र तादृश, च पुन, क्षोदीयसा अतिसक्षमेण, स्वर्णरेणुकणनिकरेण सुवर्णचूर्णकणराशिना, यथा अवचूर्णितः उपलिप्त, दृश्यते दृष्टिपथमवतरति, तथा तद्वत्, दिव्यजनसञ्चारोचिते देवजनसञ्चारयोग्ये, कापि कुत्रापि, वनोद्देशे वनप्रदेशे, कृतस्थितिना कृतनिवासेन कुमारेण प्रकृतयुवराजेन, लिखित [ह] । पुन इह पत्रे, आत्मीयं स्वकीय, स्थानं निवासपद, किमर्थं किनिमित्तम्, अविशेषेण सामान्येन, अटवीत्वेनेत्यर्थं, निर्दिष्टं लिखितम् । नूनं अवश्यम्, अह, समरकेतो, इष्टः प्रीतिभाजनम्, अस्मीति शेष, नामतः नाम्ना, विशेषत इत्यर्थं, प्रकटितेषु निर्दिष्टेषु, निकटवर्तिषु निर्दिष्टाटवीसमी-पस्थेषु, ग्रामनगरादिषु तत्प्रभृतिषु, चिह्नेषु निवाससकेतेषु, सः समरकेतु, विगतसंशयः निरस्तमदस्तित्वसन्देहं सन्,

मामनुसरिष्यति, आपतन्न प्रकृतिदुर्बिजाद्ये दीर्घकाळमभ्यनि हेममतिमहात्ममासाव्यिष्यतीति शकितवान् ।
 अहो मूढतास्य, जानाति केहनिर्मतं मन्तं करणवृत्तिम्, न वेदमपगच्छति, यदुत-मत्परोक्षे कथञ्चिदप्येव
 न गृहं स्यात्सति, अविविशाभयञ्च मर्शनाशया समुद्रपर्यन्तां पर्यट्टमटीमसिमात्रमायासपात्रं मनिष्यति ।
 किं वा ममेतेन चिन्तितेन ? न वायन्मया समादिष्टेनापि शिपिरसरक्षणाय वनभूमविहं स्यात्तव्यम्, नापि
 कुमारेण सह निर्गम्य सांप्रतमेकाकिना प्रविश्य साकेतमात्मजप्रवासवार्ताभयणविक्रमस्य विदुपतो देवस्य
 मेघवाहनस्य मुप दशयितव्यम्, आभासनं वा कर्तव्यम्, यत् किं शूषेपात्रं स्थितेन ? [६] । प्रजामि
 पेसाह्यम्, धनुसरभ्रमुमेव गजगमनमागम्, भन्वेषयामि तदुपान्तवर्तिपु ग्रामेषु नगरेष्वभ्रमपदेषु कान्ते-
 प्वपरेषु च समाप्यमानतवपस्थितेषु रम्यस्थानेषु कुमारेण, अनुश्रिताभियोगस्य सततमन्विष्यतो मविष्य-
 त्त्वश्य मम कापि तद्वृत्तान्तोपलब्धिः, छन्धिनिर्गमा निरसंगिमलाभ्यः कलाभ्यः प्रमेव मृगलाभ्यन्तं छन्नमपि
 समाविष्करिष्यति विजम्भमाणा विग्नूलेषु सद्गुणस्यातिः । क्व पुनः प्रयातव्यम्, न वायव्यवपृतपातव्यरेषे

दिप्यनकम्—इह खेदे [६] । निरसंगिमलाभ्यः कलाभ्यः क्व-खेच्छो मगो विज्ञानं च । उपधि-
 माया । तत् कर्तुं क्व-गमनं यत् वसात् [६] ।

दूरदेशस्थमपि दूरध्वनिं कल्पे माम् अनुसरिष्यति अनुमिष्यति च पुनः आपतन् भाग्यञ्च, प्रकृतिदुर्बिजाद्ये
 प्रकृत्यं समाकृतः दुर्बिजाद्ये-नुर्बिजाद्ये अप्यनि नामं दीर्घकाळं विरकाभ्यम्, अतिमहात्मं भ्रमणदुस्तं, हेमो
 क्यम् मासाव्यिष्यति अनुमिष्यति इति शान्तिवदान् चरिष्यन्वान् । अहो भायर्भम् अद्य बुद्ध्या उचितइत्यस्य इति-
 वाहनस्य मूढता अविशेषता केहनिर्मतं प्रीतिमयी मन्तं करणवृत्तिं मरीचनयोऽपि जानाति च पुनः इत् न
 अयगच्छति चित्तं न च उतति निर्वर्तं मत्परोक्षे मरीचिषेः पयः समरक्तु- कथञ्चिदपि केनापि प्रकारेण गृहे
 स्वागते न स्याद्यति वृत्तिपत च हिन्तु, प्रवृत्तस्यः अधिविशाभयः भ्रातृमरीचनानः मर्शनाशया मरीच-
 र्छेनवम्यावनया समुद्रपर्यन्तां छुद्रावभिमम्, अदधीं बरुषं पयटन् परिभ्रमन् अतिमार्धं भ्रमन्तम्,
 आयासपात्रं भ्रमनाज्रं मयिष्यति छम्भन्तं वा भयं मम एतेन एतावन्न चिन्तितेन बायोधनं किं न
 किन्पि प्रसन्नमिच्छार्थः तावदिति शाक्याल्लारे, समादिष्टेनापि सम्भवास्तेनपि मया शिपिरसरक्षणाय सेनास-
 चरणवर्षम् इह अस्मां वनभूमौ वनसंस्थां न स्यात्तव्यं स्पष्टमुचितम्, नापि कुमारेण सुरराजहरीवाहनं सह,
 निर्गम्य भनोपात्रं निस्सह साम्प्रतम् अज्ना एकाकिना तद्विवन साकेतम् अयोध्यापुरीं प्रविश्य भारतमज-
 प्रयासपातीशयणविरूपस्य मरीचनवर्षेयपदान्भवम्यवित्तस्य विदुपताः काञ्चनाः देवस्य महाराजस्य मन्वह
 नस्य सुरं स्वहनं दशयितव्यं स्वविनृषितम् वा भया आभ्यस्तुदं स्वसाल्लनं पर्यट्यं वृत्तुषितम्,
 नापी उग्रधाहाः । तत् क्त्वाहो ! अत्र अस्मिन् स्थाने वृषिष्यं भर्तुर स्थितं मयेति खेदः किं न निमग्नस्यः [६] ।
 भ्रमुमेष तपः गजगमनमागं हधिपात्रवपम् अनुसरन् अनुपच्छन् घैताव्यं तत्रावप्यन्तं प्रजामि वक्ष्यामि ।
 तदुपान्तवर्तिपु ग्रामेषु परगन्तुं, पुनः नगरेषु परमहात्मन्तु, पुनः आभ्रमपदेषु वप्यन्तेक-
 टासु, पुन काननषु सन्तु, च पुनः भयरेषु तवत्ये, सम्भाप्यमानतवपस्थितेषु भास्यमानाद्विराहनाद्वि-
 षु, रम्यस्थानेषु मन्तमभ्यन्तु, कुमारेण दुराव्यतिगाहम् भन्वेषयामि येनयामि । सततं शिरस्तरम् अनुगि-
 तानिपागम्य अस्मदाद्यम्य भ्रमरातवृत्तमभ्य- अन्विष्यतः कुमारेण वपयत मम कापि उगपि स्थाने तद्वृत्ता
 स्तापलब्धिः वार्तावर्ति अयदपि निमित्तं नोत्थति । मृगलाभ्यन्तं चत् प्रमा पीडितेन छुद्रमपि विरेक्षितमपि
 तं इतिच हनं सद्गुणव्यवतिता गजगमनमागं नापिष्करिष्यति प्रच्यविष्यति वीर्यं ! निरसंगिमलाभ्यः समासे-
 ज्ञान-क कलाभ्यः पितृनिर्गमा एव चारणान्याः सध्वनिर्गमा प्रातर्वर्तिना पुनः दिक्षुषुषु विगन्तु,
 विजम्भमाया उग्रानाना । पुनः हिन्तु, कथं च प्रचरेण प्रयातव्यं प्रस्थातव्यम्, क्व तावदिति वायव्यरेषे

दुरारोहशिखरिणि दुःखोत्तारसलिलासंख्यनिम्नगाढ्ये वैताढ्यवर्त्मनि सपृतनापरिकरस्य युज्यते गमनम्, नापि निरुपधिस्वामिभक्तौ कुमारमनुगन्तुमुत्सुके सर्वत एव राजलोके कतिपयाप्तपुरुपकृतसाहायकेन शक्यते तत् कर्तुं, तद् [त्र] संस्थाप्य परिजनमनापृच्छय वन्धुवर्गमेकाकिना निशीथे प्रस्थातव्यमित्यर्थादुपागतमिति विहितसकल्पस्तल्पममुञ्चन्, अकरोच तत्रैव दिवसे यात्राबुद्धिम् [३] ।

अथावबुद्धतदभिप्रायः प्रयाणशुद्धिमिव प्रष्टुमुपसर्प परिणतज्योतिपमतुपारदीधितिमस्त[स]मय-रागः, प्रस्थानवन्दनमालाकिसलयानीव ग्रहीतुमवनीतलादग्रशिखरेषु शाखिनामारुरुहुरातपच्छेदाः, शुभेतरालापसंवरणपरेव विस्तारिता निवद्धकोलाहलानि शकुनिकुलानि तरुकूलायकोटरेष्वसूपुपदुपवनराजिः, लग्न-शुद्धयर्थमनेकशोदृष्टसलिलाकृष्टिसामर्थ्यमपराभोधिजलकटाहे तपनमण्डलघटीताम्रभाजनं निचिक्षेप क्षपा-रम्भः, सन्ध्यारागरक्तांशुकधारिण्यो विलासिन्य इव गगनमरकतस्थालसंचारितसतारकतमिस्रदधिलवोन्मिश्र-

टिप्पनकम्—परिणतज्योतिषं ज्योति-दीप्ति, ज्योति शास्त्र च [अ] ।

अनवधृतयातव्यदेशे अनिश्चितगन्तव्यप्रदेशे, पुन दुरारोहशिखरिणि दुरारोह -दु खेन आरोहं शक्य, शिखरी-पर्वतो यस्मिंस्तादृशे, पुन, दुःखोत्तारसलिलासंख्यनिम्नगाढ्ये दु खोत्तारसलिलाभि -दु खेनोत्तरणीयजलाभि, असख्यनिम्न-गामि -सख्यातीतनदीभि, आढ्ये-पूर्णं, वैताढ्यवर्त्मनि तत्सज्ञकपर्वतमार्गं, सपृतनापरिकरस्य सेनात्मकपरिवारसहितस्य, गमनं प्रयाण, न युज्यते योग्यं वर्तते । निरुपधिस्वामिभक्तौ निरुपधि -निर्व्याजा, स्वामिभक्ति -प्रकृतयुवराजात्मकस्वामि-प्रीतिर्यस्य तादृशे, राजलोके नृपजने, कुमारं प्रकृतयुवराजम्, अनुगन्तुम् अनुसर्तुं, सर्वत एव समन्तत एव, उत्सुके उत्सुके सति, कतिपयाप्तपुरुपकृतसाहायकेन कतिचिद्विश्वस्तजनकरिष्यमाणसाहाय्यकेन, मयेति शेषः, तत् गमनम्, कर्तुं न शक्यते । तत् तस्माद्धेतो, अत्र अस्मिन्नेव प्रदेशे, परिजनं स्वपरिवारं, संस्थाप्य अत्रस्थाप्य, परित्यज्येत्यर्थं, वन्धुवर्गं स्ववन्धुगणम्, अनापृच्छय तदनुमतिमनादाय, एकाकिना अद्वितीयेन, नि सैन्येनेत्यर्थं, मयेति शेषः, निशीथे मध्यरात्रे, प्रस्थातव्यं प्रयातुमुचितम्, इति, अर्थात् परिशेषात्, उपागतं सिद्धम्, इति इत्थं, विहितसकल्पः कृतविचार, तल्पं शय्याम्, अमुञ्चन् त्यक्तवान्, च पुन, तत्रैव तस्मिन्नेव, दिवसे, यात्राबुद्धिं प्रयाणनिश्चयम्, अकरोत् कृतवान् [३] ।

अथ अनन्तरम्, अवबुद्धतदभिप्रायः अवगततटीयप्रयोगाशय, अस्त[स]मयरागः अस्तगमनकालिकरक्तकान्ति, लिङ्गसाम्यात् तद्रूप शुभेच्छुरूप, प्रयाणशुद्धिं प्रस्थानस्य निर्दोषता, प्रष्टुमिव जिज्ञासाज्ञापनार्थमिव, परिणतज्योतिषं परिणतानि-प्रौढप्रकाशानि, ज्योतीषि-नक्षत्राणि यस्मिन् तादृशम्, यद्वा परिणतम्-अवस्थान्तर गतम्, ज्योति -प्रकाशो यस्य तादृशम्, पक्षे परिपक्वज्योतिर्वियम्, अतुपारदीधितिम् उष्णरश्मिम्, सूर्यमित्यर्थं, लिङ्गसाम्यात् तद्रूप मुहूर्तज्ञमिति यावत्, उपसर्प उपजगाम, पुन आतपच्छेदाः आतपखण्डा, लिङ्गसाम्यात् तद्रूपा भृत्यजना इत्यर्थं, प्रस्थानवन्दनमाला-किसलयानि प्रयाणकालिकतोरणमालार्थनूतनदलानि, ग्रहीतुमिव त्रोटयितुमिव, अवनीतलात् भूतलात्, शाखिनां वृक्षाणाम्, अग्रशिखरेषु चरमोर्ध्वभागेषु, आरुरुहुः अधिरुह्वन्त, पुन उपवनराजिः क्रीडाकाननपङ्क्ति, लिङ्गसाम्यात् तद्रूपा माङ्गलिकीत्यर्थं, शुभेतरालापसंवरणपरेव अशुभाभाषणनिवारणोद्यतेव, विस्तारितानिवद्धकोलाहलानि विस्तारिता, अनिबद्धा -अनियन्त्रिता, कोलाहला -कलकला यैस्तादृशानि, शकुनिकुलानि पक्षिगणान्, तरुकूलायकोटरेषु तरूणां-वृक्षाणां, कुलायरूपेषु-नीडरूपेषु, कोटरेषु रन्ध्रविशेषेषु, असूपुपत् स्वापयामास, पुन क्षपारम्भः रात्र्यारम्भरूपलग्न-शोधक, लग्नशुद्धयर्थं लग्नशोधनोद्देशेन, अनेकशोदृष्टसलिलाकृष्टिसामर्थ्यम्, अनेकश -बहुश, दृष्ट-परीक्षितं, सलिला-कृष्टिसामर्थ्यं-जलाहरणशक्तिर्यस्य तादृशं, तपनमण्डलघटीताम्रभाजनं तपनमण्डलरूपा-सूर्यविम्बरूपा, या घटी-कलसी, तद्रूप ताम्रभाजनं-ताम्रमयपात्रम्, अपराभोधिजलकटाहे पश्चिमसमुद्ररूपजलपूर्णपात्रविशेषे, निचिक्षेप स्थापितवान्, पुन सन्ध्यारागरक्तांशुकधारिण्यः सन्ध्याकालिकारुणकान्तिरूपरक्तवर्णसूक्ष्मशटीपरिधायिन्य, अत एव विलासिन्य इव विलासवत्य इवेत्युत्प्रेक्षा, पुन गगनमरकतमयस्थालसंचारितसतारकतमिस्रदधिलवोन्मिश्रदूर्वापल्लवाः गगन-

वृषापक्षवाः परस्परं संजगिरे ककुमा, उत्तरसङ्गशोभि स्वल्पयनमिष कर्तुमुज्जगाम व्योम्नि सप्तर्षिमण्डलम् [अ] । श्रेणेण चातिश्रान्ते प्रवोपसमये, समुद्रासितपौरस्स्यनमसि मन्वमन्वमुद्रियमाने सौधांशवे महसि, शशिकरप्रमासंघट्टितमिरासु तत्काळविकसितसकैरवेन्दीवरयनाभिररप्यसरसीभिः स्पर्धमानासु विदु, विष टितान्तरालविमिरसंभानपु विच्छिन्नतया प्रतीयमानेषु तस्यु, तरुल्लास्तीर्णपर्णशयने शयाने निर्मरं एव पुत्रान्वपणहान्तवपुपि वृत्तनापवातिलोके, निभूतसकळसत्त्वे सर्वतः शान्तमैतिकप्रचारसुखसंभारविशिष्टे विजय इष संलक्ष्यमाणे सैन्यसनिवेशे [आ] ; समरकेतुर्षिसर्जितमिशावसरसेषायातराजलोकाः प्रस्थाप्य उत्काळसनिहितमासपरिचारकजन निश्चित निजयैव प्रथया प्रस्थानसमुचित शुचिमुहूर्तमुत्थाय निवसित-प्रलयसितवुकुल्युगलो विरुचभाळतीवामरचितशेखरः कर्पूरसमेहसंभृतामोदेन सपाद्य सद्यः अपि तांश्चित कुलद्वन्ताचाषावशित्तन चन्दनद्रवेषणाष्टमीचन्द्रलेखावायण्यालोपिनि स्वलखाटफळके विडकमुद्रासित-

टिप्पनकम्—सीघवांदो चान्द्रे । संवसिद्धि-मिभितम् । विच्छिन्ना-रण्या [आ] । सर्वा-प्रतिमा [इ] ।

स्वरे-भाष्यमण्डलस्वरे मरुतमद्वेषाळे-नीलमभिमवभाजनविषये स्याद्विज्ञा-नि-विज्ञाः तारुतमिस्वरुपा-तारुमिभितान्य-कारुणा इतिमासिमाधाः-रुचिष्वावसमिभिताः इतिष्वावाः-इतिष्वावपुषसम्बन्धिनान्दन्मनि माभिव्यादका ककुमा विद्या परस्परम् अन्वेषन् संजगिरे संघटा पुनः व्याप्ति व्यापारे उत्तरसङ्गशोभि यमममभ्यन्तरपोतपीनकमेद्रासि सप्तर्षिमण्डलं मरीचविद्यतविस्मयारगम स्वस्त्यनं लक्षिणाजनं कर्तुमिष उज्जगाम रवितम् [अ] । च पुनः प्रवोपसमये निशारमिभ्यच्छिद्यन्ते क्रमेण धै अतिश्रान्तं म्सीये एति समुद्रासितपौरस्स्यनमसि समुद्रसिद्ध-सम्पुत्रासिद्धं पारुल्ले-पार्थ्यं वना-गगनं येन सारुषे सीघांशवे पुत्राणोः-पत्रसेरं सीघांशं तासु चन्द्रसम्बन्धिनीसकै महसि वरवि मन्वसन्तं धनेः धनेः उद्रियमाने वयसि एति पुनः शशिकरप्रमासंघट्टितमिरासु चन्द्र शिरयुनिमिभितान्यरासु, विधु, तत्काळविकसितसकैरवेन्दीवरयनाभिः तत्काळे-रात्रिधम्ने विषशितानि-वज्रुजनि घरेखायां हेरका-शेखरुसुरे सविधानम्, इन्दीवराणां-मीलज्जुराणां वनानि वासु तासुभिः अरप्यसरसीभिः वगन्तर गतमहाशरोभिः स्पर्धमानासु धतनीमधन्तिनां पतयेदुमिष्कन्धीयु सधियुः पुनः विषटितान्तरालविमिरसंभानपु रिषटितानि-विच्छिद्यन्ते, अन्तरासिद्धिगणनि मयकार्यग्यारावयानि सन्धानानि-सम्मेत्नानि केनां तासुसु, तासु ससे, पिच्छिन्नतया निवस्यता प्रतीयमानेषु सन्वमानेषु ससुः पुनः निर्मरं अत्यन्तं राजपुत्रान्वेषणहान्तवपुपि प्रह्लुतसुप्रसवेरजभासुसरीरे, वृत्तनापवातिलोके धनासमकटाशयमिन्ने तरुतळास्तीर्णपर्णशयने स्थाप्य-सम्बन्धितगणप्रयमण्डलायां शयाने मविशि एति पुनः निभूतसकळसत्त्वे निवृत्तानि-विच्छिन्नाभि सन्मनि-समस्थानि गरागनि-शंका यमिस्मारुषे पुनः सयता स्येका शान्तसैनिकप्रचारसुखसंभारविशिष्टे धन्तेः-निरुतेः सैनिक-प्रचारे-श्रेयसकारेः मुखसवाता-निर्वापसवाता विच्छिन्ना-रण्या यमिस्मारुषे सैन्यसन्निवेशे धनिमवसु विजय इष निःश्व इष संलक्ष्यमाणे प्रतीयमानेति [आ] । मन्वसुः विसर्जितमिशावसरसेषायातराजलोका विच्छिन्नाः-परासिन्ताः निजयगरे वरियमव शेषायाताः संसर्धमायता राजश्रेय-वृषजना येन तासुः एव तत्काळसन्निहितं तदधवायीकम् आसपरिचारकजन विरुचभाळजनं प्रस्थाप्य मन्वस्थानं प्रस्थाप्यः पुनः निजयैव स्वकीयैर प्रथया प्रथया प्रस्थानसमुचितं प्रयागव्यथं शुचिमुहूर्तं वृत्तनापवातिलोके निश्चित्य निरप्य उरथाय धम्ना सत्त्वा निवसितं प्रलयसितवुकुल्युगला निरर्शनं-परिहितं प्रथम्-धननरं धिनं-धुषं पुद्गुन्मुक्त-शौचेपतपीयापीयवश्रुते वन तासु पुनः विकारप्रसन्तीवामरचिततरारः विरुचानां-विच्छिन्नानां मास्तीनां-तरारः। मुमिष्वायां तासा-वपुषां शि । अर्षितः एतः वि ज्ञाम्य येन तासुः पुनः कर्पूरसमेहसंभृतामोदेन कएगमभवेन-कर्पूरसिन्धुधनं सन्तुः-धर्षणं धन्तं-शब्दगण्य यस्य तासुन सद्यः अपि तांश्चित्तयनाचाषयाऽप्यगिष्टेन ताः-तस्य धमिगा-द्वेनाननिष्ठां सर्षित-वधार वृजिताः सा दशासुं दाम्नेः। तायां सर्वायां विच्छिन्नाय धमिष्टेन-परिच्छिन्नेन चन्दनद्रवणं पन्वन् १३५ अष्टमीगन्त्रसरासावण्यासापिनि अत्यन्तं शिषो या चन्द्रमन्थनी ध्या रेवा

कोमलनीलकिरणनिवहमवहिताभिः प्रस्थानमङ्गलविधावायुधागारदेवताभिरभिनवदलैर्दूर्वाकन्दलैरिधावकीर्ण-
मादाय विपदापगासन्तरणसेतुमार्गं खड्गमतिगुरुखड्गभारखेदितेनेव स्पन्दमानेन तत्क्षणं दक्षिणेन भुजदण्डेन
व्यञ्जितारब्धकार्यसिद्धिराविजयार्धपर्वतादध्यवसितकुमारान्वेपणो वैश्रवणवल्लभां दिशं प्रत्युदचलत् [इ] ।

चरणपल्लवोत्क्षेपसमकालमुत्थितेन च स्थगयता दिगन्तराणि तारमधुरेणैकतो यामशङ्करसितेनान्यतो
जयतुरङ्गहेषितेन जनितहर्षः सुधापङ्कपाण्डुर पूर्णकुम्भमिव जम्भारिककुभा पुरस्तादुपदर्शितं वन्दमानस्तुहिन-
करविम्बमविलम्बितगतिर्वासभवनात्रिरगच्छत् । अनुसृतदिवसदृष्टवर्त्मा च तत्क्षणप्रसृतेन पृष्ठतो दक्षिण-
पवनेन पुरतो वामनासिकापुटश्वसनेन सौम्यगतिनापि सत्वर प्रवर्त्यमानः प्रतिपन्नदक्षिणवाममार्गपरैः परं

टिप्पणकम्—जम्भारि.—इन्द्र. । प्रतिपन्नदक्षिणवाममार्गपरैः पर शिवं शंसद्भिरभिप्रेतसाधकैः शैवैरिव
प्रधानशकुनैः एकत्र शैवैः कीदृशैः ? प्रतिपन्नदक्षिणवाममार्गपरै—अभ्युपगतोऽनुकूलो वाममार्गो यत्नेन पृणन्ति—तर्पयन्ति
ये ते तथोक्तास्तैः, तथा पर—प्रकृष्ट, शिवं—शङ्करम्, शसद्भि—स्तुवद्भिर्वा, अभिप्रेतसाधकैः—अभि—समन्तात् समीपे प्रेत-
वेताल साधयन्ति ये ते तथोक्तास्तैः, अन्यत्र शकुनै आश्रितदक्षिणमार्गसन्त्ययनिष्ठैः, तथा कल्याणं परम कथयद्भिः,
अभीष्टार्थकारकैः [ई] ।

तलावण्यालोपिनि—तवीयसौन्दर्यापहारिणि, ललाटफलके भालपटे, तिलकं विन्दु, सम्पाद्य विरचय्य, पुन उल्लासित-
कोमलनीलकिरणनिवहम्, उल्लासित—उद्भासित, कोमल—अतीव, नीलकिरणनिवह—नीलद्युतिसन्दीहो येन तादृशम्, अत
एव प्रस्थानमङ्गलविधौ प्रयाणकालिकमङ्गलकार्ये, अवहिताभिः सावधानाभि, आयुधागारदेवताभिः वाणगृहाधि-
ष्टावृदेवै, अभिनवदलैः नूतनदलशालिभि, दूर्वाकन्दलैः दूर्वामूले, अवकीर्णमिव व्याप्तमिवेत्युत्प्रेक्षा, विपदापगा-
सन्तरणसेतुमार्गं विपत्तिसरिदुत्तरणाय सेतुमार्गरूपम्, खड्गं कृपाणम्, आदाय गृहीत्वा, अतिगुरुखड्गभारखेदितेनेव
अतिगुरुणा—अत्यन्तदुर्वेदेन, खड्गभारेण, खेदितेन—व्यथितेन, इवेत्युत्प्रेक्षा, तत्क्षणं प्रस्थानक्षणं, स्पन्दमानेन स्फुरता,
दक्षिणेन वामेतरण, भुजदण्डेन बाहुदण्डेन, व्यञ्जितारब्धकार्यसिद्धिः सूचितप्रारब्धकार्यसाफल्य, आविजयार्धपर्व-
तात् विजयार्धपर्वतादारभ्य, अध्यवसितकुमारान्वेपणः स्वर्कृतव्यतया निश्चितहरिवाहनगवेपण, वैश्रवणवल्लभां कुवेर-
स्वामिकां, दिशम् उदीचीमित्यर्थं, प्रति अभिमुखम्, उदचलत् प्रस्थितवान् [इ] ।

च पुन, चरणपल्लवोत्क्षेपसमकालं पल्लवोपमपादोत्थापनतुल्यकालम्, उत्थितेन उच्चरितेन, पुन दिगन्तराणि
दिङ्मथ्यानि, स्थगयता व्यामुवता, पुन तारमधुरेण तारेण—उच्चैः, मधुरेण—श्रवणास्वाद्येन च, एकतः एकस्थानात्,
यामशङ्करसितेन प्रहरे प्रहरे नाद्यमानशङ्खचनिना, अन्यतः अन्यस्थानात्, जयतुरङ्गहेषितेन जयतुरङ्गाणां—जयार्था-
श्वानां, हेषितेन—शब्देन, जनितहर्षः उत्पादितप्रमोद, पुन सुधापङ्कपाण्डुरं सुधापङ्केन—अमृतकर्दमेन, पाण्डुवर्णं, पूर्ण-
कुम्भमिव पूर्णकलशमिव, जम्भारिककुभा जम्भारे—इन्द्रस्य, या ककुप्—दिक्, प्राचीत्यर्थं, तथा, पुरस्तात् अग्रे,
उपदर्शितं प्रदर्शितम्, तुहिनकरविम्बं चन्द्रमण्डल, वन्दमानः अभिवादयमान, अविलम्बितगतिः क्षिप्रगति सन्,
वासभवनात् स्ववासगृहात्, निरगच्छत् निष्कान्त । च पुन, अनुसृतदिवसदृष्टवर्त्मा अनुसृतम्—अनुगत, दिवस-
दृष्टं—दिनेऽवलोकित, वर्त्म—मार्गो येन तादृश, तत्क्षणप्रसृतेन तत्कालविस्तृतेन, सौम्यगतिनाऽपि मन्दगतिनाऽपि, दक्षिण-
पवनेन दाक्षिणात्यवायुना, पृष्ठतः पश्चाद्भागे, पुन वामनासिकापुटश्वसनेन वामनासाविवरवायुना, पुरतः अग्रे,
प्रवर्त्यमानः प्रेर्यमाण सन्, पुन प्रधानशकुनैः शुभसूचकप्रशस्तनिमित्तैः, पदे पदे स्थाने स्थाने, दत्तनिर्वृतिः जनिता-
नन्द, शर्वरीं रात्रिम्, अगमयत् व्यतीतवान्, कैरिव ? शैवैरिव शङ्करभकैरिव, पक्षे शृगालसम्बन्धिभि, कीदृशैरुभयै ?
प्रतिपन्नदक्षिणवाममार्गामैः प्रतिपन्न—स्वीकृत, दक्षिणत—खदक्षिणदिग्भागत, वाममार्गं—स्ववामदिग्भागे, आगम-
आगमनं यत्र तादृशै, “दक्षिणाद् वामगमनं प्रशस्तं शृगालयो” इति शकुनशास्त्रम्, पक्षे प्रतिपन्न—स्वीकृत, दक्षिण—
स्वानुकूल, वाममार्गसं—तन्त्रोक्तागम्यागमनमथपानावाचारस्य, आगम—प्रतिपादकं शास्त्रं यैस्तादृशै, पुन परम् उत्कृष्ट,

शिव श्रसन्निरमिप्रेतसाधकैः शैवैरिष प्रदानशक्तौः पदे पदे वृत्तनिर्गुति शर्वरीमनयत् [६] । उद्वृते च स्पष्टिताष्टविस्तुले वशाश्रवणमूले वृष्टोऽन्वेष्टुमापतन्वमात्मनोऽमिळपितस्य प्रत्यहभूतमभ्यूहमानो भूपतिसमूह मपहाय तमनेकपथिकलोऽप्रहृत्युत्पांशुळ मांम्, अपरेण पठितशीर्णतक्षुपर्णनिकरायकीर्णन आन्वारवर्त्मना प्रयत्ननिहितपदपद्धतिः प्रतस्ये । छद्मिदानेकसमविषमभूधरधराविमागळन्धभ्रमभ्रम शिरस्त्रीनल्लुलिधरविभिन्य क्षेत्रेण विभामार्थमभ्यर्थित इव नतेन किञ्चिन्मभ्याहसमयेनैत्र पत्रळळवागुस्मगुपिळे विपुळसान्द्रच्छाय शायिनि सानुमत्यस्ये स्थितिमकरोत् [७] ।

अतिथाहितकृमभ्य कश्चित् कालमुत्थाय गत्वा गिरिनदीस्रोतसि ज्ञात्वा कृत्वा च देवतार्थनामिक क्रियाकलापमत्यप्रयत्नासादितानि सानुसुरभीणि पादपफळान्यभ्ययजहार । पीतनीहारशिशिरमिष्टैरोवकम् नीत्वा पराहसमयमुपस्थिते सायाह्नि कृतसंभ्यावश्यकः प्रविश्य पर्वतगुहां सुष्याप [८] ।

क्षपायसाने च क्षपितनिद्राः क्षापवादावनेरुमाय शयनाद् गृहीतशकलमेव मार्गमतिदुर्गमनुसरन् रसा

शिर्षं कृमानं फले सहरं, शंसन्निः स्वभशिः फले सवशिः पुन अमिप्रेतसाधकैः वाञ्छितासंख्याकैः फले अमि-
 समन्तात् धामीने प्रेत-विदां क्षापयन्ति ये त अमिप्रेतसाधकश्चैः [६] । च पुन स्पष्टिताष्टविस्तुले स्पष्टितानि-
 सृष्टीकृतानि, चक्रास्तितानि शक्त, बधानां शिक्षा मुक्तानि-अम्माणा केन तारणे वशाश्रवणमूले खलनिरमे सुं इति
 याक्व उद्वृते उचिते सति वृष्टताः फ्याङ्गणे अन्वेष्टुम् अन्वेष्टुमांम्, आपतन्तं भायच्छन्तं भूपतिसमूहं धुन्यवत्,
 आत्मना कस अमिळपितस्य अमिप्रेतस्य प्रत्यहभूतं शिवरूपम्, अभ्यूहमानाः शिरस्त्रेण, अनेकपथिकलोका-
 ग्रहहतम् अनेके-बहुभिः पथिकलोके-मार्गनामिन्नेः प्रेत-पारैरिमिहतम्, अत एव श्यांशुळं उद्वृतधूमिनं तं वृणवत्
 शिवमार्थं मार्गं पन्थानं अपहाय कलना अपरेण अनेन कान्तारवर्त्मना पन्थमार्गेण प्रतस्ये प्रयातधन् । क्लेशः ।
 पठितशीर्णतक्षुपर्णनिकरायकीर्णेन पठितैः-यस्मिन् शीर्षानां-जीर्णानां तक्षुणां-वृषाणां, पर्णविभ्रैः-पत्रगणैः अन्वेष्टेन
 म्प्राप्तेन आह्वनेनैव वाक्व प्रयत्ननिहितपदपद्धतिः प्रबलेन-आद्यमेव निश्चिता-स्वापिठा फलपद्धि-पात्रपुष्पैर्न
 तारणः । च पुनः छद्मिदानेकसमविषमभूधरधराविमागळन्धभ्रमः कश्चित् अक्षिभन्ते । अनेके-बहुभिः अने-
 समन्तकल्पैः शिवैः-निष्केवैध मूराणां-फैदानां वरनिमार्थैः-धूमिप्रदणैः कल्पभन-अनुभूतेशः शिरस्त्रीनलुखित-
 रविभिन्यदोखारेण शिरसीन-इदिकं यथा स्वात् तथा मुक्ति-समिधतं रविभिन्यमेव-सर्वमभ्यन्तमेव क्षेत्र-धितोऽहङ्करं,
 सुम्भिसिर्षं यस्य तारकं अत एव किञ्चित् रूपेण नतेन नलीभूतं मभ्याहसमयेन किञ्चिन्मभ्याह तस्यमयपरवत्
 अनेन विभामार्थं लीनभमापनकार्यम्, अभ्यर्थित इय प्रार्थित इक्षुकेषा एकत्र एकस्मिन् मन्त्रे पत्रळळवागुस्म-
 गुपिळं पत्रभक्ति-पत्राज्याभिः क्लाभिः पुष्पैः-नि रम्भतशभिच गुपिळे सृष्टे पुन विपुळसान्द्रच्छायशायिनि
 विपुष्या-प्रनुता साक्ष्यधनाः निदिशान्तगाः शायिना-सदा बसिक्कारणे सानुमत्यस्ये पैतीकमभूमिमागे स्थितिं
 विधायम्, अकरोत् कलनात् [७] ।

च पुनः फक्षित् किन्तं कन्म्य, अतिथाहितकृमः निरर्तितभ्रमः अत्र उरथाय गत्वा गिरिनदीस्रोतसि
 फलैवतप्रेतसाधै, ज्ञात्वा क्षीरशक्तिं विषय च पुन देवतार्थनामिकै देवतार्थनामिकै क्रियाकलापं कार्यकालं कृत्वा
 म्प्राप, अप्रयत्नासादितानि अनायासम्प्राप्ति सानुसुरभीणि मज्जुकन्धीनि, पादपफळानि तारक्यानि अभ्य-
 यजहार धुन्यवत् । च पुन पीतनीहारशिशिरमिष्टैरोवकः पीत-नाभशनीष्टं नीहारेण शिवेन शिषिर् पीतं
 मिषोरेकं-व्राह्मणं वन तारण अपराहसमयं विषयनिर्धारणं नीत्वा मन्दीस सायाह्नि कन्वाद्यमेव उपस्थिते
 म्त्रे सति कृतसंभ्यावश्यकं अनुष्ठितवार्थनाभिः प्रत्यहङ्कः पत्रसगुहां फलं कन्त । प्रविश्य सुष्याप अन्विष [८] ।

च पुन क्षपायसाने कल्पमे क्षापवादावनेः शयनाद् गृहीतशकलमेव मार्गमतिदुर्गमनुसरन् रसा
 ध्यात्वा कलना गृहीतशकलं परीतगत् एव अतिदुर्गं अतिदुर्गं गन्तुं धनं तमप आहमो मार्गम्, अनु

तलगम्भीरभीमगह्वरया, समरभूम्येव साहसरहितजनदुष्प्रवेशया, शिथिलमूलदुर्वलजटाजालकैः परस्पराव-
काशमिव दातुमप्रसारितशाखामण्डलैस्तारकानिकुरुम्भमिव कुसुमस्तवकता नेतुमम्बराग्रलम्भैः सरलसर्जार्जुन-
करञ्जशाकशलकीप्रायैः पादपैरपास्तदिनकरोदयास्तमयदर्शनया, दुरवतारतुङ्गतटाभिरुत्कोटिपापाणपटल-
स्खलनवहुमुखप्रवृत्तमुखरश्रोतोजलाभिरनतिनिविडनिर्गुण्डीलतागुल्मगुपिलीकृतोपलवालुकावहुलविच्छिन्ना-
न्तरालपुलिनाभिरुच्छलत्कूलनलवनिलीननाहलनिवहकाहलकोलाहलाभिः शैलनिम्नगाभिर्निर्गोक्रुतान्तरा-
लया [ऋ], वनान्तरालसर्पिभित्स्तारतुमुलैर्मरुद्भिरिव दिङ्मुखेषु मुखरिताद्रिकुहरकुञ्जैः काहलाकूजितैः सूचि-
तापतत्सुचिरसंगलितजनसघातया, युवजनादतिरेकनिर्विवेकस्थविराभिर्निपादलोकादधिकनिर्दयद्विजातिभिर्दि-

टिप्पणकम्—काहल -अव्यक्तः [ऋ] ।

सरन् आश्रयन्, 'अटवीभुवा वन्यभूम्या, गमनाय, प्रावर्तत प्रवृत्त' इत्यग्नेगान्वेति, कीदृश्या ? रसातलगम्भीरभीम-
गह्वरया रसातल-पाताल, तद्वद् गम्भीर -निम्न, भीम -भयकर, गह्वर गुहा यस्यां तादृश्या, पुन समरभूम्या इव
सग्रामभूम्या इव साहसरहितजनदुष्प्रवेशया साहसरहितै -अताहसिकै, जनै, दुष्प्रवेशया-दु खेन प्रवेष्टु शक्यया, पुन
पादपैः वृक्षै, अपास्तदिनकरोदयास्तमयदर्शनया अपास्त-निवारित, दिनकरस्य-सूर्यस्य, उदयास्तमययो -उद्गमनास्त-
गमनयो, दर्शन यस्यां तादृश्या, कीदृश्या ? शिथिलमूलदुर्वलजटाजालकैः शिथिलं-विशीर्णं, मूल येषां तादृशै, अत एव
दुर्वल-क्षीण, विघटितमिति यावत्, जटाजाल-शिफासघातो येषां तादृशै, पुन परस्परावकाशं परस्परस्य-अन्योऽन्यस्य,
अवकाश-अवस्थितिसम्पादक देश, दातुं सम्पादयितुम्, इव अप्रसारितशाखामण्डलै. अविस्तारितशाखासमूहै, पुन
तारकानिकुरुम्भं नक्षत्रमण्डल, कुसुमस्तवकतां स्वपुष्पगुच्छरूपता, नेतुं सम्पादयितुमिव, अम्बराग्रलम्भैः गगनाग्र-
सघट्टै, पुन सरलसर्जार्जुनशाकशलकीप्रायैः तत्तज्जातीयवृक्षप्रचुरै, पुन कीदृश्या ? शैलनिम्नगाभिः पर्वतीयनदीभि ,
निम्नीकृतान्तरालया निम्नीकृत-नीचैस्त्वमापादितम्, अन्तरालम्-अभ्यन्तरं, मध्यमिति यावत्, यस्यास्तादृश्या, कीदृशीभि ?
दुरवतारतुङ्गतटाभिः दुरवतार -दुष्कर, अवतार -अधस्ताद्गमनं येभ्यस्तादृश्या, तुङ्गा -उन्नता, तटा यासां तादृशीभि, पुन
उत्कोटिपापाणपटलस्खलनवहुमुखप्रवृत्तमुखरश्रोतोजलाभि. उत्-उन्नता, कोटि -अग्रभागो यस्य तादृशे, पापाण-
पटले-प्रस्तरराशौ, स्खलनेन-विनिपातेन, बहुमुखप्रवृत्तानि-अभित स्यन्दितुमुपकान्तानि, मुखराणि-शब्दायमानानि, श्रोतोसि-
प्रवाहा येषां तादृशानि जलानि यासु तादृशीभि, पुन अनतिनिविडनिर्गुण्डीलतागुल्मगुपिलीकृतोपलवालुकावहुल-
विच्छिन्नान्तरालपुलिनाभिः अनतिनिविडाभि -किञ्चित्सान्नाभि, निर्गुण्डीनाग्नीभिल्लताभि, गुल्मै -स्कन्दरहिततरुभिश्च,
गुपिलीकृतानि-समृद्धीकृतानि, व्याप्तानीति यावत्, उपलानां-प्रस्तराणां बालुकाना-सिकतानां च, यद्वा प्रस्तरसम्यन्धिसिकतानां
बहुलेन-राशिना, विच्छिन्नानि-आवृतानि, व्याप्तानीति यावत्, अन्तरालपुलिनानि-मध्यवर्त्यचिरनिर्गतजलस्थलानियासा तादृशीभि,
यद्वा गुपिलीकृतानि-आवृतानि, उपलवालुकावहुलानि-प्रस्तरसिकताप्रचुराणि, विच्छिन्नान्तरालानि-सलग्नानि च पुलिनानि यासां
तादृशीभि, पुन उच्छलत्कूलनलवनिलीननाहलनिवहकाहलकोलाहलाभिः उच्छलन्त -उद्गच्छन्त, कूलनल-
वनिलीनस्य-कूलेषु-तटेषु, यानि नलाना-तृणविशेषाणा, वनानि, तेषु निलीनस्य-प्रच्छन्नस्य, नाहलनिवहस्य-म्लेच्छजाति-
विशेषसमूहस्य, काहलकोलाहला -काहला -अव्यक्ता, कोलाहला -ध्वनिविशेषा यासां तादृशीभि, [ऋ] । पुन कीदृश्या ?
काहलाकूजितैः वायविशेषध्वनिभि, सूचितापतत्सुचिरसंगलितजनसघातया सूचित -प्रत्यायित, आपतन्-
आगच्छन्, सुचिरसंगलित -अतिदीर्घकालविघटित, जनसघातो यस्यां तादृश्या, कीदृश्या ? वनान्तरालसर्पिभिः वनमध्य-
व्यापिभि, पुन तारतुमुलैः अत्युच्चगम्भीरै, पुन मरुद्भिरिव पवनैरिव, दिङ्मुखेषु दिगन्तेषु, मुखरिताद्रिकुहर-
कुञ्जैः मुखरितानि-शब्दायमानानि, अद्रिकुहराणि-पर्वतगुहा, कुञ्जा -लतापिहितोदरगुहाश्च, यद्वा पर्वतगुहास्थकुञ्जा यैस्तादृशै,
पुन कीदृश्या ? शवरपल्लीभिः शवराणां-म्लेच्छजातिविशेषाणां, पल्लीभि -क्षुद्रतरुगृह्यै, अध्यासितविषमपर्वतोद्देश्या
अध्यासिता-अधिष्ठिता, विषमा -निम्नोन्नता, पर्वतोद्देशा -पर्वतप्रदेशा यस्यां तादृश्या, कीदृशीभि ? युवजनात् तरुणलोका-
पेक्षयापि, अतिरेकनिर्विवेकस्थविराभिः अतिरेकनिर्विवेका -अत्यन्तविवेकशून्या, स्थविरा -वृद्धजना यासु तादृशीभि, पुन
निषादलोकात् चाण्डालजातिविशेषजनादपि, अधिकनिर्दयद्विजातिभिः अधिकनिर्दया -अत्यन्तदयाशून्या, द्विजातयः-

वानिशमविभ्रान्तिनिनादैरापानकमर्दलेद्वुपदेश सूच्यमानसंनिवेशामिः प्रतिबुद्धि पच्यमानशुद्धीकृतानेकपापव
 पिशितामिः प्रतिनिकुञ्जमाकण्यमानबन्दीवनाक्रन्दामिः प्रतिवसति विभ्रम्यमानतस्करपट्टतस्पापतेयामिः प्रति
 विन्मसुपदिश्यमानसृगमोहकारिकरुणगीतामिः प्रतिजलाशयमासीनानायवद्विहस्रकैवर्तामिः प्रतिविषसम
 न्विष्यमानचण्डिकोपहारपुरुषामिर्भूताधिभ्यघनुषा निभूतसुचारितचण्डिकास्रोत्रद्वण्डकेन सर्वतः प्रहितभ्र-
 तरच्छद्विना त्रयीभक्तेनेव गाढाश्रितद्विरप्यगर्भकेन्द्रवेद्येन देशिकजनेन लघुतरोहण्यमानपरिसराभिः [३३],
 'यस एव शीघ्रम्, इत इयो निरुन्ध्वमभ्यानम्, अस हस्ये प्रभूतसूक्ष्मम्, अयमुत्थेन पलायितुकाम'
 इत्यनवरतसुचारयता पञ्चरशुकसमूहेन मुखरिताङ्गपञ्चशशास्त्राभिरचर्मनगरीभिरिव कृतयुगभयाद् गृहीतवन

टिप्पणकम् - उपहार-बन्धिः । त्रयीभक्तेनेव गाढाश्रितद्विरप्यगर्भकेन्द्रावेदान एक बन्धनपुक्तिप्रवृत्तिपु-
 द्गरोन भयत्र निविहानहसुबलमप्यकथयानेव [३३] ।

श्रमणाः 'उद्यमः धृतिर्यो वैश्वस्यो वया द्विजातव इति वचनात् ग्राह्यम-अत्रिय-वैश्या वा यासु तारहीमिः पुनः दिवानिर्दी
 रात्रिकम्, अपिभ्रान्तनिनादैः भ्रितरक्षमिभि आपानकमर्दलेः मरिदापानयोःसम्पायनिकैः कृदावेद्य दृष्टादेव
 सूच्यमानसन्निवेशामिः सूच्यमानः-प्रत्याप्तमानः सन्निवेश-संस्कारं यथा तारहीमिः पुनः प्रतिबुद्धि प्रलेकपुक्तिश्रमां
 पच्यमानशुद्धीकृतानेकभापवपिशितामिः पच्यमानानि-पाकेन स्रिकम्मायाणि शुद्धीकृतानि-स्रमिहेपहतानाम्,
 भक्तेया-बहूनां पापघना-ह्रिकस्रतां पिशितामि-मातानि यासु तारहीमिः पुनः प्रतिनिकुञ्जं प्रसेकज्जापिहितेरपणे,
 आकण्यमानबन्दीवनाक्रन्दामिः आकण्यमानः-भूकनाकः बन्दीवनाया मियद्वबद्धयेरानाम्, आकण्यः-ऐरनयोनाहस्यं
 यासु तारहीमिः पुनः प्रतिवसति प्रतिश्रं विभ्रम्यमानतस्करपट्टतस्पापतयामिः विभ्रम्यमानानि-कण्यमानानि
 तस्करे-भारेः भवद्वतानि-येरितानि स्पापतेयानि-वनानि यासु तारहीमिः पुनः प्रतिविन्मे प्रतिगम्भम्, उपदिश्यमान-
 सृगमोहकारिकरुणगीतामिः उपदिश्यमानानि-शिकम्मायाणि म्नायेहकारिषि-हरिषहरयाकर्मणि कदकतीतानि-कदक-
 योहकतीतानि यासु तारहीमिः पुनः प्रतिजलाशयं प्रसेकज्जपण्ये, आसीनानायवद्विहस्रकैवर्तामि आसीनाः-
 उपनिधाः क्षामायवद्विहस्रता-भानाया-मत्स्यज्जावर्षं सृनिमित्तमाजानि वद्विहानि-मत्स्येपक्योहद्वण्डकमनाः पशुर्षा इत्ये
 यं ताहसाः कैवर्ताः-धीरत यासु तारहीमि पुनः प्रतिदिधर्सं प्रतिरिन्म्, अन्विष्यमायचण्डिकोपहारपुरुषामिः
 अन्विष्यमायाः-गकम्माय वण्डिकया नरवद्विभियाया इत्या उपहारः-बन्धिमूक पुश्ये यासु तारहीमिः पुनः देशिक
 जनन शान्तिश्चन लघुतरोहण्यमानपरिसराभिः स्तुत-नगरकमभयन द्विप्रतम् लघुपमानः-अत्रिकम्मायाः
 परिभरः-पर्यन्तभूमियां तारहीमिः शीघ्रं ! पूताधिभ्यघनुषा क्त-तथाकमभयनेन गृहीतम्, अपिज्यं-ज्या-मौर्षम्,
 अपिप्रियम्, आश्रयिन्त्वं पनुर्बेन तारहेन पुनः निभूतं निष्यं अकरस्वरनद्वितमिलकः वैप्रीचमिभक्तिमिति याका
 यथा स्यात् तथा उद्यारितचण्डिकस्रोत्रद्वण्डकेन उचारितं उद्युपशितं चण्डिकाया-वेस्याः सोत्रं- 'रत्नुभिया क्त-
 इत्ये पृथिगं वपि सनुभिः । विहस्याप्रनुषाया वा वन वा वनहृतिभिः ॥ करन्ममैतपरितं न्ये सुखेन स्रम्यत्' इत्येतार-
 माहात्म्यं । मार्कण्डेयुतात्कलकतभ्यामनर एव-स्रकती-भेकायकृतया एवगार-कं वन तारहेन पुनः सर्वता वतुर्दि,
 प्रहितमयतरच्छद्विना प्रहित-म्यावर्तित भयतरे-धरार्जुनाकमभयवपयस्य द्दी-अवने वन तारहेन पुनः त्रयी-
 भक्तेनेव ऋष-पुत्र-नामाभवरप्रयोगामनेन गाढाश्रितद्विरप्यगर्भकेन्द्रावेदान गाढ-अस्तम्, भयिः बाहुवजा
 भाव्य इत्यं द्विरभगर्भ-भनमलद्वुगोः कण्यतः क्तमिम्माक वरहीन्य इत्येः वन तारहेन पणे मासु अस्तयम्
 भवन-वृत्रिा द्विरभयन-नदा इत्यः विष्णु इत-विद्यथ वन तारहेन [३३] । पुनः शीघ्रीभि । शीघ्रे त्वरम्,
 एत एत भागपञ्च भागपञ्च इवैवनयत्र स्रम्यार्ये बाणम्, इत इताः भय भय अस्पानं मासु, निरुण्यम् आह-
 पुषम् अन्व पुशरीरनय इव प्रभूतं प्रनुम् क्पश्ये वनम् अयं प्रकथम् वनः उत्पथन मितमिम्मावर्ष
 पलायितुकामः पाव-नयु भयैति सः इति न्यम्, भनयत्तं निरुण्यम् उद्यारयता यथाभुताभ्यां पञ्च
 पत्ररशुकसमूहेन पञ्च वाम र्धिनयत्रययत्र तत्र निशयप्रद्वयनेन मुखरिताङ्गपञ्चशशापाभिः मुष्यता-

वासाभिः शबरपल्लीभिरध्यासितविपमपर्वतोद्देश्या, क्वचिद् दावदहनाश्लिष्टवंशीवनश्रूयमाणश्रवणनिष्ठुर-
प्रात्कारया, क्वचिदकुण्ठकण्ठीरवारावचकितसारङ्गलोचनांशुशारया, क्वचित् तरुतलासीनशवरीविरच्यमानकरि-
कुम्भमुक्ताशवलगुञ्जाफलप्रालम्बया, क्वचिदधःसुप्तदृष्टाजगरनिःश्वासनर्तितमहातरुस्तम्बया, क्वचिदुदशुकणिक-
श्वागणिकशोच्यमानकोलदलितनिःस्पन्दसारमेयवृन्दया, क्वचित् प्रचारनिर्गतवनेचरान्विष्यमाणफलमूल-
कन्दया [लृ], क्वचिच्छेकशाखामृगाच्छिन्नपाथेयपथिकनिष्फललोष्टवृष्टिहासिताटविकवर्गया, क्वचिचर्मलुब्ध-
लुब्धकानुबध्यमानमार्गणप्रहतमर्मद्वीपिमार्गया, सापराधवध्वेव प्रियालपनसफलीभूतपादपातनिष्ठया, वीरपुरुष-
तूण्येव गौरखराच्छभल्लशरभरोचितया, जठरजीर्णानेकदिव्यौपधिसमूहयापि व्याधीना गणैराक्रान्तया, गन्तुमट-

टिप्पणकम्—कण्ठीरव -सिंह. [लृ]। सापराधवध्वेव प्रियालपनसफलीभूतपादपातनिष्ठया एकत्र
प्रियालापेन सफलीभूत चरणपतनकष्ट यस्या सा तथोक्ता तथा, अन्यत्र प्रियाल-पनस-प्रियङ्गु-विभीतकवृक्षातनिष्ठया, धीरपुरुष-
तूण्येव गौरखराच्छभल्लशरभरोचितया एकत्र गौरखर-अच्छभल्ल-शरभशोभितया, अन्यत्र उज्वलतीक्ष्णस्वच्छकुन्त-

वाचालिता, अङ्गणस्थितवृक्षाणां शाखा यासां तादृशीभिः, पुन अधर्मनगरीभिरिव पापपुरीभिरिव, कृतयुगभयात् सत्य-
युगभयात्, गृहीतवनवासाभिः गृहीत-स्त्रीकृत, वनवास-वर्माचरणार्थे वने वासो याभिस्तादृशीभिः, पुन कीदृश्या ?
क्वचित् कुत्रापि प्रदेशे, दावदहनाश्लिष्टवंशीवनश्रूयमाणश्रवणनिष्ठुरप्रात्कारया दावदहनेन-वनाग्निना, आश्लिष्टे-
आक्रान्ते, वशीवने-शुद्रवेणुवने, श्रूयमाण-श्रवणगोचरीक्रियमाण, श्रवणनिष्ठुर-श्रवणकठोर, प्रात्कार-धनिविशेषो यस्यां
तादृश्या, पुन क्वचित् कुत्रचित् स्थाने, अकुण्ठकण्ठीरवारावचकितसारङ्गलोचनांशुशारया अकुण्ठै-अविरतै,
कण्ठीरवाणां-सिंहानाम्, आरावै-निनादै, चकिताना-सम्भ्रान्ताना, सारङ्गलोचनाना-हरिणनेत्राणाम्, अशुभि-रश्मिभि,
शारया-शबलया, पुन क्वचित् कस्मिंश्चित् प्रदेशे, तरुतलासीनशवरीविरच्यमानकरिकुम्भमुक्ताशवलगुञ्जाफल-
प्रालम्बया तरुतलासीनाभि-वृक्षाध-व्यलोपविशन्तीभिः, शवरीभि-शबरजातीयस्त्रीभिः, विरच्यमान-प्रथ्यमान, करिकुम्भ-
मुक्ताशवल-हस्तिमस्तकाहृतमुक्तामणिचित्र, गुञ्जाफलप्रालम्ब-गुञ्जाफलसम्बन्धि ऋजु कण्ठलम्बि माल्य यस्या तादृश्या, पुन
क्वचित् कुत्रापि प्रदेशे, अधःसुप्तदृष्टाजगरनिःश्वासनर्तितमहातरुस्तम्बया अध-मूलस्थले, सुप्ताना-शयितानां,
दृप्तानां-दर्पान्वितानाम्, अजगराणा-तजातीयमहासर्पाणां, नि श्वासै-नासिकोद्गतपवनै, नर्तित-उत्क्षिप्ता, महातरुस्तम्बा-महा-
वृक्षकाण्डा यस्या तादृश्या, पुन क्वचित् कुत्रापि स्थाने, उदशुकणिकश्वागणिकशोच्यमानकोलदलितनिःस्पन्दसार-
मेयवृन्दया उद्गता, अशुकणिका-नेत्राम्बुकणा येषां तादृशै, श्वागणिकै-ध्वगणेन-कुङ्कुरगणेन, चरन्तीति श्वागणिकासै,
शोच्यमान, कोलै-शकुरै, दलित-खण्डितम्, अत एव नि स्पन्द-निश्चैष्टं, सारमेयवृन्दं-कुङ्कुरकलापो यस्या तादृश्या, पुन
क्वचित् कापि स्थाने, प्रचारनिर्गतवनेचरान्विष्यमाणफलमूलकन्दया प्रचारनिर्गतै-निवृत्तयात्रै, मार्गनिर्गतैर्वा,
वनेचरै-शवरादिभिः, अन्विष्यमाणानि-गवेष्यमाणानि, फलानि, मूलानि कन्द-शरणाश्च यस्या तादृश्या [लृ]। पुन
क्वचित् कस्मिंश्चित् प्रदेशे, छेकशाखामृगाच्छिन्नपाथेयपथिकनिष्फललोष्टवृष्टिहासिताटविकवर्गया छेकै-गृहा-
सक्तपक्षिभिः, चतुरैर्वा, शाखामृगै-मर्कटैश्च, आच्छिन्न-बलाद्गृहीत, पाथेय-पथि-मार्गं भोज्य वस्तु येषां तादृशै, पथिकै-
मार्गगासिभिः, निष्फललोष्टवृष्ट्या-व्यर्थमृखण्डप्रहारै, हासित-हासमापादित, आटविकवर्ग-वन्यजनता यस्यां तादृश्या, पुन
क्वचित् कुत्रापि स्थले, चर्मलुब्धलुब्धकानुबध्यमानमार्गणप्रहतमर्मद्वीपिमार्गया चर्मलुब्धै-चर्माभिलाषिभिः,
लुब्धकै-व्याधै, अनुबध्यमान-निरुध्यमान, मार्गणै-वाणै, प्रहत-त्रणित, मर्म-हृदयादिस्थानं येषां तादृशानां, द्वीपिना-
व्याघ्राणां, मार्गो यस्या तादृश्या, मार्गस्थाने वर्गैति पाठे अनुबध्यमान-गाढबन्धनमापाद्यमान, तादृशो वर्ग समूहो यत्र
तादृश्या, पुन सापराधवध्वेव कृतापराधनार्थेव, प्रियालपनसफलीभूतपादपातनिष्ठया प्रियालै-तदाख्यवृक्षविशेषै,
पनसै-खनाम्ना लोकप्रसिद्धवृक्षै, फलीभि-प्रियङ्गुवृक्षै, भूतपादपै-“भूतवृक्षस्तु शाखोटै स्योनाऋकलिपृक्षयो” इत्युक्तैर्वृक्ष-
विशेषै, अतनिष्ठया-समृद्धया, पक्षे प्रियालपनेन-प्रियङ्गुमूलापेन, सफलीभूता-सफला, पादपातस-प्रियपादयो पतनस्य,
निष्ठा-क्लेशो यस्यास्तादृश्या, पुन. वीरपुरुषतूण्येव वीरपुरुषाणां-भटजनानां, तूण्या-वाणाधारपात्रेण, इव, गौरखराच्छ-

वीनुषा प्रावतत [सु] । विळक्कितालपुपयध्म ध्रजमरराहसमये वनविहारविनिर्गतेन मार्गवर्तिना प्राम्ब्योति-
 पधरानुजन मिश्रधरनाम्ना समदृश्यत । परिवारविख्याय 'कोऽयम्' इति मुहूर्तमात्रं कृतयिमर्शेन प्रत्यभिज्ञाय
 विहितप्रथमन 'युवराज' किनिमित्तमेवमफाकिना समागत्य निव्यमसवाचारवतचरप्रचारकृत्युपा विगतकल्मसा
 कृतपमस्मद्गुमि, अपि कुञ्जरी कुमार' इति ससाप्यसेन पृष्टः समरकेतुदणविश्य विविक्तदृष्टे हरिबाहूनस्य
 हस्तिनापहरगमात्मनश्च धैतान्मभूधरणमनमादितः प्रभृति सप्रपञ्चमापचक्ष । धुताफसिकस्वामिदुजाव
 जातकथयन च स्मिन्ना मुहूर्तमपनवाननन तेनोत्वाप्य नीतो निजनिवासमावरेण गृहानीतहरिबाहूनप्रयोग्य
 पूजानिर्विदापां सपयमन्वभूत् [ए] ।

प्रभाते च त कृतगतिप्रतिबन्धमुपपत्तिभिरनरुधा सवोष्य विनिवलय च सुवूरं कृतानुप्रजनमनपेक्षितं

बावसंवातवागपचा ? जठरजीर्णानेकद्विष्पीपधिसमूहपापि भ्यापीना गणीराध्रन्तया वा किञ्च वरपरिष्कृतना-
 दिव्यारधिसंपाता सा कथं रागम्यस्ता नम्यय मन्मथीर्णानेकद्विष्पीपधिसमूहया सुमधकभायान्मसुहैभ्यांता [सु] ।

टिप्पनकम्—दुबाज-दुपम् [ए] ।

महद्वारनराचितया गारधर-स्त्रियेति प्रखिद्वरवन्नुमि अघमने. मयुके धनेः-मृगनिक्षेपेय उचितया-धीया
 पक्षे मीठे-उम्बको धरी खरा धीवो भग्जे किमनी च री मर-धरी-उत्त-बाधो तथेभः-वृष्ठा यदा-भाषम्, उचित
 योग्य यदा अन्मल यदा कान्वा नर उद्योय यस्यास्ता पुन जठरजीर्णानेकद्विष्पीपधिसमूहपापि जठरे-
 उरर जीने परः भनकाना दिव्यानाम् उतमानाम् भौरधीना-इतिक्वारीनां कृष्टो यस्यास्ताप्येपि भ्यापीनां ठेयानां,
 गण्यः गमुरैः आनन्तया म्यज्जति विठेप भौगपस्य न्येयधिसिद्धायेता रीर्णीरपस्य म्याधिगनाकमस्य निव्यस्तात्
 मयदिहारु सुठरे मये जीर्णा-ध्रजान्म दुपकाः भापीना-ध्रजान्मे परवगानकीकानां मीद्विपरिदृष्टाणां कृष्टो
 यस्यास्तास्ता म्यापीना-म्यापश्रीकां गणे भाध्रन्तकर्येन बाण्यः [सु] ।

च पुनः विसृतितालपुपया निर्वहृतः-अतिदानः अत्युः-गुरुभूतः कथा-बन्धुमायो केन तारकः समरकेतुमिदि
 धः प्रजन्तं गण्ण अपराहसमये दिनपयात्रायमये वनविहारविनिर्गतं वनविहारं प्रत्यागतं मार्गवर्तिना
 मागम्यन् प्राग्भ्यानिपधरानुजनं प्राग्भ्यानिपधस्य भागवतवद्योपिणस्य अनुजनं उभयभ्रात्रा मिश्रधरनाम्ना वल्लभ-
 द्भन समदृश्यत गम्यन् एष । च पुन परिवारविख्यात् एषः। इतीवादिनाभागात् अयं च' इति मुहूर्तमात्रं
 ध-मात्रं कृतयिमर्शेन विदितनाम्न प्रत्यभिज्ञाय एषः समरकेतुवर्धेति प्रतीय विदितप्रथमनं कृतनमस्यारेण
 मिश्रधरनां एतं युवराज । इमार । एष भन प्रधरेण एषकिना अद्वितीयं धरति एष समागत्य अयो-
 ग्याव नित्यं भगवत्पु अमदायारवतचरप्रचारकृत्युपा भगवाचारानां-दुजाचारानां वनकठनां-कथनिताहाटीनां
 प्रथो-मननागमनं कथा-प्रिया इयं प्र-ध-भूता असद्गुमिः अम्भकं नृमिः किनिमित्तं धिर्षं विगतकल्मसा
 रागम्यन्म मिश्रया गारधिता र्दि । इकारा एता गम्याता । अपि म्भु कुमारः हरिबाहू कुञ्जली इत्यधन
 च मी । एत इति धरे मन्मथस्यन एतानुजनवपद्विगतं गृहं विज्ञानं सपितं गमरकेतुः विविक्तदृष्टा विज्ञे
 म्भन उररिय हरिबाहू हस्तिना वलियमन्मथान्मन प्रहृतभानगजनं कर्तुं धिर्षं अपहरयं भाहागवान्म
 च पुन भागमना म वेताह्रन्मूधरगमने एत वरैणमनवत् इत् आरितः प्रथो भाव्य सप्रपञ्चं गन्तव्यं
 आगम्यत उगतं । धुतावस्मिकस्वामिदुजाजत्रात-यधन धुन पाण्यवर्धितं आगम्येन धर्णं यत्नतं
 गम्यन् हरिबाहूय दुबाज दुपदया एता-उपया यथा दु । दम एतेन भागव अयनताननन नर्हता
 युध्न तन विदितेण मुहूर्ते धवं स्त्रियया नानभाष्याव उन्मथ्य उवाच आदरज रीना निजनिवासं नमनं
 नीतः प्रसिद्धं गृहानीतहरिबाहूननापम्यपूजानिर्विदापाम् एषानीम-मन्मथमन्मथिणस्य इतिहृदय-मन्मथ-
 मन्मथुमिणं वा एता मन्मथीनां वतुषां वतुषां इमान्, अम्यन्तु प्रतात [ए] । च पुन प्रभातं प्राग् गमव

राजकुमुमादिभिपपाद्यमानचित्तप्रसादस्य, कदाचिद् प्रवसाधकस्य नक्तञ्चराभ्यासितासु भूमिषु कुशसंस्त
 राननुचितानलकुशाणस्य, कदाचिद् विपक्षभीतमिहपतेरिष प्राकृतजनपुरारोहानुपलपस्यज्ञानभिन्नयानस्य
 [७], सुदृशार्तोपलब्धय च मागरतिषु प्रामेषु वृद्धार्पणोक्तानुरसपते, इहसु नगरेषु त्रिचतुराण्यहानि
 यात्राभङ्गमाशरत, श्वरपक्षीषु रणपराजयप्रतिपन्नमाभ्यान् वस्यसेनापतीनितस्तत् प्रपयतः, तापसाभम
 पदेषु वृद्धनिमित्तकुलपतिप्रित्वस्य पुरः पुरो गच्छतः, शीघ्रतरलङ्घितानस्सुन्दरायजनपदस्य, भुक्तिपरिचितेषु
 च प्रान्तप्रक्षेपे विहृतभाषायपसविशेषजनितश्चतुष्काम् कषिद्वक्चरणाम् कषिद्वन्धाननाम् कषित् करम
 क्वचोद्ग्रममाधान् कषिहोमलुप्रसकलायपयवर्धनाम् मानुषसमूहानीक्षमाणस्य [७] , बालचन्दनवृक्षलण्ड

मक्तञ्चराभ्यासितासु भूमिषु कुशासस्तारानुचितानलकुर्याणस्य एकत्र कक्षज्ञा-राक्षसा, अन्यत्र सिंहाद्य
 भूमिषु-स्मत्तानु, पशुषु पक्ष संस्तारं कुशासस्त-विद्यमानस्य कथम्? अनुचितानल-विपक्षि कक्षीकृत्य अन्यत्र
 मंशर्याद् अनुचितान् भवाभ्याद् मसकुवापस्य भूयकः विपक्षभीतमिहपतेरिष प्राकृतजनपुरारोहान् पल्लयद्मान
 चिदायानस्य एकत्र सामान्यपुरेषु-जगताहाद् एकत्र कक्षज्ञान् अन्यत्र नीचजनपुरारोहान् महाईस्यसा(?) [सप्तम]
 कषिपयानस्य-माताहः [७] ।

इतिरगरे प्रवसाधकस्यपिशापरिन्धपनाक्षरजनस्येन नक्तञ्चराभ्यासितासु पल्लयपिठितासु, पक्षे सिंहाद्याभ्यासु,
 भूमिषु स्मत्तानुभूमिषु, पक्षे भूमिभूमिषु, अनुचितान् राजपुरानोभ्याम् कुशासंस्तारान् कुशमयस्तारं मक्तञ्चराभ्यास्य
 जनयत पक्षे अनुचितानलं विद्यादि सङ्कीकृत्य कुशासस्त-विद्यमानस्य; पुनः कदाचिद् कक्षिदिद् कक्षे
 विपक्षभीतमिहपतेरिष ननुप्रमत्तचपतिपतेरिष प्राकृतजनपुरारोहान् शङ्कवर्ध-साधाम्भजनैः कुशेन शरार्थं
 गन्थान् उपलपस्यद्मान् प्रकृष्यद्मान् 'प्राकृतजनपुरारोहान् पल्लयद्मान्' इति पाठे एकत्र सामान्यजनकु-
 टाहान् अन्यत्र नीचजनपुरारोहान्, एतन् महाहस्यम् अन्यत्र पश्या उल्लङ्घान्; अधिदायानस्य लफा [७] , च
 पुन सुदृशार्तोपलब्धय इह-मित्य इतिराहन्यलर्फी शार्ताना-यनाधारस्य उक्तध्वये ज्ञानाय मार्गयतिषु
 मागर्थेषु, प्रामेषु पशुषु वृद्धायसाक्षान् इहान् आर्षान्-प्रशोभ सोमन्-जनान् उपसपतः उगच्छतः पुनः इहसु
 विजाडु, नगरेषु, त्रिचतुरासि शीघ्रं वा शरार्थं वा अहानि विद्यानि यात्राभङ्गं प्रयाकपाठविच्छसु, आशरतः
 ३३. शयत्पक्षीषु श्वरपक्षीषु, रणपराजयप्रतिपन्नमाभ्यान् (७) पुनः, कृशजन प्रतिपक्ष-सीडो
 ग्रीहार्थं यत्रा शय-शय्वादितारणान् वस्यसेनापतीन् विज्जनानावस्य इतस्तत् अत्र तत्र प्रेययतः स्यात्
 ३४. पुन तापसाभमपदेषु तान्माभी-तपसिभ्याम् आभमभ्यासु, वृद्धनिमित्तकुलपतिप्रित्वस्य पुर-विजाडि
 निधन प्रवसद्गुरेन तातान् कुशसंस्तार-राक्षस्युर्नानामन्नयानांनिः पावकुरेभ्यश्चरन् प्रेतिस्य पुरं प्रवान् व्यापारि
 तस्य तदुभ्यं कुशीनां वसताहरे कौश्रानां चरन्तार । अथार्याः विप्रिगंध पुनरतिः स्यत् ॥ अत एव पुरं पुरं
 अत्र अत्र गच्छतः शीघ्रतरलङ्घितानेकमुन्दरायजनपदस्य शीघ्रस्य-भक्तिपतेरि पर्यहताः-भक्तिपत्ताः अत्रे सुदर
 आर्षो भ्रातृ यद् कुशगणस्य आर्षो-भ्रातृ जनपत इव तातान्य च पुनः भुक्तिपरिचितेषु पुनः भाषा
 मात्रम श्रेयिषु पुनः शिषुः प्राप्तप्रदणायु वनिस्त्रर्षिपरेऽनु, विहृतभाषायपसविशेषजनितश्चतुष्काम्
 विहृतानि-नीच-तानि-यतानि नैः इतिमाहस्यजनय तान्पयम्-अस्तं यन्नि वापुः किराण्यो वैश्राजान् पुनः
 कषिन् इषिर् प्रवत् पक्षयपवान् नक्षीवतान पुनः कषिन् वृद्धयि प्रवत् अभ्याननान् अथरस्युगात् पुनः
 कषिन् कषिन् प्रवत् कषमक्षपरात्प्रमीवान् कष-रु तस्य कषप-येना नदृशस्य उक्तं शोत इति
 शालेन पुन कषिन् कषिन् प्रवत् सामान्यजनपदापयवर्धनान् तान्माभी-राक्षस्युः इति भिन्निः मक्षयप
 रान्-ता-इह-यो गतान् मानुषसमूहान् मनुष्यभम् ईशामाणस्य मं प्रव्यानम् [आ] ; पुनः पाठ
 पदन्तुगाण्यहस्यव भाननय राननयः अपरमितमागवहस्यदिशिरसुत्थः अपदि-मां गक्षेण-

स्येवाध्वगमितमार्गसहस्यशिशिरसुरभेः, दक्षिणायनान्तदिनकृत इव प्रवर्धमानेन तेजसा प्रतिदिवसमुत्तरां ककुभममाक्रामतः क्रमेण मासाः षडतिजग्मुः [औ] ।

अथास्ति पश्चिमेनाष्टापदशैलमनतिदूरवर्ती वैताढ्यपर्वतस्य, शिखरोच्छ्रायखर्वितान्तरिक्षो, नितान्त-विततावकाशः शिरसि स्निग्धहरिताभिः सर्वत एवान्धकारितो वनलेखाभिः, अनुमेखलं सिद्धायतनमण्डलेषु सिद्धमिथुनैः सततारब्धमङ्गलगीतिः, अगाधसलिलेन सितविशालवालुकापुलिनशालिना समाधिसुखसाधनाय सनिधानाश्रमनिवासिभिस्तापसैः स्थानस्थानरचितचारुमणिशिलावेदिकेन त्रिदशसिन्धुस्रोतसा परिगतः, प्रान्तेष्वविश्रान्तनिर्झरनिनादो, नित्यमुदितनृत्यन्मयूररुतमुखरितासख्यकन्दरो, लतामन्दिरच्छन्नसुन्दरानेक-सानुरेकशृङ्गो नाम शिखरी [अ] ।

तस्य सर्वदा कुसुमफलसमृद्धशाखिनि शिखरपृष्ठे प्रस्थितः समरकेतुरेकदा निदाघसमये महाभोग-

टिप्पणकम्—वालचन्दनवृक्षषण्डस्येवाध्वगमितमार्गसहस्यशिशिरसुरभेः एकत्र पथिकक्षुन्नमार्ग-समर्थस्य, तथा शीतलसुगन्धे, अन्यत्र मार्गनीतमृगसिर-पौष-माघ-फाल्गुन-चैत्र-वैशाखस्य [औ] ।

व्यतीता, मार्गसहस्यशिशिरसुरभय-मार्ग-मार्गशीर्षमास, सहस्य-पौषमास, तदुभयात्मको हेमन्त इत्यर्थः, शिशिर-माघ-फाल्गुनात्मक ऋतु, सुरभि-चैत्र-वैशाखात्मको वसन्तऋतुश्च येन तादृशस्य, पक्षे अच्वनि-पथि, गमिता-प्रयापिता, मार्ग-सहा-शैल्यसौभसाहाप्येन मार्गसहनकर्तार, पथिका येन तादृशस्य, पुन शिशिरसुरभेः शीतसुगन्धे, पुन दक्षिणा-यनान्तदिनकृत इव दक्षिण यत् अयन-गति, मकरसक्रमणमासादारभ्य मीनसक्रमणमासपर्यन्त मासषट्कम्, तस्यान्ते यो दिनकृत-सूर्य, तस्यैव, प्रवर्धमानेन अतिदीप्यमानेन, तेजसा मरीचिना, पक्षे उत्साहेन, प्रतिदिवसं प्रतिदिनम्, उत्तरा ककुभं दिशम्, आक्रामतः व्यामुवत, पक्षे गच्छत [औ] ।

अथ अनन्तरम्, अष्टापदशैल तन्नामक सुवर्णपर्वत, पश्चिमेन अदूरपश्चिमदिग्बर्ती, पुन वैताढ्यपर्वतस्य तन्नामकरूप्यपर्वतस्य, अनतिदूरवर्ती किञ्चिद्दूरस्थ, एकशृङ्गो नाम तत्सन्नक, शिखरी पर्वत, अस्ति वर्तते । कीदृश ? शिखरोच्छ्रायखर्वितान्तरिक्षः शिखरस्य-शृङ्गस्य, उच्छ्रायेण-औन्नत्येन, खर्वित-ह्रस्वतामापादितम्, अन्तरिक्ष-गगन येन तादृश, पुन नितान्तविततावकाशः अत्यन्तविस्तृतचत्वर, पुन स्निग्धहरिताभिः स्निग्धाभि-सरसाभि, अत एव हरिताभि-हरितवर्णाभि, वनलेखाभिः वनपङ्क्तिभि, सर्वत एव परित एव, अन्धकारितः आवृत, पुन अनुमेखलं प्रतिनितम्बप्रदेश, सिद्धायतनमण्डलेषु सिद्धाना-देवविशेषाणां यानि आयतनानि-भवनानि, तन्मण्डलेषु-तत्समूहेषु, सिद्ध-मिथुनैः सिद्धदम्पतिभि, सततारब्धमङ्गलगीतिः सततम्-अविरतम्, आरब्धा-प्रवर्तिता, मङ्गलगीति-माङ्गलिकगानं यस्मिस्तादृश, पुन त्रिदशसिन्धुस्रोतसा त्रिदशसिन्धो-सुरनद्या, गङ्गाया इत्यर्थ, स्रोतसा-प्रवाहेण, प्रान्तेषु-सीमास्थानेषु, परिगतः व्याप्त, कीदृशेन ? अगाधसलिलेन निम्नसीमरहितजलेन, अतिगम्भीरजलेनेत्यर्थ, पुन सितविशालवालुका-पुलिनशालिना सिता-शुभ्रा, विशाला-विपुला, वालुका-सिक्ता, तस्या पुलिनै-जलादधिरोत्थितस्थलै, शालते-शोभते यस्तादृशेन, पुन समाधिसुखसाधनाय समाधिसौविध्यसम्पादनाय, सन्निधानाश्रमनिवासिभिः समीपस्थाश्रमस्थै, तापसैः तपस्विभि, स्थानस्थानरचितचारुमणिशिलावेदिकेन स्थाने स्थाने-प्रतिस्थान, रचिता-कल्पिता, चारुमणि-शिलावेदिका-प्रशस्तमणिरूपप्रस्तरमयचतुरस्रभूमिर्यस्मिस्तादृशेन, पुन कीदृश ? अविश्रान्तनिर्झरनिनादः अविश्रान्ता-अविच्छिन्ना, निर्झराणा-वारिप्रवाहाणा, निनादा-ध्वनयो यस्मिस्तादृश, पुन नित्यमुदितनृत्यन्मयूररुतमुखरितासंख्य-कन्दर. नित्य-सतत, मुदितानां-मेघागमदृष्टाना, मयूराणां, रतै-कृजितै, मुखरिता-वाचालिता, असख्या-बहव, कन्दरा-गुहा यस्मिस्तादृश, पुन लतामन्दिरच्छन्नसुन्दरानेकसानु. लतामन्दिरै-लतापिहितोदरग्रहै, छन्ना-आवृता, सुन्दरा-मनोहरा, अनेके सानव-समभूभागा यस्मिस्तादृश [अ] ।

सर्वदा सर्वस्मिन् काले, कुसुमफलसमृद्धशाखिनि कुसुमै-पुष्पै, फलैश्च समृद्धा-शाखिनो-वृक्षा यस्मिस्तादृशे, तस्य प्रवृत्तपर्वतस्य, शिखरपृष्ठे शिखरोर्ध्वभागे, प्रस्थित. प्रयात, समरकेतु, एकदा एकस्मिन् समये, निदाघसमये

परिसरम्, अघिरतास्फास्त्रितरङ्गततिना तरङ्गितवाळपुष्करेण प्रवळसीकरासारसिक्ककुमा वन्ध्यद्विरवभूयनेष
 सद्यो जळादुत्तीर्णेन मरुता वृत्त एव सूक्ष्ममान [अ], निरन्तरामिहस्रणकुन्तलीकुन्तलकळापकाम्तिमि
 ध्यान्तमाळाभिरिष रसातलोत्तासितामिहस्रसन्मयूरकेकारवमुग्ररभि. शिखरवेशविभान्तमत्तसारसाभिरिम
 कळमकरावकृष्टिषिषटमानयिदपाभिभदुलधानरथाभमानलतादोळाभिरम्भःपानानम्भनिद्रायमाणधापवत्सु-
 छाभिरस्युगर्ममिर्मरनिभूताभ्रमण्डलीविभ्रमाभिर्वनरभिमिन्धकारितया मुञ्जङ्गराजमूर्त्येव मथनायासमण्डली-
 भूतयाऽभ्रस्त्रिद्विस्त्रोपशस्यया पास्या परितः परिक्षिप्तम् [क], अर्धःपूर्णमाळवालमिष त्रिजोष्ठीज्जाया,
 दान्तिसदवितिविरोहितान्तराळ नाभिमण्डलमिष भूतधाभ्याः, विद्यासद्योप्यवपमिष विद्या, प्रतिक्मिषमिषा

द्विप्यनकम्—अघिरतास्फास्त्रितरङ्गततिना तरङ्गितवाळपुष्करेण प्रवळसीकरासारसिक्ककुमा
 वन्ध्यद्विरवभूयनेष सद्यो जळादुत्तीर्णेन मरुता सूक्ष्ममानं समानि विद्यामि वचनमेकं तरङ्गितवाळपुष्करेण
 वचनमेकं तरङ्गितवाळपुष्करेण [अ] । उपसर्ग-समीपम् [क] ।

प्रीत्यस्यव अहदपाराभिधानं न ह्यः पारः-अभिमोऽभिर्यस्य तादृशं सरा वागारं हृद्ययान् नयनयोन्तौहृत्वाव,
 इत्येवयन्नेति श्रीरम्भम् ! महाभोगपरिसरं महान् भोगः-विद्यारो यस्य तादृशः परिसरः-प्रान्तमूर्धिर्यस्य तादृशम् पुनः
 मरुता पश्यन इत्य एव सूक्ष्ममानं प्रकाशमानम् श्रीरक्षेण ! अघिरतास्फास्त्रितरङ्गततिना अमितं किरणम्,
 आनभ्रश्रिया-संप्रदृष्टा तरङ्गतिः-तरङ्गधेर्भिर्येन तादृसेन पुन तरङ्गितवाळपुष्करेण तरङ्गितानि-म्याभूयानि वाळपुष्कराणि
 वाळमममिने येन तादृसेन पुन प्रवळसीकरासारसिक्ककुमा प्रवचना-स्फुटाणा सीकृता-अभ्रकृतामाम्, यदा
 प्रसङ्गे-अभ्याहृतैः श्रीरक्षाम् आचारैः-पारापदैः शिखा-शक्तिवा कृष्णः-दिष्टो येन तादृसेन पक्षे नखीकृतपुष्क-
 र्णप्रमाणेन पुनः वन्ध्यद्विरवभूयनेष वनामा-वनं मथना द्विरागना-इतिना युक्तेन-वन्नेनेन सद्यो तस्यै अम्यत्
 उत्तीर्णेन ऊर्ध्वमावहन पुन श्रीरम्भम् ! पादया दुर्गस्थानीवरकस्यान्तनागेन परिक्षिप्तं परिवेष्टितम्, वीरना !
 घनरात्रिमिः वनभेषिभि अभ्रभ्रकारितया आरुष्या श्रीरक्षीमि ! निरन्तराभिः अर्धविद्ययाभिः पुनः तरङ्ग
 कुन्तलीकुन्तलकळापकाम्तिमिः तरङ्गाः-मुषसा कुन्तसाः-कुन्तसाभ्रवपश्रियाः कुन्तलकळापसेव-कृतापसेव
 कन्तिः-धना वागां तादृशीमि पुन रसातलोत्तासिताभिः पाठमोष्ठीयामिः ध्यान्तमाळाभिरिष वन्ध्यद्विरवभूयनेष
 रीम्भुप्रेक्षा पुनः उल्लसन्मयूरककारवमुग्ररामि वन्धता प्रमोदमतापानं वृत्तामिहस्र ! म्पुपाना केरादौ-केराम्भयैः
 सुगपमिः-बाषाणामि पुनः शिखरद्वेषविभान्तमत्तसारसाभिः शिखरद्वेषे-ऊर्ध्वद्वेषे निभाभ्याः-अभ्यासनमनाव
 स्थिता गारता-नखिनेष वाम् तादृशीमि पुनः इमकळमकरावकृष्टिषिषिषटमानयिदपाभिः इमकळमना-इतिशव
 घना अयनद्विभिः-दुग्दाराणा इपयैः विष्टमाना-विधिम्भन्त विद्या-सावा वासां तादृशीमि पुनः पद्भुलयातरथा
 मानलतावृक्षाभिः वदुनैः-बापव्यधीनं वामैः मरुतैः वाग्रमला वान्धोम्भनामा अयवया शेका वाम् तादृशीमि
 पुन अम्भःपानानम्भनिद्रायमाणधापवत्सुकृताभिः अम्भःपानानम्भेन-अव्ययनवर्तिनकृता निद्रायमाणं निद्रामकु-
 नात्रिः धारै द्विवद्युभिः सुष्मानिः-म्यासाभिः पुनः अम्भुगार्मिर्मरनिभूताभ्रमण्डलीविभ्रमाभिः अम्भुगार्माणा-
 वनार्णोराणां निभर्मिभूतानाम्-अन्तन्दिष्टमनम्, अम्भ्रण्डलीनामिः-मथनाकानामिष विभ्रम विद्यास द्योनेय्यैः
 वागां तादृशीमिः पुनः वीरता ! मथनायासमण्डलीभूतया मथनायासेन ममुद्रमन्धनधनव यन्धीभूतया-पुञ्जीभूतया
 मुञ्जङ्गराजमूर्त्येव उपपन्नैःकपुटीका पुनः अर्धस्त्रिद्विस्त्रोपशस्यया वन्ध्यद्विरवभूयनेष वन्ध्यद्विरवभूयनेष विद्यास-
 द्याम् इयन्धवता-गर्भारवतिन्या [क] । पुनः श्रीरम्भम् ! अर्धःपूर्णे अर्धना-अन्तेन पृथिवरम्, त्रिमिष !
 त्रिवोष्ठीकृतायाः प्रयाणां शरानां समाहारो त्रिषुषी त्रिभुवनं तद्व्यापना लताया आलस्यस्यमिष मूलव्यवनापामिः
 पुनः भूतधाभ्या भूतानां-प्रविकतां पास्या-अनया अनयुर्धं वृधिम्या दान्तिसदवितिविरोहितान्तराळं अर्ध-
 घना-अर्धना-अनयेन विष्टितम् आरुणम्, अन्तर्ध-मथं वसनादौ मामिमण्डलमिष मन्धनागालानिवरुणरम्भम् ;

म्बरतलस्य लीलादुकूलवितानमिव फणीन्द्रस्य, अट्टहासमिव पातालत्र्यम्बकस्य, निःसरणवर्त्मैव वलिकीर्तिकलापस्य, रसातलप्रवेशद्वारमिव मन्दाकिनीप्रवाहस्य [ख], शोपाहिफणाचक्रवालद्युतिजालमिवोच्छलितं, विधुन्नुदग्रासभयादिन्दुचन्द्रिकापटलमिव गलितं, प्रलयदिवसकरोष्मणाकाशमिव सुतम्, अदभ्राभ्रदहनसंपर्केण शरदभ्रवृन्दमिव द्रुत, मैनाकवियोगदुःखरुदितहिमाचलाश्रुजलमिव संगलितम् [ग], अभ्रमण्डलस्थलमिव जलीभूतम्, अवदाततया स्वच्छतया च सैन्धवीकपोलच्छविभिरिव केरलीदशनकिरणैरिव लाटीकटाक्षच्छटाभिरिव निर्मितं, सर्वतश्च सोपानक्रमरचिताभिराभोगविजितैः पयोधिभिरुपायनप्रहिताभिरिव तरङ्गमालाभिरिन्द्रनीलगिलाश्रेणिभिरवनद्धस्य रोधसो विसारिणा प्रभावितानेन हरितायमानं तशैवलमिव सपद्मिनीदलमिव तीरवारि विभ्राणम्, अदभ्रविस्तारतिरस्कृतेन सेवाविधित्सयेव समग्रग्रहचक्रपरिवृतेन वियता प्रतिमाव्यपदेशेन सर्वात्मना कृतानुप्रवेशं, प्रत्यग्रपलशकलपाटलैरुपान्ततरुपल्लवप्रतिविम्बैर्विप्रलभ्यमानमुग्धमीनम् [घ], अम्भःप्रतिफलनच्छलेन च क्वचित्पवनतरलिततरङ्गसङ्गमञ्जुरैः पूगतुरुभिस्तरन्महा-

पुन दिशां लिङ्गसाम्याद् दिगङ्गनाना, विलासरोप्यदर्पणमिव विलासोपकरणभूतं रजतमयदर्पणमिव, पुन अम्बरतलस्य गगनतलस्य, प्रतिविम्बमिव, पुन फणीन्द्रस्य सर्पराजस्य, लीलादुकूलवितानमिव लीलायै-विलासाय, दुकूलस्य-पट्टवस्त्रस्य, वितानम्-उल्लेचमिव, पुन पातालत्र्यम्बकस्य पातालावास्तव्यशिवस्य, अट्टहासमिव शौक्याद् महाहास्यमिव, पुन वलिकीर्तिकलापस्य वले-पातालाधिष्ठातुर्देवस्य, य कीर्तिकलाप-कीर्तिराशि, तस्य निःसरणवर्त्मैव निर्गमनमार्गमिव, पुन मन्दाकिनीप्रवाहस्य गङ्गाप्रवाहस्य, रसातलप्रवेशद्वारमिव पातालप्रवेशद्वारमिव [ख], पुन उच्छलितम् उत्पतित, शोपाहिफणाचक्रवालद्युतिजालमिव शोपाहे-शोपनागस्य, यत् फणाचक्रवाल-फणामण्डलं, तदीय द्युतिजाल-कान्तिकलापमिव, पुन विधुन्नुदग्रासभयात् विधुन्नुदेन-राहुणा य, ग्रास-भक्षण, तद्भयात्, गलितं पतितम्, इन्दुचन्द्रिकापटलमिव इन्दो-चन्द्रस्य, या चन्द्रिका-ज्योत्स्ना, तस्या पटल-समूहमिव, पुन प्रलयदिवसकरोष्मणा प्रलयकालिकसूर्यतापेन, स्तुतं स्यन्दितम्, आकाशमिव गगनमण्डलमिव, पुन अदभ्राभ्रदहनसंपर्केण अदभ्रस्य-प्रचुरस्य, अभ्रदहनस्य-इरम्मदाख्यस्य मेघस्याग्ने, सम्पर्केण-सयोगेन, द्रुतं गलित, शरदभ्रवृन्दमिव स्वच्छतया शरत्कालिकमेघमण्डलमिव, पुन संगलितं सम्पतित, मैनाकवियोगदुःखरुदितहिमाचलाश्रुजलमिव मैनाकस्य-तदाख्यस्वप्रसूतपर्वतस्य, वियोगेन-विश्लेषेण, यद्दुःख तेन रुदितस्य-विमुक्ताश्रुकस्य, हिमाचलस्य-हिमालयपर्वतस्य, अश्रुजलमिव [ग], च पुन, जलीभूतं जलीभावमापन्नम्, अभ्रमण्डलस्थलमिव मेघमण्डलस्थलमिव, पुन अवदाततया धवलतया, च पुन, स्वच्छतया निर्मलतया, सैन्धवीकपोलच्छविभिरिव सैन्धवीनां-सिन्धुदेशस्त्रीणां, कपोलयो-गण्डस्थलयो, छविभि-कान्तिभिरिव, पुन केरलीदशनकिरणैरिव केरलीना-केरलदेशस्त्रीणां, दशनकिरणै-दन्तरश्मिभिरिव, पुन लाटीकटाक्षच्छटाभिरिव लाटीना-लाटदेशस्त्रीणां, कटाक्षच्छटाभि-अपाङ्गदर्शनशोभाभिरिव, निर्मितं उत्पादितम्, च पुन, सोपानक्रमरचिताभिः सोपानक्रमेण-अवतरणिकाऽऽकारेण, रचिताभि-कल्पिताभि, पुन आभोगविजितैः स्वविस्तारपरजितैः, पयोधिभिः समुद्रैः, उपायनप्रहिताभिः प्रामृतरूपेण प्रेषिताभि, तरङ्गमालाभिरिव तरङ्गपङ्क्तिभिरिवेत्युत्प्रेक्षा, इन्द्रनीलशिलाश्रेणिभिः तदाख्यविशिष्टशिलापङ्क्तिभि, अवनद्धस्य आवद्धस्य, रोधसः तटस्य, विसारिणा विस्तारिणा, प्रभावितानेन कान्तिकलापेन, हरितायमानं हरितमिवावभासमानम्, अत एव सशैवलमिव तदाख्यजलतृणसवलितमिव, पुन सपद्मिनीदलमिव कमलिनीपत्रावृतमिवेत्युत्प्रेक्षा, तीरवारि तटस्थजलं, विभ्राण दधानम्, पुन अदभ्रविस्तारतिरस्कृतेन अदभ्रेण-भूयसा, विस्तारेण, तिरस्कृतेन-निजितेन, अत एव सेवाविधित्सयेव सेवाचिकीर्षयेव, समग्रग्रहचक्रपरिवृतेन अखिलग्रहमण्डलपरिवेष्टितेन, वियता आकाशेन, प्रतिमाव्यपदेशेन प्रतिविम्बव्याजेन, सर्वात्मना सर्वाकारेण, कृतानुप्रवेशं कृत, अनुप्रवेश-पश्चात् प्रवेशो यस्मिन्तादृशम्, पुन प्रत्यग्रपलशकलपाटलैः अभिनवमासवद्रक्तवर्णैः, उपान्ततरुपल्लवप्रतिविम्बैः समीपस्थवृक्षनूतनपत्रप्रतिविम्बैः, विप्रलभ्यमानमुग्धमीनं विप्रलभ्यमाना-प्रतार्यमाणा, मुग्धा-असजातविवेका, मीना-मत्स्या यस्मिन्तादृशम् [घ], पुन अम्भःप्रतिफलनच्छलेन

परिसरम्, अविरतास्फासिततरङ्गततिना तरङ्गितवाङ्पुष्करेण प्रवळसीकरासारसिक्ककुमा वन्यद्विरव्यूधनेव सद्यो जलाकुचीर्णेन मरुता दूरत एव सूक्ष्ममान [अ*], निरन्तरामिक्ककुन्तलीकुन्तळकलापकान्तिमि र्मान्तमालामिरिष रसातळोहासितामिरुक्कसन्मयूरकेकारयमुखरामि शिखरवेद्यविभास्वमत्तमारसाभिरिम कळमकरावकृष्टिषिषटमानविटपाभिम्बुलवानरवाङ्ममानलतादोळामिरुक्कः पानानन्विन्द्रायमाणध्यापवसकु-
 लाभिरम्बुगर्भनिर्भरनिभूताभ्रमण्डलीविभ्रमाभिर्बनराजिभिरन्धकारितया मुजङ्गराजमूर्त्येव मथनायासमण्डली-
 भूतयाऽभ्रिहृद्विशिखरोपशस्यया पास्या परिठः परिष्ठिसम् [क], अर्थ पूर्णमालवालमिष त्रिकोणीच्छायाः,
 कान्तिसंघवितिरिद्विवातन्तराळ नाभिमण्डलमिष भूतधात्र्याः, विळासर्वैष्यपणमिष विश्वां, प्रतिविम्बमिषा-

टिप्पणकम्—अविरतास्फासिततरङ्गततिना तरङ्गितवाङ्पुष्करेण प्रवळसीकरासारसिक्ककुमा
 धनद्विरव्यूधनेव सद्यो जलाकुचीर्णेन मरुता सूक्ष्ममानं समाभि विरयामि कळमेकर तरङ्गितवाङ्पुष्करेण
 वल्लोक्कपुष्पसुदाम्, वन्य तरङ्गितवाङ्पुष्करेण [अ*] । उपसर्ग-समीपम् [क] ।

श्रीमत्सने अहृत्पात्रमिधानं न द्यः पार-अभिमोअर्चिर्षस ताहृत् सरा कसारे, हृद्यान् मन्मथेवरीहृत्वाव,
 इत्येवान्तेष्टी शीरुम् ! महाभोगपरिसरं महान् भोग-विद्यारो वस्य ताहृत् परिसरः-प्रान्तभूमिर्षस ताहृत्पुः पुनः
 मरुता परनेन दूरत एव सूक्ष्ममानं प्रकाशनामम्, शीरुम् ! अविरतास्फासिततरङ्गततिना अमिर्तं निरन्तरम्,
 आररास्त्रिता-सर्वादि लज्जतही-तरुपेर्षिर्णेन ताहृत्केन पुनः तरङ्गितवाङ्पुष्करेण तरङ्गितामि-भ्याभूतामि वाङ्पुष्पाणि
 वासम्भ्रमाणि येन ताहृत्केन पुन प्रवळसीकरासारसिक्ककुमा प्रकळना-स्फुणाना चीररायां-जळङ्गानाम्, यद्य
 प्रकटे-प्रम्याहृत् चीररायाम् मातारै-भरापावै शिष्य-आश्रिताः कुरु-विद्यो वेन ताहृत्केन पक्षे पञ्जीहृत्पुष्क-
 ळश्राममालेन पुन धन्यद्विरव्यूधनेव वन्यानां-वने ममाना द्विराग-हृदिना वृत्तेन-वृत्तेन सद्यः तल्पने जळयत्
 उचीर्णेन ऊर्ध्वमागतेन; पुनः शीरुम् ! पास्या दुर्धमधीवरसभ्यान्तभागेन परिष्ठितं परिवेष्टितम्, शीरुम् !
 धनराजिमिः वनधेमिमिः अन्धकारितया माहृत्वा शीरुमीनि ! निरन्तरमि अविच्छिन्नाभिः पुनः तरङ्ग
 कुन्तलीकुन्तळकलापकान्तिमिः तरुणा-कुनलाः कुन्तला-कुन्तलाकनकपरशिका कुन्तलाकनकसेन-कुन्तलापलेन
 कान्तिः-स्रमा यायां ताहृत्मीनिः पुन रसातळोहासितामिः पाताम्भेष्टीगमिः प्वान्तमालामिरिष अन्धकारपट्टिमि
 रिनुप्रेषा पुनः उल्लसन्मयूरकेकारयमुखरामि लज्जतां प्रमोहमहातां हृत्तामिषावः मरुतायां केमरै-केराश्रयै-
 सुगणमिः-वाचाशामि पुनः शिखरवेद्यविभास्वमत्तमारसाभिरिषिपरवेद्ये-कथैरदक्ष विभाश्याः-भ्रमापनमनाव
 सिन्हा खरवा-परिभेद्ये वस्य ताहृत्मीनिः पुनः इमकळमकरावकृष्टिषिषटमानविटपाभिः इमकळमालां-हृदिशर
 कना क्यारद्विमि हृत्वाशशश्रयैः विष्टमाना-मिष्टिभन्तः शिष्या-पाया वसां ताहृत्मीनिः पुन कट्टुलखानरवाङ्ग-
 मानलताद्विष्टामिः कुरु-वाङ्मयधीने वापैः मरुतैः वाङ्मना भान्तेस्वमाना वताहृत्पा रोवा वापु ताहृत्मीनिः
 पुनः अम्मापानानन्विन्द्रायमाणध्यापवसकुलाभिः अम्मापानानन्वेन-अम्मानत्रलिभूत्वा त्रिायमांशं त्रिायकु-
 भार्दू पापै दिव्यगर्जनं सुहृत्वाभि-भ्याताभिः पुनः अस्त्युगर्भनिर्भरनिभूताभ्रमण्डलीविभ्रमाभिः अस्त्युगर्भानां-
 जळनोरवाव) निभर्तयुधनाम् भ्रमन्मि कन्तनाम् अम्मापनीमि-मपनापनामिष विभ्रमः शिखरः कोने-स्यै
 यायां ताहृत्मीनिः पुनः कसारे ! मथनायासमण्डलीभूतया मथनायासेन समुद्रमन्मथनेन मन्मीभूतया-पुत्रीभूतया
 मुजङ्गराजमूर्त्येव पराजमूर्त्येवपुत्रेया पुनः अभ्रिहृद्विशिखरोपशस्यया अभ्रिहृद्विस पवनपुत्रिनाः शिखरस-
 याम्य इरप्यवा-मतीरतिन्ध्या, [क] । पुन शीरुम् ! अवापूर्णं अर्धेन वनेन परितोरम्, शिषि ।
 शिवा शिखनायाः प्रवावा शोभना वमाहृत्वा विलेपे विधुसं तल्पया क्तयाः आळयाळमिष मूक्षकनयनाभिरा
 पुन भूतधात्र्या भूतानां-यामिना पास्या-जळ-या जमागुर्तं शुभिम्या कान्तिसन्ततितिरिद्विवातन्तराळं मान-
 प्तं ग-सा । कन्तेन विष्टिम् आहृत्पु, अन्ताने-मन्थं वस ताहृत् नाभिमण्डलमिष मन्थं कर्तानिपररत्वापुम् ।

म्वरतलस्य लीलादुकूलवितानमिव फणीन्द्रस्य, अट्टहासमिव पातालत्र्यम्बकस्य, निःसरणवर्त्मैव वलिकीर्तिकलापस्य, रसातलप्रवेशद्वारमिव मन्दाकिनीप्रवाहस्य [ख], शेषाहिफणाचक्रवालद्युतिजालमिवोच्छलितं, विधुन्तुदग्रासभयादिन्दुचन्द्रिकापटलमिव गलितं, प्रलयदिवसकरोष्मणाकाशमिव सुतम्, अदभ्राभ्रदहनसंपर्केण शरदभ्रवृन्दमिव द्रुतं, मैनाकवियोगदुःखरुदितहिमाचलाश्रुजलमिव संगलितम् [ग], अभ्रमण्डलस्थलमिव जलीभूतम्, अवदाततया स्वच्छतया च सैन्धवीकपोलच्छविभिरिव केरलीदशनकिरणैरिव लाटीकटाक्षच्छटाभिरिव निर्मितं, सर्वतश्च सोपानक्रमरचिताभिराभोगविजितैः पयोविभिरुपायनप्रहिताभिरिव तरङ्गमालाभिरिन्द्रनीलशिलाश्रेणिभिरवनद्धस्य रोधमो विसारिणा प्रभावितानेन हरितायमानं तशैवलमिव सपद्मिनीदलमिव तीरवारि विभ्राणम्, अदभ्रविस्तारतिरस्कृतेन सेवाविधितस्यैव समग्रग्रहचक्रपरिवृतेन वियता प्रतिमाव्यपदेशेन सर्वात्मना कृतानुप्रवेश, प्रत्यग्रपलशकलपाटलैरुपान्ततरुपल्लवप्रतिविम्बैर्विप्रलभ्यमानमुग्धमीनम् [घ], अम्भःप्रतिफलनच्छलेन च क्वचित्पवनतरलिततरङ्गसङ्गभङ्गुरैः पूगतुरुभिस्तारन्महा-

पुन दिशां लिङ्गसाम्याद् दिग्गङ्गानाना, विलासरोष्यदर्पणमिव विलासोपकरणभूतं रजतमयदर्पणमिव, पुन अम्वरतलस्य गगनतलस्य, प्रतिविम्बमिव, पुन फणीन्द्रस्य सर्पराजस्य, लीलादुकूलवितानमिव लीलायै-विलासाय, दुकूलस्य-पट्टवन्नस्य, वितानम्-उल्लेचमिव, पुन पातालत्र्यम्बकस्य पातालत्रास्तव्यशिवस्य, अट्टहासमिव शौक्याद् महाहास्यमिव, पुन वलिकीर्तिकलापस्य बले-पातालाधिष्ठातुर्दैत्यस्य, य कीर्तिकलाप-कीर्तिराशि, तस्य निःसरणवर्त्मैव निर्गमनमार्गमिव, पुन मन्दाकिनीप्रवाहस्य गङ्गाप्रवाहस्य, रसातलप्रवेशद्वारमिव पातालप्रवेशद्वारमिव [ख], पुन उच्छलितम् उत्पतितं, शेषाहिफणाचक्रवालद्युतिजालमिव शेषाहे-शेषनागस्य, यत् फणाचक्रवाल-फणामण्डलं, तवीय द्युतिजाल-कान्तिकलापमिव, पुन विधुन्तुदग्रासभयात् विधुन्तुदेन-राहुणा य, ग्रास-भक्षण, तद्गयात्, गलितं पतितम्, इन्दुचन्द्रिकापटलमिव इन्दो-चन्द्रस्य, या चन्द्रिका-ज्योत्स्ना, तस्या पटल-समूहमिव, पुन प्रलयदिवसकरोष्मणा प्रलयकालिकसूर्यतापेन, स्रुतं सन्दिगतम्, आकाशमिव गगनमण्डलमिव, पुन अदभ्राभ्रदहनसंपर्केण अदभ्रस्य-प्रचुरस्य, अभ्रदहनस्य-इरम्मदाख्यस्य मेघस्याग्ने, सम्पर्केण-सयोगेन, द्रुतं गलित, शरदभ्रवृन्दमिव स्वच्छतया शरत्कालिकमेघमण्डलमिव, पुन संगलितं सम्पतित, मैनाकवियोगदुःखरुदितहिमाचलाश्रुजलमिव मैनाकस्य-तदाख्यस्वप्रसूतपर्वतस्य, वियोगेन-विलेपेण, यद्दुःख तेन रुदितस्य-विमुक्ताश्रुकस्य, हिमाचलस्य-हिमालयपर्वतस्य, अश्रुजलमिव [ग], च पुन, जलीभूतं जलीभावमापन्नम्, अभ्रमण्डलस्थलमिव मेघमण्डलस्थलमिव, पुन अवदाततया धवलतया, च पुन, स्वच्छतया निर्मलतया, सैन्धवीकपोलच्छविभिरिव सैन्धवीनां-सिन्धुदेशस्त्रीणां, कपोलयो-गण्डस्थलयो, लविभि-कान्तिभिरिव, पुन केरलीदशनकिरणैरिव केरलीनां-केरलदेशस्त्रीणां, दशनकिरणै-दन्तरश्मिभिरिव, पुन लाटीकटाक्षच्छटाभिरिव लाटीनां-लाटदेशस्त्रीणां, कटाक्षच्छटाभि-अपाङ्गदर्शनशोभाभिरिव, निर्मितं उत्पादितम्, च पुन, सोपानक्रमरचिताभिः सोपानक्रमेण-अवतरणि काऽऽकारेण, रचिताभि-कल्पिताभि, पुन आभोगविजितैः स्वविस्तारपराजितै, पयोधिभिः समुद्रै, उपायनप्रहिताभिः प्राभृतरूपेण प्रेषिताभि, तरङ्गमालाभिरिव तरङ्गपङ्क्तिभिरिवेत्युत्प्रेक्षा, इन्द्रनीलशिलाश्रेणिभिः तदाख्यविशिष्टशिलापङ्क्तिभि, अवनद्धस्य आवद्धस्य, रोधसः तटस्य, विसारिणा विस्तारिणा, प्रभावितानेन कान्तिकलापेन, हरितायमानं हरितमिवावभासमानम्, अत एव सशैवलमिव तदाख्यजलनृणसवालितमिव, पुन सपद्मिनीदलमिव कमलिनीपत्रावृतमिवेत्युत्प्रेक्षा, तीरवारि तटस्थजलं, विभ्राण दधानम्, पुन अदभ्रविस्तारतिरस्कृतेन अदध्रेण-भूयसा, विस्तारेण, तिरस्कृतेन-निर्जितेन, अत एव सेवाविधितस्यैव सेवाचिकीर्षयेव, समग्रग्रहचक्रपरिवृतेन अखिलग्रहमण्डलपरिवेष्टितेन, वियता आकाशेन, प्रतिमाव्यपदेशेन प्रतिविम्बव्याजेन, सर्वात्मना सर्वाकारेण, कृतानुप्रवेशं कृत, अनुप्रवेश-पश्चात् प्रवेशो यस्मिस्तादृशम्, पुन प्रत्यग्रपलशकलपाटलैः अभिनवमांसवदक्षवर्णै, उपान्ततरुपल्लवप्रतिविम्बै समीपस्थवृक्षनूतनपत्रप्रतिविम्बै, विप्रलभ्यमानमुग्धमीनं विप्रलभ्यमाना-प्रतार्यमाणा, मुग्धा-असजातविवेका, मीना-मत्स्या यस्मिस्तादृशम् [घ], पुन अम्भःप्रतिफलनच्छलेन

मुञ्जसमिधं, क्वचिद्व्यायवैस्वाकवितपिभिः कुन्हुलान्मृग्यमाणाम्भीर्यमानमिधं, समवज्जकरिनिनावभीप्याभि-
 रनेकरजहससचरपरमणीयामिधत्तुर्विज्ञमशेषजलधिजिगीपया प्रस्थितामिधंरूगिनीमिरिधं वीधिभिर्वा
 चाकितमुद्यनम् [छ], अश्र्यणवर्तिवैताड्यपर्ववाषठीप्यनामनेकश प्रारम्भजलकेकिविभ्रमाणाभुमभ्रमेणि
 विद्याधरंस्त्रसुन्दरीणामनणुमेखलावामरमणीयैः कणिरावनदमभ्यमम्मोधिमयनजातमवमुपहसितुमिध
 मन्दरमुभतिशालिभिर्निस्वमण्डलैरेवस्फालमास्फालितमुत्ताननलिनीपलाशपर्यङ्गोपविष्टह्रैरमन्वमपुत्रिभु
 चन्द्रशिववारिपरिपरिनलामभितामिः सरभसमापवन्तीभिरलिमाळाभिर्मुंखरितैः समन्वातुभिर्द्रुहेमार
 विन्ववनेर्षिराजित [च], प्रत्युपायमाय पद्यरगरक्तोत्पलखण्डैः, संप्यायमानमुन्मुद्रविद्वमस्तोपधनेः,
 प्रदोपायमाणमिन्द्रनीलेन्वीषराह्नैः चन्द्रोषयायमानमिन्दुधन्वकुमुवाकरैरामुच्छाह्रासमिय पाण्डुकेतपिण्डैः,

अभ्यधि-क्रे प्रतिभ्रमनस-प्रतिदिम्बस छेन क्वचित् क्वचित् प्रदश पयनतरलिततरङ्गसहभङ्गैः पक्नेन-
 वायुना तस्किताना-भ्याभूताना तटाणां खेन-सम्पदेषु मङ्गै-निपतिवै पूगतदमिः श्रुङ्गै करवै तरन्महा
 भुञ्जसमिधं तन्त-द्रमना महाभुञ्ज-महासर्षो बसिन्कारामिधः पुन क्वचित् क्वचित् भागे अत्यायतैः अथि
 र्षै ताकवितपिभिः तालरथै कुन्हुलसात् औत्सुक्यवज्जल, मृग्यमाणाम्भीर्यमानमिधं मृक्कामन्-अनिष्पमाथ
 पतिवमानमिति शशन् गाम्भीर्यस-किन्तावा माने-परिच्छेदो मस्य तादृशमिधेति ख्वेद्रेषेष्वा; पुनः वीचिमिः त्रौ-
 धावाकितमुद्यनं वाचश्रितानि-मुकलोटानि भुक्तानि-धेज येन तादृशम्, शिरीषिभिः । समवज्जकरिनिनावभीप
 प्याभिः वनरमणना-अश्रमसन्निधा करिजा-इतिना विनारे-शैरारो भीषणाभि-मयागमभिः पुनः अनेकरज
 हससचरपरमणीयामिः अनेश्यां ताडताना-इतिशेषाणां छम्भै-प्रशारे रमणीयभि-मनेधरामिः पुनः अदाप
 जलधिजिगीपया भयेषाणां-चतुर्विधैर्तानां चतुर्णां अम्यौना-स्युराणां विजिगीपया-विज्येतिष्वावा चतुर्विंशो
 पतयन् विदुः, प्रस्थिताभिः प्रचताभिः यद्वयिनीमिरिधं सेनाभिरिकेयुषेष्वा; [छ] पुनः शिरीषम् । अम्यजवर्ति-
 यैताड्यपयतावतीणानां अश्रमैर्तमि-निष्कटवर्तिनि वेतलम्यवर्ते अशरीर्णानां-भागतानाम्, पुनः अनेकश
 म्नाश्रयारोः प्रारम्भजलकेकिविभ्रमाणां प्रारम्भा-प्रवर्तिता अम्यजिभ्रमा-अम्यजिभ्रमाणां वाचिकारधीनाम्,
 उमयभ्रमेभ्यविद्याधरंस्त्रसुन्दरीणां वसिनोत्तमेभ्यस्त्रिपातरावमणीनाम्, नितम्बमण्डलैः वदियवाश्रागमण्डलैः
 अतिस्फुरसं वतिमात्रम्, भारशक्तिम्-आरम्भम्, शिरीषैः । अनशुमेखलावामरमणीयैः वृहदाशीपुत्रमनेशैः,
 पुनः कश्मिराजमद्यमथ्ये रमिउजेन-उर्वराजन् मयै म वं-मण्णावन्मो वक्ष तादृशम्, पुनः अम्मोधिमयनजातमयं
 अभ्यधिपयनन-मसुरम्यजनसाहाय्यन् जातः मर-अभिनान्तो मस्य तादृशम्, मन्त्रै मन्त्रकषम्, उपहसितुमिध
 तिरस्त्वमिधं उग्रप्रतिशक्तिभिः उग्रप्रतिशक्तिभिः; पुनः समस्तात् सर्वत उधिद्रुहेमारविन्ववनीं वशिशाणां-निवृत्ति
 ताभां हमारविनानां सुरभैरम्यमानां वने श्रितानि-शान्तिम् शिरीषैः । उत्ताननलिनीपलाशपर्यङ्गोपविष्टह्रैः
 चतान नलिनीकलासम्पद-अम्यजिगीपयम्येदे, उपस्थिते इवा येन तादृशैः पुनः अमम्यमपुत्रिभुचन्द्रकितवारिभिः
 भमन्ने-अपुत्रैः म अम्यजुभिः, चन्द्रशिवभिः-चन्द्रशिवद्वितानि वारिभिः-अम्यनि यत्तादृशैः पुनः अपारपरिमलामभितामिः
 अशरोः अशरीरज्जः परिमन्त्रैः-निमन्त्रैर्विभ्रमार्तैः आमन्त्रिणाभि-रमाभ्यानायमाहूताभिः पुनः सरमस्तं छम्भम्,
 आपतन्त्राभिः आगतन्त्राभिः अतिमालाभिः प्रमर्गदुभिः मुद्ररितैः वाचाश्रितः [च]; पुनः शिरीषम् । पद्य
 रागरक्तोत्पलखण्डैः पद्यगा नाम-रक्षणाभिः तद्वदकाशनाम्, अम्यनाना-उमकानां यद्वै-वनः प्रत्युपायमायं
 प्रभारारभायमानम् पुनः उन्मुद्रयिद्वमस्तोपधनेः वन्मुशाणाम्-उर-उन्मुता मुद्रा-उधेष्वा देवां तादृशानां विष्मयाना-
 मि-वै विदुषाणां प्रानानां उपायैः सन्म्ययायमानं ग-पारदभावयन्म् । पुनः इन्द्रनीलेन्वीषराह्नैः इन्दीमम्यि-
 ब्रह्मन्ने-अम्यजुभिः प्रवापायमाणं निताम्यमयपराभायमानम् । पुनः इन्द्रनीलेन्वीषराह्नैः इन्द्रनीलेन्वी-
 षिवा देवां तादृशानां वरा इत्ये चन्वानां पुत्रुषानां-अम्यजिगीपयम्येदे-अम्यजिगीपयाम् भाष्यैः-वनेः चन्द्रोषयायमानं
 चन्द्रोषयायमाणम् । पुनः पाण्डुकेतपिण्डैः पाण्डुनाम्, इन्द्रीशपेदवर्णानां केनाना उग्रविद्युत्किशोराणाम्, विद्यु-
 त्किशोराणां

आरब्धस्फोटनमिव प्रतिवेलास्फालितशिलातलोर्मिदण्डैः, कृतकटाक्षक्षेपमिव विवर्तनोत्तानतिमिगणैः, उपक्रान्तताण्डवमिव पवनाहतोद्दण्डवानीरवनैः [छ], इतस्ततो नभस्तलादवतरतामानतपक्षपुटकण्ठनालानां जलचरपतत्रिमण्डलानां हेलानिपातजन्मना जर्जरवेण मुखरितोद्देशम्, आराधनोद्यतविद्याधरावर्जितहृदय-तथा वैताढ्यमधिवसन्तीनां विद्यादेवतानामनवरतमापतद्भिर्वाहनैर्विहितानेकवृत्तान्तम् [ज] । तथाहि— कचिद्धरणमहिषीफणीन्द्रपीतारविन्दवातम्, कचिच्चक्रायुधागरुडकृतक्रीडाजलप्रपातम्, कचिन्महामानसी-सिंहचपेटास्फालितघनघटम्, कचिदच्युतातुरगखुरनाट्यवाचालितशिलातटम्, कचिन्मानसीहंसजग्ध-मुग्धमृणालम्, कचिद्ब्रह्माङ्कुशीकुञ्जरकुम्भसिन्दूररञ्जितोर्मिजालम् [झ], सौमित्रिचरितमिव विस्तारितो-

टिप्पणकम्—[फणीन्द्र.-] पारिन्द्र. । अच्युता-अच्युता । जग्ध-भक्षितम् [झ] ।

पुत्रै, आमुक्ताट्टहासमिव आमुक्त-आविष्कृत, अट्टहास-महाहासो येन तादृशमिव, पुन प्रतिवेलास्फालितशिला-तलोर्मिदण्डैः प्रतिवेला-प्रतितटम्, आस्फालितानि-आहतानि, शिलातलानि-पापाणतलानि यैस्तादृशै, ऊर्मिदण्डै-तरङ्गस्पर्दण्डै, आरब्धस्फोटनमिव आरब्ध-कृतम्, आस्फोटनं-पापाणदारणादिजन्यगम्भीरध्वनिर्धेन तादृशमिव, पुन विवर्तनोत्तानति-मिगणैः विवर्तनेन-पार्श्वपरिवर्तनेन, उच्छलनेनेति यावत्, उत्तानाना, तिमीनां-शतयोजनविस्तारिणां मत्स्याना, गणै, कृतकटा-क्षक्षेप मिव कृत, कटाक्षस्य-अपाङ्गभागस्य, क्षेप-विस्फारण येन तादृशमिव, पुन पवनाहतोद्दण्डवानीरवनैः पवनेन-वायुना, आहतानाम्-उद्धृतानाम्, अत एव उद्दण्डाना-उद्धृताना, वानीराणा-वेतसाना, वनै, उपक्रान्तताण्डवमिव उप-क्रान्तं-प्रवर्तितं, ताण्डवं-नृत्य येन तादृशमिवेति सर्वत्रोत्प्रेक्षा [छ], पुन इतस्ततः अत्र तत्र, नभस्तलात् गगनतलात्, अव-रतां आपतताम्, पुन आनतपक्षपुटकण्ठनालानाम् आ-समन्तात्, नतम्-अध पतनाय नग्रीभूतम्, पक्षपुट-परस्पर-संश्लिष्टपक्ष, कण्ठनाल-कण्ठदण्डश्च येषां तादृशाना, जलचरपतत्रिमण्डलानां जलीयपक्षिगणाना, हेलानिपातजन्मना हेलया-क्रीडया, यो निपात-जले स्खलनं, तजन्मना-तज्जनितेन, जर्जरवेण परिणतध्वनिविशेषेण, मुखरितोद्देशं मुखरित-वाचालित, उद्देश-प्रदेशो यस्य तादृशम्, पुन आराधनोद्यतविद्याधरावर्जितहृदयतया आराधनाय-अर्चनाय प्रसन्नोकरणाय वा, उद्यतै-प्रद्युतै, विद्याधरै-वैताढ्यवासिविद्याशालिजनै, आवर्जितम्-आकृष्ट, हृदयं यासां तादृशतया, वैताढ्यं तत्सन्नकपर्वतम्, अधिवसन्तीनां अधितिष्ठन्तीनां, विद्यादेवतानां विद्याधिष्ठात्रीणां, देवतानाम्, अनवरतं निरन्तरम्, आपतद्भिः आगच्छद्भि, वाहनैः यानभूतैर्जावै, विहितानेकवृत्तान्तं विहिता-कृता, अनेके वृत्तान्ता-प्रवृत्तयो यस्मिस्तादृशम् [ज] । विहितवृत्तान्तानेव दर्शयति-तथाहीति । क्वचित् कस्मिंश्चित् भागे, धरणमहिषीफणीन्द्रपीतार-विन्दवातं धरणस्य-नागकुमाराधिपते, या महिषी-पट्टराज्ञी, तस्या फणीन्द्रेण-सर्पराजेन, पीत-पानकर्माकृत, अरविन्दवात-कमलपरिमलाढ्यपवनो यस्य तादृशम्, पुन क्वचित् कस्मिंश्चित् प्रदेशे, चक्रायुधागरुडकृतक्रीडाजलप्रपातं चक्रायुधाया-चक्रमेव आयुध-वाणो यस्यास्तादृश्या, तत्सन्नकदेवताया, गरुडेन-वाहनभूतपक्षिराजेन, कृत क्रीडया जले, प्रपात-प्रपतनं यस्मिस्तादृशम्, पुन क्वचित् कस्मिंश्चित् प्रदेशे, महामानसीसिंहचपेटास्फालितघनघटं मनसि भवा मानसी, महती चासौ मानसी महामानसीत्यन्वर्थसन्नकदेवताया, वाहनभूतस्य सिंहस्य चपेटाभ्या प्रसृताङ्गुलिकाणिताभ्याम्, आस्फालिता-आहता, घनघटा-मेघमण्डली यस्मिस्तादृशम्, पुन क्वचित् कस्मिंश्चित् प्रदेशे, अच्युतातुरगखुरनाट्यवाचालित-शिलातटं अच्युताया-स्वपदादस्खलिततयाऽन्वर्थतत्सन्निकाया, देवताया, तुरगस्य-वाहनभूताध्वस्य-खुरयो, नाट्येन-नर्तनेन, वाचालितं-निनादित, शिलातट-पाषाणमय-तटं-तीरं यस्य तादृशम्, पुन क्वचित् कस्मिंश्चित् स्थाने, मानसीहंसजग्ध-मुग्धमृणालं मानस्या-अनुपदोक्तान्वर्थताकतत्सन्नकदेवताया, वाहनभूतेन हसेन, जग्धा-भक्षिता, मृणाला-कमलदण्डा यस्मिस्तादृशम्, पुन क्वचित् कस्मिंश्चित् प्रदेशे, वज्राङ्कुशीकुञ्जरकुम्भसिन्दूररञ्जितोर्मिजालं वज्राङ्कुश्या-वज्रमया-ङ्कुशस्पाङ्गवत्तयाऽन्वर्थतत्सन्निकाया, देवताया, वाहनभूतस्य कुञ्जरस्य, गजस्य कुम्भसिन्दूरै-मस्तकस्यन्दि-सिन्दूरै, रञ्जित-रञ्जी-कृतम्, ऊर्मिजाल-तरङ्गरात्रिर्धस्य तादृशम् [झ], पुन सौमित्रिचरितमिव सुमित्राया अपत्य सौमित्रि-लक्ष्मण, तस्य चरित

विशालतागुणेन सेव्यतया च न केवलं विबुधानाम्, बुधानामपि मानसमधःकुर्वाणम्, अतिरमणीयम्, आनन्दकारि दृष्टेः, अदृष्टपाराभिधानं सरो दृष्टवान् [ज] ।

वन्येभैर्भृशमपि गाह्यमानकूले, कालुष्यं कलयति यत्र जातु नाम्भः ।

जात्यैवापहृतमलैः फलैरसक्तं, ससक्तं तटकतकद्रुमावलीनाम् [ट] ॥

तच्च त्रिभुवनैकसारभूतं सरः सरभसप्रसारिभिर्दृष्टिपातैर्निरन्तरस्फुटितकैरवाकरमिव कुर्वन्नपूर्वविस्मया-कुलीकृतमानसः सिंहलेन्द्रसूनुर्मनसि कृतवान्—अहो, द्रष्टव्यतामुपेतः ससारः, सारता गतो जीवलोकः, लोकोत्तर फलमवाप्तमुत्साहतरूपा, प्रकर्षो लब्धः परिपाकस्य शुभकर्मणा, पर्यन्तभूमिरधिष्ठिता कृतार्थभावस्य जन्मना, कोटिरध्यासिता पुण्यभागित्वस्य लोचनसृष्ट्या, दृष्टः समस्तरमणीयानां सीमा, विलोकितः

शङ्खनिधानमपि स्वैर्योपेतं यदि शङ्खनिधिः कथं स्वैर्योपेतं, अन्यत्र कम्बुनिधि स्थिर च । विबुधानां बुधानामपि मानसमधःकुर्वाणं विबुधानां—देवानां, बुधानां—विदुषा च, सम्बन्धि, मानसं सरश्चित्तं च अधः कुर्वाण—तिर-स्कुर्वाणम् [ज] ।

जलत्वात्, पुन शङ्खनिधानमपि चलनशीलशङ्खनामकनिधिरूपमपि, स्वैर्योपेतं स्वैर्येण—निश्चलत्वेन, उपेतं—युक्तमिति विरोध, तदुद्वारे तु शङ्खानां—कम्बूनां, निधानं—स्थानम्, पुन गाम्भीर्येण अगाधतया, पक्षे अचापल्यगुणेन, सत्त्वबहुलतया जन्तुपूर्णतया, पक्षे सत्त्वगुणादीनां बहुलतया, प्रसादवत्त्वेन स्वच्छतया पक्षे प्रसादाख्यकाव्यगुणादिमत्त्वेन, विशालतागुणेन विस्तारगुणेन, पक्षे असङ्कुचितवृत्त्या, च पुन, सेव्यतया सेवितु योग्यतया, केवल विबुधानां देवानां, मानसं तदाख्य-सरोवरं न, अपि तु बुधानामपि पण्डितानां नराणामपि, मानसं हृदय, अधःकुर्वाणं अधस्तादाकर्षत्, पक्षे तिरस्कु-र्वाणम्, पुन अतिरमणीयं अतिमनोहरम्, पुन दृष्टेः चक्षुष, आनन्दकारि आनन्दोत्पादकम् [ज] ।

तस्यैव सरोवरस्य जलस्वच्छतां वर्णयति पथेन—वन्येभैरिति । वन्येभैः वनहस्तिभिः, भृशं अत्यन्तं, गाह्यमान-कूलेऽपि गाह्यमानं—विलोच्यमानं, कूलं—तटं यस्य तादृशेऽपि, यत्र यस्मिन् सरोवरे, जातु कदाचित्, अम्भः जलं, कर्तृ, कालुष्यं आविलत्व, न कलयति प्राप्नोति, तत्रैव हेतुमाह—जात्यैव जन्मनैव, अपहृतमलैः अपहृतं,—दूरीकृतं मलं यैस्तादृशैः, स्वभावतो मलविद्वेषिभिरित्यर्थं, तटकतकद्रुमावलीनां तटवर्तिनिर्मलापरपर्यायकतकसन्नकवृक्षवनानां, फलैः, असक्तं न वर्तते स्वयं सक्तं—रत्नं यत्र तादृशम्, अनायासमित्यर्थं, यथा स्यात् तथा संसक्तं सलमम् [ट] ।

च पुन, त्रिभुवनैकसारभूतं त्रिभुवनस्य—त्रिलोक्या, एकसारभूतम्—एकमात्रतत्त्वभूतं, तत् अनुपदवर्णितं, सरः कासारं, सरभसप्रसारिभिः सत्त्वरविस्फारिभिः, दृष्टिपातैः चक्षुर्विक्षेपैः, निरन्तरस्फुटितकैरवाकरमिव निरन्तरम्—अविरतं, स्फुटितं—विकसितं, कैरवाणां—कुमुदानाम्, आकरं—वनं यस्मिंस्तादृशमिव, कुर्वन् आपादयन्, अपूर्वविस्मया-कुलीकृतमानसः अपूर्वेण—अननुभूतपूर्वेण, विस्मयेन—आश्चर्येण, आकुलीकृतं—व्यग्रीकृतं, मानसं—हृदयं यस्य तादृशं, सिंह-लेन्द्रसूनुः समरकेतुः, मनसि हृदि, कृतवान् आलोचितवान्, किमित्याह—अहो आश्चर्यं, ससारं, द्रष्टव्यतां दर्शनीय-ताम्, उपेतः आपन्नं, पुन जीवलोकः मर्त्यभुवनं, सारता श्रेष्ठतां, गतः प्राप्तं, पुन उत्साहतरूपा उत्साहात्मक-वृक्षेण, लोकोत्तरं अपूर्वं, फलम्, अवाप्तं प्राप्तम्, पुन शुभकर्मणा पुण्यकर्मणा, परिपाकस्य परिणामस्य, प्रकर्षः उत्कर्षं, लब्धः प्राप्तं, पुन जन्मना उद्भवेन, कृतार्थभावस्य कृतार्थताया, लब्धार्थताया इत्यर्थं, पर्यन्तभूमिः सीमा-स्थानम्, अधिष्ठिता अधिरूढा, पुन पुण्यभागित्वस्य पुण्यवत्ताया, कोटिः अत्युत्कर्षभूमिः, अध्यासिता आश्रिता, पुन लोचनसृष्ट्या चक्षुस्त्पादनया, समस्तरमणीयानां अतिलमनोहरवस्तूनां, सीमा रामणीयकोत्कर्षविश्रामभूमिः, दृष्टः साक्षात्कृतं, पुन कौतुकविधाधिनां आनन्दजनकनाम्, अवधिः सीमा, विलोकितः निरीक्षितं, पुन.

कौतुकविधायिनामवाभिः, पीडितो विस्मयनीयानामन्वः, साक्षात्कृतमन्युतानामास्यम्, समासादित महि
 भ्रामापवनम्, अविगतमग्नप्रधानामधिष्ठानम् [ठ] । अथो, काष्ठाधिकरूपव्यक्तिज्ञो जडप्राम्भारस्य प्रसा-
 दाधिक्यव्यभिच्रम्, यतो यतो दृष्टिरभिपतति तदस्तत्तद्व्यभिच्रकामयसिध हिमानीमयसिध सुधामयसिध भरतक-
 माडोक्यति । किमेव तिमिरगुहान्तरूपमजा विडम्बिनेन वैताड्यशिररिणा विस्तारितो रजतोपलजडप्रवाहः,
 किं वाऽद्विजाड्यविपवृपणमयाविहानीय मळयात्रिणा विनिहितो रसद्रवौषधम्वनानाम्, आहोसिधसूतमभ-
 नोद्यतवैषासुररासाद्य निक्षिप्तः क्षीरसिन्धुना सारः सुवाकोशः [ड] । कष्ट च कृतनिद यदुपस्थिते
 मधनोपद्रवे पारिजातमृगजडमळक्ष्मीप्रभृतीनि रजान्यत्र न स्थापितानि, यदि पुनः प्रथममेवास्यापिप्यत्
 तदा नैकस्य मन्वरस्य मन्वरश्रुतानामपि न गोचरेऽमविष्यन् । इह च हेमारविन्दसहस्रसुन्दरमपहाव
 हिरण्यगर्भगर्भकण्डुआङ्कितोदरे वामोदरवपुः किमर्थमाभिव भिया, केन वा कारणेन समप्रवरगुणोपेते सत्-
 क्षिम् पठितपाण्डुकराड्यमण्डलो जडभिर्दंगत्रपीडितकमूषमा जडुक्यया दृतः पतिः [ड] । व्यक-

टिप्पनकम्—समप्रवरगुणोपेते सत्यसिम् पठितपाण्डुकराड्यमण्डलः एकत्र कः—मर्ता, कल्प
 वर—वेद्य एकत्र पठितं द्रुममुन्दरे सङ्कमण्डलं हित्त एकत्रचरितेयी यत् स तयोक्त कल्पय वेतककल्पं यौमुन्दरे द्रु-
 मण्डलं—कमुसुंघतो यत् स तयोक्तः [ड] ।

विस्मयनीयानां विस्मयेषापरजस्तुलाम्, अन्तः सीमा पीडितः दृष्टः पुनः अद्भुतामां धामनीषाम् आरःपर्व
 स्थानं वाधाकृतम्, पुनः महिष्ठां महत्त्वानाम्, आयतने स्थानम्, समासादिते प्रातम्, पुन अगाधतानां अत-
 लकृतानाम्, अधिष्ठानं भास्वरम् अधिगतं प्रातम्, अत्र स्थानं मयेति शेषः [ठ] । काष्ठाधिकरूपव्यक्तिज्ञः
 काष्ठां कल्पम्, अतिरुदः प्रातः अक्षिमा—कृता यस्य तादृशस्य जडप्राम्भारस्य जडप्राम्भे प्रसादातिशयविभं
 कल्पतादिस्यवैविष्यम्, अथो भास्यम् यतो यतो दृष्टिः यत् अभिपतति विरति ततस्तदा एव
 एव व्यभिच्रकामयसिध ज्योत्स्नापर्वणि पुनः हिमानीमयसिध हिमचक्रमत्तमिध पुन सुधामयसिध सुधासुधमिध
 भरतकं मृदुम्, अथकोक्यति शोचति । एतत्तु न्ये तिमिरगुहान्तरूपमजा विरितापाम्—अन्वच्छरणं वा गुह-
 यिरिमिरम् तस्याः अन्वच्छरणगुहाना इत्यर्थः अन्तः—मन्वे च अन्तः—तायः तेन विडम्बिनेन हृतेन वैताड्यशिरा
 रिणा तदाक्यन्तेन विस्तारितः स्मरितः रजतोपलजडप्रवाहः रजतशिराजडकोतः किम् ? किं वा अद्विजाडा
 विपवृपणमयात् स्थीना—सर्वाणां वा वाका—अभिनी उत्सम्भविना विषेण यद् दृष्टम्—उपपाताः तद्रसत् इह अविश
 स्थाने धानीय मळयात्रिणा मन्वन्तेतेन विनिहितः सधपिता कल्पना रसद्रवौषधा रसदधिः किम् ? आहोसिध
 किं वा असूतमभनोद्यतवैषासुररासात् अद्यतमनोपेतेव्य—असूतोद्यत्पदोपेव्य इत्येव असूतेव्य—रजतोपल
 तासाव—अवत्, क्षीरसिन्धुना क्षीरसागरेण अत्र अस्मिन् स्थाने निक्षिप्तः उचितः सारः श्रेष्ठ सुधाकोशः अन्-
 दाकाः [ड] । इह कष्टं तु व कृतं निहितं यत् मधनापद्रवे नगण्योपद्रवे, उपस्थिते पारिजातमृगजडमळक्ष्मी-
 प्रभृतीनि पारिजातः इतरविधेकं धमक्यया—चक्रः अन्वी च तद्व्युत्पीनि—उत्पीनि रजानि अत्र अस्मिन् एतेवरे, न
 स्थापितानि निमित्तानि सुद्रेवैति श्रेय यदि पुनः यदि द्र, प्रथममेव एतेन अस्थापयिष्यत् तानि रजानि ज्ये-
 ष्ठस्य सुद्रे "ति श्रेय एव एकस्य अशिलेनस मन्वरस्य मन्वररूपस्य न कवेर केसरीः मन्वरश्रुतानामपि मन्वर-
 खलस्यपि गोचरे विद्ये मन्विं उन्वानीसर्ष न अमविष्यत् मन्वेतु तानि रजानि कर्षवमप्याहरणीयम् । अ पुन
 हेमारविन्दसहस्रसुन्दरे हेमारविन्तानां—सुरभैरममालां चरुः सुन्दरं—मनोदम्य इह एव अयाव हिरण्यगर्भ-
 गर्भकण्डुआङ्कितोदरे हिरण्यगर्भ—मन्ना गर्भे मये जस तादृशेण एतेन—प्रमात्रेण पश्येन अहितं—विहितम् अ-
 रस तादृशं वामोदरवपुः सिन्धुपीरं, भिया अन्वया किमर्थं किं विधियम्, आभितं यदोप्यं, वा यत् समप्रवर

मिदमिदानीन्तनम्, अन्यथा प्रथमोत्पन्नेऽस्मिन् कथं नाम मानससरः सरोराजशब्दमासादयेत्, कथं वा महत्त्वप्रसिद्धिमुदधिः । मन्ये चान्य महिमानमालोक्य संजातमत्सरा वडवानलच्छलेनान्तःसंतापमुद्ग्रहन्तो भुवः प्रान्तेषु प्रतिवसन्ति जलधयः' इत्यादि चिन्तयन्नेव समुपजातमज्जनाभिलापः कूलासन्नवर्तिनि विस्तीर्णे तरुणपल्लवान्तरिततरणित्विपि समुन्मिपत्ताम्रस्तवके मकरन्दपानपरवशालिनीशालिनि विशालमुक्ताशिलापट्ट-सनाथमध्ये माधवीलतासद्धानि निधाय मण्डलाग्रमग्रविसपल्लवप्रासविशदकण्ठानां जलदेवतानूपुरनिनाद-जर्जरै राजहंसानां श्रोत्रहारिभिः कोलाहलैरभ्यर्थित इवाकारित इव कृतस्वागत इव जलाभिमुखमुच्चचाल [ण] । सरभसोह्लासिततरङ्गभुजेन च सरसा चरणयोरुत्सृज्यमानार्धजल इव जङ्घयोर्विश्रम्यमाण इव वक्षसि परिष्वज्यमान इव तोयदर्शनोपजातौत्सुक्ययेव समकालमवतीर्णया पुरः पुरो गच्छन्त्या निजशरीर-

गुणोपेते समग्रै -समस्तै, वरस्य-पत्यु, गुणै उपेते-पूर्णं, अस्मिन् सरोवरे, सति विद्यमाने, केन कारणेन हेतुना, जगत्रयीतिलकभूतया भुवनत्रयतिलकरूपया, जङ्घकन्यया गङ्गाया, पलितपाण्डुकरालशङ्खमण्डलः पलितै -कर्दमै, यद्वा पलितवत् श्वेतकेशवत् पाण्डु किञ्चित्पीतधेतं, श्वेत वा कराल-मीपण, शङ्खमण्डल-कम्बुकलापो यस्मिन्, पक्षे पलितै -जरया श्वेतकेशै, पाण्डु, कराल-तुङ्ग मीपण वा, शङ्खमण्डल-शिरोऽस्थिपञ्जरं यस्य तादृश, जलधिः समुद्र, पतिः वर, वृतः स्वीकृत [ढ] । इदं प्रत्यक्षभूत सर, इदानीन्तनं आधुनिकम्, इति व्यक्तं स्पष्टम्, अन्यथा चिरन्तनत्वे, अस्मिन् सरसि, प्रथमोत्पन्ने पूर्वमुत्पन्ने सति, मानससरः मानसाख्यं सर, कथं नाम केन प्रकारेण, कस्माद्धेतोरित्यर्थं, सरो-राजशब्दं सरसां राजा-श्रेष्ठ सरोराज, तत्पदम्, आसादयेत् प्राप्नुयात्, अन्वैव तच्छब्दव्यपदेश्यतया औचित्यात्, वा यद्वा, उदधिः समुद्र, कथं केन प्रकारेण, महत्त्वप्रसिद्धिं महत्त्वेन प्रख्यातिम्, आसादयेदिति शेष । च पुन, मन्ये विश्वसिद्धि, अस्य सरस, महिमानं महताम्, अवलोक्य दृष्ट्वा, सञ्जातमत्सरा सञ्जात-उत्पन्न, मत्सरा-एतदुत्कर्षा-सहिष्णुता येषां तादृशा, जलधयः समुद्रा, वडवानलच्छलेन स्वान्तर्गतवाडवामिव्याजेन, अन्तःसन्तापम् अन्त-ज्वरम्, उद्ग्रहन्तः धारयन्त, भुवः पृथिव्या, प्रान्तेषु सीमासु, प्रतिवसन्ति निवसन्ति, इत्यादि इत्य, चिन्तयन्नेव आलोचयन्नेव, समुपजातमज्जनाभिलाषः समुपजात-सम्यगुत्पन्न, मज्जनाभिलाप-ज्ञानेच्छा यस्य तादृश सन्, कूला-सन्नवर्तिनि तटनिकटवर्तिनि, पुन विस्तीर्णे वीथे, पुन तरुणपल्लवान्तरिततरणित्विपि तरुणै -परिणतै, विस्तीर्णै-रित्यर्थं, पल्लवै, अन्तरिता-आवृता, निरुद्धैत्यर्थं, तरणे -सूर्यस्य, त्विद् द्युतिर्यस्य, पुन समुन्मिपत्ताम्रस्तवके समुन्मिषन्ति-समुद्भासमानानि, ताम्राणि-रक्तानि, स्तवकानि-पुष्पगुच्छा यस्मिन्तादृशे, पुन मकरन्दपानपरवशालिनीशालिनि मकरन्द-पानपरवशाभि-पुष्परसाखादव्यासक्ताभि, अलिनीभि -भ्रमरीभि, शालते-शोभते यस्तादृशे, पुन विशालमुक्ताशिला-पट्टसनाथमध्ये विशालै -विस्तृतै, मुक्ताशिलापट्टै-मुक्ताख्यप्रस्तरपीठै, सनाथ-सहितम्, अभ्यन्तरं यस्य तादृशे, माधवी-लतासद्धानि वासन्तीलतापिहितोदरगृहे, मण्डलाग्रं कृपाण, निधाय स्थापयित्वा, अग्रविसपल्लवप्रासविशदकण्ठानां विसानां मृणालानां, पल्लव -नूतनदल कमलमित्यर्थं, तस्य यद् अग्र तद्वासेन-तद्भक्षणेन, विशद -विशुद्ध, कण्ठो येषां तादृशानां, राजहंसानां हंसविशेषाणां, जलदेवतानूपुरनिनादजर्जरैः जलदेवतानां-जलान्तर्वर्तिदेवतानां, नूपुरनिनादै -पादवलय-ध्वनिभि, जर्जरै -प्ररुद्धै, श्रोत्रहारिभिः श्रवणाकर्षिभि, कोलाहलै, अभ्यर्थित इव प्रार्थित इव, पुन आकारित इव भाङ्गत इव, पुन कृतस्वागत इव कृतम्-उच्चारित, स्वागतम्-आगमनसौष्ठवोपपादकत्राक्य यस्य तादृश इव, जलाभिमुखं जलसम्मुखम्, उच्चचाल चलितु प्रवृत्त । च पुन, सरभसोह्लासिततरङ्गभुजेन सरभस-सत्वरम्, उल्लासिता -उत्थापिता, तरङ्गा एव भुजा -वाहवो येन तादृशेन, सरसा प्रकृतसरोवरेण, चरणयोः पादयो, उत्सृज्यमानार्धजल इव उत्सृज्य-मानम्-उत्क्षिप्यमाणम्, अर्धरूपं पादप्रक्षालनार्थं जल यस्य तादृश इव, पुन जङ्घयोः ऊरुद्वये, विश्रम्यमाण इव अश्रमगमन-श्रमापनोदनमापाद्यमान इव, पुन वक्षसि उर स्थले, परिष्वज्यमान इव आलिङ्ग्यमान इव, पुन तोयदर्शनोपजातौ-त्सुक्ययेव तोयदर्शनेन-प्रकृतसरोवरोदकदर्शनेन, समुपजातम्-उत्पन्नम्, औत्सुक्य-तदवगाहनौत्कण्ठयं यस्यास्तादृशेव, सम-कालमेव युगपदेव, उत्थितया उच्चलितया, पुन पुरः पुर. अग्रे अग्रे, गच्छन्त्या, निजशरीरच्छायया स्वशरीरानात्-

क्याय्या निवेद्यमानमार्गं इवाभ्यन्तरं विवेश । तत्र च तिर्योमूतवर्धनैः प्रस्तुतपरिहासविद्यासैरिव जडदेवता-
 समूहेऽनुवाकारवर्धनोऽसितावधातच्छविमिरुच्छन्त्वरसच्छटाभिरिव दृष्टिमिराहन्यमानः ज्ञानमण्डपे
 [४] । अथगताशेषाप्यग्रमद्य ज्ञानतन्ममलपरिमलाकुटाभिः स्पर्शताडसेन सरसा संयमनार्थमिन्द्रनील-
 यज्ञज्ञामिरिव प्रसारिताभिरुत्तिमाकाभिराकुलीक्रियमाणः करेणुराज इव विजोळयन् कमलिनीसम्भानि,
 पङ्क्तिरिवाग्निम्न सहस्रबलकमलाभोवम्, इन्दुरिव मोचयन् कुमुदमुकुटोदरसंवामितान्पलिकवम्बकानि,
 प्रवेश इव विषटपन् रथाङ्गमिथुनानि, राजहस इभोळसङ्घरीपरम्परप्रेर्यमाणमूर्तिरुत्तार [५] ।
 शीतोद्गतपुष्पकजाळकानुकारेण सर्वाङ्गसङ्गिना कनकराजीधरेणुकणनिकरेण्यन्तःप्रविष्टदिनकरातपकमिषा
 क्कषापेनेष निपतता विराजमानो नीलकुटिलमन्तर्जलपाननिर्वापितस्य संतापकेश्चर्ममुकुटस्य भूमिशिखाकलाप
 मिष केशानारं वामकरकमलेन विमलीकुर्वाणो विलुङ्घितकचान्तःपातिनीभिरनवरतममञ्जोदकिन्दुसंततिसिः

येन निवेद्यमानमार्गं इव निवेद्यमानः-वर्धमानो मार्गो यस्य तादृश इव अभ्यन्तरं शरीरमभ्यं प्रविवेश प्रविष्टवान् । च
 पुनः तत्र तस्मिन् शरीरे, तिर्योमूतवर्धनैः तिर्योमूत-अच्छब्दं कर्मणं येषां तादृशैः पुनः प्रस्तुतपरिहासविद्यासैरिव
 प्रस्तुता-प्रवर्तितः परिहासविद्या-परिहासस्य-भेदिकयोः विद्यायां गृह्यारथेयाभेदेण वैकारासैरिव जडदेवतासमूहो
 कथान्तर्निवेशितायैः अनुवाकारवर्धनोऽसितावधातच्छविमिभिः अन्तस्य तिस्रस्यनकस्य बाह्यरक्षेण्यैः वाक्-
 रज इत्येव यथाश्रिता-आभिर्युता जपरता-अच्छब्द इति-आश्रितवर्धो तादृशीभिः नत एव अच्छब्दान्त्वरसच्छटा
 भिरिव अञ्जाना-मिमजानां चन्त्वरसाणां-चन्त्वरसाणां श्रवामिः-वापमिरिव दृष्टिमिः श्लेषैः आह्वयमात्राः
 प्रविष्टमात्राः एव, ज्ञानं मन्त्रम्, अकरोत् इत्यर्थः [४] । च पुनः अथगताशेषाप्यग्रमद्य जपयता-निरा-
 क्तवैः-सम्राः अथयथा-मार्गमभ्यशेयो नस्य तादृशः ज्ञानतन्ममलपरिमलाकुटाभिः ज्ञानमण्डानां-ज्ञानशृङ्खला-
 यमजाना परिमलैः-शरीरं आहृष्टामि-विजोळयामि पुनः स्पर्शताडसेन तथैपरमोक्ततामित्यपि च सरसा निरु-
 शरीरेण संयमनार्थं तद्विनचनार्थम् इन्द्रनीलमुकुटाभिरिव इन्द्रनीलमविमलिनैरिव प्रसारिताभिः सिद्धा-
 यामिः अस्मिन्नाकारिः प्रसरथेनीभि आकुलीक्रियमाणः स्वप्रमाणपमान एव करेणुराज इव गवाधिपति-
 रिव कमलिनीसम्भानि कमलिनीकानि विजोळयन् प्रकम्पन् पुन पङ्क्तिरिव पङ्क्तय-पाठ मस्य स पङ्क्ति-
 र्भ्रमत् एव सहस्रबलकमलाभोवम् सहस्रसम्भितकमलेकटवैराम् आशिम्न प्रविष्टैरवम्बकान्तराशरीर्युजैः,
 पुनः इन्दुरिव चन्द्र इव कुमुदमुकुटोदरसंवामितानि अमुराणां-चन्द्रकिशोरीकम्पना यानि मुकुटानि-कुम्पयति
 वेणाम्, उदर-अभ्यन्तरं अन्तान्तिनि-निपन्तिवामि अस्मिन्म्वकानि प्रसरणान् मोचयन् निष्कासन् पुन
 प्रद्वीप इव निहारम्यच्छब्द इव रथाङ्गमिथुनानि चक्रान्तरानि विषटपन् विभ्रमन् पुनः राजहस इव ईश-
 विष्टेय इव दहसङ्घरीपरम्परप्रेर्यमाणमूर्तिः अञ्जना शरीरमञ्जना शरीरमन्त्रा-महावताश्लेष्या प्रेक्षणा-
 संवार्धमाया मूर्ति-शरीरं यस्य तादृशः एव उत्तारः अन्तशरीरस्योक्तमाश्रयः [५] । शीतोद्गतपुष्पकजाळकानु-
 कारेण शीतेन-शीतस्पर्शेन ब्रह्मम्-उरिषत् नत् पुनःकचर्म-वेणामकचर्मः तस्य शरीरं-तस्यकारिणा पुनः सर्वाङ्ग-
 सङ्गिना शोभकमवापिता पुन अन्तःप्रविष्टदिनकरातपकमिषाकलापेनेष अन्तःप्रविष्टलाम्-अन्तर्गतानां दिन
 करतपकमिषानां सूर्यैरुत्तरजानां कमपेन-अग्नेनेन निपतता विमकटा कनकराजीधरेणुकणनिकरेण्यन्तः कनकराजी-
 धानां-सूर्यैरुत्तरजानां नरेणवा-परगा तथैवजानां निम्बेव-अग्नेन विराजमानाः शरीरमणः पुन नीलकुटिलं
 नीलं-कम्पयन् इति-उक्तं च पुन अन्तर्जलपाननिर्वापितस्य अन्तः शरीरमन्त्रे नत् कचर्म-कचर्मण्यं तेन
 निरपिष्टस्य-अपिष्टस्य सन्तापकेश्चः अन्तापामिस्मन्निनम्, ऊर्ध्वं शरीरेणै, बहुसितं उरिषत्, भूमिशिखाकलाप
 मिष भूमकचर्ममिषेःश्लेषा केशानारं केशाद्यं वामकरकमलेन शीतेरतापामिस्मन्मयेन विमलीकुर्वाणा निवेद्य-
 पः पुनः विलुङ्घितकचान्तःपातिनीभिः किञ्चितानां-विश्रितानां, कचानां-कचानाम्, अन्ता-अन्ताय, पतनप्रदवाभि,

प्रत्युरसमपलप्यमानमुक्ताकलापः कूल एव मुहूर्तमात्रं स्थित्वा तस्य माधवीमन्दिरस्योदरालंकारभूते नभःपातमूर्च्छानि. स्पन्दमन्दाकिनीस्रोतस्त्रिपि मुक्ताशिलातले तत्क्षणोद्धृतैरमलमौक्तिकावदातजललवावली-लाञ्छितैस्तरणितुरगाखुरपुटाग्रखण्डितैराकाशशकलैरिव सतारकैरतिश्रमस्वेदकणिकाङ्कितकुन्तलीस्तनमण्डला-भोगविडम्बिभिस्तल्पीकृतैः पुटकिनीपलाशैर्निरन्तरमाच्छादिते द्वितीय इव सरसि शिरोभागनिहितपिण्डी-कृतोत्तरीयाशुकः शनकैर्न्यपीदत् [द] ।

अथ पल्लवान्तरालपातिभिर्द्वेद्वेद्वितारविन्दिनीदलकलापैरुल्लासिताम्बुरुहपरागराशिभिरुत्सङ्गिततरङ्ग-शिखरशीकरासारैः सरलीकृतसारसकेङ्कारविरुतिभिः सौरभाहृतभ्रमरीनिकरझाङ्कारमनोहरैः सन्तापहारिभिः सरःसमीरैः सरभसपरिरभ्यमाणसर्वाङ्गः, प्रभूतकालपरिहृतदर्शनया प्रस्तुतपरिहासयेव कुतोऽप्यागल्य निद्रया मुद्रितनयनयुगलः, स्वप्ने रसातलात् तत्कालमेवोद्गतम्, अनेकपुष्पस्तवकसवाधविटपच्छन्नमच्छिन्न-

अमलोदविन्दुसन्ततिभिः स्वच्छजलकणकलापैः, अनवरतं निरन्तर, प्रत्युरसं वक्ष स्थले, अपलप्यमानमुक्ता-कलापः अपलप्यमान -अपङ्क्यमान, मुक्ताकलाप -मुक्तामणिमाल्य यस्य तादृश, कूल एव तप्त एव, मुहूर्तमात्रं क्षण-मात्र, स्थित्वा विश्रम्य, मुक्ताशिलातले मुक्तामणिरूपशिलापट्टे, शिरोभागनिहितपिण्डीकृतोत्तरीयाशुकः शिरो-भागे-मस्तकाधस्तात्, उपधानरूपेणेत्यर्थ, निहित-स्थापित, पिण्डीकृतम्-आकुञ्चितम्, उत्तरीयम्-अशुकम्-सूक्ष्मश्लक्ष्णवत् यत्र तादृश सन्, शनकैः शनैः, न्यपीदत् उपविष्टवान् इत्यप्रेणान्वेति, तस्य प्रकृतस्य, माधवीमन्दिरस्य माधवीलतामण्डपस्य, उदरालङ्कारभूते अभ्यन्तराभरणरूपे, पुन नभःपातमूर्च्छानिःस्पन्दमन्दाकिनीस्रोतस्त्रिपि नभ पातेन-गगनमण्ड-लपतनेन, या मूर्च्छा-नष्टसङ्गता, तथा नि स्पन्दस्य-निश्चेष्टस्य, मन्दाकिन्या -गङ्गाया, स्रोतस -प्रवाहस्येव, त्विट्-कान्तिर्यासिं-स्तादृशे, पुन पुटकिनीपलाशैः कमलिनीपत्रैः, निरन्तर समप्रम्, आच्छादिते आस्तीर्णं, कीदृशे ? तत्क्षणोद्धृतैः तत्क्षणोर्धानीतैः, पुन अमलमौक्तिकावदातजललवावलीलाञ्छितैः अमलमौक्तिकवत्-उज्वलमुक्तामणिवत्, अवदा-तानां-निर्मलानां, जललवानां-जलविन्दुनाम्, आवलीभि -प्रेणीभि, लाञ्छितै -चिह्नितै, मिश्रितैरित्यर्थ, पुन तरणितुरगा-खुरपुटाग्रखण्डितैः तरणितुरगाणां-सूर्यसम्बन्धिनामधाना, खुरपुटे -पुटितखुरै, खण्डितै -त्रोटितै, सतारकैः तारका-सहितै, आकाशशकलैरिव आकाशखण्डैरिवेत्युत्प्रेक्षा, पुन अतिश्रमस्वेदकणिकाङ्कितकुन्तलीस्तनमण्डलाभोग-विडम्बिभिः अतिश्रमस्वेदकणिकाभि -अत्यन्तश्रमजन्यधर्मोदकविन्दुभि, अङ्किताना लाञ्छितानां, कुन्तलीस्तनमण्डलानां-कुन्त, लाञ्छ्यजनपदस्त्रीस्तनमण्डलानां, य आभोग -विस्तार, तद्विडम्बिभि -तदनुकारिभि, पुन तल्पीकृतैः स्वशय्यारूपतामापादितै -पुन कीदृशे ? द्वितीये प्रकृतसरोवरव्यतिरिक्ते, सरसि कासार इव [द] ।

अथ अनन्तरं, पल्लवान्तरालपातिभिः पल्लवान्तरालात्-पल्लवमध्यात्, पतनशीलै, अवतरद्विरित्यर्थ, पल्लवाभ्य-न्तरवाहिभिरिति यावत्, पुन उद्वेद्वेद्वितारविन्दिनीदलकलापैः उद्वेद्वित -उद्धृत, अरविन्दिनीदलकलाप -कमलिनीपत्र-राशियैस्तादृशै, पुन उल्लासिताम्बुरुहपरागराशिभिः उल्लासित -उत्क्षिप्त, अम्बुरुहाणां-कमलानां, परागराशि -रज -पुञ्जो यैस्तादृशै, उल्लासितेति पाठे उल्लासित -उद्धृत, पुन उत्सङ्गिततरङ्गशिखरशीकरासारैः उत्सङ्गिता -क्रोडीकृता, तरङ्गशिखरवर्तिन -तरङ्गोर्ध्वस्यन्दिन, शीकरासारा -जलकणधारापाता यैस्तादृशै, पुन सरलीकृतसारसकेङ्कारविरु-तिभिः सरलीकृता -विस्तारिता, सारसानां-पक्षिविशेषाणां, केङ्कारात्मिका, विद्यतय -शब्दा यैस्तादृशै, सौरभाहृतभ्रमरी-झाङ्कारमनोहरैः सौरमेण-परिमलेन, आहृतानाम्-आकृष्टानां, भ्रमरीणा, झाङ्कारै -कोलाहलै, मनोहरै -सुन्दरै, पुन सन्तापहारिभिः सन्तापशमकै, सरःसमीरैः प्रकृतसरोवरपवनै, सरभसपरिरभ्यमाणसर्वाङ्गः सरभस-सवेगं, परिरभ्यमाणानि-आलिङ्ग्यमानानि, सर्वाणि-समस्तानि, अङ्गानि-शरीरावयवा यस्य तादृश, पुन प्रभूतकालपरिहृत-दर्शनया प्रभूतकालं-प्रचुरकालं, परिहृत-परित्यक्त, दर्शनं यस्यास्तादृश्या, प्रस्तुतपरिहासयेव प्रस्तुत -प्रवर्तित, परि-हासो यथा तादृश्येव, निद्रया, कुतोऽपि कस्माच्चित् स्थानात्, आगल्य उपस्थाय, मुद्रितनयनयुगलः मुद्रितं-पिहित,

सदानमधुकरसहस्रोपसेवितम् कुलवहीनिकरपरिकरितया किञ्चिदासन्नवर्तिन्या परिन्धानसकृदावयवयाऽपि
प्रतिष्ठातोन्मीलवृषिकाधिकसौकुमार्योमङ्गलस्नीमुद्राहन्त्याऽभिनवकल्पलवया समीहितास्तेपमीपत्नीविमायात
पारिजातहृममग्राहीत् [घ] ।

वर्शानुपवमेव च प्रवृत्ता प्रवृत्तविभवेन सख्या सह समागमप्राप्तिमभिरभाविनी निरपैपीत् ।

विशेषावगतये च स्वप्रसन्न इत्ययम् सहासैवोपरन्तमतिठारम् 'उत्थितगुरुकार्यमारस भवतः किमिदं
प्रमावशक्तिः' इति सर्वयन्तमिव, 'धीरप्रकृते' सरोवदानमात्रेणापि विस्मितोऽसि' इत्युपहसन्तमिव, 'सूर्ज-
मेहि, दृश्यामि रन्ध्रप्रवेशपरम्पराम्' इत्याह्वयन्तमिव, उद्यमलक्ष्यपङ्कभगाहकेतिभिरुक्तमटितकर्मैः कर्म
पक्ष्यैरुक्तसितरोमाङ्गीपणाकृतिभिरुक्तमितपोपैराचर्षरभनिगर्मगच्छद्वैर्वराहयूपपतिभिः ससंभ्रममाकर्ष्य-

बननसुप्त-नेत्रद्वयं बस तारुणः स्वप्ने धननाम्नया पारिजातहृमं पारिजातहृमं भद्राहीत् धनम् । कीरम् ।
रसस्तलात् पातान्मय तत्कालमेष तत्त्वभवेन सहस्रं कर्ममागतम्, पुन कर्मकपुष्पस्तपकसंवाचवितपककर्म
कर्मैः-बहुभिः पुष्पकर्मैः-पुष्पकर्मैः संवाचा-उद्यम ये मितया साक्षा वै कर्म-माह्वयम्, पुन भविष्य
सन्तानमधुकरसहस्रोपसेवितं बहिष्कृत-अभिमानतः सन्तान-परम्परा येना तारुणाना मधुकराना-स्रमणया क्लेशेन
उपसेवितं-उद्यमम् पुन अभिनवकल्पलवया नवीनकल्पकल्पितवया समीहितास्तेपैः उपसेविताः वेधितः प्रवर्तित
इत्यर्थः यथा अभिमत आक्षेपः-आक्षेपेन बस तारुणम्, कीरताः उत्कृष्टवृत्तानि करपरिकरितया उत्कृष्ट-
पुष्पमैः वृत्तानि-धनानि परिकरितया-व्यातया पुन किञ्चिदासन्नवर्तिन्या किञ्चित्कल्पनया पुनः परिन्धान-
सकृदावयवयाऽपि परिन्धाना-स्मन्निहायवाता कल्प-सर्वं बन्धना मयावाहस्यपि प्रतिष्ठातो मन्त्रम्, उन्मील-
वृषिकाधिकसौकुमार्या उन्मील-उन्मीलमापम्, बहिष्कृतपि बहिष्कृत, कल्पिकर्मकर्मैः सौकुमार्य-मार्तवं बसा
ताच्छीम्, अङ्गलकर्मैः भवन्धनोमात्, उद्गहन्त्या धारकन्वेति विरोधः तदुदारे इ भङ्गकर्मैः भवन्धनस्यद्विम्, पुन
कीरम् । ईपत् मौहि किञ्चित्कल्पम् आयातं प्राहम् [घ] ।

य पुनः वर्षानुपवमेव प्रवृत्तपरिजातवर्धनानन्तरमेव प्रवृत्ता आपरित स्र अधिरमाविनी धीममाविनी
प्रवृत्तविभवेन उत्कृष्टकर्मकल्पिता सख्या हरिताहलेन सह, समागमप्राप्तिं चङ्गमननं निरपैपीत् निमित्तमात् ।

य पुनः स्वप्रसन्न मधुपरोक्षप्रसन्न विशेषावगतये कर्मविशेषाणां इत्ययम् इत्ययम् स्र अतिमहत्तः
अतिविपुलम् अन्धबुद्धस्य अप्रसन्नस्य अन्धवपुरुषहेपाङ्गनि भवन्धनोद्वेगलम् अन्धम्, अशौचीत् पुनवान् कीरम् ।
सहस्रैव बन्धनाय चकारन्ते उद्गहन्तम् पुनः अतितारं अनुकम्, पुनः उत्थितगुरुकार्यमारस उरहित-उद्यम
गुरु-सुहृद् कार्यमारो येन तारुण्य भयता एव इयं वर्तमाना प्रमावशक्तिः बन्धनान्तरता किं किमर्थं इति हर्षं,
सर्वयन्तमिव भर्तृमन्तमिव, पुनः धीरप्रकृते ! धीरकमात् । सरोवदानमात्रेणापि केरुलिखितवेषकर्मैः अद्यपि
विस्मितोऽसि अनुभूया कर्मैःऽसि' इति हन्तम्, उपहसन्तमिव उपहासापरन्तमिव पुन सूर्जं विप्रम्, यदि मान्
हस्यप्रवेशपरम्पराम् मनोहरेत्वापस्यति दृश्यामि दृशिगोचरीमयामि' इति हन्तम्, आह्वयन्तमिव आह्वयन्तमिव
पुन वराहयूपपतिभिः कल्पपणापतिभिः ससंभ्रमं उरुत्तरम् आकर्ष्यमानं भूयमानम् कीरः । तत्कालस्यैव
पञ्चमगाहकेतिभिः उरुत्तरं-उरुत्तरं अथ निवारिता पञ्चमगाहकेति-पञ्चमगाहकेति यैः सारुः पुनः उरुत्तरमटित
कर्मैः उरुत्तरकर्मैः कर्मैःपक्ष्यैः कर्मैःपरम्परायैः उरुत्तरसितरोमाङ्गीपणाकृतिभिः उरुत्तरैः उरुत्तरैः ऐमायै-मीपणा-
मयाविना आङ्गी-सरीरं येना तारुणः पुन उद्यमितपोपैः उद्य कर्म मितया येना-नादिक यैः सारुः पुनः आह्वय-
प्यनिगर्मगच्छद्वैः आचर्षरभनिगर्म-अन्तपत्तनयो बन्धि. ययै-अन्तरे नस्य तारुण्ये यन्तरे-उरुत्तरं
येना तारुणः पुन कीरम् । सन्ततता उरुत्तरं विपुष्मितमीमप्रतिष्ठाप्या विपुष्मिता-अभिव्यक्तः मीमा-मयाग

मानं समन्ततो विजृम्भितभीमप्रतिशब्दतया प्रत्युद्गम्यमानमिवारण्यचतुरङ्गहेषासहस्रैरतिविस्तारितया कम्प-
यन्तमिव प्लावयन्तमिव तर्जयन्तमिव कान्तारमतिमहतोऽश्ववृन्दस्य श्रवणपरुषहेषाध्वनिमश्रौपीत् [न] ।

‘हन्त, कस्मादयमदृश्यमानमर्त्यसंचारे निरन्तरगिरिग्रावदुर्गमाध्वनि मृगाधिपप्रमुखप्रेङ्खत्सत्त्वभीषणे
महारण्येऽस्मिन्नकाण्ड एव दिङ्मण्डलादृहासानुकारी समुल्लसितो हेषारवः ? किं तावदत्राभ्यर्णवर्तिं किमपि
नगरमास्ते ? किं वा कस्यचिद् दिग्विजयागतस्य नृपतेरावासित सैन्यम् ? उत म्लेच्छराजपुत्रः कोऽपि
मृगयाप्रसङ्गेनायातः ? आहोस्विदम्बरात् स्वयमेवावतीर्णः स्नातुं सप्तसप्तिः ? अथ गन्धर्वसुरविद्याधराणा-
मन्यतमः कतमोऽपि कमनीयोद्देशदर्शनकुतूहली विहरति ?’ इति मुहूर्तमिव ध्यात्वा समुपजातजिज्ञास-
स्तस्मात्तागृहाद् विनिःसृत्य सत्वरमध्यासिततटविटङ्कः समन्ततो विलोकयामास [प] । विप्रकृष्टतया तस्य
प्रदेशस्य, प्रांशुतया सरोरोधसः, सान्द्रतया च द्रुमावलीना यदा प्रयत्नप्रहितचक्षुरपि न किञ्चिद्द्राक्षीत्
तदाऽचिन्तयत्—‘किमिदानीं सरःपर्यन्तेषु निःशेषतो विचरामि ? अथवा किमनेन प्रस्तुतकार्यान्तरायकारिणा
निरर्थकाध्यवसायेन, सततमचलप्रकृतिना हि पुरुषेण भवितव्यम् । सप्रति च विरतसतापमुपशान्तशोष-

टिप्पणकम्—विटङ्कः—उच्चैः स्थानम् [प] ।

प्रतिशब्द—प्रतिध्वनिर्यस्य तत्तया, अरण्यचतुरङ्गहेषासहस्रैः अरण्यसम्बन्धि यच्चतुरङ्ग—गजाश्वरथपादगामी सेनाविशेष
तत्सम्बन्धिहेपात्मकध्वनिसहस्रैः, प्रत्युद्गम्यमानमिव प्रत्युत्थाप्यमानमिव, पुन अतिविस्तारितया अत्यन्तविस्तारेण,
कान्तारम् अरण्यं, कम्पयन्तमिव विलोलयन्तमिव, पुन प्लावयन्तमिव उद्वेलयन्तमिव, पुन, तर्जयन्तमिव भीषयन्त-
मिव [न] । हन्त इति खेदे, अदृश्यमानमर्त्यसञ्चारे अदृश्यमान—अलक्ष्यमाण, मर्त्यानां—मानवानां, सञ्चार—प्रचारो
यास्मिन्नादृशे, निरन्तरगिरिग्रावदुर्गमाध्वनि निरन्तरै—अविच्छिन्नै, गिरिग्रावभि—पर्वतशिलाभि, दुर्गम्—दु खेन गन्तु
शक्य, अध्वा—मार्गो यस्मिन्नादृशे, मृगाधिपप्रमुखप्रेङ्खत्सत्त्वभीषणे मृगाधिपप्रमुखै—सिंहप्रभृतिभि, प्रेङ्खद्भि—प्रचरद्भि,
सत्त्वै—प्राणिभि, भीषणे—भयानके, अस्मिन् प्रत्यक्षे, महारण्ये महावने, अकाण्ड एव अनवसर एव, दिङ्मण्डलादृ-
हासानुकारी दिङ्मण्डलसम्बन्धिवृहद्भासानुकारी, अयं श्रूयमाण हेषारवः अध्वनि, कस्मात् समुल्लसितः समुद्भूत ।
तावदिति वाक्यालङ्कारे, अत्र अस्मिन् अरण्ये, अभ्यर्णवर्तिं निकटवर्तिं, किमपि अपरिचितं नगरम्, आस्ते वर्तते,
किम् ? किं वा आहोस्वित्, दिग्विजयागतस्य दिग्विजयात्—दिशा विजय कृत्वा, आगतस्य—परावृत्तस्य, यदा दिग्विजयायमाग-
तस्य कस्यचित्, नृपतेः राज्ञ, आवासितं स्थापितं, सैन्यं सेना, उत किं वा ? मृगयाप्रसङ्गेन आखेटकप्रसङ्गेन, आयात
आगत, कोऽपि, म्लेच्छराजपुत्रः निपादाधिपकुमार, आहोस्वित् अथवा, स्नातुं स्नानार्थम्, अम्बरात् आकाशात्,
स्वयं आत्मना, अवतीर्णः अधस्तादागत, सप्तसप्तिः सूर्य, अथ अथवा, गन्धर्वसुरविद्याधराणामन्यतमः गन्धर्व—
गायकदेवजातिविशेष, सुर—देव, विद्याधर—गगनगमनादिविद्याकलितो जनविशेष, तदन्यान्य, कतमोऽपि तदवान्तरजातीयः,
कोऽपि, कमनीयोद्देशदर्शनकुतूहली रमणीयप्रदेशवलोकनाभिलाषी सन्, विहरति भ्रमति, इति इत्य, मुहूर्तमिव
क्षणमिव, ध्यात्वा विचिन्त्य, समुपजातजिज्ञासः समुत्पन्नहेषारवनिर्णयेच्छ, तदन्वेषणेच्छुरिति यावत्, तस्मात् प्रकृतात्,
लतागृहाद् माधवीलतामन्दिरात्, विनिःसृत्य निर्गम्य, सत्वर शीघ्रम्, अध्यासिततटविटङ्कः अध्यासित—अधिष्ठित,
तटविटङ्क—तटस्थोच्चस्थान येन तादृश, समन्ततः सर्वतः, विलोकयामास दर्श [प] । तस्य हेषारवोद्गमास्पदस्य, प्रदे-
शस्य स्थानस्य, विप्रकृष्टतया दूरतया, पुन सरोरोधसः निरुक्तसरोवरतटस्य, प्राशुतया औन्नत्येन, च पुन, द्रुमावलीनां
वृक्षपङ्क्त्यानां, सान्द्रतया निरन्तरतया, यदा यस्मिन् काले, प्रयत्नप्रहितचक्षुरपि प्रयत्नेन—प्रयासेन, प्रहिते—व्यापारिते,
चक्षुपी—नेत्रे येन तादृशोऽपि, किञ्चित् किमपि, न अद्राक्षीत् दृष्टवान्, तदा तस्मिन् काले, अचिन्तयत् आलोचयत्,
किमित्याह—इदानीं अधुना, सरःपर्यन्तेषु सरोवरप्रान्तेषु, निःशेषतः समेषु, विचरामि भ्रमामि, किम् ? अथवा
प्रस्तुतकार्यान्तरायकारिणा उपक्रान्तकार्यविघ्नकारिणा, अनेन चिन्तितेन, निरर्थकाध्यवसायेन व्यर्थप्रयत्नेन, किम् ?
न किमपि फलमित्यर्थं, हि यत्, पुरुषेण लोकेन, सततं निरन्तरम्, अचलप्रकृतिना स्थिरस्वभावेन, भवितव्यं भवितुम्-

कलापः प्रावृतोत्तरीयाशुकः कठोरपङ्केरुहानुकारिणा करेण किरणावलीजटालधार मण्डलाग्रमादाय विकटपद-
पातकम्पितभूगोलया गत्या विडम्बयन्निव स्थूलोच्चयेन प्रस्थितं गजकलभम् [भ], अनवरतकर्णताला-
स्फालितकपोलभित्तिभिः सरभसमाहन्यमानप्रस्थानमङ्गलतूर्य इव वनकरिभिः, अनिलचलितशाखाग्रगलित-
सितकलिकैः शिरसि विक्षिप्यमाणाक्षतकण इव वनस्पतिभिः, अङ्गसङ्गसवेह्लितलताखण्डोद्गीनैरावद्वमण्डलं
ध्वनद्भिरारभ्यमाणब्रह्मघोष इव मधुकैः, मानुपदर्शननिर्गर्गात्तरैस्त्वरितपदमग्रतः पलायमानैरुपदिश्यमान-
मार्ग इव मल्लिकाक्षैः, तत्क्षणनिपीतार्णोभिरुत्तीर्णैः सरोवराद् विरलतृणस्तम्बकवलनार्थमनुवेगमवनमितमूर्धभिः
पदे पदे सप्रदक्षिणं प्रणम्यमान इव प्राङ्मुखप्रस्थितैर्वनहरिणैः [म], प्रतिक्षण च स्फुरता दक्षिणेन चक्षुपा
भुजशिखरेण च द्विगुणीक्रियमाणगमनोत्साहः कणदशङ्कजलरङ्कुसकुलेन केतकीकुसुमरेणुपटलपांशुलेन जल-

टिप्पणकम्—स्थूलोच्चयेन मध्यमगत्या [भ] । मल्लिकाक्षा.—हसा. । अर्णं—जलम् [म] ।

विरलकेशकलापः दृढ यथा स्यात् तथा, अवनद्ध—नियन्त्रित, झानेन विरल—विकीर्ण, केशकलाप—केशपुञ्जो येन तादृश, पुन प्रावृतोत्तरीयाशुकः प्रावृतम्—आच्छादितम्, उत्तरीयम्, अशुक—सूक्ष्म-रङ्गवत्त्र येन तादृश, कठोरपङ्केरुहानुकारिणा कठोर—कठिन, यत् पङ्केरुह—कमल, तस्य, अनुकारिणा—सदृशेन, करेण हस्तेन, किरणावलीजटालधार किरणावल्या-
रश्मिजालेन, जटाला—व्याप्ता, धाग—अग्रभागो यस्य तादृश, मण्डलाग्रं रात्रम्, आदाय गृहीत्वा, विकटपदपातकम्पित-
भूगोलया विकटेन—सीपणेन, पदपातेन—पादविक्षेपेण, कम्पित—दोलित, भूगोलं—भूमण्डल यस्या तादृश्या गत्या, स्थूलोच्चयेन गजमध्यमगत्या गण्डशैलेन वा, प्रस्थितं प्रयातं, गजकलभं हन्तिशावक, विडम्बयन्निव अनुकुर्वन्निव [भ], पुन अनवरतकर्णतालास्फालितकपोलभित्तिभिः अनवरत—निरन्तरं, कर्णतालं—तालपत्राकृतिकर्णे, आस्फालिता—आहता, कपोलभित्तय—गण्डस्थलरूपा भित्तयो यैस्तादृशै, वनकरिभिः वनहस्तिभि, सरभसं सवेग यथा स्यात् तथा, आहन्य-
मानप्रस्थानमङ्गलतूर्य इव आहन्यमान—ताड्यमान, प्रस्थानमङ्गलतूर्य—प्रयाणकालिकमङ्गलजनकवाद्यविशेषो यस्य तादृश इव, पुन अनिलचलितशाखाग्रगलितसितकलिकैः अनिलचलिताया—पवनकम्पिताया, शाखाया, अग्रात्—शिखाया, गलिता—पतिता, सितकलिका—धेतकुञ्जालानि येषां तादृशै, वनस्पतिभिः वृक्षै, शिरसि मस्तके, विक्षिप्यमाणाक्षत-
कण इव विक्षिप्यमाणा—विकीर्यमाणा, अक्षतरुणा—आर्द्रतण्डुलकणा यस्य तादृश इव, पुन अङ्गसङ्गसवेह्लितलता-
खण्डोद्गीनैः अङ्गसङ्गेन—शरीरावयवाच्छेपेण, सवेह्लितानां—कम्पितानां, लताना, खण्डात्—वनात्, उद्गीनै—उत्पतितै, पुन आवद्धमण्डलं मण्डलीभवनपूर्वक, वद्धपङ्क्तिरुमिति यावत्, यथा स्यात् तथा, ध्वनद्भिः गुञ्जद्भि, मधुकैः श्रमरै, आरभ्यमाणब्रह्मघोष इव आरभ्यमाण—प्रवर्त्यमान, ब्रह्मघोष—ब्राह्मणकर्तृकाशीर्वाक्योच्चारण यस्यै तादृश इव, पुन मानुपदर्शननिर्गर्गात्तरैः मानुपदर्शनात्—मनुष्यावलोकनात्, निर्गर्गत—खभावत्, कातरै—भीरुभि, पुन त्वरितपदं त्वरित—क्षिप्र, पद—चरणं यस्मिस्तादृश यथा स्यात् तथा, अग्रतः पुरत, पलायमानैः धावमानै, मल्लिकाक्षैः मल्लिका-
वच्छुक्लम्, अक्षि—नेत्र येषां तादृशै, हसविशेषै, उपदिश्यमानमार्ग इव उपदिश्यमान—विज्ञाप्यमानो मार्गो यस्य तादृश इव, पुन तत्क्षणनिपीतार्णोभिः तत्क्षण—तत्काल, निपीत—नितरा पानकर्माकृतम्, अर्णं—जल यैस्तादृशै, पुन सरोवरात् सरसा श्रेष्ठात्, अदृष्टपाराख्यात्, उत्तीर्णैः ऊर्ध्वमागतै, पुन विरलतृणस्तम्बकवलनार्थं विरलानाम्—असान्द्राणां, तृणस्त-
म्बानां—तृणकाण्डानां, कवलनार्थं—चर्वणार्थम्, अवनमितमूर्धभिः नम्रीकृतमस्तकै, प्राङ्मुखप्रस्थितैः पूर्वमुखप्रयातै, वन-
हरिणैः वन्यमृगै, पदे पदे स्थाने स्थाने, सप्रदक्षिणं प्रदक्षिणक्रमेण, प्रणम्यमान इव अभिवाच्यमान इवेति सर्वत्रोल्लेखा [म] ।

च पुन, प्रतिक्षणं क्षणे क्षणे, स्फुरता सञ्चलता, दक्षिणेन चक्षुपा नेत्रेण, च पुन भुजशिखरेण भुजोर्ध्व-
भागेन, द्विगुणीक्रियमाणगमनोत्साहः द्विगुणीक्रियमाण—द्वैगुण्यमापाद्यमान, गमनोत्साह—प्रयाणोत्साहो यस्य तादृश, पूर्ववत् प्रागिव, कौवेरीं कुवेरस्वामिकाम्, उत्तरामित्यर्थ, दिशम्, उद्दिश्य लक्ष्यीकृत्य, प्रतस्थे प्रययौ इत्यधेणान्वेति, केन पथा प्राचा पूर्वम्, सरस्तीरेण प्रकृतसरोवरतटेन, कीदृशेन कणदशङ्कजलरङ्कुसकुलेन कणदशङ्क—अचकणदातृशङ्किभि, जलरङ्कुभि—जलीयमृगविशेषै, सङ्कुलेन—व्याप्तेन, केतकीकुसुमरेणुपटलपांशुलेन केतकीकुसुमानां—केतकीपुष्पाणां,

पतसकतरुफळपुष्टकृषिवाप्यारुमा चक्रवाकचक्रमुगलितार्थजगत्तामस्रकजटालेन वसुधनिडुडुपुडमानमधु
 कुकुटकमितेन वृपातवक्षितताडोच्छ्रुत्सच्छटापिच्छलेन कडोळमस्फाउनस्फुटितमुक्तिमुक्तमौक्तिकप्रकरता
 क्विदृष्टपदा निपादचतुःकोटिकृष्यकन्वस्वपुटितोद्देशेन दृश्यमानार्थवर्षितकशेरुप्रम्यिकभितकोळयुषप्रस्थानेन
 [य], उग्रसृगनाभिरपरिमलशिखातळानुमितगन्धसृगसिभान्तिना जवळीजतामन्विरोद्वनिपण्णरतिशिक्षिकार
 मिधुनेन विचित्रपत्ररयपद्ममुद्राक्षितसिक्तितळमूथलेन चक्षितपथनान्दोलितवनराजिविवरभ्ररद्विरळरविठोचिपा
 प्राचा सरस्वीरेष पूर्ववत् कौषेरी विष्णुमुद्दिश्य प्रवत्ये [र] ।

क्रमाच्च शृण्वन् पुरश्चरण्यातव्यचक्रितानां तटशिखातळसुपां जळमानुपद्वन्द्वानामुदकसम्प्रासाङ्कु-
 तानि, श्रीसृगनाभः समीरणोहसितकडोळशिखरशीकरानुसरणम्याङ्गुलामि पाठककुलानि, विखोक्यन् शकुन्-

टिप्पणकम्—कमजक-सृगलम् । कुकुट-वक्षिरोप । पिच्छलेन विविच्छेन । कतेरु-कन्वियेरो कते-
 क्वम् [य] ।

रेणुपत्रे—प्रापयुषे पात्रेण-निर्मलेन जलपतत्पकतरुफळपुष्टकृषिवाप्यारुमा जळे फळां-मळां पळमा-
 परिणताना तटफळाना-वृषाफळाना, पूष्टकृषिः कसे-कलेमि वास्या-मनोहरेष चक्रवाकचक्रमुगलितार्थजगत्-
 कामस्रकप्रटालेन चक्राभ्या-कोटाव्यपमिभितोपाषा चक्राः-पुष्पात् गमितेः-परीतै अर्थकथेः-अर्थमक्षितेः कमजकै-
 र्दरवाभ्यन्तगुणैः आजेन म्यातेन पुन वसुधनिडुडुपुडमानमधुकुकुटकमितेन वसुधनिडुडु-वेतसकतान्तेन
 पुग्रमार्ग-राष्ट्रीकरमार्ग मङ्ग-धवचक्रिनं कुकुटाया-चरणानुधर्गा कश्चित्-मुक्तिं वसिष्ठाद्येन यदा तत्र पुष्पमार्ग-
 मङ्गमि-मणोदरैः कुकुटै कमितेन-कृष्यादितेन पुन वृपातवक्षितताडोच्छ्रुत्सच्छटापिच्छलेन दृष्टपटा-
 दुरस्फनात् वक्षितेभ्यः-विष्विनेन ताकेभ्य-ताळकृष्येभ्यः वक्ष्यन्तीभिः-प्रकृत्योभिः रक्ष्यन्तीभिः-रक्षयामि-रक्षयामिः
 पिच्छलेन-आयेन पुनः कडोळमस्फाउनस्फुटितमुक्तिमुक्तमौक्तिकप्रकरताटकितदृष्टपदा रक्षेः-महातपी-
 आस्रकमेन-आषातेन स्फुटितायाः-सिक्तितायाः सिधौर्वासा इत्यर्थे कुलेषु मुष्टे-निर्मलै मौक्तिकप्रै-सुधामसिधौ-
 तारुणिता-वजातलाराका दृष्ट-सिद्ध वसिष्ठाद्येन पुनः निपादचतुःकोटिकृष्यकन्वस्वपुटितोद्देशेन निपादस-
 वाभ्यावस्य ना चतुःकोटि-चतुर्णं तद्यत् कृष्यैः-स्यावर्षये कने-घस्रस्यैः स्फुटित-आस्रकित ज्ञेय-प्रक्षेपे सस
 टाद्येन पुन दृश्यमानार्थवर्षितकशेरुप्रम्यिकभितकोळयुषप्रस्थानेन इत्यनाभामिः दक्षिणोष्ठीभ्रमणाभामि-
 कडोळकृष्यभिः कडोळकृष्यकन्वस्वपुष्टकृष्येवर्षिभिः कश्चित्-मुक्तिं कोळम्यस-चरुदराद्ये प्रथमं प्रयागं वसिष्ठाद्येन
 [य] पुन उग्रसृगनाभिरपरिमलशिखातळानुमितगन्धसृगसिभान्तिना कम् हन्त्यु- सृगनाभिरिम-
 क्तसृगनाभिरिमोहकान्तेन वसिष्ठाद्येन पिच्छलेन पाषाणपुलेन वसुधनि-चतुर्मानयोष्ठीकृता गन्धसृगना-भामि-
 दन्धाभ्युपाना विधान्ति-भ्रमापनयनं वसिष्ठाद्येन पुन जवळीजतामन्विरोद्वनिपण्णरतिशिक्षिकारमिधुनेन
 मळीकृतमन्विरोद्वेन कस्यसावकतासिद्धेयदृष्टमये सिरुषे-सिद्धे विधान्तमिति वाक्त्, रतिपिण्ड-रतिभान्तं क्विचर्मिधु-
 वेवक्षितेभ्यः वसिष्ठाद्येन पुन विचित्रपत्ररयपद्ममुद्राक्षितसिक्तितळमूथलेन विचित्राया नानाविधाना पन-
 रवाना-स्तनं त्रयन्तं नृति परं-पद्म- तर्ष रच-भार्गं यदा दाह्यतां पश्चिमाभिः यदा विचित्राभिः स्फुटिताभि-
 पारतुष्टिभिः अक्षितं विक्षितं शिक्तितं-बाहुधमनं गुणैः-गुणैर्मसिष्ठाद्येन पुन वक्षितपथनान्दोलितवनराजि-
 विधरभ्ररद्विरळरविठोचिपा चक्षितेन कलेन-बाहुना भाग्योष्ठिता-प्ररम्भिताया वनरुषैः वनस्यङ्गस विवरय-
 ट्ठत्त धरत्-उग्रश्च र्जितेभिः-सर्वेभाषाद्ये वसिष्ठाद्येन [र] ।

च पुन क्रमात् शनै उच्यते वरीष्यं तीरे जटम्, अधिष्ठाः प्रश्नं च पुरस्तात् क्षेम भाग्येन इति
 धनम्, अत्राक्षितं दृष्टवानिच्छेयान्तेति, किं इत्यं । पुरश्चरण्यातव्यचक्रितानां पुर-क्षे चरणप्रतल-पारक्षेभ्यः
 रन-सम्भवं चक्रिणा-उग्रसृगनां तटशिखातळसुपां दीप्तसिद्धेपरिर्वाना जळमानुपद्वन्द्वानां ज्वरीवनपुष्पवर्षा-
 , उग्रसृगनासाङ्कुतानि जलेतटवक्षितकडोळानुसरणं भवणोष्ठीकृतैः पुनः समीरणोहसितकडोळ

जिघृक्षयाऽन्तरिक्षादवाक्चञ्चुकृतजलप्रपातानि वञ्जुलजातानि, बहुमन्यमानः परस्परवितीर्णतामरसकेसर-
कवलानि क्रौञ्चयुगलानि, श्लाघयन् विलासताण्डवमण्डितलतामण्डपतलानि प्रचलाकिमण्डलानि [ल],
सञ्चरद्विधाधरीचरणालककरक्तमुक्ताशिलातलमासन्नाश्रमनिवासिनीभिस्तापसकुमारिकाभिरुपचितालवाल-
वलयितमूलैस्तारुभिराहितानुत्तरशोभमुत्तरं तीरमधिरूढः, [व], पुरस्तान्नेदिष्टम्, अधिष्ठानमिव साक्षाद्वस-
न्तस्य, विस्मयावहमतिवहलतया, श्यामलतया च शरन्निशाकरभयाद् बहुलपक्षक्षपान्धकारमिव पिण्डीभूतम्,
अम्बुगर्भभारेण तरुणाभ्रमण्डलमिव नभस्तलाद् भ्रष्टम्, एलालवङ्गनागपुन्नागसकटम्, उत्कटोत्कलितकक्को-
लकफलामोदम्, उद्गाढफलितमातुलिङ्गनारङ्गनालिकेरीजम्बीरसुभगम्, आभोगभुमपनसम्, आपीनफलापीड-
पीडितदाडिमीखण्डम्, उद्दण्डराजकदलीमन्दिरप्रभाकन्दलितान्धकारम्, आकारितमधुकरीविसरविसारि-

टिप्पणकम्—प्रचलाकी-मयूर [ल] ।

शिखरशीकरानुसरणव्याकुलानि समीरणेन-वायुना, उल्लसितानाम्-उत्थिताना, कञ्जोलाना-वृहत्तरङ्गाणां, शिखरे-उपरि,
ये शीकरा -जलकणा, तदनुसरणव्याकुलानि-तदनुगमनव्यग्राणि, चातककुलानि चातरुगणान्, वीक्षमाणः पश्यन्, पुन
शकुलजिघृक्षया शकुलानां-मत्स्यविशेषाणां, जिघृक्षया-ग्रहणेच्छया, अन्तरिक्षात् आकाशात्, अवाक्चञ्चुकृतजल-
प्रपातानि अवाची-अवनता, चञ्चु -तुण्ड येपा ते अवाक्चञ्चव -वका, तै कृत जले प्रपात -निपतन येपु तादृशानि, वञ्जुल-
जातानि वेतसराशीन्, विलोकयन् पश्यन्, पुन परस्परवितीर्णतामरसकेसरकवलानि परस्परस्मै-अन्योन्यस्मै,
वितीर्ण -दत्त, तामरसकेसराणां-कमलकिञ्जलकाना, कवल -प्रासो यैस्तादृशानि, क्रौञ्चयुगलानि कौशानां-कराङ्गुलानाम्ना लोक-
प्रसिद्धपक्षिविशेषाणां, युगलानि-मिथुनानि, बहुमन्यमानः उत्कृष्ट मन्यमानः, पुन विलासताण्डवमण्डितलतामण्ड-
पतलानि विलासेन-लीलया, यत् ताण्डव-नृत्य, तेन मण्डिता -अलङ्कृता, लतामण्डपतला -लतागृहभूमय यैस्तादृशानि,
प्रचलाकिमण्डलानि प्रचलाकिनां-प्रचलायते य स प्रचलाङ्ग-शिखा, तद्वता मयूराणां, मण्डलानि-गणान्, श्लाघयन्
प्रशंसन् [ल], तीरं कीदृशम् ? सञ्चरद्विधाधरीचरणालककरक्तमुक्ताशिलातलं सञ्चरन्तीनां-विहरन्तीनां, विद्या-
धरीणां-विद्याधरस्त्रीणां, चरणालककै -पादलाक्षाद्रवै, रक्त, मुक्ताशिलातलं मुक्तामणिरूपपापाणो यस्मिस्तादृशं, पुन आसन्ना-
श्रमनिवासिनीभिः सन्निहिताश्रमनिवासिनीभि, तापसकुमारिकाभिः मुनिकन्यकाभि, उपचितालवालवलयित-
मूलैः उपचितै -वर्धितै, आलवालै -मूलस्थजलाधारै, वलयित-वेष्टित मूलं येपा तादृशै, तरुभिः वृक्षै, आहितानुत्तर-
शोभम्; आहिता-उत्पादिता, अनुत्तरा-अत्युत्कृष्टा शोभा यस्य तादृशम् [व], कीदृशमारामम् ? नेदिष्टं अत्यन्तनिकटम्,
पुन वसन्तस्य ऋतुराजस्य, साक्षात् प्रत्यक्षम्, अधिष्ठानमिव आधारमिव, पुन अतिवहलतया अतिविस्तारितया,
विस्मयावहं आश्चर्यजनकम्, च पुन, श्यामलतया कृष्णवर्णतया, शरन्निशाकरभयात् शरच्चन्द्रकर्तृकापहरणभयात्,
पिण्डीभूतं पुञ्जीभूत, बहुलपक्षक्षपान्धकारमिव कृष्णपक्षनिशान्धकारमिव, पुन अम्बुगर्भभारेण जलपूर्णादरगौरवेण,
नभस्तलात् गगनतलाद्, भ्रष्टं अध पतितं, तरुणाभ्रमण्डलमिव परिणतमेघमण्डलमिव, पुन एलालवङ्गनागपुन्नाग-
संकटं एलादिलतासकीर्णम्, पुन उत्कटोत्कलितकक्कोलकफलामोदं उत्कट -अतिमात्र, उत्कलिताना-कोरकिताना,
कक्कोलकफलानां कक्कोलकाख्यवृक्षविशेषफलानाम्, आमोद -सौगन्ध्यं, यस्मिस्तादृशम्, पुन उद्गाढफलितमातुलिङ्गनारङ्ग-
नालिकेरीजम्बीरसुभगं उद्गाढफलितै -अत्यन्तफलितै, मातुलिङ्गादिजम्बीरान्तवृक्षै, सुभग-मनोहरम्, पुन आभोग-
भुमपनसं आभोगेन-विस्तारेण, भुम्भा -अवनता, पनसा -'कटद्वल'शब्देन लोकप्रसिद्धवृक्षविशेषा यस्मिस्तादृशम्, पुन
आपीनफलापीडपीडितदाडिमीखण्डं आपीनानां-अतिस्थूलाना फलानाम्, आपीडै -शिरोमाल्यै, पीडित -
अवनमित, दाडिमीखण्ड -दाडिमीवन यस्मिस्तादृशम्, पुन उद्दण्डराजकदलीमन्दिरप्रभाकन्दलितान्धकारं
उद्दण्डानाम्-उन्नतानां, राजकदलीनां-कदलीविशेषाणां, यानि मन्दिराणि-गृहा, तत्प्रभाभि -तत्कान्तिभि, कन्दलिता -
अङ्कुरिता, बद्धमूला इत्यर्थं, अन्धकारा यस्मिस्तादृशम्, पुन पुन आकारितमधुकरीविसरविसारिपाटलामोदं
आकारित -आहृत, आकृष्ट इति यावत्, मधुकरीविसर -अमरीगणो येन तादृश, विसारी-विस्तृत, पाटलाया -कृष्णकृन्ताया,

पादछानोद्भूम्, अपनिवृत्तीपशासिधिसरकेकायमानमवमुक्षरशिसिक्कळम्, असम्परित्पत्तखरीटपक्षपुट
 विक्षिप्तसप्तपक्षवक्ष्यकम्, उद्विक्कासरोप्रकुमुमपांसुधूसरितसारिकानिकरप्रधारिततरुणकपोतम्, अमलकळ-
 पौतशास्त्रकापखरपिखरप्रियङ्गुमखरीजाळकन्तर्निळीनचकोरम्, आरम्भकलिकळहकोकिकुळकुळितकळि-
 काधितवृत्तमाळम्, उन्मीळितमुकुळवकुळानोकलनिकुळकुळकपिखळ [५] कषिवातपस्यहयातुकपिपोत-
 सेष्यमानरकाशोकपक्षमव्यूह, कषिवाळीडपिप्यलीफळकळकण्ठकुक्षरकुक्षरकुक्षरहायमानवात्स्यूह, कषित् कृष्ण
 गुरुच्छायातिपञ्जरोमन्धायमानचरमिपुन, कषिवाकण्यमानप्रन्धिपर्णकप्रासिम्भस्त्रिककुक्षरवधनवुर्गुरखन
 [५], बहुलशो गन्धर्षवाळिकाकण्ठस्फुटितवक्ष्यकळोद्रीर्णपतसारम्, अनेकशो गुह्यकामिसारिकासेवित-

टिप्यनकम्—अन्तरिम—वक्ष्यविशेष [५] । बासीक—बासावित । वास्यूह—अव्ययी [५] ।

मानोव—अरुद्रमन्थो यक्षित्कारणम्, पुनः अपनिवृत्तीपशासिधिसरकेकायमानमवमुक्षरशिसिक्कळं अपनिवृत्ता-
 कपगतता विद्या-संश्लेषो येषां तारुणानां विकसितानामित्यर्थः नीपशासिनां कवन्मन्थानां शिष्येभ्यु-सन्मार्गेषु, केकायमान-
 केकायनवापी न्याहरम् मसुक्षर-मार्ग-इवैव येषां वा मुक्षर-वाचालं शिष्येभ्यु-सम्पन्नवर्गं यक्षित्कारणम्, पुनः
 अस्तंभ्यरिक्कळखरीटपक्षपुटविक्षिप्तसप्तपक्षवक्ष्यकं अस्तंभ्य-संघातयितैः विद्वद्भिः-गच्छद्भिः उद्विगमानैरित्ये-
 वकरीटैः-अन्तान्तरपक्षिभिर्येनै फलपुटानां पुनःकारणानां विक्षिता परितः पाशिताः सप्तकष्यकषकाः-उत्तच्छायाकष्यक-
 सन्निधियुक्त्युक्त यक्षित्कारणम्, पुनः उद्विक्कासरोप्रकुमुमपांसुधूसरितसारिकानिकरप्रधारिततरुणकपोतं क-
 ष्यं उद्विगो वा विकस्य-विक्षिप्तं येषां तारुणानां ऐश्वर्यमन्निधनां-तरुक्षरवक्षिरेपचमन्निधनां कुमुमानां-मुष्माणां पाशुति-
 परागैः पूर्यमाणानां-विक्षिप्तपौतखरपिखरप्रियङ्गुमखरीजाळानां धारिभ्रमण-पक्षिभिर्येषां निक्षेप-उपप्लुत प्रतपशिताः-कसिन
 कपोलीकप्रान्त्युत्पादना वक्षिताः तस्मा-सुनान कषेताः-पारुक्ता यक्षित्कारणम् पुनः अमलकळकषीतशाळाका
 पखरपिखरप्रियङ्गुमखरीजाळकन्तर्निळीनचकोरं अमलक उज्ज्वलक कषीतवस-मुगर्णस याः सभका-मदिना
 तद्विर्णं वदं पखर-पक्षिकन्तनवक्षः तदुपस्य पिम्भरस-पीतवर्णस प्रिनङ्गुमखरीजाळकस-वङ्गमखरीपुञ्जस कन्ता अमन्तै,
 लिङ्गना वक्षेरा-पक्षिभिर्येषां यक्षित्कारणम्, पुनः आरम्भकलिकळहकोकिकुळकुळितकळिकाधित
 वृत्तमाळं आरम्भा प्रवर्तितः केकिकळहः कषीतकळो रैचारयैः कोकिकुळै-केकिकळपे, भाङ्गुळिता-म्यात्र
 कक्षिक्रान्तिा कोरकक्षिधिका कृताभम मानवङ्गि-यक्षित्कारणम्, पुनः उन्मीळितमुकुळवकुळानोकळविकुळ
 कुषाकपिखलं उन्मीळित-आक्षिर्णितः मुकुळ-विक्षिधिकाधोन्मुचनक्षिना येषां तारुणानां बहुमानोपहानां बहुमानस-
 पुनःसक्षिणेषाणां निवृत्ते-कानने कृन्तः-गुह्यतः कषिकस-पक्षिभिर्येषां यक्षित्कारणम् [५] । पुनः कषित्
 कषिधित् स्फेो आतपस्यहयातुकपिपोतसेष्यमानरकाशोकपक्षमव्यूहं आतस्यहयातुकिं धूर्यंरुक्कषिरवा-
 नाङ्गुलि कषिपरी वानरुषाणैः ऐमयान-आशोकमानाः रक्षायोऽस्य-रक्षयवोऽस्य उज्ज्वल-उद्विगमपरिपोति-
 धारणम्, पुनः कषित् कषिधिव्रगो आळीडपिप्यलीफळकळकण्ठकुक्षरकुक्षरकुक्षरहायमानवात्स्यूहं बास्यं-आका-
 शितं पिप्यका-मौषपिभिर्येषां कषं केन तारुणस कष्य-अप्यकण्ठपुत्रस कष्यस्य उद्वैव-विशेष उद्विगममाणा-
 उद्विहेति अन्तममाला वात्स्यूह-यक्षिणेषां यक्षित्कारणम्, पुनः कषित् कषिधित् स्थाने कृष्णगुरुच्छायातिपञ्ज
 रोमन्धायमानचरमिपुनं कृष्णपुत्रोः-काकण्ठकष्यस्य अयानां निकलानि-अपिह्यानि ऐमयानमाभानि-ऐमय-
 पक्षित्तणाङ्ग्य पुनःकष्यं कषं वदित-उन्मावपन्ति कसपिपुलापि-कसरो नाम-अपिभिर्येषां एष मिक्षुयानि-इह्यानि यक्षि-
 धारणम् पुनः कषित् उन्मीळित आकण्यमानप्रन्धिपर्णकप्रासिम्भस्त्रिककुक्षरवधनवुर्गुरखनं आकण्यमाना-
 भूवमानां प्रन्धिपर्णकपशितां-प्रन्धिपर्णककष्यकषिपमकषकां कस्युरि-मङ्गुलाया-अन्धयमाना इमाना-रुताया, सुंर
 कन्ता-सुंरैति कष्यं यक्षित्कारणम् [५], पुनः बहुलशो बहुल स्फेये, गन्धर्षवाळिकाकण्ठस्फुटितवक्ष्यकळो
 द्रीर्णपतसारं पन्धर्ववाळिकाकण्ठ-गन्धर्वकषरवनाक्षिभिर्येषां यक्षित्कारणम् अन्धै-माङ्गुलै अत एव सुद्विगै-विर्णै
 तदस्यकषैः-इधरवक्षिः उद्विगो-उद्विगमित्य क्तशाए-कष्यं यक्षित्कारणम् पुनः अनेकशो अनेकस्फेये, गुह्यकामि-

नमेस्वीथिकान्धकारम्, असकृत् सिद्धसुन्दरीनिवद्धवालमन्दारदुमालवाल, सततमवतंसलालसभुजङ्गभामिनीभग्नसतानकानेकप्रवालम्, [स] अन्तरान्तरा च विकचकाञ्चनारविन्दवनराजिनीभिर्मदनज्वरवेदनविदून्विद्याधरीपरिभुक्तविविक्तोदरैः सान्द्रहरिचन्दनलतामन्दिरैः श्यामलीकृतपरिसराभिरुपर्युपरिघटितस्फटिकशिलाश्रेणीतरङ्गिततीराभिर्नीरापसर्पणक्रमस्थितस्यानफेनराजिभिरिव पयस्यमानपयःपूरपूरिताभिः सरसीभिरुद्भासितम् [ह], अम्भोधिमथनमिव सुरभिपारिजातोद्गमसुभगमुत्सर्पितगर च, त्र्यम्बकोत्तमाङ्गमिव पतत्रिमार्गाङ्कितमध्यमानीलनागलतावनद्धवालपूगं च, कामिनीकपोलतलमिव पत्रलतालीकृतच्छायमुद्यमधूक-

टिप्पणकम्—घनसार.—कंपूर. [स] ।

सारिकासेवितनमेस्वीथिकान्धकार गुह्यकाभिसारिकाभि—गुह्यको नाम देवयोनिविशेष, तत्सम्बन्धिनीभि, अभिसारिकाभि—जारगामिनीभि प्रच्छन्ननायिकाभि, सेवित—आश्रित, नमेहणा—तदाख्यवृक्षविशेषाणा, वीथिकाया—पङ्के, अन्धकारो यस्मिस्तादृशम्, पुन असकृत् अनेकवारम्, सिद्धसुन्दरीनिवद्धवालमन्दारदुमालवालं सिद्धसुन्दरीभि—सिद्धपुरुषसुन्दरस्त्रीभि, निवद्धा—निर्मिता, वालमन्दारदुमाणा—ह्रस्वमन्दाराख्यदेववृक्षाणाम्, आलवाला—मूलस्थजलाधारा यस्मिस्तादृशम्, पुन सततं निरन्तरम्, अवतंसलालसभुजङ्गभामिनीभग्नसतानकानेकप्रवालम् अवतंसलालसाभि—आभरणाभिलाषिणीभि, भुजङ्गभामिनीभि—सर्पस्त्रीभि, भग्नानि—त्रोटितानि, सतानकस्य—तदाख्यदेववृक्षस्य, अनेकानि—बहुनि, प्रवालानि—पट्टया यस्मिस्तादृशम् [स], च पुन, अन्तरा अन्तरा मध्ये मध्ये, सरसीभिः विशालसरोमि, उद्भासितं उद्दीपितम्, कीदृशीभि ? विकचकाञ्चनारविन्दवनराजिनीभिः विकचानां—विकसितानां, काञ्चनारविन्दाना—सुवर्णकमलाना, वनै, राजन्ते—शोभन्ते यास्तादृशीभि, पुन मदनज्वरवेदनाविदून्विद्याधरीपरिभुक्तविविक्तोदरैः मदनज्वरवेदनया—कामज्वरदु खेन, विदूनाभि—परितप्ताभि, विद्याधरीभि—विद्याधरनारीभि, परिभुक्त—सुरतसुखानुभवस्थानोक्त, विविक्त—निर्जनम्, उदरम्—अभ्यन्तर येषां तादृशै, सान्द्रहरिचन्दनलतामन्दिरैः निविडहरिचन्दनाख्यदिव्यलतागृहै, श्यामलीकृतपरिसराभिः श्यामलीकृता—श्यामतामापादिता, परिसरा—पर्यन्तभूमयो यासां तादृशीभि, पुन उपर्युपरिघटितस्फटिकशिलाश्रेणीतरङ्गिततीराभिः उपर्युपरि—समीपोर्ध्वदेशे, घटितया—निविष्टया, स्फटिकशिलाश्रेण्या—स्फटिकाख्यप्रस्तरपङ्क्त्या, तरङ्गितानि—सजाततरङ्गाणि, तीराणि यासा तादृशीभि, अत एव नीरापसर्पणक्रमस्थितस्यानफेनराजिभिरिव नीरापसर्पणक्रमेण—जलापसारणप्रकारेण, स्थिता स्याना—सहता, फेनराशि—फेनपुञ्जो यासु तादृशीभिरिवेत्युद्येक्षा, पुन पयस्यमानपयःपूरपूरिताभिः पयस्यमानाना—पयासीव—दुग्धानीवाचरता, पयसा—जलाना पूरै—प्रवाहै, पूरिताभि—पूर्तिमापादिताभि [ह], पुन कीदृशम् ? अम्भोधिमथनमिव समुद्रमन्थनमिव, सुरभिपारिजातोद्गमसुभगं सुरमे—सुगन्धे, पारिजातस्य—तदाख्यदेवतरो, उद्गमेन—प्ररोहेण, यद्वा सुरभिभि—सुगन्धिभि, पारिजातोद्गमै—पारिजातकुसुमै, पक्षे सुरमे—कामधेनो, पारिजातस्य—तदाख्यवृक्षस्य, उद्गमेन—निर्गमेन, सुभग—मनोहरम्, च पुन, उत्सर्पितगरम् उत्सर्पिण—ऊर्ध्वं गच्छन्त, तगरा—तगरजातीया वृक्षा यस्मिन्, पक्षे उत्सर्पित—उद्धृत—गर—विष यस्मात् तादृशम्, पुन त्र्यम्बकोत्तमाङ्गमिव त्रीणि अम्बुकानि—नेत्राणि यस्यासौ त्र्यम्बक शिव, तस्य उत्तमाङ्गं—मस्तकमिव, पतत्रिमार्गाङ्कितमर्थं पतत्रिणा—पक्षिणां, मार्गेण, अङ्कित—चिह्नितं, मर्थं—मध्यप्रदेशो यस्य तादृशम्, पक्षे पतन्त्या त्रिमार्गया—त्रय स्वर्ग—मर्त्य—पातालरूपमार्गो यस्यास्तया, गङ्गयेलथं, तदुक्त महाभारते—“क्षितौ तारयते मर्त्यान् नागास्तारयतेऽप्यथ । दिवि तारयते देवास्तेन त्रिपथगा स्मृता ॥” इति, अङ्कित मय यस्य तादृशम्, च पुन, आनीलनागलतावनद्धवालपूगम् आ—समन्तात्, नीलया नीलवर्णया, नागलतया—नागाख्यलताविशेषेण, पक्षे लताकारेण नागेन—सर्पेण, अवनद्ध—आवद्ध, वालपूया—वालकमुकवृक्ष, पक्षे केशकलापो यस्मिन् पक्षे यस्य तादृशम्, पुन कामिनीकपोलतलमिव कामिन्या—नायिकाया, कपोलतलगण्डस्थलम्, इव, पत्रलतालीकृतच्छायं पत्रलाभि—पत्रपूर्णाभि, तालीभि—तदाख्यवृक्षै, पक्षे पत्रलतानां—तदाकाररचनाविशेषाणाम्, आल्या—पङ्क्त्या, यद्वा पत्रलतया—पत्राकाररचनाया आल्या—सख्या, कृता, छाया—अनातप, पक्षे शोभा यस्मिस्तादृशम्, च पुन, उद्यन्मधूकधवलम् उद्यद्भि—प्रकटीभवद्भि, मधूकै—‘महुडा’पदेन लोकविश्रुतवृक्षफलै, पक्षे उद्यन्मधूकवत्

पाटलाभोवम्, अपनिव्रनीपशासिश्चरकेकायमानमवमुस्ररिशिसिद्धम्, अस्वस्वरिद्धत्तस्यटीन्पसुपुट
 विशितसप्तश्रवणवक्त्रम्, उद्विक्कासरोध्रकुसुमर्पासुपूसरितसारिकानिकरप्रतारितवरुणकपोतम्, अमलकल-
 धौतशकाक्षपत्ररुपिसुरप्रियङ्गुमखरीजाळकान्वर्निहीनषकोरम्, आरष्यकतिक्कल्लक्ष्मोक्किकुसुमकुडितककि-
 क्कचित्तपूतमालम्, उम्मीक्षितमुकुडयकुडानोकहनिकुसुमकुजल्पिञ्जल [४] कषिवातपस्यूह्यालुकषिपोत-
 सेष्यमानरक्षशोक्षरुष्यभ्यूह, क्विदाहीडपिपळीफळकळकण्टकुडरकुडकुडायमानवात्स्यूह, क्वित् कृप्य
 गुरुच्छायानिपण्यरोमन्यायमानचरमिधुन, क्विवाकर्ष्यमानप्रन्धिपर्णकपासिक्कुरिकाकुडरुडनमुधुरसन
 [५], वहुलशो गन्धर्वदाडिकवकृष्टसुदितवतवस्वस्वोद्रीर्णघनसारम्, अनेकशो गुण्यभिसारिकसेवित-

टिप्पणम् - कञ्जरीया - कञ्जरीये [४] । वाडीया - वाडीया । वात्स्यूह - उम्पही [५] ।

मान्ये - उत्पद्यन्ते वसिष्ठावहम्; पुन अपमिद्वनीपशासिश्चरकेकायमानमवमुस्ररिशिसिद्धं अपनिवा-
 अस्वस्व विवा-संश्लेषे येना तादृशाना निक्षिप्तानामिदानीं पीपशाणिना वरम्पुत्राणां शिरोरेप-कर्मामरेषु, केन्द्रमान-
 केन्द्रकम्पाथी प्याहत् मसुकरं-मरेण-हर्षेण यैव वा मुकरं-वाचां विदियुक्तं-मसुकरं वसिष्ठावहम्; पुन-
 अस्वस्वरिद्धत्तस्यटीन्पसुपुटविशितसप्तश्रवणवक्त्रं अलक्यै-सम्बाहरीः सिद्धि-गच्छति ज्यैयमौरीसक-
 सञ्जरीटी-कञ्जरीयमिद्विधेये षण्डुदान्यां पुदाञ्जरेष्वाम्ना विविधाः परितः पात्रिता एतत्तद्वत्तका-कञ्जरीयमस्य
 सम्पत्तिपुण्युक्त वसिष्ठावहम्; पुन उद्विक्कासरोध्रकुसुमर्पासुपूसरितसारिकानिकरप्रतारितवरुणकपोत क-
 कर्षं उद्वेयो वा निक्का-निक्कनं येना तादृशाना रोक्ष्यम्पिना-उराक्यस्यमिद्विधेयसम्पिना कुमाना-पुष्पाणा पाण्डि-
 परमैः पूसरिता-विद्विरीटस्यवितपेत्तनीडानां वारिवायां-पक्षिमिद्वयायां निक्केय-सन्नेन प्रसारिताः-समिद
 क्योटीन्पसुपुटवदवा वदिताः वदवा-पुषानः क्योत -पाराकता वसिष्ठावहम्; पुन अमलकलधौतशकाक्ष-
 पत्ररुपिसुरप्रियङ्गुमखरीजाळकान्वर्निहीनषकोरं अमलक-उम्पकल कर्षतस-गुणैः वा सभवा -पत्रिवा-
 तावितं म्पुषर-पक्षिमययय्य धूपस पित्रस-वीतवर्गस भिङ्गुनञ्जरीवाकस-कुसुमञ्जरीपुषस म्पुत मन्वरे,
 सिमिना वधेत -पक्षिमिद्वया वसिष्ठावहम्; पुन आरष्यकतिक्कल्लक्ष्मोक्किकुसुमकुडितककिक्कचित्त
 पूतमालं धारयः प्रवर्तित. वैशिक्यद्वे श्रीवाक्यो वैताहरी योऽस्मिन्-वैशिक्यद्वये, वद्विता-मसा
 क्विदाहिता भेरकमिद्वया वद्विवाय आपवृत्ति-वसिष्ठावहम्; पुन उम्मीक्षितमुकुडयकुडानोकहनिकुसु-
 मकुजल्पिञ्जलं उन्नीक्षित-आमिर्षु मुसु -वैशिक्यद्वयेमुसुवद्विधेय येना तादृशाना कुमानोक्षाना वद्विक्क-
 पुण्यसिद्धिवायाः सिद्धे-अनेन कुन्ता-उम्पताः क्विक्कना-पक्षिमिद्वया वसिष्ठावहम् [४] पुन क्वित्
 क्विक्कित् स्ये मातपस्यूह्यासुपुषिपोतसेष्यमानरक्षशोक्षरुष्यभ्यूहं मातपस्यूह्यासुपुषिपोतसेष्यमान-
 क्विक्कित् क्विपोतैः वामरुष्यैः ऐम्पमान-आभैकानाः रक्षशोक्ष-रक्षशोक्षेकस्य पञ्चभ्यूह-उम्पवद्विक्कित्-
 वसिष्ठावहम्; पुन क्वित् क्विमिद्वया, आलीडपिपळीफळकळकण्टकुडरकुडकुडायमानवात्स्यूहं आर्ष्यं-माता-
 क्वित् पिप्यम्ना-जोषिमिद्वयेकस्य क्वं येन तादृशस्य क्वस्य-अप्यम्पुस्र कण्टस्य कुडर-विद्वेण इड्डकामाय -
 इड्डरेद्वि स्यवन्मताः वात्स्यूह-पक्षिमिद्वया वसिष्ठावहम्; पुन क्वित् क्विमिद्वये स्ये क्व्यागुडकस्यपाणिपण्य
 रोमन्यायमानचरमिधुनं क्व्यागुः-वागागुक्कस्य अवावा निष्पानि-वपिमिद्वया रोमन्यायमानानि-रोमन्य-
 वरितस्राङ्ग्य पुनक्यैव क्वं वन्ति-स्यवावन्ति क्वमिद्वयानि-क्यरो वाम युगमिद्वेण तस्य सिद्धानि-उन्नीनि वसि-
 ष्ठावहम् पुन क्वित् इड्डकित्, आकर्ष्यमानप्रन्धिपर्णकपासिक्कुरिकाकुडरुडनमुधुरसनं आकर्ष्यमाना-
 म्पुवमाताः प्र-वन्मिद्वयानि-प्रन्धिपर्णकस्यनिद्वेयवद्विक्कना वद्विक्कित्-उन्नी-गन्धस्याना वद्वाना-वन्मना, कुं-
 कना-कुंरिदि वद्वे वसिष्ठावहम् [५], पुन वहुलशः वहुल स्ये, गन्धर्वदाडिकवकृष्टसुदितवतवस्वस्वो
 द्रीर्णघनसारं मन्धर्वदाडिकवमि-मन्धर्वदाडिकवमिद्वयेयवद्विक्कना वद्वे-आह्वे म्पु एव उद्विदि-सिद्धिं,
 वद्विक्कित्-वद्विक्कित् उद्विदि. वद्विक्कित् क्वाराः-कुंरु वसिष्ठावहम्; पुन अनेकशो अनेकस्ये, गुण्यभिसारि-

नमेरुवीथिकान्धकारम्, असकृत् सिद्धसुन्दरीनिवद्धवालमन्दारद्रुमालवालं, सततमवतंसलालसभुजङ्गभामिनीभग्नसतानकानेकप्रवालम्, [स] अन्तरान्तरा च विकचकाञ्चनारविन्दवनराजिनीभिर्मदनज्वरवेदनविदून्विद्याधरीपरिभुक्तविविकोदरैः सान्द्रहरिचन्दनलतामन्दिरैः श्यामलीकृतपरिसराभिरुपर्युपरिघटितस्फटिकशिलाश्रेणीतरङ्गिततीराभिर्नीरापसर्पणक्रमस्थितस्त्यानफेनराजिभिरिव पयस्यमानपयःपूरपूरिताभिः सरसीभिरुद्भासितम् [ह], अम्भोधिमथनमिव सुरभिपारिजातोद्गमसुभगमुत्सर्पितगरं च, त्र्यम्बकोत्तमाङ्गमिव पत्रलतालीकृतच्छायमुद्यमधूकपत्रत्रिमार्गाङ्कितमध्यमानीलनागलतावनद्धवालपूगं च, कामिनीकपोलतलमिव पत्रलतालीकृतच्छायमुद्यमधूक-

टिप्पणकम्—घनसार—कर्पूर. [स] ।

सारिकासेवितनमेरुवीथिकान्धकार गुह्यकामितारिकाभि—गुह्यशे नाम देवयोनिविशेष, तत्तम्वन्धिनीभि, अभिसारिकाभि—जारगामिनीभि प्रच्छन्ननायिकाभि, सेवित—आश्रित, नमेरुणा—तदाख्यवृक्षविशेषाणा, वीथिकाया—पङ्के, अन्धकारो यस्मिस्तादृशम्, पुन असकृत् अनेकवारम्, सिद्धसुन्दरीनिवद्धवालमन्दारद्रुमालवालं सिद्धसुन्दरीभि—सिद्धपुरुषसुन्दरस्त्रीभि, निवद्धा—निर्मिता, वालमन्दारद्रुमाणा—हृत्सुमन्दाराख्यदेववृक्षाणाम्, आलवाला—मूलस्थजलाधारा यस्मिस्तादृशम्, पुन सततं निरन्तरम्, अवतंसलालसभुजङ्गभामिनीभग्नसतानकानेकप्रवालम् अवतंसलालसाभि—आभरणाभिलाषिणीभि, भुजङ्गभामिनीभि—सर्पस्त्रीभि, भग्नानि—त्रोटितानि, सतानकस्य—तदाख्यदेववृक्षस्य, अनेकानि—वहूनि, प्रवालानि—पट्टवा यस्मिस्तादृशम् [स], च पुन, अन्तरा अन्तरा मध्ये मध्ये, सरसीभिः विशालसरोभि, उद्भासितं उद्दीपितम्, कीदृशीभि ? विकचकाञ्चनारविन्दवनराजिनीभिः विकचानां—विकसिताना, काञ्चनारविन्दाना—सुवर्णकमलाना, वनै, राजन्ते—शोभन्ते यास्तादृशीभि, पुन मदनज्वरवेदनाविदून्विद्याधरीपरिभुक्तविविकोदरैः मदनज्वरवेदनया—कामज्वरदु खेन, विदूनाभि—परितप्ताभि, विद्याधरीभि—विद्याधरनारीभि, परिभुक्त—सुरतसुखानुभवस्थानीकृतं, विविक—निर्जनम्, उदरम्—अभ्यन्तर येपा तादृशै, सान्द्रहरिचन्दनलतामन्दिरैः निविडहरिचन्दनाख्यदिव्यलतागृहै, श्यामलीकृतपरिसराभिः श्यामलीकृता—श्यामतामापादिता, परिसरा—पर्यन्तभूमयो यासा तादृशीभि, पुन उपर्युपरिघटितस्फटिकशिलाश्रेणीतरङ्गिततीराभिः उपर्युपरि—समीपोर्ध्वदेशे, घटितया—निविष्टया, स्फटिकशिलाश्रेण्या—स्फटिकाख्यप्रस्तरपङ्क्या, तरङ्गितानि—सञ्जाततरङ्गाणि, तीराणि यासा तादृशीभि, अत एव नीरापसर्पणक्रमस्थितस्त्यानफेनराजिभिरिव नीरापसर्पणक्रमेण—जलापसारणप्रकारेण, स्थिता स्थाना—सहता, फेनराशि—फेनपुञ्जो यासु तादृशीभिरिव्युत्प्रेक्षा, पुन पयस्यमानपयःपूरपूरिताभिः पयस्यमानाना—पयांसीव—दुग्धानीवाचरता, पयसा—जलानां पूरै—प्रवाहै, पूरिताभि—पूर्तिमापादिताभि [ह], पुन कीदृशम् ? अम्भोधिमथनमिव समुद्रमन्थनमिव, सुरभिपारिजातोद्गमसुभगं सुरमे—सुगन्धे, पारिजातस्य—तदाख्यदेवतरो, उद्गमेन—प्ररोहेण, यद्वा सुरभिभि—सुगन्धिभि, पारिजातोद्गमै—पारिजातकुसुमै, पक्षे सुरमे—कामधेनो, पारिजातस्य—तदाख्यवृक्षस्य, उद्गमेन—निर्गमेन, सुभग—मनोहरम्, च पुन, उत्सर्पितगरम् उत्सर्पिण—ऊर्ध्वं गच्छन्त, तगरा—तगरजातीया वृक्षा यस्मिन्, पक्षे उत्सर्पित—उद्धृत—गर—विष यस्मात् तादृशम्, पुन त्र्यम्बकोत्तमाङ्गमिव त्रीणि अम्बुकानि—नेत्राणि यस्यासौ त्र्यम्बक शिव, तस्य उत्तमाङ्ग—मस्तकमिव, पत्रत्रिमार्गाङ्कितमध्यं पत्रत्रिणा—पक्षिणां, मार्गेण, अङ्कित—चिह्नित, मध्यं—मध्यप्रदेशो यस्य तादृशम्, पक्षे पतन्त्या त्रिमार्गाया—त्रय स्वर्ग—मर्त्य—पातालरूपमार्गा यस्यास्तया, गङ्गयेत्यर्थ, तदुक्तं महाभारते—“क्षितौ तारयते मर्त्यान् नागास्तारयतेऽप्यथ । दिवि तारयते देवास्तेन त्रिपथगा स्युता ॥” इति, अङ्कित मन्थ यस्य तादृशम्, च पुन, आनीलनागलतावनद्धवालपूगम् आ—समन्तात्, नील्या नीलवर्णया, नागलतया—नागाख्यलताविशेषेण, पक्षे लताकारेण नागेन—सर्पेण, अवनद्ध—आबद्ध, बालपूषा—वालकमुकवृक्ष, पक्षे केशकलापो यस्मिन् पक्षे यस्य तादृशम्, पुन कामिनीकपोलतलमिव कामिन्या—नायिकाया, कपोलतल—गण्डस्थलम्, इव, पत्रलतालीकृतच्छायं पत्रलाभि—पत्रपूर्णाभि, तालीभि—तदाख्यवृक्षै, पक्षे पत्रलतानां—तदाकाररचना विशेषाणाम्, आल्या—पङ्क्या, यद्वा पत्रलतया—पत्राकाररचनाया आल्या—सख्या, कृता, छाया—अनातप, पक्षे शोभा यस्मिस्तादृशम्, च पुन, उद्यन्मधूकधवलम् उद्यद्भि—प्रकटीभवद्भि, मधूकै—‘महुडा’पदेन लोकविश्रुतवृक्षफलै, पक्षे उद्यन्मधूकवत्

चवळं च, आपानगोष्ठीबन्धमिव मधुकरकामोदितमामत्तनानामधुपमण्डलीमुद्धरितं च, कश्मीरमण्डलमिव विकसत्कुङ्कुमकण्डकमनीयमनेकक्षीरप्रामानुगतं च, वातरोगोपहतमिव बहुगुस्मसंकुलोदरं इयामलताभ्रान्तं च, सर इवोत्पलाशमङ्गिकाशमुत्तरच्छहरिसेवितं च [ह्य], पावपैरुपि पवनकम्मशिक्षीर्यैस्त्रयभक्तिवमौलिभिरिव निर्धर्ष्यमानं, छटाभिरुपि विकसितसखकामिः कौमुदोत्तानजोचनाभिरिव विखोस्यमानं, विटपैरुपि विचतपद्मवान्तरितरविक्रप्रवेक्षैरुप्यप्रसारितकरसहस्रैरिव धियसामम्, अट्टभिरुपि वर्धितवनिजजिह्वमकुसुम-

टिप्पनकम्—अममोधिमयनमिव सुरमिपारिजातप्रमसुभगमुस्सर्पितगरं च एकत्र सुरमियावी-पारिजातवृक्षोत्पान्नाश्च उद्धरितं च अन्यत्र सुगन्धिपारिजातकुसुमसोभनम् उद्धरत्तसहस्रं च । इयमलताशाम्भूमिव पत्रछटामार्गाद्विस्तृतमभ्यमार्गीलनागलताघमज्जवाहपूरो च एकत्र पत्रह्यनिष्ठिमभ्ये कृष्णकण्ठकालकण्डसंघातं च, अन्यत्र पक्षिपाक्षितमभ्यम्, जानीन्मत्तानह्रीक्षिप्रकाशसाम्भवं च । कामिनीकपोलतलमिव पत्रछटातीक्ष्णतपत्रमयमुद्यमधुक्कथयत्तं च एकत्र पत्रवेस्वा सखीविदितलोमं विकसत्प्रभूकुसुमसौरं च अन्यत्र पत्रेवतासीतकृताव्यमानम् उद्धरत्तमधुक्कथयत्तम् । आपानगोष्ठीबन्धमिव मधुकरकामोदितमामत्तमधुपमण्डलीमुद्धरितं च एकत्र मधुवर्षदिक्रमन् ईक्ष्वीमपयगोष्ठीमसमुत्तरं च, अन्यत्र भ्रमराणाम्भ्रं (!) [म्भ्र-म्भ्र] इति हीमभ्रमरसंघातमुद्धरितं च । कश्मीरमण्डलमिव विकसत्कुङ्कुमकण्डकमनीयमनेकक्षीरप्रामानुगतं च एकत्र विकसितकुङ्कुमगह्वरप्रद-रत्नश्रेयं किराण्यवसंभविस्तेवसमुत्तं च अन्यत्राभ्यं विरोधेन समानार्थं बाह्यकुसंघातसंयुक्तं च । वातरोगोपहतमिव बहुगुस्मसंकुलोदरं इयामलताभ्रान्तं च एकत्र छटाशुभ्ररोगप्रसृतज्वरं इयामलताभ्रं च अन्यत्र बन्धकछातंघात-क्षीरैस्त्रयैः मियुद्धकाल्यासं बन्धकविक्रमकाण्डं च वा । सर इवोत्पलाशमङ्गिकाशमुत्तरच्छहरिसेवितं च एकत्र मन्त्रकमोसपिष्टेभ्यः सिद्धीर्षेभ्यःकमण्डकश्रेणितं च सिद्धीर्षेभ्यःकमण्डकश्रेणितं च वा, अन्यत्र उद्धरतिपर्यन्तिक्रमिनीतक-सुखं महापद्मकण्ठसेवितं च [ह्य] ।

पवर्ध-पौरम्; पुन आपानगोष्ठीबन्धमिव सुपापागसमाश्रितेभ्यो मधुकरकामोदितं मधुमि-मधुक् करके-वाधिमैव फले मधुकरके-अन्धप्रतिधैः आमोदितं-मन्दास्त्रीहृद्यम्, यथा मधुकराना-भ्रमराणां कामोदितं-क्षेच्छया बलिनेन तादृश्यम्, च पुन आमत्तनानामधुपमण्डलीमुद्धरितम् आनन्दनाम्-अम्यताना पापामधुप्रणा-जानामभ्रराणां फले नानामधु-पायिना मन्त्रक्या-सम्युक्तं मुद्धरितं-बाधाकितम्, पुनः कश्मीरमण्डलमिव कश्मीरस्यप्रदेहेभ्यो विकसत्कुङ्कुमकण्ड-कमनीयं विकसति कुण्डलितं, कुङ्कुमि-तरास्वप्रक्षीरौषधये यस्मिन्कारणेन कश्चिन्-बन्धनावप्रदेहेन कमनीयं-रमणीयम् च पुन अनेकक्षीरप्रामानुगतम् अनेकेभ्यः-बहुता किराणां ह्यमना क्ताना वा नो घन-सङ्घ-तेन स्युष्यन्-धनुश्रमम्, फले अनेके बहुभि किराणा-किरण्यवसंभाना प्रदेः-संघस्यैः ननुयतं-सङ्घिम्; पुन वातरोगोपहतमिव वातव्याधिभ्रंशितमिव बहुगुस्मसंकुलोदरम् बहुभि कुण्डलैः-धमकण्ठवर्धनं एतन्मे म्याम्, उदरं-मार्थं बल फले कुण्डलैः-वातरोगास्त्रेण व्यापिता स्युष्यन्, उदर-अत्र यस तादृश्यं च पुनः इयामलताभ्रान्तं इयामलताभि-इयाम-बन्धनिर्धतामि फले इयामलता-इयामवर्धेन आकान्तं-व्यास्यं पुनः सर इव क्वायमिव उत्पलाशमङ्गिकाशम् उद्ध-उर्ध्वं पद्मकामि-पर्यामि वातां तादृश्यं मङ्गिका-मुष्यमिच्छेयताः म्या-विनीतकरुवा घृष्टेभ्यः इथा वा यस्मिन्-रह्यम्, यथा उद्ध-उद्धता पलाशा-किङ्कडशा मङ्गिका-निबन्धता म्या-विनीतक यस्मिन्कारह्यम्, फले उत्पानि-कम्मलि अशन्ति-मुकन्तं ये त उत्पलाशा यथा उद्ध-प्राबन्धेव फलक-मास ये अशन्ति तादृशा मङ्गिकायाः इत्यपिवा यस्मिन्कारह्यम्, च पुन उद्धरत्तच्छहरिसेवितम् अयमि-बहुभि तरुः-पक्के हरिमि-मार्थैः फले उद्धरामि-बहु-तरामि अनेमि-महासौ-क्षेणं-व्यास्यं [ह्य] । पुन पवनकम्मशिक्षीरं पवन-बाहुना कम्-कम्पनशीलं मियत्र विरोधायै यथा तादृशः पावपैरुपि अत्रुपि विस्मयवक्षितमौलिभिरिव विस्मयेन-सौन्दर्यवर्धनायैव पक्षित-कम्पित-मौलि-महासं यथा तादृशैरिव निर्धर्ष्यमानं निरुप्यमानम् पुनः विकसितसखकामिः पुष्पितपक्षयिः मद्यभिरुपि कौमुदोत्तानजोचनाभिरिव ईक्ष्वेन-किरण्यवसंभानेन उदान-जनीक्षिते बाधने-मन्त्रे वातां तादृशीभिरिव वेखोस्यमानं इयमानम् पुन विचतपद्मवान्तरितरविक्रप्रवेक्षैः सिद्धैः-सिद्धैः फले-मधुकरके-अन्धप्रति-

समृद्धिभिरन्योन्यवद्धस्पर्धैरिवाध्युष्यमाणम्, एकमन्दिरमिव सकलवनदेवतानां, नन्दनमिव नन्दनस्य, तिलकमिव त्रिलोक्याः, रतिगृहमिव रतेः, आयुधागारमिव कुसुमायुधस्य, राजधानीनगरमिव मधोः समन्ततोऽर्धगव्यूतिमात्रपरिणाहमशेषतः क्रकचक्षतकरिदन्तक्षोदपाण्डुरतरेण क्षोदीयसा मौक्तिकचूर्णवालुकाप्रकरेण समसुकुमारभूतलमतिवहलस्निग्धपादपाभिराममाराममद्राक्षीत् [ज] ।

तस्य चारामस्य रमणीयतानिधानं, नानाविधाभिधानतरुसहस्रसंवाधमप्यन्धकारनिर्भरतया तमालमयमिवोपलक्ष्यमाणम्, अतिशीतलतया च कन्दरमिव हिमाद्रेः, उदरमिव क्षीरोदस्य, हृदयमिव हेमन्तस्य, शरीरान्तरमिव शिशिरानिलस्य, तुषारगिरिजन्मभूमिभूतमभ्यन्तरमवततार [अ] ।

अवतीर्णश्च तस्मिस्तापमतापमातपमनातपं तपनमतपनं दिवसमदिवस श्रीष्ममश्रीष्म कालमकालं तुषारपातमतुषारपातं त्रिभुवनमत्रिभुवनं सर्गक्रमममंस्त [आ] । समचिन्तयच्च—

टिप्पनकम्—अध्युष्यमाणम्—आश्रीयमाणम् । क्रकच—करपत्रम्, क्षोदीयसा अतिसूक्ष्मेण [ज] ॥

व्यवहित, रविकरप्रवेश—सूर्यकिरणप्रवेशो यैस्तादृशैः, विटपैरपि शाखाभिरपि, ईर्ष्याप्रसारितकरसहस्रैरिव ईर्ष्या-परस्परस्पर्धया, प्रसारितं-विस्तारित, करसहस्र-हस्तसहस्र यैस्तादृशैरिव, त्रियमाणं स्त्रीक्रियमाणम्, पुन दर्शितनिजनिजद्रुमकुसुमसमृद्धिभिः दर्शिता-आविष्कृता, निजनिजद्रुमाणां—स्वस्वोचितगृहाणां, कुसुमसमृद्धि—पुष्पसम्पत्तिर्यैस्तादृशैः, ऋतुभिरपि ऋतुपटकेनापि, अन्योन्यवद्धस्पर्धैरिव परस्परकृतेष्वैरिव, अध्युष्यमाणम् अधिष्ठीयमानम्, पुन सकलवनदेवतानाम् अशेषवनाधिष्ठातृदेवानाम्, एकमन्दिरमिव प्रधानभवनमिव, पुन नन्दनस्य इन्द्रोपवनस्यापि, नन्दनमिव अभिनन्दरुमिव, ततोऽप्युत्कृष्टमित्यर्थं, पुन रतेः कामदेवपत्न्या, रतिगृहमिव रमणमन्दिरमिव, पुन कुसुमायुधस्य पुष्पवाणस्य, कामदेवस्येति यावत्, आयुधागारमिव वाणगृहमिव, पुन मधोः वसन्तस्य, राजधानीनगरमिव राजधानीरूप नगरमिव, पुन समन्ततः चतुर्दिक्षु, अर्धगव्यूतिमात्रपरिणाहं गव्यूतिर्नाम क्रोशयुग, तदर्थ—क्रोश, तत्परिमाणं, परिणाह—विस्तारो यस्य तादृशम्, पुन क्रकचक्षतकरिदन्तक्षोदपाण्डुरतरेण क्रकच-करपत्रेण, अतस्य—विदीर्णस्य, करिदन्तस्य—हस्तिदन्तस्य, य क्षोद—चूर्णं, तद्वत् पाण्डुरतरेण—पीतखलिततातिथेत्वर्णेन, क्षोदीयसा अतिसूक्ष्मेण, मौक्तिकचूर्णवालुकाप्रकरेण मुक्तामणिचूर्णरूपसिकतासमूहेन, अशेषतः सर्वत, समसुकुमारभूतल सम-निम्नोन्नत-भावरहित, सुकुमार-मृदुल च, भूतल—पृथ्वीतल यस्मिस्तादृशम्, पुन अतिवहलस्निग्धपादपाभिरामम् अतिवहलै—अत्यधिकै, स्निग्धै—सरसै, पादपै—वृक्षै, अभिरामं—मनोहरम् [ज] ।

च पुन, तस्य प्रकृतस्य, आरामस्य उपवनस्य, अभ्यन्तरम् मध्यम्, अवततार प्रविष्टवान्, कीदृशम् ? रमणीयतानिधानं रमणीयताया—सौन्दर्यस्य, निधानं—निधिभूतम्, पुन नानाविधाभिधानतरुसहस्रसंवाधमपि नानाविधानि—वहुविधानि, अभिधानानि—नामानि यस्य तादृशेन, तरुसहस्रेण—वृक्षसहस्रेण, संवाधमपि सर्कोर्णमपि, अन्धकारनिर्भरतया अन्धकारातिशयेन, तमालमयमिव तमालाख्यवृक्षप्रायमिव, उपलक्ष्यमाणं प्रतीयमानम्, च पुन, अतिशीतलतया अत्यन्तशैत्येन, हिमाद्रेः हिमाचलस्य, कन्दरमिव गुहारूपमिव, कन्दमिव इति पाठे मूलभूतमिव, पुन क्षीरोदस्य क्षीरसागरस्य, उदरमिव मध्यमिव, पुन हेमन्तस्य तदाख्यशीतऋतो, हृदयमिव अभ्यन्तरमिव, पुन शिशिरानिलस्य शिशिरऋतुसम्बन्धिवायो, शरीरान्तरमिव रूपान्तरमिव, पुन तुषारगिरिजन्मभूमिभूतं तुषारगिरे—हिमालयस्य, जन्मभूमिभूतं—जन्मक्षेत्ररूपम् [अ] ।

च पुन, तस्मिन् निवृत्तोपवनाभ्यन्तरे, अवतीर्णः प्रविष्ट सन्, तापम्, अतापं तापभिन्नम्, पुन आतपं सूर्यप्रकाशम्, अनातपम् आतपभिन्नम्, पुन तपनं सूर्यम्, अतपनं तत्रान्तारितप्रकाशतया सूर्यभिन्नम्, पुन दिवसं दिनम्, अदिवसं दिनभिन्नम्, श्रीष्मम् उष्णम्, अश्रीष्मं शीष्मभिन्नम्, कालं समयम्, अकालम् असमयम्, पुन तुषारपातं हिमस्यन्दम्, अनुषारपातम् तुषारपातभिन्नम्, त्रिभुवनं स्वर्गमर्त्यपातालख्यभुवनत्रयम्, अत्रिभुवनं त्रिभुवनभिन्नं, सर्गक्रमं विपरीतचष्टिप्रकारम्, अमंस्त मेने, च पुन, समचिन्तयत् समालोचितवान्, किमित्याह—मन्ये

घषलं च, आपानगोष्ठीवन्धमिष मधुकरकामोदितमामत्तनामधुपमण्डलीमुत्तरित च, कदमीरमण्डलमिष विकसत्कुङ्कुमकण्डकमनीयमनेकक्षीरप्रामाजुगत च, धातुरोगोपहतमिष वहुगुस्मसंकुलोवर इयामलताश्राव्यं च, सर इवोत्पलाशामडिक्कासुमुत्तरलहरिसेवित च [क्ष], पादपैरपि पवनकम्प्रशिक्षैर्पर्वस्यचलितमौलि-
मिरिष निर्वर्ष्यमान, लतामिरपि विक्षसितस्यचक्षमि कौतुकोत्तानजोपनामिरिष विडोक्त्यमान, विदपैरपि विततपल्लवान्तरितरविकरप्रयेत्तैरीर्ष्याप्रसारितकरस्यलैरिष त्रियमाणम्, ऋभुरिपि दक्षितनिजनिजदुमकुसुम-

टिप्पणकम्—धम्मोधिमचनमिष सुभिमिपारिजातोद्भूतसुमगमुत्सर्पितगरं च एकत्र धुरमिमाबी-पाति-
आलुङ्गोप्यालबाद उरुतमिष च अन्वत्र सुभिमिपारिजातकुसुमसोमनम् उरुत्पलाशकम् च । उप्यम्कोत्तमाङ्गमिष
पतत्रिभागोद्भूतमध्यमानीलनागलताधमदधातुपूर्णं च एकत्र पठुङ्गानिद्रितमर्चं कृष्णकणिकावदकसंघतं च,
अन्वत्र पश्चिपाहितमन्मम्, धनीकनस्यवहीडिक्काकण्डकम् च । क्यसिमीकपोलतालमिष पत्रलतालीकृतकषाय
मुपममधुकषयलं च एकत्र पत्रवत्या सखीविहितयोर्मे विकसन्मधुकुसुमगौरं च अन्वत्र पवनचामीतवङ्गालपामानम्
उरुत्पन्मधुकषयलम् । आपानगोष्ठीवन्धमिष मधुकरकामोदितमामत्तमधुपमण्डलीमुत्तरितं च एकत्र नय-
वार्पितकम् इपक्षीममपगोष्ठीमासुलत्वे च अन्वत्र अमटागाम् [१] [म्—म्] इतं हीनभ्रमरसंघाम्बुधितं
च । कदमीरमण्डलमिष विकसत्कुङ्कुमकण्डकमनीयमनेकक्षीरप्रामाजुगतं च एकत्र विकसितकुङ्कुमकण्डक-
रमधीर् कीराम्यजगसंधिघंरासस्युक्तं च अन्वत्राप्येकं विदोक्त्यं समत्वां नानाङ्गुलसंघातस्युक्तं च । धातुरोगोपहतमिष
वहुगुस्मसंकुलोवर इयामलताश्राव्यं च एकत्र कलकुम्भोपमस्यस्यरं इयामलकम् च अन्वत्र अनेककषासंघात-
कीपमर्चं विवङ्गकषायार्थं शयमभ्रविषयार्थं च वा । सर इवोत्पलाशामडिक्कासुमुत्तरलहरिसेवित च एकत्र
मयकमरसाधिदिस्य विद्यीर्ष्यकण्डकमण्डकेवितं च, विद्यीर्ष्यकण्डकमण्डकेवितं च वा, अन्वत्र उरुत्रिपर्वविषयिकमनीयक-
वृत्तं महापत्रकवातरसवितं च [क्ष] ।

धषलं-गोष्ठी पुनः आपानगोष्ठीवन्धमिष सुपानयमासविद्येयमि मधुकरकामोदितं मज्जि-मपू-क-राशिमैष
पक्ष मज्जक-नपवात्रिषये आमोदित-अण्डकौटम्, यथा मधुकराणां-अमरणां कामोदित-लेखना चनिर्घं तादृशम्,
च पुनः आमत्तनामामधुपमण्डलीमुत्तरितम् आमत्तनाम्-जन्मतानां नानामधुपानां-नात्रामपतां पक्षे नानामप-
पायिनां मण्डला-समुद्भूतं सुविरतं-वाचसिष्ठम्, पुनः कदमीरमण्डलमिष कदमीरमण्डलमिष विकसत्कुङ्कुमकण्ड-
कमनीयं विधर्गन्तं पुञ्जितं उरुमानि-तदाकण्डकविद्योपपक्षे वसिष्ठारसेन उरुतेन-अमपानप्रवेक्षेन कमनीय-रमन्मिम्,
च पुनः अमकक्षीरप्रामाजुगतम् अनंकां-बहुनां कीरणां सुग्रहां, म्थानां वा यो मान-उम्भू-तेन धनुपत-
जनुवदम् पक्षे अनेके बहुभि कीरणां-कीरप्यवनानां म्थये-संघर्षके अतुगदं सवितम्; पुनः धातुरोगोपहतमिष
वत्स्यवर्षिप्रवितमि मधुगुस्मसंकुलोवरम् बहुभि गुण्यै-अपकाण्डकमि-पतुलं म्थाम्, इदं-मप्यं वस, पक्षे
गुञ्ज-वातगुम्भारप्येन म्थानिना सज्जम्, उदर-स्यरं वस तादृशम् च पुनः इयामलताश्राव्यं इयामलताश्रि-इयामा-
श्रानिर्सेवाभिः पक्षे इयामलता-स्यमवर्षेन भाव्यतं-म्थाम्; पुनः सर इप अशरमिन् उत्पलाशामडिक्कासुम्
उ-उरु-पक्षे पक्षानि-पक्षानि वायां तादृश्या मन्त्रिणा-गुण्यविद्येयताः अथा-विनीतराया वस्येकना यथा वा वसिष्ठ-
रम्भु यथा उ-उरुता पक्षेया विगुण्यताः मन्त्रिणा-निरकन्ताः अथा-विनीतराया वसिष्ठारम्भु पक्षे अस्मिन्-
अमन्मि अर्थात्-मुञ्जतं ये उ उरुमसा यथा उ-प्राव्येन फलादं-मार्तं च अर्धित तादृश्या मन्त्रिणाः ईर्ष्येय
वसिष्ठारम्भु, च पुनः उरुतरलहरिसवितम् उरुभि-बुभि तादृ-च-अने. हरिभिः-मर्केः पक्षे उरुपता-बु-
नानि नर्दभि महाउरु वस्ये म्थाम् [क्ष] । पुनः पवनकम्प्रशिक्षैरौ पवन-बायुता इयं अपनही-
वितरं विगान्ताय वेता तादृ- पादपैरपि पौरपि त्रिभयवसितमौलिमिरिष विस्मेन-हीर्ष्यैरर्षणावर्षेन वसिष्ठ-
वर्षिना नर्दि-मण्डं यथा तादृशिन नियम्यमानं विदोक्त्यमानम् पुनः विकसितस्यचक्षमि पुष्कटाण्डाभि-
नामिपि धीनुत्ताननाचनामिरिष धीनुत्त-नरुत्तारसन उरुत्त-उन्मिष्ठं सचन नवन वायां तादृशमि-
नास्यमाने एतमानम् पुन विततपल्लवान्तरितरविकरप्रयेः । इत्ये. विदुः योः-नूनरं अन्वित-

समृद्धिभिरन्योन्यवद्धस्पर्धैरिवाध्युष्यमाणम्, एकमन्दिरमिव सकलवनदेवतानां, नन्दनमिव नन्दनस्य, तिलकमिव त्रिलोक्याः, रतिगृहमिव रतेः, आयुधागारमिव कुसुमायुधस्य, राजधानीनगरमिव मधोः समन्ततोऽर्धगव्यूतिमात्रपरिणाहमशेषतः क्रकचक्षतकरिदन्तक्षोदपाण्डुरतरेण क्षोदीयसा मौक्तिकचूर्णवालुकाप्रकरणेण समसुकुमारभूतलमतिवहलस्निग्धपादपाभिराममाराममद्राक्षीत् [झ] ।

तस्य चारामस्य रमणीयतानिधानं, नानाविधाभिधानतरुसहस्रसंवाधमप्यन्धकारनिर्भरतया तमालमयमिवोपलक्ष्यमाणम्, अतिशीतलतया च कन्दरमिव हिमाद्रेः, उदरमिव क्षीरोदस्य, हृदयमिव हेमन्तस्य, शरीरान्तरमिव शिशिरानिलस्य, तुषारगिरिजन्मभूमिभूतमभ्यन्तरमवततार [अ] ।

अवतीर्णश्च तस्मिन्स्तापमतापमातपमनातपं तपनमतपनं दिवसमदिवस श्रीष्ममश्रीष्मं कालमकालं तुषारपातमतुषारपातं त्रिभुवनमत्रिभुवनं सर्गक्रमममंस्त [आ] । समचिन्तयच्च—

टिप्पणकम्—अध्युष्यमाणम्—आश्रीयमाणम् । क्रकच—करपत्रम्, क्षोदीयसा अतिसूक्ष्मेण [झ] ॥

व्यवहित, रविकरप्रवेश—सूर्यकिरणप्रवेशो यैस्तादृशै, विटपैरपि शाखाभिरपि, ईर्ष्याप्रसारितकरसहस्रैरिव ईर्ष्याया—परस्परस्पर्धया, प्रसारितं—विस्तारितं, करसहस्र—हस्तसहस्र यैस्तादृशैरिव, त्रियमाणं स्त्रीक्रियमाणम्, पुन दर्शितनिजनिजद्रुमकुसुमसमृद्धिभिः दर्शिता—आविष्कृता, निजनिजद्रुमाणं—स्वस्वोचितवृक्षाणां, कुसुमसमृद्धि—पुष्पसम्पत्तियैस्तादृशै, ऋतुभिरपि ऋतुषट्केनापि, अन्योन्यवद्धस्पर्धैरिव परस्परकृतेष्वैरिव, अध्युष्यमाणम् अधिष्ठीयमानम्, पुन सकलवनदेवतानाम् अशेषवनाधिष्ठातृदेवानाम्, एकमन्दिरमिव प्रधानभवनमिव, पुन नन्दनस्य इन्द्रोपवनस्यापि, नन्दनमिव अभिनन्दकमिव, ततोऽप्युल्लङ्घमित्यर्थं, पुन रतेः कामदेवपत्न्या, रतिगृहमिव रमणमन्दिरमिव, पुन कुसुमायुधस्य पुष्पवाणस्य, कामदेवस्येति यावत्, आयुधागारमिव वाणगृहमिव, पुन मधोः वसन्तस्य, राजधानीनगरमिव राजधानीरूप नगरमिव, पुन समन्ततः चतुर्दिक्षु, अर्धगव्यूतिमात्रपरिणाहं गव्यूतिर्नाम क्रोशयुग, तदर्थं—क्रोश, तत्परिमाणं, परिणाह—विस्तारो यस्य तादृशम्, पुन क्रकचक्षतकरिदन्तक्षोदपाण्डुरतरेण क्रकच—करपत्रेण, क्षतस्य—विदीर्णस्य, करिदन्तस्य—हस्तिदन्तस्य, य क्षोद—चूर्णं, तद्वत् पाण्डुरतरेण—पीतस्रवलितातिथैतवर्णेन, क्षोदीयसा अतिसूक्ष्मेण, मौक्तिकचूर्णवालुकाप्रकरणेण मुक्तामणिचूर्णरूपसिक्तासमूहेन, अशेषतः सर्वत, समसुकुमारभूतलं समं—निम्नोन्नतभावरहितं, सुकुमार—मृदुलं च, भूतल—पृथ्वीतल यस्मिन्तादृशम्, पुन अतिवहलस्निग्धपादपाभिरामम् अतिवहलै—अत्यधिकै, त्रिष्वै—सरसै, पादपै—वृक्षै, अभिरामं—मनोहरम् [झ] ।

च पुन, तस्य प्रकृतस्य, आरामस्य उपवनस्य, अभ्यन्तरम् मध्यम्, अवततार प्रविष्टवान्, कीदृशम्^१ रमणीयतानिधानं रमणीयताया—सौन्दर्यस्य, निधानं—निधिभूतम्, पुन नानाविधाभिधानतरुसहस्रसंवाधमपि नानाविधानि—बहुविधानि, अभिधानानि—नामानि यस्य तादृशेन, तरुसहस्रेण—वृक्षसहस्रेण, संवाधमपि सर्काणमपि, अन्धकारनिर्भरतया अन्धकारातिशयेन, तमालमयमिव तमालालम्ब्यवृक्षप्रायमिव, उपलक्ष्यमाणं प्रतीयमानम्, च पुन, अतिशीतलतया अत्यन्तशैलेन, हिमाद्रेः हिमाचलस्य, कन्दरमिव गुहारूपमिव, कन्दमिव इति पाठे मूलभूतमिव, पुन क्षीरोदस्य क्षीरसागरस्य, उदरमिव मध्यमिव, पुन हेमन्तस्य तदाख्यशीतऋतो, हृदयमिव अभ्यन्तरमिव, पुन शिशिरानिलस्य शिशिरऋतुसम्बन्धिवायो, शरीरान्तरमिव रूपान्तरमिव, पुन तुषारगिरिजन्मभूमिभूतं तुषारगिरे—हिमालयस्य, जन्मभूमिभूतं—जन्मक्षेत्ररूपम् [अ] ।

च पुन, तस्मिन् निरुकोपवनाभ्यन्तरे, अवतीर्णं प्रविष्ट सन्, तापम्, अतापं तापभिन्नम्, पुन आतपं सूर्यप्रकाशम्, अनातपम् आतपभिन्नम्, पुन तपनं सूर्यम्, अतपनं तत्रान्तरितप्रकाशतया सूर्यभिन्नम्, पुन दिवसं दिनम्, अदिवस दिनभिन्नम्, श्रीष्मम् उष्णम्, अश्रीष्मं ग्रीष्मभिन्नम्, कालं समयम्, अकालम् असमयम्, पुन तुषारपातं हिमस्यन्दम्, अनुषारपातम् तुषारपातभिन्नम्, त्रिभुवनं स्वर्गमर्त्यपातालाख्यभुवनत्रयम्, अत्रिभुवनं त्रिभुवनभिन्नं, सर्गक्रमं विपरीतछष्टिप्रकारम्, अमंस्त मेने, च पुन, समचिन्तयत् समालोचितवान्, किमित्याह—मन्ये

धषळ ष, आपानगोष्ठीबन्धमिष मधुकरकामोवितमामघनानामधुपमण्डलीमुक्षरितं ष, कश्मीरमण्डलमिष
 विकसलकुङ्कुमकण्डुकमनीयमनेकक्षिरप्रामानुगत ष, वातरोगोपहतमिष वहुगुल्मसंकुञ्जोर् रयामछताभ्रान्तं
 ष, सर ह्योत्पलाशमक्षिकाक्षमुक्षररुहरिसेवित ष [क्ष], वायुरैरपि पवनकर्मशिक्षरैर्वैद्ययचक्षितमौलि-
 भिरिष निर्वण्यमान, उतामिरपि विकसितस्तपश्चमिः स्रैतुकोचानलोचनाभिरिष विडोक्यमान, विटपैरपि
 विततपक्षमान्तरितरदिकप्रवेष्टैरीर्ष्याप्रसारितकरसहस्रैरिष धियमाणम्, ऋतुभिरपि वृश्चिनिजनिजतु मधुसुम-

टिप्पणकम्—अम्नोधिमघतमिष सुरमिपारिजातोद्भ्रमसुभगमुत्सर्पितगरं च एकत्र सुतमिगावी-पारि-
 जातवृक्षेभ्यस्तथाच उरुवसिर्षं च अन्वयः सुगन्धिपारिजातकुसुमधोमन्म उरुच्छकण्डात्तुषं च । अयम्बकोत्तमाङ्गमिष
 पठत्रिमागाद्रितमध्यमानीछनागलतायनसबाळपुर्णं च एकत्र फलद्रव्यविहिततन्त्रं कृष्णकणिकाचक्रकसंघातं च,
 अन्वयः पक्षिपार्थकितमध्यय, शर्बन्धनसलक्षीक्षिबाळपुर्णं च । कामिनीकपाक्षतमिष पत्रछतालीकृतच्छाय
 मुप्यन्मधूकषवळं च एकत्र पत्ररसना सखीविहितघनं विकसम्भूक्तसुमगौरं च अन्वयः पर्ववचसिठवङ्गताव्याभावय,
 उरुच्छकण्डाचक्रवत् । आपानगोष्ठीबन्धमिष मधुकरकामोवितमामघमधुपमण्डलीमुक्षरितं च एकत्र लप-
 वार्थकिस्रवत् हैपक्षिमघतपगधिप्रसमुक्तवत् च, अन्वयः भ्रमरागहम्ह (?) [गह-भङ्ग] वत् स्रिभ्रमरसंघातमुक्षरितं
 च । कश्मीरमण्डलमिष विकसलकुङ्कुमकण्डुकमनीयमनेकक्षिरप्रामानुगतं च एकत्र विकसितकुङ्कुमपत्रपदेक-
 रमयीष क्षिरकचचसंबन्धिसंघस्यपुष्टं च अन्वयःप्येकं विष्टपुत्रं समानार्थं नामाङ्कसंघातपुष्टं च । वातरोगोपहतमिष
 वहुगुल्मसंकुञ्जोर् रयामछताभ्रान्तं च एकत्र क्लृप्तगुल्मस्रोम्याक्षकर ह्यामन्वयम्हं च अन्वयः बनेकछतासंघा-
 वीष्यन्त्ये मियङ्गुलताभ्रान्तं कर्मकारिकवाक्यम् च वा । सर ह्योत्पलाशमक्षिकाक्षमुक्षररुहरिसेवित च एकत्र
 मधुसुमोत्सर्पितम् विष्टीपचक्रस्यमङ्कसैवितं च, विष्टीपचक्रस्यकश्मीपुष्टं च वा, अन्वयः उरुवसिपर्वविकसितविष्टीप-
 चक्रं महाचक्रकवावरसमितं च [क्ष] ।

पवन-गौरम् पुन आपानगोष्ठीबन्धमिष मुपपानसमावर्धिवेषमिष मधुकरकामोवितं मधुनि-मधुदे क्रके-शक्तिमैष
 पक्षे मधुक्रके-मधुपत्रमिषये आमोवितं-पन्थाकीहृत्तम्, यथा मधुकरावा-भ्रमराणां कामाक्षितं-क्षेपणां अनिर्वेत्त वाच्यम्,
 च पुनः आमघनानामधुपमण्डलीमुक्षरितम् आमघनानाम्-जन्मरागां, मगनामधुपाना-नानाभ्रमराणां पक्षे वानामघ
 पाविनी मन्वयना-चगुह्रैत मुक्षरितं-वावाक्षितम्, पुन कश्मीरमण्डलमिष कश्मीरकचचसंबन्धमिष, विकसलकुङ्कुमकण्डु
 कमनीये विकसन्ति पुत्रन्ति कुङ्कुमानि-तदाकचचसिधोवपक्षे वसिष्ठारसेन कश्चैन-जस्रायपदेदेन कमनीयं-मयीकम्,
 च पुनः अनकक्षिरप्रामानुगतम् अनकेयां-बहुनां क्षिराणां कुक्षानां, छतानां वा को मय-सङ्गः । तेन अत्युत्तम्-
 लज्जकम्, पक्षे अनदे बहुभिः क्षिराणां-क्षिराचक्रानां मयैः-सवर्षय अत्युत्तं वक्षितम्; पुनः वातरोगोपहतमिष
 वातस्यपिचक्रमिष वहुगुल्मसंकुञ्जोर् रयाम् बहुभिः पुत्रै-अभ्रमरागतकर्म चतुस्रं व्याप्तम्, उत्तं-मयै वस पक्षे
 गुम्भ-वातगुम्भाप्येन व्यापिना सङ्गम्, उत्तं-उत्तं यस ताद्यम् च पुनः ह्यामछताभ्रान्तं त्नामन्वयमि-त्नामा-
 स्यानिन्वयमि पक्षे आमस्यवा-श्यामचर्चैन आमन्तं-व्याप्तम् पुनः सर इष वाताग्निं उत्पलाशमक्षिकाक्षम्
 उ-उर्ध्वं पसाव्यनि-प्राप्तिं याथा तादस्य मद्रिषा-गुण्यविद्येपन्ता अद्या-विमीतकृद्युग सुभेसगा रूपा वा वसिष्ठा-
 रम्, यथा उ-उरुता कस्यवा-किण्वरुषा मद्रिषा-विद्येपन्ता अद्या-विमीतका वसिष्ठाद्यम् पक्षे अन्वयवि-
 द्यमनि अर्धन्ति-मुपगतं ये त उत्सवाद्या यथा उ-प्रावत्कन पसासं-मास ये अर्धन्ति तादस्य मद्रिषाद्याः इत्यपिषेया
 वसिष्ठाद्यम्, च पुन उदतरसहरिसयितम् उर्ध्वमि-बहुभि तस्यै-पक्षे इरिभि-मर्कटैः पक्षे उरुताग्नि-बहु
 गराम स्वर्गिभि-महावराः । केस्यं व्याप्तम् [क्ष] । पुनः पवनकर्मशिक्षरै रपन्न-राजुना कर्म-अपनक्षी
 क्षिरं शिगेनाये वना तादस्य पार्वरपि श्यैरपि विष्वापचमितमाङ्गिभिरिष विलस्य वीर्यवैरुनाभवेव वसिः-
 वस्यन्. माद्रि-मन्त्रं यथा तादस्येव नियम्यमानं विद्येस्याचम्. पुनः विकसितस्तपश्चमिः पुष्कितगुण्यमि
 मन्वयिषि चानुक्षेपानलोचनाभिरिष धनुस्त्र विरधारसेन उताय-जन्मक्षित्त्वाचन-नयन याथा तादसीतिरेव
 ताक्यमानं दययानम् पुन विततपक्षान्तरितरदिकप्रवेष्टैः इति-विलुनाः पक्षे-पूतकर्म अन्वयितं -

समृद्धिभिरन्योन्यबद्धस्पर्धैरिवाध्युष्यमाणम्, एकमन्दिरमिव सकलवनदेवतानां, नन्दनमिव नन्दनस्य, तिलकमिव त्रिलोक्याः, रतिगृहमिव रतेः, आयुधागारमिव कुसुमायुधस्य, राजधानीनगरमिव मधोः समन्ततोऽर्धगव्यूतिमात्रपरिणाहमशेषतः क्रकचक्षतकरिदन्तक्षोदपाण्डुरतरेण क्षोदीयसा मौक्तिकचूर्णवालुकाप्रकरणेण समसुकुमारभूतलमतिवहलस्निग्धपादपाभिराममाराममद्राक्षीत् [इ] ।

तस्य चारामस्य रमणीयतानिधानं, नानाविधाभिधानतरुसहस्रसंवाधमप्यन्धकारनिर्भरतया तमालमयमिवोपलक्ष्यमाणम्, अतिशीतलतया च कन्दरमिव हिमाद्रेः, उदरमिव क्षीरोदस्य, हृदयमिव हेमन्तस्य, शरीरान्तरमिव शिशिरानिलस्य, तुषारगिरिजन्मभूमिभूतमभ्यन्तरमवततार [अ] ।

अवतीर्णश्च तस्मिन्नापमतापमातपमनातपं तपनमतपनं दिवसमदिवस श्रीष्ममश्रीष्म कालमकालं तुषारपातमतुषारपातं त्रिभुवनमत्रिभुवनं सर्गक्रमममंस्त [आ] । समचिन्तयच्च—

टिप्पणकम्—अध्युष्यमाणम्—आश्रीयमाणम् । क्रकच—करपत्रम्, क्षोदीयसा अतिसूक्ष्मेण [इ] ॥

व्यवहित, रविकरप्रवेश—सूर्यकिरणप्रवेशो यैस्तादृशैः, विटपैरपि शाखाभिरपि, ईर्ष्याप्रसारितकरसहस्रैरिव ईर्ष्याया—परस्परस्पर्धया, प्रसारितं—विस्तारित, करसहस्र—हस्तसहस्र यैस्तादृशैरिव, त्रियमाणं स्त्रीक्रियमाणम् पुन दर्शितनिजनिजद्रुमकुसुमसमृद्धिभिः दर्शिता—आविष्कृता, निजनिजद्रुमाणां—स्वस्वोचितवृक्षाणां, कुसुमसमृद्धि—पुष्पसम्पत्तिर्यैस्तादृशैः, ऋतुभिरपि ऋतुषटकेनापि, अन्योन्यबद्धस्पर्धैरिव परस्परकृतेष्वैरिव, अध्युष्यमाणम् अधिष्ठीयमानम्, पुन सकलवनदेवतानाम् अशेषवनाधिष्ठातृदेवानाम्, एकमन्दिरमिव प्रधानभवनमिव, पुन नन्दनस्य इन्द्रोपवनस्यापि, नन्दनमिव अभिनन्दकमिव, ततोऽप्युल्लङ्घमित्यर्थं, पुन रतेः कामदेवपत्न्या, रतिगृहमिव रमणमन्दिरमिव, पुन कुसुमायुधस्य पुष्पवाणस्य, कामदेवस्येति यावत्, आयुधागारमिव वाणगृहमिव, पुन मधोः वसन्तस्य, राजधानीनगरमिव राजधानीरूप नगरमिव, पुन समन्ततः चतुर्दिक्षु, अर्धगव्यूतिमात्रपरिणाहं गव्यूतिर्नाम क्रोशयुगं, तदर्ध—क्रोश, तत्परिमाणं, परिणाह—विस्तारो यस्य तादृशम्, पुन क्रकचक्षतकरिदन्तक्षोदपाण्डुरतरेण क्रकचेन—करपत्रेण, क्षतस्य—विकीर्णस्य, करिदन्तस्य—हस्तिदन्तस्य, य क्षोद—चूर्णं, तद्वत् पाण्डुरतरेण—पीतसवलितातिश्वेतवर्णेन, क्षोदीयसा अतिसूक्ष्मेण, मौक्तिकचूर्णवालुकाप्रकरणेण मुक्तामणिचूर्णरूपसिकतासमूहेन, अशेषतः सर्वत, समसुकुमारभूतल सम—निम्नोन्नतभावरहित, सुकुमारं—मृदुलं च, भूतल—पृथ्वीतल यस्मिन्तादृशम्, पुन अतिवहलस्निग्धपादपाभिरामम् अतिवहलै—अलघिकै, त्रिरथै—सरसै, पादपै—वृक्षै, अभिराम—मनोहरम् [इ] ।

च पुन, तस्य प्रकृतस्य, आरामस्य उपवनस्य, अभ्यन्तरम् मन्थम्, अवततार प्रविष्टवान्, कीदृशम्^१ रमणीयतानिधानं रमणीयताया—सौन्दर्यस्य, निधान—निधिभूतम्, पुन नानाविधाभिधानतरुसहस्रसंवाधमपि नानाविधानि—बहुविधानि, अभिधानानि—नामानि यस्य तादृशेन, तरुसहस्रेण—वृक्षसहस्रेण, संवाधमपि सकीर्णमपि, अन्धकारनिर्भरतया अन्धकारातिशयेन, तमालमयमिव तमालालम्ब्यवृक्षप्रायमिव, उपलक्ष्यमाणं प्रतीयमानम्, च पुन, अतिशीतलतया अत्यन्तशैलेन, हिमाद्रेः हिमाचलस्य, कन्दरमिव गुहारूपमिव, कन्दमिव इति पाठे मूलभूतमिव, पुन क्षीरोदस्य क्षीरसागरस्य, उदरमिव मध्यमिव, पुन हेमन्तस्य तदाख्यशीतकृतो, हृदयमिव अभ्यन्तरमिव, पुन शिशिरानिलस्य शिशिरऋतुसम्बन्धिवायो, शरीरान्तरमिव रूपान्तरमिव, पुन तुषारगिरिजन्मभूमिभूतं तुषारगिरे—हिमालयस्य, जन्मभूमिभूतं—जन्मक्षेत्ररूपम् [अ] ।

च पुन, तस्मिन् निरुक्तोपवनाभ्यन्तरे, अवतीर्णं प्रविष्ट सन्, तापम्, अतापं तापभिन्नम्, पुन आतपं सूर्यप्रकाशम्, अनातपम् आतपभिन्नम्, पुन तपनं सूर्यम्, अतपनं तत्रान्तरितप्रकाशतया सूर्यभिन्नम्, पुन दिवसं दिनम्, अदिवस दिनभिन्नम्, श्रीष्मम् उष्णम्, अश्रीष्मं शीष्मभिन्नम्, कालं समयम्, अकालम् असमयम्, पुन तुषारपातं हिमस्यन्दम्, अनुषारपातम् तुषारपातभिन्नम्, त्रिभुवनं स्वर्गमर्त्यपातालाख्यभुवनत्रयम्, अत्रिभुवनं त्रिभुवनभिन्नं, सर्गक्रमं विपरीतचष्टिप्रकारम्, अमंस्त मेने, च पुन, समचिन्तयत् समालोचितवान्, किमित्याह—मन्ये

‘मन्ये वृक्षिणमाकृतेन विवित सेम्यत्वमस्येदृश,
तेनोत्सुभ्य वनानि चन्दनगिरेरुद्दामशैल्यान्वपि ।

याम्याशाविहोसद्वयुना नायेन धाम्नां सम,
संजाते क्षिशिरास्ये घनपतेरप्यामुख सर्पति ॥ [३]

व्यक्त जगत्प्रकृतेश्च विशालगुणसंपन्नरूप्यसुखभाः स्वस्वरूपैरपि सुभाषाः प्रसिद्धयो भवन्ति,
येनात्र निरन्तरकवलीकषपायान्तरितविद्युत्सौ मवमुखरासंघमश्लिखितोद्गासिन्यनन्तखतान्तकोटिसंघटैकेकवृक्ष-
वितपे सत्यपि कानन तदेकरम्भाकान्तमन्तभ्रान्तसप्रमात्रथिप्रक्षिप्रभिः कतिपयामिरष सुमनसां कोटिमिर-
क्षीणममरोषानमावर्षते [३] । किमिदमसमीक्षितप्रारिणे अनस्य जाड्यविक्षिसितम्, एत निरुद्धगिरां
कवीनामकीकाभिनिवशः, आहोस्त्रि तस्यैव दूरेशवावस्थानसामर्थ्यं, सर्वथा स्वर्णभूमिससर्गस्यैवाव प्रभाष,
प्रथितगुणस्थानसितस्वासतोऽपि हि माहात्म्यनाविर्भावति, पथिनीवज्रोत्सङ्गसङ्गी जखविन्दुरपि मुद्यच्छब्द-

टिप्पण-कम्—कृत्या-पुण्यम् एकरम्भाकान्तं रम्भा-कान्तः अन्तर्भ्रान्तसप्तमात्र-
चित्तशिक्षिणश्च एकर विप्रसिद्धिबन्धना-ससर्पयः अन्तर्भाषामपूराः सुमनसां कोटिमिराक्षीणम् एकर सुमनसां-
वभावाम् अन्तर्भाषायाम् [३] ।

अपेक्षे यत् वृक्षिणमाकृतेन मन्वपकान अस्य प्रसन्नभूतात्मस ईदृशम् एवंविधम्, अनुभूमानमिषयः सेम्यत्वं
येना विवितं श्यत्म्, एत मन्मत्मानसेम्यत्वेन चन्दनगिरेः मन्वपकतस उद्दामशैल्यान्वपि उद्दाम-कवली केषं
यत् तादृशान्वपि वनानि चन्दनग्ननानि, उरुख्य विहान याम्याशाविहोसद्वयुना याम्याशवाः-अमलाक्षि-
रिषाः वृक्षिणसा शिव इत्यं निरुद्धे-विशेषेव जगत्-उद्गत्त वयुः उपाये यस तादृशेन धाम्नां रक्षिना मायेन
सामिना सुख्येकसं-सर्गं एव क्षिशिरास्येव क्षिशिर-कृतुसमाप्तौ सञ्जाते निपत्ये वरी घनपताः कुनेस आशागुणं
विपन्तं सर्पति गच्छति वृक्षिणमाकृत इति श्व [३] ।

अथैकं सर्वप्रसिद्धं, यत् जगति भाव विशालगुणसम्पन्नरूपि शिवाका-विपुष्य गुणसम्पन्न-गुणसम्पन्नितेना
तादृशेण यै अनुसुखभाः अनुभाषाः प्रसिद्धयाः प्रत्यात्मया अक्षयपदात् गुणवत्त्वं स्वस्वरूपैरपि अन्त-
गुणरपि यैः सुभाषाः सुखभा भवन्ति सम्पन्नतः येन ससावेद्यः निरन्तरकवलीकषपायान्तरितविद्युत्सौ
निरन्तरैः-अभिधियः इदंशकल्पयैः इदंशकल्पयैः अन्तरित-निरक्षितं विद्युत्सं विपन्तं येन तादृशे पुनः मवमुखरा
सक्यशिशिरिफुसोद्गासिनि मसुखराषां-मदत्तात्मनाम्, मसुखराषां-सत्यात्मनाम्, विविना-सपूराणां कुने-
क्युदन उद्गाशनि मिरविनि, पुन अनन्तखतान्तकोटिसंघटैकेकवृक्षवितप अन्वपामि. जवक्षेयामि. कृत्य-
अक्षिणि-कृतान्तानां पुष्पाणां कोटिभिः-कोटिसकनैः महा म्नाप्रान्तमार्गः सञ्जात-सञ्जाते एकरस एदेषे वा इत्यस
शिव-कवा वामिन्तादृशे, अत्र अक्षिण कानन क्व सत्यपि विष्मान्दपि एकरम्भाकान्तं एका अद्वितीयवा
रम्भा-कवत्या यत् सर्वे-वया भाषात्म्यु अक्षिणितम्, पुन अन्तर्भ्रान्तसप्तमात्रथिप्रक्षिशिराक्षि अन्व मये,
भ्रान्ताः विप्रसिद्धाः म्नायाः एकरसक्य एव क्षिशिराक्षिण-नानामपूरा पक्ष विना क्षिणः-वृक्षिणिव्येय देवां तादृश
मरुषवावय. कतेवय वामिन्तादृशम् पुन कतिपयामिरषय वरिष्ठाभिरेष सुमनसां पुष्पाणां पक्षे वनानां, कोटिमि
अक्षिणक्यामि आर्क्षिणैः स्यात् तत् प्रसिद्धम्, अमररोषानम् अन्तर्भाषा-वयानाम् उपायम्-उपवनम् अ-सम्पन्न-
पक्षयत् प्रस्यत् [३] । असमीक्षितप्रारिणेः अन्तर्भाषय क्रियाक्षिणस इदम् अन्तर्भाषा-सं जाटयवितसितम्
अक्षिणस्यम्. इत्म् । उत अन्व निरुद्धगिरां निरुद्धाः-कान्तप्रारिणाः निर-वत्ता परा तादृशानां कवीनाम्
अदीक्षमिनिनाः क्षिप्याऽऽव्य आहामित्त् कि वा तर्भ्येव अन्वपान्तयेव दूरवदावस्थानसामर्थ्यं एतस्याव
विनिनाम् सपथा एतेन एव स्यजभूमिससर्गस्येव सुरग्यभूम्यविज्ञानस्य अयै कर्मणाव प्रभाषाः यक्षिमा

द्युतिमालम्बते, मृगाङ्गविम्बचुम्बी कलङ्कोऽप्यलङ्कारकरणि धत्ते, कुरङ्गलोचनालोचनलब्धपदमञ्जनमपि मण्डनायते [उ], इत्यादिसकल्पजालसकुलेन रसाकुलीभूतसकलेन्द्रियवृत्तिना तत्कालमन्यतामिवापन्ने-
नान्तरात्मना मदनमयमिव शृङ्गारमयमिव प्रीतिमयमिवानन्दमयमिव विलासमयमिव रम्यतामयमिवोत्सव-
मयमिव सकलजीवमाकलयन्, अनिलोद्भूतैः समन्ततः प्रचलितैरतिप्रबलतयाऽकालनीहारवृष्टिमिव दर्शयद्भिः
कुसुमधूलिपटलैर्धवलीकृतविग्रहो वसन्त इव विग्रहवान्, इतस्ततः पद्चरणमालास्पर्धयेव धावन्त्या कुसुम-
निर्भरद्दुमावकृष्टया दृष्टया कदर्थ्यमानः [ऊ] । प्रतिलतादोलमुत्पद्यमानान्दोलनस्पृहः, प्रतिदीर्घिकमावि-
र्भवज्जलक्रीडामिलाषः, प्रतितरुच्छायमुपजायमानविश्रामेच्छः, प्रतिपत्रमण्डपमुल्लसद्विषसातिवाहनवाञ्छः,
स्वच्छन्दनिपतितानेकतरुकुसुमप्रकरमेदुरितमेदिनीपृष्ठचारुणा चरणपातमञ्जुशिञ्जानसुकुमारसिकतेन तस्यो-
द्यानस्य मध्यभागेन कतिपयशरक्षेपमात्रमध्वानमतिक्रान्तः [ऋ] । कदाचिददृष्टपूर्वमितरतरुविलक्षणाकार-

टिप्पणकम्—असतोऽपि असाधोरपि । करणि—सादृश्यम् [उ] ।

हि यत्, प्रथितगुणस्थानस्थितस्य प्रथित—प्रख्यातो गुणो यस्य तादृशे, स्थाने स्थितस्य, असतोऽपि महत्त्वशून्यस्यापि,
माहात्म्यं महिमा, आविर्भवति प्रकाशते, तथाहि—पद्मिनीदलोत्सङ्गसङ्गी कमलिनीपत्रमध्यवर्ती, जलविन्दुरपि जल-
कणोऽपि, मुक्ताफलद्युतिं मुक्तामणिच्छविम्, आलम्बते प्राप्नोति, पुन मृगाङ्गविम्बचुम्बी चन्द्रमण्डलससर्गां,
कलङ्कोऽपि लाल्बनमपि, अलङ्कारकरणि अलङ्कारक्रिया, धत्ते पुष्पाति, पुन कुरङ्गलोचनालोचनलब्धपदं कुरङ्ग-
लोचनाना—मृगाङ्गीणा, लोचनयो—नयनयो, लब्धं—प्राप्तं, पद—स्थान येन तादृशम्, अञ्जनमपि, मण्डनायते अलङ्कार-
मिवाचरति [उ], इत्यादिसकल्पजालसकुलेन इत्यादिना, सकल्पजालेन—आलोचनाचयेन, सकुलेन—व्याप्तेन, रसाकुली-
भूतसकलेन्द्रियवृत्तिना रसाकुलीभूता—अद्भुतरसाङ्गाविता, सकला—समस्ता, इन्द्रियवृत्तय—इन्द्रियव्यापारा यस्य तादृशेन,
तत्कालं तत्क्षणम्, अन्यतामिव अन्यथात्वमिव, आपन्नेन प्राप्तेन, अन्तरात्मना अन्त करणेन, सकलजीवं सर्वप्राणिन
मदनमयमिव कामदेवप्रायमिव, पुन विलासमयमिव शृङ्गारचेष्टाप्रधानमिव, पुन रम्यतामयमिव सौन्दर्यमयमिव,
पुन उत्सवमयमिव उत्सवाकूलमिव, आकलयन् अवगच्छन्, अनिलोद्भूतैः पवनविक्षिप्तै, पुन समन्ततः सर्वत,
प्रचलितैः प्रसृतै, पुन अतिप्रबलतया अत्यन्तप्रचुरतया, अकालनीहारवृष्टिमिव असमयहिमवर्षणमिव, दर्शयद्भिः
प्रत्याययद्भि, कुसुमधूलिपटलैः परागपुञ्जै, धवलीकृतविग्रहः शुक्रीकृतकलेवर, अत एव विग्रहवान् मूर्तिमान्,
वसन्त इव तदाख्यऋतुराज इवेत्युत्प्रेक्षा, पद्चरणमालास्पर्धयेव भ्रमरपङ्क्तिस्पर्धयेव, धावन्त्या सत्वरं सर्पन्त्या,
कुसुमनिर्भरद्दुमावकृष्टया कुसुमनिर्भरै—पुष्पपूर्णे, द्रुमै—वृक्षै, अवकृष्टया—आकृष्टया, दृष्टया लोचनेन, कदर्थ्यमानः
व्याकुलीक्रियमाण [ऊ], पुन प्रतिलतादोलं प्रत्येकलतारुपदोलासु, उत्पद्यमानान्दोलनस्पृहः उत्पद्यमाना—जायमाना,
आन्दोलनस्पृहा—उत्कूर्दनाभिलाषो यस्य तादृश, पुन प्रतिदीर्घिकं प्रतिवापिकम्, आविर्भवज्जलक्रीडामिलाषः आविर्भव-
प्रादुर्भवन्, जलक्रीडामिलाष—जलकेलिरस्पृहा यस्य तादृश, पुन प्रतितरुच्छायं प्रत्येकवृक्षच्छायासु, उपजायमानविश्रा-
मेच्छ. उपजायमाना—उत्पद्यमाना, विश्रामेच्छा—भ्रमापनोदनाकाङ्क्षा यस्य तादृश, पुन प्रतिपत्रमण्डपं प्रत्येकपत्रमयशृङ्गे,
उल्लसद्विषसातिवाहनवाञ्छः उल्लसन्ती—उद्भवन्ती, दिवसातिवाहनस्य—दिनातिक्रमणस्य, वाञ्छा—अभिलाषो यस्य तादृश,
पुन स्वच्छन्दनिपतितानेकतरुकुसुमप्रकरमेदुरितमेदिनीपृष्ठचारुणा स्वच्छन्दनिपतिताना—स्वच्छन्द—स्वतन्त्र, निष्प्रया-
समित्यर्थ, यथा स्यात् तथा, पतितानां—गलितानां, अनेकतरुकुसुमानाम्—अनेकवृक्षपुष्पाणां, प्रकरेण—समूहेन, मेदुरित—व्याप्त,
यद् मेदिनीपृष्ठं—भृशुष्ठ, तेन चारुणा—मनोहरेण, पुन चरणपातमञ्जुशिञ्जानसुकुमारसिकतेन चरणपातेन—पादारोपणेन,
मञ्जु—मनोहर यथा स्यात् तथा, शिञ्जाना—ध्वनन्ती, सुकुमारा—स्निग्धा, सिकता—वालुका यस्मिस्तादृशेन, तस्य प्रकृतस्य,
उद्यानस्य उपवनस्य, मध्यभागेन अन्त प्रदेशेन, कतिपयशरक्षेपमात्रं कतिपयवाणप्रक्षेपपरिमाणम्, अध्वानं
मार्गम्, अतिक्रान्तः कृतलङ्घन सन्, कल्पतरुखण्डं कल्पवृक्षवनम्, अपश्यत् दृष्टवानित्यग्रेणान्वेति [ऋ] । क्रीडशम् १
कदाचित् कदापि, अदृष्टपूर्वं पूर्वमनवलोकितम्, पुन इतरतरुविलक्षणाकारतया इतरतरुभ्य—अन्यवृक्षेभ्य, विल-

तथाऽऽमुताक्षरमुप्ररिममरकतच्छवच्छाथान्भकारितविगन्तरमनिखरलखतातरत्रिवैनेक्यर्णचारुमिर्विभ्यां-
 ह्युककषापैः पञ्चवितमुञ्जसत्करलकिरणस्यैः शास्त्रायछम्भिराभरणिकुरस्यैः स्ववहितममरकामिनीसंवा-
 हनविद्यासमसृषिताभिरामिनीभिर्मणिछटादोखाभिर्वन्दुरितमन्तरावरा च तारकिततखभूमार्गेरलीडफ्ल-
 मधुवारविद्याधरद्वन्द्वोचितै रक्षमकुञ्जप्रकरानुकारिभिः पद्मपगधपकचक्रयाखैरलखुतमितक्षतस्य चित्रीकृता
 चिञ्चुच्छायैरष्यकिसिद्धाभ्यन्यश्रयनीकृतैः शास्त्रान्तराखनिपवितावपच्छेद्वचारुमिध्यामीकरवत्कछैर्विभूषितम
 श्लेषतस्य जटावीकृतवितपदायैः शिखरसञ्चरद्वन्द्ववैद्यकेशपाशप्रशिभिः प्राखम्बायमानैर्विष्यकुमुमदाममि-
 रामोदितममन्वसान्ध्यागमिन्नाभिनवधनसंघातकल्पमन्तस्य कल्पतरुखण्डमपदयत् [५५] ।

तस्य च मध्यमागे शक्ति रीषिताश्लेषविभागम्, आमोगकल्पसुन्दरोत्सङ्गम्, षण्णङ्गद्वन्द्वोत्तमि-
 धाम्बरम्, अतिमाखरत्यावपरिस्फुटविभाष्यमानावयधशोभम्, उद्यानजाख्यपीडया व्वाभिशिक्षाखण्डमिष

लन-विशेषः आखर-व्यवस्थितिकेप्रे यस्य ताएतया अस्यमुताक्षरं असाधर्वजनप्रकृतिम्, पुन उप्ररिममरकत
 कच्छवच्छाथान्भकारितविगन्तरं ज्य-कर्मम्, उच्छयो वा रमिः-कान्तिर्वज्र ताछो नो मरकतः-नीळमणिः लखलखना
 यदा तद्रूपानां कृता-पदानां अरामिः अन्वकारितम्-अम्बोद्वृतं विगन्तरं-विष्यस्यं येन ताछम्; पुनः अनिखरलख
 कृतातररुचिः अलिनेन-वायुना तराणिः-कवकामिः स्यामिः लक्षितैः सञ्चलतः अनेक्यवैद्यादमिः गतास्यै-
 मनोहरेः विष्यांशुककषापैः मनोहरक्यमधुमकरकषापैः पञ्चवितैः सञ्चलतानुरकम्; पुनः तञ्जसत्करलकिरण
 स्यैः कलक-उच्छ्र-करकभिरकलक-उच्छाकिरणमकलकयो येन ताछैः आमरकामिनीकुरस्यैः अखण्डस्यैः
 सत्यचितैः सञ्चलतम्; पुनः अमरकामिनीसंवाहनविद्यासमसृषिताभिः अमरकामिनीभिः-वेद्यानाभिः न्य
 क्वाहनी-सम्मानं उद्विखलेन-उच्छ्रैवना मरुषिताभिः विद्यवीकृताभिः पुनः आपामिनीभिः विद्यारिणीभिः मन्त्रिछटा-
 दोखाभिः मन्त्रिप्रकृतास्यामिर्भूमि इत्युचितं उच्येयितम्; च पुनः अन्तरा अन्तरा मये मये तारकिततख-
 भूमानीः तारकित-सञ्चलतारकैः तर्क-कल्पं वृद्धमिति वाच्यं यस्य ताछो भूनाथः-भूमिप्रदेशो वैद्यारथैः पुनः आसीड
 फलमधुवारविद्याधरद्वन्द्वोचितैः असीड-आकाशितः कृताणां मधुना-मथानां पुष्पराणां वा वाए-
 क्कछो वैद्यारथैः विद्याधरयो-विद्याधरकल्पमिति उच्यते-स्यैः पुनः एकपङ्कप्रकरानुकारिभिः एकपङ्क-
 ग्यानुकारिभिः पद्मपगधपकचक्रयाखैः रक्षमकिसनपातान्मन्वने अखण्डम्; च पुनः इतस्ततः न्य तत्र विषी-
 कृताचिञ्चुच्छायैः चित्रीकृता-मानावनीकृता अविष्या-मितन्तरा कृता-अनातथो वेद्यारथैः पुनः अख्यकिसिद्धा
 ध्यायशापमीकृतैः अख्यकिसि-सार्धमनभान्तैः सिद्धैः-सिद्धयुक्तैः अकन्यैः-सार्धयामिभिः अयनीकृतै-कल्पव्यवस्था-
 पाक्षिः पुनः शास्त्रान्तराखनिपवितावपच्छेद्वचारुमिः शास्त्रान्तराखनिपवि-शास्त्रान्तराखनिपवि-शास्त्रान्तराखनिपवि-
 तेकल्पने वाहमि-मनोहरेः वामीकरवत्कछैः पुष्पमकल्पिमा विभूषितम् अखण्डम्; च पुनः अश्लेषता
 स्यै रविष्यकुमुमदाममिः विष्यना-सर्गात्राणां मनोहराणां वा कुमुमना एममि-साम्यभिः आमोदितैः सुरनीकृत्म्,
 कीरैः जटावीकृतवितपदायैः प्रानीकृत-गौरवास्पीडं व्यस्यमिति वाच्यं विदपदा-शास्त्रान्तो वेद्यारथैः,
 पुनः शिखरसञ्चरद्वन्द्ववैद्यकेशपाशप्रशिभिः शिखरै-अभ्यागे उच्छ्रैवना-विद्यारिणीना वनदेवताणां-वनाधिष्ठा-
 देवताणां केशधर्मिभिः-केशव्यापाव पाक्षिभिः प्राखम्बायमानां शिरोमात्रायमान पुनः अमन्वसान्ध्यागमिन्ना-
 मिसधस्यसङ्घातकल्पं अमन्वे-उच्छ्रैवना-सन्व्यासमन्त्रिच्छाक्या मित्र-मिक्षितं ये कनदंशत-
 मेकपङ्कं लख्यं-उच्छ्रैवना लखलखमिति वाच्यं; पुनः अन्तस्य विस्फुटम् [५६] ।

च पुनः तस्य अखण्डमन्त्रस मध्यमागे मन्त्रप्रक्षे शक्ति रीषिम्, सुवर्चानं नाम इच्छेनगमम्, आय
 तमं मन्त्रं, वृद्धं इत्यत्र इक्ष्मिणामेति क्लृप्तम् । रीषिताश्लेषविभागं रीषिता-प्रकथिताः अनेना-समस्या
 विष्याया-विश्रमंशे केन ताछम् पुनः आमोगकल्पसुन्दरोत्सङ्गम् भाग्येन-विद्यारथ अखण्ड-आकाश
 धनुस्वराणा-पुष्पिणाः उच्छ्र-मध्यमागे केन ताछम्; पुनः षण्णङ्गद्वन्द्वोत्तमिधाम्बरम् उच्छ्रैवना उच्छ्रैव
 धिखरेन उच्छ्रैवना-अपुम्, अन्तरम्-अन्तरं केन ताछम् पुनः अतिमाखरत्याव यकन्तोक्कलताव, अपरि-

पिण्डीभूय स्थितम्, अदध्राभ्रमिखेदेन सौदामिनीसंदोहमिव लब्धनिद्रम्, उदधिजलात्यशनदुःखा-
सिकया वडवामुखमिवागत्य विश्रान्तम्, उद्दण्डवात्यावर्तवशेन भोगवतीशातकुम्भाम्भोजवनरजोराशिमिवा-
काशमुत्पतितम्, अमृतमथनकदर्शितमन्दरकोधेन निर्भर्त्स्य वैरोचनिममरशैलमिव पातालमूलात्निर्गतम्
[लृ], अशेषतश्च विसर्पता कुसुम्भरसरागलोहितेनातिवहलतया किसलयीकृतप्रान्तवनस्पतिपलाशराशिना
प्रवालयष्टीकृतार्ककिरणेन सान्ध्यसमयीकृतवासरेणालक्तकतूलपटलीकृतशिखरासन्नघनमण्डलेन भक्तिभरसुर-
सुन्दरीसुखावतरणाय सिन्दूरकुट्टिमानीव रचयता ग्रीष्मवशविजृम्भितरजोरोधाय कुङ्कुमजलासारमिव क्षिपता
गगनकुट्टिमालङ्करणाय जपाकुसुमनिकरानिव प्रकिरता दाहावलोकनसकौतुकोपवनप्रीतये मिथ्याद्वाग्निमिव
प्रथयता तरुतलान्धकारतिरस्काराय तरुणातपमिव वर्षता प्रभाजालेन दिवापि ज्वलितौषधिकलापमिव

टिप्पणकम्—भोगवती—पातालगङ्गा, वैरोचनि बलिम् [लृ] ।

स्फुटविभाव्यमानावयवशोभम् अपरिस्फुटम्—अविस्पष्ट यथा स्यात् तथा, विभाव्यमाना—लक्ष्यमाणा, अवयवानां—
प्रदेशानां, शोभा यस्य तादृशम्, पुन उद्यानजाड्यपीडया उद्यानस्य-निरुक्तोपवनस्य, जाड्येन—शैलेन, या पीडा—दुःख
तेन, पिण्डीभूय सकुच्य, स्थित, द्वाग्निशिखाखण्डमिव द्वाग्ने—वनाग्ने, शिखाखण्ड—ज्वालाजालमिव, पुन
अदध्राभ्रमिखेदेन अदध्रया—चहुल्या, अभ्रम्या—आकाशभ्रमेण, य खेद—भ्रम, तेन, लब्धनिद्रं गृहीतनिद्रं,
सौदामिनीसन्दोहमिव विद्युद्बन्धमिव, पुन उदधिजलात्यशनदुःखासिकया समुद्रजलाधिकपानजन्यदुःखावेगेन,
आगत्य समुद्राद् वहिर्भूय, विश्रान्तं उपनीतभ्रम, वडवामुखमिव वडवाया—समुद्रान्तरगताया. अथाया, मुख-
मुखमण्डलमिव, पुन उद्दण्डवात्यावर्तवशेन उद्दण्डवात्या—उद्धतवायुसमूहेन, य आवर्त—जलभ्रमणं, तद्वशेन, आकाशं
आकाशे, उत्पतितं उच्छलित, भोगवतीशातकुम्भाम्भोजवनरजोराशिमिव भोगवत्या—पातालगङ्गाया, यत् शात-
कुम्भाम्भोजवन—कनककमलकानन, तस्य रजोराशिमिव—परागपुञ्जमिव, पुन अमृतमथनकदर्शितमन्दरकोधेन अमृत-
मथनेन—अमृतालोडनेन, कदर्शितस्य—अवहेलितस्य, मन्दरस्य—तदाख्यपर्वतस्य, कोधेन, वैरोचनिं बलिं, निर्भर्त्स्य अवज्ञाय,
पातालमूलात् पातालतलात्, निर्गतं निष्कान्तम्, अमरशैलमिव सुमेरुपर्वतमिव [लृ], च पुन, प्रभाजालेन
दीप्तिसन्दोहेन, दिवाऽपि दिनेऽपि, चन्द्रमन्तरेणापीत्यर्थं, ज्वलितौषधिकलापमिव ज्वलित—दीप्त, ओषधिकलाप—ओषधि-
राशिर्यस्मिन्स्वाहामिव, तं स्वाधिष्ठितं, प्रदेश कुर्वाणमित्यप्रेणान्वेति, कीदृशेन ? अशेषतः सर्वत, विसर्पता प्रसरता, पुन
कुसुम्भरसरागलोहितेन कुसुम्भस्य—वह्निशिखापरपर्यायरक्तौषधिविशेषस्य, यो रसस्तस्य, रागेण—रक्तकान्त्या, लोहितेन-
रक्तेन, पुन अतिवहलतया अत्यधिकतया, किसलयीकृतप्रान्तवनस्पतिपलाशराशिना किसलयीकृत—पल्लवीकृत,
रक्तीकृत इत्यर्थं, प्रान्तवनस्पतीनां—सन्निहितवृक्षाणां, पलाशराशि—पत्रपुञ्जो येन तादृशेन, पुन प्रवालयष्टीकृतार्ककिरणेन
प्रवालयष्टीकृत—रक्तकान्तिसन्तत्या विद्रुमदण्डतामापादित, अर्कस्य—सूर्यस्य, किरण—रश्मियेन तादृशेन, पुन, सान्ध्यसमयी-
कृतवासरेण सान्ध्यसमयीकृत—सन्ध्यासम्बन्धिसमयतामापादित, रक्तीकृत इति यावत्, वासर दिनं येन तादृशेन, पुन
अलक्तकतूलपटलीकृतशिखरासन्नघनमण्डलेन अलक्तकतूलपटलीकृतं—लाक्षारसालक्ततूलराशीकृत, शिखरासन्न-
शिखरसन्निहित, घनमण्डल—मेघमण्डल येन तादृशेन, पुन भक्तिभरसुरसुन्दरीसुखावतरणाय भक्तिभराणां—भक्तिपूर्णाना,
सुरसुन्दरीणा—देवसुन्दरस्त्रीणां, सुखावतरणाय—सुखपूर्वकमधस्तादागमनाय, सिन्दूरकुट्टिमानीव सिन्दूरवद्धभूमीरिव, रचयता
सम्पादयता, पुन ग्रीष्मवशविजृम्भितरजोरोधाय ग्रीष्मवशेन—ग्रीष्महेतुना, विजृम्भितानां—विकीर्णानां, रजसा—यूलीना,
रोधाय—नियन्त्रणाय, कुङ्कुमजलासारमिव कुङ्कुमजलधारामिव, क्षिपता वर्षता, पुन गगनकुट्टिमालङ्करणाय गगनकुट्टि-
मस्य—आकाशमण्डलात्मकवद्धभूमे, अलङ्करणाय—रक्तशोभोत्पादनाय, जपाकुसुमनिकरानिव जपाकुसुमाख्यरक्तपुष्पराशीनिव,
प्रकिरता प्रक्षिपता, पुन दाहावलोकनसकौतुकोपवनप्रीतये दाहावलोकने—दाहदर्शने, सकौतुकस्य—सतृष्णस्य, उपवनस्य-
निरुक्तोद्यानस्य, प्रीतये—प्रसादाय, मिथ्याद्वाग्निमिव मिथ्याभूत वनाग्निमिव, प्रथयता प्रकटयता, पुन तरुतलान्ध-
कारतिरस्काराय तरुतले—वृक्षाध स्थले, येऽन्धकारास्तेषां तिरस्काराय—अन्तर्धानाय, अपनयनायेत्यर्थं, तरुणातपमिव

पञ्चवितरकाशोकमिव कुसुमितपञ्चशमिव विकसितबन्धूमिव च प्रवेश कुवाणम् [छ], उत्कृष्टाष्टापदवृत्ति
 तेन वदित्यादकत्विया मरुत्तकपिशीर्षकप्रभाषटालेन सविमिरसम्भ्यारागवक्ष्येनेय रविमण्डलमसरगिरिरिष
 प्राकारेण न धप्राकारेण परिवृत्तम्, अन्तःप्राकारमिति समन्वयो निर्मितानामस्तिरम्याकृतीनां स्फाटिकानामपि
 संखन्तवत्प्रथिमामिः इयामायमानकान्तिवत्या मरुत्तमयानामिव प्रासादानामासावितपरमागैः शिलार
 मण्डलाहन्वरधारिमिः प्रतिविम्बैः परिश्रितशिरम्, अप्रशिलरसङ्गिनो मृगाङ्गमणिकण्डशस्य ज्योत्स्नापदक
 पाण्डुना सुविमण्डलेन महस्त्वचरितार्थतापाद्यनार्थं घृतेन घयजातपत्रेणैव विस्वारितच्छायम् [ए]
 अष्टममणिकुट्टिमोच्छ्रयप्रभापटलनिर्ममसूक्तवया प्रथमानमिव, सुषटितस्फटिकोपकपट्टकस्वितानस्पर्षीठ
 पन्थात्पञ्चतयाऽन्तरिक्षस्थितमिव विभाव्यमान, कृतावलोक्तमिबेन्द्रनीलजाळकैः, विहिताङ्गानमिव पवन-
 खलितोर्ध्वपत्रपताकाश्रयैः, प्रस्तुतप्रत्युत्पानमिव सुखस्थ्यैः, धारभ्यसंभाष्यमिव गवाक्षमुसनिर्घीत

टिप्पणकम्—अमरगिरिरिष प्राकारेण न धप्राकारेण यमि मेकमाकारेण परिवृत्तं कर्त्तुं न त्वाकारेण
 वेदितम् । अन्तःप्राकारेण परिवृत्तं कीदृशेन ? मेकमाकारेण [ए] ।

परिपठप्रकाशमिव, सर्वता पाठवता, पुनर्येन तं प्रवेशं कर्त्तुं कुवाणम् । पञ्चवितरकाशोकमिव पञ्चवितः—सञ्जातपञ्चः
 एव अशोक—शराकरमणिकेयो मणिकारणम् पुनः कुसुमितपञ्चशमिव कुसुमिता पुष्पिता पञ्चसा—शराकर-
 पुष्पमणिकेया मणिकारणम्; पुनः विकसितपञ्चमिव विकसित—पुष्पिता बन्धुसः—रक्तपरपत्रमणिकेयो
 मणिकारणम् [छ]; पुन उत्कृष्टाष्टापदवृत्तितेन उक्तैः अन्तःपरीः—सिंहवाप्रासिद्धिर्बन्धुमिवः परितेन-
 अधिष्ठितेन यथा अहर्ष—प्रधानं यद् अहर्ष—सूक्ष्मं तन वदितेन—रवितेन पुनः तद्वित्यादकत्विया तद्विक्रं सिधुत्त
 पदस्य—रथा शिद—कान्तिर्वस ताच्छेन पुन मरुत्तकपिशीर्षकप्रभाषटालेन मरुत्तकपिशीर्षक—नीलमणिकयमर्कट
 प्रतिहृष्टिरप्रिष्ठापस प्रामि—कान्तिमिः अन्तःपरी—उच्यतेन अमरगिरिरिष प्राकारेण सुमेकटाकारेण परिवृत्तं
 परिवेष्टितम् अयापि न नैव धप्राकारेण उदागारेण परितमिति कितेयः उत्परीहारे नवैन—कृन्तन प्राकारेण परितमिति
 केन कर्मिण । सविमिरसम्भ्यारागवक्ष्येन सविमिरेव—अन्धकारवद्वितेन सम्भ्यारव्यवक्ष्येन—सन्ध्याकभिररक्तप्रभासवक्ष्येन
 रविमण्डलमिव सर्वविम्बमिव पुनः अन्तःप्राकारमिति प्राकारमितिमध्ये सुमन्वतः सैकः निर्मितानां रणितानाम्
 अस्तिरम्याकृतीनां अस्तिरमयोहराकारणाम् स्फाटिकानामपि स्फटिककर्ममिभयानामपि संखन्तवत्प्रथि-
 मामिः इयामायमानकान्तिवत्या सञ्जातमिः—सञ्जामि अन्तःप्रकाशमिति वाच्यं तद्वेष्टितमिः—सञ्जामिः
 स्नामायमाना—स्नामीभन्ती कान्तिर्वया ताच्छेता मरुत्तमयानामिव नीलमणिकयानामिव प्रासादानां मन्दि-
 णाम् आसावितपरमागैः प्राक्षेयैः पुन शिलारमण्डलाहन्वरधारिमिः शिपारण्डकस्य—शिलारमण्डल, न
 आहन्वर—स्नेमावितारः उदागिमिः—ताडिमिः प्रतिविम्बैः परिश्रितशिरम् परिवेष्टितशिरम्; पुनः अप्रशिलर-
 सङ्गिनः अयमशिलरगर्तनः मृगाङ्गमणिकण्डशस्य बन्धुसन्तमिममणिकण्डस्य ज्योत्स्नापदकपाण्डुना
 ज्योत्स्नापदकेन—बन्धुमणिकयन पाण्डुना—पीठमिधितप्रथमेन द्युतिमण्डलेन कान्तिम्यापेन महस्त्वचरितार्थता
 ऽऽपाद्यनार्थं महस्त्वचरितार्थतास्यार्थं घृतेन ज्योपिठेन घयजातपत्रेणैव देतातपत्रेणैव विस्वारितच्छायं
 विस्वारिता—प्रधारिता छाया—अनाक्ये येन ताच्छम् [ए]; पुनः अष्टममणिकुट्टिमोच्छ्रयप्रभापटलनिर्ममसूक्तवया
 अष्टममणिकुट्टिमोच्छ्रयप्रभापटल उच्यते—उच्यते प्रभापटले—सुष्टिमण्डले तद्गुणक्याभिसर्वं निर्ममं—विधमं
 मम्—अन्तर्गते नृषे नस ताच्छया प्रथमानमिव पत्रपां सन्तथैव विभाव्यमानमिलेभयानेति; पुनः सुषटितस्फटि-
 कापकपट्टकस्वितानस्पर्षीठवन्धात्पञ्चतया सुषटितः—सविहिताः रश्मिभक्ताः—स्फटिकमण्डपवत्या मणिकारणैः,
 र्थे—अहर्ष, क्वित्तस—क्वित्तस अहस्त्वचरितार्थस—सिद्धताकारवन्धस अहर्षजटा—असुबलस्य अन्तरिक्षस्थितमिव
 गणकर्मव्यक्तमिव विभाव्यमानं प्रतीकणम्; पुनः इन्द्रनीलजाळकैः इन्द्रनीलमणिकयमिवयवार्थैः कृतावलोक्तमिब
 कृन्तुं नार्थेन—नस र्धेन येन ताच्छमिव नारायणप्रेषविकेयैः; पुनः पवनखलितोर्ध्वपत्रपताकाश्रयैः

कलापिकेकारवैः [ऐ], कचित् सितभुजङ्गशङ्किमयूरोपरुध्यमानविम्वागतचलचीनांशुकपताकं, क्वचिद्भूत-
चञ्चुशुकमुच्यमानदाडिमबीजबुद्धिजग्धसूर्यकान्तवान्ताग्निकणिकं, क्वचित् प्रदीपलोलशलभलङ्घ्यमानोच्छिख-
पुष्परागं, क्वचिदामिषाशनश्येनहेलाक्रम्यमाणकृत्रिमविहङ्गं, क्वचिन्मदनपरायत्तमत्तपारापतपरिक्षिप्यमाण-
निजप्रतिविम्बं, क्वचिदम्बुधारोत्कचातकचुम्ब्यमानमौक्तिकलताप्रालम्बम [ओ], वैशम्पायनशापकथाप्रक्रम-
मिव दुर्वर्णशुकनासमनोरमं, जीवमिव चित्रकर्मखचितप्रदेशं, विदग्धकामिनीकेलिमन्दिरमिव मणिताराव-
भासितोदरम्, उत्तमपुरुषमिव विशालनेत्रहृत्कपाटं, चक्रवर्तिसैन्यमिवानेकरत्नशारीकृतमत्तवारणपरिकरं,

पवनेन-वायुना, चलितै -उद्धतै , ऊर्ध्वजपताकाश्चलै -उपरितनध्वजसम्बन्धिपटाप्रभाणै , विहिताद्धानमिव आहूतवदिव,
पुन तुङ्गस्तम्बैः उन्नतस्तम्बै , प्रस्तुतप्रत्युत्थानमिव प्रस्तुत-प्रारब्ध, प्रत्युत्थान-स्वस्याभ्युत्थान येन तादृशमिव, पुनः
गवाक्षमुखनिलीनकलापिकेकारवैः गवाक्षमुखे-वातायनोर्ध्वभागे, निलीनाना-तिरोभूताना, कलापिनां-मथूराणा, केका-
रवै -केकाख्यशब्दै , आरब्धसम्भाषमिव प्रवर्तितालापमिव [ऐ], पुन क्वचित् कस्मिंश्चित् प्रदेशे, सितभुजङ्गशङ्कि-
मयूरोपरुध्यमानविम्वागतचलचीनांशुकपताकं सितभुजङ्गशङ्किभि -श्वेतसर्पसन्देशिभि , मयूरै , उपरुध्यमाना-निवार्य-
माणा, विम्वागता-प्रतिच्छायात्मनाऽऽपतिता, चलन्ती-उद्वेलन्ती, चीनाशुकपताका-चीनाख्यजनपदरन्वितसूक्ष्मश्लक्ष्णवन्नरूपा
पताका-ध्वजाप्रवर्तिपटो यस्मिंस्तादृशम्, पुन क्वचित् कस्मिंश्चित् प्रदेशे, धूतचञ्चुशुकमुच्यमानदाडिमबीजबुद्धि-
जग्धसूर्यकान्तवान्ताग्निकणिकं धूता-कम्पिता, चञ्चु-लुण्ड यैस्तादृशै शुकै , मुच्यमानानां-विक्षिप्यमाणानां, दाडिम-
बीजानां, बुद्ध्या-भ्रान्त्या, जग्धा-भक्षिता, सूर्यकान्तेन-तदाख्यमणिना, वान्ता-उद्दीर्णा , अग्निकणिका-स्फुलिङ्गा यस्मि-
स्तादृशम्, पुन क्वचित् कुत्रापि प्रदेशे, प्रदीपलोलशलभलङ्घ्यमानोच्छिखपुष्पराग प्रदीपलोलै -प्रदीपान्त पतनो-
त्कण्ठया तरलै , शलभै -पतङ्गै , लङ्घ्यमान-प्रदीपभ्रान्त्या अतिक्रम्यमाण , उच्छिख -उत्-ऊर्ध्वं, शिखा-ज्वाला यस्य तादृश ,
पुष्पपराग-पद्मपरागमणिर्यस्मिंस्तादृशम्, पुन क्वचित् कस्मिंश्चित् स्थाने, आमिषाशनश्येनहेलाक्रम्यमाणकृत्रिमविहङ्गं
आमिषाशनै -मासाहारिभि , श्येनै -तदाख्यपक्षिविशेषै , हेलया-कौतुकेन, आक्रम्यमाणा -हृटेन व्याप्यमाना , कृत्रिमविहङ्गा -
कृत्रिमा -क्रियया निर्वृता , रचिता इत्यर्थ , पक्षिण , पक्षिप्रतिकृतय इति यावत्, यस्मिंस्तादृशम्, पुन क्वचित् कस्मिंश्चित्
स्थाने, मदनपरायत्तमत्तपारापतपरिक्षिप्यमाणनिजप्रतिविम्बं मदनपरायतै -कृत्रिमकपोतीविलोकनजन्यकामपरवशै ,
मत्तपारापतै -कामाकुलितकपोतै , परिक्षिप्यमाण -निकटोद्गीयमानतया सर्वत समर्थ्यमाण , निज -स्वकीय , प्रतिविम्बो यस्मिंस्तादृ-
शम्, पुन क्वचित् कस्मिंश्चित् प्रदेशे, अम्बुधारोत्कचातकचुम्ब्यमानमौक्तिकलताप्रालम्बं अम्बुधारयै-जलधारयै,
उत्कै -उन्मनस्कै , चातकै -लोकविश्रुतै पक्षिविशेषै , चुम्ब्यमान-चञ्चवा स्पृश्यमान, मौक्तिकलताप्रालम्ब-मुक्तामणिश्रेणीरूपं
शिरोमाल्य यस्मिंस्तादृशम् [ओ], पुन वैशम्पायनशापकथाप्रक्रममिव वैशम्पायनस्य-वैशम्पायननाम्न शुकस्य, य
शापस्तत्सम्बन्धिन्या कथाया प्रक्रमं-प्रसङ्गमिव, दुर्वर्णशुकनासमनोरमं दुर्वर्णं-रजतं, तन्मयेन, शुकनासेन-सिंहस्थानेन,
मनोरमं-मनोहरम्, पक्षे दुर्वर्णं-दु खेन वर्णनीये, शुकनासमनोरमे-वैशम्पायन-जनकतद्गार्ये यत्र तादृशम्, पुन जीवमिव
प्राणिमिव, चित्रकर्मखचितप्रदेशं चित्रकर्मभि -चित्रणक्रियाभि , खचिता -व्याप्ता , प्रदेशा -विभागा यस्य तादृशम्, पक्षे
चित्रकर्मभि -ज्ञानावरणीयादिकर्मभि , खचिता -व्याप्ता , प्रदेशा -आत्मप्रदेशा यस्य तादृशम्, पुन विदग्धकामिनीकेलि-
मन्दिरमिव विदग्धया -केलिकुशलाया , कामिन्या -विलासिन्या , केलिमन्दिरं-क्रीडामवनमिव, मणितारावभासितोदर
मणिताराभि -मणिमयतारकाभि , पक्षे मणितै -नार्या रतिकालिकाव्यक्तशब्दात्मकै , आरावै -शब्दै , अवभासित-उद्दीपितम्,
उदर-अभ्यन्तरं यस्य तादृशम्, पुन उत्तमपुरुषमिव पुरुषश्रेष्ठमिव, विशालनेत्रहृत्कपाटं विशाल-विस्तृत, नेत्रहृत्-नयन-
हारक, नयनप्रियमित्यर्थ , कपाट-द्वारपिधायकफलक यस्य तादृशम्, पक्षे विशाल दीर्घं, नेत्र-नयन यस्य तादृशम्, पुन हृत्कपाट-
हृत्-वक्ष स्थल , कपाटमिव यस्य तादृश, विशालनेत्र च तत् हृत्कपाटं चेति खजकुब्जादिवत् कर्मधारयसमास , यद्वा विशाल
नेत्र हृत्कपाट च-कपाटसदृश वक्ष स्थलं च यथेति बहुव्रीहि , पुन चक्रवर्तिसैन्यमिव चक्रवर्तिन -अखण्डभूमण्डलेश्वरस्य,
सैन्यं-सेनामिव, अनेकरत्नशारीकृतमत्तवारणपरिकर अनेकै , रत्नै , शारीकृतानि-कर्तुरितानि चित्रितानि यानि, मत्त-
वारणानि-उपवेशनस्थानविशेषा , तदात्मक परिकरो यस्य तादृशम्, पक्षे अनेकै -बहुविधै , रत्नै , शारीकृत -चित्रिकृत ,
मत्तवारणाना-मत्तहस्तिनां, परिकर-समूहो यस्मिंस्तादृशम्, यद्वा अनेकामि , रत्नशारीभि -मणिमयगजपर्याणै , कृता -

पराङ्मनावपुरिष श्रातकुम्भस्तम्भभूतपीयरोक्तुल, बसन्तचूतदुममिष चारुमञ्जरीकम् [औ], अनेकमभिमाख
 लङ्कृतमपि रत्नचतुष्पण्डित ध्वजाधिष्ठितमपि सिंहासन्तमञ्जीकृतविमानाकारमपि सर्वतोमद्रम् [अं],
 अग्रमभिभूमिनिपतितप्रतिमानिनेन च मग्नप्रतिना दिनकरेणापि सर्वेभ्यमास्वरप्रख्यानपवनिन प्राध्वमानं,
 सिखरोत्केखनदुःखितेन ज्योत्सपि मन्वरवामिष प्राङ्गमाण, कृत्रिमसूत्रेन्द्रकम्भावातपीतेन जङ्गदध्वनेनाप्यमय
 मिष वाच्यमानम्, असंभाषनीयोच्छ्रयजनितविस्मयेन निजप्रतिबिम्बनाऽपि निपतोषाढोक्यमान, प्रख्याक-

टिप्पणम्—धैर्याम्पायनशापकथाप्रारम्भमिष दुर्वैष्यदुःखमासमनोरमम् एकत्र दुःखवर्षणीवैश्याव्यव-
 जनकृतार्थम् अन्वय रूपमपिसिंहस्थावरमपीयम्, वैश्यापयना-दुःखमित्यः । जीवमिष विषकर्मसंखितप्रवेदाम् एकत्र
 नानाज्ञानावर्षीयार्थिभ्योप्याप्तप्रदसम् अन्वय वातेभ्यप्रियावर्षित्वसम् । विषरभकामिनीकेस्त्रिमग्विरमिष मन्वि-
 तारायभासितोद्वरम् एकत्र रतिकृतिप्रारम्भामिभ्यम् अन्वय रत्नारिक्तोभित्मस्यम् । उच्यतपुत्रमिष
 विशाखनेत्रदृष्टकपाटम् एकत्र सिद्धीभनयनदृष्टकपाटम् अन्वय सिद्धीभनयनहारिकपाटम् । अक्षयतिस्मिपिवातेक-
 रत्नशापीकृतमद्यारूपपरिकरम् एकत्र अने-नामाख्याः रत्नसारीकृता-मण्डित्वेविहिता (?) मद्यारत्न-
 हीनकरीष्य, परिष्क-परिष्करो वस त् वषोक्तम्, अन्वय अनेकरीषी कारिकृतामि मद्यारत्नानि-आसन्नकृतमण्डित्वे
 परिकरो एक त् वषोक्तम् । पराङ्मनावपुरिष श्रातकुम्भस्तम्भभूतपीयरोक्तुलम् एकत्र सुवर्षस्तम्भवार्षितं पी-
 दृष्टकृत्वाभ्यां स्याध्वं येन त्वय्यक्तम् अन्वय सुवर्षस्तम्भैरिताः पीता-उर्ष्यः तुषा-पद्य पक्षिन् त् । घसन्तचूतदुम-
 मिष चारुमञ्जरीकम् रत्नमञ्जरीकम् अन्वय चोभनधिपारम् [औ] । अनेकमभिमाखलङ्कृतमपि रत्नचतुष्क
 षडितं पक्षि नानाप्रकाशितोमितं कर्षं रत्नचतुष्कयुक्तित्म् ? अन्वय रत्नकलाविशारथीमित्म् एकत्राधिष्ठितमपि
 सिंहासन्तं वषि अङ्गनाधिष्ठितं कर्षं सिंहेनाक्रमयत् ? पताकद्वेष्याधिष्ठितं सिंहासने सिंस्रम्भम् । अङ्गीकृतविमाना-
 कारमपि सद्यतोमद्रं पद्याधितविमानसादात्मं कर्षं सर्वतोभ्यासादात् ? अन्वय त्पैक्षिन् प्रवेत् कस्याम् [अं] ।

पयोताः पूर्वां च मन्तरापाः-मन्तराकिनः तरतरकाः परिक-परिवारो यस्मिन् तादृशम्; पुनः पराङ्मनावपुरिष पराङ्गनामा-
 सप्तमन्त्रिणाः पुरिष-स्त्रीमितेन श्रातकुम्भस्तम्भभूतपीयरोक्तुलं श्रातकुम्भस्तम्भो-दुःखमयत्वनामि दृता पीयटा-
 पीनाः उर-विधाताः तुषा-पद्य वत्र तादृशम्; पक्षे श्रातकुम्भस्तम्भो-दुःखमयत्वयो दृता पीयटा-मद्यं अन्वय-
 अङ्गना, तुषा-कार्त्तं केन तादृशम्; पुनः घसन्तचूतदुममिष सप्तमूर्ध्नाधिष्ठापकमित् चारुमञ्जरीकं अक्ष-
 यनोदरा मन्त्री-अभिनवकम्भान्नादुदधेयी पक्षे तोषमन्त्रित्ममिमसाङ्कारभेने पिष्टरं वा वसिष्ठारथम् [औ]; पुनः
 अनेकमभिमाखलङ्कृतमपि अनेका-वसुविधाना मयीना माडाभि-पञ्चिमि। अन्वय-भूमिमपि रत्नचतुष्क-
 राजितं रत्नचतुष्क-रत्नचतुष्क एतितं-विधातितमित् मितोपः त्वपरिदारे तु रत्नचतुष्क-रत्नचतुष्क-रत्नचतुष्क-
 एतितम्; पुनः ध्वजाधिष्ठितमपि अनेन-पताकना अधिष्ठितमपि-एतदमपि सिंहासन्तं सिंहासन्तमित् मितः
 सिंहास जरीयोवसन्धिष्ठादात् परिदारे तु सिंहासन्तं रत्नचतुष्क-रत्नचतुष्क-रत्नचतुष्क-
 अङ्गीकृतविमानाकारमपि अङ्गीकृत-पीकृत-विमान-मानधितः आचरो मन् तादृशमपि सद्यतोमद्रं परिष्क-
 र्षमित्मस्यम्, इति मितः परिदारे तु अङ्गीकृतो विमानस-म्यवयानसेनादारे केन तादरं एतैः-उर्षिसिन् प्रवेत्,
 म्यं अन्वयं चत्तं [अ]; ए पुनः अग्रमभिभूमिनिपतितप्रतिमानिनेन अने-सर्वोपे, द्या अय-चमा
 वा मन्त्रिभि-मन्त्रिणः प्रवेत् तत्र मन्त्रिणाना-संज्ञानावाः प्रतिमावा-प्रतिबिम्बस निभन-म्यानेन मग्नप्रतिना
 नम्य तस्यमिदरेन मित्ता मन्त्रिणस्य तादृशेन दिनकरेणापि सर्वेणापि सद्यैभ्यं मद्युपम्, आत्तराधप्रस्थानपर्यं
 नक्षिपरराजवाभै प्राध्वमानमिष वाच्यमानमित्; पुनः दिाजरोत्केखनदुःखितम मितरेण वरुत्केखनम्-उरर्षेण
 तन दुःखितन-दुःखितन एयोद्याऽपि आद्यकृतापि मन्धरतां प्रियम्ना यद्यमानं प्राप्यमावसिः; पुनः कृत्रिम
 सूत्रेन्द्रकम्भावातपीतेन रत्नचतुष्क-रत्नचतुष्क-रत्नचतुष्क-रत्नचतुष्क-रत्नचतुष्क-रत्नचतुष्क-
 एतदः मन्त्र-मितेन जङ्गदध्वनेनापि अन्वय अक्षर-अन्वय-पाष्यमानमिष अन्वयमान-
 मिः; पुनः अन्वयमानपीयाप्यायजनितविस्मयेन अन्वय अक्षर-अन्वय-पाष्यमानमिष अन्वयमान-
 अन्वय अन्वय-अन्वय वस तादृशेन निजप्रतिबिम्बनापि मन्त्रिणायकमपि निपत्य नीनः पद्यं

मण्डलोत्पत्तिमृत्पिण्डमिव प्रजापतिकुलालस्य, मौलिमुकुटमिव मर्त्यलोकभूपालस्य, तपनीयवुद्गमिव तारका-
कुसुमनभःकल्पद्रुमस्य, विद्रुमकलशमिव शेषाहिदण्डधरामण्डलोष्णवारणस्य, तत्क्षणोदितार्कविम्बवहुलरागाभिः
पद्मारागशिलासंहतिभिराहितनिर्माणं निर्मानुपममानुपलोकसुलभदर्शनं सुदर्शननामायतनं ददर्श [अः] ।

तच्च तथाविधमपरत्र कुत्रचिददृष्टपूर्वमपूर्वाकारविशेषमशेषाश्चर्यपर्यन्तभूमिभूतमकाण्ड एवाविर्भूत-
मायतनमतनुविस्मयस्फारितपुटाभ्यामुत्पक्षमराजिभ्यां चित्रलिखिताभ्यामिव लोचनाभ्यां किमिदमिति
सक्षोभाक्षमीक्षमाणः क्षणमात्रमुपरतापरकरणसवेदनशक्तिरेकेन्द्रियत्वमिवापेदे [क] ।

ततश्चन्द्रकान्तसोपानपरम्पराक्रान्ततलभागेन पतत्तरङ्गितगङ्गास्रोतसेवाम्बरविवरेण वरीयसा मरकत-
मणिगोपुरेणोत्सर्पिचूडामणिमरीचिमांसलितमण्डपद्वारवन्दनमालाप्रवालसन्निवेशः प्रविश्याभ्यन्तरे दूरादेव

टिप्पनकम्—वरीयसा उरुतरेण, गोपुर-प्रतोलीद्वारम्, नागदन्ता-घोटका., जयन्तिका-पट्टपाशक. [ख] ।

आलोक्यमानमिव दृश्यमानमिव, पुन प्रजापतिकुलालस्य विधातृकुम्भकारस्य, प्रलयाकर्मण्डलोत्पत्तिमृत्पिण्ड-
मिव प्रलयार्कमण्डलस्य-प्रलयकालिकसूर्यमण्डलस्य, उत्पत्तये-सृष्ट्यर्थं, मृत्पिण्ड-मृत्तिकाराशिमिव, पुन मर्त्यलोकभूपालस्य
मर्त्यलोकहृदयस्य भूपालस्य-नृपते, मौलिमुकुटमिव शिरोमुकुटमिव, पुन तारकाकुसुमनभःकल्पद्रुमस्य तारका एव
कुसुमानि-पुष्पाणि यस्य तादृशस्य, नभ रूपाद्रुमस्य-आकाशरूपरूपाद्रुमस्य, तपनीयवुद्गमिव सुवर्णमयमूलमिव, पुन
शेषाहिदण्डधरामण्डलोष्णवारणस्य शेषाहि-शेषनागो दण्डो यस्य तादृशस्य, धरामण्डलोष्णवारणस्य-भूमण्डलातपत्रस्य,
विद्रुमकलशमिव प्रवालमयकुम्भमिवेति सर्वत्रोत्प्रेक्षा, पुन तत्क्षणोदितार्कविम्बवहुलरागाभिः तत्क्षण-तत्काल,
निर्माणकाल इत्यर्थं, उदितेन-उद्गतेन, अर्कमण्डलेन-सूर्यमण्डलेन, बहुल-प्रचुर, राग-रक्तवर्णो यासां तादृशीभि, पद्माराग-
शिलासंहतिभिः पद्मारागख्यरक्तमणिश्रेणीभि, आहितनिर्माणं जनितनिर्माणम्, पुन निर्मानुपं मनुष्यशून्यम्, पुन
अमानुपलोकसुलभदर्शनम् अमानुपलोकै-मनुष्यभिन्नजनै, देवजनैरित्यर्थं, सुलभ-सुकर दर्शनं यस्य तादृशम्, पुन
सुदर्शननाम सुष्टु-मनोरम, दर्शनं यस्य तादृशमित्यन्वर्थकनामम् [अः] ।

च पुन, अपरत्र अन्यत्र, कुत्रचित् कुत्रापि, अदृष्टपूर्वं पूर्वमदृष्टम्, पुन अपूर्वाकारविशेषम् अपूर्वं-
विजातीयं, आकारविशेष-आकृतिसौन्दर्यं यस्य तादृशम्, पुन अशेषाश्चर्यपर्यन्तभूमिभूतम् अशेषाणां-समस्तानाम्,
आश्चर्याणाम्, पर्यन्तभूमि-अवधिभूमि, तद्भूत-तद्रूपम्, पुन अकाण्ड एव अनवसर एव, अकस्मादेवेत्यर्थं, आविर्भूतं
प्रकटितम्, तत् प्रकृतम्, आयतनं मन्दिरम्, अतनुविस्मयस्फारितपुटाभ्याम् अतनुना-प्रचुरेण, विस्मयेन-आश्चर्येण,
स्फारितौ-विस्वारितौ, प्रसारिताविति यावत्, पुटौ-पुटाकारपक्ष्मणी ययोस्तादृशाभ्याम्, उत्पक्षमराजिभ्याम् उद्गतनयनरोम-
पङ्क्तिभ्याम्, पुन चित्रलिखिताभ्यामिव चित्रस्थिताभ्यामिवेत्युत्प्रेक्षा, नि स्पन्दाभ्यामित्यर्थं, लोचनाभ्यां नयनाभ्याम्,
इदम् आयतनं, किं कीदृशम्, इति इत्यं, सक्षोभाक्षं सक्षोभे-सम्प्राप्ते, अक्षिणी-नेत्रे यस्मिन्तादृशं यथा स्यात् तथा,
ईक्षमाणः पश्यन्, क्षणमात्रं क्षणमेकम्, उपरतापरकरणसंवेदनशक्तिः उपरता-निवृत्ता, अपरेषां-चक्षुरतिरिक्तानां,
करणानाम्-इन्द्रियाणां, संवेदनशक्ति-ज्ञानशक्तिर्यस्मिन्तादृशं सन्, एकेन्द्रियत्वमिव एकम्-अद्वितीयम्, इन्द्रिय-चक्षुर्यस्य
तत्त्वमिव, आपेदे प्राप्तवान् [क] ।

ततः तदनन्तरं, चन्द्रकान्तसोपानपरम्पराक्रान्ततलभागेन चन्द्रकान्तसोपानानां-चन्द्रकान्तमणिमयश्रेणिकानां,
परम्परया-पङ्क्त्या, आक्रान्त-व्याप्त, तलभाग-अधोभागो यस्य तादृशेन, पुन पतत्तरङ्गितगङ्गास्रोतसापतत् स्यन्दमानं,
तरङ्गिताया-सञ्जाततरङ्गाया, गङ्गाया, स्रोत-प्रवाहो यस्मिन्तादृशेन, अम्बरविवरेणैव आकाशरन्ध्रेणैव, वरीयसा अति-
विपुलेन, मरकतमणिगोपुरेण इन्द्रनीलमणिमयप्रतोलीद्वारेण, उत्सर्पिचूडामणिमरीचिमांसलितमण्डपद्वारवन्दन-
मालाप्रवालसन्निवेशः उत्सर्पिभि-उद्गासिभि, चूडामणिमरीचिभि-मुकुटमणिकिरणै, मांसलित-विपुलीकृत, मण्डपद्वार-
वन्दनमालाया-प्रकृतगृहविशेषद्वाराचनमालासम्बन्धिनां, प्रवालानां-पल्लवानां, सन्निवेश-पङ्क्तिर्नैव तादृशं सन्, अभ्यन्तरे
प्रकृतायतनमर्थं, प्रविश्य प्रवेशं कृत्वा, प्रतिमां मूर्तिम्, अपश्यत् दृष्टवानित्यप्रेणान्वेति, कीदृशीम् ? दूरादेव दूरस्थानादेव
१३ तिलक०

विभाष्यमाननिरुपमरूपशोभाभिमुखीमभितः प्रतिष्ठितयज्ञद्वेषवाप्रतियातनासनापद्धारभागस्य नागवत्या
 प्रसक्तपक्षपातराचिदवाकृतिपेरेरुपाभाबलम्मानसंकोचितद्वेषाङ्गजवनिश्रपदस्य जयन्तिकापलम्बिभ्राम्भू-
 नवृक्ष्णकाकलितवाषाळवज्रघण्टस्य वृक्षामानप्रबलकाळागुरुधूपभूमाम्भकारमन्वायमानरक्षीपदीधितिसंभ्रमैः
 गर्भेवैश्मनो गर्भभागमल्लङ्घनीणां [ख], महचभ्रलङ्घते मृगभाजि सिंहोद्गासिते नमस्तळ इषाळपीयसि
 सिंहासने निबद्धपद्यासनाम्, उपर्युपरि निरचितोचानकरयुगळकिसलपिताङ्गमभ्याम्, [ग] आभङ्गिनीमि
 कृष्णायारुपकृतिस्त्रिताभिरिव पत्रभङ्गलताभिः केचनकरीभिरभ्यासितोमयांक्षपीठाम्, अपाङ्गभागशुम्भितभ्र
 णान्तेन किञ्चिन्नतपह्मण्य निर्विकारतारकेण चक्षुषा विद्योतितवधनेन्दुविन्ध्याम्, भंसापलम्बिपक्षपातर
 सुरेन्द्रसेवितसभ्यापसन्यपाश्यां, प्रभापहृतविन्धलक्ष्मीलाभाय भास्वतेष सेषागतेनातिमास्वपकृतिना प्रमा-

टिप्पणकम्—यहचक्रलङ्घते मृगभाजि सिंहोद्गासिते ममस्तळ इषाळपीयसि सिंहासने पक्ष
 भाष्याभिप्रेक्ष्योमिते मृगधितोपुके सिंहासितासिते भव्यव यवपद्मासिते हरिवज्रयुगलुक सिंहावधोमिते [ग] ।

विभाष्यमाननिरुपमरूपशोभा विभाष्यमाना-प्रतीयमाना रत्नमादेक्यैः निरुपमा-अन्यतरधी रूपशोभा-आहार
 शीतर्षं यसाकारधीम्; पुनः अभिमुखीम् उन्मुखीम्; पुनः गर्भवैश्मना-अन्तर्दिपहस्य गर्भमागाम् अन्यतरभागम्,
 अलङ्घनीणां निरुपमन्तीम् शिरसः। अभिता प्रतिष्ठितयज्ञद्वेषवाप्रतियातनासनापद्धारभागस्य अभिता-उक्तैः
 प्रतिष्ठिताभिः-अनिकृताभिः यज्ञद्वेषवा-यज्ञद्वेषवा प्रतियातनाभिः-प्रथिमामि। उनाक-सायणः द्वारभाज-
 शारकेषो यम तादृशस्य पुनः नागवृन्तावसक्तपक्षपातराचिदवाकृतिषो नागवृन्तेषु-द्विभक्तमयवेदेकैः
 अरुचकैः-अक्षरकितैः पक्षपातारैः-वेतनारैः अर्भिता-अभिता आरः-मगोदृष्टा भ्रिता-कृषं यम तादृशस्य पुनः
 पक्षपातार्थावसक्तममानसंकोचितद्वेषाङ्गजवनिश्रपदस्य एषाम्-एकस्मिन् कृष्णायोमानी अयमभ्यमाना-अयमसर्व
 उन्मेषितरेण-उन्मेषितं तिरोहितं देवाङ्ग-वेकसुर्वेक्येषु एव तादृशं जवनिश्रपदा-शिरसरीश्वरं यमिन्तादृशस्य पुनः
 जयन्तिकापलम्बिभ्राम्भूनवृक्ष्णकाकलितवाषाळवज्रघण्टस्य जयन्तिका-कृष्णका कदम्बिकी वा याम्भूत
 शृङ्खल-गुलीमयानु-उल्लिखिता-उल्लङ्घय्या वाचय्या-जयन्ती वक्रकृष्ण-शिरभ्रकरभ्रमकदायसिद्येयै यमिन्तादृशस्य पुनः
 वृक्षामानप्रबलकाळागुरुधूपभूमाम्भकारमन्वायमानरक्षीपदीधितिसंभ्रमैःस्य वृक्षामानस्य-वसिष्ठतामनासस्य
 कषाणुरूपस्य-कषाणुरूपकक्षुणा-वद्वयस्य परैः मन्वायमाना-मान्यमायमाना रक्षीपस्य-अधिकस्वीपस्य शीधितिसंभ्रमैः-
 प्रकाशपरम्परा यमिन्तादृशस्य [ख]; पुनः शिरपीम्। नमस्तळ इव यन्तलज इव महचक्रलङ्घते महचक्रैः एवमि-
 नप्रकाशसिद्धिः अक्षुदे-श्लेषिते मृगभाजि मृगान्ता-हरिवाङ्गसिद्धेन एते ध्येन-धृययितेनक्षेत्रेण विभिन्ने पुनः
 सिंहोद्गासिते सिंहाभ्या सिंहासिद्धेन एते सिंहासिता क्पासिते-उपरिपेते पुनः अलङ्घनीयसि सितुते सिंहासने
 महासने निबद्धपद्यासनां निबद्ध-उचितं पद्यसं-जासन्निवेशो यसा तादृशीम्; पुनः उपर्युपरि कष्याम् निरचितो-
 चानकरयुगळकिसलपिताङ्गमभ्यां निरचितेन विहितेन ध्वजिध्वजितेनैः वक्ष्यतेन पर्युन्नेन-इत्यथेन किर-
 कितं-उल्लङ्घयन्मिन्न भङ्गनय-श्लेषमर्थं यसाकारधीम् [ग]; पुनः आसङ्गिनीमि यमिभ्यामिः कृष्णायारुपकृ-
 तिस्त्रिताभिः कषाणुरूपमनकिलताभिः पत्रभङ्गलताभिरिव पत्रभेकेणास्तिपङ्क्तिगिरिव केषावृद्धीमि केषयसिः मभ्या-
 सितोमयांसापीठम् अभ्यासितम्-अभिहितम्, ममवत्सर्प-रूपवत्सर्पं पीठम्-आसलं यसाकारधीम्; पुनः अपाङ्ग-
 भागशुम्भितभ्रणान्तेन अपाङ्गभागभ्या-नवनश्रावतायाभ्यां पुम्भित-सुख भवचान्ता-कषाणोते येन तादृशेन पुनः
 किञ्चिन्नतपह्मण्य निर्विकारतारकेण चक्षुषा नैव विद्योतितवधनेन्दुविन्ध्यां निरुपिता-मिमासिद्धा वदनेकुम्भिन-मुक्षवत्
 तादृश-अनीमिकायस तादृशेन चक्षुषा नैव विद्योतितवधनेन्दुविन्ध्यां निरुपिता-मिमासिद्धा वदनेकुम्भिन-मुक्षवत्
 ममवत्-यसाकारधीम्; पुनः अथावसक्तपक्षपातराचिदवाकृतिषोसिद्धितसभ्यापसन्यपाश्याम् अंशकक्ष्मी-रुचयनस्य
 कष्यसः-वेतः कामर-वाक्यस्यं यसा तादृशेन सुरेन्द्र-वेतयन्तेन उचिते-अभिहिते सभ्यापसने-दक्षिणवामे पार्श्वे-कृष्णायो
 मगौ यसाकारधीम्; पुनः प्रभापहृतविन्धलक्ष्मीलाभाय प्रमया-वाक्या अक्षतावा-पोरितावा विन्धलक्ष्म्या-कषिन्

मण्डलेनोद्भासिताम्, इन्दुमण्डलसितातपत्रत्रयीप्रकाशितत्रिभुवनैश्वर्याम्, अशेषतश्च विविधविमानवाहना-
धिरूढैरत्युदारारकृतिभिरप्सरोविराजितपार्श्वैरनिमेषलोचनतया रूपालोकनपरैरिव कैश्चिदास्फालितदिव्यतूर्यैः
कैश्चिदुत्सृष्टकुसुमवृष्टिभिः कैश्चिल्ललाटघटिताञ्जलिपुटैरम्बरतलवर्तिभिः कृत्रिमसुरसमूहैः परिकरिताम् [घ],

आर्द्रगोशीर्षचन्दनाङ्गरागवाहिनीम्, आमोदितमन्दिरोदराभिर्मकरन्दलोभलभ्रैरतिनिस्पन्दतया प्रसुप्तै-
रिव मूर्च्छितैरिव ग्रथितैरिव मधुकरैः शारीकृताभिः पारिजातकुसुमस्रग्भिरभ्यर्चिताम्, अगाधभवजलधि-
सेतुबन्धस्य बन्धनिर्मुक्तात्मनो मुक्तिसुखैककारणस्य निष्कारणवन्धोः परमकारुणिकस्य शरणार्थिजन्तुसार्थ-
साध्वसमुषो निर्निमेषेण केवलज्ञानचक्षुषा साक्षात्कृतसकलभावस्य भुवनत्रयगुरोर्युगादिपार्थिवस्य प्रथमजिन-
पतेर्ऋषभस्य निर्भूषणामप्यनन्तगुणभूषणाम्, अपहस्तितगभस्तिमालितेजसा विग्रहवतेव केवलालोकेन सर्वा-
ङ्गेभ्यो विगलता प्रभापूरेण परितः परीतां, महाप्रमाणां, चिन्तामणिमयीं, प्रतिमामपश्यत् [छ] ।

शोभाया, लाभाय-प्रत्यागमनाय, सेवागतेन आराधनार्थमुपस्थितेन, भास्वतेव सूर्येणैव, अतिभास्वराकृतिना अतिदीप्रा-
कारेण, प्रभामण्डलेन विडम्बितदिनकरविम्बलक्ष्मीके मौलिपुष्टे वर्तमानेन प्रकृष्टेन कान्तिमण्डलेन, उद्भासिताम् उद्दीपिताम्,
पुन इन्दुमण्डलसितातपत्रत्रयीप्रकाशितत्रिभुवनैश्वर्याम् इन्दुमण्डलसदृश्या-चन्द्रविम्बसदृश्या, सितातपत्रत्रय्या-
धवलच्छत्रत्रयेन, प्रकाशितं-प्रत्यायित, त्रिभुवनैश्वर्यं-भुवनत्रयाधिपत्यं यया तादृशीम्, पुन विविधविमानवाहनाधिरूढैः
विविध-नानाप्रकारकं, विमान-व्योमयान, वाहन-रथादियानम्, अधिरूढै-आरूढै, अत्युदारारकृतिभिः अतिप्रधानाकारै,
अप्सरोविराजितपार्श्वैः स्वर्वेश्याधिष्ठितपार्श्वभागै, पुन अनिमेषलोचनतया निस्पन्दनयनतया, रूपालोकनपरैरिव
रूपदर्शनासकैरिवेत्युत्प्रेक्षा, कैश्चित् कतिपयै, आस्फालितदिव्यतूर्यैः आस्फालितं-ताडित, दिव्य-स्वर्गीयम् उत्तम वा,
तूर्यं-वायुविशेषो यैस्तादृशै, पुन कैश्चित् कैरपि, उत्सृष्टकुसुमवृष्टिभिः उत्सृष्टा-विक्षिप्ता, कुसुमवृष्टि-पुष्पधारा यैस्ता-
दृशै, पुन कैश्चित् कतिपयै, ललाटघटिताञ्जलिपुटे. ललाटे घटित-निवेशित, अञ्जलिपुट-पुटाकारसंश्लिष्टपाणिगुगल
यैस्तादृशै, अम्बरतलवर्तिभिः गगनतलस्थितै, कृत्रिमसुरसमूहै. निर्मितदेवगणै, तत्प्रतिमाभिरित्यर्थ, परिकरितां
परिवेष्टिताम् [घ], पुन आर्द्रगोशीर्षचन्दनाङ्गरागवाहिनीम् आर्द्र-सरस यद् गोशीर्षचन्दन-हरिचन्दन तद्रूपाङ्ग-
रागवाहिनीं-तद्रूपाङ्गलेपधारिणीम्, पुन आमोदितमन्दिरोदराभिः आमोदितम्-अतिसुरभीकृत, मन्दिरोदर-प्रकृतायतना-
न्यन्तरं याभिस्तादृशीभि, पुन मधुकरैः भ्रमरै, शारीकृताभि. चित्रिताभि, कीदृशै १ मकरन्दलोभलभ्रैः पुष्परस-
लोभासकै, पुन अतिनिःस्पन्दतया अत्यन्तनिश्चलतया, प्रसुप्तैरिव अतिनिद्रितैरिव, पुन मूर्च्छितैरिव सज्ञाशून्यैरिव,
पुन ग्रथितैरिव नियन्त्रितैरिवेति सर्वत्रोत्प्रेक्षा, पारिजातकुसुमस्रग्भिः पारिजाताख्यदेवकुसुममालाभि, अभ्यर्चितां
प्रपूजिताम्, अतितर्पितामित्यर्थ, कीदृशस्य कस्य प्रतिमाम् २ अगाधभवजलधिसेतुबन्धस्य अगाधस्य-अतलरपर्शस्य, अति-
गभीरसेत्यर्थ, भवजलधे-ससारसागरस्य, तदुत्तरणोपयोगिन, सेतुबन्धस्य-सेतुबन्धस्वरूपस्य, पुन बन्धनिर्मुक्तात्मनः कामादि-
बन्धनविमुक्तान्त करणस्य, पुन मुक्तिसुखैककारणस्य मोक्षाख्यसुखैकहेतो, पुन निष्कारणवन्धोः नि स्वार्थहितैषिण,
परमकारुणिकस्य अत्यन्तदयालो, पुन शरणार्थिजन्तुसार्थसाध्वसमुषः शरणार्थिन-रक्षकामिलाषिण, जन्तु-
सार्थस्य-प्राणिगणस्य, यत् साध्वस-भय, तन्मुष-तदपहारिण, पुन निर्निमेषेण निश्चलेन, स्थायिनेत्यर्थ, केवलज्ञान-
चक्षुषा इन्द्रियानपेक्षापरिच्छिन्नज्ञानरूपदृष्ट्या, साक्षात्कृतसकलभावस्य हस्तामलाकवदशेषविशेषपुरस्कारेणापरोक्षीकृताशेष-
पदार्थस्य, पुन भुवनत्रयगुरोः स्वर्ग मर्त्य-पातालाख्यलोकत्रयसम्पद्भानप्रदस्य, युगादिपार्थिवस्य युगारम्भिकपृथिव्यधिपते,
प्रथमजिनपतेः आदिजिनेन्द्रस्य, ऋषभस्य ऋषभदेवस्य सम्बन्धिनीम्, पुन निर्भूषणामपि भूषणरहितामपि, भूषणाभाव-
दशायामपीत्यर्थ, अनन्तगुणभूषणाम् अपारगुणालङ्कृताम्, पुन परितः सर्वतः, प्रभापूरेण द्युतिमण्डलेन, परीतां
व्याप्ताम्, कीदृशेन २ अपहस्तितगभस्तिमालितेजसा अपहस्तितम्-अपहृत, गभस्तिमालिन-मरीचिमालिन,, सूर्यस्येत्यर्थ,
तेजो येन तादृशेन, विग्रहवता मूर्तिमता, केवलालोकेनेव केवलज्ञानप्रकाशेनेव, सर्वाङ्गेभ्यः समस्तावयवेभ्य, विगलता
निपतता, पुन कीदृशीम् २ महाप्रमाणां अधिकप्रमाणां, चिन्तामणिमयीं चिन्तामणिनां सर्वोत्तममणिस्तन्मयीम् [छ] ।

मेकरूपेणाभिधातुमशक्यमाकलय्य कृतानन्तरूपयेवातिगम्भीरया भारत्या स्मरयन्निव समवसरणदुन्दुभि-
ध्वनेरिति कर्तुं स्तुतिं प्रस्तुतवान्—

“शुष्कशिखरिणि कल्पशाखीव, निधिरधनग्राम इव, कमलखण्ड इव मारवेऽध्वनि
भवभीमारण्य इह, वीक्षितोऽसि मुनिनाथ, कथमपि ॥ १ ॥

दृष्टे भवति नयनसृष्टया सममद्य जन्म जिन ! सफलमभून्मम ।

अकृतपुण्यमपि सुकृतिजनं प्रति, लघुमात्मानमवैमि न संप्रति ॥ २ ॥ [ज]”

इत्यादिभिरपराभिरप्यनेकप्रकाराभिरुदारपदवृत्तशालिनीभिरन्वर्थगुणग्रथनहृदयङ्गमाभिः संवेगविस्ता-
रणपटीयसीभिः स्तुतिभिरावर्जितप्राज्यपुण्यभारः [झ] परिक्षीणघनकल्मषसंघातलघुमपि संभावितगौरव-
मवाप्तनिःशेषतीर्थाभियेकमिव समग्रग्रहकृतानुग्रहमिव कराग्रलग्नसप्तलोकराज्यसंपदमिव पादतलाक्रान्तदुःख-
परम्पराकूपारपारमिव पावनं च सुखिनं च सुकृतिनं च कृतकृत्यं चात्मानं मन्यमानः [ञ], चिरावस्थान-

मपि समग्रमपि, गुणकलापं गुणराशिम्, एकरूपेण एकाकारेण, अभिधातुं वर्णयितुम्, अशक्यं शक्तयसाध्यम्,
आकलय्य अवगल्य, प्रासादभित्तिप्रतिनादच्छलेन प्रकृतायतनकुक्ष्यप्रतिध्वनिव्याजेन, कृतानन्तरूपयेव धृतानन्ता-
कारयेवेत्युपेक्षा, अतिगम्भीरया परमोच्चया, भारत्या वाचा, समवसरणदुन्दुभिध्वनेः तीर्थङ्करसम्बन्धिसभोत्सवभेरी-
नादस्य, स्मरयन्निव स्मृतिपथमवतारयन्निव, इति अनुपदवक्ष्यमाणप्रकारेण, स्तुतिं प्रकृतजिनेन्द्राभिनन्दनं, कर्तुं प्रस्तुत-
वान् प्रारब्धवान् ।

मुनिनाथ ! मुनिश्रेष्ठ ! शुष्कशिखरिणि शुष्कपर्वते, कल्पशाखीव कल्पवृक्ष इव, पुन अधनग्रामे निर्धनग्रामे,
निधिरिव धनकोष इव, पुन मारवे मरुदेशसम्बन्धिनि, अध्वनि मार्गं, कमलखण्ड इव कमलवनमिव, इह अस्मिन्
भवभीमारण्ये ससारात्मकमीषणवने, वीक्षितोऽसि दृष्टोऽसि ॥

जिन ! हे ऋषभजिन !, कथमपि केनापि प्रकारेण, आनुषङ्गिकतयापीत्यर्थं, भवति त्वयि, दृष्टे दृष्टिपथावतीर्णे सति,
मम, नयनसृष्टया नयनरचनया, समं सह, जन्म, अद्य अस्मिन् दिने, सफलं सार्थकम्, अभूत् सपन्नम्, अकृत-
पुण्यमपि पुण्यरहितमपि, आत्मानं खम्, सुकृतिजनं प्रति पुण्यशालिजनापेक्षया, लघुं न्यूनम्, अवैमि जानामि,
जानन्नासमित्यर्थं, परन्तु सम्प्रति अधुना, त्वद्दर्शनसौभाग्यवेलायामित्यर्थं, न न जानामीत्यर्थं ॥ [ज] ।

इत्यादिभिः एतादृशीभि, अपराभिरपि अन्याभिरपि, अनेकप्रकाराभिः बहुविधाभि, उदारपदवृत्तशालि-
नीभिः उदारै-प्रशसनीयै, बृहद्भिर्वा, पदै-स्याद्यन्तत्याद्यन्तै, वृत्तै-छन्दोभिश्च, शालन्तै-शोभन्तै यास्तादृशीभि, पुन
अन्वर्थगुणग्रथनहृदयङ्गमाभिः अन्वर्थ-प्रत्यर्थं, गुणग्रथनेन-गुणानुवन्धेन हृदयङ्गमाभि-मनोहराभि, पुन संवेग-
विस्तारणपटीयसीभि. संवेग-वैराग्य मोक्षाभिलाषो वा, तस्य विस्तारणे-वर्धने पटीयसीभि-धुरीणाभि, स्तुतिभिः गुण-
गाथाभि, आवर्जितप्राज्यपुण्यसम्भारः आवर्जित-उपार्जित, प्राज्यस्य-प्रचुरस्य पुण्यस्य, सम्भार-समूहो येन तादृश
सन् [झ], परिक्षीणघनकल्मषसंघातलघुमपि परिक्षीणेन-विध्वस्तेन, घनेन-निविडेन, कल्मषसंघातेन-दुरितराशिना,
लघुमपि गुरुत्वरहितमपि, सम्भावितगौरवं सम्भावित सम्भावनाविपयीकृत, गौरव-प्राशस्त्य येन तादृशम्, आत्मानं
ख, मन्यमानः जानन्नित्यप्रेणान्वेति, पुन अवाप्तानि-शेषतीर्थाभियेकमिव अवाप्त-लब्ध, नि शेषेषु-समस्तेषु,
तीर्थेषु-पुण्यक्षेत्रेषु, अभियेक-ज्ञानसत्कारो येन तादृशमिव, पुन समग्रग्रहकृतानुग्रहमिव समग्रै-सकलै, ग्रहै-राहुकेत्वा-
दिभि, वृत्त, अनुग्रह-कृपा यस्मिस्तादृशमिव, पुन कराग्रलग्नसप्तलोकराज्यसंपदमिव कराग्रे हस्ताग्रे, लग्ना-आलिष्टा,
सप्तलोकानां-सप्तभुवनानां, राज्यसम्पत्-आधिपत्यसम्पत्तिर्यस्य तादृशमिव, पुन पादतलाक्रान्तदुःखपरम्पराऽकूपार-
पारमिव-पादतलेन-पादाधस्तनभागेन, आक्रान्त-अधिष्ठित, दुःखपरम्पराऽकूपारस्य-दुःखसन्तानसागरस्य, पार-सीमा येन
तादृशमिव, च पुन, पावनं पवित्र, सुखिनं सानन्द, च पुन, सुकृतिनं पुण्यवन्तम्, च पुन, कृतकृत्यं व्रतकार्यम्,
आत्मानं मन्यमान [ञ], चिरावस्थानविस्मृतगतिक्रमामिव चिरावस्थानेन-वीथैकालिकनि सन्दतया, विस्मृत-

विस्तृतगतिरुक्तमिष कपोलकावण्यपङ्कजामिष शीर्षकाविरतनिमेषेवमिःसहामिष उच्चकोकोचरासव
 परित्यागकावरासिष मुनीन्द्रमुखापन्त्रात् कथञ्चिदनुरागनिष्ठां दृष्टिमाह्वय [ट] 'पादलखत्रुपुदस्वम्प-
 मानद्युकेटकायस्वित्तिप्रभाह्योऽयमित्नीसमचाकम्बमन्त्रिकासङ्घिकोपलिष्टमानवधनेनुकान्तिरुतिमुत्
 रीममिन्दुमभिशाखभक्षिकामिभषणैरसोपकम्पट्टसंघटनशषकासप्वलषापसप्वनिमित्तिषेयमामाति सन्मपङ्कि-
 रवळन्तिकोऽवळमुकाबळी कळापमधोमुखमयूसकन्वळमिन्दुमप्वळमिवेवमानन्वयति सिधतुक्कवितानम्
 [ट]' इति प्रशस्तानेकवस्तुवर्धनरसाक्षिप्तदृष्टिषेयदृष्टिकपलकरतैरमळामाणिक्यस्तम्भासिभिः स्वप्रसिमा
 श्चैरनुगम्यमानमूर्तिवत् सपत्तिपरिवार इव [ड] सुषिरमित्तवतः प्रासादकुक्षिपु विहङ्ग इक्षिणमिधि
 प्राग्भागमाभि बङ्गगुलप्रभञ्जनायतारचारी चारणाभिक्षित्तुमापितविभूपितद्वारद्विरसि धूतपसिक्तमुकुमार
 कोत्कीर्णैर्विचिपल्लकाङ्कितवले मुञ्जकामिनीजघनपुलिनस्यर्षोळासितोत्सङ्गे निमित्यैवसिवागुरुभूमवर्तिभ्राति

पक्षिण्य-सन्वनप्रकारे नया वारणीमित् पुनः कपोलकावण्यपङ्कजामिष कपोलकम्पा-गम्बस्तम्भोः यत्रान्य-
 यौवर्ष्यं तस्यै परे, म्ना-सन्धिदामिष पुनः शीर्षकाविरतनिमेषेवमिःसहामिष शीर्षकाविरतस-विरकम्बित्तस
 निमेषेवस-सत्यपुपस मित्ताम्-अवक्षिणुमिष पुनः उच्चकोकोचरासवपरित्यागकावरासिष कम्बस-अया
 सितस कोकोचरस-सर्षोवहस भास्वस-स्वानस परिक्रमेण कतराम्-अनीरामिष अनुरागनिष्ठां केद्विरा इति
 षड्ः कथञ्चित् रूपमपि मुनीन्द्रमुखापन्त्रात् मुनीन्द्रस-प्रकम्बिनेत्रज मुखसाध पन्त्रात् आह्वय्य सन्धिपर्वः
 [ट] पादलखत्रुपुदस्वम्पमानद्युकेटकायस्वित्तिः पादलखन्त्या-रखनर्षाना नक्षुपुदाभ्या-मुष्पुदाभ्यां, सूष्मना-
 म्नाम्ययाना दृष्टेदकस-कम्बसम्बल मवतिरतिर्यमिवाहकः अतिप्रमाह्यः मलन्तद्विर्तुः अयं प्रजव इन्द्र-
 नीसमचाकम्बः इन्द्रनीसमिमिर्दिता मलम्ब-मत्तारणः उपमेयस्वानमिषेव इत्येव अतीति सेवः पुनः कान्तिरु
 दृष्टिकपलकोपलिष्टमानवधनेनुकान्तिः पत्रिकावक्षिणि-कपोलकामिन्दमिः अशैः-अश्रयिषपक्षिसेषैः सिद्धमाना-
 पीन्मामा न्वनसुक्ष्मिः-सुक्ष्मन्त्रकम्बिर्षाः वारणी अतिसुन्दरी पम्बनयेशरीणो इत्य इन्धुमयिषाळमक्षिष
 पन्त्रास्तमिमिषुपक्षिष अतीति सेव पुन मिषवर्षारसोपकपङ्कसंघटनशषका मिषवर्षाना-मानवर्षानां, जोष-
 पदानां-जम्बानां कम्बोपरिस्थितानां सिरां सन्मिषेवाणां संघटन-सन्धिसेवेन क्षया-विदग्धा इयं सन्धिपु
 सन्मपङ्किः सन्मभेषी आकाप्वलषापसप्वनिमित्तिव भाप्वरकस-इन्द्रस यथाप-यत् तस कम्बेन निमित्तेव-
 र्थितेव आमाति घोमत् पुनः अथकन्वितोऽवळमुकाकळापम् म्बकम्बिट-अपोहः उज्ज्वलः-मुष्मम्बप-मुष्म-
 मम्बिन्धे येन वारणम् अत इन्धुमप्वळमिष पत्रकम्बिन्धे अघोमुखामयूसकम्बळम् अघोमुकानि-अप पारुति,
 म्बकम्ब-वसनि-त्रिबाहुरा नस वारणम्, इदं पुरेवर्ति सिधतुक्कवितानं द्रवमैषेभकमयोषेयः इन्धुमप्वळमिष
 पत्रकम्बिन्धे आनन्वयति प्रकाशति [ट] । इति शब् प्रशस्तानेकवस्तुवर्धनरसाक्षिप्तदृष्टिः प्रकलाणां-सो
 इराधाम्, क्नेभ्यां-बहुना बहूनां रसनयेन-सर्षोवहनेन बाभिसा-आह्वय दृष्टिः-कम्बस वारणः अतिसिद्धि-
 करसकरतैः अक्षिण्य-प्रावक्षिण्य कर्ष-रूपं कर्ष-इकलं न्या वारणैः पुनः अमळमामिक्यस्तम्भ
 पातिभिः कम्बकम्बमयसम्बकामिभिः स्वप्रतिमासैः सपत्तिभन्धैः अनुगम्यमानमूर्तिवत् अनुगम्यमाना-
 परिकेडमाना मूर्ति-उदीर् नस वारणता सपत्तिपरिवार इव पतिभिन्धवामिभिः परियारैः-परिकेडकनैः छिद
 इव परिकेडित इकेकुपेडा [ड] । इत्यस्तः अत एव प्रासादकुक्षिपु प्रकम्बिन्धेभ्यः सुषिरं शीर्षकं विहङ्ग
 परिकम्ब वक्षिणमिधिसामगामाक्षि विहङ्गस्यर्षोळासितोत्सङ्गे, पुन यङ्गुलप्रभञ्जनायतारचारी षड्-मिर्षि-
 पुष्प-अभेदेन वारणस प्रमन्वस-पवस अन्तरेण-आयमनेन चरी मन्धरे, पुन चारणाभिक्षित्तुमापित-
 विभूपितद्वारद्विरसि चारणैः-ईर्ष्यचारकम्बिषेयैः अभिक्षित्तानि-अभिष्टे सिन्धुति, नाति द्रुमाकितानि-कपोल-
 नानि, ये मूषितम् अङ्कतं द्रापि-शोषैर्षानां नस वारणैः पुन धूतपसिक्तमुकुमारकात्कीर्णैर्विचिपल्ल-
 काङ्किततल पूतखिरे पूतमैशरीरुक्षिणि मुकुमारैः-वेवकाने अतीर्णैः-अपारैः कम्बैः-पुष्पदंके अक्षि-विर्षि
 कम्ब-अपारणे नस वारणैः, पुन मुञ्जकामिनीजघनपुलिनस्यर्षोळासितोत्सङ्गे मुञ्जकामिनीनां-कम्बेना नस

दायिना मरीचिचक्रवालेन धूम्रीकृताहिमांशुमहसि महीयसि महानीलवातायने ससंभ्रमोत्पतितदुर्लक्षपारा-
पतमिथुनपक्षरवचकितचक्षुःकृतस्मितमुपाविशत् [ढ] ।

मत्तवारणोत्सङ्गसमर्पिताङ्गभारश्च तस्य वातायनस्य पाश्चात्यभित्तिगर्भविन्यस्ते स्थानचन्द्रिकापटल-
त्विषि स्फाटिकशिलापट्टे निकुट्टितामतिस्पष्टवर्णतया तद्दिनोत्कीर्णामिव मरकतद्रुतिपूरितनिखिलरेखारन्ध्र-
मांसलाभिरत्यच्छतयाश्रयस्य निरालम्बाभिरिवाम्बरतलोत्कीर्णामिरिव समतया प्राञ्जलतया च यन्त्राकृष्टाभिरिव
सरस्वतीकण्ठमणिकण्ठकानुकारिणीभिर्वर्णपङ्क्तिभिरुद्भासितां प्रशस्तिमैक्षत [ण] । तत्क्षणमात्रमर्पितेक्षणश्च
तस्यामानन्दनिर्भरेण चेतसा चिन्तां विवेश—'किं तदस्ति नाम रमणीयमद्भुतं वा जगति यन्न दर्शयतीन्द्रजालिक
इव मायाप्रगल्भः शुभकर्मणामासादितोदयः परिणामो, येन यानि वार्तास्वप्यनाकर्णनीयानि स्वप्नेऽप्यनुपल-
भ्यानि मनसाप्यसंकल्पनीयानि वर्षशतैरप्यननुभवनीयानि जन्मान्तरैरप्यनवलोकनीयानि मर्त्यलोके तान्ये-

टिप्पणकम्—स्थाना-वना [ण] ।

पुलिनस्य—जलादचिरोद्गतस्थालायमानकटिपुरोभागस्य, स्पर्शेन—शीतलस्पर्शसौख्येन, लालित—उल्लासित, उत्सङ्ग—मध्यभागे यस्य
तादृशे, पुन चिनिर्यदसितागुरुधूमवर्तिभ्रान्तिदायिना विनिर्यती—उद्गच्छन्ती, या असितागुरो—कालागुरुसम्बन्धिनी,
धूमवर्ति—धूमधारा, तद्भ्रान्तिदायिना—तद्भ्रमकारिणा, मरीचिचक्रवालेन—किरणमण्डलेन, धूम्रीकृताहिमांशुमहसि धूम्रीकृत-
कृष्णसम्बलितरक्तवर्णांकृतम्, अहिमाशो—अहिम—उष्ण, अशु—किरणो यस्य तस्य, सूर्यस्येत्यर्थ, मह—तेजो येन तादृशे,
महीयसि विशालतमे, महानीलवातायने इन्द्रनीलमणिमयगवाक्षे, ससम्भ्रमोत्पतितदुर्लक्षपारावतमिथुनपक्ष-
रवचकितचक्षुः कृतस्मित ससम्भ्रम—सवेग यथा स्यात् तथा, उत्पतितस्य—उड्डीनस्य, दुर्लभस्य—दु खेन लक्षितु शक्यस्य,
पारावतमिथुनस्य—कपोतद्वन्द्वस्य, पक्षरवेण—पक्षोक्षेपेण घनिना, चकित—विस्मित, चक्षु—नेत्र यस्य तादृश सन्, कृतस्मितं कृतं
स्मित—मन्दहासो यस्मिन्तादृश यथा स्यात् तथा, उपाविशत् उपविष्टवान् [ढ] ।

च पुन , मत्तवारणोत्सङ्गसमर्पिताङ्गभारः मत्तवारणस्य—मत्त—प्रमत्त वारयतीति मत्तवारण, वरण्डिकाख्यं स्थानं
तस्य, उत्सङ्गे—मध्यभागे, समर्पित—निहित, अङ्गभार—स्वशरीरभारो येन तादृश, तस्य—प्रकृतस्य, वातायनस्य गवाक्षस्य,
पाश्चात्यभित्तिगर्भविन्यस्ते पश्चिमकुञ्जमध्यनिहिते, पुन स्थानचन्द्रिकापटलत्विषि स्थानस्य—सहतस्य, चन्द्रिकापट-
लस्य—ज्योत्स्नागणसेव, विट्—कान्तिर्यस्य तादृशे, स्फाटिकशिलापट्टे स्फाटिकमणिमयफलके, निकुट्टिताम् उड्डीकृता,
प्रशस्तिं प्रशस्तात्मकपदावलीम्, ऐक्षत दृष्टवानित्यप्रेणान्वेति, कीदृशीम् ? अतिस्पष्टवर्णतया अत्यन्तोच्चलवर्णतया, तद्दि-
नोत्कीर्णामिव तद्दिने—तस्मिन् दिने, उत्कीर्णा—उत्खातामिव, विन्यस्तामिवेत्यर्थ, इत्युत्प्रेक्षा, पुन मरकतद्रुतिपूरितनिखिल-
रेखारन्ध्रमांसलां मरकतद्रुतिभि—नीलमणिपङ्क्तै, पूरितै—पूर्णै, निखिलरेखारन्ध्रै—समस्तरेखाच्छिन्नै, मांसलामि—स्थूलाभि,
पुन आश्रयस्य—आधारफलकस्य, अत्यच्छतया अत्युच्चलतया, निरालम्बाभिरिव निराधाराभिरिव, पुन अम्बरतलो-
त्कीर्णामिरिव गगनतले उत्खाताभिरिव, तत्रोल्लिखिताभिरिवेत्यर्थ, पुन समतया निम्नोन्नतभावशून्यतया, च पुन , प्राञ्ज-
लतया ऋजुतया, यन्त्राकृष्टाभिरिव मुद्रणयन्त्रमुद्रिताभिरिवेत्युत्प्रेक्षा, सरस्वतीकण्ठमणिकण्ठकानुकारिणीभिः
सरस्वत्या वागधिष्ठातृदेव्या, कण्ठे—ग्रीवायां, या मणिकण्ठिका—मणिमयकण्ठाभरणम्, तदनुकारिणीभि—तदनुकर्त्रीभि, वर्ण-
पङ्क्तिभिः अक्षरश्रेणीभि, उद्भासिताम् उद्दीपिताम् [ण] । च पुन , तस्यां प्रकृतप्रशस्तौ क्षणमात्रं क्षणमेकम्, अर्पि-
तेक्षणः निहितदृष्टि सन्, आनन्दनिर्भरेण प्रमोदपूर्णं, चेतसा मनसा, चिन्ताम् आलोचना, विवेश प्रविष्टवान्, कर्तुं
प्रवृत्त इत्यर्थ । तथाहि—जगति लोके, रमणीयं मनोहरम्, वा अथवा, अद्भुतम् आश्चर्यं, तत् किम् अस्ति, नामेति
वाक्यालङ्कारे, यत् इन्द्रजालिक इव इन्द्रजालविद्याभिज्ञ इव, मायाप्रगल्भः मायायां—सपदि विविधाद्भुतदृश्योपस्थापने,
प्रगल्भ—पटीयान्, आसादितोदयः प्राप्तावसर, शुभकर्मणां पुण्यकर्मणां, परिणाम. परिपाक, न दर्शयति दृष्टिपथ-
मुपस्थापयति, येन यस्माद्धेतो, मर्त्यलोके मर्त्यभवने, यानि वस्तूनि, वार्तास्वपि गोष्ठीकथास्वपि, अनाकर्णनीयानि
आकर्णयितुं श्रोतुमशक्यानि, पुन स्वप्नेऽपि स्वप्नावस्थायामपि, अनुपलभ्यानि उपलब्धुम्—अनुभवितुमशक्यानि, पुन मनसापि,

कश्चिन्नहनि मुहूर्ताम्यन्तरे सहसैवाद्य मे दृष्टिपञ्चमुपागतानि [त] । प्रथम वायव्य पर्यटवन्तस्तस्वसंघातधोरे संसार इवातिवूरपारेऽस्मिन् महाकाव्यारे सारभूत धर्मतस्वमिवातेकमङ्गगम्भीरं सरो दृष्टम् । अथ तद्वृत्तगहन कर्मनिर्मळीमूलात्मना त्रिविष्टपमिन्न त्रिवृशोपभोगयोम्यमुभिद्रकल्पद्रुममाखाननोहरमुपागतमिष क्रमेण चाप वर्गस्मानमिष वर्णनापबोधीर्णमाहात्म्यस्वरूपमेतद्विनायतनम् । अतः परं किमभ्यवृत्तञ्जेकनीयम् [थ] ।

संप्रति हि धीयते वर्धनीयकथानां मुद्रा, क्रियते तेजस्विधार्तानां निवृत्तिः, विधीयते ध्याभ्यर्चयईन-स्योदकाख्यतिः, विधीयते लोचनयोक्तमयथापि पट्टवन्धः, कथं नु नामास्य प्राणिन इव कात्स्वयैन कर्मपरि पतिविशेषा ज्ञायन्ते, ज्ञायमाना अपि केन प्रकारेण वर्धन्ते, वर्धयमाना अपि कथा मुक्त्या परस्व

दिप्यन्तकम्—पर्यटवन्तस्तस्वसंघातधोरे संसार इवातिवूरपारेऽस्मिन् महाकाव्यारे सारभूत धर्मतस्वमिवातेकमङ्गगम्भीरं सरो दृष्टम् पञ्च परिभ्रमन्तेकश्चिन्नहिनिसंघातधोरे अतिवूरपर्यन्ते च अन्तः संघटनेकजीवित्युहारे अदृश्यन्ते च, धारवृत्तं-प्रवाहपट्टम् अनेकमङ्गगम्भीरं च-नामास्यङ्गगम्भीरं तत्रै सत्त्वं सर्वतद्वाग्यवर्णं वानाक्योक्तमयमर्थं च [थ] । उभयथापि पट्टवन्धः उमास्यां प्रकृतम्याम्, पट्टक-कण्ठकण्ठक वन्धनं तथा मुक्त्यापिपट्टवन्धम् । कथं नु नामास्य प्राणिन इव कात्स्वयैन कर्मपरिपतिविशेषा विज्ञायन्ते नस-आपठन, किवापरिषामनेहा कथं ज्ञायन्ते नु-विद्वैमापि याम-पठकं, च कथमपि अन्तः ज्ञानाकरणीयादिर्कर्म-परिभ्रमनेदृ [थ] ।

असंकल्पनीयानि संकल्पितम्-आद्येच्यितम्, अक्षयानि पुनः वर्धयतैरपि अन्तःसंघटनकर्मैरपि अननुभव-यानि अनुभवित्कमन्वानि पुनः अस्मात्तैरपि अन्त्याम्यकममिपि अतःसंघटनीयानि अन्तःसंघट-रहस्यम्, अक्षयानि, अन्तरीय क्षेत्रं तानि कल्पति अथ एकस्मिन् अहनि स्ति मुहूर्ताम्यन्तरे मुहूर्तयत्ने सहसैव धीयते मे म्य दृष्टियं दृष्टियार्गम्, उपगतानि उपस्थितानि [त] । ठावदिति वाक्याङ्कारे प्रथमं पूर्वं संसार इव पर्यटवन्तस्तस्वसंघातधोरे पर्यटगिः-परिभ्रमगिः पक्षे संघटि अन्तःतानम्-गणनादीतानां पक्षे अन्तःसंघटनकाद्यानां उत्पाना-दिह्यन्तःप्राचीनां पक्षे अस्मात्स्ये वीचामा चर्तैः-धर्तैः चोरे-जीक्ये पुनः अतिवूरपारे अतिवूर-परमवूरः अस्मत्तुल्याप इत्यर्थः परा-परमावर्चिसंसाहसे पक्षे अदृश्यन्ते अस्मिन् महाकाव्यारे महजने धर्मतस्वमिष कर्मरूपमिष-सारभूतं सर्वधोपप्रधानं पक्षे प्रथमभूतं पुनः अनेकमङ्गगम्भीरम् अनेकै-बहुभिः मोः-तरीः सन्तै-सिम्, अगापसिन्धैः पक्षे अनेकै मोः-निवृत्ताप्रतारो विच्छिन्तितानां गम्भीर-परिप्लवम्, सारः महत्तपेकः दृष्टम् अक्षयैः, तम् । अथ तार्धमाप्तकम् तद्वृत्तगहनकर्मनिर्मळीमूलात्मना तत्रवाह्यकमेण-उमज्जतर्जया निनेकेकः सिधे विदः आत्मा-केधे केन तापेन ननेति क्षेत्रं त्रिविष्टपमिष सर्वमिष त्रिवृशोपभोगयोम्यं त्रिप्रधाना-वेवापाम्, उ-भोगनोम्यं-मुक्त्युम्वकमेवम् पुनः उभिद्रकल्पद्रुममाखाननोहरम् अतिवूरपानां-विच्छिन्तितानाम्, इमानां-दृशाणां यथा विच्छिन्तानां अन्त्याभावां भावाभिः-पङ्क्तिभिः मनोहरम्, इवम् अक्षयम् उचानं दृष्टयि क्षेत्रं च पुनः क्रमेण तदवस्तम् अपयर्गोस्थानमिष मोक्षत्वामिष वर्धनापयोधीर्णमाहात्म्यस्वरूपं वर्णनापबोधीर्ण-वर्णनार्गादिभ-न्तम्, अक्षयनीयमिषके माहात्म्यं-महिमा यस्य तादृशरूपकम्, एतत् उचिदृष्टयं, जिनायतनं विनेत्रमन्तरं दृष्टयि क्षेत्रं अता अस्मात् परम् अक्षयम् अन्यत् अतिरिक्तं किं नद, अयञ्जेकनीयं दृष्टम् [थ] ।

हि यत् सम्प्रति इधनी वर्धनीयकथानां दृष्टवस्तुधार्तानां मुद्रा कपोषा धीयते क्रियते पुनः तेजस्वि-धार्तानां धीमिदृशकमुपस्थानानां निवृत्तिः आगा क्रियते पुनः आभ्यर्चयईनस्य अदृशकमेवमन्तः उवृकाख्यतिः कथयति मितीयते धीवत् तदुपस्थानिधोऽयं क्रियत इति भावः । पुनः लोचनयोः नवनयोः उभयथापि उमकमन्-रेपपि पट्टवन्धः पट्टस-अक्षयकण्ठ मुक्त्यापिपट्टस च कथा-कथनं विधीयत किन्तु । मामति वाक्याङ्कारे प्रकथयै वा प्राणिन इव योस्तेषु अस्य प्रकृतानस कर्मपरिपतिविशेषाः पक्षे विधिपमप्रयोऽभिस्वरीयामविधायाम् पक्षे ज्ञानाकरणीयैर्धर्ममिषयाः कात्स्वयैन वाद्यनेन, नु विद्वै, कथं केन प्रकारेण, ज्ञायन्ते निर्वायते । पुनः

प्रतीतिविषयमारोप्यन्ते [द] । वञ्चिताः खलु दिवोकसोऽपि ये परित्यक्तसुरलोकवसतयः सततमिह न वसन्ति । किमन्यजन्मान्तरे कृतमवदातमेभिः पारापतप्रभृतिभिः पत्ररथैः कर्म येन तिर्यक्त्वेऽप्युपनतोऽय-
मायतनच्छद्धाना विमानवासः । न जाने केन सुकृतकर्मणा निर्मापितमिदम्, केन वा निर्मितम्, कुतो वा रत्नशिलाराशिरेतावानेष लब्धः । न तावदतिसमृद्धोऽपि मर्त्यधर्मा कश्चनापि कारयितुमिदमीश्वरः, न विश्वकर्माणमन्तरेण कर्मनैपुणमित्यंभूतमपरस्य शिल्पिनः संभाव्यते, न च रत्नसानुगिरेरन्यत्र रत्नदृषदामी-
दृशीनामुत्पत्तिः श्रूयते । सर्वथा देवनिर्मितेनामुना भवितव्यम्, मन्ये च येनैतदायतनमुत्पादितं सरोऽप्य-
दस्तेनैव खानितमारामोऽप्येषस्तस्यैव, कीर्तिर्या चास्य वृत्तान्तस्याभिव्यक्तेः कारणम्, तस्यामपीह प्रशस्ता-
वष्टादशलिपिव्यक्तिव्यतिरिक्तः कोऽप्यपरो लिपिविन्यासः, स एष व्यक्ताक्षरोऽपि न शक्यते ऊहितुम्,
केवलमालोकितपूर्वं इव चेतसि चमत्कारमातनोति [ध] । न चात्र सचरन् वनचरोऽपि तथाविधः
कश्चिदालोक्यते यमापृच्छथ सम्यग्वृत्तान्तमेनमवगच्छामि । यद्वा किमनेन पृष्टेन ज्ञातेन वा प्रयासमात्र-
फलेन प्रयोजनम्, ज्ञात्वापि कस्य प्रतिपाद्य निर्वृतो भविष्यामि विना कल्पकोटिजीविना कुमारहरिवाहनेन ।

ज्ञायमाना अपि निर्णयमाना अपि, केन प्रकारेण वर्ण्यन्ते स्तूयन्ते, पुन वर्ण्यमाना अपि स्तूयमाना अपि, कया
युक्त्या रीत्या, परस्य अन्यस्य, प्रीतिविषयं प्रीतिपथम्, आरोप्यन्ते अवतार्यन्ते [द] । खलु निश्चयेन, दिवोकसो-
ऽपि देवा अपि, वञ्चिताः भाग्येन प्रतारिता, ये परित्यक्तसुरलोकवसतयः परित्यक्त-वर्जित, सुरलोके-देवलोके,
वसति-निवासो यैस्तादृशा सन्त, इह अस्मिन् मन्दिरे, सततं नित्यं, न वसन्ति । एभिः प्रत्यक्षभूतै, पारापतप्रभृतिभिः
कपोतप्रमुखै, पत्ररथैः पक्षिभि, अन्यजन्मान्तरे अन्यान्यजन्मनि, अन्यजन्ममध्ये वा, अवदातं विशुद्ध, किं कर्म कृतम्
आचरितं, येन कर्मणा, तिर्यक्त्वेऽपि पक्षित्वेऽपि, आयतनच्छद्धाना प्रकृतमन्दिरव्याजेन, विमानवासः व्योमयानवास,
उपनतः आपन्न । न जाने निश्चिनोमि, सुकृतिकर्मणा सुकृत-पुण्यजनकं कर्म यस्य तादृशेन, केन, इदम् आयतन,
निर्मापितं विधापितम्, वा अथवा, केन निर्मितं रचितम्, वा अथवा, एतावान् एतत्परिमाणक, एषः अयं, रत्न-
शिलाराशिः रत्नात्मकप्रस्तराशि, कुतः कस्मात् स्थानात्, लब्धः प्राप्त । तावदिति वाक्यालङ्कारे, अतिसमृद्धो-
ऽपि अत्यन्तवैभवसम्पन्नोऽपि, कश्चनापि कोऽपि, मनुष्यधर्मा मानवजातीय, इदं प्रत्यक्षभूतमायतन, कारयितुं रचयि-
तुम्, ईश्वरः प्रभु, न अस्तीति शेष । विश्वकर्माणं शिल्पकलाकुशलदेवजातीयव्यक्तिविशेषम्, अन्तरेण विना, अपरस्य
तदन्यस्य, शिल्पिनः कलावत्, इत्थंभूतम् एतादृशं, कर्मनैपुण्यं कर्मकौशल, न संभाव्यते आशास्यते । च पुन,
रत्नसानुगिरेः सुमेरुपर्वतात्, अन्यत्र अन्यस्मिन् स्थाने, ईदृशीनाम् एवंविधानां, रत्नदृषदां रत्नशिलानाम्, उत्पत्ति,
न श्रूयते श्रवणपथमवतरति । सर्वथा सर्वप्रकारेण, देवनिर्मितेन देवरचितेन, अमुना प्रकृतेन आयतनेन, भवितव्यं
भवितुं योग्यम् । च पुन, मन्ये, येन जनेन, एतत् इदम्, आयतनं मन्दिरम्, उत्पादितं रचितम्, अदः प्रकृत,
सरोऽपि सरोवरोऽपि, तेनैव आयतनरचयित्रैव, खानितं खननकर्मतामापादितम् । एषः अयम्, आरामोऽपि उपवनमपि,
तस्यैव व्यक्तिविशेषस्य, इति शेष । च पुन, अस्य वृत्तान्तस्य वार्ताया, अभिव्यक्तेः प्रकाशनस्य, या कीर्ति, कारणं हेतु,
तस्यामपि, इह अस्यां, प्रशस्तौ, अष्टादशलिपिव्यक्तिव्यतिरिक्तः अष्टादशजातीयाक्षरविन्यासविलक्षण, कोऽपि अनिर्वच-
नीय, लिपिविन्यासः अक्षरसन्निवेश, अस्तीति शेष, स एष सोऽय सन्निवेश, व्यक्ताक्षरोऽपि स्फुटाक्षरोऽपि, ऊहितुं
तर्कयितु, न शक्यते पार्यते, केवलं किन्तु, आलोकितपूर्वं इव दृष्टपूर्वं इव, चेतसि मनसि, चमत्कारम् उल्लासम्,
आतनोति विस्तारयति [ध] । अत्र उद्याने, सञ्चरन् प्रचरन्, तथाविधः तादृश, कश्चित्, वनचरोऽपि वन्यजनो-
ऽपि, न आलोक्यते दृश्यते, यम् आपृच्छथ सम्यक् पृष्ट्वा, एनम् अनुपदोक्तं, वृत्तान्तं वार्ता, सम्यक् विस्पष्टम्,
अवगच्छामि जानामि । यद्वा अथवा, अनेन वृत्तान्तेन, पृष्टेन प्रश्नकर्मीकृतेन, ज्ञातेन ज्ञानकर्मीकृतेन वा, प्रयासमात्र-
फलेन आयासमात्रफलकेन, किं प्रयोजनं फल, न किमपीत्यर्थ । ज्ञात्वापि ज्ञानविषयीकृत्यापि, कल्पकोटिजीविना
चिरतरजीविना, कुमारहरिवाहनेन विना, तद्व्यतिरिक्तस्य, कस्य प्रतिपाद्य क निवेद्य, निर्वृतः सुखी, भविष्यामि । न जाने

न जाने वयस्यः केदानीं वर्तते, इत्यादिचिन्ताभ्यासितचेतस एवास्म सुप्रसुरपुम्बनिर्देयाकर्षणभ्रमम्भन्वर
तटाच्छोटनसमुच्छब्दवृत्तशीकरसारशिक्षितस्पर्धयभिषार्धयमिष इदमसिद्धयपेक्ष्यो प्निरतर्कितभ्यक्तिरेव
भवणकन्दरे मन्वमन्वमविशत् [न] ।

उपजातसंभ्रान्तिना च मानसेन तस्य शब्दस्य इत्यर्थाः सम्मित इवोत्कीर्ण इष लिखित इ
निश्चलसर्वाङ्गः क्षणमात्र सिहहृत्पुत्रः स्थितवान् । अथ सहसैवोद्भिद्यमानपुच्छकाश्रितकपोलमिषिना
विद्योच्छोचनोत्पलेन मुखशशिता प्रकाश्यमानाधिकसंभ्रमः समन्वितयत्—‘इत्, किमिदमकाश
एषापरमाश्रयुपनव यतः क्वचित् केनापि कृकण्ठकोमलगिरा स्त्रोक इव पठ्यते, तत्र च हरियाहनशब्द
इवोच्चार्यमाणः भ्रूयते, क एव हरियाहनः । किं वयस्यः ? आहोस्वित् वनस्यनामधेयाभिधेयः कोऽप्यपरः ?
कुतोऽत्र वयस्यस्य संमथ, प्रायः केनापि ककुमापरधीनवृत्तिना विष्येन मगेवमाशासनं क्रियते,
कृत्तलीकविकल्पकल्पनाभिर्मनसा खेरितेन, पद्यामि तावत् कः पुनरेव पठति [प], इति कृत्वा मति-

भिन्नोमि वयस्यः सहा हरियाहनः इदानीम् अकुा क क्वचित् स्थाने वर्तते शिष्टे । इत्यादिचिन्ताभ्यासित-
चेतस एव इत्यादिभिः—ईदृशीभिः चिन्ताभिः—आद्येनानाभिः आश्रितं—आश्रयणीकृतं चेत् चित्तं नर तारक्षेत्रेण अस्य
स्मर्यते अथवकन्दरे क्वचित्, सुप्रसुरपुम्बनिर्देयाकर्षणभ्रमम्भन्वरतटाच्छोटनसमुच्छब्दवृत्तशीकर-
सारशिक्षिता इत्युक्तत्वेन—देवदेवमेव नत् नियं—विद्युत्, आश्रयणम्—उद्येपयम्, तेन प्रमत्तः—पूर्वमानस मन्वस-
तथास्वर्णतल तवेन—एकदेहेन क्त आकाशतन्म—आस्यजनम्, आद्येनमिच्छाः तन समुच्छब्दः—सुत्प्रभ्रिः
अश्वतीभ्रासारे—अश्वतीभ्रानुवागमि विष्टिः—शीलः अतः इत्वं तर्पयश्चिद्य प्रीत्यनिर पुन आश्रयश्चिद्य शिष्यि
केदुपेक्षा अतिशयपेक्षाः भ्रमन्तमनेहः ध्यतिः नावः अतर्कितभ्यक्तिरेव अर्थाः—आश्रयित्री भक्ति-
आश्रयित्री नर तारक्ष एव मन्वमन्व मन्वप्रभ्रम् अविशत् मथि [न] ।

च पुनः उपजातसंभ्रान्तिना उपनता—उरत्वा सम्भ्रान्तिः—छोमे वर तारक्षेण मानसेन तस्य प्रकाश
शब्दस्य च्चो तन्मुत्पत्तावृत्तिसर्ग इत्यर्थाः रात्रौ—प्रसृतिती कर्षी येन तारक्षः च्च सुम्मित इव प्रतिभ्र इव,
पुनः उत्कीर्ण इव उच्यते निर्मित इव पुन लिखित इव चिन्तित इव निश्चलसर्वाङ्गः निश्चलनि—रिक्तमि उपमि
अज्ञानि—इत्यपानादीनि यत् तारक्षः च्च सिहहृत्पुत्रः स्मर्यतेः शब्दमात्रम् एवमानकं स्थितवान् उपत
किञ्चिद्भूत् । अथ मनन्तं, सहसैव शीमेव उद्भिद्यमानपुच्छकाश्रितकपोलमिषिना वृत्तियुक्तौ—उत्कीर्ण
पुच्छो—योग्यैः, अश्रित—विष्टिा कपोलमिषि—अश्रयणा मिर्षिस तारक्षेण पुन विद्योच्छोचनोत्पलेन विद्यो—वच
कोचकोर्यं—वयस्यस्य वर तारक्षेण मुखशशिता मुखशशेव प्रकाश्यमानाधिकसंभ्रमः प्रकाशमान—प्रस्यन-
नानः अथिद प्रभ्र सम्भ्रन—उद्यो मत् तारक्षः समन्वितयत् आश्रयितवान् किमिहा इत्त वेतः इत् किम्,
परमाश्रयम् अस्मत्तमाश्रयम् अकाशं एव अन्वय एव उपसतम् उपरिक्तम्, यतः नभश्चेतो अथ अमिषुयाने,
इत्यत् कश्चिद्यत् स्थान कृकण्ठकोमलगिरा कृकण्ठक—कोकिलकन कोकला—मयुता यी—वाची वर तारक्षेण
केनापि अन्वयमेव स्त्रोक इव पश्यन् पठ्यते उच्चार्यते च पुनः तत्र तस्मिन् शब्दे हरियाहनशब्द इव हरियाह-
नशब्द एव इव उच्चार्यमाणः एवमान भ्रूयते धववपभ्रवदति । एषा अर्ध हरियाहनः कः ? किं वयस्यः ?
मयीक एवा । आहोस्वित् उत वयस्यनामधेयाभिधेयाः वनस्यनामधेयेन—वयस्यनामधेय हरियाहनस्येन अमिषा-
शयः अपर—अभ्यः कोऽपि असीति शय अत्र अश्रिताने वयस्यस्य मिनहरियाहनस्य कुता कश्यत्, संमथ
आद्य कटव्यापराधीनवृत्तिना ककुमापरधीन—आश्रयतः उचि—मन्वेदुर्धिस तारक्षेण केनापि विष्येन ईवेन यय,
इत्म् आश्रयासने ध्यतन्—धेवोवानमिष्यन् प्राव क्रियत् विधीनत अलीकविकल्पकल्पनाभिः मिष्यन्तमिषि
किञ्चिः अरितन—रैषितन परीधमिदन्तु वावत्, मनसा इदयेन क्त वेदन्तम्—हृत्तं च्चर्म्, तावत् प्रथम् क
एषा अर्ध पुनः च्च पठति पद्यमिोवाक्येति; पद्यामि मनेनामि [प], इति ईदृशीं मतिं वृद्धि, इत्या उन्मुक्त

मुन्मुक्तवातायनस्वरिततरमायतनात्रिर्गत्य तं पाठशब्दमनुसरन्नामोदिहरिचन्दनोदकच्छटासिक्तेन मौक्तिक-
चतुष्कविरचनाचारुणा कुङ्कुमारुणाभिरङ्गनाचरणपद्ममुद्राभिर्द्विगुणितकनकपङ्कजोपहारेण झङ्कारानुमीय-
मानपरिमलान्धनिलीनमधुलिहा महानीलमणिकुट्टिमेन व्योम्नेव यामिनीपतिर्याम्यदिङ्मुखाभिमुखः पदशत-
मात्रमन्तर जगतीमध्य एव जगाम [फ] । गत्वा च संपिण्डितसुरचापपरमाणुनिवहमनोहराकारमनेकवर्णतया,
क्वचिद् वधूलोचनयुगामिव कृष्णतारोचितम्, क्वचिद् विन्ध्याचलमिव धवलताक्रान्तम्, क्वचित् सुग्रीवमिव
कपिशतान्वितम्, क्वचिद् दशास्यमिव नीललोहितप्रभावाप्तश्रियम्, विजयार्धशैलमिव मालिकात्रयमनोहरम्,
पौर्णमासीदिनावसानमिव सकलशशिखरांशुभूषितम्, विपिनमिव कपोतपालीकलितमुल्लसितकोमलार्करोचिषं

टिप्पणकम्—वधूलोचनयुगामिव कृष्णतारोचितम् एकत्र कालतारिकायोग्यम्, अन्यत्र श्यामत्वशोभितम् ।
विन्ध्याचलमिव धवलताक्रान्तम्, एकत्र धवतरुचम्पकादिलताव्याप्तम्, अन्यत्र शुभ्रताव्याप्तम् । सुग्रीवमिव
कपिशतान्वितम्, वानरशतयुक्तम्, अन्यत्र पीतत्वयुक्तम् । दशास्यमिव नीललोहितप्रभावाप्तश्रियम्, एकत्र शङ्कर-
प्रभावप्रासलक्ष्मीकम्, अन्यत्र कृष्णरक्ततेजःप्रासशोभम् । विजयार्धशैलमिव मालिकात्रयमनोहरम् उभयभूमिका-
त्रयमनोहरम्, विजयार्ध—वैताल्य । पौर्णमासीदिनावसानमिव सकलशशिखरांशुभूषितम्, एकत्र चन्द्रसूर्य-
शोभितम्, अन्यत्र कलशसहितमञ्जरीकिरणराजितम् । विपिनमिव कपोतपालीकलितम्, एकत्र कपोतपक्षिपङ्क्तियुक्तम्,

वातायनः त्यक्तगवाक्ष सन्, आयतनात् प्रकृतमन्दिरात्, त्वरिततरं शीघ्रतरं, निर्गत्य वहिर्भूय, तं प्रकृतं
पाठशब्दं पठ्यमानशब्दम्, अनुसरन् अनुगच्छन्, आमोदिहरिचन्दनोदकच्छटासिक्तेन आमोदिनीभि—उत्कट-
गन्धाढ्याभि, हरिचन्दनोदकच्छटाभि—चन्दनविशेषमिश्रितजलधाराभि, सिक्तेन—आह्लावितेन, पुन मौक्तिकचतुष्क-
विरचनाचारुणा मौक्तिकचतुष्कस्य—सुकामणिवेदिकाया, विरचनया—निर्माणेन, चारुणा—मनोहरेण, पुन कुङ्कुमारुणाभिः
कुङ्कुमद्रवरक्ताभि, अङ्गनाचरणपद्ममुद्राभिः नारीपदपङ्कजाकृतिभि, द्विगुणितकनकपङ्कजोपहारेण द्विगुणित—
द्वैगुण्यमापादित, कनकपङ्कजोपहार—सुवर्णकमलरूपोपहारो यस्मिस्तादृशेन, पुन झङ्कारानुमीयमानपरिमलान्धनिलीन-
मधुलिहा झङ्कारेण—ध्वनिविशेषेण हेतुना, अनुमीयमाना—आनुमित्यात्मकज्ञानविषयीक्रियमाणा, परिमलान्धा—सौरभाकृष्टा,
निलीना—सञ्छिष्टा, मधुलिहा—भ्रमरा यस्मिस्तादृशेन, महानीलमणिकुट्टिमेन इन्द्रनीलमणिवद्वप्रदेशेन, व्योम्ना आकाशेन,
यामिनीपतिः निशापति, चन्द्र इत्यर्थ, इव, याम्यदिङ्मुखाभिमुखः दक्षिणादिकसमुख सन्, जगतीमध्य एव भूतल-
मध्य एव, वप्रमध्य एव वा, पदशतमात्रं शतसंख्यकपदप्रमाणम्, अन्तरं दूरं, जगाम गतवान् [फ] । च पुन, गत्वा,
मठं छात्राद्याश्रमम्, ऐक्षिष्ट हृष्टवान्, इत्यप्रेणान्वेति, कीदृशम् ? सम्पिण्डितसुरचापपरमाणुनिवहमनोहराकारं
सम्पिण्डितानां—सम्पुञ्जितानां, सुरचापपरमाणूनाम्—इन्द्रधनु—परमाणूनां निवह इव—समूह इव, मनोहर—सुन्दर, आकार—अव-
यवसन्निवेशो यस्य तादृशम्, पुन अनेकवर्णतया बहुवर्णविशिष्टतया, क्वचित् कस्मिंश्चित् प्रदेशे, वधूलोचनयुगलमिव नारी-
नयनद्वयमिव, कृष्णतारोचितम् कृष्णतया—कृष्णवर्णेन—रोचितम्, पक्षे कृष्णया—कृष्णवर्णया, तारया—कनोनीकया, उचितम्—
परिचित, नित्यमधिष्ठितमित्यर्थ, यद्वा कृष्णताराया उचित—योग्यम्, पुन क्वचित् कस्मिंश्चित् प्रदेशे, विन्ध्याचलमिव
विन्ध्यपर्वतमिव, धवलताक्रान्तं धवलतया—शुभ्रतया, पक्षे धवलताभि—धवाख्यतरुचम्पकादिलताभि, आक्रान्तं—व्याप्तम्,
पुन क्वचित् कस्मिंश्चित् भागे, सुग्रीवमिव तत्सङ्गकृपिप्रवरमिव, कपिशतान्वितं कपिशतया—कृष्णशवलितपीतवर्णेन, पक्षे
कपिशतेन—शतसंख्यककपिभि, अन्वितं—सवलितम्, पुन क्वचित् कस्मिंश्चित् प्रदेशे, दशास्यमिव रावणमिव, नीललोहित-
प्रभावाप्तश्रियं नीललोहिताभ्या—कृष्णरक्ताभ्यां, प्रभाभ्यां—छविभ्याम्, अवाप्ता—प्राप्ता, श्री—शोभा येन, पक्षे कण्ठनील,
केशेषु लोहित—रक्त इति नीललोहित—शिव, रावणोपास्यदेव, तत्प्रभावेण—तद्वैश्वर्येण, अवाप्ता—प्राप्ता, श्री—राज्यलक्ष्मीर्येन
तादृशम्, पुन विजयार्धशैलमिव चक्रवर्तिजेयो भूभागो विजय, तस्य अर्धे—अर्धभागे, य शैल—पर्वत स विजयार्धशैल,
वैताल्यपर्वत इत्यर्थ, तमिव मालिकात्रयमनोहरं मालिकात्रयेण—भूमिकात्रयेण, मूल-नितम्ब शिखरोद्भासिना भूमिकात्रयेणेत्यर्थ,
पक्षे उभयपार्श्वयोर्मुखपङ्कजत्रयेण वा मनोहरं—सुन्दरम्, पुन पौर्णमासीदिनावसानमिव पूर्णो मासोऽस्यो सा पौर्णमासी, पूर्ण-
चन्द्रोलासिरजनी, चान्द्रमासान्तिमतिथि, ताद्दिनान्तमिव, सकलशशिखरांशुभूषितं सकलशस्य—कलशविशिष्टस्य, शिखरस्य—

“आकल्पान्तमर्थिकल्पद्रुम ! चन्द्रमरीचिसमरुचि-प्रचुरयशोऽशुभरितविश्वम्भर ! भरतान्वयशिरोमणे ! । जनवन्द्यानवद्यविद्याधर ! विद्याधरमनस्विनी-मानसहरिणहरण ! हरिवाहन ! वह धीरोचितां धुरम् ॥” [म] ।

दृष्टमात्र एव च तत्र संजातपरमोच्छ्वासः प्रथमपायोदाभिवृष्ट इव मरुस्थलाभोगः पार्वणेन्दुचन्द्रिका-परिप्लावित इव श्रीष्मङ्कुमुदाकरः परां निर्वृतिमवाप [य] ।

मन्यमानश्च तत्र क्षणे साक्षादेव संपन्नमात्मनः सुहृदा सह समागममानन्दजलपरिप्लुतेक्षणो विक्षिपन् विरलविरलानि पदानि तदभिमुखो बभूव । सोऽपि तं तथोपसर्पन्तमुद्रीक्ष्य सहसोपसंहृतपाठनिभृतः कृतावस्थितिश्च तत्रैव देशे समरकेतुरयमिति दृढोपजातप्रत्ययोऽपि तावत्यां भूमौ तथाविधस्य तस्यासंभाव-यन्नागमनमुपजातसंभ्रमः स्तम्भित इवाकृतोचितप्रतिपत्तिर्मुहूर्तमतिष्ठत् । कृताभिभाषणश्च स्मितार्द्रदृष्टिना सिंहलेन्द्रतनयेन सत्वरमुपेत्य शिरसि रचिताञ्जलिः प्रणाममकरोत् । प्रसारितोभयभुजपाशकृतदृढाश्लेषं च तं

कीदृशीं द्विपदिकाम् ? आकल्पान्तं प्रलयपर्यन्तम्, अर्थिकल्पद्रुम ! याचककल्पतरो !, चन्द्रमरीचिसमरुचिप्रचुर-यशोऽशुभरितविश्वम्भर ! चन्द्रमरीचिसमरुचिप्रचुराणि-चन्द्रकिरणतुल्यकान्तिपूर्णानि यानि यशांसि, तदशुभि-तत्प्रकारैः, भरिता-पूरिता, विश्वम्भरा-भूमण्डल येन तादृश ! भारतान्वयशिरोमणे ! भारतवशोऽष्ट !, जनवन्द्यानवद्यविद्याधर ! जन-वन्द्याया -लोकश्लाघ्याया, अनवद्याया -अनिन्द्याया, विद्याया धर ! धारक ! विद्याधरमनस्विनीमानसहरिणहरण ! विद्याधरवंश्याना मानवतीना स्त्रीणा, मानसानि-चित्तान्येव, हरिणा -मृगा, चञ्चलत्वात्, तेषां हरण !-आकर्षक !, हरिवाहन !, धीरोचितां धैर्यशालिजनयोग्या, धुरं भारं, वह प्राप्नुहि । छन्दोऽशासने द्विपदिलक्षणमित्यम्-“पशुगौ द्वितीयषष्ठौ जोलीर्वा द्विपदी” इति, तद्वृत्तिश्रेयम्-“एक षष्मात्र पञ्च चतुर्मात्रा गुरुश्च । तथा द्वितीयषष्ठौ चगणौ जोलीर्वा द्विपदी” इति [म] ।

तत्र तस्मिन् गन्धर्वके, दृष्टमात्र एव दृष्टिगोचरीभूतमात्र एव, सञ्जातपरमोच्छ्वासः उत्पन्नात्यन्तान्तसान्त्वन सन्, प्रथमपायोदाभिवृष्टः प्रथमेन-सर्वत, पूर्वेण, पाथोदेन-मेघेन, अभिवृष्ट -अभिषिक्त, मरुस्थलाभोग इव मरुभूमिमण्डल-मिव, पुन पार्वणेन्दुचन्द्रिकापरिप्लावितः पार्वणेन्दो-पूर्णमाचन्द्रस्य, चन्द्रिकया-ज्योत्स्नया, परिप्लावित -अभिषिक्त, श्रीष्मङ्कुमुदाकर इव श्रीष्मकालिककुमुदवनमिव, पराम् अत्यन्तां, निर्वृतिं सुखम्, अवाप अनुवभूत् [य] ।

च पुन, तत्र तस्मिन्, क्षणे मुहूर्ते, आत्मनः स्वस्य, सुहृदा हरिवाहनेन सह, साक्षादेव, सम्पन्नं सिद्धं, समागमं सम्मेलनं, मन्यमानः अवगच्छन्, आनन्दजलपरिप्लुतेक्षणः आनन्दजलै -आनन्दस्यन्दमानाश्रुभिः, परिप्लुतम्-अत्यार्द्रा-भूतम्, ईक्षण-नेत्र यस्य तादृश, विरलविरलानि अतिविरलानि, किञ्चिद्विच्छिन्नगतिधाराणीत्यर्थं, पदानि, विक्षिपन् सञ्चालयन्, तदभिमुखः गन्धर्वकाभिमुख, चभूव अभूत् । सोऽपि गन्धर्वकोऽपि, तथा विरलपादविक्षेपप्रकारेण, उप-सर्पन्तम् आगच्छन्त, तं समरकेतुम्, उद्रीक्ष्य दृष्ट्वा, सहसा सत्वरम्, उपसंहृतपाठनिभृतः उपसहृतेन-निवर्तितेन, पाठेन-प्रकृतद्विपदिकोच्चारणेन, तत्रैव देशे तस्मिन्नेव भागे, कृतावस्थितिः अवस्थित सन्, ‘अयं समरकेतु’ इति दृढोपजातप्रत्ययोऽपि दृढ यथा स्यात् तथा, उपजात -उत्पन्न, प्रत्यय प्रतीतिर्यद्वा विश्वासो यस्य तादृशोऽपि, तथाविधस्य एकाकिन, तस्य समरकेतो, तावत्यां तत्परिमाणायाम्, सकीर्णायामित्यर्थं, भूमौ, आगमनम्, असम्भावयन् सम्भाव-यितुमप्यपारयन्, उपजातभ्रमः उत्पन्नतदन्यत्वभ्रम, सम्भ्रमेति पाठे उत्पन्नसवेण, स्तम्भित इव नियन्त्रित इव, अकृतो-चितप्रतिपत्तिः अकृता-अविहिता, उचिता-योग्या, प्रतिपत्ति -सत्क्रिया, सम्प्रतिपत्तीति पाठे समीचीनसत्कारो येन तादृश सन्, मुहूर्तं क्षणम्, अतिष्ठत् अवस्थित । च पुन, स्मितार्द्रदृष्टिना स्मिता-किञ्चिद्विकसिता, आर्द्रा-आनन्दा-श्रुक्लिन्ना, दृष्टिर्यस्य तादृशेन, सिंहलेन्द्रतनयेन सिंहलेन्द्रस्य-सिंहलद्वीपाधिपते, चन्द्रकेतो, तनयेन-पुत्रेण, समरकेतुना, कृताभिभाषणं. विहितालाप सन्, तदालापसञ्जातपरिचयं सञ्जिति यावत्, सत्वरं शीघ्रम्, उपेत्य निकटं गत्वा, शिरसि मस्तके, रचिताञ्जलिः सम्युदितहस्त, प्रणामम् अभिवादनम्, अकरोत् कृतवान् । च पुन, प्रसारितोभय-भुजपाशकृतदृढाश्लेषं प्रसारिताभ्यां-विस्तारिताभ्याम्, उभयभुजपाशाभ्यां-प्राहुद्वयरूपाभ्यां पाशाभ्यां-मृगादिपशुवन्दन-

नमस्कृत्य भूयः प्रसृष्टरजसि निजवस्त्राङ्गलेन निकटवर्तिन्येकत्र पट्टशाळामत्तपारणकमपिपट्टे न्यवेशयत् [र] ।
 प्रस्तुताङ्घ्रिसंवाहनम् 'गन्धर्वक' । सर्वदाभिवाञ्छितप्राप्तिना क्वञ्चिद्वसुधुलवैयसंपादितेन वर्धनेनेव ते विगतः
 भनोऽस्माकम्' इति निवारितो धारंवारत्नपट्टल नाविसंनिधौ तस्यैव मत्तपारण्यस्यैकपाभे निबसात् । कृतासन-
 परिग्रहं च त प्रहर्षपुञ्जकितास्मान्जलत्रयिणा विरतपद्मसन्नेन चक्षुषा निरीक्ष्य सुचिरमीरुक्तवसिता
 समरकेतुसुवाच—'सखे ! गन्धर्वक ! गाढ हृदस्सुविर्मयान्, हृष्टमात्रा अपि प्रत्यभिज्ञाता वयम्,
 विश्वरण्याशीलः स काममित्येवावतो विवसानस्याक स्वमि बुद्धिरासीत्, येन त्वानीमयोभ्यायामुपवनाभ्या
 सितः कुमारहरिवाहनस्याप्रतः प्रातरेवाहमागमिष्यामि' [ल] इत्यभिधाय प्रसितेन तत् सुषेखप्रसङ्गोचरं
 शेषरत्नगरमतिचिरेणापि न कृत्वा प्रतिनिवृत्तिः, न च स्वकुशाक्षानमात्रेणापि जनिता नक्षिपतिर्भूतिः,
 केवलमगाधशोकजलनिधौ निक्षिप्ताः । किं तस्य वृत्तम्, किं व्यसनमापसित येन नायातः, इति मन्त्र-
 मुद्दिश्य तत्तदनभिग्रहणीयमाशङ्कमानानामनुविबसमस्माकमभिगताभत्यारोऽपि ते वर्षकस्या धारिणः

एतन्नां हतः एता-भक्त-भाष्ये-भाषिणं यस्य तादृशं तं गन्धर्वकं भूया पुनः नमस्कृत्य नमस्करणा एतन्म,
 निजवस्त्राङ्गलेन लक्ष्मणकपान्तमयेन प्रसृष्टरजसि निवेधितपूर्विक निकटवर्तिनि वसिष्ठे पट्टशाळामत्त-
 पारण्यकमपिपट्टे पट्टाणा-कृत्वायं पीठेपरित्ये यं पट्टयिप्रधानसम्म वा तस्मा मत्तपारणे स्थानविशेषे एव स्थापिते
 इत्यने मन्त्रिणे-नमिधितपीठे न्यवेशयत् उपवेधितवार [र] । च पुनः प्रस्तुताङ्घ्रिसंवाहनः प्रकृतं-प्रवर्तितम्,
 अङ्घ्रिसंवाहनं-पारण्यमर्शनं येन तादृशः गन्धर्वक इति श्लेष गन्धर्वक ! सर्वदा कठम् अभिवाञ्छितप्राप्तिना अभि-
 वाञ्छिता-भविष्यता प्राक्षिर्ष्य तादृशेन पुनः कथञ्चित् क्वापि प्रभवेन अनुकूलवैयसम्पादितेन भवद्वयेन-इ-
 क्षरीणा इवेन-भाष्येन सम्पादितेन-कृतंन ते एव वर्धनेनेव अस्माकं भ्रमा मार्गतिरुच्यतेऽयः विगतः मत्ता इति
 'ये धारं धारं न्नेकताम् निवारितः पारण्यमर्शाविर्वादिं समरकेतुसि श्रेः अपसृष्ट्य इपीभू नाविसन्धिषी
 द्विधिविभ्ये तस्यैव तद्व्यासितस्यैव मत्तपारण्य-स्थानविशेषस्य एकपाभे एकपागे निपसात् उपवेश्य । च पुनः
 कृतासनपरिग्रहः इतः भ्रमणस्य परिग्रहः-सौम्यरो येन तादृशम्, पुनः प्रहर्षपुञ्जकितास्यं वर्धनेन-अतिवर्धेन पुञ्ज-
 रोमासितम्, आस-सुर्षं यस्य तादृशं तं गन्धर्वकम् आनन्वजलत्रयिणा आनन्वयन्याङ्गुलजिता पुनः विरतपद्म-
 स्यान्मन विरते-निवृत्ता पद्मसन्ना-नवनरोमरानिधिविषयन्तं यस्य तादृशेन चक्षुषा नरेव सुचिरम् अतिदीर्घकं
 निरीक्ष्य विगतः इषा ईपण्डवसिताः क्षिपिद्विद्विगततादृशः समरकेतु उयाच उपनात्र क्षिप्त्वाह सखे ! मित
 गन्धर्वक ! नन्व गाढम् असन्तं हृदस्सुतिः प्रकम्पस्वरुचिः अतीति श्रेः हृष्टमात्रा अपि केवलमया अपि वने
 प्रत्यभिज्ञाताः छेदवर्धिते प्रतीताः सा गन्धर्वक कामम् असन्तं विश्वरण्याशीलः विश्वरण्यवृत्तः इति इदं
 त्वयि तद्विषय अस्माकं बुद्धिः पतायतः क्व विवसानं विगति आसीत् येन असादेतोः तवार्त्तां तस्मिन् काले
 वयस्कायममात् प्रयाजनात् इत्यर्थः अयोध्यायां धारुणमवर्षाम् उपवनाभ्यासितः उपानवर्तिनः कुमारहरिवाहनस्य
 पुनःसर्वथाहस्य अग्रतः अप्य प्रातरेव प्रभातकाल एव अहम्, आगमिष्यामि प्रसङ्गवर्तिने [ल], इति अभिधाय
 वचना प्रक्षिप्यवर्षाः सुषेखप्रसङ्गोचरं वृकाम्पवर्षादगाङ्गुलितं तत् प्रकृतं रत्तपरनगरं विद्यापरनगरं, प्रसितेन
 प्रयातनं तादृशं श्रेः मतिचिरजापि अनिमम्बनमपि प्रतिनिवृत्तिः पराकतनं न कृत्वा निक्षिप्य च पुनः स्वकु-
 शाक्षानमात्रेणापि कृतमन्त्रध्वजप्रसङ्गस्यापि ना अस्माकं, चित्तनिवृत्तिः विगतपार म जनिता जगतिता
 सिन्नु अगाधशोकजलनिधौ भक्तव्यधविनाशायने निक्षिप्ता निरागिताः वयसि ततः तस्य गन्धर्वकस किं धीरो
 वृत्तं गमायत किं धीरो व्यसने वयम्, आपसितम् वयसिन्वम् देन न आयाता भाक्ता इति इत्यम् भववर्ते
 ताम् उद्दिश्य अर्धरात्रं मनमिश्राङ्गुनीयम् आशङ्क्युमममपि तत् तत् अर्धरात्रम्, अहर्विर्नि प्रक्षिर्षणम् आशङ्क-
 मानानां पनानानाम् अम्यम्, नत्याराऽपि यद्म कस्यच अपि, धारिणः वर्णमन्धिनः वयस्कस्या वरुणकाः

मासाः । कथय किं तदा कारणमनागमनस्य । किं सत्यमेव विस्मृता वयम्, उत अवश्यकरणीयेन वा केनापि महता कार्यान्तरेणान्तरैवोपस्थितम्, अथाध्वश्रमादिदोषोत्थापितेन प्रकृतिसुकुमारायास्तनोरपाटवेन कृतः प्रतिबन्धः [व] । किं चास्मदन्तिकादुच्चलितेन भवता तस्मिन्नेव दिवसे समासादितः सुवेलाद्रिः, आवेदितस्तत्रभवतो विचित्रवीर्यस्य चित्रलेखासंदेशः, उपासिता द्रविडराजमहिषी गन्धर्वदत्ता, प्रापितः स तद्द्विदुरस्मत्प्रेषितो लेखः, कृतावस्थितिः काञ्च्यां कञ्चित् कालमासादितः कोऽपि तत्रान्यत्र वा राजपुत्र्या-स्तिलकमञ्जर्याः पाणिग्रहणसमुचितो राजपुत्रः, कास्ते स ते सहायश्चित्रमायः [श] । तथा च किं नाम-धेयोऽयममरगिरिणाप्यनपहार्यरामणीयकश्रीरहार्यः, केन खानितमिदं मानसेनाप्यखण्डितख्यातिमदमसंख्य-जलचरविहङ्गवाचालितोपकण्ठकच्छमच्छस्वादुविपुलोदकं पद्मसरः, कस्य सुकृतिनः कीर्तिरैष सुरविमान-कल्पः कल्पपादपप्रायतरुणा परिगतः सर्वत एव सार्वर्तुकेन दिव्यारामेण पद्मरागशिलामयः प्रासादः, कश्चास्य त्रिदशसंचरणसमुचितपृष्ठदेशस्य काष्ठाधिरूढशोभासंपदः शिखरभूमिकामधितिष्ठति मठस्य, येन

टिप्पणकम्—तत्र भवतः पूज्यस्य [श] । अनपहार्यरामणीयकश्रीरहार्यः अपराभवनीयरमणीयत्वशोभः, अहार्यः गिरि । काष्ठा-प्रकर्ष [ष] ।

मासा, अतिगता व्यतीता । कथय ब्रूहि, तदा प्रतिज्ञातसमये, अनागमनस्य आगमनाभावस्य, किं कारणं हेतु । किं सत्यमेव निश्चितमेव, वयं विस्मृताः स्मरणपथात् प्रच्याविता, उत अथवा, अवश्यकरणीयेन अवश्यसम्पादनीयेन, केनापि केनचित्, महता गुरुतरेण, कार्यान्तरेण अन्यकार्येण, अन्तरैव मध्य एव, उपस्थितम् उपस्थान कृतम्, अथ अथवा, अध्वश्रमादिदोषोत्थापितेन मार्गगमनखेदादिदोषोत्पादितेन, प्रकृतिसुकुमारायाः स्वभावकोमलाया, तनोः शरीरस्य, अपाटवेन आलसेन, प्रतिबन्धः प्रत्यागमनप्रतिरोध कृत [व] । च पुन, अस्मदन्तिकात् अस्मत्समीपात्, उच्चालितेन प्रयातेन, भवता त्वया, तस्मिन्नेव प्रयाणसम्बन्धिन्येव, दिवसे दिने, सुवेलाद्रिः सुवेल्पर्वत, समासादितः, सम्प्राप्त किम् पुन तत्रभवतः श्रेष्ठस्य, विचित्रवीर्यस्य तन्नाम पत्रलेखापितु, चित्रलेखासन्देशः चित्रलेखोक्तसमाचार, आवेदित, पुन द्रविडराजमहिषी द्रविडदेशाधिपस्य कुसुमशेखरस्य पट्टराज्ञी गन्धर्वदत्ता, उपासिता आराधिता, पुन अस्मत्प्रेषितः अस्माभि सन्दिष्ट, सः प्रकृत, लेखः पत्रं, तद्द्विदुः तत्कन्यकाया, मलयसुन्दर्या इत्यर्थ, प्रतिपादितः उपस्थापित, पुन काञ्च्यां तन्नामकनगर्याम्, कञ्चित् कतिपर्यं, काल, कृतावस्थितिः कृतनिवास, राजपुत्र्याः चक्रसेनाख्यनृपकन्यकाया, तिलकमञ्जर्या, पाणिग्रहणसमुचितः विवाहयोग्य, कोऽपि अविज्ञातनामा, राजपुत्र, तत्र काश्चया, वा अथवा, अन्यत्र स्थानान्तरे, आसादितः उपलब्ध, पुन ते तव, सहायः सहगामी, सः प्रकृत, चित्रमायः तदाख्यो विद्याधर, क्व कस्मिन् स्थाने, आस्ते तिष्ठति [श] । च पुन, तथा तेन प्रकारेण, अमरगिरिणापि सुमेध-पर्वतेनापि, अनपहार्यरामणीयकश्रीः अनपहार्या-अतिरस्कार्या, रामणीयकश्री -सौन्दर्यसम्पत्तिर्यस्य तादृश, अयं सन्नि-कृष्ट, अहार्यः पर्वत, किं नामधेयः किसन्नक । मानसेनापि मानससरोवरेणापि, अखण्डितख्यातिमदम् अखण्डित - अव्याहृत, ख्यातिमद -प्रसिद्धिगर्वां यस्य तादृशम्, पुन असंख्यजलचरविहङ्गवाचालितोपकण्ठकच्छम् असख्यै -सख्यातीतै, जलचरै -मत्स्यमकरादिजलजीविजन्तुभि, विहङ्गै -पक्षिभि, वाचालित -नादित, उपकण्ठकच्छ -निकटजलप्रायस्तट-प्रदेशो यस्य तादृशम्, पुन अच्छस्वादुविपुलोदकम् अच्छानि-निर्मलानि, स्वादनि-मिष्टानि, विपुलानि-प्रचुराणि, उदकानि-जलानि यस्य तादृशम्, इदं प्रत्यक्ष, पद्मसरः कमलमयकासार, केन खानितं खननकर्माकारितम् । पुन सुरविमानकल्पः सुराणां-देवानां, यो विमान -व्योमयान, तत्कल्प -तत्सदृश, पुन कल्पपादपप्रायतरुणा कल्पपादपप्राया -कल्पवृक्षकल्पा, तरवो यस्मिन्सादृशेन, सार्वर्तुकेन पद्भुत्भाविना, सर्वदैव पुष्पफलसमृद्धिशालिनेत्यर्थ । दिव्यारामेण मनोहरोद्यानेन, सर्वत एव सर्वेष्वेव भागेषु, परिगतः व्याप्त, पुन पद्मरागशिलामयः रक्तमणिमय, पद्मः निकटतरवर्ती, प्रासादः देवभवन, कस्य सुकृतिनः पुण्यशालिन, कीर्ति -स्मारक यश्च, पुन त्रिदशसंचरणसमुचितपृष्ठदेशस्य त्रिदशानां-देवाना,

सापमधुनेव कृत्या संलापमुत्कृष्टलोचनः किमपि हर्षेण्यपतीर्णो भवाम्' [५] इत्यादिपद्यः सक्लिस्तं
 सिद्धेन्द्रसन्तुना गन्धर्षकः स्थित्वा मुहूर्तमयचन सत्रप इव शनैरवोषत्—'आर्य' किं ब्रवीमि, बुद्धिपि
 मे न परमति वक्तव्यम्, विषयापि न प्रवर्तयति याचम्, वागपि न सञ्चर्यते जिह्वामय । प्रनष्टमिःश्लेष्
 कष्टरूपाः प्राक्तनापस्यः स्वस्थपवास्तुभाषिपाकार एवाप्य दृष्टः, किमुत्तरं प्रयच्छामि, वितथभापी च विभिन्न
 कृतः, किं तद्वान्नीमनागमनकारणमात्मन कथयामि, अनुपजातप्रतिज्ञातार्थनिपाद्येण युक्तियुक्तमनुष्यमान
 कीदृश, किं पुनरसमान्यमानतया शिष्टुञ्जनस्यापि हास्यरसबुद्धिहेतुपीदृश, यत्र विशदप्रतिभासमतिदीर्घकाष्ठ-
 मनुभूत्मात्मनापि शक्यते न भद्रानुम्, तद् विचारवहुर्युद्धेः कथ्यमान महाभागस्य कथमिथ प्रतीतिपथम-
 यतरिष्यति [स] । तथाहि—विश्वरूप्यशक्यप्रतीकारे भ्यसनमापन्नोऽस्मीति प्रत्यक्षविरुद्धम्, स्वत्कार-
 साधनपराधीनवैष विप्रहुरित्प्रमातीतिक्म्, जीवश्रेय पञ्चत्वमापन्न इत्युन्मत्तप्रलापः, शरीरमपि वसैतदिति
 प्रत्यमिज्ञानानुपपत्तिः, एष च सर्वतो निरपकाश्रयानप्रबुधिः, किमनागमनकारण कथयामि, सर्वथा तिष्ठत्वेषा

उदमपममुक्तिः स्यारमेस्य सुदरेः ऊर्ध्वरेतो यस्य तादृशस्य च पुनः काष्ठाधिकशोभासम्पत्ः सप्रतिशय-
 रत्नपान्ना लोभासम्पत् दीर्घस्यैकमदिर्बल तादृशस्य अस्य प्रत्यक्षस्य प्रतस्य अत्रकृत्वादिनिवालाभमस्य शिखरभूमिकाम्
 ऊर्ध्वभूमम्, च अधितिष्ठति अप्याद्ये यन साधे वर मनुनेय सम्मतेन संलापे सम्भाषण इत्या उत्कृष्टलोचनः
 निरुक्तनवनः एव किमपि शनैरवोषत् हर्षेण प्रभावन मनाम् अयतीत्यः भवकाश्रयतः [५] । इत्यादि श्लेष
 प्रमाण सिद्धेन्द्रसन्तुना निरुद्धेन्द्रस-विद्योपाधिवतः चन्द्रश्रेणिलोक्ये वृत्ता-पुन्ये उमरकेतुना सक्लिस्तं सप्रम-
 पूर्य मविज्ञातं कल्पितः मन्वर्षेः मुहूर्ते धनम् अयचना मूढ एव स्थित सत्रप इव मज्जित इव शरीरः मन्म-
 अपाचत् उज्जान, किमिहाह-आर्य भद्र । किं ब्रवीमि कथयामि म मम बुद्धिः अन्तःकरणम्, अपि वक्तव्यं
 प्रतिगुण्युक्तिं वाचं न पदमिति इष्य विषयापि वदुमिष्यपि याच वाची न प्रवर्तयति प्रेरयति अपि च वागपि
 शक्यति जिह्वामेण शिष्टुञ्जनागमन म सञ्चर्यते मन्वन्वत् प्रनष्टमिःदापकष्टरूपाः प्रनष्टम्-असन्तद्विधीनं निरुद्ध-
 मयमे वदुम्य इत्यर्थे बन्धिकाद्यः अत्र एव प्राक्तनापस्यः प्राचीनावस्थापक पुनः स्वस्थपवाः प्रतीतिश्लेषः पुनः
 तथापिपाकार एव तथापि-पूर्यगारक भासते यस्य तादृश एव भय इष्टः उचितपाधीनः भूमिति श्लेष इत्
 उत्तरं प्रतिशान्तं प्रयच्छामि ब्रवीमि । विधिना रेफेन वितथभापी निष्पाद्यपी इत्यः अस्मिन् श्लेषे आरमना
 मस्य तथा प्रतिशान्तकाले अनागमनकारणम् आगमनभागदत्तं, किं कथयामि ब्रवीमि । अनुपजातप्रतिज्ञातार्थ
 निपाद्येण अनुपजातः अनुपजः प्रतिज्ञातस्य-अन्यत्वेनाप्यवहितस्य अपेक्ष-वस्तुनः निर्दिष्टा-सम्पादनं यस्य तादृशेन,
 अत्र युक्तियुक्तमपि वदतमपि मन्मथीत्यर्थे उपमानं-उप्यमानं कीदृशो किमुप्यम् निष्पाद्यमन्वयः स्थिति
 उच्य पुनः अत्रप्रभाष्यमानतया गन्धर्वकालेऽप्यस्य क्तिमुञ्जनस्यापि काष्ठकनस्यपि हास्यरसबुद्धिहेतुः हास्य-
 म्हास्यगन्धर्वकाम् ईदृशम् अनुपममुपमानप्रकारं हि धीर्ये भवत् च पुन यत् दुर्धने विशदप्रतिभासं
 एवामनामम् अरुणधाराभार्यः-रयः कथा स्यात् तथा दीर्घकाष्ठम् अधिदपस्यम् अनुभूतम् अनुभाष्यपीदृशम्
 गोधाहृतवपी के आरमनापि इत्यपि भद्रानुं निरुद्धं न पश्यत वा विचारवहुर्युद्धः निरुद्धेन्द्रसुदरे
 महाभागस्य महास्य मदीयेन कथयामि इत्यः मदीये च प्रभाषेण प्रतीतिपथं विदध
 मदीये त्तिक्त्वादि-ये अयतरिष्यति भाष्यमन्वति [स] । तत्र एवमपि-तथादीर्घः विश्वरूपि वैशेपि अशक्य-
 प्रतीकारम् अत्रकः कलकामाप्यः श्लेषः शनैरं वय तादृशे व्यसनं यम् आपद्यः यत्नः अनुभूतार इत्यर्थः,
 अर्थः इति प्रत्यक्षविरुद्धे तादृशविरुद्धे पर्याय-म् । स्वत्कार्यमाधनपराधीनता अन्तःकरणानुपपन्नस्य एव
 विप्रहुरित्प्रमातीतिक्म् इति अस्मान्निर्दिष्टे उच्यतेनामम् अविषयनीयस्यैव यत्नः । जीवश्रेय यत्नः धारवत्
 पञ्चम्ये च पुन आरमनाः-तत्रार इति उपमासम्पादा उपमाताना उन्मत्तसम्पादा प्रकृतः स्वर्गवचनम् । एतत् पञ्च-
 म् इति पञ्चम्ये तत्र च पुन विधिचम्, इति प्रत्यक्षमनुपपत्तिः गन्धर्वः । च उच्यते नवतः तद्विद्वन् इति ।
 एष च अत्र उच्यते एवमपि इति । निरपकाश्रयानप्रबुधिः अत्र उच्यतेनामनागमनकारणम् अथ-

कथा, उत्तिष्ठ तावद्, भव प्रष्टो मे, प्रतिष्ठस्व कतिचित् पदानि [ह] । पश्याद्यैव संसिद्धसकलविद्यम-
चिरानुभूतभुवनत्रयाद्भुतमहाराज्याभिषेकमङ्गलमासादितमहार्हविद्याधरचक्रवर्तिपदमुन्मयूखमाणिक्यखण्ड-
खचितकाञ्चनकिरीटभास्वरशिरोभिः खेचरेश्वरैः प्रणम्यमानपादपङ्कजं सहस्राक्षमिव साक्षादवनिमवतीर्णं
भ्रातरमात्मीयम् । अनुभवाभिमानसलिलसेकसर्वाधितस्य दुःसहानेकमार्गदुःखोपनिपातदुर्वातविद्रवैरप्य-
निन्दितप्रसरस्य निरत्ययप्रदर्शितयशःकुसुमसम्पदो निजव्यवसायकल्पपादपस्य स्वादुफलम्, अतिचिरकाल-
मनुभूतकष्टां कुरु कृतार्था नयनसृष्टिम्, अप्रतर्कितामृतवृष्टिकल्पेन कोटिमधिरोहतु परामस्यापि भवदास्य-
कमलावलोकनेन परमाभ्युदयलाभसम्भवः प्रमोदः, पश्चादखिललोकोत्पादिताश्चर्यमस्मद्दृत्तान्तमपरमप्य-
योध्यानिर्गमात् प्रभृति यत् पृष्ट तदपि सर्वं क्रमेण ज्ञाताऽसि । देवोऽपि हरिवाहनश्चण्डगह्वरनाम्नि वैताड्य-
शिखरे खेचरैर्विहितमनुभूय राज्याभिषेकमायातो नातिबहुपरिच्छदः सांप्रतमस्यैव दिव्यकाननस्यानेकफल-

मनाभावहेतु, किं कथयामि निवेदयामि । सर्वथा सर्वप्रकारेण, एषा प्रकृतिविषयिणी, कथा वार्ता, तिष्ठतु निवर्तताम् ।
तावदिति वाक्यालङ्कारे, उत्तिष्ठ सज्जो भव, सज्जीभूय च, मे मम, प्रष्टुः अग्रग, भव, त्वमिति शेष, कतिचित् कतिपयानि,
पदानि पादारोपणस्थानानि, प्रतिष्ठस्व प्रयाहि [ह] । अद्यैव अस्मिन्नेव दिने, आत्मीयं स्वकीय, भ्रातरं सोदरकल्प,
सुहृद् हरिवाहनमित्यर्थ, पश्य अवलोकस्व, कीदृशम् ? संसिद्धसकलविद्य ससिद्धा-सम्यङ्क्षिप्पन्ना, सकला-समस्ता, विद्या
यस्य तादृशम्, पुन अचिरानुभूतभुवनत्रयाद्भुतमहाराज्याभिषेकमङ्गलम् अचिर-किञ्चित्पूर्वम्, अनुभूत-साक्षा-
त्कृत, भुवनत्रयाद्भुतस्य-लोकत्रयविलक्षणस्य, महाराज्यस्य-महाधिपत्यसम्बन्धि, अभिषेकमङ्गलम्-अभिषेकोत्सवो येन तादृशम्,
पुन आसादितमहार्हविद्याधरचक्रवर्तिपदं आसादित-प्राप्त, महार्ह-महतां योग्यं, विद्याधरचक्रवर्तिपद-विद्याधरसम्राट्-
पद येन तादृशम्, पुन उन्मयूखमाणिक्यखण्डखचितकाञ्चनकिरीटभास्वरशिरोभिः उन्मयूखै-उत् ऊर्ध्वा,
मयूखा-किरणा यस्य तादृशेन, माणिक्यखण्डखचितेन-माणिक्यखण्डै-रत्नखण्डै, खचितेन-व्याप्तेन, काञ्चनकिरीटेन-सुवर्ण-
मुकुटेन, भास्वरं-वीर्यं, शिर-मस्तक येषां तादृशै, खेचरेश्वरैः विद्याधराधिपै, प्रणम्यमानपादपङ्कजं प्रणम्यमानम्, अभि-
वाद्यमानं, पादपङ्कज-चरणकमल यस्य तादृशम्, पुन साक्षात् स्वयम्, अवनि भूमिम्, अवतीर्णम् आगतं, सहस्राक्ष-
मिव इन्द्रमिव, पुन निजव्यवसायकल्पपादपस्य स्वकीयोद्योगात्मककल्पवृक्षस्य, स्वादुफलं मधुरफलम्, अनुभव साक्षा-
त्कुरु, कीदृशस्य ? अभिमानसलिलसेकसर्वाधितस्य अभिमानरूपेण-सलिलेन, जलेन, य सेक-सेचन, तेन सर्वाधितस्य-
सम्ययुजमितस्य, पुन दुःसहानेकमार्गदुःखोपनिपातदुर्वातविद्रवैरपि दु सहाना-दु खेन सोढुं शक्यानाम्, अनेक-
मार्गदु खाना-बहुविधमार्गलङ्घनक्लेशानाम्, उपनिपातरूप-उपागमनरूप, य, दुर्वात-विषमपवन, तद्विद्रवैरपि-तदुपद्रवैरपि,
अनिन्दितप्रसरस्य अनिन्दित-अव्याहत, प्रसर-विस्तारो यस्य तादृशस्य, पुन निरत्ययप्रदर्शितयशःकुसुम-
सम्पदः निरत्यय-निर्वाध यथा स्यात् तथा, प्रदर्शिता-आविष्कृता, यश कुसुमसम्पत्-यशोरूपपुष्पसमृद्धिर्येन तादृशस्य । पुन
अतिचिरकालम् अतिदीर्घकालम्, अनुभूतकष्टां भुङ्क्ते खां, नयनसृष्टिं स्वनयनरचनाम्, कृतार्थां सफलां, कुरु
सम्पादय, हरिवाहनावलोकनेनेति शेष । अस्यापि हरिवाहनस्यापि, परमाभ्युदयलाभसम्भवः अत्यन्तैश्वर्यप्राप्तिप्रयुक्त,
प्रमोदः हर्ष, अप्रतर्कितामृतवृष्टिकल्पेन आकस्मिकामृतवर्षणसदृशेन, भवदास्यकमलावलोकनेन भवन्मुखकमलदर्शनेन,
परा निरतिशया, कोटिम् उत्कर्षम्, अधिरोहतु प्राप्नोतु । पश्चात् तद्दर्शनादनन्तरम्, अखिललोकोत्पादिताश्चर्यम्,
अखिलानां-सर्वेषां, लोकानाम्, उत्पादितम्-अनुभाषितम्, आश्चर्यं येन तादृशम् । अस्मद्दृत्तान्तम् अस्माकं समाचार, पुन
अयोध्यानिर्गमात् अयोध्यातो निष्क्रमणात्, प्रभृति आरभ्य, अपरमपि अन्यदपि, यत् वृत्त पृष्टं भवता जिज्ञासित,
तदपि, सर्वं समग्र, क्रमेण पर्यायेण, ज्ञाताऽसि ज्ञास्यसि । हरिवाहनः तदाख्य, देवोऽपि विद्याधरचक्रवर्त्यपि, चण्ड-
गह्वरनाम्नि तत्सङ्के, वैताड्यशिखरे वैताड्यपर्वतशिरोदेशे, खेचरैः विद्याधरैः, विहितं कृत, राज्याभिषेकं राज्य-
निमित्तक वैधन्यपनम्, अनुभूय गृहीत्वा, आयात् आगत सन्, नातिबहुपरिच्छदः अनत्यधिकपरिग्रह, परिमितपरिग्रह
इत्यर्थं, साम्प्रतम् अधुना, अस्यैव सज्जिष्ठस्यैव, दिव्यकाननस्य मनोहरोपवनस्य, अनेकफलकुसुमसमृद्धिपाद-

कुसुमसमृद्धपावपोत्तरमुत्तरं भूभागमभ्याख्ये [छ] ।' इत्यावहिते समरकेतुरेकद्वेष्टयोर्धीर्गमिस्त्रिभुवःसमारः
प्रदान्वनिःशेषेहृदयातद्वृत्तया क्षीरसागरोत्तरे इव क्षिप्तममृतनिर्भरैरिव प्लावित हरशिरःशशाङ्केनेयाङ्गुभागेपित-
मुद्रहभानन्निर्भरमारमानमतिवूरुविकसितेक्ष्णो मत्तधारणकाडुपतिष्ठत् [छ] ।

निर्गह्य च मठात् प्रत्यक्षुस्त प्रचक्षितः क्रमेण तेषां प्रागुपवर्तितानामादिबेधायतनपर्यन्तवर्तिनां
स्फटिकभासादानामन्तःप्रतिष्ठिताः काञ्चित् पुष्परगमिर्निर्मिता समन्ततः प्रसृतवह्योत्तवदपरिवेषमण्डल-
तया समवसृष्टिसाहस्रमभ्यवर्तिनीरिव विरजमानाः, काञ्चित् फण्डरगमयीर्महानीकसिंहासनोद्धसितकान्ति-
संवर्तिसगद्या परितस्त्रिकाल्मेघपटछान्तरितविभ्रं प्रहृष्टमभ्यमिष निगृह्यतीः, काञ्चित्प्रकाशनिर्गुहाः
सर्षपपीनदीतिपटलाप्लावितमद्रपीठतया क्षीरोत्सखिञ्जलास्त्यमानमेरुदृष्टं जम्माभिपेकलीलांमिष वषमन्तीः,
काञ्चिनरकतप्रमथा प्रमाप्रवाहहरितायमानकान्तिनिर्भरतया श्लेषाञ्जितछावप्यजलानीयाङ्गानि इषतीः,

टिप्पणकम्—प्रहृष्टमभ्यमिष चन्द्रम् [अ] ।

पोत्तरम् कान्तिः-बहुमि षण्डकुमसमृद्धेः-कसुमुपसृष्टेः पावपैः-रक्षे उत्तरम्-उत्तरम् उत्तरम् उन्मिष्यन्, भूभागं
भूमिप्रबन्धम्, जम्मास्ते भविष्यति [छ] । इति शब्द आवेधिते विद्यापिते छति समरकेतुः एकद्वेष्टया पुणपरः,
उर्ध्वीर्गमिस्त्रिभुवःसमारः कर्तव्ये-अथ निश्चिन्ताना-समस्याना इ चानामाये केन तावत्तः प्रदान्वनिःशेषेहृदया-
तदुत्तया प्रदान्व-निश्चिन्तः निःशेषः-समस्त इहवातहा-इहववाये नल तावत्तया क्षीरसागरोत्तरे क्षीरकुमरमेव
क्षिप्तमिष विहितमिष पुन अमृतनिर्भरैः अस्तप्रवाहे प्लावितमिष प्रमाप्रमिष पुन हरशिरःशशाङ्केन कि-
मवमन्तिचक्ष्रेण अर्द्धस्रजाम्, आरपितमिष मथाक्षिप्तिन आनन्त्निर्भरम् आनन्त्सम् आरमानं सपु,
उद्रहन् भारक्य अतिवूरुविकसितेक्ष्णः अस्तत्तुपकंस्तित्त्वदक्षि छत् मत्तधारणकत् त्वानविधेयात् उव-
तिष्ठत् वरिषतपत् [छ] ।

अ पुन मठात् निरुच्यमानात् निर्गह्य नि फल प्रत्यक्षुस्त पश्चिमस्युं तथा सात् तथा प्रचक्षिताः प्रगत
क्रमेण पर्वणिष तेषां प्रदानां प्रागुपवर्तितानां वर्णितरङ्गानाम् आदिबेधायतनपर्यन्तवर्तिनाम् आदिबेधस-
नागिनन्तस यत् आमन्तं मन्दिरे, तन्वन्तंन किना-उत्तरान्तवर्तिनाम् स्फाटिकभासादानां स्फटिकान्मममिषमहा
प्लावाम् अन्तः मन्थे, प्रतिष्ठिताः भविष्यता काञ्चित् कतिपया पुष्परगमिर्निर्मिता पदापगतमरुत्तमिषमीः अथ
एव समन्ततः प्रसृतवह्योत्तवदपरिवेषमण्डलतया छन्दत-छन्ता प्रसृते कित्तुः बहुको-प्रसुरे उद्रहन्ते-
प्रमहा बहु-रुचिं पश्चिमवह्य-परिपिषिक्तो नाभिक्रान्तया समवसृष्टिसाहस्रमभ्यवर्तिनीरिव समसत्तवप्रदान्वर्ति-
नीरिव विराजमानाः क्षामानाः । पुन काञ्चित् कतिपयाः मठागतमीः रक्तमन्दिर्निर्मिता अपि स्वर्णरक्तान्तीरणीस्वर्ण-
महानीकसिंहासनोद्धसितकान्तिचन्द्रतिस्रस्रस्या महातीक्ष्ण इक्ष्णीममिष तन्मन्ं फल सिंहासनं-महाऽऽसनं तस्य
वा उद्रथिता उद्ररक्षिण नाभिसन्तति-सुविधापत् तस्यइत्या तन्मिभ्येन परितस्त्रिकाल्मेघपटछान्तरितविभ्रं परि-
तस्त्रि-रक्तं स्वर्णं रित्त वा नत् रक्तं-ज्वाभन्ं मेघवरत्नं-मकलवर्णं तन्तरितस्त्रि-ततिरित्तमृति प्रहृष्टमभ्यमिष प्लवति
सुवमन्वं निगृह्यतीरिव विरजन्तीरिव । पुन काञ्चित् वा अपि चन्द्रकाशनिर्गुहा चन्द्रकाशमिषमिष स्वर्ण-
पपीनदीतिपटलाप्लावितमद्रपीठतया क्षर्षपीनानां-प्रजम्मागंवापिनीनां उर्ध्वोत्तुर्गामिषमन्ं शीघ्रानां-जान्तीनां
फण्डेन-पुत्रेन भागवन्ति-स्वाते मद्रपीठं-क्षिद्यतनं यागा तावत्तया क्षीरोत्सखिञ्जलास्त्यमानमेरुदृष्टं क्षीरोत्तवह्ये-
क्षीरतावयव्ये क्षाममाने-लक्ष्ममाने मेरुदृष्टं-सुमरगामुसला तावती जम्माभिपेकलीलां जम्माभिपेकलीलांमिषमन्ं इषां
पर्वतीरिव प्रसृतवह्योत्तव । पुन काञ्चित् वा अपि मरकतप्रमथाः हरितममिषमीः प्रमाप्रवाहहरितायमानकान्ति-
निभरतया प्रमाप्रवाहम शीघ्रिवावा इतितावमाना-हरिवरुजलाज्जमागमाना वा नाति। तन्मन्ंरतया उत्सृष्टवा इष
स्त्रिन्तसाध्व्यजलानीय तत्रात् फल-ऊर्ध्वमिषिष्ठय मन्दिवाशे त्पत्तयकन्-धीर्गमेव कन्ं वत्तारानीय अज्ञानि

काश्चिदिन्द्रनीलप्रकृतीरूपान्तज्वलन्मणिप्रदीपप्रतिबिम्बकरम्बितावयवतया निश्चलोलकाकलापदन्तुरमुत्पातान्त-
रिक्षमिवाक्षिपन्तीः [अ], रूपान्तरनिरीक्षणप्रवर्धमानाक्षेपतया मन्दीभूतहरिवाहनदिदृक्षारसः क्षरदमन्दानन्द-
वाष्पवृष्टिललाटघटिताञ्जलिपुटः गौरवाकृष्टेनेव सुदूरमवनमता मुहुर्मुहुरुत्तमाङ्गेन वन्दमानो जिनानामजितादी-
नामप्रतिमशोभाः प्रतिमाः प्रदक्षिणीकृतमूलायतनस्तत्कालम् 'इत इतो गम्यताम्' इत्यभिधाय पुरःस्थितेन
स्कन्धदेशारोपितकृपाणयष्टिना गन्धर्वकैणोपदिश्यमानसरणिरुत्तरप्राकारप्रतोलिकया निर्जगाम [आ] ।

गत्वा च किञ्चिदन्तरमुत्तरदिग्भिभागेनोद्यानस्य दूरादेव रदनविघट्टनजन्मनाऽतिमुखरेण खरखलीन-
खणखणारवेणाऽनुमीयमानमाननस्रस्तपाण्डुरफेनपिण्डस्तबकतारकितभूतलमालोलकर्णचामरशिखाहतिविषम-
विकृणितेक्षणं पर्याणवर्धपर्यन्तोद्गतदराद्ध्रियावफेनराजिव्यज्यमानदूरागमनखेदमितस्ततः शब्दानुसारसंभ्रम-

टिप्पनकम्—खलीन-कविकम् [इ] ।

अवयवान्, दधतीः धारयन्ती, पुन काश्चित् का अपि, इन्द्रनीलप्रकृतीः इन्द्रनील - नीलमणि, प्रकृतिर्यासा तादृशी, तन्मयी-
रित्यर्थ, उपान्तज्वलन्मणिप्रदीपप्रतिबिम्बकरम्बितावयवतया उपान्ते- सञ्चिवौ, ज्वलतां-दीप्यमानानां, मणिप्रदीपानां,
प्रतिबिम्बै, करम्बिता -व्याप्ता, अवयवा -यासां तादृशतया, निश्चलोलकाकलापदन्तुरं निश्चलोलकाकलापै -तेजोवि कारपुञ्जै,
दन्तुरं-पूर्णम्, उत्पातान्तरिक्षं प्रलयकालिकगगनम्, आक्षिपन्तीरिव तिरस्कुर्वन्तीरिवेति सर्वत्रोत्प्रेक्षा [अ] । अजितादीनां
अजितनाथप्रभृतीनां, जिनानाम्, अप्रतिमशोभाः अनुपमशोभामयी, प्रतिमाः मूर्ती, रूपान्तरनिरीक्षणप्रवर्धमाना-
पेक्षतया रूपान्तरनिरीक्षणे-अन्यान्यरूपदर्शने, प्रवर्धमाना-अत्यन्तं वर्धमाना, अपेक्षा-आकाङ्क्षा यस्य तादृशतया, मन्दीभूत-
हरिवाहनदिदृक्षारसः मन्दीभूत -मान्यमापन्न, हरिवाहनदिदृक्षारस -हरिवाहनदर्शनौत्सुक्य यस्य तादृश, क्षरदमन्दा-
नन्दचाष्पवृष्टिः क्षरन्ती-स्यन्दमाना, अमन्दानन्देन-अत्यन्तानन्देन, वाष्पवृष्टि -अश्रुधारा यस्मिंस्तादृश, पुन ललाट-
घटिताञ्जलिपुटः ललाटे-मालतले, घटित -निवेशित, अञ्जलिपुट -सम्पुटितपाणिग्रुगल येन तादृश सन्, गौरवाकृष्टेनेव
अञ्जलिभाराकृष्टेनेव, मुहुर्मुहुः पुन पुन, सुदूरम् अतिदूरम्, अवनमता अधोगच्छता, उत्तमाङ्गेन शिरसा, वन्द्यमानः
वन्दन कुर्वाण, प्रदक्षिणीकृतमूलायतनः प्रदक्षिणीकृतं-प्रदक्षिणक्रमेण पर्यटित, मूल-प्रधानम्, आयतनं-मन्दिरं येन
तादृश, इत इतः अत्र अत्र, गम्यतां मार्गं आरुह्यताम्, इति इत्यम्, अभिधाय कथयित्वा, तत्कालं तस्मिन्नेव क्षणे, पुरः
अग्रे, स्थितेन कृतस्थितिना, स्कन्धदेशारोपितकृपाणयष्टिना स्कन्धदेशे-स्कन्धतले, आरोपिता-स्थापिता, कृपाणयष्टि -
खड्गदण्डो येन तादृशेन, गन्धर्वकैण तदाख्यप्रकृतविद्याधरबालकेन, उपदिश्यमानसरणिः उपदिश्यमाना-प्रदर्श्यमाना,
सरणि-मार्गो यस्य तादृश, समरकेतुरिति शेष, उत्तरप्राकारप्रतोलिकया उत्तरप्राकारस्य उत्तरदिग्वर्तिप्रकारभागस्य
प्रतोलिकया-द्वारमार्गेण, निर्जगाम बहिर्वभूव [आ] ।

च पुन, उद्यानस्य प्रकृतारामस्य, उत्तरदिग्भागेन उत्तरदिग्वर्तिना मार्गेणेत्यर्थ, किञ्चित् ईषत्, अन्तरं दूरं,
गत्वा, अश्वचुन्दम् अश्वयुथम्, अद्राक्षीत् दृष्टवानित्येणान्वेति, कीदृशम् ? दूरादेव दूरदेशादेव, खरखलीनखणखणा-
रवेण खरस्य-कठोरस्य, खलीनस्य-खुरस्य य, खणखणारवेण-खणखणात्मक, रव -चनिस्तेन, अनुमीयमानम् अनुमिति-
गोचरीक्रियमाणम्, कीदृशेन ? रदनविघट्टनजन्मना दन्तविश्लेषणजन्येन, पुन आननस्रस्तपाण्डुरफेनपिण्डस्तबक-
तारकितभूतलम् आननस्रस्तानां-मुखस्खलितानां, पाण्डुरफेनानां-श्वेतलालानां, पिण्डस्तबकेन-पिण्डपुञ्जेन, तारकित-सजात-
तारक, भूतल-पृथ्वीपृष्ठ येन तादृशम्, पुन आलोलकर्णचामरशिखाहतिविषमविकृणितेक्षणम् आलोल्यो -अति-
चञ्चलयो, कर्णचामरयो -कर्णरूपयोश्चामरयो, शिखाभ्याम्-ऊर्ध्वभागाभ्याम्, आहत्या-आघातेन, विषम-विलक्षण यथा स्यात्
तथा, विकृणिते-निमीलिते, ईक्षणे-नयने येन तादृशम्, पुन पर्याणवर्धपर्यन्तोद्गतदराद्ध्रियावफेनराजिव्यज्यमानदूरा-
गमनखेदं पर्याणवर्धपर्यन्ते-पृष्ठास्तरणचर्मप्रान्ते, उद्गताभि -उत्पतित्ताभि, दराद्ध्रियावामि -किञ्चित्कृष्णपीतवर्णाभि, फेन-
राजिभि -मुखस्मन्दिलालापङ्क्तिभि, व्यज्यमान -लक्ष्यमाण, दूरागमनखेद-दूरागमनश्रमो यस्य तादृशम्, पुन इतस्ततः
शब्दानुसारसंभ्रमवलमानस्तब्धकर्णशुक्तियुगलम् इतस्तत -अत्र तत्र, शब्दानुसारेण-शब्दश्रवणजन्येन, सम्भ्रमेण-

यक्षमानाद्यध्वकर्माद्युक्तिगुणमनवरतपरणाप्रवत्नानापासितवस्त्रायलमप्रेष्यपुरुषपरुषदुष्टापुनरुकोभम
भिर्मांसमुखनाळमापूरितवनान्तराळतस्वळमत्तुळमभपुन्वमत्राक्षीत् [३] ।

इष्टा च विस्मितमनसः 'सरस्तीरासिमुक्कळवामन्दिरोवरप्रमुनेन निद्राविद्यमे मया भ्रुतो चः
भ्रुतिपधोन्मापी हेपाध्वनिः स नूनममुना सरोम्पर्णचारिण्या प्रथममिवमुधानमयवराता हुज्जव्यूहेन ह्य'
इति वितक्यत एयास मकरकेतुसैन्यास्फलिचपासहस्रनिर्घोपमांसलो गृह्णागवहिरिवाहनमहर्षप्रवृत्ताया
रसनाकळापरव इवोशानभियो वक्षनापगृहीत्ववर्मगर्मस्वलीक्षितप्रोथपुदान्युत्कोटिविषाणच्छलेन स्पृक्षुञ्ज-
प्रोशानीषाविनिश्चलानि मुक्कान्युद्वहमानैरामीक्षितवदृष्टिभिः कृप्यसारेः भूयमाण इतस्तत्कारकितमूतळमानन्वा
मुक्त्विबुविसरमिय कुसुमप्रकरमनवरतमुत्सृजज्ञिः किरणकनितपैः सृष्यमानपञ्चमस्वरप्रवृत्तिः शिरामन्त्रास्फलिच-
सृवज्जनादोत्कण्ठितानां च शितिकण्ठवयसासमुद्वक्षितकण्ठकन्दलीदीर्घप क्रियमाणपहृजस्वरानुषाव इव कृशितेन

दिप्यनकम्—प्रथम-दृष्टम् चरित्रा-दीर्घाकृता [३] ।

तरसा वक्षमान-कृमानं दार्ष-निक्षनं नैस्यं मुक्तिगुणं-मुक्तिवं यस्य तारकम्; पुन अनवरतचरणाप्रवत्नानापा-
सितवस्त्रायालमप्रेष्यपुरुषपरुषदुष्टापुनरुकोभमभिर्मांसमुखनाळम् अनकर्त-निरन्तरं चरणाप्रवत्नान-इण-
मेलेकेनेन आवाहितस-प्रमितस कत्याकथस-अप्युक्तजुधारकस प्रेष्यपुरुषस स्वन्नस पयो-चरैः इष्टारै-
पुनरुत्-पुनमुर्करीतः उच्यते निमित्तः मातृपत्याः मुपनासः-मुपकथ्यो वस तादृशम् पुनः आपूरितवनान्तराळ
तरुतळम् आपूरित-म्यातं वनान्तराळतरुतळं-वनमक्षरतं-इत्याव स्पष्टं येन तारकम् [३] ।

च पुन इष्टा अपहृदं इष्टिगोषीह्य विस्मितमनसः आर्क्षोपकथनस सरस्तीरासिमुक्कळवता-
मन्दिरोवरप्रमुनेन सरष-निक्षयरोवरस तीरे सत् अस्मिन्कण्ठामन्दिरे-माषरीकण्ठामन्त्रप तदुदरे-तमये प्रक्षेप-
नियानेन मया निद्राविद्यमे निद्रावने सति भ्रुतिपधोन्मापी भ्रमणमाप्ययस्य हेपाध्वनिः अपध्वस्य भ्रुतः भ्रमण-
येकीकृत सः सरोऽम्पर्णचारिण्या प्रकृतकेसरितिके प्रमथनरीया अमुना ह्यपुपेर्निगा तुरङ्गव्यूहेन अपहृदेन
इहं प्रनक्षभृगम्, उधानं प्रकृतोपकनम् प्रथमम्, अयवतरता प्रकृता नून निक्षेपेन ह्य इति निक्षेपेन एव अस्य
उमरकेतो गीतह्यारकारा गानशनि कर्षमूळं कर्षविरम्, अविषात् प्रविष्टान्; शिरः! मकरकेतुसैन्या-
स्फाक्षितचापसहस्रनिर्घोपमांसलः यस्केतोः-कामदेवस देव्यै ऐश्वर्ये आस्फलिचस-आह्वयस वासहस्रस-
पु सुहस्रस निर्वर्णै-चरैः मत्स्य-चरैः; पुन गृह्णागवहिरिवाहनमहर्षप्रवृत्तायाः प्रामतेन हरिषाहनेन क
प्रर्ष-धक्षय्यै तन प्रवृत्तया-अस्मिन्कण्ठामन्त्रा उधानमन्त्रिया प्रकृतोपकनमन्त्रा रसनाकळापरव इव कर्ष-
निक्षयकथार इव पुन कृप्यसारेः दृग्निक्षेपै भूयमाण शिरः! वृषमार्षगृहीत्ववर्मगर्मस्वलीक्षितप्रोथपुदानि
वक्षानेन-चतार्णेन श्रिता र्मा-इहा गर्भे-मये वसावास्या स्वन्नम्-अहनिमस्यौ विष्ट प्रोवपुट नाशपुये
मुक्त्पुये वा येना तारकानि पुन उत्कोटिविषाणच्छलेन उर-उरुहा तीव्रा बोधि-अप्रमाणो क्वा तारकाना विप-
वाना-चताना ज्ञेन-म्यानेन स्पृक्षुञ्जप्रोशानि इव स्पृक्षेः क्षी-वाभै प्रोशानि-म्यावानि इव अतिनिश्चलानि
अतिस्फिक्त्रि मुक्कानि उद्वहमानौ धारयज्ञि पुन आमीक्षितवदृष्टिभिः आमीक्षित-मुक्कित सति-नेत्रं वैकारकैः पुन
क्षिच इतस्तत्कारकितमूतळम् इतस्तः-अन तत्र तारकित-चकलतारकं मूळं येन तारकम्, पुनः आनन्वाभु-
क्त्विबुविसरमिय आननन्नेनेनामुक्कणयमित कुसुमप्रकरं पुष्पुञ्जम् अनवरतं निरन्तरम्, उत्सृजज्ञिः शक्ति-
पद्वि विरङ्ककनितपै किरणैः सृष्यमानपञ्चमस्वरप्रवृत्तिः सृष्यमाना-प्रक्षयमाना पञ्चमस्वरस-पञ्चमक-
सरकिलेसस मृशित-ध्वारो नक्षिणारष च पुन आमन्त्रास्फाक्षितमूवृक्षनादोत्कण्ठितानाम् आमन्त्रम्-अति-
पम्परी यथा क्षात उषा स्या आमन्त्रैः-अतिपम्परीः आस्फलिचस ताकिणस सृष्टस-उदाकननाक्षिणेभ्यः त्रि-
ष्विभिः उत्कण्ठिताया-कण्ठमन्त्राया वैश्विताना शितिकण्ठवयसां गीष्कण्ठयज्ञिना मन्त्रापाक्षिरी नावत्, उद्वक्षित-

रतिरसतरङ्गिणीपूरायमाणस्तरुगहनान्तरितमूर्तेर्गाथकजनस्य प्रबलवेणुवीणाविलाससंवलनतारो गीतज्ञात्कारः
कर्णमूलमविशत् [ई] ।

तेन च मनुष्यलोकदुःश्रवेण श्रवणेन्द्रियाह्लादिना सुहृदवस्थानलीलापिशुनेन श्रवणविषयमुपसेदुषा
दिव्यगीतशब्देनोत्सार्थं गाम्भीर्यमुद्गताश्रुबिन्दुक्लिन्नलोचनोदरेण कठोरपुलकपक्षमलितकपोलभित्तिना स्मित-
ज्योत्स्नाविशदेन वदनशशिना व्यक्तीकृतं हर्षवैकृतं नियन्तुमितस्ततो दृष्टिपातैः कृतालीकचित्तव्याक्षिप्तिः,
अभ्यर्णेष्टसमागमप्रीतिरसविसंस्थूलैरखिलाङ्गैः परवानिव, अनेकसहस्रसंख्यानामेकनीलवर्णमिव विश्व दर्श-
यितुमुत्थितानां पृथक्पृथग्वीथीक्रमनिर्मितानामपि परस्परसंपर्किणातिमांसलेन हसितनीलीरसनीलिम्बा
प्रभाप्लवेन निर्विभागानामिव विभाव्यमानानां भुवनविजयप्रवृत्तमकरध्वजगजानीककदलिकासन्दोहसन्देह-
दायिनां कदलीगृहाणामन्तरेण स्तोक्रान्तरमतिक्रम्य अङ्घ्रिपच्छायाकलापमिव पल्लवितमश्वकान्तिहरितं
हरिदश्वरथपताकानिकुरम्बमिव प्रतिविम्बितमम्बरमन्दाकिनीजम्बालकूटमिव वीचिविघट्टनभ्रष्टमभ्रसमयध्वान्त-

कण्ठकन्दलीदीर्घेण वीर्घाकृतकण्ठनालगम्भीरेण, कूजितेन अन्वयकशब्देन, क्रियमाणषड्जस्वरानुवाद इव क्रिय-
माण, षड्जस्वरस्य-तदाख्यस्वरस्य, अनुवाद-प्रतिध्वननं यस्मिंस्तादृश इव, पुन रतिरसतरङ्गिणीपूरायमाणः प्रीतिरस-
नवीप्रवाहायमाण, पुन प्रबलवेणुवीणाविलाससंवलनतारः प्रबलै-प्रचुरै, वेणूना-वशवाद्यविशेषाणा, वीणाना च,
विलामै-ध्वनिसौष्ठवै, संवलनेन-सम्पर्केण, तार-अत्यन्ततीव्र, कस्य गीतज्ञात्कार ? तरुगहनान्तरितमूर्तेः वृक्षवृन्दाच्छब्द-
शरीरस्य, गाथकजनस्य गानकुशलजनस्य [ई] ।

च पुन, मनुष्यलोकदुःश्रवेण मनुष्यलोकै-मनुष्यजनै, दु खेन श्रोतुं शक्येन, श्रवणेन्द्रियाह्लादिना श्रवणेन्द्रिय-
प्रसादकेन, सुहृदवस्थानलीलापिशुनेन सुहृद-मित्रस्य, हरिवाहनस्येत्यर्थ, अवस्थान-तत्र स्थिति, तल्लीलापिशुनेन-
तद्विलाससूचकेन, श्रवणविषयं श्रवणगोचरताम्, उपसेदुषा प्राप्तवता, तेन अधुनैवोपवर्णितेन, दिव्यगीतशब्देन
मनोहरगानशब्देन, गाम्भीर्यं हर्षविकारस्वरणकौशलम्, उत्सार्थं परित्यज्य, उद्गताश्रुबिन्दुक्लिन्नलोचनोदरेण उद्गतै-
उत्थितै, अश्रुबिन्दुभि-अश्रुकणै, क्लिन्नम्-आर्द्राकृतं, लोचनोदर-नयनमध्यं यस्मिंस्तादृशेन, पुन कठोरपुलकपक्षमलित-
कपोलभित्तिना कठोरै, पुलकै-रोमाञ्चै, पक्षमलिता-पूरिता, कपोलभित्ति-गण्डस्थली यस्मिंस्तादृशेन, पुन स्मितज्योत्स्ना-
विशदेन मन्दहासमरीचिधवलनेन, वदनशशिना मुखचन्द्रेण, व्यक्तीकृतं प्रकटीकृत, हर्षवैकृतं हर्षोद्गारं, नियन्तुं
सवरितुम्, इतस्ततः अत्र तत्र, दृष्टिपातैः दृष्टिविक्षेपै, कृतालीकचित्तव्याक्षिप्तिः कृता-विहिता, अलीका-कृत्रिमा,
चित्तव्याक्षिप्ति-चित्तव्यग्रता येन तादृश, अभ्यर्णेष्टसमागमप्रीतिरसविसंस्थूलैः अभ्यर्णेन-निक्टेन, इष्टसमागमेन-
हरिवाहनाख्यप्रियजनसङ्गमेन, य प्रीतिरस-प्रसादात्मको रस, तेन विसंस्थूलै-शिथिलै, अखिलाङ्गै. सर्वावयवै, परवानिव
पराधीन इव, नियन्त्रित इवेत्यर्थ, समरकेतुरित्यर्थ, अनेकसहस्रसंख्यानां बहुसहस्रसंख्याव्रताम्, पुन विश्वं जगन्मण्डलम्,
एकनीलवर्णं नीलरूपैकवर्णं, दर्शयितुमिव, उत्थितानाम् उद्गतानाम्, पुन पृथक्पृथग्वीथीक्रमनिर्मितानामपि
मिषमिषपङ्क्तिक्रमनिवेशितानामपि, परस्परसंपर्किणा परस्परसंकीर्णै, अतिमांसलेन अत्यन्तसान्द्रेण, पुन हसित-
नीलीरसनीलिम्बा हसित-तिरस्कृत, नील्या-नीलवर्णौषधिविशेषस्य, यो रस-द्रव, तत्सम्बन्धी नीलिम्बा-नीलकान्तिर्येन
तादृशेन, प्रभाप्लवेन कान्तिकलापेन, निर्विभागानामिव सखिष्ठानामिव, विभाव्यमानानां लक्ष्यमाणानां, पुन भुवन-
विजयप्रवृत्तमकरध्वजगजानीककदलिकासन्दोहसन्देहदायिनां भुवनविजये-जगद्ग्रीवाकारेण, प्रवृत्तस्य, मकरध्वजस्य-
कामदेवस्य, ये गजानीका-गजसैन्या, तत्सम्बन्धिकदलिकानां-तत्सम्बन्धिपताकानां, संदोहस्य-विचारस्य, सन्देहदायिना-सन्देह-
कारिणां, कदलीगृहाणा रम्भास्तम्भमयगृहाणाम्, अन्तरेण मध्येन, स्तोक्रान्तर किञ्चिद्दूरम्, अतिक्रम्य लङ्घित्वा, गत्वेत्यर्थ,
'एकं रम्भागृहं कदलीगृहम्, अपश्यत् दृष्टवान्' इत्युपेणान्वेति कीदृशम् ? पल्लवितं प्रवृद्धम्, अङ्घ्रिपच्छायाकलाप-
मिव वृक्षच्छायासमूहमिव, पुन अश्वकान्तिहरितम् अश्वकान्तिभि-अश्वक्षुतिभि, अश्वकान्तिवद् वा हरितं-हरितवर्णम्,
पुन प्रतिविम्बितं प्रतिविम्बात्मनाऽऽपतित, हरिदश्वरथपताकानिकुरम्बमिव हरिदश्वस्य-सूर्यस्य, या रथपताका-

सघातमिष नभसः क्षर्वी विरुद् विनोदनागतम् [उ] अन्निष्ठसङ्घतरखाभिरुच्यसमयमभजित्वावर्जिताभिर्वैज-
 यन्दीवितस्त्रिभिरिव प्रान्तपातितपनपाद्वच्छेदनवाञ्छया व्यापारिताभिः परन्धधपरम्पराभिरिव पञ्चरात्रिभि-
 रम्यम्यमानविषराभिर्विषाजितम् [ऊ] अविरतारम्भवारिच्छटासेककिङ्करपुरुषमभ्यपतितेन शतपञ्चकोशरजः
 कपायमुदकशीकरनिकरमाहाय पुनरुक्तमापतता पयन्तसरसीसमीरणेन कौतुकाविष चतुर्विंशमुपसिध्यमानम्,
 उपरक्षितसिन्धुद्विमकमनीयाभ्यन्तरम् [झ] अन्तःप्रकृतस्य किञ्चिद्वाक्यप्रौढेरुक्ताइसीकुमार्यावलीदसुदृढ
 मूलस्य मूलमागकस्त्रियेनानस्पीयसा अर्धस्वरशिखापीठवन्धेन महार्हसिंहासनेनेष यथार्थीकृतसकलधनसत्या
 यिपत्यस्य प्रयात्तमङ्गमुग्धस्त्रियपल्लवाङ्कुलस्य मरुत्तहरितहारिपधनिषहनिवारितविनेकदीपितिप्रवेद्विषद्व
 च्छायास्य विसारिसौरभाह्वतामिरपहाद्योपधनपादपानुपसर्पन्तीभिर्मिद्वान्धमपुपधोरणीभिरहमहामिकयेष विष्णुप्य-
 मानमखरीजाङ्कस्य मुनिजनमनःस्त्रञ्चितमार्ग्यप्रसरामपितेन कुसुमधनुपासकृत्साधवीकृतकुसुमस्य वसिन्-

रवाविष्टितभज तन्निदुरम्भ-उत्तमङ्गमिष पुन दीपिषिद्यहृन्क्षयं वीपिमि-तत्रो विघनेन भाषतेन प्र-पठितम्,
 अम्बरमाङ्गकिनीप्रभाङ्ककृतमिष भाषास्यहापैवास्तुबभिव पुनः नभसः आकाशात्, शर्वरीविरुद् विनोदनागते
 क्षर्वी-राम्बा यः विरहा-विषेफ उद्विन्देनाय-उच्चिन्वारवान इर्वीसम्पारनाकेष्यैः आयत्म् आपतितम् जङ्ग
 समयध्यान्तसंघातमिष मन्मथकिनाम्भकाराक्षिमिनेकुशहा [ङ] पुनः पञ्चरात्रिभिः रत्नयकिभिः विरजितं
 मित्रोक्तिम् श्रीरवीभिः । अन्निष्ठसङ्घतरखाभिः पनाघातचञ्चभिः अत एव उष्यसमये धीमन्मङ्गम्, अचञ्चित्य
 पराभिस्य भावजिताभिः कर्पाङ्केनावनमिताभि वैजयन्तीवितस्त्रिभिरिव निष्यपताअपरम्पराभिरिव पुनः प्रान्त
 पातितपनपाद्वच्छेदनवाञ्छया प्रान्तपातिना-अनिन्दताकामिका तपनस-सूर्यस्य पारच्छेदनवाञ्छया-शिरजर्तय-
 काङ्कवा म्यापारिताभिः-निविष्टिताभिः परन्धधपरम्पराभिरिव उद्वरपविष्टिमिरिव पुन अम्यम्यमानविषराभि
 सभ्यपमाषान्तराभिः सान्नाभिरिषैः । पुनः श्रीरम्भु ! पर्यन्तसरसीसमीरणेन प्रान्तसमिदहापर पनेन कौतुकाविष
 साङ्कच्छेदाविष चतुर्विंशं परित उपसिध्यमानम् भार्यातामापामानम्, श्रीरथेन ! अविरतारम्भवारिच्छटा-
 सेककिङ्करपुरुषमभ्यपतितेन अविरत-निरन्तरम्, आरम्भ-प्रवर्तितं वारिच्छटाभि-कम्भाराभिः से-क्ष-क्षरं केका-
 र्छनां विदुपुङ्गावा-पुल्लजनानां वेचनवर्धमिदुक्त्रजनानामिषैर्ष मध्यपठितेन-लिफ्फेपतिनेन शतपञ्चकोशरजः
 कपायं शतपञ्चां कम्भानां येक्षेपु-पुञ्जकु, नाभि रक्षि-पुपुपरेकः १ कपाय-विधिष्यम्, उद्वकरीकरनिकर्
 कसकनगणम् आवाय यक्षिना पुनरदकं पुनः पुन आपतता आगच्छता गृहतेस्यैः । पुनः श्रीरम्भु ! उपरक्षित
 सिन्धुद्विमकमनीयाभ्यन्तरम् उपरक्षितेन निर्मितेन सिन्धुद्विमिने-रच्यमियदभ्या कमनीयं मनोहाय, कम्भ-
 न्त-मयै यत्न तादृशम् [झ] । पुनः श्रीरम्भु ! पारिजातफलोरो पारिजातकाकमिविद्वच्छ्र शास्त्रातमिभिः
 शास्त्रस्योः समन्ततः उर्वेन स्थणितम् आरुम् श्रीरथस्य ! अन्तःप्रकृतस्य अन्धस्तादृशस्य पुनः किञ्चिद्वाक्य
 प्रौढः विधित्वा-विधित्वा शीति प्राग्भ्यं तादृशमिदुः केन तादृशस्य पुनः उद्गादसीकुमार्यावलीददृढ
 मूलस्य उद्गाद-अस्तनन वीजुमार्थेन मार्थेन अक्षयम्-आकाशं उदं मूलं कस तादृशस्य पुनः महार्हसिंहासनेनेष
 प्रकृतपुपधनस्य मूलमागकस्त्रियेन अन्धमावर्जितेन अनवपीयसा अक्षन्तृहरागरेष कर्तस्वरशिखापीठवन्धेन
 दुरात्मवदियाम्भस्येन यथार्थीकृतसकलधनस्यत्याधिपत्यस्य यथार्थीकृत-धार्थीकृतं उद्वचनस्यदीना-सम-
 द्वाषाम् भाषिष्यम् अविष्यं यत्न तादृशस्य पुन प्रयात्तमङ्गमुग्धस्त्रियपल्लवाङ्कुलस्य मनासमङ्गना-विद्व-
 यन्तरा सुगधे सुग्ध रक्षेतिष्यं मिष्ये-गारुडे पर्ये-अभिनयस्यै अङ्कृतस्य विन्धुपितस्य पुनः मरुत्तहरित
 हारिपधनिषहनिवारितविषादीपितिप्रवेद्विषाद्विषयस्य मरुत्तस्य-तत्राव्यहरितमके वः हरिः हरितवाशि-
 तजकिना-तत्पद्विषया पत्रभिरहेन-दग्गयेन निवारित-निर-द्विद्वरपीपदीना-सूर्यीकानां प्रयेद्ये यत्न तादृशे विषया-
 मप्य उया यत्न तादृशस्य पुन विसारिसौरभाह्वताभिः विषारिभि विषारिभिः वीर्ये-सुप्येः आह्वताभि-
 आह्वरानि उपयमपादुपान् यथान्धार अपहाय कस्ता उपसर्पन्तीभिः आनन्दीकि अहमहामिकयेष
 पारत्यधेय विदुप्यमानमखरीजाङ्कस्य विदुप्यमान-विदुप्यमाने मधरीकृत-मधरीकृतो यत्न तादृशस्य पुनः

श्रवसि गृहीतसविशेषभूषणया स्मरणयिन्या शतशोऽवतंसिताग्रकिसलयस्य दिङ्मुखविसर्पणक्षीणपरिमलेन मलयमरुता सततमापीतपरिमलस्य परिमण्डलतयातिमनोहरस्य नातिमहतः पारिजातकतरोर्निरन्तराभिविरलस्तवकभारखर्वितशिखाभिः शाखाततिभिः समन्ततः स्थगितम् [ऋ] उभयतः कृतोर्ध्वावस्थानैः पृथुतरोरुस्तम्भशोभिभिः शरन्नभःसन्निभासितपत्रप्रभाश्यामायमानशरीरकान्तिभिः कदलीद्रुमैरिवापरैरुपरचितपङ्क्तिभिः पुरुषैः पुरोदर्शितदीर्घरध्यामुखम् [ल] अजिरकुट्टिमोपविष्टनिभृतभूपाललोकम्, एकदेशारब्धमधुरगानगाथकपेटकोपजुष्टम्, उद्घुष्टजयशब्दवन्दिवृन्दाध्यासितसविधभूभागमागृहीतकनकदण्डप्रतीहारमण्डलाधिष्ठितद्वारदेशम्, अभिरामदर्शनम्, आरामलक्ष्म्याः साक्षादिव चतुःशालम्, अतिविशालम्, एकम्, अकठोरहारीतहरितप्रभं रम्भागृहमपश्यत् [लृ] ।

तस्य च मध्यभागे कृतावस्थानम्, अमलाशुकच्छादिते किंशुकच्छविनि चरणारविन्दरुचिसतान इव

मुनिजनमनःस्खलितमार्गणप्रसरामर्षितेन मुनिजनानां-मुनिव्यक्तीनां, मनोभ्य-हृदयरूपलक्ष्येभ्य, स्खलितेन-च्युतेन, व्यर्थीभूतेनेत्यर्थ, मार्गणप्रसरेण-वाणगणेन, अमर्षितेन-क्रुद्धेन, कुसुमधनुषा कामदेवेन, असकृत् मुहुर्मुहु, सायकीकृतकुसुमस्य सायकीकृत-वाणरूपतामापादित, कुसुम-पुष्प यस्य तादृशस्य, पुन दक्षिणश्रवसि दक्षिणकर्णे, गृहीतसविशेषभूषणया गृहीतं-धृत, सविशेष-प्रशस्त, भूषणम्-अलङ्करण यया तादृश्या, स्मरणयिन्या रतिसन्निक्रया कामदेवप्रियया, शतशः शतधा, अवतंसिताः अलङ्करणीकृता, अग्रकिसलयाः पल्लवाप्रभागा यस्य तादृशस्य, पुन दिङ्मुखविसर्पणक्षीणपरिमलेन दिङ्मुखविसर्पणेन-दिगन्तपर्यन्तवहनेन, क्षीण-ध्वस्त, परिमल-श्रीखण्डसौरभ यस्य तादृशेन, मलयमरुता मलयाचलपवनेन, सततं निरन्तरम्, आपीतपरिमलस्य आपीत-अपहत, परिमलो यस्य तादृशस्य, पुन परिमण्डलतया वर्तुलकाकारतया, अतिमनोहरस्य अतिसुन्दरस्य, पुन नातिमहतः अनसिदीर्घस्थूलस्य । कीदृशीभि शाखाततिभिः ? निरन्तराभिः अतिसान्द्राभिः, पुन अविरलस्तवकभारखर्वितशिखाभिः अविरलानां-निरन्तराणां, स्तवकानां-पुष्पगुच्छानां, भारेण, खर्विता-हृलीकृता, अधोनमिता इत्यर्थ, शिखा-अप्रभागा यासा तादृशीभि [ऋ] । पुन कीदृश रम्भागृहम् ? कदलीद्रुमैरिव कदलीद्रुमैरिव, उभयतः पार्श्वद्वये, कृतोर्ध्वावस्थानैः कृतम्, ऊर्ध्वम्-उपरि, अवस्थान-स्थितियैस्तादृशै, पुन पृथुतरोरुस्तम्भशोभिभिः पृथुतर-अतिविशालो य ऊरु-जानूपरिभाग, तद्रूपस्तम्भशोभि, पुन शरन्नभःसन्निभासितपत्रप्रभाश्यामायमानशरीरकान्तिभिः शरन्नभसा-शरत्कालिकाकाशेन, तत्कान्त्येत्यर्थ, सन्निभासिता-सम्यगुपमिता, पत्रप्रभाश्यामायमाना-पत्रप्रभाभि-पत्रद्युतिभि, श्यामायमाना-श्यामतामापाद्यमाना, शरीरकान्ति-शरीरशोभा येषां तादृशै, यद्वा शरन्नभ सन्निभा-शरत्कालिकागगनतुल्या, असितपत्राणां-श्यामकदलीदलानां, या कान्तिस्तया श्यामायमाना शरीरकान्तियेषां तादृशै, पुन उपरचितपङ्क्तिभिः बद्धश्रेणीकै, अपरैः अन्यै, पुरुषै पुरोदर्शितदीर्घरथ्यं पुर-अग्रे, दर्शिता-दृष्टिगोचरीकारिता, दीर्घा-विस्तृता, रथ्या-कदलीगृहमव्यवर्तिमार्गो यस्य तादृशम् [लृ] । पुन अजिरकुट्टिमोपविष्टनिभृतभूपाललोकम् अजिरकुट्टिमे-प्राङ्गणवर्तिमणिवद्धभूमौ, उपविष्टा, निभृता-स्थिरा, भूपाललोक-नृपजना यस्य तादृशम् । पुन एकदेशारब्धमधुरगानगाथकपेटकोपजुष्टम् एकदेशे-एकभागे, आरब्ध-प्रवर्तित, मधुर-श्रवणप्रिय, गान यैस्तादृशानां, गायकानां-गायकानां, पेटकै-वाह्यमङ्गूषाभि समूहैर्वा, उपजुष्टम्-अधिष्ठितम् । पुन उद्घुष्टजयशब्दवन्दिवृन्दाध्यासितसविधभूभागम् उद्घुष्ट-उच्चारित, जयशब्दो येन तादृशेन वन्दिवृन्देन-स्तुतिपाठरुजनगणेन, अध्यासित-अधिष्ठित, सविधभूभाग-निकटभूमिप्रदेशो यस्य तादृशम् । पुन आगृहीतकनकदण्डप्रतीहारमण्डलाधिष्ठितद्वारदेशम् आगृहीत-उत्थापित, कनकदण्ड-सुवर्णमयदण्डो येन तादृशेन, प्रतीहारमण्डलेन-द्वारपालगणेन, अधिष्ठित-आक्रान्त, द्वारदेश-अन्त प्रवेशनिर्गमदेशो यस्य तादृशम् । पुन अभिरामदर्शनम् अभिरामं-मनोहर, दर्शन यस्य तादृशम् । पुन आरामलक्ष्म्याः उद्यानत्रिय, साक्षात्, चतुःशालमिव अन्योन्याभिसुखशालचतुष्टयात्मकगृहविशेषमिव । पुन अतिविशालम् अतिविस्तृतम् । पुन एकम् अद्वितीयम् । पुन अकठोरहारीतहरितप्रभम् अकठोरा-अतीव्रा, हारीतस्येव-पक्षिविशेषस्येव, हरितप्रभा-हरितकान्तिर्यस्य तादृशम् [लृ] । तस्य निरुक्तकदलीगृहस्य, मध्यभागे अभ्यन्तरप्रदेशे, कृतावस्थानम् अवस्थित, हरिवाहनम्, अद्राक्षीत् दृष्टवान्,

स्थानता गते प्रयुनि कुर्वन्दिमणिसिद्धातले निपण्णम्, अक्षयिश्चिरण श्लेन्निमिह हिमद्रयेण चन्द्रातपरुष विष्यचन्दनेनापावमनुलितम्, अतिविमलघनसूत्रेण संस्थानशास्त्रेणैव नवदशाङ्कतेन श्वेतवीनवक्रद्वयेन सर्वितम् [ए] अस्मिन्ब्रह्मभरणमसिक्तानामिरासन्नचामरप्राहिणीप्रतिमामिर्विद्यादेवतामिरिव सद्यःसाभि ताभिः सर्वतोऽधिष्ठितशरीरम्, आनाभिद्वयमभिनव मौक्तिकप्राङ्मयसद्याप्युष्णमसिपेकवारिकप्यकप्यपमि हेमाचक्रशिखाविशालेन वक्षसा धारयन्तम् [ऐ] निसर्गनिर्मलाच्छेद्यम्यामभिनव नयमार्गमुपवेष्टुममरगुरु भार्गवाभ्यामिवोपगताभ्यामिन्दुमभिकुण्डलाभ्यामाभितोभयभ्रयणम्, अलिङ्गितसङ्गिना विततमास्त्रेण कनकपट्टबन्धेन वक्षयितुमुत्तम मणिमुकुटमरिक्कुलविनामार्गमुत्तत वपनमण्डलमिव सपरिवपमुत्तमाह्वस्वमुद्र हन्तम्, इवस्ततः प्रक्षिततरङ्गवारकाभिर्विगिरिवि सेवागतामिभ्रवत्सुभिर्वारयनितामिरुद्रयमानचामरम् [ओ]

टिप्पण्यकम्—कुर्वन्दिमः—पद्यतमभिः । संस्थानशास्त्रेणैव नवदशाङ्कतेन श्वेतवीनवक्रद्वयेन सर्वात्म संभक्षितम्, पुरुष नवदशाङ्कशोमितेन चन्द्रात मूलमदिकिराकितव संस्थानशास्त्रं—गणितशास्त्रम् [ए] । अस्मिन्—द्वयम् [अ] ।

इसमेवान्नेति । कीरकम् । कुर्वन्दिमणिसिद्धातले पद्यतमभिमणिसिद्धिपरि, निपण्णम् उपपद्यम्, कीरके ! अमला- शुक्लपद्मादित निर्मलसुमनश्चन्द्रनवदावीर्ये पुन किंशुककच्छयिनि पम्पद्युत्तमसरदारपद्मनितास्यिनि अत एव स्वप्नन्ती सदात्मसां गतं प्राप्ति चरुपारविष्वद्विसन्तास इव परमकमलप्रतिष्ठापयैरुत्तरेणा पुनः प्रयुनि सिद्धे । पुन कीरकम् । हिमद्रयेण प्राग्नेवपदेन शैलमद्रमिह हिमाब्जमिव अक्षयिश्चिरैण चन्द्रातपरुषेण चन्द्रातपरुषा चन्द्रातपरुषादिशास्त्रिना विष्यचन्दनेन स्वर्गवचन्दनेन चन्द्रतोमेनेष्वर्णं आपादां परमर्ष्यन्तम्, अनुस्रितम् इत्याहुस्तेनम् । पुन अतिविमलघनसूत्रेण अतिविमलघनानि—अक्षतसकष्याशक्ति एताभिः—दत्तये नसिद्धास्त्रेण पुन संस्थानशास्त्रेणैव गणितशास्त्रेणैव नवदशाङ्कतेन श्वेतवीनवक्रद्वयेन श्वेतवीनवक्रद्वयेन नवदशाङ्कशोमितेन चन्द्रात मूलमदिकिराकितव संस्थानशास्त्रं—गणितशास्त्रम् [ए] । पुनः अस्मिन्ब्रह्मभरणमसिक्तानामिरासन्नचामरप्राहिणीप्रतिमामिः अधिष्ठितचामरपारिणीकनप्रतिष्ठाभिः सद्यः साभिवाभिः अस्मिन्ब्रह्मभरणमसिक्तानामिः देवतामिरिव निपाधिप्रादुर्भवाभिरिव सर्वातः सर्वावयवसम्बन्धेन अधि- स्थितशरीरं व्यासरेणम् । पुन आनामिद्वयं नामिसंस्तं चन्द्रमते पुन अभिनवं नवीनं मौक्तिकप्राङ्मयं मुण्ड- मन्मिन्मं कनकपट्टाद्वयमभि मात्मम् अद्यापि अयुगापि अशुष्कं चन्द्रातमनापन्नम्, असिपेकवारिकप्याककापमिष सिधापरपकजसिपहावितोहपवाभिरामिनेकचक्रसिद्धुत्तरोहमिह हेमाचक्रशिखाविशालेन द्वयेरदिकमुद्रम्यविद्यारेण वक्षसा उरस्त्रेण धारयन्तं परिवचानम् [ऐ] । पुनः निसर्गनिर्मलाच्छेद्यम्यामभिनव नयमार्गं वीक्ष्यन्तम्, उपवेष्टुं सिद्धयिदुम्, उपगताभ्यां चरान्तिस्त्रागताभ्याम्, अमरगुरु भार्गवाभ्यामिव वृहस्पती-ह्रस्वभ्यामिव इन्दुमभिकुण्डलाभ्यां चन्द्रातमन्मिन्मं मुण्डवन्मन्मं आद्यितोभयभ्रयणम् आभितम्—अधिष्ठितं सिद्धयिदुमिति वाचत् चमयं—इक्षिन् वानं च चमयं—अमौ नम ताहम् । पुन अलिङ्गितसङ्गिना अक्षतप्रान्तभिनना क्षिततमास्त्रेण वित्तदुष्टिशास्त्रिना कनकपट्टबन्धेन स्वर्ण- मयपट्टबन्धेन वक्षयितुं वैष्टितम् वक्षम् उक्तम् मणिमुकुटं मणिमवभिरिदुम्, अरिक्कुलविनाशार्थं वैश्वर्यमि- क्तार्थम् उद्गतम् वक्षितम्, पुन सपरिवर्षं परिवरेण—उत्तपरमकसर्वतयेभ्यःचन्द्रेण उक्षितम्, उक्तमाह्वस्यं मदकर्म- तपसमण्डलमिह सर्वमिन्मिन्मं उद्गतम् उपरि धारयन्तम् । पुन इवस्ततः अत एव प्रक्षिततरङ्गवारकाभिः प्रक्षिता—प्रक्षिता तत्पद—वक्षसा धारका—धारा नामिद्यत्तपीमि विगिरिवि चन्द्रातपरुषीमिर्नैव सेवागतामि निपेवनाभ्युपसिक्तानि अतस्तुभिः चतुर्भ्यः चतुर्भ्यः धारयनिताभिः केत्यापि उद्गयमानचामरम् उद्गयमान- उद्येनमानं चामरं नसिद्धास्त्रम् [ओ] । पुन कीरकम् । मरुद्रुक्कप्या विनाशरुजकन्ना शिक्कमन्नां सतापी

उदारनेपथ्यसहचरीवृन्दपरिवृतया विधूयमानेन कान्त्या विलासिनीसंहत्या च विरलविरलमुज्ज्वलहेमदण्डेन
वालव्यजनकव्रजेन वीज्यमानया सखीजनोत्सङ्गनिहितनिःसहार्धदेहयोद्धृतैकैकमणिवलयमात्रालङ्कारया ताम्बूल-
विरहोत्कलितमधुरविम्बाधररागया शरद्विवेव चन्दनाङ्गरागपाण्डुरपयोधरया राजहंसिकयेव सरसमृणालिका-
हारभूषितशरीरया [औ] तत्कालमेव सलिलादुद्धृतैः कमलकुमुदकुवलयमृणालैः कल्पितोपधानमञ्जिनीपत्र-
संस्तरमधिशयानया जगत्रयातिशायिरूपलावण्यया नवीनवयसा नरेन्द्रकन्यया सनाथीकृतपार्श्वम् [अं]
अङ्घ्रिपैरपि कृतोर्ध्वावस्थानैरनुजीविभिरिव परिवृतं, कदलीभिरप्यनिलदोलायितदलाभिश्चामरग्राहिणीभिरिव
वीज्यमानं, धरण्याप्युपरिधृतसरलकाण्डसुरपादपया गृहीतातपत्रयेवोत्सङ्गितम्, अहापि तरुशाखान्तरप्रवेशित-
प्रांशुरविकरेण प्रतिपन्नकनकवेत्रेणेव प्रकटितानुभावं हरिवाहनमद्राक्षीत् [अः] ।

टिप्पणकम्—विधूयमानेन कान्त्या विलासिनीसंहत्या च एकत्र विधूयमानेन चन्द्रायमाणेन कान्त्या, अन्यत्र
प्रेर्यमाणेन विलासिनीसधातेन । शरद्विवेव चन्दनाङ्गरागपाण्डुरपयोधरया चन्दनाङ्गरागवद् धवलमेघया, अन्यत्र
चन्दनाङ्गरागेण धवलस्तनया । राजहंसिकयेव सरसमृणालिकाहारभूषितशरीरया एकत्र भार्द्रमृणालभोजनपुष्टदेहया,
अन्यत्र सरसमृणालहारशोभितदेहया [औ] ।

कृतपार्श्वं सनाथीकृतं—सहितम्, अधिष्ठितमित्यर्थं, पार्श्वं—वामभागो यस्य तादृशम्, कीदृश्या तथा ? उदारनेपथ्यसहचरी-
वृन्दपरिवृतया उदारम्—उज्ज्वलम्, नेपथ्य—कुत्रिमवेषो यस्य तादृशेन, सहचरीवृन्देन—सखीसमूहेन, परिवृतया—परिवेष्टितया,
पुन कान्त्या बीभ्या, विधूयमानेन चन्द्रायमाणेन । च पुन, विलासिनीसंहत्या विलासशीलाङ्गनागणेन विधूयमानेन
प्रेर्यमाणेन, विरलविरलं मन्द मन्द यथा स्यात् तथा, उज्ज्वलहेमदण्डेन उज्ज्वलपुवर्णदण्डावलम्बितेन, वालव्यजनक-
व्रजेन चामरगणेन, वीज्यमानया पवनस्पर्शमाणया, पुन सखीजनोत्सङ्गनिहितनिःसहार्धदेहया सखीजनोत्सङ्ग-
सखीजनकोटमध्ये, निहित—स्थापित, नि सह—दुर्वल, अर्धदेह—देहार्धभागो यया तादृश्या, पुन, उद्धृतैकैकमणिवलय-
मात्रालङ्कारया विरहक्षीणबलतया उद्धृत—करमूले परिहित, एकैक, मणिवलयमालं—केवलरत्नरङ्गणात्मक, अलङ्कार—
भूषण यया तादृश्या, पुन ताम्बूलविरहोत्कलितमधुरविम्बाधररागया ताम्बूलविरहेण—ताम्बूलरससम्पर्कभावेन,
उत्कलित—उद्दीप्त, मधुर—दृष्टिप्रिय, स्वाभाविकमाधुर्यरससम्भृतस्य वा, विम्बावरस्य—विम्बफलतुल्यरक्तोष्ठद्रवस्य, राग—रक्तता
यस्यास्तादृश्या, पुन शरद्विवेव शरदतुसम्बन्धिदिनाश्रयेव, चन्दनाङ्गरागपाण्डुरपयोधरया चन्दनाङ्गरागेण—चन्दनद्रव-
रूपाङ्गोपलेपनद्रव्येण, पाण्डुरौ—किञ्चित्पीतश्वेतवर्णौ, पयोधरौ—स्तनौ यस्यास्तादृश्या, पक्षे चन्दनाङ्गरागवत्, पाण्डुर—धवल,
पयोधर—मेघो यस्यां तादृश्या, पुन राजहंसिकयेव रक्तचरणचञ्चुकहस्येव, सरसमृणालिकाहारभूषितशरीरया
विरहाग्निशान्तये सरसानाम्—आर्द्राणां, मृणालिकानां—बिसलतानां, हारेण—माल्येन, पक्षे आहारेण—भक्षणेन, भूषित—शोभितं, पक्षे
पुष्ट शरीरं यस्यास्तादृश्या, [औ] तत्कालमेव तत्क्षणमेव, सलिलात् जलात्, उद्धृतैः ऊर्ध्वमानीतै, कमल-कुमुद-
कुवलयमृणालैः कमलस्य—साधारणपद्मस्य, कुमुदस्य—श्वेतपद्मस्य, कुवलयस्य—नीलपद्मस्य, मृणालै—विसतन्तुभि, कल्पितो-
पधानं कल्पित—रचितम्, उपधान—शयनकालिकशिरोभागारोपणस्थान यत्र तादृशम्, अञ्जिनीपत्रसंस्तरं कमलिनीपत्र-
शय्याम्, अधिशयानया स्वपत्या, जगत्रयातिशायिरूपलावण्यया जगत्रयातिशायि—भुवनत्रयोत्कृष्ट, रूपलावण्य-
स्वरूपसौन्दर्यं यस्यास्तादृश्या, पुन नवीनवयसा यौवनावस्थया [अ] । पुन कीदृशम् ? अनुजीविभिरिव मृलैरिव,
कृतोर्ध्वावस्थानैः ऊर्ध्वमवस्थितै, अङ्घ्रिपैरपि—शृङ्गैरपि, परिवृतं परिवेष्टितम् । पुन अनिलदोलायितदलाभिः,
अनिलेन—वायुना, दोलायितानि—उत्क्षिप्तानि, दलानि—पत्राणि यासां तादृशीभि, कदलीभिरपि, पुन चामरग्राहिणीभिरिवेत्युत्प्रेक्षा,
वीज्यमानं पवनेन सम्पर्च्यमानम् । पुन उपरिधृतसरलकाण्डसुरपादपया उपरिधृत, सरलकाण्ड—सरल—ऋजु,
काण्ड—स्कन्धो यस्य तादृश, सुरपादप—देववृक्ष पारिजात इत्यर्थं, यया तादृश्या, धरण्यापि पृथिव्यापि, गृहीतातपत्रयेव
धृतच्छत्रयेव, उत्सङ्गितं स्वकोडे स्थापितम् । पुन तरुशाखान्तरप्रवेशितप्रांशुरविकरेण तरुशाखान्तरे—वृक्षशाखामध्ये,
प्रवेशित, प्रांशु—उन्नत, रविकर—सूर्यकिरणो येन तादृशेन, अहापि दिनेनापि, प्रतिपन्नकनकवेत्रेणेव गृहीतपुवर्णदण्डेनेव,
प्रकटितानुभावं प्रकटित—प्रदर्शित, अनुभाव—प्रभावो यस्य तादृशम् [अः] ।

स्नानतां गते पुष्टुनि कुशविन्दमपिश्लिखल्ले निपण्णम्, अञ्जसिधारेण शैलेन्द्रमिष हिमद्रवेण वन्नातपरुषा विष्यपच्यनेनापावमनुल्लिप्तम्, अतिविमलप्रनसूत्रेण संख्यानशास्त्रेषु नमयशास्त्रकृतेन श्वेतचीनवस्त्रेण सर्वतम् [ए] अश्लिखल्लेहामरणमणिस्त्रन्ताभिरासन्नधामरप्राहिणीप्रतिमाभिर्विद्यादेवताभिरिव सद्यःसाभितामिः सर्वतोऽधिष्ठितशरीरम्, आनामिळम्यममिनव मौक्तिकप्राञ्जल्यमद्याप्युष्णमभिपेक्षारिकपञ्जलापमिष हेमाचलशिखल्लिखल्लेन वस्त्रसा धारयन्तम् [ऐ] निसर्गनिसंखल्लेभ्यामभिनव नयमार्गमुपदेष्टुममरगुरु-भारगाम्यामिषोपगताभ्यामिन्दुमणिपुष्पल्लाम्यामाभितोमयभ्रमणम्, अल्लिखल्लेसङ्गिना विवतभास्वरेण कनकपट्टवन्धेन वल्लयितमुत्तम मणिमुकुटमरिकुशविनाशार्थमुद्रत तपनमण्डलमिष सपरिवेपमुत्तमाङ्गस्युद्र इन्तम्, इत्यन्तः प्रक्षिप्ततरलवारकाभिर्विभिभिरिव सेवागताभिश्चतस्रिष्वरयनिताभिरुद्यमानधामरम् [ओ]

टिप्पणकम्—कुशविन्दु—एतत्प्रमिषि । संख्यातशास्त्रेषु नमयशास्त्रकृतेन श्वेतचीनवस्त्रेण सर्वतम् संघटितम् पञ्च नमयशास्त्रकृतमित्थं अयम् मूलवर्णिकराजितेन संख्यातशास्त्र—गणितशास्त्रम् [ए] । अश्लिखल्ले—अम-म्य [ओ] ।

इत्येवमन्तेति । शैलम् । कुशविन्दुमपिश्लिखल्ले एतत्प्रमिषमपिश्लिखलेषु, निपण्णम् उपपिण्णम्, शैले । अमल-शुक्लपञ्जल्लिखले निमेषस्यमण्डलवस्त्रादीनि पुनः किंशुकपञ्जलिनि पञ्जल्लुप्तमवसरुत्तममन्तिसिद्धिनि अत एव इत्यानतां उदात्तता गतं प्राप्ते धारयारविन्दुविसृष्टान्तान इव वरजकमन्तानितकमपेक्षेत्युल्लेखा पुनः पुष्टुनि सिद्धाः । पुनः शैलम् । हिमद्रवेण प्राग्भेदकेन शैलेन्द्रमिष हिमाकल्पित अञ्जसिद्धिरेण पञ्चवीतयेन वन्नातपरुषा वन्नात्रियकाण्डिताभिरा विष्यपच्यनेन अर्गावपच्यनेन धरभोत्सेनेत्यर्थः आपात् वरजपर्वतम्, अनुल्लिप्तम् इत्यादिभ्यन्तम् । पुन अतिविमलप्रनसूत्रेण मणिमिळम्यानि—अयमन्तस्यव्यवप्रमि घ्राभि—उन्तो वसिष्ठारणेन पुनः संख्यातशास्त्रेषु गणितशास्त्रेषु नमयशास्त्रकृतेन नवीनवर्णिकराजितेन एते नव-वर्णाङ्कमित्थं श्वेतचीनवस्त्रेण चैतयोद्रववस्त्रेण कनकपट्टवन्धेन सर्वतम् आह्वयम् [ए] । पुनः अश्लिखल्लेहामरणमणिस्त्रन्ताभिः सर्वतोऽधिरभ्युत्तममिषिप्रतिमाभिः आसन्नधामरप्राहिणीप्रतिमाभिः अधिष्ठितनामरपारिणीचनप्रतिमिभ्यः सद्यः साभिताभिः तस्मात्प्राप्तनामोभिताभि देवताभिरिव विधाविद्यादेवताभिरेण सद्यैतः सर्वानवाक्येन अधिष्ठितशरीरं म्नातम् । पुनः आनामिळम्यं नामिर्गम्यं मन्मार्गं पुन अभिनव नवीनं मौक्तिकप्राञ्जल्यं वृष्णमन्मिर्भं कञ्जपलापमिष मास्यम् अद्यापि अद्यापि अशुक्लं अण्णतामनापकम्, अभिपेक्षारिकपञ्जलापमिष विधापरवञ्जल्लिखल्लेहामरणमणिस्त्रन्ताभिर्विष्यपच्यनेन पुनः पुष्टुनि श्वेतचीनवस्त्रेण हेमाचलशिखल्लिखल्लेन वस्त्रसा उदात्तता गतं प्राप्ते धारयन्तं परिव्रान्तम् [ऐ] । पुनः निसर्गनिसंखल्लेभ्यामभिनव नयमार्गं नीतिपथम् उपपद्युं किञ्चित्पुनः, उपगताभ्यां कर्णितकमायताभ्याम्, अमरगुरु भार्गवाभ्यामिष इत्यदि—कुशविन्दुमपिश्लिखल्लेहामरणमणिस्त्रन्ताभिः अनामिळम्यममिष आभितम्—अधिष्ठितं मिषुचितमिषि याक्त् उमर्भं—इतिर्भं वानं च धनर्भं—उमो वल ताहम् । पुनः अल्लिखल्लेसङ्गिना मन्मन्तान्तमिषिना विवतभास्वरेण विवृतसुदिसिद्धिना कनकपट्टवन्धेन वस्त्रेण कनकपट्टवन्धेन वल्लयितं वल्लयितम् उदात्तम् उदात्तम् मणिमुकुटं मणिमयशरीरम्, मरिकुशयिमाशार्थं वैश्वर्यनिष्क-मन्मार्गम् उदात्तम् उदात्तम् पुन सपरिवेपं परिवेषं—अन्तःतमरसुदंतमेमच्येन उचितम्, उदात्तमाङ्गस्यं नस्यपर्वी तपनमण्डलमिष वसिष्ठमिष उदात्तम् इति धारयन्तम् । पुन इत्यन्तः अत एव प्रक्षिप्ततरलवारकाभिः सर्वतोऽधिष्ठितमिषि प्रक्षिप्ततरलवारकाभिः प्रक्षिप्तः तस्मात्—वस्त्रसा उदात्ता—तासु नामिष्ठारणेभिः सिद्धिमिष मन्मन्तिसुदिसिद्धिनि सेवागताभिः निवर्णामुपस्थिताभिः चतस्रिभिः चतुर्ध्वजभिः । धारयनिताभिः देवताभिः उद्यमानधामरम् उद्यमानम्—इत्येवमन्तं धामरं वसिष्ठारणम् [ओ] । पुन शैलम् । मरेन्द्रकन्याया विधापरुषाङ्कनया शिखमन्मार्गं उदात्ती

मासक्तसूक्ष्मवलकलम्, अनिलविलुलितेन वनतरुपुष्परेणुना धूसरितसकलावयवम्, अनेकदुःखनिधान-
मानुष्यकद्वेषेण वृक्षतामिव लब्धुमारब्धोद्यममाधारमिव धैर्यस्य, हृदयमिव सौहृदस्य, स्वतत्त्वमिव सत्त्वस्य,
परिपाकमिव पौरुषस्य, जयस्तम्भमिवावष्टम्भस्य, दृष्टान्तमिव कष्टसहानाम्, सुदुस्तरव्यसनसागरविलङ्घनैकसेतुं
समरकेतुम् [ग] । आलोकितमात्र एव तत्र गलितनिःशेषहृदयातङ्कभारः सहसैवाध्यासितस्वदेशमिव
दृष्टसकलखज्ञातिलोकमिवानेकसहायशतपरिवृतमिव प्रत्यागतसमस्तपूर्वानुभूतनिर्भरक्रीडासुखसमूहमिवात्मान-
मुद्वहन्नधिष्ठितोभयकपोलेन सिंहलेश्वरसूनुमभि सरभसप्रधावितस्य चक्षुपः प्रसरमपवारयन्तमानन्दाश्रुजल-
पटलमिव परिमार्ष्टुमनवरतमुत्तिष्ठता पुलकजालकेन पिशुनितान्तःप्रहर्षोदयः किसलयाग्रहस्तपर्यस्तदशमुद्विकाश-
कुसुमप्रकटितस्मितामिः पूर्णपात्रसम्भावनयेव वार वारमवलम्ब्यमानमासन्नवर्तिनीभिर्वनलताभिराकर्षन्
कराग्रेण सत्वरमुत्तरीयसिचयाञ्चल कदलीगृहाभ्यन्तर एव द्वित्राणि पदान्यभिमुखमगच्छत् [घ] उपसृतं च

वनतरुपुष्परेणुना वनसम्बन्धिवृक्षपुष्पधूल्या, धूसरितसकलावयवं धूसरिता - किञ्चित्पीतध्वेतीकृता, सकला -
समस्ता, अवयवा - अङ्गानि यस्य तादृशम् । अत एव अनेकदुःखनिधानमानुष्यकद्वेषेण अनेकदुःखनिधानस्य-
विविधदुःखास्पदस्य, मानुष्यकस्य-मनुष्यत्वस्य, द्वेषेण-अप्रीत्या, वृक्षतां वृक्षरूपतां, लब्धुमिव प्राप्तुमिव, आरब्धोद्यमं
प्रवर्तितोद्योगम् । पुन धैर्यस्य सहिष्णुताया, आधारमिव आश्रयमिव, पुन सौहृदस्य सख्यस्य, हृदयमिव प्रधानाङ्ग-
मिव । पुन सत्त्वस्य बलस्य, स्वतत्त्वमिव स्वकीयमारभागमिव, सत्त्वमिति पाठे वास्तविकरूपमिव । पुन पौरुषस्य
पराक्रमस्य, परिपाकमिव परिणतरूपमिव । पुन अवष्टम्भस्य दृष्टसिद्धिप्रतिबन्धस्य, जयस्तम्भमिव जयध्वजमिव ।
पुन कष्टसहानां दुःखसहनशीलानां, दृष्टान्तमिव उदाहरणमिव । पुन सुदुस्तरव्यसनसागरविलङ्घनैकसेतुं
सुदुस्तरस्य-अतिदुःखेन तरीतुं शक्यस्य, व्यसनसागरस्य-कष्टसमुद्रस्य, विलङ्घने-सतरणे, एकसेतु-प्रधानसेतुभूतम् [ग] ।

च पुन, तत्र तस्मिन् समरकेताविति यावत्, आलोकितमात्र एव दृष्टमात्रे सत्येव, गलितनिःशेषहृदयातङ्क-
भारः गलित - पतित, निरुत्त इत्यर्थं, नि शेष - समस्त, हृदयस्य-चित्तस्य, आतङ्कभार - शङ्काभारो यस्य तादृश, पुन
सहसैव शीघ्रमेव, अध्यासितस्वदेशमिव अध्यासित - अधिष्ठित, स्वस्य देश - अयोध्या येन तादृशमिव, अत एव
दृष्टसकलखज्ञातिलोकमिव दृष्टा - पुन साक्षात्कृता, सकला - समस्ता, ज्ञातिलोका - बन्धुजना येन तादृशमिव,
पुन अनेकसहायशतपरिवृतमिव अनेकै - बहुभि, सहायानां - सार्थगामिनां, शतै, परिवृतमिव - परिवेष्टितमिव, पुन
प्रत्यागतसमस्तपूर्वानुभूतनिर्भरक्रीडासुखसमूहमिव प्रत्यागत - परावृत्त, समस्त - समग्र, पूर्वानुभूत, निर्भरक्रीडा-
सुखसमूह - अतिमात्रक्रीडाजन्यानन्दसन्दोहो यस्य तादृशमिव, आत्मान स्वम्, उद्वहन् वारयन्, पुन पुलकजालकेन
रोमाञ्चगणेन, पिशुनितान्तःप्रहर्षोदयः पिशुनित - सूचित, अन्त प्रहर्षस्य - अन्त प्रमोदस्य, उदय - उद्गमो यस्य तादृश,
कीदृशेन ? अधिष्ठितोभयकपोलेन अधिष्ठित - आश्रित, उभयकपोल - गण्डमण्डलद्वयं येन तादृशेन, पुन सिंहलेश्वर-
सूनुं सिंहलेश्वरस्य-सिंहलद्वीपाधिपते, चन्द्रकेतोरिति यावत्, सूनु-पुत्रं समरकेतुम्, अमि लक्ष्मीकृत्य, सरभसप्रधावितस्य
सत्वरं प्रस्थितस्य, चक्षुप, प्रसर व्यापारम्, अपवारयन्तं निरन्धन्तम्, आनन्दाश्रुजलपटलम् आनन्दजन्याश्रुजलराशि,
परिमार्ष्टुमिव विशोषयितुमिव, अनवरतं निरन्तरम्, उत्तिष्ठता उद्गच्छता, पुन कीदृशम् ? किसलयाग्रहस्तपर्यस्तदशं
करपल्लवाग्रेण, पर्यस्ता-व्याप्ता धृतेति यावत्, दशा-अन्त्यावयवो यस्य तादृशम्, पुन उद्विकाशकुसुमप्रकटितस्मितामिः
उद्विकाशै - उत्-उत्कृष्ट, विक्राशो येषां तादृशै, कुसुमै, प्रकटितानि-प्रकाशितानि, स्मितानि-मन्दहासा याभिस्तादृशीभि,
आसन्नवर्तिनीभिः निकटस्थाभि, वनलताभि, पूर्णपात्रसम्भावनयेव पूर्णपात्रस्य - "उत्सवेषुष्टद्विर्यद् बलादाकृष्य गृह्यते
वल्गमात्यादि तत् पूर्णपात्र" इत्युक्तस्य, सम्भावनेव-कल्पनेयेव, वारं वारं सुहृत्सुहृ, अवलम्ब्यमानम् आश्रीयमाणम्, उत्त-
रीयसिचयाञ्चलम् उत्तरीयवल्गाग्र, सत्वरं ससम्भ्रमम्, कराग्रेण हस्ताग्रेण, आकर्षन् लताभ्यो विलेषयन्, कदली-
गृहाभ्यन्तर एव कदलीगृहमध्य एव, द्वित्राणि द्वे वा त्रीणि वा पदानि, अभिमुखं सम्मुखम्, अगच्छत् गतवान् [घ] ।

अथोपसृत्य पुरताः सत्यरेण स्त्राक्षत्पद्मप्रसरया गिरा गन्धा न सूचितद्वयवर्षप्रकर्षेण 'वेध' विष्टया वर्षसे, परागतो युवराजः समरकेतुः' इत्यावधिते गन्धर्वकेज सभ्रान्तयेवाः सहसैष हरिवाहनः परित्स्मय तथा राजकन्यया सह प्रवृत्ता कथा 'कथय कथय, क वर्तते क वर्तते' इति सगराद् गवभासनानुत्सवो [क] ।
 द्वारेवेशावस्थापितेक्षणस्य दृष्टयानीपवचनतदृष्टिम्, आपतन्तमभिमुखा, युवाविवृतकण्ठवशागतोद्गाढभाष्य-
 बेगम्, अकृत्रिमानुरागेण सुहृदा प्रथममेव प्रणयिनीकृताया विद्याभरविषयभूमेर्माहावेशीपशामिपेकमिष
 कर्तुं मुपारमिःप्यन्वशिशिरीरनस्यामुवारिमिराकणमायते नयनपात्रे पूर्यन्तम्, अविरलकराङ्गुलीगळप्रसमयूख-
 जाळजळधारेण रोमाञ्ज्जाळकमुषा मन्व मन्व दोजायमानेन प्राञ्चुना मुजावण्डद्वयेन सद्य एव प्रतीर्षयाः
 मियसुहृद्दर्शनप्रतिज्ञापगयाः पारमाभयन्वमिष कस्यमाणम् [ख], अतिशयकर्कशेन वातातपस्यर्धेनादिमात्र-
 कर्कशितमपि जलमिधिमिवापरित्यक्तसहजलावप्यम्, अभिनवळताप्रताननदविक्रोर्ष्वज्जम्, अधिजघन-

अथ भन्तत्सु, सत्यरेण अकिम्बितेन स्त्राक्षत्पद्मप्रसरया स्वरम्भ-प्रसमागा प्वाता-स्वाभन्त-स्वाभ-
 स्ताला प्ने पयो-चरप्पो प्रसराः-विचाराः प्ने विज्ञेना वसा ताहसा गिरा वाप्या च पुनः गत्या गमनेन सूचित-
 द्वयवर्षप्रकर्षेण सूचित-प्रदित इववर्षस-वार्तिकानन्त्य प्रकवः उत्कर्षो वस ताहसन ग-प्रवर्षेण त्याक्यप्रक-
 मियाभरवाक्येन पुरताः अये उपसृत्य यथा 'वेध' राजनः! विष्टया माम्नेन वर्षसे युवराजः अन्तर्दुप्राप्तनः
 समरकेतुः परागताः प्रसागतत्वा इति शक्यम्, आवेधिते निरूपितं धवि सम्भ्रान्तयेवा तावदाभ्यन्तद्वयः हरिवाहनः
 तथा अकृत्रा राजकन्यया विद्याभरवाक्येना सह प्रवृत्ता प्रसृता कथा परित्स्मय निरुद्य 'कथय कथय त्वी
 भूषि, क वर्तते क वर्तते इत दिष्टि इत दिष्टि' समरकेतुमिति शेषः इति शब्दं सगराद्देन हर्षक्येन अन्वयस्यरेण
 धर्षितं यथा स्वात् तथा गवन् मुवाण आसनात् उपकल्लत्वात्, कल्लस्यो बलितलत्वात् [क] । च पुनः द्वार-
 वेशावस्थापितेक्षणः द्वारेसे-कस्यैकप्रमेणनिर्मारेसे अथस्थापित-निश्चिते ईशये-नन्ते सन ताहस सन् इष्टयाव
 दृष्टिगोचरकृतात्, समरकेतुम् इत्येवमर्थेति । किरकम् ! ईषवचनतदृष्टिं किञ्चिदभेमुकनकनम् । पुनः अभिसुर्ष
 सम्मुक्तम् आपतन्तं अत्यन्तं । पुनः युवाविवृतकण्ठवशागतोद्गाढभाष्यवेर्न दुःखेन-केसेन विज्ञा-रुष्टिः
 मित्त्र इत्येकं कण्ठवेष्टागतस-कण्ठवर्न्तमागतस वाचस-कमवाचो क्पो केन ताहकम् । पुन अकृत्रिमानुरागेण
 स्वाभाविकीप्रीतिमता सुहृदा अकारकृता प्रथममेव प्रागेव प्रणयिनीकृतायाः प्रीतिविकीरितायाः विद्याभरविषयभूमेः
 विद्याभरनपयभूमेः महावेशीपशामिपेर्कं महास्या -हरिवाहनपाम्बितेन साराशीभुजावातिक्कयक्याः क्व प-स्वा-
 तस अभिपेर्क-वैचक्षणं कर्तुमिष मुपारमिःप्यन्वशिशिरीः विमप्रसन्नसरधधितकेः आनन्त्यामुवारिमिः आनन्
 यकित्तनमनक्ये आकर्ष्ये कर्षवर्न्तम्, आपतं धीर् नयनपात्रे नेदरुपं पात्रद्वं पूर्यन्तं पूर्तिनापारकनम् । पुन
 अधिरलकराङ्गुलीगळप्रसमयूखज्जालधारेण अकिरु-निरुर्दं कण्डुभिन्नाः प्रसमन्वण्डुवीभ्या यन्ती-
 पन्ती नकमयूखमाभरया नभकिरुक्काभरया जघनाए-कमनाहो यस ताहयेन पुन रोमाञ्ज्जाळकमुषा रोमाञ्-
 यनोशमिता पुन मन्व् मन्व् धनैः स्त्रीः दोसायमानेन बरेपता प्राञ्चुना कनेन सुज्जद्वययेन वाहन्तव्ययेन
 सद्य एव कलकमेव प्रतीर्षयाः बलीर्षना मियसुहृद्दर्शनप्रतिज्ञापगयाः मियसुहृदः-प्रियमितस हरिवाहनस
 यद् वर्धनं तत्प्रतिज्ञाहपाया-तत्प्रत्ययपावाः आपगता यथा पारम् बगतीम्, आश्रयन्तमिष आन्यन्तमिष
 कस्यमाणं प्रतीयमानम् [ख] । पुन अतिशयकर्कशेन अन्वयस्यरेण अतिदुःखेनेर्षं वातातपस्यर्धेन वाताना-
 वायुताम्, आतपाना-स्येतेक्या च स्येन अतिमात्रकर्षितामपि अन्वयस्यरेणमपि जलमिधिमिष समरमिष
 अपरित्यक्तसहजलावप्यं क्यवर्न्-धर्मर्षं प्ने कारत्वं केन ताहकम् । पुनः अभिनवळताप्रताननदविक्रोर्ष्वज्जम्
 अभिनवळताप्रतानैः-नूतनवळताविकारैः पद-यथितः विन्व-विशाल जर्ष-रु-रुक्तधनतरेणपाशो वस ताहकम् । पुनः
 अधिजघनं जघोर्षि, आसकस्यमभयककम् सन्धं एवम् उक्तवर्णद्वयम् पुनः अनिखकिमुसितेन कन्धेद्वेन

प्रतीहारी सप्रश्रयमवनिपतिकन्यका तां व्यजिज्ञपत्— 'भर्तृदारिके ! देव्या पत्रलेखया त्वज्जीवितपरित्यागव्यव-
सायवार्ताभाकर्ण्य लोकाद्विकमुत्पन्नहृदयोत्कम्पया विसृष्टः कञ्चुकी द्वारि तिष्ठति' इति, मुखनिहितनिश्चल-
लोचना च सा विलम्ब्य क्षणमलब्धोत्तरा सत्वरमेव निश्चक्राम [छ] ।

निर्गताया च तस्यातिक्रान्ते कियत्यपि कालक्षणे गीतविधिविचक्षणः कोऽपि मध्यंदिनावसरपाठाव-
साने समासन्नदीर्घिकातीरवर्ती वार वारमावर्तितपदामार्यामिमामुच्चैरगायत्—

“तव राजहंस ! हसीदर्शनमुदितस्य विस्मृतो नूनम् ।

सरसिजवनप्रवेशः समयेऽपि विलम्बसे तेन ॥” [ज]

श्रुत्वा च सुचिरमेतामवगतार्थो विहस्य हरिवाहनस्ता महाराजकन्यामवादीत्—'देवि ! दैवज्ञा-
वेदितस्य विद्याधरराजधानीपुरप्रवेशलग्नस्य समयातिलङ्घनशक्तिभिः शाक्यबुद्धिपुरःसरैः प्रवर्तितो बुद्धिसचिवैः
विराधनामा नरेन्द्रनर्मसचिव एष हसमिषेण मामितो गमनाय त्वरयति, तदादिश, गच्छाम्यहम्, त्वमपि

टिप्पणकम्—'तव राजहंस !' इत्यादि[व्याजो]क्ति, यतो राजहसव्याजेन नृपप्रधानो हरिवाहन उक्तः, हंसी-
व्याजेन तिलकमञ्जरी उक्ता, सरसिजवनप्रवेशव्याजेन च विद्याधरराजधानीप्रवेश सूचित इति [ज] ।

अत्र अस्मिन्, अन्तरे अवसरे, कनकवेत्रहस्ता सुवर्णदण्डहस्ता, प्रतीहारी द्वारपालिका, प्रविश्य कदलीगृहा-
भ्यन्तरमुपस्थाय, सप्रश्रयं सादरम्, ताम्, अवनिपतिकन्यकां राजपुत्रीं, तिलकमञ्जरीमिति यावत्, व्यजिज्ञपत् आवे-
दितवती, भर्तृदारिके ! राजसुते !, देव्या रास्या, पत्रलेखया, लोकाद् जनात्, त्वज्जीवितपरित्यागव्यवसायवार्तां
त्वदीयप्राणत्यागोद्योगवृत्तान्तम्, आकर्ण्य श्रुत्वा, अधिकम् अत्यन्तं यथा स्यात् तथा, उत्पन्नहृदयोत्कम्पया उत्पन्न -
सजात, हृदयस्य, उत्कम्प -प्रकम्पो यस्यास्तादृश्या सत्या, विसृष्टः मुक्त, प्रेषित इति यावत्, कञ्चुकी अन्त पुरद्वारपाल, द्वारि
द्वारदेशे, तिष्ठति, इति, च पुन, मुखनिहितनिश्चललोचना मुखनिवेशितानि स्पन्दनयना, सा प्रतीहारी, क्षण किञ्चित्काल-
मात्र, विलम्ब्य स्थित्वा, अलब्धोत्तरा अप्राप्तप्रतिवचना सती, सत्वरमेव शीघ्रमेव, निश्चक्राम ततो निष्क्रान्ता [छ] ।

तस्यां प्रतीहार्यां, निर्गतायां निष्क्रान्ताया सत्यां, कियत्यपि कतिपयेऽपि, कालक्षणे कालसम्बन्धिधक्षणात्मकाशे,
अतिक्रान्ते व्यतीते सति, मध्यंदिनावसरपाठावसाने मध्याह्नकालिकपाठोत्तरकाले, कोऽपि अपरिचित, गीतविधि-
विचक्षणः गानकर्मकुशल, समासन्नदीर्घिकातीरवर्ती अतिनिकटवापिकातटस्थ सन्, वार वारम् अनेकवारम्,
आवर्तितपदाम् आवर्तितानि-पुन पठितानि, पदानि यस्यास्तादृशीम्, इमाम् अनुपदमुच्यमानाम्, आर्यां तदाख्यवृत्त-
विशेषम्, उच्चैः वीर्धस्वरेण, अगायत् गीतवान्- तव राजहंसेत्यादि, व्याजोक्तिरियं, तथा च हे राजहंस ! राज्ञां मध्ये
हससदृश !, हंसीदर्शनमुदितस्य हस्या -व्रीणा मध्ये गमनविभ्रमादिना हससदृश्यास्तिलकमञ्जर्यां, दर्शनेन, मुदितस्य-हृष्टस्य,
तव, सरसिजवनप्रवेशः सरसिजवने-कमलकाननसदृशे विद्याधरराजराजधानीपुरे, प्रवेश, नूनं निश्चयेन, विस्मृतः
स्मृतिपथात् प्रच्यावित, तेन विस्मरणेन, समयेऽपि प्रवेशावसरेऽप्यस्मिन्, विलम्बसे कालमतिक्रामसि [ज] ।

च पुन, एताम् इमामार्यां, श्रुत्वा श्रवणगोचरीकृत्य, अवगतार्थं ज्ञाततदर्थं सन्, विहस्य अत्यन्तं हसित्वा,
हरिवाहन, तां प्रकृतां, महाराजकन्या विद्याधरचक्रवर्तिसुतां, तिलकमञ्जरीमिति यावत्, अवादीत् उक्त्वान्-'देवि
राज्ञि !, दैवज्ञाज्ञावेदितस्य मुहूर्तज्ञबोधितस्य, विद्याधरराजराजधानीपुरप्रवेशलग्नस्य विद्याधराधिपते राजधानीरूपे
नगरे प्रवेशस्य यत्न-राशुदय, तस्य समयातिलङ्घनशक्तिभिः कालातिक्रमणशक्तिभिः, शाक्यबुद्धिपुरस्सरैः शाक्यबुद्धि-
प्रमुखै, बुद्धिसचिवैः मतिनिधानमन्त्रिभिः, प्रवर्तितः प्रेरित, एष, विराधनामा, नरेन्द्रनर्मसचिवः विद्याधरेन्द्रक्रीडा-
मन्त्री, हंसमिषेण हसव्याजेन, हसोद्देश्यकान्योक्त्या, इतः अस्मात् स्थानात्, गमनाय तत्र प्रस्थानाय, त्वरयति
चपलयति, तत् तस्माद्धेतो, माम्, आदिश अनुमन्यस्व, अहं गच्छामि विद्याधरराजराजधानीं प्रयासि । त्वमपि गत्वा,

प्रतीहारी सप्रश्रयमवनिपतिकन्यकां तां व्यजिज्ञपत्— 'भर्तृदारिके ! देव्या पत्रलेखया त्वज्जीवितपरित्यागव्यव-
सायवार्तामाकर्ण्य लोकादधिकमुत्पन्नहृदयोत्कम्पया विसृष्टः कञ्चुकी द्वारि तिष्ठति' इति, मुखनिहितनिश्चल-
लोचना च सा विलम्ब्य क्षणमलब्धोत्तरा सत्वरमेव निश्चक्राम [छ] ।

निर्गताया च तस्यामतिक्रान्ते कियत्यपि कालक्षणे गीतविधिविचक्षणः कोऽपि मध्यंदिनावसरपाठाव-
साने समासन्नदीर्घिकातीरवर्ती वार वारमावर्तितपदामार्यामिमासुचैरगायत्—

“तव राजहस ! हंसीदर्शनमुदितस्य विस्मृतो नूनम् ।

सरसिजवनप्रवेशः समयेऽपि विलम्बसे तेन ॥” [ज]

श्रुत्वा च सुचिरमेतामवगतार्थो विहस्य हरिवाहनस्तां महाराजकन्यामवादीत्—'देवि ! दैवज्ञा-
वेदितस्य विद्याधरराजधानीपुरप्रवेशलक्षणस्य समयातिलङ्घनशक्तिभिः शाक्यबुद्धिपुरःसरैः प्रवर्तितो बुद्धिसचिवैः
विराधनामा नरेन्द्रनर्मसचिव एष हंसमिषेण मामितो गमनाय त्वरयति, तदादिश, गच्छाम्यहम्, त्वमपि

टिप्पणकम्—'तव राजहंस !' इत्यादि[व्याजो]क्ति, यतो राजहसव्याजेन नृपप्रधानो हरिवाहन उक्तः, हंसी-
व्याजेन तिलकमञ्जरी उक्ता, सरसिजवनप्रवेशव्याजेन च विद्याधरराजधानीप्रवेश. सूचित इति [ज] ।

अत्र अस्मिन्, अन्तरे अवसरे, कनकवेत्रहस्ता सुवर्णदण्डहस्ता, प्रतीहारी द्वारपालिका, प्रविश्य कदलीगृहा-
म्यन्तरमुपस्थाय, सप्रश्रयं सादरम्, ताम्, अवनिपतिकन्यकां राजपुत्रीं, तिलकमञ्जरीमिति यावत्, व्यजिज्ञपत् आवे-
दितवती, भर्तृदारिके ! राजसुते !, देव्या राज्ञ्या, पत्रलेखया, लोकाद् जनात्, त्वज्जीवितपरित्यागव्यवसायवार्तां
त्ववीथप्राणत्सागोयोगवृत्तान्तम्, आकर्ण्य श्रुत्वा, अधिकम् अत्यन्त यथा स्यात् तथा, उत्पन्नहृदयोत्कम्पया उत्पन्न -
सजात, हृदयस्य, उत्कम्प -प्रकम्पो यस्यास्तादृश्या सत्या, विसृष्ट. मुक्त, प्रेषित इति यावत्, कञ्चुकी अन्त पुरद्वारपाल, द्वारि
द्वारदेशे, तिष्ठति, इति, च पुन, मुखनिहितनिश्चललोचना मुखनिवेशितनि स्पन्दनयना, सा प्रतीहारी, क्षण किञ्चित्काल-
मात्र, विलम्ब्य स्थित्वा, अलब्धोत्तरा अप्राप्तप्रतिवचना सती, सत्वरमेव शीघ्रमेव, निश्चक्राम ततो निष्क्रान्ता [छ] ।

तस्या प्रतीहार्या, निर्गतायां निष्क्रान्ताया सत्या, कियत्यपि कतिपयेऽपि, कालक्षणे कालसम्बन्धिक्षणात्मकाशे,
अतिक्रान्ते व्यतीते सति, मध्यदिनावसरपाठावसाने मथ्याहकालिकपाठोत्तरकाले, कोऽपि अपरिचित, गीतविधि-
विचक्षणः गानकर्मकुशल, समासन्नदीर्घिकातीरवर्ती अतिनिकटवापिकातटस्थ सन्, वार वारम् अनेकवारम्,
आवर्तितपदाम् आवर्तितानि—पुन पठितानि, पदानि यस्यास्तादृशीम्, इमाम् अनुपदमुच्यमानाम्, आर्या तदाख्यवृत्त-
विशेषम्, उच्चै. वीर्घखरेण, अगायत् गीतवान्— तव राजहंसेत्यादि, व्याजोक्तिरिय, तथा च हे राजहंस ! राज्ञां मध्ये
हससदृश !, हंसीदर्शनमुदितस्य हस्या -स्त्रीणा मध्ये गमनविभ्रमादिना हससदृश्यास्तिलकमञ्जर्या, दर्शनेन, मुदितस्य—हृष्टस्य,
तव, सरसिजवनप्रवेश. सरसिजवने—कमलकाननसदृशे विद्याधरराजराजधानीपुरे, प्रवेश, नूनं निश्चयेन, विस्मृतः
स्मृतिपथात् प्रच्यावित, तेन विस्मरणेन, समयेऽपि प्रवेशावसरेऽप्यस्मिन्, विलम्बसे कालमतिक्रामसि [ज] ।

च पुन, एताम् इमामार्या, श्रुत्वा श्रवणगोचरीकृत्य, अवगतार्थ. ज्ञाततदर्थं सन्, विहस्य अत्यन्त हसित्वा,
हरिवाहन, तां प्रकृता, महाराजकन्या विद्याधरचक्रवर्तिसुतां, तिलकमञ्जरीमिति यावत्, अवादीत् उक्तवान्—'देवि
राज्ञि !, दैवज्ञाज्ञावेदितस्य मुहूर्तज्ञबोधितस्य, विद्याधरराजराजधानीपुरप्रवेशलक्षणस्य विद्याधराधिपते राजधानीरूपे
नगरे प्रवेशस्य यल्लभ-राशुदय, तस्य समयातिलङ्घनशक्तिभिः कालातिक्रमणशक्तिभिः, शाक्यबुद्धिपुरस्सरैः शाक्यबुद्धि-
प्रमुखै, बुद्धिसचिवै. मतिनिधानमन्त्रिभिः, प्रवर्तित. प्रेरित, एष, विराधनामा, नरेन्द्रनर्मसचिव. विद्याधरेन्द्रक्रीडा-
मन्त्री, हंसमिषेण हसव्याजेन, हसोद्देश्यकान्योक्त्या, इतः अस्मात् स्थानात्, गमनाय तत्र प्रस्थानाय, त्वरयति
चपलयति, तत् तस्मादेतो, माम्, आदिश अनुमन्यस्व, अह गच्छामि विद्याधरराजराजधानीं प्रयासि । त्वमपि गत्वा,

गत्वा वेशीमघलोक्त्यं इत्यभिधानः सद्यैव मागधजयध्वनिकलकलेनोदतिष्ठत् [झ] । द्वारसंगमित्तसत्वरान्न
 रक्षकवृत्तप्रचलदुस्खातसङ्गमण्डलीपरिगतश्च विकचनीडोत्पलघनमध्यवारी राजहंस इव गत्वा सविभ्रम
 ससंभ्रमाधोरणद्वीकितान् कुम्भपीठपासिताङ्गुशोकोटिचट्टनोपविष्टमानधरतनिसुराक्रोशकर्मिणीत्वानयज्ञां यानगज
 पक्षामप्रतोऽधिकरुहेन समरवेद्युना समर्पितपाणिरभ्यरोहत् [झ] । अयोध्यापपट्टकृतशिरोवेष्टना दृढाकृष्टकमुक-
 कक्षाधिककृशोदरभियाः स्कन्धविन्ध्यस्तवस्त्राविहस्ताप्रथामहस्तास्ववितरकरावळम्बमानकम्पाजिनयष्टयः पाद
 कटकप्रविष्टैकाङ्गिपल्लवावष्टम्भेन परिवर्धकैरपरकटकाभन्विनिखलीकृतपर्यायैरुपस्थापितान् पुरा पार्थिवा यथा-
 क्षमभानाकुरु [ट] ।

तैश्च तरलायमानतारहारकृष्टाच्छोदितवहसः सलैरान्दोलितभयणोत्पलकलत्परगणानुलङ्घ्योत्थासिभि-
 राजोत्तमौलिशेखरस्तनजनखलीकृत्वालिजाडैः सद्यैवजगद्भानिभषटमानसंचट्टमानच्छत्रधारेपरगत्सागस्य परि

टिप्पणकम्—संगमिता-मिलिता [झ] ।

वेशीं समुद्रतीक्ष्णं अजडोक्त्य फल इति इत्थम्, अभिधानः तुत्राण मागधजयध्वनिकलकलेन मायपाग-
 माङ्ग्यालङ्घना कनकनिकलकलेन-जनाकरशेखरहेन शैव उदतिष्ठत् उचितः हरिप्राण इति शेष [झ] । च पुन
 द्वारसंगमित्तसत्वरान्न रक्षकवृत्तप्रचलदुस्खातसङ्गमण्डलीपरिगतः द्वारस्थित्याना-द्वारयत्ने सम्प्लिताना
 धम्मिष्ठित्यामिति नाथ, कृष्णकृष्णा-हरिराजनाभिठलैर्मिष्णा, कलकेषु प्रकलस्या-प्रकम्पामया उत्कलना-
 क्तवपित्वा सङ्गमण्डल्या-कुम्भकम्प्या परिस्त-परिवेष्टित स्त विकचनीडोत्पलघनमध्यवारी विकठितनीकम्प-
 काननमन्मिष्टी राजहंस इव इत्येवम् इव सविभ्रमं धम्मिष्ठ गत्वा यानगजयज्ञां यानस्या-गार्हस्या,
 पञ्चमहा-इतिनीम् अच्यरोहत् आरुढानिष्पेजान्नेति शिरशीम् । ससम्भ्रमाधोरणद्वीकितान् कुम्भमे-करो
 आधोरणै-इतिशैके शोभिताम्-आनीताम्, पुनः कुम्भपीठपासिताङ्गुशोकोटिचट्टनोपविष्टान् कुम्भपीठ-महाकम्प्ये,
 पातितस्य यद्गुल्लस्य श्रेष्ठा-अप्रभानेन यद् क्लमम्-भाषात तेन उपविष्टान्, पुन अनवरतनिसुराकोशकर्मिणो
 त्पानयज्ञाम् अनवरत-निरुद्धं, निरुद्ध-कठारे भाय्ये-अरुद्धैः कर्मिता-स्थितितः छत्रधारा-उत्थानोक्त्ये
 त्साकारशीम् । शिरशः । अमृततः प्रथमा अधिकरुहेन दृढाण्डकेन समरवेद्युना समर्पितपाणिः अकम्बनार्थं बद्धत्वा
 [झ] । अथ अनन्तर, पार्थिव्या उपसुपान्निरेऽप्येपि पुन यथासौ क्षमनतिष्मन् सन्निभं लक्ष्मिनिष्कैः क्प्या
 आरुढत्वा आरुढकत इत्येवान्नेति । शिरशः ! उष्णीपपट्टकृतशिरोवेष्टनाः उष्णीपपट्टेन मन्त्राकारवपुःकनेन ह्यं
 शिरोवेष्टनं-मन्त्राकारवपुःकनेन वैभारथ्य पुन दृढाकृष्टकमुककक्षाधिककृशोदरभियाः दृढ-निष्ठानं यथा स्नात् त्वा
 माङ्ग्याना-निष्ठीताम्वा दृढकृष्णाभ्या-शेष्ठावृत्तवाहाप्लवनीभ्याम्, अशिकृष्णा-अक्षतघौणा उदरधी-उत्कल्येभ्य
 येना तादृश पुन स्कन्धविन्ध्यस्तवस्त्राविहस्ताप्रथामहस्ता रक्षकनियन्त्रा-स्कन्धवेष्टारोपितना कन्या-सुयत्ना
 उद्गुल्लकनयके शिरसा-म्याङ्ग्य क्प्यामहत्-नामहत्वाप्राम्ये येना तादृशाः पुन तद्वितरकरावळम्बमानकम्पा-
 जिनयष्टयः तद्वितरकराव-उत्कल्येष्टावृ हसिषाहस्तास्त्रिभं अकम्बमाना-अवगमन्ती क्प्या-शीर्षा अक्षिनवर्षि-
 बनेरुष्टे येना तादृश शिरसागपात् । पादकटकप्रविष्टैकाङ्गिपल्लवावष्टम्भेन पादकटक-पादकम्प्ये प्रक्षिप्त एकेन
 अङ्गिप्रत्य-नरकम्प्येन वा अकम्बमान भवतोषः तेन अपरकटकाभान्तिनिखलीकृतपर्यायैः अपरकटकारासा-
 भन्यपादकम्प्येन निष्पेष्टान्-प्रविक्रीडन्तं पर्याय-पुण्ड्रेणोपकेतं वेष्टारुहेः परिवर्धकैः अफ्लाहकै- पुरा श्ये
 उपस्थापितान् भागीदार [ठ] ।

च पुन तरलायमानतारहारकृष्टाच्छोदितवहसःसलैः तरल्यमानया-वपुःकनयानया तारहारकृष्टया-
 शिरोवेष्टनोत्थित्यास्वभ्या आणोदितम्-आर्तं यद् क्लमम्-उत् प्रबले वना ताड्ये पुन आन्दोलितभयणोत्पलकलत्
 परागणानुलङ्घ्योत्थासिभिः आणोदितशिशूत धवलात्के श्रेणिकके ताभ्यां मन्त्र-प्रवहत् परागणानुल-नराजकलेन
 बुध्याः क्प्याभ्याभ्या-यथास्तत्परव्याः वेष्टे । पुन आळाकमौलिसाखरस्तनजनखलीकृत्वालिजाडैः भास्वैभ्य-

वार्यमाणः [ठ], पर्याणपृष्ठाधिरूढप्रौढपुरुषोत्तम्भितया जृम्भोत्तानकुम्भिकाकुसुमसमभासा श्वेतातपत्रिकया निवार्यमाणातपः [ड], तापनिर्वापणप्रकीर्णशीकरनिकरकोरकितकरटैः साटोपसर्पणोत्तालताण्डवितकेतुभिः कतिपयैरेव दर्पशौण्डैर्गदण्डप्रायैरनेकपैरशून्यपृष्ठः [ढ], प्रतिपिपादधिपितप्रथमसेवासविशेषदर्शितादरेण परस्पराङ्गसङ्गप्रसङ्गाधिगतगतिवाधेनापि वद्धमध्यवेगमन्क् प्रतिष्ठमानेन पृष्ठापतत्प्रष्ठतुरगखुरगतिगतावधान-धावमानाश्वकर्पकेण हेलोच्छलच्छात्रिकेण प्रोङ्गीयमानमायूरातपत्रिकेण रयापतत्पतद्ग्रहग्राहिणाससंसिता-सिरेखरिद्धत्वङ्गधारेण शिखिपिच्छगुच्छाच्छादितेकदेशदारुयष्टिश्चिष्टवाहुशिखरवहद्वारिकरकवाहकेन अनु-गम्यमानः परिजनेन निर्गत्य तस्माज्जिनायतनकाननादनुससार कौबेरदिकूपथम् [ण] । अथातर्किततारका-

अतिचञ्चलात्, मौलिशेखरात्-मस्तकमाल्यात्, सग्लनेन-निपतनेन, रालीकृत-कदर्थितम्, अलिजाल-ध्रमरगणो यैस्तादृशै, पुन सहेलमजद्राजिचिघटमानसंघट्टमानच्छत्रधारैः गहेल-सलील, मजद्रि-गच्छद्रि, वाजिभि-अर्थ, विघट-माना-विश्लिष्यमाणा, सघट्टमाना-सङ्गच्छमाना, छत्रधारा-छत्रधारिणो येषां तादृशै, तैः पार्थिवै, आगत्य आगत्य उपस्थायोपस्थाय, परिवार्यमाणः परिवेद्यमान [ठ], पुन पर्याणपृष्ठाधिरूढप्रौढपुरुषोत्तम्भितया पर्याणपृष्ठे-गजपृष्ठामनोपरि, अधिरूढेन-आरूढेन, प्रोढेन-प्रगल्भेन, पुरुषेण, उत्तम्भितया-उद्धृतया, पुन जृम्भोत्तानकुम्भिका-कुसुमभासा जृम्भया-विकासेन, उत्तानभूतस्य-ऊर्ध्वमुखस्य, कुम्भिकाया-वारिपर्याया, जलतृणविशेषस्येत्यर्थ, कुसुमस्येव-पुष्पस्येव, भा-उर्विष्यस्तादृश्या, श्वेतातपत्रिकया धनलच्छेणेण, निवार्यमाणातपः निवार्यमाण-निरुध्यमान, आतप-सूर्यकिरणो यस्मिस्तादृश [ड], पुन तापनिर्वापणप्रकीर्णशीकरनिकरकोरकितकरटैः तापनिर्वापणाय-तापशमनाय, प्रकीर्ण-प्रक्षिप्तै, शीकरनिकरै-जलकृणगणै, कोरकित-सङ्कुचित, करट-गण्डस्थल येषां तादृशै, पुन साटोपसर्प-णोत्तालताण्डवितकेतुभिः साटोपसर्पणेन-औद्बल्यपूर्णगमनेन, उत्तालताण्डविता-उत्तालम्-उत्कट यथा स्यात् तथा, ताण्डविता-नर्तिता, केतव-पताका यैस्तादृशै, पुन कतिपयैरेव परिगणितैरेव, दर्पशौण्डैः गर्वाब्जै, वेगदण्डप्रायै-दण्डाकारवेगकन्यै, अनेकपै-हस्तिभि, अशून्यपृष्ठः अशून्य-व्याप्त, पृष्ठ-पश्वाद्भागो यस्य तादृश [ढ]; पुन परिजनेन परिवार्यमानेन, अनुगम्यमानः अनुस्रियमाण, कीदृशेन? प्रतिपिपादधिपितप्रथमसेवासविशेष-दर्शितादरेण प्रतिपिपादधिपिताया-बुबोधधिपितायाम्, अप्रथमसेवाया-पुन पुन सेवार्था, सविशेष-सातिशय यथा स्यात् तथा, दर्शित, आदर-अभिरुचिर्नेन तादृशेन, पुन परस्पराङ्गसङ्गप्रसङ्गाधिगतगतिवाधेनापि परस्पराङ्गसङ्ग-प्रसङ्गेन-परस्पराङ्गसङ्घर्षणप्रसङ्गेन, अधिगत-प्राप्त, गतिवाध-गमनप्रतिबन्धो येन तादृशेनापि, वद्धमध्यवेगं बद्ध-गृहीत, मध्य-नाल्यन्तो नापि मन्दश्च, वेगो यस्मिस्तादृश यथा स्यात् तथा, अन्वक् पश्चात्, प्रतिष्ठमानेन प्रचलता, पुन पृष्ठापतत्प्रष्ठतुरगखुरगतिगतावधानधावमानाश्वकर्पकेण पृष्ठे-पश्चदिशे, आपतताम्-आगच्छता, प्रष्ठतुरगणाम्-अश्वेन्द्राणां, खुरगतिभि-खुरविक्षेपै, गत-नष्टम्, अवधान-मन स्थैर्यं येषां तादृशा, सम्भ्रान्ता इत्यर्थ, अत एव धावमाना-पलायमाना, अश्वकर्पका-अश्वनियन्तारो यस्मिस्तादृशेन, पुन हेलोच्छलच्छात्रिकेण हेलया-लीलया, उच्छलन्त-उत्पतन्त, छात्रिका-छत्रधारिणो यस्मिस्तादृशेन, पुन प्रोङ्गीयमानमायूरातपत्रिकेण प्रोङ्गीयमाना-अत्यन्तमुत्पतन्ती, मायूरातपत्रिका-मयूरपत्रनिर्मितछत्र यस्मिस्तादृशेन, पुन रयापतत्पतद्ग्रहग्राहिणा रयेण-वेगेन, आपतन्-आगच्छन्, पतद्ग्रहग्राही-पतन्तं-निष्ठीव्यमान ताम्बूलरसादिक, गृह्णातीति-धारयतीति, पतद्ग्रह-निष्ठीवनपात्र, तद्ग्राही-तद्दारी यस्मिस्तादृशेन, पुन अससंसितासिरेखरिद्धत्वङ्गधारेण असात्-स्कन्धप्रदेशात्, संसिता-पातिता, लम्बितेत्यर्थ, असिरेखाकृपाणधारा यैस्तादृशा, रिङ्गन्त-गच्छन्त, खङ्गधारा-खङ्गधारिणो यस्मिस्तादृशेन, पुन शिखिपिच्छगुच्छाच्छादितैकदेशदारु-यष्टिसंश्लिष्टवाहुशिखरवहद्वारिकरकवाहकेन शिखिन-मयूरस्य, पिच्छगुच्छेन-शिखण्डमण्डलेन, आच्छादित, एकदेश-एकभागो यस्यास्तादृश्यां दारुयष्टौ-काष्ठदण्डे, सश्लिष्ट-सलमं, यद् बाहुशिखरं-भुजोर्ध्वभाग, तद्ग्रहन्त-तद्धारयन्त, वारिकरकवाहका-जलभाण्डवाहका यस्मिस्तादृशेन, तस्मात् प्रकृतात्, जिनायतनकाननात् जिनमन्दिरप्राङ्गणभूतोद्यानात्, निर्गत्य नि सत्य, कौबेरदिकूपथं कुबेरो देवता यस्या सा कौबेरी, यद्वा कुबेरस्यैव कौबेरी, कुबेरस्वामिकेत्यर्थ, या दिक्-उत्तरा दिगित्यर्थ, तत्पथ तन्मार्गम्, अनुससार अनुजगाम, हरिवाहन इति शेष [ण] ।

पथप्रस्थानलीढोत्थापितविस्मयेन समरकेतुना सविस्मयमखलोकितां प्रखयजलविपद्भयं कुलुठितवैकुण्ठकोक-
 कायकाडीं कुपितकाळयवनकाळकालितां केळिमिव काळीयस्य, तत्कालकर्मशाकमरीचिसपरकंमूर्च्छितां मूर्च्छां-
 मिव महीगोलस्य, हकलीकृत्य काश्यपीगोलकमुत्कलितां कण्ठकालकूटकातिकामिव कालाप्रिकण्ठकालस्य
 विपमविपपरविपानलोद्देशेगवेगोत्रतां पद्मसिमिव पाताळपद्मस्य, बहुशैवलयच्छटायच्छाशितामपरअसएमिमिव प्र-
 खान्तशान्तोत्तराशाजलराशे, अयनिपीठपर्यस्तपीठरप्रयाहां मन्वारिवाहिनीमिव सार्वभौमस्य, भूयो प्रतिमागतां
 रश्मरेखासिधानूरुसारधिरभायर्षामरुषर्षपर्वतशिखरशेखरितान्तराम् [त], ध्वस्तारस्तव वदद्विमखजलबाहिविवाहिनी-
 प्रवाहामिहस्तवत्वाद्भुमुष्टिस्वष्टिततरुस्तन्मभूतवपनस्तन्वरमस्योनाभिः पर्यस्तजर्जरभूजयस्तकभारसुस्रसंचारामि-
 रुक्मिहानमखिद्युद्गुरजाकजालकितजलाशयोपश्रव्याभिर्निपतिपतिरस्मीनमावीनामलकविडकितक्षितिगतानि-

अथ अनन्तरम् 'एकमुद्गाह्यैताल्लयपर्वतान्तरासाटाधीम् एते एते-शिवरं यस्य तारस्य वैदाव्यवैतल
 अन्तरासा-मप्यवर्तिनीम् अन्तरी-ननं वीह्यमाप्यः पस्त्र इत्येवैव धनमात्रेवैव रागमयल्लयनगरम् गयनकम्मामक-
 मगरम् आससाद्य पतयानं इत्येवान्नेति । शिखरीमटीम् ! अतर्किततारकापथप्रस्थानलीढोत्थापितविस्मयेन
 कर्त्तव्यं-सर्वमनाकान्तिं यद् तारकापथप्रस्थानम्-आकाशप्रयागं तस्मिन्मा कथापिताः-उप्राकित विस्मय-आयर्षं यत्
 तारकण धमरकतना सविस्मये साधर्म्यम्, अखलोकितां रशाम् पुन प्रखयजलविपद्भयं कुलुठितवैकुण्ठकोक
 कायकाडीं प्रकनकाक्षिन्धो नो वसवि-स्तुम्नः छरीवपद्मरपे र्मन्हे दृष्टितस्य-ववितस्य वैकुण्ठकोकस्य-नारायणाकारमुत्क-
 रस्य कायक-सुरिकत् सार्धं कृष्णवर्णम्; पुनः काळीयस्य इरिवधस्य नगराजस्य कुपितकाळयवनकाळाकालिता
 कुपित-कोपयुक्तः काय-स्वामय यं यवनकाय-अननारिः हरिकर्षं तन काक्षिता-स्वामीकृता केळिमिव मूर्त्ताकीरमित्
 पुनः तत्कालकर्मशाकमरीचिसम्पर्कमूर्च्छितां कण्ठके-तत्तमये कर्मस्य-तीजस्य अर्कस्य-सर्वस्य मरीचिमि-किरवैः
 सम्पर्कस्य मूर्च्छिता-प्रसृता महीगोलस्य इपीमन्मकस्य मूर्च्छामिव नक्षत्रैरभ्यासकामिनः, पुनः काश्यपीगोलकं
 मूलकसं काळीकृत्य विवर्षं उत्कलिताम् वकळितां कालाप्रिकण्ठकालस्य कायके-प्रखयकाक्षिमिकरस्य
 कण्ठकालस्य-प्रस्य कण्ठकालकूटकातिकामिव कण्ठकालकूटस्य-कण्ठकालहाथकयुक्तस्य काक्षिक-कृष्णकान्तिम्, एतः
 पुनः विपमविपपरविपानलोद्देशेगवेगोत्रतां विस्माया-भवंनराणां विषयतया-सर्पाणां विषयान्धेन-विषयपानिना व
 उद्वेग-उद्वेगः तस्य भेजेन छत्रताम्-उरिषताम्, पाताळपद्मस्य रताळकर्मनस्य पद्मसिमिव मर्गोमूमिमि। पुनः
 प्रखयान्तशान्तोत्तराशाजलराशोः प्रस्थान्त-प्रस्थान्तस्य शान्तस्य निरतकेस्य उत्तराशाजलराशे-उत्तरविम्बाहिना
 स्तुम्नस्य बहुशीवलयच्छटायच्छाशितां बहुशैवलयच्छट्या-प्रयुक्तकल्पयेभ्या अवच्छाशिताम्-आश्रयाम्, अपसरज
 सरगिमिव विषमनमार्पमिव पुन सार्वभौमस्य समयेतरमृन्मन्त्रकेसरस्य अशनिपीठपर्यस्तपीठरप्रयाहाम् अनिष्टो-
 मुनिष्टो पर्वकाः प्रक्षित पीठर-स्फुट प्रवाहो यस्याकारधीम् मन्वारिवाहिनीमिव प्रभुत्वामिनाजकनरीमिव; पुनः
 अखर्वपर्वतशिखरशेखरितान्तराम् मन्वरेण कृतस्य पर्वतस्य शिखरा-ऊर्ध्वभागः केकरीतं-कोकिलम्, अमर्त्त-
 मप्यभायो यस्याकारधीम्, अत एव अनुरुसाटधिरभायर्षाम् न निवेते छक न्हे नस्य शोऽनूह-अधस्यः ए साधिवि-
 रक्षितेयन्ता यस्य तस्य-अनुस्वारये-सर्वस्य यो रजः तस्य भावतां-पञ्चकारा नन तारधीम् भूमी इमिन्मा प्रतिमागतां
 प्रतिविम्बामना भाषयिता रश्मरेखासिध मेरिनिक्षिमिव [त] । पुनः अन्तरान्तरा मन्वे भूमी इमिन्मा प्रतिमागतां
 भूमिमि वद्वसिताम् ददृष्टिताम् कीरणीम् । वदद्विमखजलबाहिविवाहिनीप्रवाहाभिः बहन्ता-सन्मनाता मिन्म-
 कथाहिनीनां-सकळकल्पदिनीनां बाहिनीनां-नदीनां प्रवाहा याद् तारधीमिः पुनः उत्पत्तयान्द्राभुमुष्टिस्वष्टिततरु
 स्तन्मभूतवमस्तन्वरमस्योनाभिः अस्तन्वी-कण्ठकाली या पीठमि-मुष्टिमनाया सूची तया स्पष्टिता-स्र्वां सुष्टिता
 तस्मन्मभूतः-उत्कथापनियन्त्रित. ननद्वयेनेकस्य-ननद्विद्विप्ये वाद् तारधीमिः पुनः पर्यस्तजर्जरभूजयस्तकभार
 सुस्रसंचारामिः पर्वतै-शिकरीं पर्वतभूर्ध्वरश्मरम्-जीनेमन्त्रजपयास्वरोक्यक्षितरुक्मनिधमेनमन्त्रसुष्टे सुवचया
 रामि-अद्वैतविशारदेभ्यामि पुन उखिहानमखिद्युद्गुरजाकजालकितजलाशयोपश्रव्यामि उखिहानिः-उत्कथितः।

दरीगृहप्रस्तरगलितगुञ्जाफलकाञ्चीसूचितवनेचरीचित्ररतविमर्दाभिर्गवयखुरखण्डितमनःशिलाशिलातलतलिनितोदेशाभिः क्षुण्णहरितालपिञ्जरजटालजरदृक्षप्रेक्षणीयाभिररण्यमहिषविषाणशिखरोत्खातनीलगिरिकूटाट्टहासिनीभिः कवलितपृदाकुदर्दुरदारणोद्यतनिषादनादितानूपाभिर्वनस्थलीभिरुद्भासिताम्, उर्वीनिर्व्याजभूषणैश्चानेकरूपैर्जातरूपजन्महेतुभिश्च, दुर्वर्णजननवर्णनीयवीर्यैश्च, शुल्वात्मलाभदायिभिश्च, रीत्युपादानकारणैश्च, वङ्गप्रसविभिश्च, नागप्रभवैश्च, कङ्कादिलोहोल्लासकल्पैश्च, नष्टशल्याकृष्टिकृष्टिभिश्चाश्मसारभूमिदृष्टसारैश्च, स्पर्शवेधिभिश्च, पद्मारागादिरत्नपरीक्षाक्षमैश्च, क्षुद्रोपलैरलङ्कृतम्, अनेकसिद्धिश्रद्धालुसिद्धान्विष्यमाणाभिश्च, विचित्रपत्रपुष्पफलमूलोपलक्ष्याभिरक्षुण्णनामभिरवग्रहग्रहादिनिग्रहोपयोगिनीभिश्च, सकलदुष्टदृष्टिमोहदृष्ट-

मञ्जिष्ठाया -तदाख्यौषधिविशेषस्य, अङ्कुरजालै -अङ्कुरकलापै, जालकित -सजातजालकाकार, जलाशयोपशत्य -जलाशयसमीपदेशो यासु तादृशीभि, पुन निपतिततिरश्चीनप्राचीनामलकतिलकितक्षितितलाभिः निपतितै -अधोगलितै, तिरश्चीनै -कुटिलै, प्राचीनामलकै -कालामलकै, तिलकितं -सजाततिलकाकार, क्षितितल -भूतल, यासु तादृशीभि, पुन दरीगृहप्रस्तरगलितगुञ्जाफलकाञ्चीसूचितवनेचरीचित्ररतविमर्दाभिः दरीगृहप्रस्तरेषु-गुहागृहपाषाणेषु, गलितभि -पतिताभि, गुञ्जाफलकाञ्चीभि -गुञ्जाफलरचितमेखलाभि, सूचित -प्रतीत, वनेचरीणां-शबरक्षीणा, चित्ररतविमर्द -विलक्षणकामकेलियुद्ध यासु तादृशीभि, पुन गवयखुरखण्डितमनःशिलाशिलातलतलिनितोदेशाभिः गवयानां-वन्यगवाकारपशुना, खुरै, खण्डितानां-विदारितानां, मन शिलाख्यानां शिलाना-प्रस्तराणां, तलै -स्वरूपै, तलिनित -स्वच्छीकृत, उद्देश -प्रदेशो यासां तादृशीभि, पुन क्षुण्णहरितालपिञ्जरजटालजरदृक्षप्रेक्षणीयाभि. क्षुण्णहरितालवत्-चूर्णित-हरितालाख्यद्रव्यविशेषवत्, पिञ्जरा-पीता, जटा येषां तादृशै, जरद्वि -जीर्णवस्यै, ऋक्षै -भल्लुकैर्हेतुभि, प्रेक्षणीयाभि -दर्शनीयाभि, पुन अरण्यमहिषविषाणशिखरोत्खातनीलगिरिकूटाट्टहासिनीभिः अरण्यमहिषस्य-वन्यमहिषस्य, विषाण-शिखरेण-शृङ्गोर्ध्वभागेन, उत्खातस्य-उत्पाटितस्य, नीलगिरिकूटस्य-नीलपर्वतशृङ्गस्य, अट्टहासिनीभि -महाहास्यकरणशीलाभि, अत्यन्तनीलाभिरित्यर्थ, पुन कवलितपृदाकुदर्दुरदारणोद्यतनिषादनादितानूपाभिः कवलित -भक्षित, पृदाकु -सर्पो यैस्तादृशानां, दर्दुराणां-मण्डूकानां, दारणे भेदने, उद्यतै -उद्युक्तै, निषादै -चण्डालै, नादिता -ध्वनिता, अनूपा -जलाशया यासु तादृशीभि [थ]। पुन कीदृशीमटवीम् ? क्षुद्रोपलैः सूक्ष्मप्रस्तरै, अलङ्कृतां विभूषिताम्, कीदृशै ? उर्वीनिर्व्याजभूषणैः उर्व्यां -पृथिव्या, निर्व्याजभूषणै -वास्तविकभरणरूपै, पुन अनेकरूपैः विविधरूपै, पुन जातरूपजन्महेतुभिः जातरूपस्य-जात प्रशस्तं रूपं वर्णो यस्य तादृशस्य, सुवर्णस्य, जन्महेतुभि -उत्पत्तिकारणै, च पुन, दुर्वर्णजननवर्णनीयवीर्यैः दुर्वर्णस्य-दुष्ट -सुवर्णापेक्षया निन्द्य, वर्णो यस्य तादृशस्य, रजतस्य, जननेन-उत्पादनेन, वर्णनीय-कीर्तनीयं, वीर्यं-सामर्थ्यं येषां तादृशै, च पुन, शुल्वात्मलाभहेतुभिः शुल्वस्य-ताम्रस्य, य आत्मलाभ -ताम्रत्वपरिणामस्तस्य हेतुभि -सम्पादकै, च पुन, रीत्युपादानकारणैः रीते -पीतलोहस्य, उपादानकरणै -समायुक्तिकारणै, च पुन, वङ्गप्रसविभिः त्रपुजनकै, च पुन, नागप्रभवैः नाग-सीसक, प्रभव -उत्पत्तिस्थानं येषां तादृशै, च पुन, कङ्कादिलोहोल्लासकल्पैः ईषदत्तकङ्कादिलोह-विशेषापेक्षारामकै, च पुन, नष्टशल्याकृष्टिकृष्टिभि. नष्टानां-गाढ निमग्नतया दृष्टिपथातीतानां, शल्याना-कम्पकानाम्, आकृष्टौ-उद्धरणे, कृष्टिभि -कुसालै, च पुन, अश्मसारभ्रमिदृष्टसारैः अश्मसारस्य-लोहस्य, या भ्रमि -इतस्ततो गमन, भ्रमणसम्पादनमित्यर्थ, तत्र दृष्ट सार -बलं येषां तादृशै, च पुन, स्पर्शवेधिभिः स्पर्शाख्यमणिविशेषमित्तै, च पुन, पद्मारागादिरत्नपरीक्षाक्षमैः पद्मारागादीनां-पद्मारागाख्यमणिप्रमृतीनां रत्नानां, परीक्षाया-सम्यक्तत्त्वासम्यक्तविवेचने, क्षमै -कुसालै [द]। पुन कीदृशीम् ? ओषधीभिः फलपाकशोषिवृक्षै, अवन्ध्यां सफलां, सहितामित्यर्थ, कीदृशीभि ? अनेकसिद्धिश्रद्धालुसिद्धान्विष्यमाणाभिः अनेकासु-बह्वीषु, सिद्धिषु-अणिमादिषु, श्रद्धालुभि -प्रीतिमद्वि, सिद्धैः विद्यासिद्धादिजनै, अन्विष्यमाणाभिः इतस्ततो गवेष्यमाणाभि, पुन विचित्रपुष्पफलमूलोपलक्ष्याभिः विचित्रै -विलक्षणै, पुष्पै, फलै, मूलैश्च, उपलक्ष्याभि -परिचेयाभि, पुन अक्षुण्णनामभि. अनभ्यस्तसञ्जकाभि, च पुन, अवग्रहावग्रहग्रहादिनिग्रहोपयोगिनीभिः अनवग्रह -उच्चृङ्खलो य, अवग्रह -वृष्टिप्रतिबन्ध, ग्रह -सूर्योदि, तदादि निग्रहै-वारणे, उपकारिणीभि, च पुन, सकलदुष्टदृष्टिमोहदृष्टशक्तिभि. सकलाना-सर्वेषां, दुष्टदृष्टीनां-दुष्टदृष्टिमतां, मोहै-

शिरसि पात्यमानपुष्पवृष्टिभिरनैद्युगीनमनुष्यकल्पिताभिः कल्पान्तरस्थायिनीभिः प्रसिद्धसिद्धप्रतिमाभिः प्रसाधिताम् [न], इतश्चेतश्च नाकिमिथुनमन्मथक्रीडोचितैश्चित्तहारितया नन्दनवनोद्देशैरिव दिवश्च्युतै-
रीर्ष्यासमरविच्छिन्नकिन्नरमिथुनपिच्छलाञ्छिततलतासद्मभिरन्योऽन्ययुद्ध्यमानपोत्रिप्रकाण्डप्रहारतुण्डोच्छलित-
मुक्ताफलधवलितैरशङ्कमृगकुलकलिततापसाश्रमतमालवनखण्डैराहिण्डद्भूरिभारुण्डमण्डलैरारण्यकोच्चोटित-
वल्कलपट्टकस्थपुटिताग्निशौचशिलातलैरनोकहस्कन्धावतीर्णसरसप्ररोहाभ्यूह्यमानधरणीगतनिधानैः स्वर्णचूर्णा-
वकीर्णभस्मपुञ्जकव्यज्यमाननरेन्द्रधातुवादक्रियैर्वरार्थिनिरशननरोपरुद्धगिरिशिखरचामुण्डायतनमण्डपैर्वातिक-
कुट्टाकटङ्कशकलिताकृत्रिमशिवलिङ्गैरेकैकधार्मिकाध्युषितनिर्झरप्रपातासन्नाशून्यसिद्ध्ययतनैर्विविधसिद्धविक्षिप्त-
वलिशबलितसुरविवरद्वारैर्भीतभीताध्वन्यदृश्यमानरसातलसहोदरपतनकन्दरैर्यदृच्छाप्रवृत्तविद्याधरपुरन्धि-

खेचरगणेन गगनगामिजननिकरेण, **शिरसि** मस्तके, **पात्यमानपुष्पवृष्टिभिः** पाल्यमाना-उपक्षिप्यमाणा, पुष्पवृष्टि -
पुष्पधारा यासा तादृशीभि, पुन **अनैद्युगीनमनुष्यकल्पिताभिः** वर्तमानयुगजातमानवैरनिर्मिताभि, पूर्वयुगजमानव-
रचिताभिरित्यर्थ, पुन **कल्पान्तरस्थायिनीभिः** अन्यरूपपर्यन्तवर्तिनीभि [न]। पुन कीदृशीम् ? इतश्चेतश्च अत्र तत्र
च, **प्रदेशैः** स्थलविशेषै, **उपशोभितां** विभूषिताम्, कीदृशै ? **नाकिमिथुनमन्मथक्रीडोचितैः** नाकिमिथुनानां-देवदम्प-
तीनां, मन्मथक्रीडाया -कामकेल्या, उचितै -योग्यै, पुन **चित्तहारितया** मनोहरतया, **दिवः** स्वर्गात्, **च्युतैः** स्वलितै,
नन्दनवनोद्देशैः नन्दनाख्येन्द्रोद्यानप्रदेशैरिवेत्युत्प्रेक्षा, पुन **ईर्ष्यासमरविच्छिन्नकिन्नरमिथुनपिच्छलाञ्छिततला-**
सद्मभिः ईर्ष्यासमरविच्छिन्नै -ईर्ष्यात्मकसग्रामखण्डितै, किन्नरमिथुनपिच्छै -देवविशेषदम्पतिशिखाभि, लाञ्छित-चिह्नित,
लतासद्म-लतागृह येषु तादृशै, पुन **अन्योऽन्ययुद्ध्यमानपोत्रिप्रकाण्डप्रहारतुण्डोच्छलितमुक्ताफलधवलितैः**
अन्योऽन्ययुद्ध्यमानानां-परस्परं संग्रामयमाणानां, पोत्रिप्रकाण्डानां-सूकरप्रवराणा, प्रहारतुण्डेभ्य -अन्नभूतमुखेभ्य, उच्छलितै -
उत्पतितै, मुक्ताफलै-मुक्तामणिभि, धवलितै -शुभ्रीकृतै, पुन **अशङ्कमृगकुलकलिततापसाश्रमतमालवनखण्डैः**
अशङ्केन-मारणशङ्काशून्येन, मृगकुलेन-हरिणगणेन, कलित -अधिष्ठित, तापसाश्रम -तपस्विनामाश्रमभूत, तमालवनखण्ड -
तमालालव्यवृक्षसम्बन्धिवनराजियेषु तादृशै, पुन **आहिण्डद्भूरिभारुण्डमण्डलैः** आहिण्डन्ति-सञ्चरन्ति, भूरिभारुण्डमण्ड-
लानि-बहुसख्यकरभारुण्डालव्यपक्षिविशेषगणा येषु तादृशै, पुन **आरण्यकोच्चोटितवल्कलपट्टकस्थपुटिताग्निशौचशिला-**
तलैः आरण्यकै -वन्यगजै, उच्चोटितै -उच्छिन्नै, वल्कलपट्टकै -वृक्षत्वक्फलकै, स्थपुटितानि-विषमोन्नतीकृतानि, अग्निशौचानि-
अग्निशुद्धानि, शिलातलानि-येषु तादृशै, पुन **अनोकहस्कन्धावतीर्णसरसप्ररोहाभ्यूह्यमानधरणीगतनिधानैः**
अनोकहस्कन्धावतीर्णै -वृक्षस्कन्धायातै, सरसै -द्विग्यै, प्ररोहै -रत्नप्रभाङ्कुरै, अभ्यूह्यमानानि-वितर्क्यमाणानि, धरणीगतानि-
भूगर्भस्थितानि, निधानानि-रत्नानां निधयो येषु तादृशै, पुन **स्वर्णचूर्णावकीर्णभस्मपुञ्जकव्यज्यमाननरेन्द्रधातुवाद-**
क्रियैः स्वर्णचूर्णानां-सुवर्णकणानाम्, अवकीर्णेन-इतस्ततो विक्षिप्तेन, यद्वा स्वर्णचूर्णव्याप्तेन भस्मपुञ्जकेन-भस्मसमूहेन, व्यज्य-
माना-लक्ष्यमाणा, नरेन्द्राणां-विषवैद्यानां विषविद्यातकमन्त्रविद्याभाजामित्यर्थ, धातुवादक्रिया येषु तादृशै, पुन **वरार्थिनिरशन-**
नरोपरुद्धगिरिशिखरचामुण्डायतनमण्डपैः वरार्थिभि -वराभिलाषिभि, निरशनै -उपवासकर्तृभि, नरै -मनुष्यै,
उपरुद्ध -व्याप्त, गिरिशिखरे-पूर्वतोपरिस्थ, चामुण्डायतनमण्डप -चामुण्डाया -दुर्गादेव्या, आयतनमण्डप -मन्दिरमण्डपो येषु
तादृशै पुन **वातिककुट्टाकटङ्कशकलिताकृत्रिमशिवलिङ्गैः** वातिकै -धातुवादिकै, वातिकानां-धातुवादिकानां विषवैद्यानां,
कुट्टाकै -छेदनशीलै, कटङ्कै -तदाख्यान्नविशेषै, शकलितानि-खण्डितानि, अकृत्रिमाणि-स्वाभाविकानि, शिवलिङ्गानि-शिवलिङ्गाकार-
पापाणा येषु तादृशै, पुन **एकैकधार्मिकाध्युषितनिर्झरप्रपातासन्नाशून्यसिद्ध्ययतनैः** एकैकधार्मिकै -प्रत्येकधर्माचरण-
शीलै, अध्युषितानि-आश्रयीकृतानि, निर्झरप्रपातासन्नानि-गिरिनदीजलप्रवाहपातस्थाननिकटानि, अशून्यानि-जनसकुलानि,
सिद्ध्ययतनानि-सिद्धाश्रमस्थानानि येषु तादृशै, पुन **विविधसिद्धविक्षिप्तवलिशबलितसुरविवरद्वारैः** विविधसिद्धिभि -
प्रवेष्टुमिच्छुभि, सिद्धै -सिद्धियुक्तजनै, विक्षिप्तै, वलिभि -असुरार्पणीयभोज्यवस्तुभि, शबलितानि-चित्राणि-असुरविवरद्वाराणि-
असुरगृहप्रवेशस्थानानि येषु तादृशै, पुन **भीतभीताध्वन्यदृश्यमानरसातलसहोदरपतनकन्दरैः** भीतभीता -

शक्तिमिदं, रससमूहमारम्भहितमाहात्म्यामिदं, स्वस्मस्योमोदासनविद्वेषजाविप्रयोगयोग्यामिदं, शतपार
 स्वापि धारास्वस्मनप्रगल्भामि काळकूटस्वापि रसपाटघापनोविनीमिसाक्षकस्वापि विपतीक्ष्णतातिरस्कारिणीमि-
 मुंयनत्रयस्वापि सुभगकरणीमिरञ्जनमात्रवर्शितादृश्यवृत्तान्तरितभाषाभिरङ्गितेपमात्रप्रवर्तितानिउत्कर्तगम्-
 नाभिसिद्धकक्रियामात्रकृतसकळतनुधियोभाषाभिरम्ब्यहारमात्रजितजउरोगसुसुभ्याभिर्माहाप्रभावाभितोपपी-
 मिरधन्व्याम् [घ], कच्चिदुपलरूपतापरिप्लवैक्येसेन वृणपलाशविनार्धनमेत गम्पमानशीलेः शिखोदकै-
 रञ्ज्यां कश्चित् पाशतप्युत्प्रसम्भयैः प्रतिगर्तमाधर्तिना क्यनेन कम्पमानकृतिमिर्दहनोवकैरुपेतां, कश्चि
 तुपान्तमूर्च्छितपत्रिसुष्वितसामर्थ्यैः सत्त्वरक्षार्थमाटबिकरपितकषष्टिकरविवेपैर्विषोवकैर्विषुषितां, स्थानस्थानेषु
 मणिमयोर्ष्वसंस्थानाभिर्महाप्रभाप्स्वावुद्धीषपुरुषप्रथमदृश्यसुखमण्डलाकृतिभिरन्तरिद्युत्धारिणा खेचरामेन

मूर्च्छाशये दृष्टा-सीद्विता शक्ति सामर्थ्यं याथा तादृशीमि ; च पुनः रससमूहमारम्भहितमाहात्म्यामिः रसकृ-
 मारम्भेन पारवाहिरस्रायिमस्मीश्रणन मर्दितं वृद्धितं प्रकृतिसिद्धयै माहारम्भं सामर्थ्यं याथा तादृशीमि च पुनः स्वस्म
 स्तामोदासनविद्वेषपयाविप्रयोग्यामि स्वस्मः-श्रीमावः कोमः-प्रवृत्तकार्यप्रतिकल्पः उदासनम्-उपाद्यम्, शिखेकम्-
 भ्रष्टीति उदाविप्रयोगेषु-उत्पत्तिरस्यारसेषु प्रयोग्यामि-समर्थ्यामि ; पुनः शतपारस्यापि कत्रस्यपि धारास्वस्मनप्रम
 स्माभिः निष्ठिताप्रमागहपपारम्भायाप्तिरोपनकृष्णामि ; पुनः काळकूटस्यापि विपतौष्येपि रसपाटघापनोविनीमि
 रसोपपत्त्यापस्मनारीणीमि ; पुनः कालकूटस्यापि त्वास्मत्पर्यारम्भापि विपतीक्ष्णतातिरस्कारिणीमिः सिद्धीश्रोत्रश्री-
 नीमि ; पुनः भुवनत्रयस्य स्वर्ग-मर्त्य-वाताब्ज-लोकामपि सुभगकरणीमिः वीमान्यापदनघाचभूतामि ; पुनः अज्ञान
 माधर्शितादृश्यवृत्तान्तरितभाषामिः अज्ञानमात्रेण-नवनोपखेलमात्रेण वर्धिता-घटियेकपीभरीता कर्त्तव्याः-वटी-
 द्विषाः दृष्टा-एवमथा अन्तरिता-अन्वक्षिताश्च माया पदार्थां यामित्यादृशीमि पुनः अङ्गितेपमात्रप्रवर्तितानिउ-
 धरमगमनामिः अङ्गिते-गमनोः खेलमात्रेण-केननेव प्रवर्तितं-प्रारम्भम्, अनिसकसंति वायुमार्गे गगनमार्गं स्वर्गं यत्नं
 यामिधारादृशीमि ; पुनः तिष्ठकक्रियामात्रकृतसकळतनुधितोभाषामिः शिष्यकक्रियामात्रेण-शिष्यकचरनामात्रेण इव
 सकम्पना-सर्वेषां तद्विरोधाच्च-घटीराम्तर्धानं यामिधारादृशीमि ; पुनः अभ्यवहारमात्रजितजउरोगसुसुभ्यामि
 अभ्यवहारमात्रेण-मध्यमात्रेण चित्तम्-अभिभूतं उपाया-बाधक्याव रोगस्य स्वयोः मरणाय ननं यामिधारादृशीमि ; पुनः
 महाप्रभावाभिः स्वर्ग-मर्त्य-वाताब्ज-लोकानिर्विनि [घ] । पुनः शिखीम् । कच्चिदु कश्चिद्विदु प्रवेष्टे उपलरूपतापरिप्लवैक-
 दृशाम इत्यस्मत्स्य-मत्तरकपतया परिचत-मिच्छितः एवमेषः-एवमागो यस्य तादृसेन पुनः अर्धमज्ञेन जमम्मास्थितार्थ-
 नावनेन दृष्यपलाशादिना कृष्णराशिनः सम्पमानशीलेः सम्पमानं-प्राप्तमात्रं शीतं-श्रीस्यारिणमात्रे क्वां तादृशैः
 शिखावृकैः प्रयोरोपीस्मिन्मये अङ्गुल्यां पूर्णाम्, पुनः कच्चित् कश्चिद्विदु स्वये पाप्यततपुत्रप्रसम्भयैः वान्तर्ना-
 मगागामिप्रदानां तदुत्प्रसम्भयैः-प्रत्यारिच्छित्तकृत्कपतयैः प्रतिगर्तं प्रथितकम्पनम् भाषार्तिना प्रमिषता कृष्णवेन
 प्रम्पप्रराशेण कम्पमानप्रवृत्तिमिः कम्पनाया-कम्पिष्यज्यमाना प्रवृत्तिः-उपनयाये क्वां तादृशैः दहनोवकैः अग्नि
 बनिनम्ने उपतां गथिताम् । पुनः कच्चित् कश्चिद्विदु स्वये उपास्तमूर्च्छितपत्रिसुष्वितसामर्थ्यैः उपास्त-मिद्वपरेसे
 मूर्च्छितैः-मण्डल पर्यायिना परिधिभिः सुविनं-प्रचायिनि सामर्थ्यं-सुभगतकियेयां तादृशैः पुनः सत्त्वरक्षार्थं जीवराक्षार्थं
 भाटयिकरपितकषष्टिकरविवेपैः भाटयैः दम्यत्रयेः रक्षित-निर्मितः कश्चित्-उत्पत्तयः परिकेन-परिधेयं क्वां
 तार । त्रियावृकैः शिखेकैः विदुषिताम् उपरताम् । पुनः स्थानस्थानेषु तत्पस्थानम्, प्रसिद्धसिद्धप्रतिमामि
 प्रसिद्धानां-गुणानां श्रद्धानां दमिद्वपणां प्रतिमामिः-प्रतिद्विनिः प्रसाधिताम् भवद्विताम् शिखीमि । मन्वि
 मयापदसंस्थानामिः याम्ययानि-गमनयानि कच्यन्ति-उच्यन्ति यज्यन्तानि-याज्यन्ते याथा तादृशीमि ; पुनः महा-
 प्रमाप्यताम् अक्षिपयमात्र-काज्यम् । उद्धीषपुरुषप्रथमदृश्यसुखमण्डलाकृतिमि रञ्जनीः उद्धतयैः पुनः
 यत्नन एवा-इव क्वां सुम्पकम्पद्विः मण्डनामण्डले याथा तादृशीमि ; पुनः अन्तरिद्युत्धारिणा भाधकयामि

शिरसि पात्यमानपुष्पवृष्टिभिरनैदंयुगीनमनुष्यकल्पिताभिः कल्पान्तरस्थाधिनीभिः प्रसिद्धसिद्धप्रतिमाभिः प्रसाधिताम् [न], इतश्चेतश्च नाकिमिथुनमन्मथकीडोचितैश्चित्तहारितया नन्दनवनोद्देशैरिव दिवश्च्युतै-
रीर्ष्यासमरविच्छिन्नकिन्नरमिथुनपिच्छलाच्छितलतासद्मभिरन्योऽन्ययुद्ध्यमानपोत्रिप्रकाण्डप्रहारतुण्डोच्छलित-
मुक्ताफलधवलितैरशङ्कमृगकुलकलिततापसाश्रमतमालवनखण्डैराहिण्डद्भूरिभारुण्डमण्डलैरारण्यकोच्चोदित-
वल्कलपट्टकस्थपुटिताग्निशौचशिलातलैरनोकहस्कन्धावतीर्णसरसप्ररोहाभ्यूह्यमानधरणीगतनिधानैः स्वर्णचूर्णा-
वकीर्णभस्मपुञ्जकव्यज्यमाननरेन्द्रधातुवादक्रियैर्वरार्थिनिरशननरोपरुद्धगिरिशिखरचामुण्डायतनमण्डपैर्वातिक-
कुट्टाकटङ्कशकलिताकृत्रिमशिवलिङ्गैरेकैकधार्मिकाध्युषितनिर्झरप्रपातासन्नाशन्यसिद्धायतनैर्विविधसिद्धविक्षिप्त-
बलिशबलितासुरविवरद्वारैर्भीतभीताध्वन्यदृश्यमानरसातलसहोदरपतनकन्दरैर्यदृच्छाप्रवृत्तविद्याधरपुरन्धि-

खेचरगणेन गगनगामिजननिकरेण, शिरसि मस्तके, पात्यमानपुष्पवृष्टिभिः पात्यमाना-उपक्षिप्यमाणा, पुष्पवृष्टि -
पुष्पधारा यासां तादृशीभिः, पुन अनैदंयुगीनमनुष्यकल्पिताभिः वर्तमानयुगजातमानवैरनिर्मिताभिः, पूर्वयुगजमानव-
रचिताभिरित्यर्थ, पुन कल्पान्तरस्थाधिनीभिः अन्यकल्पपर्यन्तवर्तिनीभिः [न]। पुन कीदृशीम् ? इतश्चेतश्च अत्र तत्र
च, प्रदेशैः स्थलविशेषैः, उपशोभितां विभूषिताम्, कीदृशैः ? नाकिमिथुनमन्मथकीडोचितैः नाकिमिथुनाना-देवदम्प-
तीना, मन्मथकीडाया -कामकेल्या, उचितै -योग्यै, पुन चित्तहारितया मनोहरतया, दिवः स्वर्गात्, च्युतैः स्वलितै ,
नन्दनवनोद्देशैः नन्दनाख्येन्द्रोद्यानप्रदेशैरिवेत्युत्प्रेक्षा, पुन ईर्ष्यासमरविच्छिन्नकिन्नरमिथुनपिच्छलाच्छितलता-
सद्मभिः ईर्ष्यासमरविच्छिन्नै -ईर्ष्यात्मकसग्रामखण्डितै, किन्नरमिथुनपिच्छै -देवविशेषदम्पतिशिखाभि, लाञ्छितं-चिह्नित,
लतासद्म-लतागृह येषु तादृशै, पुन अन्योऽन्ययुध्यमानपोत्रिप्रकाण्डप्रहारतुण्डोच्छलितमुक्ताफलधवलितैः
अन्योऽन्ययुध्यमानाना-परस्परं सग्रामयमाणाना, पोत्रिप्रकाण्डानां-सूकरप्रवराणा, प्रहारतुण्डेभ्य -अन्नभूतमुखेभ्य, उच्छलितै -
उत्पतितै, मुक्ताफलै -मुक्तामणिभि, धवलितै -शुभ्रीकृतै, पुन अशङ्कमृगकुलकलिततापसाश्रमतमालवनखण्डैः
अशङ्केन-मारणशङ्काशून्येन, मृगकुलेन-हरिणगणेन, वलित -अधिष्ठित, तापसाश्रम -तपस्विनामाश्रमभूत, तमालवनखण्ड -
तमालाख्यवृक्षसम्बन्धिवनराजियेषु तादृशै, पुन आहिण्डद्भूरिभारुण्डमण्डलै. आहिण्डन्ति-सञ्चरन्ति, भूरिभारुण्डमण्ड-
लानि -बहुसख्यकभारुण्डाख्यपक्षिविशेषगणा येषु तादृशै, पुन आरण्यकोच्चोदितवल्कलपट्टकस्थपुटिताग्निशौचशिला-
तलैः आरण्यकै -वन्यगजै, उच्चोदितै -उच्छिन्नै, वल्कलपट्टकै -वृक्षत्वक्फलकै, स्थपुटितानि-विषमोन्नतीकृतानि, अग्निशौचानि-
अग्निशुद्धानि, शिलातलानि-येषु तादृशै, पुन अनोकहस्कन्धावतीर्णसरसप्ररोहाभ्यूह्यमानधरणीगतनिधानैः
अनोकहस्कन्धावतीर्णै -वृक्षस्कन्धायातै, सरसै -स्निग्धै, प्ररोहै -रत्नप्रभाङ्कुरै, अभ्यूह्यमानानि-वितर्क्यमाणानि, धरणीगतानि-
भूगर्भस्थितानि, निधानानि-रत्नानां निधयो येषु तादृशै, पुन स्वर्णचूर्णावकीर्णभस्मपुञ्जकव्यज्यमाननरेन्द्रधातुवाद-
क्रियैः स्वर्णचूर्णां-सुवर्णकणानाम्, अवकीर्णन-इतस्ततो विक्षिप्तेन, यद्वा स्वर्णचूर्णव्याप्तेन भस्मपुञ्जकेन-भस्मसमूहेन, व्यज्य-
माना-लक्ष्यमाणा, नरेन्द्राणां-विषवैद्यानां विषविद्यातकमन्त्रविद्याभाजामित्यर्थ, धातुवादक्रिया येषु तादृशै, पुन वरार्थिनिरशन-
नरोपरुद्धगिरिशिखरचामुण्डायतनमण्डपैः वरार्थिभि -वराभिलाषिभि, निरशनै -उपवासकर्तृभि, नरै -मनुष्यै,
उपरुद्ध -व्याप्त, गिरिशिखरे-पर्वतोपरिस्थ, चामुण्डायतनमण्डप -चामुण्डाया -दुर्गादेव्या, आयतनमण्डप -मन्दिरमण्डपो येषु
तादृशै, पुन वातिककुट्टाकटङ्कशकलिताकृत्रिमशिवलिङ्गै. वातिकै -धातुवादिकै, वातिकाना-धातुवादिकानां विषवैद्यानां,
कुट्टाकै -छेदनशीलै, टङ्कै -तदाख्यास्रविशेषै, शकलितानि-खण्डितानि, अकृत्रिमाणि-स्वाभाविकानि, शिवलिङ्गानि-शिवलिङ्गाकार-
पाषाणा येषु तादृशै, पुन एकैकधार्मिकाध्युषितनिर्झरप्रपातासन्नाशन्यसिद्धायतनै. एकैकधार्मिकै -प्रत्येकधर्माचरण-
शीलै, अद्युषितानि-आश्रयीकृतानि, निर्झरप्रपातासन्नाग्नि-गिरिनवीजलप्रवाहपातस्थाननिकटानि, अशन्यानि-जनसङ्कुलानि,
सिद्धायतनानि-सिद्धाश्रमस्थानानि येषु तादृशै, पुन विविधसिद्धविक्षिप्तबलिशबलितासुरविवरद्वारैः विविधुभि -
प्रवेष्टुमिच्छुभि, सिद्धै -सिद्धियुक्तजनै, विक्षिप्तै, बलिभि -असुरार्पणीयभोज्यवस्तुभि, शबलितानि-चित्राणि-असुरविवरद्वाराणि-
असुरगुहाप्रवेशस्थानानि येषु तादृशै, पुन भीतभीताध्वन्यदृश्यमानरसातलसहोदरपतनकन्दरैः भीतभीता -

साक्षिभ्यस्तुभितरसकूपिकैः अयन्वस्त्रेचरानीतमूगोचरवधूमिजापयावात्सैरर्धजर्जरद्विरवश्यासहस्रसुषिताति-
 श्रान्तचक्रवर्तिसैम्यसनिवेशैः प्रदेक्षैरुपशोमितां [५], सर्वतश्च सर्वविद्याधरनगरनिर्गतेः सर्ववर्षन्तापासिभिः
 सवारम्मविरते सर्वविषयप्रतिषेधलभ्याप्तयस्तुष्टिभिः सिद्धिनिमित्तमङ्गीकृतारण्ययासैश्चिरगतैश्चाचिष्यैश्च
 सरिष्ठटनिवासिभिश्च गिरिगुहाभ्यासिभिश्च गङ्गरोपगङ्गारविहारिभिश्च निर्झरानुसारिभिश्च सवनीकृतखटा
 जाडैश्च प्रतिपन्नपणशालैश्च परित्यज्यभ्यवहारैश्च फलमूलप्रायाहारैश्च पञ्चतपाःसाधनविधानसखरैश्चाकण्ठ
 मुदकमप्रेक्ष्य प्रारब्धधूमपानाधोमुखैश्च अप्रियम्बनिरीक्षणीयैश्चोष्णैश्च जलपूकैश्च वाचयमेभ्य कैश्चिदुच्यन्
 मूळोद्धारिभिरपगाढयातातपोपहृतवारिभिर्विचूताजिनजटाकृतापैस्तापसकस्य कलयन्निः कैश्चिदुच्यन्कोदण्ड
 पाणिभिः प्राप्तिविज्ञसतोपरतैरन्विकल्पप्रेयसीभिः संभोगसुखपराबन्धैः पत्रशवरपरिवहैर्वह्निरातोपदेवप्रति-

अन्तं भयपक्षा वे भयन्वा -पयिष्वाः तैर्दत्तमाना रघातभ्योदरा-पाताकुनुवाचरा फलनम्बराः-पुनस्थातमप्युत्रा
 यपु तारथैः पुन यद्व्यष्टाप्रवृत्तयिद्याधरपुरग्निशाधिष्यस्तुभितरसकूपिकैः अथय्या-यवेच्छं प्ररथपा-शोम-
 प्रसक्ताना विद्याधरपुरा-विद्याधरकान्तां साधिष्यन्-सामीप्ये भुम्भिता-सञ्चिताः रक्षयिषाः-मुवर्षाभिवनकरवृताः
 कूपिष्वा-भावनविश्रया मर्ता वा येपु तारथैः पुन अरा-पक्षेचरानीतमूगोचरवधूमिजापयावाकैः सउप्ये-
 क्षमानी-येरैः-मननगामिज्ञैः भार्गवताम-बभारपुष्टानां मूलेवरवृत्ता-मृशिराकाम्यनीनां विद्यापै-कल्पैः
 वापयैः-गान्धैः पुन अर्धजर्जरद्विरवश्यासुषितातिक्रान्तचक्रवर्तिसैम्यसद्विशेषैः अर्धजर्जरानि-अर्ध-
 जीवाभिः द्विरवश्याभि-द्विरवश्याभि सुषिताः-प्रत्यमिताः अतिक्रान्तचक्रवर्तिसा-भूतपूर्वकृष्णमण्डलेश्वरस्य सैम्यसद्विशेष-
 सैम्यावासा येपु तारथै [५] । पुनः श्रीश्रीम् ! सर्वतः सर्वपरेरेषु, नानाविधविद्याधरैः अनेकविधविद्याधरैश्च
 अध्यासिताम्, अभिज्ञिताम् । श्रीशैः ! सपविद्याधरनगरनिर्गतेः सर्वेभ्यः विद्याधरनगरेभ्य निम्तैः-निम्नन्तैः पुनः
 सपयव्यान्तापासिभिः उच्चवर्णश्रीभैः पुनः सधरिम्मविरतैः सर्वेभ्योपरितैः पुनः सपविषयप्रतिषेधलभ्या-
 दायस्तुष्टिभिः सर्वविषयप्रतिषेध-इपरतापसविषयविशेषरक्षणानेन सभ्या-प्राप्ता आद्यवृष्टिः-भस्ताःअरकृष्णैर्वैद्यारथैः
 पुनः सिद्धिनिमित्त सिद्धिमयस्वर्गम्, अङ्गीकृतारण्ययासैः अङ्गीकृत-स्वीकृतः अरम्यनाश-वनवाशो वै सारथैः पुन
 चिरागतैः अतिदूरैर्यथैः च पुनः अचिरमविष्टैः एताकृतप्रयथैः च पुनः सरिष्ठटनिवासिभिः मरीचटनिवासिभि
 च पुनः गिरिगुहाभ्यासिभिः फलमूलप्रायासिभिः च पुनः गङ्गरोपगङ्गारविहारिभिः पङ्कस-निर्गुहस्य उपमहारे-
 एवान्त विहरणश्रीभैः च पुनः निर्झरानुसारिभिः गिरिनदीप्रवाहागुणामिभिः च पुनः सवनीकृतखटाजाडैः मन्दीकृत
 एहीकृतं स्नाजाडै-सनागधिर्न्याथैः च पुनः प्रतिपन्नपणशालैः प्रतिपन्ना-स्नातस्थानतप्य स्वीकृता फलमय्या
 पत्रमयवृदी वेत्यागैः च पुनः परित्यज्यभ्यवहारैः परित्यज्य-नक्तिक अन्वनाहार-अनेन वै सारथैः उपगामरीरितः
 च पुन फलमूलप्रायाहारैः फलमूलपानञ्च आहाराः-भाजनं पत्ता तारथैः च पुनः पञ्चतपाःसाधनविधानसखरैः
 बवानां तपनां मुनैरब्रह्मप्रियाभ्यापयनां तापनविधान-तापनागुणैः स्वप्नैः-प्रवृत्तैः च पुनः आकृष्टं वृष्टयन्त्यम्,
 उद्कल्पय्यः वनमस्य च पुन प्रारब्धधूमपानाधोमुखैः प्रारब्धाय प्रदत्तं तप्य भूषणावाच अथागुरो-अन्तदारनैः
 च पुन अप्रियम्बनिरीक्षणीयैः अप्रियम्ब-सुदंमण्डलस्य निधिधवाच-इतानाश्च वृष्टीपुत्रे-उत्त-उत्तश्च वीथने-
 नवन दत्ता तारथै च पुन उज्जपूर्कैः वगणथैः च पुन वाचयमेभ्यः वाचयर्थिनाः पुनः कैश्चित् रेपि अकल्प
 मूलाद्धारिभिः अरुधुदत्तार्थिभैः पुनः अयनागदातातपापहृतवारिभिः अषाढा-कृताक्यादं वाद्यवगा-ना-
 यन-मूल्यान-वाम् उगतै-सुषि। अरि उभे वन्तारथैः पुनः विचूताजिनजटाकृताया विपन्न अजिनन-व्याम्रवर्ग
 लोकेच उराधनायेन च-उरागुधन च तापसाकृत्यै तानिभैः कल्पयन्निः पारकाशः पुनः कैश्चित् रेपि उद्कृत
 कावृष्टपाणिभिः एतश्च उवाचश्च शरणाः-युक्त पापा इभे क्ता तारथः पुनः प्राप्तिविश्रयानापरतैः प्राप्तिना
 टेताना भगवन्तार भूगन्तु इतने-निर्गतेः पुनः अन्विकल्पप्रयसीभिः निम्नवर्णवत्यानि तद सन्मार्गा
 सुगत्परास्तुः। शारद्वर्षीयुगनिर्गते पुन परशपारपरिवहैर्यथैर्यथैः यद्विज्ञा पात्यैः पुनः आसापवराप्रति

पन्नानाविधव्रतैराराधयद्भिः साधयद्भिश्च नानाविधविद्याधरैरध्यासितां [फ], स्फटिकराजपट्टप्रायोपला
सैकतप्रायभूतला नीवारप्रायतृणोलपां कस्तूरिकामृगप्रायश्वापदां शिखण्डिपरभृतप्रायाण्डजा किंपुरुपप्रायवन-
चरां चन्द्रकान्तनिःष्यन्दप्रायनिर्झरां गल्वकोर्दीर्घपावकप्रायदावानलं वनदेवतानिःश्वसितपवनप्रायमारुता-
मेकशृङ्गवैताढ्यपर्वतान्तरालाटवीं वीक्षमाणः क्षणेनैव दक्षिणेतरश्रेणितिलकभूतमभिभूतपुरुहूतनगरीरूप-
विभ्रममुदग्रमणिशिलाशालशिखरोल्लिखितगगनोदर गगनवल्लभनगरमासाद [व] ।

प्रतिसदनमुत्तम्भितविविधवस्त्रध्वजेन गन्धजलसिक्तनिजनिजप्रतोलिना सर्वतो विप्रकीर्णपुष्पप्रकरणेण
'निर्यत्नसाधिताखिलप्रधानविद्यः परिगतः समागतसकलतत्रैः खेचराधिपतिभिरद्यैवोपजातसमागमेन प्रेयसा
सदृशरूपयौवनेन सुहृदा स्वदेशागतेन सार्धमचिरानुभूतराज्याभिषेकसपदभिनवः प्रभुरस्माकमागच्छति'

पन्नानाविधव्रतैः आतोपदेशेन-आप्तस्य-प्रत्ययितजनस्य, धर्माचार्यस्येत्यर्थ, उपदेशेन-अनुशासनेन, प्रतिपन्नानि-स्वीकृतानि,
नानाविधानि व्रतानि यैस्तादृशैः, आराधयद्भिः तदाराधना कुर्वद्भिः, च पुन, नानाविधाः अनेकप्रकारा, या विद्या ता, साध-
यद्भिः तत्सिद्धिं कुर्वद्भिः [फ] । पुन कीदृशीम्^१ स्फटिकराजपट्टप्रायोपलाम् स्फटिकराजपट्टप्राया -स्फटिकश्रेष्ठफलक-
प्रचुरा उपला -प्रस्तरा यस्या तादृशीम्, पुन सैकतप्रायभूतलां सैकतप्राय-वालुकावहुल, भूतल यस्यां तादृशीम्, पुन नीवार-
प्रायतृणोलपा नीवारप्राया -नीवारा -तृणधान्यविशेषा वनव्रीहय, तत्प्राया -तत्प्रचुरा, तृणोलपा -तृणानि, उलपा -सूक्ष्मतृण-
विशेषाश्च यस्यां तादृशीम्, पुन कस्तूरिकासृगप्रायश्वापदां कस्तूरिकासृगप्राया -कस्तूरिकाभृताण्डशालिमृगप्रचुरा, श्वापदा -
वन्यपशवो यस्यां तादृशीम्, पुन शिखण्डिपरभृतप्रायाण्डजां शिखण्डिपरभृतप्राया -मयूरकोकिलवहुला, अण्डजा -पक्षिणो
यस्यां तादृशीम्, पुन किंपुरुपप्रायवनचरा किंपुरुपप्राया -किन्नरप्रचुरा किन्नरकल्पा वा, वनचरा -किरातादिवन्यजना
यस्या तादृशीम्, पुन चन्द्रकान्तनिःष्यन्दप्रायनिर्झरां चन्द्रकान्तमणिस्यन्दमानजलप्रचुरप्रवाहाम् । पुन गल्वकोर्दीर्घ-
पावकप्रायदावानलां गल्वकोर्ण-अग्निपाषाणेन, उर्दीर्घां -उद्गावित, य पावक -अग्नि, तत्प्राय -तत्कल्प, दावानल -
वनाभिर्यस्या तादृशीम् । पुन वनदेवतानिःश्वसितपवनप्रायमारुता वनदेवताना-वनाधिष्ठातृदेवानां, नि श्वसितपवन-
प्राया -नासिकावायुप्रचुरा, मारुता - वायवो यस्यां तादृशीम् । कीदृश गगनवल्लभनगरम्^२ दक्षिणेतरश्रेणितिलकभूतं दक्षिणे-
तरश्रेण्या -वैताढ्यपर्वतस्योपरिस्थिताया उत्तरदिगवस्थितनगरश्रेणिस्तस्या, तिलकभूत-तिलकरूपम् । पुन अभिभूतपुरुहूत-
नगरीरूपविभ्रमम् अभिभूत -पराजित, तिरस्कृत इत्यर्थ, पुरुहूतनगर्यां -इन्द्रपुर्यां, रूपविभ्रम -रूपशोभा येन तादृशम् ।
पुन उदग्रमणिशिलाशालशिखरोल्लिखितगगनोदरम् उदग्रणाम्-उन्नताना, मणिशिलाशालाना-मणिरूपशिलामय-
प्राकाराणा, शिखरै -शृङ्गैः, उल्लिखित सस्पृष्ट, गगनोदरम्-आकाशमध्य यस्मिस्तादृशम्, गगनवल्लभनगरं नभ -प्रदेशे वल्लभ-
प्राय भूत नगरम्, आससाद प्राप्तवान् [व] ।

पौरनरनारीजनेन नगरवासिनरनारीनिकरेण, दृश्यमानः-अलोक्यमानो हरिवाहन, मन्दिरं राजभवनं, वज्राज
जगाम, कीदृशेन पौरनारीजनेन^१ प्रतिसदनं प्रतिगृहम्, उत्तम्भितविविधवस्त्रध्वजेन उत्तम्भिता -उच्छ्रिता, विविधा
अनेकप्रकारा वल्लभजवा -वल्लभपताका येन तादृशेन, पुन गन्धजलसिक्तनिजनिजप्रतोलिना गन्धजलै -सुगन्धिजलै,
सिक्ता आर्द्राकृता, निजनिजप्रतोलि-स्वस्वरथ्या येन तादृशेन, पुन सर्वतोविप्रकीर्णपुष्पप्रकरणेण सर्वत -सर्वभागेषु,
विप्रकीर्णं -विक्षिप्त, पुष्पप्रकर -पुष्पराशिर्येन तादृशेन, पुन आकर्ष्य आकर्ष्य श्रुत्वा श्रुत्वा, समुपजातकुतूहलेन
उत्पन्नदिदृक्षारसेन, किमाकर्ष्येत्याह-निर्यत्नसाधिताखिलप्रधानविद्यः निर्यत्नम्-अनायास यथा स्यात् तथा, साधिता -
अधिगता, अखिला -सर्वा, प्रधानविद्या येन तादृश, पुन समागतसकलतत्रैः समागता -समनुप्राप्ता, सकला -
समस्ता, तत्रा, अधीनजना यान् तादृशै, खेचराधिपतिभिः विद्याधरेन्द्रै, परिगत. परिवेष्टित, पुन अद्यैव
अधुनैव, उपजातसमागमेन सजातसम्मेलनेन, प्रेयसा प्रियतमेन, सदृशरूपयौवनेन सदृश-तुल्य, रूप-शरीरशोभा,
यौवन-तारुण्य च यस्य तादृशेन, स्वदेशागतेन स्वकीयदेशादुपस्थितेन, सुहृदा मित्रेण, समरकेतुनेत्यर्थ, सार्ध सह,
अचिरानुभूतराज्याभिषेकसम्पत् अचिरं-शीघ्रम्, अनुभूता-प्राप्ता, राज्याभिषेकसम्पत्-विद्याधरचक्रवर्तित्वाभिषेक-
सम्पत्तिर्येन तादृश, अस्माकम्, अभिनवः नवीन, प्रभु. स्वामी हरिवाहन, आगच्छति, इति इत्यम्, पुन कीदृशेन

इत्याकण्योऽकण्यं समुपजातकुसुमैरेण सहस्रमाख्या इत्याप्रसिद्धराशि सस्यूहमहप्रथमिकोपमार्दितपरस्वरेण
दृश्यमानः पौरनरनापीडनेन वषाज्ज राजमन्त्रिणम् [म] ।

तत्र च प्रवर्तितोत्सनेन प्रहृतपदुपटहस्रहृपीमुवङ्गमङ्गल्लुयवर्षितद्विगुणरमसेन सविद्येयसुन्दरवेध-
धारिणा सनिधापितसितकुसुमदूर्वाचन्दनेन प्रधानविद्याभरधपूजनन निर्बर्तितावधारणकमङ्गल प्रतिक्लोप-
नीतविधिवक्ष्यविद्येयनालकार विविधमुपदक्षिवाद्दरः प्रस्थाप्य वर्षनागत प्रधाननगरलोकेननुगम्यमानः परि-
जनन भोजनमयनमगच्छत् [म] ।

गत्या च खंचपीमुन्दसंपावितमञ्जनेन नियसितानर्थाससा प्रसिद्धसर्वाङ्गीणविद्याभ्याहरणेण महार्ह-
रजाकारधारिणा विधुतमङ्गिक्रमात्यक्षेखरेण निवासनान्तिकोपधिष्टन समरकेतुनाप्यैश्च यथानिबद्धस्थान-
विनिनिर्द्धर्षिद्याधरकुमारो परिपूतो निर्वर्तथांश्चकारहारकर्म [य] ।

कामातिवाहितदिनभोस्वाय भुक्त्यास्थानमण्डपाश्चक्रे यथाक्रियमाणमाधय्यकविधि सान्ध्यम् ।

पौरनरनापीडनः सहस्रं सख्यं तथा स्नात् तथा हस्याप्रसिद्धराशि प्रासादशिखरोत्थेनागत आस्य सस्यूह
सरोजुं तथा स्नात् तथा अहंप्रथमिकोपमार्दितपरस्वरेण अहं प्रथमः-पूर्वं इत्याप्रसिद्धि यथा वा अहंप्रथमि
अहंप्रथमि बुद्धिः यथा अहं प्रथमः अहंप्रथमिश्च स्तोत्रं च तथा कर्णार्दितम्-पुण्यं परस्वं केन तादृशम् [म] ।

तत्र तस्मिन् राजमन्त्रिरे, प्रवर्तितोत्सनेन प्रवर्तितः-प्रारम्भः उत्सवे केन तादृशेन पुनः प्रहृतपदुपटहस्रहृपी
मुवङ्गमङ्गल्लुयवर्षितद्विगुणरमसेन प्रवेने-तावितेन पदना-द्वीपनविनेन पद्धारिणा यथाकल्पेण-मात्रसिद्धावेन
वर्षित-वर्षि मीनः द्विगुण-द्विगुणितः रमय-इयो वस तादृशम्; पुनः सविद्येयसुन्दरवेधधारिणा नसन्तमनेहरेण
भूषाधारिणा पुनः सधिधापितसितकुसुमदूर्वाचन्दनेन धर्षिधपिठ-धर्मये स्वपिठं किठे-दुर्धं इत्यने-पुनं दुर्वा-
तृष्यविधेयः चन्दनं च केन तादृशेन प्रधानविद्याभरधपूजनेन मुक्कमूढविद्यापरश्रीजनेन नियर्तिताकारकमङ्गल
निर्द्धित-सम्पादितम् अन्तारकमङ्गलं-नायतोत्सवे यथा तादृशः पुनः प्रसिद्धकोपनीतविधिवक्ष्यविद्येयनालकार
प्रसिद्धं-प्रसिद्धम्, उपनीत-समर्षित विधिष-नागाप्रकारं वक्ष्ये-पञ्चमम् अष्टाद-आमरणं च केन तादृशं
पिधियम् अनेर्धनम् दूर्शनागतं स्पर्शाधुर्व्यक्तं प्रधाननगरलोके मुक्कं नगरवातिभ्यम्, उपवर्षिताद्दरः
प्रकृतितादृशम् प्रस्थाप्य फारारं परिजनन धरिणरजन अनुगम्यमाना भुक्तिमया च भोजनमयनं भोजनकर्म,
अगच्छत् गतवार [म] ।

गत्या भोजनमयम् उपस्थाप्य खंचपीमुन्दसंपावितमञ्जनेन खंचपीद्वेन-विद्यापीडनेन सम्पादितं मञ्ज-
यानं यथा तादृशम् पुन नियसितानर्थाससा निवर्षित-परिहितम् अन्तर्धम्-अमूर्धं वात्-वर्धं केन तादृशेन पुनः
प्रसिद्धसर्वाङ्गीणविद्याभ्याहरणेण प्रसिद्ध-पूरीता नार्श्रीणः-अर्श्रीव्यापकं विष्य उद्यमः अहृतम्, अहृत्केनरव्यं
केन तादृशेन महाहरलासे-धारिणा महार्धम्-अभियुक्तं यद् रभं तन्मयाङ्कारधारिणा पुनः विधुतमङ्गिक
मास्वगानररेण विद्या-परिष्टः मङ्गिकाम्यं-मङ्गिकम्-सुखविष्टममममिमावात्मकः संसारः-सिद्धिमङ्गलं केन तादृशेन
निवासनान्तिकोपधिष्टन निवस-आयनाः यद् आमनम्-अर्धेनापिद्धरणीकात् तस्य अर्धित-निवृत्तमणे उर्ध्वधप-
द्वीपाननेन समरकेतुना तथाकल्पगुह्यम् च पुनः यथानिबद्धस्थानविनिधिषि यथानिबद्धस्थानं विनिधिषः-अर्धधौ
अम्यं नमः-अम्यं-विद्याधरकुमारो विद्याधरकुमारो परिपूतो परिषिष्टः तम् आहारकर्म मन्वर्धकानां
निवर्तयाश्चकार गत्यास्थानम् [य] ।

ए पुन कामातिवाहितदिनः कल्पेन नारका उन्मुक्त-मुगदभ्यधानन-ताम्बलवर्षणकारकमङ्गलानि अति-
वादिन-वर्धौ दिने केन तादृशं भुक्त्यास्थानमण्डपात् भोजनभोजननात् उपाय यथाक्रियमाप्यं विषयाक-
मर्णाश्च नाम्ने-अम्या मय शचीयम् आयदयकविधि अवनरणीयमनुष्ठानं यद्ये इत्यात् । ए पुन

अध्यासितप्रासादशिखरश्च मुख्यैः खेचराधिपतिभिः सह स्थित्वा विचित्रकथाविनोदेन सुचिरमुचिते शयन-
समये समीपस्थपरिजनोपदिष्टमार्गः शयनचित्रशालामगच्छत् । अधिशयितपर्यङ्कश्च वारंवारमवलोक्य निकट-
निहितापररत्नपर्यङ्कनिविष्टमनेकदुर्गदेशान्तरागमनदुर्वलं म्लानवपुषं समरकेतुमधिकमन्तःसतापमवहत् ।
अपृच्छच्च खिन्नवर्णोच्चारया वाचा यथावृत्तमादितः प्रभृति मार्गागमनवृत्तान्तम् । अयमप्यस्मै सर्वमात्म-
वृत्तान्तं न्यवेदयत् । अनन्तरमीपदुपजातनिद्रश्च नीत्वा रजनीशेषमारोहति मृदूकृतान्धकारगर्वे पूर्वशिखर-
रिणमरुणसारथौ सौधवातायनसविधचारिणा चारणेन बहिरुच्चार्यमाणं वृत्तकुलकमेतदश्रौषीत् [र]—

“निर्दात्यूहपतद्गिरो रतिगृहाः साक्रन्दचक्रा नदा, विद्राति द्युतिरौडवी निविडता धत्ते प्रदीपच्छविः ।
द्यौर्मन्दस्फुरितारुणा तिमिरिणी सर्वसहा सर्वथा, सीमा चित्तमुपासुपःक्षणदयोः सधिक्षणो वर्तते ॥१॥
जाता दाडिमवीजपाकसुहृदः सन्ध्योदये तारका, यान्ति पुष्टजरत्नलालतुलना तान्तास्तमस्तन्तवः ।
ज्योत्स्नापायविपाण्डु मण्डलमपि प्रत्यङ्गभोभित्तिभाक्पूर्णेन्दोर्जरदूर्णनाभनिलयप्रागल्भ्यमभ्यस्यति ॥२॥

अध्यासितप्रासादशिखरः अध्यासितम्-अधिष्ठितं, प्रासादशिखर-राजमन्दिरोर्ध्वभागो येन तादृश, मुख्यैः प्रधानै,
खेचराधिपतिभिः विधाधरेन्द्रै, सह, विचित्रकथाविनोदेन अद्भुतोपाख्यानानन्देन, सुचिरम् अतिदीर्घकाल, स्थित्वा,
उचिते योग्ये, शयनसमये शयनकाले, समीपस्थपरिजनोपदिष्टमार्गः समीपस्थेन-सञ्चिहितेन, परिजनेन-परिवारलोकेन,
उपदिष्ट-उपदर्शित मार्गो यस्य तादृश, शयनचित्रशालां शयनसम्बन्धिचित्रपूर्णगृहम्, अगच्छत्, च पुन, अधिशयित-
पर्यङ्क. अधिशयित-शयनेन व्याप्त, पर्यङ्क-खड्गाविशेषो येन तादृश सन्, निकटनिहितापररत्नपर्यङ्कनिविष्टं निकट-
निहिते-समीपस्थापिते, अपरस्मिन्-अन्यस्मिन्, रत्नपर्यङ्के-रत्नमयपर्यङ्के, निविष्टम्-उपविष्टम्, पुन अनेकदुर्गदेशान्तरा-
गमनदुर्वलम् अनेकेभ्य-बहुभ्य, दुर्गेभ्य-दु खेन गम्येभ्य, देशान्तरेभ्य-अन्यदेशेभ्य, आगमनेन, दुर्वल-क्षीणवलम्,
पुन म्लानवपुषं मलिनशरीर, समरकेतुं तदाख्यसुहृदम्, वारंवारम् अनेवारम्, अवलोक्य दृष्ट्वा, अधिकं प्रचुरम्,
अन्तःसन्तापम् अन्तर्वेदनाम्, अवहत् प्राप्तवान्, च पुन, खिन्नवर्णोच्चारया रिन्न-शैथिल्यमापन्न, वर्णोच्चार-
अक्षरोच्चारण यस्यां तादृश्या, वाचा गिरा, आदित. प्रभृति आदित आरभ्य, यथावृत्तं यथानिष्पन्न, मार्गागमनवृत्तान्तं
मार्गागमनघटनाम्, अपृच्छम् पृष्टवान् । अयमपि समरकेतुरपि, अस्मै हिरिवाहनाय, सर्वं समग्रम्, आत्मवृत्तान्तं
स्ववार्तां, न्यवेदयत् विज्ञापितवान् । अनन्तरं तदव्यवहितोत्तरम्, ईषदुपजातनिद्र. ईषदुपजाता-किञ्चिदुत्पन्ना, निद्रा यस्य
तादृश, रजनीशेषं रात्रिशेष, नीत्वा व्यतीत्य, मृदूकृतान्धकारगर्वे मृदूकृत-मान्यमापादित, अन्धकारगर्वे
अन्धकाराभिमानो येन तादृशे, अरुणसारथौ अरुण-तन्नामा, सारथिर्यस्य तादृशे सूर्ये, पूर्वशिखरिणं पूर्वपर्वतम्,
उदयाचलमिति यावत्, आरोहति आगच्छति सति, सौधवातायनसविधचारिणा प्रासादगवाक्षनिकटचारिणा,
चारणेन बन्दिविशेषेण, वहि. बाह्यदेशे, उच्चार्यमाणं पठ्यमान, वृत्तकुलकम् एकार्थान्वितचतुरधिकश्लोकात्, अश्रौषीत्
श्रुतवान् [र] ।

रतिगृहा. कामकेलिगृहा, निर्दात्यूहपतद्गिरः निर्गता-निवृत्ता, दात्यूहस्य-कालकण्ठस्य, पतत-पक्षिण, गिर-
कूजनानि येभ्यस्तादृशा, पुन नदाः अकृत्रिमा जलप्रवाहास्तु, साक्रन्दचक्रा. साक्रन्दा-आक्रन्दनेन-दम्पतिविश्लेषजन्य-
रोदनातिशयेन, सहिता, चक्रा-चक्रवाकाख्यपक्षिविशेषा येषु तादृशा, रतिगृहविपरीता इत्यर्थ, उभयत्र सन्तीति शेष, पुन
औडवी उड्डना-ताराणां सम्बन्धिनी, द्युतिः छवि, विद्राति क्षीयते, पुन प्रदीपच्छवि. प्रदीपवीप्सिस्तु तद्विपरीतभावेन,
निविडतां सान्द्रताम्, धत्ते धारयति, पुन द्यौः आकाशम्, सूर्यसारथिर्यस्या, मन्दस्फुरितारुणा मन्द-किञ्चित्,
स्फुरित-उदित, अरुण तादृशी, पुन सर्वसहा पृथ्वी तु, सर्वथा सर्वप्रकरणे, तिमिरिणी अन्धकारिणी, उषःक्षणदयो.
प्रभात-रात्र्यो, सन्धिक्षणः मीलनसमय, चित्तमुषां मनोहारिणां, सीमा उत्कपीवधि, वर्तते । अत्र युगपद्विरूप-
घटनासत्त्वाद् विषमालङ्कार ॥ १ ॥

उद्यच्छाड्य इव प्रगतनमरुत्संसगतश्चन्द्रमा , पादानप विगन्ततस्पतलव सङ्कोचयत्सायवान् ।
 अन्तर्पिस्फुरितारुवारकसिमिसोम नम पत्नकाङ्क्षान्त्वानाममय प धीवर इवानूरुः करैः कर्मति ॥३॥
 सद्य सहस्रधारपूरुठति मनागम्भीभवदृष्टयो, जीष्वाभोरुहकोटराणि अनर्कैर्मान्स्वामी कोशिकाः ।
 किञ्चास्त्वदिति श्लेष्मन्वरमुयो भिन्न करैरुक्तेरेतद्वर्षकरालकोष्ठकपिष्ठश्याम श्रियामातमः ॥ ४ ॥
 ताम्बूलद्रवरागराजिरुषिरेर्मथ्ये षडिधुंसरे, किञ्चिन्वतनकाञ्चनारसुमनःपथ हसन्त्योऽपरैः ।
 एताः पण्यपुरप्रयो निधुवनम्रीडावैरेत्तु कैर्निर्गल्य श्रियसघनाः स्ववसतेर्वीधारककुवति ॥ ५ ॥

जाता सवदिशो दिना भयसाम पासवेप द्विपां, प्राप्यन्ते षटना रक्षाङ्गमिधुनेस्वहाञ्छितापैरिय ।
 आरोहस्युद्यय प्रवाप इय से वापः पतद्गरिपां, द्रुपु नाथ । मयन्मुलभियमिधोन्मीजन्ति पद्याकराः ॥३॥ [उ] ।

सम्बोधय प्रभाद्यव तारकाः वायः वाङ्मिमीजपाकसुहृदः पञ्चविनवीमससरकञ्जन्तय जाताः पुनः
 तान्ताः ग्यनाः धीना इति वाक्व समस्तस्तथा तनसि तन्व इति तमस्तन्व स्रजसरसङ्गाधरा कल्पकरा इत्यर्थः,
 सुष्टज्जलपलातनुसना ह्याः-रगा ये जन्ता-जीर्वाः फाला-पान्थरुद्धितरीयरागाः तनुमना-कषारात्वं यान्ति
 प्रायुषन्ति पुनः ज्येष्ठापायायिपाण्डु ज्येष्ठायाः-वद्विप्रयाः अयासन् निशासेन निपाण्डु-विद्येपव पाण्डुर्क श्वेतीश-
 वधर्मियैः पुन प्रत्यहनभाभिधिमाह गधनामसस्वनिर्गतिस्ति पूर्वेन्वाः एतौचमस मण्डलं सिम्यं जरदृष्य-
 नाभनितयप्रागदभ्यं जल-योग्येन ऊर्णामनिमवस-श्रुतातनुमपरस प्रागभ्यै-प्रतिभा क्षीपता वदत् प्रतिभा
 मानतामिदयेः अभ्यस्यति इति पठे । अथोपमानात् ॥ १ ॥

एषः भवे चन्द्रमाः प्रगतनमरुत्संसर्गताः प्रात रात्रिमनसगर्भत, उद्यच्छाड्य इव उद्य-उद्यत्, जाते
 मर्त्ये कश्चित्कारस इ विगन्ततस्पतलतः विगन्ताणामभ्यन्तलत्वात्, भायतान् मित्यारितान् पादान् विचरणात्,
 सङ्कोचयति उपवर्तते; च पुनः अथ प्रसुप्तो अनूरुः स्वर्गादिभिः धीवर इव कैस्ते इव नमपत्नत्वात्
 भास्वरागतामरुः अन्तर्पिस्फुरितारुवारकसिमिस्तामम् भन्त-मन्वे, विस्फुरितानि-उद्यारितानि, उद्यारमन्व
 बहुतनधराभ्यः विमिसोमः-मासमघनमूरो यस्य तापे उद्यान्तातायम् अन्धकारेण मां करैः विचरद्ध्येः कर्मति
 उदरैः । अत्र पूर्वोपे उद्यया उद्यतेषु इत्यनेन ॥ १ ॥

सद्यःसहस्रधारपूरुठति यद्य तत्पथ सङ्गा-सङ्गिताः षट्-भयानवाः पूरुताः-मघिमभिदिता
 यन्मिष्यत इव स्यात् तथा मौनात्मननदूरेभित्ते मनाहु द्विपर अन्धीभवदृष्टयोः अपीनन्त मन्धराया-
 दमानाः एष्य-येवनान वरा ताप्याः अमी विराटभृताः कोशिका उद्यम्यवा प्रविश्याद्यन्तनाः शनके मने
 मर्त्ये जीवानाकदृकाटराणि जीवाना-पुताकाना भनारहावा-रथावां धरतामि र्गमि मागन्ति विमपतय
 मितय वेप अन्त्यमि ॥३॥ इत्यकरालकालकपिष्ठदयाम् श्लेष्-मौष इत्याः वा श्लेष्-सङ्गाः एतद् वधि-
 ध्विनन्तये इति इत्यर्थे च एतद् न त्रान् । त्रियामातमा गतिमकन्वाः अद्य आरुह्यैः गृह्यमभिधिः करैः
 ॥३॥ सिधं विधेः वा श्लेष्मन्वरमुया परीगताम्यो आरुह्यन्ति भासमि । अत्र पूर्वोपे मनावेप
 उद्यतेषु एतान् ॥ १ ॥

मध्य भ-चरं ताम्बूलद्रवरागराजिरुषिरेः ताम्बूलभ्य-ताम्बूलगम रागराज्या-कानिन्धमनेन
 गन्त दुरी पुन षट्ः कन्वाण भूतसः गुत्पन्न विधि वीधार्थैः अधरा अः किञ्चिपूतनकाञ्चनार
 सुमन पत्र धिान् न्म राधरुने वाधनासुमनग-राधनासुमनग-राधनासुमनग-राधनासुमनग-राधनासुमनग-राधनासुमनग-
 १ पण्यपुरप्रयोः ॥३॥ अन्ता निधुवनम्रीडावैरेत्तु कैर्निर्गल्य श्रियसघनाः स्ववसतेर्वीधारककुवति ॥ ५ ॥
 २ ॥ त्रियसघना गतिमन ॥३॥ निर्गल्य नि य स्ववसताः स्ववसताम वीधीया मायान वद्य दृष्टे
 भन्तदृष्यन् भूतान-१ अरुह्यन्त ॥ १ ॥

इति १३ त्रिपां यजुषन् १३ दिनान्धरावरां दिन भाताना एतन्मन्त्रानाना, वरणा-न ध्वम्
 १३८५ ॥ ३ श्वरिशा न ना अर्चि ३ अन्धा ररुचनग जाता यान्ताः पुनः एयान्तिप्राथैरिय

श्रुत्वा चेदमुन्मिषितलोचनः सलीलमुत्थाय शयनात् ससैनिको नगरवाह्यायां जगाम । परिभ्रम्य च स्वभावरमणीयपरिसरेष्वारामेषु सरस्सु देवतायतनमण्डलेष्वावासमाजगाम । मध्याह्नसमये च दूरादेव दृश्यमानशुभ्रादभ्रविस्तारमदृष्टपारतरुसरित्सरोवराढ्यं वैताढ्यभूधरमध्यारोहत् [व] ।

कृतावस्थितिश्च शिखरदेशे करतलस्थामिव नाकलोकमङ्घ्रिमूले निलीनमिव मध्यमं भुवनमध्यासिता-नीव दृष्टिमध्यमाशामुखानि मन्यमानः समन्तात् प्रहितदृष्टिरुष्णीषपट्टमिव जम्बूद्वीपस्य, मानसूत्रमिव भारत-वर्षस्य, सेतुबन्धमिव गगनसिन्धोः, सीमन्तमिव भुवः, हारमिव वैश्रवणहरितः [श], ताण्डवप्रसृतखण्ड-परशुभुजदण्डभस्मेव रेखाकारेण पतितं, प्रलयविप्लुतक्षीरसिन्धुफेनमिव निम्नानुसारेण स्थितं, त्रिदिवदर्शनो-त्कण्ठया मन्दाकिनीप्रवाहमिव हेलयोत्पतितं, समग्रमेदिनीभारधारणक्षमं रूपान्तरमिव शेषस्य, विस्फुरद्रत्न-कटकक्रान्तं वाहुमिव क्षीरोदस्य, पातालावधिप्रविष्टमूलनिश्चलबन्धमिव भूगोलस्य, विशालकटकवष्टब्धभूतलं

टिप्पणकम्—खण्डपरशु.—हर । विस्फुरद्रत्नकटकक्रान्तं वाहुमिव एकत्र कटक—प्रस्थ., अन्यत्र कङ्कणम् । विशालकटकवष्टब्धभूतलम् एकत्र कटक—सैन्यम्, अन्यत्र प्रस्थ. । पौलस्त्य—रावण [ष] ।

भवदभिलषितवस्तुभिरिव, रथाङ्गमित्युनैः चक्रवाकद्वन्द्वै, घटनाः सम्मेलनानि, प्राप्यन्ते, पुन ते तव, प्रतापः कोशदण्डतेज इव, पतङ्गत्विषां सूर्यतेजसां ताप, उदयम् उदयाचल, पक्षे उन्नतिम्, आरोहति प्राप्नोति, पुन पद्माकराः कमलवनानि, भवन्मुखश्रियं स्वोत्कृष्टा भवन्मुखशोभां, द्रष्टुं विलोकयितुम्, इव, उन्मीलन्ति विकसन्ति । अत्र पादत्रये उपमा, चतुर्थपादे तूप्रेक्षा ॥ ६ ॥ [ल] ।

च पुन, इदम् अनुपदोक्तकुलक, श्रुत्वा श्रवणेन्द्रियेण प्रत्यक्षीकृत्य, उन्मिषितलोचनः उन्मीलितनयन, सन्, सलीलं सहर्षं, शयनात् शय्याया, उत्थाय, ससैनिक. सैनिकसमेत, नगरवाह्यायां नगरवह्निर्वर्तिभूमौ, जगाम गतवान्, हरिवाहन इति सर्वत्र शेष । च पुन, स्वभावरमणीयेषु प्रकृत्या मनोहरेषु, परिसरेषु नगरप्रान्तप्रदेशेषु, पुन, आरामेषु उपवनेषु, सरस्सु कासारेषु, पुन देवतायतनमण्डलेषु देवमन्दिरगणेषु, परिभ्रम्य विहारं विधाय, आवासं खनिवासस्थानम्, आजगाम प्रत्यागतवान् । च पुन, मध्याह्नसमये दिनमध्यकाले, वैताढ्यभूधरं वैताढ्यसन्नकपर्वतम्, अध्येरोहत् आरूढवान्, कीदृशम् ? दूरादेव दूरदेशादेव, दृश्यमानशुभ्रादभ्रविस्तार इत्यमान, शुभ्र-शुक्र, अदभ्रविस्तार—अत्यन्तबृहदाकारो यस्य तादृशम्, पुन अदृष्टपारतरुसरित्सरोवराढ्यम् अदृष्टपारै—अदृष्ट पार—अन्तो येषां तादृशै, तरुभि—वृक्षै, सरिद्धि, सरोवरै—सासारश्रेष्ठैश्च, आढ्य-पूर्णम् [व] ।

च पुन, शिखरदेशे तदूर्ध्वदेशे, कृतावस्थितिः अवस्थित सन्, नाकलोकं स्वर्गलोकं, करतलस्थमिव हस्ततलवर्तिनमिव, पुन मध्यमं स्वर्गपातालमध्यस्थ, भुवनं मर्त्यलोकम्, अङ्घ्रिमूले पादमूले, निलीनमिव अन्तर्भूतमिव, पुन आशामुखानि दिगन्तभागान्, दृष्टिमध्यं नयनाभ्यन्तरम्, अध्यासितानि अधिष्ठितानि, इव, मन्यमानः उपप्रेक्षमाण, समन्तात् सर्वभागेषु, प्रहितदृष्टि. व्यापारितलोचन, 'तं वैताढ्यपर्वतम्, अवलोकितवान् दृष्टवान्' इत्यप्रेणान्वेति । कीदृशम् ? जम्बूद्वीपस्य भारतवर्षादिगर्भितस्य योजनशतसहस्रप्रमाणजम्बूवृक्षघटितस्यास्माकमाधारभूतस्य द्वीपस्य, उष्णीषपट्टमिव शिरोवेष्टनपट्टमिव, पुन भारतवर्षस्य भारतदेशस्य, मानसूत्रमिव परिच्छेदकसूत्रमिव, पुन गगन-सिन्धोः आकाशरूपसागरस्य, सेतुबन्धमिव सेतुस्वरूपमिव, पुन वैश्रमणहरितः कुबेरदिश, हारमिव मुक्तामाल्यमिव, [श] । पुन रेखाकारेण रेखारूपेण, पतितं स्वलित, ताण्डवप्रसृतखण्डपरशुभुजदण्डभस्मेव ताण्डवे—वृत्ते, प्रसृतयो—विस्तृतयो, खण्डपरशो—शिवस्य, भुजदण्डदण्डाकारबाहुसल्लभस्य इव, पुन निम्नानुसारेण नीचदेशानुसारेण, स्थित, प्रलयविप्लुतक्षीरसिन्धुफेनमिव प्रलयविप्लुतस्य—प्रलयकालोच्छलितस्य, क्षीरसिन्धो—क्षीरसागरस्य, फेनमिव—क्षीरविकार-मिव, पुन त्रिदिवदर्शनोत्कण्ठया स्वर्गलोकावलोकनोत्कण्ठया, हेलया—कीडया, उत्पतितम् उच्छलितम्, मन्दाकिनी-प्रवाहमिव गङ्गाप्रवाहमिव, पुन समग्रमेदिनीभारधारणक्षमं समस्तपृथ्वीभारग्रहणसमर्थं, शेषस्य तदाख्यसर्पराजस्य, रूपान्तरमिव अन्यरूपमिव, पुन विस्फुरद्रत्नकटकक्रान्तं विस्फुरता—उज्वलता, रत्नकटकेन—मणिमयप्रस्थेन, अन्यत्र

नानि, कैश्चिदन्धकारगह्वरप्रवेशितसरलनिर्झरसलिलधारैरसुरकन्याधिरोहणार्थमवलम्बितरज्जुजालैरिव सतत-
सप्तर्षियात्रापवित्रितानि दिव्याश्रमपदानि, कैश्चिदुत्तुङ्गतालतरुवनैस्त्रिविष्टपमुपस्पष्टमूर्ध्वीकृतभुजैरिव निरा-
तङ्कनाकिमिथुनाभ्यस्यमानमन्मथक्रीडाभणितानि मणिशिलालयनानि शिखरैर्धारयन्तं [ह], निविष्टानन्तवन-
देवतानगरमिव लतागृहव्रातैः, आविष्कृतानेकपातालमिव सान्धकारकन्दरैः, प्रसूतनिःसंख्यापत्यमिव दिङ्नाग-
यूथैः, उत्थापितप्रबलबहुलप्रदोषमिव तमालतरुमण्डलैः, आवासितापारवासरमिव स्वर्णसानुप्रभा-
प्राग्भारैः, प्रकटितानेकरामायणमिव किलिकिलायमानवानरानीकनिकायैः, दर्शितापूर्वप्रजासर्गमिव किंपुरुष-
वर्गैः [क्ष], क्वचिद् बद्धमण्डलगरुडगोत्रपक्षिव्यावर्ण्यमानद्वीपान्तरप्रचारवार्तं, क्वचिद् विपक्षवारणविरोधपरि-
णतगजोन्मूलितगलद्रण्डशैलं, क्वचिन्मृगारातिकरकुलिशदारितजलदग्भोर्द्वीर्णमुक्ताफलाकीर्णं, क्वचिन्नृत्तप्रवृत्त-

टिप्पणकम्—बहुल.—कृष्णपक्ष. । किंपुरुष.—किन्नर. [क्ष] । मृगाराति.—सिंह. । नीलकण्ठ.—मयूर [झ] ।

विद्याधरगणै, परिहृतम्—अत्युन्नतत्वात् परिवर्जितं, लङ्घनं येषां तादृशानि, सिद्धायतनानि सिद्धजनमन्दिराणि, धारयन्तम्, पुन
अन्धकारगह्वरप्रवेशितसरलनिर्झरसलिलधारैः—अन्धकारगह्वरे—अन्धकारपूर्णदेवखातबिले, प्रवेशिता, सरला—अवकाकारा,
निर्झरसलिलधारा—प्रवाहजलधारा यैस्तादृशैः, अत एव असुरकन्याधिरोहणार्थम् असुरकन्याया—दैत्यसुताया, अधिरोहणा-
र्थम्—आरोहणार्थम्, अवलम्बितरज्जुजालैरिव अवलम्बितम्—आनमितं, रज्जुजाल—रज्जुपुञ्जो यैस्तादृशैरिवेत्युत्प्रेक्षा, कैश्चित्
कतिपयै शिखरै, सततसप्तर्षियात्रापवित्रितानि निरन्तरमरीच्यादिसप्तर्षिप्रयाणपूतानि, दिव्याश्रमपदानि उत्तमाश्रम-
स्थानानि, धारयन्तम्, पुन उत्तुङ्गतालतरुवनैः उत्तुङ्गम्—उन्नतं, तालतरुणां—तालवृक्षाणां, वन येषु तादृशैः, अत एव
त्रिविष्टपं स्वर्गम्, उपस्पष्टम् उपस्पर्शनार्थम्, ऊर्ध्वीकृतभुजैरिव ऊर्ध्वीकृता—उन्नमिता, भुजा—बाहवो यैस्तादृशैरिव,
कैश्चित् कैरपि, शिखरै, निरातङ्कनाकिमिथुनाभ्यस्यमानमन्मथक्रीडाभणितानि निरातङ्कै—नि शङ्कै, नाकिमिथुनै—
देवद्वन्द्वै, अभ्यस्यमान—पौन पुन्येन क्रियमाणं, मन्मथक्रीडाभणितं—कामकेलिकूजितं येषु तादृशानि, मणिशिलालयानि
मणिरूपशिलामयमन्दिराणि, धारयन्तम् [ह], पुन कीदृशम्? लतागृहव्रातैः लतागृहसमूहै, निविष्टानन्तवनदेवता-
नगरमिव निविष्टम्—अन्तर्भूतम्, अनन्तम्—अपारम्, वनदेवतानां—वनस्थदेवानां, नगरं यस्मिंस्तादृशमिव, पुन सान्धकार-
कन्दरैः. अन्धकारपूर्णगुहाभि, आविष्कृतानेकपातालमिव आविष्कृतानि—प्रकटितानि, अनेकानि—बहूनि, पातालानि येन
तादृशमिव, पुन दिङ्नागयूथैः दिग्गजगणैर्हेतुभि, प्रसूतनिःसंख्यापत्यमिव प्रसूतानि—उत्पादितानि, निस्सख्यानि—सख्या-
रहितानि, अपत्यानि—पुत्रा येन तादृशमिव, तद्वत् प्रतीयमानमित्यर्थं, पुन तमालतरुमण्डलैः तमालजातीयवृक्षगणै, उत्था-
पितप्रबलबहुलप्रदोषमिव उत्थापित—जनितं, प्रबल—सान्द्रं, बहुलस्य—कृष्णपक्षस्य, प्रदोष—रजनीमुखं येन तादृशमिव, पुन
स्वर्णसानुप्रभाप्राग्भारैः स्वर्णसानो—सुवर्णमयपर्वतकायसमभूमिकाया, प्रभाप्राग्भारै—द्युतिसन्दोहै, आवासितापारवा-
सरमिव आवासिता—निवासिता, अपारा—अनवधिका, वासरा—दिवरा येन तादृशमिव, पुन किलिकिलायमानवानरा-
नीकनिकायैः किलिकिलायमानानां किलिकिलात्मशब्द कुर्वता, वानराणां मर्कटानां, यत्, अनीक—सैन्यं यद्वा सप्रायं, तस्य
निकायै—निवासस्थानै, यद्वा समूहै, प्रकटितानेकरामायणमिव प्रकटितानि—आविष्कृतानि, अनेकानि—बहूनि,
रामायणानि—रामचरितानि येन तादृशमिव, पुन किंपुरुषवर्गैः किन्नरगणै, दर्शितापूर्वप्रजासर्गमिव दर्शित—प्रकटितं,
अपूर्वप्रजासर्ग—विलक्षणसन्ततिच्छिष्टियेन तादृशमिवेति सर्वत्रोत्प्रेक्षा, [क्ष] । पुन क्वचित् कस्मिंश्चित् स्थाने, बद्धमण्डल-
गरुडगोत्रपक्षिव्यावर्ण्यमानद्वीपान्तरप्रचारवार्तं बद्धमण्डलं—बद्धपङ्क्तिं, गरुडगोत्रपक्षिभि—गरुडवशाजपक्षिभि,
व्यावर्ण्यमाना—उपाख्यायमाना उपद्वीपान्तरप्रचारवार्ता—अन्यान्यद्वीपसन्धारवृत्तान्तो यस्मिंस्तादृशम्, पुन क्वचित् कस्मिंश्चिद्
भागे, विपक्षवारणविरोधपरिणतगजोन्मूलितगलद्रण्डशैलं विपक्षवारणविरोधेन—शत्रुभूतगजविरोधेन, परिणतै—
दन्तप्रहारप्रमत्तै, गजै, उन्मूलित—उत्पादितं, अत एव गलन्—पतन्, गण्डशैलं—च्युतस्थूलपापाणो यस्य तादृशम्, पुन
क्वचित् कस्मिंश्चित् स्थले, मृगारातिकरकुलिशदारितजलदग्भोर्द्वीर्णमुक्ताफलाकीर्णं मृगारातिनां—मृगरिपूणां,

आकर्ष्य चैनमुद्भिन्नपुलकः सहर्षमब्रवीत् समरकेतुः—‘कुमार । साध्वनेन मङ्गलपाठकेन पठितम्, किं दृश्यते ? किं च वर्ण्यते ? सकलकुलधराधरसाधारणगुणग्रामगरिमा गिरिरेषः । दर्शनीयो वर्णनीयश्च त्वमेको जगति येन निःसामान्यनिजचरितखर्वीकृतसर्वान्यभूभृता निजभुजादण्डमात्रसहायेन निर्गत्य शिविरात् परिमितैरहोभिरावर्जितं विद्याधरचक्रवर्तित्वम्, अनुचरीकृताः खेचराधिपतयः, विधेयीकृत विद्यादेवताचक्रम्, तदास्तां तावदस्य शिखरिणो दर्शनव्यावर्णनानि । तमेवावेदय यथावृत्तमादितः प्रभृति सर्वमात्मीयवृत्तान्तम् । दुष्टकरटी स तावत् लौहित्यतटपर्वताटव्यां भवन्तमपहृत्य क्व गतः ? क्व स्थितः ? त्वयापि ततोऽवतीर्य किं कृतम् ? किं दृष्टम् ? किमनुभूतम् ? क्व प्रदेशे कृतस्थितिना प्रेषितः स लेखः ? केन वा स शीघ्रमेव प्रापितः शिविरम् ? कुत ईदृशीनामाकाशगमनादिकार्यजनितजगद्विस्मयानामखिलानामपि महाप्रभावाणां विद्यानामधिगतिः ? कथमियमतर्कितैव विद्याधरचक्रवर्तिपदप्राप्तिः ? केन वा प्रसङ्गेन तत्र चैत्ररथवनविडम्बिनि जिनायतनकानने कृतमागमनम् ? का च सा त्रिलोकीतिलकभूता रूपगर्वमप-

अनन्यतुल्यमहिमा अनन्यसाधारणमहत्त्वशाली, त्वं भगवान् हरिवाहन एव, **द्रष्टव्यः** दर्शनार्ह, **अधःकृतखेचरेन्द्र-तत्रतिना** अध कृता-न्यूनीकृता, **खेचरेन्द्रतति** -विद्याधरेन्द्रगणो येन तादृशेन, येन **अस्य** प्रत्यक्षवर्तिवैताड्यपर्वतस्य, **मूर्ध्नि** मस्तके, ऊर्ध्वभूमिकायामित्यर्थ, **स्थिति**, **बद्धा** दृढीकृता, **च पुन**, **एनम्** इमं श्लोकम्, **आकर्ष्य** श्रुत्वा, **उद्भिन्नपुलकः** उद्वतरोमाच्च सन्, **समरकेतु**, **सहर्ष** सप्रमोदम्, **अब्रवीत्** उक्तवान्, **अनेन** प्रत्यक्षवर्तिना, **मङ्गलपाठकेन** मङ्गलात्मकश्लोकापाठिना, **साधु** सम्यक्, **पठितं** व्यक्तमुक्तम्, **सकलकुलधराधरसाधारणगुणग्रामगरिमा** सकलकुलधराधरसाधारण -निखिलकुलपर्वतसाधारण, **गुणग्रामगरिमा**-गुणगणगौरवं यस्य तादृश, **एषः** समीपतरवर्ती, **गिरिः** वैताड्यपर्वत, **किं दृश्यते** दृष्टिगोचरीक्रियते, **च पुन**, **किं वर्ण्यते** स्तूयते, **न किमपि दृश्यं** स्तुत्यं वाऽत्रेत्यर्थ । किन्तु **जगति** लोके, **एकः** एकमात्र, **त्वं भवान्**, **दर्शनीयः** दर्शनार्हः, **च पुन**, **वर्णनीयः** वर्णनार्ह, **असीति** शेष, **निःसामान्यनिजचरितखर्वीकृत-सर्वान्यभूभृता** नि सामान्यचरितै -असाधारणखचरितै, **खर्वीकृता** -लघूकृता, **सर्वै-**समस्ता, **अन्ये**, **भूभृता** -राजानो येन तादृशेन, **पुन निजभुजादण्डमात्रसहायेन** निजभुजादण्डमात्र-स्वबाहुरूपदण्ड एव, **सहाय-**सहकारि यस्य तादृशेन, **येन**, **शिविरात्** सैन्यावासात्, **निर्गत्य** नि सृत्य, **परिमितैः** परिगणितै, **अहोभिः** दिनै, **विद्याधरचक्रवर्तित्वं** विद्याधर-सम्राट्वम्, **आवर्जितं** प्राप्तम्, **पुन खेचराधिपतयः** विद्याधराधिपतय, **अनुचरीकृताः** भृत्यतामापादिता, **पुन विद्यादेवताचक्रं** विद्याधिष्ठातृदेवगण, **विधेयीकृतं** वक्ष्यतामापादित, **तत्** तस्माद्धृतो, **अस्य शिखरिणः** पर्वतस्य, **दर्शनव्यावर्णनानि** दर्शनानि वर्णनानि, **आस्ताम्** आसन्तामित्यर्थकमव्ययम्, **तिष्ठन्तु** निवर्तन्तामित्यर्थ । आदित **प्रभृति** आरभ्य, **सर्वं** समस्तम्, **आत्मीयवृत्तान्तम्** आत्मीय-स्वकीय, **वृत्तान्तमेव**-समाचारमेव, **आवेदय**, **तावदिति** वाक्यालङ्कारे । **स** प्रकृत, **तावदिति** वाक्यालकारे, **दुष्टकरटी** दुष्टहस्ती, **लौहित्यतटपर्वताटव्यां** लोहितस्य-ब्रह्मपुत्रनदस्य, **अपत्यभूता** नदी-लौहित्या, **तत्तटवर्तिपर्वतसम्बन्धिन्याम्**, **अटव्यां**-वने, **भवन्तं** त्वाम्, **अपहृत्य** अपहारकर्मतामापाद्य, **क्व कस्मिन् स्थाने**, **गतः** यात, **क्व कस्मिन्**, **स्थाने**, **स्थितः** स्थिरीभूत, **ततः** हस्तिन, **अवतीर्य** अधस्तादागत्य, **त्वयापि**, **किं कृतं** किं विहित, **पुन किं दृष्टं** दृष्टिगोचरीकृत, **पुन किम् अनुभूतम्** अनुभवगोचरीकृत, **पुन क्व कस्मिन्**, **प्रदेशे** स्थाने, **कृतस्थितिना** स्थितेन, **त्वयेत्यनुवर्तते**, **सः** मत्प्राप्त, **लेखः** पत्र, **शिविरं** सैन्यावास, **शीघ्रमेव प्रापितः** उपस्थापित, **पुन आकाशगमनादिकार्यजनितजगद्विस्मयानाम्** आकाशगमनादिकार्यै -आकाशविहारारिरूपाभि -फलभूतक्रियाभि, **जनित** -उत्पादित, **जगत** -लोकस्य, **विस्मय** -आश्चर्यं याभिस्तादृशीनाम्, **पुन महाप्रभावाणाम्** अधिकशक्तिशालिनीनाम्, **ईदृशीनाम्** अनुभूयमानप्रकाराणाम्, **अखिलानामपि** सर्वासामपि, **विद्यानां** सिद्धीना, **कुतः** कस्मात्, **अधिगतिः** प्राप्ति, **विद्याधरचक्रवर्तिपदप्राप्तिः** विद्याधरसम्राट्पदप्राप्ति, **कथं** केन प्रकारेण, **अभूदिति** शेष, **वा पुन**, **केन प्रसङ्गेन** उद्देशेन, **चैत्ररथवनविडम्बिनि** कुबेरोद्यानानुकारिणि, **तत्र** तस्मिन्, **जिनायतनकानने** जिनमन्दिरप्राङ्गण-भूतारामे, **आगमन**, **कृतं** विहित, **त्वयेति** सर्वत्रानुषङ्गते, **च पुन**, **त्रिलोकीतिलकभूता** त्रिभुवनशिरोधार्या, **पुन**

आकर्ष्य चैनमुद्भिन्नपुलकः सहर्षमब्रवीत् समरकेतुः—‘कुमार । साध्वनेन मङ्गलपाठकेन पठितम्, किं दृश्यते ? किं च वर्ण्यते ? सकलकुलधराधरसाधारणगुणग्रामगरिमा गिरिरेषः । दर्शनीयो वर्णनीयश्च त्वमेको जगति येन निःसामान्यनिजचरितखर्वीकृतसर्वान्यभूभृता निजभुजादण्डमात्रसहायेन निर्गत्य शिविरात् परिमितैरहोभिरावर्जितं विद्याधरचक्रवर्तित्वम्, अनुचरीकृताः खेचराधिपतयः, विधेयीकृतं विद्यादेवताचक्रम्, तदास्तां तावदस्य शिखरिणो दर्शनव्यावर्णनानि । तमेवावेदय यथावृत्तमादितः प्रभृति सर्वमात्मीयवृत्तान्तम् । दुष्टकरटी स तावत् लौहिल्यतटपर्वताटव्यां भवन्तमपहृत्य क गतः ? क स्थितः ? त्वयापि ततोऽवतीर्य किं कृतम् ? किं दृष्टम् ? किमनुभूतम् ? क प्रदेशे कृतस्थितिना प्रेषितः स लेखः ? केन वा स शीघ्रमेव प्रापितः शिविरम् ? कुत ईदृशीनामाकाशगमनादिकार्यजनितजगद्विस्मयानामखिलानामपि महाप्रभावाणां विद्यानामधिगतिः ? कथमियमतकिंतैव विद्याधरचक्रवर्तिपदप्राप्तिः ? केन वा प्रसङ्गेन तत्र चैत्ररथवनविडम्बिनि जिनायतनकानने कृतमागमनम् ? का च सा त्रिलोकीतिलकभूता रूपगर्वमप-

अनन्यतुल्यमहिमा अनन्यसाधारणमहत्त्वशाली, त्वं भगवान् हरिवाहन एव, द्रष्टव्यः दर्शनार्ह, अधःकृतखेचरेन्द्र-तत्रतिना अध कृता-न्यूनीकृता, खेचरेन्द्रतति-विद्याधरेन्द्रगणो येन तादृशेन, येन अस्य प्रत्यक्षवर्तिवैताव्यपर्वतस्य, मूर्ध्नि मस्तेके, ऊर्ध्वभूमिकायामित्यर्थ, स्थिति, बद्धा दृढीकृता, च पुन, एनम् इम श्लोकम्, आकर्ष्य श्रुत्वा, उद्भिन्नपुलकः उद्गतरोमाश्च सन्, समरकेतु, सहर्ष सप्रमोदम्, अब्रवीत् उक्तवान्, अनेन प्रत्यक्षवर्तिना, मङ्गलपाठकेन मङ्गलात्मकश्लोक-पाठिना, साधु सम्यक्, पठितं व्यक्तमुक्तम्, सकलकुलधराधरसाधारणगुणग्रामगरिमा सकलकुलधराधरसाधारण - निखिलकुलपर्वतसाधारण, गुणग्रामगरिमा-गुणगणगौरव यस्य तादृश, एषः समीपतरवर्ती, गिरिः वैताव्यपर्वत, किं दृश्यते दृष्टिगोचरीक्रियते, च पुन, किं वर्ण्यते स्तूयते, न किमपि दृश्य स्तुत्य वाऽत्रेत्यर्थ । किन्तु जगति लोके, एकः एकमात्र, त्वं भवान्, दर्शनीयः दर्शनार्हः, च पुन, वर्णनीयः वर्णनार्ह, असीति शेष, निःसामान्यनिजचरितखर्वीकृत-सर्वान्यभूभृता नि सामान्यचरितै-असाधारणखचरितै, खर्वीकृता -लघूकृता, सर्वे-समस्ता, अन्ये, भूभृता -राजानो येन तादृशेन, पुन निजभुजादण्डमात्रसहायेन निजभुजादण्डमात्रं-स्वबाहुरूपदण्ड एव, सहायं-सहकारि यस्य तादृशेन, येन, शिविरात् सैन्यावासात्, निर्गत्य नि सत्य, परिमितैः परिगणितै, अहोभिः दिनै, विद्याधरचक्रवर्तित्वं विद्याधर-सम्राट्त्वम्, आवर्जितं प्राप्तम्, पुन खेचराधिपतयः विद्याधराधिपतय, अनुचरीकृताः मृत्युतामापादिता, पुन विद्यादेवताचक्रं विद्याधिष्ठातृदेवगण, विधेयीकृतं वश्यतामापादित, तत् तस्माद्धेतो, अस्य शिखरिणः पर्वतस्य, दर्शनव्यावर्णनानि दर्शनानि वर्णनानि, आस्ताम् आसन्तामित्यर्थक्रमव्ययम्, तिष्ठन्तु निवर्तन्तामित्यर्थ । आदित प्रभृति आरभ्य, सर्वे समस्ताम्, आत्मीयवृत्तान्तम् आत्मीय-स्वकीय, वृत्तान्तमेव-समाचारेमेव, आवेदय, तावदिति वाक्या-लङ्कारे । स प्रकृत, तावदिति वाक्यालकारे, दुष्टकरटी दुष्टहस्ती, लौहिल्यतटपर्वताटव्यां लोहितस्य-ब्रह्मपुत्रनदस्य, अपत्यभूता नदी-लौहिला, तत्तटवर्तिपर्वतसम्बन्धिन्याम्, अटव्यां-वने, भवन्तं त्वाम्, अपहृत्य अपहारकर्मतामापाद्य, क कस्मिन् स्थाने, गतः यात, क कस्मिन्, स्थाने, स्थितः स्थिरीभूत, तत. हस्तिन, अवतीर्य अधस्तादागत्य, त्वयापि, किं कृतं किं विहित, पुन किं दृष्टं दृष्टिगोचरीकृत, पुन किम् अनुभूतम् अनुभवगोचरीकृतं, पुन क कस्मिन्, प्रदेशे स्थाने, कृतस्थितिना स्थितेन, त्वयेत्यनुवर्तते, सः मत्प्राप्त, लेखः पत्र, शिविरं सैन्यावास, शीघ्रमेव प्रापितः उपस्थापित, पुन आकाशगमनादिकार्यजनितजगद्विस्मयानाम् आकाशगमनादिकार्यै -आकाशविहारारुद्ररूपाभि -फलभूतक्रियाभि, जनित -उत्पादित, जगत -लोकस्य, विस्मय -आश्चर्यं यामिस्तादृशीनाम्, पुन महाप्रभावाणाम् अधिकशक्तिशालिनीनाम्, ईदृशीनाम् अनुभूयमानप्रकाराणाम्, अखिलानामपि सर्वासामपि, विद्यानां सिद्धिना, कुत. कस्मात्, अधिगतिः प्राप्ति, विद्याधरचक्रवर्तिपदप्राप्ति. विद्याधरसम्राट्पदप्राप्ति, कथं केन प्रकारेण, अभूदिति शेष, वा पुन, केन प्रसङ्गेन उद्देशेन, चैत्ररथवनविडम्बिनि कुत्रेथानानुकारिणि, तत्र तस्मिन्, जिनायतनकानने जिनमन्दिरप्राङ्गण-भूतारामे, आगमन, कृतं विहित, त्वयेति सर्वत्रानुपपद्यते, च पुन, त्रिलोकीतिलकभूता त्रिभुवनशिरोधार्या, पुन

हर्तुमिव पार्वती-कमल्योरुत्पादिता कमल्योनिना वेवेन कषण्यैक्यसतिः सकलस्यापि भवत्परकमलात्
 वर्तिनो राजलोकात् मान्या महाराजकन्या ? या सत्र कवलीगृह् गृहीतविरहिणीजनाकल्या ज्ञापिता कुमारेण
 मत्स्वरूपम् [ग] । इति सकौतुकेन पृष्ठः समरकेतुना विहस्य हरिवाहनः सहर्षमुवाच—‘युवराज !
 कथयामि यदि ते कौतुकम्, अथहितो भव, प्रमूतमिदमाख्येयम्, अथवा भूया ममाम्ययनेयम्, अथमप
 भूना निरन्तराभ्यर्चनरसो महीयतृचान्तः करिष्यत्यवधानवन्त भवन्तम् । तथा प्रत्यक्षमेव भवतस्तथा मवान्मः
 स गन्धधारणः स्फुण्डवद्व्यासन शासनानन्तरमेव साधुसादाधोरणैरकृतसत्त्वरोपसर्पैरनर्पिताङ्गुलममङ्ग-
 मुद्वहम् मामत्रिगङ्गात् ततो निर्गत्य तेनैव गिरितटेन यथोत्तरप्रकटितजयः पृष्ठतो षडङ्गिरनवरतर्जितजात्-
 वाहैर्वाहिनीपक्षिभिरन्यैश्चापपरिकरैः परिकारमेण्ठपण्ठप्रायैः प्रजविभिः सैन्यमोपेरनुपलभमानः कियन्तमपि
 मार्गमगमत् [घ] । अन्तरितेषु च निरन्तरैर्वन्तरकस्तन्वैर्षिखम्बितेषु सर्वेष्वनुपदिषु कोकेष्वेकेन मार्गवर्तिना

टिप्पनकम्—वैभवं(धवं) धनवोधाकम् । माकस्या-नेपथ्यम् [ग] । अनुपप्यमानः सावसेनानुपप्यमाना
 [घ] ।

पावैती-कमल्योः शैरी-कमल्योः रूपार्थं शैर्यामिमामम्, अपहर्तुमिव शरीरुमिव कषण्यैक्यसतिः क्वत्वं
 एवं तरेण एवसति-एवसतिर्वी निवासस्वायं बलाः सा कमल्योनिना कमल्योकेन वेवेन कषणा उत्पादिता
 यथा पुनः मवत्परकमलात्तुवर्तिनः त्वरीयपारुषद्भानुधारिणः सकलस्यापि सर्वस्यापि राजलोकात् मृगजल
 मान्या भारणीना सा द्धियेवरीभूताः महाराजकन्या एवमुत्रिना ना तत्र तस्मिन् कवलीगृहे क्वलीमभये
 गृहीतविरहिणीजनाकल्या इतिविनिनिजमनेना कुमारेण भक्ता मत्स्वरूपं महीवं लक्ष्मं विज्ञापिता भावेतिता
 मां परिचायितेयं [ग] । इति इत्थं सकौतुकेन कौतुकपर्येव समरकेतुना पृष्ठः जिज्ञासा हासितं सत् हरिकम्बः
 विहस्य स्मितरत्नो भूना सहर्षं हर्षपूर्वकम् उवाच उपवनं युवराज ! कुमार ! किं ते तव कौतुकम् शौख्यं
 तर्हि कथयामि विज्ञापयामि अथहितः श्रेष्ठे सावधानो मम इवम् अनुपप्यमानम्, आख्येयम् आख्यामि अस्मिन्
 वक्ष्यम् प्रभुरम् अधिक्म् । क्वत्वं इत्थं कषण्यैक्यसतिना मम अभ्यर्थना अवधानप्रार्थना भूया क्वत्वं यथा भूना
 बाहुभ्यं निरन्तराभ्यर्चनरसः भवत्कृतमायर्कंसात्तुतः अयं वक्ष्यमायप्रसार महीयतृत्तास्त एव महीयतृत्तात्
 एव मयस्ते त्वाम्, अवधानवन्तं सावधानं करिष्यति सम्पादयिष्यति । तथा तस्मिन् कषणे भक्ताः तव प्रत्यक्षमेव
 समासमेव तथा तेन प्रतरेण मन्त्रान्धः मरुत् । स गन्धधारणः मन्त्राव्यनजः स्फुण्डवद्व्यासस्तं स्फुण्ड-प्रियाप्रवेष्टे,
 पूर्व-रत्नितं रत्न-स्थिरम् आसनम्-उपकेनं नम तारुं शासनानान्तरमेव इत्याख्यवद्विद्वेषकमेव सावधसात्
 मन्त्रा अकृतसत्त्वरोपसर्पैः शीघ्रमनुगतैः आधोरभिः हृदिपैः अनर्पिताङ्गुलम् कर्पिताङ्गुलम् मां हरि
 वाहनम् अयदात्तुं क्वलीं तथा सात् तथा स्वच्छन्दस्त्रिवी उद्वहम् क्वलींमागं धारन्तं ततः कल्यात्, अत्रिगङ्गात्
 पदेनितुद्व्यात् निर्गत्य नि एव तेन गिरितटेन पर्वतेभ्यश्च यथात्तरप्रकटितजयः यथोत्तरम्-उत्तरोत्तरं, प्रकटित-
 प्रकटित-जयं यथा यथा तारम् पृष्ठतः पश्चात् मास्तं षडङ्गि गच्छन्ति । अनवरततर्जितजात्यवाहैः भवत्त-
 न्तिन्तरं तस्मिन्-वर्तिताः जासा-प्रवृत्ताः बाहा-भ्या क्वत्वाधिः वाहिनीपक्षिभिः सेनामारेः च पुनः आपञ्च
 परिकरैः इत्यावन्-च परिकरैरसत्त्वपण्ठप्रायैः इत्यावन्-भ्या यथा परिकरैः आपुनोपेयपारिण परिकरैः इति कषणे
 परिपापुना वसन्त-इतिपरा वद्या कुन्तापुना क्वत्वा-प्रतुरे पुन प्रजविभिरि केशेरुपंयाक्षिभिः अन्यैः त्वयि-
 रिच सत्ययाधिः सेनासमभ्ये अनुपप्यमानः साव सेनानुपप्यमानः कियन्तमपि रक्षिपदमपि मार्गम्, अगमत्
 सङ्गतार [घ] । च पुन निरन्तरैः कौत्रे धनतकस्तन्वैः वक्ष्यन्त्येव अन्तरितेषु अन्तरितेषु सर्वेषु मयस्यु,
 अनुपदिषु पश्चात्पक्षि, साङ्गु वज्र, विलम्बितेषु स्फुण्डवद्व्यात्तु, मार्गवर्तिना मार्गमेव पुनः विपमपायाव

विषमपाषाणपटलस्थपुटितावतारेण वनतरङ्गिणीश्रोतसा भग्नगमनत्वरस्तरसान्तरिक्षमुदपतत् । उत्पत्य चाति-
दूरमूरीकृतकुबेरदिङ्मुखाभिमुखयात्रो गात्रनिर्वापणाय परितः प्रकीर्णेन विस्तारिणा कराग्रशीकरजलासारेण
निर्भरान्धकारितगगनगर्तः पुष्करावर्तजलद इव संवर्तकालमरुताहतो वेगमतिमहान्तमतनोत् [छ] । तेन
चास्य वेगातिशयेन संजातगुरुविस्मयोऽहं मुहुर्मुहुः कौतुकादधोमुखक्षिप्तदृष्टिरस्फुटोपलक्ष्यमाणग्रामनगरां
कीटप्रायजनपदां दूर्वाप्रतानोपमानविततवेलावनखण्डां गण्डशैलप्रख्यविन्ध्य-सह्यप्रमुखभूधरासुरगकन्यका-
निर्मोकसदृशमन्दाकिनीपुरःसरमहासरित्प्रवाहां नङ्गलाकारमानसप्रभृतिदिव्यसरोवरां सर्वत एव चक्षुषा
परिच्छिद्यमानविस्तारामतिदवीयस्तया रसातल इव प्रविष्टामन्धकूप इव निपतितां जातानुतापेन मधुरिपो-
राच्छिद्य बलिनेवात्मसनिधावानीतामधिपर्यन्तामवनिमीक्षमाणः [च], क्वचित् समासन्नतया तपनमण्डल-
स्यातिदुःसहेन तापोष्मणा दह्यमानकायः, क्वचिदयन्नातपन्नता गतैरम्भोदपटलैरुपरिविस्तार्यमाणमांसल-

टिप्पनकम्—संवर्तकाल -क्षयकाल [छ] । नङ्गलम्—अखातसर. [च] ।

पटलस्थपुटितावतारेण विषमेण निम्नोन्नतेन, पाषाणपटलेन—प्रस्तरराशिना, स्थपुटित—आवृत, अवतार—प्रवेशमार्गो यस्य
तादृशेन, वनतरङ्गिणीश्रोतसा वननदीप्रवाहेण, भग्नगमनत्वर. विच्छिन्नगमनवेग सन्, तरसा वेगेन, अन्तरिक्षं
गगनम्, उदपतत् उच्छलितवान्, च पुन, अतिदूरम् अत्यन्तदूरम्, उत्पत्य उद्भूय, ऊरीकृतकुबेरदिङ्मुखाभिमुख-
यात्रः उरीकृता-स्त्रीकृता, कुबेरदिङ्मुखाभिमुखी—उत्तरदिगन्ताभिमुखी, यात्रा—प्रयाणं येन तादृश, गात्रनिर्वापणाय शरीरशोध-
नाय, परितः सर्वत, प्रकीर्णेन प्रक्षिप्तेन, विस्तारिणा दीर्घेण, कराग्रशीकरजलासारेण शुण्डादण्डाप्रसम्बन्धजलकण-
धारासम्पातेन, निर्भरान्धकारितगगनगर्तः निर्भरम्—अत्यन्तम्, अन्धकारित—अन्धकारसमयीकृत, गगनगर्त—आकाशविल
येन तादृश, संवर्तकालमरुता प्रलयकालिकपवनेन, आहत. उद्धूत, पुष्करावर्तजलद इव पुष्करावर्तसन्नरुमेधविशेष इव,
अतिमहान्तम् अत्यधिकम्, वेगम्, आतनोत् विस्तारितवान् [छ] । च पुन, अस्य बुद्धिसन्निकृष्टस्य गन्धगजस्य, तेन अनु-
पदवर्णितेन, वेगातिशयेन वेगाधिक्येन, संजातगुरुविस्मयः उत्पन्नात्यन्ताश्चर्ये, अहम्, मुहुर्मुहुः वारं वारम्, कौतुकात्
औत्सुक्यात्, अधोमुखक्षिप्तदृष्टिः अधोमुखम्—अधोदेशाभिमुख, क्षिप्ता—प्रेरिता दृष्टियैः तादृश सन्, अस्फुटोपलक्ष्य-
माणग्रामनगराम् अस्फुटम्—अव्यक्ताकार यथा स्यात् तथा, उपलक्ष्यमाणा—दृश्यमाना, ग्रामा—गृहसमूहा, नगराणि च
यस्यां तादृशीम्, पुन कीटप्रायजनपदां कीटप्राया—कीटवदणुप्रमाणा, जनपदा—देशा यस्यां तादृशीम्, पुन दूर्वाप्रतानो-
पमानविततवेलावनखण्डां दूर्वाप्रतानोपमाना—दूर्वाख्यतृणपुञ्जतुल्या, वितता—विस्तृता, वेलावनखण्डा—तटवर्तिवनगणा
यस्यां तादृशीम्, पुन गण्डशैलप्रख्यविन्ध्यसह्यप्रमुखभूधरां गण्डशैलप्रख्या—पर्वतच्युतस्थूलशिलातुल्या, विन्ध्यसह्य-
प्रमुखा—विन्ध्यसह्यप्रभृतय, भूधरा—पर्वता यस्या तादृशीम्, पुन उरगकन्यकानिर्मोकसदृशमन्दाकिनीपुरस्सरमहा-
सरित्प्रवाहाम् उरगकन्यकानिर्मोकसदृशा—सर्पकन्याशरीरच्युतत्वतुल्या, मन्दाकिनीपुरस्तराणां—गङ्गाप्रमुखाना, महासरिता—
महानदीना, प्रवाहा यस्या तादृशीम्, पुन नङ्गलाकारमानसप्रभृतिदिव्यसरोवरा नङ्गलम्—अखात सर, तदाकारा,
मानसप्रभृतय—मानसादय, दिव्या—उत्तमा, सरोवरा—कासारश्रेष्ठा यस्यां तादृशीम्, सर्वत एव न त्वेकदेशत, चक्षुषा नेत्रेण,
परिच्छिद्यमानविस्तारां परिच्छिद्यमान—मीयमान, विस्तार—दैर्घ्यं यस्यास्तादृशीम्, पुन अतिदवीयस्तया अत्यधिक-
दूरया, रसातले पाताले, प्रविष्टामिव कृतप्रवेशामिव, पुन अन्धकूपे अन्धे—अन्धकारपूर्णे कूपे, निपतितमिव अधोगता-
मिव, पुन जातानुतापेन उत्पन्नपश्चात्तापेन, बलिना तदाख्यदानवेन्द्रेण, मधुरिपो. विष्णो, आच्छिद्य बलाद् गृहीत्वा,
आत्मसन्निधौ स्वनिक्टे, आनीतामिव उपस्थापितामिव, अधिपर्यन्ता समुद्रपर्यन्ताम्, अवनिं पृथ्वीम्, ईश्रमाणः
अन्नलोकमान [च] । क्वचित् कस्मिंश्चित् प्रदेशे, तपनमण्डलस्य सूर्यमण्डलस्य, समासन्नतया सन्निहिततया, अति-
दुस्सहेन अतिदुःखसहेन, तपोष्मणा तदीयकिरणोष्णतया, दह्यमानकाय. सन्त्यमानशरीर, पुन क्वचित् कस्मिंश्चित्
स्थले, अयन्नातपन्नतां अकृत्रिमच्छत्ररूपता, गतैः आपन्नै, अम्भोदपटलैः मेघगणै, उपरिविस्तार्यमाणमांसलच्छायः

हर्तुमिष पार्वती-कमल्योरुत्पासिता कमल्योमिता वेषेन ज्वलयेकधसतिः सकलस्यापि भवभरणकमल्युत्प
 वर्तिनो राजकोकस नान्या महाराजकन्या ? वा तत्र कदलीगृहे गृहीतविरहिणीजनाकस्या ज्ञापिता कुमा
 मस्वरुपम् [ग] । इति सकौमुकेन पृष्ठः समरकेतुना विहस्य हरिवाहनः सहर्षमुवाच—युग
 कथयामि यदि ते कौतुकम्, अवहितो भव, प्रभूतमिवमाक्येयम्, अथवा पृथा समाम्भयनेयम्,
 भूम्ना निरन्तराभ्यर्षसरसो मदीयवृत्तान्तः करिभ्यत्यवधानवन्त भवन्तम् । तथा प्रत्यक्षमेव भवतस्तथा
 स गन्धधारणः स्फुण्डवद्व्यासन ज्ञासनानन्तरमेव साम्भसावाधोरणैरकृतसत्त्वरोपसर्पैरनर्पि
 मुद्रहन् मामत्रिगङ्गायात् ततो निगम्य तेनैव गिरितटेन यथोत्तरप्रकटितज्वरः पृष्ठतो वदन्तिरन
 वाहैर्वाहिनीपतिभिरन्यैश्चावदपरिकरैः परिकरमेण्ठवण्ठप्रायैः प्रजविभिः सैन्ययोधैरनुपद्वयम्
 मार्गमगमत् [घ] । अन्वरितेषु च निरन्तरेव नतरुस्तन्वैर्विहृतिसंवलितेषु सर्वेष्वनुपदिषु ओद-

टिप्पनकम्—वैश्वर्यं (पवनं) बभूवोपाजम् । बाक्यम्—नेक्यम् [ग] । अनुपद्वयमा
 [घ] ।

पार्वती कमल्योः गौरी-कमल्योः रूपगर्वे धीनर्वाभिमालम्, अपहर्तुमिष ह्रीर्हृमिष --
 र्पं तत्रैव एकवृत्तिः—एकवृत्तिर्देवि विवाहस्थानं यस्याः सा कमल्योमिता कमलोद्भवेन
 स्या पुन मधुभरणकमलानुवर्तिनः त्वरीनपापपहजागुवाचिः सकलस्यापि कौत्सापि
 मास्या भवभरणीया सा वृष्टिपोरपीभूताः महाराजकन्या राजपुत्रिका सा तत्र वसि
 गृहीतविरहिणीजनाकस्या कृमिकोमिनीजनकैसा कुमारेण भवता मस्वरुपं मदीनं न
 मा परिचायितेत्ये [ग] । इति शर्षं सकौमुकेन श्रीकृष्णवर्णेन समरकेतुना पृष्टा जि
 विहस्य मित्तमरो भूना सहर्षं हर्षपूर्वकम्, उवाच उक्त्वा च सुधरात् [कुमा] यदि
 तर्हि कथयामि विहायवामि अवहितः भोर्दे सावधानो भव इवम् अनुपद्वयमगमत्,
 वक्यम् प्रभुम् अपिम् । अपवा इयं त्वत्प्रकटित्यमाणा मम अभ्यर्षना भवभानप्रार्थन
 वाह्येन निरन्तराभ्यर्षसरसः अनवरतमाभ्यर्षसाद्यतः अयं कथमावप्रकार मदीय
 एव भवन्त एवम्, अवधानवन्त सावधानं करिष्यति सम्यक्विधिः । तदा तस्मिन् का
 समधमेन तथा तेन प्रारोच मदान्धः मरुत्तः घ गन्धधारणः गन्धाभ्यवज स्फुण्डवद
 वदं—नमिषं वदं—स्विकम् वासनम्—उपकेचनं देव वारो ज्ञासनानन्तरमेव सम्यक्
 मयात् अकृतसत्त्वरोपसर्पैः श्रीमदुपमतेः आधोरणैः इतिपैः अनर्पिताङ्गुशम्
 वाहनम् अवशम् अनर्पणं तथा सात् तथा स्वच्छन्दमिवै उद्रहन् कर्षभाणं धारकं त
 पर्वतशिष्टम् निगम्य नि सस्य तत्रैव गिरितटेन पर्वतेभ्येन यथोत्तरप्रकटितज्वरः य
 प्रवृत्त ज्वरं क्ये वन ठाणः पृष्ठतः पथात् भायतः वदन्ति मध्यङ्गः अनवरततर्
 निरन्तरं वदन्ता—नमिषताः जाप्य—प्रकट्याः वाहा—अथा र्षसाद्यैः वाहिनीपतिभिः तेना
 परिकरैः ज्ञागात्रकम् परिकरमेण्ठवण्ठप्रायैः ज्ञागात्रकम् यथा परिकारः भागुविशेषा
 परिपायुषा यम्य—वृष्टिपरा वृष्टाः ज्ञागुषा कृपाकैः—प्रभुरी पुना प्रजविभिः केप्रक्य
 रिच साम्ययोर्धः केनामयनभ्ये अनुपद्वयमगमत्, सावहेनानुपद्वयमान किम्यतमपि इति
 न्वदनान् [घ] । वा पुन निरन्तरेः कान्यैः समतकस्तम्यैः वनक्युमैः अन्वरितेषु च
 अनुपदिषु पथात् गम्यन्, सा क्यु वन्तु, विहृतिसंवलितेषु क्यु, मार्गवर्तिना मार्गमे

समुद्रहन् मामुदधिगम्भीरे सरसि तस्मिन्नदृष्टपाराख्ये सत्वरोपसंहृतपुरोगमनमात्मानममुञ्चत् । पतनसम-
नन्तरमेव च तिरोभावमुपगते तत्र निरवलम्बनोऽहं पतनवेगान्निमज्ज्य दूरमतिचिरादुन्मग्नोऽप्यजातसंक्षोभः
पर्यायेण विहितायतोत्क्षेप-विक्षेपाभ्या भुजाभ्यामनवरतमभिमुखाकृष्टसलिलस्तूर्णमेव तीर्त्वा सर उरोदन्नरीर
तीरदेशमस्यासादयम् [झ] ।

तत्र चारोहणसमयलभेन गात्रोद्धूलनरेणुना गगनगमनवेगश्रमविकीर्णत च तस्य करिणः कराग्र-
शीकरजलेन कलुपीकृतं प्रक्षाल्य सुचिरमङ्गमुत्तीर्य मध्यादुद्वाप्य निष्पीडिते निविडमवगलितपर्युषिताङ्गराग-
विमले दुकूलवाससी कृत्वाऽऽचमनजलपानादिकर्म निविश्यैकस्य कूलासन्नवर्तिनो लतागुल्मस्य मूले मुहूर्त-
मतिवाहितश्रमः स्वस्थचेतास्तथा शिलातलोपविष्टमेकाकिनमनिवारितापतत्परुषमध्यंदिनानिललुप्यमानवपुष्प-
मनवरतजायमानकण्ठास्यशोषमात्मानमवलोक्य संजातविस्मयश्चिन्तितवान् [ज] 'अहो विरसता संसार-
स्थितेः, अहो विचित्रता कर्मपरिणतीनाम्, अहो यदृच्छाकारितायामभिनिवेशो विधेः, अहो भङ्गुरस्वभावता

टिप्पणकम्—उरोदन्न-वक्ष.स्थलोर्ध्वप्रमाणम् [झ] ।

तादृश सन्, तथैव पूर्ववदेव, स्कन्धवद्धासनं स्कन्धप्रदेशोपविष्ट, माम्, समुद्रहन् धारयन्, उदधिगम्भीरे समुद्रवन्निधे,
अदृष्टपाराख्ये अदृष्टपारेखन्वर्थनाम्नि, तस्मिन् प्रकृते, सरसि कासारे, सत्वरोपसंहृतपुरोगमनम् सत्वर-शीघ्रम्,
उपसंहृत-निरुद्धम् अग्रगमन येन तादृशम्, आत्मानं स्वम्, अमुञ्चत् पातितवान् । च पुन , पतनसमनन्तरमेव पतना-
व्यवहितोत्तरकालमेव, तत्र तस्मिन्, गजे, तिरोभावम् अन्तर्धानम्, उपगते प्राप्ते, अह पतनवेगात् पतनजनित
वेगवशात्, निमज्ज्य निमग्नो भूत्वा, अतिचिरात् अतिदीर्घकालात्, दूरम्, उन्मग्नोऽपि उद्गतोऽपि, अजातसंक्षोभ-
अनुत्पन्न-सम्पन्न , पर्यायेण क्रमेण, विहितायतोत्क्षेपविक्षेपाभ्या विहितौ-कृतौ आयतौ-बीर्यौ, उत्क्षेप-विक्षेपौ-उत्तान-
वितानौ ययोस्तादृशाभ्या, भुजाभ्या बाहुभ्याम्, अनवरतम् निरन्तरम्, अभिमुखाकृष्टसलिल. अभिमुखाकृष्टानि-
सम्मुखमानीतानि, सलिलानि-जलानि येन तादृश , तूर्णमेव सत्वरमेव, सर. प्रकृतकासारं, तीर्त्वा लङ्घित्वा, उरोदन्न-
नीरम् उरोदन्नम्-वक्ष प्रमित, नीरं-जल यस्मिस्तादृशम्, अस्य सरोवरस्य, तत्प्रदेशम्, आसादय प्राप्तवान् [झ] ।

च पुन , तत्र तस्मिन् तीरदेशे, आरोहणसमयलभेन हस्तिपृष्ठोपरिगमनकालसप्तकेन, गात्रोद्धूलनरेणुना
गात्रेण-शरीरेण, यद् उद्धूलन-वूलीमर्दन, तत्सम्बन्धिन्या रेण्वा-वूल्या, च पुन , गगनगमनवेगश्रमविकीर्णत आकाश-
गमनायासविक्षिप्तेन, तस्य प्रकृतस्य, करिण. हस्तिन , कराग्रशीकरजलेन शुण्डादण्डाप्रवर्तिजलकणेन, कलुपीकृतं
मलिनीकृतम्, अङ्गम् शरीरावयव, सुचिरम् अतिदीर्घकाल, प्रक्षाल्य विशेष्य, पुन मध्यात् ततीराभ्यन्तरात्, उत्तीर्य
ऊर्ध्वमागत्य, पुन , निष्पीडिते संमर्दिते, निविड अत्यन्त, पुन अवगलितपर्युषिताङ्गरागविमले अवगलितै -निष्पतितै ,
पर्युषितै -पूर्वैर्लभै , अङ्गरागै -अङ्गविलेपनद्रव्यै , विमले-मलशून्ये, दुकूलवाससी दुकूले-क्षौमे अधरीयोत्तरीयवस्त्रे, उद्वाप्य
निष्कास्य, पुन आचमनजलपानादिकर्म आचमन-मुखादिप्रक्षालन, जलपान-पानीयपान, तदादिक कर्म-क्रिया, कृत्वा
सम्पाद्य, पुन एकस्य, कूलासन्नवर्तिनः तटनिकटवर्तिन , लतागुल्मस्य लतापुञ्जस्य, मूले अधोदेशे, निविश्य उपविश्य,
मुहूर्तं क्षणम्, अतिवाहितश्रम. उपशमितखेद , अत एव स्वस्थचेताः प्रशान्तहृदय , तथा तेन प्रकारेण, शिलातलो-
पविष्टं शिलापृष्ठोपविष्ट, पुन एकाकिनम् असहायम्, अनिवारितापतत्परुषमध्यंदिनानिललुप्यमानवपुष्पम् अनि-
वारितेन अनवरुद्धेन, परुषेण-तीव्रेण, मध्यन्दिनानिलेन-मध्याह्नकालिकवायुना, लुप्यमान-शोष्यमाण, वपु -शरीरं यस्य तादृशम्,
पुन अनवरतजायमानकण्ठास्यशोषम् अनवरत-निरन्तरं जायमान -उत्पद्यमान , कण्ठास्यशोष कण्ठमुखशोषण यस्य
तादृशम्, आत्मानं स्वम्, अवलोक्य अनुभूय, संजातविस्मय. उत्पन्नाश्चर्यं सन्, चिन्तितवान् आलोचितवान्
[ज] । संसारस्थिते. सांसारिकावस्थाया , विरसता अतार्विकता, अहो आश्चर्यम्, पुन कर्मपरिणतीना कर्म-
विपाकानां, विचित्रता विलक्षणता, अहो आश्चर्यम्, पुन विभवानां वनसपदा, भङ्गुरस्वभावता नश्वरस्वभावता, अहो

समुद्रहन् मामुदधिगम्भीरे सरसि तस्मिन्नदृष्टपाराख्ये सत्वरोपसहृतपुरोगर्मनमात्मानममुञ्चत् । पतनसम-
न्तरमेव च तिरोभावमुपगते तत्र निरवलम्बनोऽहं पतनवेगान्निमज्ज्य दूरमतिचिरादुन्मग्नोऽप्यजातसक्षोभः
पर्यायेण विहितायतोत्क्षेप-विक्षेपाभ्यां भुजाभ्यामनवरतमभिमुखाकृष्टसलिलस्तूर्णमेव तीर्त्वा सर उरोदन्नरीरं
तीरदेशमस्यासादयम् [झ] ।

तत्र चारोहणसमयलघ्नेन गात्रोद्धूलनरेणुना गगनगमनवेगश्रमविकीर्णेन च तस्य करिणः कराग्र-
शीकरजलेन कलुपीकृतं प्रक्षाल्य सुचिरमङ्गमुत्तीर्य मध्यादुद्वाप्य निष्पीडिते निविडमवगलितपर्युपिताङ्गराग-
विमले दुकूलवाससी कृत्वाऽऽचमनजलपानादिकर्म निविश्यैकस्य कूलासन्नवर्तिनो लतागुल्मस्य मूले मुहूर्त-
मतिवाहितश्रमः स्वस्थचेतास्तथा शिलातलोपविष्टमेकाकिनमनिवारितापतत्परुपमभ्यंदिनानिललुप्यमानः
मनवरतजायमानकण्ठास्यशोषमात्मानमवलोक्य संजातविस्मयश्चिन्तितवान् [ज] 'अहो विस्मयः सं-
स्थितेः, अहो विचित्रता कर्मपरिणतीनाम्, अहो यदृच्छाकारितायामभिनिवेशो विवेः, अहो ननु' ।

टिप्पणकम्—उरोदन्न-वक्ष स्थलोर्ध्वप्रमाणम् [झ] ।

तादृश सन्, तथैव पूर्ववदेव, स्कन्धयन्त्रासनं स्कन्धप्रदेशोपविष्ट, माम्, समुद्रहन् गात्रं, उ-
अदृष्टपाराख्ये अदृष्टपारेत्यन्वर्थनान्नि, तस्मिन् प्रकृते, सरसि कासारे, सत्वरोपसहृतपुरो-
उपसहृत-निरुद्धम् अग्रगमन येन तादृशम्, आत्मानं स्वम्, अमुञ्चत् पातितवान् । च उ-
व्यवहितोत्तरकालमेव, तत्र तस्मिन्, गजे, तिरोभावम् अन्तर्धानम्, उपगते सं-
वेगवशात्, निमज्ज्य निमग्नो भूत्वा, अतिचिरात् अतिदीर्घकालात्, दूरं, उन्मग्नोऽप्य-
अनुत्पन्न-सम्भ्रमः, पर्यायेण क्रमेण, विहितायतोत्क्षेपविक्षेपाभ्यां विहित-
वितानौ ययोस्तादृशाभ्यां, भुजाभ्यां बाहुभ्याम्, अनवरतम् निरन्तरं, उन्मग्नोऽप्य-
सम्मुखमानीतानि, सलिलानि-जलानि येन तादृश, तूर्णमेव मुहूर्त-
नीरम् उरोदन्नम्-वक्ष प्रमित, नीरं-जल यस्मिस्तादृशम्, अस्य उन्मग्नोऽप्य-

च पुन, तत्र तस्मिन् तीरदेशे, आरोहणसमय-
गात्रेण-शरीरेण, यद् उद्धूलन-बूलीमर्दन तत्सम्बन्धि-
गमनायासविक्षिप्तेन, तस्य प्रकृतस्य, करिणः शक्ति-
मलिनीकृतम्, अङ्गम् शरीरावयव, सुचिरम् अति-
ऊर्ध्वमागत्य, पुन, निष्पीडिते संमर्दिते, निविडं-
पर्युपिते-पूर्वैर्लघै, अङ्गरागे-अङ्गविलेपनं, नि-
निष्कास्य, पुन आचमनजलपानादि-
सम्पाद्य, पुन एकस्य, कूलासन्नवर्ति-
मुहूर्तं क्षणम्, अतिवाहितश्र-
पविष्ट शिलापृष्ठोपविष्ट, पुन उन्म-
वारितेन अनवरत्नेन, प्र-
पुन अनवरतजायमान-
तादृशम्, आत्मानं-
[ज] । स-
विपाकान्

विभवानाम् । अथैव तादृशि दृणीकृतत्रिवृत्तपतिविमानसौन्दर्यसंपत्ति निजे सद्यसि सुहृत्समेतो वीण्याबाधनादि
 विनोदजनितमानम्भुमनुभवमवस्थितोऽभयैव दुर्गगिरिकान्तारमण्यवर्ती परिवृतो वनधापवृद्धैरुपैवेक्षिक-
 पथिकसामान्यमवस्थानिधेयम् [ट] । एषमस्वस्वमानसो मानयामि न त्वं यत्त्वम्, न ते राजानः, न स
 महाभयजप्रदासहृत्ससंकुलः स्तब्धावारः, न ते छत्रचामरावयो नरेन्द्राजकाराः, न तानि भवन्हारीनि
 चारणस्तुतिवचनानि, सर्वमेव सप्रविज्ञानोपम संपन्नम् । आस्तां न तावन्मवप्रजासन्नम्, आरोप्य तेन
 स्तब्धमालीचमहमेतां भूमिमान्ताः, यथा सार्धं मयैवास्मिन्नगावससिद्धे सरसि मग्नः, सोऽपि नास्ति प्राक्-
 भूतो मे पट्टधारजः । न ह्यायते वराकस्य किं तस्य वृत्तम्, किमतिवेगपतनात् गुरुत्वाच्च कायस्य गत्या दूरमस्य
 सरसो मूलपट्टे विद्यतो गाढम्, एतान्तराद्य एव गच्छन् ह्येकया समकाश्मेय प्रपायितौ शक्यीकृत्य क्यसिद्धे
 महाकायैर्जलबैरैः, एतापरमवस्थान्तरं किमपि संप्राप्तः [ट] । किं वैकमिह शोच्यते, सर्वं एवायमेवप्रकार
 संसारः । इह तु चित्तं पवीट्टशमप्येनमवगच्छतामीदृशीमपि भाषानामनित्यतां विभावयतामीदृशानपि वृक्ष-
 भिशोपाननुभवतां न जासुप्तिअन्तान् विरम्यते चित्तम्, न विशीर्यते विपयामिद्वयः, न मङ्गुटीमवशि

थावर्षम् । अथैव अस्मिन्नेव दिने दृणीकृतत्रिवृत्तपतिविमानसौन्दर्यसम्पत्ति तुनीत्या-दुष्कृतामापायिता त्रिवृत्त-
 किमप्यस्य-दुष्कृतामप्यमानस्य वी-दर्यसम्पत्-मनोहरत्वसम्पत्तिर्निजं तादृशे निजे कल्पिते तादृशि छत्रचामरे सद्यसि यौ
 सुहृत्समेतो सुहृत्-समरुद्धेनुसङ्घमिन्नेव समेत-सहित वीण्याबाधनादिविनोदजनितं वीण्याबाधनादिवीणाबाधनादिव
 भानन्वम्, अनुभवम् आकारम् अहम्, अथैव अस्मिन्नेव दिने दुर्गगिरिकान्तारमण्यवर्ती दुर्गज-दुर्गेन वन्द्य
 सन्नमसि विरे-वर्षितसम्पत्तिवयः कान्तास्य-यस्य सन्पत्ती-न-अस्य सन् धनव्यापवृद्धाते वनसम्पत्तिवृद्धिपट्टादी
 परिवृतः परिवर्द्धित अन्वपैवेक्षिकपथिकसामान्यम् इतरेष्वेवपथिकविश्रामान्यम्, अथस्याविश्रायं पुरस्तात्
 अयस्यितः प्रात [ट] । एषम् अनेन प्रगारेण अस्वस्वमानसः स्यात्त्वयव्य मानयामि नन्वे तत् त्वुभूतार्
 राज्यं न अस्तीति श्रेयं त् परेषुभूताः यथा परिकिताः राजानः न सन्तीति श्रेयः मयाभ्यगजप्रदासहृत्ससंकुल
 मन्त्रान्नामो-मन्त्रान्नामो गच्छन्तां-गच्छन्तां उच्छेप्यं चक्रुः पूर्णः सः ननुभूतार् स्तब्धावारः चित्तिं रामभावी,
 वा न अस्तीति श्रेयः । छत्रचामरावयः तं अनुभूतार् मरेन्द्राजकाराः दृग्भूतानि न सन्तीति श्रेयः पुनः अथवहारीनि
 धनविवानि तानि सुवृक्षानि चारणस्तुतिवचनानि धनविवनलुडिवाक्यानि न सन्तीति श्रेयः । सबभैर भयुक्तेषु
 मन्त्रमव वलु, स्यापिद्वानोपमं स्वप्रकल्पितेहाप्युत्तं विष्णोति यावत् सन्नपद्यं वृत्तम्, यद्यदासन्नम् अस्तिहृत्सम्,
 अम्पत् अनुपदराकम्पाद्य स्मृतिरिषं वलु, तावत् आस्तां शिष्टम् । येन आत्मीयं अस्मिं स्तब्धं हृदये, आरोप्य
 अथिद्वय्य एताम् एताम्, भूमिम्, अहम् आनीताः प्रपितः, च पुनः यो मयैव सार्धं छः अगाधसङ्घि
 भवत्स्यस्य अस्मिन् अस्मिन् अस्मिन् सरसि वापारे मग्नः अन्तर्जनः यो मम प्राक्भूता प्राक्स्व छेऽपि
 पट्टधारजा प्रपायती मानि न ह्यायते निनीवत वराकस्य वनीवस तस्य पट्टारवस्य किं श्रेयं वृत्तं उमापार
 मातं वा तदादि अतिवेगपतनात् विगातिव्यस्य फननादेताः च पुनः कायस्य वरीस्य गुरुत्वेक्यो इह यथा अस्य
 प्रहस्य सरसः उमापार मूलपट्टे अथकनारव गाढम् अस्मत् विद्यद्यः निरवः हिम् उत नितस्वत हेतुया
 थोदस्य वापत्त समकाश्मेय एकात्मन्य प्रपायितौ । प्रयैव इतपायनेः महाकायैः विभावयतीरे जलधरा
 नद्यादिनि शक्यीकृत्य वृत्तं ह्यथा मय एव कल्पितः भविष्यति उत नितस्वत अपरम् उकारत्वात्प्रतिनिधं
 किमपि अर्थव्यतयिष्यम् अथस्यान्तरम् अन्त्यामं संप्राप्तं तन्मयगुभूतानं मयैव च पट्टारव इत्यनुभूते
 [ट] । न पुन इह संगरे एक प्रहृष्टदिमानं किं शोच्यते शोच्यन्तीतिवत् सद्य एव तमद्य एव अने कला
 एवमप्यटा एताद्य एवमप्य । इह तु चिद्यम् आध्वम्, यत् कला एवमे एताम् इहते वरस्य
 अपरपट्टामपि जानतामपि पुनः प्रायानां सन्ताम् ईदृशीम् एवमप्यटा अस्तिस्वतां भिन्नप्रणी विभाज
 तापि विभावयतामपि पुनः ईदृशान् अनुपदरव्यमन्त्र दद्याद्विदपान् अस्वामिन्नेव अनुभवतामपि

भोगवाञ्छा, नाभिधावति निःसङ्गतां बुद्धिः, नाङ्गीकरोति निर्व्यावाधनित्यसुखमपवर्गस्थानमात्मा । 'सर्व-
थातिगहनो वलीयानेप संसारमोहः' इति परिभाव्य मनसा मुहूर्तमुत्थाय तस्मात् प्रदेशात् स्वदेशदर्शन प्रति
निराशो निकटवर्तिनं ग्राम नगरमाश्रमं वान्वेपयितुकामो निमिच्छीकृत्य दिशमेकां शनैः शनैरुदचलम् [ड] ।

प्रचलितश्च स्तोकमन्तरमेकत्रातिसूक्ष्मसुकुमारसिकते निरन्तरोद्भिन्नकुसुमगुच्छलतागुल्मोपगूढपर्यन्ते
गलितहंसगलरोमस्तोमपक्ष्मलक्ष्मातले मुक्ताशुक्तिसपुटश्रेणिशारितोदरे विरतशर्वरीविरहशोककोकमिथुनानु-
भूयमानसान्द्रनिद्रे द्राघीयसि सरस्तीरसैकते विभाव्यमानव्यक्ततरविन्यासा दूरविच्छिन्नान्तरतया क्षितितलाधि-
कनिमग्नचरणतलतया च प्रकटितगतित्वरातिरेकाः सर्वदिङ्मुखाभिमुखीरनेका मानुपपदश्रेणीरपश्यम् [ढ] ।

दृष्ट्वा च किञ्चिदुच्छ्वसितहृदयो निरीक्ष्य निपुणमल्पप्रमाणतया ललितसकलावयवतया च स्त्रीजन-

टिप्पणकम्—शारित कर्तुरीकृतम् [ढ] ।

भुजानामपि, जन्तूनां जीवानां, चित्तं मानसं, जातुचित् कदाचित्, न विरज्यते वैराग्यमाप्नोति, पुन विषयाभिलाषः
चास्त्रशब्द रपरसगन्धाकाङ्क्षा, न विशीर्यते निवर्तते, पुन भोगवाञ्छा विषयभोगेच्छा, न भङ्गुरीभवति विनश्यति, पुन
बुद्धि, निःसङ्गताम् अनासक्तिम्, अभिधावति सत्त्वरमसिगच्छति, प्राप्नोतीत्यर्थं, पुन आत्मा, निर्व्यावाधनित्यसुखं
निर्व्यावाध-दुःखासम्भिन्नं, नित्यम्-अविनश्यं यत् सुख तद्रूपम्, अपवर्गस्थानं मोक्षस्थानं, न अङ्गीकरोति स्वीकरोति,
अभिप्रेतीत्यर्थं, सर्वथा सर्वप्रकारेण, अतिगहनः अतिनिविड, अत्यन्तदुःखमयो वा, पुन वलीयान् बलवत्तर, एष-
अनुभूयमान, संसारमोहः ससारानुराग, इति इत्थं, मनसा हृदयेन, परिभाव्य विचार्य, पुन तस्मात्, प्रदेशात्
लतागुल्मरूपात् स्थानात्, उत्थाय, स्वदेशदर्शनं प्रति स्वाभिजनदर्शनविषये, निराशः आशाशून्य सन्, निकटवर्तिनं
समीपस्थ, ग्राम नगरं, वा अथवा, आश्रमम् ऋषिस्थानम्, अन्वेपयितुकामः अन्वेपयितुमिच्छुः, एकां दिश निमिच्छीकृत्य
लक्ष्मीकृत्य, शनैः शनैः मन्द मन्दम्, उदचलं प्रचलितवान् [ड] ।

त्र पुन, स्तोकं किञ्चित्, अन्तर दूरं, प्रचलित. प्रयात, एकत्र एकस्मिन्, सरस्तीरसैकते कासारतटवर्ति-
सिक्तामयप्रदेशे, मानुपपदश्रेणीः मनुष्यपदपङ्क्ती 'अपश्यं दृष्टवानहम्' इत्यश्रेणान्वेति, कीदृशे ? अतिसूक्ष्मसुकुमारसिकते
अतिसूक्ष्मा-अत्यणुप्रमाणा, पुन सुकुमारा कोमला, सिकता-वालुका यस्मिस्तादृशे, निरन्तरोद्भिन्नकुसुमगुच्छलता-
गुल्मोपगूढपर्यन्ते पुन निरन्तरोद्भिन्नै-अविरतप्ररुद्धै, कुसुमगुच्छै-पुष्पस्तवकै, लतागुल्मै-लताभि, गुल्मै-स्कन्धरहित-
तद्यभिश्च, यद्वा लतास्तम्बै, उपगूढ-आवृत, पर्यन्त-प्रान्तभूमिर्भूय तादृशे, पुन, गलितहंसगलरोमस्तोमपक्ष्मलक्ष्मातले
गलितेन-पतितेन, हंसगलरोमस्तोमेन-हंसगण्डस्थलसम्बन्धिरोमावल्या, पक्ष्मल-सकुल, क्ष्मातल-पृथ्वीतल यस्मिस्तादृशे, पुन
मुक्ताशुक्तिसपुटश्रेणिशारितोदरे मुक्ताशुक्तीनां ये सम्पुटा-सच्छिष्टस्वरूपाणि, तदीयश्रेण्या-तदीयपङ्क्त्या, शारित-चित्रि-
तम्, उदरं-मर्थं यस्य तादृशे, पुन विरतशर्वरीविरहशोककोकमिथुनानुभूयमानसान्द्रनिद्रे विरत-निर्वृत, शर्वरी-
विरहशोक-रात्रिकालिकविश्लेषदुःख येषां तादृशै, कोकमिथुनै-चक्रवाकदम्पतिभिः, अनुभूयमाना-प्राप्यमाणा, सान्द्रा-निविडा,
निद्रा यस्मिस्तादृशे, पुन द्राघीयसि अतिदीर्घे, कीदृशीर्मानुषपदश्रेणी ? विभाव्यमानव्यक्ततरविन्यासा. विभाव्यमान-
प्रतीयमान, व्यक्ततर-स्फुटतर, विन्यास-विक्षेपो यासां तादृशी, पुन दूरविच्छिन्नान्तरतया दूरे विच्छिन्न मग्नम्, अन्तरम्-
अवकाशो यासां तादृशतया, पुन, क्षितितलाधिकनिमग्नचरणतलतया क्षितितले-भूतले, अधिकम्-अत्यन्त, निमग्नम्-
अन्तर्लानं, चरणतल-पादतलं यासां तादृशतया, प्रकटितगतित्वरातिरेकाः प्रकटित-प्रत्यायित, गतित्वरातिरेक-गमन-
वेगतिशयो यासां तादृशी, पुन सर्वदिङ्मुखाभिमुखीः निखिलदिगन्ताभिमुखं गत्वरी, पुन अनेका. अधिका, [ढ] ।

च पुन, दृष्ट्वा तद्दर्शनानन्तरं, किञ्चिदुच्छ्वसितहृदयः इषदुज्जीवितहृदय, निपुणं सम्यक्, निरीक्ष्य अवलोक्य,
अल्पप्रमाणतया अल्पाकारतया, च पुन, ललितसकलावयवतया मनोहरसर्वावयवतया, एताः पदपङ्क्तय, स्त्रीजनस्य
स्त्रीव्यक्तीनामेव, सम्भवन्ति, न तु पुरुषाणां पुण्यक्तीनाम्, इति इत्थं, विकल्प्य विविच्य, तासु पादपङ्क्तिषु मध्ये, अतिशय-

मसृणमांससाभोग जघनभागमुद्ब्रह्मन्तीम् [घ], अखिरत्वविभाष्यमानमरकतेन्द्रनीलकुङ्कुमिन्द्रककल्पा उद्बु
 मन्तमिष समन्ततः पर्यन्तेषु भ्राम्यया वेद्येवाविष्टप्रपुत्रस्य शृङ्गारजलधेः समवसारसंज्ञैश्चकञ्चविकापय
 काञ्चिज्जयया वक्षयितविशाखभोगिपुलिनाम् [न], अगाधनामिषिवरवारितप्रसरामभिनवाभ्येनाक्षपटवमा
 स्वाप कायस्येन तरुणिन्ना तत्क्षणाभिगतराभ्यस्य रसिप्लेरेसिताक्षरभेगिमिष वृद्धितामसिभ्रयस्यसुसुभ्रमार
 रेखा रोमराशिमुषरेण्योद्ब्रह्मन्तीम् [प], ऊर्ध्वरेखाकाररोमापलीसमविमलोभयविमागस्य मध्येऽपिक्तनोरि-
 विष्यलसारािफळकसोदरोदेशस्य क्षिरसि जातान्योऽन्यघट्टनेन खर्णशारद्वयेनेष सुवृष्टकठिनपीनपूष्टेन क्षन्
 पीठोभयेन स्फुटावेदितमनोमषविज्ञयाम् [फ], उपरिपर्वस्तकूर्णभरणप्रभाकिरणसंभारेण तद्भ्रश्रिषामिषः
 क्षत्तोशमागेन मित्तहरियादरोषिषा मुञ्जलताद्वयेन द्विगुणितप्रलम्बबन्धम्यक्राञ्जन्वयैकस्यकम् [ब],

टिप्पणकम्—अभिनवागतानासपटवमास्थया कायस्येन तदभिज्ञाऽसिताक्षरभेगिमिष एकत्र कायस्ये-
 वरुणरीषिना वक्ष्यपठं-करप्ययत्तम् वक्ष्यास्य मन्थक ताद्वयेन करिपरिषा अभिनवागतेन अक्षपटवम्—इति
 संघात्प्रप्यास्य [प] । रेखा-रामि वन्धप्रति, शारद्वयेन साक्षिपुत्रेन [फ] । वैक्यपथं-स्वभन्निवस्यम् [ब] ।

अक्षुर्ष-पूर्वरीमागे यस्य ताद्वयेन परिजाहिमा रीषेन ऊरुपृष्ठीरद्वयेन बह्वाहपनिवद्वयेन अक्षुण्यपार्श्वम् अक्षु-
 र्मन्तिकर्त पर्य-समर्षं यस्य ताद्वं पुनः कुक्षुमास्यपशिर्षा कुमुदाकस-कर्मदेवस्य पशिर्षा-सुराणां निश्चानमवि-
 क्षिखाफळकमिष निगानार्थ-टीरनीकरपार्थ मरु मभिक्षिताकूर्ण-मभिवपसिताकूर्ण उद्बुष्मिष पुनः अतिविशाखमसृण
 मांससाभोगाम् अतिविशाख-अस्त्वन्तिष्ठतः मसृणः-विज्ञानः मसृणः स्तुतय आभोग-मन्थकं यस्य ताद्वं जघन-
 मार्गं अटियरोमायम्, उद्ब्रह्मन्तीं पारजन्तीम् [घ], पुनः काञ्चिज्जयया अक्षकारेण्यमा वक्षयितविशाखभोगि-
 पुलिनां वक्षयितं वेदितं निहाळं भेदिपुलिनां-अटियरोमायस्येन स्वर्षं यसात्ताद्वं क्षीरसा । अखिरत्वविभाष्य
 मानमरकतेन्द्रनीलकुङ्कुमिन्द्रककल्पा अखिरत्वं-निरन्तरं, विभाष्यमानं-इत्यमानं मरकतस्य इतिमथि इन्द्रनीलस-
 नीलस्यैः इन्द्रनीलस-रक्षवर्णमभिक्षिपेस्य पार्श्वं-पार्श्वं यसां ताद्वसा पुनः अक्षुर्षं पार्, अक्षुष्मिष प्राप्नुमिष सन्ततता
 ज्वेतः पर्यन्तेषु निरन्ध्रप्रपुत्र्यु, भ्राम्यया विनरितया पुनः अतिवृष्टप्रपुत्रस्य अक्षुण्यपार्श्वस्थितस्य शृङ्गारजलधेः
 शृङ्गारससागरस्य वेद्येव अक्षुक्षुपुत्रेया पुनः समवसारसंज्ञैश्चकञ्चविकापया समवसारसंज्ञैश्चक-मत्ततवाक्य-
 पक्षिमिषेपक्ष कक्षमित्तपया यजुनिवाचवा [न] । पुनः क्षीरपीम् ! उद्वरेण उरुधारा रोमराशि रोमाकूर्णम्, उद्ब-
 ह्मन्तीं पारजन्तीम्, क्षीरपीम् ! अगाधनामिषिवरवारितप्रसराम् अगाधिन अतस्पर्येन नामिषिवरेण-नामिष्येण
 वारित-अथइत्य प्रस्य-निहाणे यसात्ताद्वीम् पुनः अक्षपटवम् इतिमसुप्तानम्, मास्यय अयास पक्षे अक्ष-
 स्तानमप्यास्य अभिनवागतानं अक्षिरागतेन कायस्येन एपीत्यन ज्ञे कामसाक्येऽस्यकवाटिषिसेनेन तदभिज्ञा
 ताद्वयेन तत्क्षणाभिगतराभ्यस्य अक्षप्रप्रताभिपन्नस्य रसिप्लेः कामदेवस्य वृद्धितां वृष्टिपचतुस्रपिपियम्, असिता
 क्षरभेगिमिष त्वाङ्गवममापरद्वप्पमार्षपरिष्णिकेकुत्रेया पुनः अतिशयनक्षत्रसुसुभ्रमाररेखां अक्षिषेन अयना-
 विषया सुसुभ्रारा-कोमथ च रेखा यसात्ताद्वीम् ; [प] । पुनः क्षीरपीम् ! सन्तर्पितोभयेन अनात्यप्रवेष्टयेन
 स्फुटावेदितमनोमषविज्ञयां स्युं स्वर्षं यसां यसां तथा आधेयितः निष्पिपिषा मनोमस्य-कामदेवस्य निवहा-
 न्कथं यसां ताद्वीम् क्षीरस्य ! ऊर्ध्वरेखाकाररोमापलीसमविमलोभयविमागस्य ऊर्ध्वरेखाकारा-ऊर्ध्वगमि-
 रेखाकपमा रोमावस्था-रोमपुत्रा धर्म-गुण यसां यसां तथा मित्तक पुनःकठः उभयविभाग-वृष्टिबन्धमिमायो यस्य
 ताद्वस्य पुन मध्ये मध्यभागे अधिष्ठततो। अक्षन्तरस्य अतिविशाखसारािफळकस्य अक्षिरीषं क्षीरमयावक्ष्य-
 यस्य उद्वरोदेशस्य उरुधरेदस्य क्षिरसि ऊर्ध्वभागे जातान्योऽन्यघट्टनेन अक्षप्रप्रत्यरस्येन खर्णशारद्वयेनेष
 सुवृष्टकठिनपीनपूष्टेन वृशत-धुर्लुधं वटिनं-वट्येरी पीनं-स्वर्षं च इदं यसां ताद्वस्य [फ] । पुनः क्षीरपीम् ! मुञ्जलताद्वयेन क्षतागाराद्वयंन द्विगुणितप्रलम्बबन्धम्यक्राञ्जन्वयैकस्यकम् इति
 द्विगुणितं प्रसम्भं प्रार्षेण अन्धमानं अन्धप्रस्य-अन्धशारासुपुष्ट्यो प्राञ्जन्वयैकस्यकम् यसां यसां यसां यसां पुनःयान

अधिकबहलेन विस्तारिणा मरकतोर्मिकारागपटलेन घटितविनीलबाह्यपत्रपरिपाटि द्विधा विपाट्यै लक्ष्मीनिवासतामरसमिव निर्मितेनेव सरलकोमलारुणाङ्गुलीदलभृता पाणियुगलेन भ्राजमानाम् [भ], तत्कालमर्जितबलेन निर्जित्यार्पितं कन्दर्पेण हासमिव हारं हारमुरसा स्वधामधवलितस्तनकलशकैलाशभूधरं धारयन्तीम्, अदृष्टपूर्वपार्वणचन्द्रदर्शनकौतुकेन युगपदुपागताभ्यामुदयास्तसंध्यातपस्तवकाभ्यामिव विबुद्धे- वन्धूकपुष्पपुटपाटलाभ्यामधरोष्ठविम्बाभ्यामधिष्ठितमुखीम् [म], उद्गावितरतिप्रीतिदर्पणभ्रमेण स्वच्छ- कान्तिना कपोलयुगलेन स्निग्धनीलालकलता इव छायागताः कुरङ्गमदपत्राङ्गुलीरुद्धहन्तीम् [य], अतिरेक- तरलतारमायतस्फारधवलोदरशोभिषफरद्वन्द्वमिव भुवनत्रयजयाय विहितयात्रस्य मकरकेतोः शकुनसंपादना-

टिप्पणकम्—ऊर्मिका—मुद्रिका, घटितविनीलबाह्यपत्रपरिपाटि इति निर्मित क्रियाविशेषणम् [भ] । तत्कालमर्जितबलेन निर्जित्यार्पितं कन्दर्पेण हासमिव हारं हारमुरसा । स्वधामधवलितस्तनकलशकैलाश- भूधरम् हार—मुक्ताकलाप, कीदृशमिव ? हासमिव, किम्भूत हास ? हार शङ्करसत्कम्, किम्भूतम् ? अर्पितम्, केन ? कन्दर्पेण—कामेन, किं कृत्वा ? निर्जित्य—अभिभूय, कथं ? तत्काल—तस्मिन् काले, कीदृश हार हास च ? स्वधाम्ना—स्वतेजसा, धवलित, स्तनकलशाधेव स्तनकलशवद् वा कैलाशभूधरो येन स तथोक्तम् [म] ।

वैकक्ष्यकाम्—यज्ञोपवीतन्यायेन उरसि तिर्यक्क्षिप्तमाल्य च यस्यास्तादृशीम्, कीदृशेन तेन ? उपरिपर्यस्तकर्णाभरणप्रभा- किरणसम्भारेण उपरि पर्यस्त—ऊर्ध्वविकीर्ण, कर्णाभरणप्रभारूपाणां कर्णालङ्कारकान्तिरूपाणां, किरणानां, सम्भार—राशि- र्यस्य तादृशेन, पुन- तद्भारादिव कर्णाभरणप्रभाभारादिव, अभितः सर्वत, स्रस्तांशभागेन स्रस्त—पतित, अशभाग— स्कन्धभागो यस्मिस्तादृशेन, पुन भिन्नहरितालरोचिषा भिन्नस्य—चूर्णितस्य, हरितालस्येव, तदाख्यौषधेरिव, रोचि—पीत- कान्तिर्यस्य तादृशेन [ब], पुन कीदृशीम् ? पाणियुगलेन हस्तद्वयेन, भ्राजमानां शोभमानाम्, कीदृशेन ? अधिक- बहलेन अतिप्रचुरेण, विस्तारिणा परित प्रसारिणा, मरकतोर्मिकारागपटलेन मरकतमणिमयाङ्गुलीयककान्तिरूपापेन, पुन लक्ष्मीनिवासतामरसं श्रीदेवीनिवासभूतकमलं, द्विधा द्वाभ्या प्रकाराभ्या, विपाट्य विदार्य, घटितविनील- वाह्यपत्रपरिपाटि घटिता सम्पृक्ता, विनीला—अतिनीलवर्णा, बाह्या—वहि स्थिता, पत्रपरिपाटी—पत्राकाररचनापङ्क्तिर्यस्मिस्तादृश यथा स्यात् तथा, निर्मितेनेव रचितेनेवेत्युत्प्रेक्षा, सरलकोमलारुणाङ्गुलीदलभृता सरलानि—ऋजूनि, कोमलानि, अरु- णानि—रक्तानि च यानि अङ्गुलीरूपाणि दलानि—पत्राणि, तद्भृता—तद्भारयित्रा [भ], पुन कीदृशीम् ? उरसा वक्षसा, हारं मुक्तामाल्य धारयन्तीम्, कीदृशम् ? अर्जितबलेन अतिशययुक्तसामर्थ्येण, कन्दर्पेण कामदेवेन, निर्जित्य विजित्य, तत्कालं तस्मिन् क्षणे, अर्पितं समर्पित, हारं शङ्करसत्क हासमिवेत्युत्प्रेक्षा, कीदृशं हारं हास च ? स्वधामधवलितस्तनकलश- कैलाशभूधरं स्वधाम्ना—स्वकान्त्या, धवलित—शुभ्रीकृत, स्तनकलशरूप—कलशाकारस्तनरूप कलशाकारस्तनवद् वा, कैलाश- भूधर—कैलाशपर्वतो येन तादृशम्, पुन कीदृशीम् ? अधरोष्ठविम्बाभ्यां निम्नोष्ठैरूपविम्बफलाभ्याम्, अधिष्ठितमुखीम् आश्रितवदनाम्, कीदृशाभ्याम् ? अदृष्टपूर्वपार्वणचन्द्रदर्शनकौतुकेन अदृष्टपूर्वस्य—पूर्वमदृष्टस्य, पार्वणचन्द्रस्य—तन्मुख- रूपपूर्णिमाचन्द्रस्य, दर्शनकौतुकेन दर्शनोत्सुक्येन, युगपदुपागताभ्याम् एककालोपस्थिताभ्याम्, उदयास्तसंध्यातप- स्तवकाभ्यामिव उदयास्तसम्बन्धिसन्ध्याकालिकरक्तातपुञ्जाभ्यामिवेत्युत्प्रेक्षा, पुन विबुद्धवन्धूकपुष्पपुटपाटलाभ्या विबुद्धस्य—विकसितस्य, वन्धूकपुष्पस्य—तदाख्यरक्तपुष्पस्य, यत् पुटं—सञ्छिष्टस्वरूप, तद्वत् पाटलाभ्यां—रक्ताभ्याम् [म], पुन कीदृशीम् ? उद्गावितरतिप्रीतिदर्पणभ्रमेण उद्गावित—स्वस्मिन्नुत्पादित, रते प्रीते—रतिनाश्रया प्रीतिनाश्रयाश्च कामदेव- पत्न्या, दर्पणयो—आदर्शयो, भ्रमो येन तादृशेन, स्वच्छकान्तिना विमलद्युतिना, कपोलयुगलेन गण्डद्वयेन, कुरङ्गमद- पत्राङ्गुली. कुरङ्गमदस्य—मृगमदस्य, कस्तुरिकाया इत्यर्थं, या पत्राङ्गुल्य—पत्राकाररचना, ता, उद्ग्रहन्तीं धारयन्तीम्, कीदृशी ? का इव ? छायागताः प्रतिविम्बरूपेणापतिता, स्निग्धनीलालकलता इव सरसनीलवर्णचूर्णकुन्तललता इवेत्यु- त्प्रेक्षा [य]; पुन कीदृशीम् ? अभिमुखं समुख, नयनोत्पलद्वन्द्वं नयनकमलद्वय, दर्शयन्तीं दृष्टिपथमवतारयन्तीम्, कीदृशम् ? अतिरेकतरलतारम् अतिरेकेण—अतिशयेन, तरला—चञ्चला, तारा—कनीनिका यस्मिस्तादृश, पुन भुवनत्रय-

पैमुत्पावित वैनेन नबनेत्सकद्रन्त्रमभिमुख वशैयन्तीम् [र], अचक्षमभिवालुकापुलिनशङ्कया निम्नि छन्द
 मभ्यमधिकयितस्य क्षिमकरकुण्डस्य शृङ्गकोटिम्यामिव तिर्यगुभयतः पर्यस्ताभ्यामसितकुटिकायताभ्यां भ्रूषुत्तरी
 भ्यामुत्पासिवाम्, अधिकतरचारुतारोपणाय संभारयितुमवनिष्ठमोष्ठरुक्चरगमिष ङोचनान्तयोरनवरतङ्क-
 गतागतेनात्कम्पुसुरमिष्य आसपयनेन निविहपुष्पापीडपरिमलहृत्त्वानि व्रादेष मधुकरकुलानि सम्भयन्तीम्
 [ल], अधिगतसमस्ताम्भोजगुणसपवापि नखमभिमयूखोद्भासितेन वृक्षिणेतारपाणिना गृहीतचारुपुटकिनी-
 पत्रपुटामासभवद्विविदपेषु पुष्पावच्यसाभरन्तीम्, एकाकिनीमेकं चाक्षिप्रमपदयम् [व] ।

तस्माच्च विग्व्यापिना तेन दीप्तिपटलेन रूपसाधय्ययौषनपुरोगैश्च मित्रमावमेकत्रागतेरङ्कखटागुपै-
 निताम्त्वमानीतविस्वयोऽह मनस्रकरवम्—

‘प्रहृक्षयन्तात् भद्रा कश्मीः किमुक्षपतेरिय, मवनचक्रितापचन्ताऽम्भेरुतामृतवैवता ।
 गिरिखनयोर्दर्विर्वग्भाम्नोभवपाव्वात्, विवितमभया आता सुभूरिय नवकन्वळी ॥ १ ॥

टिप्पनकम्—कश्मे-मणि [छ] ।

जयाय तिसुवज्जोरेण विहितयात्रस्य प्रयातस मकरैस्तोऽभयवैवस शकुनसम्पादनार्थं इमस्तन्वमिष-
 सिद्धयै वैवेन भास्वेन उपावितम्, आयतस्कारधधलोवरशीमिशाफरुद्रमिष आवतेन-वीर्येन स्वरपक्षेन-
 अतिष्ठेन ज्वरेण क्षेमणीते सफरुद्रं-नारसिद्धेकमुष्मिनेकुशेभा [र], पुनः शैरीम्! असितकुटिकायता-
 भ्याम् अशिताभ्यां इच्छन्तीना इतिहाभ्या वक्षन्ताम्, आस्ताभ्यां वीर्याभ्यां च भ्रूषुत्तरीभ्यां नेत्रोपरितनरेमपशि-
 क्ताभ्याम् उद्भासिताम् औपिताम् शैरीभ्याम्! निम्नि पत्रो अचक्षमभिवालुकापुलिनशङ्कया वज्रकम्पि-
 रुक्तासुपुलिनशङ्कया-उच्चमभिस्यवाहृद्रासगकप्यनिरकम्पिर्गतकसङ्कया छटाटमभ्यं भास्मभाम् अधिशायितस्य
 प्रथमस क्षिमकरकुण्डस्य चन्द्रगुणस उभयतः भागद्वये तिर्यक् इदमेव वा सात् तथा पर्यस्ताभ्यां प्रक्षिन्तीना
 भ्रूङ्कोटिम्यामिव यथाभ्यागाभ्यामिरेकुशेभा; पुनः शैरीम्! अधिकतरचारुतारोपणाय अक्षिप्रमपदयम्-
 एनाम अतनिष्ठम् अशिवान्त्रम् औष्ठरुक्चरगाम् रचक्षररक्षमिषरुहोडरकान्ति ङोचनान्तयोः अयत्नवैवने-
 सञ्चारयितुं सक्रमयितुं अनवरतङ्कगतागतेन निरन्तरङ्कतन्मत्रागमेन पुनः अस्मत्सुरमिषा अस्तत्पुत्र-
 गन्धवाशिना आसपयनेन नासिप्रमावनेन निविहपुष्पापीडपरिमलहृत्त्वानि विविधेन-सान्नेय पुष्पापीडेन पुनय-
 षिोमास्वेन हृत्त्वानि-भाहृत्त्वानि मधुकरकुलानि अमरमनात् सम्भयन्तीं निवारयन्तीम्; [ल]; पुन वृक्षिणेतार-
 पाणिना वामहस्तेन गृहीतचारुपुटकिनीपत्रपुटां छीत्-छीत् भाह-मनेतर पुटकिनीः-कम्पिभ्या पत्रपुटं-पुटाकारं
 पदे वया तारुणीम् कश्मेन! अधिगतसमस्ताम्भोजगुणसपवापि अशिवान्त्रं-छीता समस्ता-समाद्य अम्भेभ्य-
 क्मकस्य गुणधम्यत्-गुणधम्येन तास्तेनापि नखमभिमयूखोद्भासितेन न सर्वैरिचविशसितेन इति विद्यु- तपरी
 हारस्तु-सयवपाशो मवीनां मयूरे-भ्रिजे उद्भासितेन कम्पितेन पुनः शैरीम्! आसभ्रवद्विविदपेषु एविधे-
 क्तास्येषु, पुष्पावच्येषु पुष्पयन्त्रम् आचरन्तीं इतीं पुन एकाकिनीम् अक्षानाम् [व] ।

च पुनः तस्याः प्रहृक्षयन्त्याः विग्व्यापिना विमिषारिषा तेन अनुपममदुभयेन दीप्तिपटलेन कान्ति-
 क्मयेन च पुनः रूपसाधय्ययावनपुरोगैः रपथोन्वरेताम्भेरुते एरुक्ष्य तवीचरीररुपे एरुक्ष्य स्वाने मित्रमावै-
 मित्राम् आगतैः भावैः अङ्कखटागुपैः क्ताकागुणः निताम्त्वम् अस्तन्वम्, आनीतविस्वयाः अनुमत्तियन्ती
 अहं इतिहादनः मनसि त्वद्वि अकरवम् आम्भेचवम् ।

इयं पुत्रवर्तिनी तदानीं प्रहृक्षयन्तात् राहुमर्कवात् म्पवाद् भद्रा अपच्युता इक्षुपतः तारुमिगते-
 चन्द्रहोस्तये कश्मीः-छाद्य तम्! उत भवता मन्वचक्रिता सम्भवत्प्रभान्ता अत एव अच्यः समुदात् अपच्युता
 निनेय असुतव्यवता पीर्यापत्राणी स्वता विवितं ज्ञातं नव इयं पुत्रवर्तिनी, सुखः प्रपु मुनी वनेरितनरेमपानी

जानीथ श्रुतशालिनौ खलु युवामावां प्रकृत्यर्जुनी, त्रैलोक्ये वपुरीदृगन्ययुवतेः सभाव्यते किं क्वचित् ?
एतत् प्रष्टुमपास्तनीलनलिनश्रेणीविकासश्रिणी, शङ्केऽस्याः समुपागते मृगदृशः कर्णान्तिकं लोचने ॥२॥” [श] ।

निर्वर्ण्य चातिचिरकालमालपितुकामस्तदभिमुखोऽहमभवम् । सापि मा तथागत्य द्वारदेशे कृतावस्थान-
मेकाकिनमावद्वनिश्चललक्ष्येण चक्षुषा प्रत्येकमवयवानवलोकयन्तमवलोक्य समुपजातसाध्वसा सहसैव प्रवल-
मारुताहता बालकदलीकन्दलीव कम्पितुमारब्धा । दृष्ट्वा च ता तथाविधामुपजातकरुणोऽहं विवायाकार
सवरणमर्पितनिर्विकारस्तिमितदृष्टिस्तन्मुखारविन्दे स्थानस्थित एव ता शनैरवदम्—‘वालिके’ का त्वम्,
किमर्थमेकाकिनी प्रविष्टा शून्ये लताजालकेऽस्मिन्नकस्मादेवमुद्भ्रान्तचित्ता भीतेव दिक्षु क्षिपसि विकसितेन्दी-
वरदलदामदीर्घान् दृष्टिपातान् [प] । किं च मा दृष्ट्वाऽनिष्टशङ्किनीवात्मनो वारवारमपवारिततनुस्तनीयसा

टिप्पणम्—उर्ध्वं—अग्नि ‘जानीथ’ इत्यादिश्लोक, श्रुतशालिनौ श्रुत-शास्त्र श्रवण च । प्रकृत्यर्जुनी
स्वभावेन सरले धवले । कर्णान्तिकं श्रवणसमीपम् [श] ।

यस्यास्तादृशी, गिरिशानयनोर्ध्वदिग्धाद् गिरिशस्य—शिवस्य, नयनरूपेण, उर्ध्वपा-उद्गतम् अर्धं—ज्वाला यस्मात् तेन,
अग्निनेत्यर्थं, दग्धाद् भस्मीकृताद्, मनोभवपादपात् कामदेवरूपदृक्षाद्, जाता उत्पन्ना, नवकन्दली नव्याङ्कुर, अस्तीति
शेष अत्र सदेन्हालद्वार ॥

जानीथ श्रुतशालिनौ खलु युवामावा प्रकृत्यर्जुनी । त्रैलोक्ये वपुरीदृगन्ययुवते सम्भाव्यते किं क्वचित् ॥
एतत्प्रष्टुमपास्तनीलनलिनश्रेणीविकासश्रिणी । शङ्केऽस्याः समुपागते मृगदृशः कर्णान्तिकं लोचने ॥ २ ॥

आवा नयने, प्रकृत्या स्वभावेन, ऋजुनी सरलाकारे, ऊहापोहापट्टया सरलबुद्धिके च, युवा कर्णौ तु, खलु
निश्चयेन, श्रुतशालिनौ श्रुतेन—शास्त्रेण, श्रवणगोचरीकृतेन युवतिजनवृत्तान्तेन च शालेते—शोभेते यौ तादृशौ, जानीथ वेत्य,
यत् त्रैलोक्ये त्रिभुवने, क्वचित् कुत्रापि, अन्ययुवतेः एतदतिरिक्तरूप्या, ईदृक् एतादृशम्, वपु शरीर, सम्भाव्यते
सम्भवति किम् ? शङ्के उत्प्रेक्षे, एतत् अनुपदोक्तं, प्रष्टुं जिज्ञासितुम्, अस्याः पुरोवर्तिन्या, मृगदृशः मृगलोचनाया,
अपास्तनीलनलिनश्रेणीविकासश्रिणी अपास्ता—तिरस्कृता, नीलनलिनश्रेण्या—नीलकमलपङ्के, विकासथी—विकासशोभा
याभ्यां तादृशे, लोचने नयने, कर्णान्तिकं कर्णसमीपं, समुपागते सम्यगायाते, कर्णसंस्पृष्टे इत्यर्थं । अत्रोत्प्रेक्षालङ्कार [श] ।

च पुन, अतिचिरकालम् अतिदीर्घकाल, निर्वर्ण्य दृष्ट्वा, आलपितुकामः आभाषितुमिच्छु, तदभिमुख-
तत्सम्मुख, अभवं सवृत्तोऽहम् । सापि प्रकृतवालिकापि, तथा तेन प्रकारेण, आगत्य, द्वारदेशे एलागृहप्रवेशनिर्गमस्थाने,
कृतावस्थानम् अवस्थितम्, पुन एकाकिनम् असहायम् पुन आवद्धनिश्चललक्ष्येण आवद्ध-स्वाभिमुखमारोपित,
निश्चल—स्थिर, लक्ष्य—प्रकृतयुवतिरूपदृश्यं येन तादृशेन, चक्षुषा, प्रत्येकम् एकैकम्, अवयवान् अङ्गानि, अवलोक्यन्तं
पश्यन्त, माम्, अवलोक्य दृष्ट्वा, समुपजातसाध्वसा समुत्पन्नभया, प्रवलमारुताहता प्रवलपवनान्दोलिता, बाल-
कदलीकन्दलीव नवकदलीलतिकेव, सहसैव शीघ्रमेव, कम्पितुम्, आरब्धा प्रवृत्ता । च पुन, तां प्रकृतवालिकां, तथा-
विधा कम्पमानां, दृष्ट्वा, उपजातकरणं. उत्पन्नदयं, अहम्, आकारसंवरणं विकृताकारगोपनं, विधाय कृत्वा,
तन्मुखारविन्दे तवीयमुखकमले, अर्पितनिर्विकारस्तिमितदृष्टि. अर्पिता—आरोपिता, निर्विकारा—कामविकारशून्या,
स्तिमिता—निश्चला, दृष्टि—लोचन येन तादृशं सन्, स्थानस्थित एव अत्यक्तस्वस्थान एव, तां बालिकां, शनैः मन्दम्,
अवदम् उक्त्वान् । वालिके । त्वं का किजातीया, कस्य पुता वा, एकाकिनी असहाया सती, शून्ये निर्जने, अस्मिन्
प्रत्यक्षवर्तिनि, लताजालके लतापुञ्जे, प्रविष्टा प्रवेशं कृतवती, अकस्मात् विनैव कारणम्, एवम् अनेन प्रकारेण, उद्भ्रान्त-
चित्ता उद्विग्नहृदया, भीतेव भयाबुलेव, विकसितेन्दीवरदलदामदीर्घान् विरसितानाम्, इन्दीवरदलानां—नीलकमल-
पत्राणां, यद् दाम—माल्यं, तद्दीर्घान्, दृष्टिपातान्, दिक्षु, किमर्थं किमुद्दिश्य, क्षिपसि प्रेरयसि [ष] । च पुन, मां, दृष्ट्वा,
आत्मनः स्वस्य, अनिष्टशङ्किनीव प्रतिकूलसन्देहिनीव, तनीयसा अतिसूक्ष्मेण, स्तनाशुकेन स्तनावरणवलेण, वारवारम्
२० तिलक०

र्षमुत्पावित वैवेन नयनोत्पन्नमभिमुखं वक्ष्यन्तीम् [२], अक्षमणिवाल्लुकापुञ्जितशङ्खा निशि उच्चट
 मध्यमभिन्नयित्वा हिमकरकुरङ्गस्य शृङ्गकोटिभ्यामिष तिर्यग्भयत पर्यस्ताभ्यामसितकुटिलायताभ्या भूषणै-
 भ्यामुद्गासिताम्, अधिकतरखास्तारोपणाय संचारयित्वावनिष्ठमोष्ठरुषकरागमिष लोचनान्तदोरनवरत्न-
 गतागतेनात्नन्तसुरभिषा श्वासपवनेन निविडपुष्पापीडपरिमण्डलतानि वृषादेव मधुकरकुञ्जानि स्वप्नस्यती-
 [३], अधिगतसमस्ताभ्योऽजगुणसंपदापि नक्षमगिमयूखोद्गासितेन वक्षिणैतरपाणिना गृहीतखास्युटकिन्ति-
 पत्रपुटाभासप्रवक्षिणैवपेषु पुष्पावषयमाचरन्तीम्, एककिन्तीमेकां वालिकामपश्यम् [४] ।

तस्माच्च हिम्यापिना तेन क्षीप्रितखलेन रूपलापणयौवनपुरोगैश्च मित्रभाषमेकत्रागतैरुज्ज्वलागुणै-
 र्नितान्तमानीतविशयोऽहं मनस्करवम्—

“महकषतनाद् भद्रा उष्मीः किमुक्षपतेरिय, मदनचक्रिषापन्नन्वाऽभ्येकतासूतदेवता ।
 गिरिशनयनोर्विर्बेग्धाग्नतोभवपावपाद्, विदितमवषा जाता सुभूरिय नयकन्वली ॥ १ ॥

टिप्पणकम्—कको-ममि [४] ।

जयाय त्रिभुजभ्योऽनेन विहितयात्रस्य प्रगतस मकरकेतोः कामदेवस्य दाकुमसम्पादनार्थं हृमद्यवक्ष्यमि-
 शिखरै वैवेन भास्तेन उपाशितम्, आयतस्फारधयलोत्तरशोमिषाफरदन्तुमिष भावनेन-रीर्येन स्फारकषेन-
 अतिमुधेन वरेष्वेन श्लेभनशीले शङ्करान्द्रं-मत्स्यिरेषुगुणमिमिषुतेऽय [२], पुनः क्षीरीम् ! असितकुटिलायता-
 भ्याम् अशिताभ्यां कृष्णवर्णाभ्यां, कुटिलाभ्यां वनाभ्याम् आशिताभ्यां शीर्षाभ्यां च भूषणैरुत्तीर्णां नेनोपरीतनरेमामि-
 म्स्ता वाम्, उद्गासिताम् उर्षिताम् क्षीरीभ्याम् । निशि रात्रौ अक्षमणिवाल्लुकापुञ्जितशङ्खा उच्चटमणि-
 कृतागुणपुञ्जितशङ्खा—उच्चटमणिरपरात्तुःशङ्कापारिजवक्षिणैतत्त्वमसदृशा उच्चटमण्यं भाङ्गानम् अधिशायितस्य
 मयुजस्य हिमकरकुरङ्गस्य कर्णगुणस्य उभयतः समाह्वये, तिर्यक् कुटिले मया सादृ तथा पर्यस्ताभ्यां प्रक्षिणां
 शृङ्गकोटिभ्यामिष शृङ्गाभ्यागाम्नामिषुप्रदाः; पुनः क्षीरीम् ! अधिकतरखास्तारोपणाय अभाषिष्येत्सर्वकषा-
 वणाय अतनिष्ठम् अशितान्म्, ओष्ठरुषकरागम् एषमक्षरकमणिवृषैरुत्तरकान्ति लोचनान्तयोः अघात्रप्रदेव्योः
 सञ्चारयितुं कर्मसिन्धुम् अनवरतदृष्टगतागतेन निरन्तरहृतममनाममननं पुनः अत्यन्तसुरभिषा अत्यन्तसुर-
 यन्तशक्तिना श्वासपवनेन गतिभ्रमास्तन निविडपुष्पापीडपरिमण्डलतानि विक्षिपेन-छान्नेच पुष्पापीडेन पुष्पम-
 पितमास्तेन इतानि-आटशानि मधुकरकुञ्जानि भ्रमरगणाय स्वप्नस्यतीं निषारन्तीम्; [३]; पुनः वक्षिणैतर-
 पाणिना वामहृत्तन गृहीतखास्युटकिन्तीपत्रपुटां श्लिषं स्वं वाच-मनाहर्, पुत्रिभ्याः-कमकियाः पत्रपुटं-पुटाशारं
 पर्यं वया तादृशीम् क्षीरघनं । अधिगतसमस्ताभ्योऽजगुणसंपदापि अविषय-श्लोता वमस्ता वषय्य अभ्येकस-
 क्तस्य गुणवत्स्य-दुषवषडिबेन तास्तेनपि नरत्तमपिमयूखोद्गासितेन न पूर्वैरिषमिषाशितेन इति शिष्यः व्यस-
 शाररु-नगरवपाशं मन्त्रीनां मयूखैः-दिरभैः उद्गाशितन उच्चकितन; पुनः क्षीरीम् ! मासप्रवक्षिमिषटपपु वलक्षि-
 म्तासिपु, पुष्पावषय्यं पुष्पत्रयेणम्, आचरन्तीं प्रक्षीं पुनः एककिन्तीम् अघावाम् [४] ।

च पुनः तस्याः प्रत्यक्षाक्षिप्याः हिम्यापिना विमलारिषा तन अनुपमवभूतन क्षीप्रितखलेन कन्ति
 क्मनेन च पुनः रूपलापणययनपुरोगैः क्मन्तर्वैताक्यममुषे एकत्र वरीवरीरुवे एकत्र स्थाने मित्रभाषे
 मित्राणाम् आगतैः श्वाके अहङ्कटागुणैः मनाकापुत्रुषे नितान्तम् अत्यन्तम् आगीतविसयः अनुभाषितवर्कैः
 अहं इरिगतनः मनसि मक्षि अकरवम् अमयवम् ।

इयं पुणार्थीती तस्मै महकषयतनाद् राडुमहदृशाद् षागद् भद्रा भयभुजा श्रुतयताः तातपिपता
 नरुष्य रवे सतीः कन्व [५] । उत अथ च मदनचक्रिता सम्भवन्नात्ता आ पर अथाः वमुदात्त भपन्नस्ता
 'मिष' अमुतवयता वीट्यपिपतां वषय विदितं श्रतं मया इय पुणार्थीती सुधुः धनु भुरो नक्षरैरुभयेमतादी

जानीथ श्रुतशालिनौ खलु युवामावा प्रकृत्यर्जुनी, त्रैलोक्ये वपुरीदृगन्ययुवतेः सभाव्यते किं क्वचित् ? ।

एतत् प्रष्टुमपास्तनीलनलिनश्रेणीविकासश्रिणी, शङ्केऽस्याः समुपागते मृगदृशः कर्णान्तिक लोचने ॥२॥” [श] ।

निर्वर्ण्य चातिचिरकालमालपितुकामस्तदभिमुखोऽहमभवम् । सापि मा तथागत्य द्वारदेशे कृतावस्थान-
मेकाकिनमावद्वनिश्चललक्ष्येण चक्षुषा प्रत्येकमवयवानवलोकयन्तमवलोक्य समुपजातसाध्वसा सहसैव प्रवल-
मारुताहता बालकदलीकन्दलीव कम्पितुमारब्धा । दृष्ट्वा च ता तथाविधामुपजातकरुणोऽहं विवायाकार
सवरणमर्पितनिर्विकारस्तिमितदृष्टिस्तनुमुखारविन्दे स्थानस्थित एव ता शनैरवदम्—‘वालिके’ का त्वम्,
किमर्थमेकाकिनी प्रविष्टा शून्ये लताजालकेऽस्मिन्नकस्मादेवमुद्भ्रान्तचित्ता भीतेव दिक्षु क्षिपसि विकसितेन्दी-
वरदलदामदीर्घान् दृष्टिपातान् [प] । किं च मा दृष्ट्वाऽनिष्टशङ्किनीवात्मनो वारवारमपवारिततनुस्तनीयसा

टिप्पणरुम्—उदर्चि—अग्नि ‘जानीथ’ इत्यादिश्लोक, श्रुतशालिनौ श्रुत-शास्त्र श्रवण च । प्रकृत्यर्जुनी
स्वभावेन सरले धवले । कर्णान्तिकं श्रवणसमीपम् [श] ।

यस्यास्तादृशी, गिरिशानयनोदर्चिर्दग्धाद् गिरिशस्य—शिवस्य, नयनरूपेण, उदर्चिपा-उद्गतम् अर्चि—ज्वाला यस्मात् तेन,
अग्निनेत्यर्थं, दग्धाद् भस्मीकृताद्, मनोभवपादपात् कामदेवरूपदृक्धाद्, जाता उत्पन्ना, नवकन्दली नव्याङ्कुर, अस्तीति
शेष अत्र सदेन्हालङ्कार ॥

जानीथ श्रुतशालिनौ खलु युवामावा प्रकृत्यर्जुनी । त्रैलोक्ये वपुरीदृगन्ययुवते सम्भाव्यते किं क्वचित् ॥
एतत्प्रष्टुमपास्तनीलनलिनश्रेणीविकासश्रिणी । शङ्केऽस्या समुपागते मृगदृश कर्णान्तिक लोचने ॥ २ ॥

आवा नयने, प्रकृत्या स्वभावेन, ऋजुनी सरलाकारे, ऊहापोहापट्टतया सरलबुद्धिके च, युवा कर्णौ तु, खलु
निश्चयेन, श्रुतशालिनौ श्रुतेन—शास्त्रेण, श्रवणगोचरीकृतेन युवतिजनवृत्तान्तेन च शालेते—शोभेते यौ तादृशौ, जानीथ वेद्य,
यत् त्रैलोक्ये त्रिभुवने, क्वचित् कुत्रापि, अन्ययुवते. एतदतिरिक्ततरण्या, ईदृक् एतादृशम्, वपुः शरीरं, सम्भाव्यते
सम्भवति किम् ? शङ्के उत्प्रेक्षे, एतत् अनुपदोक्त, प्रष्टुं जिज्ञासितुम्, अस्या. पुरोवर्तिन्या, मृगदृशः मृगलोचनाया,
अपास्तनीलनलिनश्रेणीविकासश्रिणी अपास्ता-तिरस्कृता, नीलनलिनश्रेण्या—नीलकमलपङ्के, विकासश्री-विकासशोभा
याभ्यां तादृशे, लोचने नयने, कर्णान्तिकं कर्णसमीप, समुपागते सम्यगायाते, कर्णसंछेदे इत्यर्थं । अत्रोत्प्रेक्षालङ्कार [श] ।

च पुन, अतिचिरकालम् अतिदीर्घकाल, निर्वर्ण्य दृष्ट्वा, आलपितुकामः आभाषितुमिच्छु, तदभिमुख-
तत्सम्मुख, अभवं सवृत्तोऽहम् । सापि प्रकृतवालिकापि, तथा तेन प्रकारेण, आगत्य, द्वारदेशे एलागृहप्रवेशनिर्गमस्थाने,
कृतावस्थानम् अवास्थितम्, पुन एकाकिनम् असहायम् पुन आवद्वनिश्चललक्ष्येण आवद्व-स्वामिमुखमारोपितं,
निश्चल-स्थिरं, लक्ष्य-प्रकृतयुवतिरूपदृश्य येन तादृशेन, चक्षुषा, प्रत्येकम् एकैकम्, अवयवान् अङ्गानि, अवलोक्यन्तं
पश्यन्त, माम्, अवलोक्य दृष्ट्वा, समुपजातसाध्वसा समुत्पन्नभया, प्रवलमारुताहता प्रबलपवनान्दोलिता, बाल-
कदलीकन्दलीव नवरुदलीलतिकेव, सहसैव शीघ्रमेव, कम्पितुम्, आरब्धा प्रवृत्ता । च पुन, तां प्रकृतवालिका, तथा-
विधा कम्पमानां, दृष्ट्वा, उपजातकरणः उत्पन्नदय, अहम्, आकारसंवरणं विकृताकारगोपन, विधाय कृत्वा,
तन्मुखारविन्दे तदीयमुखकमले, अर्पितनिर्विकारस्तिमितदृष्टिः अर्पिता-आरोपिता, निर्विकारा-कामविकारशून्या,
स्तिमिता-निश्चला, दृष्टि-लोचन येन तादृश सन, स्थानस्थित एव अलकस्वस्थान एव, तां बालिका, शनैः मन्दम्,
अवदम् उक्त्वान् । वालिके ! त्व का किजातीया, कस्य सुता वा, एकाकिनी असहाया सती, शून्ये निर्जने, अस्मिन्
प्रत्यक्षवर्तिनि, लताजालके लतापुञ्जे, प्रविष्टा प्रवेश कृतवती, अकस्मात् विनैव कारणम्, एवम् अनेन प्रकारेण, उद्भ्रान्त-
चित्ता उद्भिन्नहृदया, भीतेव भयाबुलेव, विकसितेन्दीवरदलदामदीर्घान् विकसितानाम्, इन्दीवरदलानां-नीलकमल-
पत्राणां, यद् दाम-माल्य, तद्वदीर्घान्, दृष्टिपातान्, दिक्षु, किमर्थं किमुद्दिश्य, क्षिपसि प्रेरयसि [प] । च पुन, मा, दृष्ट्वा,
आत्मनः स्वस्य, अनिष्टशङ्किनीव प्रतिकूलसन्देहिनीव, तनीयसा अतिसूक्ष्मेण, स्तनाशुकेन स्तनावरणवक्षेण, वारंवारम्
२० तिलक०

सनागुहन सकुचसि रक्षशोकविटपकस्यान्व मूल, फुट सुधु^१ सधमेण, मा स भयीः स्वतन्मप्यस्मात्,
 जानमिहावस्थितानुन्मभ्यमानो ममथन न त्वां निमिचीकृत्याहमायातः, न च त्वरूपहारे कृतप्रयत्न
 शूरात्मा कश्चिदसुरो वा गुणक्यो वा गन्धर्वो वा लेखरो वा भयामि, भूमिगोचरोऽहमस्तिविदुःखस्याव
 कीर्तयन्प्रितप्रसरयाहिनीयाहनुपुटमुष्णदक्षिणापरपूजकविषेवावनस्य सयावनिपालमोलिमकुटपृष्ठाहि
 नन्मणरिक्षाकुवशाळकारस्य रामो मधयाहनस्यात्मजन्मा हरियाहनो नाम कुमार चान्त्वारभूमौ क्वचि-
 द्वीमया पशीद्व्य विघृतमात्मीयमेष सेनावारण प्रधानमधिकृतो निरदुःशः केनाप्यविघातवत्त्वेन श्योम
 चारिणा वैरिणः समनुप्रविश्य भूमिमवातानीतः [स] । समुत्सावशक्तिक्वचनोपजातसप्रासेन च सर्वै
 र्द्वनिहारिणाचत्तिनादन मुस्त्या निराकम्भमन्वरतलावधाद्युद्धमात्मवेदमिह महासमुद्रगम्भीरोदरे ससि
 निभित्तः । ममुत्तीय च ततो यथाकथञ्चित् प्रस्थितेन दृष्ट मया दृष्टिहारिणी हरिणाधि^१ रमणीयपृष्ठगुत्से-
 म्निन् प्रदशो सूक्ष्मसिक्ताया पुलिनभूमायमिन्वकगुभलश्रया चरणपदपङ्क्तिः । तां च श्रीतुकावनुसन् स

१. अथारम्भे अथयारिततनुः अथयारितशरीरा सती हि च्छिभम् अथय पुपुर्धतः रक्षादाकविटपकस्य रक्षो-
 पश्य मूल भग्ननप्ररस सकुचसि पृष्ठस्य निश्वितिः सुधु^१ इन्द्रभूगतिनि । सधमेण भक्त फुल्ले व्यम्,
 अस्मात् मत्तः यना स्वल्पमपि भयैरपि मा स भयीः भये न पुत्र मन्मथन क्षमयेन उरमप्यमात्र
 २. तीगताः अथ, इह भस्म स्थान भवस्थिता जानन् तां निमिचीकृत्य न्यपीत्य न भायाता आवता । च
 पुनः त्वरूपहार क्वार त्वरुमे फुलप्रयत्न इत्यर्थः अत एव प्रूरतमा निपुताता कश्चित् श्रेयि असुरो वा
 गण्ड वा वा गुणक्यो वा तत्पत्न्यैरन्वितो वा वाच्यो वा तत्पत्न्यैरन्वितो वा वाच्यो वा निदपयं वा न
 भयामि अन्वि श्चि भूमिगोचरः भूमिगोचरः मर् इत्यर्थः अथ, अस्तिविदुःखस्यावद्यैतैः क्वचिप्यन्त
 ३. मन्मथन मया पुन अथविदुःखप्रसरयाहिनीयाहनुपुटमुष्णदक्षिणापरपूजकविषेवावनस्य अथविदुः
 अन्वयात् । प्ररः-प्ररः वा तात्पर्यात् । वाहिनीयाहनी-सनागमभाषायाः । गुपुदे-गमुदितपुरैः पु-वामि-विश्रम्,
 राजासुरैश्च जनकसकान्तैश्च शपथ्य अस्मि यथिमम् पूरैश्च च त्रयः सगुरस क्तवर्षा-तदे यानि क्वानि तानि
 ४. न तावन्मः पुन सयापनिपासमन्त्रिसुपुटगुणाहिनयमया गर्वेशम्, अस्तिगत्यन्ता-शुचीश्रीना वैरिमुद्रैः-
 ५. इतिश्रीः पृष्ठाः पंक्त्यश्च ३३ः । अहं तस्य च-पदन इत्या मपयो वस तावत्स पुन इत्याकुर्वन्तावत्तारस्य
 ६. तावन्तस्यपुत्रस्यस्य रात्रः पुनः मयादानस्य आत्मजन्मा-वैरिणः हरियाहना नाम तस्यक कुमार
 ७. पुत्रः चान्त्वारभूमौ क्वचिप्य पौत्रया येषांतावन कश्चित् क्वचिपि यथाच पदादित्य म्नाथमोत्र
 किरुं म त्म् आत्मीयमप येषव प्रधानं पुन सनावारण सेनागमनाऽऽन्व, अधिकृता अहं
 न निरदुःशा तन्म गपनाप्यन्ता अविघाततावन अस्तिविवाकाप्यन्त क्वचिप्यव्यामचारिणा भावजन्मना
 विरिणः सगुरस तै श्च राजस्य अन्व-एत यत्ताम् इत्या पृष्ठम् आनीता यथित [स] । च पुन
 सनागताताद्विषाहनागजातार्वाभान्त गुणायाः च गुणायाः विषयाः पुत्रिण्यः एतन् उ-
 शय १ त्वन मर ५-२ - ५५५ इ ता वृनिहारिणा इत्यपिना भातनिनावन दुपयताव्येद्येव सद्य
 ८. ५५५५ निशान्तवम् मन्मथनम् न भयाह्वयम् मग्गुयम् आगमयत् तानिम् अन्वरतसात् कन-
 ९. १ मुक्ता-५५५ महागमुद्रगाभीरावर मरगाव तानिना-वन्तै इह भयन् सरति धाये, विद्विमा
 १०. ५५५५ ३ ५५५५ इ हरिणाधि^१ ५५५५५५ च पुन समुत्तीय तत्पदावन मता ५५५५
 ११. १ यथाकथञ्चित् चरन्ती प्रस्थितेन च्छातन मया पुन रमणीयपृष्ठगुत्से मन्मथन
 १२. १ यथाकथञ्चित् चरन्ती प्रस्थितेन च्छातन मया पुन पुलिनभूमौ मन्मथन च्छातन
 १३. १ यथाकथञ्चित् चरन्ती प्रस्थितेन च्छातन मया पुन पुलिनभूमौ मन्मथन च्छातन
 १४. १ यथाकथञ्चित् चरन्ती प्रस्थितेन च्छातन मया पुन पुलिनभूमौ मन्मथन च्छातन

स्तीरमण्डनमिमं लतामण्डपमनुप्राप्तः । दृष्टा च भवती, अनुभूतं चिरादनेकजन्मान्तरसहस्रसचितस्य सुकृत-
राशेरैककालमवाप्तपरमपरिपाकं फलम्, अवधारितमवधिभावेनाङ्गनारूपनिर्माणकौशलं विधातुः, कवलितोऽ-
गस्त्यचुलुकस्पर्धयेवैकहेलया दूरकृतविस्तारेण चक्षुषा समस्तदिङ्मुखोलङ्घी लावण्यजलधिः निष्फलापि सफली-
भूतेय विदेशयात्रा, साप्रतं यातुमिच्छामि, पृच्छामि च त्वाम्, कथय—‘कोऽयं जनपदः, किमाख्योऽय-
मचलः, केन पुण्यात्मना खानितमिदं सरः, कः प्रशास्ति भुवमेता भूमिपतिः’ इत्यादि पृष्टा मया सा
कन्यका प्रसत्तिमगमत् [ह] ।

अवनतमुखी च स्थित्वा मुहूर्तमदत्तोत्तरैव तस्मादशोकतरुतलादचलत् । आभरणमणिरणित-
वाचालितलतामण्डपोदरा च किञ्चिद् वामतः कुर्वती मामभिमुखभागमत् । स्थित्वा च स्थिरा द्वारनिकटे
मुहूर्तमीपद्वलितकन्धरा त्रपातरलितसितेतरतारकामरनिम्नगातरङ्गतरलायतापाङ्गनिर्गच्छदच्छप्रभावच्छादित-
दिगन्तरां सुधारसच्छटामिव सकालकूटामक्षिपन्मे चक्षुषि मुहुर्मुहुर्मोहाह्लादकारिणीं कटाक्षदृष्टिम् । ततो
लक्षिताभिप्रायेण निर्गन्तुमाकाङ्क्षतीयमिति विचिन्त्य स्तोकमपस्तेन मया द्वारि दत्तावकाशा प्रयत्नकृतविवर्त-

भूतम्, इमं प्रत्यक्षवर्तिन, लतामण्डपं लतागृहम्, अनुप्राप्तः आगत । च पुन , भवती त्वम्, दृष्टा दृष्टिगोचरीकृता ।
पुन चिरात् दीर्घकालात्, अनेकजन्मान्तरसहस्रसञ्चितस्य अनेकेषु-वहुषु, जन्मान्तरसहस्रेषु-पूर्वपूर्वभवसहस्रेषु,
सञ्चितस्य-सगृहीतस्य, सुकृतराशे-पुण्यसमूहस्य, एककालम्, अवाप्तपरमपरिपाकं प्राप्तोत्कृष्टपरिणाम, फलम्, अनुभूतम्
आस्वादितम् । पुन अवधिभावेन सीमात्वेन, विधातुः ब्रह्मण, अङ्गनारूपनिर्माणकौशलं स्त्रीरूपरचनानैपुण्यम्,
अवधारितं निर्णीतम् । पुन अगस्त्यचुलुकस्पर्धयेव अगस्त्यस्य-तत्सङ्गकस्य मुने, यचुलुक-समुद्रपानार्थं मुकुलितकण्ठ-
तत्स्पर्धयेव-तज्जिगीषयेव, एकहेलया झटिति, दूरकृतविस्तारेण दूरविस्तारितेन, चक्षुषा, समस्तदिङ्मुखोलङ्घी
निखिलदिगन्तातिक्रामी, लावण्यजलधिः सौन्दर्यसिन्धु, कवलितः पीत, सन्नेह दृष्ट इत्यर्थं । पुन निष्फलापि आपाततो
व्यर्थापि, इयं वर्तमाना, विदेशयात्रा दूरयात्रा, सफलीभूता वस्तुतः फलवती जाता, साम्प्रतम् अधुना, यातुं
परावर्तितुम्, इच्छामि, च पुन , त्वा पृच्छामि वक्ष्यमाणजिज्ञासा विज्ञापयामि, कथय बोधय, अयं दृश्यमान, कः जनपदः
किमाख्यो देश, अयम् अचलः पर्वत, किमाख्यः किन्नामा, पुन इदं प्रत्यक्षभूत, सरः कासार, केन पुण्यात्मना
धार्मिकेण, खानितं भूयवदारणेन निर्मापितम्, पुन एतां प्रत्यक्षां, भुवं पृथ्वीं, क, भूमिपतिः राजा, प्रशास्ति अधि-
कुर्वते । मया, इत्यादि एवम्, अन्यदपि पृष्टा जिज्ञासां विज्ञापिता, सा प्रकृता, कन्यका बालिका, प्रसत्तिं प्रमोदम्,
अगमत् अन्वभूत् [ह] ।

च पुन , मुहूर्तं क्षणम्, अवनतमुखी अधोमुखी सती स्थित्वा, अदत्तोत्तरैव अकृतोक्तप्रश्नोत्तरैव, तस्मात्
प्रकृतात् अशोकतरुतलात् अशोकवृक्षमूलात्, अचलत् चलितुं प्रवृत्ता । च पुन , आभरणमणिरणितवाचालित-
लतामण्डपोदरा आभरणमणिरणितेन अलङ्करणत्कमणिरणत्कारेण, वाचालित-शब्दायित, लतामण्डपोदरं-लतागृहमथ्य यया
तादृशी, किञ्चित् ईषत्, वामतः दक्षिणेतरेभागे, मां कुर्वती विदधती, अभिमुखं सम्मुखम्, आगमत् आगतवती । च पुन ,
द्वारनिकटे द्वारस्य-प्रवेशनिर्गमप्रदेशस्य, निकटे, मुहूर्तं क्षण, स्थित्वा, स्थिरा स्वर्यमापन्ना प्रस्तुतकन्यका, ईपद्वलितकन्धरा
किञ्चिद्वक्त्रीकृतप्रीवा सती, मुहुर्मुहुः अनेकवारम्, मे मम, चक्षुषि दृष्टिपथे, कटाक्षदृष्टिं इट्टिकाकारदृष्टिम्, अक्षिपत्
व्यापारितवती, कीदृशीम् ? त्रपातरलितसितेतरतारकां त्रपया-लज्जया, तरलिता-चपलिता, सितेतरा-कृष्णवर्णा, तारका-
कनीनिका यस्यां तादृशीम्, पुन अमरनिम्नगातरङ्गतरलायतापाङ्गनिर्गच्छदच्छप्रभावच्छादितदिगन्तराम्
अमरनिम्नगाया-गङ्गाया, तरङ्गवत् तरलाभ्यां-चञ्चलाभ्याम्, आयताभ्यां-दीर्घाभ्याम्, अपाङ्गाभ्यां-नेत्रप्रान्तप्रदेशाभ्यां,
निर्गच्छन्तीभि -नि सरन्तीभि, अच्छामि -निर्मलाभि, प्रभाभि -कान्तिभि, अवच्छादितम्-आवृतं, दिगन्तर-दिङ्माथ्य यया
तादृशीम्, अत एव सकालकूटां विषविशेषमिश्रिता, सुधारसच्छटामिव अमृतरसधारामिवेत्युत्प्रेक्षा, पुन मोहाह्लाद-
कारिणीं मोहस्य-चेतनाशक्तिध्वंसस्य, आह्लादस्य-आनन्दस्य च, प्रयोजिकाम् । ततः तदनन्तरं, लक्षिताभिप्रायेण प्रतीत-
तदाशयेन, पुन इयम् अभिमुखवर्तिनी बालिका, निर्गन्तुं ततो निस्सर्तुम्, आकाङ्क्षति इच्छति, इति विचिन्त्य आलोच्य,
स्तोकं किञ्चित्, अपस्तेन दूरीभूतेन, मया, द्वारि द्वारदेशे, दत्तावकाशा दत्तनिर्गममार्गा, प्रयत्नकृतविवर्तनापि

नापि किञ्चिन्निर्देशज्ञावयथे स्पृशन्ती स्पृशोभेनेष समकालोद्धसितसान्द्रपुलकजालक मदीयाङ्गनामभागम-
 मन्वसुखवासामोदपहलितेन स्वभावसुरभिणा आसपरिमलेन पवनलुङ्घितेन च विन्त्याङ्गरागसौरभेण समन्वये
 वासयन्ती च धनोद्देश निर्गता तस्माद्धामपद्मपद् गवा च स्तब्धितपदसंभारया गत्या प्राबुध्यती वारंवारमुच-
 रीयाञ्छन्न स्वनिषिद्धासकस्मस्तुकुमाराम्बरं नितम्बम् [६] । अहमपि तरुस्तम्बान्तरेण तां व्रजन्ती विर-
 पस्मास्तम्बन चक्षुषा सारगमीभ्रमापस्तत्रैव वेद्ये इष्ट शसन् क्षणमसिद्धम् । ईपदुङ्घिमभेति केतस्यकरवम्—
 'अहो छोकस्त्रवहायानमिद्वत्यमस्याः कन्यकायाः, येन द्वारदेशस्तोपसपणस्य पुनः पुनः प्रयुक्तप्रियालापस्य
 वृत्तशागमनरिभ्रवपुपः स्वयमाख्यातमिजवृत्ताम्बस्य द्रव्यादावर्षदशितार्थिभावस्य वचनमात्रेणापि मे न ह्यव
 प्रतिपत्तिः । तत् किमनया ? अम्यतो गच्छामि' इति चिन्तयित्वा सतः स्थानात् स्वदशदिक्षुसाभिमुखत्वात्
 सरसः सरसमिश्रिच्छायवरुणा तीरदेशेन घनेः घनैरुपचलम् [६] ।

प्रस्रितस्य च मे केतस्यमवत्—'अहो' यत् सदानीमुपवनस्यन मया सत्र वेत्प्रधारिनिवेदिते विन्-

प्रसन्न-महता श्लेषेन हतं स्वर्तनम्-अत्रलक्षणेन मया तारस्य स्पृशोभेनेष तस्माद्धामपद्मपद्म समकालोद्धसित-
 सान्द्रपुलकजालक समराङ्गम्-एकशाङ्गम्; उद्धतम्-उद्धतम् सान्द्रं-विभिन्नं पुलकजालकं-समावृत्तविभक्तिकारणं
 मदीयाङ्गनामभाग मदीयवरीणामपार्थ निधेः स्वर्णैः अङ्गावयवैः कृतीपवने किञ्चित् ईप्स स्पृशन्ती
 घमनन्ती पुनः अमन्वसुखवासामोदपहलितेन मन्वन्-उत्थनं मुञ्जामस्य मुष्णोभापारङ्गान्मुष्णो
 नामादन-सौवन्धनं बहलितेन-प्रपृष्टितेन स्वभावसुरभिणा अरनिमसामन्वभुवन आसपरिमलेन तद्विप्रपवन
 धारणम् च पुनः पवनलुङ्घितेन वसुक्षिप्तम्, दिव्याङ्गरागसौरभेण विन्त्याङ्गम्-उत्तमानाम् अङ्गरागा-अङ्गिरेण-
 द्रव्यादां गारेण सौवन्धनं तं प्रहृतं यतोद्देशं वनप्रसं वासयन्ती प्रसन्नन्ती तस्मात् प्रत्यक्षं ह्यतामपदपाद्
 म्पावदत्त निर्गता निष्कान्ता च पुनः स्वनिषिद्धासकस्मस्तुकुमाराम्बरं वेद्येः कृतीरङ्गिरेण-
 गात्रं यथा म्यात् तथा भागच्छ-भाषणितः सुखं पुञ्जामः श्लेषश्च अम्यतः-वर्षं वसिष्ठाहं नित्यं प्रपिपय-
 भागम्, उत्तरीयाञ्छन्नेन उपविष्यन्नन्तम प्राबुध्यती समारण्डरन्ती वली स्रज्जितपदसंभारया स्थिति-यथा-
 म्बनमयत्त पद्मपार-गार्हस्थेया यस्यां तारस्य गत्या गता प्रसिद्धा [६] । अहमपि तरुस्तम्बान्तरेण इष्टप-
 मथनं व्रजन्ती गच्छन्ती तां उमारिधे विरतपद्मस्तम्बेन विरत-निराश वामप-मयनरोमपणेः स्मृता-विभिसन्नं
 वस्मिन्नाशनं चक्षुषा सरसं तमेष्टम् ईशमायाः पश्यन् इष्टम् अभिरर्षिं शंसन् उम्यवन्न तथैव हल्लेखे
 वने अतिष्ठम् चिन्तन् । च पुन उद्विग्नः स्थाङ्गं चरं चतसि हरप इति अमुदरस्यवामप्रकारम्, अकरयम्
 भावविज्ञानं विधि-वद-अम्याः प्रसी-भूताया कन्यकायाः उमारिधेयाः लोकाप्यवहायानमिद्वर्षं पिष्टवनाचर-
 म्भनम् अहा भाववम् यत् तदानीमञ्जनं यचनमात्रेणापि कवन्वचननापि मम प्रतिपत्तिः उर्रुया न
 ह्या विरस्ये । तारसदाहतापसपणस्य द्वारदशमुपागतस्य पुनः पुनः पुनः प्रयुक्तप्रियालापस्य अनपापय
 रिषिवशाकस्य पुन वृत्तशागमनरिभ्रवपुपः वृत्तशागमनरिभ्रवपुपः स्वयमाख्यातमिजवृत्ताम्बस्य पुनः स्वयमाख्यातमिजवृत्ताम्बस्य
 नये ११३ भाषणं उचितं मित्र-गदीयं इत्यन्तः शालीं चन तारस्य पुनः द्रव्यादां द्रव्यारविभन अर्द्धित-
 निमापस्य अर्द्धित-वर्द्धितं अर्धनाशं प्रवाचनं च तारस्य । तत् तस्मा-तेः अतया प्र क्षिप्ताना प्रसन्नं
 किम् न इति प्रवचनम् त- । अम्यतः अम्यतं च तस्मि नः चिन्तयित्वा अनाशं ततः तस्मात् स्थानं
 म्यदशदिक्षुसाभिमुखः अर्द्धित-वर्द्धितं वन्दुगम् अन् तदानीमुप-न-गामुप-न-सरसनिगिरच्छाय
 तस्मात्तारा गता रिशि दया को नतकवाय तत्र ह्या वस्मि तारस्य तस्मैव यत्तुये सरसं भाष-
 याः यथा म्य तीरस्थानं तदानीं तानीं दानैः मयं मयं उद्वचनं म्यापार [६] ।

च पुन चिन्तयन् प्रवाचनं मम चतसि हरप अम्यत् प्रसन्नम् अहा भाववम् च तदानीं
 ११३ उपवनमथनं अनापाया मप्यारि मनिपायनर्षीना तत्र ताम्ब- एमिदु- १६ के विप्रधारिनिवेदिते

चित्रपटे प्रकाशितमदृष्टपाराख्यं सरो दृष्टमासीत् तदेवैतत् तर्क्यामि, यतस्तत्र ये यथा दर्शितास्ते तथैवात्र तिलकतालीतमालबकुलाशोकलकुचलवङ्गचन्दनादयः पादपा दृश्यन्ते, यानि च यदाकाराणि यद्गूर्णानि यत्क्रमाणि तस्य पर्यन्तेषु विनिवेशितानि लतासदनानि सैकतानि देवतार्चनवेदिकावलयाणि तान्यपि तथैवात्र परिस्फुटानि प्रतिभान्ति । तत् किं पुनः क्रीडानिमित्तमिह समायाता सापि कन्या न सा मद्बुदयकुमुदाकरशशाङ्गलेखा तिलकमञ्जरी । दृश्यते हि तेन चित्रपटपुत्रिकारूपेण सार्धमखिलस्याप्येतदीयाकारस्य संवादः, तथाहि—तादृशी विकचराजचम्पकच्छदावदाता देहच्छविः, तादृगुन्निद्रकनकारविन्दसुन्दरं वदनशतपत्रम्, तादृशस्तुलितकेतकोदरदलद्राधिमा नयनयोरायामः, तादृक्षा च सकलानामपि नितम्बनाभिमण्डलोदरस्तनाधरप्रभृतीनामवयवानामभिरामता, सर्वतः स्फुरदनर्घरत्नाभरणरमणीयाया वेषलक्ष्म्या अपि तथाभूतमेवौदार्यम् [क] । किं बहुना, विहाय चलनस्पन्दनाद्यभावमाङ्गिक प्रमाणमङ्गनापरिवारसपदं च सर्वमन्यत् संवदति, कथं पुनरनेकविद्याधरीवृन्दसहस्रपरिगतायास्तथा वनेऽवस्थानमेकाकित्वं च तस्याः सवृत्तम् । अथवा

प्रतीहारोपहृते, दिव्यचित्रपटे मनोहरचित्राधिष्ठितवस्त्रे, प्रकाशितं चित्रितम्, अदृष्टपाराख्यं तत्सज्ञक, यत् सरः सरोवर, मया हरिवाहनेन, दृष्टं दृष्टिपथमानीतम्, आसीत्, तदेव तदात्मकमेव, एतत् प्रत्यक्षभूत सर, तर्क्यामि इत्येवमनुमिनोमि, यतः यस्माद्धेतो, तत्र तस्मिन् पटचित्रे सरसि, ये तिलक-ताली-तमाल-बकुला-ऽशोक-लकुच-लवङ्ग-चन्दनादयः तत्तत्सज्ञकादयः, पादपा. वृक्षा, यथा येन प्रकारेण, प्रतीहारेण, दर्शिताः दृष्टिपथमवतारिता, ते तथैव तेनैव प्रकारेण, अत्र अस्मिन् सरोवरे, दृश्यन्ते दृष्टिगोचरीक्रियन्ते, च पुन, यदाकाराणि यादृगवयवसन्निवेशकानि, पुन यद्गूर्णानि यादृगुपवन्ति, पुन यत्क्रमाणि यादृशपौर्वापर्याणि, यानि लतासदनानि लतामण्डपाः, पुन सैकतानि बालुकामयानि, देवतार्चनवेदिकावलयाणि देवतापूजनार्थकल्पितचतुरस्रपरिष्कृतभूमिमण्डलानि, तस्य सरोवरस्य, पर्यन्तेषु प्रान्तेषु, विनिवेशितानि चित्रणेन सम्यापितानि, तान्यपि तथैव तेनैव प्रकारेण, अत्र अस्मिन् सरसि, परिस्फुटानि विस्पष्टानि, प्रतिभान्ति प्रतीतिपथमवतरन्ति । तत् तस्माद्धेतो, किं पुनः किं वा, इह अस्मिन् सरोवरे, क्रीडानिमित्तं क्रीडार्थं, समायाता समागता, या कन्या कुमारिका सापि, सा चित्रपटे दृष्टपूर्वा, मद्बुदयकुमुदाकरशशाङ्गलेखा मदीयहृदयात्मककुमुदकाननचन्द्रलेखा सदृशी, तिलकमञ्जरी तिलकमञ्जरीनामकविद्याधरकुमारिकैव, न? अर्थात् सैवाभाति, एतदेवाह-हि निश्चयेन, तेन दृष्टपूर्वेण, चित्रपटपुत्रिकारूपेण चित्रपटे-चित्राधारपटे, या पुत्रिका-कन्यकाप्रतिकृति, तद्रूपेण-तदाकारेण, सार्धं सह, अखिलस्यापि समप्रस्यापि, एतदीयाकारस्य अनुपदप्रत्यक्षीभूतकन्यकाकारस्य, संवादः साम्य, दृश्यते दृष्ट्या प्रतीयते तत्संवादमेव विशदयति-तथाहीति, विकचराजचम्पकच्छदावदाता विकचस्य-विकलरस्य, राजचम्पकस्य-चम्पकप्रवरस्य, छदवत्, अवदाता-गौरी, तादृशी चित्रितपुत्रिकादेहच्छविसदृशी, देहच्छविः शरीरकान्ति, पुन उन्निद्रकनकारविन्दसुन्दरम् उन्निद्रम्-उन्मीलित, यत् कनकारविन्द-सुवर्णकमल, तद्वत् सुन्दरं, तादृक् चित्रितकन्यकामुखारविन्दतुल्य, वदनशतपत्रं मुखकमलम्, पुन तुलितकेतकोदरदलद्राधिमा तुलित-उपमित, केतकोदरदलस्य-केतकाख्यपुष्पवृक्षसम्बन्धिगर्भपत्रस्य, द्राधिमा-वीर्यता येन तादृश, तादृश. चित्रितकन्यकानयनविस्तारसदृश, नयनयोः नेत्रयो, आयाम-विस्तार, च पुन, नितम्बनाभिमण्डलोदरस्तनाधरप्रभृतीनां तावदवयवविशेषादीनां, सकलानामपि समप्राणामपि, अवयवानाम् अङ्गानां, तादृक्षा चित्रितकुमारिकावयवसौन्दर्यसदृशी, अभिरामता सौन्दर्यम्, सर्वतः स्फुरदनर्घरत्नाभरणरमणीयायाः सर्वत-सर्वावयवेषु, स्फुरद्भि-प्रकाशमानै, अनर्घरत्नाभरणै-अमूल्यरत्ना-लङ्करणै, रमणीयाया-मनोहराया, वेषलक्ष्म्या अपि वेषभूषाया अपि, तथाभूतमेव तादृशमेव, औदार्यं वैशिष्ट्यम् [क] । बहुना अधिकसाम्योपवर्णनेन, किम् न किमपि प्रयोजनमित्यर्थः, चलनस्पन्दनाद्यभावं चित्रकल्पिततया पादविक्षेपाङ्गस्फुरणशून्यत्वम्, पुन आङ्गिकम् अङ्गसम्बन्धि, प्रमाणं चित्रस्थतया हल्लपरिमाण, च पुन, अङ्गनापरिवारसम्पदं चित्रितविद्याधरकुमारिकात्मकसहचरीसमूह, विहाय वर्जयित्वा, अन्यत् तद्वयतिरिक्त, सर्वं समग्र तद्वैशिष्ट्य, संवदति उभयसाम्येन प्रत्याययति । अनेकविद्याधरीवृन्दसहस्रपरिगताया. अनेकै-बहुभि, विद्याधरीवृन्दसहस्रै-

नापि किञ्चिन्निरैरजावयवैः स्पृशन्ती स्पर्शलोभेनेष समकालोद्भूतितसान्द्रपुष्कजातक मदीयाङ्गवाममगम-
 मन्वमुल्लषासामोवबहस्तिनेन स्वभाबसुरमिणा आसपरिमलेन पवनकुलितेन च विख्याङ्गरागसौरभेण समन्ततो
 वासयन्ती त बनोद्देशे निगता तस्मात्तमण्डपद् गता च स्खलितपर्वसचारया गत्या प्रापुष्यती वारेणारमुच-
 रीयाङ्गलेन स्वेननिविडासक्तस्वमसुङ्गमाराम्यं नितम्बम् [६] । अहमपि तरुस्तम्भान्तरेण तां व्रजन्ती विर-
 पस्मासन्वेन चक्षुषा सरगामीक्षमाणस्तत्रैव वेश्णे इष्ट शसन् क्षणमस्तिष्ठम् । ईपदुष्टिप्रभेति चेतस्वकरवम्—
 'अहो लोकोप्यवहारानभिहृत्यमस्याः कन्यक्याः, येन द्वारदेशकृतोपसर्पणस्य पुनः पुनः प्रयुक्तप्रियालापस
 दूरदेशागमनसिन्नवपुषः स्वयमाक्यातनिजवृष्टान्तस्य द्रव्यावाषवर्षितावर्षिमाषस्य वचनमात्रेणापि मे न कृत्य
 प्रतिपत्तिः । तत् किमनया ? अन्यतो गच्छामि' इति चिन्तयित्वा ततः स्नानात् स्वदेशविद्युत्कामिसुखसत्त्वैव
 सरसः सरसशिखरच्छायातरुणा तीरवेषेन श्रुतैः शनैरुपचञ्चम् [७] ।

प्रस्थितस्य च मे चेतस्वमवम्—'अहो' यत् तदानीमुपयनस्मेन मया तत्र वेत्तधारिनिवेदिते विष्ण-

प्रयत्नेन—महता यत्नेन कृतं विवर्तनम्—अहोवचनं नया तादृश्येण स्पर्शलोभेनेष समकालोद्भूतित-
 सान्द्रपुष्कजातकं समभ्रमम्—एकत्राभम्; उक्षिप्तम्—उडलत्म् चान्द्रं—निर्दिष्टं पुष्कजातं—तेमाभरविभेदिकाद्यं
 मदीयाङ्गवाममार्गं मदीयधरैरवामपार्श्वं निरैः कक्ष्मिः अङ्गावयवैः धरैरावयवैः किञ्चित् ईप्तं स्पृशन्ती
 क्षमयन्ती पुनः अमन्वमुल्लषासामोवबहस्तिनेन समन्तं—उत्तरेण मुकुत्तस्य गुच्छौरभापारक्याम्बारे
 नामोदेन—हीयन्त्येन बहस्तिनेन—प्रयुक्तेनेन स्वभाबसुरमिणा कश्चिन्नमयोग्यमुपतं आसपरिमलेन पाक्षिपन्न-
 तीरिण च पुनः पवनकुलितेन वायुक्षिणेन, विख्याङ्गरागसौरभेण विख्याताम्—उपमानाम् अङ्गरागान्—धरैरभेभ-
 प्रभानां तीरिण-सौगन्धेन तं प्रकृतं वनोद्देशं वनप्रदेशं वासयन्ती वरमन्ती तस्मात् मण्डपत उतमण्डपात्
 क्तायुद्धत निर्गता निष्कान्ता च पुनः स्वेननिविडासक्तस्वमसुङ्गमाराम्यं लैः स्तिरसन्दिच्छैः निरि-
 तान्त्र मया स्नात् तथा आलम्ब्य—आश्रयित्वा सुप्त-शुभ्रमार भवनस्य कम्मर—वन्न वसित्वाद्यं नित्यं प्रतिपत्ति-
 मायाम्, उत्तरीयाङ्गलेन उत्तरीयवक्रप्रान्तं प्रापुष्यती समापन्नवन्ती धरी स्खलितपर्वसचारया खलित—वना-
 स्थानमप्रगत पर्वतधर—पादक्षिणेण मया तादृशा गत्या गता प्रसिक्ता [६] । अहमपि तरुस्तम्भान्तरेण इष्टपुष्-
 कम्पेन व्रजन्ती गच्छन्ती तां इमारिणा विरतपद्मस्यन्वेन मिरत—मिरतः पद्मवच—नकरोमरुकोः स्यन्—निष्कम्पं
 वसित्वाद्यं चक्षुषा सरसरी वक्षेत्म्, ईक्षमाजः पद्मन् इष्टम् अमिरकितं विसन् वस्मावयव तत्रैव तस्मिन्नेव
 वेश्णे अतिष्ठम् स्थितवारः च पुनः उड्डिष्टाः स्यादुक् चर वेतसि इत्ये इति अनुपवनकन्याप्रकारसु, अकरवम्
 आलोचितवान् किमिहाह—अस्याः प्रकथीयुताना कथ्यकायाः इमारिकायाः लोकोप्यवहारानभिहृत्यं विवर्तनाचार-
 निहृष्टम्, अहो आचर्यम् यंन एतन्मिहकैः वचनमात्रेणापि प्रेमसम्बन्धेनपि मे मम प्रतिपत्तिः सत्कन्या न
 ह्या वैवशसः द्वारदेशकृतोपसर्पणस्य हावप्रक्षम्यमाणस्य पुनः पुनः पुनः प्रयुक्तप्रियालापस्य अनेकपरो-
 रितमिनाकनस्य पुनः दूरदेशागमनसिन्नवपुषः दूरदेशागमनभाक्ताधरिस्य पुनः स्वयमाक्यातनिजवृष्टान्तस्य
 क्षवं मेवैव आक्यात—वसित दिव—लक्ष्मीया त्रान्त—वार्ता यंन तादृशस्य पुनः द्रव्यातीं द्रव्यातिक्ते अवर्षिता-
 र्थिमाषस्य अवर्षित—प्रकथित अधिमाव—प्रयोगं येन तादृशम् । तत् तस्मिन्नेव अहमया प्रकथीयुताना इमारो
 किम् न किमपि प्रयोगम् इत्यर्थः । अन्यथा कन्यत्र पश्यामि इति चिन्तयित्वा विचार्यं तदा तस्मात् स्नानात्
 स्वदेशविद्युत्कामिसुखसत्त्वैव तदप्या सरसा शरीरं क्षिप्रिच्छाया—हीलकच्छनाय तदा इहा वसित्वाद्यं तस्यैव प्रकृत्येन सरसा मध-
 नात्कन्याधारस्य, तीरवेषेन त्वमार्थेण श्रुतैः श्रुतैः मन्वं मन्वं उपचलं प्रस्थितवारः [७] ।

च पुनः प्रस्थितस्य प्रवत्स मे मम वेतसि इत्ये अमवत् प्रमथितम्भूत्, अहो आचर्यम्, च तवावी
 तस्मिन् वेश्णे उपवनस्थान वनाप्याग मत्तधीप्रमथिमाषावर्षितां तत्र तस्मिन् पूर्वमुपगत इत्यर्थः वेत्तधारिनिवेदिते

चित्रपटे प्रकाशितमदृष्टपाराख्यं सरो दृष्टमासीत् तदेवैतत् तर्कयामि, यतस्तत्र ये यथा दर्शितास्ते तथैवात्र तिलकतालीतमालबकुलाशोकलकुचलवङ्गचन्दनादयः पादपा दृश्यन्ते, यानि च यदाकाराणि यद्दर्शानि यत्क्रमाणि तस्य पर्यन्तेषु विनिवेशितानि लतासदनानि सैकतानि देवतार्चनवेदिकावलयाणि तान्यपि तथैवात्र परिस्फुटानि प्रतिभान्ति । तत् किं पुनः क्रीडानिमित्तमिह समायाता सापि कन्या न सा मद्भृदयकुमुदाकरशशाङ्गलेखा तिलकमञ्जरी । दृश्यते हि तेन चित्रपटपुत्रिकारूपेण सार्धमखिलस्याप्येतदीयाकारस्य संवादः, तथाहि—तादृशी विकचराजचम्पकच्छदावदाता देहच्छविः, तादृगुन्निद्रकनकारविन्दसुन्दरं वदनशतपत्रम्, तादृशस्तुलितकेतकोदरदलद्राधिमा नयनयोरायामः, तादृक्षा च सकलानामपि नितम्बनाभिमण्डलोदरस्तनाधरप्रभृतीनामवयवानामभिरामता, सर्वतः स्फुरदनर्घरत्नाभरणरमणीयाया वेषलक्ष्म्या अपि तथाभूतमेवौदार्यम् [क] । किं बहुना, विहाय चलनस्पन्दनाद्यभावमाङ्गिकं प्रमाणमङ्गनापरिवारसपदं च सर्वमन्यत् सवदति, कथं पुनरनेकविद्याधरीवृन्दसहस्रपरिगतायास्तथा वनेऽवस्थानमेकाकित्वं च तस्याः सवृत्तम् । अथवा

प्रतीहारोपहृते, दिव्यचित्रपटे मनोहरचित्राधिष्ठितवले, प्रकाशितं चित्रितम्, अदृष्टपाराख्यं तत्सङ्गक, यत् सरः सरोवर, मया हरिवाहनेन, दृष्टं दृष्टिपथमानीतम्, आसीत्, तदेव तदात्मकमेव, एतत् प्रत्यक्षभूत सर, तर्कयामि श्लेषमनुमिनोमि, यतः यस्माद्धेतो, तत्र तस्मिन् पटचित्रे सरसि, ये तिलक-ताली-तमाल-बकुला-ऽशोक-लकुच-लवङ्ग-चन्दनादयः तत्तत्सङ्गकादयः, पादपा. वृक्षा, यथा येन प्रकारेण, प्रतीहारेण, दर्शिताः दृष्टिपथमवतारिता, ते तथैव तेनैव प्रकारेण, अत्र अस्मिन् सरोवरे, दृश्यन्ते दृष्टिगोचरीक्रियन्ते, च पुन, यदाकाराणि यादृगवयवमञ्जिवेशकानि, पुन यद्दर्शानि यादृगुपवन्ति, पुन यत्क्रमाणि यादृशपौर्वापर्याणि, यानि लतासदनानि लतामण्डपाः, पुन सैकतानि वालुकामयानि, देवतार्चनवेदिकावलयाणि देवतापूजनार्थकल्पितचतुरस्रपरिष्कृतभूमिमण्डलानि, तस्य सरोवरस्य, पर्यन्तेषु प्रान्तेषु, विनिवेशितानि चित्रणेन सस्थापितानि, तान्यपि तथैव तेनैव प्रकारेण, अत्र अस्मिन् सरसि, परिस्फुटानि विस्पष्टानि, प्रतिभान्ति प्रतीतिपथमवतरन्ति । तत् तस्माद्धेतो, किं पुनः किं वा, इह अस्मिन् सरोवरे, क्रीडानिमित्तं क्रीडार्थं, समायाता समागता, या कन्या कुमारीका सापि, सा चित्रपटे दृष्टपूर्वा, मद्भृदयकुमुदाकरशशाङ्गलेखा मवीयहृदयात्मककुमुदकाननचन्द्रलेखा सदृशी, तिलकमञ्जरी तिलकमञ्जरीनामकविद्याधरकुमारिकैव, न ? अर्थात् सैवाभाति, एतदेवाह—हि निश्चयेन, तेन दृष्टपूर्वेण, चित्रपटपुत्रिकारूपेण चित्रपटे—चित्राधारपटे, या पुत्रिका—कन्यकाप्रतिकृति, तद्रूपेण—तदाकारेण, सार्धं सह, अखिलस्यापि समप्रस्यापि, एतदीयाकारस्य अनुपदप्रत्यक्षीभूतकन्यकाकारस्य, संवादः साम्य, दृश्यते दृष्ट्या प्रतीयते तत्संवादमेव विशदयति—तथाहीति, विकचराजचम्पकच्छदावदाता विकचस्य—विकलरस्य, राजचम्पकस्य—चम्पकप्रवरस्य, छदवत्, अवदाता—गौरी, तादृशी चित्रितपुत्रिकादेहच्छविसदृशी, देहच्छविः शरीरकान्ति, पुन उन्निद्रकनकारविन्दसुन्दरम् उन्निद्रम्—उन्मीलित, यत् कनकारविन्द—सुवर्णकमल, तद्वत् सुन्दरं, तादृक् चित्रितकन्यकामुखारविन्दतुल्य, वदनशतपत्रं मुखकमलम्, पुन तुलितकेतकोदरदलद्राधिमा तुलित—उपमित, केतकोदरदलस्य—केतकाख्यपुष्पवृक्षसम्बन्धिगर्भपत्रस्य, द्राधिमा—दीर्घता येन तादृश, तादृश. चित्रितकन्यकानयनविस्तारसदृश, नयनयोः नेत्रयो, आयाम—विस्तार, च पुन, नितम्बनाभिमण्डलोदरस्तनाधरप्रभृतीनां तावदवयवविशेषावीना, सकलानामपि समप्राणामपि, अवयवानाम् अङ्गानां, तादृक्षा चित्रितकुमारिकावयवसौन्दर्यसदृशी, अभिरामता सौन्दर्यम्, सर्वतः स्फुरदनर्घरत्नाभरणरमणीयायाः सर्वत—सर्वावयवेषु, स्फुरद्भि—प्रकाशमानै, अनर्घरत्नाभरणै—अमूल्यरत्नालङ्करणै, रमणीयाया—मनोहराया, वेपलक्ष्म्या अपि वेपभूयाया अपि, तथाभूतमेव तादृशमेव, औदार्यं वैशिष्ट्यम् [क] । बहुना अधिकसाम्योपवर्णनेन, किम् न किमपि प्रयोजनमित्यर्थ, चलनस्पन्दनाद्यभावं चित्रकल्पिततया पादविक्षेपाङ्गस्फुरणशून्यत्वम्, पुन आङ्गिकम् अङ्गसम्बन्धि, प्रमाणं चित्रस्थतया हृत्परिमाण, च पुन, अङ्गनापरिवारसम्पदं चित्रितविद्याधरकुमारिकात्मकसहचरीसमूह, विहाय वर्जयित्वा, अन्यत् तद्व्यतिरिक्त, सर्वं समग्र तद्वैशिष्ट्य, संवदति उभयसाम्येन प्रसाययति । अनेकविद्याधरीवृन्दसहस्रपरिगताया. अनेकै—बहुभि, विद्याधरीवृन्दसहस्रै.—

शिखरमिवापनीतपताकम्, कमलखण्डमिवोद्धीनहंसमालम्, इन्दुवदनया तथा विरहितमुपारूढगुरुविषादः स्थितो द्वारदेशे तथैव तां पुरोऽवस्थितां प्रत्यक्षमिवेक्षमाणश्चेतसा सुचिरम् । उत्थाय गत्वा सरसि चिरपरिभ्रमणखेदायासिततलं प्रक्षाल्य चरणयुगलं कृत्वा च किञ्चिद्देवतास्मरणमभिनवोद्धृतानास्वाद्य कतिचिदपनीतपङ्कोपलेपनिर्मलान् मृणालिनीकन्दानापीय च कराङ्गुलीविवरविगलदिन्दुदीधितिधवलधारं सुधारसस्वादुस्वेच्छया सलिलमात्तकोमलतमालकिसलयस्तस्य प्रियाङ्गलतापरिष्वङ्गसुभगस्य दिव्याङ्गरागपरिमलस्तोकवाहिनो रक्ताशोकविटपकस्य निकटे शयनमरचयम् [घ] ।

तत्र च प्रथमदर्शनेऽपि सेयं चक्रसेनतनयेति यत्र निर्णीता, व्रीडया साध्वसेन वा नेयमुत्तरं प्रयच्छतीति मन्यमानेन यत्र वारंवारमाभाषिता, विहाय रक्ताशोकविटपक निकटदेशे कृतस्थिरावस्थाना यत्र करतलेनावलम्बिता, मुहुर्मुहुर्मुखावलोकनेन याचमाना निर्गमनवर्त्मं यद्द्वारदेशादीषदपसृते नानुवर्तिता, स्पर्शशङ्काविवर्तिताङ्गलता विनिर्यती बहिर्यत्प्रसारितोभयभुजेन गाढ न परिबधा, लब्धसुरभिश्चासपरिमलेन सविध-

उन्मथितामृतम्, उदधिजलमिव समुद्रजलमिव, पुन अपनीतपताकम् अपसारितध्वज, सौधशिखरमिव प्रासादोर्ध्वप्रदेशमिव, पुन उद्धीनहंसमालम् उद्धीना-गगनमार्गेणोत्पतिता, हंसमाला-हसश्रेणी यस्मात् तादृश, कमलखण्डमिव कमलवनमिवेति सर्वत्रोत्प्रेक्षा, इन्दुवदनया चन्द्रमुख्या, तथा तिलकमञ्जर्या, विरहितं वियुक्तं, तं लतामण्डप, दृष्ट्वा अवलोक्य, उपाखण्डगुरुविषादः उत्पन्नात्यन्तदुःखं, तथैव पूर्वप्रकारेणैव, पुरोऽवस्थिताम् अग्रत स्थितां, तां तिलकमञ्जरीं, प्रत्यक्षमिव साक्षादिव, चेतसा हृदयेन, भावनयेत्यर्थं, ईक्षमाणः पश्यन्, द्वारदेशे लतामण्डपप्रवेशनिर्गमप्रदेशे, सुचिरम् अतिदीर्घकाल, स्थित । उत्थाय, गत्वा सरस्तटमुपस्थाय, चिरपरिभ्रमणखेदायासिततलं चिरपरिभ्रमणखेदेन-दीर्घकालविचरणश्रमेण, आयासितं-श्रमित, तल-स्वरूपम् अध प्रदेशो वा यस्य तादृश, चरणयुगलं पादद्वय, सरसि प्रकृतसरोवरे, प्रक्षाल्य विशोध्य, च पुन, किञ्चित् ईषत्, देवतास्मरणं देवताध्यान, कृत्वा, पुन अभिनवोद्धृतान् चिरोच्चीतान्, पुन अपनीतपङ्कोपलेपनिर्मलान् अपनीतेन-अपसरितेन, पङ्कोपलेपेन-पङ्कसम्पर्केण, निर्मलान्-स्वच्छान्, कतिचित् कतिपयान्, मृणालिनीकन्दान् कमलाङ्कुरान्, आस्वाद्य भुक्त्वा, च पुन, कराङ्गुलीविवरविगलदिन्दुदीधितिधवलधारं कराङ्गुलीना-हस्ताङ्गुलीना, विवरेभ्य-अवकाशेभ्य, विगलन्ती-स्रवन्ती, इन्दुदीधितिधवला-चन्द्रमरीचिशुभ्रा, धारा-प्रवाहो यस्य तादृश, पुन सुधारसस्वादु अमृतरसमधुरं, सलिलं जल, स्वेच्छया स्वतृणनुसारम्, आपीय नितरां पीत्वा, आत्तकोमलतमालकिसलयः आत्तानि-गृहीतानि, कोमलानि, तमालकिसलयानि-तमालपल्लवा येन तादृश सन्, तस्य रक्ताशोकविटपकस्य रक्ताशोकह्रस्ववृक्षस्य, निकटे समीपे, शयनं शय्याम्, अरचयम् रचितवान्, कीदृशस्य^२ प्रियाङ्गलतापरिष्वङ्गसुभगस्य प्रियाया-प्रीतिमत्या, तिलकमञ्जर्या इत्यर्थं, अङ्गलतया-शरीरात्मकलतया, परिष्वङ्गेण-आलिङ्गेन, सुभगस्य-सुन्दरस्य, पुन दिव्याङ्गरागपरिमलस्तोकवाहिनः दिव्यस्य-मनोहरस्य, अङ्गरागस्य-अङ्गोपलेपनद्रव्यस्य, य परिमल-सौरभ, स्तोकम्-अल्प यथा स्यात् तथा, तद्वाहिन-तत्सम्पर्केण [घ] ।

च पुन, तत्र तस्यामशोकवृक्षनिकटरचितशय्यायां, रजनी रात्रि, क्षयं समाप्तिम्, अगमत् प्राप्तवतीत्यभेगान्वेति, कीदृशी^२ मम दर्शनात्, उदीर्णदुस्सहोद्वेगोव उदीर्ण-उद्धृतं, दुस्तह-दु खेन सोढुं शक्य, उद्वेग-उद्धमो यस्यास्तादृशी, कीदृशस्य^२ प्रथमदर्शनेऽपि आयसाधात्कारेऽपि, चक्रसेनतनया चक्रसेनसङ्गकविद्याधरेन्द्रपुता तिलकमञ्जरीति यावत्, या चित्रपटे दृष्टाऽऽसीदित्यर्थं, इति यत् न निर्णीता प्रत्यभिज्ञाता, पुन व्रीडया लज्जया, वा पुन, साध्वसेन भयेन, इयम्, उत्तरं प्रतिवाक्य, न प्रयच्छति ददातीति मन्यमानेन जानता, मयेति शेष, वारं वारम् अनेकवार, यद् न आभाषिता आलिङ्गिता, पुन रक्ताशोकविटपकं रक्ताशोकह्रस्ववृक्ष, विहाय लक्त्वा, निकटदेशे समीपदेशे, कृतस्थिरावस्थाना स्थिरमवस्थिता, करतलेन हस्ततलेन, यत्र अवलम्बिता निगृहीता, पुन मुहुर्मुहुः वार वारं, मुखावलोकनेन मवीय-मुखदर्शनेन, निर्गमनवर्त्मं निस्सरणार्थमवकाशं, याचमाना प्राप्नुमिच्छन्ती, द्वारदेशात्, ईषत् किञ्चित्, अपसृतेन पृथग्भूतेन, मयेति शेष, यत् न अनुवर्तिता अनुगता, पुन स्पर्शशङ्काविवर्तिताङ्गलता स्पर्शाङ्कया-मत्स्पर्शसन्देशेन, निवर्तिता-वक्रीकृता, अङ्गलता यया तादृशी, सा बहिः बाह्यस्थान, विनिर्यती विनिर्गच्छन्ती, प्रसारितोभयभुजेन विस्ता-

नेतवाडोचनीयम्, अदृष्टपारे ससारे भङ्गुरस्वभाषेषु विमवाधियु सर्वभाषेषु कर्मपरतत्त्वाप्यं प्राप्तिनां सर्वमपि संमद्वति, यथा मम स्वसैम्यमभ्यविहितापस्त्रितोरकस्मात्तुल्य कृतविमद्वर्त्मगमनेन इन्दिता कृतापहरण्य संभृताम् एष तस्या अपि कथयिष्व भविष्यति । यथा युवतिपरिबारेऽपि तस्याः प्रकटितोऽनुमानेन यस्मात् 'सरस्वीरसैकते तत्र परिसपता पूर्णमघडोचिताकधीयपपक्षिपर्वन्तेष्वनेच्छासर्वाभारपविन्यासा मया श्रीर नस्य' इति विचिन्त्य कृतनिश्चयव्यवर्धनाश्रया पुनरपि प्रतीपमगमम् [सु] । अस्मिन्पितविपमसमभूमिभाग्य गत्वा सत्यरस्य प्रवेद्य सर्वघो विष्णु निश्चितरत्नचक्रुस्त्र सरसः समासजवर्तिषु स्वामण्यपु वरुण्येषु नक्षत्रनेपु वालुक्रुपुतिनेपु जलजम्भुनिकुञ्जेषु शिलाजम्बनेपु शैलकम्बरेपु वनतदीनिर्धारणेष्वन्येषु च मनोरमेषु स्थानेषु वामन्तपितवाम् । अनुपसम्पत्तुवन्तश्च किञ्चित्सायद्येऽहनि इतस्ववनुरागेण पुनरपि तमेव पूर्व- दृष्टमिष्टश्यासिगृहमिष निवासहेतोरैवास्वामण्यपसुपागमम् [ग] ।

इष्टा च व नष्टसकलपूर्वघोम निशामुसमियासामितस्यसिसेसम्, उष्विष्यलमिषोऽवृतसुधम्, स्वै-

विद्यापरत्वातीवन्मन्त्रयनसहस्रे परिगताया -परिहृतायाः तस्याः शिबन्मन्त्र्यां वने मन्त्रस्थानम्, एष पुनः एकाकिन्त्य अन्वयवत्तम् कथं पुनः क्वं तर्हि संभृष्टं सञ्जातम् । अथवा एतत् तस्या क्नेऽस्मान्नायिकं न आस्त्रोचनीये किन्- तीयम्, अदृष्टपारे मरुतः-अनवलोचिताः पार -अन्तो यम तारणे संसारे अयसि विमवाधियु फनासिपु सर्वभाषेषु स्वैयवाधेषु, भङ्गुरस्वभाषेषु विनचरस्वभाषेषु च्छ्व, कर्मपरतत्त्वाप्यां कर्माधीनबुद्धयुःअनेक्युना प्राप्तिनां जीवनां, सर्वमपि अस्मिन्निष्ठावधेनेन सुष्टं तु क्नुमकमपि सम्मघति उम्माकनामर्ति यथा केन प्रकारेण स्वसैम्यमभ्य- विहिततावस्थितः निश्चैम्यमभ्येऽप्रतिस्तत् पुनः अकस्मात् अवाचितेभ उरुस्य वत्स्य कृतविद्यवर्त्मगमनेन इत् विद्यमेना-आश्रमार्थेण गमनं केन तारणेन इतिना इतिना कृतापहरण्यस्य अथवत्स मम संभृष्टं वन्ऽस्वाम् मवाधिवर्त्तं च सञ्जातम् एषम् अनेन प्रकारेण तस्या अपि शिबन्मन्त्र्यां अपि कथयिष्व क्नाऽपि इर्कतया भविष्यति मन्निनुमर्ति । यथा अथवा तस्याः शिबन्मन्त्र्याः युवतिपरिबारेऽपि युवतिमनसाहर्षमपि अनुमानेन पदार्थ- र्धेनक्यमानुमिसा प्रकटिताः-प्रभाप्तिः वस्यत् तत्र तस्मिन् सरस्वीरसैकते प्रकटसरकटवर्तिशिलामनवसके परिसुपेता परिभ्रमता मया तदीयपदपक्षिपर्वन्तेषु तस्मन्निचरन्पक्षिप्रान्तेषु अनेकशतसंख्याः बहुपठसञ्जातः श्रीमन्त, चरपविन्यासाः चरमिकेगतिशानि पूर्वम्, अवलोचिताः घ्याः इति इत् विचिन्त्य किन्तर्प कृतनिश्चया- न्प्रतिमममन्तीनेन सार्धमाश्रया तार्थेनाम्भुन्या पुनरपि प्रतीपं तयसिक्कं यथा स्यात् तथा अगमं गतवत् [ख] । एष पुनः सत्यरसः त्वरमितः अत एव अनिकपितविपमसमभूमिभागः अस्मिन्पित- -अतीतीव- विष्णा मिसेका- तवध नीचोच्यमन्त्रय भूमिगा- -भूमिप्रवेद्ये मन् तारणः सन् ई त्वपिचितं प्रवेष्टं तस्मं यथा सर्वज्ञता सर्वेषु विष्- निश्चितरत्नचक्रुः प्नापारितककम्बेचनः सन् तस्य प्रवत्स सरसः शरोरस्य समासजवर्तिषु क्विन्ववर्तिषु, स्वामण्यपु म्नापरेषु, पुनः तत्कटपण्डेषु त्कम्बुषु, केपिदि नावत् पुनः मन्त्रनेपु नमायक्युचक्रुःअनेपु, पुनः वालुक्रुपुतिनेपु शिलामवाधिवर्धेऽनेपु, पुन जलजम्भुनिकुञ्जेषु नक्षत्रशैलकम्बुनापिहितोरप्रवेष्टेषु, पुन शिलालयनेपु पायमयपदेषु, पुनः शैलकम्बरेपु परंतग्रास्यु, पुनः वनतदीनिर्धारणेपु चम्परीप्रवाद्येऽनेपु, च पुन अस्यापु उष्वर्तिषु, मनोरमेषु मधारेषु स्थनु तां शिबन्मन्तीम् अन्वेषितयाम् वधिवत्तम् । एष पुनः अनुपसम्पत्तुवन्तः अनागतवादीश्च किञ्चित्सायदाये विम्वरपिधे अहनि दिने क्युनुरागेण शिबन्मन्तीनां, इता आरुः सन् पुनरपि निवासहताः निवासार्थं इष्टपूर्वं पूर्वमन्वेधं तमेव प्रकृतेन एवालतामण्यपम् एवात्तापरम् इष्टमतिगृहमिष इव-पुष्टमिष उपपागमम् न्ययवत्तम् [ग] ।

एष पुनः नष्टसकलपूर्वघोम धीपवितम्भपरीत्यर्तिव्यसिधसपलैर्नर्तम् अत एव अस्मिन्निष्ठाविलम्भ- अन्वयवत्तं शिबन्मन्त्रियन-अनवलोचिताः निशामुसमियासामितस्यसिसेसम् पुनः उद्युत्तुपम्

अथारुणकरपरामृष्टेषु प्रकटयितुमिव मे विपादान्धस्य भुवनाभोगमुञ्जत्सु दिग्द्वाराणि शार्वरतिमिरेषु, जलतुपारासारवाहिषु विहन्तुमिव मद्दिरहदाहहव्यवाहव्यथां वहत्सु मन्थरप्रभातपवनेषु, श्वासशेषावशेष-जीवितजीवितमाश्वासयितुमिव मामितस्ततः प्रचलयन्तीषु पल्लवतालवृन्तानि प्रान्तवनलतासु, संध्यातपानुर-ञ्जितपत्रेषु सर्वरात्रजागरणजिह्वारुणाक्षमनुकर्तुमिव मामीपन्निमिपत्सु नीलोत्पलवनेषु, अवनितलनिषण्णानिः-सहावस्थितेरुत्थापनाय हस्तावलम्बनमिव मे दातुमन्तर्लताभवनमन्तरालैरवतरत्सु भास्करकरेषु, निराकृत-मदीयधैर्योत्कर्षितेन मकरकेतुना समुत्तम्भितासु जयपताकास्त्रिव वियति विततायमानासु सरःशायिसारस-कौञ्चकलहंसमालासु, जाते स्पष्टभासि प्रभातसमये, भूयोऽपि तामप्रगल्भमृगशावलोचनामन्वेष्टुमनुसृत-तदीयपदपङ्क्तिरुदचलम् [छ] ।

ता गत्वा प्रगुणमध्वनैकेन पुनरपि प्रतिनिवृत्तामुपरि पतितेन पादप्रसवरेणुना परामृष्टपूर्वदृष्टसकला-वयवशोभा क्वचित् सत्वरा क्वचित् सविलम्बा काप्यपथगा क्वचिन्मार्गलगां सरलां सैकतेषु कुञ्चितां कुश-

अथ रात्रिक्षयानन्तरम्, अरुणकरपरामृष्टेषु अरुणस्य-सूर्यसारथे, सूर्यस्य वा, करै -किरणै, परामृष्टेषु-आकान्तेषु, शार्वरतिमिरेषु रात्रिसम्बन्धन्धकारेषु, विपादान्धस्य प्रकृतप्रियावियोगजन्यखेदान्धीभूतस्य, मे मम, भुवनाभोगं भुवनविस्तार, प्रकटयितुमिव प्रकाशयितुमिव, दिग्द्वाराणि दिक्सम्बन्धीनि द्वाराणि, उञ्जत्सु त्यजत्सु, पुन जलतुपारा-सारवाहिषु जलसम्बन्धिशीतलधारावर्षिषु, मन्थरप्रभातपवनेषु प्रात कालिक्रमन्दवायुषु, मद्दिरहदाहहव्यवाहव्यथां मदीयविरहतापाम्निव्यथां, विहन्तुमिव शमयितुमिव, वहत्सु चलत्सु, पुन माम्, श्वासशेषावशेषजीवितजीवितं श्वास-शेषरूपेण अवशेषजीवितेन-अवशिष्टप्राणेन, जीवित-प्राणवन्तम्, आश्वासयितुमिव विश्वासयितुमिव, प्रान्तवनलतासु निकटवर्तिवनसम्बन्धिलतासु, पल्लवतालवृन्तानि पल्लवव्यजनानि, इतस्ततः अत्र तत्र, प्रचलयन्तीषु उत्क्षिपन्तीषु, पुन सन्ध्यातपानुरञ्जितपत्रेषु सन्ध्यातपेन-दिनारम्भकालिकरक्तालोकेन, अनुरञ्जितानि-रक्तीकृतानि, पत्राणि येषा तादृशेषु, नीलोत्पलवनेषु नीलकमलकाननेषु, सर्वरात्रजागरणजिह्वारुणाक्षं सर्वरात्रजागरणेन-समग्ररात्रिजागरणेन जिह्व-कुटिलम्, अरुण-रक्त च, अक्षि-नेत्र यस्य तादृशं, माम्, अनुकर्तुमिव उपमातुमिव, ईपत् किञ्चित्, निमिषत्सु विकसत्सु, पुन अवनितलनिषण्णनिस्सहावस्थितेः अवनितलनिषण्णस्य-भूतलोपविष्टस्य, निस्सहावस्थिते -दुर्वलावस्थस्य, मे मम, उत्थापनाय ऊर्ध्वावस्थापनाय, हस्तावलम्बनं करावलम्बं, दातुमिव, भास्करकरेषु सूर्यकिरणेषु, अन्तर्लताभवनं लता-गृहाम्बन्तरम्, अन्तरालैः मध्यवर्त्यवकाशै, अवतरत्सु आपतत्सु, पुन, निराकृतमदीयधैर्योत्कर्षितेन निराकृतेन-अपसारितेन, मदीयधैर्येण-मदीयेन दु खसहितत्वेन, उत्कर्षितेन-उत्कर्ष-विजयमापादितेन, मकरकेतुना कामदेवेन, समुत्तम्भि-तासु समुन्नमितासु, जयपताकास्त्रिव जयध्वजेध्विव, सरःशायिसारसकौञ्चकलहंसमालासु सर शायिना-निरुक्त-सरोवराधिकरणशयनशीलाना, सारसकौञ्चकलहंसाना-तत्तज्जातीयपक्षिविशेषाणा, मालासु-श्रेणीषु, वियति आकाशे, वितताय-मानासु विस्तृतायमानासु, पुन प्रभातसमये प्रात काले, स्पष्टभासि स्फुटप्रकाशे, जाते सञ्ज्ञे सति, अप्रगल्भमृग-लोचनाम् अप्रौढमृगशिशुसदृशनयनां, तां तिलकमञ्जरीं, भूयोऽपि पुनरपि, अन्वेष्टुम् गवेषयितुम्, अनुसृततदीय-पदपङ्क्तिः अनुगततत्सम्बन्धिपादचिह्नपक्ति, उदचलं प्रयातवानहम् [छ] ।

तां पदपङ्क्तिम्, एकेन, अध्वना मार्गेण, प्रगुणं सरल यथा स्यात् तथा, गत्वा, पुनरपि प्रतिनिवृत्तां परावृत्ताम्, पुन उपरि पतितेन स्वलितेन, पादप्रसवरेणुना वृक्षसम्बन्धिपुष्परजसा, परामृष्टपूर्वदृष्टसकलावयवशोभां परामृष्टा-तिरोहिता, पूर्वदृष्टा, सकला-समग्रा, अवयवशोभा-अहृल्यादिचिह्नशोभा यस्या तादृशी, पुन क्वचित् कस्मिञ्चित् स्थाने, सत्त्वरां सवेगा, पुन क्वचित् कुत्रापि, सविलम्बां विलम्बेन सहिता, पुन कापि कुत्रचित्, अपथगां मार्गध्रतां, पुन क्वचित् मार्गलगां मार्गसवदां, पुन सैकतेषु सिकतामयस्थलेषु, सरलाम् ऋजुरूपां, पुन कुशास्तम्बेषु

मागतेऽपि षट्स्य परिणतविम्बपाटलेऽधरमणौ यत्र परिसुम्बिता, गत्वा किञ्चिदन्तरं विवर्तितमुत्ती मुहुर्मुहुः
 सत्ताजालकान्तरेण स्थित्वा स्थित्वा त्रियगषडोक्ष्यन्ती निर्मरानुरगापि भीतेति यत् समाविता मुग्धता, निराकृतो-
 षितक्रियाप्रवृत्तिश्च निरनुरोधेति जावावशेन यद् व्रजन्ती प्रप्लवते नानुसृता [छ] । तेनानेकक्षम्यान्तरसहस्रनिर्व-
 रितिन महापातकसमूहेनेषात्मन्वमन्तरनुत्पद्यमानस्य, सत्तापवेदनाविनोदाय विहितैर्धारंवारमसमञ्जसैर्गव्यपरि-
 वर्तनेष्यक्षत्रयनीयस्य, निदाधमध्यदिनानिलस्पर्धिभिरनारत वह्निकिराद्यथोप्यैः श्वासमास्तेर्मर्मरीकृतछतापछन्नस्य,
 छम्पषडीयगात्रसङ्ग वाममङ्गमनङ्ग अनितस्वेहसलिलेन द्योप्या वधिणेनार्धमुकुलितेद्युष्यस्य क्षम्योविधार्वानाटी-
 श्रमस्य प्रसिद्धप परिप्यजमानस्य, प्राणमुपसर्पता तर्पितप्राणेन रक्ष्यशोकसङ्घिनस्वदङ्गरागस्य परिमलक्षेपय रक्षि-
 तोरक्षमञ्जीवितस्य, अमुततर्पियजस्य भवणयुगमसत्कस्य कृतयतः निमीलितेक्षणस्य तां सर्वतो विभ्रु पश्यतः,
 चन्द्रवाकलेषेकाकिनः सरस्वीरे निपण्णस्य, कुमुदकण्डस्य कपश्रितिकुडैरपङ्गीकृतस्य इन्दुना क्षमितनिद्रस्य
 मम वक्षनानुदीर्गकुसहोद्रेगेव दूरानतविपाण्डुशक्तिमण्डलानना क्षयमगाद् रजनी [च] ।

रिन्वातुद्वयन शाटैर्निर्मैरं यत् न परिरेष्ठा आच्छिन्ना पुनः छच्छसुरमिभ्यासपरिमलेन मयः-पृष्टि- प्रथ-
 श्चरैः पुणे-मुग-पेः धामस्य-साक्षिवापनस्य परिमयः सौम्येन ताच्छेन मयेति छेयः षट्स्य मुक्कस्य सखिषं-
 म्नाम् आगतेऽपि प्रमथऽपि परिणतविम्बपाटले परिपक्षविम्बप्रवृत्त रणे अधरमणी भयोदेष्ये मणौ क-
 न परिसुम्बिता लक्ष्मीशान्ता वसुधा पुनः किञ्चिदमन्तरम् ईश्वरं मया विवर्तितमुत्ती वक्रोत्तकरवा
 स्थित्वा स्थित्वा गमनाच्छिन्न गमनाच्छिन्न सत्ताजालकान्तरेण सत्ताजालकान्तरेण मुहुर्मुहुः भ्रमणतं तिर्प्य-
 पलोद्वपन्ती श्वाधकृती निर्मरानुरगा गान्धेहापि मीता भवे प्राता इति अस्मद्रेतेः मुग्धता अत्रहस्त-
 एवता यद् सम्मायिता पृष्टता यत् पुनः निराकृतोचितक्रियाप्रवृत्तिः निराकृता-परिप्यता उचितक्रिया
 शक्तिमत्सक्रियायां प्रतीर्यय वार्यो अत एव निरनुरोधा निरसृहा इति अस्मात् कारणात् जातावशेन
 उत्पन्नान्तरेण मपति स्त- व्रजन्ती मच्छन्ती सा प्रप्लवते पथाद् मागेन यत् न अनुसृता अगुता [छ] ।
 अनकत्रमन्तरसहस्रनिपतितन भ्रमकूर्त्रमन्त्रमन्त्रमन्त्रितन महापातकसमूहेनेष महापापपुत्रनेकेषुप्रेधा तेन
 तद्यम्यकामाभायन अस्मत्तम् अस्त-अस्त इत्ये अनुत्पद्यमानस्य पथाध्यमनुभवतः । पुनः शीतस्यै सन्ताप-
 येदनाधिनादाय प्रस्तातुत्पपु बापनयनाय बारारं विहितैः इतैः असमञ्जसत भयोम्यैः गात्रपरियर्तनैः क्षी-
 परिपत्ने प्यस्तादायनीयस्य विपश्चित्तस्यस्य, पुनः निदाधमध्यदिनामिलस्पर्धिभिः दीप्येनमप्यपरिवराणुरागमै-
 पाणि- अनारतं निपत्तं वह्निकिः सिंघेपत्रिः आयतोप्यैः आकटे शैवैः ज्येथ श्वासमादरैः धामपुमिः,
 ममरीकृतछतापछुचस्य मर्मोद्वप- श्वाशान्ताः मन्त्राम्बन्धिनः पथाः-नृतमपनासि वन तारणस्य, पुनः छच्छपटीय
 गात्रसङ्गं प्राप्तीकामप्रतीतिरस्य वामम् अग्रम् अर्धमुकुलितेहाजस्य निर्मळितार्धस्येनस्य अर्धवारीभ्रमस्य
 अर्धे-तीरवामनाग कार्पण्यस्य-पार्श्वीकपकस्य ईश्वरस्य शम्भाराधिय सिंघेथ अनङ्गजनितस्वेहसलिलेन मन्त्रेव-
 क्षमवजन रक्षितम्-उत्पृष्टि महमन्त्रि-प्येकस्य वामिषारधेन रक्षिभ्य द्योप्या वायुना प्रतिसृष्ट्यं धने धने परिप्यज-
 मानस्य साक्ष्यतः पुनः प्राणमुपसर्पता प्राणव्यवहीभरता पुनः तर्पितप्राण्येन तर्पिता-नृतियनुभ्रमित- श्वा-
 छीमन् मय्येवामुसिद्धे वन तारण रक्षणाकासङ्घिनः एषाद्यास्यपहस्य तद्दङ्गरागस्य तद्यमिषेयवस्यस्य परि-
 मन्त्रापय्य अर्पित्योपेन रक्षितारक्ष्यमञ्जीवितस्य रक्षिते-स्वापिनम् उकाधर् ऊर्ध्व निर्गच्छ रक्षितं प्राच वस्य
 गामस्य, पुनः अभुततदीयजस्यम् अयु-न यु- तदीयजस्य-तद्वचनं वन तारत धरककुलन-क्षेत्रस्यम्, असत्क
 स्यम् अरप्याननुभे कल्पयतः मन्त्रवाक्यम् पुनः निमीलितक्षणस्य मुदितनयस्य मत्तः सद्यतः गार्शु निद्रु, तां
 शिवायतौ पश्यताः नाभनता गाधार्थेभ्यः पुनः यम्यकाकस्य तदापवर्णाद्यप्यस्य पथाश्रितिनः सिंघेपत्रिः
 सरस्वीर उद्वपतागारे निपण्णस्य मन्त्रस्य, पुनः पुमुद्वपकस्य वन्द्येच्छिन्नमन्त्रमन्त्र कल्पयति युगम्
 अन्त्रिदुर्मैः मन्त्रमन्त्र आकृतीकृतस्य न-हाधना व्यथि।य वने मन्त्रस्य पुनः इन्दुना चरत् नमितनिद्रस्य
 धामान्त्राग रक्षे मन्त्रमन्त्रे मन्त्रे मन्त्रे मन्त्रे मन्त्रे मन्त्रे मन्त्रे [च] ।

वलधैरविवर्णकेशरकलापैर्विकाशदूरोत्तानपत्रपङ्क्तिभिश्चुटितनालैरपि सरोरुहैरलंकृतैर्यं पुलिनभूमिः, यथा च तोयार्द्रपदपङ्क्तिमुद्रितरेणुरेप मार्गो दृश्यते, तथा तर्कयामि—साप्रतमेव कृतप्रातःस्नानो दत्तदिनकरार्घाञ्जलिः पुरुषेषु नारीषु वा गतः स्थानादितः कोऽपि निजमावासम्, इति संप्रधार्योदङ्मुखस्तेनैव दृष्टेनाध्वना स्तोत्रमव्रजम् । अपश्य च त दिगन्तरव्यापिना दीप्तिनिवहेन दूरत एव सिन्दूरितनभोभागं पद्मारागशिलामय प्रासादम्, यदीयपर्यन्तोपवनमध्यवर्ती गन्धर्वकोपदिष्टवर्त्मना मठादेत्य दृष्टस्त्वयाहम् । प्रविश्य च तत्र कृतदेवतानमस्कारो नातिनेदीयसि शिलामण्डपद्वारस्य मणिशिलादारुमत्तवारणे समुपाविशम् [ज] ।

अपश्य च तत्राष्टादशवर्षदेशीयाम्, अचिरस्नापितस्य विकासितोत्तानपत्रप्रान्तविगलदमलोदविन्दुभिस्तत्क्षणप्रतिबुद्धानामुद्यानदीर्घिकाजलदेवतानामीक्षणप्रवृत्तजृम्भिकाश्रुकणिकैर्मुखप्रतिविम्बैरिव सद्यो जलाद्भ्रूतैः कनकारविन्दैरुपरचितपूजस्य तत्क्षणोत्क्षिप्तधूपवर्तेर्युगादिजिनविम्बस्य पुरतो नातिनिकटे समुपविष्टामभि-

सरसकर्णिकावल्यैः सरसम्—आर्द्रं, कणिकावल्य- बीजकोपमण्डल येषां तादृशै, पुन अविवर्णकेशरकलापैः अविवर्ण- अमलिन, केशरकलाप—किञ्चलपुञ्जो येषां तादृशै, पुन विकाशदूरोत्तानपत्रपङ्क्तिभिः विकाशेन दूरम् उत्ताना-औन्मुखेन प्रसृता, पत्रपङ्क्ति-पत्रश्रेणी येषां तादृशै, चुटितनालैरपि खण्डिताधारदण्डैरपि, सरोरुहैः कमलै, अलङ्कृता विभूषिता, इयं प्रत्यक्षभूता, पुलिनभूमिः अचिरजलोद्गतस्थली, यथा यादृशी दृश्यते, च पुन, एषः अय, मार्ग, यथा यादृश, तोयार्द्रपदपङ्क्तिमुद्रितरेणुः तोयार्द्रया-जलाद्रया, पदपङ्क्त्या-पादाकृतिपङ्क्त्या, मुद्रिता-स्तब्धा, रेणवो यस्मिंस्तयाभूत, दृश्यते दृष्टिपथमवतरति, तथा तेन प्रकारेण, तर्कयामि सम्भावयामि, यत् साम्प्रतमेव अधुनैव, कृतप्रातःस्नान-विहितप्राभातिकस्नानक्रिय, पुन दत्तदिनकरार्घाञ्जलिः दत्तसूर्यार्घ, पुरुषेषु नरेषु, नारीषु स्त्रीषु वा, मध्ये, कोऽपि कश्चिज्जन, इतः अस्मात्, स्थानात् प्रकृतसरस्वटप्रदेशात्, निजं स्वकीयम्, आवासं निवासस्थान, गत, इति इत्य, सम्प्रधार्य निश्चित्य, उदङ्मुख. उत्तराभिमुख, दृष्टेन पूर्वमवलोकितेन, तेनैव पूर्वं गतेनैव, अध्वना मार्गेण, स्तोत्रं किञ्चित्, अव्रजं गतवान् । च पुन, दिगन्तरव्यापिना दिगन्तविस्तारिणा, दीप्तिनिवहेन प्रभाजालेन, दूरत एव दूरादेव, सिन्दूरितनभो-भागं सिन्दूरित-रक्तोद्भूत, नभोभाग-आकाशप्रदेशो येन तादृशं, पद्मारागशिलामयं पद्मारागख्यरक्तमणिमय, त प्रासादं देवतामन्दिरम्, अपश्यं दृष्टवानहम्, यदीयपर्यन्तोपवनमध्यवर्ती यत्प्रान्तवर्त्युपवनमव्यस्थ, अहम्, गन्धर्वकोपदिष्ट-वर्त्मना गन्धर्वकाख्यविद्याधरवालकदर्शितमार्गेण, मठात्, एत्य आगत्य, त्वया, अह दृष्टः साक्षात् कृत । च पुन, तत्र तस्मिन्, प्रासादे, प्रविश्य अभ्यन्तरं गत्वा, कृतदेवतानमस्कार, नातिनेदीयसि किञ्चिन्निकटवर्तिनि, शिलामण्डपद्वारस्य निरुक्तशिलामयमन्दिरद्वारसम्बन्धिनि, मणिशिलादारुमत्तवारणे मणिमये दारौ-भव्ये, मत्तवारणे-प्रमादिजनवारके स्थान-विशेषे, समुपाविशं सम्यगुपविष्टवानहम् [झ] ।

च पुन, तत्र तस्मिन् मन्दिरे, 'एकाम् असहाया, तापसकन्यकां तपस्विनीं कुमारिकाम्' इत्यश्रेणान्वेति, अपश्यम् अवलोकितवान्, कीदृशीम् ? अष्टादशवर्षदेशीयां किञ्चिद्दूताष्टादशवर्षवयस्काम्, पुन कीदृशीम् ? युगादिजिनविम्बस्य युगस्य आदि-सर्वप्रथमावतीर्णं, यो जिन, आदिनाथ इत्यर्थ, तद्विम्बस्य-तत्प्रतिमाया, पुरतः अग्रे, नातिनिकटे किञ्चित् समीपे, समुपविष्टां सम्यगुपविष्टाम्, कीदृशस्य तद्विम्बस्य ? अचिरस्नापितस्य किञ्चित् पूर्वं सम्पादितस्नानस्य, पुन कनकार-विन्दैः सुवर्णकमलै, उपरचितपूजस्य विहितार्चनस्य, कीदृशै ? विकासितोत्तानपत्रप्रान्तविगलदमलोदविन्दुभिः विकासितानाम्-उत्तानानाम्, उन्नतानां, पत्राणां, प्रान्तेभ्य-सीमाप्रदेशेभ्य, विगलन्त-स्रवन्त, अमला-स्वच्छा, उदविन्दव-जलकणा येषां तादृशै, पुन तत्क्षणप्रतिबुद्धानां तत्कालजागरितानाम्, उद्यानदीर्घिकाजलदेवतानाम् उपवनवर्ति-वापिकाजलाधिष्ठातृदेवतानाम्, ईक्षणप्रवृत्तजृम्भिकाऽऽश्रुकणिकैः ईक्षणप्रवृत्ता-नयनगलिता, जृम्भिकाम्शुकणिका-शरीरान्तर्वर्तिवायुकृतवदनव्यादानोद्गतनेत्रजलबिन्दवो येषु तादृशै, मुखप्रतिविम्बैरिव मुखप्रतिछायात्मकैरिव, सद्यः तत्क्षण, जलात् वापीस्थजलमत्थात्, उद्भूतैः ऊर्ध्वमानीतै, पुन कीदृशस्य ? तत्क्षणोत्क्षिप्तधूपवर्तेः तत्क्षण-तत्कालम्, उत्क्षिप्ता-

सन्नेषु सण्डितां गण्डशैलेषु वस्त्रितां वृद्धमूलेषु कुटिलां पद्मपटलेषु विरलां वाडवननदीवेपिकोचारेषु
 स्पष्टामूपरेषु नष्टां शिखफलेषु निम्बलया दृशा निपुष्पमीक्षमाणः पद्मभेजिमेखालतासदनस्य तस्य प्रान्त-
 वर्तिषु वननिकुञ्जेऽपि चिरं व्यचरम् । उपलब्धपर्यन्तश्च पर्यायेण तस्याः क्षणेनेव शिथिलीभूतसर्वाङ्गसंघिः
 सविषवर्तिनस्तपोरेकस्य मूलं निरवच्छन्वमात्मानममुष्णम् [ज] । क्रमातिषाद्धितविततमूष्णान्नकाण्ड्य 'किं
 करोमि, कं वृच्छामि, कं विशमनुसरामि, केनोपायन तां पुनरपि द्रक्ष्यामि शूद्रेऽस्मिन्नरथ्ये' इति विचिन्त्य
 वारं वारमुत्थाय च ततो वृषाश्रया तण्डिताश्रयस्तुङ्गमारुह्य तटमेकमुन्मुख्य सफुलान्यपि समन्ततो विष्णु-
 स्नान्यथाङ्कोरुवम् । अपश्य च तस्य सरस वचरे तीरे वूरतः भ्रूयमाणमुत्तरपक्षारधमेकद्वैल्लोसस्तिमन्त
 रिच्छे द्विट्पुत्राभ्याभ्रयन्त वडपवधिषां समूहम् । उपजातकुतूहलश्च तेन तस्माकस्मिन्नभोमेण गत्वा दृष्ट्वा च
 सबतो वचनिपुण्ड्रदिल्ल प्रवेशमकरव मनसि [झ]—'हस्त' ययदमतिवृसीमन्तितसान्द्रशैवल्लप्रतानम-
 भिनयोपलक्ष्यमाणकोमलमृष्णद्विभ्रमङ्गमसकलप्रशान्तपङ्कजकूपूसरसरस्तीरसलिलम्, यथा सरसकर्षिण

प्रणुषेत्, कुञ्जितां उदिता पुनः गण्डशैलेषु पर्वतपुत्रसम्पयापेषु, सण्डितां विच्छिन्ना पुनः वृद्धमूलेषु
 स्नाप स्नेषु वस्त्रितां वकीस्ता धळयितामिति पाठे मण्डलीभूता पुनः पद्मपटलेषु पद्मशिषु, कुटिलां वन्मे उप
 पाळयननदीवेपिकोचारेषु नदीमनोरतनवीप्रवाहसकार्य, विरलां शान्तरा पुनः ऊपरेषु धारवृत्तिकाश्च, स्पष्टां
 स्पष्टां पुन शिखफलेषु प्रकरश्चम्बु, नष्टां विरहिता पद्मभेजि पाशाङ्कितपङ्क्ति, निम्बलया स्थिरया तथा निपुष्पं
 कुम्बु इक्षमाणः परस्परं तस्य निरक्षस्य पञ्जालतासदनस्य समस्ततारस्य प्रान्तवर्तिषु पर्वधर्मेषु, वननिकुञ्जेषु
 व्यापिषिताः च अतिचिरम् अक्षिपीषासं व्यचरे शान्तवन् । पर्यायेण चमय तस्याः पादभेजाः उपलब्ध-
 पर्यस्तः प्रातन्तामिः क्षान्तय धनमानेन शिथिलीभूतसद्योङ्गसंघिः शिथिलीभूताः—शैरसम्पयापयाः सर्वाङ्गस्यक-
 ग्ममाङ्गस्यको वन्य तादृशः एव सतिषवर्तिनः निम्बवर्तिनः एवस्य तपोः इत्यस्य मूले अप-स्मन्न निरवच्छन्-
 वन्त्यस्यैव मूर्च्छितमिथर्के आरमान स्युः, अमुश्च [ज] । च पुनः क्रमातिषाद्धितविततमूष्णान्नकाण्ड्य
 क्वच—वनः वनः सतिषवर्तिनः अक्षिपितः शिथिली—सिथिली—मूर्च्छितः—अपेक्ष्यन्त्यस्य क्वचकार वेन तादृशः स्य । किं
 करोमि प्रश्नवर्तिनः पुनः कं वचनिष्यन्तं वृच्छामि वार्धमिच्छन्ते पुनः कं विदुः यस्याम्भा मिमेक्षिष्यतेः अनुसरामि
 अनुसरामि पुनः शूद्रेण निरन भस्मिन् अरथ्ये वनं वन उपायेन प्रतीघरणेण पुनरपि तां निम्बमध्वी द्रक्ष्यामि
 दृष्ट्वाचरीर्ष्यामि 'मि विचिन्त्य निरक्षस्य च पुनः ततः इत्यन्तवत धारं धारम् क्वच्छ्याम् तस्याय वृषाश्रया
 निष्पन्नाया तटसिताश्रयाः पङ्कजलक्ष्याः मुङ्गम् तस्य, एतं तटं तीर्णमागम् आश्रय उन्मुत्ता कर्षयुता स
 स क्रमान्यपि गमस्यन्त्यपि द्विसुरानि दिवन्तार अथाङ्काक्षयम् अस्मिच्छतानहम् । च पुनः तस्य प्रवृत्तस्य सरसो
 मध्यास्य उत्तरतीरे वूरतः वृत्स्थानम् भ्रूयमाणमुत्तरपक्षारध भूकमायाः सुगन्धा—नाशाहानां, पद्याभाम्, आरध-
 भनय यस्य तारस्य पुनः एतदहस्तया एष्येयवा पुनरतिरन्तः अन्तरिक्षे भाषाद्य उत्पत्तितम् वृत्तिं द्विसुरानि
 दिवन्तार भाषाद्यस्त प्रामुक्तं जलपतत्रिणां जलपथिषां हस्तैर्गमम् अपश्यं चवनहम् । च पुनः तस्य क्व-
 पथिगमस्य तन पुनः आङ्गिकशरामण अर्धद्विभ्रमण उपजातकुतूहलः उन्मोसुक्तः यथा च पुनः
 सवतः गौभाग्य, वृक्षनिपुण्ड्रद्विः प्यागमिच्छीत्यन्तः सै तदुत्तलवर्षिपैः प्रवृत्तं स्थानं दृष्ट्वा मनसि हार्ये अह
 रयम् भाषाशरानम् [झ] । हस्त वर अतिवृसीमन्तितसान्द्रशैवल्लप्रतानम् अक्षिपे—अपि शूद्रे तीर्ण-
 मन्त्यस्यैव तारस्यः गान्तरवन्त्येन शिथिलीभूतमृष्णद्विभ्रमङ्गमसकलप्रशान्तपङ्कजकूपूसरसरस्तीरसलिलम्
 मूष्णान्निष्पन्नामङ्गम् अक्षिपितः—नदीनां उन्मोसुक्ताः—नदीनां उन्मोसुक्ताः धनमाः वृक्षान्निष्पन्नाः—विषयव्या
 शारण्यम् इहं पुनः। अरक्षकलप्रशान्तपङ्कजकूपूसरसरस्तीरसलिलम् अक्षिपितान् अक्षिपितान् अक्षिपितान् प
 नेह क्वचन पुनः द्विसुरान् सरसतीरसलिलं निरक्षयतामप्यवर्तिनः यथा तारस्य इत्यन्तं इत्येवमपि पुनः

बलधैरविवर्णकेशरकलापैर्विकाशदूरोत्तानपत्रपङ्क्तिभिश्चुटितनालैरपि सरोरुहैरलंकृतैः पुलिनभूमिः, यथा च तोयार्द्रपदपङ्क्तिमुद्रितरेणुरेप मार्गो दृश्यते, तथा तर्कयामि—साप्रतमेव कृतप्रातःस्नानो दत्तदिनकरार्घाञ्जलिः पुरुषेषु नारीषु वा गतः स्थानादितः कोऽपि निजमावासम्, इति सप्रधार्योदङ्मुखस्तेनैव दृष्टेनाध्वना स्तोत्रम-
ब्रजम् । अपश्य च त दिगन्तरव्यापिना दीप्तिनिवहेन दूरत एव सिन्दूरितनभोभाग पद्मारागशिलामय प्रासादम्, यदीयपर्यन्तोपवनमध्यवर्ती गन्धर्वकोपदिष्टवर्त्मना मठादेव दृष्टस्त्वयाहम् । प्रविश्य च तत्र कृतदेवतानमस्कारो नातिनेदीयसि शिलामण्डपद्वारस्य मणिशिलादारुमत्तवारणे समुपाविशम् [ज] ।

अपश्य च तत्राष्टादशवर्षदेशीयाम्, अचिरस्नापितस्य विकासितोत्तानपत्रप्रान्तविगलदमलोदविन्दुभि-
स्तःक्षणप्रतिबुद्धानामुद्यानदीर्घिकाजलदेवतानामीक्षणप्रवृत्तजृम्भिकाश्रुकणिकैर्मुखप्रतिविम्बैरिव सद्यो जलादु-
द्धृतैः कनकारविन्दैरुपरचितपूजस्य तत्क्षणोत्क्षिप्तधूपवर्तेर्युगादिजिनविम्बस्य पुरतो नातिनिकटे समुपविष्टामभि-

सरसकर्णिकावल्यैः सरसम्—आर्द्रं, कणिकावल्य- वीजकोपमण्डल येषां तादृशैः, पुन अविवर्णकेशरकलापैः अविवर्ण-
अमलिन, केशरकलाप—किञ्जल्कपुञ्जो येषां तादृशैः, पुन विकाशदूरोत्तानपत्रपङ्क्तिभिः विकाशेन दूरम् उत्ताना—औन्मुखेन
प्रसृता, पत्रपङ्क्ति—पत्रश्रेणी येषां तादृशैः, चुटितनालैरपि खण्डिताधारदण्डैरपि, सरोरुहैः कमलैः, अलङ्कृता विभूषिता,
इयं प्रत्यक्षभूता, पुलिनभूमिः अचिरजलोद्गतस्थली, यथा यादृशी दृश्यते, च पुन, एपः अय, मार्ग, यथा यादृश,
तोयार्द्रपदपङ्क्तिमुद्रितरेणुः तोयार्द्रया—जलार्द्रया, पदपङ्क्त्या—पादाकृतिपङ्क्त्या, मुद्रिता—स्तब्धा, रेणवो यस्मिंस्तयाभूत,
दृश्यते दृष्टिपथमवतरति, तथा तेन प्रकारेण, तर्कयामि सम्भावयामि, यत् साम्प्रतमेव अधुनैव, कृतप्रातःस्नानः
विहितप्राभातिकस्नानक्रिय, पुन दत्तदिनकरार्घाञ्जलिः दत्तसूर्यार्घ, पुरुषेषु नरेषु, नारीषु स्त्रीषु वा, मध्ये, कोऽपि कश्चि-
ज्जन, इतः अस्मात्, स्थानात् प्रकृतसरस्वटप्रदेशात्, निजं स्वकीयम्, आवासं निवासस्थान, गत, इति इत्थ, सम्प्रधार्य
निश्चित्य, उदङ्मुख. उत्तराभिमुख, दृष्टेन पूर्वमवलोकितेन, तेनैव पूर्वं गतेनैव, अध्वना मार्गेण, स्तोत्रं किञ्चित्, अब्रजं
गतवान् । च पुन, दिगन्तरव्यापिना दिगन्तविस्तारिणा, दीप्तिनिवहेन प्रभाजालेन, दूरत एव दूरादेव, सिन्दूरितनभो-
भागं सिन्दूरित—रक्तकृत, नभोभाग—आकाशप्रदेशो येन तादृशं, पद्मारागशिलामयं पद्मारागख्यरक्तमणिमयं, त प्रासादं
देवतामन्दिरम्, अपश्यं दृष्टवानहम्, यदीयपर्यन्तोपवनमध्यवर्ती यत्प्रान्तवर्त्युपवनमध्यस्थ, अहम्, गन्धर्वकोपदिष्ट-
वर्त्मना गन्धर्वकाख्यविद्याधरबालकदर्शितमार्गेण, मठात्, एतस्य आगत्य, त्वया, अहं दृष्टः साक्षात् कृत । च पुन, तत्र
तस्मिन्, प्रासादे, प्रविश्य अभ्यन्तरं गत्वा, कृतदेवतानमस्कार, नातिनेदीयसि किञ्चिद्विकटवर्तिनि, शिलामण्डपद्वारस्य
निरुक्तशिलामयमन्दिरद्वारसम्बन्धिनि, मणिशिलादारुमत्तवारणे मणिमये दारौ—भव्ये, मत्तवारणे—प्रमादिजनवारके स्थान-
विशेषे, समुपाविशं सम्यगुपविष्टवानहम् [झ] ।

च पुन, तत्र तस्मिन् मन्दिरे, 'एकाम् असहाया, तापसकन्यकां तपस्विनीं कुमारिकाम्' इत्यग्रेणान्वेति, अपश्यम्
अवलोकितवान्, कीदृशीम् ? अष्टादशवर्षदेशीयां किञ्चिद्दूताष्टादशवर्षवयस्काम्, पुन कीदृशीम् ? युगादिजिनविम्बस्य
युगस्य आदि—सर्वप्रथमावतीर्ण, यो जिन, आदिनाथ इत्यर्थ, तद्विम्बस्य—तत्प्रतिमाया, पुरत. अग्रे, नातिनिकटे किञ्चित्
समीपे, समुपविष्टां सम्यगुपविष्टाम्, कीदृशस्य तद्विम्बस्य ? अचिरस्नापितस्य किञ्चित् पूर्वं सम्पादितस्नानस्य, पुन कनकार-
विन्दैः सुवर्णकमलैः, उपरचितपूजस्य विहितार्चनस्य, कीदृशैः ? विकासितोत्तानपत्रप्रान्तविगलदमलोदविन्दुभि-
विकासितानाम्—उत्तानानाम्, उन्नतानां, पत्राणां, प्रान्तेभ्य—सीमाप्रदेशेभ्य, विगलन्त—घ्वन्त, अमला—स्वच्छा, उदविन्दव—
जलकणा येषां तादृशैः, पुन तत्क्षणप्रतिबुद्धानां तत्कालजागरितानाम्, उद्यानदीर्घिकाजलदेवतानाम् उपवनवर्ति-
वापिकाजलधिष्ठातृदेवतानाम्, ईक्षणप्रवृत्तजृम्भिकाऽऽश्रुकणिकैः. ईक्षणप्रवृत्ता—नयनगलिता, जृम्भिकाम्श्रुकणिका—
शरीरान्तर्वर्तिवायुकृतवदनव्यादानोद्गतनेत्रजलविन्दवो येषु तादृशैः, मुखप्रतिविम्बैरिव मुखप्रतिछायात्मकैरिव, सद्य. तत्क्षण,
जलात् वापीस्थजलमप्यात्, उद्धृतैः ऊर्ध्वमानीतैः, पुन कीदृशस्य ? तत्क्षणोत्क्षिप्तधूपवर्तेः. तत्क्षण—तत्कालम्, उत्क्षिप्ता—

तस्याश्च चक्षुराह्लादकारिणा दर्शनेन दूरोल्लसितचेताः पुनरचिन्तयम्—

दत्ते पत्रं कुवलयततेरायतं चक्षुरस्याः, कुम्भावैभौ कुचपरिकरः पूर्वपक्षीकरोति ।

दन्तच्छेदच्छविमनुवदत्यच्छता गण्डभित्ते-श्चान्द्र विम्बं द्युतिविलसितैर्दूपयत्यास्यलक्ष्मीः ॥ १ ॥

अस्या नेत्रयुगेन नीरजदलस्रगदामदैर्घ्यद्रुहा, चञ्चत्पार्वणचन्द्रमण्डलरुचा वक्त्रारविन्देन च ।

स्वामालोक्य दृशं रुच च विजिता तुल्यं त्रपावाधितैर्द्वानिर्जनसचरेषु कमलैर्मन्ये वनेषु स्थितिः ॥२॥ [ढ] ।

अथासौ मुनिकन्यका समाप्तमन्त्रजपविधिरुत्थाय कृतदेवताप्रणामा गृहीतपुष्पपटलिकया पृष्ठतः परिचारिकयानुगम्यमाना हसितमदमत्तहंसगतिर्निर्गत्य मन्थरैः पदन्यासैरायतनपर्यन्तवर्तिषु प्रासादकेषु प्रतिष्ठिता जिनप्रतिमाः क्रमेणापूजयत् । कृतप्रदक्षिणा मूलायतनस्य समुपेत्य पुरतो मे वभूव । दृष्ट्वा च

टिप्पणकम्—“दत्ते पत्रम्०” इत्यादि श्लोकः, कुवलयतते. नीलोत्पलराजे, चक्षुः नेत्रम्, अस्या दत्ते पत्रम्, किमुक्तम्? तदनुकारि नयनम्, कुम्भावैभौ कुचपरिकरः पूर्वपक्षीकरोति कुचपरिकर-स्तनविस्तर, कुम्भौ [पैभौ] गजसकौ, पूर्वपक्षीकरोति-अनुकरोतीत्यर्थ, अनुवदति अनुकरोति, दूपयति अनुकरोति, वादिपत्रव्यवस्थया काव्यकरणमिदं, केवल सर्वत्र सादृश्य प्रतिपाद्यम् ॥ “अस्याः०” इत्यादि श्लोक, कमलैः हरिणै पक्षैश्च, वनेषु अरण्येषु जलेषु च [ढ] ।

च पुन, चक्षुराह्लादकारिणा नयनानन्दजनकेन, तस्या. कन्यकाया, दर्शनेन, दूरोल्लसितचेताः दूरोन्नतहृदयसम्, पुन अचिन्तयं वक्ष्यमाणप्रकारेणोत्प्रेक्षितवानहम् । अस्या. प्रत्यक्षीभूतकन्याया, आयतं दीर्घं, चक्षुः नेत्रं, कुवलयततेः नीलोत्पलराजे, पत्रं कर्मतापत्रं दल, दत्ते समर्पयति, नीलोत्पलदलसदृश लोचनमिति भाव, पुन कुचपरिकरः स्तनविस्तार, पैभौ इभस्य-हस्तिन इमौ, हस्तिसम्बन्धिवनावित्यर्थ, कुम्भौ मस्तकभागौ, पूर्वपक्षीकरोति पूर्वपक्षतामापादयति, तादृशकुम्भगतसादृश्याधिक्येन तिरस्करोतीत्यर्थ, गण्डभित्ते. कपोलरूपभित्ते, अच्छता उज्वलता, दन्तच्छेदच्छविदन्तस्य-हस्तिदन्तस्य, छेदे-छेदने कृते सति, छिन्नभागे या छवि-पाण्डुवर्णा कान्तिस्ताम्, अनुवदति अनुकरोति, उपसिनोतीत्यर्थ, आस्यलक्ष्मी. मुखमण्डलशोभा, द्युतिविलसितैः कान्तितरङ्गैः, चान्द्रं चन्द्रसत्क, विम्बं मण्डल, दूपयति सकलद्वयतया आक्षिपति ॥ १ ॥

मन्ये उत्प्रेक्षे, अस्याः प्रत्यक्षवर्तिन्या कन्यकाया, नीरजदलस्रगदामदैर्घ्यद्रुहा कमलदलमालामथरज्जुदीर्घतातिरस्कारिणा, नेत्रयुगेन नयनद्वयेन, च पुन, चञ्चत्पार्वणचन्द्रमण्डलरुचा चञ्चत्पार्वणचन्द्रमण्डलस्यैव-उद्यत्पूर्णमाचन्द्रविम्बस्यैव, रू-कान्तिर्यस्य तादृशेन, वक्त्रारविन्देन मुखकमलेन, विजिता तिरस्कृता, स्वाम् आत्मीया, दृशं नेत्रं, च पुन, रुचं छविम्, आलोक्य दृष्ट्वा, त्रपावाधितैः लज्जाव्यथितैः, कमलैः मृगै पक्षैश्च, निर्जनसञ्चरेषु जनसचारशून्येषु, वनेषु अरण्येषु जलेषु च, तुल्यं सदृश यथा स्यात् तथा, स्थितिः निवास, वद्धा सर्वदा कृता, एतदीयनयनश्रिया तिरस्कृता स्वशोभामवेक्ष्य लज्जितैर्मृगैररण्येषु पक्षैश्च जलेषु निवास स्वीकृत इत्युत्प्रेक्षार्थं ॥ २ ॥ [ढ] ।

अथ अनन्तर, समाप्तमन्त्रजपविधि. समाप्तीकृतमन्त्रजपात्मककार्या सती, उत्थाय ऊर्ध्वाभूय, कृतदेवताप्रणामा कृतमन्त्राधिष्ठातृपुरोवर्तिदेवतानमस्कारा, गृहीतपुष्पपटलिकया धृतपुष्पपुञ्जया, परिचारिकया मृत्यया, पृष्ठतः पश्चाद्भागे, अनुगम्यमाना अनुस्रियमाणा, हसितमदमत्तहंसगति. तिरस्कृतमदमत्तहंसगमना, मन्थरैः मन्दै, पदन्यासैः पादविक्षेपै, निर्गत्य नि सत्य, आयतनपर्यन्तवर्तिषु निरुक्तप्रधानमन्दिरप्रान्तवर्तिषु, प्रासादकेषु लघुमन्दिरेषु, प्रतिष्ठिताः सन्निविष्टा, जिनप्रतिमाः जिनमूर्ती, क्रमेण, अपूजयत् पूजितवती । पुन मूलायतनस्य प्रधानमन्दिरस्य, कृतप्रदक्षिणा विहितप्रदक्षिणभ्रमणा, समुपेत्य निकट समागत्य, मे मम, पुरत. अग्रे, वभूव स्थिता । च पुन, उपरतनिमेषावेशम् उपरत-निवृत्त, निमेषस्य-पक्षमस्पन्दस्य, आवेशम्-आसङ्गम्, च पुन, आकृतिविशेषं विलक्षणमाकार, सुचिर दीर्घकाल

मुनिरमुपरतनिमेपावेद्यमाकृतिविशेष च रचितकरसंपुटा स्वागतशुभपूर्वमभ्यषित—‘महाभाग! भाग्येना
 दशमिहानीवोऽसि, उच्छिष्ट, सर्वदा सुश्लोषितामपि देहि क्वचित्चित् पदानि गमनक्षेवस्य वनुम्, अनुगृहाण
 वञ्चनन वनवासिनोऽस्य जनस्य वसतिम् [७] । इत्यभिहितोऽह तथा ससन्नमयतीर्थं मत्तवारण्यात् प्रणम्य
 वदन्नाञ्जलिं ‘यथादिशसि’ इत्युदीय वन्मागमनुसरन् यत्रागतेन त्वया गन्धर्वको दृष्टस्त्वमेव त्रिभूमिक मठ-
 मागच्छम् । प्रथममारूढं च मयि सा तापसकन्यका समारूढा नागदन्तायकन्यतनिविद्धवस्त्रकलास्तरणायां
 मिथिमूल्यघटिष्ठोचानगण्डोपधानपट्टायामचिरप्रसृष्टकुट्टिमशुभौ दायनशाळायामवस्थापिताक्षमाळा निर्गम्य धौक-
 फरचरणयुगला कमण्डलुजलेन सकळामपि ममाषाविक्रामतिथिपूजामकरोत् । स्वहस्तोपनीतकचिरपट्टासनया
 च तथा पुर सविनममुपविष्टया विळम्ब्य क्षण पृष्टः सकळमपि सक्रिय निजयुक्तामवावेद्यम् [८] ।
 द्विगुणमुपजातपक्षपाता च सा वदाकर्णेन तत्कालमागच्छ द्वारदेवे इत्तवर्धनामभ्यरेणुषूतरपरम्पुगलां
 कन्दकलमूलपूणमभिनय पञ्चशत्रुपुटकमुद्गन्ती पनान्तरागतता परिचारिकामयलोन्मय मामवोपत्—

यावत् ह्युमा अस्माभ्य रचितकरसम्पुटा निर्मिताञ्जलिः स्वागतशुभपूर्वं सागतशुभोपारणपुरस्कारम् अभ्यषित
 रचयती महाभाग! महानुभाव! गादशां मन्त्रवलीनां भाग्यैः कृत्स्नि इह भस्मिन् वनाङ्के आनीता उपस्थापिताः
 भसि रक्तः । उच्छिष्ट उत्वाने पुर स्वयदा सर्वत्र सुज्योषितामपि प्रयत्नोन्मामपि यदा अन्वयमुपामपि तनुं सखीर्यं
 क्वचित्चित् वस्त्रिभानि पदानि पारक्षिपेपस्थानामि गमनक्षेवस्य गमनधर्मां वृद्धि कर्तव्यं वनवासिना वनवासिभ्यः
 अस्य मरुभित्तम्य जनस्य लोभस्य वसतिं वागस्थानं वृश्चनेन वृष्टिपातेन अनुगृहाण वनुकम्ब [७], तथा क्व
 क्वा इति शपथं अभिहितः क्व भद्रम् मत्तवारण्यात् तन्ननिरसोभ्यप्रदमिक्षेपात् ससन्नमयं वनम्, अय-
 तीयं भयनागमन्य प्रणम्य नमस्कृत्य यदाञ्जलिः रक्षिताञ्जलिः एव यथा भाविशसि यत्रापयसि’ इति उदीर्य
 वसता तस्मात् तत्रिवाक्यमनामगम् अनुसरन् अनुगच्छन् यद्य वस्मिन् मठे आगतेन त्वया गन्धर्वका स्तरतनिज-
 परपाकट इह तव त्रिभूमिकं भूमिभारमधिष्ठितं मठं कर्मनिरम् आगच्छम् आगतवान् च पुनः प्रथमं पूर्वं
 मयि हरिगते आरूढं कर्मभूमिगता इत्यादिषु सति सा तापसकन्यका स्तराश्री समाकृष्टा कन्याया
 नागदन्तायकन्यतनिविद्धवस्त्रकलास्तरणायां मावन्दे-भित्तिमिश्रतद्विद्वन्दे अस्मन्निवृत्त-अवस्थापि विविध-
 गा ई वदन्नाञ्जलि-प्रदप्रणमनराजस्य वसां तावताः पुनः मिथिमूल्यघटिताचानगण्डोपधानपट्टायां मिथिमू-
 ल्यकण्टकयुक्तायकलं परितः स्थापयन् उक्तम् अभिष्टं कण्टकयुक्तम्-कण्टकयुक्तम्-कण्टकं वसां तावताः पुनः अचिर-
 प्रसृष्टकुट्टिमशुभा जायन्त्युक्त-मथिरं पूर्वं मिश्रितम् उक्तम्-मन्त्रजम्बनं ह्युमा ह्युमा दायनशाळायां
 वनपदं भयस्थापिताक्षमाळा मुक्त्वयन्माया वली निर्गम्य क्लो नि-घ्न्य धौतकरचरणयुगला धीत-मयाभि-
 रचरणयुगत-एवाहन्तं यथा तावता यत्रागच्छतुजलेन कमण्डलुजलेन अघात्रिच्छं पारदसम्भारिः सकळामपि
 गमनया च म अनिधिपूजाम् अनिधिपूजाम् अकराम् व्यापत् । च पुनः स्वहस्तोपनीतकचिरपट्टासनया
 गदना च सा एते त्रि-वनादरे पट्टानं महाद्वयानं विनाशकस्यं वा आवतं यथा तावता तथा कन्यया पुरा क्व
 वदितये गात्रम् उपविष्टया नन्वया गता इत्ये धनमार्गं स्मिन् वृष्टः विनागा रक्षिता एव सकलमपि
 गमन्त्य निजयुक्तामने गमना ता, संक्षिप्य आयक्ष्य विनाशितानम् [८] । च पुनः तदाकलेन तदाधी-
 रण त्वापन द्विगुणं पुनः द्विगुणं पुनः तदा उपजातपक्षपाता उपवधता सा कन्यया तावता
 इत्यम् आगत्य तत्राव द्वारद्वारा प्रहसन्त्या अभिनयन इत्तवर्धनां रक्षयन्तः पुनः अप्यरेणुषूतर
 परम्पुगलात् ४ रत्न-मार्गद्वयं पूज्यं तत्राव चरयन्त-नाञ्जलिं यथा तावता पुनः कन्दकल-
 मूलयुक्तं अभिनयं वना गताः पञ्चशत्रुपुटं वनागम्य तावता वदन्त्युक्तम् उद्गन्ती पारदकम्
 पुनः पनान्तरात् वना र नावता परिचारिकां धरन्त्यम् अयनाभ्य इह माम्, अवापत् तदा ।

‘राजपुत्र ! निरन्तरलतागुल्मगहनान्तरितदर्शनस्य वननिवासिनस्तपखिलोकस्य कृताकृतमिव ज्ञातुमम्बरशिखर-
मारूढोऽयमखिलजगतः कर्मसाक्षी भगवानुष्णरश्मिः, गन्तव्यमधुना मया मध्याह्नकालक्रियाकरणाय वन-
मध्यम्, त्वमप्युत्तिष्ठ सहितो मयैव, अनुतिष्ठ मध्यन्दिनकृत्यम्, आसन्नवर्ती भोजनसमयः’ इत्यभिधाय
चलिता [थ] । गता च क्रमेण रमणीयपरिसरामेकामरण्यसरसीम् । तस्याश्च पृथुलमणिशिलासोपाननद्वे
तीर्थरोधसि कृतावस्थाना स्थापयित्वा कमण्डलुमादाय कुसुमान्यासन्नजाताभ्यो वनलताभ्यो निक्षिप्य सलिल-
क्षालितेऽन्यतमसोपाने कृतस्नाना दत्तदिनकरार्घाञ्जलिर्जपन्ती पवित्राणि गायत्रीपदानि तावदास्त, यावन्मे
देवतार्चनकर्म निर्माणमगमत् [द] । अवसिते च तस्मिन्नुत्थाय सा प्रथममेव प्रक्षाल्य पुलिनभूमौवुद्वापितं
परिधाय हंसधवलं दिव्यतरुवल्कलांशुकमन्तिकं मे समागच्छत् । उपनीतपत्रपात्रा च पुरतो निविश्य सादर
स्वहस्तेनापवर्जितैः सुधारसस्वादुभिः सुरलोकपादपफलैर्विधाय मामपगताहारवाञ्छमच्छशिशिरेण सुर-
साम्भसा कारितोपस्पर्शना मदुपनीतशेष कन्दमूलफलमास्वादितवती, भुक्तावसाने च विहितेतिकर्तव्या
समागत्य नातिनिकटे ममोपाविशत् [थ] ।

राजपुत्र ! युवराज !, निरन्तरलतागुल्मगहनान्तरितदर्शनस्य निरन्तरेण-निविडेन, लतानां गुल्मानां-निस्कन्ध-
तरुणा च, गहनेन-वनेन, अन्तरितं-तिरोहित, दर्शन यस्य तादृशस्य, वननिवासिन, तपखिलोकस्य तपखिलजनस्य, कृताकृतं
कृत-सम्पादितम्, अकृतम्-असम्पादित च, ज्ञातुमिव परीक्षितुमिव, अखिलजगतः समस्तजगत, कर्मसाक्षी
कर्मसाक्षाद्गृष्टा, भगवान् ऐश्वर्यशाली, अयम्, उष्णरश्मिः सूर्य, अम्बरशिखरम् आकाशमध्यम्, अधिरूढः
आरूढवान्, मध्याह्नकालक्रियाकरणाय दिनमध्यकालिककृत्यसम्पादनाय, अधुना इदानीं, वनमध्यं मया गन्तव्यं
वनमध्यगमन प्राप्तावसरम्, त्वमपि मयैव सहितः सह, उत्तिष्ठ गन्तु प्रवर्तस्व, पुन मध्यन्दिनकृत्यं मध्याह्नकालिककार्यम्,
अनुतिष्ठ सम्पादय, भोजनसमयः भोजनकाल, आसन्नवर्ती, इति इत्यम्, अभिधाय उक्त्वा, चलिता प्रस्थिता [थ] ।
च पुन, क्रमेण पूर्वपूर्वप्रदेशातिक्रमक्रमेण, रमणीयपरिसरां मनोहरप्रान्तप्रदेशाम्, अरण्यसरसीं वन्यमहासर, गता
उपस्थिता । च पुन, पृथुलमणिशिलासोपाननद्वे स्थूलमणिरूपप्रस्तरमयाधिरोहणीबद्धे, तस्याः सरस्या, तीर्थरोधसि
जलावतारतटे, कृतावस्थाना अवस्थिता, कमण्डलुं जलपात्रविशेष, स्थापयित्वा, पुन आसन्नजाताभ्य. अचिरोद्भिन्नाभ्य,
वनलताभ्य. वनसम्बन्धिलतासकाशात्, कुसुमानि पुष्पाणि, आदाय अवचिष्य, पुन सलिलक्षालिते जलधौते, अन्य-
तमसोपाने अन्यतमे-बहूना मध्ये कस्मिंश्चिदेकस्मिन्, सोपाने-नि श्रेणिकायाम्, निक्षिप्य रक्षित्वा, कृतस्नाना स्नाना
सती, दत्तदिनकरार्घाञ्जलिः समर्पितसूर्योद्देश्यकार्घाञ्जलि, पवित्राणि विशुद्धानि, गायत्रीपदानि गायत्रीमन्त्रान्,
जपन्ती उपांशस्वारयन्ती, तावत् तावन्त कालम्, आस्त उपाविशत्, यावत् यावन्त काल, मे मम, देवतार्चनकर्म
देवाराधनकार्यम्, निर्माणं निष्पत्तिम्, अगमत् प्राप्तम् [द] । च पुन, तस्मिन् गायत्रीजपे, अवसिते ममापे सति
सा तापसकन्यका, प्रथममेव स्नानात् पूर्वमेव, प्रक्षाल्य जलाहावनेन विशोच्य, पुलिनभूमौ अचिरजलोत्थितस्थल्याम्,
उद्वापितं शोषित, हंसधवलं हंससदृशशुभ्रवर्णं, दिव्यतरुवल्कलांशुकम्, उत्तमवृक्षत्वग्रूपसङ्गमश्लक्ष्णवत्, परिधाय
शरीरेण धृत्वा, मे मम, अन्तिक, समीप, समागच्छत् समागता । च पुन, उपनीतपत्रपात्रा आनीतपलाशपत्रपुटका,
पुरतः अग्रे, निविश्य उपविश्य, सादरम् आदरसहित यथा स्यात् तथा, स्वहस्तेन अपवर्जितै समर्पितै, सुधारस-
स्वादुभिः अमृतरसमयुरै, सुरलोकपादपफलैः स्वर्गसम्बन्धिवृक्षफलै, माम्, अपगताहारवाञ्छम् अपगता-निवृत्ता,
आहारवाञ्छा-बुभुक्षा यस्य तादृश, विधाय कृत्वा, अच्छशिशिरेण अच्छेन-निर्मलेन, शिशिरेण-शीतलेन, सुरसाम्भसा
मधुरजलेन, सारसेति पाठे प्रकृतसरोवरजलेन, कारितोपस्पर्शना कारितहस्तमुखप्रक्षालना, मदुपनीतशेषं मत्समर्पिता-
वशिष्ट, कन्दमूलफलम्, आस्वादितवती भुक्तवती । च पुन, भुक्तावसाने भोजनसमाप्तौ सत्यां, विहितेतिकर्तव्या
विहितं-सम्पादितम्, इतिकर्तव्यं भोजनाङ्गभूतं जलोपस्पर्शनायात्मक कार्यं यथा तादृशी सती, समागत्य समुपस्थाय, मम,
नातिनिकटे किञ्चित्समीपे, उपाविशत् उपविष्टा [थ] ।

हेतुना विहाय विख्यातानि वैखानसाश्रमपदानि निर्जनारण्यवासिनी शून्यमेतज्जिनायतनमधिवससि? किं चैप विपमसायकैकाधिवासे नवे वयसि विपयोपभोगविद्वेषः? किं चानुवेलस्पन्दिताधरपुटा प्रष्टुकामेव वार्तामिष्टजनस्य कस्यचित् प्रीतिविशदैर्दृष्टिविक्षेपैः सरभसमवेक्षसे दक्षिणां ककुभम्? कच्चिदास्ते कश्चिदिह गोत्रजः सुहृद् वा हृदयभूतः? [फ], इति वदत्येव मयि सहसैव तस्याः प्रकम्पितपयोधरो विधुतगलसरणि-रतिपरिस्फुटस्फुरितनासापुटः प्रयत्नरुद्धोऽपि विपवेगवद् व्यापदङ्गमतिक्रान्तवैभवस्मरणयोनिमन्युः, अञ्ज-वनमिव प्रदोपहिमजलेन मुकुलीभूतमीक्षणयुगमपूर्यत विसारिणा वाष्पनीरेण, तत्क्षणनिवद्वारागायाश्च लोचना-पाङ्गसरितः पूर्वहरित इव तरुणारुणज्योतिराहतायास्तारकासमूहः पपाताजस्रमश्रुकणविसरः [ब] । ता च दृष्ट्वा तथाविधामन्तरुपजातगुरुविषादो मनस्यकरवमहम्— 'अहो पूर्वजन्मान्तरसञ्चितैरशुभकर्मभिरायोजिताः सुनिपुणमपि निरूपितोपायैर्मनीषिभिरनीपत्कराः परिहर्तुमुपतापाः, येनेयमपहाय परमसङ्केशहेतु सकलसङ्ग-मेकाकिनी विगतमर्त्यसचारे गुरुणि गिरिकान्तारे कृतस्थितिरनेकयोजनशतव्यवहितमेकदेशेनैव संयोज्य

टिप्पणकम्—मन्यु-दैन्यम् [व] । अनीपत्कराः अस्तोकक्रिया [भ] ।

पुन केन हेतुना प्रयोजनेन, विख्यातानि प्रसिद्धानि, वैखानसाश्रमपदानि तापसाश्रमस्थानानि, विहाय त्यक्त्वा, निर्जनारण्यवासिनी निर्जनवनवासिनी सती, शून्यं जनरहितम्, एतत् इद, जिनायतनं जिनमन्दिरम्, अधिवससि निवससि?, च पुन, विपमसायकैकाधिवासे विपमा-विपमसख्या, पञ्चसख्या इत्यर्थ, सायका-वाणा यस्य स विषमसायक कामदेव, तस्य एकाधिवासे-प्रवानस्थाने, नवे यौवने, वयसि अवस्थाया, विषयोपभोगविद्वेष. रूप-रसाद्युपभोगविषयका प्रीति, कि किमर्थ?, च पुन, कस्यचित् कस्यापि, इष्टजनस्य अभिमतव्यक्ते, वार्ता वृत्तान्त, प्रष्टुकामेव प्रष्टुमिच्छति, अनुवेलस्पन्दिताधरपुटा सततसञ्चालितोष्ठपुटा, प्रीतिविशदः ज्ञेहृदयलै, दृष्टिविक्षेपैः नेत्रव्यापारै, दक्षिणां, ककुभं दिश, कि किमर्थम्? सरभसं सवेगम्, अवेक्षसे पश्यसि, गोत्रजः त्वद्वंशज, वा अथवा, सुहृद् मित्र, हृदयभूत. त्वदीयहृदयरूप, कश्चित् कोऽपि, इह अस्मिन् स्थाने, आस्ते वर्तते, कश्चित् किमु? [फ], इति इत्य, मयि वदत्येव प्रश्नावलीवाक्य मथयत्येव, सहसैव शीघ्रमेव, प्रकम्पितपयोधर. प्रकम्पितौ-उद्धेलितौ, पयोधरौ-सूतौ येन तादृश, पुन विधुतगलसरणिः उत्कम्पितकण्ठमार्ग, अतिपरिस्फुटस्फुरितनासापुटः अतिपरि-स्फुटम्-अतिविस्पष्ट यथा स्यात् तथा, स्फुरित-स्पन्दित, नासापुटो येन तादृश, अतिक्रान्तवैभवस्मरणयोनिमन्यु. परित्यक्तपैतृकवनसम्पत्तिस्मरणजन्यशोक, प्रयत्नरुद्धोऽपि प्रयासवारितोऽपि, विषवेगवत् विषज्वालावत्, अङ्गं शरीर, व्यापत् व्याप्तवान्, पुन प्रदोपहिमजलेन रात्र्यारम्भकालिकहिमवारिणा, अञ्जवनमिव कमलवनमिव, मुकुलीभूत ईक्षणयुगं नेत्रद्वयं, विसारिणा विस्तारिणा, वाष्पनीरेण अश्रुजलेन, अपूर्यत पूरितम् । च पुन, तरुणारुणज्योति-राहतायाः तरुणेन-प्रौढेन, अरुणज्योतिषा-सूर्यसारथितेजसा, आहताया-आक्रान्ताया, पूर्वहरितः पूर्वदिश सकाशात्, तारकासमूह इव तारागण इव, तत्क्षणनिवद्वारागाया. तत्कालधृतरक्तकान्तिकाया, लोचनापाङ्गसरितः नयन-प्रान्तभागात्मकनया, अश्रुकणविसरः नयनजलरूपगण, अजस्रम् अनवरत, पपात पतित [ब] च पुन, तां तापस-कन्यकां, तथाविधा दु खिता, दृष्ट्वा अवलोक्य, अन्तरुपजातगुरुविषाद. अन्त-अन्त करणे, उपजात-उत्पन्न, गुरु-अधिक, विषाद-दु ख यस्य तादृश, अह मनसि स्वहृदये, अकरवं व्यचारयम् । अहो आश्चर्यं, पूर्वजन्मान्तरसञ्चितै. अतिक्रान्तान्यान्यजन्मसगृहीतै, अशुभकर्मभिः पापकर्मभि, आयोजिताः उत्पादिता, उपतापा-दु खानि, सुनिपुणमपि सुष्ठुतरमपि, निरूपितोपायै. आलोचितप्रतीकारै, मनीषिभि. पण्डितै, परिहर्तुं निवारयितुम्, अनीपत्कराः असुकरा, येन यस्मात् कारणात्, परमसङ्केशहेतुम् अत्यधिकङ्केशकारण, सकलसङ्गं सर्वसम्पर्कम्, अपहाय त्यक्त्वा, एकाकिनी असहाया सती, विगतमर्त्यसञ्चारे मनुष्यसञ्चाररहिते, गुरुणि विशाले, गिरिकान्तारे पर्वतवने, कृतस्थिति कृतनिवासा, अनेकयोजनशतव्यवहितम् अनेकै-बहुभि, योजनशतै-क्रोशचतुष्टयशतै, व्यवहितम्-अन्तरितमपि, माम्, एकदेशेनैव साधिष्ठितदेशेनैव, संयोज्य सङ्गमथ्य, दैवेन विधिना, महानुभावा महामान्या, इयमिति शेष, ईदृशस्य अनुपदोक्तप्रकारकस्य,

स्थित्या च कश्चित् फलमवचना पूर्वदृष्टमिव सह संपृच्छमिव दृढमारूढप्रणयमिव विरसमागतमभीष्ट-
यद्युमिन सखेहमघबोधक्यन्ती पुनः पुनर्मां वनेष पूर्वमावेदित विस्तरेण द्विपापहारयुचान्तमपृच्छत् [न] ।
दृष्ट्वा च तां तथाविधागतिरेकमन्तःप्रकटितप्रीतिमुत्सन्नदृढतरसौहृदोऽह सोद्वेगमवधम्— 'महामागे
नेसर्गिकान्तःस्वच्छतापिशुनेन प्रणयिहृदयाह्लादकारिणा सर्वयथोपलक्षितपक्षपातेन तन्मासुना क्षीलेन तरुणां
नीतो न शक्नोमि निभृत' स्नातुम्, येन 'आत्मनो महिमानमिच्छता पुरुषेण पूर्वं वयस्वपूया स्यापि पर
योपित् प्रायशो न बहु मापणीया, विशेषतः प्रथमयौवना प्रतस्या यथात्मनामपि मोहविकारहेतुरेककिन्ती
रूपलाभण्यादिगुणगणनासत्त्वादृष्टी' इति विद्वानपि भवत्याः प्रपृच्छोऽह प्रभकर्मणि [प] । कथय—का त्वम् ?
कस्मिन्नस्त्रिदोपमुक्ते मुक्तेषु देवारण्यवशे वशे समुत्पत्सि ? कानि ते हृदयवाह्यरूपणि विन्ध्यमभ्यवतीव
नामाभ्युपनि शरन्ति कर्णयोरमृतम् ? केनात्र तव वपुषि देवाङ्गनिवसनाहं गर्हणानपेक्षेण विनिश्चितान्मूनी
युष्माणां वस्त्वानि ? किं फलमतिशयस्त्रातुरसमभिच्छप्य विरसान्यनुविषसमभासि वस्यतुमफलानि ? केन

टिप्पनकम्—मुक्तेषु देवारण्यवशं युक्ताकर्मिणः सुरजनकेषु मन्त्र देवतस्त्वन्निधि मुक्ते [प] ।

च पुन स्थित्या उपवित्र कश्चित् मित्यं कान्म्, अद्यवना मौममवन्मना प्राग्दृष्टमिव प्राग्-
भक्तिमिव पुनः सह संपृच्छमिव छ—नेन धारं, संदृष्टं—ताभ्यापवमिव पुनः दृढम् अस्तुम् आकृष्टप्रणयमिव
गन्तव्यमवमिव पुनः विरसमागतं विरेण—वीर्यमेन समागतं म्युपस्थितम्, अभीष्टव्युमिव भयितव्ययुमिव,
सखेहं गच्छेत् अयल्लोक्यन्ती पत्न्यं पूर्वम् आवेदितं रूपितं तवैव द्विपापहारयुचान्तं गन्तव्यमवदृष्टवतां
पुनः पुनः अनेकारं, मां विस्तरेण मन्वितम् अपृच्छत् इत्यन्ती [न] ।

च पुन तथाविधां महेहावभोगपराम् पुनः अतिरेकम् अस्तुम्, अन्तःप्रकटितप्रीतिम् अन्त-
भन्तःप्रभ प्रकृष्टता—भाषिष्ठा प्रीतिवशा त्वास्मीं तां तापमन्त्रं दृष्ट्वा सत्कार्यं, उत्पन्नदृढतरसौहृदः
उत्पन्नमन्त्रवत्तः अहम्, सोद्वेगं एवमभ्यम्, अयवम् उच्यते महामागे ! महानुभावे ! नेसर्गिकान्तःस्वच्छता-
पिशुनेन स्वाभाषिष्ठाः प्रकृष्टमैत्रतामृष्यन् पुनः प्रणयिहृदयाह्लादकारिणा शिवजनमानयानन्दजनकं पुनः
सपथेय परात्मना उपलक्षितपक्षपातेन प्रकृष्टातुल्यं अमुना अनुभूयत तव क्षीलेन सभाभेन तरुणां
पत्न्यां वापात्तामिच्छः नीता प्रणिः अहम् निभृता नि छन् स्नातुं न शक्नोमि प्रणयामि येन यथाह कारणा
आत्मनः त्वस महिमानं महाम् हृच्छता मयमानं पुरुषेण पुंकेन पूर्वं वयसि भवस्थाव, याननास्त्वन्ने-
त्यः अपूया अर्धविरता सयापि वक्ष्यमपि परयापित् पत्न्यं, प्रायशो वाहु—नेन बहु भाषिं, न मापणीया, भाषणीया
निगयतः मित् प्रथमयौवना नरयोरना पुनः प्रतस्या प्रप्रत्यं स्थिता पुनः यथात्मनामपि सुनीतामपि,
मोहविकारहेतुः मात्म-विरिष्य मियत्स—महोमागतिरामनियत्स देव—प्रथमिध, पुनः एककिन्ती अह्लात्स
पुनः रूपलाभण्यादिगुणगणनासत्त्वात् गन्तव्येदंतीशुभमहातरभूता स्यादृष्टी तस्वामी भाषणीया इति एवं
विद्वानपि नान्यपि अह भवत्याः तव तां प्रति दत्तं प्रभकर्मणि अनुगतस्त्वन्मात्रं चरन्मन्त्रं प्रपृच्छा प्रणय
[प] । कथय हृदं । का विद्यावया; अस्त्रिदोपमुक्ते समलपयदित देवारण्यवशं वासनां भन्त
रताम्यवर्तः न मुक्तेषु युष्मद्विरता भाषितसमुक्ते, कस्मिन् येन उम् समुत्पत्ता गन्ता भसि कर्षे; पुनः
विन्ध्यमभ्यवतीव उच्यते प्रागर्था हृदयवाह्यरूपणि अन्तःकार्यावभ्यवतीव तं तां कानि नामा
हृदयानि नागमन्त्रपर्याः कथयतः धनं अमूर्तं पुनः शरन्ति इत्यन्तः; पुनः देवाङ्गनियसनाहं वासनां
वत्तः अत्र अन्तः न वपुषि एवैव गृहणानपक्षय अत्यवशं मन्त्रमन्त्रान्तेपुनः अमूर्तानि तानि युष्मां
पत्न्यानि तव विनिश्चितानि निदृष्टानि पुनः अस्त्रिदोपमुक्ते अहं अहं किं चम् अतिच्छप्य
—न विरसति भया; न वस्यतुमफलानि नवमन्त्रं इत्यन्तः अनुविषसं मन्त्रिणम् अभासि हृदः

प्रख्यस्य सर्वतः प्रेङ्गतः परिखाजलप्राग्भारस्य तरङ्गविक्षिप्तेन फेनविसरेणेव दिवसैः स्फातिमुपगतेन स्फाटिक-
धवलभित्तिना प्राकारेण परिवृता, विवृततटसाधर्म्यहर्म्यावली वृतोभयविभागेरजिरपुञ्जितप्राज्यरत्नप्रभा-
जालजलनिर्भरैरनवरतवहत्समुद्रयायिजननिवहकलकलाक्रान्तदिकचक्रैः क्षितिरेव प्रलयमहापगास्रोतोभिः
समन्ततः सीमन्तिता विशालायतैर्विपणिपथैः आवासितशरज्जलदशिविरेव सुरमन्दिरैः, वन्दीकृतसमस्त-
भोगभूमिरिव परिसरारामैः, एकीकृताशेषविपयान्तरेव सर्वदेशभापाश्रुतिभिः, उद्घाटितसमग्रासुरविवरेव
विलासिनीवासभवनैः, अनतिदूरवर्तिनी दक्षिणोदधेरपारधनकनकसञ्चया काञ्ची नाम नगरी [य] । यत्र
नागवल्लीलालसा धनिन उद्यानपालाश्च, परमतज्ज्ञाः पौराः प्रामाणिकाश्च, सफलजातयः श्रोत्रिया गृहा-

टिप्पणकम्—कुलीर—चर्कटक । प्रख्य—सदृश । अनवरतवहत्समुद्रयायीत्यादि विशेषणानि, एकत्र वहन्-
नीयमानो य समुद्रगन्तुलोकसघात, अन्यत्र वहन्—गच्छन्, य समुद्रयायिजनसघात, शेष तुल्यम् [य] ।

काञ्ची नाम काञ्चीनाञ्ची नगरी, अस्ति वर्तते, कीदृशी ? निजशोभाजितसमस्तभुवनान्तःपुरा निजया-
स्वकीयया, शोभया—प्रासादादिसौन्दर्येण, जितानि—अपरीकृतानि, समस्तानि, भुवनान्त पुराणि—भुवनान्तर्गतानि नगराणि यया,
पक्षे निजशोभया—स्वकीयकान्त्यादिगुणोत्कण्ठेण, जितानि—अधरीकृतानि, भुवनाना—जगताम्, अन्त पुराणि—राजाङ्गनानिवासस्थानानि
यया तादृशी, सकलभूचक्रवर्तिनः अखण्डभूमण्डलेष्वस्य, मर्त्यलोकस्य मर्त्यभुवनस्य, महादेवीव पद्मराज्ञीव, पुन
लवणसागरेण लवणसमुद्रेण, लङ्केव लङ्कारव्यरावणनगरीव, पुन अन्तरिक्षेण गगनमण्डलेन, यद्वा तद्वर्तिप्रहादिलोकेन,
त्रिदशनगरीव देवनगरीव, मकर-कुलीर-मीनराशिसंकुलेन मकराणा—तजातीयजलचरविशेषाणा, कुलीराणां—चर्कटानां,
मीनानां—मत्स्यानां च, राशिना—समूहेन, अन्तरिक्षपक्षे मकर कुलीर-मीनात्मकै राशिभि—मपादनक्षत्रयुगलै, सन्तुलेन—व्याप्तेन,
परिखामण्डलेन परित कृतगतभूमिमण्डलेन, कृतपरिकरा कृतपरिवेष्टना, पुन प्राकारेण आवेष्टनेन, परिवृता आवेष्टिता,
कीदृशेन ? कुण्डलितसागरप्रख्यस्य परिखाकारेण वेष्टितसमुद्रतुल्यस्य, सर्वतः सर्वभागेषु, प्रेङ्गतः प्रवहत्, परिखाजल-
प्राग्भारस्य परिखाजलराशे, तरङ्गविक्षिप्तेन तरङ्गोत्पातितेन, पुन दिवसैः कतिपयदिनै, स्फातिं वृद्धिम्, उपगतेन
प्राप्तेन, फेनविसरेणेव फेनसमूहेनेवेत्युत्प्रेक्षा, स्फाटिकधवलभित्तिना स्फाटिकाख्यमाणिमयशुभ्रभित्तिशालिना, पुन
विशालायतैः विशालै, आयतै—दीर्घैश्च, विपणिपथैः पण्यवीथिकामार्गै, प्रलयमहापगास्रोतोभिः कल्पान्तकालिकमहा-
नदीतरङ्गै, क्षितिरेव भूमिरिव, समन्ततः सर्वत, सीमन्तिता व्याप्ता, कीदृशै ? विवृततटसाधर्म्यहर्म्यावलीधृतो-
भयविभागे. विधृत—गृहीत, तटसाधर्म्य—तटसाम्य यया तादृश्या, हर्म्यावल्या—धनिकगृहपङ्क्त्या, धृत, उभयविभाग—पार्श्वद्वय
येषां तादृशै, पुन अजिरपुञ्जितप्राज्यरत्नप्रभाजालजलनिर्भरैः अजिरे—प्राङ्गणे, पुञ्जिताना—सगृहीताना, प्राज्यरत्नानां—
प्रचुरमणीना, प्रभाजालरूपै—द्युतिसमूहात्मकै, जलै, निर्भरै—पूर्णै, पुन अनवरतवहत्समुद्रयायिजननिवहकलकला-
क्रान्तदिकचक्रै. अनवरत—निरन्तर, वहतां—नीयमानाना, पक्षे गच्छता, समुद्रयायिजनानां—समुद्रयात्रिकजनानां, निवहस्य-
समूहस्य, कलकलेन—कोलाहलेन, आक्रान्त—पूर्ण, दिकचक्र—दिग्जण्डल यैस्तादृशै, पुन सुरमन्दिरै. देवमन्दिरैर्हेतुभि, आवा-
सितशरज्जलदशिविरेव आवासित—सस्थापित, शरज्जलदशिविर—शरत्कालिकमेघसैन्यावासो यया तादृशीव, पुन परिसरा-
रामै. प्रान्तवर्त्युपवनैर्हेतुभि, वन्दीकृतसमस्तभोगभूमिरिव वन्दीकृता—स्तुतिपाठकीकृता, दासीकृता इत्यर्थ, यद्वा कारा-
गारनियन्त्रिता, समस्ता—सकला, भोगभूमय—भोगस्थानानि यया तादृशीव, पुन सर्वदेशभापाश्रुतिभिः अखिलदेश-
भापाश्रवणै, एकीकृताशेषविपयान्तरेव एकीकृतानि—ऐक्यमापादितानि, अशेषाणि—समस्तानि, विपयान्तराणि—देशान्तराणि
यया तादृशीव, पुन विलासिनीवासभवनै. निन्नवर्तिसम्भोगवतीवासगृहैर्हेतुभि, उद्घाटितसमग्रासुरविवरेव उद्घा-
टित—मुक्कपाट, समग्र—समस्तम्, असुरविवरं—राक्षसविल, पातालमित्यर्थ, यया तादृशीव, पुन दक्षिणोदधेः दक्षिणसमुद्रस्य,
अनतिदूरवर्तिनी किञ्चिद् दूरवर्तिनी, पुन अपारधनकनकसञ्चया अपार—अपरिमित, धनानां—सुवर्णातिरिक्तधनानां,
कनकानां—सुवर्णानां च, सञ्चय—सग्रहो यस्या तादृशी [य] । यत्र यस्यां नगर्यां, धनिनः धनिका, च पुन, उद्यान-
पालाः उपवनरक्षका, नागवल्लीलालसा. आये ताम्बूलाख्यन्ताभिलाषिण, अन्ये नागवत्—हस्तिवत्, लीलाया—क्रीडा-
याम्, अलसा—आलस्ययुक्ता । पौराः तत्पुरवास्तव्या, च पुन, प्रामाणिकाः प्रमाणेन प्रवर्तिनो जना, परमतज्ज्ञाः आये

मामीहस्रस्य मानसदुःखमारस्य भाजनं कृता महातुभावा वैवेन' इति सोद्वेगविस्मयः समाधास्य तां सुखितुम्भाय च कराखलिपुटावर्जितं दीर्घिकाजलमुपानयम् । सापि किञ्चिद्विरलक्ष्योका वाप्यजलपरिप्लुतार पक्ष्म माळ प्रहास्य तेन प्रसूय्य चोत्तरीयपट्टयप्रान्तेन वदन्तुत्सृष्टदीर्घिनिःश्वासा विरलक्ष्य कश्चिद्विरलमुपपक्ष्मे यस्तुम् [म]—'कुमार' निर्जनारण्यवासिनो जीणवत्कञ्चनियसनस्य मन्यफळमुजः खण्डिहतास्त्रिवाह्वित निशासनयनिद्रस्य दुष्कृष्टस्त्रिरिषो मद्रिधजनस्य प्राग्वस्योपपर्वणनमतिशयेन धीढाकरम्, पृष्ठा च त्वाहाम्, जवा न तूष्णीमाप्रसितव्यम्, किन्तु सर्वथा सुतोचिदस्य तेन किञ्चिदनेच्छुःखपरम्परारिसेन सुतेनानेन फळम् । अथ कुतूहल घतः शृणु, निवेदयामि, यात्वननेष धाब्दु विनोदेन सर्वदैव दुःखोपतप्ताया विनमिद मं । त्वमपि मुधनत्रयप्रथितमहामहिमा महामेदिनीपाळसूनुः समानदशापातजन्मा कश्चिद्दुःखमुपागतः प्राप्सुहि त्रनामिद्विकञ्चनादपूष वायविद्वेमेवातिथ्यम्' [म] इत्यभिधाय भूयः कृवाहपावा शनैः शनैरारस्य कथयितुम्—

अस्ति निजज्ञोभाजितसमस्तमुधनान्तापुण महादेवीव सकृच्छूनकवर्तिनो मर्ल्लोकस्य, लक्ष्मण उवप- सागरण प्रिदक्षनगरीवान्तरिक्षेण कृत्परिकप मफळुलीरमीनराशिसकुलेन परिस्वामण्डलेन, कुण्टलिवसागर

मानसदुःखमारस्य हार्दिसु कराळेः भाजने पात्रे स्वानमिन्के कृता मन्पाशिता' इति हत्वे, सोद्वेगविस्मया येग- निम्ब्यान्ता-अश्रमाधर्वान्ता महितः सुखिरम् अतिदीर्घं काळम्, तां ताप्तकम्पका सम्याभास्य तन्मद् अन्तस्त्रिया च पुन- रावाच कराखलिपुटावर्जितं हलाधमिन्पात्रवर्जितं दीर्घिकाजलं वापिजात्रम् उपानयम् आनीतपत्र । सापि तापयन्त्यमपि किञ्चिद्विरलक्षशाका किञ्चिन्मन्देशेय वाप्यजलपरिप्लुतारपक्ष्म वाप्यजलं अनुकम्पे—प्रीत्यं द्विष भारपरन्ती प्रान्तभागस्मरणमगरी वर कारं भाळं स्कारं तेन दीर्घिकाजलेन प्रहास्य विसोष्य च पुनः उत्तरीयपट्टयप्रान्तान् उत्तरीयस-ऊर्ध्वेद्वेपावर्षेधस्य पत्रप्रान्तन-नूतनदक्षुम्बरेममाप्रमालेन यद्न सुपं प्रसूय्य मिश्रय 'वाप्यजलपरिप्लुतारपक्ष्ममाळम्' इति पाठे तु वरनमित्यस्य विज्ञापकमत्द् वाप्यजलेन परिहृता आरफसमान- पत्रप्रान्तप्रमगरी वरति उत्सृष्टदीर्घिनिःश्वासा उत्सृष्ट-स्यः शेषः महात्, नि-धासः-माशियवाकुषवा तारणी कश्चिद् विरलं चने पित्तस्य मिधाय यत्क वन्त्यानटीया कथयितुम् उपपद्यते आरेवे [म] । कुमार पुत्रान् निर्जनारण्यवासिताः निजनवनशाकात्म्यस्य पुनः मन्यफळमुजा वनमन्यन्धिकमाहारिषः पुनः स्थण्डिलवातिपादित निशासनयनिद्रस्य स्थण्डिलं चत्वरभूमे भनिशाद्विद्य-व्यष्टिता निद्रामन्यभिश-यत्रिभक्तिर्मन्दिना कन कारणस्य दुष्कृष्ट- कारिण्यः अनुपपद्युता गारदहावद्वारिषः मद्रिधजनस्य माळमन्यक प्रागवस्योपपवन पुणवतास्तभ-भिनम् अति गयन भ भन्ते प्रीदाकरं तजाजनम् । य पुनः तस्य अहम्, पृष्ठा प्रांगम्याजिगागी निशासिता अन्ता मस्त्रा कारणा तूष्णीं मौनात्सया न जासितप्यम् उपपद्यम् । इत्तु सपत्ना ग्यैचने सुप्रासितस्य भन्धस्युपस त तत्र भनकदुःखपरम्परारिसेन भनम्पा-यद्वा तु धारम्परता-दु पध्या विरसेन-परिहृत भन्धस्यन्तं अनन मारोहातयन भुतन भनस्यनपरिहृत किञ्चित् रिमपि फले प्रयेजनं न मर्ल्लोके घम् । अथ यति कुतू हलम् आ स्मम् तदा तदि द्वाणु धारकपावर्षीरु नियद्वयामि, निजायवामि मत्प्रांरस्यर्षिर्षिं दम् । सपदैव गने- वात्पत्र दुरगापततायाः दु गान्यन्यथाः स मम इदं वनेनानं निम् अननेय मत्प्रांरस्योपायवधन पिनादन वनादन यातु फलम्, तापद्विति कायान्तरारे । भुधनत्रयप्रथितमहामहिमा भुधनत्रय-वस्यत्र प्रपत्र- अम्भः महामेदिना अ न्न महास्ये यम तादक पुनः महामरिनीपातसूनुः महा-नीनीपातस-महागजस वपादक- न । मनुः पुत्र पुन समानदशापातजन्मा गमान-पक्ष-वद दस वनतव अता-स्ये उम वेन तारण पुन कर्षात्तु अति प्रधाल वदा अन्तं च दृष्टं मदीयगरीम् उपागता मन्नायन त्रिदिक्-जानात् मदीय- शान्तवन्तं कार जनात् नत अपूर्व भन्धम् इदमप मदीयां धारकमन्ध आतिथ्यम् अजपिप्रथं तापत्- यने प्राप्सुहि तम्' इति इ प्म अभिधाय ता भूया पुनः कृवाहपाता साभनवनत्रय जना शरी मर्- नं कथायतु रतेन मोनायमि न् आदभत कारणात् [म] ।

यत्र मन्दिरोपवनान्यावासनगराणि, तमालतरुनिकुञ्जाः सदनानि, लवङ्गपल्लवस्रस्ताराः पर्यङ्काः, प्रणयकलहाः कलयः, नखदशनविन्यासाः शरीराभरणमणयः, प्रियावदनशतपत्राणि पानपात्राणि, कामसूत्रमध्यात्मशास्त्रम्, वाजीकरणयोगोपयोगो व्याधिभेषजम्, अनङ्गपूजा देवतार्चनम्, सुरतदूतिका गुरवो भुजङ्गवर्गस्य [श] । यत्र हृन्मर्मभेदिनः कटाक्षाः कुसुमेपवः, लवङ्गकक्कोलपरिमलवाही मुखानिलो मलयसमीरः, स्फुटितकुमुदोज्ज्वलः स्मितालोकचन्द्रोदयः, सच्छायतनुलताभिरामो नवयौवनावतारो मधुसमयः, चित्तोन्मादकारिणी वचनचाटुपद्धतिर्मदिरा, कोकिलध्वनिकला कृतककोपहुङ्कृतिः पञ्चमोद्गारः, इति केवलासु प्रमदासु परिसमाप्यते समस्तापि जैत्रा तत्रसामग्री कुसुमकार्मुकस्य [स] । यत्र मधुकरध्वनिपटुहुङ्काराणि समुल्लसत्सरससहकारमञ्जरीतर्जनिकानि कृततर्जनानीव प्रियकरोत्क्षिप्तासु मुक्ताशुक्तिषु विलोकयन्ति तालफलरसमधूनि ध्वस्तमानावलेपा विलासिन्यः [ह] । यत्र सुलभनागवल्लीदलार्द्रपूगीफलानि कणत्कुररकुल-

टिप्पणकम्—वाजीकरणयोगोपयोगः शुक्रोपचयचूर्णभक्षणम् [श] ।

रत्नैर्लभ्यता न । पूज्यनामसु गुरुजनसन्नाशन्देपु, बहुवचनप्रयोगः आदरार्थं बहुवचनविभक्तिप्रयोग, पुन परप्रयोजनाङ्गीकरणेषु परेषाम्-अन्येषाम्, यत् प्रयोजनम्-उद्देश्यम्, तदङ्गीकरणेषु-तत्सम्पादनप्रतिज्ञासु, बहुवचनप्रयोगः अव्यवस्थितार्थकविधवाक्यप्रयोगो न । रतेषु समोगेषु, विभ्रम. विलास, कामिनीचेष्टाविशेष इत्यर्थ, पुन चित्तेषु लोकानाद्दृश्येषु, विभ्रमः विशेषेण भ्रान्ति, न । अत्र सर्वत्र श्लेषानुप्राणितपरिसख्यालङ्कार [व] । यत्र यस्या नगर्याम्, मन्दिरोपवनानि मन्दिरनिकटवर्त्युद्यानान्येव, आवासनगराणि निवासोपयोगिनगराणि, तमालतरुनिकुञ्जाः तमाललतापिहितोदरगृहा एव, सदनानि निवासगृहा, लवङ्गपल्लवस्रस्ताराः लवङ्गलतानूतनपत्रमयकटा एव, पर्यङ्काः विशिष्टखट्वा, प्रणयकलहाः प्रेमप्रयुक्तकलहा एव, कलयः युद्धानि, नखदशनविन्यासाः नखदन्तसस्थान्येव शरीराभरणमणयः शरीरालङ्कारणरत्नानि, प्रियावदनशतपत्राणि प्रणयिनीमुखरुमलान्येव, पानपात्राणि रसपानाधारपात्राणि, कामसूत्रं वात्स्यायनप्रणीतसूत्रात्मककामशास्त्रमेव, अध्यात्मशास्त्रम् आध्यात्मिकविद्या, वाजीकरणयोगोपयोग. सम्भोगकालिकशुक्रस्तम्भनोपायप्रयोग एव, व्याधिभेषजं रोगौषधम्, अनङ्गपूजा कामदेवाराधनमेव, देवतार्चनं देवाराधनम्, सुरतदूतिकाः सम्भोगामिसारिका एव, गुरवः अभिमतमार्गदर्शिका भुजङ्गवर्गस्य विद्यगणस्य [श] । यत्र यस्यां नगर्याम्, हृन्मर्मभेदिन. हृदयसम्बन्धिर्मर्माघातका, कटाक्षाः विलासिनीनामपाङ्गदर्शनान्येव, कुसुमेपवः पुष्पवाणा, लवङ्गकक्कोलपरिमलवाही लवङ्गकक्कोलाख्यलताविशेषसम्बन्धिगन्धवाहक, मुखानिलः मुखमाफ्त एव, मलयसमीरः मलयपवन, स्फुटितकुमुदोज्ज्वलः विकसितकैरववद्विशद, स्मितालोकः मन्दहासप्रकाश एव, चन्द्रोदय, चन्द्रप्रकाश, सच्छायतनुलताभिराम. सती छाया-क्रान्तिर्यस्या सा सच्छाया तादृश्या, तनुलतया-शरीरलतया, अभिराम-मनोहर, नवयौवनावतारः नवीनतारुण्योद्गम एव, मधुसमयः वसन्तकाल, चित्तोन्मादकारिणी हृदयोन्मादजननी, वचनचाटुपद्धतिः प्रियवचनरीतिरेव, मदिरा मद्यम्, कोकिलध्वनिकला कोकिलकूजितवद्व्यक्तमधुरा, कृतककोपहुङ्कृतिः कृत्रिमक्रोधहुङ्कार एव, पञ्चमोद्गार पञ्चमस्वर, इति ईदृशी, कुसुमकार्मुकस्य कामदेवस्य, जैत्रा जयनशीला, समस्तापि सकलापि, तत्रसामग्री मारण-मोहन-वशीकरणोपकरणानि, केवलासु प्रमदासु विशिष्टस्त्रीषु, परिसमाप्यते परिपूर्यते [स] । पुन यत्र यस्यां नगर्यां, प्रियकरोत्क्षिप्तासु प्रियहस्तोद्भृतासु, मुक्ताशुक्तिषु मुक्तोपादानशुक्तिषु, मधुकरध्वनिपटुहुङ्काराणि मधुकरध्वनय-भ्रमरगुञ्जितान्येव, पटुहुङ्कारा-स्फुटहुङ्कारा येषु तादृशानि, पुन समुल्लसत्सरससहकारमञ्जरीतर्जनिकानि समुल्लसन्ती-सम्पद्युल्लसन्ती, सरसा-आर्द्रा, सहकारमञ्जरी-अतिसुरमिचूतमज्जयेंव, तर्जनी-तर्ज्यते भर्त्यते यया सा अङ्गुष्ठसमीपाङ्गुली येषु तादृशानि, अत एव कृततर्जनानीव कृतभर्त्सनानीवैत्युत्प्रेक्षा, तालफलरसमधूनि तालफलसम्बन्धिरसरूपमद्यानि, ध्वस्तमानावलेपाः ध्वस्त, मान-चित्तोद्रेक ईर्ष्येति यावत्, अवलेप-गर्वश्च यासां तादृश्य, विलासिन्यः विलासशीला स्त्रिय, विलोकयन्ति पश्यन्ति [ह] । पुन यत्र यस्यां नगर्यां, वनितासखाः स्वविलासिनीसमेता, सुखिनः सुखोपभोक्तारो जना, वनानि, च पुन, निधुवनानि सुरतानि, समं तुल्य, निषेवन्ते नितरां सेवन्ते, कीदृशानि ? सुलभनागवल्लीदलार्द्रपूगीफलानि सुलभानि-अनायासलभ्यानि, नागवल्लीदलानि-ताम्बूलपत्राणि,

अपि च—पृष्ठप्रेङ्खलीना श्रुतिशिखरहसच्चित्रमुक्ताफलाना,
 पूगत्वगमार्जिताग्रद्विजमुकुलमिलच्चन्द्रिकार्द्रस्मितानाम् ।
 तिर्यक्सीमन्तरेखाञ्चितचिहुरचयस्फारितैकेक्षणाना-
 मिन्दुर्दास्य विधत्ते द्रविडवरवधूवक्रपङ्केरुहाणाम् ॥ २ ॥ [ङ] ।
 किञ्च—सक्रान्तकान्तवनितानवकुङ्कुमार्द्र-

पादारविन्दपदमण्डललाञ्छितासु ।
 हर्म्याग्रभूमिषु सुधाधवलासु यस्या,
 व्यर्थाभवन्ति विकचाम्बुरुहोपहाराः ॥ ३ ॥ [च] ।

प्राप्तप्राक्छैलकूटा इव कुचतटयोरोदयेनेव लीढा,
 रागेणोष्ठप्रभाया तिमिरभरमिव क्षेप्तुकामाः कवर्याम् ।
 कुर्वाणास्तारकाभिः प्रणयमिव नखेण्वङ्गरङ्गे लुठन्तः,
 स्वर्गङ्गासैकतस्था इव निशि सुदृशा यत्र भान्तीन्दुपादाः ॥ ४ ॥ [छ] ।

टिप्पणम्—पृष्ठेत्यादिश्लोक । वलि -केशरचनाविशेष, श्रुति -कर्ण, हसन्ति-देदीप्यमानानि, अञ्चित -रचितः
 प्रशस्तो वा [ङ] ।

अपि च—किञ्च, इन्दु, चन्द्र, द्रविडवरवधूवक्रपङ्केरुहाणाम् द्रविडेषु-द्रविडाभिजनेषु जनेषु ये वरा -प्रेष्टा,
 तेषां या वध -द्विय, तासा वक्रपङ्केरुहाणा-मुखकमलाना, दास्यं दासतां, धत्ते वारयति, कीदृशानाम् ? पृष्ठप्रेङ्खलीनां
 पृष्ठे-पश्चाद्भागे, प्रेङ्खन्त -व्यावृत्तमाना, वलय -चामरदण्डा येषां तादृशानां, यद्वा प्रेङ्खन्ती-दोलायमाना, वलि -केशरचना-
 विशेष, रचनाविशेषमापन्ना केशा येषां तादृशानाम्, पुन श्रुतिशिखरहसच्चित्रमुक्ताफलानां श्रुतिशिखरे-कर्णोर्ध्वभागे,
 हसन्ति-दीप्यमानानि, चित्राणि-नानाविवानि मुक्ताफलानि मुक्तामणयो येषां तादृशानाम्, पुन पूगत्वगमार्जिताग्रद्विज-
 मुकुलमिलच्चन्द्रिकार्द्रस्मिताना पूगत्वचा-सगृहीतदन्तधावनोपयोगिशृक्षत्वचा, मार्जित-विशोधित शुभ्रतामापादितम्,
 अग्रम्-अग्रभागो येषां तादृशै, द्विजमुकुलै -दन्तकुञ्जलै, पक्षे चन्द्रविम्बेन, मिलन्ति चन्द्रिकारूपाणि, आर्द्राणि-सरसानि,
 स्मितानि-मन्दहासा येषु तादृशानाम्, पुन तिर्यक्सीमन्तरेखाञ्चितचिहुरचयस्फारितैकेक्षणानां तिरश्चीनी-कुटिला
 या सीम तरेखा-केशवेशरेखा, तथा अञ्चित -रचित प्रशस्तो वा, य चिहुरचय -केशपाश, तेन स्फारितं-विस्तारितम्,
 एकम्, ईक्षण-नयन यैस्तादृशानाम् । अत्र अतिशयोक्तिरलङ्कार ॥ २ ॥ [ङ] ।

किञ्च अपि च-यस्या नगर्याम्, संक्रान्तेति सक्रान्तानि-सलमानि, कान्तानि-मनोहराणि, यानि वनिताना-स्त्रीणां,
 नवकुङ्कुमार्द्राणि-नूतनकुङ्कुमद्रवक्लिन्नानि, पादारविन्दानि-चरणकमलानि, तेषां पदमण्डलेन-चिह्नगणेन, लाञ्छितासु-अङ्कितासु,
 सुधाधवलासु चूर्णद्रवोपलेपनशुभ्रासु, हर्म्याग्रभूमिषु वनिकजनप्रहोर्ध्वभूमिषु, विकचाम्बुरुहोपहारा. विकसितकमलो-
 पहारा, व्यर्थाभवन्ति व्यर्थतामापद्यन्ते । अत्र व्यतिरेकालङ्कारो व्यञ्जय ॥ ३ ॥ [च] ।

यत्र यस्यां नगर्याम्, इन्दुपादाः चन्द्रकिरणा, स्वर्गङ्गासैकतस्था इव स्वर्गङ्गाया -आकाशगङ्गाया यत् सैकत-
 वालकामय स्थल, तत्स्था -तद्वर्तिन इव, भान्ति प्रतीयन्ते, कीदृशा ? सुदृशां-सुन्दराक्षीणा स्त्रीणां, कुचतटयो. स्तन-
 प्रान्तयो, ओदयेन आ-समन्तात्, उदयेन-उद्भासनेन, प्राप्तप्राक्छैलकूटा इव प्राप्त -अधिष्ठित, प्राक्छैलकूट -प्राक्छै-
 लस्य-पूर्वगिरे, उदयाचलस्येत्यर्थ, कूट -शृङ्ग यैस्तादृशा इव, पुन रागेण रक्तिन्ना, ओष्ठप्रभायाम् ओष्ठयुतौ, लीढा
 इव व्याप्ता इव, अन्तर्हिता इवेत्यर्थ, पुन कवर्यां केशपाशे, तिमिरभरम् अन्धकारराशिं, क्षेप्तुकामा इव निराकर्तु-
 मिच्छन् इव, पुन नखेषु, तारकाभि, प्रणयं प्रीतिं, कुर्वाणा इव उत्पाद्यन्त इव, अङ्गरङ्गे शरीररूपतृल्यशालायां,
 लुठन्तः आपतन्त । अत्रोपेक्षालङ्कार ॥ ४ ॥ [छ] ।

कल्प्यनिधर्षितानङ्गोत्साहानि सनिश्चितचन्दनशिशिरदीर्घिकावत्प्रपयनानि वनानि निघुवनानि च निषेवते
 सम वनिवासस्थाः सुखिनः [छ] । यत्र सायन्वनक्षानार्थेषुपुर्वां प्रविष्टयोपिठामसम्प्रजप्रस्य हरिद्रात्रय
 रसस्य ऋषायया पिष्टरिततनुकिरणकन्दुको वलितवन्मककर्णपूरमनुकरोति कपोलवर्णायलम्बी पार्ष्णो रजनि-
 जानिः [झ] । यत्र तीरासन्नजातानां कृतकवितपिनामन्यतर गलत्रिः फलेः प्रशमितपद्मोदयानि निर्वासास्वपि
 कामिमिधुनमञ्जनकेसिपु कालुष्य नानुभवन्ति मघनदीर्घिकाजलानि [क] । यत्रैलाज्ज्वासावनासुप्रितविषित्र
 मोहनाभिर्द्विविद्युपतिभिः प्रियेषु प्रमुष्यमान बहुप्रकारसुपगहनोपचारसुप्रक्षिप्तुमिध कमुकृद्भुक्तानावेष्टयन्ति
 कृतविषित्रधञ्जना नागरस्रण्डपत्रवञ्जमः [ख] । यत्र च युषजनेन द्युिताकपोलवृश्चनच्छेदविषयामम्यसितु-
 मनुविषयसमाच्छिद्यमानानि परिकर्मितान्यपि न यान्ति परमपरिपाकम् अत्रिस्तद्विषयस्यैलाज्ज्वालिनां फलानि [ग] ।

यस्यां गुणैश्चतुषुपि वृषण्मेकमेव, यद् वासवन्तयलम्बीयु विहासिनीनाम् ।

उद्यमजसमसितायुरुदाहजन्मा, धूमः करोति मलिना नववित्रमितीः ॥ १ ॥ [घ] ।

भार्ग्वीयस्मि-उरुकमुपुच्छमानि येपु तादृशानि फले सुखनानि-नायकैरुत्तेन भार्गवि स्त्रीयस्मिने येपु तादृशानि पुनः
 कृपारुकरकुलकल्पमिधर्षितानङ्गोत्साहानि इत्यतः-कृपारु इत्यस्य-इतरनादीनपसिगमस्य कल्पनिधिः-
 मधुरशुद्धिः रक्षितः अतरोरुद्रा-कामोरेषो येपु तादृशानिप्रसुमयत तुम्भ्यम्; पुनः सप्रिश्चितचम्बनशिशिरदीर्घिका-
 वत्प्रपयनानि धर्षितैः-समीपैः चन्दनै-चन्दनतस्मिः शिशिर-सीतलमः दीर्घिकावत्प्रपयना वापीतलव्याप्तो
 येपु तादृशानि फले धर्षितानि चन्दनानि-चन्दनप्रथाः सिद्धिप दीर्घिकारुद्रपयनाथ यत्र तादृशानि [झ] । पुनः यत्र
 यस्यां नग्यां सायन्वनक्षानार्थेषुपुर्वां सायन्तेन-सन्त्यास्त्रिनेन ज्ञानेन भार्गुं कृष्णं वृषु-स्त्रीं कसा तादृशानां,
 प्रविष्टयोपितां र्निवेशेवाकल्पनाङ्गनाम्, असात्रुक्षप्रस्य विरमस्यवस्य हरिद्रात्रयवत्सस्य हरिद्रात्रयवत्सस्य छात्रया
 प्रतिभ्येन पिष्टरिततनुकिरणकन्दुकाः पिष्टितै-पीक्षिमानमापिष्टं तनुकिरणकन्दु-सुप्तकिरणवाङ्गो नस तादृशः
 कपोलवर्णायलम्बी कण्डवत्सस्यवर्षप्रतिभित्त पाषेणः फलै-पूर्वनाया म्भ रजनिजानिः रजनि-रतिः
 वाता-फले नस ना चन्द्रमा वृक्षितचम्बककणपूरं रक्षितं-निश्चितं यन्म्यं-तदशक्यपुष्पिष्ठः तद्वं कर्णु-कर्णा-
 मजम्, अनुकरोति विहम्बति [छ] । पुनः यत्र यस्यां नग्याम्, तीरासन्नजातानां कृतकवितपिना कृतक-
 वितपिना जसमभापनोदकच्छपिदिनां कृतकवितपिनापानाम्, अनारुते निन्दते, गलत्रिः फलेः प्रश-
 मितपद्मोदयानि प्रक्षेपित-निर्गतः पद्मोदय-कर्णोत्तमा येत्यकारुणानि निम्बानि इत्यर्थः मघनदीर्घिकाजलानि ख-
 षण्वापीयस्मि, निर्वासास्वपि अधिमानान्यपि यमिमिधुनमञ्जनकेसिपु कमुकृद्भुक्तानावेष्टयन्ति कालुष्यं
 मग्नितां च अनुभवन्ति भावपन्त [क] । पुन यत्र यस्यां नग्याम्, यहाज्ज्वासावनासुप्रितविषित्रमोहनाभि-
 एलाज्ज्वासन-एलाज्ज्वासु, भावत्रिता भावत्रिता विविदा-विषयवा मोहना-तरानयुरिद्विषया वापिकारुषीभिः प्रविष्ट-
 युपतिभिः र्निवेशानिचनतस्मीभिः प्रियेषु पतिषु, प्रमुष्यमानं चिन्मार्थं बहुप्रकारं नामाविष्णु, उपगहनोपचारम्
 भावत्रितावत्प्रभम् उपप्रिश्चितुमिध भिजागुमि कृतविषित्रयस्ननाः इत्यर्थे-सिन्मार्थं चन्दन-सफणं भाविसारुताः
 नागरस्रण्डपत्रवञ्जयः नागरस्योपपीनयस्मताः कमुकृद्भुक्तान् एवीकृत्यान् आषेष्टयन्ति चेतः सुप्रभ-
 [ख] । य पुनः यत्र यस्यां नग्याम् द्युिताकरुपोलवृश्चनच्छेदविषयो र्निधयवा-प्रियायाः कण्डेनोः यन्म्य-
 योवो स्वनगदेव-स्वतलं तद्विदां तद्वेदीयम्, अम्यसितु विधिर्, युषजनन तद्वपुत्रय अनुविषयं प्रक्षिप्तम्,
 आच्छिद्यमानानि कणममानानि अत्रिस्तद्विषयस्यैलाज्ज्वालिनां यत्रचर्तिसमद्युनिष्ठायां यस्यां परिकर्मिता
 न्यपि धरिवाद्यं कल्पान्यपि परमपरिपाकम् भावन्तिस्वीकारं, न यान्ति प्रशुभवति [ग] ।

युषीचतुषुपि वृषण्मेकमेव यस्यां यथोक्तयस्यां एकमेव एवमात्र एवम् यत्र पिहासिनीनां विमल-
 वल्लोनी श्रीपो वामवन्तयलम्बीयु वामाविषयभूयात् इत्यन्तरिस्वामीयु चन्द्रमातम्, अज्ज्वं कठकम्, उपदं उच्छ-
 जनितायुरुदाहजन्मा यस्यां गुणवत्प्रस्यम्यप्रिणयन्तं पूष मधयिधमितीः भनिनविषयप्रपत्तुनानि मग्निना
 इत्यर्थः कृतानि यन्मार्थं । अत्र निन्त्यानेनावागतपुष्पिष्ठास्यमलुमिद्वान् इत्यन्तरिस्तद्वत् ॥ १ ॥ [घ] ।

अपि च—पृष्ठप्रेङ्खलीना श्रुतिशिखरहसच्चित्रमुक्ताफलानां,

पूगत्वगमार्जिताग्रद्विजमुकुलमिलचन्द्रिकार्द्रस्मितानाम् ।

तिर्यक्सीमन्तरेखाञ्चितचिहुरचयस्फारितैकेक्षणाना-

मिन्दुर्दास्य विधत्ते द्रविडवरवधूवक्रपङ्केरुहाणाम् ॥ २ ॥ [ङ] ।

किञ्च—सक्रान्तकान्तवनितानवकुङ्कुमार्द्र-

पादारविन्दपदमण्डललाञ्छितासु ।

हर्म्याग्रभूमिषु सुधाधवलासु यस्यां,

व्यर्थीभवन्ति विकचाम्बुरुहोपहाराः ॥ ३ ॥ [च] ।

प्राप्तप्राक्छैलकूटा इव कुचतटयोरोदयेनेव लीढा,

रागेणोष्ठप्रभायां तिमिरभरमिव क्षेमुकामाः कवर्याम् ।

कुर्वाणास्तारकाभिः प्रणयमिव नखेष्वङ्गरङ्गे लुठन्तः,

स्वर्गङ्गासैकतस्था इव निशि सुदृशा यत्र भान्तीन्दुपादाः ॥ ४ ॥ [छ] ।

टिप्पणकम्—पृष्ठेत्यादिश्लोक । वलि -केशरचनाविशेष, श्रुति -ऋणं, हसन्ति-देदीप्यमानानि, अञ्चित -रचित-
प्रशस्तो वा [ङ] ।

अपि च-किञ्च, इन्दुः चन्द्र, द्रविडवरवधूवक्रपङ्केरुहाणाम् द्रविडेषु-द्रविडाभिजनेषु जनेषु ये वरा -प्रेष्ट, तेपा या वरा -स्त्रिय, तासा वक्रपङ्केरुहाणा-मुखकमलाना, दास्यं दासता, धत्ते वारयति, कीदृशानाम्^२ पृष्ठप्रेङ्खलीनां पृष्ठे-पश्चाद्भागे, प्रेङ्खन्त -व्याध्यमाना, वलय -चामरदण्डा येषां तादृशानां, यद्वा प्रेङ्खन्ती-दोलायमाना, वलि -केशरचना-विशेष, रचनाविशेषमापन्ना केशा येषां तादृशानाम्, पुन श्रुतिशिखरहसच्चित्रमुक्ताफलानां श्रुतिशिखरे-ऋणोर्ध्वभागे, हसन्ति-दीप्यमानानि, चित्राणि-नानाविधानि मुक्ताफलानि मुक्तामणयो येषां तादृशानाम्, पुन पूगत्वगमार्जिताग्रद्विज-मुकुलमिलचन्द्रिकार्द्रस्मिताना पूगत्वचा-सगृहीतदन्तधावनोपयोगिवृक्षत्वचा, मार्जित-विशोधित शुभ्रतामापादितम्, अग्रम्-अग्रभागो येषां तादृशै, द्विजमुकुलै -दन्तकुञ्जालै, पक्षे चन्द्रविम्बेन, मिलन्ति चन्द्रिकारूपाणि, आर्द्राणि-सरसानि, स्मितानि-मन्दहासा येषु तादृशानाम्, पुन तिर्यक्सीमन्तरेखाञ्चितचिहुरचयस्फारितैकेक्षणानां तिरश्चीनी-कुटिला या सीम तरेखा-केशवेशरेखा, तथा अञ्चित -रचित प्रशस्तो वा, य चिहुरचय -केशपाश, तेन स्फारित-विस्तारितम्, एकम्, ईक्षण-नयन यैस्तादृशानाम् । अत्र अतिशयोक्तिरलङ्कार ॥ २ ॥ [ङ] ।

किञ्च अपि च-यस्यां नगर्याम्, संक्रान्तेति सक्रान्तानि-सलमानि, कान्तानि-मनोहराणि, यानि वनितानां-स्त्रीणा, नवकुङ्कुमार्द्राणि-नूतनकुङ्कुमद्रवक्लिनानि, पादारविन्दानि-चरणकमलानि, तेषां पदमण्डलेन-चिह्नगणेन, लाञ्छितासु-अङ्कितासु, सुधाधवलासु चूर्णद्रवोपलेपनशुभ्रासु, हर्म्याग्रभूमिषु वनिकजनग्रहोर्ध्वभूमिषु, विकचाम्बुरुहोपहारा. विकसितकमलो-पहारा, व्यर्थीभवन्ति व्यर्थतामापयन्ते । अत्र व्यतिरेकालङ्कारो व्यञ्जय ॥ ३ ॥ [च] ।

यत्र यस्यां नगर्याम्, इन्दुपादाः चन्द्रकिरणा, स्वर्गङ्गासैकतस्था इव स्वर्गङ्गाया -आकाशगङ्गाया यत् सैकत-वालुकामय स्थल, तत्स्था -तद्वर्तिन इव, भान्ति प्रतीयन्ते, कीदृशा^२ सुदृशा-सुन्दराक्षीणा स्त्रीणा, कुचतटयो. स्तन-प्रान्तयो, ओदयेन आ-समन्तात्, उदयेन-उद्भासनेन, प्राप्तप्राक्छैलकूटा इव प्राप्त -अधिष्ठित, प्राक्छैलकूट -प्राक्छै-लस्य-पूर्वनिरे, उदयाचलस्येत्यर्थ, कूट -शृङ्ग यैस्तादृशा इव, पुन रागेण रक्तिन्ना, ओष्ठप्रभायाम् ओष्ठयुतौ, लीढा इव व्यासा इव, अन्तर्हिता इवेत्यर्थ, पुन कवर्यां केशपाशे, तिमिरभरम् अन्धकारराशि, क्षेमुकामा इव निराकर्तु-मिच्छन् इव, पुन नखेषु, तारकाभि, प्रणयं प्रीतिं, कुर्वाणा इव उत्पादयन्त इव, अङ्गरङ्गे शरीररूपवृत्त्यशालायां, लुठन्तः आपतन्त । अत्रोत्प्रेक्षालङ्कार ॥ ४ ॥ [छ] ।

तस्मां च निजविभूतिजितसुरम्प्रसवन्सैन्यार्यायां नगर्षामनपवार्यविस्फूर्ज्युष्टुप्रतापवज्राभिजनिव
 सकळारासिकुलपर्वतप्रमाय स्वणाभ इव पार्थिवभीपरिमोगषाब्ज्या प्रच्छावितसहजरूपे रूपलाभप्यलम्-
 कृतकुसुमायुधो घृतायुधैकदक्षिणबाहुसाहायकप्रसाभितानन्तप्रान्तवक्षो वेशान्तरभ्रान्तशिक्षिकरावदातकीर्ति-
 नीतिशास्त्रशाप्यनिशितनिर्मलप्रज्ञापारमर्शपरशुशासिताश्लेषविजिगीषुविजयोद्यमदुम कल्पदुमः क्रमागतलोकातां
 वरुणपुत्रो मीतानामुत्तमन्तस्त्वो निजयशवेशमतः समीरा बेरिसुन्दरीसीमन्तसिनूरस्य क्रूरप्रहृष्टिपातो
 दुष्टनिमिहक्रियायामुवाचनिजचरितचारणीकृतसंभरगम्भो गुण्यगिरिमातिरेकतुपीकृतभरतसगराद्यादिराजो राजा
 कुसुमशेखरो नाम [ब्र] । यस्म मज्याचलस्येव पूर्वापरदिगन्तलम्भायतेर्दक्षिणोदधिवेलायन व्यापवृत्तिज-
 मपि कटकविस्तारः [झ] ।

टिप्पणकम्—पूर्वापरदिगन्तलम्भायतः एकप्रमाणेन—दैर्घ्यं चत्वार मासा कटकविस्तार एकत्र कटक-
 प्रकाः चत्वार लेभ्यम् [ब्र] ।

य पुनः निजविभूतिजितसुरम्प्रसवन्सैन्यार्यायां निजविभूत्या—स्वधैर्घर्षेण जितं—तिरस्कृतं सुरेन्द्रवर-
 धान्यैर्मन्मन्त्रावलीरामभीषकं च्वा धारता तस्या प्रकृत्या भयर्षा क्रमशामिसर्षं कुसुमशेखरो नाम तस्यः
 राजा भक्ति इति शेष । शिरसः ! अनपवार्यविस्फूर्ज्युष्टुप्रतापवज्राभिजनिवसकळारासिकुलपर्वतप्रमाया अनप-
 वार्श—नापयित्तमस्यच विस्फूर्ज्युष्टु—विशिररुर्द्विर्गुणः पृष्ठ—मिषाळः पूर्वविधो क प्रतापः—कोसलपर्वं तुव तद्रूपप्रभाभिना
 कनित—रूता घनमरिदुल्लसतामा—स्वैरनुवर्तुवगीरीषा प्रमाय—विनाद्ये केन ए तथा फले—अनपवार्यं विस्फूर्ज्युष्टु—विशिष्ट-
 कर्तव्यैपुष्टु प्रतापं—प्रकृत्यापुष्टु च नरु वज्रं तस्मिना कनित. स्वैरनुवर्तुवगीरीषा प्रमाय—विनाद्ये केन ए तथा पार्थिव-
 धीपरिमोगषाब्ज्या पृथिवीसम्पत्सिधिसम्पत्क्या प्रच्छावितसहजरूपः शिरोमिथ्याभासिकरूप स्वर्णाय इव
 स्वर्णोपपत्तिरिव सुरेन्द्र इवेत्यर्थे द्रव्यवेद्या पुनः शिरसः ! रूपलाभप्यलम्कृतकुसुमायुधा रूपलाभयेन—सरस्वीत-
 न्नेन स्युद्धत—निरकृत. कुसुमायुध—अमरका सन तारव पुन घृतायुधैकदक्षिणबाहुसाहायकप्रसाभितानन्त
 प्रान्तवदेश कः—एतत् आयुध—पात्रो केन तारवस परस—अद्वितीयस बधिनबाहो छात्राभ्येन छात्राभ्येन प्रस-
 भिता—आवर्षुताः अनन्ता—अपरेषिष्ठताः प्रान्तवैसा—विश्वरूपसा केन तारवः पुन देशान्तरभ्रान्तशासिकता
 यदातकीर्तिं इतान्तरेषु—अन्यान्यवेषे भ्रान्ताः—प्रथिताः शक्तिरावदाताः—पञ्चशिरसवदुल्लसः शिरसो वस तारव
 पुनः नीतिशास्त्रशाप्यनिशितनिर्मलप्रज्ञापारमर्शपरशुशासिताश्लेषविजिगीषुविजयोद्यमदुम नीतिशास्त्रे
 शास्त्र—निर्णयने निशितया—दौर्दण्ड्येनानिर्मलता—विद्यया प्रज्ञया—दुष्टया व परमर्श—स्वैरनुवर्तुवगीरीषकं तद्रूपेण
 पशुया—कुडारव शक्तिता—वर्दितम् अज्ञायां विजिगीषुता—विशेषिष्ठता निरमायमरषा—मिथोलाहृदयाः दुमः—त्यां
 सन तारवः पुनः क्रमागतलोकातां नमन—न्याय्यमार्तेष वहा कर्म—चरमे चरचरवशिक्षणं कामतानाम्—अपस्वितां,
 धेरामा—जानां क्यद्वय—अप्ययथः घर्षाभीष्यद इत्यर्थः पुनः मीतानां मन्मथ्यानां यज्ञपुत्ररा इत्ययम् सुरेण
 इत्यर्थे. पुन निजयशवेशमतः स्वैरनुवर्तुव गम्भ उत्तमन्तस्त्वम्भः उत्तमनास—अप्यपानव तम्भ—रुष्टारवः पुनः
 बेरिसुन्दरीसीमन्तसिनूरस्य धरिगुणतीनां—घरुमभीनां कर् धीमन्तसिन्तु—असमिनामाङ्गुलिं किरुं तस्य समीरा—वस्ते-
 पक. तद्रूपलाभक इत्यर्थे पुनः दुष्टनिमिहक्रियायां दुष्टप्रदहनविधिं क्रूरप्रहृष्टिपातः पाप्यहासिमुक्तीनासामकः
 पुनः उदात्तनिजचरितचारणीकृतसंभरगम्भो उगातानाम्—अरुशनां निजपरितानां स्वधार्जिनां, चरिणीः—सुधि-
 याचधृत्—अचलमच—विद्यपरगता केन तारवः पुनः गुण्यगिरिमातिरेकतुपीकृतभरतसगराद्यादिराजो उपयर्षम-
 तिरेकव मशुभशोकादिपुन कृतीकृता—नृषवशुअरमापरितया नरतक्यदया—नरत—अमप्रवृत्तव आरिद्रानां—प्राप्ये-
 वनय केन तारवः [ब्र] । मज्याचलस्येव मन्मर्षतस्वैव पूर्वापरदिगन्तलम्भायतः पूर्वापरदिगन्तयोः—पूर्वधर्म
 मन्मः—शता—अस्य । प्रमाय मासा वा ५०० देव सन तारवस यस्य पुन्यदकस कटकविस्तारः—व्यतिस्तार-
 ५०० प्रस्यंभ्याः अरित्तमपि एमकस्यि वृद्धिप्यादधिवेलायने वृद्धिप्युत्तरवर्तिनं व्यापत्—अमन्तव [छ] ।

येन चाप्रयत्नभग्नसन्ततवर्धिष्णुभूभृत्तुन्नतिना भुवनत्रयाभिनन्दितोदयेन कुम्भयोनिनेव प्रसाधिता पवित्रिता च दक्षिणा दिक् [ज] ।

तस्य तेजस्विवर्गाग्रेसरस्य सकलगुणनिधेरीदृशी विगतलक्षणाहमधमाशुशुक्षणेरिव धूमवर्तिरासन्न-
वर्तिनां जनानामश्रुपातकारणमेकैवात्मजा जाता, माता तु मे सर्वान्तःपुरपुरन्धिमुख्या महादेवी महिम्नां
धाम गन्धर्वदत्ता नाम [ट] । किञ्च—

भित्त्वा संपुटमोष्ठयोर्न हसितं निःशङ्कगोष्ठीष्वपि,
भ्रान्त न त्वरितैः पदैर्गृहनदीहंसानुसारेष्वपि ।
सार्धं पञ्जरसारिकाभिरपि नो भूयस्तया जल्पितं,
न त्र्यस्रास्तिलकद्रुमेष्वपि चिर व्यापारिता दृष्टयः ॥ १ ॥ [ठ] ।

पर्यङ्काग्रात् क्षणविनिहितः काञ्चने पादपीठे, रक्ताशोकप्रहृतिविहितोग्रापराधः क्रुधेव ।

वामो यस्याः प्रणतिचटुलैः क्षोणिपालाङ्गनानां, कर्णोत्तसद्रुमकिसलयैस्ताडितः पादपद्मः ॥ २ ॥ [ड] ।

टिप्पणकम्—अप्रयत्नभग्नसन्ततवर्धिष्णुभूभृत्तुन्नतिना एकत्र भूभृत्-गिरि., अन्यत्र नृपा, प्रसाधिता मण्डिता, आत्मायत्तीकृता च [ज] ।

च पुन , कुम्भयोनिनेव कुम्भ -घट , योनि -उत्पत्तिस्थान यस्य तादृशेन, अगस्तिमुनिनेव, अप्रयत्नभग्नसन्ततव-
र्धिष्णुभूभृत्तुन्नतिना अप्रयत्नम्-अनायास यथा स्यात् तथा, भग्ना निरुद्धा, सन्ततवर्धिष्णुनाम्-अनवरतमुन्नतिशीलाना,
भूभृतां-नृपाणा, पक्षे पर्वतानाम्, उन्नतिर्येन तादृशेन, क्वचिद् 'भूभृत्तुन्नतिना' इति पाठ, तत्राप्रयत्नभग्ना भूभृत्तुन्नतिश्च येन
तादृशेनेत्यर्थ । पुन भुवनत्रयाभिनन्दितोदयेन भुवनत्रयेण-लोकत्रयेण, अभिनन्दित-श्लाघित, उदय-समृद्धि, पक्षे
तारकात्मना गगनाङ्गणे प्रकाशो यस्य तादृशेन, येन कुसुमशेखरनृपेण, दक्षिणा दिक्, प्रसाधिता आयत्तीकृता, पक्षे अलङ्कृता,
च पुन , पवित्रिता पावित्र्यमापादिता [ज] ।

आशुशुक्षणेः अग्ने , धूमवर्तिरिव धूमसन्ततिरिव, तेजस्विवर्गाग्रेसरस्य तेजस्विवर्गे-प्रतापिवर्गे, पक्षे दीप्तिमद्गर्गे,
अग्रेसरस्य-प्रधानस्य, पुन सकलगुणनिधेः समस्तगुणाधारस्य, तस्य कुसुमशेखरस्य, विगतलक्षणा शुभलक्षणशून्या, पुन
अधमा तुच्छा, पुन आसन्नवर्तिना पार्श्ववर्तिनां, जनानां परिजनानामित्यर्थ, अश्रुपातकारणं दुःखाश्रुपातप्रयोजिका,
अहम्, एकैव अद्वितीयैव, आत्मजा सुता, जाता, मे मम, माता तु सर्वान्तःपुरपुरन्धिमुख्या सकलान्त पुराङ्गनाश्रेष्ठा,
महादेवी पद्मराज्ञी, महिम्नां माहात्म्यानां, धाम आस्पदभूता, गन्धर्वदत्ता नाम तत्सङ्गिका, अस्तीति शेष [ट] ।

किञ्च अपि च, तया गन्धर्वदत्तया, निःशङ्कगोष्ठीष्वपि विस्त्रब्धसखीसमूहेऽपि, ओष्ठयो सम्पुटं सलेप, भित्त्वा
विदार्य, ओष्ठौ विभज्येत्यर्थ, न हसितम् अतिसूक्ष्ममेव हसितमित्यर्थ, पुन गृहनदीहंसानुसारेष्वपि गृहपार्श्वस्थनदी-
सम्बन्धिहसानुगमनेष्वपि, त्वरितैः त्वरान्वितै, पदै, न भ्रान्तं भ्रमण कृतम्, अपि तु मन्दैरेव, पुन पञ्जरसारिकाभि-
रपि पञ्जराश्रितपक्षिविशेषैरपि, सार्धं सह, भूय. अधिकतर, न जल्पितम् उक्तम्, पुन तिलकद्रुमेष्वपि तिल-
काख्यवृक्षविशेषेष्वपि, त्र्यस्रा. त्रिकोणा, दृष्टयः नेत्राणि, चिर दीर्घकाल, न व्यापारिता. प्रवर्तिता । अत्र
स्वभावोक्तिरलङ्कार ॥ १ ॥ [ठ] ।

यस्याः गन्धर्वदत्ताया , वाम , पादपद्मः चरणकमल, पर्यङ्काग्रात् पर्यङ्कोर्वभागात्, काञ्चने सुवर्णमये, पाद-
पीठे पादासने, क्षणविनिहित. क्षणमात्रमारोपित सन्, रक्ताशोकप्रहृतिविहितोग्रापराधः रक्ताशोकरुप्रहृत्या-रक्ताशोक-
ताडनेन, विहित, उग्र-उत्कृष्ट, अपरायो येन तादृश, क्रुधेव क्रोधेनेव, रक्ताशोकप्रहृतिविहितोग्रापराधक्रुधेवेति
पाठे तु तेनापराधेन या कुत्-क्रोध, तयेवेत्यर्थ, प्रणतिचटुलैः प्रणामार्थं चपलै, प्रणामप्रवृत्तैरित्यर्थ, क्षोणिपालाङ्गनाना
२३ तिलक०

तस्या च निजविभूतिजितसुरेन्द्रसदनसौन्दर्यायां नगर्यामनपचार्यविसृष्टं प्रपुष्टप्रतापवज्राभिजनि-
 तसकलारातिकूलपवतप्रमाथ स्वणाय इव पार्थिवभीपरिमोगधाच्छया प्रच्छादितसहजरूपो रूपलाषण्यलभू-
 क्तकुसुमायुधो घृतायुभेकदक्षिणबाहुसाहायकप्रसाधितानन्तप्रान्तदेशो देशान्तरभ्रान्तशशिक्रपवदातकीर्ति-
 नीतिशास्त्रशापनिशितनिर्मलप्रशापरामर्शपरस्तुशासितवाद्येपविजिगीषुविवयोद्यमदुम कल्पदुमः क्रमागतभोगाना
 यज्ञपञ्चरो भीतानामुच्छम्भनसम्भो निजवद्यवेदमनः समीरो वैरिसुन्दरीसीमन्वसिन्यूरस कूपप्रहृष्टिपातो
 दुष्टनिमहक्रियायामुदात्तनिजचरितचारणीकृतसंभरणयो गुण्यगिरिमातिरंक्लीकृतभरतसगराधाविरोजो राजा
 कुसुमशेखरो नाम [ज] । यस्य मळयाचळस्येध पूर्वापरदिगन्तलम्घायतेर्दक्षिणोदधिबेलायन ध्यापवप्रिक्त-
 मपि कटकविस्तारः [झ] ।

टिप्पणकम्—पूर्वापरदिगन्तलम्घायत एकत्र भाषति—दैर्घ्यम् अन्वत् यथा कटकविस्तारः एकत्र एक-
 म्भ्याः मन्वत् सैवम् [झ] ।

च पुनः क्रियाविभूतिजितसुरेन्द्रसदनसौन्दर्यायां निजविभूत्या—क्रीडैवैषेण किंतं—दिरक्तं सुरेन्द्रजन
 सौन्दर्यम् अमरावतीरामभीमं स्या तादृश्या तस्या प्रकृतात्मा नमसां कल्पयामिदर्थः कुसुमशेखरो नाम उत्कृष्ट
 राजा अति इति कर । कीरत । अनपघापविसृष्टं प्रपुष्टप्रतापवज्राभिज नितसकलारातिकूलपवतप्रमाथः अनप-
 धार्म—नाभिपुत्रमघन्य विसृष्टं—विशिष्टरुद्रैरुपुक्तं घृष्ट—विश्राब्धः पूर्वमिषो न प्रताप—कोटपञ्चक तेन तदुत्कृष्टाभ्या
 जलित—रुद्रः चक्रमरिचक्रमर्कताद्य—घर्षेणुपपुञ्जसिपीना प्रमाथ—विनाद्ये केन च तथा फले—जनमार्गं विसृष्टं—विशिष्ट-
 मरुद्विद्यैरुपुक्तं प्रताप—प्रदृष्टाफुल्लं च मद् वरं तरदिना अन्वित नक्षत्रपुञ्जसैताना प्रमाथ—विनाद्ये केन च तथा पार्थिव-
 भीपरिमोगधाच्छया पृथिवीकल्पयितकामेच्छया प्रच्छादितसहजरूपः विरोहितवामाभिरुत्तरप- स्वर्णाय इव
 न्ययीवर्धयित सुरेन्द्र इवैवर्ध इत्युद्देशः, पुन कीरत ! रूपलायव्यसृष्टकृतकुसुमायुधः इत्यन्वयन—सहपतौन-
 यं च यज्ञत—दिरक्तं पुञ्जामुप—कर्मको केन तादृश पुनः घृतायुभेकदक्षिणबाहुसाहायकप्रसाधितानन्त-
 प्रान्तवृक्षाः कृत्—घर्षितः आयुधा—बाणो केन तादृशस एकस—धर्षित्येवम एधिमवाहां छात्राञ्चन साहाय्येन प्रो-
 धिता—आयुधैना अनन्त्या—अपरीणित्या प्रान्तवृक्षा—निःश्रुतपथा केन तादृशः पुनः देशान्तरभ्रान्तशशिक्रप-
 वदातकीर्तिः देशान्तरेपु—अन्याम्बद्ध भ्रान्ताः—प्रभिताः घञ्जिरावशय—चन्द्रविरचनबुञ्जका कीर्तये यज्ञ तादृशः
 पुन नीतिशास्त्रशापनिशितनिर्मलप्रशापरामर्शपरस्तुशासितवाद्येपविजिगीषुविवयोद्यमदुम नीक्षिप्रभस्ये
 धान—निरपारं विधितया—टीकनीलया निर्मलया—विद्युत्वा प्रवृत्ता—मुद्रया न परामर्श—कृतप्यारतंमन्वितं तद्विष-
 कस्तुभ—पुटारेव धार्मिता—वर्धिताः भवत्यानां विजिगीष्या—विजुम्निष्ठता निम्नतममहाया निम्नोत्तमद्वयाः इमा—रता
 केन तादृश पुन क्रमागतसोकानां मन्व—मन्वयवर्धेन महा क्री—वर्धे चरकस्यमिच्छीः धामतानाम्—उपदिष्टवर्ध-
 भोगाना—कानां कल्पदुम—अन्यथाः घर्षांनीयद् इत्यं पुनः मीतानां नमस्कानां चक्रपञ्चरं घृष्टपञ्चरः घृष्टक
 इत्यं; पुन निजवद्यवेदमनः नर्षेण्यस यद्यस उच्छम्भनसम्भः उच्छम्भनाय—अथापनाय सम्भ—न—नृतादृशः; पुन
 वैरिसुन्दरीसीमन्वसिन्यूरस र्धुन्दरीना—सनुमरुदीना कर् धीमन्ठिनः—चक्रमन्नामभूतं किमुं, तस्य समीर—अन्ने-
 पत् तद्व्यभ्यासं च तस्य पुन दुष्टनिमहक्रियायां दुष्टजनहननर्थी कूपप्रहृष्टिपातः पापप्रामिसुकीर्णतामसः ।
 पुनः उदात्तनिजचरितचारणीकृतसंभरणयो उदात्तनाम्—उदात्तानां निजचरितानां स्वधरिणां, चरिणीनां—सुवि-
 गावर्धयः उचरामव—निजचरयेथ केन तादृशः पुनः गुण्यगिरिमातिरंक्लीकृतभरतसगराधाविरोजो गुणार्थमा-
 त्तरंभ—मगुण्यगिरिमातिरंक्लीकृतभरतसगराधाविरोजो भरतस्यगिरिमा—भरत—गगनप्रतपः आदित्यमानः—यार्थेन
 दुमयो केन तादृश [ज] । मळयाचळस्येध मन्वपर्यन्तं प्रयापयदिगन्तलम्घायत पूर्वापरदिगन्तयो—दैर्घ्यमपि-
 मन्वत् सत्ता—शाता आर्वा—प्रभाव आनां वा प२ दैर्घ्य केन तादृशस यस्य दुष्टमन्वस कटकविस्तारो गेन्यविरुद्धः
 प२ मन्वन्मया अरितमपि यममपि दक्षिणोदधिवेलायनं दक्षिणमुपगतवर्धनं ध्यापत् अन्वन्वत् [झ] ।

येन चाप्रयत्नभग्नसन्ततवर्धिष्णुभूभृत्तदुन्नतिना भुवनत्रयाभिनन्दितोदयेन कुम्भयोनिनेव प्रसाधिता पवित्रिता च दक्षिणा दिक् [ज] ।

तस्य तेजस्विवर्गाग्नेसरस्य सकलगुणनिधेरीदृशी विगतलक्षणाहमधमाशुशुक्षणेरिव धूमवर्तिरासन्न-वर्तिनां जनानामश्रुपातकारणमेकैवात्मजा जाता, माता तु मे सर्वान्तःपुरपुरन्ध्रमुख्या महादेवी महिम्नां धाम गन्धर्वदत्ता नाम [ट] । किञ्च—

भित्त्वा संपुटमोष्ठयोर्न हसितं निःशङ्कगोष्ठीष्वपि,
भ्रान्तं न त्वरितैः पदैर्गृहनदीहंसानुसारेष्वपि ।
सार्धं पञ्जरसारिकाभिरपि नो भूयस्तथा जल्पितं,
न व्यस्नास्तिलकद्रुमेष्वपि चिर व्यापारिता दृष्टयः ॥ १ ॥ [ठ] ।

पर्यङ्काग्रात् क्षणविनिहितः काञ्चने पादपीठे, रक्ताशोकप्रहृतिविहितोग्रापराधः क्रुधेव ।

वामो यस्याः प्रणतिचटुलैः क्षोणिपालाङ्गनानां, कर्णोत्तसद्रुमकिसलयैस्ताडितः पादपद्मः ॥ २ ॥ [ड] ।

टिप्पणकम्—अप्रयत्नभग्नसन्ततवर्धिष्णुभूभृत्तदुन्नतिना एकत्र भूभृत्-गिरि, अन्यत्र नृपा., प्रसाधिता मण्डिता, आत्मायत्तीकृता च [ज] ।

च पुन, कुम्भयोनिनेव कुम्भ -घट, योनि-उत्पत्तिस्थान यस्य तादृशेन, अगस्तिमुनिनेव, अप्रयत्नभग्नसन्ततव-र्धिष्णुभूभृत्तदुन्नतिना अप्रयत्नम्-अनायास यथा स्यात् तथा, भग्ना निरुद्धा, सन्ततवर्धिष्णुनाम्-अनवरतमुन्नतिशीलानां, भूभृता-नृपाणां, पक्षे पर्वतानाम्, उन्नतियेन तादृशेन, क्वचिद् 'भूभृत्तदुन्नतिना' इति पाठ, तत्राप्रयत्नभग्ना भूभृत्तदुन्नतिश्च येन तादृशेनेत्यर्थं । पुन भुवनत्रयाभिनन्दितोदयेन भुवनत्रयेण-लोकत्रयेण, अभिनन्दित-श्लाघित, उदय-समृद्धि, पक्षे तारकात्मना गगनाङ्गणे प्रकाशो यस्य तादृशेन, येन कुसुमशेखरनृपेण, दक्षिणा दिक्, प्रसाधिता आयत्तीकृता, पक्षे अलङ्कृता, च पुन, पवित्रिता पावित्र्यमापादिता [ज] ।

आशुशुक्षणेः अग्ने, धूमवर्तिरिव धूमसन्ततिरिव, तेजस्विवर्गाग्नेसरस्य तेजस्विवर्गे-प्रतापिवर्गे, पक्षे दीप्तिमद्गर्गे, अग्नेसरस्य-प्रधानस्य, पुन सकलगुणनिधे. समस्तगुणाधारस्य, तस्य कुसुमशेखरस्य, विगतलक्षणा शुभलक्षणशून्या, पुन अधमा तुच्छा, पुन आसन्नवर्तिनां पार्श्ववर्तिनां, जनानां परिजनानामित्यर्थं, अश्रुपातकारणं दुःखाश्रुपातप्रयोजिका, अहम्, एकैव अद्वितीयैव, आत्मजा सुता, जाता, मे मम, माता तु सर्वान्तःपुरपुरन्ध्रमुख्या सकलान्त पुराङ्गनाश्रेष्ठा, महादेवी पद्मराज्ञी, महिम्ना माहात्म्यानां, धाम आस्पदभूता, गन्धर्वदत्ता नाम तत्सङ्गिका, अस्तीति शेष [ट] ।

किञ्च अपि च, तथा गन्धर्वदत्ताया, निःशङ्कगोष्ठीष्वपि विस्रब्धसखीसमूहेऽपि, ओष्ठयो सम्पुटं संश्लेष, भित्त्वा विदार्य, ओष्ठौ विभज्येत्यर्थं, न हसितम् अतिसूक्ष्ममेव हसितमित्यर्थं, पुन गृहनदीहंसानुसारेष्वपि गृहपार्श्वस्थनदी-सम्बन्धिहंसानुगमनेष्वपि, त्वरितैः त्वरान्वितैः, पदै, न भ्रान्तं भ्रमण कृतम्, अपि तु मन्दैरेव, पुन पञ्जरसारिकाभि-रपि पञ्जराश्रितपक्षिविशेषैरपि, सार्धं सह, भूय. अधिकतर, न जल्पितम् उक्तम्, पुन तिलकद्रुमेष्वपि तिल-काख्यवृक्षविशेषेष्वपि, व्यस्ना. त्रिकोणा, दृष्टयः. नेत्राणि, चिर दीर्घकाल, न व्यापारिता. प्रवर्तिता । अत्र स्वभावोक्तिरलङ्कार ॥ १ ॥ [ठ] ।

यस्या. गन्धर्वदत्ताया, वाम, पादपद्मः चरणकमल, पर्यङ्काग्रात् पर्यङ्कोर्ध्वभागत्, काञ्चने सुवर्णमये, पाद-पीठे पादासने, क्षणविनिहित. क्षणमात्रमारोपित सन्, रक्ताशोकप्रहृतिविहितोग्रापराध. रक्ताशोकप्रहृत्या-रक्ताशोक-ताडनेन, विहित, उग्र-उत्कृष्ट, अपराधो येन तादृश, क्रुधेव क्रोधेनेव, रक्ताशोकप्रहृतिविहितोग्रापराधक्रुधेवेति पाठे तु तेनापराधेन या क्रुत्-क्रोध, तथेवेत्यर्थं, प्रणतिचटुलैः प्रणामार्थं चपलै, प्रणामप्रवृत्तैरित्यर्थं, क्षोणिपालाङ्गनाना

यस्यां लडाटे सहस्रपत्त्रिवावस्पृशानीकरपट्टवन्द्ये ।

अनर्तिं सूस्मात्कव्यद्वीपीणां माळाऽरिवन्दीष्यजनानिलेन ॥ ३ ॥ [६] ।

या च त्रिभुवनस्यातविद्यापरशसंभवा भवानीष शमोर्द्धितीयापि मर्तुरेक शरीरममपत् । जात-
मात्राचामेष मयि समस्तवैद्यप्रमत्तःसरेण सकलनिमित्तशास्त्रतत्त्ववेदिना सहस्रशःसंवादिवावैशतमा परं
समतेन पसुरातनाम्ना सांवत्सरेण स्फुटीकृत्य वात्कालिकप्रहाणा वशाफलमानन्दाभुजलपरिप्लुतेक्षणेन शोणी-
पतेः पुरः स्पष्टाक्षरमिवमाविष्टम् [ष] ।— 'एषा कव्यका निकाम पुण्यभागिनी भाजन भविष्यति भूय
सामुपमोगसौख्यानाम्, ईदृशे च छन्दे उच्चमनया जन्म । योऽस्माः करं प्रहीष्यति स हेमकूटादिभुज-
शैलकटकनिषिद्यविद्यापरान्नोपपार्शितपुण्यपरितमशक्तिना पराक्रमाच्चन्वसकलविषयकेण महानरेन्द्रचक्र-
वर्तिना संक्रमितनिरिच्छनजराग्र्यमारम्भतुष्टुधिरक्ष्णानुष्वाभाः क्षिपेरधिपत्य करिष्यति' इत्येतच्चाकण्य कर्ण-

टिप्पणम्—द्वितीयापि वा द्वितीया इयाः पृष्ठी सा कव्यम् एकं करीरम्? कव्यत्र द्वितीया भागं
सांपत्सरेण ज्योतिषिक [ष] ।

दशतीषा कर्णोत्संस्तुमकिसलयैः कर्णोत्सं-कर्णमरुभूतैः हृषभिकम्भ-गुहसुतनरुमैः साहितः प्रहृष्टः । अनेत्येया-
मद्वार । पयस्काः पुंलिंगेऽपि कते इर. यौग- पयोऽभी पयकं म्भूते विषिष्यपान्तेऽम्बुजे" इति ॥ ३ ॥ [६] ।

सहस्राशुतित्यावृत्त्युपमन्तित्यावृत्त अस्पृशानीकरपट्टवन्द्ये अस्पृश-अस्पृष्टः स्फुटमनुपमन्तित्यावृत्त इत्ये-
षामीरपट्टवन्द्य-गुहसुतनरुमैः यस्मिन्नास्ते यस्याः मन्मथैरुपाया लडाटे मन्मथे सूस्मात्कव्यद्वीपीणां कर्णक-
पाशानां माळा पट्टुः अरिवन्दीष्यजनानिलेन वन्दीभूतानां-रागगात्रिपट्टीतानाम् अतीनां-सर्गुणां व्यजनास्मिन्-
व्यजनपद्मेन अनर्तिं आम्भक्षिता । अत्र अतिशयान्तराद्यार ॥ ३ ॥ [६] ।

च पुनः त्रिभुवनस्यातविद्यापरशसंभवा त्रिभुवन त्रैलोक्यां ज्योति-शक्तियो यो विद्यापरःसः च एव
गम्भार-उपरधिरुत्सं यस्मात्कारो यो मन्मथैरुपाया इत्यमोः शिवस्य भवानीष पार्श्वीय द्वितीयापि त्रिधापि मर्तुः
पयु एकं शरीरम्, अमपत्तु क्मपत्तु वा द्वितीया इवः पूर्णा स्वभिभवि यावत् सा कव्यकं शरीरम्, एकशरीरस्येति
श्रित्थ पर्यदारथु-द्वितीया भागो एकं इत्येतिना ज्ञानं शरीरं चति मयि जातमात्रायाम् उच्यममात्रायां कर्ता
समस्तव्यप्रमत्तासरेण वच्यमैरुच्येन सकलनिमित्तशास्त्रतत्त्ववेदिना सममज्जोतिष्यकारादेन सहस्रशः
संवादितावृशतया वदयत् -वदयत्कवाद्य बहुतरा इत्यर्थे उपदिता-परिचयः आरम्भः-भविष्यद्विद्याया वैतारक-
तया परम् अन्तं सम्मतेन भारतेन पसुरातनाम्ना तत्राकन सांवत्सरेण योर्द्धितीय वात्कालिकप्रहाणा
तत्राकनविद्ययाणां वशाफलम् आत्कालं स्फुटीकृत्य स्फुटमभियाव मानन्दाभुजलपरिप्लुतेक्षणेन मानन्दाभु-
जके-इयस्मिन्नाभुजके प्लुतु-न्याताम् ईदृश-नवनं वयं वारुषेन क्ता द्वापीपतेः एतः अनुपमेपरस्मन्-
पुरा भव इदम् अत्राभुजकमानं स्पष्टाक्षरं स्पष्टाक्षरं नवा क्ता तथा आविष्टं निम्नितम् [ष] । श्रिभुज एषा
इयं कव्यका निकामम् अन्तं पुण्यभागिनी नामक्यास्मिनी भूयसाम् अर्थाधनाम्, उपमागसीक्यानां
निरवश्यव्यनान-तानां भाजन पयम् अनुभविशरीरकं भविष्यति तस्य स्वतः अनया कव्यका ईदृश संश्रि-
तम् तानुदा अन्तं सप्यं प्राप्त्म् । अन्त्याः प्रथमया वा करं इत्थं प्रहीष्यति परिकल्पति ग हेमकूटादिभुज-
शैलकटकनिषिद्यविद्यापरान्नोपपार्शितपुण्यपरितमशक्तिना हेमकूटादीनां गुहसुतानां-मद्वारितायां क्तेः
निम्नानु निम्नानि अर्द्धास्मिन् विद्यापरान्नानि-नियपरानि उपदिता-उपदीत पुण्यपरितमम् ॥-परिचयवर्क-
प्रथमं वयं त. एतन् पुन पराक्रमाच्चन्वसकलविषयकेण पराक्रम्य मर्तुःसं आकान्तम्-आमवापट्टं गन्-
कव्यं [३ ६] इत्येतेन केन वारुषेन महानरेन्द्रचक्रवर्तिना महापराक्रमाणां सांक्रमितनिरिच्छनजराग्र्य
भारत मन्मथः गम् । टिप्पण-अन्त्या निरागमनता गरागवधिभारत कश्चिदाद्यः तत्र यतुष्टुधिरक्ष्णानु-
ष्वायायां कर्ता इत्यर्थ-अनुष्टु एष गन्तावृत्ता-यत्तुष्टुवर्क यस्मात्कारात्ता ग्मुष्टुव्यवधिपट्टवन्द्या इत्येति श्रिता

परम्परया सर्वेऽपि नगरीनिवासिनः प्रधानपौराः परा मुदमवापुः, आनन्दसभ्रमाकुलाश्च तत्कालमेव प्रत्यापणं प्रतिगृहं प्रतिचत्वर प्रत्यायतनमनिलनर्तितविचित्रचीनांशुकव्रजान् ध्वजानावबन्धुः [त] । वन्धुतेव प्रतिगृहं गृहीतविकटप्रसाधना धिन्वन्ती मङ्गलगीतिभिर्जगज्जगौ जनता, निष्पर्यायमाहताभिरानन्दतूर्यसहतिभिरुच्चैस्तरोऽपि चारणानामारवः श्रवसि निविशमानश्चस्खाल, मदविशृङ्खलपदक्षेपक्षोभितकाञ्चयश्च सह भुजङ्गजनेन ननृतुर्नृपाङ्गणेषु गणिकाः [थ] । तातोऽपि तोरणवद्धहरितवन्दनमालमुद्दामगन्धोदकच्छटाविच्छर्दविरजीकृताजिरमुपरचितमौक्तिकचतुष्कं पातितपुष्पप्रकरमागत्य मातुर्मे भवनमनेकराजलोकपरिवृतः पुत्रजन्मसदृशमतिमहान्तमुत्सवमकारयत्, अतिक्रान्ते च दशमेऽहनि समागतसमस्तज्ञातिलोकः प्रवर्तितमङ्गलोपचारः स्वगोत्राचारकर्मण्यतिसादरो मलयसुन्दरीति मे नाम कृतवान् [द] ।

अथाहमनुदिनोपचीयमानसुकुमारावयवा चन्द्रमूर्तिरिव दूरस्थितापि दर्शनेनाप्याययन्ती पुरजनं, पदे

टिप्पनकम्—वन्धुतेव वन्धुसमूह इव, धिन्वन्ती प्रीणयन्ती, जनता जनसमूह । निष्पर्यायम् एककालम् [थ] ।

पृथिव्या, आधिपत्यं स्वाम्य, करिष्यति लप्स्यते, इत्येतत् अनुपदोक्त फलादेशवाक्यम्, कर्णपरम्परया जनपरम्परया आकर्ष्य श्रुत्वा, सर्वेऽपि नगरीनिवासिनः मन्त्रीवास्तव्या, प्रधानपौराः मुख्या पुरजना, पराम् अत्यन्तां, मुदं हर्षम्, अवापुः अन्वभूवन्, च पुन, आनन्दसंभ्रमाकुला. आनन्दावेगाकुला सन्त, तत्कालमेव तत्क्षणमेव, प्रत्यापणं प्रतिगृहं, प्रतिगृहं गृहे गृहे, प्रतिचत्वरं प्रत्यङ्गण, प्रत्यायतनं प्रतिमन्दिरम्, अनिलनर्तितविचित्रचीनांशुकव्रजान् अनिलेन—वायुना, नर्तित—उल्लिखतः, विचित्र—विलक्षण, विशिष्टचित्रवर्णों वा, चीनांशुक—चीनदेशनिष्पन्नसूक्ष्मश्लक्ष्णपटो येषु तादृशान्, ध्वजान् पताका, आवबन्धुः आरोपितवन्त [त] । पुन वन्धुतेव वन्धुगण इव, गृहीतविकटप्रसाधना धृतोष्ज्वलवेधा, जनता जनगण, मङ्गलगीतिभिः मङ्गलगायनै, जगत् लोक, धिन्वन्ती प्रीणयन्ती, प्रतिगृहं गृहे गृहे, जगौ गायति स्म । पुन निष्पर्यायं युगपदेव, आहताभिः ताडिताभिः, आनन्दतूर्यसंहतिभिः आनन्दवाद्यविशेषसमूहै, उच्चैस्तरोऽपि अत्युच्चोऽपि, चारणानां वन्दिजनानाम्, आरव. शब्द, श्रवसि कर्णे, निविशमानः प्रविशन्नेव, चस्खाल मातुमक्षमतया वहिर्व्यकीर्यत । च पुन, मदविशृङ्खलपदक्षेपक्षोभितकाञ्चय. मदेन विशृङ्खलयो—अनियन्त्रितयो, विचलितयोरिति यावत्, पदयो, क्षेपेण—प्रेरणया, क्षोभिता—सञ्चलिता, काञ्चय—रशना यासां तादृश्य, गणिका. वेश्या, भुजङ्गजनेन विटगणेन सह, नृपाङ्गणेषु नृपाणा—राज्ञाम्, अङ्गणेषु—चत्वरस्थानेषु, ननृतुः नृत्य चक्रु [थ] । तातोऽपि मखितापि, मे मम, मातु, भवनं गृहम्, आगत्य, अनेकराजलोकपरिवृतः अनेकनृपजनपरिवेष्टित, पुत्रजन्मसदृश पुत्रोत्पादोत्सवसदृशम्, अतिमहान्तम् अतीवोत्कृष्टम्, उत्सवम्, अकारयत् समपादयत्, कीदृश मातुर्भवनम्^२ तोरणवद्धहरितवन्दनमालं तोरणवद्धा—वहिर्द्वारदेशावनमिता, हरिता—हरितवर्णविशिष्टकिसलमयी, वन्दनमाला—मङ्गलमाला यस्य तादृशम्, पुन उद्दामगन्धोदकच्छटाविच्छर्दविरजीकृताजिरम् उद्दाम्नाम्—अन्याहृताना, गन्धोदकच्छटाना—सुगन्धिजलधाराणा, विच्छर्देन—परितो विक्लेषेण, विरजीकृत—निर्धूलीकृतम्, अजिरं—प्राङ्गण यस्य तादृशम्, पुन उपरचितमौक्तिकचतुष्कम् उपरचित—निर्मित, मौक्तिकचतुष्कं—मुक्तामणिवद्धवेदिका यस्मिंस्तादृशम्, पुन पातितपुष्पप्रकरपातित—विकीर्णं, पुष्पप्रकर—पुष्परारिर्धस्मिंस्तादृशम् । च पुन, दशमे, अहनि दिने, अतिक्रान्ते व्यतीते सति, एकादशेऽहनीत्यर्थं, समागतसमस्तज्ञातिलोकः समागत—उपस्थित, समस्त, ज्ञातिलोक—वन्धुजनो यस्य तादृश, पुन प्रवर्तितमङ्गलोपचारः अनुष्ठितमाङ्गलिकक्रिय, पुन स्वगोत्राचारकर्मणि स्वकुलाचारप्राप्तकियायाम्, अतिसादरः अतीव सलम, मत्पितेति शेष, मे मम, मलयसुन्दरीति नाम सन्ना. कृतवान् [द] ।

अथ अनन्तरम्, अह, शैशवं बाल्यावस्थाम्, अतिवाहितवती व्यतीतवतीत्यप्रेणान्वेति, कीदृशी^२ अनुदिनोपचीयमानसुकुमारावयवा अनुदिन—दिने दिने, उपचीयमाना—वर्धमाना, सुकुमारा—कोमला, अवयवा—अज्ञानि यस्यास्तादृशी, पुन दूरस्थिताऽपि चन्द्रमूर्तिरिव चन्द्राकृतिरिव, पुरजनं प्रकृतपुरवासिजन, दर्शनेन दृष्टिगोचरीभवनेन.

विपमवाणस्य पुलकजाड्योत्कम्पादिविकारवहुल शिशिरावतार तरुणजनहृदयतामरसानां प्रपञ्चितचतुरोक्ति-
मग्रदूत प्रगल्भताया उदीरितोत्कलिकासहस्रं प्रलयकालं रागजलधेरङ्गीकृतवती नवयौवनावतारमङ्गैः [न] ।
सर्वदा च विस्तारितकलाशास्त्रविनोदेन सदृशवयसा सदृशरूपलावण्येन सदृशवस्त्रभूषणादिवेपपरिच्छदेन
प्रियवादिना विदग्धेन स्निग्धेन सध्रीचीनजनेनामुक्तसनिधिरविदितप्रणयिसार्थप्रार्थनाभङ्गदुःखान्यननुभूत-
भोगचिन्ताज्वरजागराणि धृतिमयानीव निर्वृतिमयानीव कतिचिद्दिनान्यनैपम [प] ।

एकदा च प्रदोपसमये निजप्रासादस्य शिखरशालाया प्रसुप्ताहमाहतानेकपटहङ्गल्लरीमृदङ्गझात्कार-
मुखरेण श्रवणहारिणा दिव्यतूर्यनिनादेन निद्राममुञ्चम् [फ] । उन्मीलितलोचना च सहसैव सुरविमान-
सनिभस्य नभस्तलोल्लेखिशिखरोन्नतेरतिविपुलावकाशोदरस्य साक्षादिव दिवसकरमण्डलस्य तत्कालसनिहित-
पन्नगेश्वरश्वासपवनै रसातलान्मर्त्यलोकमानीतस्य किमपि विस्मयनीयाकृतेर्मणिशिलामयस्य जिनवेश्मनः
कोणैकदेशे निषण्णमासन्नवर्तिनीभिरूर्ध्वस्थिताभिश्च वातायननिविष्टाभिश्च गृहीतचिन्तामौनाभिश्च शनैः शनैः

कीडोपवनम्, पुन पुलकजाड्योत्कम्पादिविकारवहुलं पुलक-रोमाञ्च, जाड्य-निश्चेष्टत्वम्, उत्कम्प-प्रकम्पन, तदा-
दिभि-तत्प्रभृतिभि, विकारै-शैत्योपद्रवै, पक्षे कामवासनोपद्रवै, बहुल-पूर्ण, तरुणजनहृदयतामरसानां युवजनहृदय-
कमलाना, तद्विक्रियाऽऽपादकमित्यर्थं, शिशिरावतार शीतागमकालम्, पुन प्रपञ्चितचतुरोक्तिं प्रपञ्चिता-प्रकटिता,
चतुरा-त्रैदग्ध्यपूर्णा, उक्तय-वचनानि येन तादृशम्, प्रगल्भतायाः अभीप्ताया, अग्रदूतम् सन्देशहारकाणामग्रेसरम्
उदीरितोत्कलिकासहस्रम् उदीरित-प्रफटितम्, उत्कलिकासहस्र-कामकृतमौत्सुक्यसहस्र, पक्षे तरङ्गसहस्र येन तादृश,
रागजलधेः प्रणयसिन्धो, तदुद्वेलकमित्यर्थं, प्रलयकालं युगान्तकालम् [न] । च पुन, सर्वदा सदा, सध्रीचीन-
जनेन सहचरीजनेन, अमुक्तसन्निधि. अत्यक्तपार्था, कतिचित् कतिपयानि, दिनानि अनैपम् व्यतीतवती, कीदृशेन ?
विस्तारितकलाशास्त्रविनोदेन विस्तारित-प्रपञ्चित, कलाशास्त्रविनोद-कलाशास्त्रेण मनोऽनुरञ्जन येन तादृशेन, पुन
सदृशवयसा तुल्यवयस्केन, पुन सदृशरूपलावण्येन यमानाकृतिसौन्दर्यकेण, पुन सदृशवस्त्रभूषणादिवेपपरि-
च्छदेन सदृश, वस्त्रभूषणादिरूप, वेपपरिच्छद-कृत्रिममण्डनोपकरण यस्य तादृशेन, पुन प्रियवादिना मधुरभाषिणा, पुन
विदग्धेन चतुरेण, पुन स्निग्धेन स्नेहास्पदेन, कीदृशानि दिनानि ? अविदितप्रणयिसार्थप्रार्थनाभङ्गदुःखानि अविदि-
तानि-अननुभूतानि, प्रणयिसार्थस्य-स्नेहिणस्य, या प्रार्थना, तद्भङ्गजन्यदुःखानि येषु तादृशानि, पुन अननुभूतभोगचिन्ता-
ज्वरजागराणि अननुभूता भोगचिन्तात्मकेन ज्वरेण जागरा-निद्राभङ्गो येषु तादृशानि, पुन धृतिमयानीव सन्तोषपूर्णा-
नीव, पुन निर्वृतिमयानीव सुखपूर्णानीव [प] ।

एकदा एकस्मिन् समये, प्रदोपसमये सायसमये, निजप्रासादस्य स्वमहाभवनस्य, शिखरशालायां शिरोग्रहे,
प्रसुप्ता शयिता, अहम्, आहतानेकपटहङ्गल्लरीमृदङ्गझात्कारमुखरेण आहतानां-ताडितानाम्, अनेकेषां, पटहानां-
दुन्दुमीना, झङ्गरीणां-झालरशब्देन लोकप्रसिद्धानां वाद्यविशेषाणां, मृदङ्गानां च, झात्कारै-ध्वनिभि, मुखरेण-वाचालेन, सप्तद्वे-
नेत्यर्थं, पुन श्रवणहारिणा श्रवणप्रियेण, दिव्यतूर्यनिनादेन मनोज्ञवाद्यभेदवादिना, निद्राम्, अमुञ्चम् अत्यजम् [फ] ।
च पुन, उन्मीलितलोचना उद्धाटितनयना सती, सहसैव शीघ्रमेव, आत्मानं स्वम्, अपश्यं दृष्टवतीत्यप्रेणान्वेति,
कीदृशम् ? जिनवेश्मनः जिनमन्दिरस्य, कोणैकदेशे कोणैकभागे, निषण्णम् उपविष्टम्, कीदृशस्य ? सुरविमानसनिभस्य
देवसम्बन्धिव्योमयानतुल्यसन्निवेशस्य, पुन नभस्तलोल्लेखिशिखरोन्नतेः नभस्तलोल्लेखिनी-गगनतलस्पर्शिनी, शिखरोन्नतिर्यस्य
तादृशस्य, पुन अतिविपुलावकाशोदरस्य अतिविपुल-अत्यन्तविस्तृत, अवकाश-रिक्तस्थान यस्य तादृशम् उदरं-मथ्य
यस्य तादृशस्य, पुन साक्षाद् दिवसकरमण्डलस्यैव सूर्यमण्डलस्यैवेत्युत्प्रेक्षा, पुन तत्कालसन्निहितपन्नगेश्वरश्वास-
पवनैः तत्कालसन्निहितै-तत्क्षणसम्पृक्तै, पन्नगेश्वराणां-भुजङ्गराजाना, श्वासपवनै-श्वासवायुभि कर्तृभि, रसातलात्
पातालात्, मर्त्यलोकं मर्त्यभुवनम्, आनीतस्य उद्विक्तस्य, पुन किमपि अनिर्वचनीयं यथा स्यात् तथा, विस्मयनीया-
कृतेः आश्चर्यास्पदाकारविशिष्टस्य, पुन मणिशिलामयस्य मणिरूपा या शिला पाषाण, तन्मयस्य-तत्प्रकृतिकस्य, पुन
कीदृशात्मानम् ? नरेन्द्रकन्याभि. राजकुताभि, परिवृतं परिवेष्टितम्, कीदृशीभि ? आसन्नवर्तिनीभि. पार्श्ववर्तिनीभि,

कृतमिषाःसखापामिभ्य साध्वसनिऋद्धशरीरवेषामिभ्य जनश्रद्धभ्रवणसायधानामिभ्य यामहस्त्वपर्यसखदन्-
 व्यञ्जितमिषावाभिभ्य तत इतः प्रहितयिभ्यशोचाननयनसुचितान्ताःकौतुकमिभ्य महाहृद्वेपधारणीभिरसाधा-
 रणरूपशोभाभिर्निर्मर्त्तिसवसुपङ्गनाकारमिधकारसमान्यमानमहाभिजनप्रसृष्टिनिर्नेरेम्भ्यामि परिशु-
 मात्मानमपश्यम् [५] ।

इष्टा च समुपजातचित्तसंश्लोमा 'कश्मेतत्' इति चिन्तयन्ती सत्वरमुत्थाय सखशिक्षिककुमुमापीडा
 निविद्धितपरिधाननीविष्यच्छाय सत्वरं सम्प्रेतरकरावर्जितेनोत्तरीययाससाङ्गमङ्गीकृता युगपदुत्थितैः साध्वस-
 प्रमोक्त्विक्षयासिभिर्भायैः क्षमिन्तेषु त्तिक्षितेषु संयतेवोत्कीर्णेषु मुहूर्तमतिष्ठम् । अनवलोचयन्ती चात्मनो
 भयन चित्रशालिकां शयनीयमाकीजन परिजन च जातविस्मया 'कश्चिन्मया स्वप्नोऽयमनुभूयते, विभ्रमो
 यासमिन्त्रियाणाम्, इन्द्रजाल वा केनाप्युपवर्क्षितमेवत्' इति पुनः पुनश्चिन्तयन्ती चकितचकित्वा द्वारद्वे-
 मागमम् [५] । एकपाश्रावत्प्रियती च विद्वन्मय तत्र क्षणमात्रमुत्सृज्य पथापेण क्षेत्रसहज साध्वसमाधान

टिप्पणकम्—बभिवन्तः-कुम् [५] ।

च पुन ऊरुपस्थिताभिः ऊरिवर्तिनीभिः; च पुनः वातायननिविष्टाभिः म्नाश्वेष्टोमेष्टाभिः; च पुनः सूहीत
 चिन्तामौनाभिः कृष्टि-क्षीकृतं चिन्ता मोन-वाक्त्रियो यामिच्छारक्षीभिः; च पुनः शनैः शनैः मन् मन् कृत-
 मिधाःसंसापाभिः इतपरस्परमभाषाभिः च पुन साध्यसमिद्धशरीरवेषाभिः साध्वसेन-भ्येन निष्ठा-
 निवारिताः; छीरवेष-भ्रमभ्रष्ट यामिच्छारक्षीभिः; च पुनः जनश्रद्धभ्रवणसायधानाभिः श्लेषेतिभ्रवणप्रथाभिः;
 च पुनः यामहस्त्वपर्यसखदन्व्यञ्जितमिषावाभिः यामहस्त्वपर्यसेन-यामहस्त्वभिक्षिणेन वचन-मुक्तेन म्प्रकृतः सुकित
 विवाद्य यामिच्छारक्षीभिः; च पुनः तत इतः मन् मन् प्रहितयिक्ताशोचाननयनसुचितान्त कौतुकमिभ्य प्रहितान्ता-
 म्प्राश्रिताभ्यां निरासातान्ताभ्याम्-उर्माभिनोचताभ्यां वचनाभ्यां-सुक्तिं प्रभावितम्, अन्त श्रेष्ठम्-अन्त चरुभूयस्व
 यामिच्छारक्षीभिः; पुनः महाहृद्वेपधारिणीभिः मनोहरकाम्पक्षिणीभिः पुन असाधारणरूपशोभाभिः उरुपस्थ-
 सेन्याभिः; पुनः निर्मर्त्तिसवसुपङ्गनाकाराभिः निरस्त्रराजनाकराभिः; पुनः आस्त्ररसम्प्राप्तमानमहाभिजन
 प्रसृष्टिभिः भाष्येण-भ्रमभ्रमना उर्माभिनोचता प्रथियमाना महाभिन्ने-उरुपृष्ठे प्रसृष्टिः-उत्पत्तिर्भावो तारक्षीभिः [५] ।

इष्टा तारसमाप्तमानमन्त्रेण समुपजातचित्तसंश्लोमा सुलुप्तमान उभयमा एष्य भिम्' इति चिन्तयन्ती
 निश्चयन्ती सत्वरं शीघ्रम्, उत्थाय क्स्यायुमुष्य संयतशिषिखकुमुमापीडा संका-भाषक शिक्षिक-पवन-
 कारिद्राद्यपरिवहन धान्यमापण- उमुमापीडा-पुष्पमयद्विधमास्यं यथा तारणी; पुनः निविद्धितपरिधाननीया निवि-
 दिता इतिवा क्पियानर्षि-क्पियानर्षिराक्षीकृत्यो यथा तारणी ग्नी सत्येतरकरावर्जितेन वायव्यपरीतेन उत्त-
 रीययामसा उत्पितरत्र सत्वरं शीघ्रम् अर्द्ध छीरम् अयच्छाद्य भाष्यव युगपत् पश्यन्म्, उरिपती
 उद्ग्रा साध्यस प्रमत्-विस्सायासिभिः भय-इत्-ऽपववर्जितं भावेः मन्तमिधैः अर्द्धाट्वा भ्रमकत्वा छी
 क्षमिन्तय निष्कम्पेण पुन निगितय चित्रितव पुन संयतय निरात्रव पुनः उर-क्षिण्येण यगविरत् पुत्रिऽव
 मुहूर्त धपम् भतिष्ठे निवारणी । च पुनः आगमनः मस भयन एत्म् चित्रशालिच्छं चित्रएत् शयनीये
 म्पाम्, आर्षीजनं ग द्विदम् च पुनः परिजनं पथिताम् अनवलोचयन्ती भगवन्ती जातविस्मया उत्तकापरां
 मश अये तारता मन्त्रवत् मन्त्र अनुभूयत कश्चित् भिम् वा भवता भयम् चित्रवाचं चित्रमः प्रथवा वा ि
 वा कनापि कश्चित् इत्तमिध एतत् एत्म् इन्द्रजालं माकारभम् उपवर्तिने रक्षियमानादिति इति एष पुनः
 पुनः भयहर चिन्तयन्ती तदन्तौ चकितचकित्वा अन्तं पथिता द्वारद्वेन तयापारवर्णन्ययवदम्
 भागमम् भागमम् [५] । च पुन एकपाश्रावत्प्रियती तारपरवचनार्थिनी तत्र इत्यत्र क्षणमात्रं मुहूर्तया
 विद्वन्मय तत्र पथापेण अन्त क्षणसहजं पथनानाकर्षणं साध्वसं भयम् उत्सृज्य ततः पुनः मन्त

मनसि धैर्यमग्रतः प्रत्यग्रविरचितस्य लम्बितविचित्ररत्नदाग्नौ देवाङ्गपटवितानकावगुण्ठितसकलक्षणस्य तत्क्ष-
णानीतसमुद्रविद्रुमद्रुमदारुनिर्मितोदारमकरतोरणस्य द्वारदोलायमाननन्दनोद्यानतरुतरुणमणिप्रवालवन्दन-
मालस्य गगनमन्दाकिनीकनकारविन्दकृतनिरन्तरोपहारस्य हसत इवावचूलहारैर्नृत्यत इव ध्वजांशुकैर्गायत इव
भृङ्गाङ्गनारावैर्विलोकयत इव मणिप्रदीपैश्चुम्बत इव मुखप्रतिविम्बग्राहिभिः स्फटिकदर्पणैराश्लिष्यत इव
दूरप्रसारितकरैश्चामीकरस्तम्भैर्जनसमाजं सीमन्तः समस्तरमणीयानां धाम्नस्त्रिभुवनानुत्तानामतिमहावकाश-
कुक्षेर्माणिक्यमण्डपस्यैकदेशमनेकदिव्यनरनारीनिकुरम्बसवाधमध्यासितवती [म] । सर्वतः प्रहिततरल-
लोचना च तत्कालमङ्कुरितेन कौतुकेनैकदेशस्थितामार्यरूपधारिणीमेकामतिक्रान्तवहुवयसमङ्गनामुपगम्य
सविनयमपृच्छम्—‘आर्ये ! क एष कमनीयताकदर्शितसकलपृथ्वीदेशः प्रत्यादेश इव गीर्वाणभूमेरतिसेव्य-
सन्निवेशः प्रदेशः, क एते चित्ररत्नाभरणरमणीयाऽऽकल्पधारिणः कल्पतरव इव जङ्गमाः सौम्याकारवपुषः

टिप्पणकम्—छैन-स्त्रीसमूह [म] । प्रत्यादेश इव निराकरणमिव । आकल्प-वेश [य] ।

धैर्य असम्भ्रमम्, आधाय म्यापयित्वा, अग्रतः पुरोवर्तिन, माणिक्यमण्डपस्य रत्नमण्डपस्य, एकदेशम्, एक-
भागम्, अध्यासितवती उपविष्टवती, कीदृशस्य ? प्रत्यग्रविरचितस्य अचिरनिर्मितस्य, अभिनवस्येत्यर्थ, पुन लम्बित-
विचित्ररत्नदाग्नौ लम्बितम्-अवनमित, विचित्राणा-नानावर्णाना, रत्नाना, दाम-माल्य यस्मिस्तादृशस्य, पुन देवाङ्गपट-
वितानकावगुण्ठितसकलक्षणस्य देवाङ्गपटरूपेण-देवताङ्गसम्बन्धिवस्त्ररूपेण, विताननेन उल्लेचेन, अवगुण्ठित-आवृत्त,
सकल-समस्त, क्षण-मध्यभागो यस्य तादृशस्य, पुन, तत्क्षणाणीतसमुद्रविद्रुमद्रुमदारुनिर्मितोदारमकरतोरणस्य
तत्क्षण-तत्कालम्, आनीतस्य, समुद्रविद्रुमद्रुमस्य-समुद्रवर्तिप्रवालवृक्षस्य, दारुणा-काष्ठेन, निर्मित-रचित, मकर-मकराकृति-
र्यस्मिस्तादृश, तोरण-वह्निद्वारदेशो यस्य तादृशस्य, पुन द्वारदोलायमाननन्दनोद्यानतरुतरुणमणिप्रवालवन्दन-
मालस्य द्वारदोलायमाना-द्वारदेशोक्षेप्यमाणाना, नन्दनोद्यानसम्बन्धी-नन्दननामकदेवोद्यानसम्बन्धी य, तरु-वृक्ष-तत्सम्ब-
न्धिनस्तरुणा-परिणता ये मणिप्रवाला-मणिपल्लवा, तन्मयी, वन्दनमाला-द्वाररूपोपकरणमाला यस्य तादृशस्य, पुन गगन-
मन्दाकिनीकनकारविन्दकृतनिरन्तरोपहारस्य गगनमन्दाकिन्या-आकाशगङ्गाया, कनकारविन्दै-सुवर्णकमलै, कृत-
सम्पादित, निरन्तर-अविरल, उपहारो यस्य यस्मिन् वा तादृशस्य, पुन अवचूलहारैः शिरोलम्बिमाल्यै, हसत इव, पुन
ध्वजांशुकैः पताकापटै, नृत्यत इव गात्रमुत्क्षिपत इव, पुन भृङ्गाङ्गनारावैः श्रमरीगुञ्जितै, गायत इव गान कुर्वत
इव, पुन मणिप्रदीपैः मणिहृदयै प्रकृष्टदीपै, विलोकयत इव पश्यत इव, पुन मुखप्रतिविम्बग्राहिभिः मुखप्रति-
विम्बवास्यदै, स्फटिकदर्पणैः स्फटिकजातीयमणिरूपैर्दर्पणै, चुम्बत इव चुम्बन कुर्वत इव, पुन दूरप्रसारितकरैः दूर-
प्रसारिता-दूरविस्वारिता, करा क्रिणा पक्षे हस्ता यैस्तादृशै, चामीकरस्तम्भैः सुवर्णस्तम्भै, जनसमाजं जनगणम्,
आश्लिष्यत इव आलिङ्गत इवेति सर्वत्रोत्प्रेक्षा, पुन समस्तरमणीयानां सर्वसुन्दरवस्तूनां, धाम्नः स्थानस्य, अतिमहा-
वकाशकुक्षेः अतिमहान्-अतिविस्तार, य, अवकाश-रिक्तप्रदेश, स कुक्षि-मध्य यस्य तादृशस्य, कीदृशमेकदेशम् ? अनेक-
दिव्यनरनारीनिकुरम्बसंवाधम् अनेकै-बहुभि, दिव्यनरनारीनिकुरम्बै-दिव्यस्त्रीपुरुषसमूहै, सवाध-सङ्कीर्णम् [म] ।
च पुन, तत्कालं तत्क्षणम्, अङ्कुरितेन प्रहृष्टेन, कौतुकेन औत्सुक्येन, सर्वतः सर्वदिक्षु, प्रहिततरललोचना
व्यापारितचञ्चललोचना सती, एकदेशस्थितां तदेकभागेऽवस्थिताम्, पुन आर्यरूपधारिणीं सभ्यवेषधारिणीम्, एकाम्,
अतिक्रान्तवहुवयसं व्यतीताधिकावय्याम्, अङ्गनां नारीम्, उपगम्य समीप गत्वा, सविनयं सादरम्, अपृच्छम्
अह पृष्टवती-‘आर्ये ! श्रेष्ठे !, कमनीयताकदर्शितसकलपृथ्वीदेशः कमनीयतया-सौन्दर्येण, कदर्शित-तिरस्कृत,
सकल-समग्र, पृथ्वीदेशो येन तादृश, पुन गीर्वाणभूमेः देवभूमे, प्रत्यादेश इव निराकरणमिवेत्युत्प्रेक्षा, अतिसेव्य-
सन्निवेशः अतिसेव्य-अत्यन्तसेवनार्ह, सन्निवेश-अवयवसंस्थान यस्य तादृश, एषः अय, प्रत्यक्षभूत इति यावत्, प्रदेशः
स्थान, क ?, पुन चित्ररत्नाभरणरमणीयाकल्पधारिणः नानावर्णमणिमयालङ्करणमनोहरवेषधारिण, पुन जङ्गमा-
गमनशीला, कल्पतरव इव कल्पवृक्षा इवेत्युत्प्रेक्षा, सौम्याकारवपुषः मनोज्ञवयवकशरीरा, एते प्रत्यक्षवर्तिन,

कृतमिष संज्ञापामिष साध्वसनिरुद्धशरीरशेषामिष वनशब्दभयपसाधधानामिष धामहस्तपर्यस्तपवन-
 द्यश्चितविपादाभिष्य वत इवः प्रहितविक्रशोचाननचनसूचितान्तःकौतुकामिष्य महाईषेयपारपीभिरसाधा
 रणरूपशोभाभिर्निर्भस्वितसुपङ्गनाफराभिराकारसमाभ्यमानमहाभिजनप्रसूतिभिर्नेरुत्प्रकन्याभिः परिवृत-
 मारमानमपश्यम [४] ।

दृष्ट्वा च समुपजातविचससोभा किमेतत्' इति चिन्तयन्ती सस्वरसुरयाय सयवशिधिलकुसुमापीडा
 निविहितपरिधानतीविरवच्छाद्य सस्वरं सन्वेतरकरपरिव्रित्तनोत्तरीयवाससाङ्गमङ्गीकृत्वा युगपदुत्थितैः साध्यस-
 प्रमोदविस्मयादिभिर्भयैः क्षस्मिन्तेव लिखितेव सयतेषोत्कीर्णैश्च मूर्ध्वमविष्टम् । धनवज्रोक्तयन्ती चात्मनो
 भयन चित्रशास्त्रिकं शयनीयमाठीजन परिजन च ज्ञातविस्मया 'कस्मिन्मया स्वप्नोऽयमनुभूयते, विप्रमो
 धायमिन्द्रियाणाम्, इन्द्रजालं वा केनाप्युपवर्तिरमेतत्' इति पुनः पुनश्चिन्तयन्ती चक्रितचक्रिता द्वापरेक-
 मारामम् [५] । एकपाध्यायलम्बिनी च विलम्बम् तत्र क्षणमात्रमुत्सृज्य पर्यायेण क्षेणसहज साध्यसमाधाय

टिप्पणकम्—अभिजना-शुद्धम् [४] ।

च पुनः रूपस्थिताभिः ऊपरिर्दितीभि च पुनः पातायननिविष्टाभिः स्वामरेषेप्येष्टाभिः च पुनः गृहीत
 चिन्तामीनाभिः दृष्टी-कृष्टी चिन्तया मौन-बाह्येषो यामिवाटपीभिः च पुनः शनैः शनैः मन्दं मन्दं कृत-
 म्निघाःसंज्ञापामिष कृतपरस्परम्यापयामिः च पुनः साध्यसमिरुद्धशरीरशेषामिष साध्वेन-मनेन निरुद्ध-
 निवारिताः शरीरशेष-भयपसाध धामिवाटपीभिः च पुनः जनशब्दभयपसाधधानामिष स्वर्षेभिरभयपसाधामिः
 च पुनः धामहस्तपर्यस्तपवनस्यश्चितविपादाभिः धमहस्तपयसोचन-धामहस्तपिधिलेन चनेन-मुनेन चिन्तित. सुनि-
 मिताद्य यामिवाटपीभिः च पुनः तत इताः स्वैत प्रहितविक्रशोचाननचनसूचितान्तःकौतुकामिः प्रहितान्ता-
 न्वापरिताम्। निराणाणान्ताम्-वर्नासम्प्रेक्षान्तां नयान्ता-सुक्तिं प्रशामितम्, भन्त श्रेष्ठम्-भन्त इत्येतौ
 यामिवाटपीभिः पुनः महाईषेयपारिपीभिः मन्वेतरकेयमक्षिणीभिः पुनः भसाधारणरूपशोभाभिः जगद्वन्द्व-
 धेनवर्षभिः पुनः निर्भस्वितसुपङ्गनाफराभिः विरङ्गनरक्षणान्वयचभिः पुनः आकारसमाभ्यमानमहाभिजन
 प्रसूतिभिः भास्वरेक-भ्रष्टत्वा तन्माभ्यमाना-प्रक्षीयमाना महाभिजन-उत्पद्ये प्रष्टि-उत्पत्तिर्वाता वारपीभि [५] ।

दृष्ट्वा तदममानमानवन्देव्य समुपजातविचससोभा समुत्तान्त लम्बना एक शिम् इति चिन्तयन्ती
 निरुक्तयन्ती सस्वरं क्षीम् उरथाय मन्तापुनुरुच संयतशिधिलकुसुमापीडा संकतः-आवह चिन्तित-उक्त-
 चक्रिष्टमभयपसाधन धाम्यवापच. युगसपीडा-पुण्यमनडिपमाने यसा तारपी पुनः निविहितपरिधानतीविः निवि-
 किना इतिना परिधानतीवि-परिधानीयसस्त्रीरम्यं वता तारपी गती सच्येतरकरपरिव्रित्तन धामहस्तप्रीडन उच-
 रीययामसा उत्तरीयपेष सस्वरं क्षीम्, अष्टौ शरीर्य भयपसाध आधाय युगपत् एकशम्, उत्थितैः
 उद्ग। साध्यस प्रमाद विस्मयादिभिः नव इता-उ-ध्वर-श्रीभि भावाः मानवमिधरैः अर्हता भ्रक्तम् गती
 सस्मितय निरुद्धपरेण पुन स्तिवितय विप्रता पुनः संयतय निरात्रय पुनः उत्कीर्णैय परादितय पुत्रितय
 मुष्टन धम्य अतिष्ठे विवाटपी । च पुनः आत्मनः स्वय भयनं एव, चित्रशास्त्रिकं चित्रम् दापनीयं
 पाशम्, भारीजनं गतीजनम् च पुनः परिजनं परिताम् अनयनाचयन्ती अस्वयन्ती ज्ञातविस्मया उरथापर्य
 यसा अर्थ तारका मयव मन्त अनुभवत चक्रित् चिन्तु वा भया भयम् इतिवाचा विप्रमः भववा या हि
 वा केनापि चक्रिष्टमभयपसाधन यतत् इम् इन्द्रजालं मायागतम् उपवर्तिता धियवसा विपत् इति शब्दं पुनः
 पुनः जगद्वन्द्व चिन्तयन्ती लम्बये चक्रितचक्रिता भयने चक्रिता द्वापरेक मारामरूपसदस्यवपश्य
 भागमम् अगणते [५] । च पुन एकपाध्यायलम्बिनी तदा (उरथापरिपी) तत्र द्वापरेक शयमात्रं मुहूर्तना
 विमस्य विना पयायेव चन क्षणसहजं भयनान्नाशं साध्यसं नयम् उत्पद्य (उर) पुनः मनसि

मनसि धैर्यमग्रतः प्रत्यग्रविरचितस्य लम्बितविचित्ररत्नदाग्नो देवाङ्गपटवितानकावगुण्ठितसकलक्षणस्य तत्क्ष-
णानीतसमुद्रविद्रुमद्रुमदारुनिर्मितोदारमकरतोरणस्य द्वारदोलायमाननन्दनोद्यानतरुतरुणमणिप्रवालवन्दन-
मालस्य गगनमन्दाकिनीकनकारविन्दकृतनिरन्तरोपहारस्य हसत इवावचूलहारैर्नृत्यत इव ध्वजांशुकैर्गायत इव
भृङ्गाङ्गनारावैर्विलोकयत इव मणिप्रदीपैश्चुम्बत इव मुखप्रतिविम्बग्राहिभिः स्फटिकदर्पणैराश्लिष्यत इव
दूरप्रसारितकरैश्चामीकरस्तम्भैर्जनसमाजं सीमः समस्तरमणीयानां धाम्नस्त्रिभुवनाद्भुतानामतिमहावकाश-
कुक्षेर्माणिक्यमण्डपस्यैकदेशमनेकदिव्यनरनारीनिकुरम्बसबाधमध्यासितवती [म] । सर्वतः प्रहिततर-
लोचना च तत्कालमङ्कुरितेन कौतुकेनैकदेशस्थितामार्यरूपधारिणीमेकामतिक्रान्तबहुवयसमङ्गनामुपगम्य
सविनयमपृच्छम्—‘आर्ये ! क एष कमनीयताकदर्थितसकलपृथ्वीदेशः प्रत्यादेश इव गीर्वाणभूमेरतिसेव्य-
सन्निवेशः प्रदेशः, क एते चित्ररत्नाभरणरमणीयाऽऽकल्पधारिणः कल्पतरव इव जङ्गमाः सौम्याकारवपुषः

टिप्पणकम्—छैन—स्त्रीसमूह [म] । प्रत्यादेश इव निराकरणमिव । आकल्प—वेश [य] ।

धैर्यं असम्प्रमम्, आधाय स्थापयित्वा, अग्रतः पुरोवर्तिन, माणिक्यमण्डपस्य रत्नमण्डपस्य, एकदेशम्, एव-
भागम्, अध्यासितवती उपविष्टवती, कीदृशस्य ? प्रत्यग्रविरचितस्य अचिरनिर्मितस्य, अभिनवस्येत्यर्थ, पुन लम्बित-
विचित्ररत्नदाग्नः लम्बितम्—अवनमितं, विचित्राणा—नानावर्णाना, रत्नानां, दाम—माल्य यस्मिंस्तादृशस्य, पुन देवाङ्गपट-
वितानकावगुण्ठितसकलक्षणस्य देवाङ्गपटरूपेण—देवताङ्गसम्बन्धिवस्त्ररूपेण, वितानकेन उल्लेचेन, अवगुण्ठित—आवृत्त,
सकल—समस्त, क्षण—मध्यभागे यस्य तादृशस्य, पुन, तत्क्षणाणीतसमुद्रविद्रुमद्रुमदारुनिर्मितोदारमकरतोरणस्य
तत्क्षण—तत्कालम्, आनीतस्य, समुद्रविद्रुमद्रुमस्य—समुद्रवर्तिप्रवालवृक्षस्य, दारुणा—काष्ठेन, निर्मित—रचित, मकर—मकराकृति-
यस्मिंस्तादृश, तोरण—वह्निद्वारदेशो यस्य तादृशस्य, पुन द्वारदोलायमाननन्दनोद्यानतरुतरुणमणिप्रवालवन्दन-
मालस्य द्वारदोलायमाना—द्वारदेशोत्क्षेप्याणा, नन्दनोद्यानसम्बन्धी—नन्दननामकदेवोद्यानसम्बन्धी य, तरु—वृक्ष—तत्सम्ब-
न्धिनस्तरुणा—परिणता ये मणिप्रवाला—मणिपल्लवा, तन्मयी, वन्दनमाला—द्वाररूपेणमाला यस्य तादृशस्य, पुन गगन-
मन्दाकिनीकनकारविन्दकृतनिरन्तरोपहारस्य गगनमन्दाकिन्या—आकाशगङ्गाया, कनकारविन्दै—सुवर्णकमलै, कृत—
सम्पादित, निरन्तर—अविरल, उपहारो यस्य यस्मिन् वा तादृशस्य, पुन अवचूलहारैः शिरोलम्बिमाल्यै, हसत इव, पुन
ध्वजांशुकैः पताकापटै, नृत्यत इव गात्रमुत्क्षिपत इव, पुन भृङ्गाङ्गनारावैः भ्रमरीगुञ्जितै, गायत इव गान कुर्वत
इव, पुन मणिप्रदीपैः मणिरूपै प्रकृष्टदीपै, विलोकयत इव पश्यत इव, पुन मुखप्रतिविम्बग्राहिभिः मुखप्रति-
विम्बास्पदै, स्फटिकदर्पणैः स्फटिकजातीयमणिरूपैर्दर्पणै, चुम्बत इव चुम्बन कुर्वत इव, पुन दूरप्रसारितकरैः दूर-
प्रसारिता—दूरविस्तारिता, करा किरणा पक्षे हस्ता यैस्तादृशै, चामीकरस्तम्भैः सुवर्णस्तम्भै, जनसमाजं जनगणम्,
आश्लिष्यत इव आलिङ्गत इवेति सर्वत्रोत्प्रेक्षा, पुन समस्तरमणीयानां सर्वेषुन्दरवस्तुनां, धाम्नः स्थानस्य, अतिमहा-
वकाशकुक्षेः अतिमहान्—अतिविस्तार, य, अवकाश—रिक्तप्रदेश, स कुक्षि—मध्य यस्य तादृशस्य, कीदृशमेकदेशम् ? अनेक-
दिव्यनरनारीनिकुरम्बसबाधम् अनेकै—बहुभि, दिव्यनरनारीनिकुरम्बै—दिव्यस्त्रीपुरुषसमूहै, सबाध—सङ्कीर्णम् [म] ।
च पुन, तत्कालं तत्क्षणम्, अङ्कुरितेन प्रह्वेन, कौतुकेन औत्सुक्येन, सर्वतः सर्वदिक्षु, प्रहिततरलोचना
व्यापारितचञ्चललोचना सती, एकदेशस्थिता तदेकभागेऽवस्थिताम्, पुन आर्यरूपधारिणीं सभ्यवेषधारिणीम्, एकाम्,
अतिक्रान्तबहुवयसं व्यतीताधिकावय्याम्, अङ्गनां नारीम्, उपगम्य समीप गत्वा, सविनयं सादरम्, अपृच्छम्
अह पृष्टवती—‘आर्ये ! श्रेष्ठे !, कमनीयताकदर्थितसकलपृथ्वीदेशः कमनीयतया—सौन्दर्येण, ऋदर्थित—तिरस्कृत,
सकल—समग्र, पृथ्वीदेशो येन तादृश, पुन गीर्वाणभूमेः देवभूमे, प्रत्यादेश इव निराकरणमित्युत्प्रेक्षा, अतिसेव्य-
सन्निवेशः अतिसेव्य—अत्यन्तसेवनार्ह, सन्निवेश—अवयवसंस्थान यस्य तादृश, एषः अय, प्रत्यक्षभूत इति यावत्, प्रदेशः
स्थान, क ?, पुन चित्ररत्नाभरणरमणीयाकल्पधारिण नानावर्णमणिमयालङ्करणमनोहरवेषधारिण, पुन जङ्गमा-
गमनशीला, कल्पतरव इव कल्पवृक्षा इवेत्युत्प्रेक्षा, सौम्याकारवपुषः मनोज्ञावयवकशरीरा, एते प्रत्यक्षवर्तिन,

पुरुषाः, कश्चिन्नामधेयोऽयमेपां मन्थधर्ती मर्त्यलोके इव जगतां मेरुरिव मेहिनीभृतां महात्मा भूमिपतिः
 [य] । इति पृष्ठा च सा निष्कलनिहितदृष्टिरतिचिरमवलोच्य मन्मुख सकल्पमवाधीत्—'वस्ते ! किमन्य-
 वैशादागता त्वम्, अत्रत्या न भवसि यनेषमभिश्चासि, शृणु, निन्दयामि । एष भूप्य सर्वद्वीपानां
 पञ्चशैलो नाम दक्षिणस्य सखिछराशेरन्तरद्वीपः, इमेऽपि सत्त्वसाहसैकधनाः प्रसाधनाराधनविधिभिर्वेयी
 कृतविधिभिश्चासंपासितामनुवसिद्वयो वैवाक्यगिरिनगरभ्रया गगनचारिणो विद्याधराः, असावप्यमीपामधि-
 पतिः प्रतापिनामप्रणीधर्म इव मूर्तिमानार्तजनशरभ्यः श्लासिता बुधुंचानां निवृत्तिपुरं मीतानामनुवपराक्रम-
 षकधर्ती विधिप्रवीर्यो नाम [र] ।

अथ साहसैव कनकवेत्रकटापाभिरेकः पुमानुदारगम्भीराकृतिरुपच्य त विद्याधरपतिं व्यजिह्वपत्—
 'वृष ! दीयतामिदः क्षण दृष्टिः, येयमभिनवप्रियङ्गुमखरीपिच्छावदातवेहा कनककमलचापपट्टिरिव हरहुता-
 शनमुष्टसकलमलकजङ्घा कुसुमकार्मुकस्य निजस्थिया तिरस्त्रोतीथ मणिप्रदीपान्, इयमलिङ्गानिपातखि-

पुरुषाः नराः कः; पुन जगतां युवतानां मर्त्यलोके इव मर्त्ययुवमसि पुनः मेहिनीभृतां पतितानां पते दृष्टायात्
 मेरुरिव इमेऽपिमेरि एषां पुरुषाणां मन्थधर्ती मन्थस्य पुनः महात्मा सूयात्मा अयं प्रमद्वर्ता भूमिपतिः दृ-
 ष् क ! च पुनः किञ्चामधेयः किञ्चामक ! [य] । इति शनं पृष्ठा विज्ञाना विज्ञापिता सा प्रकृतौ निष्कल
 निहितदृष्टिः विराटोपेक्षितमेवना अतिचिरम् अतिवीर्यमम् मन्मुखं मदीयवचनम्, अवलोच्य इहा सकल्पं एवमं
 यथा स्मृतं यथा अवाधीत् उच्यते वस्ते ! पुत्रि ! त्वम् अम्यवैशादागता विष्वाकारक्य अत्रत्या एतरेषीना न
 भवसि कर्तसे म् ! येन यसादेतोः एवम् उच्यतारोच अभिश्चासि श्योनि दृष्टधीकर्षः शृणु मिन्दयामि
 किञ्चामि सयैद्वीपानां सकलमन्थवर्तिप्रदेशानां भूपण्यम् अन्तरत्नम् एषः अनम् पञ्चशैलो नाम तत्क-
 दक्षिणस्य दक्षिणदिगवस्थितस्य सखिछराशोः समुद्रस्य अन्तरद्वीपः मन्थवर्तिद्वीपः अतीति श्रेयः; पुनः इमेऽपि
 प्रमद्वर्तिन पुत्रा अपि सत्त्वसाहसैकधनाः एत-प्रकमः साहस-दुष्करनार्वगरीता ते एक-प्रतानं पत्तं येषां
 ताच्छः पुन प्रसाधनाराधनविधिभिर्वेयीकृतविधिभिश्चासम्पादितास्यनुतसिद्धयः प्रतापनं नाम-विद्या-
 ऽऽपचानाद्रुण्यनेभिन्वासाः आराधनं नाम-विद्यानां समीक्षितसिद्धिसम्पादनौनुक्त्वापानं तास्या विधिन्वा-विद्यानां विवेची-
 ह्यमिः-वधीकृतानि विधिभिश्चापि-अनेकविधियाभि सम्पादिता-भक्ति-असङ्गता-असाधवर्तिहा। सिद्धा-
 अस्मिन्नाद्ये येषां ताच्छः पुनः वैवाक्यगिरिनगरभ्रया वैवाक्यनामकन्यैतन्मर्त्यतनयनिशासिनः पुनः गगनचारिणः
 आनातविहारिण विद्याधराः सन्दीशि शतः असाधपि एतपि तन्मन्थधर्तीककः अमीपां तेषां विद्याधराणां अभि-
 पतिः प्रमु पुन प्रतापिनां शोचस्वन्नतनसिन्नाम् अग्रणीः नावन् पुन मूर्तिमान् क्षीरपत्तं पते इक्षुयेसा
 भारतजनशरभ्यः निपचन्नरक्षः बुधुंचानां दुष्परिजाता द्यासिता निमरीता पुन मीतानां अनुवपराणां किर्तु-
 पुरं सुवस्थानम् अमयवत् इक्षुः पुनः अनुवपराक्रमणकधर्ती अनुवपराक्रमण-भ्योत्तरभिक्षेय चकती-अकष्ट-
 भूपण्येभ इव विधिप्रवीर्यो नाम तत्कक्य अतीति शतः [र] ।

अथ अनन्तरं, कनकवेत्रकटापायिः बुधुंचान्यवपराक्रमणतामिदृशकः पुन उवाचयम्भीराकृतिः उवाच-
 प्रकता गम्भीरा-किरुता च आरुति-उत्तर यस्य ताच्छः एक पुमान् उच्यः साहसैव प्रीत्येव उपच्यस्य उक्त्वात्
 तं विचिन्वीयमानाने विद्याधरपतिं व्यजिह्वपत् निष्कपितवन्-वेय ! प्रभ ! इता भस्मिन् इतमानकनकाद्वे इक्षु-
 शर्जं र्मिन् वाकं नाश्व दृष्टिः चक्ष दीयतां प्रधिक्ताम् । अभिनवप्रियङ्गुमखरीपिच्छावदातवेहा अभिनवा-
 नूनना या त्रियङ्गुमप्रथि त्रियङ्गुनामकन्यासम्भविनी नवानुधेयी तद्दह पिच्छ-पीतकम् अकरतः-निष्ठुद्वय इदो वस्य
 कारुणी पुनः हरहुताशानमुष्टसकलमलकजङ्घा हरहुताशान-विध्वेनाशिता ह्या-द्वय सकलमलकजङ्घा-तनयमन्-
 थप चक्षो वस्यकारुणी कुसुमकार्मुकस्य पुत्रमन्थन रामवेरसेक्षस्य कनककमलचापपट्टिरिव युक्ताकमन्थ-
 पदुच्छ इक्षुयेसा या इयं उच्यतेती कन्यया निजस्थिया चकत्वा मणिप्रदीपान् मन्थिचय मदीयन्, तिर-

कस्य यौवनोपचयपीनपाञ्चालललनाकुचोन्नाहलालितपृथूरःस्थलस्य कुशस्थलपतेः प्रतापशीलस्य कुसुमावली नाम [ल] । इयं च मार्जितमणिप्रदीपदीप्तदेहा स्वदेहच्छायया विच्छाययन्ती विद्याधरीगणमग्रतो निषण्णास्ते, एषापि यदुनरेन्द्रवंशविशेषकस्य महेन्द्रमलयाद्रिमध्यवर्तिमेदिनीपालमौलिसंघट्टमसृणमाणिक्यपादपीठस्य हठगृहीतसकलदुष्टारातिकोशकाञ्चनस्य काञ्चीपतेः कुसुमशेखरस्य मलयसुन्दरी नाम [व] । या च निजसौन्दर्यनिर्जिताप्सरोरूपविभ्रमा लक्ष्मीरिव क्षीरसिन्धुफेनपटलस्य पट्टाशुकवितानकस्य तलभागे तरलतारकमवलोकयन्ती वामतोऽवलोक्यते, एषाप्यशेषविद्वज्जनस्वयंग्राहविलुप्तसकलगृहस्वापतेयस्य कुसुमपुरसततवाससफलीभूतजन्मनो मनस्विनां धौरेयस्य मगधेश्वरस्य सुरकेतोः शकुन्तला [श] । यापि विरतनिद्रनीलोत्पलश्यामाभिरामवर्णा दानलेखेव सर्वतः परिमलान्धैः स्वैरापतद्भिरलिकदम्बकैराकुलीकृता मत्त-

टिप्पणकम्—उन्नाह -उन्नति [ल] । विशेषक -तिलक. [व] । मत्तवारणम् एकत्र करिणम्, अन्यत्र आसनस्थानविशेषम् [प] ।

स्करोतीव निन्दयतीवेत्युत्प्रेक्षा, इयं सेय कन्यका, अखिलावनिपालतिलकस्य समस्तनृपश्रेष्ठस्य, पुन यौवनोपचयपीनपाञ्चालललनाकुचोन्नाहलालितपृथूरःस्थलस्य यौवनोपचयेन-तारुण्यपूर्णतया, पीनयो-स्थूलयो, पाञ्चालललदुनाया-पाञ्चालदेशाङ्गनाया, कुचयो-स्तनयो, उन्नाहेन-औन्नत्येन, लालित-विलासित, पृथु-विशालम्, उर स्थल-वक्ष स्थ यस्य तस्य, कुशस्थलपतेः कुशस्थलाख्यजनपदाधीशस्य, प्रतापशीलस्य तत्सकलनृपस्य, कुसुमावली नाम तत्सङ्गिका, हिता, अस्तीति शेष [ल] । च पुन, मार्जितमणिप्रदीपदीप्तदेहा मार्जित-विशोधित, यो मणिप्रदीप-मणिरूप प्रकृष्टोलक्षीप, तद्वत्, वीप्त-उज्वल, देह-शरीरं यस्यास्तादृशी, इयं पुरोवर्तिनी या कन्यका, स्वदेहच्छायया स्वशरीकान्त्या, विद्याधरीगण विद्याधरजातीयस्त्रीगण, विच्छाययन्ती विगता छाया-कान्तिर्यस्य तादृश कुर्वन्ती, मालिन्यमापादयन्तीत्यर्थ, अग्रतः अग्ने, निषण्णा उपविष्टा, आस्ते वर्तते, एषापि सैषापि कन्यका, यदुनरेन्द्रवंशविशेषकस्य यदुराजवंशतिलकस्य, पुन महेन्द्रमलयाद्रिमध्यवर्तिमेदिनीपालमौलिसंघट्टमसृणमाणिक्यपादपीठस्य महेन्द्रमलयाद्रिमध्यवर्तिना-महेन्द्रमलयपर्वतवास्तव्यानां, मेदिनीपालानां-नृपतीनां, मौलिसंघट्टेन-किरीटसङ्घर्षेण, मसृण-चिक्कण, माणिक्यपादपीठ-मणिमयपादासन यस्य तादृशस्य, पुन हठगृहीतसकलदुष्टारातिकोशकाञ्चनस्य हठेन-बलात्कारेण, गृहीतम्-आयत्तीकृतं सकलानां-समस्तानां, दुष्टानां-दोषवताम्, अरातीना-गन्तूणां, कोशकाञ्चन-सगृहीतवित्तौघवर्ति सुवर्णं येन तादृशस्य, पुन काञ्चीपतेः काञ्चीनगर्या अधिष्ठातु, कुसुमशेखरस्य कुसुमशेखरनाम्नो नृपस्य, मलयसुन्दरी नाम मलयसुन्दरी नाम दुहिता, अस्तीति शेष [व] । च पुन, निजसौन्दर्यनिर्जिताप्सरोरूपविभ्रमा निजसौन्दर्येण-स्वकीयस्वरूपशोभया, निर्जित-तिरस्कृत, अप्सरसां-स्ववैश्यानां, रूपविभ्रम-स्वरूपशोभा यया तादृशी, या कन्यका, क्षीरसिन्धुफेनपटलस्य क्षीरसागरफेनराशे, तलभागे, अधोभागे, लक्ष्मीरिव, पट्टाशुकवितानकस्य कौशेयसूक्ष्मशृङ्खणवन्नोलचस्य, तलभागे अधोभागे, तरलतारकं चञ्चलनेत्रकनीनिक यथा स्यात् तथा, अवलोकयन्ती पश्यन्ती, वामतः वामभागे, अवलोकयते दृश्यते, एषापि सैषापि, अशेषविद्वज्जनस्वयंग्राहविलुप्तसकलगृहस्वापतेयस्य अशेषाणां-समस्तानां, विद्वज्जनानां, य स्वयंग्राह-स्वयमेव ग्रहण, यथेच्छमादानमित्यर्थ, तेन विलुप्त-क्षीण, सकल, गृहस्वापतेयं-गृहवित्त यस्य तादृशस्य, पुन कुसुमपुरसततवाससफलीभूतजन्मन कुसुमपुरे-तदाख्यदिव्यपुरे, सततवासेन-निरन्तरनिवासेन, सफलीभूतं-सार्थकतामापन्न, जन्म यस्य तादृशस्य, पुन मनस्विनां बुद्धिशालिनां, धौरेयस्य अग्नेसरस्य, पुन मगधेश्वरस्य मगधदेशाधिपस्य, सुरकेतोः तन्नाम्नो नृपस्य, शकुन्तला तन्नामा, दुहिता, अस्तीति शेष [श] । विरतनिद्रनीलोत्पलश्यामाभिरामवर्णा विरता-निवृत्ता, निद्रा-संकोचो यस्य तादृश यत् नीलोत्पल-नीलवर्णं कमल तद्वत् श्याम-नील, अभिराम-मनोहरश्च वर्ण-कान्तिर्यस्यास्तादृशी, अत एव स्वैरापतद्भिः स्वैरम्-अप्रतिहत यथा स्यात् तथा, आपतद्भि-आगच्छद्भि, परिमलान्धैः परिमले-सुगन्धे, अन्धै-तदन्यदपश्यद्भि, सुगन्धलम्पटैरित्यर्थ, अलिकदम्बकैः अमरगणै, दानलेखेव गजमदजलधारेव, आकुलीकृता व्याप्ता, यापि यापि कन्यका, मत्तवारणं उपवेशनस्थानविशेष पक्षे मत्तकारिणम् अतिलङ्करो विभूययति, अध्यास्ते

प्राजापत्या अपि पराजयन्तेऽन्तःपुरिकाजनस्य रूपम्, कुरूपा अप्यप्सरायन्ते स्त्रियः, वचनचातुर्यं तु ते जन्मान्तराभ्यस्तमिव शरीरेणैव सार्धमाविर्भूतम्, अर्भकत्वेऽपि भुजङ्गजनगोष्ठीषु परां प्रतिष्ठांमागतासि, प्रागल्भ्येन स्वभावमधुराः सर्वजनहृदयहारिणः क्षणमात्रपरिचितेऽपि जने जनितनिर्भरविश्रम्भाः कस्य नाम न विस्मयमावहन्ति कं वा विधेयं न कुर्वन्त्यपूर्वाभिर्भङ्गिभिरुद्भासिताः पदे पदे तव विनोदकथालापाः । कथयामि वाग्मिनि ! विवक्षितम्, या इमाः पवनगतिना संप्रत्युपदर्शिताः कन्यकाः, इमाः खलु निखिला अपि भारतक्षेत्रदक्षिणार्धमध्यमखण्डवासिनां मण्डलपतीनामात्मजाः, कथञ्चिदवगतस्वरूपैरेवं रूपवत्य एवं कलाकुशला इति पूर्वमेव निवेदिता विद्याधरैरानीताश्च सप्रति कुतूहलतरलितैरलङ्कृतुमिमं यात्रोत्सवम्, अत्र चास्य भगवत्श्चराचरगुरोरभिषेकमङ्गलानन्तरमेव प्रवर्तयिष्यन्ति सगीतकम् [क्ष] । अतस्तथा प्रसाधय, प्रसादय च यथैताः शिथिलयन्ति स्त्रीस्वभावसुलभं साध्वसम्, विस्मरन्त्याकस्मिकबन्धुजनवियोगजनित-मुद्वेगम्, आसादयन्ति परतन्त्रतादर्शनदूरीकृत प्रमोदम्, गृह्णन्ति महाजनसमाजलज्जास्तम्भितं लास्यलीला-

चतुरप्रसाधनाः रचितं-सम्पादित, चतुर-मनोहर, प्रसाधनं-मण्डन येषां तादृशा, परिणतवयसोऽपि जीर्णवयस्का अपि, सद्यः तत्क्षण, तरुणतां युवतां, प्रतिपद्यन्ते प्राप्नुवन्ति, प्राजापत्या अपि सामान्या अपि, अन्तःपुरिकाजनस्य अन्तःपुरस्त्रीजनस्य, रूपम् आकृतिं, पराजयन्ते, तिरस्कुर्वन्ति, कुरूपा अपि कुत्सितरूपा अपि स्त्रिय, अप्सरायन्ते अप्सरस-स्ववैश्या, ता इवाचरन्ति । ते तव, वचनचातुर्यं वाग्वैदग्ध्यं, वाग्मिनि, तु, जन्मान्तराभ्यस्तमिव पूर्वपूर्वजन्माभ्यस्तमिव, शरीरेणैव सार्धं सह आविर्भूतं प्रकटित, स्वभावसिद्धमित्यर्थं, अर्भकत्वेऽपि वाल्येऽपि, भुजङ्गजनगोष्ठीषु विटजनसभासु, प्रागल्भ्येन धार्ष्ट्येण, पराम् अत्यन्तां, प्रतिष्ठां सम्मानम्, आगता प्राप्ता, असि वर्तसे । स्वभावमधुराः अकृत्रिममाधुर्यशालिन, पुन सर्वजनहृदयहारिणः सकलजनहृदयाकर्षणशीला, पुन क्षणमात्रपरिचितेऽपि क्षणमात्र-मुहूर्तमात्रमपि य परिचित-विज्ञातकुलशीलादि, तादृशेऽपि जने जनितनिर्भरविश्रम्भाः उत्पादितनिश्चलविश्वासा, पुन अपूर्वाभिः अननुभूतपूर्वाभि, भङ्गिभिः चमत्कृतिभि, पदे पदे प्रत्येकपदे, उद्भासिताः उद्दीपिता, तव विनोदकथालापाः मनोऽनुरजककथासम्बन्धिन आलापा-आभाषणानि, नामेति वाक्यालङ्कारे, कस्य जनस्य, विस्मयम् आश्चर्यं, न आवहन्ति अनुभावयन्ति, वा अथवा, कं जन विधेयं स्ववश्यं, न कुर्वन्ति सम्पादयन्ति । वाग्मिनि ! प्रशस्तवाग्वैभवशालिनि !, विवक्षितं वक्तुमिष्ट वृत्तान्तं, कथयामि विज्ञापयामि-पवनगतिना अन्वर्थतन्नाम्ना विद्याधरेण, इमाः पुरोवर्तिन्य, याः कन्यका उपदर्शिताः आनीय दृष्टिपथमवतारिताः, खलु निश्चयेन, ता निखिला अपि समस्ता अपि, इमा कन्यकाः कुमार्थ, भारतक्षेत्रदक्षिणार्धमध्यमखण्डवासिनां भारतक्षेत्रस्य-भारतवर्षस्य, यो दक्षिणार्ध-दक्षिणोऽर्धभाग, तस्य यो मध्यम-मध्यवर्ती खण्ड-भाग, तद्वासिना, मण्डलपतीनां मण्डलाधिपानाम् । आत्मजाः सुता, सन्तीति शेष । कथञ्चित् केनापि प्रकारेण, अवगतस्वरूपैः विज्ञाततत्कन्यकास्वरूपै, विद्याधरै, एवं रूपवत्य. ईदृशस्वरूपा, एवं कलाकुशला ईदृक्कलाकौशलवत्य, ता कन्यका इति शेष, इति इत्थं, पूर्वमेव आनयनात् प्रागेव, निवेदिताः विज्ञापिता, च पुन, कुतूहलतरलितैः औत्सुक्योद्वेहितै, इमम् अनुपदप्रवर्तमान, यात्रोत्सवं भगवदभिषेकमङ्गलयात्रोत्सवम्, अलङ्कृतुं सम्प्रति आनीताः उपस्थापिता । अत्र अस्मिन् स्थाने, चराचरगुरोः स्थावरजङ्गमाधिष्ठातु, भगवतः जिनेन्द्रस्य, अभिषेकमङ्गलानन्तरमेव स्रपनमङ्गला-व्यवहितोत्तरकालमेव, सङ्गीतकं प्रेक्षणकं, प्रवर्तयिष्यन्ति प्रारप्स्यन्ते, इमा कन्यका इति शेष [क्ष] । अतः अस्माद्धेतो, तथा तेन प्रकारेण, प्रसाधय अलङ्कृत, च पुन, प्रसादय प्रमोदय, उल्लासयेति यावत्, यथा पताः इमा कन्यका, स्त्रीस्वभावसुलभं स्त्रीणां प्रकृतिसिद्ध, साध्वसं भय, शिथिलयन्ति मान्यभाषापादयन्ति, पुन आकस्मिकबन्धुजन-वियोगजनितम् आकस्मिकेन-अतर्कितोपनतेन, बन्धुजनवियोगेन-मातापित्रादिविरहेण, जनितम्-उत्पादितम्, उद्वेगं तत्सम्भौलुक्यातिरेक, विस्मरन्ति उपेक्षन्ते, पुन परतन्त्रतादर्शनदूरीकृतं पारवदयानुभवत्रिराकृत, प्रमोदं प्रसादम्, आसादयन्ति अनुभवन्ति, पुन महाजनसमाजलज्जास्तम्भितं महाजनसमाजात्-सभ्यजनसमूहात्, या लज्जा तथा

भ्युपगमम्, अक्षरन्त्यनाकुळाभिरङ्गयष्टिमित्रीकृतशृङ्गारवेष्टाङ्गभूमिम्, अभिनयन्ति सम्यग्भिनेयमर्ष-
 वाद्यम्, आरोपयन्ति प्रेक्षकजनस्य प्रमोदमप्रभूमिम्, आवहन्ति च सहस्रसहस्रपर्यन्तो रसस्य परम
 परियोषम्, एष ते प्रकाशयितुमसिधिरकाळ क्षिप्रित प्रसाधनकर्म यथनयैषद्युष्य च क्षणः । इति सिता-
 ननेनाभिहितं नमस्करभूमिपालेन सा विद्यासिनी सहासविकसितेक्षणा तत्प्रथमेवोदतिष्ठत्, अन्वतिष्ठत्
 सर्वं यथाविष्टम् [३] ।

अत्रान्तरे समारम्भत त्रिमुवनेकमर्तुंरभियेकमङ्गलविधिः, स्पष्टीयन्त वैमिर्कैरित्थता प्रहृततभीपरी-
 क्षितकळभनिमिर्निब्रह्माः कळा वङ्गक्षिपु, वितीर्षेविधिघमाजंनानि सज्जाम्यकियन्त नानावावित्राणि भरत
 पुत्रैः, मिथुळकाळप्रकृष्टनेत्रोऽप्रेगायनीगण्युनाविशय्, यांसिक्काः, प्रज्ञाकनपवित्रपापिभिरुपानीयन्त पानीयेत
 सकळतीर्थाहृतेन पूरिताः श्रावकुम्भकुम्भाः पुमिः, उचन्मितामियेककाञ्चनकुम्भा इषामोगशास्त्रिभिः पयो-
 धैरुसकक्ष्यमाणा बभूवुवसभाः, यभद्रुस्य ससंभ्रममित्थतः अश्वित् कुम्भपटलकक्ष्याः आश्वितुपलेन-

टिप्पनकम्—प्रतिकर्म सङ्कनम् । प्राजापत्याः सत्मात्पम् । विद्यमानः-विधासः । सङ्गीतकं प्रेक्षकम् [३] ।
 क्षणः प्रकाशः [३] । कलाः आह्वानि । मार्कनं-मोक्षम् विपुलकः-तिरकक [अ] ।

अन्तिर्-विन्दे, कायलीलाभ्युपगमं दृष्ट्वाशौचार्थं, पुङ्गुस्ति कुर्वन्ति; पुनः अनाकुळामिः शस्त्राभिः अह्वययिमा
 क्तिरययिभिः अङ्गीकृतशृङ्गारवेष्टाङ्गभूमिम् अङ्गीकृत्या-लौक्या या शृङ्गारवेष्टा-क्याभियेपापिशृङ्गारोपनाग-
 त्मभिनयानां उभूमिः-दुम्भेयभूमिः तासु, अक्षरयन्ति आवहन्ति; पुनः अभिनेयै इत्यादिभ्यसा रक्षेयीभ्यः,
 अर्षोर्जातं वदुष्यं सम्यक् स्फुटम्, अभिनयन्ति इत्यादिभ्यसा रक्षेयन्ति; पुनः प्रेक्षकजनस्य रक्षेयकेभ्यः,
 प्रमोदम् आकष्यन्, अङ्गभूमिम् उर्यैषिद्युष्य, आरोपयन्ति आवेहन्ति; च पुनः सहस्रसहस्रपर्यन्तो उर्य-
 माणा-निरुत्तरवासावशिक्षिभ्यइत्यना नत् इत्यं उच्यते; रसस्य रसात्मना परिणामिनो रस्यदिव्यामिमात्मस्य परमं परि-
 पोषम् अस्त्वपुष्टिं रसात्मनाऽऽसारयेन्मणात्, आश्वहन्ति क्षमायन्ति । अतिविदकाळम् अतिदीर्घम्, क्षिप्रितम्
 अन्वत्यन्, ते तु प्रसाधनकर्म सङ्कनम् च पुनः यथनयैषद्युष्यं वासिकाकक्षैकं प्रकाशयितुम् आशिक्ष्येयुः,
 एषां अर्थं क्षणः अक्षरः । इति इत्थं सिताननेन म-उच्यतेयुगेन नमस्करभूमिपालेन विधावरेत्रेण अमिहिता
 कथा सा प्रहृष्ट विद्यासिनी विद्यसवती विरभेया सहासविकसितेक्षणा उवास-वाच्यैकं निरक्षिते ईक्षे-यन्ते
 नसाद्यावती एती तत्प्रथमेव उच्यते च अन्वतिष्ठत् अन्वित्यती च पुनः यथाविष्टम् आश्वितमनदिभ्यः सौमं
 अन्वतिष्ठत् इत्यती [३] ।

अत्र अस्मिन् अन्तरे अक्षरे, त्रिमुवनेकमर्तुं अक्षरत्रयेणाकस्य विनेत्रसेसकैः अमिषकमङ्गलविधिः
 अमिषेक्षसकभिन्यां समारम्भत उभयभाष्य इत्युच्यते अत्र एत प्रहृततभीपरीक्षितकळभनिभिः प्रहृत्याभि-
 ताविताभिः उच्येभिः-कक्षिपुः परीक्षिताः कक्षयनः मधुसाम्यकस्य येषारथैः वैविधैः शीबावाद्ययिभिसकौ-
 वङ्गक्षिपु शीबाद्य, निब्रह्मा उर्यस कळा अंशः काङ्गारिकैः स्पष्टीयन्त सम्पादिता । पुनः अरतपुत्रैः वदुपुत्रैः
 वितीर्षेविधिघमाजंनानि वितीर्षे-रत सम्पादितमिषकैः विनिवन्-अनेत्रप्रभरकं मार्कनं-विद्येयनं येव, इहा वितीर्षे-रत
 मार्कनं-विद्येयनस्यं येव तादृशानि नानावावित्राणि विविधवाद्यानि सज्जामि निम्नानि परिष्कृतापीडि वाद्य,
 अत्रियन्त घमयापन्त । पुन मिथुळकाळप्रकृष्टनेत्रोऽप्रेगायनीगण्युनाविशयः निरुत्तरेण-यमोदियनान्निक्कात् आङ्ग्या-नाङ्ग्य
 यक्षिण्यता प्रज्ञाया-उपमायाः केच माहृत्पुनरेत्रेण वायविषेया वैद्यारहा वासिकायां बंधीवाद्यविभिनः अप्रेगायनी
 शर्षे वासिकागण्ये उपाविशत् उपविश । पुन प्रज्ञाकनपवित्रपापिभिः प्रज्ञाकनेन-उच्यतेयुगेन पविती-निष्ठौ
 पापी-इती येया तादृशैः पुमिः पुनै सकळतीर्थाहृतेष विधिष्येनागीतन पानीयेन यकेन पूरिता एषं
 श्रावकुम्भकुम्भाः इषामेययदा उपामीयन्त उभयापिता । पुन उचन्मितामियेककाञ्चनकुम्भा इव उच-
 न्मिता-उत्पयिता अभियेकय कञ्चनकुम्भा-युवनेययञ्ज्या वासिकावस्त इत्येयुयेदा आमोगशास्त्रिभिः परिरुत्तर
 नयैः पयोधैः सौमः उपदक्ष्यमाणाः प्रहृष्ट्यमाणाः शरयुक्तया तस्म्यन्निष आसद्या उचिहिता, बभूवु

पात्रधारिण्यः काश्चित् गृहीतगन्धोदकभृङ्गारा वारयुवतयः [अ] । क्षणेन च प्रथमतरकलशवारिप्रवाह-
पतनशंसी समकालचलितोभयपक्षताडितनितम्बावलम्बितगर्जन्मेघमुरजैर्भक्तितो दत्तसमहस्तैरिव निशम्यमानः
साध्वसादूर्ध्वमुत्पतद्भिरुदधिगोचरैर्गिरिविहङ्गैस्त्रासतरलिततीरशायिमहानक्रचक्रवालहेलापतनदूरोच्छलितभू-
रिजलनिवहेन सहसोत्थाय निपुणं निरूप्यमाण इव पुनरप्यमृतमथनोत्प्रेक्षिणा मकराकरेण मुखरीचकार
दिक्चक्रमक्रमाहतानां दिव्यतूर्याणामदृष्टमर्यादो नादः [आ] । क्रमेण च समाप्ते परमदेवस्य मज्जनविधौ,
निर्मापिते सविस्तर पूजाकर्मणि, प्रवर्तिते सविस्तरं, गायकगणेन मधुमृदङ्गध्वनिमिश्रे विश्राणितश्रावकश्रोत्र-
मुदि मङ्गलगीतध्वनौ, प्रनृत्तासु पर्यायेण तासु क्षितिपालकन्यकासु, क्षीणभूयिष्ठायां क्षपायामहं चित्रलेखया
विरचितविचित्रवेषा प्रभावद्भपरिवेषैः प्रलघुभिर्मणिभूषणैः समन्तादलकृतमनुल्वणधृताङ्गरागमङ्गं दधाना
रङ्गमध्यमध्यासितवती, प्रवृत्ता च सखीभिरिव साकं प्रेक्षकमनोवृत्तिभिः प्रनर्तितुम् [इ] । अवसिते

टिप्पनकम्—गिरिविहङ्गाः—पर्वतागारपक्षिणः [आ] ।

सकृता, च पुन काश्चित् कतिचित् वारयुवतय, कुसुमपटलकहस्ताः पुष्पपुञ्जपूर्णहस्ताः, पुन काश्चित् कतिचित्,
अनुलेपनपात्रधारिण्यः चन्दनपात्रहस्ता, पुन काश्चित् कतिचित्, गृहीतगन्धोदकभृङ्गाराः गृहीत-उद्धृत,
गन्धोदकस्य-सुगन्धिजलस्य, तादृशजलपूर्ण इत्यर्थं, भृङ्गार-सुवर्णमयजलपात्र याभिस्तादृश्य, वारयुवतय, ससम्भ्रमं सत्वरम्,
इतस्ततः अत्र तत्र, बध्रमुः भ्रान्ता [अ] । च पुन, क्षणेन क्षणमात्रेण, दिव्यतूर्याणां महोत्तमवाद्यविशेषाणाम्,
अदृश्यमर्यादः अदृष्टावधि, नादः शब्द, दिक्चक्रं दिक्खण्डलं, मुखरीचकार वाचालयामास, कीदृशानाम् ? अक्र-
माहतानां युगपताडितानाम् । कीदृश ? प्रथमतरकलशवारिप्रवाहपतनशंसी प्रथमतरस्य-सर्वप्रथमस्य, कलशस्य-
अभिषेकार्थकुम्भस्य, य, वारिप्रवाह-जलनिर्झर, तत्पतनशंसी-तत्पतनसूत्रक, पुन उदधिगोचरैः समुद्रे विहरणशीलै गिरि-
विहङ्गैः पर्वतागारपक्षिभि, निशम्यमानः श्रूयमान, कीदृशै ? समकालचलितोभयपक्षताडितनितम्बावलम्बित-
गर्जन्मेघमुरजैः समकालचलितेन-युगपत् कम्पितेन, उभयपक्षेन-पक्षद्वयेन, ताडित-आहत, नितम्बावलम्बित-कटि-
पक्षादेशविधृत, गर्जन् मेघ एव मुरज-मृदङ्गो यैस्तादृशै, पुन चलितः प्रीत्या, दत्तसमहस्तैरिव समर्पितसमानवृत्तिक-
हस्तैरिवेत्युत्प्रेक्षा, पुन साध्वसात् भयात्, ऊर्ध्वम् आकाशदेशम्, उत्पतद्भिः उड्डीयमानै, पुन मकराकरेण समुद्रेण,
सहसा शीघ्रम्, उत्थाय प्रबुध्य, निपुणं सावधान, निरूप्यमाण इव स्वमथनध्वनित्वेनावधार्यमाण इवेत्युत्प्रेक्षा,
कीदृशेन ? त्रासतरलिततीरशायिमहानक्रचक्रवालहेलापतनदूरोच्छलितभूरिजलनिवहेन त्रासतरलितस्य-
भयसम्भ्रान्तस्य, तीरशायिन-तीराधिकरणकशयनशीलस्य, महानक्रचक्रवालस्य-बृहदाकारनक्रजातीयजलजन्तुमण्डलस्य, हेलया-
लीलया, पतनेन-जले निपातेन, दूरम्, उच्छलित-उत्क्षिप्त, भूरिजलनिवह-प्रचुरजलराशिर्यस्य तादृशेन, पुन, पुनरपि
द्वितीयवारोऽपि, अमृतमथनोत्प्रेक्षिणा स्वरक्षितामृतमन्थनसम्भाविना [आ] ।

परमदेवस्य परमेश्वरस्य, जिनेन्द्रस्येत्यर्थं, मज्जनविधौ अभिषेककर्मणि, क्रमेण यथाक्रमं, समाप्ते निष्पन्ने सति,
पुन पूजाकर्मणि तदर्चाकार्ये, सविस्तर विस्तरपूर्वकम्, निर्मापिते निष्पादिते सति, पुन गायकगणेन गायकसमूहेन,
मङ्गलगीतध्वनौ मङ्गलगानध्वनौ, प्रवर्तिते प्रारब्धे सति, कीदृशे ? मधुरमृदङ्गध्वनिमिश्रे श्रवणहारिमृदङ्गनादसकीर्णं,
पुन विश्राणितश्रावकश्रोत्रमुदि विश्राणिता-दत्ता, सम्पादितेत्यर्थं, श्रावकाणां-श्रोतृणां, श्रोत्रमुत्-श्रवणेन्द्रियानन्दो येन
तादृशे, पुन तासु अनुपदवर्णितासु क्षितिपालकन्यकासु वृषकुमारिकासु, पर्यायेण क्रमेण, प्रनृत्तासु कृतोत्कृष्टनृत्यासु
सतीषु, क्षीणभूयिष्ठाया क्षीण-व्यतीत, भूयिष्ठ-बहुतरभागो यस्यास्तादृश्याम्, अल्पावशिष्टायामित्यर्थं, क्षपाया रात्रौ,
चित्रलेखया तदाख्यप्रसाधिक्रया, विरचितविचित्रवेषा विरचित-निर्मापित, विचित्र-आश्चर्यजनको वेषो यस्यास्तादृशी,
प्रभावद्भवेः प्रभाभि-युतिभि, वद्भ-रचित, परिवेष-मण्डल यैस्तादृशै, प्रलघुभिः अतिसूक्ष्मै, मणिभूषणैः रत्न-
मयालङ्करणै, समन्तात् सर्वत, अलङ्कृतम्, पुन अनुल्वणधृताङ्गरागम् अनुल्वण-अनुत्कट, धृत, अङ्गराग-अङ्ग-
विलेपन येन तादृशम्, अङ्गं शरीर, दधाना धारयन्ती, अह, रङ्गमध्यं नृत्यभवनाभ्यन्तरम्, अध्यासितवती अध्येतिष्ठम्,
च पुन, सखीभिरिव सहचरीभिरिव, प्रेक्षकमनोवृत्तिभिः दर्शकजनचित्रवृत्तिभि, साकं मह, प्रनर्तितं प्रकरणेन

च नृत्तकर्मणि कृतवृत्तप्रथामामधिगणधिकोद्भासैः भ्रमभ्यासोद्भूतैः किञ्चिदस्तायासकुचमण्डलामुद्धसित
 निरखलेहाम्नुकणकुर्वुरीकृतकपोखपत्रमङ्गां विप्रलेखायाः समीपे निविद्यमानामाहूय दर्शितावकाश
 स विद्यापरराजराजो निजासनस्यैकदेशे मामुपावेशयत् [ई] । निविद्यायाश्च मे शङ्कसंकोचिततनोरथनि
 तळनिहितनिसारङ्गदृष्टेर्नतनायासविषटितसमिधेश्च संयम्य इत्याभ्यां केशहस्तमारोप्य विप्रसमीपदिशासाव
 तसपह्यं भवसि किञ्चिदावज्विकम्परो दक्षिणकराङ्गुलिमुगनोभमस्य विमुकदेशे त्रयामराजनतमानत सव
 मानमभ्यचित—'वत्से ! मलयसुन्दरि ! दूरमाधर्जितानि त्वया सामाजिकमनासि, कथय कुवत्तवेदद्वय्यास
 विद्यापरलोकेऽप्यसिबिरखप्रचारस्य सकलक्षेत्रचरचमत्कारकारिणो नात्रभवेद्व्याधिगतिः, कथ शिथिता स्वल्पे
 कालेन उल्लितानेतापतः करणप्रयोगात्, केन संक्रमिता कृतिनां वरेण समस्तङ्गरागेतुरियमङ्गहारार्थं गतिः
 अतिमहत् कुतूहल मे, न हि कदाचित् क्षितिचारिणीष्ववलासु दृष्टा मृता वास्माभिरेवविधा वैदग्धी नात्र
 कर्मणि' इति सुवाङ्म लेखराधिपेनाधिकमभोमुत्तीमूय ऊज्या पापिनसिद्विसाभिः क्षोणिमल्लिखम् [उ] ।

टिप्पनकम्—सामाजिकाः सन्धा [उ] ।

पुनं कृतं, प्रवृत्ता म्वापृता [इ] । च पुनः पुनकर्मणि अवसिते स्मार्ते उति सा प्रकृतः विद्यापरराजराज
 विद्यापररुक्तां माम्, आहूय सान्निध्यगमनादेशेकाक्येन सद्यमीमानीन दर्शितावकाशः निविद्यमानः निजासनस्य
 सन्निधौपवेशनाधारस्य एकदेशे एकमात्रे उपावेशयत् उपप्रेक्षितवाक् केशधीम् । कृतङ्गप्रथामां कृतपुनभवनामिवाव
 नम्, पुनः अभिगताधिकोद्भासैः भविष्ठा-प्राप्तः भविष्ठा उक्तः-इतिदशाद्यैः भ्रमभ्यासोद्भूतैः भ्रमभ्रमकुच
 नासिद्वयमनकिञ्चनैः किञ्चिदस्तायासकुचमण्डलां किञ्चित्तायासम्-इत्युक्तं कुचमण्डलं-साममण्डलं वलासावधीम्
 पुनः उल्लसितबिरखलेहाम्नुकणकुर्वुरीकृतकपोखपत्रमङ्गाम् उल्लसितैः-उद्भूतैः बिरखैः-सन्धात्रैः तैरामुद्धैः-
 स्वेरखसिन्दुभिः कुर्वुरीकृतः निहित कथेभ्यो-गण्डमण्डलैः परमङ्ग-पताकारकना वलासावधीम् पुनः विप्र
 लेखायाः तदात्मप्रवाधिकयाः समीपे निविद्यमानाम् उपनिन्दन्तीम् [ई] ।

च पुनः निविद्यायाः उपनिन्दनाः पुन दान्नासंकोचिततनोः कृत्वा-दुस्मान्वात्सन्नेरेण उद्भोक्ता विधि
 शिता तत्र-स्यैरं यथा तादस्याः पुनः अवनितळनिहितनिसारङ्गदृष्टेः भवन्ति-भूते अपकाशिक्षणैः निहिते-
 आरापिते निसारङ्ग-बिभेरे हृदी-नके यथा तादस्याः मे मम नर्तनायासविषटितसमिधेश्च नर्तनायासेन पुनःस्येन
 विधितः विधिः सविधेः-निम्नाद्यो यस्य तादृशं केशहस्तं कम्प्यं, इत्याभ्यां सपत्न्यां संयम्य संकल्प्य पुनः
 ईयत् त्रिभिर विप्रसत्तं नितळनिधं विलासावर्तसपह्यं निजावधौ भूयमङ्गं पश्यं अथसि क्वं आरोप्य निवस
 किञ्चिदावज्विकम्परा इत्युक्तिप्रोचः सन्, त्रयामराजमठं त्रयामरेण-समाश्रित्येन भवन्तम्-अपोगतम्, आननं
 मुपं दक्षिणकराङ्गुलिमुगनो दक्षिणहस्तमभिनवा अङ्गिन्देन विमुकदेशे शोभाप्रदरेले उद्यमस्य उद्यम
 सयमुमानं बहुमानपूर्वम् अम्यचित उद्यम-वत्से ! पुनः ! मलयसुन्दरि ! त्वया सामाजिकमनासि रक्षकमना-
 तमभिनवद्वयानि दूरं दृष्ट्वा आयजितानि आरुणानि । कथय नृषि ईदृशास्य वैदिकस्य विद्यापरलोकेऽपि
 विद्यापरलोकेऽपि अतिविद्यप्रचारस्य भ्रमभ्रमप्रारस्य पुनः सकलक्षेत्रचरचमत्कारकारिणो समस्तविद्यापरक्ये-
 नितारारिके कस्य अतुपदमनुत्तस्य मात्पयन्दस्य नाम्निधायया कुतः कस्यात् नाम्नाजानात् तव अभिधाशिः
 अप्यकं चिन्त्यं-उल्लितान् मनोद्वान् पतापतः एवप्रमाचकम् करणप्रयोगात् नाम्नायकेणान् स्वल्पेन
 अल्पेन कालेन कथं केन प्रकारेण दिसिता भवतिवती; समस्तङ्गरागेतुः उमकस्य-उमप्रस्य उदस्य-दुसत्वावस्य
 यो राय-एति धेन्द्रभेदि क्षयत् यथा तस्मिन् य राय-धीति तस्य हेतुः इयम् अतुपदमेतामुता अङ्गहारार्णा
 दुष्यता गतिः प्रचार च कृतिनां दुष्प्रियासिनां वरेण भवेन संक्रमिता प्रथमां प्रवेक्षिता विप्रपितृव्यं मे
 मम अतिमहत् अपचितं कुतूहलं किञ्चित्कारिणोऽनुकम्प्य अलक्षितं कथं हि यतः अस्यानि क्षितिचारिणीपु
 भूमिवापतु अवसामु भीष्ट, एषंविधा ईदृशी नाटककर्मणि दससर्वभिविधो वैदग्धी नेतुमी कदाचित् करणि
 — १ चङ्गास्यप्रथमकीदृश्या या भवता पुन इति रथं स्वचरापिपन भिष्यपरजेन अधिकम् अत्रतं,

पुत्रि ! जनकनिर्विशेषे मयि किमियमपत्रपा, स्वकीयं तव स्थानमिदमशङ्किता व्याहर' इति च पुनः पुनरुच्यमाना तथैवाधोमुखी शनैरवदम्— तात ! नैकः कश्चिदुपदेशा नाट्यविद्यायां ममाभूद् यं विज्ञापयामि, अपि तूपदेशकाले कुतूहलाविष्टमानसेन मत्पित्रा पृथिव्यामपि ये केचिदुपलब्धाः प्रकृष्टा नाट्यतन्त्रे भरतपुत्रास्ते समस्ता अप्युपसंगृहीताः, तत्र च कोऽपि कुतश्चिदवगतः प्रयोगः, ये पुनरिहाति-रमणीयतया विशेषतः प्रतिपन्नास्तातेन ते स्वयं मया नृत्यन्तीमम्बामवलोकयन्त्या पृच्छन्त्या च तामनवरत-मवगताः । वत्से ! तथापि ते कुतो विज्ञाताः, तात ! विद्याधरलोके क्वचित्, वत्से ! किमभिधाना तव जनयित्री, तात ! गन्धर्वदत्ता नाम [ऊ] । श्रुत्वा च मद्रचनमिदमीषदुल्लसितचेताः समीपवर्ती भर्तुरति-परिणतवया वीर्यमित्रो नाम मन्त्री शनैर्व्याजहार— देव ! कश्चिन्न सा देवस्यैव दुहिता राजपुत्री गन्धर्वदत्ता, जन्यते हि नाम्ना नाट्यक्रमेण च सुतासक्रान्तेन महती मतिभ्रान्तिः, आर्य ! न केवलं नाट्यक्रमो रूपविभ्र-मोऽपि भ्रमयति मनः, तथाहि—तादृशमेव शरद्विबुद्धशतपत्रानुवादि वदनम्, तादृशा एव चन्द्रोदय-सुभितदुग्धोदधितरङ्गायताश्चक्षुषो विक्षेपाः, तादृगेव प्रस्तसहकारकोकिलाकूजितकल्पं जल्पितममुष्याः [ऋ] ।

स्तुता वर्णिता, अहम्, लजया, अधोमुखीभूय अवनतमुखीभूय, पाणिनखशिखाभिः हस्तसम्बन्धिनखाप्रै, क्षोर्णि भूतलम्, अलिखम् अङ्कितवती [उ] । च पुन , पुत्रि ! जनकनिर्विशेषे पितुरविशेषे मयि, इयं दृश्यमाना, अपत्रपा अन्यतो लज्जा किम् किमर्था ? तव, इदम् अधिष्ठित, स्थान, स्वकीयम् आन्मीयम्, अत अशङ्किता नि सशया, व्याहर ब्रूहि, इति इत्यम्, पुनः पुनः असकृत्, उच्यमाना विद्याधराधिपेन प्रतिपाद्यमाना, तथैव तेनैव प्रकारेण, अधोमुखी शनैः मन्दम्, अवदं प्रत्यवोचम्, 'तात !' नाट्यविद्यायां नृत्यशास्त्रे, मम, उपदेशा शिक्षक, एक, कश्चित् कोऽपि न अभूत् य विज्ञापयामि निवेदयामि, अपि तु किन्तु, उपदेशकाले शिक्षणसमये, कुतूहलाविष्टमानसेन औत्सुक्या-क्रान्तहृदयेन, मत्पित्रा कुसुमशेखरेण, पृथिव्यामपि भूमण्डलेऽपि, ये केचित्, प्रकृष्टाः उत्कृष्टशालिन, नाट्यतन्त्रे नाट्य-शास्त्रे, भरतपुत्राः नट्यशजा, उपलब्धाः प्राप्ता, ते समस्ता अपि सर्वेऽपि, उपसंगृहीताः समाहृता । तत्र च तेषु च, कोऽपि कश्चित्, विरल इत्यर्थं, प्रयोगः प्रक्रिया, कुतश्चित् कस्माच्चित् नाट्याचार्यात्, अवगतः विज्ञात । ये पुनः ये तु प्रयोगा, तातेन भवता, इह अस्या, नृत्यभूमौ, अतिरमणीयतया अत्यन्तचमत्कारितया, विशेषतः विशेषेण, प्रतिपन्ना अवधारिता, ते, नृत्यन्तीम्, नृत्यमाचरन्तीम्, अम्बां स्वमातरम्, अवलोकयन्त्या पश्यन्त्या, च पुन , ता मातरम्, अनवरतं सन्ततं, पृच्छन्त्या, मया, स्वयं स्वैर्नैव, अवगताः विज्ञाता वत्से पुत्रि !, तथापि मात्रापि, ते प्रकृत प्रयोगा, कुतः कस्मात्, विज्ञाताः अधीता, तात पित ! विद्याधरलोके विद्याधरप्रदेशे, क्वचित् कुत्रापि, वत्से ! तव जनयित्री माता, किमभिधाना किन्नामधेया, तात ! गन्धर्वदत्ता नाम तन्नात्री [ऊ] ।

इदम् अनुपदोक्त, मद्रचनं प्रतिवाक्य, श्रुत्वा श्रवणगोचरीकृत्य, ईषदुल्लसितचेताः किञ्चिन्मुदितमानस, भर्तुः स्वामिन, विचित्रवीर्यस्यैत्यर्थं, समीपवर्ती पार्श्ववर्ती, अतिपरिणतवयाः अतिजीर्णवयस्क, वीर्यमित्रो नाम तत्सन्नक, मन्त्री, शनैः मन्द, व्याजहार उक्त्वान्, देव राजन् !, राजपुत्री विद्याधरराजसुता, सा गन्धर्वदत्ता, देवस्यैव भवत एव, दुहिता पुत्री, कश्चित् कि न, हि यत्, नाम्ना त्वदुहितुस्तुल्यनाम्ना, च पुन , सुतासक्रान्तेन सुतायां-पुत्र्यां, सक्रान्तेन—आहितेन, नाट्यक्रमेण नृत्यप्रयोगेण, महती अधिका, मतिभ्रान्ति. बुद्धिविपर्यय, जन्यते उत्पाद्यते । आर्य ! प्रशान्तचित्त मन्त्रिन् !, केवल नाट्यक्रमः नाट्यप्रयोगो न, रूपविभ्रमोऽपि स्वरूपशोभापि, मन, भ्रमयति सशाययति, तथा हि—शरद्विबुद्धशतपत्रानुवादि शरदि—शरदतौ, विबुद्ध—विकसित यत्, शतपत्र—पत्रशतान्विते कमल, तदनु-वादि—तदनुकारि, तादृशमेव त्वदुहितुस्तुल्यमेव, अमुष्या. तदीयमित्यप्रेणान्वय, वदनं मुखम्, पुन चन्द्रोदयसुभित-दुग्धोदधितरङ्गायता. चन्द्रोदयेन, सुभितस्य—उच्छलितस्य, दुग्धोदधे—क्षीरसागरस्य, ये तरङ्गा, तद्वत् आयता—दीर्घा, तादृशा एव त्वदुहितुस्तुल्या एव, अमुष्याः तस्या, चक्षुष, विक्षेपा. व्यापारा, अपाङ्गभङ्ग इत्यर्थं, पुन प्रस्तसह-कारकोकिलाकूजितकल्पं प्रस्त भक्षित, सहकार—अतिसुरभिचूततन्मञ्जरीति यावत्, यथा तादृश्या, कोकिलाया, यत् कूजित—सुभितं, तत्कल्प—तदीयदूत तत्तुल्यमित्यर्थं, तादृगेव त्वदुहितुस्तुल्यमेव, अमुष्या. तस्या, जल्पितं भाषितम् [ऋ] ।

देव ! यद्येव ततः पुनरनुयुज्यतां विश्लेषाद्यगमार्थमत्रभवती, वस्ते ! अपि धियते तव सवित्री, ताव !
 सर्वान्तःपुरपरीतां शुद्धान्तसौषक्षिणरात् पुरजनप्रवर्धितं कौमुदीमहोरसवमबलोकमन्ती निरामयशरीर
 संमत्येव मुच्य मया, वस्ते ! कियत् प्रनाणम्, कीदृशो वर्णविश्लेष, कियती ययोऽपस्था, किमनुकारिणी
 च शरीरकृतिरस्माः, ताव ! प्रमाप्यतो नातिह्रस्वा न चालायवा, यमेन निकषधम्पकाववाता, वयसापि
 याहृत् मयि प्रथमगर्भसंभवायां संभवति तादृशेनोपेता, रूपेण तु न किञ्चित् तादृशमपरमिध सवसि
 मानुषमङ्गनासु पुरुषेषु या पश्यामि, यत्र परं देवस्यैव किञ्चिदनुकरोति [श्रु] । देव ! संवादकानि
 सर्वाण्यपि चिह्नानि यदि यथा वेदितानि तथैव, ततो निःसंशय सेव राजपुत्री गन्धर्ववृत्ता । वस्ते !
 फलस्वाः पिता; ताव ! तापसाः कश्चित् । आर्य ! युषारखनयादुःखशापाभिदग्धे मनसि वन इव विरह-
 म्पत्रन्मा पश्य कथमन्तःपटे संयोज्य तापसमपास्तकरुणेन विधिना समूलमुद्धृतकरुण्व इव मे मन्व
 माम्यस्मान्मन्वः देव ! मा विपीद, न जानाति वस्त्वतो राजपुत्री वस्त्वाः पितरम्, अन्यथा न कश्चिदिति
 कथयेत् [रू] । वस्ते ! दृष्टस्त्वया स तापसा, ताव ! न कश्चिद् दृष्टा, जनप्रमावाद्वागतः वस्ते !

दिप्यनकम्—धियते जीवति सवित्री माता [श्रु] ।

व्य ! राजन् । यदि पर्यं लुक्षित्तुमौल्यम्, ततः तर्हि, अत्रभवती भार्या विद्यापरायणमार्ये विश्वकर्मिणां
 पुनः अनुयुज्यतां वृष्ण्यताम् । वस्ते ! पुत्रि ! तव सवित्री जननी धियते भवतिष्ठत जीवतीत्यर्थः अपि स्मृत् ।।
 ताव ! पिता ! सयान्तःपुरपरीतां सर्वेण वनकेन भक्तःपुरेण-भक्तःपुत्रिणा फलिता-परियेष्टिता यती शुद्धान्तसौष-
 क्षिणरात् भक्तःपुरसाक्षिपरास्त्रास्त्र पुरजनप्रवर्धितं पुरास्त्रियारथं कौमुदीमहोरसवयं वगिराजमहोरसवम्,
 अस्मोभन्ती निरामयशरीरा मीरयवशा जननीति धयाः । सम्मत्येव इत्यर्थेन मया मुक्ता अस्म्य । वस्ते ! अस्याः
 तज्जन्त्याः किन्त् प्रमाणम् उन्मानम्, पुनः किमती ययोऽपस्था वयःकम् । च पुनः किमनुकारिणी शरीर-
 शरीरकृतिः शरीरयवसंभानम् । ताव ! पिता ! प्रमाप्यताः प्रयमेन न अतिह्रस्वा भक्तवहस्यप्रमाणा वेदकं च
 पुनः अस्यायता भवितुप्रमाणा न किन्तु मन्वप्रमाणात्यर्थः । यमेन गन्त्या विकषधम्पकाववाता विश्वकर्मिणां
 वरपुत्रा-मप्यत्र शीरस्यैत्यर्थः । यद्यसापि अस्त्वयापि ममि प्रथमगर्भसम्भवायां प्रथमभवातायां, याहृत् मया
 वैश्वेदेव गन्धर्ववृत्ति तादृशव तावद्वैश्वेदेव वयता उपेता भवितुता रूप्य तु भास्त्रा तु, किञ्चित् किमपि तादृशं
 तनुयं मानुयं मनुष्यगन्धर्व अपरमिध अन्यत्रिण स्वं सवसि गमायाम् अङ्गनासु श्वेपु, पुत्रेषु वा न पश्यामि
 तद्विषयसंज्ञानि यदि यद्गन्तरे परं कथं दृवस्यैव नात एव स्वं किञ्चित् देवः अनुकरोति उपमनाति [श्रु] ।
 मन्त्री माह-द्वय ! राजन् । अत्र संवादकानि लुक्षित्तुमौल्यमिति, सत्याप्ययि समधान्ययि चिह्नानि व्यक्तानि, यथा
 केन प्रकारेण यद्वितानि मनसा प्रकाशयामि तथैव तापसान्व गन्तीति धयाः । तत तर्हि निःसंशयं पुनं सैव
 तन्मातेव राजपुत्री मरुतीवमुता मध्यवृत्ता गतायाः । ताव-परस ! पुत्रि ! तस्याः गन्धर्ववृत्त्या च पिता
 ताव पिता ! कश्चित् कश्चि तापसाः तपनी । एता मन्त्रिणमाह-आय ! अतः पश्य भवत्यस्म्य, यदीदृशं याव
 वन इव युषारखनयादुःखशापाभिदग्ध इषरं पुत्रं वृष्टन तासिदुः पाने वर तनवपु-ये-मन्वाविभवाज्ज्वा तद्वेष
 शास्त्रिणा-वनादिना तथ-मन्ववदृष्ट मन्वभाष्यस्य वनमप्यथ म मम मनसि ह-ये विद्यात् उपमन्वा
 सन्ध्याज्जन्मा पुनः-मन्वकर्मिणासा शास्त्राङ्गना भवन् अपास्तकरुण्व मन्वेव विधिना देव भक्तरास्य मने
 तापसं तस्मिन् तन्वशास्त्रिणेषु तापसिन्वके स्वयाय्य संख्य तदकम् इव शशाङ्क इव कथं वन प्रथेन
 समूहं मन्वकर्मिणम् उज्जुताः उपादिताः । यकी माह द्वय ! एतः । मा विपीद न तथा पुत्रमनुमानेनैव राजपुत्री
 मध्यपुरी तरयता वपुः तस्याः कथं-रा-पिता न जानाति विधिना भवयाया तन्मप्यथ यदीदृशं न
 कथयन् दृष्टा वस्ते । वस्ते । ताव ! वस्ते । ताव ! वस्ते । ताव ! वस्ते । ताव ! वस्ते । ताव !
 कश्चित् वस्ते न तः म-उ जनप्रमावाद्वात् वपुःपुत्रिया भयगता मा वसे । तज्जन्ती न-माता मन्व

त्वज्जननी किमाचष्टे, तात् । न किञ्चिदाचष्टे, प्राक्तनं निजवृत्तान्तं केवलं पृष्ट्वा कथाप्रसङ्गेषु सखीभिरधो-
मुखी मुक्तदीर्घनिःश्वासा निःशब्दमविरताश्रुविन्दुदर्शितदुर्दिना रोदिति । आर्य । किमप्रतिपादने रोदने च
तस्याः कारणम्, देव । सर्वलोकोत्तरनिजवंशव्यसनप्रकाशनलज्जा बन्धुजनानुस्मरणदुःखं च । वत्से । यदि
न किञ्चित् कथयति, ततः विद्याधरलोके नाट्यप्रयोगास्तथाधिगता इति त्वया कुतो विज्ञातम्, तात् ।
विज्ञापयामि-अतः समयादतिक्रान्तसंवत्सरे त्रिकालदर्शी मुनिर्महायशा नाम महातपोभिरनेकैः परिवृतो
महर्षिभिः काञ्च्यामुपाययौ [लृ] । बाह्योद्यानविनिविष्टं च तं द्रष्टुमाविष्ट इव कौतुकेन सर्वोऽपि नगर-
निवासी निर्गतो जनः, जनन्यपि मे प्रयुक्तान्तर्वेशिकविज्ञापितेन कृताभ्यनुज्ञा तातेन परिमितपरिच्छदा
मामादाय गता तद्दर्शनाय, दृष्टश्च स महात्मा, पृष्टश्च विधिप्रयुक्तपूजया प्रस्तावमुपलभ्य-‘भगवन् । अखिल-
भुवनख्यातविद्याधरवंशसंभवाहमपुण्यभागिनी शिशुरेव नगरविप्लवे विप्रयुक्ता बन्धुभिः, भूयांश्च कालो वर्तते
ममात्र तिष्ठन्त्या, न केनापि निष्करुणेनान्विष्टाहमदृष्टदोषा, स मम गुरुस्नेहोऽपि गुरुजनो जनः संजातः, तत

टिप्पणकम्—अदृष्टं-दैवं कर्म वा [ए] ।

आचष्टे ब्रवीति, तात् । किञ्चित् किमपि न, आचष्टे ब्रवीति, केवल कथाप्रसङ्गेषु वार्तालापावसरेषु, सखीभिः, प्राक्तनं
पुरातनं, निजवृत्तान्तं स्वसमाचार, पृष्ट्वा विज्ञापयितुं प्रवर्तिता सती, अधोमुखी दुःखावनतमुखी, मुक्तदीर्घनिःश्वासा
मुक्त-वाहित, दीर्घ, निश्वास-नासिकामारुतो यया तादृशी, निःशब्दं समौन यथा स्यात् तथेति रोदनक्रियाविशेषणम्,
अविरताश्रुविन्दुदर्शितदुर्दिना अविरतै-निरन्तरै, अश्रुविन्दुभि-नयनजलकणै, दर्शित-दृष्टिपथमवतारित, दुर्दिन-
वृष्ट्याच्छन्नदिन यया तादृशी, रोदिति अश्रु विमुञ्चति । मन्त्रिण पृच्छति-आर्य श्रेष्ठ । तस्या. गन्धर्वदत्ताया, अप्रति-
पादने रोदनकारणानुक्तौ, मौनावलम्बने इत्यर्थं, च पुन, रोदने अश्रुविमोचने किं कारणं हेतु ? । देव राजन् !, सर्व-
लोकोत्तरनिजवंशव्यसनप्रकाशनलज्जा सर्वलोकोत्तरस्य-समस्तभुवनोत्कृष्टस्य, निजवंशस्य, व्यसनप्रकाशने-विप्लवप्रकटने,
या लज्जा-मनस सक्नेच सा, च पुन, बन्धुजनानुस्मरणदुःखं बन्धुजनानुस्मरणेन, दुःख-तद्विश्लेषव्यथा, तत्र कारणमिति
शेष, मौनावलम्बने स्वशविप्लवोपाख्यानलज्जा रोदने च स्वबन्धुजनविरहदुःख कारणमिति यथाक्रम कारणोपन्यासाद् यथासख्य-
मत्रालङ्कार । वत्से पुत्रि !, यदि किञ्चित् किमपि, स्ववृत्तं न कथयति ब्रवीति, त्वज्जननीति शेष, ततः तर्हि, तथा
गन्धर्वदत्ताया, विद्याधरलोके नाट्यप्रयोगाः नृत्यप्रक्रिया, अधिगताः विज्ञाता, इति त्वया, कुतः कस्मात् विज्ञातम्
विदितम् । तात् पित !, विज्ञापयामि निवेदयामि, अत. वर्तमानात्, समयात् कालात्, अतिक्रान्तसंवत्सरे
पूर्ववर्षे, त्रिकालदर्शी भूत-भविष्यद्-वर्तमानज्ञ, महायशा नाम महत्-अधिक, यश-अतीतानागतदर्शनजन्य यथेत्यन्वर्थ
तन्नामा, मुनि, महातपोभिः उत्कृष्टतपस्याशालिभिः, अनेकैः बहुभिः, महर्षिभिः ऋषिप्रवरै, परिवृतः परिवेष्टित,
काञ्च्यां काञ्चीपुर्याम्, उपाययौ आगतवान् [लृ] । च पुन, बाह्योद्यानविनिविष्टं नगरवहिर्देशस्थोपवनावस्थित, तं
मुनि, द्रष्टुं दर्शनकर्मतामापादयितु, कौतुकेन औत्सुक्येन, आविष्ट इव आफ्रान्त इव, सर्वोऽपि समस्तोऽपि नगरनिवासी
काञ्चीनगरवास्तव्य, जनः लोक, निर्गतः तदुद्यानगमनाय नगराभिष्कान्त, मे मम, जनन्यपि मातापि, प्रयुक्तान्त-
र्वेशिकविज्ञापितेन प्रवर्तितान्त पुराधिकृतजननिवेदितेन, तातेन पित्रा, कृताभ्यनुज्ञा कृतगमनानुमति सती, परिमित-
परिच्छदा धृताल्पवेषा, माम्, आदाय गृहीत्वा, तद्दर्शनाय गता, च पुन, सः प्रकृत, महात्मा मुनि, दृष्ट, च
पुन विधिप्रयुक्तपूजया सविधिविहितार्चया, तथेति शेष, प्रस्तावम् अत्रसरम्, उपलभ्य प्राप्य, पृष्टः-अनुपदवक्ष्य-
मापविषयज्ञापनार्थमभ्युपायित, भगवन् माहात्म्यशालिन् !, अखिलभुवनख्यातविद्याधरवंशसम्भवा अखिलेषु-
समस्तेषु, भुवनेषु-भुवनत्रयेऽपीत्यर्थं, ख्यात-प्रसिद्ध, विद्याधरवश एव, सम्भव-उत्पत्तिस्थानं यस्यास्तादृशी सत्यपि, अपुण्य-
भागिनी पापिनी, मन्दभाग्येत्यर्थं, अहम्, शिशुरेव वाल्यावस्थायामेव, नगरविप्लवे नगरोपद्रवे, बन्धुभिः पित्रादिभिः,
विप्रयुक्ता विरहिता, अत्र अस्मिन् स्थाने, तिष्ठन्त्याः विद्यमानाया, मम, भूयान् बहुतर, काल, वर्तते व्यलेति;
अत्रप्रदोषा न दृष्ट-लक्षित, दोष-किमपि वैगुण्य यस्यां तादृश्यपि, अहम्, ‘अदृष्टदोषाद्’ इति पाठे तु-भाग्यवैगुण्याद्,

किमेवमेव सर्वदा शोक्नुतमुजा वृद्धमानदेहायाः प्रयास्यन्ति विवसाः, उत समागमो भविष्यति सम तैः, इत्यभिवधाना मृता मया [ए] । वस्ते ! ततः किमुक्त तेन भगवता, किं च वयान्वया पुनः, वाव ! वेनेवमभिहृताऽस्या — 'वस्ते ! मा विपीव, भविष्यत्यचिरेण ते सर्वैर्ज्ञातिभिः सह समागमा, धन्वयाऽपि तच्छुक्त्वा समुपजावपरमपरितोषया पुनर्बिज्ञापितोऽसौ प्रजन्म सादरम्—भगवन् ! ददृताऽहमेतन् एव वधनानुपदेष्टे महादुःखपद्ममा, तत्रसीव, पुनरविश-कवा भविष्यति मे समागमो वन्तुभिः [ऐ] । अथ सञ्जातपक्षपातः क्षण प्यारया मयि सविधवर्तिभ्यां मुहूर्तमारोपिताऽदृष्टिः 'महाभाग ! यथा ववेयमायुष्मती बुद्धिता—इत्यादि किमप्ययावीत् । वस्ते ! कथय किमुपरितम्, वाव ! न मया सम्पन्न पारितम्, वस्ते ! कथमन्तिक्रमपापि नाथपारितम्, वाव ! तस्मिन् क्षणे मनाग् व्यममानसेवाहमतिष्ठम् । वेव ! किं क्रियत इतीदृश एव व्यमताहेतुरस्याः स क्षणः संपन्नः, आर्य ! ज्ञापते किं तेन ज्ञानिन्य गदितम्, वेव ! किमत्र शेषम्, यथा ववेयमात्मजा आमारासाव्यिष्यति कर्मप्रणोत्सवं तथा ते ज्ञातिभिः सह समागम इति । वस्ते ! किमेवम् । एव ! दूरावततविलक्षणवदनया करतलद्युक्तिभिर्निर्भूतमुद्विगन्ता

भ्यम्, कनापि पिनापीना मये क्वचिद्व्यपि निष्कल्पेन निर्वन्नेव उता न अन्विष्टा इवान्वेषनाऽभूत्, मम गुह्ये होहोऽपि भविष्यतिभेरोऽपि सा भवभूतार्थैः गुरुजनः पिनाकिनः मध्यमस्त्रिन्वायेन अहृद्यवोपादिस्येतेषां तत्राभ्य-मयाद् देवगतिस्त्रया जनः सामान्यजनः उवाचीन इत्यर्थः सञ्जातः संज्ञाः तत् तच्छब्द, एवमेव अन्यैश्च प्रकृतैश्च सयदा निरन्तरं शोक्नुतमुजा योगिनिता वृद्धमानदेहायाः सन्त्यमानव्युपयाः मे मम विवसाः किं प्रयास्यन्ति म्येव्यन्ति उत भया हा क्युत्रैः सर्वे एव समागमा संयोगेऽपि भविष्यति इति इत्यम्, अभिवधाना तं मुनि व्याहन्ती वृष्टन्तीत्यर्थः मातलि श्रेयः मया भुक्ता भगवोऽपीहृता [ए] । वस्ते पुत्रि ! ततः तदनन्तरं तन प्रकृतं भगवता महात्मना भिम् उक्तम् उतरं ह्यम् च पुनः तव अन्वया मारा पुनः किम् उच्यन्ति येनः तन मुनिना अस्या माता इवम् अनुपराक्षमाश्च वाच्यम् अमिहृता वच्छ—वस्ते ! मा विपीव न दृगमनुभव अचिरेण भविष्यन्ते ते तव सर्वैः सम्यैः ज्ञातिभिः वन्तुभिः सह समागमाः सम्पन्नं भविष्यतीति श्रेयः । तत् अनुपदृष्टं भुक्त्या परमपरितोषस्य समुपजावपरमपरितोषया कल्पेणानुपदना अन्वयापि नाथपि सादरम् तावत्, प्रजन्म्य भविष्यत् असौ मुनिः पुनः विद्यापितः निष्प्रेतः—प्रगयन् महात्मन् । महादुःखं पद्ममहा भगवत्प्राप्तमसीना भावम्, धमन अनुभवमान् तव वधनानुपदेष्टे यथात्मनोपात्तानुपदेष्टे उच्यते निश्चयद्युपरीता तत् तस्मादतोः प्रसन्नं प्रकृतो नव पुनः भूयोऽपि आदिता भागवत म मम वन्तुभिः विगतार्थिभः समागमाः सम्पन्नं कदा सम्पन्नमव भविष्यति [ऐ] ।

अथ भगवतः सञ्जातपक्षपातः समुपजावपरमपरितोषयाः स्वयं मुहूर्तं, ध्यात्या एमापि इत्य सविधवर्तिभ्यां निष्कल्पित्वा मयि हृत्तम्, आरोपिताऽदृष्टिः निहितविषयश्च महाभाग ! महादुःखारे । यथा मस्मिन् काले इयं गुणवर्तिनी, तव आयुष्मती किञ्चिदानीं बुद्धिता क्वच्य इत्यादि किमपि सम्पन्नपक्षानिगमयं वाच्यम् अपादीव च मुनिवचनं वस्ते पुत्रि ! कथय ममयं ब्रूहि, किम् उदीरितम् उच्यते, तान भिन् । मया सम्पन्नं यथावत् न भयपारितं विज्ञातं गच्छन्त पुत्रिभ्यः, वयं ! अतिक्रम्ययापि निश्चयविषयं कथं न इत्या न भयपारितं गच्छन्तार्थतः तान ! तस्मिन् क्षणे त प्राक्कल्पे मनाद् भिन्ना व्यममानसेव निष्प्रेतः, अयं अतिष्ठम् भागव एव तावत् । तः तत्पत्न्यवन्ती एवः किं क्रियत ध्यातव्यीत्यम् इतिदृष्टं एव गुरुभ्योऽप्यवधानमिदं एव अस्याः मन्त्रोपया व्यमतायाः व्याज्जनावा हेतुः सम्पन्ना तावत् । भाव ! तन मया ज्ञानिना असीताऽमानव्यमिना मुनिना किं गरितम् उच्यते इति, ज्ञापत वरीवत, एव तावत् । अत्र आत्मनिवृत्ति किं सर्वं ज्ञापयन् यथा वान्तर गमव इत्ये प्रकृतंती तव आत्मजा पुत्री आमारा तव दुःख-स्य करप्रणोत्सवं सिततगम् आगाव्यिष्यति तस्याः अनुभवित्वा कात्र तदा ताम्यवगतं ज्ञातिभिः व । न एव उतव समागमा सम्पन्नं न. त. त. इति इत्ये वान्तर तनाऽर्थी तैः । वस्ते पुनः । एवम् अन्ये उवाचोक्तं इत् । अन्ती त. एव तावत् । दूरावततविलक्षणवदनया ए—एव—एव

मणिकुट्टिमं किमयमर्थोऽनया न प्रकाशितो येन वारंवारमेनां प्रश्नेन खेदयसि, शतशोऽपि, प्रेरिता नैनमर्थ-
मियं वचनवृत्त्या व्यक्तीकरिष्यति, आर्य ! तथापि पृच्छामि [औ] । वत्से ! किं न कथयसि परमार्थम्,
तात ! कथितमेवार्येण सर्वं यथावस्थितम्, वत्से ! प्रस्तुते विवाहोत्सवे केनाप्यनावेदितवृत्तान्तानां कथमिह
ज्ञातीनामागमनमिति कस्मान्न पृष्टोऽसौ दिव्यदृष्टिस्त्वन्मात्रा, तात ! सर्वमपि पृष्टः । तेनापीदमादिष्टं
भगवता—महाभागे ! मा त्वरस्व, स्वत एव ज्ञातवृत्तान्तस्त्वत्पिता स्वगृहमानेभ्यति त्वया सहैनामनुष्ठास्यति
च सर्वं स्वयमेव करणीयमस्याः, 'इत्युदीरितवान्' । देव ! किमुत्पन्ननिश्चयैरपि प्रश्नानुबन्धेन खेद्यते राजपुत्री,
आर्य ! किमुत्पन्नो भवतां निश्चयः, देव ! 'अहमपुण्यभागिनी शिशुरेव नगरविप्लवे विप्रयुक्ता बन्धुभिः'
इत्यपि यावदाकर्णितं तावदपि सन्देहः, आर्य ! किं करोमि, एतदपि श्रुत्वा न मे निसर्गदुर्विदग्धं श्रद्धधाति
दग्धहृदयम् [औ] । देव ! यदि सन्देहस्तदादिश्यतां पवनगतिः, अद्यैवानयतु ताम्, आर्य ! गर्हितमस्म-
द्विधानामकाले परकलत्रदर्शनम्, अलं च पवनगतिना क्लेशितेन, इयमेव चित्रलेखा बालभावात् प्रभृति

अवनतम्—अवोगत, विलक्षं—विस्मयान्वित, वदन—मुखं यस्यास्तादृश्या, पुन करनखशुक्तिभिः हस्तस्थनखरूपशुक्तिभिः,
निभृत नि शब्द, निश्चलमिति यावत्, मणिकुट्टिमं मणिवद्धभूमिम्, उल्लिखन्त्या उद्धर्षन्त्या, अनया मलयसुन्दर्या, अयं
मयाऽनुपदयुक्त, अर्थ किं न प्रकाशितः सूचित, येन, वारवारम् असकृत्, एनां मलयसुन्दरी, प्रश्नेन तदर्थजिज्ञासा-
ज्ञापनेन, खेदयसि क्लेशयसि, शतशोऽपि शतवाराण्यपि, प्रेरिता प्रवर्तिता, इयम्, एनं मदुक्तम्, अर्थ, वचनवृत्त्या
श्रवाक्यद्वारा, न व्यक्तीकरिष्यति स्फुटीकरिष्यति, अपि तु व्यञ्जनयैव वेल्यर्थ, आर्य श्रेष्ठकुलोद्भव !, तथापि त्वया
निवारितोऽपि, पृच्छामि खजिज्ञासां पुनरुद्भावयामि [औ] ।

वत्से ! परमार्थं यथार्थं, वास्तविकमर्थमिति यावत्, किं कस्माद्धेतो, न, कथयसि वचसा बोधयसि ? तात पित !
आर्येण सभ्येन, वीर्यमित्रेणेति यावत्, यथाऽवस्थितं वस्तु सत्, सर्वं, कथितमेव वचसा व्यक्तमेव, अतोऽल मत्कथनेने-
त्यर्थ, वत्से पुत्रि !, विवाहोत्सवे त्वत्पाणिग्रहणोत्सवे, प्रस्तुते प्रवृत्ते सति, केनापि केनचिज्जनेन, अनावेदितवृत्ता-
न्तानाम् अनावेदित—अविज्ञापित, असूचित इति यावत्, वृत्तान्त—तद्वार्ता मान् तादृशानां ज्ञातीनां बन्धुजनानाम्,
इह अस्मिन् स्थाने कथं केन प्रकारेण, आगमनम् उपस्थिति, स्यादिति शेष, इति, असौ स, दिव्यदृष्टिः
प्रज्ञात्मकचक्षु, त्वन्मात्रा त्वज्जनन्या, कस्मात् केन हेतुना, न, पृष्टः जिज्ञासामावेदित, तात पित !, सर्वमपि
बान्धवागमनप्रकारमपीत्यर्थ, पृष्ट, तेनापि, भगवता मुनिना, इदम् अनुपदमुच्यमानम्, अदिष्टम् आवेदितम्—महाभागे
महानुभावे !, मा त्वरस्व व्याकुलीभव, स्वत एव स्वयमेव, ज्ञानवृत्तान्तः विदिततद्वार्ता त्वत्पिता, त्वया सह, एनाम् इमां
कन्यकां, खण्डम्, आनेष्यति उपस्थापयिष्यति, च पुन, अस्या प्रत्यक्षवर्तिन्या, कन्यकाया, सर्वं समस्तमपि करणीयं
कर्तुमुचित, वैवाहिकविधि, स्वयमेव, अनुष्ठास्यति करिष्यति । मन्त्री प्राह—देव राजन् !, उत्पन्ननिश्चयैरपि गन्धर्वदत्तायां
खडुहितृत्वमवधारितवद्विरपि, भवद्विरिति शेष, राजपुत्री मलयसुन्दरी, प्रश्नानुबन्धेन प्रश्नपरम्परया, किं किमर्थं,
खेद्यते क्लेशयते, आर्य साधो !, भवतां, निश्चयः तज्जिर्णय, उत्पन्नः निष्पन्न, किम् ?, देव राजन् !, यावत् यदा
“अहमपुण्यभागिनी शिशुरेव नगरविप्लवे विप्रयुक्ता बन्धुभिः” इत्यपि एतद्वृत्तमपि, आकर्णितं श्रुत, तावदपि तदापि,
सन्देहः खडुहितृत्वसशय, वर्तते इति शेष, आर्य कुलीन !, किं करोमि कर्तुं पारयामीत्यर्थ, एतदपि अनुपद भवदन्-
दितमपि निश्चायक वृत्त, श्रुत्वा श्रवणगोचरीकृत्य, निसर्गदुर्विदग्धं प्रकृत्या दुर्विचक, मे मम दग्धहृदयं तद्वियोगासि-
सन्तप्तहृदय, न, श्रद्धधाति विश्वसिति [औ] ।

देव राजन् !, यदि, सन्देहः तत्सशय, तदवस्थ इत्यर्थ, तत् तर्हि, पवनगतिः अन्वर्थतन्नामा विद्याधर,
आदिश्यताम् आज्ञाप्यताम्, अद्यैव अस्मिन्नेव दिने, तां गन्धर्वदत्ताम्, आनयतु अत्रोपस्थापयतु, आर्य सभ्य !,
अस्मद्विधानाम् अस्मत्सदृशानां, सभ्यजनानामित्यर्थ, अकाले अनवसरे, परकलत्रदर्शनं परस्त्रीदर्शन, गर्हितं निन्दितम्,
अनुचितमित्यर्थ, च पुन, क्लेशितेन आयासितेन, पवनगतिना तन्नाम्ना विद्याधरेण, अलं न किमपि प्रयोजन, तद्गमना-
यासो वृथैवेति भाव, बालभावात् बाल्यकालात्, प्रभृति आरभ्य, तस्याः गन्धर्वदत्ताया, प्रियसखी स्नेहास्पदमहचरी,

वत्साः प्रियसखी निजप्रेम्णैव विज्ञाय कथयिष्यति पश्चात्स्मिन् सर्वमपि तद्वृत्तान्तम् । अपरं च यदि सा सद्यमेव वत्सा गन्धर्ववशात् वतस्यया सह दर्शनमस्माकमभिरक्षाच्छासि, स एव मगधता तेन त्रिलोक-
 विख्यातपद्मसा क्लृप्तप्रयत्नेन ज्ञानबभ्रुवा प्रत्यक्षीकृतोऽस्या एव मलयमुन्वर्पा विवाहसमयो भवैव प्रस्तुतः
 साधयिता, कृतमौत्सुक्येन' इति विरं मया मन्त्रिणा च सार्वभारथसंज्ञापस्य क्षेत्ररपतेः प्रशंसयित्वा
 पचनमुपवोरण रराण प्रभावशङ्कः [अं] ।

श्रुत्वा च त स विद्याधरेभ्यो विरतसंगीतकरसायेषो निषेक्षितमतिः ज्ञानवैद्यार्चनप्रभृतिभिः प्रामाणिके
 कर्मणि समासभोपविष्टानवलोच्य दृष्ट्या प्रसावस्त्रिगंधया सर्वानिश्च देवयत्नाद्दर्शनगतान् विद्याधरपतीन्
 क्रमेण विससर्ज । निश्चितदृष्टिश्च मयि नरेन्द्रकन्यकासु च वासु किमपि स्वचेतसा संप्रधार्य युगपन्वञ्जितो-
 मयधु संज्ञया मनोकथपुप पुरुषमातवममाजुहाव [अः] ।

सत्रयमुपसृत्य स्थित च त पुरस्तादास्वविभ्यस्तपस्वत्पत्न्यञ्जितप्रभयम् 'धरे तपनवेग' स्वरितमस्मा
 क्कञ्चीनुपदुहितुः किञ्चिदस्मत्कृत वर्धयित्वा वहुमानमनुवपस्तुवर्धनेन कुत्र सफलमिहत्वमागमनम्, एषा

द्विप्यनकम्—साधयिता साधयिष्यति कृतं पर्याप्तम् चरन्तम् इति । बचनस्य विशेषणम् [अं] । स्वद्विप्य-
 नकाः कश्चिदिति [अः] ।

इयं सविज्ञिता विजयेतेन निजप्रेम्णैव कथयेतेन यथायथित्तं वदुवर्तं सर्वमपि समकामपि तद्वृत्तान्तं फन्वै-
 रद्यावतां, विद्याय विरह्य कथयिष्यति क्वमति । अपरं च किञ्च यदि सद्यमेव भूतमेव सा मगधा वत्सा मत्सुखी
 गन्धर्ववशात् ततां तर्हि त्रिलोकविख्यातपद्मसा मुक्तनत्रयप्रतिद्विषाकवर्धनमाहात्म्यकथाभिना पुनः क्लाच्छपयनेन
 अतीवप्रतिशङ्काभिना तेन मगधेन मगधता मुनिना ज्ञानबभ्रुवा निरविष्टानव्येनेन प्रत्यक्षीकृता वाचाकथं
 भवेव प्रस्तुताः प्रकृतितः उपस्थापयिष्यमाव इत्यर्थः अस्याः स्मरणभूतायाः मन्त्रमुन्वर्पा एव स एव तदुपवर्धित एव
 विवाहसमयो निष्पत्सकः अस्याकं तपितापीनाम् अचिरकालमाधि धीप्रमाणि तया गन्धर्ववतना एव दर्शनं
 बभ्रुवा वासात्परं साधयिता कथयिष्यति मौत्सुक्येन त्वत्सा, कृतम् अर्थं न किमपि चरम् । इति इत्थं विरं
 दीपकाकं "स्वरममिति बचनस्य विशेषणम्" इति द्विप्यनककथनेन विस्मिन्नास स्वाने भविष्य वा चरम्" इति पाठोऽनुमीत
 मय एव पुनः मन्त्रिणा धीर्भक्तिरेव सार्धं यत्, आरम्भसंज्ञापस्य मगधसंभाषणस्य क्षेत्ररपतेः विभिन्नदीर्घकथिना-
 पराधितः क्वचनं प्रशंसयित्वा तत्पर्ययित्वा उपतोर्यं वर्धयित्वायेसधयिरे प्रमातवाङ्कः मत्सुखीकृतसावेरञ्च
 यद्गः रवाय पनाव [अं] ।

तं प्रभातपद्यं तदुन्मिष्यतेः श्रुत्वा पिरतसंगीतकरसायेदाः श्रिता-निहा वागीतकरस्य-वागीतकमन्त्रिणीदे-
 वापिना-वत्सुर्धं मत्सु तारस्य पुनः ज्ञानवैद्यार्चनप्रभृतिभिः ज्ञान-वेद्यतापयनादिके प्रामाणिके माहात्मिके कर्मणि
 निषेक्षितमतिः प्रकृतितद्वयः सा मगधाः विद्याधरेभ्यः विद्याधरराजराजः समासभोपविष्टान् निष्करोपविष्टान्
 सपनिय समकामेव, यथायथादर्शनागतान् मगधाभिषेक्तनारसुभासंयुगपत्कृतान् विद्याधरपतीन् विद्याधरराज-
 प्रसावस्त्रिगंधया प्रीतिरवापया रक्ष्य अवलोच्य निरीत्य क्रमेण पर्यायव विससर्ज स्वकथम् । मयि च पुनः
 तासु मगधय, नरेन्द्रकन्यकासु राजभुगाय, निश्चितदृष्टिः निषेक्षितवत्सुः स्वचेतसा निम्नतया किमपि सप्रधार्यं
 निधित्य, युगपत् पद्मसां व्यञ्जितोमयधु न्वयित-भयान्वित उमयधुनी-नकनापीतनरोपशी रमिहत्साकं कथ्य
 सारं तथा संज्ञया क्वचन 'व्यञ्जितोमयधुसंज्ञया' इति समकामे दे तु स्वविद्याधरमन्त्रपुप संश्लेषेण ज्ञानवयम्
 मनाश्रयपुने मगधरक्षीरे प्राततमम् भविष्यत् पुरम् आजुहाव आहाराय [अः] ।

सत्रयं चरम् उपरस्य निम्नमुक्त्वाय पुरस्तात् अर्थं क्विते पुनः भास्यविभ्यस्तपस्वत्पत्न्यञ्जित-
 प्रधयं भास्यविभ्यो-मुग्धभित्तितव वत्सवत्स चरत्त भयवेन वत्स व्यञ्जितः प्ररायिष्य इत्यर्थ-यनयो देन
 तारं तम् आहाराय भरे तपत्रयग ! तत्सुखीकृतं, अस्याः प्रकृतितन्ताः क्कञ्चीनुपदुहितुः क्कञ्चीनुप-

भिश्च सह समस्ताभिरवनिपालतनयाभिः प्रापयैनां प्रच्छन्नरूपामेव निजसदनम्' इति श्रवसि शिक्षयित्वा कृत्वा च देवताप्रणाममासनादुत्तस्थौ । अनूत्थितासन्नखेचरपरिवृतश्च गत्वायतनमण्डपद्वारमध्यासितमहार्ह-मणिमयविमानो विलोकयन्त्या एव मे झगिति नवनिशातनिखिंशनिर्मलमाकाशमुदपतत् [क] ।

प्रस्थिते च तत्र त्रिकूटाचलाभिमुखमौत्सुक्यतरलेक्षणस्तत्क्षणमेव पुरुषः स तासां क्षितिपकन्या-नामाधिपत्ये सगौरवं मामतिष्ठिपत्, प्रवर्तयामास च पुनः पुनः समासन्नरम्योद्देशदर्शनाय [ख] । ततोऽहमुत्साहिता तस्य वचनैरुत्थाय ताभिर्गृहीतवेत्रच्छत्रचामराभिरनुगम्यमाना सहचरीभिः प्रथममेव प्रविश्य परितः प्रेषितानिमेषदृष्टिदृष्टमिव पुरा, सेवितमिव भवान्तरे, कारितमिवात्मना, परिमलितमिव सर्वकालमवलोक्य प्रीतहृदया प्रासादम्, अग्रतो गर्भगृहगर्भे प्रतिष्ठितम्, अदभ्रदेहप्रभाप्रसरदूरापसारित-ज्वलदुदग्रदीपिकालोकम्, इभमृगेन्द्रचक्राध्यासिते सुराचले इव मरीचिमालिनममलरोचिधि हिरण्मये महति

टिप्पणकम्—इभमृगेन्द्रचक्राध्यासिते सुराचले इव एकत्र करिसिंहसंघाताध्यारूढे, अन्यत्र गजसिंहधर्म-चक्रयुक्ते [ग] ।

काञ्चीपते कुसुमशेखरस्य, दुहितुः सुताया, मलयसुन्दर्या इत्यर्थं, अस्मत्कृतं अस्माभि प्रयुक्तं, बहुमानम् अधिकसत्कारं, किञ्चित् ईषत्, दर्शयित्वा, अद्भुतवस्तुदर्शनेन आश्चर्यवस्तुना दृष्टिमार्गारोपणेन, इहत्यम् अत्रत्यम्, आगमनं, सफलं सार्थकं, कुरु सम्पादय । च पुन, एताभिः निकटतरवर्तिनीभि समस्ताभिः सर्वाभि, अवनिपालतनयाभिः नृपसुताभि सह, प्रच्छन्नरूपामेव अन्यानभिज्ञानरूपामेव, एनां मलयसुन्दरीं, निजसदनं स्वगृहं, प्रापय उपस्थापय, इति इत्य, श्रवसि कर्णे शिक्षयित्वा तत्कर्तव्यमावेद्य च पुन, देवताप्रणामं देवतानमस्कारं, कृत्वा, आसनात् खोपवेशनाधारात्, उत्तस्थौ उत्थित । च पुन, अनूत्थितासन्नखेचरपरिवृतः अनु-पश्चात्, उत्थितै, आसन्नै - निकटोपविष्टे, खेचरै - विद्याधरै, परिवृत परिवेष्टित सन्, आयतनमण्डपद्वारं जिनेन्द्रमन्दिरप्रवेशनिर्गमस्थान, गत्वा, अध्यासितमहार्हमणिमयविमानः प्रशस्तमणिमयव्योमयानमारूढ, विलोकयन्त्या एव पश्यन्त्या एव, मे मम, पश्यन्तमपि मासुपेक्ष्येत्यर्थं, झटिति सत्वरं, नवनिशातनिखिंशनिर्मलं नवा-नूतना, निशाता तीक्ष्णाश्च, ये निखिंशा -खज्ञा, तद्वत् निर्मलम्-उज्वलम्, आकाशम्, उदपतत् उत्पतितवान् [क] ।

च पुन, तत्र तस्मिन् विद्याधरेश्वरे, त्रिकूटाचलाभिमुखं त्रिकूटपर्वताभिमुख, तद्दिशीत्यर्थं, प्रस्थिते प्रयाते सति, औत्सुक्यतरलेक्षणः सम्भ्रान्तलोचन, स प्रकृत, पुरुषः तपनवेगनामा राजकीयजन, तासां प्रकृतानां, राजकन्यानां नृपसुतानाम्, आधिपत्ये तत्त्वावधाने, सगौरवं सादरं, माम्, अतिष्ठिपत् स्थापितवान्, च पुन, समासन्नरम्यो-द्देशदर्शनाय अतिसन्निहितरमणीयप्रदेशदर्शनाय, पुनः पुनः अनेकवारं, प्रवर्तयामास प्रेरयामास [ख] । ततः तदनन्तरं, तस्य प्रकृतराजपुरुषस्य, वचनैः प्रवर्तकवाक्यै, उत्साहिता प्रवर्तिता, अहम्, उत्थाय, गृहीतवेत्रच्छत्र-चामराभिः गृहीत-धृत, वेत्र-कनकादिदण्ड, छत्रम्, चामरं-चमरजातीयमृगलोमव्यजन याभिस्तादृशीभि, ताभिः राज-कन्याभि, सहचरीभिः सखीभि, अनुगम्यमाना अनु-पश्चात्, व्याप्यमाना, प्रथममेव अनावृत्तिकमेव यथा स्यात् तथा, प्रविश्य अन्तर्गत्वा, परितः सर्वभागेषु, प्रेषितानिमेषदृष्टिः प्रवर्तितास्पन्ददृष्टि सती, पुरा पूर्वमपि, दृष्टमिव चक्षुषा साक्षात्कृतमिव, पुन भवान्तरे जन्मान्तरे, सेवितमिव आराधितमिव, पुन आत्मना स्वेन, कारितमिव निर्मा-पितमिव, पुन सर्वकालं सतत, परिमलितमिव कुक्कुमादिव्रवैर्मदितमिव, प्रासादं जिनभवनम्, अवलोक्य निरीक्ष्य, प्रीतहृदया प्रसन्नहृदया सती, अग्रत- अग्रे, विम्बं मूर्तिम्, अद्राक्षं दृष्टवतीत्यग्रेणान्वेति, कीदृशम् ? गर्भगृहगर्भे अन्त-र्गृहीमथ्ये, प्रतिष्ठितम् अवस्थितम्, पुन अदभ्रदेहप्रभाप्रसरदूरापसारितज्वलदुदग्रदीपिकाऽऽलोकम् अदभ्र-देहप्रभाप्रसरेण-बहुलशरीरकान्तिविस्तारेण दूरम्, अपसारित-अपनीत, ज्वलन्त्या-वीप्यमानाया, उदग्रदीपिकाया-उज्वत्-दीपिकाया, आलोक-प्रकाशो येन तादृशम्, पुन इभमृगेन्द्रचक्राध्यासिते मेरुपक्षे इमाना-हस्तिना, मृगेन्द्राणां, सिंहानां च, यचक्रं-मण्डल तेन, सिंहासनपक्षे परिकरे उत्कीर्णो य इम-गज, मृगेन्द्र-सिंह, चक्र-धर्मचक्र, तेन, अध्यासिते-अधि-तिष्ठते, सुराचले देवपर्वते, सुमेरुपर्वते इत्यर्थं, मरीचिमालिनमिव सूर्यविम्बमिव, अमलरोचिधि उज्वलप्रकाशशालिनि,

ङ्गयष्टिश्चिरमतिष्ठम् । प्रवर्तिता च सहचरीभिरर्णवं द्रष्टुमभ्यर्णवर्तिनैकेन सोपानवर्त्मना दक्षिणां देवता-
गृहप्राकारभित्तिमध्यरोहम् [छ] ।

तस्याश्च संघट्टविघटमानमुखरवीचिशिखरशङ्खश्रेणिना वारिधिजलेन प्रतिवेलमास्फालितस्फाटिक-
शिलातलायास्तलविभागे निविष्टदृष्टिरुक्त्तनौयानाधिरूढम्, अध्यासितमकरमिव यादसां नाथम्, ईशान-
नयनानलादुपद्रुतमयुग्मेधुमिवागत्य संश्रितजलदुर्गम्, उदधिसौहृदाकृष्टहृदयमवतीर्णमन्तरिक्षादिव नक्षत्र-
नाथम्, इतस्ततो विनिहितैरसिगदाचक्रचापैः प्रकाशितपौरुषप्रकर्षमर्णवनिवासिदानवशासनाय शेषशयन-
मुत्सृज्य चलितमिव जलशायिनं देवम्, उभयतः स्थापितमृदुस्थूलहंसतूलोपधाने धौतेनेत्रप्रच्छदाच्छादिते
कुमुदगर्भच्छदावदातद्युतिनि दन्तपट्टशयने निविष्टम् [च], अनुपृष्टमुपहितस्य महतो हेमपीठस्य शिरसि
विनिवेशितद्विगुणदक्षिणेतरभुजस्तम्भम्, अभ्यर्णोपविष्टैः कैश्चिदुद्धूतधवलचामरैः कैश्चिदुत्सङ्गितचरण-
युगलैः कैश्चित् केशभारविवरणव्यापृतकरैः कैश्चिदुत्क्षिप्तताम्बूलवीटकैः कैश्चित् प्रवर्तितरजनीवार्तालापै-

स्थिरशरीरयष्टि, चिरं वीर्धकालम्, अतिष्ठं स्थितवती । च पुन, अर्णवं समुद्र, द्रष्टुं दृष्टिगोचरीकर्तुं, सहचरीभिः
सखीभि, प्रवर्तिता प्रेरिता सती, अभ्यर्णवर्तिना निकटवर्तिना, एकेन, सोपानवर्त्मना अधिरोहणमार्गेण, दक्षिणां
देवतागृहप्राकारभित्ति जिनेन्द्रमन्दिरप्राकारकुञ्जम्, अध्यरोहम् आरूढवती, सर्वत्राहमिति शेष [छ] ।

च पुन, संघट्टविघटमानमुखरवीचिशिखरशङ्खश्रेणिना सहृष्टेन-आघातेन, विघटमाना-ततो विश्लिष्यमाणा,
अपसरन्तीत्यर्थ, मुखराणां ध्वनतां, वीचीनां-तरङ्गाणा, शिखरभूता-ऊर्ध्वमवस्थिता, शङ्खश्रेणी-शङ्खपङ्क्तिर्यस्मिस्तादृशेन, वारिधि-
जलेन समुद्रजलेन, प्रतिवेलं प्रतितम्, आस्फालितस्फाटिकशिलातलायाः आस्फालितम्-आहतं, स्फाटिकशिला-
तल-स्फाटिकसम्बन्धि शिलामध्यं यस्यास्तादृश्या, तस्याः प्राकारभित्ते, तलविभागे अधस्तनप्रदेशे, निविष्टदृष्टिः
निहितलोचना सती, अहमिति शेष, उर्वीपतिकुमारं नृपकुमारम्, अद्राक्षं दृष्टवतीत्यश्रेणाश्वेति, कीदृशीम् ? नौयानाधि-
रूढं नौरूपं यत् यान-वाहनं, तत्, अधिरूढम्-आरूढम्, अत एव अध्यासितमकर मकरमधिरूढ, यादसां जलजन्तूना,
नाथमिव वरुणमिवेत्युत्प्रेक्षा, पुन ईशाननयनानलात् शिवनयनाग्निना उपद्रुतम्, उपतापितम्, आगत्य उपस्थाय,
संश्रितजलदुर्गं संश्रित-शरणीकृत, जलदुर्गं-जलात्मक दुर्गं-शिवनेत्राग्निना दु खेन गन्तुं शक्यं स्थानं येन तादृशम्, अयु-
ग्मेधुमिव पञ्चवाणमिव, कामदेवमिवेत्यर्थ, पुन उदधिसौहृदाकृष्टहृदयम् उदधिसौहृदेन-समुद्ररूपितृष्टेहेन, आकृष्ट-
वशीकृत हृदयं यस्य तादृशम्, अन्तरिक्षात् गगनमण्डलात्, अवतीर्णम् अधस्तादापतित, नक्षत्रनाथमिव चन्द्रमिव,
पुन इतस्ततः अत्र तत्र, विनिहितैः सन्निवेशितै, असि-गदा-चक्रचापैः असि-नन्दकनामा खड्ग, गदा-कौमोदकी-
नामकदण्डविशेष, चक्र नाम-सुदर्शनाख्यमत्र चापो नाम-शार्ङ्गनामक धनु, तै, प्रकाशितपौरुषप्रकर्षं प्रकाशित-प्रक-
टित, पौरुषप्रकर्षं-स्वपराक्रमोत्कर्षो येन तादृशम्, अर्णवनिवासिदानवशासनाय समुद्रस्थदैत्यदमनाय, शेषशयनं
शेषनागरूपां शय्याम्, उत्सृज्य त्यक्त्वा, चलितं प्रस्थित, जलशायिनं जलाधिकरणकशयनशील, देवमिव विष्णुमिवेति
सर्वत्रोत्प्रेक्षा, पुन कीदृशीम् ? दन्तपट्टशयने हस्तिदन्तमयपट्टिकाघटितपर्यङ्करूपशय्यायां, निविष्टम् उपविष्टम्, कीदृशे ?
उभयतः भागद्वये, स्थापितमृदुस्थूलहंसतूलोपधाने मृदुनी-कौमले, स्थूले च, हसतूलोपधाने-हसजातीयपक्षिलोम-
मयमस्तकाद्युपधाने यस्मिस्तादृशे, धौतेनेत्रप्रच्छदाच्छादिते धौतेन-अचिरक्षालितेन, नेत्रप्रच्छदेन-नेत्र नाम अशुक,
सूक्ष्मश्लेष्मणवन्नमित्यर्थ, तद्रूपेण, प्रच्छेन-आस्तरणेन, आच्छादिते-आस्तीर्णे, पुन कुमुदगर्भच्छदावदातद्युतिनि कुमुदस्य-
चन्द्रविकासिकमलस्य यो गर्भच्छद-अन्त स्थपत्र, तद्वत्, अवदाता-विशुद्धा, द्युति-छविर्धस्य तादृशे, [च] । पुन अनुपृष्टं
पृष्टसमीपे, उपहितस्य स्थापितस्य, महतो विशालस्य, हेमपीठस्य सुवर्णमयोच्चासनस्य, शिरसि ऊर्ध्वभागे, विनिवेशित-
द्विगुणदक्षिणेतरभुजस्तम्भं विनिवेशित-समारोपित, द्विगुण-मध्यादारभ्याकुञ्जनेन द्वैगुण्यमापादित, दक्षिणेतर-वामो
यो भुज-वाहु, तद्रूप स्तम्भो-वृहद्दण्डो येन तादृशम्, पुन अभ्यर्णोपविष्टै समीपोपविष्टै तरुणपरिचारकैः यौवना-
वस्थपरिचारकज्ञै, परिगतं परितो व्याप्तम्, कीदृशै ? कैश्चित् कतिपयै, उद्धूतधवलचामरैः उक्षिप्तधेतचामरै, पुन
कैश्चित् कैरपि, उत्सङ्गितचरणयुगलै. कोडारोपितचरणद्वयै, पुन कैश्चित् कैरपि, केशभारविवरणव्यापृतकरैः
केशभारस्य-केशराशे, विवरणे-विस्तारणे, व्यापृतौ-प्रवृत्तौ, करौ येषां तादृशै, पुन कैश्चित् कैरपि, उत्सृज्यताम्बूल-

'નરતર — સામુદાયી કામ કેટલાક નિરતર કરે વગમાં છાડી દે નહિ. (૩) 'તદુભવ' — કેટલાક અતર સહિત સામુદાયી કામ કરે અને અતર રહિત પણ કરે

(૨૩) પેશુવત્તિવક્રિયા — પ્રેમભાવના ઉભયથી જે ક્રિયા લાગે છે તે તેના જે ભેદ (૧) માયા કરવાથી, (૨) લોભ કરવાથી આ સ્થળે માયા અને લોભ તે રાગી પ્રકૃતિઓનાં મણી છે એટલે એ જે ક્યાવને પેટામાં મણી છે

(૨૪) દોષવત્તિયા ક્રિયા — દુષ્કાવાના ઉભયથી જે ક્રિયા લાગે છે તે તેના જે ભેદ (૧) ક્રોધ કરવાથી, (૨) માન કરવાથી, આ સ્થળે ક્રોધ અને માનને દોષ ક્યાવની પ્રકૃતિવાં મણી છે એ પ્રમાણે સપરત્ત ક્રિયાના ૨૪ ભોલ થયા.

(૨૫) ધરુમાર્થક્રિયા ક્રિયા — ૧૧-૧૨-૧૩ માં શુભસ્થાનકવતી^૧ પીતરાણી અન્વતેને નામકર્મોદયથી મનાઈ ત્રણ ચોક્કની શુભ પ્રવૃત્તિય થાય છે તેથી શક્યા વેળીય કર્મનાં વધિકા એકાં થાય છે પરંતુ તેઓ અક્યાથી હેવામાં પ્રકૃતિ અને પ્રદેશ એ જે નાંધ થાય છે પણ સિદ્ધિ અને અનુભવ એ જે નાંધ થતા નથી. કેમકે ક્યાવ વિના કેવળ ચોત કર્મનાંધ થતો નથી આથી પીતરાણને પ્રથમ સમયે લાગેલાં શાતાવેળીય કર્મ^૨ પુલ્કાયો બીજે સમયે વેદી ત્રીજે સમયે નિભારે છે. અર્થાત્ દર કરે છે તેના જે ભેદ-બહુસ્ત્રીની-૧૧ માં તથા ૧૨ માં શુભસ્થાન વતી સાધુને કામુર્તા માહતાં લાગે તે. (૨) કેવળીની ની સયોગી (૧૩મા શુભસ્થાન વતી^૩) કેવળી કાચવાનને કામુર્તા તાહતાં ૭ ક્રિયા લાગે છે.

એ પચીસ ક્રિયા કર્મનાંધનું કારણ બણી સમર્થિ પ્રાણીએ છાડી દેવી જોઈએ. એ રીતે ત્વતત્ત્વમાંના પાંચમા આત્મવ તત્ત્વના ૪૨ ભેદ છે તે જેન એટલે તાત્ત્વ થેલ્ય છે

૬ સવરતત્ત્વ

કમ પાપથી પાણીથી શ્વરપ વહાયુ કરાર્થે મણુ છે તેથી આત્મવૃષ્ટી જિહ્વીની આડે મત પચ્ચક્રમાણુ આઈ પાટીનાં લગાડનાં જેથી પાપરૂપ બળને પ્રવાહ બાવતો નાંધ થાય તેને સવર કહે છે એ સવરના ૨ ભેદ છે સવર અને આત્મવ એ પરસ્પર વિરોધી છે અર્થ આત્મવ ત્યાં સવર નહિ અને અર્થ સવર ત્યાં આત્મવ નહિ. સવરના ૨ પ્રકાર આત્મવના ૨ પ્રકારથી ઉભરા છે

(૧) સમર્થવ, (૨) મતપચ્ચક્રમાણુ કરે (૩) પ્રમાદ ઊડે (૪) ક્યાવ ઊડે (૫) ચેલને સિધર કરે (૬) શ્વ ઘ્વ પાણે (૭) સત્તવચ્ચન જોડે, (૮) દત્તવત્ત અકરે, (૯) અદ્વચર્ પાણે, (૧૦) પરિમક ઊડે (૧૧ થી ૧૫) મોચ મણુ, માણુ, રસના, રપર્ષના એ પાંચ ઈદિયો વસ કરે (૧૬ થી ૧૮) મન વચ્ચન અને ક્યાવના ત્રણ ચોત વસ કરે (૧૯) કમ ઉપકરણ ઉપચોત સહિત લે અને મુકે (૨) સુધ કુચ્ચન ન કરે એટલે ચેલ અને તણુમથા જેવી નાનાં મીન પણ બતાવાથી લે અને રામે, એ ૨ પ્રકારે સવર થાય છે

x કેવળામ્બીએના મનોચોક્કની પ્રવૃત્તિ સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનના દેવને પ્રભાને ઉચર આત્મમાં વચનચોક્કની પ્રવૃત્તિ આત્માના તથા પ્રકારને ઉચર આત્મમાં અને ક્યાવેળીની પ્રવૃત્તિ ઉભયાર્થમાં આનેમાં ક્યાવ, કેવળાંબી ૨૫૬નામાં પ્રવાઈ શુભ કર્મમાંજ લેાય છે

વિશેષ રીતે સંવરના ૧૭ બેદ થાય છે. ૧ ધર્મા સમિતિ, ૨ ભાષા સમિતિ, ૩ એપણા સમિતિ, ૪ આદાન બંડ નિક્ષેપના સમિતિ, ૫ પારિહાવણિયા સમિતિ, એ પાંચ સમિતિ તથા ૬ મનગુપ્તિ ૭ વચનગુપ્તિ ૮ કાયાગુપ્તિ એ ત્રણ ગુરિત મળી આઠ પ્રવચન માતાને પાળે, ૯ ક્ષુધા, ૧૦ તૃપા, ૧૧ શીત, ૧૨ ઉષ્ણ, ૧૩ દંશમ સ (ડાંસ-મચ્છર) ૧૪ અચેલ, ૧૫ અરિત, ૧૬ સ્ત્રો, ૧૭ ચરિયા (ચાલવુ), ૧૮ નિસિહિયા (બેસવુ), ૧૯ શય્યા, ૨૦ આઠ્ઠાશ વચન, ૨૧ વધ, ૨૨ યાચના, ૨૩ અનામ, ૨૪ રોગ, ૨૫ તૃણ સ્પર્શ, ૨૬ મેલ ૨૭ સત્કાર પુરસ્કાર, ૨૮ પ્રત્તા, ૨૯ અજ્ઞાન, ૩૦ દર્શન એ ૨૨ પરિપહ છતે. ૩૧ ખતિ (ક્ષાતિ-ક્ષમા), ૩૨ સુત્તિ (નિર્ભક્તા), ૩૩ અજ્ઞવ (નિષ્કપટતા-સરળતા), ૩૪ મદ્દન, (દ્વામળતા), ૩૫ લાઘવ (લઘુતા) ૩૬ સચ્ચે (સત્ય), ૩૭ સયમ, ૩૮ તપ, ૩૯ ચિયાએ (ત્યાગ), ૪૦ બ્રહ્મચર્ય (શિયળ), એ દશ પ્રકારના યત્તધર્મને આરાધે, ૪૧ અનિત્ય, ૪૨ અશરણ્ય, ૪૩ સંસાર, ૪૪ એકત્વ, ૪૫ અન્યત્વ, ૪૬ અશુચિ, ૪૭ આસ્રવ, ૪૮ સંવર, ૪૯ નિર્જરા, ૫૦ લોડ, ૫૧ ભોધિનીજ, ૫૨, ધર્મ, એ બાર ભાવના ભાવે, ૫૩ સામાયિક, ૫૪ છેદોપસ્થાપનીય, ૫૫ પરિહારવિશુદ્ધ, ૫૬ સક્ષમ સપરાય, ૫૭ યથાખ્યાત, એ પાંચ ચારિત્ર પાળે.

એ સતાવન પ્રકારે સવર કરણી આદરવાથી આત્મારૂપી વહાણુર્મા આસ્ત્રરૂપી છિદ્રોર્માથી પાપરૂપ પાણી આવતું બધ થાય છે અને વહાણુ સસાર સસુદ્રને પેડે પાર સહિસલામત પહોંચે છે

૭ નિર્જરા તત્ત્વ.

આત્મારૂપી વહાણુર્મા કર્મ પાપરૂપી પાણી આવતું હતું તે તેા સવર કરણીરૂપી પાટીઆ આડા દષ્ટ રોક્યુ, પણ તે પહેલાં આવી ગયેલું પાણી ઉચેચીને વહાણુને પાણી વગરનું કરવું જોઈએ. તેા જ વહાણુ પેચે પાર પહોંચે માટે સંવચુકરણી આદરીને પૂર્વ કર્મનાં જે જે દળીયાં આત્મ પ્રદેશમાં છે તે દળીયાંને ખપાવી આત્માને મોક્ષ ગતિને યોગ્ય કરે તેને નિર્જરા તત્ત્વ કહે છે એ નિર્જરાના બાર પ્રકાર છે ૧ અણુસણુ-અન્ન વગેરે ચાર આહાર થોડા વખત અગર જાવજીવ લગી છોડે ૨ ઉજોદરી-આહાર અને ઉપકરણુ ઓછાં કરે, ૩ વૃત્તિ સંક્ષેપ-ભિક્ષાચારી એટલે ગોચરી કરે, ૪ રસપરિત્યાગ-રસનો ત્યાગ કરે; ૫ કાયકચેશ-કાયાને જ્ઞાન બુદ્ધિથી કષ્ટ આપે, ૬ પડિસંલીલુયા- આત્માને વશ કરે એ છ પ્રકાર બાહ્ય એટલે પ્રગટ તપ આદરે, ૭ પ્રાયશ્ચિત્ત-પાપનું નિવારણુ તે થયેલાં પાપોથી નિવર્તવા દુડ લે, (૮) વિનય નમ્રતા રાખે ૯ વૈયાવૃત્ય-ગુરુ વગેરેની ભક્તિ-સેવા કરે, ૧૦ સજ્જાપ-શાસ્ત્ર જાણે, ૧૧ ધ્યાન-શાસ્ત્રના અર્થની વિચારણા કરે, ૧૨ કાઉસ્સગ્ગ (કાર્યોત્સર્ગ) એ છ અભ્યંતર એટલે ગુપ્ત તપ છે કુલ ૧૨ બેદ નિર્જરાના છે તે આદરી આત્માર્મા રહેલાં કર્મનાં દળનો ક્ષય કરવો *

* નિર્જરા તત્ત્વનો વિશેષ વિસ્તાર પ્રથમ ખંડના ત્રીજા પ્રકરણુમાં 'તપાચાર'ના બેદ છે તેમાં છે.

૮ બંધતત્ત્વ.

જેમ ફળમાં પાણી માનીમાં ધાણ પુલમાં અતર તથા તેલ રહેલ છે તેમ જાતમ પ્રદેશ અને કમ' પુલ્કણ એક બીજામાં ન ધાણ રહેલ છે તેને બંધતત્ત્વ કહે છે એ નબં વત્તવા ચર પ્રકાર છે ૧ પ્રકૃતિબંધ, ૨ રિશતિબંધ ૩ અનુભાવબંધ ૪ પ્રદેશબંધ

પ્રકૃતિબંધ

પ્રકૃતિબંધ તે કમ'નો સ્વભાવ તથા પરિણામ હવે જાણે કમ' ઠેરથી રીતે જાણે છે અને તેનાં ફળ ઠેરથી રીતે જોવાય છે તે વસ્તુવે છે

૧ યાત્રાવરણીય કમ'—૭ પ્રકારે જાણે છે ૧ નાણુપશ્ચિમિય એ—યાત્રા તથા યાત્રીની નિંદા કરે ૨ નાણુનિન્દવણિયાએ—યાત્રીના ઉપકાર જોવાયે (હુપાયે) ૩ નાણુ આસાન-ધાએ યાત્રા તથા યાત્રીની આસાનના (અપમાન તિરસ્કાર) કરે, ૪ નાણુ અતરાએણુ—યાત્રીને તથા ધીખનારને અતરામ પાડે, ૫ નાણુ પશ્ચિએણુ—યાત્રી ઉપર દ્રેષ કરે, ૬ નાણુ વિષવખણુ જોએણુ—યાત્રી સાથે જોડા અગા વિખવાદ કરે એ ૭ પ્રકારે જાણેલા યાત્રા-વરણીય કમ'નું ફળ ૧ પ્રકારે જોાયે છે ૧ મતિ યાત્રાવરણીય—શુદ્ધિ નિર્મળ ન મહે, ૨ ક્રુત યાત્રાવરણીય—ઉપધેય ક્રુત નિમળ ન પામે, ૩ અવધિ યાત્રાવરણીય—અવધિ યાત્રા પામે નહિ, ૪ મનઃપવ યાત્રાવરણીય—મનઃ પવ યાત્રા પામે નહિ, ૫ ડેવજ યાત્રાવરણીય—ડેવજ યાત્રા પામે નહિ. ૬ ચેલાવરણુ—બહેરો હેલ, ૭ નેતાવરણુ—ખાંધો હેલ, ૮ પાણુવરણુ—શુદ્ધિ હેલ, ૯ રસાવરણુ—નોમડો—શુદ્ધિ હેલ, અને સ્વદા ન કહ્યું કહે ૧૦ કાષાવરણુ—કાષા ઠાન હેલ એટલે કાષા બહેર મારી નહ્યું હેલ.

૨ ઇનાવરણીય કમ'—૭ પ્રકારે જાણે છે તે જાએ જોઈ યાત્રાવરણીય કમ'નમના ને રીતે છે તે રીતે જાણી સમ્યક્તી ઉપર ઉતારવા હવે ૭ પ્રકારે જાણેલા ઇનાવરણીય કમ'ના ફળ ૬ પ્રકારે જોાયે છે ૧ ચક્ષુ ઇનાવરણીય ૨ અચક્ષુ ઇનાવરણીય, ૩ અવધિ ઇનાવરણીય, ૪ ડેવજ ઇનાવરણીય, ૫ નિદ્રા (મુખે જાગ્રત થાલ) ૬ નિદ્રા નિદ્રા (કુ.એ જાગ્રત થાલ) ૭ પ્રચ્ચા (નેદાં નેદાં નિદ્રા આવે) ૮ પ્રચ્ચા પ્રચ્ચા (તે રસ્તે ચાલ્યા આવે) ૯ ચિલ્લુનિદ્રા (આ નિદ્રા ૭ મંદિતે આવે તેમાં અર્ધાં વાસુદેવનું જળ હેલ. આ નિદ્રામાં ચરે તે નકર્મા જામ)

* ઠેલ સમયે ત્રીયે પ્રમણ્ણેના ૧ પ્રકારે યાત્રાવરણીય કમ'નાં ફળ જોાયે છે એમ જણાવ્યું છે

૧ શોત્ર આવરણુ ૨ શોત્ર વિગાન આવરણુ, ૩ નેત્ર આવરણુ ૪ નેત્ર વિગાન આવરણુ, ૫ ક્રાણુ આવરણુ ૬ ક્રાણુ વિગાન આવરણુ, ૭ રસ આવરણુ, ૮ રસ વિગાન આવરણુ, ૯ રપઠ આવરણુ, ૧ રપઠ વિગાન આવરણુ

વળી જીને સમયે ૫ પ્રકારે જોાયે છે એમ કહાયે છે ૫મ પ્રકાર—૧ મતિ યાત્રા-વરણીય, ૨ ક્રુત યાત્રાવરણીય, ૩ અવધિ યાત્રાવરણીય ૪ મન પવ યાત્રાવરણીય, ૫ ડેવજ યાત્રાવરણીય

—અનુવાક

પ્રકરણ ૨ જી સૂત્ર ધર્મ

૩ વેદનીય કર્મ—તેના બે ભેદ છે. ૧ સાતાવેદનીય, ૨ અસાતાવેદનીય સાતાવેદનીય કર્મ ૧૦ પ્રકારે બાધે છે. ૧ પાણાણુ કંપયાએ—પાણી (બે ધદ્રિય, તે ધદ્રિય, ચોરે દ્રિય) પર દ્યા લાવે, ભુયાણુ કંપયાએ—વનસ્પતિ પર અનુકંપા લાવે, ૩ જીવાણુ કંપયાએ—પચો દ્રિય જીવોની દ્યા લાવે, ૪ સત્તાણુ કંપયાએ—પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ અને વાયુની દ્યા પાળે, બહુણુ પાણાણુ ભૂયાણુ જીવાણુ સત્તાણુ અદ્ભુખણિયાએ—ઘણાં પ્રાણી, જૂન, જીવ અને સત્વને દુખ ન દે. ૬ અસોયણુએ—શોક ન ઉપજાવે, ૭ અઝુરણુએ—ઝુરણા (ત્રાસ) ન કરાવે, ૮ અટિપણુએ—રૂદન ન કરાવે, ૯ અપિટ્ટણુએ—મારે નહિ, ૧૦ અપરિતાવણુએ—પરિતાપ ન ઉપજાવે. એ દશ પ્રકારે બાધેલા સાતા વેદનીય કર્મનાં શુભ ફળ આઠ પ્રકારે ભોગવે છે ૧ મણુના સદા—મન પસંદ શબ્દ—રાગ રાગણી સાંભળે, ૨ મણુના રૂવા—મન પસંદ રૂપ—સ્ત્રી, નાટક વગેરે જીએ ૩ મણુના ગંધા—મન પસંદ ગંધ—અત્તરાદિ સુંધે ૪ મણુના રસા—મન પસંદ રસ—મિઠાઈ મેવા વગેરે ભોજન મળે ૫ મણુના ફાસા—મન પસંદ સ્પર્શ એટલે શય્યા, આસન, વગેરે મળે ૬ મનસુહયા—મન આન દમા રહે ૭ વચન સુહયા—વચન મધુર હોય ૮ કાય સુહયા—કાયા નિરોગી અને રનેરૂપવાન હોય

અસાતા વેદનીય કર્મ બાર પ્રકારે બાધે છે x ૧ પ્રાણી જૂત, જીવ, સત્વને દુખ ન દે. ૨ શોક કરાવે, ૩ ઝુરણુ કરાવે, ૪ રૂદન કરાવે, ૫ મારે, ૬ પરિતાપ ઉપજાવે એ છ રીતે સામાન્યપણે કરે અને છ રીતે વિશેષપણે કરે એમ બાર રીતે અસાતા વેદનીય કર્મ બાધે છે. તેનાં અશુભ ફળ આઠ પ્રકારે ભોગવે છે ૧ અમણુના સદા, ૨ અમણુના રૂવા, ૩ અમણુના ગંધા, ૪ અમણુના રસા, ૫ અમણુના ફાસા, ૬ મણુદુહયા—મન ઉદાસ રહે, ૭ વચન દુહયા—વચન કઠોર હોય, ૮ કાય દુહયા—કાયા રોગી ને કુરૂપ હોય, એ આઠ પ્રકાર સાતા વેદનીયથી બરોબર ઉલટા ગણવા

૪ મોહનીય કર્મ—છ પ્રકારે બાધે છે ૧ તીવ્ર ક્રોધ, ૨ તીવ્ર માન, તીવ્ર માયા, ૪ તીવ્ર લોભ, ૫ તીવ્ર દર્શન મોહનીય-ધર્મને નામે અધર્મ આચરણુ કરવાથી, ૬ તીવ્ર ચારિત્ર મોહનીય અચારિત્રધારી અથવા કુચારેત્ર જેવા આચરણુ આચરવાથી, એમ છ પ્રકારે મોહનીય કર્મ બાધાય છે. તેના ફળ પાંચ પ્રકારે ભોગવે છે. ૧ સમ્યક્ત્વ મોહનીય ૨ મિથ્યાત્વ મોહનીય ૩ મિશ્ર મોહનીય ૪ કષાય મોહનીય ક્રોધાદિ ચાર કષાયવંત અગર અનતાનુબધી વગેરે સોળ કષાયવંત થાય, ૫ નોકષાય મોહનીય-હાસ્ય વગેરે નવ નોકષાયવંત થાય એ પ્રમાણે પાંચ પ્રકારે અથવા વિસ્તાર કરીએ તો ૩ દર્શન મોહનીય ૧૬ કષાય મોહનીય અને, ૯ નોકષાય ચારિત્ર મોહનીય કુલ ૨૮ પ્રકારે મોહનીય કર્મનાં ફળ ભોગવે છે

૫ આયુષ્ય કર્મ—કુલ ૧૬ પ્રકારે બાધે છે. તેમાં નારકીનું આયુષ્ય ચાર પ્રકારે બાધે છે ૧ મહાર ભયાએ—છએ કાયાના જીવોની જેમાં સદા હિંસા થયા કરે તેવાં કામ કરવાથી,

x ક્રોધ બાર પ્રકાર આ પ્રકારે ગણે છે. ૧ પરદુખણુએ, ૨ પરસોયણુએ, ૩ પરઝુરણુએ, ૪ પરપિટ્ટણુએ, ૫ પરપરિવાવણુએ, ૬ પરપરિવાવણુએ, ૭ બહુણુ પાણાણુ ભૂયાણુ જીવાણુ સત્તાણુ દુખણુએ, ૮ સોયણુએ, ૯ ઝુરણુએ, ૧૦ તિપણુએ, ૧૧ પિટ્ટણુએ, ૧૨ પરિતાવણુએ

૨ મહાદેવશ્ચર્યાએ—મહાધોતી, અથવા મોટા પાપ પર પરિમલનો સમ્મ રામે, ૩ કુષ્ઠિમાહારેણ—મલ માંસનો આહાર કરવાથી ૪ પચિન્દિવ વહેણ પચેદિવ છવોની ધમ કરવાથી. તિલમનુ આયુષ્ય ચાર પ્રકારે ભવિ છે ૧ માધ્યમયાએ—કપટ સદિત ભૂકુ મોલે, ૨ નિવર્ગિતયાએ—નિવિદા (મદા) જ્ઞાનાન્ન હોવ ૩ અધિવ પચણેવા—ભૂકુ મોને ૪ કુલ્લોરે કુલ્લોરે—ખેટાં વેાષ ને ખેટાં માપ રામે મનુષ્યનુ આયુષ્ય ચાર પ્રકારે ભવિ છે ૧ ૧૪૦-ભૂંચાએ—સ્વભાવથી જ નિષ્કષ્ટી ૨ ૧૪૪ વિષ્ણુયાએ—સ્વભાવથીજ વિનીત ૩ સાહ્યોસયાએ—સરળ અથવા જ્ઞાણ, ૪ અમર્યજ્ઞિયાએ—ધર્મારદિન. દેવતાનુ આયુષ્ય ચાર પ્રકારે ભવિ છે ૧ સરામ સજ્મેર્ષ—સજ્મ પામે પણ સરીર તથા શિષ્ય વગેરે પર મમત્વભાવ રામે, ૨ સજ્મયા-સજ્મેર્ષ—માવકર્તા મત પામે, ૩ ભાવતવોક્ષમેર્ષ—ચાનરદિત તપ કરે ૪ અશમ નિભ્ભયાએ—પરતપણે દુઃખ સહે પરતુ સમભાવ રામે.

એ રીતે ચાર ઋતિનુ આયુષ્ય ૧૬ પ્રકારે ભવિ છે અને તેનાં ફળ તે તે ઋતિનાં આયુષ્યપરે ભોગવે છે તેના ૪ પ્રકાર છે (૧ ૨) નરક અને દેવતાનુ આયુષ્ય જન્મ-૧ છ ૬ નર વપ ને અત્યુદ્દત્ અધિકનુ અને જલુષ્ટ ૩૩ સાચોપમ ને પૂર્વ કોટીનો ત્રીનો ભાગ અધિકનુ (૩ ૪) તિલમનુ અને મનુષ્યનુ આયુષ્ય જન્મ-૧ અત્યુદ્દતુ, જલુષ્ટ તણ ૧૫ ને પૂર્વ કોટીનો ત્રીનો ભાગ અધિક એટલુ ભોગવે છે.

૬ નામ કમ્-તેના ૧ શુભનામ ૨ અશુભ નામ એવા એ જોડ છે શુભનામ ચાર પ્રકારે ભવિ છે ૧ કાપલુયાએ—કાપલ્પી સરળતા રાખે, ૨ 'ભાષુ યુષાએ—ભાષાની સરળતા રામે, ૩ આયુષ્યયાએ—મનની સરળતા રામે ૪ અવિસવામણા જ્ઞેજેણુ—વિભવાઈ અમ્મ રદિત પ્રવને એ શુભ નામનાં ફળ ચોઢ પ્રકારે ભોગવે છે ૧ ઇશ્વાસદા—છટ એટલે મનોઈ ઠ ૬, ૨ 'ઇશ્વા રવા—મનોઈ ૧૫, ૩ 'ઇશ્વા ત્થા'—મનોઈ તથ, ૪ ઇશ્વા રસા મનોઈ ૨૬, ૫ 'ઇશ્વા હાસા'—મનોઈ ૨૫૪, ૬ 'ઇશ્વા ત્થ'—મનોઈ ચાથ, ૭ 'ઇશ્વા દિષ'—સખાકારી આયુષ્ય, ૮ 'ઇશ્વા ધાવજે'—તેના સરીરની ધાવવળના મનોઈ હોવ, ૯ 'ઇશ્વા જ્ઞેજેજીતી—મનોઈ જ્ઞેજ ધીર્વિ' ૧ 'ઇશ્વા ઉશ્વ' કમ્ જમ વીરિષ પુરિસાધાર ૫ કમને મનોઈ એટલે ધરિષ્ણ, ઉશ્વાણુ, કમ્ જમ વીવ પુશ્વાધાર અને પરાકમ (કોઈ નીજ પડી છે તે દેવતાની ઇચ્છા ધાવ તે, 'ઉશ્વણુ તેને લેવ જ્ઞુ તે કમ, તેને ઉપાસી તે નર, ઉપાસીને મોગ રથજ સરીર પર લેવાં તે વીવ ઉપાસી લઈ મામનુ તે 'પુશ્વાધાર અને ધારિતે રથજ જ્ઞેજ નરોપર મુજ્ઞાં તે 'પરાકમ' એ ૭ શુભ મથે ૧૧ ઇશ્વા સરવા—મધુર સ્વર ૧૦૦ સ્વર (આવન) સાંભળવું લોગીતે મથે ૧૨ કૃત સરવા—વદન સ્વર, ૧૩ પિપ સરવા—પ્રિય સ્વર ૧૪ મલુના સરવા મનોઈ સ્વર. એ ચોઢ પ્રકારે ભોગવે છે

અશુભનામ કમ ચાર પ્રકારે ભવિ છે (૧) કાપલુયાએ—કાપાની વજા (૨) ભાષુ યુષાએ—આની વજા—કોણવચન (૩) આવાયુષ્યાએ મનની વજા મનની પદીન્ય (૪) વિસવામણા જ્ઞેજેણુ—કામક કરે એ ચાર પ્રકારે ભવિ છે અને તેનાં ફળ ચોઢ પ્રકારે ભોગવે છે ૧ અભિજ્ઞા સદા' ૨ અભિજ્ઞા રવા' ૩ અભિજ્ઞા તથા ૪ અભિજ્ઞા રથા ૫ અભિજ્ઞા હાસા ૬ અભિજ્ઞા ત્થ' ૭ અભિજ્ઞા દિષ ૮ અભિજ્ઞા ધાવજે ૯ અભિજ્ઞા રસેજીતી ૧ અભિજ્ઞા ઉશ્વ' કમ્ જમ વીવ પુરિસાધાર ૫ કમને ૧૧ ક.જુ સરવા ૬૪૫

વચન, ૧૨ દીણુ સરયા'—દીનવચન ૧૩ 'અણિઠું સરયા'—કઠોર વચન, ૧૪ 'અકંત સરયા'— આપ્રય શબ્દ એ પ્રમાણે ૧૪ રીતે ભોગવે છે

નામકર્મની ૯૩ અથવા ૧૦૩ પ્રકૃતિ થાય છે—૪ ગતિ, ૫ જ્ઞાન, ૫ શરીર, ૩ શરીરના અંગોપાંગડું ૫ શરીરનાં અધન, ૫ શરીરનાં સંધાનન, ૬ સંઠાણ, ૬ સંધયણ, ૫ વર્ણ, ૨ ગધ, ૫ રસ, ૮ સ્પર્શ, ૪ અનુપૂર્વી (ચર ગતિની) ૨ વિહાયોગતિ (શુભ વિહાયોગતિ તે ગધહસ્તી તથા રાજહંસ જેવી ચાલ અને અશુભ વિહાયોગતિ તે ઊટ જેવી ચાલ.) એ પ્રમાણે પાંચઠે પિંડપ્રકૃતિ ધર્મ, ૬૬ પરાધાત નામ-પોતાના શરીરથી સર્પની પેઠે બીજાની ધાત થા, ૬૭ ઉશ્વાસ નામ, ૬૮ અગુરુધનુનામ, (જેઠાના ગોળા જેવું શરીર છતાં પુલ જેવું લાગે), ૬૯ આતાપ નામ-સૂર્યની પેઠે તેજસ્વી, ૭૦ ઉદ્યોત નામ-ચંદ્રની પેઠે શીતળ, ૭૧ ઉપધાત નામ-પોતાના શરીરથી રોજની પેઠે પોતે જ મરે, ૭૨ તીર્થકર નામ, ૭૩ નિર્માણ નામ, ૭૪ ત્રસ નામ, ૭૫ બાદર નામ. ૭૬ પ્રત્યેક નામ, ૭૭ પર્યાપ્ત નામ, ૭૮ સ્થિર નામ, ૭૯ શુભ નામ, ૮૦ સૌભાગ્ય નામ, ૮૧ સુસ્વર નામ, ૮૨ આદેય નામ, ૮૩ જશોકીર્તિ નામ, ૮૪ સ્થાવર નામ, ૮૫ સૂક્ષ્મ નામ, ૮૬ સાધારણ નામ, ૮૭ અપર્યાપ્ત નામ, ૮૮ અશુભ નામ, ૮૯ અસ્થિર નામ, ૯૦ દૌર્ભાગ્ય નામ, ૯૧ દુસ્વર નામ, ૯૨ અનાદેય નામ, ૯૩ અજશોકીર્તિ નામ, એ ૯૩ પ્રકૃતિ નામ કર્મની થાય છે આમાં અધનની પાચના બદલે ૧૫ પ્રકૃતિ ગણતાં ૧૦૩ પ્રકૃતિ થાય છે

૭ ગોત્ર કર્મ—તેના ૭ ગોત્ર અને નીચ ગોત્ર એવા બે ભેદ છે ૭ ગોત્ર આઠ પ્રકારે બાંધે છે ૧ જ્ઞાન અમયેણુ—જ્ઞાન એટલે માતાના પક્ષનું અભિમાન ન કરે, ૨ કુલ અમયેણુ—કુલ એટલે પિતાના પક્ષનું અભિમાન ન કરે, ૩ બલ અમયેણુ—બળ એટલે અમયેણુ—પરાક્રમનું અભિમાન ન કરે, ૪ રૂપ અમયેણુ—રૂપનો મદ ન કરે, ૫ તવ અમયેણુ—તપશ્ચર્યાનો મદ ન કરે, ૬ સૂચઅમયેણુ—સૂત્રગ્રાન એટલે યુદ્ધિનો ગર્વ ન કરે, ૭ લાભ અમયેણુ—લાભનો મદ ન કરે. ૮ ઇસ્સરિય અમયેણુ—અશ્ચર્યાનો મદ કરે નહીં એ

૬ અંગ ૮ છે ૧ મસ્તક, ૨ છાતી, ૩ પેટ, ૪ પીઠ, ૫-૬ બે હાથ, ૭-૮ બે જાગ, આંગળાઓ વગેરે ઉપાંગ કહેવાય છે, અને નખ વગેરે અંગોપાંગ કહેવાય છે

× શરીરને ગ્રહણ કરવા યોગ્ય પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરી એકત્ર કરે તે સંધાતન અને બાંધીને સ્થિર કરે તે બધન કહેવાય છે.

* જે કર્મ જીવને બીજા લવમાં લઇ જાય તે અનુપૂર્વી કહેવાય

‡ નામકર્મની ૯૩ પ્રકૃતિમાં બધન નામકર્મના ૫ ભેદ જ ગણવામાં આવ્યા છે પરંતુ વિસ્તારથી બધન નામકર્મની ૫ ના બદલે ૧૫ પ્રકૃતિ ગણવામાં આવે છે ત્યારે નામકર્મના ૧૦૩ ભેદ થાય છે. તે ૧૫ ભેદ નીચે મુજબ છે

- (૧) ઔદારિક ઔદારિક બધનનામ (૨) ઔદારિક તૈજસ બધનનામ (૩) ઔદારિક કામણ બધનનામ (૪) વૈક્રિય વૈક્રિય મધનનામ (૫) વૈક્રિય તૈજસ બધનનામ (૬) વૈક્રિય કામણ બધનનામ (૭) આહારક આહારક બધનનામ (૮) આહારક તૈજસ બધનનામ (૯) આહારક કામણ બધનનામ (૧૦) ઔદારિક તૈજસ કામણ બધન (૧૧) વૈક્રિય-તૈજસ-આહારક કામણ બધનનામ (૧૨) આહારક તૈજસ કામણ મધન (૧૩) તૈજસ તૈજસ બધન (૧૪) તૈજસ કામણ બધન (૧૫) કામણ કામણ બધન

આઠ પ્રકારે શુભ જોત્ર બાધિ, તેનાં ફળ પણ એજ રીતે આઠ પ્રકારનાં ભોજવે છે ૧ બ્રહ્મવિસિદ્ધિયા ઉત્તમ ભક્તિ પામે. ૨ કુશ વિસિદ્ધિયા ઉત્તમ કુળ પામે. ૩ બ્રહ્મવિસિદ્ધિયા-ભારે ભગવાન માવ, ૪ રૂપ વિસિદ્ધિયા-અતિ રૂપવત હોય. ૫ તવ વિસિદ્ધિયા-તપશ્ચ યરથીર માવ. ૬ સુવ વિસિદ્ધિયા-સુવ્યાનમાં વિદ્વાન હોય. ૭ સાક્ષવિસિદ્ધિયા-આઠે તે વસ્તુનો સાક્ષ પામે. ૮ ઇશ્વરિય વિસિદ્ધિયા-મોઠા સમુદાય એટલે પરિવારનો પ્રદેશ બને એ આઠ પ્રકારના સાક્ષ ભોજવે છે

નીચ જોત્ર કર્મ આઠ પ્રકારે બાધિ, તે ઉચ્ચ જોત્રમાં કલા પ્રમાણે પણ કર્મ અભિમાન ન કરે એમ છે ત્યાં અભિમાન કરે એમ સમજવું એ આઠ પ્રકારે નીચ જોત્ર બાધ્યર્થ ફળ પણ ઉચ્ચ જોત્રથી વિપરીત રીતે ભોજવે. ઉચ્ચ જોત્રમાં ઉત્તમતા મળે છે અને નીચ જોત્રમાં એજ બાધ્યત્વની હીનતા-નીચતા મળે છે એમ સમજવું

૮ અતરાય કર્મ-પાંચ પ્રકારે બાધિ છે ૧ ઘનાતરાય-કોઈને ઘન આપવામાં હરમ કરે. ૨ સાધાતરાય કોઈની અલકમાં હરમ કરે, ૩ ભોજાતરાય કોઈને ખાનપાન જેવી ચીજોની અતરાય પાડે. ૪ ઉપભોજાતરાય-કોઈને વસ્ત્રા ભૂષણ જેવી ચીજોની અતરાય પાડે ૫ વીર્ણાતરાય કોઈને ધમ બધાન કરવા ન દે અથવા સવમ ન કરવા દે એ પાંચ પ્રકારે બાધિયા અતરાય કર્મનાં માઠાં ફળ પાંચ પ્રકારે ભોજવે છે તે ખજુ બાધ્યા પ્રમાણે જ ભજ્યર્થ ૧ ઘનાતરાય-ઘન હાઈ થોડે નહિ ૨ સાધાતરાય-સાક્ષ મેળવી થોડે નહિ, ૩ ભોજાતરાય અન્નાદિ જેવી એક વખત ભોજવી યજ્ઞવારી ચીજો ભોજવી થોડે નહિ, ૪ ઉપભોજાતરાય-વસ્ત્રાદિ જેવી વારવાર ભોજવી યજ્ઞાય એવી ચીજો ભોજવી થો નહિ ૫ વીર્ણાતરાય ધમ બધાન તપ સવમ કરી થો નહિ. એ પ્રમાણે ૮ કર્મ બાધ્યત્વની તથા તેનાં ફળ ભોજ્યવધની રીતે બજ્યવો.

યાનાતરણીય કર્મની ૬ ઘનાતરણીય કર્મની ૬ વેદનીય કર્મની ૨૨, મેઘનીય કર્મની ૬ આયુષ્ય કર્મની ૧૬ નામ કર્મની ૮ જોત્ર કર્મની ૧૬ અને અતરાય કર્મની ૫ એ સ્વ મળી ૮૫ પ્રકૃતિઓ આઠ કર્મ બાધ્યત્વની બધ વળી યાનાતરણીયની ૧, ઘનાતરણીયની ૬ વેદનીયની ૧૬ મેઘનીયની ૫, આયુષ્યની ૪ નામની ૨૮ જોત્રની ૧૬ અને અતરાયની ૫ મળી ૬૭ પ્રકૃતિ, આઠ કર્મના ફળ ભોજ્યવધની બધ એમ ૮૫૪૩

* આજકાલ ઠેરઠાક લોકો પ્રજાભારી સાધુને ઘન દેવાનો મના કરે છે, અને ઠેરઠા વળી પચ મહાન્નધારી સાધુ સિવાય બીજાને ઘન દેવાનો મના કરે છે એ અને ઘનાતરાય કર્મ બાધિ છે શ્રી સાધ્યાત્ર સૂત્રમાં કયું છે કાન્દિ સહ ઘન આપવાનાં ૭ પ્રકાર કરે છે તેને દિલકા કહેયે અને દિલકાને ઘન આપવાનો ૭ નિયમ કરે છે તેને અતરાય પાઠ્યાર જ્યને

ગાથા—જ ય વાર્ષ પસંસતિ યદમિચ્છતિ પાપિબ્યા, ॥

જ ય વાષ્ણા પડિસેદ્ધિ, અતરાય કરંતિ સ ॥

કે ઉપરોક્ત આઠ મેળાગ માવડી કોઈને ભેગ ઉપભોજ ઉપાગે તો અતર ૬૫ નિષ્પત્તે ઊગને તો તે અતરાય કર્મ નહિ.

મળી એકંદર ૧૭૮ પ્રકૃતિ છે પણ તેમા નામકર્મની ૧૦૩ પ્રકૃતિઓ વિસ્તારે કહી છે તે મેળવીએ તો ૨૮૧ પ્રકૃતિ થાય છે એ પ્રમાણે આઠ કર્મની પ્રકૃતિનો અધ નેને પ્રકૃતિમધ કહે છે.

(૨) સ્થિતિ અધ

(૨) સ્થિતિ અધ હવે આઠે કર્મની સ્થિતિનો કાળ કહે છે. ૧ જ્ઞાનાવરણીય, ૨ દર્શનાવરણીય, ૩ અતરાય એ ત્રણ કર્મની સ્થિતિ, જવન્ય અંતમુહુર્તની અને ઉત્કૃષ્ટી ત્રીશ ક્રોડાક્રોડ સાગરોપમની છે તે ત્રણે કર્મનો અખાધાકાળ ત્રણ હજાર વર્ષનો છે

૪ સાતા વેદનીય કર્મની સ્થિતિ જધન્ય ૨ સમયનો (ધરિયા વહિયા ક્રિયા આશ્રયે ગણ્યતા) અને ઉત્કૃષ્ટ ૧૫ ક્રોડાક્રોડ સાગરની છે અખાધાકાળ કરે તો જધન્ય અંતમુહુર્ત અને ઉત્કૃષ્ટો દોઢ હજાર વર્ષનો છે અસાતા વેદનીય કર્મની સ્થિતિ જધન્ય ૧૨ મુહુર્તની અને ઉત્કૃષ્ટી ત્રીશ ક્રોડાક્રોડ* સાગરની છે. એનો અખાધાકાળ જવન્ય અંતમુહુર્તનો ઉત્કૃષ્ટો ત્રણ હજાર વર્ષનો છે. ૫ મોહનીય કર્મની સ્થિતિ જધન્ય અંતમુહુર્તની ઉત્કૃષ્ટ ૭૦ ક્રોડાક્રોડ સાગરોપમની છે તેનો અખાધાકાળ જધન્ય અંતમુહુર્ત, ઉત્કૃષ્ટો સાત હજાર વર્ષનો છે ૬ આયુષ્ય કર્મની સ્થિતિ, ચારે ગતિની સ્થિતિ મતાવી છે તે પ્રમાણે જાણવી નારકી દેવતાની સ્થિતિ જ ૦ ૧૦ હજાર વર્ષની, ઉત્કૃષ્ટ ૩૩ સાગરોપમની-મનુષ્ય તિયંચની સ્થિતિ જ ૦ અંત ૭૦ ૩ પદ્યની, અખાધાકાળ જ ૦ અંતમુહુર્તનો ૭૦ સંખ્યાતા વર્ષના આયુષ્યવાળાને ભોગવાતા આયુષ્યના ત્રીજાં નવમા, ૨૭ મા ભાગનો યાવત અંતિમ આયુષ્ય અંતમુહુર્ત રહે તેના પછી ત્રીજા ભાગનો જાણવો અને અસંખ્યાતા વર્ષના આયુષ્યવાળાને અખાધાકાળ ૬ મહિનાનો જાણવો (૭-૮) નામ અને ગોત્ર કર્મની સ્થિતિ જધન્ય આઠ મુહુર્તની ઉત્કૃષ્ટી ૨૦ ક્રોડાક્રોડ સાગરોપમની છે તેના અખાધાકાળ બે હજાર વર્ષનો છે એ પ્રમાણે આઠ કર્મની સ્થિતિ અધ તેને સ્થિતિમધ કહે છે

૩ અનુભાગ અધ

(૧) જ્ઞાનાવરણીય કર્મે આત્માનો અનત જ્ઞાનગુણ ઢાંક્યો છે. (૨) દર્શનાવરણીય કર્મે આત્માનો અનત દર્શન ગુણ ઢાંક્યો છે (૩) વેદનીય કર્મે આત્માનું અનંત અવ્યાખાધ આત્મિક સુખ રોક્યું છે મોહનીય કર્મે આત્માના અનત ક્ષાયિક સમકિતનો ગુણ રોક્યો છે ૫ આયુષ્ય કર્મે આત્માનો અક્ષય સ્થિતિનો ગુણ રોક્યો છે ૬ નામકર્મે, આત્માનો અમૂર્તિપણનો ગુણ રોક્યો છે ૭ ગોત્ર કર્મે આત્માનો અચરુલ્લઘુ ગુણ રોક્યો છે ૮ અંતરાય કર્મે આત્માનો અનત આત્મિક શક્તિનો ગુણ રોક્યો છે કર્મેનો રસોદય બે પ્રકારે થાય છે અભવ્ય તથા એકે દ્રિયાદિ જીવાને તીવ રસોદય હોવાથી તેઓ પરાધીન થઈ આત્મિક ગુણોને પ્રગટ કરવામાં અસમર્થ બનેલા છે અને જે ભવ્ય જીવાના રસોદય મદ પડતા જાય છે તે અકામ નિર્જરા કે સકામ નિર્જરાથી જેમ જેમ કર્મેના રસ પાતળા પાડે છે, તેમ તેમ હૃદયવતને પ્રાપ્ત થતા થતા સમ્પૂર્ણ આત્મિક ગુણોને પ્રગટ કરી દે છે

† કર્મ આધ્યા પછીથી તે ઉદય આવે । એટલે તેના કાળ ભોગવવા પડે) ત્યાં લગીનો કાળ તે 'અખાધાકાળ' કહેવય એટલે કર્મ અધિવુ અને તે ભોગવવુ એ બેની વચ્ચેનો કાળ. * શ્રી પદ્મવણા સૂત્રમાં એક સાગરોપમના ૭ ભાગ કરીએ તેમાંના ૩ ભાગ અને એક પદ્યનો અસંખ્યાનમો ભાગ ઉણાની કહી છે તે એકેંદ્રિય આશ્રયી જાણવી

૪ પ્રદેશબંધ

આઠે ક્રમોના પ્રદેશ (કર્મ પુદ્ગલોનાં સ્થિતિ) આત્મપ્રદેશની સાથે કેવા પ્રકારે સંબંધિત છે તે દર્શાવવા દ્વારા દર્શાવે છે ૧ જેમ સ્વની* આઠે વાણી આત્મવાથી સ્વની પ્રકાશ મહ પદ છે તેમ ગાંધવરણીય કર્મના અગાધનથી આત્માનો ગાંધવ પ્રકાશ મહ રહે છે ૨ જેમ આજિા પર પાટો બાધવાથી પદાર્થો દેખી શક્યા નથી, જ્યારે રંગીન ચરમા આત્મવાથી વિપરીત રંગનો ભાસ થાય છે તેમ દર્શનાવરણીય કર્મના પદ્ય કે ચરમાને લીધે પદાર્થો દેખી શક્યા નથી જ્યારે દેખે છે તો યજ્ઞતત્ત્વ સમજાઈ જાય નથી ૩ જેમ મધ ચોખડેલી તલવાર આઠવાથી પ્રથમ સકળ મીઠાશ સાથે પણ ધાજીથી મઠા કુ પદાર્થક નીવડે છે તેવીજ રીતે સાતાવેન્નીયમાં કુબ્ધ જીવો કિમ્બિ સુખોન્ન્યાં કુબ્ધ થવાથી મઠા કુ ખ પ્રાપ્ત કરી લે છે અને અરીણથી પરમાયેશ તલવાર આઠવાથી પૂર્વ પશ્ચાત્ જ્ઞાન પ્રકારે કુ ખ થાય છે તેજ પ્રમણ્ણે અસાતાવેન્નીય કર્મ નાશિતા અને જ્ઞાનવર્તા જ ને વખત કુ ખ જાય છે ૪ જેમ દારીયો સુધ જુખ વિસરી જાય ભૂથી જાય છે તેમ મેઠ્ઠનીય કર્મના ઉલ્લખી જીવ આત્મ જ્ઞાન ભૂથી વિશ્વાસ પરિણામી થઈ પુદ્ગલનાં બની જાય છે, ૫ જેમ જેલમાં પડેલ મનુષ્ય પશ્ચેજ જમનાવમન કરી શકેલો નથી તેમ આકુબ્ધ કર્મના જ્ઞાનથી જીવ દેહરથી કારામકર્મ દેહાઈ રહે છે ૬ જેમ ચિત્ર કાર મરજીમાં જાને તેવાં ચિત્ર વિચિત્ર ચિત્રો બનાવે છે તેમ નામકર્મના ચોક્ષથી વિચિત્ર પ્રકારનાં કરીયે અને નાનદેવિષ રૂપો ધારણ કરે છે ૭ જેમ કુશાર એકજ ગાદીમાંથી અનેક પ્રકારનાં વાસણો બનાવે છે તેમ ચોક્ષકર્મના જ્ઞાનથી એક જ પ્રકારના કરીયે કરી અનેક વિધ જાલિનો અનુભવ કરે છે અને ૮ જેમ રાગની આગા થઈ કે અમુક મનુષ્યને અમુક રકમ જાપતી ખતા સમરી (કોશાખ્યક) આપે ત્યારે જ તેને લાભની પ્રાપ્તિ થઈ શકે, તેવી જ રીતે સત્તામાં તો સર્વ જીવની પાસે સર્વ સુખો પ્રાપ્ત કરવાની શક્તિ છે પરંતુ અજ્ઞાન કર્મના જ્ઞાનથી ધરિજીત વસ્તુ પ્રાપ્ત કરી શકતી નથી, આ પ્રમણ્ણે અધ્યમપ્રદેશની સાથે કર્મપ્રદેશનો સંબંધ થવાથી આઠવા કર્મ પુદ્ગલો (પ્રદેશ)ના જ્ઞાનુદ્ધાર અસરક વિચિત્રતા પામે છે

એ ચારે બંધ ઉપર દર્શાવે—૧ સુઠ મેથી વચેરે ચીજો નાખીને બાહુ બનાવ્યો તે બાહુ વાણુ, પિત્ત વચેરેનો નાશ કરે તે તેની પ્રાપ્તિ (સ્વભાવ) ક્ષેવણ. ૨ તે બાહુ એક મહિનો એ મહિના એમ જેટલો સમય તે ને તે સ્વરૂપે રહે તેને રિશ્તિ (કાળનું પ્રમાણ) ક્ષેવણ. ૩ તે બાહુ કમો, મીઠો કે તીખો હોય તે રસ (અનુભવ) ક્ષેવણ. અને ૪ તે બાહુમાં કોઈ શેષા જગને પરિણામે નીપળ્યે, કોઈ નહુ જગને પરિણામે નીપળ્યે એવ બાહુ વિનેનું દબ્ધ જોખાવવાવણનું જે પ્રમાણ (પ્રદેશ)ને પ્રદેશબંધ ક્ષેવણ છે એ દર્શાવતી ચારે બંધનું સ્વરૂપ સમજાવુ

* ગાંધવ વરણીય કર્મને કોઈ જાનતા પાયા સમ્બાન કહે છે અને દ્ધ નાવરણીય કર્મને રાગના દારપણ જ્ઞાન કહે છે

૯ મોક્ષ તત્ત્વ

બધનો પ્રતિપક્ષી મોક્ષ છે. ચારે બધથી બંધાઈ રહેતો જીવ, તમામ કર્મબધથી છૂટી મુક્ત થાય તેને મોક્ષ કહે છે એ મોક્ષ ચાર પ્રકારે મળે છે. શ્રી ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રના ૨૮મા અધ્યયનમાં કહ્યું છે કે —

નાષેણ જાણઈ માવે, દસણેણ ય સદ્દહે ।

ચરિત્તેણ ય ગિણ્દાહ, તવેણ પરિસુજ્ઞઈ ॥ ૨૬૫॥

અર્થ—૧ સમ્યગ્ જ્ઞાને કરીને, નિત્ય અનિત્ય, શાશ્વત અશાશ્વત, શુદ્ધ અશુદ્ધ, હિત અહિત, લોક અલોક, આત્મા અનાત્મા, ઇત્યાદિ સર્વ વસ્તુઓનું સ્વરૂપ જાણે, ૨ સમ્યગ્ દર્શને (સમ્યકવે) કરીને, જ્ઞાનવડે જે સ્વરૂપ જાણ્યું છે તેને તથાસ્પે સાચું કરીને ધ્રુવ માને, તથા શંકા વગેરે દોષ રહિત રહે, ૩ સમ્યક્ ચારિત્ર વડે, દર્શને કરીને જે જે ધ્રુવ માન્યું છે તેમાંથી આત્મહિતકર-મોક્ષદાતા માલૂમ પડે તેને આચરણમાં ઉતારે, અને છેડવા યોગ્ય હોય તેને છોડે, ચારે ગતિમાંથી તરી પાચમી મોક્ષ ગતિએ પહોંચવાના ઉપાય આદરે, ૪ તપે કરીને, ચારિત્ર વડે જે જે ઉપાયો આદર્યા છે તે વધતા જતા શુદ્ધ ઉત્સાહથી નિભાવી પાર પાડે, એ ચાર કારણથી મોક્ષ મળે છે * મોક્ષ શાસ્ત્રના પહેલાજ સૂત્રમાં કહ્યું છે કે—“સમ્યગ્દર્શનજ્ઞાન ચારિત્રાણિ મોક્ષમાર્ગઃ” અર્થાત્ સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન અને સમ્યક્ચારિત્ર એ ત્રણે મળી મોક્ષનું સાધન છે એ ચારમાંથી જ્ઞાન અને દર્શન એ બંને તો આત્માના અનાદિ અનત ખાસ નિઝ ગુણો છે, તે મોક્ષ ગયા પછી પણ સર્વકાળ શાશ્વત રહે છે એ બંને ગુણો સહચારી હોય છે જેમ સૂરનો તાપ અને પ્રકાશ એક બીજાને છોડીને રહી શકતા નથી તેમજ સમ્યગ્દર્શન અને સમ્યગ્જ્ઞાન એક બીજા સિવાય રહેતાં નથી અર્થાત્ જ્ઞાન વિના દર્શન નહિ અને દર્શન વિના જ્ઞાન નહિ । એ બંનેને નિર્મળ કરી સંપૂર્ણતા પ્રાપ્ત કરવાના સાધન ચારિત્ર અને તપ છે. એ બંને ગુણો સાદિ સાંત છે અર્થાત્ મોક્ષપ્રાપ્તિ થતા સુધી તેની આવશ્યકતા છે. ઉપર્યુકત ચારે પ્રકારના ગુણારાધનથી જ મોક્ષ પ્રાપ્ત થાય છે

નવતત્ત્વની ચર્ચા

દ્રવ્યાર્થિક નયની અપેક્ષાએ વિચાર કરીએ તો, નવે તત્ત્વનો સક્ષેપમાં, એ તત્ત્વમાં સમાવેશ થાય છે (૧) જીવ, (૨) અજીવ જીવ છે તે સદા જીવ જ છે, અને અજીવ છે તે સદા અજીવ જ છે બાકીના સાત તત્ત્વો પર્યાયાર્થિક નયની અપેક્ષાએ વિચારતાં જીવ અને અજીવ એ બેમાં સમાય છે કારણ કે તે સાતે તત્ત્વો એ બેમાંથી ઉત્પન્ન થયા છે પ્રથમ એ સાતમાંના પુણ્ય, પાપ, આસ્રવ અને બંધ એ ચારનો મુખ્યતાથી ને ગૌણતાથી વિચાર

* મોક્ષ તત્ત્વનો વિશેષ વિસ્તાર પ્રથમ ખડના ત્રીજા પ્રકરણમાં છે

। સમ્યગ્દર્શનની પ્રાપ્તિ પહેલા જે મતિ આદિ અજ્ઞાનરૂપે જીવોમાં હોય છે તે ત્રિશ્યદ્રષ્ટિની નિવૃત્તિથી સમ્યગ્રૂપે પરિણુત થઈ જાય છે એટલે તે મતિ આદિ જ્ઞાન કહેવાય છે

કરીએ. એ ચાર તત્ત્વ મુખ્યતાએ તો અણવમાંથી ઉત્પન્ન થયાં છે એ ચારે ક્રમ' હવવા
 છે અને તેને સમગ્રી' હવ જ નિપજન કરે છે અને હવે મહેતાં જેવાં એ દરમી રપી પુણ્યએ
 છે હવે મૌલ્યતાએ વિચારીએ તો એ ચારે તત્ત્વ હવના પર્વાવર્માં પણ મળે છે પણ એ
 ચાર તત્ત્વોનું નિમ્ન સ્વરૂપ વિચારીએ તો તે ચારે તત્ત્વ હેવ (હેવવા યોગ્ય પદાર્થ) છે કારણ
 કે એ ચારે તમે તેવાં હોય તો એ ક્રમ'નો નામ કરે છે અને સમગ્રી' હવ જ (ક્રમ'રહિત
 હવ—સસારી હવ જ) એ ચાર તત્ત્વોને નિપજાવી હો છે હવ અને અણવના સમોત્તથી
 એ ચારે તત્ત્વ નિપ? છે જાણીનાં સવર, નિર્જરા અને મોક્ષ એ ત્રણ, ધર્મ'તત્ત્વ છે અને
 હવના નિમ્નગુણી ઉત્પન્ન થાય છે મારે તેને હવ કહેવા. વળી સમગ્ર નવની અપેક્ષાએ
 વિચારીએ તો એ ત્રણ તત્ત્વોનો સ્વભાવ આક્રમાંથી ક્રમ'રૂપ પુણ્યોને દૂર કરવાનો છે
 મારે પુણ્ય સમોત્તથી પુણ્યની પદ્ય કહી શકાય, સવર, નિર્જરા અને મોક્ષના ઉપાધન
 મારો આક્રમાંના શુદ્ધ આવે છે તેથી આક્રમાં (હવ) છે તે આક્રમાં સાથે જે ક્રમ છે તેને
 દૂર કરવા અને નવા ન આવવા દેવાં મારે તે આવે ઉત્પન્ન થાય છે તે આવમ આક્રમાં
 પુણ્ય સમોત્તથી હેવાથી પુણ્યથી તણાય જેમ કંઠવાણે માણસ દહી કહેવાય તેમ શુદ્ધ
 અવદારની મુખ્યતાએ તો ધર્મ' તત્ત્વ જ છે હવના નિમ્નગુણની પેઠા છે અને આથી છે
 મારે નિમ્ન નવની અપેક્ષાએ એ ત્રણ તત્ત્વને છર તણવાં એ પ્રમાણે નવતત્ત્વનો એ તત્ત્વ
 (હવ અને અણવ) માં સમાવેશ થયે જુન, પાપ, આમવ અને નામ તત્ત્વમાં જે ક્રમ'
 પરમાણ્યો છે તેનું ઉપાધન કારણ પુણ્ય છે અને નિમિત્ત કારણ હવના વિગર ભવ છે તે
 ન ને હો છે તેમાં ઉપાધન કારણ ક્રમ' રૂપે પરિણમે મારે જા' અણવ તત્ત્વની મુખ્યતા છે
 પ્રમ—હવના અણ્યમ યોગને આસર કહે છે તેમાં મારે આસરને હવ મળે તો શુ
 હરત છે !

સમાધાન્ય હવના અણ્યમ ભાવ તે આમવનું કારણ છે કારણમાં ક્રમ'નો ઉપચાર કરવાથી
 અણ્યમ ભવને આમવ કહેવાય છે પણ આમવ એટલે ક્રમ'ની આતક તે ક્રમ'નું ઉપાધન કારણ
 પુણ્ય છે અને નિમિત્ત કારણ હવ. અણ્યમ ભાવ છે અને ક્રમ' વિના અણ્યમ ભાવ ઉત્પન્ન
 થાયજ નહિ જે ક્રમ' વિના અણ્યમ ભાવ ઉત્પન્ન થાય તો સિદ્ધ ભવવાન (? ક્રમ'રહિત છે તે
 ને પણ આસર થાય, પણ સિદ્ધ ભવવાને તો કહી પણ આસર લાગુ નથી એ
 વિચારણાથી નિમ્ન ભાવ છે કે છર અને ક્રમ'નો સત્તેજ અનવરિત્તિગથી છે અને સમગ્રી'
 હવ આસરને પ્રલભ કરે છે તેનું મુખ્ય ઉપાધન કારણ ક્રમ' જ છે મારે આસર પણ અણવ
 છે કોત્ર પદ્ધતિમાં ઉચ્ચ આણ્યાર અનિ છે પાણી નરી તે પ્રમાણે આસરનો નિમ્નથી
 ક્રમ' અણવ છે અને અવદારથી નિમિત્તરૂપે ક્રમ' હવ છે અર્થ ઉપાધન કારણ હવ છે
 ત્યાં તે તત્ત્વની મુખ્યતા છે જ નેનાં ઉપાધન કારણ પુણ્ય છે ત્યાં અણવ તત્ત્વની મુખ્યતા
 ક્રમ'ની ઉપાધન કારણ ક્રમ'રૂપે પરિણમે છે તેથી તેની મુખ્યતા સમજવી અને નિમિત્ત
 કારણ ક્રમ' ઉપ? એટલે પુત્રી અવ તથા તેની મૌલ્યતા સમજવી પણ એકાંતર અર્થ ઉપાધન નહિ

સાત નવ

નવની વ્યાખ્યા ૧ અનત પર્માત્મા વસ્તુઓમાંથી જેમ એક વિદ્યો પદને
 મહુ કી અવ પર્મા તથા ઉચ્ચની અવ ઇન્દ્રિયે પદ્યકનું ? વનુન કરું તેનું અવ

નય છે ૨ પ્રમાણનો અશ તે નય ૩ નયવાદ એટલે અપેક્ષાવાદ ૩ નયવાદ એટલે વિચારોની મીમાંસા. ૫ ઢાઇ પણ વિષયનું સાપેક્ષપણે નિરૂપણ કરનાર વિચાર એ નય. આમ વિદ્વજ્જનોએ નયની જુદી જુદી રીતે વ્યાખ્યાઓ કરેલી છે.

સામુચ્ચયે (સામાન્યપણે) નયના જે પ્રકાર છે ૧ વ્યવહારનય—જે વડે વસ્તુનું બાહ્ય સ્વરૂપ જાણવામાં આવે તથા જે અપવાદ માર્ગમાં લાગુ પડે તે વ્યવહારનય, અને ૨ નિશ્ચય નય—જે વડે વસ્તુનું અભ્યંતર સ્વરૂપ જાણવામાં આવે તથા જે ઉત્સર્ગ માર્ગમાં લાગુ પડે તે નિશ્ચયનય વિશેષપણે નયના ૭ પ્રકાર છે — ૧ નૈગમનય, ૨ સંગ્રહનય, ૩ વ્યવહારનય, ૪ ઋણસૂત્રનય, ૫ શબ્દનય, ૬ સમભિરૂઢનય અને ૭ એવજ્જુતનય એ સાતે નયોનું સ્વરૂપ કહે છે.— ૧ નૈગમનય—“ન ઇકો ગમો વિકલ્પો યસ્ય સ નૈગમ” પૃથક્ પૃથક્ સામાન્યવિશેષયોર્ગ્રહણાત્” અનેક પ્રકારથી સામાન્ય અને વિશેષ ગ્રહણ કરવાથી નૈગમ કહેવાય છે. એક ગમથી નહિ પણ અનેક ગમથી, અનેક પ્રકારથી અને અનેક માર્ગથી જે નય ઢાઇ પણ વસ્તુને માને છે તે નયને નૈગમનય કહે છે નૈગમનયવાળો સામાન્યને માને એટલે ઢાઇ પણ વસ્તુમાં તેના નામ અશ માત્ર ગુણ હોય તો પણ તેને પૂર્ણ વસ્તુ માને, વળી વિશેષને પણ માને એટલે ઢાઇ પણ વસ્તુમાં તેના નામ પ્રમાણે પૂર્ણ ગુણ હોય તો પણ તે વસ્તુ માને ગયા કાળમાં કામ થઈ ગયું તેને, વર્તમાન કાળમાં કામ થાય છે તેને અને આવતા કાળમાં કામ બનશે એ ત્રણે કાર્યને સત્ય માને નૈગમનવાળો નિક્ષેપા ચારે માને.

૨ સંગ્રહનય—સંગ્રહાતિ વિશેષાન્ સામાન્યતયા સત્તાયાં ક્રોડી કરોતિ યઃ સ સમ્રહ અર્થાત્ વિશેષ પદાર્થોને જે સામાન્યપણે ગ્રહણ કરી લેવો તેનું નામ સંગ્રહનય જેમકે એક નામ લેવાથી તે નામને સર્વગુણ, સર્વપર્યાય, અને સર્વ પરિવાર સાથે ગ્રહણ કરે થોડામાં ધણું સમજે, ઉદાહરણ—ઢાઇ શાહુકારે તેના નોકરને કહ્યું કે ‘દાતણુ લાવો’ ત્યારે નોકરે એક ‘દાતણુ’ શબ્દના અનુસારે, દાતણુ, પાણીનો થોડો, આરિસો, દાલિયો, દંતમજન, સળી, સુરમો વગેરે વસ્તુ લાવી મૂકી વળી શેઠે કહ્યું કે ‘પાન લાવો’ એટલે તેણે પાન, સોપારી, કાથો, ચૂનો, મસાનો વગેરે આણી આગળ મૂક્યું એ પ્રમાણે ઢાઇએ બગીચાનું નામ લીધું તો સંગ્રહનયવાળો ઝાડ, ફળ, પુત્ર, વગેરે તમામ સમજે છે. સંગ્રહનયવાળો સામાન્યને માને છે પણ વિશેષને બનાવતો નથી એ નયવાળો ત્રણ કાળની વાત માને અને નિક્ષેપા ચારે માને દ્રવ્યોના સમુહોમાંથી જે બધાને લાગુ પડે એવી સામાન્ય સત્તા બતાવે તે સંગ્રહનય જેમકે લોકમાં જ દ્રવ્ય અને અનોકમાં એક દ્રવ્ય તેથી દ્રવ્યત્વથી લોક અને અનોકનું એકત્વ બતાવે, ઘણા મનુષ્યો હોય તેમાં મનુષ્યત્વથી સર્વ મનુષ્યોનું એકત્વ બતાવી દીએ, સર્વ જીવોને એક જીવ શબ્દથી બોલાવે.

* દરેક નય વસ્તુમાં પોતપોતાનો અશ બતાવે છે, સર્વનયોના સર્વ અંશોનો સમન્વય કરવો તેનું નામ સ્યાદ્વાદ અને સ્યાદ્ વાદ અપેક્ષાવાળું હોઇને વસ્તુ સ્વરૂપ બરાબર બતાવી શકે છે માટે તે પ્રમાણ રૂપ છે એકજ નયના અભિપ્રાયનો આગ્રહ અને મીજ નયોના અભિપ્રાયનો નિષેધ તે કુર્તય (મિથ્યાત્વ) છે એક નય પોતાનો અભિપ્રાય બતાવીને બીજી નયોના નિષેધ ન કરે તે સુનય છે અને તે સ્યાદ્વાદમાં દાખલ થઇ શકે છે.

૩ વ્યવહારનય—યિ વિશેષતયૈષ સામાન્યમવહર્તિ મન્યથે યાઽસૌ વ્યવહાર
 અર્થાત્ સામાન્યને વિશેષતયા મહત્ત્વ કસ્તુ તે વ્યવહારનય. સમદનપથી મહત્ત્વ કરેલા પરથીને
 વિધિપૂર્ક સિન્ન ક્ષિત કરે તેને વ્યવહારનય કહે છે આ નયવાલો વસ્તુના માત્ર સ્વરૂપના
 યુક્તેને તે વસ્તુ માને પ્રમુખ્ય દેખાવ વેટના યુક્તેને માને પણ અકરના ધરિણામેળી વ્યવહાર
 નય વાગાને કષ જર નહ તેની ઘટિ તેા આચાર ક્રિયા અને પ્રક્રિય તરફ હેમ છે એ
 નેમનય વાગાને આંતરિક યુક્તે વિના માત્ર યુગના અથ માત્રની તથા સમદનપવાળને
 વસ્તુની જ્ઞાની જર છે તેમ વ્યવહારનયવાગાને ક્રિયા તથા આચારનો જર છે ઉદાહરણ—
 વ્યવહારમાં કોલક કળી પોપટ લીસો અને હસ ધોત્રા દેખાવ છે તેથી વ્યવહારના વનો
 કોલકને કળી પોપટને લીસો અને હસને ધોત્રા એમ એક રચના માનશે. (નિમનનયથી
 વિચારીએ તેા કરેકમાં પાંચે રજ છે) વ્યવહારનયવાલો સામાન્યને નહી માને પણ વિજ્ઞાને
 માને, ત્રણે કાગળી વાકાને માને, અને નિશ્ચેષા ચારે માને, સમદનપવાલો જેને છબ એમ
 એક સખ્ધથી જોવાવે તેમાં વ્યવહારનયવાળા છવોમાં યુક્તસ્થાન ભેદે ભુઠી ભુઠી ભાતવા અન
 દારવળા છવેની સિન્નતા બતાવે છે

૪ કાશુસ્તનય—શ્ચજુ ધર્તેમાનમેષ સૂચયતિ ઘસ્તુતયા ચિક્ષ્ણપયતિ યા સ શ્ચ
 સૂચકો શ્ચે ક્યવહારજુ સૂચકો—જે કુખ્યતયા વતમન કાગળા ડબ્બો જ રીકર
 કરે છે તે, કાશુ એટલે સરળ, સુખ એટલે સુખન અથવા ભવત્વન અર્થાત્ સરળ સિન્ન.
 એ નયવાળાનો સદા સરળ વિચાર રહે છે સામાન્યને નહી માને વિશેષને માને જુ
 અને જીવિષ્ણકાગળી વાકાને અણુકપયોની ભણે માત્ર જનમાન કાગળી વાકાને જ
 મહત્ત્વ કરે છે ઉદાહરણ—કોઈએ કશું કે સો વા' પહેલાં સેનિના (મહેરો) ની ઘટિ થઈ
 હતી, તથા સો વા' પછી સેનિયાની ઘટિ થશે. એ જને વાકાને એ નયવાલો નિષ્કાર
 અને નકામી સમજે છે કારણકે જુત અને જીવિષ્ણકાગળી વાકાથી આત્મી યુ મનમ
 કરી કે એ તો આકાશના પુષ્ક જેની વાત છે એ નયવાલો ચાર નિશ્ચેષમાંથી એક જન
 નિશ્ચેષાને માને દર્શાવ—કોઈ શેઠ સામાયિકમાં જોડા હતા તેવામાં તેમને કોઈ જોવારથ
 આપ્યુ ત્યારે સેનિના દીકરાની વધુ કે જે વગળ્ય અને વિચક્ષણ હતી તેણે જવાબ કીધો
 કે શેઠ મમારને પેર જોડા ખરીદવા જવા છે તે ભિચારો મમારને ત્યાં જઈ આવ્યો
 અને કહેવા લાગ્યો કે જાણ શેઠ મમારની કુકાને છે નહ. ત્યારે વધુએ કશું કે શેઠ
 અધીની કુકાને સુઠ કહેવા જવા છે વગી ગીની કુકાને ત્થ આવ્યો ત્યાં પણ શેઠ મમા
 નહિ તેથી મમારની કહેવા લાગ્યો. જઈ અને નહકે આંટા લા મહે ખરાવો છે.
 શેઠ આં છે તે મહેરમાની કરી સાચે સાચુ મહેા એવામાં તો શેઠનું સામવિકે પે
 મધુ અને સામવિકે પારી શેઠ જા ર આપ્યા વધુ ઉપર નારાજ થઈ કહેવા લાગ્યો કે
 તમે આરમાં મમાં જાને જા સા મહે મારી કે વિનય સ્વદિત વધુએ કશું કે સામવિકે
 મેા મેા આપનું મન મમાર અને અધીની કુકાને પર નહેતુ મધુ યુ કે સામવિકે
 શેઠ આમજ પામી મેાના કે હા મન તો મધુ હતુ આ તમને યી રીને માત્રમ મધુ કે
 તે મેાથી આપની અજ મેટા ઉપરથી. * એ દર્શાવ પ્રમાણે સજુમજ નયવાલો વતમન
 કાગળા જાવનેજ મહ માને છે

* કોઈ કહે છે કે—વધુને ભવિત સમાજ યાન મધુ હતુ

ગાથા:—વત્થ ધ મલંકારં, ઇત્થિઓ સયણાણિ ય ।

અચ્છંદા જે ન ભુજંતિ, ન સે ચાહ ત્તિ બુચ્ચહં ॥

દશ વ૦ અધ્ય ૨ ગાથા ૨

અર્થ—જે સર્વ સંસાર છોડીને ત્યાગી બન્યા છે તેઓ ઉત્તમ વસ્ત્ર-ભૂષણ-સ્ત્રી-શ્યા ધત્યાદિ ભોગવતા તો નથી પણ ભોગવવાની અભિલાષા કરે છે તેને ત્યાગી કહેવા નહી.

ગાથા:—જે ય ક તે પિણ મોણ, લદ્દે વિ પિટ્ઠિ કુવ્વહં ।

સાહીણે ચચઈ મોણ, સે હુ “ચાહ” ત્તિ બુચ્ચહં ॥૩॥

દશ વ૦ સૂ. અધ્ય. ૨

અર્થ—જે ગૃહસ્થાવાસમાં રહીને વલ્લભકારી, પ્રિયકારી, ધર્મિષ્ઠ ભોગનો સભોગ મળ્યો છે છતાં ભોગવતો નથી, તેને ત્યાગી કહેવો આ વચન ઋજુસૂત્ર નયના આધારે બંધુવુ ઋજુસૂત્ર નયવાળો ફક્ત ભાવ નિક્ષેપ જ સત્ય માને છે.

(૫) શબ્દ નય—કાલર્લિંગવચનૈર્વાચકેન શબ્દેન તુલ્યં પર્યાયમેદેઽપિ એકમેવ વાચ્યં મન્યમાનઃ શબ્દો નયઃ—પર્યાય ભેદ હોવા છતાં પણ જે કળ (લિંગ વાચક શબ્દોને એક રૂપે માનવા તે શબ્દ નય, કોઈ વસ્તુનું જે નામ હોય તે નામના શબ્દના અર્થને જ ગ્રહણ કરે. એક વસ્તુનાં ઘણાં નામો હોય તો તે નામોના શબ્દના અર્થ ઉપરના અર્થને જ શબ્દ નયવાળો ધ્યાનમાં રાખે છે જુદા જુદાં નામના શબ્દોના અર્થ પ્રમાણે તે વસ્તુમાં ગુણ છે કે નહિ તે શબ્દ નવાળો જોતો નથી પણ મૂળ નામને જ માને છે પ્રદ્રનાં શકેદ્ર, પુરંદર, શચિપતિ દેવેદ્ર વગેરે ઘણાં નામો છે છતાં તે બધા શબ્દોનો એક ‘ધંદ્ર’ નામનો જ અર્થ ગ્રહણ કરે છે. જુદાં જુદાં નામના શબ્દોના જુદા જુદા અર્થને ગ્રહણ કરે નહી શબ્દ નયવાળો, લિંગ શબ્દમાં ભેદ માનતો નથી સામાન્યને નહિ પણ વિશેષ ગ્રહણ કરે વર્તમાન કાળની વાતને માને, અને ચાર નિક્ષેપમાથી ફક્ત ભાવ નિક્ષેપને માને શબ્દ નયમાં ફક્ત શબ્દનું વિશેષ ગણ્ય લીધું છે.

૬ સમભિરૂઠ નય—સં સમ્યક્ પ્રકારેણ યથાપર્યાયેરૂઠમર્થ તથૈવ મિન્નવાચ્યં મન્યમાન સમભિરૂઠો નયઃ—સમ્યક્ પ્રકારથી યથારૂઠ અર્થને તે જ પ્રકારે મિન્ન વાચ્ય જે માનવું તે સમભિરૂઠ નય શબ્દમાં આરૂઠ થઈ વ્યુત્પન્નભેદે તેનો અર્થ કરે એટલે શબ્દના અર્થ પ્રમાણે ગુણ હોય તો માને શબ્દના અર્થ પ્રમાણે વસ્તુમાં પણ ગુણ પ્રગટ્યો ન હોય, પણ કષ્ટંક ઓછો હોય તોએ માને, એમ ધારે કે પૂર્વ ગુણ કનારેક પ્રગટશેજ જેમકે—અરિહત ભગવાનને પહેલા પ્રકરણમાં ‘સિદ્ધ’ ગણ્યા તે, સમભિરૂઠ નય પ્રમાણેનું વચન ગણ્યું, શબ્દ નય કરતા ‘સમભિરૂઠ નય,’ માં એટલું વધારે છે કે છઠા નયવાળો શબ્દના અર્થને કાયમ કરે છે (સ્થાપે છે) ઉદાહરણ,—ધંદ્રનું નામ શકેદ્ર ત્યાજે માને કે જ્યારે સિદ્ધાસન પર બેસી પોતાના શક્તિથી ન્યાય કરે, અને સર્વે દેવતાઓને પોતાના હુકમ ચલાવે તે જ પ્રમાણે હાથમાં વજ્ર લઇ દેવતાઓના બડને મટાડે તો જ ‘પુરંદર’ માને ધંદ્રણીઓની સમામા બેસી બત્રીસ પ્રકારના નાક જુએ ત્યારે ‘શચિપતિ’ છે એમ માને અને સામાનિક, આત્મરક્ષક વગેરે દેવતાઓની સમામા બેસે ત્યારે જ ‘દેવેન્દ્ર’ માને.

સમીપતઃ નવવાલો, સિત્ત સખ્દમા બેઠ માને છે સામાન્ય નહિ માને પણ વિસ્તારને માને વતમાન કાળની જ વખતને માને અને ચારમારી એક ભાવ નિષ્કેપને જ માને છે

૭ એવ જુન નય—ભૂતશમ્બોઽપ્રય મુલ્યયાધી પયયયા યાચકે શમ્બે યો મ્બુ-સ્પષ્ટિરૂપો વિષમમાનોર્થોઽસ્તિ તથા ભૂતતુલ્યાઽયક્રિયાફરિણમેય યસ્તુ યસ્તુવમ્બન્ય માતઃ પદમૂલો નયા—જૂત ય ક તુલ્ય અર્થનો વાયક છે એટલા માટે ? કળા વિષમન અર્થનો વાયક તે અને અર્થાક્રમકારીમાં જરાભરી રાખે છે તેને એવજૂનય કહે છે વસ્તુનું જેવું નામ તેવું જ તેનું શબ્દ અને પરિણામની ધારા પણ તેની જ એ પ્રમાણે ત્રણે ભાગત સમૂહમાં દેવ તેને જ માને વસ્તુ પેલાના ગુણમાં પૂર્ણ દેવ તે ગુણ પ્રમાણે ૧ ક્રિયા કરે તે વસ્તુના દ્રવ્ય, ગુણ પર્વાય, તથા વસ્તુના ધર્મો સર્વે ત્રણેય દેવવામાં આવે તેને જ એવજૂન નવવાલો વસ્તુ તરીકે સ્વીકારશે. સમૂહ ગુણમાંથી એક અથવા પણ કમી કસી તો તેને વસ્તુ નહિ કહે. આ નવવાલો સામાન્યને ન માને પણ વિસ્તારને જ માને ફક્ત વતમાન કાળની વાતને ૧ માને, અને ચારમારી એક ભાવ નિષ્કેપને જ માને છે. દ્રવ્યાત સોદ્ર જો કે સિદ્ધાસન પર બેસીને તથા તો કરે છે, પણ તેનું મન દેવોમાંથી દેવ તો તે વખતે તેને સોદ્ર ન કહેતાં સચિપ્ત કહેવો. એ પ્રમાણે સર્વે રથજો સમગ્ર થેતુ વસ્તુના ૧૧૦ ઉપયોગ દેવ તે પ્રમાણે જ કરે અસખ્યાત પ્રદેશ ગુણને ધર્માસ્તિશાય દ્રવ્ય દેવ તો જ તેને ધર્માસ્તિશાય દ્રવ્ય માને પણ મેચાર પ્રદેશને ધર્માસ્તિશાય દ્રવ્ય ન માને. આ નવવાળાની દ્રષ્ટિ ફક્ત ઉપયોગ તરફ જ રહે છે સાધનિર્ધાર્ય બોધા શેષની વડુંનું દ્રવ્યાત પણ કોઈ અહીં આપે છે

સ્યાત નય પર દૃષ્ટાત

હવે સાવે નય ઉપર સમુચ્ચાર (એક સાથે) દર્શાવ કહે જ. કોઈએ કોઈને પૂછ્યું કે અર્ધ તમે ક્યાં રહો છો ? ત્યારે તેને કહ્યું કે હું લોકમાં રહું છું ત્યારે અર્ધક નેત્રમ નવ વાક્યો મેં સાંભળે કે મોઠ તો ત્રણ છે તેમાં તમે ક્યાં લોકમાં રહો છો. ત્યારે શુદ્ધ નેત્રમ નવ વાક્યો જવાબ દીધો કે હું ત્રીણ લોકમાં રહું છું વળી પૂછ્યું કે, ત્રીણ લોકમાં તો કોઈ સમુ અધ અધ્યાય છે વર્ધા તમે ક્યાં કોપ સમુ માં રહો છો ? એને કહ્યું કે હું અધ દાર્ધમાં રહું છું વળી એને પૂછ્યું કે તમુ દોષમાં તો ખજા યેત છે તમે ક્યાં યેતમાં રહો છો ? ત્યારે વિશુદ્ધ નેત્રમ નવ વાક્યો મેં સાંભળે, હું ભાતજેતમાં રહું છું વળી પૂછ્યું કે જરૂર યેતમાં તો જ ખડક છે તમે ક્યાં ખડકમાં રહો છો ? ત્યારે અતિ શુદ્ધ નેત્રમ નવ વાક્યો મેં સાંભળે કે હું દર્શિજ કરતના અધ અધમાં રહું છું વળી પૂછ્યું કે અધ અધમાં તો ખજા રેષ છે તમે ક્યાં રેષમાં રહો છો ? ત્યજ દીધો કે હું મનપ રેષમાં રહું છું વળી પૂછ્યું કે મનપ રેષમાં તો ખજા આમે છે તમે ક્યાં આમમાં રહો છો ? જવાબ દીધો કે હું રાજવી નવરીમાં રહું છું વળી પૂછ્યું કે રાજવી નવરીમાં તો રૂઝ પાયા (૫) છે તમે ક્યાં પાયામાં રહો છો ? જવાબ દીધો કે હું નાગધ પાયામાં રહું છું વળી પૂછ્યું કે નાગધ પાયા તો સાધ અધ કડક પડ છે તમે ક્યાં રા ? ? છો ? જવાબ દીધો કે હું વનયા પરમા ૧ ૨ એટલા ૧૭ માં ના ૧૦૫ નવ વાક્યો આપવો અપ પર-ત્યારે જન્મ નવ વાક્યો નવ વાક્યો ૧૦૫ પરમાં તો ખજા ખડક છે તો એમ કહે કે ૩

મારા મિષ્ટાના જેટલી જગામા રહુ છું. ત્યારે વ્યવહાર નય વાળો બેલ્યો કે, તમે તમારા બધા મિષ્ટાનામા રહો છો ? જવાબ દીધો કે મારા શરીરે જેટલા આકાશ પ્રદેશ ગ્રાહણ કર્યા છે તેટલામા રહું છું. ત્યારે ઋજુ સૂત્ર નય વાળો બેલ્યો કે શરીરમા તો હાડ, માંસ, ચામડી, કેથ, વગેરે છે, અસંખ્ય સૂક્ષ્મ, સ્થાવર કાય અને બુદ્ધિ વાયુ કાય વગેરે જીવો છે, તથા બેષદ્રવ્ય (કરમીઆ) પ્રમુખ ઘણા રહે છે, તેટલા માટે એમ કહ્યો કે મારા આત્માએ જેટલા આકાશ પ્રદેશ અવગાહ્યા (ગ્રાહણ કર્યા) છે, તેમા હું રહુ છું, ત્યારે શબ્દ નય વાળો બેલ્યો કે, આત્મ પ્રદેશમા તો ધર્માસ્તિત્વ વગેરે પાચે અસ્તિત્વના અસંખ્ય પ્રદેશ છે, તેથી એમ કહ્યો કે, હું મારા સ્વભાવમા રહું છું. ત્યારે સમભિગ્ધ નય વાળો બેલ્યો કે સ્વભાવની પ્રવૃત્તિ તો ક્ષણે ક્ષણે બદલે છે, વળી તેમા યોગ, ઉપયોગ લેશ્યા વગેરે ઘણી વસ્તુ છે, માટે એમ કહ્યો કે હું મારા નિજાત્મ ગુણમા રહુ છું. ત્યારે છેવટ એવંભૂત નય વાળો બેલ્યો કે, નિજાત્મ ગુણમા તો જ્ઞાન દર્શન અને ચારિત્ર એ ત્રણ છે અને પ્રમુખે કરમાયું છે કે એક સમયે બે ઠેગણે ઉપયોગ રહી શકે નહિ માટે એમ જ કહ્યો કે હું મારા શુદ્ધ નિજાત્મ ગુણનો જે વખતે જે ઉપયોગ પ્રવર્તે છે તેમા રહું છું. સાતે નયનું આ દ્રષ્ટાંત શ્રી અનુયોગદ્વાર સૂત્રમા બતાવ્યું છે

દ્રષ્ટાંત ખીજી—કોષ નૈગમ નયવાળો સુતાર, પાલી (અનાજ ભરવાનું લાકડાનું માપ) બનાવવાને માટે લાકડું લેવા જતો હતો, ત્યારે વ્યવહાર નયવાળો પ્રશ્ન કર્યો કે, કર્યા જાઓ છો ? સુતારે જવાબ દીધો કે પાલી લેવા જાઉ છું. તે પછી લાકડું કાપતી વેળા, લાકડું ઘષ્ટ પેર આવતી વેળા, પાલી બનવતી વેળા, એમ જે જે વખતે પૂછ્યું તે તે વખતે જવાબ દીધો કે પાલી બનાવુ છું જ્યારે એવો જવાબ સાલજ્યો કે ‘પાલી બનાવી’ ત્યારે વ્યવહાર નયવાળો ચૂપ રહ્યો. એ સમયે સંગ્રહ નયવાળો બેલ્યો કે અનાજનો સંગ્રહ કરો ત્યારે પાલી રહેજો, ઋજુસૂત્ર નયવાળો બેલ્યો કે ધાન્યનો સંગ્રહ કરવાથી પાલી કહેવાય નહિ, પણ ધાન્યનું તેનાથી માપ કરો ત્યારે પાલી કહેવાય શબ્દ નયવાળો કહે કે, ધાન્યનું માપ કરી એક પાલી, બે પાલી, ત્રણ પાલી એમ ગણો ત્યારે પાલી કહેવાય સમભિગ્ધ નયવાળો બેલ્યો કે કોષ કાયથી માપ થશે ત્યારે પાલી કહેવાશે. એવંભૂત નયવાળો કહ્યું કે, પાલીથી માપતી વખત તે માપમા ઉપયોગ હશે તોજ પાલી કહેવાશે એ પ્રમાણે અનેક દ્રષ્ટાંતોથી સાતે નયનું સ્વરૂપ જાણવું.

એ સાત નયથી સર્વ વસ્તુઓને માને તે સમકિતી ગણાય જે એક નયને જ માને અગ્ર કોષ વાનમા એક નય તાણે એને મિથ્યદ્રષ્ટિ જાણવો. કારણ કે એક વસ્તુથી પૂણું કાર્ય થતું નથી. દરેક કાર્ય નીપજાવવામા જેટલા જેટલા સયોગની જરૂર છે તેટલા તેટલા સયોગ મળે ત્યારે તે કાર્ય પૂણું નીપજે છે દ્રષ્ટાંત-કોષએ પૂછ્યું કે અનાજ શાથી ઉત્પન્ન થાય છે ? ત્યારે એકે જવાબ દીધો કે પાણીથી, ખીજાએ કહ્યું કે, પૃથ્વીથી, ત્રીજાએ-હળથી, ચોથાએ-વાદળથી, પાંચમાએ-ખીથી, છઠ્ઠાએ-ઋતુથી, સાતમાએ-નસીખથી નીપજે છે હવે કહ્યો કે સાત જવાબમાથી કયો જવાબ સાચો અને કયો જવાબ ખોટો કહેવાય ? જે સાતે વસ્તુ અલગ અલગ રહે તો કોષ પણ કાર્ય નીપજે નહિ તેથી દરેક વસ્તુ ખોટી ઠરી પણ સાતે વસ્તુ એકત્ર થાય તો કામ વખતસર સિદ્ધ થાય તેથી સાતે

ત્રીજા સાચી ઠરી એ ત્રમાણે હરેક કાર' સાત નવના સમાવયથી થાય છે એમ જાણી શકે તેમ જીવોના નિષ્ક્રમણની વચન છે.૫ તે જ સ્વ માન્યું

સાત નવમાં ૧ નૈમ ૨ સમક ૩ વ્યવહાર અને ૪ ઝાણુચર, એ ચાર નવ વ્યવહારમાં ગણાય છે. ૫ શબ્દ ૬ સમસિદ્ધ ૭ એવ શૂન એ ત્રણ નવ નિમયમાં ગણાય છે કેમ વખતે ઝાણુચર નવને પદ્ય નિમ્મમાં ગણે છે જેનાથી વસ્તુની મુખ્યતા (પ્રમુખ્ય યુજ્ય-માજ યુજ્ય) તરફ વિચારણા થાય તેને વ્યવહાર નવ અને જેનાથી વસ્તુના નિમ સ્વભાવ તરફ વિચારણા થાય તેને નિમ્મ નવ કહે છે

નવ તત્ત્વ ઉપર સાત નવ

(૧) જીવ તત્ત્વ-૧ નૈમ ૨ નવ વાળો-પર્માણિ પ્રાણુ, વચેરેના સમુદ્ધ વાણ પ્રયોગતા પુહ્લજોના સયોગનુ બનેશુ જે સરીર દેખાય છે તેને જીવ કહે છે જેમકે-જાણ, માથ, માથુજ વચેરે વસ્તુઓમાં જમનાતમન વચેરે દિશા દેખાય છે તેને જાન્ય કહે છે કે એ "જીવ" છે નૈમનવ વાળો એક જ સને પૂર્વ વસ્તુ માને છે અને કારણને કાર' માને છે ૨ સમક નવ વાળો-અસખ્યાત પ્રદેશી વ્યવહારના વાળી વસ્તુને "જીવ" કહે છે ૩ વ્યવહારનવ વાળો-ઈદિયોની સત્તા, દ્રવ્ય ચોચ, અને દ્રવ્ય ચોચના વ્યવહારમાં હોય તેને જીવ કહે છે જેમકે જીવ જીવો રજા પછી ઈદિયોની સત્તા રહેતી નથી ૪ ઝાણુચર નવ વાળો-ઉપયોગવતને જીવ કહે છે ૫ શબ્દનવ વાળો-અર્થ જીવને અર્થ મળે ત્યાં જીવ માને છે જેમકે જાવ પ્રાણથી જીવે તે જીવને યાન, જાન, સુખ વીજ ૬ સમસિદ્ધનવ વાળો શુદ્ધ સત્તાધારક યાનદિ નિમ યુજ્યમાં રમણ કરનાર શબ્દક સમ્બંધરોને જીવ માને છે ૭ એવશૂનનવ વાળો-સિદ્ધ સમ્બંધનવ જીવને ૮ 'જીવ' કહે છે

જીવ તત્ત્વ-જીવ તત્ત્વના મુખ્ય ૫ પ્રકાર છે ૧ પર્માણિજીવ, ૨ અપર્માણિજીવ, ૩ આકાશસ્થિજીવ, ૪ જાળ ૫ પુહ્લજાસ્થિજીવ એ પાંચ ઉપર સાત નવ સત્ય પાડે છે ૧ નૈમનવ વાળો જાનને પૂર્વરૂપે માનતો હોવાથી પર્માણિજીવના એક પ્રદેશને પણ પર્માણિજીવ માને છે કારણ કે તેના એક પ્રદેશમાં પણ ચરણસહાયની શક્તિ છે ૨ સમકનવ વાળો જીવ એટલે જાપમાં ચરણયુજ્યની શક્તિ પર્માણિજીવની છે તે ચક્ષુ કરતા પ્રયોગથી પુહ્લજને પર્માણિજીવ માને છે એ પ્રદેશદિ મદલ્ય કરતો નથી. ૩ વ્યવહારનવ વાળો-જીવ પુહ્લજની ચક્ષુ સક્ષિતમાં પદ્યુજ્ય કાનિ શક્તિ થાય છે તેને પર્માણિજીવ માને છે ૪ જાણ

× પદ્યુજ્ય દર્શન શક્તિનું વર્ણન—૧ સખ્યાત યુજ્ય અધિક ૨ અસખ્યાત યુજ્ય અધિક, ૩ જાનત યુજ્ય અધિક ૪ સખ્યાત જાણ અધિક ૫ અસખ્યાત જાણ અધિક ૬ જાનત જાણ અધિક તેથી ૮ રીતે ૭ સખ્યાત યુજ્ય દીન ૮ અસખ્યાત યુજ્ય દીન ૯ જાનત યુજ્ય દીન, ૧ સખ્યાત જાણ દીન ૧૧ અસખ્યાત જાણ દીન ૧૨ જાનત જાણ દીન એમ ત્રણ જોશ યુજ્ય આપથી અને ત્રણ જોશ જાણ આપથી એ ૭ જોશ અધિકના આપથી અને ૭ જોશ દીનના આપથી તે ૧૪૫૦ દર્શન શક્તિ ગણાય.

સૂત્રનય વાજો-જીવ તથા પુદ્ગલ જે વર્તમાન કાળમાં ધર્માસ્તિત્વના ચત્રણસહાય ગુણથી ભૂત કરે તેને ધર્માસ્તિકાય કહે છે જૂત ભવિષ્ય કાળને ચત્રણ કરતો નથી પણ શબ્દનય વાજો-દેશ પ્રદેશની અપેક્ષા રાખતો નથી. ધર્માસ્તિકાયના સ્વભાવ માત્રને જ ધર્માસ્તિકાય માને છે & સમભિરૂદનય વાજો ચત્રણ સહાય જે સ્વભાવિક ધર્માસ્તિકાનો ઉપકર છે તેને ધર્માસ્તિકાય કહે. અને જ એવંમૂતનય વાજો-સમભંગી સમનય ઈતિનાદીથી ધર્માસ્તિકાયના ગુણ સિદ્ધ કરી રહે એવો જ્ઞાની જ્ઞાતા હોય તેને જ ધર્માસ્તિકાય માને છે અધર્માસ્તિકા પર પણ સાત નય ધર્માસ્તિકાયનો પેઢે જ જાણવા તેમાં એટલું વિશેષ કે. જ્યાં ચનનસહાય ગુણ કહ્યો છે ત્યાં અધર્માસ્તિકાયનો સ્થિતિ ગુણ સમજવો. આકાશાસ્તિકાય પર જ નય—૧ નૈગમનય વાજો આકાશના એક પ્રદેશને આકાશાસ્તિકાય માને છે, ૨ સગ્રહનય વાજો સકંધ, દેશની અપેક્ષા રાખ્યા વિના ણગે લોણ, ણગે અલોણ અર્થાત એક લોકાકાશ, એક અનોકાકાશ એને આકાશાસ્તિકાય માને ૩ વ્યવહારનય વાજો ઉર્ધ્વ, અધો અને તિર્થક લોકના આકાશને આકાશાસ્તિકાય માને છે. ૪ ઋગ્વેદસૂત્રનયવાજો આકાશ પ્રદેશમાં જે સમયે જે વસ્તુ જે આકાશ પ્રદેશમાં હોય તેને આકાશ કહે જેમકે ઘટાકાશ પટાકાશ જે જીવ અને પુદ્ગલ રહે તેમાં પડગુણ હાનિ વૃદ્ધિના પ્રમાણે જે ક્રિયા કરે છે તેને આકાશાસ્તિકાય કહે છે ૫ શબ્દનય વાજો અવગાહ (અવકાશ) ક્ષણ વાળી પોત્તારને આકાશાસ્તિકાય કહે છે & સમભિરૂદનય વાજો વિગ્રસ ગુણને આકાશાસ્તિકાય કહે જ એવંમૂતનય વાજો આકાશાસ્તિકાયના દ્રવ્ય, ગુણ, પર્યાય, ઉત્પાદ, વ્યય ધ્રુવ, એ સર્વેના જ્ઞાયકનો તેમાં ઉપયોગ હોય ત્યારે આકાશાસ્તિકાય કહે છે.

કાળ પર સાત નય—૧ નૈગમનય વાજો-સમયને કાળ કહે કારણ કે ત્રણ કાળના સમયનો એક સરખો ગુણ છે ૨ સગ્રહનય વાજો-એક સમયથી માડીને કાળચક્ર લગીના

સપ્તભંગીની સમજણ—૧ પ્રત્યેક પદાર્થ પોતપોતાના દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર કાળ, ભાવની અપેક્ષાથી અસ્તિત્વ છે તેથી પહેલો ભગ 'સ્થાનસ્તિ' (સ્થાત્+અસ્તિ) ૨ એ જ પદાર્થ પર દ્રવ્ય, પર ક્ષેત્ર વગેરેની અપેક્ષાથી નાસ્તિ રૂપે છે તેથી બીજો ભગ 'સ્થાનાસ્તિ' (સ્થાત્+નાસ્તિ) ૩ સર્વ પદાર્થો પોતપોતાની અપેક્ષાથી અસ્તિત્વ છે અને પરની અપેક્ષાએ નાસ્તિ રૂપ છે તેથી 'સ્થાનસ્તિ નાસ્તિ' ૪ પદાર્થોનું સ્વરૂપ જેવું છે તેવું એકાંતપક્ષે કહ્યું જાય નહિ, કારણ કે અસ્તિ રૂપે કહે તો નાસ્તિ રૂપનો અભાવ થાય અને નાસ્તિ રૂપે કહે તો અસ્તિનો અભાવ થાય અથવા એકી સાથે બંને પક્ષની વાત થઈ શકે નહિ તેથી 'સ્થાનસ્તિત્વ' (સ્થાત્+અવત્કવ્ય) ૫ એક જ સમયમાં સર્વ સ્વપર્યાયોનો સદ્ભાવ અસ્તિત્વ રૂપે છે છતાં તે સર્વ ભાવ એકજ વખતે કહી શકાય નહિ તેથી 'સ્થાનસ્તિ અવત્કવ્ય' & એ પ્રમાણે એકજ સમયે નાસ્તિત્વના સર્વ ભાવો કહી શકાય નહિ તેથી 'સ્થાનાસ્તિ અવત્કવ્ય' ૭ પદાર્થના અસ્તિત્વ અને નાસ્તિત્વ બંને ભાવ તો એક જ સમયમાં એક સાથે છે પરંતુ એક સમયમાં એકી સાથે કહી શકાય નહિ, કારણ કે વાણી તો કર્મ પુદ્ગલ છે. તેથી સ્થાનસ્તિ નાસ્તિ અવત્કવ્ય, એ પ્રમાણે સમભંગીથી સર્વ પદાર્થોનું સ્વરૂપ સમજવું. સાત ભંગીથી વધારે ભંગ કદાપિ થાય નહિ

વધામ માપને કળ કહે. ૩ વ્યવહારનય વાલો સ્વિચ્છ, રાત, પખવાડિઉ માચ, વરસ વચેરેને કળ કહે તે જ્ઞાતીદીપ્તી જ્ઞહાર કળ માને નહિ સ્વચ્છસત્તનય વાલો-વર્તમાન સમયને કળ માને અતીત (જયો) જ્ઞનાજ્ઞા (આવલો) જે એ કળને ન માને. ૪ સ્વચ્છનય વાલો-જીવ જ્ઞને જ્ઞજીવના પર્વાથોને પલટાવલો જ્ઞો પ્રવલે' તેને કળ માને ૬ સમચ્છિદનય વાલો-જીવ જ્ઞને પુદ્ગલની સ્થિતિ પૂરી કરવામાં સ મુખ જોય તેને કળ કહે છે ૭ જીવ જ્ઞનય વાલો-જાગ્યા દમ્બ, યુષ્ઠ, પર્વાથના યાપકનો તેમાં ઉપયોગ પ્રવલે' ત્યારે કળ કહે છે પુદ્ગલસ્થિતિમા પર સાત નય-૧ નૈમમનય વાલો-પુદ્ગલના સ્થાપના એક યુષ્ઠની મુખ્યતાને કલ્પ કરી વર્ણ, મધ, રસ રસના એક યુષ્ઠને પુદ્ગલ માને છે ૨ સમકનય વાલો-દરેક પુદ્ગલની પર્વાથને એક પુદ્ગલ નામથી જોવાવે ૩ વ્યવહારનય વાલો-વિચ્છસા, મિથસા જ્ઞને પ્રયોગસા એ તજ પ્રકારના પુદ્ગલોનો જે વ્યવહાર દષ્ટિએચર જવો હેમ તેને પુદ્ગલસ્થિતિમા કહે ૪ સ્વચ્છસત્તનય વાલો-જે પુદ્ગલ વતમાન કળમાં પુરજી જનન સ્વભાવમાં વલે' તેને પુદ્ગલસ્થિતિમા કહે ૫ સ્વચ્છનય વાલો-પુદ્ગલની પૂરજી જનન રૂપી જે ક્રિયા તેને પુદ્ગલસ્થિતિમા કહે ૬ સમચ્છિદનય વાલો-પુદ્ગલની પદ્મજી હાથને વહિ, ઉત્પાદનય ક્રિયા જેને પુદ્ગલસ્થિતિમા કહે ૭ જીવ જ્ઞનય વાલો-પુદ્ગલોના દમ્બ, યુષ્ઠ કળ, જાવ તેના + દમ્બ-યુષ્ઠ-પર્વાથ વચેરેના યાપકનો તેમાં ઉપયોગ જોય તે વખતે પુદ્ગલસ્થિતિમા કહે એ પ્રયોગે જ્ઞજીવ તત્ત્વ ઉપર સાત નય જગમ્યા.

પુવ્વ તત્ત્વ ઉપર સાત નય-નૈમમનય પુવ્વનાં જ્ઞને પુવ્વતત્ત્વ માને જેમકે જોઈને ત્યાં કુ પદ જોઈ, ધન ધાન્ય વચેરે જહુ જ સ્થિતિ એટલે જુલ પુદ્ગલોનો સયોગ જોઈને જોઈ કહે છે કે જુલો, આ પુવ્વજાણી જીવને પુવ્વના ચેત્તરી આવો રહો સયોગ જ્ઞો છે એ પ્રયોગે પુવ્વનાં કમને (જુલ પુદ્ગલોના સજેવને) કારણ રૂપે એટલે પુવ્વ તત્ત્વ રૂપે માને છે ૨ સમકનય જ્ઞાતમ પ્રદેશો સાથે પુવ્વ પ્રકૃતિનો જ જ્ઞ અને સદા જતાવે છે પુવ્વ તત્ત્વના સ્વ જોડોને એક સામાન્ય સગા પુવ્વમાં જામલ કરે છે ૩ વ્યવહાર નય પુ-વ તત્ત્વ- ઉચ કળ જ્ઞતિ, પાંચ ઈદ્રોય સપૂર્ણ નિરોગી સરીર નય પ્રકારે પુવ્વ વ્યવહાર વચેરે વ્યવહારમાં ઉપયોગી વસ્તુ જતાવે છે ધારીરિક માનસિક સુખ રૂપી પુવ્વ પ્રકૃતિના વ્યવહારને તેઈ તેને પુવ્વત કહે છે કારણ કે પ્રક્રિયાના વિવવની રીત જોઈને એ પુવ્વ પ્રકૃતિનો વ્યવહાર જ્ઞાણ છે ૪ સ્વચ્છસત્તનય વર્તમાન પુવ્વ પ્રકૃતિનો જીવ જતાવે છે જમમાં ઉતરેલા સવતીને પાપજવમાં સમ? જુલ કમન્ય ઉચ્ચથી સપૂર્ણ ખનેઈ વસ્તુ પ્રાપ્ત થાય, એટલે જ્યાં જાય ત્યાં જાણમાન જામે પ્રિયત વસ્તુનો સયોગ મલો વચેરે જોઈને કહે કે એ પુવ્વત છે ૫ સ્વચ્છનય વર્તમાન કળમાં જે મુખ જોઈતી રહેલ છે તેને જ પુવ્વત માને છે તે પુવ્વના જુલ જાવ જ્ઞને પુવ્વના જ્ઞના અનુભવમાં સુખરૂપી જ્ઞ જાત જતાવે છે

+દમ્બ એ ૧ જીવ દમ્બ ૨ જ્ઞજીવ દમ્બ ૬ કનો યુષ્ઠ-જીવો યુષ્ઠ યાગ્યદિ, જ્ઞજીવો યુષ્ઠ પુદ્ગલની અપેક્ષાએ વર્ણવિ પર્વાથ જે-૧ જ્ઞાતમાત્ર અને ૨ કમન્યાવ જ્ઞજીવના દમ્બ, યુષ્ઠ, પર્વાથમાં જ્ઞજીવ જ્ઞને જીવના દમ્બ, યુષ્ઠ, પર્વાથમાં જીવ ય જુ કરવો. જ્ઞજીવો સમુચ્ચય યુષ્ઠ જગ્યા.

વ્યવહારનય વાળો, ત્રણે કાળમાં પુણ્યના વહેવારમાં રહેનારને પુણ્યવંત માને છે અને શબ્દનય વાળો તો એક વર્તમાન કાળમાં જે સુખ ભોગવે તે જ વખત પુણ્યવત માને છે. જેમકે-કોઈ ચક્રવર્તી મહારાજા ઉંધમાં સૂતા છે. એ વખતે વ્યવહારનય વાળો તો એને પુણ્યવત કહેશે કારણ કે એણે ગયા કાળમાં સુખ ભોગવ્યું છે અને આવતા કાળમાં સુખ ભોગવશે. પણ શબ્દનય વાળો, એને પુણ્યવંત નહિ કહે, કારણ કે ઉંધ છે તે તો પાપ કર્મનો ઉદય છે. જે વખતે તે ચક્રવર્તી જાત્રમાંથી જાગી સાતાવેદનીય કર્મ ભોગવી સુખ પામશે ત્યારે તેને પુણ્યવત કહેશે વર્તમાન કાળ આશ્રી ઋણુસૂત્રનય અને શબ્દનયનુ એકત્વ જણાય છે પણ ઋણુસૂત્રનય વાળો પુન્ય પ્રકૃતિના ઉદય ખતાવે છે અને શબ્દનયવાળો ધૃષ્ટ ભાવ ખતાવે છે,

૬ સમભિરૂઢનય—પુણ્ય પ્રકૃતિના નિમિત્તથી આનંદમાં લીન થાય ત્યારે પુણ્યવત માને ૭ એવંભૂતનય—પુણ્ય પ્રકૃતિના ગુણનાજ્ઞાયકને પુણ્યવંત માને એટલે પુન્ય તત્ત્વના ઉપયોગમાં વર્તી જ્ઞાયક શ્રવ

(૪) પાપતત્ત્વ ઉપર સાત નય—પુણ્ય તત્ત્વની પેઠે પાપતત્ત્વને પણ સમજી લેવું
(૫) આસ્રવ તત્ત્વ ઉપર સાત નય—નૈગમનય કર્મ રૂપે પ્રગમે એવાં પુદ્ગલ (કર્મ વખણાને) આસ્રવ કહે ૨ સંગ્રહનય—મિથ્યાત્વ વગેરે પુદ્ગલો, પ્રયોગસા પુદ્ગલ રૂપે પરિણુમે તે કર્મનાં દળીઆને આસ્રવ કહે આઠ કર્મોનું આત્મ પ્રદેશીમાં આગમન. ૩ વ્યવહારનય—અપ્રત્યાખ્યાનીના ઉદયથી થતી અશુભ યોગની પ્રવૃત્તિને અશુભ આસ્રવ અને શુભ યોગની પ્રવૃત્તિને શુભ આસ્રવ કહે અને શુભાશુભ યોગની પ્રવૃત્તિને મિશ્ર આસ્રવ કહે છે ૪ ઋણુસૂત્રનય વર્તમાન કાળમાં શુભાશુભ યોગ પ્રવર્તે તેને આસ્રવ કહે

૫ શબ્દનય—જે આસ્રવ આવવાના મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, પ્રમાદ કષાયરૂપી પરિણામોનું સ્થાન છે તેને આસ્રવ માને છે ૬ સમેભિરૂઢનય—કર્મ મહત્ત્વ કરવાના જે ગુણો રાગ અને દ્વેષ ભાવ તેને આસ્રવ કહે ૭ એવંભૂતનય—સંયોગી આત્માનું સકપપણું તેને આસ્રવ કહે.

પ્રશ્ન—ઋણુસૂત્રનય વાળાએ ક્રકત યોગને જ આસ્રવ કહ્યો તો મિથ્યાત્વ, અપ્રત, પ્રમાદ અને કષાય એ ચારને કેમ ન ગણ્યા ?

સમાધાન—યોગ તે દ્રવ્ય પ્રાણનો વિષય છે અને મિથ્યાત્વ આદિ પરિણામો તે ભાવ છે પ્રશ્ન—આત્મા યોગ દ્વારા અંતરાલવર્તી (હર) નાં પુદ્ગલોને મહત્ત્વ કરે છે કે બંને નયોના વિષય જુદા છે, દરેક નય પોતપોતનો વિષય ખતાવે છે

ઉત્તર—આત્માવગાહી પુદ્ગલોને જ મહત્ત્વ કરે છે, હરનાં નહિ
સૂચના—શુભાશુભ યોગમાં ષડ્ગુણ હાનિ વૃદ્ધિ થાય છે અહીં એકાંતપણાનો સંભવ નથી કેમકે એકાંત શુભ યોગ અગર એકાંત અશુભ યોગ મળવો મુશ્કેલ છે. કેવળીના અને સંકષાથી જીવોના શુભ યોગમાં કેટલો ફરક છે તે દીર્ઘ દ્રષ્ટિથી વિચારી લેવું જ્યાં ક્રકત ધરિયાવહિ ક્રીયા જ છે (યુ ૧૧, ૧૨, ૧૩) ત્યાં એકાંત શુભયોગ છે.

પ્રશ્ન—એક સમયમાં બે કાર્યની ના કહી છે તો પછી શુભાશુભ આસ્રવ કેવી રીતે કહ્યો ?

× ઉપાદાન કારણ અને નિમિત્ત કારણનો ખુંદાસો—દ્રવ્યત—ઉપાદાન ગાય અને દોનાર નિમિત્ત મળવાથી દૂધ ઉત્પન્ન થયું, ઉપાદાન દૂધ અને નિમિત્ત છાશ (મેળયણ) તેથી દહી ઉત્પન્ન થયું, ઉપાદાન દહી અને નિમિત્ત રવૈયો તેથી માખણ થયું એ પ્રમાણે ઉપાદાન માતા અને નિમિત્ત પિતા તેથી પુત્ર થયો એ પ્રમાણે ઉપાદાન અને નિમિત્તનો ભેદ સમજવો.

ઉપર—નેત્રી રીતે શાબ્દમાં ધર્માવાસા, અધર્માવાસા અને ધર્માધર્માવાસા તેજ પ્રિયપુસ્તકમાં અને ચિત્રયોગ મંત્રે ઠેકાણે એક છે તેવી જ રીતે ભૈરવની બીજા રેખને સમર્થ હોય છે પણ મુખ્યતામાં એકી વખતે એક જ યોગમાં પ્રવળ અથવા ઉપયોગ હોય છે

(૧) સવરતત્ત્વ પર સાત નય—૧ નૈઋત્યનય—કારણને કાર્મ માને છે અશુભ ભોજ્યથી નિવૃત્તિ તેથી શુભ ભોજને સવર કહે. ૨ સમ્રહનય—સવરના સર્વ ભેદોને એક સવર કાર્યના નામથી બોધાને સવરતત્ત્વમાં રહેલા સર્વ જીવેલી જુદી જુદી સવર કારણને એક સવર સગાથી બોધાને તે સર્વેમાં સવરરૂપે એક સામાન્ય તત્ત્વ છે ૩ અવહારનય—૫ મહાત્ત્વ આદિ અસ્તિના સર્વ અવહારીક ભેદોથી કિંચિત્તે સવર કહે ૪ સમુચ્ચવનય—વર્તમાન કાળમાં અસ્તિત્વનું નિરૂપન કરી તથા કર્મને શોક એવભાવને સવર કહે. ૫ સ્વપ્નનય—અમાત્ત તત્ત્વવ્યૂપાસ્ય, અપ્રમાદ, અકથાન અને યોગ ચિત્તરના એ પાંચને સવર કહે છે ૬ સમર્થિશ્વરનય—મિથ્યાત્વ વગેરે પાંચે અસ્તવની કર્મ વર્તણૂકથી અસ્થિત રહે એવી અસરને મહા કરે તથા શુભ (શુખા) પરિણામ કરી કર્મ પ્રતિષ્ઠિતી હોવાનું નહિ. રાજદાનો અભાવ તેને સવર કહે છે ૭ એવબૂતનય—કૈવલ્ય (પરંતો) ઇચ્છા ને મેર તેના નેત્રી ચિત્તર અને અકથ અધર્માવરણને સવર કહે એ ચિત્તિ ૧૪ માં પ્રકરણમાં વાળાની અણવી. શ્રી ભગવતી સ્વપ્ન નયમાં ઉદેશમાં કાલ સમ્પ્રેસિયયા કાયા સચરે, કાયા સચરસ્સ મઠે એ પદ્ધતિ આત્મને સવર કહે છે તે આધારે અહીં પણ અધર્માને સવર કહે છે

નિર્ભરા તત્ત્વ ઉપર સાત નય—૧ નૈઋત્યનય—અશુભ પરિણામથી નિવૃત્તિથી થતી નિર્ભરા ને પણ નિર્ભરા કહે. ૨ સમ્રહનય—કર્મ વચ્ચેના પુદ્ગલો આત્મપ્રદેશથી અથવા માત્ર એ નિર્ભરા કહે. ૩ અવહારનય—માર પ્રકારની તપશ્ચાત્નું વ્યવહારિક આચરણને નિર્ભરા કહે, કારણ કે તપ છે તે કર્મની નિર્ભરાનો વ્યવહાર છે ૪ સમુચ્ચવનય—વર્તમાન કાળમાં શુભધર્મવુક્ત હોવ તેને નિર્ભરા કહે. ૫ સ્વપ્નનય—ઉપસૃપ હોવાપરમ કાવ પૂર્વક શુભ ખ્યાલથી સકામ નિર્ભરા કરવા વાગા ખ્યાલરૂપના પ્રયોગથી કમરૂપી કાષ્ટને બાજે તેને નિર્ભરા કહે ૬ સમર્થિશ્વરનય—આત્મના ઉચ્ચત્ત્વ શુભની સમુપ મહ શુભ ખ્યાલથી શુભ મળીએ તો તેને નિર્ભરા કહે ૭ એવબૂતનય—મોહની કર્મ રૂપ કલકથી સંકલિત અથવા તેા નેત્રુ નિશ્ચયથી મેલ કાને વખત ૭ એવા શુદ્ધતા તેને નિર્ભરા કહે, રાખક અવર્મા (૧૨ ૧૩ ૧૪ પ્રકરણના વર્તી) શુદ્ધતા

નૈઋત્ય ઉપર સાત નય—નૈઋત્ય.—૧ નિઋત્યનય— સ સારીક નયન ૭માં લેલ ચિત્તનૈઋત્ય, આબુનૈઋત્ય વગેરે. ૨ સમ્રહનય—આ કર્મની અધર્મપ્રદેશમાં નૈઋત્ય તથા સમ્રહ ૩ અવહારનય.— અશુભ યોગ પ્રતિ અથવા શુખાશુભ સવરના કિંચા શુભ યોગ ૪ સમુચ્ચવનય—કાલાવ કિંચા શુભ યોગસિદ્ધિ ઉપયોગ ૫ સ્વપ્નનય— આત્મના કર્મ પરિણામ ૬ સમર્થિશ્વરનય—રાત્રેય પ્રતિ ૭ એવબૂતનય—રાત્રેયમાં વર્તેલા જીવ.

x મુખ્યતા યોગ્યતાનો પ્રમાણે કાર્ય— મુખ્યતાને કાર્ય એક યોગ્ય રત્ન છે પણ યોગ્યતાને તેા કાર્ય રત્નમાં પાંચ રત્ન છે એ પ્રમાણે અનેક રીતિથી મુખ્યતા અને યોગ્યતા રૂપ અણવી.

મોક્ષતત્ત્વ ઉપર સાત નય-નિશ્ચયનયની અપેક્ષાએ તો મોક્ષમાં નયનો વ્યવહાર છે જ નહિ. પણ પર્યાવાર્થિકનયથી ભેદ પ્રકાશવા રૂપે મોક્ષતત્ત્વ ઉપર નય ઉતારે છે. ૧ નૈગમનય-ચરે ગતિના અર્થથી છૂટવું તેને મોક્ષ કહે. ૨ સત્રહનય-પૂવે કરેલાં કર્મોથી છૂટીને નિરાવરગ આત્મ પ્રદેશો તેને મોક્ષ કહે ૩ વ્યવહારનય-પચાખ્યાત ક્ષાયક ચારેત્ર તે વ્યવહારનયનું મોક્ષ કહે, ૪ નમ્યુસત્રનય-વર્તમાન સમયે થતો સર્વ કર્મનો અભાવ તેને મોક્ષ કહે ૫ શબ્દનય-ક્ષાયક અને શુદ્ધ પરિણામિક ભાવ ૬ સમભિરૂઢ-સિદ્ધગતિ ગમન ૭ એવંભૂતનય-જે સિદ્ધ ક્ષેત્રમાં સ્થિત સિદ્ધ ભગવંતને મોક્ષ માને છે

ચાર નિક્ષેપ

કોઈ પણ એક નામવાળી વસ્તુમાં ગુણનું કે અવગુણનું અવગોચન કરીને તેનું શુદ્ધ કે અશુદ્ધ સ્વરૂપ પ્રગટ કરવું તેને નિક્ષેપ કહે છે. એવા નિક્ષેપ ચાર છે. ૧ નામ નિક્ષેપ, ૨ સ્થાપના નિક્ષેપ, ૩ દ્રવ્ય નિક્ષેપ, ૪ ભાવ નિક્ષેપ

૧ નામ નિક્ષેપ-જે કહેવાથી વસ્તુનો યોધ યાય તેને નામ કહે છે તે નામ ત્રણ પ્રકારનાં હોય છે ૧ યથાર્થ નામ-જેમકે ઉજ્જવલ હોવાથી હસ, ચેનનાયુકત હોવાથી ચૈતન્ય, સદૈવ જીવિત રહે તેથી જીવ પ્રાણોનો ધારક હોવાથી પ્રાણી, આ પ્રકારે નામ પ્રમાણે જેમાં શુદ્ધ હોય તેને યથાર્થ નામ જાણ્યું. ૨ અયથાર્થનામ-નામ પ્રમાણે જ્યાં ગુણ ન હોય જેમકે અકિતનું નામ હીરાચંદ, મોતીમાષ, કચરાભાષ, વગેરે હોય છે પણ તે નામ પ્રમાણે ગુણ હોતા નથી. ૩ અર્થશુન્ય નામ-જેનો કાંઈ અર્થ ન થાય તેવું નામ. જેમકે-વાળાંઓના અવાજ પશુ પક્ષીઓના અવાજ, ખાંસી, છીક, બગાસું, વગેરે એ નામે નો કંઈ અર્થ થતો નથી

૨ સ્થાપના નિક્ષેપ-જે વસ્તુ મૂળ વસ્તુની પ્રતિકૃતિ, મૂર્તિ અથવા ચિત્ર હોય અથવા જેમાં મૂળ વસ્તુનો આરોપ કર્યો હોય તે એના ૪૦ ભેદ છે. ૧ કઠુ કમ્બેવા-લાક-ગતી, ૨ ચિત્ત કમ્બેવા-ચિત્રની, ૩ પોત કમ્બેવા-પોત (ચીડ)ની, ૪ લેપ કમ્બેવા-ખટ્ટી આદિના લેપનની, ૫ ગંઠીમેવા-દોરા દોરી વગેરેની ગાંઠોની, ૬ પુરીમેવા-ભરત ભરીને અથવા ધાતુ ગાળી સચારાં ભરી વસ્તુ બનાવે, ૭ વેઢી મેવા-ફાતરણી કરીને શુખલાદિના વેષ્ટનથી બનેલી, સધાષ્ટમેવા-કોઈ વસ્તુનો સંજોગ મેળવીને બનાવે તે, ૮ અકષેવા-અકસ્માત કોઈ વસ્તુના પડવાથી આકાર બની જાય તે તથા ૧૦ વરાહએવા-ચોખા વગેરેથી બનેલી, ઉક્ત ૧૦ પ્રકારની વસ્તુની કોઈ મનુષ્ય, પશુ, પક્ષી દેવ તથા દ્વીપ, સમુદ્ર, મકાન, બગીચા આદિની આકૃતિ બનાવે તે ૧૦ પ્રકારના બખ્ખે ભેદ છે (૧) એગંવા-એક આકાર બનાવે, ૨ બહુઅંવા-વિશેષ આકાર બનાવે. એ રીતે ૨૦ પ્રકાર થયા એ વીશ સ્થાપના બે પ્રકારે થાય છે ૧ સદ્ભાવ સ્થાપના-જેની મૂળ વસ્તુ અથવા મનુષ્ય કે પ્રાણી હોય તે પ્રમાણે આખેહૂબ, લક્ષણ નિશાની, લબાષ, પહોળાષ, જડાષ, વગેરે બરોબર બનાવે જેમ હાલ ફોટોગ્રાફ પાડે છે, છબી, પૂતળાં બનાવે છે, તેમ નજરે જોતાં જ તે વસ્તુ કે પ્રાણીનો તાદસ્પ ભાસ થાય એવી સ્થાપના સદ્ભાવ સ્થાપનાને કહે છે ૨ અસદ્ભાવ સ્થાપના-મૂળ વસ્તુ કે પ્રાણીના જેવું રૂપ લબાષ, પહોળાષ, આકાર વગેરે નહિ પણ મન કલ્પિત જેમ આંબુ તેમ કોઈ પણ વસ્તુઓનો સંયોગ મેળવી તે આકાર બનાવે જેમકે-ગોળ પત્થરને તેલ મિલકુ-લગાવી ભૈગવની, હનુમાનની, ગણેશની મૂર્તિ સ્થાપે એ રીતે વીશ પ્રકારના બખ્ખે ભેદ અથવા સ્થાપના નિક્ષેપના કુલ ચાલીશ ભેદ થયા.

૩ દ્રવ્ય નિષ્કેપ—પાણી કે પદાર્થ તેા છે પરંતુ તેમાં તેના નામ પ્રમાણે કુલ નથી બચવા હજી સુધી ગુણ પ્રગટ થવા નથી તેકદ્રવ્ય નિષ્કેપ તેના મે ભેદ છે

૧ જ્ઞાનમયી—શાસ્ત્ર બાજુ, પણ તેને કઈ અર્થ સમજે નહિ તેમજ ઉપયોગ રાખ્યા વગર સત્ત્વ સ્વિતયથી અને પરિણામની ધારા બીજી તરફ રાખીને જણે તેને જ્ઞાનમયી* દ્રવ્ય નિષ્કેપ કહે છે ૨ નોજાનમયી—તેના ત્રણ ભેદ છે ૧ જાણુજ સરીર દ્રવ્યવસ્થા—જેમ ઠોઠ માવક આવસ્થક સૂત્ર (પ્રતિકંભણસૂત્ર)ના જાણુપણવાચી જ્ઞાપુજ્યા પછી ક્ષી પરી ગયેલ તેનું ક્ષીર છવ્વ રહિત પદ્મુ છે તેને જોમ કહે છે * આ માવક આવસ્થકનો ગાંતા હવેલ * દર્શાત—જેઈ ઘી બરફા હવુ તેવા આથી પમાને દેખીને કહે છે * આ પડો લીનો છે * ૨ જ્વલિત સરીર દ્રવ્યવસ્થક—ઠોઠ માવકને ધેર પુત્ર ગયો, તે પુત્રને કહે છે * આ જ્ઞાવસ્થકસૂત્રનો ગાંતા થયે - દર્શાત—સાવ ઠોરા પડો છે તેને જોઈને કહે છે * આ લીનો પડો થયે * ૩ જાણુજ જ્વલિત સ્વાતરિક્ત સરીર દ્રવ્યવસ્થક—જેના વળી ત્રણ ભેદ ૧ લૌકિક ૨ કુપ્રાવચનિક ૩ સૌપ્રાવચ- તે ત્રણનો વિસ્તાર વણવે છે (૧) લૌકિક—રાજ, સૈક, સેનાપતિ હમેશ સભાર્થા બંધી કરવા યોગ્ય કામ કરે તે લૌકિક દ્રવ્ય આવસ્થક (૨) કુપ્રાવચનિક—જેઓ ગાંધી છાજ અને પાંદ્યાના વચ્ચે પહેરનાર (અહ્લચિરિયા) છે મુજમ્મ*—આઘમ્મ* રાખનારા (ગમ'ખ ય) છે જ્ઞવના વચ્ચે પહેરનારા (પાંકુર ય) છે માત્ર નામધરી તાપસ (પાશત્યા) છે જેવા અનેક જાતના સાધુ, વેરાગીઓ પેતાના નિત્ય નિવમ પ્રમાણે જ્ઞકાર વચેરેનું જ્ઞાન કરે, તેમજ ક્રિયા કરે તે કુપ્રાવચનિક દ્રવ્ય આવસ્થક (૩) સૌપ્રાવચર—જેઓ (ક્રમે સમજાયુલ મુજ્જ) સાધુના ઝુજોથી રહિત છે (જોમ જ્ઞાન નિરલુકે પા) છે કાલના છવેલી જ્ઞા ન પાળનાર (દયાહ્મજીમા) ધોમની પેઠે છે મત (જ્યા હ્ય નિર કુસા) હાથીની પેઠે અ કુસ રહિત (પદા) સરીરની યુમ્મયા યપરીપ કરે (મદા) માધારી, (તિપુકા) વપ રહિત (પકુર પદા) રવેત વજ ધારી (જણુવાઈ આજ્ઞા રહિવા) શ્રી જિનેશ્વર દેવની આજ્ઞાનું ઉલ્લંખન કરનાર અને (ઉભય કાલ આવરક્ષયા ઇવતિ) જાને વખત પ્રતિકંભણ કરનારા છે તેને સૌપ્રાવચ દ્રવ્ય આવસ્થક કહે છે તેઓ ખરા સાધુના વેવમાં છે પણ સાધુના ઝુજવાળા નથી.

(૪) જ્ઞાવ નિષ્કેપ—જે અર્થમાં જ્ઞાનનું જ્ઞાવચિનિમિત્ત કે પ્રવચિનિમિત્ત બરાબર પદ્મુ હોવ તે જ્ઞાવનિષ્કેપ (વસ્તુનો નિજગુણ વસ્તુર્થા હોવ તેને જ્ઞાવ નિષ્કેપ કહે છે) છવેનો નિજગુણ જે ગાંધ, જ્ઞાન વચેરે છવર્થા અને પુસ્તક જ્ઞાવવેનો નિજગુણ, પણ તેપ વચેરે જ્ઞાવર્થા હોવ તેા તે જ્ઞાવ નિષ્કેપ જ્ઞવાલ છે જ્ઞાવ નિષ્કેપતા મે ભેદ છે ૧ જ્ઞાનમયી જ્ઞાવ આવસ્થક—યુદ્ધ ઉપયોગ સહિત જોટલે જ્ઞાવાઈ* પર ઉપયોગ થયાથી જોક ચિત્રો અને જાતકારણથી સ્વિપૂર્વક* શાસ્ત્ર જણે અને તેના જ્ઞાવ ભેદ સમજે તે ૨ નોજાનમયી જ્ઞાવ આવસ્થક સધુ સાધવી માવક, મરવિજા સવાર સાંજ જાને વખત યુદ્ધ ઉપયોગ સહિત પ્રતિકંભણ કરે તે જ્ઞાનમયી જ્ઞાવ આવસ્થક ઝુલુ રપ છે અને નોજાનમયી જ્ઞાવ આવસ્થક ઝુલુ રપ છે

* > જ્ઞાવ જ્ઞાવનિષ્કેપનો પુરુષ જ્ઞાવવા ઉવરરપ હોવ જ્ઞાવાઈ એવી પૂવ જ્ઞવર્થ ઉવર અવરથારપ હોવ તે જ્ઞાવનિષ્કેપ

એ ચાર નિક્ષેપમાના પહેલા ત્રણ (નામ, સ્થાપના તે દ્રવ્ય) નિક્ષેપ ગુણરહિત નિરુપયોગી હોવાથી 'અવત્યુ' એટલે અવસ્તુ (નકામા) કહ્યા છે અને ચોથા ભાવનિક્ષેપ ગુણયુક્ત હોવાથી ઉપયોગી કહ્યો છે એ ચારે નિક્ષેપાનુ વર્ણન શ્રી 'અનુયોગદ્વાર' સૂત્રમાં છે

નવતત્ત્વ પર ચાર નિક્ષેપ

(૧) પહેલે જીવ તત્ત્વ પર ચાર નિક્ષેપ—૧ નામ નિક્ષેપ—જીવ અથવા ક્રોધ પશુ વસ્તુનું 'જીવ' એવું નામ રાખે તે નામ નિક્ષેપ ૨ સ્થાપના નિક્ષેપ—ચિત્ર, મૂર્તિ આદિ સ્થાપના કરે તે સ્થાપના નિક્ષેપ. ૩ દ્રવ્ય નિક્ષેપ—છ દ્રવ્યમાંથી જીવ જે દ્રવ્ય અસંખ્યાત પ્રદેશી છે તે. ૪ ભાવ નિક્ષેપ—ઉદય ભાવ, ઉપશમ ભાવ, ક્ષયોપશમ ભાવ, ક્ષાયિક ભાવ અને પારિણામિક ભાવ એ પાંચ ભાવમાં પ્રવર્તે તે. ||

અજીવતત્ત્વ પર ચાર નિક્ષેપ—૧નામ નિક્ષેપ—'અજીવ' એવું નામ તે. ૨ સ્થાપના નિક્ષેપ—અજીવની સ્થાપના કરી અજીવનું રૂપ બનાવે તે ૩ દ્રવ્ય નિક્ષેપ—ધર્માસ્તિકાય દ્રવ્ય, અધર્માસ્તિકાય દ્રવ્ય, આકાશસ્તિકાય દ્રવ્ય, કાલ દ્રવ્ય, પુહ્ગલ દ્રવ્ય એ પાંચ અજીવ દ્રવ્ય ૪ ભાવ નિક્ષેપ—એ પાંચે અજીવદ્રવ્યના જે જે સદ્ભાવરૂપે (ખરેખરા) ગુણો છે તેને 'ભાવ' કહીએ. જેમકે ધર્માસ્તિકાય ચલણસહાય, અધર્મોચિત્તરસહાય, આકાશ અવગાહના ઘાતા, કાળનીવર્તની, અને પુહ્ગળના વર્ણ ગંધ રસ સ્પર્શાદિ

૩ પુણ્યતત્ત્વ ઉપર ૪ નિક્ષેપ—૧ નામનિક્ષેપ તે ક્રોધ પશુ વસ્તુનું 'પુણ્ય' એવું નામ રાખ્યું તે ૨ સ્થાપનાનિક્ષેપ તે પુણ્યના અક્ષરોદ્દિની સ્થાપના કરે તે ૩ દ્રવ્યનિક્ષેપ તે શુભ વર્ણાનાં પુહ્ગલો જીવના પ્રદેશોની સાથે પરિણમે તે ૪ ભાવનિક્ષેપ તે પુણ્ય પ્રકૃતિના ઉદયથી જીવ, હર્ષ, આહલાદ વગેરે સાતા વેદે તે

૪ પાપતત્ત્વ ઉપર ચાર નિક્ષેપ—૧ નામનિક્ષેપ—તે ક્રોધ પ્રાણી પદાર્થનું 'પાપ' એવું નામ તે ૨ સ્થાપનાનિક્ષેપ તે અક્ષર ચિત્ર વગેરેથી પાપને સ્થાપી બતાવે તે. ૩ દ્રવ્ય

|| એ પાંચ ભવની ૫૩ પ્રકૃતિઓ છે તેમાં ૧ ઉદયભાવની પ્રકૃતિ ૨૧ છે, ૪ ગતિની ૧ ક્ષેરયાનો, ૪ કપાયની, ૩ વેદની, ૧ અસિદ્ધની, ૧ અન્નાણીની, ૧ અવતીની, અને ૧ મિથ્યાત્વનો કુલ મળી ૨૧

૨ ઉપશમ ભાવની ૨ પ્રકૃતિ છે—૧ ઉપશમ સમકિતની ૨ ઉપશમ ચારિત્રની કુલ ૨ ૩ ક્ષાયિક ભાવની ૯ પ્રકૃતિ છે—૫ દાનાદિ અતરાયનો ક્ષય, ૧ કેવળજ્ઞાન, ૧ કેવળ દર્શન, ૧ ક્ષાયિક સમ્યકત્વ અને ૧ ક્ષાયિક યથાખ્યાત ચારિત્ર કુલ મળી ૯.

૪ ક્ષયોપશમ ભાવની ૧૮ પ્રકૃતિ છે ૪ પહેલા ચાર જ્ઞાન, ૩ અજ્ઞાન, ૩ પહેલાં ત્રણ દર્શન, ૫ અંતરાય. ૧ ક્ષયોપશમ ચારિત્ર, ૧ ક્ષયોપશમ સમ્યકત્વ, અને ૧ સયમાસયમ કુલ મળી ૧૮.

૫ પરિણામિક ભાવની પ્રકૃતિ ૩ છે ૧ બળ્ય પરિણામી, ૨ અબળ્ય પરિણામી, ૩ જીવ પરિણામી કુલ ૩ એ રીતે પાંચ ભાવની પ્રકૃતિ ૨૧, ૨, ૯, ૧૮, ૩ કુલ મળી ૫૩ છે. હવે પાંચે ભાવના વિશેષ ભેદ ગણાવે છે.

નિષ્કેપ તે અશુભ કર્મપુદ્ગલોની વચલાં છવનાં પ્રદેશોની સાથે પરિક્ષમે તે ય જ્ઞર્વન-
 ક્ષેપ તે પાપ પ્રકૃતિના ઉલ્લંઘી છવ, શૌક કાચ વગેરે કુખ વેદે તે.

૫ આત્મવતત્ત્વ ઉપર ય નિષ્કેપ-૧ નામનિષ્કેપ તે કાઠનું 'આત્મવ' એવું નામ ?
 તે ૨ સ્થાપનાનિષ્કેપ તે અક્ષરદિવ્યી આત્મવની સ્થાપના કરી જતાવે. ૩ ક્ષમનિષ્કેપ
 તે મોચ્ચેના કરજે કર્મ પુદ્ગલોનું આત્મ પ્રદેશોમાં આગમન તે દ્રવ્ય આમલ ય આત્મનિષ્કેપ તે
 મિથ્યાત્વ વગેરેની પ્રકૃતિઓ. ૪ ઉલ્લંઘન છવનાં પ્રદેશો પર પરિક્ષમે અને રાત્રેશ્વરથી કાચ
 ઉપજો તે કાચ આમલ.

૧ ઉલ્લંઘનાના બે ભેદ-૧ 'ઉલ્લંઘ' અને ૨ 'ઉલ્લંઘ' નિષ્કેપ તેમાં ૧ 'ઉલ્લંઘ' એટલે જ્યાં
 કરોનો ઉલ્લંઘ થવો તે અને ૨ 'ઉલ્લંઘ' નિષ્કેપના ૨ ભેદ છે ૧ છવ ઉલ્લંઘ નિષ્કેપ અને ૨
 અજવ ઉલ્લંઘનિષ્કેપ, તેમાં છવ ઉલ્લંઘનિષ્કેપના ૩૩ ભેદ છે ય અતિ, ૧ કમ, ૧ સેસ્થા, ૪ કમલ,
 ૩ વેદ, ૧ મિથ્યાત્વ, ૧ અવત ૧ અગમન, ૧ અસમીપજી, ૧ આકારકપજી, ૧ સસમજવરણ
 ૧ અરથ ૧ સમોચી અસિદ્ધ, ૧ અવેળી કુશ મળી ૩૩ છે હવે અજવ ઉલ્લંઘનિષ્કેપના ૩
 ભેદ છે- ૫ સ્તરી ૫ સ્તરીમાં પરિક્ષમેલાં પુસ્તક ૫ વર્ણ, ૨ વધ, ૫ રસ, ૮ રપકાં, કુશ
 મળી ૩ (૨) ઉપસમકાવના બે ભેદ છે-૧ ઉપસમ તે મોહનીય કર્મનો ઉપસમ, ૨ ઉપ-
 સમનિષ્કેપ તેના ૧૧ ભેદ છે-૪ કાવનો ઉપસમ, ૫ રાત્રી ઉપસમ ૧ દેખો ઉપસમ, ૭
 ઇશ'ન મોહનીયનો ઉપસમ, ૮ અરિત મોહનીયનો ઉપસમ એવ ૮ મોહનીયની પ્રકૃતિ અને
 ૬ ઉલ્લંઘનિષ્કેપ સમુદ્ધિ તે સમકિત, ૧ ઉપસમિયા અરિતસદ્ધિ, અને ૧૧ ઉલ્લંઘનિષ્કેપ અમલ
 અમલ વીતરણસદ્ધિ, કુશ મળી ૧૧ (૩) ક્ષમનિષ્કેપના બે ભેદ છે-૧ ક્ષમ તે જ્યાં
 કરોનો ક્ષમ, ૨ ક્ષમનિષ્કેપ તેનાં ૩૭ ભેદ છે-૫ યાત્રાસ્થીય, ૬ ઇશ'નસ્થીય, ૨ વેદનીય
 ૮ મોહનીય, (૪ કામ, રાત્ર, દેવ, ઇશ'નમોહનીય અને અરિતમોહનીય) ૪ આશુખ, ૨
 નામ, ૨ જાત્ર, ૫ અતરાલ, કુશ મળી ૩૭ પ્રકૃતિને ક્ષમ કરે (૪) ક્ષયોપસમકાવના બે ભેદ
 છે ૧ ક્ષયોપસમ તે અર ધાતીકરોનો ક્ષયોપસમ, ૨ ક્ષયોપસમનિષ્કેપ તેના ૩ ભેદ છે ય
 યાન પહેલાં ૩ અગામ ૩ ઇશ'ન પહેલાં ૩ પ્રકૃતિ ય અરિત પહેલાં ૫ ક્ષમનિષ્કેપ, ૬
 ક્ષમનિષ્કેપની કામ, પુવ' પર આગમ' દાહ્યાગીના બાજ એ સવે' મળી ૩ પ્રકૃતિનો
 ક્ષયોપસમ (૫) પરિક્ષમિત્ત કાચ તેના બે ભેદ-૧ સર્વ પરિક્ષમી ૨ અનર્થ પરિક્ષમી
 તેમાં સર્વ પરિક્ષમીના અનેક ભેદ છે જેમકે-જૂનો દ્ય (પીવાનો) જૂનું થી જૂના ચોખ્ખ,
 અસે, અજરમ, મધવ-અર, ઉલ્કાપાત સિદ્ધાક, અગ'વ વીજળી, નિર્ધાત, બાજમદ,
 મધ્યનિહ મુવર, ઝોલ, રબપદા, ચદમકણ, સ્ત્રાંકણ, પ્રતિષ્ઠ પ્રતિસ્થ કદમજુખ,
 ઉદ્ધમન્ય, અમોષવર્ષી વર્ષાંત્રી ધરા, વામ, નચર, પ્વ'ત, પાતળા કળણ, નરકપાસ, છુવન
 સુધમ' લોકથી માંડીને કાવપામકારા પૃથ્વી (મુક્તિસિદ્ધા) મુધી પરમાજી પુદ્ગલથી માંડીને
 અનત પ્રદેશી સંધ મુધી એ સર'ને સારી પરિક્ષમી કહીએ. હવે આવાં પરિક્ષમીના અનેક
 ભેદ છે જેમકે- પર્નાસ્તકાલ, અધર્માસ્તકાલ, આકાશસ્તિકાલ, અદાસમ, લોક અલોક,
 અસિદ્ધિયા, અમર્ચસિદ્ધિયા ક્ષમ'તિ છે. એ પ્રમાણે પાંચ કાવો છે એ પાંચ કાવોમાં છવનાં
 પરિક્ષમ ૨૪વે' ત્વારે છવતત્ત્વ ઉપર આત્મનિષ્કેપ કાચ કાચ છે

૬ સંવરતત્ત્વ ઉપર ૪ નિક્ષેપ-૧ નામનિક્ષેપ તે કોઇનું સંવર એવું નામ દે તે ૨. સ્થાપનાનિક્ષેપ તે અક્ષરાદિ સ્થાપે તે. ૩ દ્રવ્યનિક્ષેપ તે સમ્યક્ત્વ, વ્રતાદિ ધારણ કરી આત્મામાં કર્મ પુદ્ગળ આવનાં ગ્રહ તે ૪ ભાવનિક્ષેપ તે દેશથી કે સર્વથી યોગનું નિરૂધ્ધન કરી આત્માનું અંકપિતપણું (સ્થિરતા) પ્રાપ્ત કરવું તે. તથા રાગદ્વેષનું મદ કરવું અને તેને અભાવ કરવો.

૭ નિર્જરાતત્ત્વ ઉપર ચાર નિક્ષેપ-(૧-૨) નામ અને સ્થાપના નિક્ષેપ અગાઉની પેઠે સમજવા ૩ દ્રવ્યનિક્ષેપ તે જીવના પ્રદેશથી કર્મપુદ્ગલો ખરે તે ૪ ભાવનિક્ષેપ તે આત્મા ઉજ્જ્વળ થઇ જ્ઞાનલબ્ધિ, ક્ષયોપશમલબ્ધિ ક્ષાયિકલબ્ધિ ઇત્યાદિ લબ્ધિ પ્રાપ્ત કરીને પરભાવનો ત્યાગ કરીને આત્મિક સુખમા લીન થાય.

૮ અંધતત્ત્વ ઉપર ચાર નિક્ષેપ-(૧-૨) નામ અને સ્થાપના પૂર્વવત્ ૩ દ્રવ્યનિક્ષેપ તે કર્મવર્ગણાનાં પુદ્ગલો આત્મપ્રદેશની સાથે અંધાય તે ૪ ભાવનિક્ષેપ તે મઘપાન (દાર પીધા) ની પેઠે કર્મ અધનો નિશો ચડે તે રૂપી રાગ અને દ્વેષ.

૯ મોક્ષતત્ત્વ ઉપર ચાર નિક્ષેપ-(૧-૨) નામ અને સ્થાપના પૂર્વવત્ ૩ દ્રવ્યનિક્ષેપ તે જીવદ્રવ્ય કર્મરહિત નિર્મળ અને તે અને ૪ ભાવનિક્ષેપ તે ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ, કેવળજ્ઞાન, કેવળદર્શન પ્રગટ થઇ આત્મા સિદ્ધસ્વરૂપી અને તે

ચાર પ્રમાણ

જેના વડે વસ્તુની વસ્તુતા સિદ્ધ થાય તેને પ્રમાણ કહે છે, નય અને પ્રમાણ બંને જ્ઞાન જ છે વસ્તુના અનેક ધર્મોમાંથી જ્યારે કોઇ એક ધર્મ દ્વારા વસ્તુનો નિર્ણય કરવામાં આવે ત્યારે તે નય કહેવાય અને અનેક ધર્મો દ્વારા વસ્તુનો અનેક રૂપથી નિશ્ચય કરવામાં આવે ત્યારે તે પ્રમાણ કહેવાય, નય વસ્તુને એક દષ્ટિએ ગ્રહણ કરે છે અને પ્રમાણ એને અનેક દષ્ટિઓથી ગ્રહણ કરે છે

પ્રમાણ ચાર છે.-૧ પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ, ૨ અનુમાન પ્રમાણ, ૩ આગમ પ્રમાણ અને ૪ ઉપમા પ્રમાણ

૧ પ્રત્યક્ષપ્રમાણ-વસ્તુનું પ્રત્યક્ષપણે જ્ઞાન થાય તે, તેના બે પ્રકાર - ૧ ઇન્દ્રિય-પ્રત્યક્ષપ્રમાણ ૨ નોઇન્દ્રિય પ્રત્યક્ષપ્રમાણ. તેમાં ઇન્દ્રિયપ્રત્યક્ષના બે પ્રકાર-૧ દ્રવ્યેન્દ્રિય-પ્રત્યક્ષ અને ૨ ભાવેન્દ્રિયપ્રત્યક્ષ તેમાં દ્રવ્યેન્દ્રિયપ્રત્યક્ષના વળી બે પ્રકાર ૧ નિવૃત્તિ અને ૨ ઉપકરણ તેમાં નિવૃત્તિના વળી બે પ્રકાર-૧ અભ્યંતર નિવૃત્તિ તે જે નેત્રાદિ ઇન્દ્રિયની આકૃતિ રૂપ બંનેને સ્વસ્થાનમાં આત્મપ્રદેશો રહે તે. અને ૨ બાહ્યનિવૃત્તિ તે જે નામકર્મના ઉદ્ભવથી પાંચે ઇન્દ્રિયના આકારરૂપ પુદ્ગલસમુહ આત્મપ્રદેશની સત્તને અવગાહ્યા કરે તે હવે બીજું ઉપકરણ (ઉપકારી હોય તે) તે પણ બે પ્રકારનું છે ૧ અભ્યંતર ઉપકરણ તે જે નેત્રોમાં કૃષ્ણ પ્રવેત મહલ છે તે અને ૨ બાહ્ય ઉપકરણ તે જે ધુળ, તૃણ આદિથી આંખોનું રક્ષણ કરી રહેલ છે યોપચાં પાંપણ વગેરે

ભાવઇન્દ્રિયના પણ બે પ્રકાર છે ૧ લબ્ધિ તે જ્ઞાનવરણીય કર્મના ક્ષયોપશમથી જે ઇન્દ્રિયોમાં ગણવાના શક્તિ પ્રકટે તે અને ૨ ઉપયોગ તે જે લબ્ધિના સામર્થ્યથી આત્મા ઇન્દ્રિયના વિષયમાં પ્રવૃત્ત થાય. અર્થાત્ સમયસર ઇન્દ્રિયો યથોચિત કામ આપે. જેમકે-૧ શ્રોત્રેન્દ્રિય સાંભળવાનું, ૨ ચક્ષુરિન્દ્રિય દેખવાનું, ૩ ઘ્રાણેન્દ્રિય વાસ ગણવાનું ૪ રસેન્દ્રિય સ્વાદ ગણવાનું અને ૫ સ્પર્શેન્દ્રિય શીત, ઉષ્ણ વગેરે સ્પર્શ ગણવાનું કામ આપે છે. તેમાંથી (૧)

જોન્દ્રિયની સ્પર્શોન્દ્રિયનો વિષય ય ધનુષ્યનો છે (૨) બે ઇન્દ્રિયની બે ઇન્દ્રિયોર્થથી પ્રકૃતિ
 સ્પર્શોન્દ્રિયનો વિષય ૮ ધનુષ્યનો છે અને બીજી રસોન્દ્રિયનો વિષય ૬૪ ધનુષ્યનો છે. (૩)
 તે ઇન્દ્રિયની સ્પર્શોન્દ્રિયનો વિષય ૬૪ ધનુષ્યનો રસોન્દ્રિયનો ૧૨૮ ધનુષ્યનો અને પ્રાણોન્દ્રિયનો
 ૧ ધનુષ્યનો છે (૪) ચતુરિન્દ્રિયની સ્પર્શોન્દ્રિયનો વિષય ૩૨૦ ધનુષ્યનો રસોન્દ્રિયનો
 વિષય ૨૫૬ ધનુષ્યનો, પ્રાણોન્દ્રિયનો ૨ ધનુષ્યનો અને ચક્ષુરિન્દ્રિયનો વિષય ૨૬૫૪ ધનુષ્યનો
 છે (૫) જાસગી પચોન્દ્રિયની સ્પર્શોન્દ્રિયનો વિષય ૬૪ ધનુષ્યનો રસોન્દ્રિયનો ૧૧૨
 ધનુષ્યનો પ્રાણોન્દ્રિયનો ૪ ધનુષ્યનો ચક્ષુરિન્દ્રિયનો ૫૬ ૬ ધનુષ્યનો અને શ્રોતોન્દ્રિયનો વિષય
 ૮ ધનુષ્યનો છે અને સગી પચોન્દ્રિયના સ્પર્શ ૨૫ અને શ્રોતોન્દ્રિય એ ત્રણ ઇન્દ્રિયોનો
 વિષય ૧૨-૧૨ યોજનાનો પ્રાણોન્દ્રિયનો વિષય ૬૪ યોજનાનો અને ચક્ષુરિન્દ્રિયનો વિષય
 ૫૭૨૬૩ યોજનાનો હોય છે તેથી જ્ઞાત્યે દુરથી જાતો સ્વર્ગ દ્રષ્ટિપ્રાપ્તિ થાય છે જ્યાં નંધ
 સ્વતંત્ર વિષય જાણવા જ્યાં ઇન્દ્રિય પ્રત્યક્ષ પ્રમાણની વાત થઈ.

૨ હવે નોઈન્દ્રિય પ્રત્યક્ષ ૨ પ્રકારના ૨ પ્રકાર—૧ દેહથી અને ૨ જીવથી તેથી
 દેહથીના ૪ પ્રકાર—૧ અતિમાન ૨ મુત્યમાન ૩ અવધિમાન અને ૪ મનઃપ્રભવાન અને ૨
 સર્વથી નોઈન્દ્રિય પ્રત્યક્ષ પ્રમાણનો એક જ ભેદ તે કેવળમાન હવે જ્યાં પાંચે યાનતું સ્પર્શ
 વિસ્તારથી કહે છે

જ્યાં પાંચ ઇન્દ્રિયો અને મન પ્રત્યક્ષ ને કહ્યું તે અવધારીક પ્રત્યક્ષ છે તેથી પરોક્ષ
 છે જ્ઞાત્ય પ્રત્યક્ષ નથી તેથી તેની સહજતાથી જતા મતિ અને મુતિમાન પણ પરોક્ષ છે,
 આક્રમ પ્રત્યક્ષ નથી.

૧ મુતિમાન—૫ ઇન્દ્રિય અને ૭ મન એ ૭ વડે ને જાણવું થાય તે મુતિમાન તેથી
 ૨૮ ભેદ—૧ અવમક (અવ્યક્ત યાન અર્થોત્ત નામ, ભવિતિ જ્ઞાતિ વિશિષ્ટ કમ્પનાથી રહિત
 ને સામાન્ય યાન હોય તે અવમક) ૨ ઇકા (અવમકથી મદલ્ય કરેલા સામાન્ય વિષયને
 વિશિષ્ટરૂપે નિશ્ચય કરવા માટે ને વિમાતરણ થાય છે તે ઇકા) ૩ અવાય (ઇકા દ્વારા મહત્ત્વ
 કરેલા વિશિષ્ટનો મંદક અધિક એકામતાથી ને નિશ્ચય થાય છે તે અવાય અથવા અવાય)
 ૪ ધારણા (અવાયરૂપ નિશ્ચય અમુક સમય દીક વળી શુભ થાય જ્યાં જ્ઞાત્ય ઉપર યોગ
 નિમિત્ત મળતાં એ નિશ્ચિત વિષયનું સ્મરણ થઈ આવે તે ધારણા) હવે ઉપરના ચાર
 ભેદ પીઠી અવગ્રહના બે ભેદ છે (૧) અવગ્રહવમક અને (૨) અર્થાવમક.

* જેમ મહીના દેરા સ્વતંત્રથી એક એક સુદ પાણી નાખવાથી તે પાણી કૈવલ્ય
 અપારે નંધા પ્રદેશ પૂર્ણ થઈ જાય છે ત્યારે તેમાં પાણી જરાવ જાય છે. તેવીજ રીતે
 નિશ્ચયીન મનુષ્યની ઇન્દ્રિયો સ્વતંત્રરૂપીનય ઉદભવી રહી થઈ જાય છે. તેને અવાય કરતાં
 અવગ્રહવમક—વસ્તુની જાણે ઇન્દ્રિયોનો પ્રથમ સંબોધ તે અવગ્રહવમક. તેથી પણ
 ઇન્દ્રિયથી કમ્પનું સમૂહી યાન ન થઈ શકે. પ્રત્યેક ઇન્દ્રિયથી તે કમ્પનય અમુક સર્વાર્થનું જ
 યાન થાય છે અમુક અને મન જિવાત્યની સ્વર (શ્રોતોન્દ્રિય, પ્રાણોન્દ્રિય, રસોન્દ્રિય અને સ્પર્શોન્દ્રિય)
 પ્રાધિકારી ઇન્દ્રિયોથી થઈ યાન પહેલાં અવગ્રહવમકથી થાય છે અને પછી અર્થાવમક
 થાય છે

અર્થાવગ્રહ—મન અને ચક્ષુ એ બે અપ્રાપ્યકારી છે તે દ્વારા થતું જ્ઞાન અર્થાવગ્રહથી જ થાય છે. તે દ્વારા વ્યંજનાવગ્રહ થતો જ નથી. આખર્મા નાખેલું કાજળ આખ બેધ શકતી નથી, દૂરની વસ્તુને બેધ શકે છે. અને મન પણ તેવા પ્રકારનું છે. તેથી તે બંનેને વ્યંજન વસ્તુના સંયોગની જરૂર હોતી નથી. અર્થાવગ્રહ છ એ ઇન્દ્રિયોનો હેતુ છે

મતિજ્ઞાનના ૨૮ ભેદ—પાંચ ઇન્દ્રિયો અને છઠું મન. તેના અવગ્રહ, ઇલા, અવાય અને ધારણા એમ ચાર ચાર ભેદ દરેકના ગણતા $4 \times 4 = 24$ થયા. તેમાં પ્રાપ્યકારી ચાર ઇન્દ્રિયોના ચાર ભેદ વ્યંજનાવગ્રહના થાય છે બેળવર્તા $24 + 4 = 28$ ભેદ થયા. ખીજી રીતે છ ઇન્દ્રિયોના ઇલા, અવાય અને ધારણા મળી ૧૮, છ ઇન્દ્રિયોના અર્થાવગ્રહ ૬ અને ચાર ઇન્દ્રિયોના વ્યંજનાવગ્રહ ૪ એમ કુલ મળી $18 + 6 + 4 = 28$ ભેદ.

વિસ્તારથી મતિજ્ઞાનના ૩૪૦ ભેદ થાય છે ઉપર પ્રથમ શ્રોતેન્દ્રિયનો અવગ્રહ કહ્યો તેના ૧૨ પ્રકાર છે જેમ અનેક પ્રકારનાં વાજીંત્ર વાગે છે અને અનેક મનુષ્યો સાંભળી રહ્યા છે, પણ તેમાંથી મતિજ્ઞાનના ક્ષયોપશમ પ્રમાણે—૧ બહુ ડોઢ એક જ વખતે ઘણા શબ્દ ગ્રહણ કરે. ૨ અબહુ તે ડોઢ યોગ શબ્દ ગ્રહણ કરે ૩ બહુવિધ તે આ ઢોલ છે, આ ત્રાંસા છે વગેરે ભેદભાવ સહિત ગ્રહણ કરે ૪ અબહુવિધ તે ડોઢ ભેદભાવને સમજે નહિ. ૫ ક્ષિપ્ર તે ડોઢ શીઘ્રતાથી સમજે. ૬ અક્ષિપ્ર તે ડોઢ વિલબ્ધી સમજે ૭ સલિંગ તે ડોઢ અનુમાનથી સમજે. ૮ અલિંગ તે ડોઢ અનુમાન વિના સમજે ૯ સંદિગ્ધ તે ડોઢ સંકયુક્ત સમજે ૧૦ અસંદિગ્ધ તે ડોઢ શકા રહિત સમજે ૧૧ ધ્રુવ તે ડોઢ એક જ વખતેમાં બહુ સમજી જાય. અને ૧૨ અધ્રુવ તે ડોઢ વારંવાર જાણવાથી સમજે. જેની રીતે આ શ્રોતેન્દ્રિયના અવગ્રહનાં ૧૨ ખોલ કહ્યા તેવી જ રીતે શ્રોતેન્દ્રિયનો ઇલાના ૧૨ ખોલ એ પ્રમાણે જે ઉપર ૨૮ ભેદ કહ્યા છે તે દરેક ખોલ ઉપર ૧૨-૧૨ ખોલ ઉતરવા એ રીતે $28 \times 12 = 336$ ભેદ મતિજ્ઞાનના થયા. આ ૩૩૬ ભેદ અંતનિશ્ચિત (સાંભળ્યા વચનને અનુસારે મતિ વિસ્તરે તે અંતનિશ્ચિત) મતિજ્ઞાનના જાણવા. હવે મતિજ્ઞાનનો ખીજો પ્રકાર અશ્રુતનિશ્ચિત (તે નહીં સાંભળ્યું, નહીં જોયું તો પણ તેમાં મતિ વિસ્તરે તે) મતિજ્ઞાન તેના ચાર ભેદ તે ચાર પ્રકારની છુદ્ધિ—૧ ઔત્પાતિકી (ડોઢ પ્રસંગ પર કાપ સિદ્ધ કરવામાં છુદ્ધિ એકાએક પ્રગટ થાય છે) ૨ વૈનયિકી (શુર્વા દિકની વિનય બંધિત કરવાથી પ્રાપ્ત થતી છુદ્ધિ) ૩ કામિકી (જેતા, લખતા, ચિતરતા, વણતા, વાવતા આદિ અનેક શિલ્પકળાનો અભ્યાસ કરતાં કુશળ થાય તે) અને ૪ પારિણામિની (વંચ પરિણમે તેમ

શબ્દનાં પુહ્ગલો વડે શ્રોતેન્દ્રિયના પ્રદેશ પૂર્ણ ભરાયા પછી તે શબ્દ ગ્રહણ કરે છે, આ અવગ્રહ થયો પછી તે વિચારે છે કે, મને ડોઢ ખોલાવે છે? આમ વિચારવું તે 'ઇલા'. પછી અસુક જે વ્યક્તિ મને ખોલાવે છે એવો નિશ્ચય થાય તે 'અવાય' અને તે સાંભળેલા શબ્દોને ધારી રાખે અને ઘણા કાળ પછી પ્રસંગોપાત કહે કે આ એજ વ્યક્તિનો અવાજ છે. જેણે મને તે દિવસે જગાડ્યો હતા તે 'ધારણા' જેવી રીતે શ્રોતેન્દ્રિયના અવગ્રહ, ઇલા, અવાય અને ધારણા એ ચાર ખોલ કહ્યા, તેવીજ રીતે ચક્ષુરિન્દ્રિય, શ્રોતેન્દ્રિય, રસેન્દ્રિય, સ્પર્શેન્દ્રિય અને મન ઉપર પણ ચાર ચાર ખોલ તે તે ઇન્દ્રિયના વિષય આશ્રયો જાણી લેવા.

છુદ્ધ પરિણમે તથા મહુસ્ત્રો સ્થાવર, પ્રવ્યેકષ્ટક વગેરેને આલોચના કરતાં છુદ્ધિથી રહિ
 થાય તે) આ પ્રમાણે છુદ્ધનિમિત્તા ૩૩૬ અને અમુતનિમિત્તા ૪ ભેદ મળી કુલ ૩૪
 ભેદ ધર્મિત્તાનના થયા.

૨ મુત્યાન સંભળવાથી ૩ દેખાવથી જે ગાન થાય તે મુત્યાન તેના ૧૪ ભેદ-૧
 અક્ષરમુત્ત, બ, ધ વગેરે સ્વર અને ૩ ખ વગેરે અબ્જન એ વડે જે ગાન થાય તે. ૨ અનક્ષર
 મુત-તે અક્ષરના ઉચ્ચાર વચ્ચે ખસીથી છી કથી, હાથથી નેત્રાંકી એણથી ગાન પ્રાપ્ત
 થાય તે ૩ સસીમુત-વિચારણુ, નિલુપ કરવો, સમુચ્ચય અર્થ કરવો, વિરૂપ અર્થ કરવો,
 અનુપ્રેક્ષા કરવી અને નિભય કરવો આ ૭ ભેદ સસી છવેમાં હોય છે એ ૭ ભેદથી
 સ્વર્ણક ધારણ કરે. ૪ અસસી મુત-ઉકલ ૭ ભેદ રહિત પૂર્વાપર નિર્લુપ રહિત અલ્પે,
 ભણાવે, સાંભાવે, સભગાવે તે ૧૫ સમ્મુમત-અહ વ્યવસ્થિત, વજુપરમ્ભિત, તથા સ્વપન
 ૧૦ પૂર્ણ ગાન પૂવ અલ્પેશા હોય તેના રમેલા x સ્થાને તે. ૬ મિથ્યામુત-પેાવાની ધર્મિ
 કમ્પનાથી અન્યવેશા મથા જેમાં કિ સાદિ પામિ આચલ સેવન કરવાનો ઉપરેક હોય તેથી
 કૃપાવચન થાઓ વેવક, અમેદિત્થ, કામચાઓ વગેરે ૭ હાઈમુત-આદિ સહિત મુત્યાન ૮
 અન્યાઈમુત-અઈદિ સહિત મુત્યાન ૬ સપ્ત વસિત મુત-અત સહિત મુત્યાન ૧૦ એવન વસિત
 અત્સહિત મુત્યાન* ૧૧ ગમિકમુન-દિષ્ટવાદ અનુ ઠ ગાન ૧૨ આત્મિક મુત-આત્માવરદિ
 ઠહિક સવનું ગાન ૧૩ અન્યવિષ્ હાઈવાન સ્વર અને ૧૪ અન્યથા તેનાં એ ભેદ ૧
 આવસ્થા-સામયિકાઈદિ ૬ આવસ્થા અને ૨ અવસ્થા અતિરિક્ત-ઠહિક ઉત્ક્રિસિકાઈદિ સ્વર

ઉકલ ધર્મિ અને મુત્યાનનો પરસ્પર ક્ષીસ્તીરની યોદે ધનિષ્ટ સમય છે અન્યતો
 ઠાઈ પણ છવ આ ભે ગાન વચરનો હોતો નથી પરંતુ સમ્મુદ્ધિવળ્યાના ગાનને ગાન
 કહે છે અને મિથ્યાઈદિના ગાનને અધ્યાન કહે છે ઉત્ક્રિષ્ટ ધર્મિમુત્યાનનો ધારક સવ કમ્પ,
 સુત્ર, કાગ જાવને અલ્પે છે તેથી તે કૃતીવળી કહેવાય છે જ્ઞાતિરમમ્મુવાન તે ધર્મિત્તાનો
 એથી પ્રકાર ધારણા તેમાં સમાય છે અતિરમરણ ગાનથી ઉત્ક્રિષ્ટ ૬ ભવ (જે સસી
 પચેદિવન્ય આંતરાસહિત નવસો ભવ આં હોય તે) જેઈ સમાય છે

* દસ પૂવથી ન્યત ગાનચત્રાના અનાવેશા મથા પૂર્ણ વિષ્સનીય ન વજુપ કરણ
 જે નવ પૂર્વ સુધીનું ગાન અબબ્જ છવ ૫૫૫ પ્રાપ્ત કરી શકે છે

• સાદિ, અનઈદિ, સપર્વવસિત, અપવ વસિત મુતનો પ્રુથાસો ૧ સ્વથી-એક છવ
 અબ્જન કરવા બેઠો તે અબ્જન પૂર્ણ ૩ શે તેનો અઈદિ અ ત દોવથી એક છવ આમથી સાદિ
 કાંત, પશા છવો મુતકાગમાં અનઈદિકાગથી કવથા છે અને અવિવનમાં કાણુ છે તેનો અઈદિ
 અ ત ન દોવથી અનઈદિ અન ત ૨ ઠંચથી કારત, અરમ્ત ઠંચમાં કમમનું ધસ્વિતત દોવથી
 કાઈ કાંત મુત દોવ છે અને મદ્વનિરેદમાં કહેવ કરમો કાગ દેવાથી અનઈદિ અ ત દેવ છે
 ૩ કાગથી ઉત્ક્રિષ્ટી અવસ્થિ પ્તી કાગ આથી સાદિ સાંત અને નોઅવસ્થિ પ્તી ને ઉત્ક્રિષ્ટી
 આથી અનઈદિ અન ત અને ૪ જાવથી પ્રત્યેક ઠીક કરના ઠકસિન કાર અઈદિ કાઈ કાંત
 અને સાયોપઅમિક ભવ આથી અનઈદિ અન ત મુત્યાન વજુવુ

† દિષ્ટવાદ અનો પ્રુથાસો ૨૫૫ અન્ય મોથા ૨૩૨૫૫ છે.

૩ અવધિજ્ઞાન મર્યાદામાં રહેલા ૩૫૫ પદાર્થોને ઇન્દ્રિયોની અપેક્ષા વિના જે જ્ઞાન વડે જાણી શકાય તે અવધિજ્ઞાન. તેના ૮ પ્રકાર-૧ ભેદદાર-અવધિજ્ઞાન એ પ્રકારનું છે ૧ ભવપ્રત્યય (ઉત્પત્તિની સાથે જ પ્રકટ થાય છે તે) દેવતા નારકી અને તીર્થ કરોને હોય છે અને ૨ લબ્ધિપ્રત્યય-મનુષ્ય તિર્થ અને કરણી કરવાથી લ્યોપશમથી થાય છે. ૨ વિષયદાર-અવધિજ્ઞાનથી સાતમી નરકના નારકી જ્ઞાન્ય અર્થો માં ઉદ્ભવે, ઉત્કૃષ્ટા એક ગાઉ દેખે, છઠ્ઠી નરકવાળા જ ૧ ગાઉ ૧:૧ ગાઉ દેખે, પાંચમી નરકવાળા જ. ૧:૧ ગાઉ ઉ ૨ ગાઉ, ચોથી નરકવાળા જ. ૨ ગાઉ ઉ ૨:૧ ગાઉ, ત્રીજી નરકવાળા જ. ૨:૧ ગાઉ ઉ ૩ ગાઉ, બીજી નરકવાળા જ. ૩ ગાઉ ઉ ૩:૧ ગાઉ, દેખે, પહેલી નરકવાળા જ ૩:૧ ગાઉ ઉ. ૪ ગાઉ અવધિજ્ઞાનથી જાણી દેખી શકે છે † અમરકુમાર દેવોનું જ ૨૫ યોજન ઉ. અસંખ્યાતા દ્વીપ સમુદ્ર દેખે તેના નવનિકાયના દેવો જ ૨૫ યોજન, ઉ. સંખ્યાત દ્વીપ સમુદ્ર દેખે વાણુબંધન દેવો જ ૨૫ યોજન ઉ સંખ્યાત દ્વીપ સમુદ્ર દેખે. જ્યોતિષક દેવો જ્ઞાન્ય ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાત દ્વીપ સમુદ્ર દેખે ગૌમાનિક દેવો જીએ પોતાના વિમાનની ધ્વજ સુધી દેખે તિરછા પલ્યોપમના આયુષ્યવાળા દેવતા સંખ્યાત દ્વીપ સમુદ્ર દેખે* અને સાગરોપમના આયુષ્યવાળા અસંખ્યાતા દ્વીપ સમુદ્ર દેખે, અને નીચે પડેલા બીજા દેવલોકના દેવો પ્રથમ નરક સુધી દેખે. ત્રીજા ને ચોથા દેવલોકના દેવો બીજી નરક સુધી દેખે પાંચમા છઠ્ઠા દેવલોકના દેવો ત્રીજી નરક સુધી દેખે. સાતમા આઠમા દેવલોકના દેવો ચોથા નરક સુધી દેખે, નવમા, દશમા, અગિયારમા અને બારમા દેવલોકના દેવો પાંચમી નરક સુધી દેખે. નવ ઐવેયકના દેવ છઠ્ઠી નરક સુધી દેખે. ચાર* અનુત્તરવિમાનના દેવ સાતમી નરક સુધી દેખે. અને સર્વાર્થસિદ્ધિ વિમાનવાસી દેવ સમ્પૂર્ણ લોકમાં કંઈક કમ જાણે દેખે સંસી તિર્થ ય પંચેન્દ્રિય જ અગુલનો અસંખ્યાતમો ભાગ અને ઉ અસંખ્યાત દ્વીપ સમુદ્ર દેખે સસી મનુષ્ય જ અગુલનો અસંખ્યાતમો ભાગ અને ઉત્કૃષ્ટ સમ્પૂર્ણ લોક અને લોક જેવડા અલોકમાં અસંખ્યાતા ખંડ દેખવાની શક્તિ છે. † ૩ સસ્થાનદાર-અવધિજ્ઞાનથી ના-કી ત્રિપાઈના આકારે દેખે સ્તુવનપતિ પાલા (ટોપલા)ને આકારે દેખે વ્યંતર પડાને આકારે દેખે. જ્યોતિષી ઝાલરને આકાર દેખે બાર દેવલોકના દેવો મુદંગને આકારે દેખે ઐવેયકના દેવ ફૂલની છાંયડીને આકારે દેખે અનુત્તરવિમાનવાસી કુમારિકાની કંચુકીને આકારે દેખે અને મનુષ્ય તિર્થ ય

† નારકી જીવો મહાવેદના અનુભવવાથી કે જાતિરમરણજ્ઞાનથી પાછલા ભવોની વાત જાણી શકે છે પણ દેખી શકતા નથી કારણ કે તે પરોક્ષ જ્ઞાન છે

+ પહેલા ત્રીજા દેવલોકના દેવો. અને કિલ્વધી દેવો પૈકી જેમનું પલ્યોપમનું આયુષ્ય છે તેજ સંખ્યાતા દ્વીપ સમુદ્ર દેખે છે બાકીના બધાં અસંખ્યાતા દ્વીપ સમુદ્ર દેખે છે.

* કોઈ સ્થળે પહેલીથી છઠ્ઠી ઐવેયક સુધીના દેવ છઠ્ઠી નરક સુધી, અને ઉપલી ૩ ઐવેયકના દેવ સાતમી નરક સુધી દેખે છે એમ જણાવ્યું છે

+ જે અવધિજ્ઞાન અગુલનો અસંખ્યાતમો ભાગ ક્ષેત્ર દેખે છે તે કાળથી આવલિકાના અસંખ્યાતમા ભાગના કાળની વાત જાણે છે. અગુલનો સંખ્યાતમો ભાગ ક્ષેત્ર દેખે તે એક

અવધિમાંથી જુઓના આકારે અનેક પ્રકારે હોય છે ૪ આકારમાં તર દાર—નારી અને
 દેવતાને અભવ તર અવધિમાં હોય છે તિથિ અને નાલ અવધિમાં હોય છે અને મનુષ્યને
 પ્રાણાભવ તર અને પ્રકારનું અવધિમાં હોય છે ૫ અનુચારી અનુચારીદાર—નારી દેવતાને
 અનુચારી (સાથે આવે તેવું) રાત હોય છે, અને મનુષ્ય તિથિ અને અનુચારી તથા અનુચારી
 (અર્થ ઉત્પન્ન થયું ત્યાં જ હોય તેવું) અને પ્રકારનું રાત હોય છે ૬ દેવથી કર્વથી
 દાર—નારી દેવતા અને તિથિ અને દેવથી (અપૂર્ણ) અવધિમાં થાય છે અને મનુષ્યને
 દેવથી તથા કર્વથી (પૂર્ણ) અને પ્રકારનું અવધિમાં થાય છે ૭ હાથમળ પુલકાન
 અવધિમાં દાર—ઉત્પન્ન થયા બાદ ધટ્ટુ નામ તે હાથમળ, વધુ નામ તે વલકાન અને ઉત્પન્ન
 થતી વખતે હોય તેટલું જ રહે તે અવસ્થિત નારી દેવતાને અવસ્થિત અવધિમાં હોય છે,
 અને મનુષ્ય તિથિ અને તર પ્રકારનું હોય છે. ૮ પડિવાઈ અવધિમાં દાર—ઉત્પન્ન થતી
 માંસ્ય નામ તે પ્રતિષ્ઠાતી અને કામ્ય રહે તે અપ્રતિષ્ઠાતી અવધિમાં નારી દેવતાને
 અપ્રતિષ્ઠાતી અવધિમાં હોય છે મનુષ્ય તિથિ અને અને પ્રકારનું હોય છે

૪ મનુષ્ય વ્યાજન—સચી પચે ડાબના પ્રતેક્ષત જ્ઞાવને જણાવનાર રાત તેના ૨ ભેદ
 ૧ સજ્જમતિ સામાન્યરૂપે જાણે. ૨ વિપુલમતિ—વિશેષરૂપે જાણે ક્ષણ—કેળવે મનમાં ખ
 ચિતવેશ તેને સજ્જમતિ વાળા કક્ષત થશે જ જાણશે, પણ વિપુલમતિ વાળા ચિતવેશો પ્રકો
 દ્વચ્છી માદીનો કાષ્ટનો કે પાતુનો છે, ફોરથી પાલકીપુરાતિમાં નવેશો છે કાળથી સિપળા
 કે ઉન્નકાળા અનેશો છે અને અપુષ્ટી થી, દુષ, આદિ કારવનો છે વચેરે વિજ્ઞતવર જાણે
 સજ્જમતિ તે પ્રતિષ્ઠાતી પણ હોય છે પરંતુ વિપુલમતિવાળા અવસ્થા દેવકાંચના પ્રાથ કરે છે
 મનુષ્ય વ્યાજની ૧ દ્વચ્છી રૂપી દ્વચ્છે જાણે. ૨ સંચયી તીચે રાતમલા તરબુ ઉપરની તીચે
 નાનું પ્રકાર ઉપર અચેતિતીનું ઉપરનું તથા જાને ત્રીજા અરી હીપ પ્રમાણે હોય છે (અર્થ
 સજ્જમતિવાળા ૨૫ અ સજ્જ જોતણ હોય છે.) ૩ કાળથી પુત્રોપનની અસખ્યાતનો જાવ
 જ્ઞાતકાળની અને પશુનો અસખ્યાતનો જાવ જવિષ્ય કાળની વાત જાણે છે અને ૪ કાવથી
 સુવ' સચી ઇવેલા માતી વાત જાણે. મનુષ્યવ્યાજન કમ જ્ઞાતિના, સચી અખ્યાત વગર
 આપુષ્યવ્યાજ, સખ્યાત, સખ્યાતદષ્ટિ સચિત, અપમાદી અને અખિત્વ વ એટલા જ્ઞેઓના પ્રકર
 મનુષ્યને જ ઉત્પન્ન થાય છે

આવધિમાં સખ્યાતમાં કાળની વાત જાણે, એક અગ્રુષ ક્ષેત્ર હોય તે આવધિમાં કષ્ટ
 કમ કાળની વાત જાણે. પ્રાયેક (ક) અગ્રુષ ક્ષેત્ર હોય તે પૂરી આવધિમાં જાણે. એક હાથ
 હોય તે અત્યુદ્ધતની વાત જાણે. એક મનુષ્ય ક્ષેત્ર હોય તે પ્રાયેક (ક) સુદ્ધત જાણે. એક
 કોઈ ક્ષેત્ર હોય તે એક સ્વિચ્છની વાત જાણે ૧ મોળન હોય તે પ્રાયેક દિવસની જાણે ૨૫
 થો હોય તે ૧ પક્ષમાં કષ્ટ કમની વાત જાણે. અરત ક્ષેત્ર પૂર્ણ હોય તે પૂજ પક્ષની વાત
 જાણે જ પુલકીય હોય તે ૧ મહિનાની જાણે. જરીહીય હોય તે ૧ વર્ષની જાણે. ૧૫ મો
 રાકહીય હોય તે પ્રાયેક વયની જાણે. સખ્યાત હીપ સમુદ્ર હોય તે અસખ્યાત કાળની
 વાત જાણે. પરમ અવધિમાં ઉપર તે મોહાશોક હોય. અને તેને અત્યુદ્ધતમાં દેવગાન થાય
 અચેકમાં અવધિમાંથી દેખવા તેવું થયું નથી. પરંતુ અવધિમાંની ઉત્પત્તી સચિત જ્ઞાતી છે

બહી પદ માનકાળમાં આ પ્રાણીનું કષ્ટક બધુ થવાનું છે વળી આજ્ઞા આપ્યા, સુખે છે તે પદામ પવવિ મનોહર હવા પછી જ સારી વારા પલા ખરે નહિ મામમાંની તથા જાદારની જમીન રજિવામણી લાગે ત્યારે સમજે કે આવતા કાળમાં આ જગ્યાએ કષ્ટ લાગ થવાનું જણાય છે એ પ્રમાણે ત્રણ કાળની સારી રિશતિ જાણે એ પ્રમાણે કેઈ મુનિરાજ વિકાર કરતાં કરતાં રસ્તામાં ખડ વચરની શુભિ દેખે માલ જગીયા શુકાઈ વચેલા દેખે, કૃપ વચેરે નવાણ નિર્ભાજ દેખે ત્યારે સમજે કે જુદાકાળમાં બહી વરસાદ થીડો થયો છે આજ્ઞા આપતા મામમાં તથા તેા મામ મોડુ, માવકેનાં ખર પછા, ખરમાં સુપતિ પછી પણ માવકો વિનય રહિત, અભિમાની યેજી કાલ દેવાના કાવ વિનાના ત્યારે સમજે કે વર્તમાન કાળમાં બહી કષ્ટક ખરાજ થવાનું જણાય છે વળી આજ્ઞા આપ્યા તેા પદામ પવવિ જામનોમ (નાપસક) હવા પછી ખરાજ મામની જાદાર તથા જાદર ખાવા માલ તેવું, ખરતી જાદુ જ ઠુને વારા જાદુ ખરે વીજળી જાદુ ચરો ત્યારે એમ સમજે કે આવતા કાળમાં બહી કષ્ટક જાણ થવાનું જણાય છે એમ દ્રષ્ટિથી જોઈને ત્રણે કાળનો યાત્રા માલ તે વિશ્વ.

(૩) 'આજમ પ્રમાણ' તે આજ્ઞા ઉપોદારા કથિત દાહ્યોથી પદામનું યાન માલ તે તેના ત્રણ ભેદ (૧) સુતાચમે તે—દાહ્યજી રૂપી જિનેશ્વર પ્રજુની વાણી તથા જોજમાં જોજા દ્વષ્ટ પૂવ જગીના યાનવાળા મુનીશરોના જનાવેલા ચરો તે 'સુતાચમે' (૨) 'જાદમને' તે—પૂવે કહેલાં સ્વ તથા ધમના જાધા સમજી સો તેવી સાધામાં તેવા દ્વષ્ટ પૂવ જગીના યાનવાળા આજ્ઞા મહારાજ વચેરેએ જે જામ રચ્યા તે 'જાદમને' (૩) તદુભવાચમે— એ પ્રમાણેનાં સુત્ર જાને ક્રમીનો તથા તેમના જામનો મળતો આવવો જે સમાજ સમૂહ તે તદુભવાચમે એ પ્રમાણે આજમ પ્રમાણ જણવું.

(૪) 'ઉપમા પ્રમાણ'—એની યોજાની છે (૧) જતી વસ્તુને જતી ઉપમા દેવી તે. જેથી જાવતા કાળમાં પહેલા પદનાકા ટીક કર થશે તે આજુ કાળના યોજીકયા ટીક'કર આવીર સ્વાભી જેવા થશે. (૨) જતી વસ્તુને અજતી ઉપમા દેવી તે જેમકે તરક જાને દેવતામાં જામુખ પદ્યોપમ જાને સાચરોપમાનાં છે તે વાત જતી છે પણ પદ્ય જાને સાચરક વખતની જણતી ચરે ચાર કોઈના કુવાનું અચર પદ્યાનું દર્શ્યત જામુ છે તે કૃવો કેલએ કમી નથી કારવે નથી અને કારશે પણ નહિ એ અજતી ઉપમા (૩) અજતી વસ્તુને જતી ઉપમા દેવી તે—જેમકે દારકા નક્કી કેવી ? દેવધેક જેવી સુવાર કેવી ? મેલીના ઘણા જેવી, અકિરો કેવો ? સ્ત્ર જેવો વચેરે (૪) અજતી વસ્તુને અજતી ઉપમા દેવી તે—જેમકે ધીમાનાં શા કર્યા કેવા ? અધિમાનાં શી કર્યા જેવાં, અધિમાનાં શી કર્યા જેવાં ? ધીમાનાં શી કર્યા જેવાં, વચેરે એ પ્રમાણે ઉપમા પ્રમાણના ચાર પ્રકાર છે.

નવ તત્ત્વ ઉપર ચાર પ્રમાણ.

(૧) ઇવત્ત્વ—(૧) પ્રત્યક્ પ્રમાણથી ચેતના બહુજુક, (૨) જામુમાન પ્રમાણથી, માજક, જુવાન, રૂઠ, તસ અને સ્વાવસ્તાં દાહ્યમાં કહેલાં બહુજુવાલે; (૩) ઉપમા પ્રમાણથી, આપી આમણતી પેઠે પદ્યાવ નહિ. ખર્માંસ્તિશાજી પેઠે અનર્દિ જાનત, તથા તવમાં જેમ તેજ છે, ઉપમાં જેમ થી છે અને અજિમાં જેમ તેજ છે તેમ સરીરમાં આવી રહેલો તે ઇવ છે (૪) આજમ પ્રમાણથી—નીચેની ચાલા પ્રમાણે છે—

ગાથા—“કમ્મકત્તા અયં જીવો, કમ્મ છિત્તા જીવ વુયાણવો ।

અરુવી ણિચ અણાદ્ધ, ધયં જીવસ્સ લક્ખણ ॥”

અર્થ—શુભાશુભ કર્મોનો કર્તા, ભોક્તા અને વિનાશક તે જીવ. તે અરૂપી અને સાક્ષત છે ઇત્યાદિ શાસ્ત્રીય પ્રમાણથી જીવનુ સ્વરૂપ સિદ્ધ કરવામા આવે તે આગમ પ્રમાણ. ૨ અજીવતત્ત્વ—૧ પ્રત્યક્ષ પ્રમાણથી જડલક્ષણવાળું, જીવનું પ્રતિપક્ષી, પુદ્ગળઆશ્રી વર્ણાદિ પર્યાયો જાણી શકાય એવું અને મળવા વીખરાવવાના સ્વભાવવાળું તત્ત્વ તે ૨ અનુમાન પ્રમાણથી નવા જાનાપણુ કરે. પર્યાય બદલ તેથી કાળનુ અનુમાન થાય છે. જીવની મતિ, સ્થિતિ, વિકાસ વગેરેમા સહાયક ઇત્યાદિ અનુમાનથી પિછાણે તે, જેમકે જીવને સકંપ દેખીને અનુમાનથી જાણે કે એ ધર્માસ્તિક કાયના સ્વભાવથી છે, અકંપ દેખીને જાણે કે એ અધર્માસ્તિકાયના સ્વભાવથી છે દુધથી પૂણું ભરેલા પ્યાલામાં ખાડ સમાઈ જાય તે દેખીને અનુમાનથી જાણે કે પુદ્ગલને સમાવવાનો આકાશસ્તિકાયનો સ્વભાવ છે અને પુદ્ગળનો મળવાનો સ્વભાવ છે વગેરે ૩ ઉપમા પ્રમાણથી—જેમ ઇંદ્રધનુષ્ય અને સધ્યાનો વાન બદલાઈ જાય તેમ પર્યાયો બદલે જેમ પીપળાનું પાન, કુંજરનો કાન સધ્યાનો ભાણુ ચંચળ છે તેમ પુદ્ગલનો સ્વભાવ ચંચળ છે વગેરે ઉપમાથી પુદ્ગળ અજીવને જાણખે ૪ આગમ પ્રમાણથી પુદ્ગલોનો સ્વભાવ ચંચળ છે વગેરે ઉપમાથી પુદ્ગળ અજીવને જાણખે ૪ આગમ પ્રમાણથી શ્રી ભગવતીસૂત્રના ૨૦ મા શ્લોકમા પુદ્ગલપર્યાયનો ઘણો વિસ્તાર છે ધર્મ, અધર્મ, આકાશ એ ત્રણેનુ એક એક દ્રવ્ય સ્કંધ, દેશ પ્રદેશમય છે ત્ર્યેક પ્રદેશની અનંત પર્યાય છે, કારણકે અનંત જીવ અને પુદ્ગલોની ગતિ, સ્થિતિ અને અવગાહનમા તે સહાયક થઈ રહ્યા છે. તેવી જ રીતે કાલદ્રવ્ય, વસ્તુને નવી પુરાણી બનાવવામા સહાયક છે આ ચારે દ્રવ્ય અનાદિ, અનંત, અરૂપી, અચેતન છે ધર્માસ્તિકાય અને અધર્માસ્તિકાય અંસંખ્યાત પ્રદેશી છે આકાશ અનંત પ્રદેશી છે કાલ અપ્રદેશી છે અને પુદ્ગલદ્રવ્ય પરમાણુથી સ્કંધપર્યંત પ્રવર્તક છે એક પરમાણુની અપેક્ષા ૧ વર્ણુ, ૧ ગંધ ૧ રસ અને ૨ સ્પર્શ. અનેક પરમાણુની અપેક્ષા ૫ વર્ણુ ૨ ગંધ, ૫ રસ ૪ અથવા ૮ સ્પર્શ એમ ૧૬ અથવા ૨૦ ભોલ પુદ્ગલદ્રવ્યમા હેય છે. આ પાંચે અજીવદ્રવ્ય ગુણ પર્યાય યુક્ત છે.

પુણ્યતત્ત્વ ઉપર ૪ પ્રમાણ—૧ પ્રત્યક્ષ—તે શુભ વર્ણુ, ગંધ રસ, સ્પર્શ, મન આનંદી, વચન હર્ષયુક્ત, કાયાથી સાનાવેદનીય વેદંતો જેઈ પુણ્યવંત કહે ૨ અનુમાન—મતિ કુળ, બળ રૂપ, સપદા, ઐશ્વર્યની ઉત્તમતા જેઈ અનુમાન કરે કે આ પુણ્યવંત છે. ૩ ઉપમા—ગોળ નાંખીએ તેવું ગળુ ધાય તેવી રીતે પુણ્યના રસમા પણ પડુણુ હાનિ વૃદ્ધિ જાણવી પુણ્યની અનંત પર્યાય અને અનંત વર્ણુ છે જેમકે પુણ્યોદયથી દેવાયુનો બંધ પડ્યો, પણ કાળની અપેક્ષાથી યોઠાણુવડિયો રસ હેય છે. જેમ જેમ શુભયોગની પ્રવૃત્તિ વધારે તેમ તેમ પુણ્યની વૃદ્ધિ થાય છે વળી પણ પુણ્યાનુમંથી પુણ્ય તે તીર્થ કરવત પુણ્યાનુબંધી પાપ તે હરિકેશીવત પાપાનુબંધી પુણ્ય તે ગોશાલકવત તથા અનાર્થ રાગવત અને પાપાનુબંધી પાપ તે નાગેશીવત ઇત્યાદિ ઉપમાથી પુણ્યનું સ્વરૂપ સમજે તે ઉપમા પ્રમાણ વળી પુણ્યવતને પુણ્યવંતની ઉપમાથી પિછાણે, જેમકે “દેવો દોયુદ્ધો જહા” અર્થાત્ ઇંદ્રના ત્રાયત્રીશક (ચુરુસ્થાની) દેવો સમાન પુણ્યવંત પ્રાણી સુખ ભોગવે છે તથા “અદો ધવ તારણુ” ભરહો ધવ મણુરસાણુ” અર્થાત્ જેમ તારાગણુમા ચંદ્ર શોભે તેમ માણુસોના વૃદ્ધમા ભરત મહારાજ શોભે છે. ઇત્યાદિ ૪ આગમપ્રમાણ—

જેમકે ૧ દીર્ઘકલાથી, ૨ સ્વયં અભિમત્તી, ૩ મૂર્ખથી પ્રીત, ૪ મહાશયત્વ, ૫ સ્વયં રાગી અને ૬ ખુલ્લીવા રોજવગ્રાને જોઈ અનુમાન કરે કે આ નરકમતિમાંથી આવેલો દેખાત છે ૧ મહાચેત્તી, ૨ અન્વની સપદાનો કમી ૩ મહાકપટી, ૪ મૂર્ખ ૫ જુખાળવો, ૬ અભય, એ ૭ લક્ષણથી અનુમાન કરે કે આ તિર્થંક મતિમાંથી આવ્યો જણાય છે. ૧ અપયેત્તી, ૨ વિનયવત ૩ ન્યાયી, ૪ પાપતીર, ૫ નિર્દોષિતાની એ ૫ લક્ષણથી જણે કે મનુષ્યમતિમાંથી આવ્યો જણાય છે ૧ ઘની, ૨ ચિષ્ટવચની ૩ માતા, પિતા, અને યુરોના સકત, ૪ ધર્માનુશાની ૫ સુદિવત એ ૫ લક્ષણથી જણે કે આ દેવમતિથી આવ્યો દેખાત છે ઈર્ષ્યાદિ અનુમત્તપ્રમાણ. ૪ ઉપમાપ્રમાણ—પાણીમાં ઘેડી સાકર નાખવાથી ઘેડુ અને વધારે નાખવાથી વધારે ઘેડુ થાય છે એ રીતે યુક્તધર્મનાં ફળ જણવા અને પાણીમાં ઘેડુ ઘેડુ નાખવાથી ઘેડુ અને અધિક નાખવાથી અધિક ખાર થાય છે તે મુજબ આશુભ કર્મનાં ફળ જણવા એમ જ તીવ્ર મદ મદ રસમય જણવો વળી જેમ અજરખના એક ટૂંકામાં અનેક પદ દોષ છે તેવી જ રીતે આત્મપ્રદેશ પર કર્મવર્તણૂનાં પદ લાજેશ છે ઈર્ષ્યાદિ ઉપમાથી અજરખ તે ઉપમાપ્રમાણ. ૪ આજમપ્રમાણ—જીવના યુક્તશુભ યોગ ખાન, લેલ્લા પરિણામ ઈર્ષ્યાદિ વધા ૪ મતિમાં આવવાનાં ૧૬ લક્ષણ તે આજમપ્રમાણ જણવું

ક મોક્ષતત્ત્વ પર ૪ પ્રમાણ—૧ તિર્થંકર કેવળી અસ્વાન અને સ્થિત અજરખનું અસ્તિત્વ કેવળીને અવશ્ય છે મહાવીરેક ક્ષેત્રના મનુષ્યને કેવળી અજરખનું અસ્તિત્વ પ્રત્યક્ષ છે તે પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ. રાજાજની આરાધનાથી સમતા રસ (ચીતરસ) નો અનુભવ થાય તે મોક્ષતા સુખની વાનગી રસ પ્રત્યક્ષ છે ૨ અનુમાનપ્રમાણ— સદ્ધર્મના અસ્તિત્વથી અનુમાન થાય છે કે મોક્ષ છે આત્માના અનુભવથી સુખ ઉપર છે તે ઉપરથી અનુમાન થાય છે કે અપુણ્ય ગુદ અને નિરાશ નથી આવ્યા જનત સુખ સુખ જોવે છે તેમ મોક્ષતત્ત્વ છે. ૩ ઉપમાપ્રમાણ— જેમ જલેશ ખીને વાવર્તા અકુર ન હૈ તેમ મેક્ષના છવોને કર્માકુર ન હૈ. જેમ અગ્નિથી વી નાખવાથી તે સનેજ થાય તેમ વીતરાજભવ છવોને યજ્ઞાદિ યુક્તો અથી જલ ત્યારે કર્મ સુખ થાય અને ગુદ અજ્ઞા પ્રચ્છ થાય. ૪ આજમપ્રમાણ—જેમ જેમ આજમમાં કહેલી પ્રતિભોષથી ૧૪ મુજુસ્થા લક્ષીમાં ખવાવે ત્યારે છવ મોક્ષ જાવ મોક્ષ યુક્તસ્થાનેનાં કર્મ મુજબ એ કલ્પે પ્રયો છે અર્થિ તેનો સંક્ષેપ જાણવે છે ૧ મિથ્યાત્વ યુક્તસ્થાનક— જનદિથી મિથ્યાત્વ યુક્તસ્થાન કે રજાવો છવ મી વીતરાજ પ્રમુની વલ્કીથી જોણુ અધિક વિચલિત કાઢે, પ્રયો અને રક્ષે છે અને તેના પરિણામે ૪ મતિ, ૨૪ દર્શક અને ૮૪ થાય છવરે નિર્મા પરિશ્રમનું કરતાં કરતાં અનતમત પુદ્ગલપરાતતન કર્મ. રેનાસ્વાહન યુક્ત ધાનક— ઇયન મેદનોજી સુરોપસમ કરી અમલિત પ્રામ કર્મ જલ પુન તેમ પ્રતિભો ઉભયમન થતાં અમલિતથી પતન થયુ આ પતન થતી વખતે જેમ ઇક્ષી તોયુ ફળ પૂરી પર પડ્યુ નથી વચ્ચમાં ત્યંત્રી સાલ્યાન મુજુ સ્થાનક રહે છે જેમ જોણુ પુરો ખીરનાંજુ જોગલ કર્મ પછી વધી નાજ્યુ વધતી વખતે ખુ કષ્ટક રજાક રહી જલ તે અપત સસ્થાનક આ છવ મુજુપછી યજી યુક્ત પછી થઈ રહે ઉજા અથી પ્રદેવપરાતનમાં સકારનો ધાર પાપથી ક મીમુજુસ્થાનક તે મિથ્યાત્વથી છવ સમગુત્તમિમુખ થયો પણ પાપો નહિ તેમ કિષ્ક ખાવથી કષ્ટક ખયો કષ્ટક મોઠા ધાને તેમ ખદલ અપત મિથ્યાત્વ અને

પ્રકરણ ૨ જી સૂત્ર ધર્મ

મીઠાશ સમાન સમ્યક્ત્વ એમ મિશ્રપણું હોય છે. આ જીવ સર્વ ધર્મ સરખા માને છે કારણ કે તેને સુક્ષ્મતા તારવતા આવડતી નથી આ જીવ દેશે ઉભ્યા અર્ધ પુદ્ગલપરાવર્તનમાં સ સારનો પાર પામે ૪ અવિરતિસમ્યક્દર્શન ગુણસ્થાનકે વર્તે તો જીવ અનતાનુબધી ૪ કષાય તથા ધર્મ મોહનીયની ૩ પ્રકૃતિ એ સાતનો ઉપશમ, ક્ષયોપશમ કે ક્ષય કરી સુદેવ, સુગુરુ, સુધર્મ પર શ્રદ્ધા આણે સાધુ આદિ ચારે તિર્થનો ઉપાસક બને જે પૂર્વ આયુષ્યનો બંધ પાડે તો ૧ નરકગતિ, ૨ તિર્થચગતિ, ૩ ભવનપતિ, ૪ વાણવ્યતર, ન્યોતિષી, ૬ સ્ત્રીવેદ અને ૭ ન્યુસકવેદ એ સાત ખોલતુ આયુષ્ય ન બાધે અર્થાત એ સાત ખોલમાં ઉપજે નહી. ક્ષયિત આયુબંધ પડી ગયો હોય તો તે ભોગવી પછી ને ઉચ્ચ ગતિને પામે છે ૫ દેવવિરતિ ગુણસ્થાનક પૂર્વોક્ત ૭ પ્રકૃતિનો ક્ષયોપશમ, ઉપશમ કે ક્ષય કરે અને અપ્રત્યાખ્યાનાવરણીયનો ચોકનો ક્ષયોપશમ કરે પ્રકૃતિઓનો ક્ષયોપશમ આદિ કરીને શ્રાવકનાં ૧૨ વ્રત ૧૧ પ્રતિમા (પ્રતિચા), નવકારશી આદિ છમાસી તપ ઇત્યાદિ ધર્મ ક્રિયામા યથાશક્તિ ઉદ્યુક્ત રહે તે જીવ જે પરિવાર ન થાય તો જ્ઞાન્ય ત્રીજે ભવે ઉતકૃષ્ટ ૧૫ ભવે મોક્ષે જાય ૬ પ્રમત્તસંયતિ ગુણસ્થાનિક— પૂર્વોક્ત ૧૧ પ્રકૃતિ અને પ્રત્યાખ્યાના વરણીય. કષાયનો ચોક એ ૧૫ પ્રકૃતિના ક્ષયોપશમાદિ કરી સાધુ બને, પરંતુ દષ્ટિચપળ, ભાવચપળ, ભાષાચપળ અને ક્ષાપચપળ એ ચારેની ચપળતાને લીધે પ્રમાદ રહે અને શુદ્ધ સાધુવ્રતીનું પાલન કરી ન શકે તે જીવ જ્ઞાન્ય ત્રીજે ભવે ઉ૦ ૧૫ ભવે મોક્ષે જાય ૭ અપ્રમત્તસંયતિ ગુણસ્થાનક— તે ૧ મદ, ૨ વિપય, ૩ કષાય, ૪ નિદ્રા અને ૫ વિકથા એ પાચ * પ્રમાદરહિત શુદ્ધ સંયમનું પાલન કરે તે જ્ઞાન્ય તે જ ભવે ઉતકૃષ્ટ ત્રીજે ભવે મોક્ષે જાય ૮ નિયત્રીઆદરગુણસ્થાનક— પૂર્વોક્ત ૧૫ પ્રકૃતિ તિવ્રતાથી ક્ષયોપશમ કરે અને અહિં જે શ્રેણીની તૌપારી થાય છે અહી પૂર્વે કદિ નહિ કરેલું એવું અપૂર્વકરણું (કષાયોની મંદતા) કરે છે, જે પ્રકૃતિઓના ઉપશમ કરે તે ઉપશમશ્રેણિ પતિપત્ર યષ્ ૧૧મા ગુણસ્થાનક સુધી ચડી પાછો પડે છે અને જે પ્રકૃતિઓનો ક્ષય કરે તે ક્ષપકશ્રેણિ પતિપત્ર યષ્ નવમા, દશમા ગુણસ્થાનકે યષ્ સીધો બારમે ગુણસ્થાનકે જાય અને તત્કાળ તેરમે ગુણસ્થાનકે જઈ દેવળગાની થાય છે. ૯ અનિયત્રીઆદર ગુણસ્થાનક— પૂર્વોક્ત ૧૫ તથા હાસ્ય, રતિ, અરતિ, ભય, શોક, દુઃખા પ્રકૃતિ અને સંવલન ત્રિક (ક્રોધ, માન, માયા) તથા ૩ વેદ (સ્ત્રી પુરુષ, ન્યુસક) એમ ૨૭ પ્રકૃતિને ઉપશમાવે અથવા અપાવે તે અવેદી અને સરલ સ્વભાવી જીવ જ્ઞાન્ય તે જ ભવે ઉ૦ ત્રીજે ભવે મોક્ષે જાય + ૧૦

* ગાથા—સુયકેવલી આહારગ, રિજુમદ્દ ઉવસ તગા વિઝ પળાણ ।

હિંદંતિ ભવમણંતં, ત અણંતરમેવ ચ્ઙ ગદ્ધયા ॥

અર્થ—શ્રુતકેવળી, આહારક શરીર, ઋણુમતિ મન પર્યાવરણી, અને ઉપશાંતમોહી એવા ઉત્તમ પુરુષો પથ્ય પ્રમાદચરણે કરી ચતુર્ગાતમાં અનત સ સાર પરિભ્રમણ કરે છે, આ પથિ પ્રમાદો મહા ભય કરે છે એટલા માટે સાધુએ તેના કંદમાં કસાવુ ન જોઈએ ડું પહેલાં જે કર્મપ્રકૃતિઓનો કદિ ક્ષય કર્યો ન હોતો તેનો અહીં ક્ષય થવાથી અપૂર્વકરણુ ગુણસ્થાનક કહેવાય છે.
+ પ્રશ્ન—આઠમું નિવૃત્તિઆદર અને નવમું અનિવૃત્તિઆદર એવો ઉલટો ક્રમ શા માટે કહ્યો ?
ઉત્તર—ચારિત્રમેહનીયની અપેક્ષાએ દર્શનમોહનીય બાદ છે તેની નિવૃત્તિ આઠમે ગુણસ્થાનકે થાય છે તેથી તેને નિવૃત્તિઆદર કહ્યું અને કિલ્ચિન્માત્ર મોહનીય કર્મની પ્રકૃતિ સત્તામાં રહી જાય છે તેથી નવમું અનિવૃત્તિઆદર ગુણસ્થાનક કહ્યું આ બન્ને નામ સાપેક્ષ છે તત્ત્વકેવલીગમ્ય.

સુત " સુચિત્, કમ્મા સુચિત્ દશા કવતિ " અર્થાત્ સોરા કમત્તી ચારા જ દશા પ્રાત્ માલ છે તથા દેવાણુ મનુષ્યાણુ, સુભક્ષ્મનુભાવ ધર્માદિ, પુલ્કયપ્રકૃતિનુ, કમન શાસ્ત્રમાં છે તે આત્મપ્રમાણુ બાજુનું

૪ પાપતત્ત્વ પર ૪ પ્રમાણ—૧ પ્રત્યક્ષ—નીચ ભત્તિ, નીચ કુંજ, કુરપ, અર્થવિત્તી કીનતા ભોધને પ્રત્યક્ષમાં પાપી બાજુ છે. ૨ અનુમાન—તે કુષ્ટીને ભોધ અનુમાન કરે કે જ્ઞાને પાપનો ઉલ્લ વતે' છે ૩ ઉપમા—આ વિચારો નરના જેવા કુંખ ભોભવે છે ૪ આત્મ—પાપની પ્રકૃતિ, સ્થિતિ રંસ પ્રદેશ ઇત્યાદિ પાપકર્મના અર્થનું કંચન શાસ્ત્રમાં છે તે આત્મ પ્રમાણુ.

૫ આત્મવત્ત્વ—૧ પ્રત્યક્ષ મન, વચન કથાનો આપાર છે પ્રત્યક્ષ દેખાવ તેથી પિત્તજ્ઞે, ૨ અનુમાન—તે અત્તીપક્ષુ ભોધ અનુમાનથી બાજુ, ૨ ઉપમા—તે તળાવનું ચિત્રનામુ, ખરું દાર, સોભનું નાક વગેરે ઉપમાથી આસરનું સ્વરૂપ બાજુ. ૪ આત્મ તે જ્ઞાતાનુષ્ઠી અપ્રત્યાખ્યાની પ્રત્યાખ્યાની અને સજ્વહન એ ચારે પ્રકારના કીધ, માન માયા લોભ એ કપાયેનો દ્વંદ્વપ રકમ આત્માપ્રદેશથી સજ્વહ કરે એનું આત્મથી બાજુ તે આત્મપ્રમાણુ.

૬ સવરત્ત્વ પર ૪ પ્રમાણ—પ્રત્યક્ષ તે ચોગ્રાને વણ કરે સર્વવિસ્તીથી અને આપક દેશ વિસ્તીથી ચોગ્રા પર આ કલ્પ શાને તે સ'પર પ્રત્યક્ષ છે ૨ અનુમાન—સત્વચોગ્રા ત્યાજ્યા અનુમાનથી સવર કહે ૨ ઉપમા પ્રમાણુ—જેમ જરનાળાં ભંધ કરવાથી તળાવમાં પાણી આવતુ ભંધ થાય, કાર ભંધ કરવાથી કચરો આવતો બાદે, જેમ વહાણમાં જિરો ભંધ કરવાથી પાણીનું આવતું ભંધ થાય છે તેમ ત્યાજ્યા-પ્રત્યાખ્યાન કરવાથી, ચોગ્રા નિર્ધન થતાં સવર થાય છે ૪ આત્મ પ્રમાણુથી—આત્માનું ચિત્તરણુ દેશથી કે સર્વથી મન, વચન, કથાના ચોગ્રાનું રૂપ તેને આત્મ પ્રમાણુથી સવર કહે.

૭ નિજરા તત્ત્વ—૧ પ્રત્યક્ષ—આર પ્રકારના તપથી કર્મનું ઉચ્છેદન કરે તે ૨ અનુમાન—શાન, ઇશન અસ્તિ, તથા સમકિન્ની શક્તિ થતી જેથી અને દેવતાનું આયુષ્ય [વગેરેની પ્રકૃતિ ભોધને નિજરાનું અનુમાન થાય ૩ ઉપમા—જેમ ક્ષારથી વિતાં વચ્ચેના મેષ દૂર થાય છે. ૪ કલ્પમાર નવસાર વગેરેના સંધોત્તથી સેનું નિયમ થાય છે અને જનથી સ્ત્રી પર ખ્વાયેયુ વાદર દૂર થાય છે તેમ તપકર્મથી નિજરા થાય એ ઉપમા પ્રમાણુ. ૪ આત્મપ્રમાણુ—જ્ઞાની વાંજ રહિત સમ્પત્તવપુક્ત તપ કરવાથી સમાપનિર્ગરા થઈ આત્મશુદ્ધિ થાય છે એમ કહે તે આત્મ પ્રમાણુ.

૮ ભંધ તત્ત્વ પર ૪ પ્રમાણ—૧ પ્રત્યક્ષ તે ક્ષીરતીરની પેઠે છવ અને પુદ્ગલ લેથીકા થઈ રહેલ છે અને ૭ને તીર્થ પ્રયોગશા પુદ્ગલરૂપે ઠરીરેના સયોગ વયેચે પ્રત્યક્ષ દેખાવ છે તે ૨ અનુમાન પ્રમાણુ—શી તીર્થ'કર કેવળી ચલુધર કે સાંપુજનો ઉપદેશ મદલુ કરે છતાં સવમ વિગ્રમ અગ્રાલ જાય નહિ એ અનુમાનથી બાજુ કે કમ પ્રકૃતિનો કાણુ ભંધ છે જેમ ચિત્ત સપિએ અલ્પત અધવીને કપુ કે નિવાણુમયુક કા ' અર્થાત્ ઠે રાજના પૂને' કરેલા નિવાણુના ચોત્તથી તને ઉપદેશની આશર થતી મુરોહ છે વગી નીચેનાં કલ્પનેથી કમ અતિર્મથી છવ આત્મો તેનું અનુમાન કરે

સુભાષ ચંદ્ર

વર્ણન	લેખનાના લક્ષણ	લેખનાની જ્ઞાન્ય ઉત્પત્તિ	લેખનાની જ્ઞાન્ય ગતિ	લેખનાની અભ્યન્ન ગતિ	લેખનાની ગતિ ઉત્કૃષ્ટ
કૃષ્ણ લેખના	પ આત્મવ સેવે, સેવરાયે ડ યોગ, પ ઇ દ્રિય મોહણી સુદે. તીમ પરિણામે છ કાયાનો આર ભ કરે, હિ સા કરતા હરે નહિ, ક્રોધ પરિણામી, ઉભય લોકના ક ખથી હરે નહિ.	જ. અ ત છુલુત ઈ. ૩૩ સાગરોપમ અ ત છુલુત અધિક	જ્ઞાનપતિ વાણ્ણવ્ય તરે અતાર્ય મલુખ્ય	પ સ્થાવર ડ વિકલે દ્રિય તિર્ય ચ પ ચો-દ્રિય	પંચમી છઠી સાતમી નરક
નીલ લેખના	ઈર્ષ્યાવ ત ખીલના શુણ્ણ સહન કરે શકે નહિ જ્ઞાનવ્યાસ આદિ કરે નહિ, કરવા દે નહિ, રસ-શુદ્ધિ, ઇ દ્રયના વિષયમા લપટ સાતાના ગરિષ્ણહાર	જ. અ ત ઉ ૧૦ સાગ પહ્યનો અસ ખયાતભાગ અધિક	ભવનપતિ વાણ્ણવ્ય તરે, કમંજુમિ મલુખ્ય	પ સ્થાવર ડ વિકલે. તિર્ય ચ પ ચો.	ત્રીજી, ચોથી, પાચમી નરક
કાપોત લેખના	વાંકે યોલે, વાકો ચાલે, પોતાના દોષ ઢાકે, પારકા દોષ પ્રકાશે, કઠાર વચન યોલે, ચોરી કરે. પરસ્ત્રીની ઇચ્છા કરે	જ. અ ત ઉ ૩ સાગ પહ્યનો આસ ભાગ અધિક	જ્ઞાનપતિ વાણ્ણવ્ય તરે અ ત-દવીપ મલુખ્ય	પ સ્થાવર ડ વિકલે તિ પંચે દ્રિય	પહેલી બીજી ત્રીજી નરક
તેને લેખના	ન્યાયી, સ્થિરચિત્ત, સરલ, સુલ્લક્ષરહિત, વિનીત, જ્ઞાની, દમિતે દ્રિય, દ્વંદ્વધર્મી પ્રિયધર્મી પાપભીરૂ તપેશી.	જ અ ત ઉ ૨ સાગરોપમ પ પ. નો અસ. અધિક	પૂર્ણી, પાણી, વનરુપતિ જુગલ મલુખ્ય	ભવનપતિ, વાણ્ણવ્ય તરે જ્યોતિષી તિર્ય ચ પ ચો દિય	પહેલું, બીજું સ્વર્ગ
પક્ષ લેખના	કષાય પાતળા પાડે, સદા ઉપશાંત કષાયી, ડ યોગ વશ રાજે, અદ્યપભાષી, દમિતે દ્રિય.	જ. અ ત ઉ ૧ સાગ. અ ત-જુલુત અધિક	ત્રીજી સ્વર્ગ	ચોથું સ્વર્ગ	પાચમું સ્વર્ગ
શુક્લ લેખના	આર્તરાદ્ધ બ્યાનવર્જે, ધર્મ શુક્લ બ્યાન બ્યાય રંગદેષ પાતળા પાડે અગર વિરમે, દમિતે દ્રિય સમિતિ, ચુલિત ત. સરાગસ યમી ક વીતરાગી સતમાવ ત	જ. અ ત ઉ ૩૩ સાગ અ ત અધિક	છઠ્ઠાથી બારમા સ્વર્ગ સુધી	૯ અવેયક ૪ અલ્પતર વિમાન	સર્વાર્થ સિદ્ધ વિમાન

* કવિોત લેખનાનો વર્ણ, અલક્ષીના કૂલ ક્રેયલની પાંપ અથવા પારેવાની ડાક જેવો હેય છે.

જેમકે ૧ દામ'કપાથી, ૨ સદા જ્ઞાનિભાગી, ૩ મૂળ'થી પ્રીત, ૪ મહાકાવત, ૫ સદા રાગી અને ૬ પુનઃજીવના રાજવાળાને જોઈ જનુમાન કરે કે આ નરજ્ઞતિમાંથી આવેલા દેખાત છે ૧ મહાલેખી, ૨ અન્વની સપદાનો કાગી ૩ મહાકાપરી, ૪ મૂળ' પશુખાગવે, ૬ જ્ઞાનસુ, એ ૭ લક્ષણથી જનુમાન કરે કે આ તિમ'જ્ઞ તિમ'માંથી આવ્યો જણાય છે. ૧ અન્વસેભી, ૨ વિનમવત ૩ ન્યાયી, ૪ પાપમીર, ૫ નિર્દક્ષિયાની એ ૫ લક્ષણથી જણ્યે કે મનુષ્યતિમાંથી આવ્યો જણાય છે ૧ ઘની ૨ મિષ્ટવચની ૩ માતા, પિતા, અને સ્વરોનો ભક્ત, ૪ ધર્માનુરાગી, ૫ સુદિવત. એ ૫ લક્ષણથી જણ્યે કે આ દેવતિથી આવ્યો દેખાય છે ઈત્યાદિ જનુમાનપ્રમાણ. ૪ ઉપમાપ્રમાણ—પાણીમાં ઘેડી સાકર નાખવાથી ઘેડા અને વધારે નાખવાથી વધારે મીઠું થાય છે એ રીતે શુભકર્મના ફળ જણવા. અને પાણીમાં ઘેડા મીઠું નાખવાથી ઘેડા અને અધિક નાખવાથી અધિક ખાર થાય છે તે મુજબ જનુમાન કર્યના ફળ જણવા. 'એમ જ તીવ્ર મદ મદ રસમધ જણ્યેવો વળે જેમ જાનરખના એક ટૂંકામાં અનેક પદ દેખે છે તેની જ રીતે આત્મપ્રદેશ પર કર્યવર્ત્માના પદ કાર્યેકાં છે ઈત્યાદિ ઉપમાથી સમજાવે તે ઉપમાપ્રમાણ. ૪ જ્ઞાનપ્રમાણ—જીવના શુભાશુભ યોગ જ્ઞાન, લેસ્થા પરિણામ ઈત્યાદિ તથા ૪ યતિમાં આવવાના ૧૬ લક્ષણ તે જ્ઞાનપ્રમાણ જણવું

ક મોક્ષતત્ત્વ પર ૪ પ્રમાણ—૧ તિથ કરે કેવળી ભજવાત અને શિદ્ધ જનવાનું અસ્તિત્વ કેવળીને પ્રવક્ષ છે મહાવીરેક શ્વેતના મનુષ્યને કેવળી જનવાનું અસ્તિત્વ પ્રવક્ષ છે તે પ્રવક્ષ પ્રમાણ. ૨ નવનવની આરાધનાથી સમતા રસ (દાંતરસ) નો અનુભવ થાય તે મોક્ષના સુખની વાનછી સ્વ પ્રવક્ષ છે ૨ જનુમાનપ્રમાણ— સદ્ધર્મના અસ્તિત્વથી જનુમાન થાય છે કે મોક્ષ છે જ્ઞાતમાના અનુભવથી સુખ ઉપજે છે તે ઉપરથી જનુમાન થાય છે કે સંપુર્ણ શુદ્ધ અને નિરાશ્રયની આત્મા જનત સુજ સુખ જોવાયે છે તેજ મોક્ષતત્ત્વ છે. ૩ ઉપમાપ્રમાણ— જેમ જલેશા ખીને વાવવાં જાકર ન પૂરે તેમ મેક્ષના જીવોને કર્યાકર ન પૂરે જેમ અજિંથી ઘી નાખવાથી તે સનેજ થાય તેમ વીતરાજવાવ જીવોને યનાદિ ગુણો અથી જામ ત્યારે કર્યાકર થાય અને શુદ્ધ આત્મા પ્રવક્ષ થાય. ૪ જ્ઞાનપ્રમાણ—જેમ જેમ જ્ઞાનધર્મા કહેલી પ્રકૃતિઓ કર્યા ૧૪ સુવસ્થા સુધીમાં અપાને ત્યારે જીવ મોક્ષ જાત એક સુવસ્થાએકના કર્ય મુજબ એ સુજો પ્રમો છે અદિક તેની સંજ્ઞે જાતાંવે છે ૧ મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાનક— જ્ઞાનદિથી મિથ્યાત્વ સુવસ્થાને કે પ્રવત વો જીવ ઘી વીતરાજ પ્રજની વાણીથી એકજ અધિક વિપરિત સદા, પ્રાપ્ત અને રક્ષે છે અને તેજા પદસ્થાને ૪ યતિ, ૨૪ દશ અને ૮૪ થામ જીવોને યતિ અભિપ્રાય કરતાં કરતાં જનતાનત પુણ્યપરાતન કર્યા. રનાસ્વાકન ગુણ જાનક— દશન મોદનીયથી સુવેપલમ કરી સમજાત પ્રાપ્ત કર્યું જ્ય પુનઃ તેજ પ્રકૃતિઓ ઉદ્ભવમાન થતાં સમજાતથી પતન થવું જ્યા પતન થતી વખતે જેમ રક્ષથી તોરકુ ફળ પુસ્તી પર પડ્યુ તથી વસ્ત્રમાં ત્યાંથી સાસ્વાકન ગુણ સ્થાનક રહે છે તેમ તેજ પુસ્તી પીરમાંનું જોજાત કર્યું પછી વધી નાખ્યુ વચ્છી વખતે જ્ય કંઈક રવાદ રહી જામ તે જામલ સ્વાસ્થ્યન. જ્યાં જીવ પુણ્યપદ્ધી મદી શુભ પદ્ધી થઈ રહે ઉણા અધી પુણ્યપરાતનમાં સસારનો પાર પામથી કે મીઠમગુણસ્થાનક તે મિથ્યાત્વની જીવ સમ્પૂર્ણાભિમુખ થયો પછી પામ્યો તદિક. તેમ કિમદ જાવાથી કંઈક ખરી કંઈક મીઠો વાગે તેમ ખટાસ જામલ મિથ્યાત્વ અને

પ્રકરણ ૨ જી સૂત્ર ધર્મ

મીમંસા સમાન સમ્યક્ત્વ એમ મિશ્રપણું હોય છે. આ જીવ સર્વ ધર્મ સરખા માને છે કારણ કે તેને સુક્રમતા તારવતા આવડતી નથી આ જીવ દેશે ઉણા અર્ધ પુદ્ગલપરાવર્તનમાં સ સારનેા પાર પામે ૪ અર્વાચરતિસમ્યક્ગૂઠ ગુણુસ્થાનકે વર્તેતો જીવ અનતાનુબધી ૪ કપાય તથા ધર્મ મોહનીયની ૩ પ્રકૃતિ એ સાતનેા ઉપશમ, ક્ષયોપશમ કે ક્ષય કરી સુદેવ, સુગુરુ, સુધર્મ પર શ્રદ્ધા આણે સાધુ આદિ ચારે તિર્થનો ઉપાસક બને જે પૂર્વ આયુષ્યનો બંધ પાડેા ન હોય તો ૧ નગ્નગતિ, ૨ તિર્થચગતિ, ૩ ભવનપતિ, ૪ વાણુવ્યતર, ન્યોતિષી, ૬ સ્ત્રીવેદ અને ૭ નપુંસકવેદ એ સાત ગોલનું આયુષ્ય ન થાય અર્થાત એ સાત ખેલમાં ઉપજે નહી ક્ષયિત આયુબંધ પડી ગયેા હોય તો તે ભોગવી પછી તે ઉચ્ચ ગતિને પામે છે ૫ દેવવિરતિ ગુણુસ્થાનક પૂર્વોક્ત ૭ પ્રકૃતિનો ક્ષયોપશમ, ઉપશમ કે ક્ષય કરે અને અપ્રત્યાખ્યાનાવરણીયનો ચોક્કનો ક્ષયોપશમ કરે પ્રકૃતિઓનો ક્ષયોપશમ આદિ કરીને શ્રાવકનાં ૧૨ વ્રત ૧૧ પ્રતિમા (પ્રતિગ્રા), નવકારશી આદિ છમાસી તપ ધર્માદિ ધર્મ ક્રિયામા યથાશકિત ઉદ્ધુકત રહે તે જીવ એ પડિવાઈ ન થાય તો જ્ઞાન્ય ત્રીજે ભવે ઉતકૃષ્ટ ૧૫ ભવે મોક્ષે જાય. ૬ પ્રમત્તસંચતિ ગુણુસ્થાનિક— પૂર્વોક્ત ૧૧ પ્રકૃતિ અને પ્રત્યાખ્યાના વરણીય. કષાયનો ચોક એ ૧૫ પ્રકૃતિના ક્ષયોપશમાદિ કરી સાધુ બને, પરંતુ દષ્ટિચપળ, ભાવચપળ, ભાષાચપળ અને કષાયચપળ એ ચારેની ચપળતાને લીધે પ્રમાદ રહે અને શુદ્ધ સાધુવ્રતીનું પાલન કરી ન શકે તે જીવ જ્ઞાન્ય ત્રીજે ભવે ઉ૦ ૧૫ ભવે મોક્ષે જાય ૭ અપ્રમત્તસંચતિ ગુણુસ્થાનક— તે ૧ મદ, ૨ વિપય, ૩ કપાય, ૪ નિદ્રા અને ૫ વિકથા એ પાચ પ્રમાદરહિત શુદ્ધ સંયમનું પાલન કરે તે જ્ઞાન્ય તે જ ભવે ઉતકૃષ્ટ ત્રીજે ભવે મોક્ષે જાય ૮ નિચટ્ટીઆદરગુણુસ્થાનક— પૂર્વોક્ત ૧૫ પ્રકૃતિ તિવ્રતાથી ક્ષયોપશમ કરે અને અહિ એ શ્રેણીની તૌયારી થાય છે અહી પૂર્વે કદિ નહિ કરેલું એવુ અપૂર્વકરણુ (કષાયોની મંદતા) કરે છે, જે પ્રકૃતિઓના ઉપશમ કરે તે ઉપશમશ્રેણિ પતિપત્ર યદ્ય ૧૧મા ગુણુસ્થાનક સુધી ચડી પાછો પડે છે અને જે પ્રકૃતિઓનો ક્ષય કરે તે ક્ષયકશ્રેણિ પતિપત્ર યદ્ય નવમા, દશમા ગુણુસ્થાનકે યદ્ય સીધો બારમે ગુણુસ્થાનકે જાય અને તત્કાળ તેરમે ગુણુસ્થાનકે જઈ દેવળગાની થાય છે ૯ અનિચટ્ટીઆદર ગુણુસ્થાનક— પૂર્વોક્ત ૧૫ તથા હાર્ય, રતિ, અરતિ, ભય, શોક, દુઃગચ્છા પ્રકૃતિ અને સંજ્ઞવલન ત્રિક (ક્રોધ, માન, માયા) તથા ૩ વેદ (સ્ત્રી પુરૂષ, નપુંસક) એમ ૨૭ પ્રકૃતિને ઉપશમાવે અથવા ખપાવે તે અવેદી અને સરલ સ્વભાવી જીવ જ્ઞાન્ય તે જ ભવે ઉ૦ ત્રીજે ભવે મોક્ષે જાય + ૧૦

* ગાથા—સુચકેવલી આહારગ, રિજુમદ્દ ઉવસ તગા વિડ પળાણ ।

હિંદંતિ ભવમળંતં, ત અણંતરમેવ ચડ ગદ્યા ॥

અર્થ—શ્રુતદેવળી, આહારક શરીર, ઋણુમતિ મનપર્વગાની, અને ઉપશાંતમોહી એવા ઉત્તમ પુરૂષો પશુ પ્રમાદાયરણે કરી ચતુર્ગતિમાં અનંત સ સાર પરિભ્રમણ કરે છે, આ પામે પ્રમાદો મહા ભય કરે છે એટલા માટે સાધુએ તેના કદમાં ક્ષેપણુ ન જોધએ ડ પહેલાં જે કર્મપ્રકૃતિઓનો કદિ ક્ષય કર્યો ન હવે તેનો અહીં ક્ષય થવાથી અપૂર્વકરણુ ગુણુસ્થાનક કહેવાય છે.
+ પ્રશ્ન—આઠમુ નિવૃત્તિઆદર અને નવમુ અનિવૃત્તિઆદર એવેા ઉલટો ક્રમ શા માટે કહ્યો ?
ઉત્તર—ચારિત્રમેહનીયની અપેક્ષાએ દર્શનમોહનીય આદર છે તેની નિવૃત્તિ આઠમે ગુણુસ્થાનકે થાય છે તેથી તેને નિવૃત્તિઆદર કહેલું અને કિંચિન્માત્ર મોહનીય કર્મની પ્રકૃતિ સત્તામાં રહી જાય છે તેથી નવમુ અનિવૃત્તિઆદર ગુણુસ્થાનક કહેલું આ બન્ને નામ સાપેક્ષ છે તત્ત્વદેવલીગમ્ય.

સૂક્ષ્મસંપરાધ ગુણુસ્થાનક—પૂર્વોક્ત ૨૭ પ્રકૃતિ અને સંવ્યવસ્થાનો લોભ એ ૨૮ પ્રકૃતિઓને ઉપસ્થાપે તો ઉપસ્થાપેલું કરે અને ખપાવે તો ક્ષયક્રમણું કરે આ છવ્વ જ્વાભોક, અવિષ્કમ, ચાન્તિસ્વરૂપ, જ્વલન તે જ ભવે ઉત્કૃષ્ટો ત્રીજો ભવે મોક્ષ જ્વલ ૧૧ ઉપસાત મોહનીય ગુણુસ્થાનક—મોહનીય કર્મની ૨૮ પ્રકૃતિઓને રાખવામાં ભારેશાં અગ્નિ પેઠે ઉપસ્થાપે, તેને વશાખ્યાત ચારિત્ર હોય, અટી નો કાળ કરે તો જ્વનુતર વિમાનમાં ઉપજે ત્વાધી મેનુજ્ય થઈ મોક્ષે જ્વલ અને જો ઉપસ્થાપેલ સંવ્યવસ્થા લોભનો ઉલ્લ આજ (વાયુથી રાખ છે અને ભારેલો અગ્નિ પ્રવલે તેમ) તો પાછો પડી જ્યે નવમે ગુણુસ્થાનકે થઈ આગે આવે ત્યાં સાવધાન થઈ જો પાછો ક્ષયક્રમણું કરે તો તે જ ક્ષયમાં મોક્ષ જ્વલ તેમ નહિ તો ચોથો જ્વાળી ગોષ છવ્વ સમકિતી રહે તો પણ ત્રીજો ભવે મોક્ષ પ્રાપ્ત કરે છે અને જો કર્મક્રમણું પહેલે ગુણુસ્થાનકે જ્વાળી જ્વલ તો તેજે ઉલ્લા અર્ધપુલ્કનસ પરત્વતંનમાં મોક્ષ પામે છે ૧૨ ક્ષીણ મોહનીય ગુણુસ્થાનક—મોહનીયકર્મની ૨૮ પ્રકૃતિઓને સર્વા પ્રકારે ખપાવે તો ઉલ્લાથી પાણીથી અગ્નિ છુટાવે તેમ) અહીં ૨૧ ગુણુ પ્રમે છે જેમકે—૧ ક્ષયક્રમણું, ૨ ક્ષયવિષ્કાપ, ૩ ક્ષયવિક સમ્પ્રકલ્પ, ૪ ક્ષયવિક વશાખ્યાત ચારિત્ર ૫ કલ્પસત્ત્વ, ૬ ભાવસત્ત્વ, ૭ જ્વલસત્ત્વ, ૮ અમાથી, ૯ અકલાથી ૧ વીતરોગી ૧૧ ભાવનિમ્મલ, ૧૨ સમ્પૂર્ણ સત્ત્વ, ૧૩ સમ્પૂર્ણ ક્ષયવિતત્ત્વા, ૧૪ મહાત્વસ્થી ૧૫ મહાસુશીલ ૧૬ અનોહી ૧૭ અવિકારી ૧૮ મહામ્મની ૧૯ મહાખ્યાતી ૨ વર્તમાન પરિણામી ૨૧ અપ્રતિપક્ષી એ ૨૧ ગુણુને પ્રાપ્ત કરી જ્વલ નુહતંમાં ૫ ગંભીરસ્થીલ ૬ જ્વલત્વસ્થીલ અને ૫ જ્વલતરખ કર્મ એ ત્રણે કર્મની ૧૬ પ્રકૃતિઓને ખપાવે છે અને તત્કાલ ૧૩મુ સધોગી કેવળી ગુણુસ્થાનક પ્રાપ્ત થાય છે આ છવ્વ જેવળગાન જેવળજ્વલન સમ્પન્ન, સધોગી સશરીરી, સધેથી ગુણુસધેથી, વશાખ્યાતચારિત્રી ક્ષયવિક સમ્પ્રકલ્પી પમિતીવવત ગુણુસ્થાનકુક્ત હોય છે જ્વલ વ જ્વલતુહત ઉત્કૃષ્ટ તેજે ઉલ્લા (૬ વર્ષ કર્મ) પૂર્વકીલ્પી રહી પાછી ૧૩મુ અધોગી કેવળી ગુણુસ્થાન પ્રાપ્ત કરે છે આ છવ્વ ગુણુસ્થાનના ચોથા પાણનો ખ્યાત, અધુવિષ્કન કિયા જ્વલતર અપ્રતિપક્ષી અનિવૃત્તિ ખ્યાતો થઈ મન, વચન અને કાલ એ ત્રણે યોગોનો નિમ્મલ કરી આસોઅજ્વાલનું નિરૂપન કરે છે આ પ્રમાણે જ્વળોગી જેવળી જ્વાળી રૂપાલી (સિદ્ધસ્વરૂપ) અદ્યમના અનુભવમાં જ્વલ ત હીન થઈને સ્થિતી (સુહર્મન મેર પવેત) જ્વલન નિમ્મલ રહી જ્વાળી રહેશાં વેદીય, જ્વાલુપ નંમ અને ચોત્ર એ ચારે ક્રમેને ક્ષય કરે છે અને જોઈરિકે તેજસ અને કાર્મણ એ ત્રણે કરીરોને ઊઘીને જેમ અરધનું જીલ અધિનમુક્ત થવાથી ઉજ્જે છે તેથી રીતે કર્મજનનથી મુક્ત થયેલ છવ્વ મુક્તિ તરફ મક્ત કરે છે જેમ અગ્નિજ્વલજ્વળો ઉખંચમનનો સ્વભાવ છે તેમ નિષ્કર્મી છવ્વનો ઉખંચમનનો સ્વભાવ હેવાથી તે સમક્રમણું નશ્વર્યત, અન્વ આકાશપ્રદેહનું અવશાકન કર્યા વિના, વિમ્મલ મિતિ રહિત એકે ક્ષયપ માત્રમાં મોક્ષસ્થાનને પ્રાપ્ત કરી જ્વલત, અક્ષય, અખ્યાતપ, અનુપમ સુખોનો ભોક્તા અને છે તે અન્વપ્રમાણુ જ્વલનું

એ પ્રમાને સત નય, ચાર નિષ્ણે ૪ પ્રમાણુ ઇત્યાદિ જ્વળેકે રીતિ વડે નવતત્વના સ્વરૂપમનું સમ્પૂર્ણ જ્વલપદ્મ જોનું તે સ્વરૂપ છે વગી આ સ્વરૂપના પેટામાં દાહ્યાની વધી વજેરે સુનેનો પ્રાનો સમાવેલ થાય છે એ ગંભીરો જેલ વાર પાથી રહે નહિ પણ તેમાંથી વશાક્રમિત પ્રાપ્ત કરી મેનુ એ જ મુમુક્ષુનું ક્ત જ્વલ છે.

પ્રકરણ ૨ જીવન-સૂત્ર ધર્મ

શાસ્ત્રજ્ઞાન અનંત છે, વિદ્યાઓ ઘણી છે પરંતુ મનુષ્યનું આયુષ્ય અલ્પ છે અને વિધો અનેક છે, માટે જેમ હાલ પાણીને ઊંડી દૂધને ગ્રહણ કરે છે તેમ વિવેકી પુરુષે કર્મમાંથી સાર ગ્રહણ કરી લેવો જોઈએ.

શાસ્ત્રજ્ઞાન અનેક સકાનો છેદ કરનાર, મોક્ષમાર્ગદર્શક અને સર્વ જીવોના નેત્રરૂપ છે. શાસ્ત્રજ્ઞાનરૂપ નેત્ર જેમને નથી તે અર્ધ સમાન છે.

ગાથા— જિણવયણે અણુરક્તા, જિણવયણં જે કરંતિ ભાવેણં ।
અમલા અસાકલિદ્વા, તે હુંતિ પરિત્તસંસારી ॥

અર્થ—જે કિલ્લ પરિણામરહિત નિર્મળભાવવાળા હોય છે તે શ્રી જિનેશ્વરપ્રણીત પત્થનમાં અનુગત (પ્રીતયુક્ત) બને છે. અને જિનવચનની જે આરાધના કરે છે તે સંસારો પાર પામે છે.

શાસ્ત્રોદ્ધારક બાલ બ્રહ્મચારી ઋષિ સપ્રદાયાચાર્ય
સ્વ મુનિશ્રી અમોલ્યખન્ડકવિજ્ઞ મહારાજ વિરચિત
'જૈન તત્ત્વપ્રકાશ' ગ્રંથના દ્વિતીય ખંડનું "સૂત્રધર્મ"
નામક દ્વિતીય પ્રકરણ સમાપ્ત.

પ્રકરણ ત્રીજું.

મિથ્યાત્વ.

વુજ્જ્જત્તિ તિહક્કિજ્જા, વંધણં પરિજાણિયા ।
કિમાહ વધણં વીરો, કિં વા જાણં તિહક્કિં ? ॥
સૂચગાડાગ ૧ શ્રુતસ્કંધ અધ્ય૦ ૧

અર્થ.—મનુષ્ય બોધ પ્રાપ્ત કરવો જોઈએ, તથા બધનનું સ્વરૂપ જાણી તેને તોડવું જોઈએ. શ્રી વીર પ્રશ્નને બધનનું સ્વરૂપ શું બતાવ્યું છે? અને કેવું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાથી જીવ બધનથી મુક્ત થઈ શકે છે?

કર્મબધથી આત્માને બચાવવા માટે કર્મબધનું મુખ્ય કારણ જે "મિથ્યાત્વ" છે તેનું સ્વરૂપ બતાવે છે યોગશાસ્ત્રમાં કહ્યું કે —અનિત્યાશુચિ દુઃસ્વાનાત્મસુ નિત્યશુચિ સુસ્વાત્મખ્યાતિરવિદ્યા" અર્થાત અનિત્યને નિત્ય, અશુદ્ધને શુદ્ધ, દુ બને મુખ્ય અને આત્માને અનાત્મા માનવો તે જ અવિદ્યા (મિથ્યાત્વ) છે મિથ્યાત્વના ૩ પ્રકાર છે-૧ આત્માને અનાત્મા માનવો તે જ અવિદ્યા (મિથ્યાત્વ) છે મિથ્યાત્વના ૩ પ્રકાર છે-૧ આત્માને અનાત્મા માનવો તે જ અવિદ્યા (મિથ્યાત્વ) છે મિથ્યાત્વની આદિ પણ નથી અને અત અધ્યાત્મયા અપજ્જવસિયા (અનાદિ અનંત) જે મિથ્યાત્વની આદિ પણ નથી અને અત પણ નથી. અભવ્ય જીવોને એવું મિથ્યાત્વ હોય તેમજ અનંત ભવ્ય જીવો પણ એવા છે.

કે જે જનતાનંત કળાથી અવકલ્પિક (અભ્યવહાર રાજિ) નિર્માણી રાજિમાં પોતા કે તેઓ ઓરિન્દ્ર પર્વાને ઊંડી હાથ સુધી નેષ્ટદિશ પણ મધ્ય નથી અને અવિષ્ણમાં કથી પણ નહિવું ૨ અણાક્યા અપભ્રંશવિષયા (અનર્થકિ શબ્દ) સસરી છવો અનાર્થિ મિથ્યાત્વી હોવાથી જેના મિથ્યાત્વની અર્થિ તેા નથી પરંતુ દેહશાક અભ્ય છવો સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત કરવાને યોગ્ય હોવાથી મિથ્યાત્વનો જન્મ કરે છે. ૩ શાક્યા અપભ્રંશવિષયા જે સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત કરી પછી પરિવ્રાજ મ્મં જન્મ છે એમને પુનઃ મિથ્યાત્વની વાલ છે તેનું મિથ્યાત્વ આદિ અને જનત સહિત હોય છે મિથ્યાત્વના સ્વરૂપને વિસ્તારથી સમજવા માટે તેના ૨૫ પ્રકાર કહીએ છીએ.

મિથ્યાત્વના પચીસ પ્રકાર.
(૧) અસિદ્ધિક મિથ્યાત્વ.

૩૮૪એક સોઠા એમ માને છે કે આપણા જ્ઞાનમાં આવે તેજ સાચું જાણી તથાજ યોગ્ય છે એવા સોઠા, પોતે માનેથી મહામાં રમે પરી જન્મ એવા વિચારથી, સદ્ગુણો સમપ્તમ પણ કરતા નથી શી જીનેશ્વર અજ્ઞાનની વાણીનું અવલ્લ પાંચન પણ ન કરે, સત્યાસત્યનો નિષ્કાં પર ન કરે, હાકામથી જની પોતે માનેલા તથા શકિથી માન્યા જાયતા યામમાં મુજ રહે તેવાઓને કોઈ સત્ય ધમની સમજણુ આપે તેા કહે કે, અમારા આપણાનો ધમ જાને થી રીતે ઊડીએ ૧ ખરી રીતે તેા આપણાની ધમ પરપણને જેવી રીતે વળગી રહે છે તેવી રીતે સંસારની જીજી જાનતામાં વળગી રહેતા નથી એમ જના વિચાર કરતાં તરત અણુમી જેમ્—આપણા કરી અધિજા મહેર, વ્યાજ્યાયા, હોય તેા આપણે, જામ જન, ફેરી હાથ જન તેાડી તેવા મ્મં જનું બેષ્ટએ કે નહિ ૧ માત્રાકા નિર્ધન હોય અને આપણને જન પ્રાપ્ત થવુ હોય તેા તે ખાને ફેર હા નિર્ધન જનનું બેષ્ટએ કે નહિ ૧ જે સત્ય ધમને જાગીશર કરવામાં આપણાં પરપણને ન એકે તેા જા જાનતામાં જવુ આપણા જેવા જનું બેષ્ટએ. પણ તેમ કરતા નથી. ફક્ત ધમની જાનતામાં જ આપણાને નાહક વચમાં હાવે છે અને મિથ્યાત્વ-મિથ્યા-ધમનો ત્વજ કરતા નથી. દેશાક વળી એમ કહે છે કે અમારા ધમમાં મોઢા મોઢા વિદ્વાન ખન્યાન અને સત્યાત્વાન સોઠા છે. તે મધા યુ મુખ છે કે ૧ પણ એવો વિચાર ન કરે કે મોઢા મોઢા વિદ્વાન ખન્યાન અને સત્યાધારી સોઠા જાણી જાણીને નાહન જની, જે આજ્ય જની કરામ પીએ છે તેનું કેમ ૧ તે વખતે તેઓ મુખ નથી તેા યુ છે ૧

કુ સજારમાં છવો ૩ પ્રકારના છે. ૧ વખા કથી જેવા કે જે પુરુષને સજવ' થવા જતાં પુત્રવધી થતી નથી. તેવી જ રીતે અજન્મ છવે અજ્ઞાતરિક યાનાકિની આરાધના કરી રિવેચક સુધી જન્મ છે વળી જનત અસારમાં પરિશ્રમણુ કરે છે. પણ ક્યાપિ મોઢા પામતા નથી. ૨ વિષયા કથી સયામ વિષયાને પુત્ર પ્રાપ્ત કરવાની જતા તેા છે પરંતુ પુરુષના સમીક્ષ્યા અભ્યાને પુત્રપ્રાપ્તિ થતી નથી. જે અવશાથી નિર્માણમાં રહેલા અભ્ય છવો છે તે તેમાંથી કરી તીજગતે જ નહિ, યુજ્ય પ્રાપ્ત કરી વક્ષે નહિ અને મોઢા પણ જાણે નહિ. તેવી જ રીતે નિર્માણમાંથી તીજગતે જનત અભ્ય છવો એવા છે કે જેઓ અસારમાં પરિશ્રમણુ કરતા જ રહેતે ક્યાપિ મોઢા પામતે નહિ ૩ સધવા કથી સાયામ સધવા કથી પુરુષના યોગથી પુત્રપ્રાપ્તિ કરી છો છે તેવી જ રીતે નિકરભવો અભ્ય છવ યાનાકિ સુજો પ્રાપ્ત કરે છે અને મોઢામાં પણ જન્મ છે

પરી વાત તો એ છે કે મોહનીય કર્મની શક્તિ ઘણી પ્રબળ છે એ શક્તિના પ્રતાપથી ખરા ધર્મની પરીક્ષા થઈ શકતી નથી. મોહરૂપી મદિરાના નિશામાં બધું વિપરીત બાસે છે. ચેતન મોહને વશ થઈ ધર્મના નામે પણ પાપ કરવામાં અતિ આનંદ માને છે આત્માને પાપકર્મની પિછાન અનાદિ કાળથી છે તેથી વગર શીખવ્યે તેને આવડી જાય છે જુઓ, પાપકર્મને ગર્ભાશયથી બહાર નીકળતી વખતે તરત રોવાનું અને દૂધ પીવાનું તેમજ મોટા થયા પછી સ્ત્રીની સાથે ક્રીડા કરવાનું કાણુ શીખવે છે? અનાદિ કાળથી આત્મા એવા ધર્મ અનંતીવાર કરીને આવ્યો છે. એ અનુભવને લીધે તેને વગર શીખવ્યે એવી વાતો શકે આવી જાય છે અને કરવા મડી જાય છે એવું જાણી હઠાગ્રહી. કદાગ્રહી, દુરાગ્રહી ન બનતાં, તેમજ ધનવાન-વિદાન તરફ ન જોતાં. પોતાના આત્માના શુભાશુભ તરફ નજર કરી, આભિચારિક મિથ્યાત્વ છાડી સત્ય ધર્મમાં પ્રવર્તવું

૨ અનાસિ ગ્રહિક મિથ્યાત્વ.

કેટલાક લોકો હઠાગ્રહી હોતા નથી, પરંતુ તેઓમાં ધર્મઅધર્મ, નિજગુણ-પરગુણ, અને સત્ય અસત્ય પારખવાની શુદ્ધિ જ નથી હોતી જન્મથી સ્વભાવિક રીતે મૂઢતા હોય છે જેથી સત્ય ધર્મ અને પાપકર્મના ધર્મનો નિષ્કૃંપ કરી શકતા નથી. જેમ શીરા વગેરે અનેક રસદાર મિષ્ટાન્નમાં કડછી ફરે ખરી પણ પોતાના જડ સ્વભાવને લીધે સ્વાદની પરીક્ષા ન કરી શકે તેમ કેટલાક જોળા પ્રાણીઓ આ જગતમાં ઘણા વખત થયાં હોય છતાં ધર્મ સંબંધી પૂછતાં જવાબ આપે છે કે, “અમારે પક્ષપાતમાં પડવાની શી જરૂર છે? કોઈના ધર્મને ખરાબ શા માટે કહેવો જોઈએ? કાણુ જાણુ કયો ધર્મ સાચો હશે અને કયો ધર્મ જૂઠો હશે? વધારે વિચાર કરતાં અમને તો એમ લાગે છે કે બધા ધર્મો સરખા છે કોઈ ખોટો નથી, કારણુ કે સર્વે ધર્મમાં મોટા મોટા વિદ્વાન મહાત્મા પડ્યાં, ધર્મોપદેશક દેખાય છે, તે સર્વે શું જૂઠા છે? અમે તે કાણુ બિચારા કે તેમનાથી વધુ સાચા ગણાઈએ? અમારે તો કોઈ ધર્મના અગડામાં પડવું નથી. અમારે તો સર્વ સરખું અને સાચું છે, સૌના દેવ, ગુરુને પૂજીશું, વદીશું અને આરાધીશું જેથી અમારો ઉદ્ધાર થાય.” એવી રીતનો વિચાર રાખનારા બિચારા વચમાં જ રહી જશે ન આ તીરે કે ન પેલે તીરે, એવા જોળા લોકોએ એટલો બધો ખ્યાલ કરવો જોઈએ કે જો બધા ધર્મ એક સરખા છે તો તે સર્વમાં એટલો ભેદ અને અતર શા માટે પડે છે? સૌ પોતપોતાનો પક્ષ શા માટે તાણુ છે? એટલા વિચારથી સિદ્ધ થાય છે કે બધા ધર્મોમાંથી કોઈ એક ધર્મ સાચો છે. બધે સાચો ધર્મ કયો છે તે જાણવાની જરૂર પડે છે તો આત્માનુભવથી, દીર્ઘદષ્ટિથી અથવા દષ્ટિથી અને નિષ્પક્ષપાતપણે વિચાર કરવો કે જે એક મહાન અને સર્વ માન્ય વસ્તુને આધારે બધા ધર્મો સાચે છે, અને જે તે બધા ધર્મવાળાએ ઉત્તમ માની છે તે વસ્તુ સ પૂર્ણપણે જેમાં હોય તે ધર્મ સર્વ ધર્મોથી સાચો ગણવો જોઈએ એવી મહા પવિત્ર, અભિચારિક અને વદનિક વસ્તુ કંઈ છે અને તેનું નામ શું છે? એ મહાન વસ્તુનું નામ દયા +

+ શ્લોક—અદ્રોહઃ સર્વભૂતેષુ, કર્મણા મનસા ગિરા ॥

અનુગ્રહચ્ચ દાનં ચ, સતાં ધર્મઃ સનાતન ॥

અથ —મન વચન અને કાયાથી પ્રાણી માત્રનો દ્રોહ ન કરવો, સર્વે પ્રાણીપર અનુગ્રહ. (દયા) રાખવી અને દાન દેવું એજ સનાતન ધર્મ છે

ૐ મહિસા પરમો ધર્મ ॥ એવી ભવતી દયા માતા ને ધર્મમાં સર્વાંગી (વરાહતી) હેતુ તે ધર્મ સાથે અને નીલા સર્વે ક્ષેત્રકલ્પિત માનવા.

શ કા—ધર્મની સંસ્થાષ્ટ મારે એક ભક્તિ નામ લીધું તે સ્વ, શીવ સતેષ સુખ, વગેરે શુભો કેમ ન સલાવ ?

સમાધાન—જહે ભાઈ ! સર્વે શુભોનો એ દયા માતામાં સમાવેશ થાય છે દયા અનેક પ્રકારની છે (૧) સ્વદયા—પોતાના આત્માની સવર નિર્ભયથી સંસાર ભ્રમણામાંથી નવાનીને દયા પાળવી તે. ખાનપાન ભોક્ત્રવિલાસ કરી આત્માને પુદ્ગલાનદમાં ગરભવ કરી મુખી થવું તે ખરી સ્વદયા નથી પુદ્ગલનો જ્ઞાનદ એ ખર મુખ નથી એ તો માત્ર માની લીધેલુ મુખ છે એવુ ભોક્ત્રવિલાસમાં રચા પુચ્ચા રહેવાથી અને પાપપુણ્ય વગેરેના વિચાર વગર જીવની પૂણું કરવાથી તેનું પરિણામ મહા કુઃખલતા છે જાનમાં કમ્બુ છે કે ॥ સિમ્મિત્તમુખા ચક્રકાલકુખ્યા, છાપી મનરચર્ણ કુ કામમોગા ॥ અર્થાત-કાચ (લગ્ન ને રૂપો ભોજ (રસ, ગંધ ને સ્પર્શ) અપથ્ય જાહારની પેઠે ક્ષણ માત્ર મુખ જાનનાર, જનતભગ લગી કુખ દેનાર અને મહા જનધની ખાણ છે ને ચીજ કિમ્બિત માત્ર મુખ આપે અને ધણ વખત લગી કુખ આપે ને ઉપરથી મુખ જાપતી લાગે અને જતર્થ કુખના નિવાસ રૂપ હોવ અને ને ખરા મુખની પ્રક્રિયામાં જતરમરૂપ હોવ તેને મુખકારક કેમ કહેવાય ? જી ન કહેવાય કમ્બુ છે કે ને મુખ જાવ કુખ વગે, તે સખ છે કુખ રૂપ તેથી સચ્ચા તેને સખજી કે પોતાના આત્માની સાથે ગાનપૂર્વક વિચાર કરવો કે, ૧ જાતમન ! ને તુ કિ સા, જૂઠા ચોરી મિથુન વગેરે જાદારે પાપસ્થાનકનું સેવન કરીશ તે જા સર્વમાં તો ચારીરિક માનસિક પીડા વગેરેથી પીડાઈશ અને જાજગ નરક, તિવંચ વગેરેની જન ત વેલ્યા પાળીશ એવુ સમજ એ પાપકારી કરોયી જાવન થા તે તુ શેમા મોગમાં પરમ મુખી ચક્રક એવી સ્વદયા આણી પોતાના આત્માને જાનવંથી નવાની શેવે. (૨) 'પરદયા'—પુત્રી પશ્ચી વગેરે જાજાનું જીવને પોતાના જાદમા સમાન મણી તેવું રક્ષણ કરવુ સ્વદયામાં પરદયાની નિવમા છે એટલે સ્વદયા પાળનાર જાદમા પરદયા થાય છે જ પશુ પરદયામાં સ્વદયાની જાનના છે એટલે પરદયા પાળનો જાદમા સ્વદયા થાય છે જ એમ ન કહેવાય, સ્વદયા હેતુ વા ન પશુ હોવ. એ રીતે એક જ્ઞામાંજ સર્વે સુશુભોનો સમાવેશ થયો + એવો ૭ જ્ઞામય ધર્મ છે તેજ સાથે ધર્મ છે અને તેનેજ મદલ કરો (૩) કાવચા—જીવેલા દયા પ્રાણીને ધલ કરવી નહિ, નાશ કરવો નહિ (૪) ભાવચા : જીવેલા જાવપ્રાણી ગમ દલન મુખ, વીવને વિધ થાય એવુ ગમ કરવુ નહિ જાકિ સાચાત પારણ કરવે. (૫) ભવદાર દર્શા સાધુ અને માવજના જાચાર ઉપયોગમાં લાગી જીવની રક્ષા કરવી (૬) નિષદયા - ધર્મ જામદયાથી સપણ સવર સ્વરૂપ ૧૪ મે શુક્રસ્થાને પ્રાપ્ત થાય છે તેની ભાવના જાવતી

+ મહિમય પરોષમઃ કોપાસ્તુ પ્રતપિસ્તરાઃ ।

યસ્યાસ્તુ પરિક્ષાયે પાવપસ્ય યથાગૃષ્ઠિઃ ॥

અર્થ—પામ ધમ અકિ સા વત જ છે સત્કર્મ મલેનો વિસ્તાર તે અકિ સા મલની જવ પ્રારે રક્ષાને મારે ૮ છે જેમ જાનની સભાગ મારે વાડ છે તેમ.

મહાત્માઓ, નિજઆત્માની અને પરમાત્માની સર્વથા દયાપાળવામાં સમર્થ, હાલ વિરાજે છે અને એવીજ દયા પાળે છે.

પ્રશ્ન-પંચ મહાવ્રતધારી સાધુ આહાર વિહાર વગેરે અનેક કર્તવ્ય કરે છે તેમાં હિંસા તહિ થતી હોય ?

સમાધાન-આહાર વિહારાદિ કર્તવ્યમાં ઉપયોગ રાખવા છતાં અકરમાત રીતે હિંસા થાય છે તેથી પાપ કર્મનો બંધ થતો નથી. શ્રી જિનેશ્વર દેવે ફરમાવ્યું છે કે:-

જયં ચરે, જયં ચિઠે, જયં માસે જયં સયે ॥

જયં મુજંતો ભાસંતો, પાવકમ્મં ન વંધદ ॥

જતનાથી ધર્મ સમિતિ સહિત ચાલવાથી, જતનાથી ઉભા રહેવાથી જતનાથી ચપત કરવાથી, જતનાથી ભોજન કરવાથી, અને જતનાથી (ભાષા સમિતિ સહિત બોલવાથી) પાપ કર્મનો બંધ પડતો નથી. એ ફરમાન પ્રમાણે પંચ મહાવ્રતધારી મુનિઓ સર્વે કામ જતનાપૂર્વક કરે છે તેથી પાપકર્મનો બંધ પડતો નથી. હજરથપણ્યાને લીધે યોગથી ચૂકી જવા હિંસા થાય તો પોતે પશ્ચાત્તાપ સાથે પ્રાયશ્ચિત્ત સાથે પ્રાયશ્ચિત્ત (ઈંડ) લખતે શુદ્ધ થાય છે. આથી કરી મુનિ મહારાજ સર્વથા અહિંસાવ્રતધારી છે.

પ્રશ્ન-સાધુ તે સર્વથા દયા પ્રાણી શકે, પણ અમે તો ગૃહસ્થ છીએ તેથી અમારાથી એવી સપૂણ્ય દયા શી રીતે પળે ?

સમાધાન-તમારું કહેવું સત્ય છે. ગૃહસ્થપણ્યાની સ્થિતિમાં સપૂણ્ય દયા પાળવી ધણીજ મુશ્કેલ છે, છતાં પોતાથી જેટલી પળે તેટલી દયા અવશ્ય પાળવી અને જે જે હિંસા પોતાથી થાય તેને હિંસા સમજી તેનો પશ્ચાત્તાપ અવશ્ય કરવો. અને ત્યાં લગી દિનપ્રતિદિન મર્યાદા કરી હિંસા કમી કરવી, હિંસાનો સર્વથા ત્યાગ કરવાના અભિલાષી રહેવું, સર્વથા હિંસા ત્યાગનાર મહાપુરુષોના ગુણગ્રામ કરવા અને અવસર પર પોતે સર્વથા હિંસા છોડી મુનિપદ ધારણ કરી પોતાને કૃતાર્થ અને ભાગ્યશાળી બનવાની ભાવના ભાવવી મહસ્ત્રને માટે આ મહાનું સાર છે એવી સમજણ રાખી ભોળા વિવેકહીન અને ભયભીત ન થતાં સત્યાસત્યનો નિષ્ઠુર્ય કરવો અને અનાભિગ્રહિક મિથ્યાત્વનો ત્યાગ કરવો.

૩ આભિનિવેશિક મિથ્યાત્વ.

કેટલાક સત્યાગ્રહી લોકો પોતાના મનમાં તો પોતાની ધર્મ માન્યતા અને કલ્પનાઓને બહુ સમજી ગય છે, પણ માન મગરૂરીને લીધે વેશનો ત્યાગ કરતા નથી તેમ પોતે મહેલની કંઈનો ત્યાગ ન કરતાં વાનને ટકાવી રાખે છે, કાર્ક શાસ્ત્ર પારગત મહાત્મા તેમને ન્યાય ધરતર સમજાવે તો ત સમજતાં તેમની સામે અનેક પ્રકારનાં કુતર્કો, ખોટી રચનાઓ રહેવા અને કુચુકિતઓ રચી પોતાના કુમતને સ્થાપે છે-સિદ્ધ કરે છે; પોતે ઉલ્લસ પ્રવૃત્તિ કરતાં ડરતો નથી, શ્રી જિનેશ્વર પ્રભુનું એક વચન ઉત્પાપતાં તેને લગતાં અનેક વચન ઉત્પાપી નાંખે છે, ઉત્તર ન જડે તો તત્ક્ષણ ક્રોધને વશ થઈ શુદ્ધ શિક્ષા દેનાર ખીતાઈ મહાત્માનો તિરસ્કાર કરે છે ગુસ્સામાં ને ગુસ્સામાં જે-જે શાસ્ત્રાર્થ પોતાના મનને હરકતકર્તા હોય તે તમામ ઉચકાવી દે, સ્વમતિ કલ્પનાથી ખોટા ખોટા અંધ, ક્યા,

अत्रिण्यो पितृणां व्रत रक्षणे उ जने जे रीते जनत सकारणी श्रद्ध भरतारा प्रथमी
 अतो नथी, नोणा योगाने पितृणां भत प्रभाजे अरयाणी अवित्र जने साया साधुजोनी
 सजत उादी, तेषा साधुजोने हान-मान-सकार आश्वजुं नथ अरणी पूरेव नापनी ये पिते
 दुभी पितृणां अनुयायीजोने दुगादी पाताणमां (नरकमां) लक्ष न्य उ अत धर्मनी उन्मवण
 ज्योने ज्वावा उतस्त प्रपक दंडाभकती अजर न पडे त्या सुधी तो बापार पशु ज्यारे
 जोगभासु पदी हे तस्त तेनी सजत उादी, जने जेनी उपदेश सांज्यावे नकि. पितृणां
 ज्ञानानुं कित अज्जानार सवेनी भास इरव उ हे पितृणां मान्यता जेदी मज्जुम पडे त्पारे
 दंडादी कुवरी तेमज हीधी न यतां तस्त ते मान्यताज्येनी त्याज करी जे सत्य धर्म भासु
 पडे तेनो रवीकार करेवा जने अजिनिवेशिक मिथ्यात्वधी निश्चत वतुं, मिथ्याभाव, मिथ्यात्व
 जने जेदी द्विधाने कुवंधधी पोषणी सात्मता ज्य' पितृणां भरत प्रभाजे ही ज्यताव
 हे ज्येदी दि सजुं पोषणु बापते सव' अजिनिवेशिक मिथ्यात्व उ '

४ स शक्ति मिथ्यात्व.

हेतसाक जेवा जैन साधुजो उ हे श्री वीतराज वासुनी हेतधीक अहन वातो समज्जुया
 न ज्वावे, जने जीवा धर्मप्राणधी हे आधुनिक परिध्यात्व मान्यताज्येनी विश्व मज्जुम पडे
 तेधी जैनमतमां सका साची अडे उ हे ज्वा वात साज्यी उ जेम थी रीते मान्य ज्य' हे
 तो श्री प्रभुजे लुं इरमान्य उ अजर ज्वायो'जे लुं लभ्यु उ जेनी गमाडेज
 रिशतिवाणु मन करे उ पशु जेम नथी विचारतो हे स पूर्वापले ज्वा पाणनार जने सत्यने
 स पूषणुं जे नखनार देवण नि.स्वाधी जिनेश्वर देव ज्यो उपदेश सा भये करे हे वीतराज
 प्रभुने पितृणां भत अज्ञानवजुं अजिमान दतु हे तु तेमने पशु दतो हे जे ज्येदी ज्यो
 प्रपणा करे मुय विचारने सात्मनी व्रत समज्जुमां न ज्वावे तो पितृणां छुडिनी मक्ष
 समज्जुवी, पशु श्री तथ'कर प्रभु हे जीत.क' ज्वायाम'नो जरा पशु दोष अहमे नकि. ज्यारे
 ज्यारे ज्यानी ज्वायाम'नो जेज मजे त्पारे त्पारे सकज्योनुं समाधान करवुं, ज्य' सका रधी
 ज्य तो ज्यानावरणीय तथा इत'नमेज्जुनीय कर्मना उद्व ज्यो देवणीनां वयनने सत्य मानुं
 समुज्जुमां पशुी सेधामां थी रीते समज्जु ते प्रभाजे जनतृणां मदारान्नां वयनो ज्य'ज्य
 जने उद्वरणी समज्जुमां पूषणुं ज्य'धी ज्वावे हे जे प्रभाजे विचारणा ही सांख्यिक
 मिथ्यात्वनी त्याज करेवा.

५ ज्यनायोग मिथ्यात्व

जनाज्येय मिथ्यात्व, जसुसमज्येदी ज्यज्जुपलायी तथा जोगपलायी जाने उ
 जोन्द्रिय, मेधन्द्रिय, वेधन्द्रिय, यक्षिन्द्रिय जने ज्यसरी पञ्चेन्द्रिय ज्वा ज्य' छयेने
 तो ज्वा मिथ्यात्व निरतर दोष उ मेधन्द्रियधी ज्यसरी पञ्चेन्द्रिय सुधीना छयेने
 मन न दोषाधी ज्ञान अज्ञानुं ज्ञान दोषु नथी तेथी तेजो पशु सरेव ज्य'नी न रहे
 उ ज्वा ज्ञाने तेजोने ज्वा मिथ्यात्व सद्वज जाने उ परतु ज्ञान वमत ज्ञान एव समज्जुनी
 अजित यध विधेन्द्रिय हे ज्यसरी तिय'य पञ्चेन्द्रियमां ज्वापीने उपजम यज उ ते वमत
 तेज्यमां सास्वतल अजित जाने उ तेनी रिधात हे ज्वाय्या अज्येरी उ तेथी

તેમની અપર્યાપ્તાવસ્થામાં આ સમર્કિત અદ્ય કાળ માટે રહે છે તે પછી તે નિયમા મિથ્યાત્વી બની જાય છે. આ પ્રકારે આમાં પણ અનાભોગ મિથ્યાત્વ હોય છે વળી ઘણા સંઘી પંચેન્દ્રિય જીવો પણ અસંસી જેવા અજ્ઞાન છે. તેઓ બિચારા ધર્મ અધર્મ તથા તત્ત્વ અતત્ત્વમાં કંઈ સમજતા જ નથી. આવા અસંખ્યાના પશુ પક્ષીઓ છે અને સંખ્યાતાં બોળાં મનુષ્યો પણ છે. તેઓ પણ આ જ મિથ્યાત્વે કરી પ્રસિત યજ્ઞ રહ્યાં છે ઉપયુક્ત ૪ મિથ્યાત્વ કરતાં આ પાંચમા મિથ્યાત્વ વાળા જીવો વધારે છે

૬ લૌકિક મિથ્યાત્વ.

(૧) આ ભવમા પુત્ર, પુત્રી, સર્ગા સંપતિ વગેરે પુદ્ગળીક સુખની લાલચે ગણપતી, હનુમાન, મેલડી, પીર, અબીકા, શીતળા વગેરે અનેક પ્રકારના દેવો કે જેની પુજા મિથ્યાત્વી લોકો ઔદિક સુખ માટે કરે છે તેની પુજા કરવી તે લૌકિક દેવગત મિથ્યાત્વ. આ દેવોમાંના કોઈ કંઈક કલ્પીત, કોઈ પૂર્વ કાલમાં થયેલ મનુષ્યને નામે, કોઈ વ્યતરાદિ દેવ અને કોઈ ચવી મયેલા દેવ હોય કુળ દેવ પણ અહિં આવી જાય છે.

(૨) લૌકિક ગુરગત મિથ્યાત્વ — નીશાળના મારસ્તર, અગાઉ કળા શિખવવા માટે કળાચાર્ય પાસે છોકરા મોકલતા તે કળાચાર્ય, વડીલો, ગ્રહસ્થના વેષમાં ગુરૂ તરીકે પ્રખ્યાતી પામનાર આ સર્વે લૌકિક ગુરૂ કહેવાય છે તેમના તરફ યોગ્ય વિનયાદિ રાખવા પણ તેમનામાં મોક્ષ અથવા ધર્મ સુધ્ધી રાખવી તે મિથ્યાત્વ છે

(૩) લૌકિક ધર્મગત મિથ્યાત્વ — સ્નાન લગ્ન, કમાવવા માટે જે ધર્મો કે નોકરી હોય તેમાં પોતાની યોગ્ય ફરજ બનાવવી, પુત્ર પુત્રાદિ પાલન, વગેરે અનેક સંસારી કાર્યો જે નિતિથી કરવાના હોય છે કે શરીરાદિના કારણે કરવાના હોય છે તે લૌકિક ધર્મ કહેવાય, તેમાં મોક્ષાર્થે ધર્મ માનવો તે મિથ્યાત્વ જેમકે મિથ્યાત્વીઓ સ્નાનને ધર્મ માને છે.

ધર્મનું નામ તો રાખ્યું પણ ધર્મના કૃત્ય બિલકુલ ન કરે. એકાંત અધર્મના કામો કરે અને તેને ધર્મ કરી માને જેમકે-પૃથ્વીકાયથી ધર્મસ્થાન દેવાલય આદિ બનાવે, નવાશુ બોધાવે, ધર્મ્યાદિ પૃથ્વીકાયનાં આરંભનાં કામો કરી સ્વર્ગમાં જવાની અભિલાષા રાખે, એ પ્રમાણે જે સ્વર્ગ મળતું હોય તો ચક્રવર્તી મહારાજાઓએ રત્નોવડે ધર્મસ્થાનક કેમ ન બંધાવ્યાં ? શા માટે સંયમ (દીક્ષા) લઈ આત્માને તપાદિ કષ્ટ આપ્યાં ? કોઈ સંસારનાં કામોને મોક્ષાર્થે માનવા તે લૌકિક ધર્મગત મિથ્યાત્વ છે

તીર્થસ્થાનમાં નહાવાથી પાપનો નાશ થતો હોય તો કંડુવું તુંબડું તીર્થજલમાં સો વાર સાફ કરતાં મીઠું કેમ થતું નથી ? તુંબડાની કડવાશ ન ગઈ તો સ્નાન કરનારનાં પાપ શી રીતે જશે ? તીર્થસ્થાનના પાણીમાં સ્નાન કરવાથી મોક્ષ સુખ મળતું હોય તો પાપ તે પાણીમાં હમેશાં રહેનાર માછલાં વગેરે જીવોને પણ મોક્ષ સુખ મળવું જોઈએ વળી તીર્થસ્થાનમાં રહેવાથી પાપનો નાશ થતો હોય તો તે સ્થાનમાં રહેનાર મ્લેચ્છાદિ, પશુ પક્ષી સર્વનો મોક્ષ થવો જોઈએ. મોટા મોટા તપસ્વીઓએ મહાધાર તપશ્ચર્યા કરી તનને શા માટે તપાવ્યું ? અરે ભાઈ ! તીર્થજલમાં અને આપણા ધરના જળમાં એવી રીતના ફરક છે જ નહિ પાપી લોકોને તો ગંગા પણ યુદ્ધ કરી શકતી નથી

श्लोक—जायंते च म्रियते जलेष्वेव ब्रह्मोक्त ।

न गच्छन्ति ते स्वर्गं मविमुञ्च मनोमसः ॥

नवाश्रमां रहितारं जगत्प्रान्तां तेषां न जन्मे च मने तेषां न भरे च मनो
मेव क्वा विना तेषां पशु स्वर्गं यगत् नथी वो भीष्मं तु अहेतुं ।

श्लोक—विठं रागादिभिः क्षिप्तं मस्तिष्कवर्तैर्मुक्तं ।

जीवहिंसादिभिः कायेन गगा तस्य पराक्रमुञ्चो ॥

राज्यं वनेरे दोषोप्यी नेनुं अ, अस्मत्प वमनरते नेनुं मुप्य, अने किं चहिं परिप्यी
नेनी क्वा अश्विनिर वध रथी च तेनाप्यी नमाद्य भो हेरवीने रहे च अर्थाव नाराज्य
रहे च अने तेवाने पवित्र इरी वक्षी नथी ।

७ श्लोकात्तर भिष्यात्प

श्लोकात्तर भिष्यात्पत्प पशु गन्धे च (१) श्लोकात्तर देवस्त भिष्यात्प (२) श्लोकात्तर सुस्त
भिष्यात्प (३) श्लोकात्तर धर्मस्त भिष्यात्प स्वस्तिवर्मा अत्रेवण्ट पेताने देवतां माने, न्नी
तेने पशु तेम भाने ते श्लोकात्तर देवस्त भिष्यात्प ।

तीर्थं इतुं नाम तथा वेद्य भारणु करे पशु तीर्थं इतना वेद्यभाज सुपु देव नर्दि (नेष्ये नभाषी)
अदार देवप्यी अरेद्य देव, जेवाने देव भाने ते श्लोकात्तर देवस्त भिष्यात्प वण्टी पीतराजदेवता
नामप्यी मानया तथा नभा राप्ती अा श्लोकां सुभ धन, पुत्र निरोप्यी क्वा, परती अनेके
अर्थाप्यु निवारणु वनेरेनी अष्ठा करे अश्ववा ते ते कान्तिनी सिद्धिने भये तीर्थं इतुं
रथरथ, रथ्यु, अत्र वनेरे करे तेने श्लोकात्तर देवस्त भिष्यात्प अहे च

नेन सायुनुं नाम, वेद्य तथा अश्वरथु धारणु इनां देव, पशु नेभां सायुपयना
सुप्यो न दोष, पास्तवा (अष्ट सायु) नां पत्रि इवणु अहित देव, पत्रि भद्रात्प, पत्रि
अभिति अने वणु सुमि रदित देव, उभयना अवेनी पतना अार अ करे जेवा सायुने
सुके अरिषि मानवा तेने श्लोकात्तर सुस्त भिष्यात्प अहे च नेनधर्मं निरव (पापपी
रदित) च ते धर्मने अस्मत्पय्यी निरागाप, अने अस्मत्प मेक्षणां सुभ भये च अर्थां तेवा
अचम सुभने अही धमनुं अश्वराणु आ बोधनां सुप्ये प्राप्त यत्प तेव्या सार करे, नेष्ये
अने पुत्र यती वो अनाश्वण्य तप इरीष, कु अरेद्यपति वाञ्छी वो राज्य र साध्यापिक इरीष
पाप्पीना पौरपयतनुं इण मने वेधरथां धाव यत्प ते रीते भगाने, इरभनने पिर नुष्ठान
यत्प वो अश्व इरीष वनेरे आ रदि ने अरेद्यथां देव ते अर्थितय धनिभारक च ते
रदिने एणवामो अयल नरर करेवा न्नेष्ये अत त अश्व भरणुया हेरा नेनुं पदान
इःअ दान्य नामि जेवा सदा धमना आश्वरथुनी च ते इण सेवाने नदये आ अश्वरथ
इक्षिक सुप्ये, अश्वमिषय सुप्ये ७ सुभने अरेद्यो नर्दि तेवां सुप्ये मिगय्या भये
धम अश्वी यत्प जे तो हीरो आपी पत्पर अय नेनुं च । नेनधर्मं पाजनार वण्टि पुत्र
र इषियाने भाय पदर आने पशु नर्दि वेद्ये अने वेद्ये वो ते भूषं अश्वत्प वो अतत
सुभनुं इण अश्वनार जेवा धमश्वरथुने वेधर अश्विक सुभना नाराभां करे जेने सुप
नेन यी रीत अदेनत्प ? अश्व विद्यारी श्लोकात्तर धमस्त भिष्यात्पयो अश्वभाने नभाषी ।

૮ કુપ્રાવચન મિથ્યાત્વ.

કુપ્રાવચન મિથ્યાત્વ.— તે મિથ્યાત્વના ત્રણ ભેદ છે. (૧) દેવગત (૨) ગુરુગત અને (૩) ધર્મગત મિથ્યાત્વ. ૧ દેવગત મિથ્યાત્વ—જેમનામાં શાસ્ત્રકથિત દેવના યાનાદિ ગુણો ન હોય એવા નામધારી દેવોને દેવ કરી માને તે દેવગત મિથ્યાત્વ કહેવાય કેટલાક મનુષ્યો ચિત્ર, વસ્ત્ર, ઢાળ, માટી, પત્થર. કાષ્ટ વગેરે સાધનોથી પોતાને હાથે દેવ બનાવી તેને દેવ તરીકે સ્થાપે છે, જે માત્ર જડ છે, જેમાં યાન, દર્શન, ચારિત્રનો બિલકુલ ગુણ નથી, છતાં તેને ધર્મદેવ કહે છે, માને છે. પૂજે છે. કોઈ દેવ પાસે સ્ત્રી હોય છે એ ઉપરથી જણાય છે કે હજી તેઓ કામરાત્રુના પરાભવમાંથી બચ્યા નથી, વિષમલુપ્ધ છે, કોઈ દેવે હાથમાં ક્ષત્રો ધારણ કરેલાં હોય છે તેથી રાત્રુની હત્યાનું કામ કરવાનું હજી બાકી લાગે છે. કેટલાક દેવ વાજાંત્ર વગાડે છે; તે જાણે હજી પોતાનાં તથા બીજાના મનને ઉદાસ ચિત્તમાંથી વાજાંત્રો વગાડીને પ્રસન્ન કરવા ઇચ્છે છે. કોઈએ માળા ધારણ કરી છે તે અપૂર્ણ છે. ધ્યાનમાં એકાગ્ર ચિત્ત રહી ચક્રાંત્ર ન હોવાથી અથવા ગણતરી પર સ્મૃતિમાં રહેતી ન હોવાથી માળાનું સાધન રાખવું પડ્યું છે. અગર માળાવડે તેનાથી પણ કોઈ અન્ય મોટા દેવનો જાપ કરવા માળા રાખી છે. જે દેવની પાસે બીજા દેવની મૂર્તિ ખેસાડી છે તે નિર્બળ છે, તેને હજી બીજાનો સહાયની જરૂર છે. અથવા બીજાથી પોતાનો શોભામાં વૃદ્ધિ થશે એમ માને છે. દરેક જાન કરે છે. તેનામાં મલિનતા છે. જે માંસભક્ષી છે તે અનાય છે. જે અન્ન, ફળ આદિ સચેત વસ્તુના જોગી છે તે અવતી છે જે દેવ પુષ્પ, અત્તર આદિ સૂંધે છે તે અવૃક્ષ છે; ઇન્દ્રિયો નિરંકુશ છે. જે પૂજના ઇચ્છુક છે તે અભિમાનો છે જે દેવ-રુદ્ર થયે દુઃખ દે છે અને રુદ્ર થયે સુખ દે છે તે રાગદ્વેષયુક્ત છે જે દેવે પ્રતિષ્ઠાની ચાહના કરે છે તે ઠેંગી છે, તેણે હજી અભિમાન છોડ્યું જણાવું નથી ઇત્યાદિ અનેક દુગુણથી ભરેલ દેવોને દેવશુદ્ધિથી શી રીતે મનાય ? વળી એ તે દેવ છે કે મનુષ્ય છે કે કોઈ અન્ય સ્ત્રી છે તે પણ એનાં શાસ્ત્રોથી પણ નિશ્ચય થતો નથી દંટાન—કહે છે કે બ્રહ્મામાંથી માયા ઉત્પન્ન થઈ, માયામાંથી સત્, રજ અને તમ એ ત્રણ ગુણ ઉત્પન્ન થયા, વળી સત્ ગુણમાંથી વિષ્ણુદેવ, રજગુણમાંથી બ્રહ્માદેવ, અને તમગુણમાંથી સંકરદેવ પેદા થયા. હવે તે પર વિચાર કરીએ બ્રહ્મા છે તે ચેતન છે, માયા છે તે જડ છે, તે ચેતનમાંથી જડ શી રીતે સંભવે ? વળી એ જડ માયામાંથી ત્રણ ગુણ અને ત્રણ ગુણમાંથી ત્રણ ચેતનદેવ બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને સહેશ, તે એ પણ શી રીતે બને ? કેમકે ગુણીમાંથી ગુણ ઉપજે પણ ગુણમાંથી ગુણીની રીતે શાય ? ત્રાટીમાંથી ઘડો અને પથ્થરમાંથી માટી શી રીતે બને ? કોઈની નિદા અર્થે આ વાત કહેવામાં આવતી

* શ્લોક—અદેવે દેવબુદ્ધિયાં, ગુરુધીરગુરૌ ચ યા ॥
 અધર્મે ધર્મબુદ્ધિચ્ચ, મિથ્યાત્વં તદ્ વિપર્યયાત્ ॥

અર્થ—અદેવને દેવશુદ્ધિથી, અગુરુને ગુરુશુદ્ધિથી, અને અધર્મને ધર્મશુદ્ધિથી વિપર્યય (ચિત્તવિભ્રમ) ને લીધે માનવું તેને મિથ્યાત્વ કહે છે.

નથી પણ સત્ત્વ વિચારણા કરવા સાચું જાણી છે અને જ્ઞાતવું તે નિશ્ચય નથી વળી દેવતા
 ૨૪ અવતારમાંથી કેટલાક પૂર્ણ અવતાર છે અને કેટલાક અર્ધ અવતાર જણાવે છે. એ પણ
 વાત નવાઈ જતી છે. ઇશ્વરનો પૂર્ણ અવતાર થવા ટાલ્યું, સર્વ બ્રહ્મનો પૂર્ણપણે તે અવતારમાં
 સમાવેશ થયો, તો બીજા કેટલું બ્રહ્મનો અભાવ થતા સર્વ જન્મ ઇશ્વરપ થયું હવે અર્ધ
 અવતાર ઇશ્વર ધારણ કર્યો, જતા ઇશ્વરને તો સર્વ જન્મમાં વ્યાપક માનો છે, તો અર્ધ
 અવતારના શબ્દો અને ઇશ્વરમાં ફેર શા? સૌ એક સરખા થયા, ઇત્યાદિ કુપ્રાવચન શાસ્ત્રીમાં
 દેવ વિષ્ણુની પદ્મી જાળતો છે તેમાંની કેટલીક ભૈરવ નામુએને જામળ્યા માટે જાહી ગયી છે,
 માટે એવા દેવાને દેવ તરીકે માનવા નહિ એ હેતુ છે

વળી કેટલાક ભૈરવ શાસ્ત્રોમાં પણ, સુરેન્દ્ર, નરેન્દ્રના વદનિક પૂજનિક એવા પરમ
 પૂજ્ય શ્રી અરિકંઠ તીર્થેશ્વર દેવેનું યાચુ મૂકી ને દેવો, નામ-ચામન-કુતુંબલ-જગત્કાં-
 શરભોચન અને પુત્રી ચમન કરનારા છે સાત પદ્મા દુભલ સ્વ સેવે છે જેમના મહાનમાં
 નંદર આજ્ઞા ગિચારા નિરસાથી પામી, મહારા કૃષ્ણ મેટાં વચેરે જનાથ શબ્દો કપલ છે,
 લોહીની નીક વહે છે તથા મસનાં દમ્બા માલ છે, જેઓ મસ્તિપાલ પસદ કરે છે ઇન્દ્રવર્ધ
 અનેક અર્ધના મુદ્રાશ્પ છે તેને માને છે તેનાં મસ્તિ-મહાન-આમરમાં ભય છે ત્યાં
 અનેક જાતનાં ભોજન-માનપાન નીચળવી પેટે ખાલ છે અને દેવને તથા દેવના અર્ધિતેને
 ખવરાવે છે અનેક રીતે મજા કરે છે અને ભૈરવશ્રી જતા તેવા દેવેલા અનુમતથી પદ
 પુત્ર નિરેન્દ્રીપણ, સુતુક્ષ્મ, વચેરેની વાસના પૂર્ણ થવાનું માને છે સાદાઈ દ્યવત્ નમસ્કાર
 કરે છે પેટે કરે છે અને જીવને પણ ધ્યાવે છે અને ભોજ પણ ખરે છે પરંતુ એમ
 નથી વિચારતા કે દેવતાની માનતા કાવચથી ને પુત્ર થતો હોય તો કેટલું પણ શ્રીને
 પરણાવવાની જરૂર જ રા માટે પડે? તેમજ વિષ્ણુ અને વખા ઓજો પુત્રવતી શા માટે
 થતી નથી? વળી ને દેવ પેતાના કાંઈક પાસેની વસ્તુ ઉપર તૃપ્ત થાય છે તે જાતને યા
 દેશી? ને જન્મની ઇચ્છા પૂર્ણ કરે એવી સક્તિ એનામાં હોય તો તેમના અર્ચકમાં
 જણાવ્યા પ્રમાણે તેઓ શા માટે કુખી થયા? કે ભોજા સાધ્જો? એવું જણી જા શૈલિકે
 દેવજ્ઞ પ્રિયધાતવનો ત્યાજ કરા અને નિસ્વાયી નિર્માની નિષકષ્ટી જરા પણ લાભન વિના
 સર્વ અણુસ પદ દેવને શુદ્ધ ચિત્તો ભજો.

ગુરુગાત કુપ્રાવચન વિષ્યાત્વ—યુક (સાધુ)નું નામ તો ધરાવ્યું પણ જ્યાં યુકમાં
 બક્ષણ છે નહિ એવા જોગી, સ-વાસી હમીર, જાપ, સાઈ પાત્ની વચેરે અનેક નામ ધારણ
 કરનારા, જેઓ હિંસા કરે છે, જાહુ ભેષ્ટો છે ચેતી કરે છે શ્રી વચેરેનું સેવન કરે છે; પદ
 વચેરે પરિમદ રાખે છે રામિભોજન કરે છે કામળ આરોગે છે ગાંજો કાચ, જાણીશુ, મરુદ,
 તથાક વચેરે પીવળી પુનમાં મગ્ગા રહે છે નિશ્ચય મળા, તેલ, જવર, વચ, જાણ
 વચેરેથી કરીને ઇશ્વરને છે રમચેરેની કપાં પહેરે છે, જટા વધારે છે ભક્ષા (ભરત)
 લથાવે છે નામ રહે છે વાહન પર ભેસે છે જારે। મીંસ મવનું પણ બક્ષણ કરે છે

પ્રકરણ ૩ બીજું મિથ્યાત્વ

કલ્યાણ અનેક રૂપે પાખંડ કરી પેટ ભરાઈ કરી ફરતા ફરે એવાને માને છે, પૂજે તેને શુભત મિથ્યાત્વ કહે છે

આ રથજે જૈન મતમાં દર્શાવેલા પાંચ સમવાય જાણવાની ખાસ જરૂર છે. એ પાંચ સમવાય જાણવાથી, ૩૬૩ પાખંડીઓના મતનું સ્વરૂપ લક્ષમાં આવતાં કુચુરુ વિષેનું ખર જાણપણું થશે.

૩૬૩ પાખંડમત
પાંચ સમવાયનું સ્વરૂપ.

પાંચ સમવાયના નામ—(૧) કાલવાદી, (૨) સ્વભાવવાદી, (૩) નિયતિ ભવિતવ્ય—લોભહાર) વાદી, (૪) કર્મવાદી. (૫) ઉદયમવાદી. એકાંતવાદના (મતના) સ્થાપક ઉપયુક્ત પાંચ પ્રકારના હોય છે હવે તે પાંચનું સ્વરૂપ કહે છે

૧ કાલવાદી—આ જગતમાંના સર્વ પદાર્થો કાળના કબજામાં છે, એટલે સર્વે પદાર્થો પર કાળનું અધિપતિપણુ છે કાળ સૌનો કર્તા—ભર્તા—હર્તા છે, સ્ત્રીના ગર્ભાધાન વિષે વિચાર કરીએ તો યોગ્ય ઉમરના સ્ત્રી પુરુષના સયોગથી સ્ત્રીને વિષે ગર્ભાધારણુ થાય છે. સ્ત્રી વૃદ્ધ થયા પછી પુરુષનો સંયોગ થયા છતાં ગર્ભાધારણુ ક્રિયા બંધ થાય છે ગર્ભમાં અવતાર ધારણુ કરનાર જીવ, ગર્ભાશયમાં યોગ્ય સમય સુધી પાકે તે પછીજ બાળકરૂપે પ્રસવે છે, એ બાળક પછુ યોગ્ય ઉમરનો થશે, ત્યારે ચાલવા, સમજવા માંડશે અને વિદ્યાભ્યાસ કરશે, યુવાન વય યતાં ધંદ્રિયોના વિષયની વિશેષ સમજણુ પડશે. વૃદ્ધ અવસ્થા યતાં કંઈ ઘોળા થશે, દાંત ખરી પડશે, શક્તિ મદ પડશે, એમ કરતાં કાળ પૂણું થશે ત્યારે મૃત્યુને વશ થશે એ પ્રમાણે માણુસો ઉપર જેમ કાળની સત્તા છે તેમ સ્થાવર જીવો પર પણ છે. વનસ્પતિને તેનો કાળ પરિપકવ થાય ત્યારેજ અંકુર ફૂટે છે, પાંદડાં આવે છે, ફૂલ ફળ લાગે છે, બીજ રસ પ્રગમે છે, અને કાળ પૂણું થતાં સડી-બગડી સૂકાઈ જાય છે સર્વે દુનિયા કાળને આધારેજ ચાલે છે સૂર્ય ચંદ્ર વગેરે પોતાના વખત પ્રમાણે ઉગે આથમે છે, રાત્રિદિવસ થાય છે. શીતકાળમાં ઠંડક, ઉષ્ણકાળમાં ગરમી અને ચોમાસામાં

‡ પાખંડી ગુરુને માટે કહ્યું છે કે.
 શ્લોક—ધર્મ ધ્વજી, સદા લુબ્ધઃક્રોધિ કોલોકવમ્મકઃ
 વૈદાલવત્તિકો જ્ઞેયો, દિરવ્રઃસર્વામિસંઘકઃ ॥
 અઘોદૃષ્ટિર્ન કૃતિકઃ સ્વાર્થસાધનતત્પરઃ
 શઠો મિથ્યાવિત્તઃ, વ્રકવૃત્તિચરો દ્વિજઃ ॥
 મનુસ્મૃતિ અધ્યાય ૪

અર્થ—ધર્મના નામથી લોકોને ઠગે, સદા લોભી, કપટી, લોકમાં, પોતાની બડાઈ કરનાર, હિંસક, ગૌર (ધર્મ) રાખે, થોડાં ગુણ વાળો છતાં બહુજ નુકશાન કરે ખોટું કરીને પોતાનો સ્વાર્થ સાધે, પોતાનો પક્ષ ખોટો જાણે તો પણ હાં છોડે નહીં, જૂઠા સોગન ખાય, ઉપરથી ઉન્નવલ અને અંજરથી મેલા એ પ્રમાણે બગલા જેવા ચિત્તલાળા એટલા લક્ષણુવાળાને પાખંડી દિવ્ય કહેવો

વર્ષા એ પણ કાળ પ્રમાણે જ પડે છે કાળ પ્રમાણે ન પડે તો એજ દેહી કરમી અને વરસાદ રાજાદિ અનેક ઉપલ્લભ્ય ઉત્પન્ન કરે છે સુખમ સુખમ આદિ જ આત્મની સ્વસ્થ-પિંધી પણ કાળ પ્રમાણે જ પ્રવટે છે, તીર્થંકર, ચંદવતી' જળદેવ, વાસુદેવ, કેવલી વાસુ માલક, એ પણ યોગ્ય કાળમાં ઉત્પન્ન થાય છે અને યોગ્યકાલે વિચ્છેદ પામે છે પણ, રક્ષ, બંધ વગેરે પણ કાળને વશ છે વિશેષ શુ ક્ષીએ, સહાર પરિભ્રમણ કરવાનું પરી વસ સારી જાતી મેષ્ટ પ્રાપ્ત થવાનું પણ કાળનો આધીન કાળનો પૂજ્ય પરિવાહ કર્યા છે. એ પ્રમાણે પોતાના મતને પ્રતિપાદન કરનારો કાળવાદી કહે છે કે કવેચાં મેષ્ટ કાળ છે અને સર્વજન્ય કાળનેજ કર્તા માનો- એકાંત કાળવાદી મિષ્ઠાત્મી છે પણ કાળને બીજા સમવલ સાથે મેળવે તે સ્વભાવવાદી સમજાતી છે

(૨) સ્વભાવવાદી—જે કંઈ થાય છે તે સ્વભાવથીજ થાય છે. જો યોગ્ય કાલે જ્યાં ક્યાં જનતાં હોય તો સી સુવાન વર્ષા થતાં તેને કાઠી મૂકે શા માટે નથી આત્મ્યાં? વખા કીને સત્તાપ્રસિદ્ધિ કેમ થતી નથી? હથેળીમાં વાજ કા માટે ઉચ્ચતા નથી? કાળમાં હાથમાં કેમ નથી? વનસ્પતિઓમાં પણ જાન છે દરેક વનસ્પતિને તેના સ્વભાવ પ્રમાણે જ રક્ષ પ્રત્યે છે કાળનો પરિવાહ થવા જતાં કેટલીક વનસ્પતિને ફળ થતાં જ નથી. એ પ્રમાણે માણ્યાં વગેરે જગત્તર પ્રાણીઓનો જાળમાં રહેવાનો, પક્ષીઓનો આકાશમાં ઉડવાનો, અને ઉંજ, પેા, સર્પ વગેરેનો ભૂમિમાં રહેવાનો સ્વભાવ છે કાંઈની તરિક્ષણ, હાંસુ સરળપણ જન્યાનું ક્ષીપણ મેદની રમજેરની પાંખ, ડોલકનો મધુર સ્વર કામગાની ધોર વાણી, સર્પના મોમાં પ્રાણુદર વિષ, સર્પની મુઠિમાં વિષકરણ કુલ, પૃથ્વીની કંચાક, પાણીનું, પ્રવહીપણ અને ઠંડક, અગ્નિની ઉષ્ણતા, હવાની અવગતા, સિંહનું સમ્પ્રસિદ્ધપણ કિષ્કાળની સુચ્ચાઈ, જાડીવૃંદી કંચાઈ, કૌટીની મીઠાઈ, પત્થરનું પાણીમાં ડૂળવાપણ, કાકાઓ પાણીમાં વરવરતે યુલ, કાન સાંકળે, જાંબ રેજે, નાક સૂષે, છાન રસાસ્વાદ મે, કાવાનો સ્પર્શના કુલ, મનું અજળપણ ખમ્બો માથવું હાથથી કામ કરવું સર્પનું તેજ, અદની સીતળતા, નરકમાં કુપ, કેવલતિમાં સુખ સિંહનું જાડીપણ ધર્માસ્તિકામનો મશણ સહાય કુલ, અધર્માસ્તિકામનો ચિરસહાય કુલ, આકાશનો વિજાહ યુલ કાળનો વતના યુલ, છાનો ઉપયોગ કુલ, પુત્રવતને પુત્ર સ્વન કુલ, જન્મનું મેષ્ટ વચન અજાણ્યનું જાન ત સહાર પરિવતન ઈત્યાદિ વસ્તુ તેજ જાવાને છે? જાણ નહિ. માન સ્વભાવથી જ જાણ થાય છે સ્વભાવથી જ રહે છે અને સ્વભાવેજ જાણ છે એ રીતે સ્વભાવવાદી કહે છે કે મારો મત સાચો છે મહે બોલુ જાણુ છેહી માત્ર સ્વભાવને જ સાચો માનો જાણુ એકાંતિ માનનાર મિષ્ઠાત્મી છે પણ સ્વભાવને બીજા સમવલ સાથે મેળીને આજ્ઞાદ જવાવે તે સમજાતી છે.

(૩) નિષ્ઠિતવાદી—નિષ્ઠિતવાદી બોલે છે જારે કાળવાદી અને સ્વભાવવાદી તમે બને બધા છે, વખારમી કંઈ પણ જાણુ નથી. જેમ જનનાર હોય તેમજ જ્યાં કાળે જન્યાં કરે છે. સુખો વશત સ્વર્ગમાં જાળના જાળને પાર વચરનો મેર આવે છે જ્યાં મેર પ્રમાણે ફોલ થતાં નથી. જાગના હોય તે મેર ખરી જાણ છે અને નેરથી કેરી કાળગામી ક્ષી તેલીજ કેરી કાળે છે અને તેલીજા જન કરે પણ જનનાર થત જાણ રીતે મિષ્ઠા થતી નથી. કહેલી ક્ષીએ અને વિમીજી સીવાજને સોંપી દેખ માટે રાજાને પહેલાં સમવલને

પણ એનું મોત આવવાનું હતું તેથી પોતાના ચક્રથીજ પોતે માર્યો ગયો. દારકા બળી બરો એનું શ્રી દૃષ્ટ્ય જાણતા હતા, પ્રયત્ન પણ ધણી ક્યો છતાં કૃષ્ણના દેખતાં જ મળવાની હતી તેથી બળી ગમ, પરશુગમે પોતાની પરશુ (કુહાડી)થી લાખો ક્ષત્રિયોને માર્યા પણ એનું મોત આવ્યું ત્યારે સ્વયંજ ચક્રવર્તીના હાથથી 'તેનું મોત થયું. વળી એક ખાસ દષ્ટાંત આપું છું તેથી મારો મત તમોને પૂર્ણ સાચો લાગશે એક વખતે એક શા પર હોયો ને હોલી બેઠાં હતા, એને મારવા માટે શિકારીએ તેના ઉપર પોતાના શકરા (ખાન્ન પક્ષી) ને છોડી મેલ્યો, અને નીચેથી પોતે બાણ તાકવા લાગ્યો દેવ યોગે એક સર્પે ત્યાંથી નીકળી પારાધીના પગમા ડખ માર્યો, તેથી તેના હાથમાંનું બાણ છૂટી ગયું અને પોતાનાજ શકરાને વાગ્યું તેથી શકરા મરી ગયો અને નીચે પોતે પણ મરી ગયો અને પેનું પક્ષીનું જોડું સહીસલામત બચી ગયું! જુઓ ભાઈઓ! નશીમનો જોગ કેટલો બળવાન છે મોટા ખુનખાર ને ભય કર યુદ્ધોમા અતિ વિપમ ધા લાગવાથી સખ્ત ધાયલ થયેલ લડવૈયો, અને પ્લેગ જેવી ભયંકર બિમારીમાં કેવળ મૃત્યુ તુલ્ય અને જોય લીધેલાં મનુષ્યો પણ હોનહારના પ્રતાપે બચી જઈ ઘણાં વર્ષો લગી જીવે છે. દરિયાના ભર વેશનમાં મોટી મોટી સ્ટીમરો ગરક થાય છે ત્યારે, મોટા શહેરમાં જમરી આગ લાગે છે ત્યારે, ધગતીકંપ-જ્વળાણામુખીના વિકટ પ્રસંગોમા, અને અકસ્માત મોટા મહાનો જમીન દોસ્ત થાય છે ત્યારે, જે કેટલાક નાનાં મોટાં માણસો કોઈ અણધારેલા બનાવને આગરે અણીશુદ્ધ અને સલામત રહે છે તે પણ આ નિયતિ-હોનહારનો જ પ્રતાપ છે એ ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે કે નિયતિજ સત્ય છે અને મધાને છોડી તેનેજ માનવું આવિરિતે એકાંતીક નિયતવાદી મિથ્યાત્વી છે પણ નિયતિનો ખીજ સમવાય સાથે યોગ્ય રીતે સમત્વ્ય કરનાર સમકીતી છે

૪ કર્મવાદી-કર્મવાદી એ ત્રણેને (કાળ-સ્વભાવ-નિયતને) જૂઠા કહે છે; એ તથ્યથી કોઈ ચતુ નથી પણ પોતાના કરેલાં કર્મોના ફળ પ્રમાણે જ બધું થાય છે જેવું કર્મ કયું હોય તેવા જ તેનાં ફળ, મજા, કરણી તેવાં ફળ, વાવે તેવું લણે, કરે તેવું પામે, એ બધી વાતો સાવ સાચી છે આ જગતમા પંડિત, મૂખ, શ્રીમંત, દરિદ્રી, સ્વરૂપવાન, કસ્તુર નિરોગી, રોગી, ક્રોધી, ક્ષમાશીલ વગેરે જે જે દેખાય છે એ સર્વ પોતાપોતાનાં કર્મને લીધે જ છે જગતમા દેખાતા માણસો સૌ એક સરખા લાગે છે પણ તેમાં એક માણસ પાલખીમાં બેસે છે અને ખીજાં માણસો ઉપાડે છે, એક ઇચ્છિત બોજન ખાય છે, અને એકને લૂખો, સૂકો જુવારનો રોટલો પણ મળતો નથી કોઈ દેખતો તો કોઈ આધજો, કોઈ સ્પષ્ટ વક્તા તો મૂંગો, કોઈ રાજા કોઈ રંક, કોઈ શેઠ તો કોઈ નોકર એ વગેરે તમામ કર્મની વિચિત્રતા છે, કર્મોના પ્રતાપે શ્રી આદિનાથ ભગવાનને ખાર મહિના લગી અન્ન જળ ન મળ્યું, શ્રી મહાવીરસ્વામીના કાનમા ખીલા કોકાયા પગ પર ખીર રંધાણી, ગોવાળીઆએ માર્યા, એ પ્રમાણે અનેક કષ્ટ-ઉપસર્ગ સાડાખાર વર્ષને એક પખવાડિયા લગી પડ્યાં, સગર નામે ચક્રવર્તીના સાઠ હજાર પુત્રો એકદમ મરી ગયા, સનતકુમાર ચક્રવર્તીના શરીરમાં ૭૦૦ વર્ષ લગી કોઠરોગ રહ્યો, રામ લક્ષ્મણ વનમાં વસ્યા, સીતાજી પર કલક આવ્યું, લકા અગ્નિમાં બળી, કૃષ્ણ વાસુ-

દેવને જન્મથી વખત આનંદ પ્રજ્ઞાના ઝીત મનાર અને મસ્તી વખતે પસે ઠાઠ આશાસન દેનાર કે રેનાર ન રહ્યું એવી એવી વિટબના ઉચ્ચ પુરુષોને પદી તેા મીન્યું તેા શુ મજુ । એ કમોજ છવને એદિવ નરક વગેરે નીચ અતર્થા અને મુખ્યસ્વર્ગ વગેરે જીમ જ્ઞતિમાં લઈ જાય છે વિદેશ શુ કહુ એ કમ' દૂર કામ ત્વારજ મોક્ષ પ્રાપ્ત થાય છે કમ'વાદી મોક્ષો કે મદિજ કમ' મહા મજવાન છે અને કમ'વાદી' નો મારો મત જ સાચો છે કમ'વાદી સાથે પુરુષાય અને જાકીના સમવાય' જોડવાથી સ્વાદવાદ પુરુષવા કાય છે ઘખલા તરીકે એક છવનો મોક્ષ મરો તેમાં પંચે સમવાય આવે છે ૧, સ્વ કમ જ્ઞસજુ થવા, ૨ પુરુષાયથી સર્વ' કમ' બંધનો અધન કર્યા ૩ મોક્ષનો સમય પણ કાળનોજ જ્ઞાન છે ૪ કમી હેમ તેજ મોક્ષની સાધના કરી રહ્યો કારણ કે તેની સ્વભાવ તેવો છે. ૫ તે છવ નો તે વખતે મોક્ષ થવાની હુનો એટલેકે મોક્ષની સાધનામાં તે વખતે તેનો નખર જાઓ અને તે કેવળોજખવાનના યાતર્થા પણ શુ લોકસ્વભાવની વર્તનામાં તેનો વારો આપ્યો. આવી રીતે પંચે સમવાય સાથે રહે છે

કમ વાદી મતને બદલે ઠાઠ આ જગાએ જોયો છમ્વરવાદી મત રચાયે છે ૭ કમ' થાય તે કમ'સ્વથીજ થાય છે અને તેજ કતા છે છમ્વરના કુકમ વિના એક પાંદુ પણ દાસી સક્રુ નથી મુખજુ ખ, સ્વમ નરક સર્વે આપનાર અને સર્વ' કાપ'નો મલિક-કા' છમ્વર જ છે છમ્વર = ૭ને જીવમ' છે તે ઠમ્વર. અમ્વર' = સિદ્ધિ. તે ૧૦ જાજવાણુ ૨૫૦ જાજસિદ્ધિ અને ૪ જાવ પ્રાણરૂપી જાવ સિદ્ધિ એટલે છમ્વરનો જન્મ' છવ મરો છવ પોત- પેતાના કમ' અને જાવનો કતા અને જોક્તા છે તેથી પોતપોતાની સ્થીનો કતા અને મોક્ષતા છે આવે અજ' કરવાને બદલે મિથ્યત્વોએ છમ્વરને ખીછ રીતે માને છે તે સર્વ' જા મિથ્યાત્વ છે

૫ ઉચ્ચવાદી-ઉચ્ચવાદી. ઉચ્ચથી જ તમામ જને છે અને કાળ સ્વભાવ નિર્ધાર અને કમથી કષ થતુ નથી. એમ જણાવે છે તે કહે છે કે કમ' તેા નિર્જન' છે' ૧૧૯ છે તેનાથી કષ થતુ નથી જુઓ પુરુષની ૭૨ કળા, સીની ૧૪ કળા, ઉચ્ચ કરવાથી આવડે છે પોડે, પોખ વાંદરે, કૂતરો દાથી વગેરે ખુજુ જતા ઉચ્ચ કરવાથી અનેક કળા થીખી જાય છે મહેજ મકાન, વજાજુણ, વાસજુ પકવાન. સર્વે ઉચ્ચથીજ તેપર થાય છે અને ઉચ્ચ વડે જ જોતરી સમય છે માદીમાંથી સોનું, ઘરિખની છીખમાંથી મોતી, અને પચરમાંથી હીરા, પણ ઉચ્ચ વડે જ નીકળે છે ઉચ્ચપોણુ પણ ઉચ્ચ કરવાથીજ થાય છે. નિશાદી ઉચ્ચ કરે છે તેા જ હુષ મજાઈ ખાય છે દેશ પરદેશ અનેક જાનના મધા કરે છે તેા જ માજુસો યુજરાત મજાને છે મધમાંખીએ મધ, કરાદીજાએ જાગ, અને પહોએ પેતાના મળા ઉચ્ચથી જ જતાવે છે નિરવમી મુખ નિરવમી કીડી અને નિરવમી પખી જુએ મરે છે ઉચ્ચથી જ મો શમયદછ સીતાછની ખખર મેગરી કલવા અને તેમને વધી આખા ઉચ્ચથી જ જરમને શવજુને મારો ઉચ્ચ કરીને દ્રોપદીને મુખ્ય મધ આખા મારોથી સ્વાખીએ ઉચ્ચ કર્યા તેા જ પરદેથી રા ન સ્વમ માં ચરો. નીચે જુ કહુ । સાચા મતથી ઉચ્ચ કરે તેા એ ઉચ્ચના પ્રતાપે સ્વજ

પ્રકરણ ૩ જી મિથ્યાત્વ

કાળમાં અનરામર અક્ષય સુખનો ભોક્તા થાય ઉદ્ધમવાદની સાથે બીજા સમવાયોનો યથાયોગ્ય સમન્વય કરવો તે સ્યાદવાદ છે

એ પ્રમાણે પ્રંય સમયવાનો વિવાદ અનાદિ કાળથી ચાલી રહ્યો છે એ પાંચે, પોતપોતાની એક એક બામતને ગ્રહણ કરી પોતાનો પક્ષ તાણે છે અને બીજા પક્ષને ખોટો કહે છે તેટલા માટે એ પાંચે એકાંતવાદી દુપ્રાવચન ધર્મગત મિથ્યાત્વી છે, એ પાંચ પોતપોતાના પક્ષ છોડી એકત્ર યથ જાય તો ન્યાય પક્ષ આવે છે, અને સમદષ્ટિ થાય છે તે ઉપર દર્શાત-એક ઠેકાણે પાંચ આધના બેઠા હતા, તેવામાં એક હાથી ત્યાં નીકળ્યો, પાંચે આધના હાથી પાસે જઈ તેના એકેક અંગ પર હાથ ફેરવી પોતપોતાને ઠેકાણે જઈ બેઠા અને હાથીની રૂપની અદર અદર પૂછગાછ કરવા મડ્યા એકે કહ્યું, હાથી થામલા જેવો છે, બીજો કહે, નહિ, હાથી અંગરખાની બાંધ જેવો છે, ત્રીજો કહે, સૂપડા જેવો છે, ચોથો બોલ્યો, સાવરણી જેવો છે, અને પાંચમો બોલ્યો કે ચખૂતરા (ખોટા) જેવો છે એમ કહી એક બીજા લડવા મડ્યા, એક કહે હું સાચો અને તમે બધા ખોટા, બીજો કહે હું કહું છું તેમજ હાથી છે, તમે બધા આધના છો એ બ્નેષ એક દેખતા માણસે કહ્યું કે તમે અંકેક કહો છો તેટલું જ ને મનાય તો તમે સર્વે ખોટા છો, પણ સૌનો મત ભેગો કરીએ તો પાંચે સાચા છો ને થામલા જેવો કહે છે તે હાથીના પગ છે, અંગરખાની બાંધ જેવી હાથીની સંદ છે, સૂપડા જેવા કાન છે, સાવરણી જેવી પૂછડી છે. અને ચખૂતરા જેવી પીઠ છે. એમ પાંચના મતને એકત્ર ક વાથી હાથી થાય છે. એ પ્રમાણે પોત પોતાના એકાંત મત સ્થાપનાર પક્ષમાહીઓને મિથ્યાત્વી કહે છે એ પાંચ સમવાયના સંયોગથી વિવિધ પ્રકારના પાખંડીઓનાં ૩૬૩ મત થાય છે તે જણાવે છે, પાખંડી મતના મૂળ ચાર પ્રકાર છે (૧) ક્રિયાવાદી, (૨) અક્રિયાવાદી, (૩) અજ્ઞાનવાદી, (૪) વિનયવાદી ૧ ક્રિયાવાદીના ૧૮૦ પ્રકારના મત થાય છે. એ પાંચ સમવાયને, સ્વ આત્મા અને પર કાળ, સ્વભા, નિયત, કર્મ, અને ઉદ્ધમ એ પાંચ શાસ્ત્રતા અને અશાસ્ત્રતા એ બે આત્મા ઉપર લગાડતા દશ ભેદ થયા એ દશ ઉપર શાસ્ત્રતા અને અશાસ્ત્રતા એ બે ભેદ લગાડતાં વીશ ભેદ થયા નવેતત્ત્વ ઉપર એ વીશ ભેદ લગાડતાં કુલ ૧૮૦ ભેદ ક્રિયાવાદીના થયા

૫x૨x૨x૬=૧૮૦ ભેદ કુલ છે ક્રિયાવાદીનો એવો મત છે કે જીવને પાપ-પુણ્યરૂપ ક્રિયા લાગે છે, અને તેથી આ લોક અને પરલોકને તે સ્વીકારે છે ક્રિયાવાદી હંમેશાં ક્રિયા નાજ વખાણુ કરે છે, અને એકાંતપણે ક્રિયાનેજ સ્થાપી, જ્ઞાન દશન વગેરેનું ઉત્થાપન કરે છે પણ એણે એટલો વિચાર કરવો જોઈએ કે સત્ય જ્ઞાન વિના ક્રિયાનું સ્વરૂપ શી રીતે જાણવામાં આવશે ? જ્ઞાન વિના ક્રિયા શૂન્ય છે જ્ઞાન એકલું પાંગળું છે અને ક્રિયા એકલી આધિજી છે એ બન્નેનો સંયોગ મળશે જ તો ધાર્યા કામની સિદ્ધિ થશે.

દર્શાત-કેટલાક માણસો સુસાક્ષરી કરતા હતા, રસ્તામાં કાંઈ જંગોએ જંગલમાં રાત રહ્યા. સવારમાં સૌ ઊઠી પોતપોતાને માર્ગે ચાલ્યા ગયા પણ એક આધિજી અને લગડો (પાંગળો) બે જણુ સહ રહ્યા, એટલામાં એ જંગલમાં દોવાનળ લાગ્યો, જેના તાપથી બંને જણુ ગભરાઈને જંગી ઉડ્યા બંને મરવાની બીડથી આધિજી તો આમતેમ દોડવા લાગ્યો તેને જોઈ પાંગળો સાંદે કરીને પાંચે બોલાવ્યો અને કહ્યું, જો બાઈ! આપણે બે છતાં

રહીશુ તેા જાને કાવાનળમાં જળી મરીશુ માટે તુ મને તારી ખાધ મેહામ અને હુ તે કહુ તે પ્રમણે તુ ચામ, જેથી આપણે જાને જળી જાઈએ અને ડોઈ ચામ મેલા થઈ જાઈએ. આધિજો તેના કહેવા પ્રમણે આપ્યો તેથી જાને મુખી થયા. એ જ પ્રમણે કહ્યાર ૩૫ જ વલમાં મુત્પુરથી સપ્ત સાઠ ઘાટી રહી છે તેમાંથી એકસો યાત્રી પણ જાયો નથી તેમ એકવેલ કિવાવંત પણ જાયો નથી જે યાનપૂર્વક ક્રિયા કરે છે તે જ મેહારથી કાવાનળમાંથી જળી આખરે સિવપુર નગર પહોંચે છે

૨ અક્રિયાવાદી આ મતવળા કહે છે કે સસારના સર્વ પદાર્થો અસ્થર છે તેમ જ આ મા પણ અસ્થર હોવાથી તેને ક્રિયા (પુણ્ય પાપ) નથી વળી ડોઈ કહે છે કે આત્મા આકાશવત્ સર્વવ્યાપક અને નિરાકાર હોવાથી તે સર્વથા અક્રિય છે- પુણ્ય પાપરૂપ ક્રિયા તેને રૂપથી શક્યી જ નથી. આક્રમા નિર્લેપ હોવાથી તે પરમક્રમા છે એવાથી પર ડોઈ પરમાત્મા છે જ નહિ જે સ્વયં નરક મેહાકાદિ પ્રશ્ને છે તે કુનિયાને ક્રમે છે વળી ડોઈ કહે છે કે આકાશ વાયુ, તેજ, અપ અને પૃથ્વી એ પાંચ ભૂતેશો રૂપ તત્ત્વ ઉત્પન્ન થયા છે તે જ આત્મા છે. અને મુત્તુ થતુ છે ત્યારે પંચ ભૂતો પોતાપોતામાં જળી જાય છે ત્યારે આક્રમા નષ્ટ થાય છે આક્રમા નીજ ડોઈ વસ્તુ નથી ન ડોઈ પરમાત્મા છે ન ડોઈ પુણ્ય પાપ છે. આ મધ્ય કુમતિએલા ક્રમ છે એને ઊડો અને નિશ્ચિતપણે-નશાંતપણે મોક્ષમળ ઉગાને-આમું કહેનારને અક્રિયાવાદી કહે છે અને નસ્તિક પણ કહે છે. અક્રિયાવાદીના ૮૪ પ્રકાર છે પાંચ સમવાય અને છપ્પાથી ઉત્પન્ન થયેલ જ્યેષ્ઠ એમ ૬ જાતોને સ્વ આથી અને પરબ્રહ્મ સમાધર્તા ૧૨ મત થયા, એ જ્યારને સાત તત્ત્વ (પુણ્ય પાપ સિવાયના) પર સમાધર્તા ૮૪ મ થયા. ૬x૨x૭=૮૪ અક્રિયાવાદી પુણ્ય પાપનાં ૬૭ આત્માને ભોજવવાં પડતાં નથી એમ મત છે તેને પૂછીએ કે કાઈ પુણ્ય પાપનાં ૬૭ ડોઈ ભોજવવાં પડતાં ન હોય તેા કુનિયામ એક મુખી અને એક કુખી કેમ છે? એક હરિશ્ચંદ્રિ પ્રતિ ચાર વાર છવિંજીત ભોજન કરાવી આનંદથી જામે છે પાંચ વાર પોતાક જલ્દે છે અને મનમાંનાં સસારનાં મુખો ભોજન છે ત્યારે એક ચાર પદી રાત જાગી હોય ત્યારે જ્યારે વહેલો ઉઠી જ વલમાંથી કાકર્મન બારી સાતી જ્યારે સુધી વાયમાં રખાઈને જેમે છે તેના પેશાનું જનાજ સાતી કાકે જ્યં પડેર રાત જાય ત્યારે જાપી શીઠી રાત્રી પાને સ્થા રહે છે વળી હરિશ્ચંદ્ર તેવું સદ્ય જલ કરવા જતાં પેક પુસ્ત્ર જાન્ય એમ હકલ તેરસાં જુવમ અને સ્થેવાને કુપદી પામવો નથી એનું છુ કરણ? કરણ એ ૧ છે કે, પુણ્ય પાપ કાને છે અને તેનાં ૬૭ જી ભોજને છે આમ વિચારી નસ્તિકાનાં ૬૬ થાં ન કહ્યાં મુખલિલાથી યુધ્ધેએ પદારાધન કરવું જોઈએ

ત્રીજા અજ્ઞાનવાદી-અજ્ઞાનવાદીના ૧૭ મત છે અજ્ઞાનવાદી સાત પ્રકારે ક્રમ વિહર્ય કરે છે ૧ છવ જો છે ૨ છવ જો આજ્યો જાને છે ૩ છવ આજ્યો છે ૪ છવ જ્યો છે પણ કહેવું નહિ ૫ છવ આજ્યો છે પણ કહેવું નહિ, ૬ છવ જો આજ્યો જાને છે પણ કહેવું નહિ ૭ છવ જ્યો પણ નહિ અને આજ્યો પણ નહિ સકલ વિહર્યની એ કાત રીત નવ તરવ ઉપર સમાધર્તા ૬x૭=૪૨ મત થાય છે તેમાં સામ્યમતવાદી સિવમતવાદી, વેદમતવાદી અને વિષ્ણુમતવાદી એ ચાર મત, ડોઈ ડોઈ ૫૫નું મદલ્ય કરી મેગવવાથી ૧૭ મત થાય છે. અજ્ઞાનવાદી કહે છે કે જાત સાવ પેક છે, કારણ કે યાત્રી તેા વિવાદી હેન છે અને

શિવોનાં સર્વ પ્રણિમાત્રનું અધ્યક્ષ કરે છે એવી સર્વભક્ષી-સર્વ-આત્મ સર્વ ભૂખી અગ્નિનું
 ચોરસ કરવામાં ધર્મ શી રીતે હોય ? હવેનની મુખધોથી રાગનો નાશ થાય છે એમ હોય તે
 ધ્યેય વચ્ચે રાક્ષસી રાજેશ્વરી સુષ્ટિનો સહાર થવો કેમ નથી અટકવો ? હવેનના પુર્વમાથી
 વાળા ધર્મ વૃષ્ટિ થતી હોય તે અનેક દેશમાં કુશળને લીધે લાભો મનુષ્યો કળનો રાગોએ
 ધર્મ રહ્યો છે તથા માર્તવાક દેશમાં સૈવ પાણી વિના પ્રણિમાત્ર હેરાન હેરાન થાય છે એનો
 અટકાવ શા મદિ થવો નથી ? પુર્વમાથી વૃષ્ટિ થતી જ હોય તે સુષ્ટિમાં સર્વે પેરામાં
 દરદરેશ રાધિયા પચન પાચનની ક્રિયા ધર્મ રહી છે તેનો પારાપાર પુમાડો થાય છે ખર્ચો
 કુશળ કેમ પડે છે ? એ બધી સમગ્રજ્ઞ અજ્ઞાન ઇરાનું જ કારણ છે કેટલાક અજ્ઞાન તે
 વળી એટલે મુખી માને છે કે 'પચાએ' પચાવા શોષ્ટ' ધ્યાને અને અગ્નિમાં પશુઓને
 હોમર્વા એ નહુ જ ઉત્તમ છે અપમેય, ગૌમેય, અળ (નકરી) મેય, અને નરમેય થયો કરી
 અગ્નિની કુશમાં છવતા ધીમ થાય નકરી અને પ્રાણુસને બાળી નાખવાથી સ્વચ્ચ' મયે છે,
 વરસાદ થાય છે અને ધ્રુવિજીત મુખની પ્રાપ્તિ થાય છે અહસોષ ! હળવ વાર અહસોષ !
 રૂક્ષી અર્ધમં, અને આશ્વ અનક મા થતા ! જે ઉત્તમ પ્રણિમાથી આ સુષ્ટિ વહેવાર રહી રીતે
 યાથી રહ્યો છે એજો ન હોય તે સર્વ સુષ્ટિ સનકાર ધર્મ જન તેને જ અગ્નિમાં બાળવાથી
 પુર્વ થવુ હોય, તે પછી પાપ શામાં અણુ ? * નિચારા તરીક અને નિર્દોષ પ્રાણુઓને
 હોમર્વાનું કહે છે તેવી રીતે રાષ્ટ્રને વાપ, ચિતા સિદને હોમવાનુ કહ્યું હોત તે ખરી ખનર
 પંચ વળી એ નિર્દય લોભો એવી શોખાઈ કરે છે કે પશુ વચ્ચે અનાય છવો આ સહાર્થ
 અનેજળ વિના નહુ કુ:ખી થાય છે તેમજ શીળ પ્રમળ પ્રાણુઓ જણુ તેઓને ત્રાહ ભીરે
 છે એ બધી કુ:ખોમાંથી મુક્ત કરવા અને દેવતાઈ મુખો ભોજવવા દેવ અધિ તેઓને મંદર્થ
 હોમી સ્વચ્ચ' ખોચાડીએ છીએ એવા પાપી લોભોને મારે ધનપાળ ક્ષવે કહે છે કે -

પશુ કહે છે-હે કાકતા ! મને સ્વચ્ચ' નુખની જરાપણુ ઇચ્છા નથી તેમ મેં તારી
 પાસે તે મુખની શાચના પણુ કરી નથી કે મને તે મુખ આપ કુ મારા કુકુળ પરિવાર

નાહં સ્વગતલોપમોગવૃપિતો મામ્પરિતસ્ત્વ મયા ॥
 સ તુપ્તસ્ત્વમમ્મખેન સતત સાધા ન યુક્તં ત્વય ॥
 સ્વર્ગે યાંતિ યન્નિ ત્વયાવિનિદિતા યશો ધુવ પ્રાપ્તિને ॥
 યાં કિં ન કરોતિ માણવિશ્મિ પુષ્ટેસ્તયા યાંધયૈઃ ॥

* શ્લોક-પૂવ ઇત્યા પવ્નુઃ ક્ષ્યા ક્ષ્યા ઠધિર કવમમ્
 યપ્પ ગચ્છત સ્વર્ગે, મરકે ક્ષમ ગચ્છત ॥

અર્થ-વેરાઈત રીતે જાના રમ અને ઉડીને પશુઓને મારીને પૃથ્વી પર રૂધિરને
 કાઠવ મચાડીને તે જાનો કનાં સ્વચ્ચ' જન તે પછી નરકમાં ગેળુ બરી !

કારણે પશુમાત્ર. ધર્મ: ૧૮ પાપ રથાન પશુમાત્રમાં છે એટલે વચર વિચાર્થ પાપધર્મ
 છે તે પાપરથાન રૂપી કારણે છે તે કારણેને રાજકલ્પે અને ખ્યાન રહી જાથી જાગી નાખર્થ
 તે અંધ નરાજર મહે છે

સાથે જન્મમાં તૃણજળ ખાઈ પી પશુ સતુષ્ટ છું અને સ્વર્ગ કરતાં પણ વિશેષ સુખ મળ્યું છે, છતાં મને નિરપરાધીને નાહક શા માટે મારે છે ? અરે ભાઈ ! યજ્ઞમાં હોમવાથી યજ્ઞ મળે છે એવી તારી પુર્ણ પ્રતાતિ હોય તો તારા માત-પિતા-ભાઈ-પુત્ર વગેરે બહારનાં સજનોને હવનના કુંડમાં હોમીને શા માટે સ્વર્ગના સુખો તેમને અપાવતો નથી ?

વળી શ્રીમદ્ ભગવતમાં પ્રાચીનમહર્ષિ ગળને નારદ ઋષિએ ઉપદેશ આપ્યો છે કે.—

મો મો પ્રજાપતે રાજન્ પશુન પશ્ય ત્વયાધ્વરે ॥

સ જ્ઞાપિતાન્ જીવ સ ધાન્ નિર્ગુણન્ સહસ્રશઃ

પત્તે ત્વાં સ પ્રતિશ્ચ તે, સ્મરતો વૈશસં તવ ॥

સ પરેતમયઃ કૂટૈર્હિદ ત્યુસ્થિત મન્વયઃ ॥

શ્રીમદ્ ભગવત અધ્યાય ૨૫ શ્લોક ૭-૮

નારદે કહ્યું કે—હે પ્રજાપતિ પ્રાચીનમહર્ષિ રાજન્ ! તે ધણેજ અન્યાય કર્યો છે, પુસ્ત્રોના અસત્યને ઉપદેશને આધારે, અને વેદની આજ્ઞાના રહસ્ય સમજ્યા પિતા તેનાં પુત્રો અર્થ કરીને ૨૦ પશુઓની પશુના તરફ નજર સરખી પણ ન કરતા બિચારાં બ્રહ્માડાં છતાં હજારો પશુઓને તે યજ્ઞમાં બાળી નાખ્યાં છે. એ સર્વે પશુઓ તારી પાસેથી બદલો તારા માટે તારા મૃત્યુની રાહ જોતા બેસા છે ! તારા આયુષ્ય ખૂટ્યું કે તરતજ જેવો તે એનો ધર્મ કર્યો છે તેવો જ તેઓ તારો જુદો જુદો વધ કરશે ! એવું સાંભળી પ્રાચીનમહર્ષિ રાજન્ એ કંઈક સા ધર્મનો ત્યાગ કર્યો, જુઓ ભાઈઓ ! હિંદુ ધર્મના મુખ્ય શાસ્ત્રોનો કેવો સાચો ઉપદેશ છે ? એવી સત્ય વાતોને ન સ્વીકારતા, મનસ્વીપણે લોકો અનર્થકારી હિંસા કરી રહ્યા છે, તેની ગતિ યશ ? સારારા એ છે કે અગ્નિનું પોપણ કરવાથી ધર્મ નથી તેમ અગ્નિ કોઈ કિંવસ ધૃતિ પામતો નથી એવું નિશ્ચયપૂર્વક જાણી અગ્નિના આરભથી બચો.

વાયુકાય હિંસા ધર્મ—કૂટલાડ લોકો પોતાના માનેલા પ્રભુને તથા યુરુને હિંડોળામાં ધુલાવે, તેમની પાસે અનેક જાતનાં વાજાં વગાડે, પંખાથી પવન નાખે, વગેરે ક્રિયાથી તેમજ તેના જેવા ઢોંગ સોગ ચેત્ર ચાળાથી ધર્મની ઉન્નતિ માને છે એ પણ એક જાતની ખોટી માન્યતા છે એથી તો નાહક વાયુકાયના જીવોની હિંસા થાય છે અને એવી અપમાનથી પ્રભુ રાજી થાય કે ધર્મની શોભા વધે એવું બને શી રીતે ? માટે એવી આજ્ઞા ધર્માથી નિવર્તવું

ધર્મ નિમિત્તો પશુહિંસા કરે તો અધોગતિ પ્રાપ્ત થાય છે તેના દ્રષ્ટાંત

શ્લોક—દેવોપહાર વ્યાજેન, યજ્ઞ વ્યાજેન ચે ડથવા ॥

અન્તિજન્તૂન્ ગતવૃણા ઘોરાં તે યાન્તિ દુર્ગતિ ॥

અર્થ—દેવતાને ભેટ આપવાનાં કે યજ્ઞના બહાના નીચે જે પુરૂષો, ખેદરહિત બની, બિચારાં પ્રાણીઓને મારે છે તેઓ મરીને ઘોર દુર્ગતિ (સાતમી, નરક વગેરે)માં જાય છે, એમ પુસ્ત્ર પુરૂષોએ ફરમાવ્યું છે

શ્લોક—અ ઘે તમસિ મજ્જન્તિ, પશુભિર્યં યજામહે ॥

હિંસાનામ ભવેદ ધર્મો, ન મૂતો ન ભવિષ્યતિ ॥

વનસ્પતિહિ સા—વનસ્પતિને તેા હિ કુ સાઓમાં પૂજવા મોજ્ય કહી છે
 ષ્લોક— મૂલે પ્રજ્ઞા સ્વચ્ચા યિપ્પુ ક્ષે; શાચ્ચા શંકર મેષ ચ ॥
 પત્રે પત્રે વય નામ, વૃક્ષરાયં નમોઽસ્તુતે ॥

વિષ્ણુ પુરાણ

હરેક વૃક્ષના મૂળમાં શઙ્ગા ઇશ્વરમાં વિષ્ણુ, ડાળીઓમાં શંકર અને પાંદડામાં દેવને વસ્ય છે મારે હે વૃક્ષ! તને નમસ્કાર હલો. એવું મોજાનાર સમજનાર અને માનનાર પણ જ્ઞાન પ્રાપ્તી અંધ જાતી વૃક્ષનાં જાજો નેવાં કે પત્ર પુષ્પ ફળ મૂળ વગેરેને તેમી ઇચ્છા મુજબ તેની રચના કરી દેવાને સમપણ કરે છે અને એમ કરવું તેને ધર્મ માને છે. વૃણશીના ઇશ્વરને વિષ્ણુની આ તરીકે તેમજ પેતાની માતા તરીકે માને છે તેનાં પાંદડાં તેમી ધર્મને નામે દેવાને ચલાવે છે એ શેકુ બેળપણ છે। વૈષ્ણવ ભાઈઓ કહે છે કે સર્વ સૃષ્ટિ વિષ્ણુ જન્મવને જનાવી છે અને સૃષ્ટિ ઉપરના સર્વ પદાર્થોના તેજ પ્રસિક છે. એજ છે તેા વિષ્ણુની આંલે વિષ્ણુને દેવાથી તેઓ શી રીતે પ્રસન્ન થશે। મુ વિષ્ણુ જન્મવન પાન ફળ-ફૂલના મૂખ્યા છે। અને તે શૂબ પણ તમે વસ્તુઓ જાપણી ત્યારેજ શાંતી અને વૃષ્ટિ

અર્થ—જેઓ પશુઓથી દેવતાઓની પૂજા કરે છે તેઓ જન્મ તમસ્ (જાતથી નરક જન્મ અંધકાર)માં ડુબી જાય છે, કારણ કે હિ સામાં ધર્મ કહી થયો નથી અને થશે પણ નહિ નિરોધ થઈ વિરે પ્રકાત :—

શ્લોક—જ્ઞાન પાકિ પરિશિષ્ટ પ્રજ્ઞાચર્ય વ્ષામ્મસિ ॥
 સ્માત્કીત ચિમ્લે તીચે, પાપ વજ્ઞ તાપહારિણિ ॥

(શ્રી ભાસ્ય સ્વપિ)

અર્થ—જ્ઞાન ગાનરથી તળાવ છે જ્ઞા અને શઙ્ગાચર્યથી પશુથી સર્વુ છે એવા (અત્મ) તીર્થમાં નાશીને પાપને તથા કામક્રીયાદિ તાપને સમાવેલ વળી નિરોધ થઈ મારે કહે છે કે :—

શ્લોક—શ્યાનામ્નો ઝીયકુ હસ્ય, વમ માક્ત કીપિતે ॥
 અસત્કમ સમિલ્ ક્ષેપે રમિ હોજ કુસત્તમમ્ ॥
 કપાય પશુનિ કુંષ્ટે ધમ કામાર્યં નાશકૈઃ ॥
 ધમ મેજ હૃતૈર્યજ, વિષેદિ ચિહિત કુષ્પઃ ॥

શ્લોક ૩-૩

અર્થ—1 શવરથી કુશ્યાં શ્વરથી પવનથી કીપતી એવી જે જ્ઞાનરથી અગ્નિ છે તેમાં જ્ઞાન કમરથી લાકડાં નાંખી ઉત્તમ અગ્નિહોત્ર થઈ કરે. ૨ વળી ધમ-અર્થ-કામને નાશ કરનાર કમતાશ્પ મત્રની આકૃતિ જાપણી છે એવા કુષ્ટ કાપો (કાપક્રી) રથી પશુઓ વડે ગાંડી જનેતી સહકમથી થતા થયો કરે.

અર્થમેષ થઈ તે મનરથી ધાંમને, ચીમેષ થઈ તે અસત્ય વચનરથી ગાપને। અર્થમેષ થઈ તે ક્રિદિશરથી અજીને, અને નરમેષ થઈ તે ક મરેશરથી પુરુષને। ઉપર લખ્યા કુશ્વની અગ્નિમાં થઈએ કરવાથી રવત્રની પ્રક્રિત થાય છે એ કાવિો થઈ કરવે। જ હોમ તેા એ જ કરે.

થશે; એવી અનેક અજ્ઞાનતાવાળી ધર્મ માન્યતાઓને લીધે ડેટલાક તો મોટા મોટા વૃક્ષોને પણ જડમૂળથી ઉપાડી નાખે છે, છોડની કાચી કળીઓ તથા કુલેલા ફૂલોને સેંકડાબધ તોડી નાખે છે, કુંપળાં તેમજ તાજાં ચકચકિત પાંદડાંઓને પણ તોડવામાં મોજ માને છે, એ બધી વનસ્પતિઓ પ્રભુને ચડવા પછી ગમે ત્યાં રખડે છે, રગદોળાય છે અને હળરો માણસોના પગ તળે કચરાય છે અગર પાણીમાં પધરાવાય છે, એ સિવાય પ્રભુને મોગ લગાવવા નિમિત્તે કંદમૂળાદિ વનસ્પતિઓનો સહાર થાય છે. એથી વિશેષ અજ્ઞાનતા ખીજ કઈ ગણવી ?

ધર્મને નામે ત્રસ હિંસા—ડેટલાક દોઢા કીડી, માંકડ, ડાંસ, મચ્છર, જીં, લીખ, વીછી, સાપ, મોઢાડા, ઇલાદિને પ્રલયના (મરવા માટે જ સરળયેલા) જીવો કહે છે તે જીવો સંસારમાં કંટક એટલે કુખરૂપ છે માટે મારવામાં પાપ નથી એમ પણ ગણે છે એવા મોળાં ભાઈઓને પૂછીએ કે ભાઈઓ ! એને કંટક શા માટે કહો છો ? ત્યારે જવાબ આપે છે કે અમને કુખ દે છે માટે તેઓ કંટક છે. ઠીક, પણ તેઓ તો કંટક જીવો છે વળી અણસમજી છે પણ કંટક જીવોને મારનારા તમારા જેવા સમજીઓને કેવા નામથી ઓળખીશું તેઓનું મહાકંટક નામ કે નહિ ? કંટક જીવોને (પ્રલયના જીવોને) તમે છોડતા નથી તો તમને મહાકંટકને (મહાપ્રલયના જીવોને) કેણુ છોડશે ? ભાઈઓ ! જે તમે ઇશ્વરને સર્વ સૃષ્ટના કર્તા માનો છો તો જેમ તમને ઇશ્વરે પેદા કર્યાં છે તેમ તે જીવોને પણ તમારે મને ઇશ્વરે જ બનાવ્યા છે ને કાઢને કાઢ હેતુથી બનાવ્યા હશે, તો એવી મહાન ઇશ્વરી સત્તાના કમળની ચીજોને અનુપકારી સમજી એ ઝીણા પ્રાણીનો વધ કરી તમે ઇશ્વરના ગુન્હેગાર મન્યા કે નહિ ? કુભારે બનાવેલો ઘડો પણ જે કાઢ ફેડી નાખે તો તેને કુંભાર પણ સજો કર્યા વગર રહેતો નથી તો ઇશ્વરી ચીજોને તમે તોડી ફેડી-કચરી મારી નાંખશો તો તે તમને શી રીતે છોડશે ? શું ઇશ્વર તમારો મીત્ર છે ? અને તે ખીચારાનો શત્રુ છે ? અરે ઇશ્વરે તો કહ્યું છે કે.—

મૃગોદ્રક્ષરમરકાલુસરીવૃપમક્ષિકાઃ

આત્મનઃ પુત્રત્વ પશ્યેત્ તેષાં મન્યે કિમન્તરમ્ ॥

મૃગ, ઊંટ, ગધેકું વાંદરો, ઊંદર, સર્પ પક્ષી અને માખી, વગેરે પ્રાણીઓને પણ પોતાના આત્મા જેવા તેમજ પોતાના ધ્યારા પુત્ર જેવાં ગણવાં, જરાપણુ અંતર ન રાખવું, તેમની સાથે પણ મિત્રભાવ રાખવો. શાસ્ત્રકારો આથી વધારે શું કહે ? વળી આશ્ચર્યથી વાત તો એ છે કે, જે જે પશુઓને એક વખત દુશ્મન ગણે છે તેની પૂજા પણ કરે છે જે સર્પને દુશ્મન ગણી મારી નાખે છે તે જ સર્પને નાગપંચમીના રોજ દૂધ પીવરાવે છે, પૂજા કરે છે, તેનાં ચિત્રો ઘરની ભીંતોપર ચિત્રો આનંદ ને પવિત્રતા માને છે. સાક્ષાત્ સર્પ ન મળે તો ચિત્રામણથી આજેખી પૂજા કરે છે. કૃષ્ણને સર્પની શય્યા પર સ્વરાવ્યા છે, મહાદેવજીના ગળામાં સર્પ વીંટાળેલ છે, એ પ્રમાણે જે પ્રાણી તમારે માટેજ પ્રભુને પણ પ્રિય છે તેને મારી નાખે તો પ્રભુના કંદા વૈરી કે નહિ ? વળી ડેટલાક અનાય દેવને નામે અને ધર્મ થાય તે હેતુથી રક મિચારાં, બકરાં, કૂકડાં, પાડ, જેવાં પશુઓને મારે છે અને પછી પોતે તેનું માંસ ખાય છે, તેને મારવાનું પાપ પોતાના સાથે ન લેતાં દેવને માથે રાખે છે. મતલબી-

પણની હા બ્યારી રહી x ખરે ભોળા ભાઈઓ, દેવ તેા જ્ઞાણ હેમ કે ક્રિ સક હોમ ને તમે પોતે જ્ઞાન્ય હેલુપી હો, દત્તારા હો તેથી જોતારા દેવોને પણ હલ્તારા જનાયો હો ! દેવતા પણ ભક્તોને પ્રતાપે ભયર ઉપધર્મ પણ તેઓ સમજતા નથી કે સ્ત્રીને, માથે પણ વ્યભિચારીપણાનું કષક મ્પવવાથી નેરહુજ ન પાપ છે તેરહુજ પાપ જ્ઞાણ દેવોને ક્રિ સક (હલ્તારા) જનાવવાનું છે વિષ્ણુ પુરાણમાં કહ્યું છે —

✓ કલે વિષ્ણુ, સ્યલે ચિષ્ણુ, વિષ્ણુ પર્યત મસ્તકે ॥
જ્ઞાસા માસા કુલે વિષ્ણુ ચિષ્ણુ સર્વે અગમ્મય : ॥

હે પાર્શ્વ ! હું જ્ઞાનમાં છું રક્ષણ (પૃથ્વી) માં છું ખર્તના માથા ઉપર (વનરખતિમાં) છું જ્ઞાપકા (જ્ઞાનિ) માં છું માસા (હવા) માં છું કુલ (હાલના ચાલના પ્રાણી) માં છું એ જ કાયાસ્પી સવ જન્મમાં બ્યાપી રહ્યો છું -

જેમ કેમ રાખને જ પુત્ર હેમ, તેમાંથી એકને મારી કેમ માણસ રાખને અમ્પીને પૂછે કે હે રાખનું ! તમે સદ્ગુણ જના ! તે વખતે રાખ સદ્ગુણ જાયુ કે નારાજ તેનો વિચાર કરી લેવો. એવી રીતે જ્ઞાનના જીવેલી ક્રિ સા કરી પ્રશ્નને પુથી કરવા નેઓ માટે છે તેના ઉપર પ્રશ્ન પુથી થતા જ નથી પરંતુ અતિ નારાજ થાય છે.

પુત્ર કહ્યું બલુ નને કહે છે કે —

શ્લોક - પૃથિવ્યા મપ્યાદે પાપ, વાયાવગ્ની કલેપ્યાદે ।
વનસ્પતિગતઆદે સયમ્તગતોપ્યાદે ॥
યો માં સવગર્ત જ્ઞાત્યા ન યિદ્ધિસેલ્ કવાત્વન ॥
તસ્યાદે ન પ્રવ્યસ્યામિ, સ્વઃ મે ન પ્રવ્યસ્યતિ ॥
મોમહ બલ્લવદ્ગીતા અખાજ શ્લોક ૧-૨

અર્થ — અહો પાર્શ્વ (બલુ ન) ! હું પાટી જાણી જાનિ, હવા વનરખતિ અને સર્વ જ્ઞાત (હાલતા ચાલતા પ્રાણી) માં બ્યાપી રહ્યો છું એ તમાણે અને સર્વમાં બ્યાપક જાણીને જે મારી ક્રિ સા કરતો નથી (અર્થાત્ જ્ઞાનના જીવોનો વધ નથી કરતો) તેનો હું પણ વધ કરવા નથી વળ્યો કહ્યું છે કે —

શ્લોક ન સા વીક્ષા ન સા મિક્ષા ન તત્ત્વાને ત તસ્તવ :
ન તત્ત્વાને ન તત્ત્વ્યાન, વ્યા યમ્ ન વિચત ॥

અર્થ હામમાં હવા નથી તેની ક્રિસા, ક્રિસાદ, અન્દ, તપ ગાન, જ્ઞાન, કાન, સર્વે ક્રિસા છે સાઅરોએ તેા જ્ઞાનો એવી રીતે મદિમા જાતણીને અવધિ કરી છે એ પ્રમાણે ક્રિ સામાં યમ માને છે તેને લૌકિક ધર્મમત મિષ્કત્વ કહે છે

---

x ૧૪- દેવો જ્ઞાન બેટા માને	તમતો તેા નારાયે કુરે,
એરે સો તેા આપડી આવે,	જનોએ મયારે ન ગરે;
જમ મયે ઉરરે	કહેકો સદેવ કુસે એરે. (અખીર)

૪૬૨૭ ૩ જી મિથ્યાત્વ

મિથ્યા પર્વો જેવાકે, હોળી, દીવાળી, દશરા, રાખડી પડવો, ગુડીપડવો (ચિત્ર સુદિ ૧), ભાઈખીજ, કાળળી ત્રીજ અક્ષયતૃતીયા (અખાત્રીજ) ગણેશચોથ, નાગપાંચમ રાધણ ૭૪, શીતળાસાતમ, જન્માષ્ટમી, રામનવમી, દૂપદશમી, ઝૂંઝણી અગ્યારશ, ભીમ એકાદશી, વલ્લભારસ, ધનતેરશ, રૂપચૌદશ, શરદ્પુનમ, હરિરાળી, અમાવાસ્યા, વગેરે તહેવારોને માને, મત કરે, એ વખતે મિથ્યાત્વી દેવોની પૂજા કરે, તે પણ લૌકિક ધર્મગત મિથ્યાત્વ છે,

કેટલાક એકાદશી વગેરેનો ઉપવાસ કરે છે તેમા ઉપવાસનું તેા નામ માત્ર છે અને ખાય છે રોજ કરતા ઘણુ વધારે તેથી ઉપવાસનું સાચુંક શુ ? નારાયણ કવિ કહે છે કે, - બિરિચોર દ વારે ખાય, કિસમિસ ઓર બદામ ચાય, સાંઠે ઓર સિંધોડેસે, હોત દિલ સ્વાદી હૈ ॥ ચુંદગિરિ કલાકંદ, અરવી ઓર સરકંદ, કુંદન કે પેડ ખાય, લોટે બડી ગાદી હૈ ॥ ખરખૂને તરખૂને ઓર આંખ જાણુ લીંબૂ નેર, સિંગોડે કે સીરેસે ભૂખકો ભગા દી હૈ ॥ કહેત હૈ નારાયણુ, કરતે હૈ દુણી હાણુ, કહેનેકી એકાદશી, પન દાદશીકી દાદી હૈ ॥૧॥

અન્ન કદ્દ ફલ ત્યાગં, નિર્દ્રાશિષ્યાં મૈથુનમ્ ।
વ્યપાર વિક્રય ક્ષોર, સ્તનનં દત્તધાવનમ્ ॥

અર્થ—અન્ન, કંદ, ફલ, શય્યા, નિદ્રા, મૈથુન, લેવુ, વેચવું, હજમત કરાવવી, સ્નાન અને દાતણુ એ ૧૧ વાના એકાદશીમા વર્જવા જોઈએ.

ઉપર પ્રમાણેનું કષ્ટ એકાદશીને દિવસે સહન ન થવાથી હાલમાં અનેક ઢોંગ ચાલે છે. કેટલાક ભોજનના કીડા જેવા માણસો તેા વળી એમ પણ કહે છે કે, નરનું શરીર છે તે નારાયણનું જ શરીર છે તેવા શરીરને જરા પણ કષ્ટ દેવું ન જોઈએ, માટે થોડું ઘણુ તેા જરૂર આવુ જોઈએ જે પોતાના શરીરને દુખ દેશે અને પેટ બાળશે તે જરૂર નરકમાં જશે અને એવા માણસોને ધાર્મિક પુરુષો પૂછે છે કે વિશ્વામિત્ર, પરાશર વગેરે ઋષિઓએ સાંક સાંક હજાર વરસ સુધી તપ કરી લોહાના કાંટાનું બદાણુ કયું, અને શરીરબ સૂકવી નાખ્યું વળી નવનાથે (નવ જોગી લોકો) બાર બાર વખ' સુધી સૂયા (કાંટા) પર ઉભા રહી તપ કયું એ બધા શુ નરકમાં ગયા હશે ? કદી નહિ આવા ગપોડા પુરાણુ કહેનારા માણસોની શી રીતે સમજવવા ? તેની પામે તેા ગૂપ્ત રહેવું એ જ સાર છે જેઓ શાસ્ત્રના આધારથી વાત કરે તેને તેા પહોચીએ—સમજવીએ પણ જેઓ પુદ્ગલ્લાનદી (વિષયમાં જ આસક્તિવાળા) છે તેમને તપની વાત કોઈ દિવસ સારી લગતી જ નથી. એવા ભોળા ભાઈઓને ખબર નથી કે આત્માને દમ્યા વિના આ લોકમાં અને પરલોકમાં કદી પણ સુખ મળશે જ નહિ, એ વાત ચોક્કસ છે “દુઃખાંતે સુખ” એટલે દુખને અતે સુખ હોય છે તેમજ દશ ભૌતિક સત્તા આઠમાં અધ્યયનમાં કહેલું છે કે “દેહસ્વદુક્લ મહા ફળ” દેહને શાસ્ત્રની રીતે (દેહ પરથી મમત્વ દૂર કરવા) દુખ આપવું એ મહા ફળનું કારણુ છે આ લોકમાં પણ વિદ્યાનો અભ્યાસ કરવો, વ્યાપાર કરવો ધરનાં અનેક કાંમો પાર પાડવા વગેરેમાં પ્રથમ દુખ દેખાય છે, અને છેવટે સુખની પ્રાપ્તિ થાય છે

પણ મોળા સાધ્વિઓ એ કુખને કુખરૂપે અણુતા નથી. વળી રાજ્ય મહાત્મવા જોણા હેતુ તેનું પથ્ય પાણનું વજેરે કામમાં પણ પ્રથમ કુખ જ છે પણ રાજી તેને કુખ અણુતા નથી અને અંધારા જે સાધ્વિઓ જોણા લઈ રાજ મટામરા છાંડે છે તે પ્રમણ્યે ધર્મ કામનું અણુતાને ધર્મના કમોમાં જા, નિવમ તપ, વજેરે કરવામાં પ્રથમ કુખ દેખાય છે તેને કુખ કહેવાય જ નહિ. કારણ કે અતિ તો તે કુખમાં પરમ સુખ રહેલ છે. ધર્મકામમાં તો અણુ કુખ ને મહા સુખ છે એવું જાણી મિથ્યવતો ત્યાજ કરી, સત્ય દેવ, સત્ય શૂર, અને સાત ધર્મની સ્વીકાર કરે અને પરમ સુખી થાએ.

એના પણ ત્રણ ભેદ છે ૧ દેવજત—તે, હરિ કર, જણ વજેરે અણુ મહાના દેવને મોક્ષ પ્રાપ્તિને મારે માને પુણે ૨ યુક્ત—તે જાવા, જોગી, વજેરે કુશ્વરજોને ખરા શૂર માની મોક્ષ પ્રાપ્તિને અર્થે તેમની સેવા અર્જિત-પૂજા શ્રદ્ધા કરે. ૩ ધર્મજત તે, અણુ મહાની સખા સનાન જપ હોમ વજેરે કરણીને મોક્ષની છાંજ ને મારે અર્જીકર કરેને દેવો અને જે યુક્તો પોતે મોક્ષ મેળવી નથી શક્યા તેઓ જીવને શી રીતે મોક્ષ મેળવી જાય છે મારે મિથ્ય સાધ્વિઓમાં એવા દેવોનો મહિમા સાધણી સમક્રિષ્ટી જૈને એમાં મોક્ષદત ન શકું.

૯ જિનવાણીથી ઝોણી પ્રાપ્તવા કરવી તે મિથ્યાત્વ

જાણ કહે છે કે —જાતવા તિથ કે સરસવ જેવો છે તેમ જ પ્રથમ કહે છે તિસપ્તાચાર્યે એક પ્રદેશ પ્રમાણ અક્રમ પ્રાપ્તો તે ઝોણી પ્રાપ્તવા કહેવાય. પોતાના મતથી મળતા ન થાય તેવા વચનોને જાણી કે પશટાણી કે, મનમાન્યો અર્થ કરે તે.

૧૦ જિનવાણીથી અધિકી પ્રાપ્તવા કરવી તે મિથ્યાત્વ

જેમ કેટલાક એક અક્રમને સમ્પૂર્ણ અર્થમાં વ્યાપ્તિ માને છે વળી કેટલાક સાધુના ધર્મોપદેશોને પરિમલ કહી એવું પ્રાપ્તે છે કે સાધુઓએ સાત નાચ જ રહેવું જોઈએ એમ કહે, તેમજ શ્રી મહાવીર પ્રજ્ઞા છે કેવળી સાધ્વિઓ કહ્યા છે તેને નધ્યે અધિક કહે અર્થાત્ ૧૫ તાપસોને કેવળ યાન પ્રાપ્ત થયું હતું ખર્ચાદિ મહા કરે તે અધિકી પ્રાપ્તવા તે પણ મિથ્યાત્વ છે

૧૧ જિનવાણીથી વિષરત પ્રાપ્તવા કરવી તે મિથ્યાત્વ.

જૈન મેતામ્બર જિમ્બર અર્થે સાધુ નામ ધરાવી રક્તામ્બર પીતામ્બર, શ્વામ્બરદિ ધારણ કરે મુદ્ધપતિ અર્થે ઉપકરણોને વિપરીત પ્રકાર રાને વળી કેટલાક મનચાત્રા કહે છે કે —આ કુલિયા અર્થાએ નામથી છે ૦ વિષ્ણુ તેનું પાવન કરે છે અને

• સ્મૃતિની ઉત્પત્તિના અભ્યાસમાં વેદો, ઉપનિષદો અને પુરાણોમાં નમ્ય વિષ વિષ્ણવો જોવામાં આવે છે તેમાંથી યામ અર્થે કહીએ છીએ—(૧) પુણ્ય વધુને જા. જે તેરિષ ઉપનિષદની અલ્પવિધિમાં કનું છે કે—પરમક્રમથી આશાસ, આશાસથી વાનુ, વાનુથી અગ્નિ, અગ્નિથી પશુ, પશુથી પૃથ્વી, પૃથ્વીથી પૃથ્વી, પૃથ્વીથી જ્યોત્સ્વ, જ્યોત્સ્વથી અલ, અલથી ધીવ' અને ધીવથી પુષ્ટા ઉત્પન્ન થયો. આમ સ્મૃતિ ઉત્પન્ન થઈ (૨) સ-૨૬ ૧-૧૪૪-૫ થાં કનું છે કે "વર્ક સાર વિમા વધુયા વહન્તિ"

મહેશ (શંકર) તેનો સંહાર કરે છે. બ્રહ્મને એવી ધ્રુષ્ટ યર્ષ કે " પ્કોઽહં વહુસ્યામ્ " અર્થાત્ હું એક છુ તે અનેકરૂપ બની જાઉં

પૂર્વપક્ષી-પહેલી અવસ્થામાં દુ.ખ હોય તો જ બીજી અવસ્થામાં ધારણ કરવાની ધ્રુષ્ટ થાય છે તે પ્રમાણે બ્રહ્મ જ્યારે પ્રથમ એકલા હતા ત્યારે શું દુ.ખ હતું આ પ્રમાણે અનેકરૂપ બનાવવાની ધ્રુષ્ટ યર્ષ ?

પ્રતિપક્ષી-દુ.ખ તો કંઈ ન હતું પણ પરબ્રહ્મે પોતાની મેળે કૌતુક કયું.

પૂર્વપક્ષી-સુખની જેને વિશેષ અભિલાષા હોય તે જ કૌતુક કરે છે. તો પરબ્રહ્મને પ્રથમ થોડું સુખ હતું ? અને પછી બહુરૂપે યતાં વિશેષ સુખ થયું ? જે પરબ્રહ્મ પ્રથમથી જ સંપૂર્ણ સુખી હોય તો અવસ્થા શી રીતે બદલાવે ? ન જ બદલાવે પ્રયોજન વગર કોઈ પણ કાર્ય અને નહિ એ સિદ્ધાંત છે હવે પરબ્રહ્મને બહુરૂપે પ્રગટ થવાની ધ્રુષ્ટ યર્ષ, માટે બહુ રૂપે પ્રગટ થયા તે પહેલાં તે દુ.ખી હતા એ કારણ સ્પષ્ટ નીકળે છે.

પ્રતિપક્ષી-કાર્ય બનાવતાં પરબ્રહ્મને વાર લાગતી જ નથી, તેની ધ્રુષ્ટ યર્ષ કે

કાર્ય તરત બની જાય છે

પૂર્વપક્ષી-એ વાત તો ગણતરીમાં લાંબા કાળને માટે છે પણ સૂક્ષ્મકાળના માપનો વિચાર કરીએ તો ધ્રુષ્ટ યર્ષ અને કાર્ય બનવું બંને એક સમય જોડલા કાળમાં કદી અને જ નહિ. ધ્રુષ્ટ યર્ષ અને તે ધ્રુષ્ટ પ્રમાણે કાર્ય થયું એ બેની વચ્ચે થોડો કાળ પણ થવો જ જોઈએ એટલે બંને બાબતનો કાળ બિન્ન હોવો જ જોઈએ, અથવા એમ કહો કે પ્રથમ પરબ્રહ્મની ધ્રુષ્ટ યર્ષ અને તે ધ્રુષ્ટ પ્રમાણેનું કાર્ય

પ્રતિપક્ષી-પરબ્રહ્મને ધ્રુષ્ટ યર્ષ કે તરત માયા ઉત્પન્ન થાય છે. અને પછી માયા જ સૃષ્ટિની ઉત્પત્તિ કરે છે.

અર્થાત્ તે એક અને સત્ સદૈવ રિચર રહે છે, પરંતુ તેને લોકો અનેક નામોથી પોકારે છે.

(૩) તેના વિરૂદ્ધ ઋગ્વેદ ૧૦-૭૨-૭ માં કહ્યું છે કે ' દેવાનાં પૂર્વે યુગેઽસત્ સદ્ જાયતે '

અર્થાત્ દેવોની પણ પહેલાં અસત્થી અર્થાત્ અવ્યક્તથી સત્ અર્થાત્ વ્યક્ત સૃષ્ટિ ઉત્પન્ન થઈ.

(૪) આ સિવાયના કોઈ ન કોઈ દ્રશ્ય તત્ત્વથી સૃષ્ટિ ઉત્પન્ન થવાના વિષયમાં ઋગ્વેદમાં બિન્ન બિન્ન અનેક વચ્ચુંનો છે; જેમકે પૃથ્વીના આરભમાં મૂળ હિરણ્યગર્ભ (બ્રહ્મ) હતા.

અમૃત અને મૃત્યુ એ બંને તેની છાયા છે અને આગળ જતાં તેનાથી જ બધી સૃષ્ટિ ઉત્પન્ન થઈ છે

(૫) ઋગ્વેદ ૧૦-૧૨૧-૧-૨ માં કહ્યું છે કે, પ્રથમ વિરાટ પી પુરુષ હતો અને તેનાથી યજ્ઞ દ્વારા સમસ્ત સૃષ્ટિ ઉત્પન્ન થઈ છે.

(૬) ઋગ્વેદ ૧૦-૯૦માં કહ્યું છે કે, પહેલાં પાણી હતું તેનાથી પ્રજ્વલિત ઉત્પન્ન થયા

(૭) ઋગ્વેદ ૧૦-૭૨-૬માં તથા ૧૦ ૨-૬માં કહ્યું છે-ઋતુ અને સત્ય પહેલાં ઉત્પન્ન થયાં પછી અંધકાર (રાત્રી), પછી સમુદ્ર (પાણી)

અને તપશ્ચાત્ સંવત્સર ઇત્યાદિ ઉત્પન્ન થયાં (૮) ઋગ્વેદ ૧૦-૭૨-૧માં કહ્યું છે-સૃષ્ટિના આરભમાં તે એકલા જ હતા આવા આવા બીજા પણ અનેક પ્રમાણ મળી શકે છે. આ બધાં પૂર્વોપર વિરોધવાળાં પ્રમાણ, ચોતની અપૂર્ણતાને સિદ્ધ કરે છે, કારણ કે એકજ શાસ્ત્રમાં અનેક વિકલ્પ, હોવાનું કારણ બીજું શું માની શકાય ? સત્ય કથનમાં તો બે મત કદાપિ હોતા નથી. આથી સૃષ્ટિનો કોઈ કર્તા છે એમ માનવું એ પ્રમાણસિદ્ધ નથી.

પણ ભેળા લાભજો એ કુખને કુખરૂપે ગણતા નથી. વળી રાજ મદ્યવા એવા લેવું તેનું પણ પાણવું વગેરે કાચમાં પણ પ્રથમ કુખ જ છે પણ રાજી તેને કુખ ગણવો નથી અને આશા કે લાભચર્ચા એવું કંઈ રાજ મદ્યવા છાંડે છે તે પ્રમાણે ધર્મ કામનું કમલને ધર્મના કામોમાં સ્ત્રી નિચમ, તપ, વગેરે કરવામાં પ્રથમ કુખ દેખાતું છે તેને કુખ કહેવાતું જ નહીં. કારણ કે જાતે તો તે કુખમાં પરમ સુખ રહેલું છે ધર્મકામમાં તો અલ્પ કુખ ને મહા સુખ છે એવું જાણી બિચારાવનો ત્યાગ કરી, સત્ય દેવ, સત્ય શંકર, અને સત્ય ધર્મનો સ્વીકાર કરે અને પરમ સુખી થાય.

એના પણ ત્રણ ભેદ છે ૧ દેવમત—તે, હરિ, હર, અહા વગેરે અન્ય મતના ભેદને મોક્ષ પ્રાપ્તિને માટે માને પૂજે ૨ ગુરુમત—તે નાના, ભોગી, વગેરે કુટુંબજોને ખરા ગુરુ માની મોક્ષ પ્રાપ્તિને જર્થે તેમની સેવા સ્થિતિ-પૂજા શ્રાધા કરે. ૩ ધર્મમત તે, જન મતની સખા સ્નાન જપ હોમ વગેરે કરણીને મોક્ષની છાજા ને માટે જાગીકાર કરેને દેવો અને જે ગુરુઓ પોતે મોક્ષ મેળવી નથી શક્યા તેઓ જીવને શી રીતે મોક્ષ મેળવી શકાશે માટે મિથ્ય શાસ્ત્રોમાં એવા દેવોનો મહિમા સાંભળી સમકલ્પિ જૈને એમાં મોહિત ન થવું

૯ જિનવાણીથી જોહી પ્રપણા કરવી તે બિચારાવ

જોહ કહે છે કે—આત્મા તિલ કે સરખવ જેવો છે જોહ જ ગુણ પ્રમાણ કહે છે તિલચામાચાર્યે એક પ્રદેશ પ્રમાણ જાકમા પ્રપ્યો તે જોહી પ્રપણા કહેવાતું પોતાના મતથી મળતાં ન થાય તેવાં વચનોને જોહી કે, પદ્ધતી કે, મનમાનો જર્થ કરે તે.

૧૦ જિનવાણીથી અધિકી પ્રપણા કરવી તે બિચારાવ

જેમ કેટલાક એક જાકમાને સમ્પૂર્ણ જાકામાં અપેક્ષો માને છે વળી કેટલાક સાધુનાં ધર્મોપદેશોને પરિમલ કહી એવું પ્રાર્થે છે કે સાધુઓએ સાવ નાચા જ રહેવું જોઈએ એમ કહે, તેમજ મો મહાતીર પ્રશ્નના પુ જેવળી સત્કાર્યા આ છે તેને નાથે અધિક કહે જર્થાત્ ૧૫ તાપસોને કેવળ યાગ પ્રાપ્ત થયું હવે ક્ષત્રવદિ મહા કરે તે અધિકી પ્રપણા તે પણ બિચારાવ છે

૧૧ જિનવાણીથી વિપરીત પ્રપણા કરવી તે બિચારાવ

જૈન મ્હેતામ્બર જિમ્બર અહિ સાધુ નામ ધારથી રહ્યામ્બર પોતામ્બર, જ્વામ્બરહિ ધારણ કરે. મુહપતિ આદિ ઉપદેશોને વિપરીત પ્રમાર રાખે વળી કેટલાક મનપાત્રા કહે છે કે—આ દુનિયા બધાએ જનારી છે * વિષય તેનું પાશન કરે છે અને

* સધિની ઉત્પત્તના સ જર્થમાં વેરો, ઉપનિવરો અને પુરુષોમાં નાના વિધ વિશ્વેષ્યો જેવામાં માને છે. તેમાંથી યોગા કહી કહીએ છીએ—(૧) રૂબુ વપુરે હ્યા જે. તેરિવ ઉપનિવરની અવધરિધર્મા કરું છે ૨-પરમકમાથી આશય, આશયથી વાપુ, વાપુથી અગ્નિ, અગ્નિથી ધણી, ધણીથી પૂરો, પૂરોથી જોષપ, જોષપિથી અભ, અભથી વીવ' અને વીવથી પુકા ઉત્પન્ન થયો. આમ કલ્પિ ઉત્પન્ન થઈ (૨) સન્ને ૧-૧૪૪-૫ થી કરું છે કે "વર્ષ સર વિમા વાપુયા વાપુમિ"

મહેશ (યંકર) તેનો સંહાર કરે છે. બ્રહ્મને એની ધ્રુષ્ટિ યદ્યંકે “ પક્ષોઽહં વહુસ્યામ્ ” અર્થાત્ હું એક છુ તે અનેકરૂપ બની જાઉં.

પૂર્વપક્ષી-પહેલી અવસ્થામાં દુઃખ હોય તો જ બીજી અવસ્થામાં ધારણ કરવાની ધ્રુષ્ટિ યાય છે તે પ્રમાણે બ્રહ્મ જ્યારે પ્રથમ એકલા હતા ત્યારે શું દુઃખ હતું આ પ્રમાણે અનેકરૂપ બનાવવાની ધ્રુષ્ટિ યદ્યંકે ?

પ્રતિપક્ષી-દુઃખ તો કંઈ ન હતું પણ પરબ્રહ્મે પોતાની મેજે કૌતુક કયું.

પૂર્વપક્ષી-સુખની જેને વિશેષ અભિલાષા હોય તે જ કૌતુક કરે છે. તો પરબ્રહ્મને પ્રથમ થોડું સુખ હતું ? અને પછી બહુરૂપે યતાં વિશેષ સુખ થયું ? જે પરબ્રહ્મ પ્રથમથીજ સંપૂર્ણ સુખી હોય તો અવસ્થા શી રીતે બદલાવે ? ન જ બદલાવે પ્રયોજન વગર કોઈ પણ કાર્ય અને નહિ એ સિદ્ધાંત છે હવે પરબ્રહ્મને બહુરૂપે પ્રગટ થવાની ધ્રુષ્ટિ યદ્યંકે, માટે બહુ રૂપે પ્રગટ થયા તે પહેલાં તે દુઃખી હતા એ કારણ સ્પષ્ટ નીકળે છે.

પ્રતિપક્ષી-કાર્ય બનાવતાં પરબ્રહ્મને વાર લાગતી જ નથી, તેની ધ્રુષ્ટિ યદ્યંકે કાર્ય તરત બની જાય છે

પૂર્વપક્ષી-એ વાત તો ગણતરીમાં લાંબા કાળને માટે છે પણ સૂક્ષ્મકાળના માપનો વિચાર કરીએ તો ધ્રુષ્ટિ યદ્યંકે અને કાર્ય બનવું બંને એક સમય જોડલા કાળમાં કદી બને જ નહિ. ધ્રુષ્ટિ અને તે ધ્રુષ્ટિ પ્રમાણે કાર્ય યતુ એ જેની વચ્ચે થોડો કાળ પણ થયો જ નોંધએ એટલે બને બાબતનો કાળ બિન્ન હોવો જ નોંધએ, અથવા એમ કહો કે પ્રથમ પરબ્રહ્મની ધ્રુષ્ટિ અને તે ધ્રુષ્ટિ પ્રમાણેનું કાર્ય

પ્રતિપક્ષી-પરબ્રહ્મને ધ્રુષ્ટિ યાય છે તરત માયા ઉત્પન્ન થાય છે. અને પછી માયા જ સૃષ્ટિની ઉત્પત્તિ કરે છે.

અર્થાત્ તે એક અને સત્ સદૈવ સ્થિર રહે છે, પરતુ તેને લોકો અનેક નામોથી પોકારે છે. (૩) તેના વિશ્વ ઋગ્વેદ ૧૦-૭૨-૭ માં કહેલું છે કે ‘ દેવાનાં પૂર્વે યુગેઽસત સદ જાયતે ’ અર્થાત્ દેવાની પશુ પહેલાં અસતથી અર્થાત્ અવ્યક્તથી સ્વસ્વ અર્થાત્ વ્યક્ત સૃષ્ટિ ઉત્પન્ન થયું. (૪) આ સિવાયના કોઈ ન કોઈ દ્રવ્ય તત્ત્વથી સૃષ્ટિ ઉત્પન્ન થવાના વિષયમાં ઋગ્વેદમાં બિન્ન બિન્ન અનેક વર્ણનો છે, જેમકે પૃથ્વીના આરંભમાં મૂળ હિરણ્યગર્ભ (બ્રહ્મ) હતો. અમૃત અને મૃત્યુ એ બંને તેની છાયા છે અને આગળ જતાં તેનાથી જ બધી સૃષ્ટિ ઉત્પન્ન થયું છે (૫) ઋગ્વેદ ૧૦-૧૨૧-૧-૨ માં કહેલું છે કે, પ્રથમ વિરાટ પી પુરુષ હતો અને તેનાથી યજ્ઞ દ્વારા સમસ્ત સૃષ્ટિ ઉત્પન્ન થઈ છે. (૬) ઋગ્વેદ ૧૦-૯૦માં કહેલું છે કે, પહેલાં પાણી હતું તેનાથી પ્રજ્વલિત ઉત્પન્ન થયા (૭) ઋગ્વેદ ૧૦-૭૨-૬માં તથા ૧૦ ૨-૬માં કહેલું છે-ઋતુ અને સત્ય પહેલાં ઉત્પન્ન થયાં પછી અંધકાર (રાત્રી), પછી સમુદ્ર (પાણી) અને તપશ્ચાત્ સંવત્સર ઇત્યાદિ ઉત્પન્ન થયા (૮) ઋગ્વેદ ૧૦-૭૨-૧માં કહેલું છે-કેસૃષ્ટિના આરંભમાં તે એકલા જ હતા આવાં આવાં બીજાં પણ અનેક પ્રમાણ મળી શકે છે. આ બધાં પૂર્વોપર વિરોધવાળાં પ્રમાણ, યાંત્રી અપૂર્ણતાને સિદ્ધ કરે છે, કારણ કે એકજ શાસ્ત્રમાં અનેક વિકલ્પ, હોવાનું કારણ બીજું શું માની શકાય ? સત્ય કથનમાં તો જે મત કદાપિ હોતા નથી. આથી સૃષ્ટિનો કોઈ કર્તા છે એમ માનવું એ પ્રમાણસિદ્ધ નથી

પૂર્વપક્ષી-પરબ્રહ્મણું અને માયાનું એક જ રૂપ છે કે જુદું જુદું ?

પ્રતિપક્ષી-જુદું જુદું છે પરબ્રહ્મ તે સુચ્છિદાનરૂપ છે અને માયા તે બદ છે.

પૂર્વપક્ષી-તમારા માનનીય જોતમ શ્રીધરપ્રણીન ન્યાય દર્શનના ચોથા અધ્યાયમાં કહ્યું છે કે 'વ્યકાદ્યવ્યકા નામત્યક્ષમમાણ્યાત્' અર્થાત્ પ્રત્યક્ષ વસ્તુથી વસ્તુની ઉત્પત્તિ થાય છે એ પ્રત્યક્ષ પ્રમાણથી સિદ્ધ છે જ્યાંથી ચેતનની કે ચેતનથી જ્યાંથી ઉત્પત્તિ થઈયે તેમ જ્યાંથી જ નથી તે પછી ચેતન્ય રૂપ અપ્રત્યક્ષ બ્રહ્મથી માનારૂપ બની ઉત્પત્તિ કેમ સંભવે ?

પૂર્વપક્ષી-વાહ છવની ઉત્પત્તિ બ્રહ્મથી થઈ કે માયાથી ?

પ્રતિપક્ષી-બ્રહ્મથી.

પૂર્વ પક્ષી-તો પછી માનથી શું થયું ?

પ્રતિપક્ષી-માયાવડે તો છવ બ્રમમાં પડે છે

પૂર્વ પક્ષી-બ્રહ્મ અને છવ એક છે કે જુદા ? જો તમે એક છે એમ કહેશો તો તે વચનમાં માણસના નકલાદ જેવું થયું કારણ કે છવેની પાછળ માયા લગાડીને છવેને અચાનકમાં (બ્રમમાં) નાખ્યા વળી છવ અને બ્રહ્મ એક કહે છે ત્યારે તો છવની પિં બ્રહ્મ પણ માયાના બ્રમમાં પડેમ જણાય. 'કોઈ મૂખ' મળ્યું પેતાની જ તલવારથી પેતાનો હાથ કાપે એ દર્શાવે પ્રમાણે બ્રહ્મ પેતાના અંતરૂપ છવને અવિદ્યા રૂપી માયાથી બ્રમમાં નાખ્યા. હવે છવ ને બ્રહ્મ જુદાં છે એમ કહેશો તો બ્રહ્મ નિહવ જણાશે, કેમકે કઈ પણ કારણ વગર છવની પાછળ માયાને લગાડી તેને જુદાં કર્યો અને માયાથી સ્તરી વગેરે ઉત્પત્તિ થઈ એમ કહેશો તો માયા પેલે હાથ માંસ, રૂધિર રૂપ ગણાવ્યું અને એ શારીરિક પુસ્તક વર્ણુ તથા રસ સ્પર્શમય રૂપી હોવાથી આથી બ્રહ્મમાં શી રીતે સમાય ? જો સમાય છે એમ કહેશો તો બ્રહ્મ પણ રૂપી કારણે આથી બ્રહ્મનો આરૂપ અવસ્થામાં નાશ થાય છે

પ્રતિપક્ષી-માયાથી સત્વ રજસ અને તમસ એ ત્રણે યુગે ઉત્પન્ન થાય છે

પૂર્વપક્ષી-એ ત્રણ યુગ તો ચેતનનો સ્વભાવ છે અને માયા તો જ્યાં છે જ્યાંથી ચેતનની ઉત્પત્તિ કેમ થઈ ? જો થઈ એમ કહેશો તો સુ. ૧. ૬. ૨માંથી પણ આ ત્રણ યુગો ઉત્પન્ન થયા જોઈએ એ ત્રણ યુગથી ત્રણ દેવ એટલે કે ત્રણેયુગથી બ્રહ્મા. સત્ત્રયુગથી વિષ્ણુ અને તમેયુગથી શંકર થાય છે આ વાત રીઠાઈએ તો એ સમજાવા છે કે યુગમાંથી યુગી (ત્રણ દેવ) શી રીતે ઉત્પન્ન થાય ? અને માયામય વસ્તુ પૂર્ણ થી રીતે હોઈ કોઈ ત્યારે કહે છે કે એ દેવો માયાને આધીન નથી પણ તે વાત મનની નથી આજની, કારણ કે માયાને આધીન થઈને એ દેવોએ ચારી, અભિચર વગેરે નિત્ય કામ કર્યાં છે ત્યારે એનો ત્યાગ આપે છે કે એ રી નરી વગરે તો પ્રભુની લીલા છે પ્રભુની લીલાના સળખમાં પૂગએ કે લીલા તે પ્રભુની કૃપાથી થઈ કે વગર કૃપાથી થઈ ? જ્યાંથી લીલા થઈ એમ કહેશો તો જો ચેતનની કૃપા એનું નામ કામજી છે અને એ યુગ ત્રણેયુગનાં આવે છે તુર કારણો કાળ એનું નામ કીપ છે તે તમેયુગમાં જ આવે છે એથી રૂપ અજ્ઞાન છે કે એ દેવો માયા વચ જ છે પ્રભુની લીલા પ્રભુની કૃપા વિના

કરને કેલ મેલુ વેર હોલુ લોહ્યે જ, નહિ તેા યા મારે બહાણે જનાવેલી સુધિએ મહારવ નાસ કરે ? ત્યારે તેઓ કહે છે કે એમાં જાનેને વેત્તવિરામ કાનો ? પરિબલ પોતે જ પેતાનાં તલુ રૂપ જનાવી ઉત્પત્ત પાશન ને કહાર કરે છે એમ કહી હોલ તેા જે પૂછીએ કે બર્ષા ? પેતાની જનાવેલી સુધિ પ્રથમ સારી લાગી અને પાછળથી ખરાબ લાગી ! પાછળથી ખરાબ લાગે તે નાસ કરવો જો તેવી સુધિ કમર્ષ રૂપ થઈને પ્રથમ જનાવી જ હા થઈ ! ! જે કમ્પરનેા સ્વભાવ પેતાની જનાવેલી સુધિનો નાસ કરવાનો થયો કે ફરી વળી જનાવવાનો થયો હોલ તેા તેવુ યા કારણથી જન્મુ તે જન્માવેલ પૃથ્વીનો પેતાનો સ્વભાવ નાસ પામવાનો થયો તેા તે તેા જન્મ છે અને જીવનથી ઉત્પન્ન થયેલી છે તે પેતાની કમ્પારથી નાસ્યે-નાસ પામે નવો થાલ એમ કેમ જને ! !

કેઈ મુદ્દરજને કહેલી જનાવવી હોલ તેા પ્રથમ ઈંદ સૂનો, લાકાં, વગેરે સામગ્રી ભેગી કરે, મહાત્મા નમુના આદે નક્ષો કરે, ત્યાર પછી જનાવવા મુદ્દિ જે બહાણે એ પ્રમાણે સુધિ જનાવવાનું કમ્પું હોલ તેા પૃથ્વી જનાવવાની સામગ્રી બહાણે આથી ભેગી કરી પૃથ્વી જનાવતાં પહેલાં બહા પોતે એક જ હતા છતાં સામગ્રી જાવી આથી ? સુધિના નમુના મુદ્દિ નક્ષો કા પ્રમાણે ઉત્તરે ! વળી સુધિ જનાવી તે પ્રથમની સુધિએ કહી તેા જેવી જનાવી કે સાલ નથી જ જનાવી કે પેતાનાં અનેક રૂપો કરીને એકજ જનાવી ! જા પ્રથોના જે જવામે આપ્યો તે તમામ એક જીવનથી ઉદય જશે ને વડી જશે. જે રાજ પોતે કમ્પિયા સુતાર વગેરેને કુદમ કરે વમ કરાવી હોલ તેા તેય કહેલ એવાં રામ કરના કરીમરો, સામાન આથી લાભ્યા ! નવી સુધિ જનાવવી વખતે તેમાં જમી સારી સારી ઝીંબે જનાવી કે સારી ને નરસી તમામ જનાવો ! જે સારી સારી ઝીંબે જનાવવાનું કહેલ તેા સુધિમાંની કમ્પું વિહી વખનાજ, સોમજ વગેરે ઝીંબે કોણે જનાવી ! જે સારી નરસી જને વચ્ચુ બહાણે જનાવી એમ કહેલો તેા વખનાજ, શિલ મીઠા, નરક વિહી વગેરે કુઝવણી ઝીંબે કે જે કોઈને સારી લાગતી નથી તેમ જનાવનારની ખજ સેવા કરતી નથી તે યા મુદ્દે જનાવી ! જે તે જરામ ઝીંબે તે જીવને જનાવી કહેલો તેા બહા સિવાય જીંબે કેઈ જનાવનાર છે !

જાના જન્મમાં તેઓ એમ કહે છે કે સૌ પ્રાણીઓ પેલ પેતાનાં કમને લઈને નીચ પેદિતિયા જન્વાર લઈને કુખી થાલ છે કહી એ વાત સ્વીકારીએ તેા બહામાં આ તરીકેનો મુલુ રહો નહિ. ખજુ કો પેલ પેતાનાં કમના ફળ ભોગવે છે એમ કમ્પું જામ પરસ્પર વિરામ આવે છે

છવને પ્રથમ જનાવ્યા ત્યારે તે લપગને નિમળ જનાવ્યા હતા કે પાપી જનાવ્યા હતા ! ને નિર્મળ જનાવ્યા હતા એમ કહેલો તેા પાછળથી તેમને પાપ કેવો રીતે ચોરુ ! જનાવતી વખતે તેા નિમળ જનાવી સમયા પજુ પાછળથી બહાણા હાથમાં નિર્મળ જ રાખવાની સલા છે ન રહી ! કહી એમ કહેલો કે પાપ તેા બહાણે પાછળથી લગાડુ તેા પેતાના જનાવેલા છવને પાછળથી પાપ લગાડીને કુખી યા મુદ્દે આ. એથી બહા નિર્મળ કરે છે

ઉપરનાં કારગ્રોથી અહ્માએ સૃષ્ટિ બનાવી છે એ વાત, અથવા અહ્મામાં કર્તાપણાને મુશ્કેલી છે એ વાત ટકી શકતી નથી.

હવે વિષ્ણુ દેવ વૃષ્ટિને પાત્રન કરે છે એમ કહેનારાઓને પૂછીએ કે બાઈ જે ખીજાનું દુખી થવા ન દેતાં, નેમ મજેલુ મુખ ખૂબી ન જાય તેમ રક્ષા કરે એવું નામ પાલનકર્તા કહેવાય, પણ આખા વિશ્વમાં નજર કરીએ છીએ તો તેથી ઉલટું નજર આવે છે. જગતમાં સુખી જીવો થોડા દેખાય છે. અને દુખી વણા દેખાય છે વિશેષ ભાગ ક્ષુભા, તૃપ્તા, ટાઢ, તાપ સંયોગ, વિયોગ, રોગ, શોક વગેરે ઉપાધિઓથી હેરાન થઈ રહ્યો છે એમ છે તો વિષ્ણુદેવનું રક્ષકપણું ક્યાં રહ્યું? એના જવાબમાં તેઓ કહે છે કે જીવ માત્રના સુખ દુખ તો કર્મધીન છે. સૌ સૌના કર્મનુસાર તમામ જીવો સુખદુખ ભોગવે છે. આ જવાબ તો કમ વૈદના જેવો છે. રોગીને આરામ થાય તો ઠગવૈદ કહે છે કે એને મારી દેવાથી આરામ થયો છે પણ રોગીનો રોગ વધે અથવા મરી જાય તો ઠગવૈદ કહે છે કે એ તો કર્મધીન છે, તેનું આયુષ્ય નહિ તેથી મરી ગયો એ પ્રમાણે પોતપોતાના કર્મોથી જ જીવોનું બહુ ખૂટું થતું હોય તો પછી તમે પ્રભુનું નામ શા માટે લો છો? ત્યારે તેઓ કહે છે અમે તો ઇશ્વરને ભક્તવત્સલ કહીએ છીએ કીક, જે પ્રભુને તમે ભક્તવત્સલ કહો છો તો સોમનાથ પાટણનું દેવળ મહામદગીઝનીએ તોડ્યું, ત્યારે પોતાના દેવળની રક્ષા કેમ ન કરી? અને સોમનાથ મહાદેવના અનેક ભક્તોને તે સ્થળે મેન્દ્ર લોકોએ ઘણું દુ:ખ દીધું છતાં સહાયતા કેમ ન કરી? જે એમ કહેશે કે વિષ્ણુમાં એટલી શક્તિ નહિ હતી તો મેન્દ્રોથી પણ એાછી શક્તિવાળા તમારા પરમેશ્વર છે? અને જે એમ કહેશે કે, મહામદગીઝનીના જીલમની પ્રભુને ખબર ન હતી તો પ્રભુના અત્યામી સર્વજ્ઞ વગેરે નામોનો મહિમા ક્યાં રહ્યો? પ્રભુ જાણતા હતા છતાં સહાય ન કરી એમ કહેશે તો પ્રભુનું ભક્તવત્સલપણું ક્યાં ગયું?

એ રીતે પાલનકર્તા દેવ વિષ્ણુમાં ભક્તવત્સલપણું છે અગર તો સૃષ્ટિનું રક્ષણ કરે છે આ વાત વૃથા છે

ત્રીજા દેવ શકર કે જે સૃષ્ટિનો સહાર કરે છે તેને વિષે તે લોકોને પૂછીએ કે શંકર-દેવ પ્રલયકાળ આવે ત્યારે સહાર કરે છે કે હંમેશાં સહાર ક્યાં કરે છે? પોતાના હાથથી સંહાર કરે છે કે ખીજા પાસે સહાર કરાવે છે? જે પોતાના હાથથી હંમેશાં સહાર કરતા હોય તો આ જગતમાં ક્ષણ ક્ષણમાં અનંત જીવો મરે છે તેનો સહાર એકલે હાથે કેવી રીતે કરી શકે? જે શકર ત્રીજાની સહાય લઈને સંહાર કરતા હોય તો તે સહાર કરનારાઓનાં નામ બતાવો? જે શકર દેવની ઇચ્છા માત્રથી સંહાર થઈ જતો હોય તો શું એવી મોટી પદવીવાળા દેવની વૃત્તિ “માર માર ને માર” એવી અધમ હશે? થોડા જીવોનો સહાર કરનારને કુદૃષ્ટ પરિણામી કહેવામાં આવે છે તો આવા અનંત જીવોનો સંહાર કરનારને કેવોક નિર્દય કહેવો? ત્યારે તેઓ કહે છે એ સહારને હિંસા કહેવાય જ નહિ, એમાં હિંસા, છે જ નહિ, એ તો માત્ર એક તમાસો છે સૃષ્ટિને વિખેરી નાખવાનો પ્રસંગ આવના વિખેરી નાખે એમાં હિંસા શી? વાહ બાઈ! વળી તમે તમારા પ્રભુને તમાસગીર બનાવ્યા, તમાસગીરને સાર લાગ્યું ત્યારે તમાસો બનાવ્યો અને ખૂડ લાગ્યું

તારે તમારો વિખેરી નાખ્યો છતાં કોઈપણ જીવની હિંસાનો દોષ ન લાગ્યો તેમ સમ્યેક પશુ ન મોઢ્યો એ વાત શી રીતે મળી શકાય ?

વળી પૃથ્વીએ કે પ્રથમ કળમાં નધા જીવોનો સહાર થતાં તે જીવો મરીને જ્યાં જાય ? ત્યારે કહે છે કે વાદન કહેતો તે પરબદ્ધમાં મળી જાય ને માહીના જીવો મામામાં મળી જાય. ઠીક પ્રથમ થયા પછી મામા પશુ પરબદ્ધથી ભુરી રહે છે કે એક થઈ જાય છે ? બે ભુરી રહે છે એમ કહેતો તે મામા પશુ પરબદ્ધની પેઠે અનાદિ અને નિત્ય ઠરી જાને બે મામા પ્રથમ કળમાં બદ્ધમાં મળી ત્રણ એમ કહેતો તે સર્વ જીવો પશુ બદ્ધમાં મળી થયા જણાય અને એમ થાય તે ભક્ત અને દુષ્ટનો ભેદ જ્યાં રહ્યો ? તેમજ મોઢ્યોનો ઉપાય જે થય, નિવમ પ્રાણુભાય સમાધિ, ખાન ત્રિ. શા મારે કરવા બોલ્યો ?

ભયા, પ્રથમ કળ પછી જ્યારે નવી સૃષ્ટિ થઈ ત્યારે જગાડના જીવો નવી સૃષ્ટિમાં જાય છે કે નવા પેઠા કરવા પડ્યો ? બે એમ કહેતો કે જગાડના જીવો નવી સૃષ્ટિમાં જાય છે તે પરબદ્ધમાં નધા જીવો જુદા જુદા રહ્યા મજાવ પશુ એકર થયા ન જણાય આથી જગાડ કહેલી બદ્ધમાં જીવો એક રૂપ થઈ ગયેલાની વાત ભૂરી થઈ જાને બે નવી સૃષ્ટિમાં નવા જીવો ઉત્પન્ન થયા એમ કહેતો તે જીવનું અસ્તિત્વ (કેવાપણ) રહ્યું નહિ તેથી મોઢ્ય મેળવવાનો ઉપાય પશુ જ્યાં થયો કારણ કે એક પછી એક નવી નવી સૃષ્ટિ થતાં જીવો જીવોનો નાશ થઈ જવાનો.

મામા મૂર્તિમત (સાકાર) છે કે અમૂર્ત (નિરાકાર) છે ? બે સાકાર કહેતો તે નિરાકાર બદ્ધમાં તેનો સમાવેશ શી રીતે થાય ? વળી મૂર્તિમત મામા નિરાકાર બદ્ધમાં મળી જાય તે બદ્ધ પશુ મૂર્તિમત જણાય અમર મૂર્તિમૂલ (સાકાર નિરાકાર મિશ્ર) થાય મામાને નિરાકાર જણાય તે પૃથ્વી પાણી વાયુ વગેરે સ્વષ્ટ કેમાત્રા મૂર્તિમત (સાકાર) પદાર્થો નિરાકાર મામામાંથી શી રીતે જાને ? એ વગેરે મુન્નિઓથી પરબદ્ધ, મામા, બદ્ધા વિષ્ણુ મહાદેવ અને સૃષ્ટિ સર્જક વિચાર કરતાં ઉપર સૃષ્ટિનો મહાન નિવત્તા છે બદ્ધા પેઠા કરનાર છે વિષ્ણુ પદ્મનકાં છે અને મહાદેવ સહારકર્તા છે ? વગેરે સર્વ વાતો ક્યોમકલ્પિત એવેને એકથી કહેલી જણાય છે મરે છે સમ્ય જીવો ! એવા ભયમાં ન પડેતો અને પૃથ્વી પાણી અગ્નિ વાયુ, વનસ્પતિ, મેઘદ્રિવ, વેદદ્રિવ, ઔરદ્રિવ વગ્યા પક્ષી જળચર મનુષ્ય, નરક સ્વપ્ન એ સર્વ પદાર્થોને અનાદિ માનવો. જોને કોઈ પેઠા કરવું નથી. ઈકુ અને પક્ષી નીજ અને વૃક્ષ સ્ત્રી અને પુત્ર, એમાં પહેલુ કોને જ્યુતુ અને પછીનું કોને જ્યુતુ ? સર્વ એક એકમાંથી ઉત્પન્ન થયેલ છે. તેના મુદ્દે અનાદિ જ્યુતુ તેઓનો કોઈ ઉત્પન્ન કરનાર નથી અમર કોઈ પ્રથમ કરનાર પશુ નથી કોઈ પૂઠે કે એ તપ્યામ વગર જ્યાંથી શી રીતે જાને ? તે તે પૃથ્વીએ કે ભૂમી ? ઈશ્વરને કોને જાનાયા ? ત્યારે કહેતો કે એ તે સર્વસિદ્ધ છે અનાદિ છે જોને કોઈ જાનારી કો નહિ. તે જ રીતે આપણે પશુ તેમને કહીએ કે માષ ? તમે જેમ પરબદ્ધને સર્વસિદ્ધ માનો છે તેમ રીતે અમે પશુ પૃથ્વી નહિકે પદાર્થને ક્યોમકલ્પિત નમે સ્વપ્નસિદ્ધિ એવેને અનાદિ અનત મનીએ છીએ ધા કારકારમાં સિદ્ધાંત વિરાલ્યો

ત્રયના ગોત્ર નામક અધ્યાયમાં ક્યુ છે કે.—ચંદ્ર, બુધ, શુક્ર, સૂર્ય, મંગળ, ગુરુ, શનિ અને નક્ષત્રોના વર્તુલ માર્ગથી પેરાયેન, કોઈના પથ આધાર વિનાના, પૃથ્વી, જળ, તેજ, વાયુ અને આકાશથી વ્યાપક હો. આ ભૂપિંડ ગોળાકાર બની પોતાની જ શક્તિથી આકાશમા નિરતર રહે છે અને તેના પૃષ્ઠ પર દેવ, દાનવ, માનવ વગેરે સહિત વિશ્વ ચારે તરફ રહ્યું છે

હવે અહિં કોઈ પ્રશ્ન કરે કે—જીવને સુખી દુઃખી કૌણ કરે છે ? એનો ઉત્તર એ છે કે જીવ પુણ્યકર્મનું ઉપાજન કરે તો તેનાં ફળ સુખ રૂપે ભોગવે અને પાપકર્મ કરે તો તેનાં ફળ દુઃખ રૂપે ભોગવે

સુખસ્ય દુઃખસ્ય ન કોઽપિ દાતા, પરો દદાતીતિ કુબુદ્ધિરેવા । ✓

અહં કરોમીતિ વૃથાભિમાનઃ, સ્વકર્મસૂત્ર ત્રથિતોહિ લોકઃ ॥

અર્થ—સુખ અને દુઃખનો દેનાર કોઈ નથી, પણ અર્થાત ઇશ્વર આપે છે એમ કહેવું તે કુબુદ્ધિનો હેતુ છે અને દુઃખ કરું છું એમ માનવું એ પણ મિથ્યાભિમાન છે ખરી વાત તો એ છે કે પોતાના કર્મરૂપ સૂત્રથી ગૂંચાયેનો આ લોક છે.

શ્રીમદ્ ભાગવતના ૧૦ માં સ્કંધના ૨૪ મા અધ્યાયમાં કહેલું છે કે—

કર્મણા જાયતે જંતુઃ, કર્મણૈવ વિલીયતે । ✓

સુખ હુશ્મ ભયં ક્ષેમ, કર્મણૈવાભિપચતે ॥ ૧૩ ॥

અર્થ—કર્મથી જ જીવ જન્મ લે છે અને કર્મથીજ મરે છે, સુખ દુઃખ, ભય અને શ્રેયકુંશળ એ બધું કર્મથીજ થાય છે. વળી ભગવદ્ગીતાના પમા અધ્યાયમાં કહેલું છે કે—

ન કર્તૃત્વ ન કર્માણિ, લોકસ્ય સૃજતિ પ્રમુઃ । ✓

ન કર્મફલ સંયોગં સ્વભાવસ્તુ પ્રવર્તતે

અર્થ—પ્રભુ લોકને ઉત્પન્ન કરતા નથી, કોઈના કર્મને સરજતાં નથી તેમજ કર્મનાં ફળ પણ આપતા નથી, પરંતુ સર્વ કાર્યો સ્વભાવથીજ થાય છે.

ઇસ્લામ ધર્મમાં પણ કહેલું છે કે—

શેર અગ્બી—“ એસાલી મુજરક વગત તસરફ ફખી ઇસ્લાત ” ✓

અર્થાત—જીવ દર્શાવ કરવાવાળો છે પોતે પોતાથી જ પોતાનો ઓળખની સાથે જાણે રાખનાર છે

જીવ સંસારમા સુખ દુઃખ ભોગવે છે તે પોતપોતાના સંચિત કર્મનુસાર જાણવું અન્યનું તો શુ કહેવું પણ ખુદ બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, મહેશ, સૂર્ય, ચંદ્ર વગેરે પણ કર્મથીજ સુખ દુઃખ ભોગવે છે

‘ ઘણાએજ કુઠાઠાધિયમિતુ ઘણાંઠમાષ્ટોષરે ।
 વિષ્ણુએ જ વ્યાધવારમહાએ સિવ્નો મહા સંકટે ।
 રુદ્રોએ જ કપાલપાણિપુટકે મિહાટન કાચેતે ।
 સૂર્યે ધામ્પતિ નિત્યમેવ ગગને તસ્મૈ જમા કર્મણે ॥ શ્લુ'૬૧

કમ વચ બ્રહ્માને કુશારની પોઠે જીવનાં સ્તરીરૂપ વાસણે પાયાં પડે છે વિષ્ણુને કમ
 અવતાર ખરણ કરવા ૧૫ મહા સુઠ વેશુ પડે છે, સિવજીને મનુષ્યની એવરી ઢાખમાં લઈ
 બિલા માત્રની પડે છે અને સુપને મનમાં રાત્રિ કિવસ ભરકવાનું કમ ભોજનું પડે છે
 એટલા માટે કમને નમસ્કાર જોઈ આ મણે દેવો કલ્પિત છે પણ શ્લુકરી પણ તે જ્યારા કમ
 અને કમજીણ કલ્પ કરે છે

પ્રશ્ન—જીવ શુભ કમ કરી કમ સુખી થવા સમર્થ છે તે પછી અશુભ કમ કરી
 તે કુખી શા માટે થાય છે ? જ્ઞાન તે કોઈને વકાશ નથી લાગત

જ્ઞાન—જ્ઞાનથી તેમ જ મોહોભ પ્રજાગતથી તે કુખ પામે છે જેમ વધીલ
 ખારીધર વગેરે જીવે છે કે મરિયાપાનથી બાન સૂલી જવામ છે તન મન ખનની કાની થાય
 છે તેમ જ્ઞાં તે મરિયાપાન કરી પાવલ મને છે ન્યાયાધીશ મરિયાપાન કરનારને સિક્ષા કરે
 છે અને પોતેજ ખાંડીની ખાટલી અચર્યાવી જાય છે વિચારો ! મોહની કેટલી અજ્ઞ અતિ
 છે ખાતીજ રીતે પણ જીવો કુખપ્રક કમો સુખને માટે કરે છે પણ તેનું પરિણામ
 કુખરૂપ જ હોય છે અને જે જ્ઞાનવતપ્રાણી (મોહ મદ પદવાથી) કુખપ્રક કમનો ત્યાગ
 કરે છે તે સુખી થાય છે માટે આ સ્વપ હકમમાં પારો અને સાચી મહા રાજો કુલેતુજીથી
 કલ્પિ પ્રમર્થ પડેા નહિ સ્વતનો સ્તીકાર કરો અને પરભવ છે એમ નિશ્ચ માનો

૭ નિન્દવ

નિનપ્રણીત ઠાઓથી વિપરીત પ્રરૂપણા કરનાર ૭ નિન્દનો પ્રાચીન કાળમાં થઈ
 થયા છે એ માન્યતાની કુઠામાં દર્શાવત શ્રી ઉવવાઈ સૂત્રમાં વણવી છે - (૧) જમાસિહ
 શ્રી મહાવીર પ્રજ્ઞના સિખ જમાસિ પોતાના ૫ સિખો સહિત વિચરતા હતા તેમને
 એકઠા તાવ ચઢી જાણ્યો એટલે સિખોને કમુ મારા માટે પથારી નિજાનો સિખ પથારી
 કરવા લાગ્યા એટલામાં જમાસિએ પૂછ્યુ—પથારી નિજની ? સિખે કમુ હાથ નિજની
 જમાસિ તમને જુએ તો પૂરી નિજાવેની નહિ તેથી સિખને પૂછ્યુ કે તુ ના કમ નોવ્યો ?
 સિખે કમુ કાજવાન પ્રકામીરે કમુ છે કે 'કહેમાજે કહે' અર્થાત કામ કરવા માંગ્યુ તે
 કમુ કહેવાય x જમાસિ જોસવા શ્રી મહાવીરસ્વામીનુ એ કમન જોડુ છે કામ પૂર્વ

x જેમ પેટથી કોઈ મુનઈ જવા નીકળ્યો તે કાને મુ મઈ પહોંચ્યો નહિ તે પછુ વોઠો તે મુ પઈ
 ગયો છે એમ જ અવકારથી કહેલુ આ ન્યાયે જે કામ કરવા માંગ્યુ તે કમુ એમ કહેવાય
 નિશ્ચયથી જેટલા સમયની સિખ થઈ તે કરી જ તણાવ હાલ જેટલા સમયની સિખને જ સિખ
 કહીએ તેા એક સમયમાં સવ કિયા થઈ ન શો માટે જોડુ છે અવિખનું વન માનમાં ખારોપણ
 નિશ્ચયનથી થાય છે અને કોઈ નખનો એકવિ નિપદ કરવો તે પણ સિખા છે

યે જ પૂરું થયું એમ કહેવું આ પ્રમાણે ભગવાનને જુઠાં કહેવાથી તેણે મિથ્યાત્વ ઉપાજન કર્યું. તિથ્રગુપ્ત—શ્રી વસુ આચાર્યના શિષ્ય તિથ્રગુપ્ત એક દિવસ આત્મપ્રવાદ પૂર્વની સ્નાપ્ત્ય કરતા હતા તેમાં એવો અધિકાર આન્યો કે અહો ભગવાન! આત્માના એક પ્રદેશને જીવ કહેવો? ભગવાને કહ્યું, નહિ આવી રીતે બે, ત્રણ ચાલત સંખ્યાત પ્રદેશ ઘણી પૃચ્છા કરી તો પણ ભગવાને ના કહી. ફરી પૂછ્યું અહો ભગવાન! અસંખ્યાતા પ્રદેશમાં એક પ્રદેશ કમતી હોય તો તેને જીવ કહેવો? ભગવાને કહ્યું નહિ જેટલા આત્મ પ્રદેશ છે તેટલા પૂરા હોય તેજ જીવ કહેવો આ ઉપ.થી તિથ્રગુપ્તે આત્માના અતિમ પ્રદેશને જીવ માન્યો અને એક પ્રદેશી આત્મા પ્રરૂપવા લાગ્યો. ગુરુજીએ બહુ સમજાવ્યો, પણ સમજ્યો નહિ છેવટે તેને ગરુડથી બહાર કાઢ્યો અન્યદા તે તિથ્રગુપ્ત અમલકંપા નગરીમાં સુમિત્ર શ્રાવકને ઘેર ભિક્ષાર્થે ગયો ત્યારે તે શ્રાવકે એક દાળનો અને એક ચોખ્ખાનો દાણો ભિક્ષારમાં આપ્યો, ત્યારે તિથ્રગુપ્ત બોલ્યો—કેમ ભાઈ મરકરી કરો છો? શ્રાવક બોલ્યા નહિ મહારાજ હુ તો આપની શ્રદ્ધા પ્રમાણે જ કરું છું એક આત્મપ્રદેશના અવગાહના તો અંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગની હોય છે. અને ચાલ ઘળતી અવગાહના તો અંગુલના સખ્યાતમા ભાગની છે તો આટલો આહાર પણ આપના આત્માથી અસંખ્યાત ગણો અધિક હોવાથી વધી પડશે આટલું સાંભળતાં જ તેની શ્રદ્ધા શુદ્ધ થઈ ગઈ તેમણે શ્રાવકનો ઉપકાર માન્યો સુમિત્રે જવાબ દીધો મહારાજશ્રી આપને મારા અનેકવાર નમસ્કાર છે, માગ જવા અલ્પરૂપ શ્રાવક પાસેથી આપે સીધી પાત ગ્રહણ કરી તેથી આપને ધન્યવાદ છે (૩) અષાઢાચાર્ય—અષાઢાચાર્યજી અલ્પરૂપ શિષ્યોને છોડી આયુષ્ય પૂર્ણ કરી દેવતા થયા, અને પુન પોતાના મૃતક શરીરમાં પ્રવેશ કરી શિષ્યોને ભણાવ્યા પછી શરીર છોડી સ્વર્ગમાં જતી વખતે બેદ ખુલ્લો કરી દીધો આથી શિષ્યો શંકાશીલ બની ગયા કે અરે! આટલા દિવસ આપણે અપ્રતી દેવને નમસ્કારાદિ કર્યા કદાચ ખીજ સાધુઓના શરીરમાં પણ દેવતાનો વાસ હોય, આમ વિચારી બધા સાધુઓથી વંદના અલ્પરૂપ બધ કરી દીધો એ ત્રીજા નિન્હવ થયા.

(૪) રોહિતગુપ્ત—શ્રી ગુપ્તાચાર્યના શિષ્ય રોહિતગુપ્ત કોઈક વાદીની સાથે ચર્ચા કરતા હતા. ચર્ચા દરમ્યાન વેલા વાદીએ જીવરાશિ અને અજીવરાશિ એમ બે રાશિની સ્થાપના કરી. તે વખતે શ્રી રોહિતગુપ્તજીએ એક સૂતરના દોરારને વળ ચડાવી તે દોરારે નીચે મૂકી ચર્ચા કરનારને પૂછ્યું કે આ દોરાર કઈ રાશિ? જીવરાશિ કે અજીવરાશિ? જો તમે જીવરાશિ કહેશો તો સૂતર એ અજીવ પદાર્થ છે જો તમે અજીવરાશિ કહેશો તો આ અજીવ સૂતર આ પ્રમાણે હલનચલન કેમ કરે છે? એ પ્રમાણે સાંભળી તેમજ સૂતરના દોરારને જોઈ ચર્ચા કરનાર ચૂપ રહ્યો ત્યારે શ્રી રોહિતગુપ્તજી બોલ્યા કે ભાઈ, આ સૂતરનો દોરાર છે તે જીવરાશિ કે અજીવરાશિ ન કહેવાય પણ “જીવજીવ” નામની ત્રીજી રાશિમાં ગણાય એ પ્રમાણે વાદીને (ચર્ચા કરનારને) હરાવીને પોતાના ગુરુજી પાસે આ યા ચર્ચામાં જીત્યાની તમામ વાત ગુરુજીને કરી, ગુરુજીએ કહ્યું શ્રી મહાતીર ભગવાને જીવરાશિ અને અજીવરાશિ એમ બે રાશિ જ શાસ્ત્રમાં ફરમાવી છે અને તમે આ પ્રમાણે સ્વકલ્પિત ત્રીજી રાશિ સ્થાપી તે મિથ્યા હોવાથી સભાની સમક્ષ “મિથ્યા મે કુષ્ટત” લો શ્રી રોહિતગુપ્તજીએ

માન મગરૂરીને વશ થઈ પોતાની હાં જોડી નહિ અને મિત્રમિત્રિ કુલક' ન લ
 તેથી તેઓ નિન્દવ ગણાયા (૫) શ્રી મનગુપ્તાચાર્યના સિધ્ધે જોડી વાત સ્વાધી
 "એક સમજમાં બે ક્રિયા થાયે જ નેમ્ને કોઈ મનુષ્ય નહી ઉતરે ઉ હવે તે વ
 તેના પ્લ તો નીચે નહીના હમ પાણીમાં શીતતા ભોજવે ઉ અને માત્રાપર સ્વ
 તમો ભાજવો કોચથી ઉષ્ણતા પશુ તેજ વખતે ભોજવે ઉ એ ક્ષણે તે સિખ્તી
 હરી મધ પશુ તે સિધ્ધે એમ ન જાણ્યું કે સમજ એ કાળને એવો સુક્રમમાં સક્રમ
 ઉ કે તેટલા વખતમાં જાત્યા બે ઉપયોગ રાખી શકે નહિ તેથી બે ક્રિયા ભોજવથી । વેદી
 શો નહિ જ ને વખતે શીતતા વેદે ઉ તે વખતે ઉષ્ણતા ભોજરી શકે નહિ અને ઉષ્ણતા
 જાહર ભોજવે તે વખતે શીતતા (હડક) ભોજરી શકે નહિ આ સ્વ વાત તે સિખ્તને કેરે ન બે
 ને થકા હરી તેથી તે નિન્દવ થયા (૧) પ્રજાપ્ત સાધુ થી ભાજવાને છવ અને કમ્પો સમ
 દુષ્કમાં થી તલમાં તેમ પુષ્કમાં મુજબના જેવો કમ્પો ઉ ક્યારે પ્રજાપ્ત સાધુએ સર્પ જ
 કમ્પોના જેવો સમ્પ ઉ એવી સ્થાપના કરી અને ભજવાનાનાં વચન ઉત્તમાપવાથી
 છો નિન્દવ થયો, (૭) અસ્ત્રમિત્ર-આ સાધુએ નરકક્રિ ઋતિનાં છવેલી વિષયાં
 સ્વ સ્વમાં પરાઈત થાય ઉ એવી સ્થાપના કરી જોડના ક્ષણિકવદ્ધ જે
 એમની થકા કોચથી તે સાતમો નિન્દવ થયો આ સત્ત સિવાય કેટલાક આદ અને કો
 વળા હ નિન્દવ કહે ઉ એ પ્રમણ્યે જૂનાકાળમાં થયેલા સાન નિન્દવોનું વચન વાંચી તે
 ઉપર જરા વિચાર કરતાં જાણ્યું કે ને મદક્રમાંઓ નવ ક્રેવેનક સુધી પહોંચી શકે એવો
 જાણી ક્રિયા કરનારા હતા તેઓએ માત્ર શ્રીપ્રમુના એક વચનને ઉઠાડી રીતે પારુ
 વો નિન્દવ તરીકે ગણાયા ત્યારે હાલના કૃષ્ણી કૃષ્ણી કરનારા અને ખાલી કેળા પરાવનતા
 સાધુઓ તથા માલો પ્રમુનાં સાજાં પ્રાંથી પાઠના પદ ઉત્પાળી કે ઉ અને ઉપા જા
 કરી ઉપદેશ આપે ઉ ઉપય સાંજને અધમ સાંજપે પરિસ્થિમાવે ઉ જાનત જાવેપ્રાંથી
 ઉદારનાર એવાં પરમ પવિત્ર વચનોને જાનત જાવેપ્રમણ્ય વધી જાવ તેવી રીતે સ્થાપે ઉ
 અને કોઈ સાંજમાં તથા મદાવાળો તેમને પરા જાવ સમજાવે તો તેને નિરરકારી કહે ઉ
 તેવાની થી જ્ઞતિ થશે ! ! એનો ખ્યાલ કરતાં ક પારી છૂરે ઉ ! ! કે અજીવે ! ! આપ હવેમાં
 જરા વિચાર કરજો. કેટલાક દ્રવ્ય જેવ કાળ જાવને અત્રુમ્પરીને મમદીના કરવાનો મનકામ્પ
 અર્થ' કરી શુભ તત્ત્વમાં અશુભીની સ્થાપના કરે ઉ જાન કુલોતારીની અમલ માને ઉ તેને
 અકર્તિ' બાજની માદક મિથ્યાતવનો સામ થાય અને જાનવો સહાર રખકે.

શુદ્ધ જૈનધમ-સિદ્ધ શુદ્ધ અને મુક્ત થવાનો મદામાર્ગ' જ્યાં આ પચમકાળમાં
 તેના અનુવાનિઓની પ્રકૃતિ જ્ઞેષ્ઠને સહચર થાય ઉ સાંજનાં કોઈ પશુ જાનનો
 નિર્કુપ્ત કરવામાં પશુનો ક્ષુદ્ધિ વિગ્રમમાં પડી ત્ય ઉ એક ચેષ્ઠ સ્વ જ જામ્પે, એ
 ચેષ્ઠ કે ચેલ સમ્પે જૈન સમાજમાં કેટલો કોસદ્ધ થયાઓ ઉ ! ! કોઈ માલ
 ચેષ્ઠ સ્વને જાવ ગાન કરે ઉ વો કોઈ કૃતિમા કરે ઉ પવ મીભ્યુચિત્ત સ્વમાં
 કદેર ઉ કે પવસીળ વહડીસાવ વિચયયરાણ વહડીમ વહ્ય કવ્યા વજ્જવો"
 અર્થાત્ ૨૪ તીથ કરોને ગાન ઉત્પન્ન થવાનાં ૨૪ દશ કર્ત્ત ઉ યનપાથી ચેષ્ઠા તો
 અથ ગાન ઉ એ સિદ્ધ થાય ઉ અને ને દશ ગાન જ અર્થ' કરીએ તો ગુણક્રિયા

નામ એમયં' તેનો અર્થ શુ 'ગુણશિક્ષા જ્ઞાન' એમ કરવો? ગુણશિક્ષા એ તો બગિચાનું નામ છે. ઇત્યાદિ વિચારથી નિષ્પક્ષ થઈ જે સ્થળે જે અર્થ યોગ્ય હોય તે સ્થળે તે અર્થ કરવો ભિચિત છે (૨) આવી જ રીતે ડેટલાક કહે છે કે 'દયામાં ધર્મ' તો ડેટલાક કહે છે કે 'આત્મામાં ધર્મ' હવે વિચાર કરો કે ભગવાનની આત્મા અને દયા એમાં કંઈ ભિન્નતા છે? શું ભગવાન કદાપિ હિ સા કરવાની આત્મા આપે છે? કદાપિ નહિ. તો પછી નિરર્થક ખેંચાતાણી કરી કલેશ શા માટે કરવો? (૩) ડેટલાક ઋષભદેવજીના સમયમા અનેકી વસ્તુને શ્રી મહાવીરસ્વામીના સમય સુધી રહી હોવાનું કહે છે, પરંતુ શ્રીભગવતીસૂત્રના ભા શતકના ૯મા ઉદેશમાં કૃત્રિમ વસ્તુની રિચનિ સંખ્યાતા કાળની જ કહી છે અને ઋષભદેવજીને થયાં એક કોડાકોડી સાગરોપમમા થોડો કમ એટલો કાળ વીતી ગયો છે એટલો કાળ વસ્તુ કેવો રીતે ટકી શકે? § (૪) શ્રીભગવતીસૂત્રના છઠ્ઠા શતકના સાતમાં ઉદેશમાં-૧ વૈતાલ્ય પર્વત ૨ ગગા અને ૩ સિંધુ નદી, ૪ ઋષભકૂટ અને ૫ લવણ સમુદ્રનો ખાડી આ પાંચ વસ્તુ ભરતક્ષેત્રમાં શાસ્વતી કહી છે પરંતુ ડેટલાક શત્રુજય પર્વતને પણ શાસ્ત્રો કહે છે અને વળી કહે છે કે શ્રીઋષભદેવજીના સમયમાં આ પર્વત બહુજ મોટો હતો કમશ ઘટતા ઘટતાં છઠ્ઠા આરામાં ઘણો નાનો રહી જશે તો શું શાસ્વતી વસ્તુ પણ નાની મોટી થઈ શકે. ખરીx (૫) પત્રવણા સૂત્રમાં મનુષ્યના શરીરથી

§ ડેટલાક કહે છે કે ઋષભકૂટ પર ભૂતકાળના ચક્રવર્તીએ પોતાનું નામ લખ્યું હોય તે ઇસાડીને વર્તમાનકાળના ચક્રવર્તી પોતાનું નામ અકિત કરે છે. આ મિથ્યા દાખલાથી કૃત્રિમ વસ્તુની અસખ્યાત કાળની રિચતિ હોવાનું સિદ્ધ કરે છે, પરંતુ જબ્બદ્વપ્રગતિમા નામ ઇસાડવાનો ઉદ્દેશ્ય નથી

x શ્રી જૈન આત્માનદ સભા-ભાવનગરથી પ્રસિદ્ધ થતા 'આત્માનદ પ્રકાશ' માસિકના ૧૫ મા પુસ્તકના ૧૦ મા અકમા લખે છે કે - "ધર્મધોષ સૂરિએ પોતાના પ્રાકૃત કલ્પમા સપ્રતિ, વિક્રમ અને શાલિવાહન રાજને આ (શત્રુજય) ગિરિવરના ઉદ્ધારક બતાવ્યા છે પણ તેની વધારે સત્યતા માટે હજી સુઘી કોઈ વિવેચનીય પ્રમાણ મળી શક્યુ નથી "આહડ" મનોનો ઉદ્ધાર" વર્તમાનમા જે મુખ્ય મદિર છે તે વિવસ્ત પ્રમાણથી જણાય છે કે ગુજ્જર મહામાત્ય બહુ (વાગૂભટ્ટ) મત્રી દ્વારા ઉદ્ધૃત થયેલ છે વિક્રમની તેરમી સદીના પ્રારંભમાં જે વખતે મહારાજા કુમારપાળ રાજ્ય કરતા હતા, તે વખતે તેના ઉકત પ્રધાને પોતાના પિતા ઉદયન મત્રીની ઇચ્છાનુસાર તે મદિર બનાવ્યું છે પ્રબધ ચિતામણીના કર્તા મેરતુગસૂરિ આ ઉદ્ધારના સબધમાં જણાવે છે કે -કાઠિયાવાડના કોષ્ટ સુવર નામના માડલિક શત્રુને જીતવા માટે મહારાજા કુમારપાળે પોતાના મત્રી ઉદયનને મોટી સેના આપીને મોકલ્યો, વઠવાણ શહેરની પાસે મત્રી પહોચ્યો તે વખતે શત્રુજય નજીક રહ્યો જણી સૈન્યને આગળ કાઠિયાવાડમાં રવાના કયું પોતે ગિરિરાજની યાત્રા કરવામા શત્રુજય તરફ રવાના થયો જલદીથી શત્રુજય પર પહોચ્યો ત્યાં ભગવત પ્રનિમાના દર્શા, વદન અને પૂજન કયું તે વખતે તે મદિર પતથરનું નહિ, પરંતુ લાકડાનું હતું મદિરની રિચનિ બહુજ જીલ્લું હતી અને અનેક ડેકાણે ફાટકૂટ પડી ગઈ હતી મત્રી પૂજન કરી પ્રભુપ્રાર્થના કરવા માટે રંગમંડપમાં ખેઠા અને એકાગ્રતા તથા

દૂર થતી અશુભિનાં ૧૪ સ્થાનકમાં સમૂર્જિત મનુષ્યોની ઉત્પત્તિ કહી છે આમ જતાં કેટલાક
 પુત્રો તથા પરસેવમાં પણ સર્મુજીમની ઉત્પત્તિ કહે છે તે આ ૧૫ મુ અને ૧૬ મુ
 સ્થાન શાસ્ત્રપ્રમાણથી વિરુદ્ધ ક્યાંથી લાગ્યા તેમજ તિમ્બના સ્તરીયી ઉત્પત્તિ થતા
 દુષ્ક અને માખણ વગેરેમાં પણ સર્મુજીમની પચ્ચદિશ જીવોની ઉત્પત્તિ જતાવે છે
 ૫૨૧ આ કથન પણ શાસ્ત્રવુદ્ધ નથી (૬) ભગવતી સૂત્રના ૧૬ માં સ્થાનના બીજા
 ઉદેશમાં કહ્યું છે કે—હે જોતમ! શોદ્ર ઉપાડે મેઢે બેસે તેા સવલ ભાષા અને મુખપર
 વચ્ચાદિ રાખીને બોલે તેા નિરવલ ભાષા કહેવાલ કહેવે ને મુનિઓ મુખપર મુખવચ્ચિકા
 નાખ્યા વિના બોલે છે તેમનાથી કેટલીએ વાર ઉપાડે મેઢે બેસી જવાય છે તે વિચારવું
 જોઈએ જોએ મુખપર મુકપત્તિ નાધવનો નિષધ કરે છે તેમના જ માનનીય મંથોમાં
 મુખપર મુકપત્તિ નાધવનું કહ્યું છે જુઓ ૧ ઝોધનિપુંગ્લિતી ૧ ૬૩ અને ૧ ૬૪ની
 સૂક્ષ્મ કાવ્યુ છે કે 'એક વેત તાર અગ્રધની મુકપત્તિમાં મુખના પ્રમાણ નેટ્યો ઠારો
 નાખી મુખપર મુકપત્તિ નાધવી જોઈએ ૨ પ્રવચન સારોત્કારની ૫૨૧ મી ગાથામાં કહ્યું
 છે કે—મુખપર મુકપત્તિ આપજાલ કરી નાધવી જોઈએ. ૩ મદનિશ્ચય સૂત્રમાં કહ્યું છે
 કે—મુખવચ્ચિકા વિના પ્રતિકમ્બુ કરે વાચના લે જલવા દે, વચ્ચા, સ્વાખ્યાપાદિ કરે તેા
 પુરિમ્બનુ પ્રાપ્તિ આને ૪ મેવશાસ્ત્ર વૃત્તિના પૃષ્ઠ ૨૬૧ માં કાવ્યુ છે કે હવામાં ઉડતા
 જીવ તથા વાયુકથના જીવની ઉપજ આસથી થતી વિરાધનાથી ભગવા મહે મુકપત્તિ ખાસ
 કરવામાં આવે છે ૫ આચાર દિનકર મથમાં અને સતપથા વ્યાદિ મંથોમાં અનેક પ્રમાણ

સ્તવન કરવા લાગ્યા તે વખતે મહિની કોઈ કાલમાંથી એક ઉદર નીકળ્યો, તે એક દીવાની
 જતી મેમાં લઇને કપાક માથેા ગયો. આ પ્રજાન દેખીને મત્રીએ સ્વિચીરી સાથે વિચાર કર્યો
 કે મહિને કાષ્ટમય અને કષ્ટ' હોવાથી જાતી રીતે દીવાની જતીથી કોઈ વખતે અગ્નિ લાગી
 જાય તેા તીર્થ'ની ક્યારે આશાપાતા થવાનો ભય છે મારી અપ્રલી સપત્તિ તથા પ્રજુલ્યા યુ
 કામની છે ૧ એમ સ્વિચીર મહિ તે મત્રીએ પ્રતિજ્ઞા કરી કે આ મુક પુર્ણ થયા જાદ આ
 મહિનો કષ્ટોત્કાર કરીશ. કાષ્ટને સ્થાને પાશરનાં મળજીત મહિને નાધતીસ વગેરે તદ્દનવર
 એ મત્રી તેા સમ્પ્રમમાં કામ આવી તથા પણ પિતાની આરાધુસાર ભક્તક અને ભવક નામના
 તેમના જન્મે પુત્રોએ જીવત ૧૨૧૧ માં એક કીક શાક સાખ રપિયા ખર્ચ' કરી અનેક મહિયા
 ન્યાન્યા " આ કથન ઉપરથી પાઠકને સ્તુ જનવુ શાસ્ત્રવલ અને જિનમહિરો ક્યારે ન્યા
 તે વિશે ખ્યાલ કરી લેવો સ્તુ જન ઉદારોત્કારો ને ને નામે જતાન્યા છે તેમને પણ
 પ્રમણ્યુત પૂરો પતો તેઓ મેળવી કથ્યા નથી તેા પછી જન્ય કથનેની સત્પતા કેમ સ્તીકરી
 કામ ૧ સ્તુ જન નાનો મેરો થયા જાગત તથા કિપુ નદીનુ દર્પાત આવે છે જુ તે
 વાસ્તવિક નથી કેમકે તથા કિપુનુ પાણી ઝોણુ અધિક થાય છે પણ તેની લગાઈ
 પોષ્યાકનુ જેવ તેા તેટલુ જ રહે છે.

મુહપત્તિ આધવાનાં મળી આવે છે. + ૬ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યની રચનાનુસાર ઉદયરત્નજીનો સ. ૧૭૬૯માં રચેલો ભુવનભાતુ કેવળીનો રાસ છે તેની ૮૬મી ઢાળમાં આ પ્રમાણે છે “ઢાળ—મુહપત્તી મુખ યા ઠી રે, તુમ ખેસો છે. જ્ઞેમ ગુરુજી, તિમ ભુખ કુચા દધને રે યીબથી ખેસાયે કેમ ગુ. ॥ ૩ ॥ મુખ યાંધી મુનિની પરે રે, પરદોષ ન વદે પ્રાહી ચુ સાધુ વિના સંસાર મેરે, કયારે કો દીઠા કયાહી ચુ. ॥ ૪ ॥ એવો જ-પુત્રાસાવાર લેખ હિતશિક્ષાના રાસમાં તથા હરિબળ મચ્છીના રાસમાં છે અને શ્રાવક બીમસી માણુક તરફથી પ્રકાશિત “જ્ઞેન કથા રત્ન કાપ” ના ૭મા ભાગના ૪૦૫ મા પૃષ્ઠની ૧૬મી પંક્તિમાં જાણે છે કે ‘ ઉપાશ્રયમાં રહેતા સાધુ મહિલા કેટલાએક સાધુઓ તો મહુપત્તિને આધ્યા વિના જ બોલ્યા કરે છે ! તથા પ્રકરણ ત્રયમાં લખ્યુ છે કે—ગાથા ષકવીસ ગુલાયાય, સૌલસંગુલ વિચ્છિણો । ચઝકાર સંજુયાય, મુહપત્તિ પરિસા હોઈ ॥ અર્થાત્ ૨૨ અગુલ લાંબો અને ૧૨ અંગુલનો પહોળો એવા વસ્ત્રખડના આઠ પડ કરી દોરાથી મુખ પર બાંધે, તથા આથા—“મુહ્ણતગેળ કળ્ણોદ્ધિયા । વિળા વંઘઈ જે કો વિ સાવવ । ધમ્મકિરિયા ય કરતિ તસ્સ ઇક્કારસ સામાદ્ધયસ્સ ણં પાયચ્છિત ભવતિ ॥ અર્થાત્ મુખપર મુખવસ્ત્રિકા બાંધ્યા વિના સામાયિકાદિ ધર્મકરણી કરે તેને ૧૧ સામાયિકતું પ્રાયશ્ચિત આવે છે આ પ્રમાણે શાસ્ત્રોમાં તથા ત્રયોમાં ખુલ્લે ખુલ્લું કથન હોવા છતાં એ ત્રયોના માનવાળા જ મુખપર મુહપત્તિ બાંધ્યા વિના જ ધર્મક્રિયા કરે છે તે જિનેશ્વર તેમજ ગુરુની આજ્ઞાના અરાધક કેવી રીતે કહેવાય ? દિગમ્બર મતના ત્રયો ગોમટસારજી અને સુદૃષ્ટ રંગિણીમાં લખ્યુ છે કે—૪૮ પુરુષ ૪૦ સ્ત્રી અને ૨૦ નપુસક એમ ૧૦૮ એક સમયમાં વેદકૃષ્ટ પદે મોક્ષમાં જાય છતાં સ્ત્રી મોક્ષનો એ જ લોકો નિષેધ કરે છે. તત્વાર્થ સૂત્રમાં કેવળજ્ઞાનીના ૧૧ પરિષદમાં ક્ષુધા પરિષદ પ્રહણુ કર્યો છે છતાં તેને માનનાર કેવળીના આહારનો નિષેધ કરે છે. અને ‘ષકાદશ જિને’ એ સૂત્રનો અર્થ પણ ‘મારી મચડીને કરે છે વળી એ જ સૂત્રમાં ૧૨ સ્વર્ગ કહ્યાં છે છતાં તેને માનનાર દિગમ્બર ભાઈઓ ૧૬

✓ * હસ્ત પાત્ર દધાનાશ્ચ, તુણ્ડે વલ્લસ્ય ધારકા : ।
મલિનાન્યેવ વાસાંસિ, ધારયન્તોડલ્પભાષિણઃ ॥ ૨૫ ॥

શિવપુરાણ અ ૨૧

અર્થ—હાથમાં પાત્ર અને મુખપર વસ્ત્ર રાખવાવાળા, મલિન વસ્ત્રો ધારણુ કરનાર અને થોડું બોલનાર જ્ઞેન ધર્મના સાધુ હોય છે. આ પ્રમાણે અન્ય મતાવલમ્બીઓનાં શાસ્ત્ર પ્રમાણથી પણ જ્ઞેન સાધુઓએ મુખપર મુહપત્તિ આધવી જોઈએ એવું સિદ્ધ થાય છે. જહોન મડકે એલ એલ ડી એ ઇ સ. ૧૯૦૨ મા જમતના ધર્મો નામે પુસ્તક રચ્યું છે તેના ૧૨૮મા પૃષ્ઠ પર નીચે પ્રમાણે છે—

The yati has to lead a life of continence He should were a thin cloth over his mouth to prevent insects from flying into it.

અર્થ—બ્રહ્મચર્ય પાળવું અને સૂક્ષ્મ જીવોની રક્ષાને માટે મુખપર વસ્ત્ર બાંધી રાખવું એ યતિનો ધર્મ છે.

સ્વર્ગ કહે છે અષ્ટપાકુલ સ્કંદના મોષપાકુલની ઉભી ગાથામાં સિદ્ધ સમાચીન મુનિને
 "સિદ્ધભૂતન ક્ષ્મા છે ટમી ગાથામાં શુદ્ધ ગાંધના ધારક મુનિને 'ત્યેત્ય ક્ષ્મા છે ત્રિસ્લના
 આરાધક મુનિને "પ્રતિમા કહેલ છે કાષ્ટ પાપભુક્તિના પ્રતિમા માનવપ્રો નિરોધ ક્ષો છે
 ૧૩ મી ગાથામાં જ્ઞાન પ્રતિમા મુનિની અને સ્થાવર પ્રતિમા સિદ્ધની ક્ષ્મા છે ૧૬મ
 ગાથામાં આત્મત્વે જિનાંજન ક્ષ્મા છે અને ૨૮ થી ૪ મુખીની ગાથાઓના ચાર
 નિરોધ તીર્થ" કરતું સ્વરૂપ કહ્યું છે આમ જ્યાં જોને માનવાવાળાનું વિપરીત વર્તણૂક કરી
 રહ્યા છે ભગવતી આરાધના શાસ્ત્રની ઉદ્ધમી ગાથામાં અપવાદ માત્ર થી મુનિને ૧૬ કાવ્ય
 વચ્ચે ધારણ કરવા કહ્યું છે ૧૧ મા પૃષ્ઠમાં તલનું અને ચોખાનું ધોવાણુ મુનિએ પ્રકળ કરવું
 એમ કહ્યું છે જ્યાં એ જ લોકો વચ્ચેધારી તેમજ ધોવાણુ પાણી ન્દેરનાર સાધુ મહાકાવ્યોની
 નિદા કરે છે !! આજ પ્રમાણે સાધુમાતી' જૈનોમાં પણ કેટલાક સ્થાનકમાં ઉતરનાર
 સાધુને પાસલા કહે છે તે કેટલાક ચુદરથ રહે તે મહાનમાં ઉતરનારને જિનાંજા વિરૂદ્ધ
 વતનાર કહે છે સ્થાનક નામ તે મહાનનું છે કોઈ સ્થાનક એ નામમાં દેલ આવીને પુસી
 મયો નથી મહાન એ ને કસે હોવ પણ શાઓકત નિરોધ મહાનમાં રહેવું ઉચિત છે વળી
 કેટલાક, પેલાના સ પ્રકાશ સિવાયના સાધુને આકારાદિ દેવામાં વળા નમરકર કરવામાં
 એકાંત પાપ જતાવે છે જોના નામથી પૂજ્ય જન્યા છે તે જ ભગવાન મહાવીર પ્રણ પણ
 'શુદ્ધ જ્ઞા' એવું કહે છે જે ધર્મનું મૂળ ક્યા કાલ, વિનય છે તેનાજ મૂળમાં કુદામી
 મારે છે તે બીજાનું તે શુ કહેવું ?

આ પ્રમાણે આ કુલવસર્પિણીના પાંચમાં આરામાં જૈન ધર્મ ગણવૃન્દી પેઠે ગણાઈ
 રહ્યો છે હરેક સ પ્રદાવગા પોતપોતાના સ પ્રદાવતી મહાને શ્રી તીર્થ"કર દેવની મહા
 માની રહ્યા છે. સદસહવિનેક છુદ્ધિથી સત્યાસત નો નિજી વ કરનાર નિપજ્ઞ પુરુષો પણ
 શ્રેયા જોવામાં આવે છે જ્યારે આપ સ્થાપના પર ઉત્સાહનામાં કાવ્યનું પવવસાન
 સમજનારા હાંમલોએ કેએકાણે નજર આવે છે મતામહને લીધે સાધુ સાખી, શ્રાવક,
 મનિકાઓ પ્રાપ્ત ગાંધનો ઉપયોગ મહુધા મિષ્ટાવતી પુષ્ટ કરવામાં કરી રહ્યા છે એ કેટલું જુ
 શાસ્ત્રીય છે ? જૈનો મધા એક મહાવીર પ્રણના જ અનુચારી હોવા જ્યાં પરસ્પર એક બીજને
 મિત્રાકવી કરારી રહ્યા છે આવી વિવમ પરિસ્થિતિમાં સમ્મતઓએ મહાં મુસીખતે પ્રાપ્ત
 કરેલા સમ્મતવરલની ભત્ના કરતી એ પણ અનિ મુશીલ મહ પડવું છે આધર્મથી' મનુષ્યોએ
 આ પ્રકારના અજ્ઞાથી દૂર રહી આત્મસાધનામાં તદ્દપર રહેવું અને જિનવપણીથી વિખારત
 મદા પ્રશ્નણથી આધર્મને જમાવવા સાવધાન રહેવું

૧૨ ધર્મને અધર્મ સદ્ છે તેા મિથ્યાત્વ.

શ્રી આત્મ વિ સતતા પ્રથમ કતરકોળના સમ્પારવાન્ય નાયના ચોથા અખખનના
 ખેવાકોલના માં જા સ્વર ૬૫ ધર્મનું સ્વરૂપ નમ પ્રમાણે ક્યાવું છે—

પણ તેમાં ખુશી મનસ્વ નથી, તેને તો પાપ જ માને છે, અને જે આત્મચુલ્લેખી શકે, ધર્મોન્નતિ સ્વપર આત્મના ઉપકાર શ્વ લાભ થાય છે તેમાં ધર્મ માને છે આવી શુદ્ધિ થકા રાખવથી આ મિથ્યાત્વથી બચી શકાય છે આ આત્મનો ખુશસી " જાતનાથી ચાલવું ઉઠવું, બેઠવું, ધુવું વગેરે સર્વ ક્રિયા જાતનાથી કરવી " ના પાઠથી થઇ જાય છે વળી ૧૧ ૧૨ ૧૩ ગુણસ્થાને કહત ધર્મીપાવકિ ક્રિયા છે ૭ માથી ૧૨મા ગુણસ્થાન મુખી ખાતરજ બવરથા છે ૭ઘરથનો વચન અને ક્રમાનો બવકાર સામાન્ય રીતે જુઝા ગુણસ્થાન મુખી છે આ જુઝુ સમજાય તો જાવી જમ આપોઆપ મરી જાય પણ જેને કરવું નથી કઈ અને વાવો ક્યાંપત્રી ક્યાંય લઈ જાવી છે તે એક જાતનો વિલાસ છે

૧૪ સાધુને અસાધુ સર્જિ છે તો મિથ્યાત્વ.

પાંચ મહાવત, પાંચ સમિતિ ત્રણ ગુપ્તિ પાંચ ધંધિયોનો નિમ્મક ચાર ક્યાપેત્રી ઉપચાન્નતા, યાન, ખાન, ત્યાજ, વૈરાગ્ય, ઇમિતાશ્રા, ક્ષત્રાદિ સાધુના જે જે કલ્પો શસ્ત્રમાં કલા છે એવા ગુણોએ કરી મુકત સાધુઓને, મિથ્યા મોહોદ્યથી કુચુલા જામા વવાથી વિવેકહીન અને મતાગ્રહી મનુષ્યો અસાધુ કહે છે પ્રમુના ચોર કહે છે, ઘીલા, પાસલા અથવા મેલા ઘેલા આદિ અપશબ્દોથી ઉપક્રાસ કરે છે નિદા કરે છે સ્વજમત્વ અને સ પ્રદાનના મેકને લીધે પોતાના મતને જ સત્ય માની અન્યની નિદા કરે છે વળી નમસ્કાર કરવાથી કે આકાર પાણી આપવાથી સમક્ત્વ ચાશુ જરી એમ માને છે અને આવી પ્રવૃત્તિના પરિણામે યાત્રી ખાત્રી તપસ્વી સર્વથિ ક્ષત્રાદિ અનેક ગુણવત મહાત્માઓનો કોક કરી મિથ્યાત્વ ઉપજાવ ન કરે છે અને અન્યને પણ ઉન્માજે' દારે છે આવા ભોળોએ વિચારવું જોઈએ કે જન્મવાન મદાવીર સ્વામીના સમયમાં ૧૪ સાધુઓ કહ્યા તે જ્યા સમાન ગુણના ધારક નહેતા એ એમ હોત તો જ્યા જ કેવળયાત્રી થઇ જત, પરંતુ કેવળો તો ૭ જ થયા છે જ્યાં અન્યતે તે સર્વને સાધુ કલા છે જેમ એક હીરો એક રૂપિયાનો હોય અને એક હીરો કોઠ રૂપિયાનો પણ હોય તે જ્યા હીરા જ કહેવાય પરંતુ કાચના કુકા કહેવાય નહિ મુલ્યેત્રી ન્યાત્રિકતા જ્યાં સાધુનાં મહાવતોમાં રજા હોય ન સચાડે તો તે સંધુ જ કહેવાય જન્મવાને પાંચ પ્રકારના નિમ્મકના આધાર પુષ્ક પુષ્ક જતા થા છે કેટલાક પોતાના સ પ્રદાનથી એકતાથી પ્રસલા અને જીવન સ પ્રદાનમાં પડેલા કાર્યોનું પ્રદાન કરાવી નિદા કરે છે પોતાની શુદ્ધતા, સત્તાનો પરિચય આ રીતે આપે છે પરંતુ તેમણે વિચારવું જોઈએ કે પ્રજા મદાવીરના ૧૧ મુખરેત્રો ક સ્વચ દતા સ્વચ અઘજ હોવાથી શુ તેઓ સાધુ ન હેતા ? ઉદ સાત્રમાં પ્રમુએ દરમાનુ છે કે ૭ મદિના ખેલાં સ્વચ-સ પ્રદાન જાવે તો પ્રાપ્તિવ આપે છે આથી સમજવું, જોઈએ કે સ્વચ-સ પ્રદાન તો અનર્થિ ક્યાથી છે વળી એકતાથી તારીક કરવારે જાણવું જોઈએ કે કઈ જ્યાં દર્મી કામોમાં જ એકતા હોય છે એવું જાણ નથી ચોરામાં અને પાક પકુએમાં પણ એકતા હોય છે કેમકે એકતા ન યામે તો અપરાધ જાય અને મરણને કારણે થવું પડે. આવી રીતે પોતાના અનાધાર પુષાવવા મદે એકતા રામે છે તેથી એકતા પ્રવલ્લીવ નથી. આ જાવી વાવો ખાત્રમાં થઈ ૭ સાધુઓએ મુજા ગુણોનો જન્મ કર્યો ન હોય, ૭ પોતાના ગુણો આઘામાં જવ તા હોય, જેમનો વચકાર શુદ્ધ હોય તે જ્યા સુલ્યુઓમાં

સમભાવ ધારણ કરી આ મિથ્યાત્વથી પોતાના આત્માને બચાવવો સાધુ પર જીગૃપ્સા કરનારને ચીકણા પાપ કર્મ બધાય છે તેના ફળરૂપે ચડાલ આદિ નિજ જાતિ, અશુચીવાળા બ્યાપાર, નિપજાતિ, રોગ ભવાંતરે પ્રાપ્ત થાય છે, એક બાઇએ સાધુની દુર્ગચ્છા કરીને તેણીનું તેજ ભવમાં આપું શરીર સડી ગયું, તેના કોઇ શુભ કર્મ ફરી જઇ અશુભ ફળ આપે પણ આગળ ધણું દુઃખ વેઠવાનું બાકી રહે છે માટે મેલા ઘેલા સાધુને કદી કહેવા નહિ સુસાધુની નિંદા કરનાર કિલ્લી થાય છે તે તો દેવનું આયુષ્ય બાધવા જેવું કર્મ હોય તો નહિતર દુર્ગંતીમાં ફેટલીએ વાર ભ્રમણ કરવું પડે છે.

૧૫ અસાધુને સાધુ સર્દાં છે તો મિથ્યાત્વ

ઉપયુક્ત સાધુના ગુણોથી રહિત, ગૃહસ્થ સમાન, માત્ર વેષધારી, દશ પ્રકારના યતિ-કર્મ રહિત, મઠાવલંબી, અઠારે પાપોનું સ્વયં સેવન કરે, ખીજા પાસે કરાવે, પાપાયરણની અનુમોદના કરે, શ્વેત અને માનોપેત (પ્રમાણ સહિત) વસ્ત્ર રાખવાને બદલે પીળાં, રોતાં, લીલાં, કાળાં, ભગવા ઇત્યાદિ વસ્ત્રો ધારણ કરે, છક ય જીવોતી ધાત કરે, ધાતુ, પરિમહ રાખે એવા તથા મહા ક્રોધી, મહા અભિમાની, દગલબાજ, મહા લાલચી, નિદક ઇત્યાદિ રાખે એવા ધારકને સાધુ માને તો મિથ્યાત્વ ફેટલાક બોળા જીવો કહે છે કે અમે તો વેષને વંદન નમન કરીએ છીએ. તેમણે વિચારવું ઘટે છે. કે, બહુરૂપી-ભાંડ. અથવા નાટકનું કોઇ પાત્ર સાધુનો વેષ ધારણ કરીને આવે તો શું તેમને પણ સાધુ માની વંદન કરવું ? એવું કરનારને તો આપણે જિનશાસનનો દ્રોહી સમજીએ “ અપને તો ગુણુકી પૂજા, નિચુણુ કેા પુજે વહ પથ હી દૂળ ” ફેટલાક કહે છે કે, પંચમકાળમાં શુદ્ધાચારી સાધુ છે જ નહિ, જે શુદ્ધાચાર પ્રરૂપે તો તીર્થને જ વિચ્છેદ થઇ જાય એવા નાસ્તિકો અને કાપરોએ સમજવું જોઇએ કે શ્રી ભગવતી સૂત્રમાં શ્રી ભગવંતે ફરમાવ્યું છે કે- યિમા આરાના અંતપર્યાંત અર્થાંત ૨૧૦૦૦ વર્ષ લગી માર્શં શાસન ચાલશે આ વાત ૧૪ કાળે મિથ્યા થઇ શકે જ નહિ હજી તો પૂર્વ અઠી હજાર વર્ષ પણ વીત્યાં નથી હોયો જ પ્રહર છે અત્યારે આ આર્યાવર્તમાં અનેક મહાત્યાગી મહાદૈરાગી મહાત્માઓ સાધુ સાધ્વી, શ્રાવક, શ્રાવિકાઓ વિદ્યમાન છે અને પાંચમા આરાના છેડા સુધી ચાર વેષ એકવતારી હશે માટે આચારબ્રહ્મ વેષધારીઓના ફંદમાં નહિ ફસાતાં સુસાધુ હોય તે જ સાધુ માનવા. પાંચમા આરામાં કોઇ સાધુ નથી એમ પરપનાર દુર્લભ બોધી થાય છે

૧૬ જીવને અજીવ શ્રદ્ધે તો મિથ્યાત્વ

પર્યાપ્તિ પ્રાણ, યોગ, ઉપયોગ ઇત્યાદિ જીવનાં લક્ષણ શાસ્ત્રમાં કહ્યાં છે, તેણે કરી-રહિત જે એકેદ્રિયાદિ જીવો છે તેને જીવ ન માને તે મિથ્યાત્વ છે ફેટલાક કહે છે કે, સર્વ જીવો મનુષ્યના બોગને અર્થે જ ભગવાને બનાવ્યા છે, જે તેને નહિ બોગવીએ તો તે જીવોને નિરૂપયોગી થઇ જશે. એથી ભગવાનનું અપમાન થશે ! આવું વચનનો મહા અજ્ઞાની ગિણીનું જ હોય પણ વિચારવું જોઇએ કે જે મનુષ્ય બોગને માટે જ બંધી વસ્તુઓ બનાવી હોય તો તે બંધી વસ્તુ સ્વાદિષ્ટ, આરોગ્યપ્રદ, સુખપ્રદ, ઉત્પન્ન કરવી જોઇએ, પણ તેવું દેખાતું નથી, કડવી

કંઠાથી ક્ષણ, એરી જાસ્વાહ એવી પણ મળી વસ્તુઓ છે તે જન્મવાને ઠા મારે જનાલી ? મુ જન્મવાન પણ જોઈની સાથે ક્રિયતા અને જોઈની સથે યજુના રાખે છે ? વાર તમારા જોજને મારે જન્મ ક્ષણે જોવી રીતે ઉત્પન્ન થયાં છે તેવી જ રીતે સિદ્ધ વ્યાજ આદીના જોજને મારે તમને પણ જનાન્ના હશે ? કારણ કે તમને જન્મ ક્ષણે પ્રિય છે તેવી જ રીતે તેમને પણ મનુષ્યનાં સોઢી માંસ જદુ પ્રિય હોય છે મારું તેા એક દિવસ છે જ મારે માથે જાપણે સિદ્ધના બક્ષ જનો જન્મને એવેા વિચાર તમને કહી સ્વપને પણ આવે છે ખરા ? જોત જોતે કહી સિદ્ધાદિનો જોયે જઈ ગયેા દેવ તેા તે જોવી ક પારી છૂટે । જન્મ જન્મવવા જેવા વલખાં મારવાં પડે । જરે સિદ્ધ તેા દૂર રહો પણ માંકનો જોરાક તેા મનુષ્યનું સોઢી છે તેના કરવાથી જોત પણ ઘટુ નથી તેા પણ તેને જેટલાક નિર્દેશી મનુષ્યો તરત મારી નાખે છે પરંતુ જાપણે । તમને જીવતર જોવું વદાશુ છે તેવું જ તેને પણ છે. મારે જીવને જીવ તરીકે જાણી તેને જીવવા દેા નક્રિયર તમારી પણ તેજ દશા સમજ લેવી. પોતપોતાના કર્માનુસાર જીવ નીચ જેઠીને તેઓ પ્રાપ્ત થય છે પરંતુ જન્મવાને જોઈની જનાન્ના નથી એ નિશ્ચ સમજો.

૧૭ જીવને જીવ મન્દ તેા મિથ્યાત્વ

સહા કાઈની નિજી વ પાપાણની પીતસ જાઈ કામુની કે વચાઈની જીવન જોવી આકૃતિ જનાવે, તેને સાક્ષાત્ તદ્દશપ માને તે પણ મિથ્યાત્વ છે કારણ તે તેા નિજીપ મુર્તિ છે પણ જન્મની મુર્તિ જનાવી છે તેમને નજરે પણ દીઠા નથી તેા વચાઈ આકૃતિ કેમ જને ? જોઈ કહેસે—જાત્રામિત આકૃતિ જનાલી છે તેા તે પણ શી રીતે જની કહે ? તીર્થ કરેા ૧ ૮ ઉત્તમ બક્ષણ અને ૩૪ આતિશયારિથી અલ મુતિ દતા મુર્તિમાં તેા એક પણ સક્ષણ કે અતિશયનેા પતો જાતેા નથી. તીર્થ કરેા જિરા ત્તા તેની જોતરકે સેા સેા ચાઈમાં જોઈ પ્રકારનેા જીવત્વ થતેા નહિ જ્વારે મુર્તિને તોમ્નાર કે તેનાં ખરેખાં જોરનારને પણ તે ક્યુ કમ્તી નથી રાખયદ્દ જને કુખ્જનું નામ સ્વભાગતાં જ કુખ્જિનાં કાળ જયદી જર્તા હતાં આ ? તેમની મુર્તિનાં આજીવેા જોરખાનુ જનેક પ્રસન્નેા જને છે. એટલા મારે મુર્તિને મુર્તિ તરીકે માને તેા કષ્ટ દરકત નથી પણ સાક્ષાત્ જન્મવાન માને તેા તે મિથ્યાત્વ જ છે

૧૮ સન્મા નિને હુ મારાં મરે તેા મિથ્યાત્વ.

ગમન, ઘટન ચરિત્ર તપ ઘન શીક સતેા સરજતા દય, સત્વ ક્ષણેકે જ મુક્તિનેા માત્ર છે તેને કમ જપનેા સસારકરિનેા માત્ર કહે, જ્વા ઘનને કુખ્જનું કારણ જનાવે તે મિથ્યાત્વ જેટલાક કહે છે જીવને મતવામાં તેા એક દિ સનું જ પાપ જાને છે પણ જન્મવવાથી તે જેટલાં પાપ કરવે તે પાપનેા અધિકારી તેને જન્મવનારો થશે, જેમકે તેને જન્મ્યેા તેા તે પાપ ક જા વાન્નેા તેા તે જન્મવવા વાગા જ્વારે પાપ અધિકારી થાય છે । આવી કુખ્જિતેા જનાલી જમારા ક જેના હુખ્જમાંથી

* જિન પ્રતિમા જિન કારખી કહે તે મિથ્યાત્વ ;
સ્તિમાને સ્તિમા કહે, માટે કહે તે જટ

અનુક્રમણા રૂપ કલ્પવૃક્ષના અંકુરને ઉખેડી નાખે છે, કસાઈ સમાન કઠોર હૃદય બનાવી દે છે પણ તે તેમના સમક્ષ કાષ્ટ જીવ મારતો હોય, અગ્નિના કોઈ જીવ બળતો હોય, પાણીમાં ડૂબતો હોય તે પણ તે ખેડા ખેડા જોયા કરે છે, પણ તેને બચાવવાનો યત્ન કરતા નથી, અરે! કાષ્ટ બચાવતુ હોય તે તેને પાપી ઠરાવે છે! અફસોસ! આવા નિર્દયી મત પણ જૈન ધર્મમાં આ કાળે પ્રવર્તી રહ્યા છે અગર એમને પૂછવામાં આવે કે, ૧ શ્રી સુખદેવજીએ કલ્પવૃક્ષ નષ્ટ થવાથી જીવોને દુખી દેખી ત્રણ પ્રકારના કર્મોનો પ્રચાર કર્યો ૨ શ્રી શાંતિનાથ ભગવાન ગર્ભાશયમાં હતા તેમના પુણ્ય પ્રતાપે દેશમાં ફેલાયલો મહા- મારિનો ઉપદ્રવ નાશ પામ્યો અને શાંતિનો પ્રચાર થયો, જેથી ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રના ૧૮ મા અધ્યાયમાં “સંતિ સંતિકરે લોપ” અર્થાત્ લોકમાં શાંતિના કરવા વાળા શાંતિનાથ ભગવાન એ પ્રમાણે પ્રશ્ન સા છે. ૩ શ્રી અરિષ્ટનેમિ ભગવાને પાંજરામાં પૂરાયેલા જીવોને છેડાવી સારથિને ઈનામ આપ્યું તેની તારીફ ઉત્તરાધ્યયનના ૨૨મા અધ્યયનમાં છે— “સાણ્કોસો જિવ્વ હિઆ” અર્થાત્ અનુક પાલાવી જીવોનું હિત કર્યું જીવોને અંધનમુકત કર્યાં. ૪ શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાને લાકડામાં બળતો નાગ નાગણીને બચાવ્યાં તેની તારીફ કલ્પસૂત્રમાં ૭, ૫ શ્રી મહાવીર સ્વામીએ સાધુ અવસ્થામાં ગોશાળાને તેજેલેશ્યાથી બળતો બચાવ્યો. તીર્થંકર ભગવાન વિચરે છે તેમની ચારે તરફ રોગ, દુષ્કાળ, મનુષ્ય, પશુનો ઉપદ્રવ થતો નથી અને પ્રથમ થયેલ હોય તે દૂર થઈ જાય છે, અને શ્રી સમવાયાગ સૂત્રમાં તીર્થંકરનો અતિશય કલ્કો છે આવી રીતે ખુદ તીર્થંકરોએ પણ જીવોની રક્ષા કરી છે, તે શું તેઓને પણ અઠારે પાપ લાગી ગયા? પરંતુ જે પ્રમાણે આ લોકો ખુદ ભગવાન મહાવીરના અનુયાયી હોવા છતાં કહે છે કે “ગોશાળાને બચાવ્યો તે ભગવાનની ભૂલ થઈ” આવી રીતે તીર્થંકરો ઉપર પણ દોષારોપણ કરતા અચકાતા નથી વળી આવા ઉત્સુક પ્રરંપકને પૂછીએ કે, બાઈ! પાપી જીવો નરકમાં જાય છે ત્યાં તેમને વિશેષ પાપ કરવાનો પ્રસંગ પડતો નથી, પરંતુ તેમના તમારો ગુરુ ધર્મોપદેશ આપી ધર્માત્મા સાધુ શ્રાવક બનાવે તે તે ધર્મના પ્રતાપે દેવલોકમાં જશે અને દેવાગના સાથે કામભોગ ભોગવશે બીજા પણ અનેક પાયચરણ કરશે તે તેનું પણ પાપ જે ગુરુના ઉપદેશથી સાધુ શ્રાવક થઈ દેવલોકમાં ગયા હશે તે તમારા ગુરુજીને લાગવું જોઈએ ત્યારે કહેશે કે, “જે કરશે તે ભોગવશે” તે એવી જ રીતે સમજવું જોઈએ. કે કાષ્ટ ઘ્યાણી પુરુષે મરતા જીવને ઉપદેશથી કે દ્રવ્યાદિની મદદથી બચાવ્યો તે તેને અભયદાન આપવાનો લાભ પ્રાપ્ત થયો “દાણાણ સેહ્ઠ અમયપ્પયાણ” અર્થાત્ સર્વ દાનોમાં અભયદાન શ્રેષ્ઠ છે એમ શ્રી સૂયગડાગ સૂત્રના છઠ્ઠા અધ્યયનમાં ફરમાવ્યું છે બચેલો જીવ ભવિષ્યમાં જે પાપકર્મ કરશે તે તેના ફળ તે તે કરવા વાળો જ ભોગવશે વળી આ પ થવળા લોકો પોતાના પથના સાધુ સિવાય મીઝને દાન દેવામાં એકાંત પાપ બતાવે છે અને શ્રી ભગવતી સૂત્રનો પાઠ બનાવી ભોળા બાઈઓને દાન દેવાથી વચિત કરે છે, પરંતુ એ જ સ્થળે તેનો ખુલાસો જે પૂર્વાચાર્યોએ કર્યો છે તેને સ્વીકારતા નથી. રામપસેણી સૂત્રમાં શ્રી કેશીસ્વામીનો ઉપદેશ સાબળી પ્રદેશી રાજ્યએ દાનશાળા સ્થાપન કરી છે દશાશ્રુતસ્કંધમાં શ્રાવકની ૧૧મી પ્રતિમા બિદોપજીવો હોવાની વિધિ ભગવાને બતાવેલ છે. ઉવવાઇજી સૂત્રમાં અ બંડ સન્વાસીએ વૈક્રિય લખિંધના પ્રભાવથી નિત્યપ્રતિ ૧૦૦ ઘરે છઠ્ઠું

પારણ્ય ક્ષાંતી વર્ણન છે. આવા શાસ્ત્રમાં પ્રુષાસા હોવા છતાં પણ સાધુ જિવાલ જન્મને આપવામાં પાપ જતાવે તેને જૈન કેમ કહેવાય ? આવા ઉપદેશ સાંભળીને સન્મત્તને હોદ્દી ઉન્માર્ગે ન જઈએ. જને આ મિથ્યાત્વથી બાકમાને જવાવળે. જૈન ધર્મની શાખા પ્રજ્ઞાબાજોત્ત્ત્વ જેઓ શુદ્ધ ધર્મની મદદ વાળા છે તેને ઉ માર્ગમાં સમજાવવા અને તેની નીચ કરવાર યોજ્યા મિથ્યાત્વના દગ ઝોઝા કરે છે અને દુષ્ટતા મોટી થાય છે

૧૯ ઉ માગને સ માગે મદદે તો મિથ્યાત્વ.

પૃથિ પાર્થિવ છે કાલ જીવેલી ક્ષિ સા, પુષ્પ ફળ કુપાર્થિ † દેવાને ખર્ચાં વગ દવનાદિ કરવાં, દુર્નસનો સેવક તેમ જ આ કાર્યાના જોગ વૃત્ત નાટકક્રિ જે સદ્યાર પરિશ્રમવળા હેતુભૂત છે તેને તથા ઉપર જે પણ ઉ માગ રૂપ જતાઓ છે, તેને કર્મ દુષ્ટ કરવાનો મુક્તિનો માર્ગ મધ્યે તો મિથ્યાત્વ. આશ્રવના હેતુને અવરનો હેતુ માને તે ઉન્માર્ગ છે તેજ યાની આશ્રવન હેતુ પ્રાપ્ત થયે શુદ્ધ અખવસાયથી સવર નિજ્જારમાં જ્યાં પણ આશ્રવનો હેતુ તો આશ્રવનો હેતુ જ વજીલ.

૨૦ રૂપીને આરૂપી મધ્યે તો મિથ્યાત્વ.

વાલુકાપદિ કેટલાક આરૂપી રૂપી (સાકાર-મૂર્તિમન્ત) પદાર્થો છે પરંતુ જારીક અને પારણ્ય ક હોવાથી તે કૃષ્ટિજોગ્યર મધ ઠગ્યા નથી, તેવી જ રીતે કર્મપુદ્ગલ પણ આરૂપી રૂપી પુદ્ગલ છે તે કૃષ્ટિજોગ્યર ન થવાથી તેને આરૂપી કહે તો મિથ્યાત્વ.

૨૧ આરૂપીને રૂપી મધ્યે તો મિથ્યાત્વ.

ધર્માસ્તિશાપ્તિ જે આરૂપી છે તેને રૂપી માને તથા ધી સિક્ક બજવાન જવળે જવળે, આરસે, આરસે ધર્માસ્તિ મુલુક થન છે એમ શાસ્ત્રમાં ફરમાવ્યુ છે તેમને રક્તવજી આદિ માને અથવા પ્રથમ ધર્મવરને આરૂપી (નિરબ્જન નિરાકાર) કહીને પછી કહે કે ધર્મના કે બાકના રક્ષણથી ૨૪ અવતાર પારણ્ય કરે છે તેવી જ રીતે સિક્ક બજવાન આશૂત છે તેમની મૂર્તિ જ્યાંવે ધર્માસ્તિ આરૂપીને રૂપી કહે વ મિથ્યાત્વ જાણવું આકાશ આરૂપી છે છતાં તેમાંથી કળ વૃત્તન થાય છે એમ કહેવારને પણ મિથ્યાત્વ મધ્યે છે

૨૨ અવિનય મિથ્યાત્વ

ધી બિનેપ્વર બજવાનનાં તથા સદૃશ્યનાં વજનોને ઉત્થારે આશાનું હસ થન કરે બજવાને ભૂથી થયા એમ કહે સાધુ સાધરી માવક મદવિકા, સુલુવત યાનવ વ, વપરથી, ત્યાગી, વેશાગી ધર્માસ્તિ ઉત્તમ પુષ્કોમી નિ ઘ કરે કૃતપ્તી અને ઊગ્રવેષી અને તે અવિનય

† સૂખી (કોરી) નમરકાર—મનહર છે ક.

જાને યદાધિ નાથ. ૩૨૭ મરગ પીનેા કરે, કુષ જો યદાઉ દેવ વચ્છાી જુઠાર છે ॥
 ફૂ જો યદાધિ પ્રજો, જન તાર્કિ સમ જત પજ જો યદાધિ ધય, વજીકા ઉભર છે ॥
 રીપ જો યદાઉ નાથ ઠથમ વેદિક જરમ દેલ, પુષ જો યદાઉ વહી જ્ઞાનિા આકાર છે ॥
 એવ મિદાન તામે મરૂપી મુખ ધાર જા ૧૧ જો યદાઉ સહી તોવેગી જુઠાર છે ॥
 એવી એવી વજીને તે જાળી ટે ઘેષ કુઠવા થાવે મકારાજ જેરી, સૂખી નમરકાર છે ॥

ઉચ્ચાર કરે નહિ તથા પાને અપ્રમસ કરે તેો આશાતના, ૨૫ વિષ્ણુમહીણુ-વિનયભક્તિ સહિત ગદ્ય કરીપણે બણે તેો આશાતના, ૨૬ જ્યેષ્ઠીણુ-સ્વાખ્યાયકિ કરતી વખતે મન, વચન કથાના મેજોની અપણતા કરે તેો આશાતના, ૨૭ મોસહીણુ-હસ્ત દીર્ઘના ઘાત વચર ૨૫૯ ઉચ્ચાર વિના મોમે તેો આશાતના ૨૮ યુદ્ધિન્ના-વિનયવત, ભક્તિવત, છુદ્ધિવત, ધર્મપ્રદીપક ધ્યાનકિ સદ્ગુણાય કૃતને ગાન ન બણાવે તેો આશાતના, ૨૯ કુલુષ્ટિચ્છમ-અવિનીતપણે ગાન મહણુ કરે તથા અધિભાગી, અવિનયી ધર્મપ્રવસક, આગ્રાભય કરનારને ગાન બણાવે તેો આશાતના, ૩૦ અઠાસે ક્રમો સન્ન્યાસો-કલિક ઉત્કલસિકની સમજણુ વચર અઠાસે શાસ્ત્ર બણે બણાવે તેો આશાતના, ૩૧ કાસે ન ક્રમો સન્ન્યાસો-પ્રમાદવચ સ્વાખ્યાય કરવા મોજ સમને સ્વાખ્યાય કરે નહિ તેો આશાતના, ૩૨ અસન્ન્યાસો સન્ન્યાસ-અસ્વાખ્યાયના પ્રસંગમાં શાસ્ત્રી સ્વાખ્યાય કરે તેો આશાતના, અને ૩૩ સન્ન્યાસો ન સન્ન્યાસ-પ્રમાદને વચ પડી જનીત અસ્વાખ્યાય સ્હિત રશાનમાં અને મોજ કાલે સ્વાખ્યાય કરે નહિ તે આશાતના x આ પ્રમાણે ૩૩ આશાતના કહી છે તે આશાતના જાણીછુડીને કરે તેો મિથ્યાત્વ †

+ જ્યેષ્ઠ સાપને પામેણુ દુષ્ણ પણુ વવણુપે પરણુમે છે તેમ અમોજ અધિકતને આપેણુ ઉત્તમ ગાન પણુ મિથ્યાત્વની શકિ કરનાર નીવડે છે જો કે કોનકાર (નિવત્તિ)ને તેો ટીકાં કર પણુ ટાળી શકતા નથી તથાપિ વધા ઉપયોગ મોજામોજાવાતો ખ્યાલ તેો અવસ્થ રાખવે જોઈએ. અને મોજતાણુસાર ગાન જાપણુ જોઈએ.

x શાસ્ત્રી સ્વાખ્યાય સવ કુ ખનો નાસ કરનારી છે એણુ શાસ્ત્રી કથન છે મોડે સ્વપ્રાતના ધારકોએ નિત્ય મોડીપણી સ્વાખ્યાય કરવો જોઈએ.

✓ † નિન્દવ એ પ્રકારના છે—૧ પ્રવચન નિન્દવ અને ૨ નિદક નિદવ તેમાં જો પ્રવચન નિન્દક હોય છે તે તેો નવમોવેષક સધી જાય છે પણ નિદક નિન્દવ તેો કિસ્કિવોમાં ઉત્પન્ન થાય જ. અચવતીકમાં અમરિને નિમજ અરિતના પળનાર કહ્યા છે તથાપિ તેઓ કિસ્કિવોદેવ પણુ ઉપજાવે તેનું કારણ પણુ એ જ છે શાસ્ત્રમાં પ્રવચન નિન્દવવા કરતાં પણ નિદક નિન્દવન ખરાબ કહ્યા છે

દેહકો—આચારે બધો કહી નિદક નિન્દવ જણુ.

પ્રથમ અગ્રે શાપિરો, છે પહેલે યુગ્મણુ.

પ્રવચન નિન્દવ માત્ર પ્રવચનની ઉત્થાપના કરે છે પણ નિદક નિન્દવ તેો પ્રવચનની અને પ્રવચનના પ્રવક કવણગાંની ધર્માચાર્ય અગુવિંધ સમ એ સર્વની માયા કપ્પ સહિત નિદક કરે છે અને કહે છે કે હું જો કહુ છુ તે જ સ્વય છે શાસ્ત્ર તેો મોર્ષા છે શાસ્ત્રવચન મિથ્યા છે અને શોષક છુદ્ધિથી કરમો નિવૃંપ તે જ સાચો છે ધ્યાનકિ વચનો અર' સહિત ઉચ્ચારે છે યુક અરિંચી પણ વિમુખ થઈ ઉદ્ધવણુ કરે છે બિનામરણુ ઉદ્ધવેન કરવા જેવા પેતાનાં કુપકૃષોને પણ અનેક કહેણુઓદારા સુરૂત્ય જતાવે છે અને મોજાં પામર અગુષોને માત્ર અગુત કરવામાં મળ મણુ છે આવા નિદક નિદવ બિનશાસ્ત્રના યત્ન અને મદદમિથ્યાત્વની જાણવા મો ઉત્તરાજન યતના કદમાં અખવનમાં કહુ છે કે મુતગાંની કેવળગાંની ધર્માચાર્ય યરુદેવ અને અગુવિંધ સમ એટલાના અવણુ વાદ મોજાવાવાળા કિસ્કિવો દેવતા થાય છે અને તેવા વચને મખનારા અચવતી આમરથી જકાર અને

૨૪ અક્રિયા મિથ્યાત્વ

અક્રિયાવાદીની પેઠે તેઓ કહે છે કે-“આત્મા છે તે જ પરમાત્મા છે એટલે અક્રિય આત્માને પુણ્ય પાપની ક્રિયા લાગતી નથી જે પુણ્ય પાપના ભ્રમમાં પડી આત્માને દુખી કરે છે, અર્થાત્ જ્ઞાનપાન, ભોગવિલાસ. એશઆરામથી વંચિત રાખે છે, ભૂખ, તરસ, ટાઢ, ક્ષણચર્ચાદિ ધર્મનું પાલન કરી આત્માને દુખી કરે છે તે બધા નરકમાં પડશે!!” આવા મિથ્યા મતપ્રવૃત્તિને જ્ઞાની પુરુષો કહે છે કે, વાહરે ભાષા! તમે તો પરમાત્માને પણ

મિથ્યાત્વી જ હોય છે તેઓ ગમે તેટલા શુદ્ધ અને ઉત્કૃષ્ટ આચારનું પાલન કરે તો પણ તેમના કરતાં પાસત્યા-શિથિલાચારી લાખ દરજ્જે સારા છે પાસત્યા તો માત્ર ચારિત્રના જ વિરાધક હોય છે, પણ સમકિતના તો આરાધક હોય છે તેથી તેમનું આત્મકલ્યાણ શીઘ્ર થઈ જાય છે, જુઓ ગ્રાંતાસૂત્ર ખીજી શ્રુતરકંધમાં ભગવાન પાર્શ્વનાથની ૨૦૬ આર્યા પાસત્યા સ્તી, પરંતુ સમકિત શુદ્ધ રહેવાથી બધી દેવલોકમાં ગઈ અને મહાવિદેહમાં જન્મ લઈ મોક્ષમાં જશે બીજું કારણ એ પણ છે કે, પાસત્યાની શ્રદ્ધા પ્રરપણા શુદ્ધ હોય છે, પરંતુ ચારિત્ર મોહનીયના ઉદયથી સ્પર્શના શુદ્ધ થઈ શકતી નથી, આથી તે પોતાના આત્માનું અહિન કરે છે. પણ ખીજને ડૂબાવતો નથી અને નિદક તો ગુર્વાદિકથી અલગ થઈ પોતાનો અનિરાગો પંથ જ સ્થાપન કરે છે અને પોતાની પાછળ ખીજ પણ અનેક આત્માઓને ભવસાગરમાં ડૂબાડે છે. વળી પાસત્યા તો અનુકૂળ અવસર મળતાં નિશીય સૂત્રના કથનાનુસાર આલોવી, નિંદી, નિ શત્ય થઈને સુધરી પણ શકે છે કિંતુ કુમત પક્ષમાં બધાયેલા નિન્હવનું ટેકાણે આવવું સુધરવું અસંભવિત છે આ માટે શાસ્ત્રનું ફરમાન છેકે કોઈ ગુણ્યમાં ન્યૂતાધિ કહેશે તો તેના જ્ઞાનિ લાભ તેના પોતાના આત્માને જ થશે પરંતુ પારકી ખટપટમાં પડતાં જો કદાચ ડસાધુને કુસાધુ કે ગુણીને દુર્ગુણી માનવામાં આવી જશે તો આપણો આત્મા મિથ્યાત્વ પાજન કરી ભવસાગરમાં ગોથા ખાશે માટે કદાચિત્ કોઈનામાં દોષ છે એવું જાણવામાં માવી પણ જાય તો તેને દેખ્યું અણદેખ્યું, સાંભળ્યું અણસાંભળ્યું કરી દેવુ જુઓ ઇમગસૂત્ર શ્રુતરકંધ ૧ લે અધ્યાય ૧૩ ગાથા પમી-જે કૌઘને વશ થઈ કાણુને કાણો, મધિજાને આધિજો હિનાચારીને હિનાચારી ઇત્યાદિ જેવું દેખે તેવું કહેશે અને ઉપશમાવેલા પેશની ઉદીરણા કરશે તે જેવી રીતે અંધ મનુષ્ય હાથમાં લાકડી હોવા છતાં પણ રસ્તે જાતમાં પીડા પામે છે તેવી રીતે ચતુર્ગતિરૂપ સસારમાં દુ,ખો પામશે. જ્યારે દેખીએના દોષ ઇશવામા પણ આટલું પાપ બતાવ્યું છે તો પછી પોતાના આચાર્ય, ઉપાધ્યાય કે ગ્રાંતદંતા રીજના ગુણો ઝોળવી તેના અવગુણો ગાય તેની કેવી ગતિ સ્થિતિ યાય તેવા વિચાર કરી વિ. સપાવાયાગ સૂત્રના ૩૦ માં ઠાણાની ૨૪-૨૫ ગાથા જુઓ તેમાં કલ્યુ છે કે-“જે પાચાર્ય ઉપાધ્યાયે શાસ્ત્ર અથવ વિનયાદિની શિક્ષા આપી હોય તેમની જો કોઈ નિદા કરશે, મનાથો વિસુખ વતંશે, તેમનો સત્કાર સન્માન નહિ કરે તે મહામોહનિય કમ’ બાંધી ૭૦ ડાકોડ સાગરોપમ સુધી બોધિબીજ સમકિતની પ્રાપ્તિ નહિ કરી શકે, એટલા માટે સવ’ ધવના ભલા માટે સૂચના કરીએ છીએ કે અવિનય અને અશાતના મિથ્યાત્વને અતિ દુ.ખપ્રદ નથી આત્માને તેમનાથી બચાવજો.

નરકમાં ધીસી દીધા ! ! સગી, સીલ, અથર કસાઈ ઇત્યાદિ નીચ સ્ત્રીના અને નીચ
 કમ વાળા જ્ઞાતી દીધા ! ! પણ સાઈ ! આત્મરૂપ પરમાત્માને પેલવાવાળા કુખી કે
 દેખાત છે ? પરભવ તો દૂર રહો પરતુ જ્ઞા કલ્પમાં પણ નેજો આત્માને કાળમાં નથી
 રાખતા તેજો કુખી દેખાત છે નેજો અભક્ષ્ય-અપચ્ચનું ભક્ષણ કરનારા વાલ, પીવ,
 ક્ષાદિ અનેક ચામચી દેરાઈ પીમ પામે છે ચોરી કરનારા કારામકમાં ભય છે અને
 અભિચાર કરનારને, ચાંદી પ્રમેદ જાદિ ભય કર રાજ થાય છે નેને પરિશુભે તેજો
 સદી સદીને અઠાવે મરે છે સમાજમાં હડધુત થાય છે તુ આત્મા-પરમાત્માનાં જ્ઞા
 ભક્ષણ છે ? ભોંગા સોજો આત્માને જરમાત્મા તો કહે છે અને પાછા અન્ય છવેને દક્ષી
 જે પરમાત્માના રહેનું ભક્ષણ કરી ભય છે આવા પાખડી ભણાચારીઓ નરકમાં જઈ છે
 આત્માને કાળમાં રાખનારા નરકમાં જઈ ? જ્ઞાનો નિર્ણય દરેક ક્ષુદ્રાનેજો પેલાની
 સહવિવેક્યુદિદારા કરી સેવો કુખીથી આત્માને મચ્ચવૈ તેજ કુખી થશે નેજો ભૈરવ
 નામ ધરાવી કિનાનો નિષેધ કરે છે તેજો નિન્કર થવને પડીને મિથ્યાત્વ પામે છે અને નેજો
 ભૈરવર એકિયાવાદી છે તેજો યુદ્ધ પાપ ધર્મ કે કોઈ કિનાને માનતા નથી તેજો આર્થીક
 મત વાદી છે તેજો સર્વજ્ઞા નરિરિતક છે

૨૫ અજ્ઞાન મિથ્યાત્વ

જ્યાં મિથ્યાત્વ ત્યાં અજ્ઞાન નિવમ્મા હોય જ છે અર્થાત્ મિથ્યાત્વી અજ્ઞાની જ હોય
 છે મિથ્યાત્વમેહના ઉલ્લેખી તેને જુધુ વીપરીત ભાસે છે જ્ઞા કુદાયસપિષ્ઠી કાળમાં
 મિથ્યાત્વનું જોર ખૂબ વધી પડ્યું છે. અજ્ઞાન અને મોદના પ્રામભયથી સત્સામ વિરક
 અનેક મનમતાતરો પ્રવૃત્તી રજા છે. એટલું જ નહિ પણ પ્રકૃતિથીજો પ્રતિજ્ઞા એવા અનેક
 મન પ્રમસિત થાય છે અને થતા ભય છે જ્યાં જુઓ ત્યાં માનતી મારામરી છે. શોક કે
 વાહ્યજનુવ પ્રાપ્ત થયું કે તરત કુષુદિ દારા કુમુક્તિઓ ભયથી આત્મ પુરુષોના સિદ્ધિનાને
 ઉપવાની વચ્ચીના જ કનરથી મન.કલ્પિત પથની રચાવતા કરે છે મનમ્મામાં દુઃખાનેસા
 જોહોને નમે તે પ્રકારે લાનજમાં નાખી પેલાના જ્ઞાતી ને છે અને જમના નામની એક
 વાલ મન આ યો સિકાર એને છે વર્જન વગ પૂવે એક સ્વપથી યોહોને નત આપુ થયેલ
 છે, તેમની રહેણી તો જ્યાં કિ કુદા ગેતી છે પણ કરણી જ્યાં મુસપમાનના ધમ પ્રધાને
 છે તેજોએ કિ કુધમના મયોમાં દેરાઈ કરી નીન પ્રથેની રચના ઇરજામ મરકમને
 અનુમગતી કમી છે તેજો કહે છે કે વિષ્ણુના મ છે કચ્છાદિ ૧ અવતારોમાં કલમે
 અવતાર નિષ્કસરીને થયો તે મુસવમાન ધમ । ચોષા ખસિલા જ્યાં દતા એમણે
 કાથી વિષ્ણુનાથ નામ ધારણ કરી કાલિમ રૂપને મારી પછી અવતાર લીધા, તેમના પુત્ર
 દસન અને કુસેન થયા મુસા નમ કૃત વેરેત કિતામ તે મગ્ગેલ કાઉલ નખીકૃત જ જુધુ
 કિતામ તે વજુનેલ હસાલક અધારૂત અજ્ઞાન કિતામ તે કાપનેલ અને મહામહ
 પવજનરકૃત ક્રાન તે અથનેલ એ વચેરે મનમ્માન વાવો લખી છે અને કુનતરીક
 (પીરભ્યા નામે ગમ ધુનશનમાં છે) ને તીર્થધામ કમુ છે આ રનાને જ્ઞા પહમાત્મામાં
 નવા નવા મનો રચાવન કમી પાવના હોનમ્માની સાધના કવા । સોજો તત્ત્વર જન્ય
 છે. આવા તો જ્ઞાન અનેક મન વર્તમાનમાં પ્રચલિત છે આમ અજ્ઞાનવલ મિથ્યાત્વમાં

સેવા જીવેને જોઈ શ્રીજિનશાસનના અનુયાયીઓએ સાવધાન રહી દુર્લભતાથી પ્રાપ્ત થયેલ સમ્બંધ રત્નને સભાળી રાખવું જોઈએ

જેઓ જ્ઞાનનો નિર્ગેહ કરે છે અથવા જ્ઞાનાવરણીય કર્મ બંધના આશ્રવ સેવે છે તેમજ જ્ઞાનની અસાતના કરે છે તેઓને અજ્ઞાન મિથ્યાત્વ પર્યાય વાળા સમજવા —

ગાથા—સદસહવિસેસણાઓ, ભવહેઝ જહ્નચ્છિ ઓવલે માઓ ।

ગાણ ફલા માવાઓ મિચ્છાદિદ્વિસ્સ અળ્ણાણં ॥

અર્થ—સત્ અસતનો વિવેક ન હોય થી, સંસારના કારણરૂપ કર્મોનો બંધ જન્મનો તેમ રહેવાથી અને સત્ય જ્ઞાનના અભાવથી મિથ્યાદષ્ટિ જીવે અજ્ઞાની જ હોય છે. અજ્ઞાન-વાદીની પેઠે “ જાણે તેને તાણે ” ઇત્યાદિ કુદેતુવડે અજ્ઞાનની સ્થાપના કરી બે.ળા લેખાને સદ્જ્ઞાનની પ્રાપ્તિથી વચિત રાખે છે તેને અજ્ઞાન મિથ્યાત્વ કહેવું

ઉપર પ્રમાણે ૨૫ પ્રકારના મિથ્યાત્વનું સક્ષિપ્ત સ્વરૂપ વર્ણવ્યું

ગાથા—મિચ્છેઝ અળત દોસા, પયડા દિસતિ નચ્ચિ ગુણ લેસા ।

તહ વચિ ત ચેવ જીવા હો મોહધ નિસેવ તિ ॥ ૧ ॥ વૈરાગ્યશતક

અર્થ—મિથ્યાવર્મા કિચિન્માત્ર ગુણ નથી, પણ અનત દોષનું પ્રત્યક્ષ સ્થાન છે, તથાપિ મોહાધ બનેલા જીવો તેનું આચારણ કરે છે । ઈત સખેદાશ્ચર્ય ।

શાસ્ત્રોદ્ધારક બાલક્રમણ્યારી ઋષિ સપ્રદાયાચાર્ય સ્વ મુનિશ્રી અમોલખન્નક ધિજી

મહારાજ દ્વારા વિરચિત ‘ જ્ઞૈન તત્ત્વ પ્રકાશ ’ ગ્રંથના બીજા ખંડનું

મિથ્યાત્વ નામક ત્રીજું પ્રકરણ સમાપ્ત

ચારિત્રધર્મ.

શ્રી ઠાણાંગ સૂત્રના બીજા ક્ષણમાં કહે છે કે “ ધમ્મે દુવિહે પળ્ણતે તં જહ્ન સુયધમ્મ ચેવ ચરિત્તધમ્મ ચેવ ” અર્થાત્ ત્રયગ્ગ ભગવત શ્રી મહાવીર સ્વામીએ ધર્મ બે પ્રકારના કર્યા છે યથા—૧ સૂત્રધર્મ અને ૨ ચરિત્રધર્મ આ બે પ્રકારના ધર્મમાથી સૂત્રધર્મ અથવા સૂત્રધર્મનું અવિસ્તર વર્ણન તો આ બીજા ખંડના બીજા પ્રકરણમાં થઈ ગયું છે હવે ચારિત્રધર્મનું વર્ણન આગળના પ્રશ્નોમાં કરવામાં આવશે

સમ્યગ્જ્ઞાનપૂર્વક યોગ અને કપાયોની નિવૃત્તિ થવાથી જે સ્વસ્વરમણતા થાય તે સમ્યક્ચારિત્ર કહેવાય છે હિંસાદિ દાષોનો પરિહાર અને પ્રાણાતિપાન વિરમણ આદિ વ્રતનું પાલન તે પણ સમ્યક્ચારિત્ર કહેવાય જ્ઞાનસ્ય ફલ વિરતિઃ જ્ઞાનનું ફળ ચારિત્ર છે, ચારિત્ર, નરકાદિક ચાર ગતિમાથી આત્માને તારીને પચમગત મોક્ષમાં પહોચાડે છે ચારિત્રધર્મના ભગવાને બે પ્રકાર કહ્યા છે ૧ દેશથી ચારિત્ર અને ૨ સર્વથી ચારિત્ર તેમાં સર્વથી ચારિત્ર ધાન્ય કરવાવાળા તો સાધુ મુનિરાજ હોય છે તેમના અચારનું વર્ણન પ્રથમખંડના ત્રીજા, ચોથા, પાંચમા પ્રકરણમાં અગાઉ થઈ ગયું છે અને દેશથી ચારિત્ર તેના પણ બે પ્રકાર છે. ૧ સમ્યક્ત્વ અને ૨ દેશવિરતિ એ બંનેનું કથન આ બીજા

ખંડના ચોથા પાંચમા પ્રકરણમાં કરી તત્ત્વજ્ઞાન જુના 'અતિમશુદ્ધિ' પ્રકરણમાં મનુષ્ય જન્મની તથા સમક્તિ દેહવિરતિ અને સર્વવિરતિએ આનુષ્ઠાને ગતે કેવી રીતે શુદ્ધિ કરવી તેનું વર્ણન કરી આ પ્રથમ સમાપ્ત કરીશું. મિથ્યાત્વનો અમૂળ્યો નાશ થવાથી જ સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થાય છે એટલા માટે ૨૫ પ્રકારનાં મિથ્યાત્વનું વિચારન વર્ણન ત્રીજા પ્રકરણમાં આપણે ગુણુ છે હવે આ ચોથા પ્રકરણમાં સમ્યક્ત્વ અથવા સમક્તિનું જ્ઞાન કરીએ છીએ.

પ્રકરણ ચોથું

સમ્યક્ત્વ

ગાથા—નતિય ચરિત્ત સમ્મત્તવિહૂણ વંસજે ઠ માર્યવ્વ ।

સમ્મત્તવદિત્તાદ, છુગલ પુણ્ણ વ સમ્મત્ત ।

ઉત્તરાખ્ખન ૧૮ ચા ૨૬

અર્થ—જે છવોને અમ્યત્વની પ્રાપ્તિ થઇ નથી તેમને આરિત્રખંમની પ્રાપ્તિ થતી નથી જેમને સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ થઇ છે તેમનામાં આરિત્રખમની અજ્ઞાતા જન્મવતી અર્થાત્ હોય અને ન પણ હોય. સમક્તિ આરિત્રની સાથે પણ રહે છે અને પહેલાં રહે છે.

સમક્તિ વિનાના આરિત્રથી અકામ નિર્જરા થતી નથી તેથી સમક્તિ વિનાની કરણી મોક્ષ માટે એકમા વિનાની મીઠાં જેવી નિરર્થક કહી છે પરંતુ સમક્તિની પ્રાપ્તિ થતાં જન્મ નથા આઆરિત્રક યુક્તો કમલ. પ્રાપ્ત થતાં જન્મ છે.

ગાથા—નાહ સખિસ્સ નાજ, નાખેજ વિપ્પા ન હ્હુતિ ચરજગુણા ।

મગુમિસ્સ નતિય મોક્ખો, નતિય ધમોક્ખસ્સ મિખ્ખાણ્ણ ।

અર્થ—સમ્યક્ત્વ ન વિના સમ્યક્ યાનની પ્રાપ્તિ થતી નથી અને યાન વિના આરિત્રના યુક્તો પ્રવૃત્ત થતા નથી આરિત્રના યુક્તની પ્રાપ્તિ વિના કમજબથી છૂટકારો નથી અને કમોનો નાશ થવા વિના મોક્ષની પ્રાપ્તિ થતી નથી. અર્થાત્ સમક્તિથી યાનની પ્રાપ્તિ થાય છે સમક્તિ થવા પહેલાં જેટલું યાન હોય છે તે મિથ્યાયાન કહેવાય છે અને સમક્તિ થતાં જ તે મિથ્યાયાન સમ્યક્યાન બની જાય છે. સમ્યક્યાન વિના અક્રિયા અક્રિય મત અને પિચવિશુદ્ધિ અક્રિય યુક્ત ઉત્પન્ન થતાં નથી. આત્મવિકાસના કમનો વિચાર કરતાં ત્યારથી જ આત્મોન્નતિનું મુળ સમક્તિ છે. સમક્તિની પ્રાપ્તિને ઉપાય અને તેનું સ્વરૂપ શ્રી ઉત્તરાખ્ખન સુત્રના ૨૮ માં અખ્ખનમાં ત્રીયે પ્રમણ્ણે જતાવેશ છે.

ગાથા—તહિયાજ્જ ત્થુ માલાજ્જ સમ્માણે ડયપસણ્ણ ।

માખેણ સહ્હંતસ્સ સમ્મત્તં ત વિયાહિર્યં । ૨૫ ।

અર્થ—નથાત્થ (વાસ્તવિક) ભાવોના અસ્તિત્વનો ઉપદેશ દેવો અને શુદ્ધ આપથી તેના ઉપર મહા શાખવી તેનું નામ અમ્યક્ત્વ જે પ્રથમ જેવા સ્વરૂપે છે તેને તેવા જ સ્વરૂપે અજ્ઞે, સરપે, પ્રપે તે સમક્તિ કહેવાય. સમક્તિની પ્રાપ્તિને પ્રથમે થાય છે.

તન્નિસર્ગાદધિગમાદ્વા । તત્ત્વાર્થસૂત્ર અ. ૧ સ્. ૩

અર્થ:- તે (સમ્યગ્દર્શન) ૧ નિસર્ગથી એટલે સ્વભાવથી અને ૨ અધિગમથી એટલે ગુર્વાદિકના ઉપદેશથી એ જે પ્રકારે થાય છે તેમાં નિશ્ચયમાં તેા અનંતાનુબંધી ચતુષ્ક અને દર્શનમોહની ત્રણ પ્રકૃતિ એ સાત પ્રકૃતિના ક્ષય, ઉપશમ કે ક્ષયોપશમ ધવાથી ક્ષાયિક ઉપશમ કે ક્ષયોપશમ સમકિતની પ્રાપ્તિ થાય છે તેથી મતિ શ્રુત કે ભાતરમરણ્ય જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય તથા તીર્થ ઝરના કે સદ્ગુરુના ઉપદેશથી જડ ચેતનના ભેદવિજ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરી જવાજીવ, ધર્માધર્મ વગેરેના યથાતથ્ય-તાદર્ય સ્વરૂપને જાણીને તેવું જ શ્રદ્ધાન કરે-પ્રતીતિ કરે તેને સમકિતી કહેવેા 'લબ્ધિસાર' નામક ગ્રંથમાં મિથ્યાત્વી જીવને સમકિત પ્રાપ્ત થવાનું વિવાનું નીચે પ્રમાણે દર્શાવ્યું છે

સંજી, પર્યાપ્ત, મદકપાયી, ભવ્ય, ગુણદોષના વિચારવાળો સાકારોપયોગી (જ્ઞાની), જન્યત અવરચાવાળો એટલે ગુણવાળો જે જીવ હોય તે જ સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત કરી શકે છે સમકિત પ્રાપ્ત કરવાવાળાને પાચ લબ્ધિ હોય છે, ૧ ક્ષયોપશમ લબ્ધિ, ૨ વિશુદ્ધ લબ્ધિ, ૩ દેશના લબ્ધિ, ૪ પ્રયોગ લબ્ધિ અને ૫ પ્રકરણ્ય લબ્ધિ હવે આ પાંચે લબ્ધિનું સ્વરૂપ કહે છે ૧ અનંત સસારમાં પરિભ્રમણ કરતાં કોઈ વખતે કોઈ આત્માને એવો યોગ બને કે, ગાનવરણીય આદિ આઠે કર્મોની સર્વ અપ્રશરત (ખૂરી) પ્રકૃતિઓના અનુભાગ (રસ) ને સમયે સમયે અનતગુણ્ય ઘટાડતા ઘટાડતા ક્રમશઃ ઉપર આવે છે ત્યારે ક્ષયોપશમ લબ્ધિ પ્રાપ્ત થાય છે. ૨ આ ક્ષયોપશમ લબ્ધિના પ્રતાપથી અશુભ કર્મના રસોદય ઘટે છે તેથી સકિલષ્ટ પરિણામની હાનિ અને વિશુદ્ધ પરિણામની વૃદ્ધિ થવાથી જીવને સાતાવેદનીયાદિ શુભ કર્મ-પ્રકૃતિઓનો બંધ કરવાવાળા ધર્માનુરાગરૂપ શુભ પરિણામોની પ્રાપ્તિ થાય છે તે વિશુદ્ધ લબ્ધિ. ૩ આ વિશુદ્ધ લબ્ધિના પ્રભાવથી આચાર્યાદિનાં દર્શન કરવાની અને વાણી શ્રવણનો આભિજ્ઞાપા જન્યત થાય અને સત્સમાગમ ડરી ષડ્ભવ્ય, નવતત્ત્વ દત્યાદિને જ્ઞાતા બને તે દેશના લબ્ધિ ૪ ઉપર્યુક્ત ત્રણ લબ્ધિ પામેલો જીવ સમય સમય વિશુદ્ધતાની વૃદ્ધિ કરતો આયુષ્ય સિવાયના સાતે કર્મોની સ્થિતિ એક કોડકોડ સાગરથી કમી કરે, ધાતિકર્મનો અનુભાગ (રસ) જે પર્વત સમાન કઠણ્ય હતો તેને જાણ તથા લતા સમાન રાખે અને અધાતિકર્મનો અનુભાગ હળાહળ વિપ રૂપ હતો તેને લીબડા તથા કંજી સમાન રાખવાની યોગ્યતાને પામે તે પ્રયોગ લબ્ધિ (આ લબ્ધિ ભવ્ય તથા અભવ્ય બંનેને સામાન્ય હોય છે) ૫ આ પ્રયોગ લબ્ધિના પ્રથમ સમયથી માડીને પૂર્વોક્ત એક કોડકોડી સાગરોપમર્મા કષ્ટક કમ સ્થિતિ રાખી હતી તેને (આયુષ્ય સિવાયના બીજાં કર્મોની સ્થિતિને) પદ્મોપમના અસખ્યાતમા ભાગ જેટલી કમી કરે (દીગંબર મત પ્રમાણે ૭૦૦ તથા ૮૦૦ સાગરોપમ કમતી યષ્ઠ ભય) ત્યારે પાંચમી કરણ્ય લબ્ધિ પ્રાપ્ત થાય છે (આ લબ્ધિ ભવ્ય જીવને જ હોય છે) અહિ ત્રણ કરણ્ય કરે છે-૧ અધ પ્રવૃત્તિ કરણ્ય, ૨ અપૂર્વ કરણ્ય, અને ૩ અનિવૃત્તિ કરણ્ય (કરણ્ય કપાયની મદતાને કહે છે) આ ત્રણ કરણ્યા અનિવૃત્તિ કરણ્યનો કાળ તેા ફક્ત અતમુહૂર્તનો જ છે તેનાથી અસખ્યાત ગુણો કાળ અપૂર્વકરણ્યનો છે અને તેનાથી સંખ્યાત ગુણો કાળ અધ પ્રવૃત્તિ કરણ્યનો છે તે કાળ પશુ અતમુહૂર્તનો જ જાણવો (અતમુહૂર્તના ચણ્ય અસખ્યાતા-બેદ છે) આ કરણ્યલબ્ધિને પ્રાપ્ત થયેલા ત્રણે કાળવર્તી

બને છેવેલા કરણની વિશુદ્ધતા રૂપ પરિણામ તો બસખ્યાતા લોકપ્રમાણુ થાય છે. તે પરિણામ બંધપ્રકાર કરણના નેટલા સમય છે તે પ્રત્યેક સમયમાં જલિ પામે છે કાંઈ વખતે નીચેના પરિણામોની વિશુદ્ધતવાળા ઉપરના પરિણામોની વિશુદ્ધતામાં મળી જાય છે તેથી તેને બંધપ્રકારિક જુ હો છે આ કરણમાં ૪ આવરણક હોય છે—૧ પ્રતિસમય જનતચુલ્લી વિશુદ્ધતાની જલિ ૨ પૂર્વાકત રિચિતિન ધર્મો બનુકમે ધટવો ૩વો રિચિતિન ધ, ૩ સાતા વેદનીય આદિ ડચરત (સરી) કમ્પ્ર નિચ્છેનો સમયે સમયે જલિ પામતો જેલ્લ, આક સાકર બને અમૃત સમાન મોઠાણવધીયો રસ અર્થાત્ જનુભાજ નધ બને ૪ બસખ્યાતાવેદનીય આદિ બચરત કમ્પ્ર ડટીતએ એ જનતચુલ્લ ધટવો નીચ કાંઈ સમય બંધુ સાજ ન ધ આ ૪ આ રુક થાય છે આ બંધ પ્રકારિકકરણના જનતચુલ્લની કાળ પૂર્ણ થયા જાક ન જુ અપ્વ કરણ કરે છે તેમાં ધણા છેવેતી અપેક્ષાએ તો લોકથી બસખ્યાત ચુલ્લી પરિણામની ધા હોય ૫ પરત્વ એક છેવેતી અપેક્ષાએ અતમુકુતના સમય નેટલા પરિણામ હોય છે કમયે સમયે પરિણામોની વિશુદ્ધતા વધતી જાય છે પ્રથમ સમય કરતાં બીજે સમયે પરિણામોની વિશુદ્ધતા બસખ્યાતચુલ્લી અધિક હોય છે એમ કમણ જલિ પામતા પરિણામોનું અપૂર્વપણુ આ કરણમાં હોવાથી તેને અપૂર્વકરણ કહે છે આ કરણમાં પ્રવતવો આદ્યા મિથ્યાતવમોહને મિથ મોહનીયપણે પરિણામની પછી સમ્યક્તવ મોહનીયમાં પરિણામથી દે છે અઢી પણુ ૪ આવરણક હોય છે—૧ ચુલ્લકેણિ, ૨ ચુલ્લ સકમણુ ૩ રિચિતિન ૪ જ જનુભાજ ખડ. તેમાં પૂર્વે નધિલા બને સવામાં રહેલા કમ્પ્રુજનસ દ્રવ્યની ઉદીરણા કરી પક્રિતજ ધ સમયે સમયે બસખ્યાત ચુલ્લી નિતરા કરે ચુલ્લ એણિ, ૨ સમયે સમયે જવામાં રહેલાં કમ્પ્ર પ્રકૃતિનાં પરમાણુએને પચાવ્યો દે સકમણુ (સજ્જતીય એક જોક મઢી જન્ય જોદપ થવું તે) કરે તે ચુલ્લ સકમણુ ૩ સવામાં રહેલી પ્રકૃતિઓમાંથી અશુભ પ્રકૃતિઓની રિચિતિ કમ્પ્ર કરવી તે રિચિતિન ૪ બને ૪ પદ્ધતની જવામાં રહેલી અશુભ પ્રકૃતિને જનુભાજ કમ કરે તે જનુભાજ ખડ આ નાર કામ્પ્ર અપૂર્વકરણમાં અવરણ થાય છે આ પ્રમાણે સમયે સમયે અશુભ કમ પ્રકૃતિને જનુભાજ જનતચુલ્લા કમ્પ્ર થાય છે બને શુભ કમ્પ્ર પ્રકૃતિને જનુભાજ જનત જન ત ચુલ્લ જલિ પામે છે આન અનિચ્છિકરણના અર્થિય સમયમાં જન મોહનાય બને જનતચુલ્લ ધી ચુલ્લક એ સાવ પ્રકૃતિનાં પ્રકૃતિ રિચિતિ જનુભાજ બને પ્રદેશબંધને ઉલ્લ થવાની મોચ્ચતા નધ થવાથી તે ઉપચમ રૂપે રહે છે ત્યારે આદ્યા મિથ્યાપ્રકૃતિ તત્ત્વાધિનુ મહાન યથાતથ્ય કરવો થો સમ્યક્જન પ્રાપ્ત કરી ઉપચમ સમ્બંધિત બની જાય છે પાઠકમણુ આ જનને જતા દીપદ્રવ્યથી વિચાર કરને કે આ સવામાં આદ્યાને સમ્બંધિતના બાલ પ્રાપ્ત થવો કેટલો દુષળ છે ।

સર્વેશ.

અવરિચિતિ નિકક હોય કમ નધ મક દોષ પ્રકરે ડગલ નિજ જ્ઞાનથી કહો ।
 દિતો દર્યાવ દેધ (વનનો બધવ દેધ ઉપર બકર યન કીતિય કે ચહો ।
 સુચિતિ નવસ દોષ કુચનો નાચ દોષ બને ઉલ્લા શાકાન્દરે કમ્પ્ર કહે ।
 સુખ જરાર દેધ દોષ દુખ કરે દોષ યા તે જુખુષક દે, સમ્યક્તવ સુલક યે ।

પછી તેને વમન થયું વમન કરતી વખતે થોડો સ્વાદ રહી જાય છે તે સમાન સાસ્વાદન. જેવી રીતે થયેલો નાદ પ્રથમ મહેર મહીર હોય પછી રજુઓ રહી જાય છે મહેર મહીર સમાન સમક્ષિત અને રજુઓ રહી અથો તે સમાન સાસ્વાદન. જેમ પંદનો રસકર અથ સમખર્મા નષ્ઠ થાય છે તેવી રીતે સાસ્વાદન સમક્ષિત પણ ઉત્કૃષ્ટ ૬ આપ્તિકા અને ૭ સખ્ય નાદ નષ્ઠ થાય છે અને તે છવ મિથ્યાત્વની બની જાય છે આ સમક્ષિતની પ્રકૃતિ જન્ય એક વાર ઉત્કૃષ્ટ ખીચ વાર થાય છે

૩ ક્ષોપણમ સમ્ભવ—ઉપણમ સમક્ષિતનો કળ પુરો અથો, વિશુદ્ધ અથોલા મિથ્યાત્વના વૃદ્ધવગના નિમિત્તથી જે જ્ઞાન ઉપજે તે ક્ષોપણમ સમક્ષિત ૭ પ્રકૃતિઓમાંથી જનતાનુંખી અનુભવ અને મિથ્યાત્વ મેહનીય અને મિથ મેહનીય એને મેહનીય, એ ૭ પ્રકૃતિઓને પ્રદેશજન થઈ ખપી જાય, મદ ઉભયથી સમક્ષિત નાશ થયું નથી પાણીથી જુઝાવેલ અગ્નિનો પેટ ક્ષય કરે અને અનુભવ પ્રકૃતિઓ ઉપણમમાં રહે તથી ક્ષોપણમ પ્રભાવ રહે તથા સમક્ષિત મેહનીય ક્ષિતિ અગ્નિની પેટ કષ્ટક ઉપજમાવે અને કષ્ટક ઉદ્ભવમાં રહે અથવા એક સમક્ષિત મેહનીયની પ્રકૃતિને કષ્ટક ઉપજમાવે અને જાકીનો ૭ પ્રકૃતિઓનો ક્ષય કરે ક્ષોપણમ સમક્ષિતના પક્ષા વિજય થાય છે પૂર્વોક્ત ૭ પ્રકૃતિમાંથી ચારનો ક્ષય કરે. જે નો ઉપણમ કરે અને જે એક પ્રકૃતિનો સત્તામાં રજુ છે તેને વેદે અથવા ખીચનો ક્ષય કરે એકનો ઉપણમ કરે અને એકને વેદે સમક્ષિતથી સમખર્માન વિશિષ્ટ નિમજ અને છે આ સમક્ષિત છવને અસખ્યત્વવાર આવે છે તેની સ્થિતિ ૪ અત્યુક્તની ૭ ૬૬ સાગર અને ત્રણકોક પૂર્વ અધિક આ સમક્ષિતમાં ઠંડાદી રોય ઉત્પન્ન થાય છે પણ તરતજ ખુલાસો કરીને રોયનું નિવારણ થાય છે એટલે સમક્ષિત અશુ રહે છે

૪ વેદક સમ્ભવ—ક્ષોપણમ સમક્ષિતથી જ્ઞાનજ વખર્તા અને ક્ષાનિક સમ્ભવ પ્રાપ્ત થતાં પહેલાં ક્ષેત્ર એક સમખ વેદક સમક્ષિતની પ્રકૃતિ થાય છે ક્ષોપણમ સમક્ષિતની સમક્ષિત મેહનીયો ઉદ્દેશો ક્ષિરસો જે સમયે વેદીને ખપાવ્યા તે સમયે વેદક સમક્ષિત હોય આ સમક્ષિત છવને એકજ વાર આવે છે કારણ કે તેને પામેસો છવ તરફથી અને અવસ્થ ક્ષાનિક સમ્ભવ પ્રાપ્ત કરે છે વેદક સમક્ષિતની સ્થિતિ માત્ર એક સમખની જ છે.

૫ ક્ષાનિક સમ્ભવ—વેદક સમક્ષિત બીજા સમખર્મા નિષ્ઠે ક્ષાનિક સમ્ભવ પ્રાપ્ત કરે છે ઉપજુક્ત સાથે પ્રકૃતિઓને પાણીથી જુઝાવેલા અગ્નિની પેટે સ્વ થા ક્ષય કર્યા પછી પ્રાપ્ત થાય છે આ સમક્ષિત અભ્ય પછી જગુ નથી ક્ષાનિક સમ્ભવથી ઉત્કૃષ્ટ ત્રીજે જાવે મેહો જાય છે.

નોંધ.—
 (૧) જનતાનુંખીનો ચોક અને ત્રણે મેહનીયનો ખુલાસો નીચે પ્રમાણે છે—જનતા કળથી જેનું જ જન જાતબની સાથે ચાલી રહ્યું છે તેવા કીષ, મન, માથા અને લેહનના ત્રીજ ઉદ્ભવને જનતાનુંખી ચોક કહે છે. આ ચોકકીને ૬૨ કર્યા વિના ત્રિધ્યાત્વમેહનીય મિથ મેહનીય અને સમક્ષિતમેહનીયનું જગ મદ પશુ નથી અર્થાત્ તેનો ક્ષય, ઉપણમ કે ક્ષોપણમ થવો નથી હવે મેહનીય કર્મના જે રહ્યો છે—૧ ઉપનમેહનીય, ૨ અક્ષિતમેહનીય ૫પાઈ મદને દક્ષન કહે છે. તે ક્ષનને જે મેહકિત કરે (વિકૃત કરે) તે ઉપનમેહનીય. અને

ચરિત્ર પ્રાપ્ત કરવામા કે પાળવામા જીવને મુગ્ધ બતાવે તે ચરિત્ર મોહનીય કર્મના ફળ સ્વપ્ન હોવાથી જીવ મિથ્યાદષ્ટિ થાય છે, આ વખતે તે મિથ્યાત્વની વર્ગણા કષ્ટક સત્તામાં રહે અને કષ્ટક ઉદ્ધર્મા આવે તે ગુદ દેવ. ગુરુ અને ધર્મની પિછાણ થવા દે નહિ તેથી જીવ તેનાથી વિમુખ રહે તે મિથ્યાત્વ મોહનીય મિથ્ર મોહનીયનું સ્વરૂપ મિથ્ર સમકિતના જેવું જાણવું અને સમકિત મોહનીય તે ક્ષાયિક સમકિતનું ઠાંકણ છે, તેનાથી સમકિત ગુણુની પૂર્ણ ધાત તો ન થાય પણ તેમાં ચન, મન અને અગાઠ દોષ ઉત્પન્ન થાય છે મિથ્યાત્વી જીવોની આ મોહનીય હોતી નથી, પરંતુ ક્ષયોપશમ સમકિતને હોય છે તેની ઉપસ્થિતિમાં સમકિત મલિન રહે છે, કેમકે તે શંકાદિ દોષયુક્ત હોય છે જેમ કોઈ વૃદ્ધ પુરૂષના હાથમાં વાકડી હોય તે મન્યૂન પકડી પણ ન શકે તેમ છોડી પણ શકે નહિ તેવી જ રીતે તેને પણ ભગવતીસૂત્રમાં કલા પ્રમાણે ચન, મન, અગાઠ દોષ ઉત્પન્ન થાય છે તેથી પરિણામોમાં નરમડ રહે છે કેટલાક જોળા જીવો દેવ, ગુરુ, ધર્મ પર અનુરાગ કરવો તેને સમકિત મોહનીય કહે છે, પણ આ કથન બરાબર નથી કારણકે દેવ, ગુરુ ધર્મ ઉપર અનુરાગ તો આહમા, ગુણુ સ્થાન સુ'ની હોય એમ કેટલાકનું માનવું છે પણ આ કથન અપેક્ષાવાળું સમજવું. ત્રી મહાવીરપ્રભુના ઉપર ગૌતમ સ્વામીનો અનુરાગ હતો તેમ શાવકોના ગુણુમાં પણ કંચુ છે કે 'પેમાણુરાગરતા' માટે આવા પ્રશસ્ત રાગને સમકિત મોહનીય ન કહેવાય. સમકિતી જીવ લોકિક દેવગુરુને ધર્મશુદ્ધિએ કે સ્વાર્થ સાધન માટે કશ્ચિ માનતા નથી, પરંતુ લોકોત્તર દેવ, ગુરુ, ધર્મની ઉપાસના સ્વાર્થ સાધવાની શુદ્ધિએ કરે તો સમકિત મોહનીય રૂપીમગ વધે આવી ભ્રમણા ક્ષાયિક સમકિતીને કદી હોતી નથી, તે તો સ્વટૃતકર્મનો જ બધો દોષ અથવા ગુણુ માને છે

(૨) ઉ પ્રકૃતિના ક્ષયોપશમાદિવડે સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્તિ તો થઈ ગઈ હોય, પરંતુ અંબડ સંન્યાસી તથા મરિચીની પેઠે વેપપરિવર્તન કયું ન હોય છતાં ભાવથી તો તે સમકિત છે, પરંતુ વ્યવહારમાં મિથ્યાત્વી વેગે હોવાથી તેને કેટલાક મિથ્યાત્વ સમકિત કહે છે. પણ ખરી રીતે ભાવ સમકિતના હોવાથી તેઓ સમકિતી છે.

(૩) અભવ્ય જીવ સત્સંગના પ્રસંગથી, પૌહગલિક સુખ તથા માન પ્રતિષ્ઠા પ્રાપ્ત કરવાનો અભિલાષાએ શ્રાવક તથા સાધુનાં વ્રત આચરે, વેપ પણ ધારણુ કરે અને વિશુદ્ધ પ્રકારે પાવન પણ કરે. નવ પૂર્વ સુધી જ્ઞાન પણ પ્રાપ્ત કરી લે છે, પરંતુ અભવ્યપણાના સ્વભાવને લીધે દર્શન મોહનીયની પ્રકૃતિઓનાં ક્ષયોપશમાદિ ચર્તા નથી તેથી તેઓ વ્યવહારમાં સમકિતી નજર આવવા છતાં નિશ્ચયમા મિથ્યાત્વી હોય છે તેને પણ કેટલાક મિથ્યાત્વ સમકિત કહે છે પણ આ દોષક સમકિત કહેવાય છે તેઓ ભાવથી મિથ્યાત્વી હોવાથી મિથ્યાત્વી જ છે.

(૪) મિથ્યાત્વ ગુણુસ્થાનક x (મિથ્યાત્વને પણ ગુણુનું સ્થાનક) ગણુલું છે. સ સાર-સ્થિત અનત જીવો મિથ્યાત્વ સ્થાનમાં જ રહેલા છે તેઓ ત્યાં રહ્યા ચકા પણ અકામ નિજંરા દારા કર્મોંશ ક્ષય કરે છે, ત્યારે જ ઉપર ચડે છે. જૈન ધર્મની દ્રવ્ય કરણી કરી ૬૯ કોડાકોડ સાંખર જેટલી કર્મોં સ્થિતિ મિથ્યાત્વમાજ ખપાડવી પડે છે આત્માને સમ્યક્ત્વાભિમુખ કરવાનો

x શાસ્ત્રમાં ગુણુદાણુને જીવદાણુ કહ્યાં છે.

મુલ્ય આ સ્થાનમાંજ ઉત્પન્ન થતો હોવાથી મિથ્યાત્વ પ્રચરવાનું કહેવાય છે કેમકે નેત્રમનવત્તા એક જાતને પણ પૂર્ણ વસ્તુ માને છે અને અવહાર નક્વાળા અવહારને તથા રૂપને માને છે આ અપેક્ષાએ આ પ્રચરવાનું કહેવાય છે

(૫) મિથ્ય સમ્બંધવ-મિથ્યાત્વ મોહનીયનાં જ્ઞાતિય ભોક્તવતા ભોક્તવતાં મોહાં અવશ્ય રહ્યાં તે વખતે શુદ્ધ રેવ, શુદ્ધ ગુણ અને શુદ્ધ ધર્મ એ ત્રણ તત્ત્વ પ્રતિ રોપકાલ પણ નહિ તેમ તેની આસ્થા પણ નહિ, તેવીજ રીતે કુદેવ કુમુદ કુધર્મ પ્રતિ અતરવર્ષા અનુરાગ પણ નહિ અને તેને જૂડાં (અહિતકર) પણ જાણે નહિ, કારણ કે તેને એ જાનેની સખબલ્ય કે પરીક્ષા કરવાની વિવેકબુદ્ધિ પ્રક્ટી નથી તેને મિથ્ય મોહનીય પ્રચરવાનું કહેવું ઠામલા તરીકે શીખ કર્યાં છોડાઈ અને ખટાઈ જાનેનું મિથ્ય હોય છે ઠામડોણ ચિત્તયુક્ત અતમુદંત પવૈત રહે છે જ્ઞાત-જ્ઞેમ પ્રાન કાથે ત્રિવિલસની મિથ્યતા (સંખ્યા) પ્રકાશને વધારતી જતી પૂર્ણ પ્રકાશમય જ્ઞાતી જાય છે તે જ પ્રમાણે નિકટભવતી જાય જીવનું મિથ્ય પ્રચરવાનું તે જીવને શુદ્ધ સમકેતવત જતાવી દે છે જ્ઞેમ સંખ્યાકાળની રત્રિવિલસની મિથ્યતા પૂર્ણ અધકારમય જ્ઞાતી જાય છે તેવી જ રીતે જ્ઞેમનો મોક્ષ દૂર છે તેવા જાય જીવેનું મિથ્ય પ્રચરવાનું તેને પુનઃ મિથ્યાત્વમાં પહચી જાય છે નીચું જ્ઞાત-અર જહાર સાધુ મહાપુત્રનું જાગમન થયું સાંજી તેને વદન કરવાની અશિલાવએ કેઈ મનુષ્ય ત્યાં ગયો પણ સાધુજી તો મળ્યાં નહિ, એટલે જાવા જોગી જે મળ્યા તેમને વદન નમન કરી સુસાધુનાં ઘન નેઠણુ ફળ તેમાં મળી લીધું આ લક્ષણ ને કેટલાક મિથ્ય સમક્રિતનું કહે છે આ મિથ્યત્વ જીવને ૧ જવમાં ઉત્પ્લેષ ૬ વખત પ્રાપ્ત થઈ શકે છે જ્ઞાતિ સમક્રિતનાં ખરા જાય ન હોવાથી મિથ્ય પ્રચરવાનવધો સમક્રિતી કહેવાય નહિ

કીલાભાવ અને રૂમીની અપેક્ષાએ ઝીજી રીને સમક્રિતના પાચ પ્રકાર

૧ કારક-સમક્રિત પાંચમા ડગા અને સાનમ પ્રચરવાનવતી જાયક અને સાધુજીમાં આ સમક્રિત હોય છે આ સમક્રિતવાળા મનુષ્યો અલ્પવત તથા મહાવતનું અતિચાર રહિત શુદ્ધ પાશન કરે છે મત, પ્રત્યાખ્યાન, તપ, સવમક્રિત ક્રિયા સ્વયં કરે છે અને ઉપદેશ આદેશદારા જાન્ય પાસે કરાવે છે

૨ રાચક સમક્રિત-જોશા પ્રચરવાનકવળી જીવ મેલિક મહારાજા અને કૃષ્ણ વાસુદેવની મદ્યકે જિજ્ઞાસિત ધર્મનાં હક મહાજી હોય છે તેન મન, ધનથી જિનજા જાનેની ઉન્નતિ કરે છે ચારે તીવ ના સાચા જાજન જાજનથી અને સક્રિયથી પણ જાનને ધમ પ્રવૃત્તિમાં જોશનાર હોય છે ધર્મચક્રિ કરવામાં જાનક માને છે મન પ્રત્યાખ્યાન જામસ્વામાં ઉત્સુક તો હોય છે પરંતુ પ્રત્યાખ્યાનવરણીય કર્મોદવધો એક નવકારસી તપ પણ કરી શકતા નથી પરંતુ સવ વિરતી થવાના જાય જીવે છે

૩ દીપક સમક્રિત-જ્ઞેમ દીપક જીવને પ્રકાશ આપે છે પરંતુ તેની નીચે વા અધકાર રહે છે તેવી જ રીતે કેટલાક જ્ઞાતિય સપાશન કરી સત્ય સત્તા રમિકર, શુદ્ધ ઉપદેશક પ્રકાશદારા જાન્ય જાનેક વ્યકિતઓને સર્વપાવપ પી જતાવી સ્વર્ગ તથા મોક્ષના અધિકારી જતાવે છે પણ તેમની નીચેનો અર્થાત્ હલ્લને અધકાર નાશ કરી જાજન

નથી, તે એવુ ધર્મ'ડ રાખે છે કે, આપણે તો સાધુ થતા એટને હવે ઠાઠ પ્રકારનું પાપ આપણને લાગતુ જ નથી અને કદાચ થોડું પાપ લાગી પણ જશે તો ઉપદેશદ્વારા થતા ઉપકારોથી તે દૂર થઇ જશે. આમ તે અતરાતમાર્મા દોષનો ડર નહિ રાખતાં વ્યવહાર ન બગડે તેવી રીતે ગુપ્ત અકૃત્ય પણ કરી બેસે છે આતુ સમકિત અમવ્ય તથા દુર્લભોપી જીવને હોય છે. અલ્પિ તે વ્યવહારમા તો સાધુ શ્રાવકદિ દેખાય છે તથાપિ મિથ્યાત્વ યુથુરથાનથી ઉંચે ચડ્યા હોતા નથી, તેમને અભ્યંતર ભાવે શ્રદ્ધા હોતી નથી

૪ નિશ્ચય સમકિત-સમકિતને આવરનારી (દર્શન મોહ) કર્મ પ્રકૃતિઓને ક્ષય કરી જેમણે આતમાર્મા સમ્યક્ત્વ ગુણુ પ્રકટ કર્યો છે તેઓ દિવ્ય પ્રકાશક નિજાત્મને દેવ માને છે, સ્વપર ભેદવિજ્ઞાનના દર્શક જ્ઞાનને ગુરુ માને છે અને આત્માના વિશુદ્ધ ઉપયોગમા રમણતાપૂર્વક વિવેકયુક્ત કરેલી ક્રિયાને ધર્મ માને છે આ રીતે ત્રણ તત્ત્વોમા નિશ્ચયાત્મક દઢ શ્રદ્ધાળુ બને છે કારણકે -૧ અભવ્ય જીવ જ્ઞાનાદિ ગુણોની આરાધના કરી શકતો નથી અને ભવ્ય જીવોમાથી પણ જેમનો આત્મા વિશુદ્ધ થયો હશે તેઓજ સ્વભાવથી અથવા ગુરુ ઉપદેશથી આત્મકલ્યાણાભિમુખ થઇ શકશે, દેવતત્વ પ્રગટ કરવામા પોતાનો આત્મા ઉપાદાન કારણુ છે અને દેવ ગુરુ નિમિત્ત કારણુ છે, ઉપાદાન કારણુ કાર્ય રૂપે પરિણમે છે ત્યારે નિમિત્તકારણુ કુટી બળ છે વળી જેઓ પરમાત્મ પદને પામ્યા છે તે આત્મા જ હતા એટલા માટે નિશ્ચયમા સાચો દેવ આત્મા જ છે ૨ વિદ્યા ગુરુણામ્ ગુરુઃ જે જ્ઞાન યુક્ત, જ્ઞાનાધિક હોય છે તે જ ગુરુપદ પ્રાપ્ત કરવાને યોગ્ય હોય છે, એટલા માટે ગુરુઓનો પણ ગુરુ જ્ઞાન જ હોય છે તથા પ્રથમ જ્ઞાન ગુણુ પ્રકટ થવાથી મોક્ષમાર્ગનું સ્વરૂપ જાણી શકાય છે એટલા માટે સાચો ગુરુ જ્ઞાન જ છે ૩ શુદ્ધોપયોગપૂર્વક કરેલી ધર્મક્રિયા જ નિર્જરાના હેતુભૂત હોય છે તથા ઉપયોગ શુદ્ધિને અર્થે જ બધી ધર્મકરણી કરાય છે એટલા માટે સાચો ધર્મ વિશુદ્ધ ઉપયોગમા જ છે આમ નિશ્ચયમા આત્માવલ્લ મીને આ ત્રણે સમ્યક્ત્વના તત્ત્વો હોય છે. આ પ્રકારની જેની શ્રદ્ધા હોય તેવા ભાવમા રમણતા કરે તેને નિશ્ચય સમકિતી જાણુવો

નિશ્ચય સમકિતીનાં લક્ષણુ-છપય છ દ

રાગદ્વેષ અરુ મોહ, નહી નિજમાહી નિરખત,
દર્શન, જ્ઞાન, ચરિત્ર, શુદ્ધ આત્મરસ ચક્રખત,
પરદ્રવ્યસેતી ભિન્ન, ચિહ્ન ચૈતન્ય પદ મહિત,
વેદત સિદ્ધિ સમાન, શુદ્ધ નિજ રૂપ અખહિત,

સુખ અનત જિસ પદ વસત, સો નિશ્ચય સમ્યક્ મહત,

ભએ વિચક્ષણુ ભવિકજન શ્રી જિનત ઇસ વિધિ કહત.

અર્થ—જે જીવને નિશ્ચય સમકિતની પ્રાપ્તિ થાય છે તે જીવ પોતાના આતમાર્મા રાગ, દ્વેષ અને મોહને દેખતોજ નથી એ ત્રણે દોષો તેના મદ પરી જાય છે એટલે તે દોષોને ઉત્પન્ન થવા દેતો નથી પરંતુ જ્ઞાન, દર્શન અને ચરિત્ર રૂપ આત્મગુણોને જે પરમ રસ છે તેનું આસ્વાદન કરે છે જડ ચેતનનો ભેદ સમજીને પરભાવ રૂપ પુદ્ગલ પરિણતિથી આત્માને અબગો કરી આત્મભાવમા રમણતા કરે છે શુદ્ધ અને અખડ આત્મજ્યોતિને પ્રકટ કરી દેહમા રહેતો છતા દેહાતીત-સદ્ધ સમાન સુખનો અનુભવ કરે છે. આ પ્રમાણે આ નિશ્ચય

અભવેવ જ્ઞાનત સુખનું સ્થાન એવી ને સિદ્ધ અર્થિ છે તેને પ્રાપ્ત કરાવનાર છે એવું મોખિનેશ્વર અસ્થાનનું હરમાન છે. ત્યારે આત્મા પોતાના યાન, ઇચ્છા, ચરિત્રતા અનુભવથી લીન હોય, યાનથી પોતાના જ આત્માને ભણે, ઇચ્છાથી પોતાના જ આત્માને દેખે અને ચરિત્રથી પોતાના જ આત્માને અનુભવે તેમાં લીન થાય અને અને આત્મિકસુખ સમતા રસનો અનુભવ કરે ત્યારે નિશ્ચય સમ્પ્રાપ્તિમાં તે હોય.

૫ અવહાર સમ્પ્રકિત—જ્ઞાનત ચતુષ્પદ અષ્ટ પ્રાતિકામ' આદિ યુક્ત સહિત એવા અસ્કિત પ્રશ્નને દેવ કરી માને છત્રીસ તથા ૨૭ યુક્તનિર્મલને યુક્ત કરી માને અને કેવળીયા રૂપેષા ધર્મને ધર્મ' કરી માને છે

વ્યવહાર સમ્પ્રકિતનાં લક્ષણ છપ્પ છ ૬.

જ્યેં દ્રવ્ય નવ તત્ત્વ, ભેદ ભોડો સ્વભાવે

દોષ અદાર સંકિત દેવ તોડો પ્રધાને

સમ સહિત સુસાધુ, હોય નિમ્મલ નિરોગી,

મત અવિરોધ યજ તાદિક માને પર ત્યાગી,

કેવલભાષિત ધર્મધર, યુક્તસ્થાન યુગે પરમ

જ્ઞાનના નિકારવિવહારયજ સમ્યક્ લક્ષણ જિન ધરમ.

અર્થ—જેમને ધર્મસિદ્ધિ અર્થિ છે દ્રવ્ય અને જ્ઞાન નવ તત્ત્વનું યાન, રૂબ, યુક્ત, પર્થવના જાવ ભેદ સહિત તથા જ હોય, જે અદાર દોષ સંકિત અસ્કિતને દેવ કરી માને, યુક્ત સમધારી નિર્મલ સાધુને યુક્ત કરી માને, જિનેશ્વર અધિત ધર્મથી જે અવિરોધી હોય તેને ધર્મ શાસ્ત્ર કરી માને કેવળગ્રાનીનો હરમાવેષો (ધ્યામન) ધર્મ' તેને ધર્મ' કરી માને અને જે ૨૪ યુક્તસ્થાનના મમનો રૂડે પ્રકારે ભણુકાર હોય તેને અવહાર સમ્પ્રકિતી ભણવે.

વ્યવહાર સમ્પ્રકિતના ૬૭ બોલ.

૪ મદાન, ૩ જિન ૨ વિનય, ૩ યુક્તતા, ૫ લક્ષણ, ૫ દ્વંદ્વ, ૫ જ્ઞાન, ૮ પ્રધાવના ૬ યતના, ૬ આચાર, ૬ રથાનક અને ૬ કાવના, જે સર્વ' મળી ૬૭ બોલ થયા એવું વર્ણન—

પહેલે બોલે ૪ મદાન.

ગાથા—પરમત્થ સંયત્તો યા સુવિદ્ધ પરમત્થ સેવજા યાચિ ।

યાયથ કુર્વસણ વચ્ચપ્પા સમ્મત્તસ્સ સદ્દહજા ॥

૧ પરમત્થ સુ યવે—આત્માને પરમ ઉત્કૃષ્ટ અર્થ જે મોક્ષ પ્રાપ્તિ અને તે સાધવાને જે યાનદિ રત્નદિ રત્નત્રયો ૨૫ ઉપાય તે જ પરમાર્થ' કહેવાય છે મોક્ષ પ્રાપ્તિના ઉપાય ૨૫ નીજ યાન, ઇચ્છા ચરિત્રથી પોતાના આત્માને અનુભવ કરવો તે પરમ અર્થ'નો પરિચય છે તે નવતત્ત્વ અને ૭ દ્રવ્યના યાન થયા પછી આવે.

૨ સુદ્ધિ પરમત્થ સેવજા—જેમને સુદ્ધિએ-સમ્યક્ દ્રષ્ટિએ પરમાર્થને ભણવા છે એવા રત્નત્રયના આરાધકની સેવક-મ્પ્રકિત કરી સમ કરવો, જેમ રાજાની સેવા કરનાર રાજ્ય-સહિતને મોક્ષતા અને છે તેમ તત્ત્વ પરમાર્થ' અને સુદ્ધિવત્ત્વ ઉપદેશ હોય તે ૨૫ પરમાર્થ' અને સુદ્ધિવત્ત્વ આર્થ' સમ્પ્રકિતી બને.

(તેના જે સ્વાતા હોય તેમનો પરિચય કરવો—સત્સંગ કરવો, કેમકે ચંદનવૃક્ષની આસપાસનાં પાવળના ઝાડ પણ સુગંધિત બની જાય છે અને લી મડા નજીકના આમાંનાં ફળોમા પણ ઝવાણ પરિણમે છે. તેવી જ રીતે સત્સર્ગનીથી સહયુણની અને કુસર્ગનીથી દુર્ગુણની પ્રાપ્ત થાય છે. વળી યાદ રાખવું જોઈએ કે, જેટલી શીઘ્રતાથી ઝેરની અસર થાય છે તેટલી શીઘ્રતાથી ઔષધની અસર શરીરમા થતી નથી આ ન્યાયે કુસર્ગની અસર બહુ ત્વરાથી થાય છે અને તેનાં પરિણામ પણ વિષ સમાન દુષ્પદાતા નીવડે છે, જ્યારે સત્સર્ગની અસર ધીમે ધીમે થાય છે, પણ તેનાં પરિણામ ઉત્તમ ઔષધની પેઠે સુષ્પદાતા નીવડે છે)

૩ વાવન્ન કુદંસણ વળજણા-વ્યાપન્ન એટલે સમર્કિત જેણે વખી નાખ્યું છે એવા શ્રેણેનો સંગ વળવો, કેમકે જેવી રીતે વ્યભિચારિણી સતી સ્ત્રીના ઉપર પણ અણુછર્તા આજ ચડાવે છે તેવીજ રીતે જેઓ સમ્યક્ત્વથી ભ્રષ્ટ થયા છે તેઓ સાચા ધર્માત્મા સાધુ પ્રમુખ ચારે તીર્થો પર અણુછતા દોષારોપણ કરે છે. જોળા અચાન પ્રાણીઓને શ્રમમા નાખી દુર્ગુણોમા પણ સ્પર્શણોની ભ્રાન્તિ કરાવે છે દેવાળીયો હોય તે ખીજા અનેક દેવાળીયાનાં નામો આગળ ધરી પોતે તેના કરતા સારો છે એમ જણાવે છે તેની રીતે ધર્મભ્રષ્ટ મનુષ્ય સત્પુરુષો ઉપર પણ મિથ્યા દોષારોપણ કરી પોતાની એમ ઢાંકવા યત્ન કરે છે

દષ્ટાત-કોષક દુષ્ટીહવાળા મનુષ્યને વ્યભિચારના ગુન્હા બદલ રાજકર્મચારીઓએ પકડી તેનું નાક કાપી દેશનિકાલ કર્યો પરદેશમા આ માણસે પોતાની એમ છુપાવવા સાધુનો વેપ ધારણ કરી લીધો સુખ પર કૃત્રિમ હારય લાવી નાચવા કૂદવા લાગ્યો અને લોકોને કહેવા લાગ્યો કે, અભિમાનની નિશાની રૂપ નકામા નાકને દૂર કરવાથી જ પરમાત્માનો સાક્ષાત્કાર થાય છે, નાકનો મોહ છોડયા વિના પ્રભુ પ્રાપ્ત થતી નથી અહો! મારાં સદ્-ભાગ છે કે હવે સન્ન્યદાન દર્ના પરમ આહુલાદક-પરમ કલ્યાણકર દર્શન હું પ્રત્યક્ષપણે કરી શકું છું પ્રભુપ્રીત્યર્થ રવેન્ધ્રાપૂર્વક નાક કપાવે તેને જ આવો અપૂર્વ લાભ પ્રાપ્ત થાય છે!! આ સાંભળી જોળા લોકો પરમાત્માના દર્શન માટે ઉત્સુક બન્યાં અને પોતા પોતાનાં નાક કપાવી તેના ચેલા બનવા લાગ્યા યુરુમત્ર આપવાને બહાને પેલા નકટો યુરુ ચેલાને કાનમાં કહે છે કે હું મારી એમ ઢાંકવા આમ કરું છું, હવે તું જો આમ નહિ કરે તો હું લોકોને કહીશ કે આતો કોષ મહાપાપી મનુષ્ય છે, તેથી તેને પરમાત્મા દર્શન આપતા નથી, વળી લોકો પણ તને નકટો પાપી વગેરે કહી ધિક્કારશે. આ યુરુ-મત્ર સાંભળી ચેલો ડરી ગયો અને વિચારવા લાગ્યો કે-નાક તો ગયું, હવે પાછું આવવાનું નથી માટે હવે તો આમનું કલું માનવું તે જ ઠીક છે આમ વિચારી તે પણ તેવા જ દોષ કરવા મંડી પડ્યો આવી રીતે પેલા ધુર્ત ઢોંગી નકટો યુરુએ ૫૦૦ ચેલાની જમાત જમાવી લીધી અને તેનાં યશોગાન થવા લાગ્યાં આ લોકોનો ઉપદેશ સાંભળી એક રાજા પોતાનું નાક કપાવવા માટે તત્પર થયો ત્યારે તેનો જૈનધર્મી પ્રધાન હતો તે જોલ્યો કે, રાજા! નકટો થવાથી તે કંઈ પ્રભુ દેખાતા હશે? રાજાએ કહ્યું કે શુ' આ ૫૦૦ સાધુ જૂઠા છે? પ્રધાન મૌન રહ્યા અને નકટાઓના યુરુને લાલચ આપી એકાતમાં જોલાવી પૂજ્ય કે જોલા, તને ખરેખર પ્રભુ દેખાય છે કે જોમ કરે છે? જોડુ જોલીશ તો તારું

ચામકુ ઉતરદી નાખીલ આમ કહી આશુક જનાવવા માર્યા. આશુક જાનતા જ તે પોકારી ઠાકો, મને મારો નહિ. કુ સામસયુ કહી જી હુ મે ગુન્હો કરેલો તેથી રાજ્યને માર નાક કષાયો નાખ્યુ હતુ, પરંતુ મારી એમ કહવા આમ કહ હુ જાને મધા બેદા છાએ જાતી રીતે રજા જાને માંગ લેલો નથી ગયા.

જાતી રીતે જિનપ્રસ્વીત કુકર કવણી જાને નિરાસખનત વૃત્તિનો નિર્વાહ ન જવાથી ઠેટલાક મત્રદ્ધિ જાનેક લાભ્યો જાપી જાજવા ધમેન્દ્રીમના વિષયોને પોષવાના જાનેક રસ્તાને ધમ' તરીકે જાપનાવીને જોળા લેલોકાને જામયા કુસાવે છે જાને સુલ ધમથી જાપ જનાવે છે જાને તે લાભ્યુ લેલો યાન, પૂજા, પ્રતિષ્ઠાની લાસચર્યા પદી તેમનાં જાના પ્રમાણ્યુ કરે છે પરંતુ પ્રમાણતા પેઠે સુર જાને જીવિવત હેમ તે પાખરીજાનાં પાખરને જામયા પદી જાત્યાથી જાવેને તેમજ પાખર્યાથી જામયાવે છે

૪ કુલ સુલ્ય વલ્લજ્જા-કુરેવ, કુચુરુ કુધમ' જાને કુલાજના માનવાળા, જિનપ્રસ્વીત જાનતા વિપરીત ક્રિયા કરવાવાળા જોવા કદામકી મિથ્યાત્વીની સર્જત ન કરવી કારણ કે જાનત જાળ પમ'ત જાપણ્યુ મિથ્યાત્વમાં રમણ્યુ કરી કુચુ' છે એટલે મિથ્યાત્વનો જાપણ્યુને તક સ'પક છે તેથી મિથ્યાત્વીની વાતોની શીઘ્ર જાસર થક જાન છે જા કારણથી મિથ્યાત્વીજાનો પ્રથમથી દુર રહેવુ તે ક્રિતાવક છે. જોળા જાવેને જામણ્યામાં નાખવા ઠેટલાક કુલનીઓ કહે છે કે તમારા ધમ'ની પેઠેજ જામારો પણ્યુ જાકિસા ધમ' છે વિશેષ ક્રોધી કુરક છે જ નહિ આતુ સામણી જોળા લેલો તેમનો સમાજમ કરે છે પછી તે સમજાવે છે કે જાપણ્યા સુખજોજાને જાને કિસા કરવી ને જાપ છે પરંતુ ધમ'થી' કરેલી કિસા તેા જાકિસા જવાલ, જેમ તમારા સાપુજ ધમ પરમાથી નહી ઉતરે છે તેમ ધર્તારાક સામણી તે જોળા લેલો જામયા પડે છે પરંતુ સુર જાન હેમ તેા તરત જાપ આપે કે એકજ દેશમાં વિશેષ જાળ રહેવામાં સાપુને જોત્ર પ્રતિજાકતા જાકિ દેવનો સલ્લવ છે તેથી જામયા તેમજ ઉપકારનુ કારણ જાણ્યુ તે કિસાના પાપથી જરતા જાને પથાવાપ કરતા થકા વિધિયુક્ત થતનાપુલક નહી ઉતરે છે પણ તેમાં તેઓ ધમ માનતા નથી, જાને દેવ જાને તેનુ પ્રામથિત જાધને મુક જામ છે દેશાતરમાં વિચરી મહાનુ ઉપકાર કરે છે પરંતુ તમે જોલો ધમ'થી કિસા કરી જાનાંક પામે છે. જાને યીકર્ણા કમ જાધિ છે તેમ તેઓ કરતા નથી. વળી સાંસારિક કમોમાં થતી કિસાને તમે પાપ માન્યા છે જાને ધમ'થી જતા પાપ કામોમાં પાપ માનતા નથી જા તે કેવા પ્રકારની પૂષ્ટતા ।

✓ અમ્ય સ્થાને જ્ઞત પાર્પ ધર્મસ્થાને ચિસુખ્યતે ।

ધર્મ સ્થાને જ્ઞત પાર્પ ધર્મસ્થાને મચિખ્યતિ ॥

અર્થ:-જ સારમાં કરેલાં પાપોની નિવૃત્તિ માટે ધર્મસ્થાનમાં જઈ ધર્મ ક્રિયા કરવાથી તેની કુચિત થક શકે છે પણ ધર્મસ્થાનમાં જાધને જે પાપો કરવામાં જાવે છે તે તેા વજ્જેપ જેવા થક જાકે. પછી તેા પાપોમાંજાનુ સ્થાન હુ જ નહિ એટલા માટે જેમ સાપુ નામ થારણ કરી જાનામાર સેવનાર વ જામપ સમાં નિવિધ્યમ' જાધ છે તેમ ધર્મ સ્થાનમાં કે ધર્મને નામે કરાયેલી કિસા પણ વજ્જ કમ નધે કરનારી નીવડે છે જત યાનમાં કલ્યાંતી જલ્યાંતી જે કમ જાધ કરે છે તે જાવિજામાં રેવા રેવા પણ જુરેવા કુરેવા

છે. આમ વિચારી પાખંડોગોથી દૂર રહેવું તેમનાં ફર્દમા કદી ફસાવવું નહિ. આ પ્રમાણે સમકિતનો ૪ શ્રદ્ધા-આસ્થા બાણુવી કુદર્શન તે મિથ્યાત્વ છે, તે ૨૫ પ્રકારની મિથ્યાત્વ છે તેના પેટાબેટોમાં ૩૬૩ મત છે તેના અસંખ્યાત મિથ્યા અભ્યવ સાય સ્થાનો છે

બીજા બોલે-લીંગ ૩

લિંગ એટલે ચિન્હ જેમ ધુમનના ચિન્હથી અગ્નિનું અનુમાન થાય છે તેમ નિમ્નોક્ત વજ્ર ચિન્હથી સમકિતની પિઠાણુ થાય છે. ૧ જેમ ૩૨, વર્ષનો ચોક્કો, ૩૫ યૌવનસંપન્ન ૧૬ વર્ષનો કુમારિકાનો હાવભાવ, વિનાસ અને સંગમમાં આસકત બને છે, તેવી જ રીતે ભગ્ય સમકિતી જીવ જિનવાણી શ્રવણુ કરવામાં આસકત દત્ત ચિત્ત રહે છે જિન પ્રણીત શાસ્ત્રનું પઠન કે શ્રવણુ કરતી વખતે તેમાં તન્મય બની જાય છે ૨ જેમ પ્રમળ જલ-રશ્મિવાળો પુરુષ કે જે એક પ્રહર પણ ભૂખ્યો રહી શકતો ન હોય, તેને કમ'યોગથી ત્રણ અથવા સાત દિવસ સુધી ભૂખ્યા રહેવું પડ્યું હોય અને પછી તેને ક્ષીર આદિ ધૃષ્ટિ અને મિષ્ટ ભોજનની પ્રાપ્તિ યદ્દ હોય ત્યારે તે ભોજનપ્રતિ તેનો કેટલો બધો આદર હોય છે ? આવી જ આદર જિનવાણી શ્રવણુ કરવાના ધ્યાસી સમકિતી જીવને શાસ્ત્ર શ્રવણુ કરવાના અવસરે હોય છે ધર્મેપદેશકોનાં વચનોને તે પૂર્ણ પ્રેમપૂર્વક 'તહત્તિ' આદિ વચનોથી વધાવતો યજ્ઞ આદરપૂર્વક ગ્રહણુ કરે છે અને ૩ જેમ કોઈ કુશાગ્ર યુદ્ધિવાળા મનુષ્યને વિદ્યાભ્યાસ કરવાની તીવ્ર અભિલાષા હોય અને તેને ભણાવવા માટે શાંત, તેજસ્વી, ઓત્પાતિકી આદિ યુદ્ધિસંપન્ન પડિત યુરુનો યોગ મળી જાય તો તે જેવી રીતે હર્ષોત્સાહ પૂર્વક વિદ્યા ગ્રહણુ કરે છે અને કરેલી વિદ્યાને વારવાર યાદ કરી હૃદયમાં ચિરસ્થાયી કરી લે છે તેવી જ રીતે સમકિતી જીવ પણ હર્ષોત્સાહયુક્ત જિનવાણીને ગ્રહણુ કરે છે, અને તેનું વારંવાર સ્મરણુ, મનન નિદિધ્યાસન કરીને તેને આત્મામાં ચિરસ્થાયી બતાવે છે. ૧ શાસ્ત્ર શ્રવણુ, ૧ સામાયક આદી ક્રીયા, ૩ સુપાત્રદાનથી યુરુની વેળાવચ્ચ તથા વદન નમસ્કાર, આ ત્રણુમાંના કોઈ એક ચિન્હમાં જે દેખાય તે ઉપરથી અનુમાન થાય કે આ લક્ષણુ સમકિતીનું છે તેથી તે જૈન હોવો જોઈએ જેવી વાણી સભળાય છે તેવા વિચાર પ્રાય. થાય છે અને તે વિચારો કાલાન્તરે આચાર રૂપે પરિણત થાય છે. શુદ્ધ કથનના શ્રવણુથી શુદ્ધ, અને અશુદ્ધ કથનના શ્રવણુથી અશુદ્ધ વિચાર ધણે ભાગે થાય છે તેમાં પણ શુદ્ધતા કરતાં અશુદ્ધતા અસર ધણી ત્વરાથી અને સચોટ થવા પામે છે વેશ્યા નતંકી આદિનાં નૃત્ય ગાયન જેવા સાંભળવાનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થતાં મૃદંગ, તબલામાંથી અવાજ નીકળે છે કે, કુબક, કુબક અર્થાત્ કૂબ્યા કૂબ્યા; ત્યારે સારગીમાંથી પ્રશ્ન રૂપે આવાજ નીકળે છે, કે કિન કિન ? (કોણુ કોણુ) ત્યારે તે વેશ્યા જાણુ તેનો પ્રત્યુત્તર આપતી હોય તેમ ધુમતી—ચક્ર લગાવતી બન્ને હાથ પહોળા કરીને કહે છે કે — 'યે જ ભક્ષા યે!' અર્થાત્ આ બંધાં કુદષ્ટિથી નિરીક્ષણુ કરાવાવાળા કૂબે છે * પરંતુ ધૃષ્ટિયાના વિષયમાં

* નર રામ વિસાર કે કામ રચે, શુદ્ધ સાધુ કયા ન ગહે તિનકો ।
 કામ દે કર રામા જુનાય લે, લાગત રામા નચાવનકો ॥
 ધિક હે ધિક હે મૃદગ કહે, તવ તાલ કહે કિનકો કિનકો ? ।
 રામાં હાથ ધુમકે કહે, ધિક હે ધિક હે ઇનકો ઇનકો ॥

સુખ અને શા યોગ્યો મુખ્ય (મુદ) બની જવાથી આ રહસ્યને સમજતા નથી અને તેવાના કાર્યોનો કાવભાવ કદાચ વચેરે નિહાળતા, તેના સંપદામાં આસક્ત થઈ વાર વાર તેનું સ્મરણ, રટન કરી કરે છે, અથવા તેના આયનદર્શિ પોતે માઈ જ્ઞાનક પામે છે આ રીતે વિશ્વોત્પાદક સંપદાની શોતાપર જેવી આસર થાય છે તેવી આસર ગૌરામ્બેતપાદક સંપદાની થવી મહા મુશ્કેલ છે જેવી રીતે લીમડા કે કારીયાના કડુ સ્વાદમાં જ્ઞાનક માનનારો કીડો સાકરમાં રાખવાથી મૃત્યુ પામે છે તેવી રીતે વિષ્ણુસક્ત બારેકમી છવ્વ ડૂબવામાં કામચાં મળ પામે છે અને ધર્મકથાના નામ માત્રથી બહો છે એ મિસ્તાલ્વીનાં ચિન્હ છે પરંતુ જે સુખમુદ્રિષ્ટિ છે તે તો આમળા કહી જવા છીએ તેમ જિનવચનોમાં અવુરક્ત રહે છે આ સમક્રિતનાં ૩ ચિન્હ છે

ત્રીજો ભોલો-૧૦ પ્રકાશનો વિનય

ધર્મનું મૂળ વિનય છે એક વિનય ગુણનું જ્ઞા અસ્તિત્વ હોય છે ત્યાં જન્મ અનેક સદ્ગુણો કામચ. આકર્ષણ અને છે સમક્રિત હોય ત્યાં વિનય નક્કરનો ગુણ સ્વાસ્થ્યવિક રીતે જ હોય છે કેટલાક ખુલાખતિયા લોકો રાત્ર, અમલકાર કે શેઠ સાકુકાર વચેરેનાં તેા મહુ વિનય કરે છે અને માને છે કે એમ કરવાથી અમને સુખની પ્રાપ્તિ થશે તેમની આસ્થાથી અમે ધનિષ્ઠા સુખો પ્રાપ્ત કરી શકીશું પરંતુ વત મનમાં જ્ઞાથી ઉચ્છુ જ પરિણામ પશ્ચીવાર આવતુ નહીરે જ્ઞાને છે કામચા તરીકે રાખવાહાર, દીવાન મહાકર, જોનારરી માહરરૂટ ધન્યદિ પદવિ (ઉપદ્રવિ) એા સરકારના અમલકારો પ્રસન્ન થાય ત્યારે જોતામ્બ કરે છે જેની તેમને એક કોટી પણ ખચવી પડતી નથી અને મહત્તમાં જ પેતાના નોકર સહજ બનાવી તેમને કૃષાવે છે કે તેઓ જાપેલી ઉપાધી કામચ પાછી ખેતી લે તેા જન્મમાં મેમુ દેખાતાં પણ સરમલ છે, અને કવચિત કોઈ આપપાત પણ કરી મેલે છે જ્ઞાતી કૃષા અને અર્ધવિ ઉપદ્રવિ શ્યા કામચી! વળી શ્રીમાનો તેા શ્રીમાનોને જ પસંદ કરે છે જરીમોને તુચ્છ સમજી તેમની સાથે વાત કરતાં પણ ધનવલ છે અમલક એ તેથી જરીમો મારે તેવાઓ તારૂથી સહાવતાની જાણ આકાશ કુસુમવલ મિથ્યા છે જરીમોના મેથી એવા શ્રીમાનો આ કામચાં મહુ થાય છે મોક્ષસ માનજો કે સમવપર જરીમો નેટલા કામચાં જાવે છે તેટલા શ્રીમાનો કામચાં જાવવા મુશ્કેલ છે વળી જન્મતમાં જાપેલી સુખોપભોગના જે જે પદાર્થો પ્રાપ્ત કરી શકા છીએ તેના ઉત્પાદનમાં વિશુષ દિસ્સેા જરીમોનો જ હોય છે જ્ઞાતુ જાણવા છતાં પણ અધિકારિય લોકો રાત્ર અને શ્રીમાનોને જ વિનય કરે છે અને ધર્માત્મઓ તથા જરીમોના વિનવથી વર્ષિત રહે છે એ પણ જ મેઢની વાત છે તેમજે નજુવુ નેઈએ કે, રાજાનો વિનય સ્વામ સાધનના હેતુ રૂપ હેવાથી વિનવાપ સદ્ગુણમાં તેની જ્ઞાના થઈ શકતી નથી, પરંતુ પારમર્થિક શુદ્ધિથી કુજુરક અધિકતઓનો વિનય કરવામાં આવે તે જ સાચો વિનય છે અને તેના વિનય વડે જ આખાવિક વિશ્વસ થઈ શકે છે જાત્રા વિનયના ૧ પ્રકાર કલા છે - ૧ અરિક તનો વિનય, ૨ સિકનો વિન ૩ આયાપના વિનય ૪ ઉપાધારનો વિનય, ૫ સ્વપિર (ગનવરક, કુજુરક અને તથા ૬ નો વિ ૫ ૬ તપસ્વીનો વિનય ૭ સખત સાયુને વિનય, ૮ જુસમપ્રકાશનો વિનય ૯ અર્ધિવ સખનો વિનય અને ૧ શુદ્ધ ક્રિષવતનો વિનય +

ચોથે બોલે—શુદ્ધતા ૩

જેમ લોહીથી ખરાબેતું વસ્ત્ર લોહીમા ઘોવાથી શુદ્ધ થતુ નથી. ઉત્કૃં વિશેષ ખરું છે તેવી જ રીતે આરંભ સમારભના કૃત્યો કરી જોઓ આત્મવિશુદ્ધિ કરવા ધરું છે તેમનો આત્મા ઉત્કૃં વધારે મલિન બને છે, પરંતુ મલિન બનેલો આત્મા નિરારબી-નિવલ્લ ક્રિયા કરવાથી જ પવિત્ર બને છે આવુ જાણી જે સમકિતી જીવ હોય છે તે પોતાના આત્માને વિશુદ્ધ કરવા માટે આરભના કામોથી યથાશક્તિ દૂર રહે છે અને આરંભના કાર્યોમાં રક્ત દેવ, ગરૂ, ધર્મનો ત્યાગ કરે છે કારણ કે, જોખની ઉપાસના, સેવાભક્તિ, ધ્યાન, સ્મરણ કે સંગતિ કરવામાં આવે છે તેવી જ છુદ્ધિ થઈ જાય છે એમ કહેવાય છે કે શ્રમરી કીડાને પકડી લાવે છે અને પછી તેને માટીનું ઘર બનાવી તેમા ગોંધી રાખે છે, એમુક સમય જાદ તે કીડો બમરી બની બહાર નીકળે છે. ધ્યાનનુ મહત્વ અને સંગીતનું કૃષ સમગ્નવવા માટે શાસ્ત્રવેતાઓ આ દષ્ટાંત આપે છે આવી જ રીતે કામાદિ પદ્ રિપુઓના પાસમાં ફસાયેલા દેવ, ગુરુના જોઓ ઉપાશક બને છે, તેમના દર્શાવેલા ધર્મનું આચરણ કરે છે તે જીવ કામી, કોંધી થઇ માયાજાળમાં ફસાઇ ભવબ્રમણ વધારે છે, અને કામાદિ શત્રુઓને છતનારા દેવ ગુરુની જોઓ ઉપાસના કરે છે, તેમણે બનાવેલા ધર્મની આરાધના કરે છે, તેઓ કામાદિ શત્રુઓને છતી આ ભવ પરભવમા પરમ સુખી બને છે. આવુ જાણી સમકિતી જીવ નિરારબી દેવ, ગુરુ, ધર્મને મનથી ભલા જાણે છે, ૨ વચનથી તેમના ગુણગ્રામ કરે છે અને કાયાથી તેમને જ નમસ્કાર કરે છે આથી તેમના વિચાર, ઉચ્ચાર અને આચાર એ ત્રણે યોગના વ્યાપારો વિશુદ્ધ રહે છે (૧) મનથી ઝપાયો દૂર કરવા, (૨) વચનથી સત્ય વચન અને (૩) કાયાથી જતનાથી પ્રવર્તન એ ત્રણ ત્રણ શુદ્ધી છે

પાંચમ બોલે—દુષણુ ૫.

વાત, પીત અને કફના પ્રકોપથી જેવી રીતે શરીર રોગી અને નિર્મળ બની જાય છે, તે જ રીતે નીચે જણાવેલાં પાચ દુષણો વડે સમ્યક્ત્વ દૂષિત થતા આધ્યાત્મિક બળ ક્ષીણ થાય છે. આ પાચ દુષણોનાં નામ—૧ શંકા, ૨ કષા, ૩ વિતિગિચ્છા, ૪ પરપાસંક્રસંસાને ૫ પરપાસંક્રસંસાને ૫ પરપાસંક્રસંસાને ૫ પરપાસંક્રસંસાને

૧ શંકા—ત્રીજિન-વચનમા સદેહ રાખવો તે જોમકે (૧) એક ટીપા પાણીમાં સખ્યાતા જીવ કલા અને અસખ્યાતા સમુદ્રનાં બધાં પાણીના મળીને પણ અસખ્યાતા જીવ

+ વિશુદ્ધ ક્રિયાથી જેમનો લૌકિક વ્યવહાર શુદ્ધ હોય અને જે ઘણા ભોક્ષિના માનનીય હોય કદાચ જ્ઞાનમા ચડિયાતા ન પણ હોય તો પણ ગચ્છ મમત્વ છોડીને તેમનો વિનય કરવો જોઈએ

* भवन्ति नम्रास्तरवः फलोद्दामै, नैवाम्बुभिर्भूमिचिलम्बिता घनाः ।

अनुद्धता. सत्पुरुषा. समृद्धिभिः विनम्रतोद्येव परोपकारिणाम् ॥

અર્થ—ફલ આવવાથી વૃક્ષો નમે છે, જળ ભરાવાથી મેઘ પૃથ્વી પર ઝુકે છે, તે જ માણે સમૃદ્ધિ પ્રાપ્ત થતાં સત્પુરુષો ઉદ્ધત નહિ થતાં વિશેષ નમ્ર બને છે નમ્રતા એ જ રિપ્રકારી જનોનું ભૂખણુ છે

કર્યા તે જા કમન સત્ય કેમ મનાવ ? આમ કહેનાર કે માનનારે સમજવું જોઈએ કે જેને પણ સંખ્યા કહેવાય અને સદસ બાબ, કીડ, વાત્પરારાધને પણ સંખ્યા કહેવાય પરંતુ જેમાં અને પરાધર્મી કેટલો ભય તદ્દાવત છે ? જાતી જ રીતે એક ટીપાલા અને અસંખ્ય સમુદાય પાણીના છવો જાને અસંખ્યાતા તેમાં તદ્દાવત જણાવે. અસંખ્યાતાના અસંખ્યાતા જોઈ છે (૨) જાતી જ રીતે કેટલાક સહા કરે છે કે એક ટીપા પાણીમાં તે વળી અસંખ્યાતા છવો સમાઈ રહ્યા હશે ? તેમજ વિચારવું જોઈએ કે, જેવી રીતે કોઈ મનુષ્યે કીડ જોઈપીએતો અર્થ શરીર તેજ જનામ્યુ હેલ તે તે તેજના એક ટીપામાં કીડ જોઈપીએતો સમાવેશ થયો કે નહિ ? જો મનુષ્યકૃત પદાર્થોમાં પણ આ પ્રકારે સમાવેશ થઈ શકે છે, તે કુલ્લી પદાર્થ એક છુદ પાણીમાં અસંખ્ય છવ હેલ તેમાં આશર્વ પામવા જેવું કશું નથી અસંખ્યાતા તે શું પણ અનતા છવેતો સમાવેશ અસુલના અસંખ્યાતા સાચી જવચાહનાતાના સાધારણ વનરપતિના એક શરીરમાં થઈ શકે છે આજણી છુદિ જતિ અલભ છે તે અનવચાહનાતા કહેવાં તરવેને સમજ ન શી, તેને પ્રસંગે મદા રાજવી પણ સસવ ન વેશે. 'સ કાપ સમ્મત્ત માસહ એ આચારાતિ સ્વના કથનાનુચાર સઘથી સમ્મતિયે નાશ થાય છે જામું જણી સમ્મતિ છવ હેલ તે મિથ્યાતીએના કુલર્થ કુલેજોથી ભયમાં પડી જિનવચન પર કદી પણ શ્રદ્ધા રાખતો નથી અને જો કોઈ વાત ન સમજાય તે તે પેલાની અસંખ્યાતાને જ દોલ જુએ છે અને નિમ્મલ પ્રવચનને પરમ સ્ત્રવ અને પરમ દિતકર સમજ તેના પર પૂર્ણ પ્રતીતિ આજુ છે. અરિદતદેવ સર્વજ તેમજ વિતરાવ હેવાથી જુદ કરેજ નહિ તેમજ અસંખ્ય જોલે નહિ એમ જણી સમજીતીએ છવન વચન પર શ્રદ્ધા કરવી નહિ.

૨ ક ખા (કીડા) મિથ્યાવચનની વિચારના—અદિતકર મતનો અભિપ્રાય મોજોસ્વર પ્રણીત વિનયમૂલ ક્યામય જ્ઞામય પર્મ કે ? રોજ મનુષ્ય વિનાનો સત્યપમ છે આ પર્મના પાજનાર પૈરી કેલ જન્ય મતાવસમ્મીએમાં થતા મિથ્યા આમજરો જુદા મયકાર અરિશી આએક પામી તે મત જનીકાર કરવાની અભિપ્રાય કરે તે કીડા દ્વાજુનેલ આ દ્વાજુનો પરિચય કરવેલ રોજ, મનુષ્ય કે જામ્મલજર કદી પણ આતપકમજણ સાધી રહ્યા નથી. મિથ્યાતવના પુસ્તકો પણ વાચવાની છજા ન કરી જૈન ધર્મની વમેશા કે કોઈ મિથ્યાતવીનું એક જણ વચન મદજુ કરવું નહિ તેમજ જૈન પુસ્તકમાં સામેલ કરવું નહિ.

વર્ણવ—એક કે દોષની કુમલ પાસેથી ઉટ પચાર થયો તે ઉરે કુમલ નહક લીર્મ કર્યા, તેમાંનું એક લીકુ ઉજીને ચાસણીના તાવમાં પડી મનુ અને તેના ઉપર સાશરો નજેવ થી થયો. કે દોષએ તેને શાકની કામે સમિથ કરી ઠીપુ અને તે શાકના જ્ઞામમાં જ પડી પણ મનુ ખખારને જ્યાં થતી નજેવ હવો ત્યાં વધી તે સ્વાદ મીઠા જાનો અને મળ પડી. પરંતુ અવે તે લીકુ જ રમું ! જાતી જ રીતે જાવ તપસીએ બાબ નમ વધારે છે મલ્લો ટીપાક શરીર સજ્યો નામે પચ્ચિ તાવે, કોમ્પર્લિનું જણ્યુ કરે મન્યદિ અનેકવિધ તપસાજુ કરે છે તેઓ કમ્પના અનેક ટપા ખનિયા અસંખ્ય છવો અને ખનિયા થયોને જીલ અનેક વજ છવેતી દિશા કરે છે તેઓ નિયાયા છવ અછવ, ૧૫૬, ૫૫૬, ૫૫૬ મેલ અરિ તત્વના અનકિત દોલથી અન્યની દેખારેખીયો જામું કરે છે અને

પ્રકરણ ૪ થુ' સમ્યક્ત્વ

અજ્ઞાન કષ્ટથી ભોળા લોકોને વ્યામોહ ઉપજાવે છે તેઓ આ લોકમાં મહિમા-પૂજા પ્રાપ્ત કરે છે અને પરલોકમાં આભિયોગિક (ચાકર) દેવતા પણ (અકામ નિર્જરા થવાથી) થાય છે. પૌણ્યલિક સુખોનો ભોક્તા પણ થાય છે પરંતુ ચોરાશીના ફેરામાથી તેનો છૂટકારો થતો નથી. ઉત્તરાધ્યયન સત્રા નવમા અધ્યયનમાં શ્રીનમિરાજપિંચે શકે પ્રને કહ્યું છે કે—

ગાથા:—માસે માસે ડ જો વાલો, કુસંગેણ તુ મું જઈ ।
 ન સો સુયક્વાય ઘમ્ગસ્સ, કલં અગ્ધઈ : સોલ્લિસ * ॥ ૪૪ ॥

અર્થ.—જે અજ્ઞાની મનુષ્ય એક મહિનાના ઉપવાસ કરે છે, અને પારણાના દિવસે કુંથ (એક જાતનું ઘાસ) ના અગ્ર ભાગ ઉપર રહે તેટલું માત્ર બોજન કરે છે તે મનુષ્ય તીર્થંકર ભગવાનના વચ્ચું કરેલા ચારિત્રધર્મના સોળમા ભાગની પણ બરાબરી કરી શકતો નથી. અરે ! સમ્યગ્દષ્ટિના એક નવકારસી તપની તુલના પણ કરી શકતો નથી કારણ કે સમકિતીનો તપ ભવકટો કરવાવાળો છે અને અજ્ઞાનીનો તપ સંસાર વધારનાર છે. આ પર-સમકિતીનો તપ ભવકટો કરવાવાળો છે અને અજ્ઞાનીનો તપ સંસાર વધારનાર છે. આ પર-માર્થના અભણ સમકિતી જીવે પૂર્વોક્ત પ્રકારની ઘેર તપશ્ચર્યા જોઈ એમ વિચારે કે આટલું તપ, આવા કુષ્કર તપ તો આપણા મતમાં નથી માટે તે પણ સુકિતનો માર્ગ છે, તેનો સ્વીકાર કરવો જોઈએ આવા વિચારને કાક્ષા દોષ કહે છે સમકિતી તો જાણે છે કે મોક્ષના માર્ગે નથી જાયો મોક્ષમાર્ગ તો વીતરાગપ્રણીત દ્યામૂળ ધર્મ જ છે તે ગાન, તાન, માર્ગ જે નથી જાયો મોક્ષમાર્ગ તો વીતરાગપ્રણીત દ્યામૂળ ધર્મ જ છે તે ગાન, તાન, ટાલ, તમાસા, રનાન, શૃંગાર તથા હિસક ક્રિયાથી થતી અન્યદર્શનીઓની ધમાલને ટાલ, તમાસા, રનાન, શૃંગાર તથા હિસક ક્રિયાથી થતી અન્યદર્શનીઓની ધમાલને સંસારવધક જાણી તેમાં કદી પણ વ્યામોહ પામતો નથી શ્રી વીતરાગપ્રણીત જ્ઞાનધર્મ સિવાય તે બીજા કોઈપણ મતની કાક્ષા-વાછા રવનમાં પણ કરતો જ નથી

* મોહન ગુણુમાળા નામકે ત્રથમાં ધર્મની ૧૬ કળા આ પ્રમાણે બતાવી છે. ૧લી કળા—અક્ષરનો અનંતનો ભાગ જે એતનકળા ઉઘાડી રહે છે તે ૨જી કળા—યથાપ્રવૃત્તિ કરણુમાં વર્દમાન પરિણામની ધારા થતા આયુષ્ય સિવાઈ બધાં કર્મની સ્થિતિ અ તોફોડાફોડિ એટલે એક ફોડાફોડ સાગરમાં કંઈક ન્યૂત રાખે તે ૩જી કળા—અપૂર્વકરણુ અર્થાત્ અંથીભેદ કરે તે ૪ થી કળા—અનિવૃત્તિ કરણુમાં મિથ્યાત્વનો પરિહાર થાય છે. તે ૫મી કળા શુદ્ધ શ્રદ્ધા અર્થાત્ સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ તે ૬ઠ્ઠી કળા—દેશવિરતિપણુ પ્રાપ્ત કરવું તે ૭મી કળા—સર્વવિરતિપણુ ચારિત્રના ગુણુ પ્રકટે તે ૮મી કળા ધર્મધ્યાનની એકાગ્ર ધાર થવી તે ૯મી કળા—ક્ષપક શ્રેણિ ચક્રે તે ૧૦મી કળા અવેદી થઈ શુક્લ ધ્યાનની ધારા પ્રગટે તે ૧૧મી કળા—સર્વથા લોભનો ક્ષય કરી આત્મજ્યોતિ પ્રકટાવે તે ૧૨મી કળા—ઘનઘાતિ કર્મોનો ક્ષય થાય તે ૧૩મી કળા—કેવળજ્યોતિ પ્રગટે તે. ૧૪મી—કળા—યોગોતુ નિરૂ ધન કરે તે ૧૫મી કળા અયોગી થઈ સર્વ કર્મનો ક્ષય કરે તે ૧૬મી કળા—સિદ્ધ પદની પ્રાપ્તિ ઉપયુક્ત ૧૬ કળામાંથી અજ્ઞાન તપ કરનાર ત્રથમ કળામાં જ રહે છે બલે તે ચાર વેદ ષડશાસ્ત્રોનો પારગત હોય છતાં અહી ગણતરીમાં લીધા તથી કારણુકે જીવાજીના જાણુપણુ વિનાની વિદ્યા તે અજ્ઞાન જ છે સૂત્રાખ્યાત ધર્મનો જ્ઞેમને પ્રાપ્ત થઈ હોય તેમની જ કરણી ઉકત કળાઓને પ્રગટાવી શકે છે “ કલં અગ્ધઈ સોલિસ ” એતું તાત્પર્ય આ ઉપરથી સમજાશે

૩ વિતિત્રિચ્છા (વિચ્છિન્નિત્સા)-ધમ' ક ધ્વીનાં ફળ મટે સરેક જાણવા તે કેટલાક
 ભૈરવધર્માવલ શીજો ઉપરાસાદિ નપ, સામાનિકરદિ ધર્મ'કરણી, ઘાતાદિ ધમ' વચ્ચેનું પોતે
 પાલન કરે છે અને અન્વને પાલન કરતાં જુએ છે પરંતુ આ સોઠમાં તેના પ્રત્યક્ષ ફલો
 નહરે નહિ જાણવાથી તથા ધર્માત્માઓને કુખી દેખીને મનમાં સરેક જાણે છે કે, આ
 જાદુથી બધી ધર્મ'કરણી કરે છે જતાં તેના ફળ કેમ કંઈ દેખાતાં નથી । તેા શુ ધર્માર્થે અપ્રત્યુ
 કષ્ટ ઉભાવીએ છીએ તે જપુ નિઃકંઠક કાયા કનેલ રૂપ તેા નહિ હેભ ? ફલસ્યો જાણક જાદુકા
 વર્ષથી ધર્મ' કરે છે જતાં હજી સુધી તેને કશુ ફળ પ્રાપ્ત થયુ નહિ તેા મને શુ થવાનું હતુ ? આવા
 આવા વિચાર કરવા તેનું નામ વિતિત્રિચ્છા ઢોષ, આનું વિચારનારાઓએ સમજનું જોઈએ
 કે કરણી કદાપિ નાંજીથી હોતી નથી સારી કે માઠી ફરક કરણીનાં સારાં કે માઠાં ફળ તેનો કાળ
 પરિપક્વ થયે જવસ્ય મળવાના, રોગી જોસક પીએ છે કે તરલ આરામ થવો નથી પરંતુ
 નિવસ્યર કેટલોક કાળ તેનું સમય સમયપર સેવન કરવો રહે અને પથ્ય ભરાગર પાથે
 તેા તેને શુભકારી નીવડે છે તેા હે ભગ્ને ! વિચાર કરજો કે શીમા જ કાળથી ઉત્પન્ન
 થયેલા રાજનો નાલ કરવામાં આટનો કાળ લાગે છે તેા અનર્દિસ્ય ન ધવગા ભવરોજ્યો
 નપ્ત તલકળ કેમ થઈ શકે ? જ્યો વિષાસપૂર્વક ધર્મ' કરણીરૂપ જોરધનું સેવન કરી
 દોષત્વજ્ય રૂપી પથ્યનું પાલન કરતા રહેશે તેમને તેનું ફળ સુખ સ પ્રદાનની પ્રાપ્તિ રૂપ
 કલાન્તરે જવસ્ય મળશે. આજરદિ વક્ષને નિત્ય પાણી સીમતા રહીએ તેનું ભરાગર
 જતન રાખીએ તેા પશુ ફળની પ્રાપ્તિ તેા કાળ પરિપક્વ થયે જ થાય છે આજિ રોપીને
 વરવ જ ફળ ખાવાની ઇચ્છા તેા મૂળ' સિવમ જીલુ જોલુ કરશે ? મહા પરિભમે
 ખેતરને ખેડી શુદ્ધ કરી તેમાં વાવેલુ જીજ પશુ કલાન્તરે જ ફળદાયી નીવડે છે તેવી જ
 રીતે કરણીનાં ફળ પશુ અભાધાકાળ પરિપક્વ થયા બાદ જવસ્ય પ્રાપ્ત થાય છે ક્ષાંત-
 કેષ્ટએ વૈદગજને પૂષ્પુ કે જળવર્ષક કષ્ઠ થવતુ છે ? વેશરજો કશું કે રૂપનું સેવન કરવાથી
 જળ વધે છે આ સ્વભાગી તે જ માણસે તે જ વખતે પેટ ભરીને કૂધ ડી લીધુ અને પછી
 મથ્યેની સાથે કુસ્તી હર્યો પશુ મથ્યકુસ્તીમાં તે હસી ગયેલ ત્યારે કોપાતુર થઈ
 વેશરજને હઠેલા જાઓ કે તમે આવી જુડી જવા જતાવીને ફોટ મારી ફળેલી કરવી ?
 વેશરજ હસીને મોત્સા-ભાષ ! મારી જવા તેા સાવ સાચી છે પણ શુભ તેા જ્યમ થવો
 હોય તેમ થોજ્ય કાળે / થાય આવી જ ફળ કેટલાક ઉજાળાં મનુષ્યોની જોવામાં આવે
 છે કે જ્યો ધમ કરણીનાં ફળ તલકાળ મળવાની જ્યેષ્ઠા રાખે છે વન યાત્રમાં ધર્માત્માની
 કુખી જવસ્યા કેપાલ છે તે હમણા કરેલ ધમ કરણીનું ફળ નથો પૂર્વે જાલિત કમોલનું
 જ ફળ છે ધમ તેા નિમે સુખદાતા જ છે પરંતુ પૂર્વે ઉપજોઈ જાણ્ય કમોનાં કુવ
 થયા વિના શુભ કમોલિ થી રીતે થાય । જ્વી રીને આરોજ્ય પ્રાપ્તિને મટે વેવ પ્રથમ
 જુધાજ્ય આપી પેટ સાફ કરે છે-ન્યાન જમેલા મળને દૂર કરે છે અને પછી જોઈવિ આપી
 પથ્ય પળાવી નિરોગી જનાવે છે તેવી રીતે ધમ કરનાં કુખ આવે તેા તેને જુધાજ્ય
 સમાન આત્મશુદ્ધિ કર જણી થમલાવે વેડી થેવડાં જુધાજ્ય કમોલિ જ'ધ પડતાં સુખની
 પ્રાપ્તિ તલકાળ થશે. ધમ કરણીનાં ફળ સુખરૂપ હોય તેમાં સરખ રાખવો ન જાઈએ. જેને
 કમ્યાતાર્થ રહીને કરણી કરતાં જાવડે છે તેને જ સખી અદમીક સુખનેજ વખતે થાય છે
 તેમજ સુખની પરપરા વધે છે.

શ્રી ઉવવાઇસૂત્રના ઉત્તરાર્ધ વિભાગમાં કરણીના કૃળ સંબધી અવણુ ભગવંત શ્રી મહાવીરે શ્રી ગૌતમસ્વામીના પ્રશ્નોના ઉત્તર નીચે પ્રમાણે આપ્યા છે—

૧ આમ અગર (સુવર્ણાદિની ખાણ નજીકની વસ્તી), નગર, કવડ (કસખ'), મડપ (રહેરને નિકટવતી), દ્રોણમુખ (બંદર), પાટણ, આશ્રપ (તાપસોની વસ્તી), સંવાહ (પર્વત પરનો વસ્તી) અને સન્નિવેશ (ન્યાં ગોપાલક લોક રહે છે તે રોગ (ઇત્યાદિ સ્થાનોમાં રહેનાર મનુષ્યો અન્ન પાણી ન મળવાથી ક્ષુધા તૃષ્ણા સહન કરે, સ્ત્રી આદિ નહિ મળવાથી ધ્વજ્જયર્થ પાળે, મરૂસ્થલાદિ સ્થાનમાં પાણીની અત્યંત તંગી હોવાથી સ્થાન મંજન ન કરે, સ્થાનક અને વસ્ત્ર ન મળવાથી ટાક, તાપ, ડાંસ, મરૂછર, માકડ આદિના દશ ધર્માદિ કષ્ટ સહન કરે, આમ ઇચ્છા વિના (અકામ) થોડો કાળ કે બહુ કાળ કષ્ટ સહન કરે છે તેઓ ઉકત કષ્ટો સહવાથી પુણ્યોપાર્જન કરે છે અને મૃત્યુને અવસરે બે શુભ પરિણામ રહે તે ૧૦૦૦૦ વર્ષના આયુષ્યવાળા વાણુવ્યતર જ્ઞતિના દેવતા થાય છે

૨ ઉકત આમાદિક ૧૦ સ્થાનમાં ઝારાગ્રહ આદિમાં રહેનારાં મનુષ્યો જેમને લાકડાની હેડમાં, લોઢાની બેડીમાં કેદ કર્યાં હોય, રસ્તી આદિથી જકડીને બાધ્યા હોય, હાય, પગ, ધન, આંખ, નાક હોઠ, દાંત શુભ, મસ્તકાદિ અગોપાગર્ભુ છેદન કયુ' હોય, રાઇ રાઇ જેવડા શરીરના ટુકડા ટુકડા કર્યાં હોય, ખાડામાં કે જોયરામાં ઉતાર્યાં હોય વૃક્ષ સાથે બાધ્યા હોય ચઢનાદિની પેરે શિલા પર ઘસ્યા હોય, કારટની પેટે વાસનાથી શરીરને છેલ્યુ' હોય શળામાં પરોવ્યા હોય, ઘાણીમાં પીસ્યા હોય ક્ષારાદિ તીક્ષ્ણ વસ્તુના પાણીના શરીર પર સિચન કર્યાં હોય, અગ્નિમાં બાળ્યાં હોય, કાદવમાં દાટ્યાં હોય, ભૂખ્યા તરસ્યા રાખી રીખાવી રીખાવીને માર્યાં હોય, તથા મૃગ, પતંગ ભ્રમર, મરૂછ, હસ્તી આદિની પેટે ધ્રુવોના વશ પડી મૃત્યુ પામ્યા હોય, વ્રનનો વિરાધના કરી તેની આલોચના કર્યાં વિના મૃત્યુ પામ્યા હોય, વૈરોધક ઉપશમાવ્યા વિનાખમાવ્યા વિના મૃત્યુ પામ્યા હોય, પર્વતથી કે વૃક્ષથી પડીને મર્યાં હોય, લાથી આદિના મૃતક કનેવરમાં પ્રવેશ કરી મર્યાં હોય અથવા વિષ કે શસ્ત્રથી મૃત્યુ પામ્યા હોય ઇત્યાદિ કષ્ટોથી પુણ્ય ઉપાર્જન કરી મૃત્યુસમયે બે શુભ પરિણામ આવી જાય તે ૧૨૦૦૦ વર્ષના આયુષ્યવાળા વાણુવ્યંતર દેવ થાય છે.

૩ ઉકત આમાદિમાં રહેનારા જે મનુષ્યો સ્વભાવથી જ ભદ્રિક-સરલ સ્વભાવી હોય, સ્વભાવથી જ ક્ષમાવત—શીતળ સ્વભાવી હોય, સ્વભાવથી જ વિનીત—નમ્ર હોય, સ્વભાવથી જ કે ધાદિ ચારે કષાયોથી ઉપશાંત હોય, ધ્રુવોને ગોપવનાર-કાખૂમાં રાખનાર હોય, ગુરુની આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તનાર હોય, માતપિતાનો ભકત હોય, માતપિતાની આજ્ઞાનું ઉલ્લઘન કરતા ન હોય, અર્ધ્ય તૃષ્ણાવાળા, અલ્પ આરભી, નિરવલ વૃત્તિથી ઉપજીવિકા કરનાર હોય તે આયુષ્ય પૂર્ણ કરી ૧૪૦૦૦ વર્ષના આયુષ્યવાળા વાણુવ્યંતર દેવ થાય છે

૪ ઉકત આમાદિકમાં જે સ્ત્રીઓ રાજ અતાપુર (પડા)માં રહે છે, દીધ'કાળપર્વત પર્વતનો સયોગ ન મળવાથી, પતિનું વિદેશગમન હોવાથી, પતિનું મૃત્યુ થવાથી, પતિની અણુમાનીતી હોવાથી, બાનવૈધવ્ય પ્રાપ્ત થવાથી, માતાની, પિતાની, પતિની, જ્ઞતિની. સાસુની કે માસુની મરણાદિ નિવૃત્તિથી અથવા એમના તરફના પાકા બદ્ધેશ્વસ્તથી અત્યાચાર થવાથી તેઓ

ક્રમજ દેવા છતાં પરવશજ્ઞે બ્રહ્મચર્યનું પાલન કરે છે, સ્નાન મન્નન, તોષમર્દન પુષ્પચાન્દા-
 ધારણ ઇત્યાદિ શુભાર તન્ને છે શરીર પર મેષ પ્રરવેદ આદિ પરીષ્ક ખમે છે દુષ, લ્હી,
 ઘી, તેલ, ગ્રેણ માખણ, મંદિરા, માંસ ઇત્યાદિ અસિષ્ટ અને સ્વાસ્થિ ભોજનનો ત્યાગ કરે
 છે અલ્પ આરભ સમારભથી પેતાન્તી ઉપશ્ચિષ્ટા કરે છે અને જેણે પેતાન્તા પતિ સિવાય
 અન્ય પુરુષનું સેવન કમુ નથી એવી ઓઝો પ્રાયુ પામીને ૬૪ • વર્ષના આયુષ્યવાળા
 વાણ્યતર દેવ થાય છે

૫ ઉક્ત પ્રામાર્થિકાં રહેનાર મનુષ્યો અન્ન અને પાણી એ મે દમ્ય સિવાય બીજું
 કમુ ન ભોજવે એ જ પ્રમાણે તણ, આર પાંચ થાવત્ અગ્નિચાર દમ્ય સિવાય બીજું કંઈ
 ન ભોજવે, ગાળની ભક્તિ કરનાર દેવ તથા વૃક્કનો વિનય કરનાર, તપ મતનું આચરણ કરનાર,
 કાવકંધમનાં સાઓનું મવણ કરનાર દુષ, લ્હી ઘી તેમ, ગ્રેણ મંદિરા, માંસનો ત્યાગ કરનાર,
 રક્ત સરસવનું તેમ જ મદ્ય કરનાર મરીને ૮૪ વર્ષના આયુષ્યવાલો વણ્યતર થાય છે.

૬ ઉક્ત પ્રામાર્થિકાં રહેનાર જે તપસવીઓ અગ્નિહોત્ત કરનાર રક્ત એકજ વસ્ત્ર
 રાખનાર, શ્વેતિકમ્પા કરનાર સ્ત્રવવચન પર મદ્યા રાખનાર ગોર્ષ ઉપકરણ રાખનાર,
 કમચ્ચધારક ફળભક્ષી પશ્ચીર્મ રહેનાર, શરીરપર માટીનો ઘેપ કરનાર, ગયા નદીના ઉત્તર
 કે ઈક્ષણ તટ પર રહેનાર સંખર્ષન કરી ભોજન કરનાર, સરિવ ઉષા જ રહેનાર, ઉષ્ (શરિ)
 ૬૬ રાખી કરનાર મૂચ, તણસ, હસ્ટી તાપસ * પૂર્વાદિ ચારે રિચાને પૂજનાર, વરકંધધારી,
 સરિવ રામ રામ કૃષ્ણ કૃષ્ણ રટનાર, ખાદ્યામાં કે બીજામાં રહેનાર રક્ષાની નીચે રહેનાર,
 રક્ત પાણી પીને જ રહેનાર, વાયુમક્ષી, સેવાકમક્ષી, મૂષ આદારી ૬૬ આદારી, ૫૪
 આદારી પૂષ આદારી સ્નાન કરી ભોજન કરનાર ૫૪ પુણી તાપનાર, સીતાતાપદિ કષ્ટ
 સહનાર સ્વની આત્રાપ્તા ધેનાર, પ્રભવસ્થિત અચારની પાસે સદા રહેનાર, ઇત્યાદિ અનેક
 પ્રકારના અધ્યાત્મ તપ કરનારા આયુષ્ય પૂણ કરી ઉત્કૃષ્ટ એક પમ્પોત્પમ ઉપર એક સામ
 ૫૫ના આયુષ્યવાળા (ચક્ર વિમલવતરી) અર્પેદિતથી દેવ થાય છે.

૭ ઉક્ત પ્રામાર્થિકાં ઠેરઠાક જૈન ઠીક્ષા ધારણ કરેલા સાયુ હોય છે તેઓ સાયુની
 ક્રિયાનું પાલન વો કરે છે પરંતુ કામ જામત થાય તેવી વિકલા કરવાવળા, નેત્ર મુખ-
 દિક્ષી કુમેષ્ટા કરવાવળા અયોગ્ય નિશ્ચળ વચન જોશવવાળા વાણ્યતરી સહાયથી સંઘીત
 કરવાવળા સ્વય નૃત્ય કરે અન્નને નચાને ઇત્યાદિ કરોનું ઉપાલન કરતા થકા પશુા વર્ષ
 મુષીનો ક્રિયાનું પાલન કરે છે પરંતુ ઉક્ત પાપકમનો આતોચના, નિષ્ણા થકા કરાં વિના
 જ આયુષ્ય પૂણ કરે વો એક પલ પર એક દળર વર્ષના આયુષ્યવાળા પહેલા સુધમ
 દેવલોચર્મ કલ્પ યતિના દેવના થાય છે

૮ ઉક્ત પ્રામાર્થિકાં દક્ષિત તાપાસ જેવા કે—સાંખ્યમતી, અર્ટાંત્ર યોગના યત્ના અને

* એરેદિતરી અપેક્ષા ૫ નરદિતરી અનતપુણી પુન્યાઈ અધિક હોવાથી ૫ એરેદિત વર્ષમાં
 મદ્ય થાય છે ૫ એરેદિતવધ નરકાવતારના કારણક્રમ છે આ પ્રકારની સાન્ધી સમજ આ તાપ-
 સોર્મ ન દોવાથી અને ક્ષત છવેને સમાન માનતા દોવાથી માત્ર એક જ છવત્ત ૫૫થી
 પશુા ક્રિયાસ ૫૫૦૦ પેતાન્તી ઉપશ્ચિષ્ટા ચચાવચર્મ ૫૫મ માનને હાથનો કે મૂત્રનો વધ કરી
 તેનું અહણ કરે છે તેમ વાવચ્છે.

પ્રકરણ ૪ યુ સમ્યક્ત્વ

અવક, કપિવરુત x શાસ્ત્રના માનનાગ વનમાં નિવાસ કરનાર, નગ્ન રહેનાર સદૌવ પરિભ્રમણ કરનાર, તથા મહાવજ્ર મી રહી હામા શીન, સતોપાદિ ગુણોના ધારક, નારાયણના ઉપામક, તન્વે, પન્ડુર્વેદ, શામદેવ અથવા વેદ, કૃતિકાસ, પુરાણ, નિષદ, વ્યાકરણ, સાઠ તત્ત્વશાસ્ત્ર, જ્યોતિષ ઇત્યાદિ શાસ્ત્રો તથા તેના અર્થ ગુરુગમથી ધારણ કરી સ્વયં પારગામી બેના બીજાને ભણાવનાર, અક્ષરોની ઉત્પત્તિ, છદ બનાવવાની રીતિ ઉચ્ચારણ કરવાનો રીધિ, અન્ય પદ્મહૃદ કચ્છા ઇત્યાદિ યોગ્યતા પ્રાપ્ત કરનાર, દાન દેવ, શુચિ રાખવી નિર્ધારન કરવું ઇત્યાદિ ધર્મ પોતે પાળે બીજા પામે પળાવે. આ તાપસો બીજાની આજ્ઞા ઇને દુગ્ત ગગાજળ ગ્રન્થ કરે છે, બીજાં જળાશયના પાણી પણ લેતા નથી. ગગાજળને પણ મળીને ઉપયોગમા લે છે અલ્પગળ પાણી પીતા નથી ગાડી, ઘોડા નાવ આદિ ફરતા ધરતા કે તરતા કોઈપણ વાહનમાં ખેસતા નથી, કાઈ પ્રકારના નાટક ચેટક ઉત્સવ ખેલ, આસા જોતા નથી, વનસ્પતિનો આરભ પણ સ્વય કરતા નથી, સ્ત્રી આદિ ચાર વિકૃયા ઇને નહિ, તુબકુ અને મૃતિકાના વાસણ સિવાય અન્ય ધાતુપાત્ર ધારણ કરે નહિ, પવિત્રી (મુદ્રિકા) સિવાય અન્ય આભરણ ધારણ કરે નહિ, ગેરુઆ રંગ સિવાય અન્ય રંગના સ્ત્ર રૂપે નહિ ગોપીચદન સિવાય બીજા કશાનું તલક કરે નહિ-એવા આચારના પાલક ઇંડધારક બ્રાહ્મણ જાતિના આઠ તપસ્વી થયા તેનાં નામ-૧ કૃષ્ણ, ૨ કરકટ ૩ અવડ, ૪

x ભરત ચરતીના પુત્ર મરેચીએ શ્રી ઋષભદેવ ભગવાન પાસે જૈન દીક્ષા લીધી હતી, પરંતુ સાધુના દુઃકર વ્રતોનું પાલન કરવા તેઓ અસમર્થ બન્યા અને પુત્ર સસારી થવામા વરમ માની એટલે મન ક્ષેપિત વેપ ધારણ કર્યો તે વિચારવા લાગ્યા કે, અન્ય સાધુઓ નિર્મળ વન પાળે છે અને હું તો વ્રતમ ગ કરી મલિન નવ્યો એટલે મારે ભગવા વસ્ત્ર ધારણ કરવા ઉચિત છે, અન્ય સાધુઓ તો છતાઝાશપ છત્રના ધારણુહાર છે, મે તો જન જાનો ભગ કર્યો એટલા માટે મારે વાસનુ છત્ર ધારણ કરવું ઉચિત છે અન્ય સાધુ મનાદિ ત્રણ દડયી વિરમ્યા છે, હું એ ત્રણે દડયી દડિત બન્યો તથી મારે ત્રેદડ (ત્રેકોણ લાડડી) રાખવું ઉચિત છે, ઇત્યાદિ મન કલ્પનાથી નવો વેપ ધારણ કર્યો, ઋષભદેવ ભગવાનની સાથે વિચારવા લાગ્યા સમવસરણનો બહાર રહીને લોકોને ઉપદેશ કરતા હતા અને જેમને ગૌરવ્ય ઉપજે તેમને ભગવાન પાસે દીક્ષા લેવા મોહલતા અન્યઠા મરિચ મીમાર થયા ત્યારે વૈયાટ્ય અર્થે શિષ્ય બનાવવાની તેમને ઇચ્છા થઈ, તે અરસામાં એક કપિલ નામક ગૃહસ્થ આવ્યા અને ઉપદેશ સાંભળી ગૌરવ્યવત થયા તેમને ભગવાન ઋષભદેવ પાસે જવાનું કહ્યું, પણ તેઓ ગયા નહિ ત્યારે મરિચીએ તેમને પોતાના શિષ્ય બનાવ્યા, તત્પશ્ચાત મરિચિ મૃત્યુ પામી દેવ થયા ત્યારબાદ કપિલનો અસુરી નામક શિષ્ય થયો, તેને અપહિત છોડી કપિલ પણ મૃત્યુ પામ્યા અને બ્રહ્મલોક દેવલોકમા દેવતાપણે ઉપજ્યા, અને દેવલોકમાંથી પાછા આવી અસુરીને ભાણુવ્યો, કપિલે સાંખ્યમતના શાસ્ત્રીની રચના કરી નવો મત ચલાયો ગૌણુવ ધર્મનાં ત્રયોમાં કહ્યું છે કે, ભગવાનના પુત્ર મનુ, મનુના પુત્ર મરિચિ, મરિચિના પુત્ર કપિલ થયા

—† કપિલપુરના અબડ સન્ય સીએ શ્રી મહાવીરસ્વામીના ઉપદેશથી શ્રાવકધર્મ અંગીકાર કર્યો હતો, પરંતુ પોતાના મતાવલંક એને જૈનધર્મી બનાવવા માટે તેમણે વેપ પલટાવ્યો નહિ. અબડ ભદ્રિક ભાવથી છઠ છઠના પારણા કરતા હતા ઉંચા હાથ રાખી સૂરની આતાપના

પ્રકરણ ૪ થુ* સમ્યક્ત્વ

૧૦ ઉક્ત ગ્રામદિમાં સંજી તિયં ચ પંચે દ્રિય પાણીમા રહેનાર મચ્છાદિ જળચર પૃથ્વી પર ચાલનાર ગવાદિ સ્થલચર, આકાશમા ઉડનાર હંસાદિ ખેચર, તેમાંથી ક્રોધને વિશુદ્ધ પરિણામોની પ્રવૃત્તિ થવાથી જ્ઞાનાવરણીય કર્મોનો ક્ષયોપશમ થઈ જાતિસ્મરણ જ્ઞાન ઉપજી જાય છે. તે જ્ઞાનના પ્રભાવથી તેઓને ભાન થઈ આવે છે કે, માનવભવ પામીને મેં વ્રત પચ્ચક્રખાણુ નિર્માણ પાળ્યાં નહિ અને વ્રતોની વિરાધનાના ફલ સ્વરૂપ અત્યારે તિર્પચપણું મને પ્રાપ્ત થયું છે આમ પશ્ચાત્તાપ કરનો પૂર્વપક્રિત જ્ઞાન અને પૂર્વાચરિત મનોને પુનઃપ્રહણુ કરે છે શ્રાવકનાં પાંચ અણુવ્રતાદિકર્તું પાલન કરે છે. સામાયિક* પોષધન આદિ સવરકરણી કરે છે તેઓ આયુષ્યને અંતે સંજ્ઞેખણા સહિત સમાધિ મરણે મરી અહાર સાગરોપમના આયુષ્યવાળા આઠમા દેવલોકના દેવતા થાય છે

૧૧ ઉક્ત ગ્રામદિકમાં આજીવિક મનના શ્રમણુ (ગોશાળાના સાધુ) એક, બે, ચાવત અનેક ધરના અંતરથી ભિક્ષા ગ્રહણુ કરે એવા, અનેક પ્રકારના અભિગ્રહ ધારવાવાળા દેવતાક નિયમ વ્રતના પશુ આચરણુ કરવાવાળા હોય છે તેઓ આયુષ્ય પૂર્ણ કરી ઉત્કૃષ્ટ ૨૨ સાગરોપમના આયુષ્યવાળા બારમા દેવલોકના દેવ થાય છે.

૧૨ ઉક્ત ગ્રામદિમા વિચરનાર જ્ઞૈનધર્મના સાધુ પચમહાવ્રતાદિના પાલક હોય, પરંતુ મદર્મા છોડવા, પોતાની પ્રશસા, અન્યની નિંદા કરવાવાળા, મંત્ર, યંત્ર, તત્ર, જ્યો-તિષ, નિમિત્ત ઔષધિના પ્રરૂપવા-વાળા, પાદપ્રક્ષાલનાદિ તથા પકુર વચ્છાદિથી શરીરની વિશુદ્ધા કરવાવાળા આ પ્રમાણે ઘણાં વધ* સુધી સાધુની ક્રિયા પાલન કરી ઉક્ત પાપની આનોયના, નિદા કર્યા વિના જ આયુષ્ય પૂર્ણ કરી ઉત્કૃષ્ટ ૨૨ સાગરોપમના આયુષ્યવાળા બારમા દેવલોકના દેવતા થાય છે

૧૩ ઉક્ત ગ્રામદિમાં જિનવચનને ગોપવનાર (ઉત્થાપનાર) વિપરીત પરિણુમાવનાર-૧ જમાલિ, ૨ તિસયુત, ૩ આપાઠાચાર્ય* ૪ અશ્વમિત્ર, ૫ ગર્ગાચાર્ય* ૬ ગોષ્ઠમહિલા, અને ૭ પ્રજ્ઞપત (જ્ઞેમનું વણું મિથ્યાત્વ પ્રકરણુમા આવી ગયું છે તે) એ સાત નિહનવ સમાન બીજા પશુ જે કદાચ્રહી હોય તેઓ વ્યવહારમાં જ્ઞૈન ધર્મની ક્રિયાના પાલક હોય છે, પરંતુ અશુભ પરિણુમોથી મિથ્યાત્વનું ઉપાજન કરી મિથ્યાત્વી બને છે, છતાં દુષ્કર કરણીના પ્રભાવથી કદાચિત્ ઉત્કૃષ્ટ ૩૧ સાગરોપમના આયુષ્યવાળા નવ ઐવેયકવાસ્તી દેવ થાય છે *

* પાણીમાં રહીને સામાયિક પ્રતિક્રમણુ કેવી રીતે કરના હશે? આવી શકા સહેજે થાય, તેનું સમાધાન એ કે જ્ઞેવી રીતે ચાલતી ગાડીમાં ખેસીને એકાસણું થઈ શકે છે તેવી રીતે જલચર જીવો સામાયિક પ્રતિક્રમણુનાં કાળ દરમ્યાન નિશ્ચળ રહી વ્રતાચરણુ કરે છે

* ઉક્ત ૧૩ કલમોમાંથી ૧૦ મી કલમમા કહેલા જીવો સિવાય બાકીના બધા જીવોની કરણી જિનાગાની બહાર હોવાથી તેમને આરાધક કહ્યા નથી, અર્થાત તેઓની કરણી વિનરાગની આગા બહાર છે. અને પછીની કલમોમા કહેલા સર્વ જીવો આરાધક હોય છે, તેમની ધર્મકરણી જિનેશ્વરની આગામાં છે.

૧૪ ઉક્ત ગ્રામદર્શિનાં રહેનાર ડેટલાક મનુષ્યો ચિંત્યાત્વનો ત્યાગ કરી ડેટલાક અવિરતિ સમ્બન્ધરૂપિ (ચોથા યુક્તરચનાકવલી) અને ડેટલાક દેવ વિરતિ (પચમ યુક્તરચનાકવલી) માત્રક બન્યા છે તેઓ શુભ અને ચારિત્રધર્મનું વધારાકરિત સ્વયં પાલન કરે છે અને જન્ય પાસે કરાવે છે સમ્બંધિતમાં અતિચાર પણ સમાપ્તતા નથી સુશીલ સુખી હોય છે અને સાધુની સેવાશક્તિ કરતા હોવાથી મમજ્ઞોપાસક કહેવાય છે એવા યાત્રકર્તાથી ડેટલાક માવૌએ પ્રણા તે પતાવદિ પાપેનો-આરથ સમારંભનો તથા વધ, ભંધન તામ્બ, તલ્લનનો ત્યાગ કર્યો છે તથા તેઓ સ્નાન, શુચાર, શુદ્ધિ, રૂપ, વધ, રસ, રપથ' આદિ ઇદિયેના વિવચસેવન ઇત્યદિમાં નિરૂપિત પામ્યા છે અને ડેટલાકે ઉક્ત કાર્યોની નિરૂપ ન પણ કરી હોય, પરંતુ તેઓ શુભ, જાણ્યુ પુણ્ય પાપ, આસવ સવર નિરૂપ, ક્રિયા, આધિકરણ, (કમ ભંધનનાં કારણ તથા શક્તિ) ભંધ અને મોક્ષ એ તત્વોના જણ્યુ જની જિન્યુપ્સીત ધર્મમાં એવા નિમજ્ઞ બને છે તેમને દેવ દાનવ, મનવ આદિ જોઈ પણ ચક્રાવમાન કરી શકતા નથી તેઓ જિનવચનમાં કાશ્ચિ શકા, કાંશ્યા, વિતિચિન્મહિ અતિચાર સેવતા નથી જેમની કાક કામની મજ્જાએ ધમનો રચ લાગી ગયો છે તેઓ શાસ્ત્રના મવણ્ય પદ્ધતના અવસરે મવણ્ય, પદ્ધત કરે છે અને તેના અર્થ પરમાર્થ સમ્બન્ધ પ્રકારે હૃદયમાં ખારણ કરે છે તેમ કરતાં કદાચ સ સમ ઉપજે તે ઓતાઈ જાહુસ્તીને પૂછી નિર્ણય કરી શકે છે આરે પણ જન્ય જોઈની સાથે વર્તાવાપના પ્રસન્ન પ્રાપ્ત થાય છે ત્યારે તેઓ કહે છે કે હે દેવાનુપિન! કેવળ એક જિનેશ્વરનો ધર્મ જ જ્ય જનતમાં સારશુભ છે કૈવ સવ અસાર છે જેમનાં હૃદય સુદિઠ રત્ન જેવું નિમજ્ઞ છે જેઓ જનાય અપચ, નિરામાર યનોનાં પોષણાથે પરના દરયાળ ઉપાધ્ય રામે છે જેમજ્ઞે જનતા પર એટલો વિશ્વાસ જમાવી દીધો છે કે તેઓ કદાચ રાજ્યાળ જાતપુરમાં કે જ્યારમાં ચાલ્યા જાય તેા પણ તેમને અવિશ્વાસ જોઈને પણ કશ્ચિ થતો નથી તેઓ આદ્ય, સૌન્દ્ય, પાખી તીષ કરોના કમ્પણ્યક આદિ જ્વંતિષિએ પ્રતિપૂર્ણ પોષધન કરે છે વળી સાધુ સાધીજનો મુખેય સાપડે ત્યારે તેઓ તેમને ચાર પ્રકારના આદાર, વચ્ચ, પાત્ર આદિ તેમને કમ્પતી વસ્તુ સમુદ્ધાસપૂર્વક ઉદાર પરિણામે પ્રતિજાહે છે આવા માવૌ આનુબને જાવે આસેત્વના નિદનાનુક્ત સમાધિપૂર્વક આનુબ પૂર્ણ કરી ઉત્કૃષ્ટતા રર સાચરેત્પમના આનુબવણા બારમા દેવધોકના દેવ થાય છે

૧૫ ઉક્ત મામાર્શિનાં વિચરનાર ડેટલાક મહાકમા એવા છે કે, જેમજ્ઞે ત્રિવિધે ત્રિવિધે આરમ પરિમક તથા ૧૮ પાપ પચન, પાચન તામ્બ, તલ્લન, વધ, ભંધન, સ્નાન શુચાર, શુદ્ધિ પાસે ઇદિયેના વિવચ ઇત્યદિનો પરિત્યાગ કરી જેઓ થાણુ બન્યા છે જેઓ પચ મવવન, પાચ અધિતિ, તણુ મુતિ ઇત્યાદિના વિગુપ્ત પાલક છે જિને વરની આજ્ઞા પ્રમાણે પ્રવર્તે છે એવા સાધુ સમાધિ લાવમાં આનુબ પૂર્ણ કરી શકે જવ થા કમ કાય થઈ અર્થ હોય તેા મોક્ષ પ્રાપ્ત કરી શકે છે અને જો જાત થવ જેટલા આનુબમાં તથા એક મોઢા તપથી કૃત થાય તેટલાં કમ આડી રહી જાય તેા કક સાચરેત્પમના આનુબવણા સ્વાર્થસિદ્ધ મહાવિમાનમાં દેવ થાય છે

૧૬ ઉક્ત જ માદર્શનાં મહાત્મા રાજ, દેવ વિવચ ક્યાય મોઢ ઇત્યદિ કમ બધના હેનુને જવ થા પરિત્યાગ કરી પશાન્ધાત ચારિત્ર અને શુકવધાનમાં સવ કમનો કૃત કરે તે મોક્ષ પ્રાપ્ત કરી શકે છે

હે બન્યો! ત્રી ભવવાઇત સૂત્રના આ પમાણથી નિશ્ચયાત્મક માનો કે, કરણીનાં ફળ જ્વલમ મળે જ છે, જિનાજ્ઞાનુસાર કરણી કરવાથી ભવપ્રમણ ઘટે છે અને આજ્ઞા વિનાની યુત કરણીથી પુણ્ય ફળ પ્રાપ્ત થાય છે તે જ પ્રમાણે અગુભ કરણીથી પાપફળ પ્રાપ્ત થાય છે માટે આસ્તિક બનીને વિતિગિચ્છા દોષથી સમ્યક્ત્વને દૂષિત ન કરશો. જિનાજ્ઞાનુ આરાધન ક્રમ રહેશે તો પરમ સુખી થશો.

૪ પરપાસંડ પસ સા—પર એટ જ્ઞેન સિવાયના ખીભ ૩૬૩ પાખ ડી મતની સારંબી ડિયા, મિથ્યાડંબર, અજ્ઞાનકષ્ટ આદિની પ્રથ સા—મહિમા સમકિતી ક્ષાપી કરે નહિ, કારણ કે સારંબી ડિયાની અનુમોદનાથી પણ પાપના ભાગીદાર થવાય છે એટલુ જ નહિ પણ અન્ય અનેક ધર્મી શ્રવેના પરિણામ અસત્ય ધર્મ તરફ દબે છે અને આ રીતે તે સમકિતનો વાતક અને મિથ્યાત્વનો પોષાક બને છે માટે આવુ દુષણ સેની આત્માને દોષિત કરવો નહિ મિથ્યાત્વી પુસ્તકોની પણ પ્રથંસા કરવી નહિ.

૫ પરપાસંડ સંયવો (પરીચય)—જેવી રીતે મીઠાની સગનથી દૂધ ફાટીને બગડી જાય છે, તે દૂધ રૂપે રહેતું નથી તેમ તેનું દહી બનતુ નથી, માખણ પણ નીચળતુ નથી કે છાશ પણ બનતી નથી, એમ સર્વ પ્રકારે તે નિરર્થક બની જાય છે એવી જ રીતે પાખંડીઓની સોબતમાં રહેવાથી 'સોમત એવી અસર' એ કહેવત પ્રમાણે તેઓ પણ સમ્યક્ત્વથી ભ્રષ્ટ બની જાય છે આત્માથં સાધન કરી શકતા નથી, જેવી રીતે સતી સ્ત્રી વેળાની સોબતમાં રહે તો ભ્રષ્ટ થઇ જાય છે, અને પ.પુરૂપની પ્રશંસાથી બદનામ થાય છે તેવી જ રીતે છેલ્લા બે અતિચારોના સેવનથી સમકિતીની પણ એવી જ દશા થવા પામે છે મિથ્યાત્વી સાહિત્યનો પણ વાંચવા રૂપે પરિચય કરવો નહિ.

ચોથા અને પાંચમા અતિચારની આદિમાં 'પર' શબ્દ લગાડયો છે તેનો જ્ઞેનોએ દીધં દષ્ટિથી વિચાર કરી સાર ગ્રહણ કરવાનો છે સ્વમતના અનુયાયીઓથી મતભેદ હાય તો પણ તેમના છતાં ગુણોની પ્રશંસા કરવી, પણ નિંદા તો કરવી જ નહિ આજ્ઞાકાલ હેડ મીલો અને પુસ્તકો દ્વારા જ્ઞેનો પરસ્પર નિંદા અને ગાલિપ્રદાન કરી આનંદ માને છે તે ઘણા જ ખેદનો વિષય છે આવી અનિચ્છનીય પ્રવૃત્તિઓથી જ્ઞેનશાસન નમણું પડે છે કેટલાક જ્ઞેનો શ્રદ્ધાભ્રષ્ટ થઇ અન્યમતી બની જાય છે જ્ઞેનોની સખ્યા ઘટતી જાય છે માટે મતભેદ હોય છતાં પણ મહાવારના અનુયાયીઓની નિંદા કરવાનું પાપ સેવવુ નહિ.

ઉપયુક્ત પાંચ દુષણોનું વિશેષરૂપે સેવન કરવાથી સમકિતનો નાશ થાય છે અને થોડા સેવનથી સમકિત મલિન બને છે, એવુ જાણી વિવેકી જનો પાંચે દુષણોથી પોતાના આત્માને બચાવી નિર્મળ રાખે છે.

છકું બોલે—લક્ષણ ૫

જેમ પ્રકાશના લક્ષણ વડે સૂર્યની પિછાણ થાય છે, શીતળ પ્રકાશ વડે ચંદ્રની પિછાણ થાય છે તેવી જ રીતે નિમ્નોક્ત ૫ લક્ષણોથી સમકિતી જીવની પિછાણ થઇ શકે છે.

૧ ઠામ—ઠતુ મિત્ર પર અને શુભાશુભ પ્રસંગોમાં સમભાવ રાખે. * અર્થાત્ મિત્રપર મેઘદરાજ કરે નહિ અને ઠતુનું પણ ચિતવે નહિ. શુભાશુભ પ્રસંગોમાં સમક્રિતી એવા વિચાર કરે છે કે જે કાંઈ બધુ પણ નહીં નુકસાન વલ અપવલ વગેરે થાય છે તેનું ઉપાધન કરવું જે પૂર્વે સચેલાં શુભાશુભ ક્રમો જ છે અમુક અક્રિત તેા નિમિત્ત માત્ર છે, ઉત્તરાખવન સત્રના ૨ માં અખવનમાં અનાયી મુનિ બેલિક રાગને કહે છે કે —

મપ્યા કત્તા ચિકત્તા ય તુહાપ ય તુહાપ ય ।

મપ્યા મિત્તમમિત્તં જ, કુપ્પટ્ટિય, સુપટ્ટિમો ॥ ૩૭ ॥

અર્થ—સુખ દુઃખનો કર્તા તથા નાશ કરનાર આ આત્મા જ છે શુભ કલ કરવાથી તે મિત્રની મરજ સારે છે અને અશુભ કલ કરવાથી ઠતુ સમાન અને છે સદાચારને સેવનાર અને દુરાચારમાં પ્રવતનાર પણ અક્રમ જ છે જે આથી સિદ્ધ થાય છે કે જે સારો માટેા જનાવ આપણે માટે અને છે તે આપણાં જ સારાં મદાં ક્રમોનું ફળ છે આ પ્રકારની સાચી સમભવ સમક્રિતીને કહેવાયા તેઓ “મિત્તી મે સુખ્ય મૂપસુ મેર મજ્જ ન કોપ્પ” અર્થાત્ સવ જીવેથી મારે મૈત્રી છે કોઈની પણ સાથે વૈર નથી આવી મૈત્રીલાનના સાવતા રહી સમભાવને પારણ કરે છે નિશ્ચયથી તેા શુભ ક્રમોલ્ભથી સુખની પ્રાપ્તિ હેલ છે પણ અવકારથી સમક્રિતી જીવ મનથી કોઈનું પણ ચિતવે નહિ વચન સાચાં કિત્તર અને પરિમિત મોસે, કલાથી કોઈને કોઈ પ્રકારનું દુઃખ ન દે એવી પ્રજ્ઞા કરવાથી તથા નમ્ર અને સેવક જતી રહેવાથી તે સખળા પ્રાપ્તીને મદ્રે મિત્રવલ્લ સુખધત્તા જની રહે છે હવે નિશ્ચયથી તેા અશુભ ક્રમોલ્ભથી દુઃખની પ્રાપ્તિ થાય છે પણ અવકારથી મને ક્રી નીભનું પણ ચિતવે વચને કરી અસત્ય કહે અને નુકસાનકારક વચન મોસે, અને કાવાથી કોઈને દુઃખ દે તેા તે સાચી અક્રિત દુરમન જતી જલ છે અને દુઃખ દેવા પ્રવલ્લ થાય છે હવે પારો કે અજની સાથે સારો વર્તાવ કરવા ક્રમો પણ તે આપણી સાથે જૂરો વર્તાવ કરે તેા ચિત્તુ કે તેની સાથે કોઈ પૂવનો વેાનુમથે છે તે ઉભયભાવમાં આખ્યો છે તે તેા મેજબ્યા વિના છુટી જ નથી “કહાપ કમ્માપ ન મોક્કજ મરિય” હવે ને ક પુનાઃકવભાવ અક્રિતે વૈર વિરોધ વધારીલ તેા આજળ જત્યા વધારે દુઃખી થકલ. અણી જુગીને કોઈનું પણ કરવું તે યાનને મારે ક્રિમિત નથી. હપનો નામ હપથી નહિ પણ પ્રેમથી જ થવાનો છે આમ વિચારી સમક્રિતી જીવ દુરમનનું પણ બધુ જ મહે છે વળી કોઈના તરફથી સુખ પ્રાપ્ત થાય છે ત્વારે વિચારે છે કે આ મારાં શુભ ક્રમના ઉભનું ફળ છે જતવ્લા સવ જીવો પોતપોતાનો સ્વામ સાખવમાં વલ્લર રહે છે મારો સવ સ્વામ કોઈ સાખવું નથી મારે બધુ પણ તેા ક જ ક્રી ઠક તેમ જુ આમ અણી

* શુભ વસ્તુને શુભ અને અશુભને અશુભ જણ્યે તે સુખ જનેનું સક્ષણ છે અગ્નિને હામનાર અણી તેનાથી ફર રહે, વિપને પ્રાણદર અણી તેનું અક્ષણ ન કરે તેા તે કાંઈ દેવ ક્રમો કહેવાય નહિ તેવી / રીતે પાખ ઠીઓને સત્ર ન કરવો તે કાંઈ દેવ નથી અને સરિર નિર્વાહથી આહાર વખાદિ મદલ્ય કરવાં ડુર અક્રિતી ઠલજનુવાદ કરવા તે રાજ ન કહેવાય જે વસ્તુ જે સ્વપ્ને છે તે સ્વપ્ને તે થયા તબ જણ્યે છે તે સમક્રિતી છે

રામભાવ ધારણ ન કરે x આવી જ રીતે શુભાશુભ પુહંગોના સંબંધમાં પણ વિચાર કરે કે, પુહંગોનો સ્વભાવ ક્ષણભંગુર છે તે સારાના માઠા અને માઠાના સારા થાય છે જે ભોજન ભોગવતા સારા પુહંગો લાગે છે તે જ વમન કરતા ખરાબ લાગે છે માટી કે પથર અયોગ્ય સ્થાને પડેલા ખરાબ લાગે છે, પરંતુ તે ઉપર કોરણી આદિ કરી યોગ્ય સ્થાને રાખવાથી સાફ દેખાય છે. આ પ્રમાણે જેના પરિણમન નિત્ય પલટાયા કરે છે તેના પર રામદેવ કરવો મિથ્યા છે ઇત્યાદિ વિચાર કરી સમકિતી જીવ દરેક બનાવમાં સમભાવી રહે છે

૨ સંવેગ—અંત ડરણ્યમા નિરંતર ગૈરાગ્યભાવ રાખે

શ્લોક—શરીરમનસા જતો, વેદના પ્રમવાદ્ભવાત્ ।

સ્વપ્નેન્દ્રજાલ સકતપાદરતિઃ સંવેગ ઉચ્યતે ॥

અર્થ—દેહ સંમધી ગેગાદિ દુખ તે શારીરિક અને મન સંમધી ચિંતાદિ દુખ તે માનસિક, આ બંને પ્રકારના દુખો વડે સંસારી જીવો દુખી થઈ રહ્યા છે, વળી ધન કુટુંબાદિ પોદ્ગતિક સપદા છે તે પણ સ્વપ્નવત્ + કે ઇદ્રજાળના જેવી મિથ્યા અને નાશવંત છે તેના સંયોગથી સુખની પ્રાપ્તિ કોઈ પ્રકારે પણ થતી નથી. આમ સમજી સમકિતી જીવ સંસારના સર્વ સંમધથી ઉદાસીન ભાવ ધારણ કરે, નિરંતર ગૈરાગ્યભાવમાં રમણ કરે તે સંવેગી કહેવાય છે

૩ નિવેદ—આરંભ પરિગ્રહથી નિવૃત્તિભાવ ધારણ કરે કારણ કે આરંભ પરિગ્રહ મહા અનર્થનું મૂળ છે, દાવાનળની પેઠે ક્ષમા, શીળ, સંતોષાદિ ગુણોનો ધાતક છે મિત્રતાનો નાશક અને વૈરવિરોધનો વધારનાર છે અનેક અવગુણોનો ભંડાર છે આરંભ પરિગ્રહનો ત્યાગ કરવાથી આત્મા નિજગુણ પ્રગટ કરી શકે છે આવું ગણી સમકિતી જીવ તેને પ્રતિદિન કરી કરતા રહે છે. તેમ જ પાપ ઇદ્રિયોના ભોગોપભોગની સર્વ સામગ્રી તથા ગજ્જ્ઞદ્ધિ પ્રાપ્ત થવા છતા તેમાં લુપ્થ થતા નથી, નિરંતર રક્ષવૃત્તિ રાખે છે.

x દોહા—બ ધા સોહી ભોગવે, કર્મ શુભાશુભ ભાવ,

દ્વંનિજ્જરા હો હૈ, યહ સમાધિ ચિત્ત યાવ

શ્લોક—ન કશ્ચિત્કસ્યચિન્મિત્ર ન કાશ્ચિત્કસ્યચિદ્રિનુ. ।

અર્થ—ન ચન્તે નચન્તે મિત્રાણિરિપવસ્ત યા ॥

અર્થ—કોઈ કોઈનું મિત્ર કે શત્રુ નથી, પરંતુ સ્વાર્થથી જ મિત્ર શત્રુ થાય છે. આમ

મહાભારત શાન્તિપર્વના ૧૩૮ મા અધ્યયમાં કહે છે,
+ કોઈ બિહુદે રાજ્જ્ઞદ્ધિ તથા ડોહાની દુકાનપર ઘેવરાદિ મીઠાઈ જોયા, ત્રણે કુધા-પીડિત સૂનો, સ્વપ્નમાં જુએ છે તો શહેરમાં રાજા મૃત્યુ પામ્યો છે અને તેને સ્થાને તે રાજા બની ગયો છે, અને પેટપૂર્ણ ઘેવરાદિ મિષ્ટાન્ન ખાઈ સલાતી તૈયારી કરે છે, એટલામાં કાંઈ અવાજ થવાથી તેની આંખ ઉઠી ગઈ તે રાવા લાગ્યો ત્યારે કોઈએ પૂછ્યું ભાઈ! કેમ રૂને છે? તેણે કહે મારી રાજ્જ્ઞદ્ધિ, મીઠાઈ વગેરે બધું કયા ચાહ્યુ ગયું? અહિં તો ફક્ત મારી પુટી હાડકી જ છે, હવે હું શું કરું? લોકો કહેવા લાગ્યા, દીવાનો થઈ ગયો. માટે હે ભગ્ય જીવો! આ બંધી પ્રાપ્ત જ્ઞદ્ધિ સ્વપ્ન સમાન છે તેના મોહમાં પડી માનવ જન્મનું સાધક નહિ કરો તો આશુભ્ય મૂર્ખ થયા આદિ બિહુકની પેઠે રેણુ પજી

૪ જનુક પા જ અને દુ ખી જોઈ ને જાણુ દલ કરી જ્ઞાનાવ પ્રયે તેનું નામ જનુકમ્પા

શ્લોક-સત્ય સર્વત્ર વિષ્ણસ્ય ક્યાર્ત્ત્વ્ય ક્યાયતઃ ।

ધમસ્ય પરમ મૂલ્યમનુકમ્પ્યા પ્રયક્ષ્યતે ॥

જર્મ ધર્મનું ઉદ્દેશ મૂળ જનુક પા છે આ જગ ખર્મોત્પાના જાતકલ્પમાં હોવાથી તેને સુખાશિષ્ય પી હવે પર દુ ખ પડેછુ દેખીને જનુક પા ઉપજે છે અને દુઃખથી પીઠ્ઠા તે જિવારો પ્રાણીઓને વચાકરિન સુખોપચાર કરી સુખી બનાવે છે શ્રી ટીર્મ'કર પ્રશ્ન પશુ સર્વ હવે સમજી શકે તે પ્રકારના વચનાતિત્તવદારા દેવના કરમાવે છે, સાધુ મહાપુરુષો પશુ સુખા તૃપા, શીત તાપ માર્ગાતિશમલ્લનેા પરિશ્રમ ઇત્યાદિ પરિશ્રે સહીને પશુ મામનુમામ વિકાર કરી ઉપદેશ આપતા રહે છે તેઓ, પશુ સુખ જેટલું જાતના હવાને શારીરિક માનસિક દુખોથી છુટરાનેા ઉપાલ જાતવવાનો છે એ પશુ જનુક પા જ છે શ્રાવણો પશુ ભૂખ્યાને જાન જાને તરસ્થાને પાણી વગેરે જાપી દુ ખીવાને દુ ખમુકત કરે છે તે પશુ જનુક પા છે જનને દુ ખી દેખી દિશમાં જનુક પા ન આવે તે જનન્યર્થ સક્ષલ છે ઇત્યાદિ માર્ગના ચામવંત્ર જાગ્રત સમયે ડેટલાક આશિષદિક મિથ્યાકવી દુરાશ્રમી જાની વીતરાજ વચનને વિષ્ણવત પરિશ્રયાની ભોળા હવેને ભ્રમમાં ફસાવવા કહે છે કે કોઈ મરતા હવને જન્માવશ્ય તે તે હવિત રહી ને ને પાપ કરશે તેની કિના (પાપનો દિરસો) જન્મવનરને સાચો ॥૩૪ જન્મે મુલ્યથી હવનો જાત જાવી જવો હેય જન્મવા કર્તાતરે કશુ પાપ તે કરવાનો ન જ હેલ ॥ જાત્વા યોગેના દિશમાં જનુક પા હેતી નથી પશુ જનુક પાવત ભોળા મનુષ્યોની જનુક પાનો પશુ ઉચ્છેદ કરી ઉત્ત્વ પ્રયપણાવે જનત સહાર વધારી દે છે પોતે દુખે છે જી નને દુખાડે છે સમજીતી હવે તે જન્મે છે કે કરશે તે જોજવશે ' ટીર્મ'કર પ્રશ્ન જાને તેમના સાસનપવનક જાચાન' ઉપાખમ જન્મચાર્ત્ત્વિ જન્મજીવેને દુ ખમુકત કરવા માટે ધર્મોપદેશ જાવે છે જાને તેના પરિણામે જાનેક હવેા સાધુનેા કે શ્રાવકોનો ધમ જનીકાર કરી સહજતિ પામે છે જન્મા હવેા કષ્ટ મોક્ષમાં જતા નથી પશુ મોયે જાન તેા દેવગનિમાં જ જન્મ છે ત્ના દેવોવનાઓ સાથે વિષવ-સેવન જાદિ પાપ કરે છે

* દેહાન્ત-જ્ઞા ધર્મ'કો મૂળ છે, પાપ મૂળ જાનિયાન,

ગુણતરી જા ન ઊડીએ જન્મ સવ પ્રયે પ્રશ્ન.

x પદ્મલિપુત્ર નવના મદ્યુપત રા નએ પાપીનેા પોષો કરેલ. રાત્રે તેમણે સ્વપનામાં જોયુ કે પ કાથીનેા નાલક એક છુક (ચિતર) જન્મે છે સ્વારે પ સાધુના પરિવરે ઉક્ત જાજામ જાખ્યા તેમની પરીક્ષાને જથે રાજાએ તેઓ ને સ્થાનમાં ઉત્તમો હવા તેની નજીક રચિના સમયે કેસસા નિજની કીધા રાત્રે માનુષરૂપવા જર્તા જન્મા સાધુ હવમા છે જેવી બ્રહ્મિતથી પાછા ફરી ચલ્ જાને જાખ્યા તેા કોલસા ખુદતા માત્મા જન્મા છુદિવાન રાજા સમજી ગયો કે છુક સમત જનુક પા રહેન જાજાર કોઈ જન્મા જ છવ દેખાલ છે પ્રત કાળમાં સાધુઓને સમળવી તેમના જાચ ન પડથી દુર કરા અને જન્મ મોક્ષ સાધુને જાખ્યા જાખ્યા આ પ્રયણે જન્મવને જનુક પા હેતી નથી.

(૮) જૈના ણકસ્મિન્નેવ વસ્તુનિ ઉભયે નિરુપયન્તિ પ્રભાસ પુરાણ.
અર્થ—જૈનો ફક્ત એક જીવમાં જ કર્તૃત્વ બોદૂત્વનું નિરૂપણ કરે છે

(૯) દર્શનવર્ત્મ વીરાણાં, સુરાસુરનમસ્કૃતઃ ।

નીતિચિત્રિય કર્તા યો, યુગાદૌ પ્રથમો જિત્તઃ ॥ મનુસ્મૃતિ
અર્થ—વીર પુરુષોને માર્ગ બતાવનાર, દેવ અને દૈત્યોથી નમસ્કાર પામેલા યુગની

આદિમાં ત્રણ પ્રકારની નીતિના સ્થાપનકર્તા એવા પ્રથમ જિન થયા.

(૧૦) एके रागिपु राजते प्रियतमा देहार्धधारी हरो ।

નીરાગેપુ જિનો વિમુક્ત લલના સહગો ન યસ્માત્પરઃ ॥

અર્થ—રાગીઓમાં તો એક શંકર જ શોભે છે કે જેમણે પોતાના અર્ધાંગમાં પત્નીને રાખ્યા છે, અને નિરાગીઓમાં જેમણે લલનાનો ત્યાગ કર્યો છે એવા જિન (વીતરાગ) શ્રેષ્ઠ છે.

(૧૧) नाभिस्तु जनयेत्पुत्र, मरुदेव्यां महाद्युति ।

ઋષભં ક્ષત્રિય જ્યેષ્ઠ, સર્વ ક્ષત્રિયસ્ય પૂર્વજં ॥ બ્રહ્મપુરાણ.

અર્થ—નાભિ રાજ્ય અને મરૂદેવીના આત્મજ મહા ક્રતિવાન શ્રી ઋષભદેવજી સર્વ ક્ષત્રિયોમાં જ્યેષ્ઠ અને સર્વ ક્ષત્રિયોના પૂર્વ જ છે.

(૧૨) प्रथमं ऋषभो देवो, जैनधर्मं प्रवतकः ॥ ૧૧ ॥

एकादशः सहस्राणि, शिष्याणां धरितो मुनि ।

જૈન ધર્મસ્ય વિસ્તાર કરોતિ જગતિતલે ॥ ૧૨ ॥ શ્રીમાલ પુરાણ.

અર્થ—પ્રથમ શ્રી ઋષભદેવજીએ ૧૧૦૦૦ શિષ્યો સહિત જૈનધર્મનો જગતમાં પ્રચાર કર્યો

(૧૩) हस्ते पात्र दधानाश्च, तुण्डे वस्त्रस्यधारकाः ।

મલિનાન્યેવ વાસાસિ, ધારયન્ત્યલ્પ ભાવિણઃ ૨૫ ॥ શિવપુરાણ ×

અર્થ—હાથમાં પાત્ર અને મુખે વસ્ત્ર ધારણ કરનાર મલિન વસ્ત્રો પહેરનાર અને થોડું બોલનાર જૈનમુનિ હોય છે

ઉપરોક્ત પુરાણોના પ્રમાણોથી પણ સિદ્ધ થાય છે કે જૈનધર્મના (આ યુગના) આદિ પ્રવર્તક શ્રી ઋષભદેવ ભગવાન હતા કેટલાક કહે છે કે, જૈનધર્મ ગૌતમઋષિએ પ્રવર્તાવ્યો છે, આ તેમનું કથન પ્રમાણસિદ્ધ નથી ગૌતમઋષિએ તો ચોવીશમાં તીર્થ કરે ભગવાન મહાવીર પાસે દીક્ષા લીધી હતી શ્રીપાલ પુરાણના ૭૩ મા અધ્યાયમાં કહ્યું છે કે—

(૧૪) गौतमोऽपि ततो राजन् ! गतो काश्मीरके ततः ।

महावीर दीक्षया च, घत्ते जैन त्वमिप्सितम् ॥ ૧૨ ॥

અર્થ—વસિષ્ઠ ઋષિ માન્યાતાને કહે છે કે, હે રાજન્ ! ગૌતમ કાશ્મીર દેશમાં ગયા અને મહાવીર પાસે દીક્ષા લઇને ઇચ્છિતાર્થની સિદ્ધિ કરી

× શિવપુરાણ ૫૦૦૦ વર્ષ પહેલાં થઇ ગયેલા વેદવ્યાસજીએ રચ્યાનું તેમના શાઓમાં કથન છે, એટલે ૫૦૦૦ વર્ષ પહેલાં પણ જૈન સાધુઓ મોઢે મુહપત્તિ ધારણ કરતા હતા અર્થાત્ આધિત્યા હતા

(૧૫) દિસહજા ગતા રાજન્ મચ્ચાઃ કલ્પિયુગો યદા ।

તથા જાથો મહાવીરો, વેષ્ણે કાશ્મીર ક્ષે નૃપઃ ॥ ૩ ॥

ગૌતમોપિ તથા સત્ર, ધારિતુ ક્ષેત્રપમકમ્ ।

મીયાષાક્યેન સંતુષ્ટો, જગામ ધીનિકેતનામ્ ॥ ૪ ॥

શ્રીમાત્ પુરાણ અખ્યત ડ

અર્થ—હે રાજા! જ્યારે કલ્પયુગનાં બે હજાર વર્ષે જ્યાં ત્યારે કાશ્મીર રાજા મહાવીર
જન્મ થયા, તે વખતે લક્ષ્મીના ક્ષેત્રથી તેમની પાસે ગૌતમ ઠીકા લેવા ગયા.

(૧૬) મો મો સ્વામિન્મહાવીર, વીર્યાં વેદિ મમ પ્રસો ।

ક્ષેત્રપર્મં સંગૃહીતુ માગત સ્તથ સચ્ચિષૌ ॥ ૧ ॥

અર્થ—ગૌતમ જોશ્યા કે હે મહાવીર પ્રસો! મને ઠીકા જાણો, કે જ્યાંની પાસે
જૈનધર્મ પાસે કરવા આવ્યો છું

આ અર્થ પ્રમાણેથી સંનિત થાત છે કે જૈનધર્મ ગૌતમ ક્ષત્રિય પહેલાંના છે
હવે તેલાક કહે છે કે જૈનધર્મ ગૌતમ માંથી તીજ્યો છે પરંતુ આ કથન પણ કલ્પ
નથી. કેમકે (૧) શ્રી મહાવીર સ્વામીનો જન્મ 'કુત્રિવકુલ નગરમાં થયો છે અને જુદ
(સામસિક) જો જન્મ 'કપિલવસ્તુ નગરમાં થયો છે. (૨) મહાવીરસ્વામીનાં માતાપિતા
મહાવીરસ્વામી ૨૮ વર્ષના થયા ત્યારે મૃત્યુ પામ્યાં અને જુદનાં માતા જુદનો જન્મ
થતાં જ મૃત્યુ પામ્યા છે (૩) શ્રી મહાવીરસ્વામીએ પોતાના મેટા ભાઈની જાણથી
ઠીકા લીધી છે અને જુદે પોતાના કુટુંબની જાણ લીધા વિના જ ઠીકા લીધી છે (૪)
મહાવીર સ્વામીએ ૨૨૫ વર્ષે જન્મ ૧૫ દિવસ તપશ્ચર્યા કરી અને જુદે ૭ વર્ષે તપશ્ચર્યા
કરી છે (૫) મહાવીરે તપશ્ચર્યાને ધમનું મુખ્ય અંગ એટલે સુક્રિતનું કારણ જતાવેલ છે
અને જુદે તપશ્ચર્યાના અમને કોઈ કહી છે (૬) મહાવીર પાવણ્ડરીમાં નિર્વાણ પામ્યા
અને જુદનો દેહલક્ષણ કુકિંકુર્યા થયો. જાણી એ સિદ્ધ થાય છે કે મહાવીર અને જુદ
એ જન્મે કિત્ત અંકિતો હતી. હવે મહાવીરે પ્રવર્તારેલ જૈનધર્મ અને જુદે પ્રવર્તારેલ
ગૌતમના કિત્તોમાં પણ તફાવત છે જૈનધર્મે દિસાયા કારણજન મંસભક્ષણની અથ
મતા કરી છે અને જુદે મુદસ્સીએ તેવાર કરેલુ માંસ પોતાના સાધુ મંદલ કરે તે જાણિને
નિર્દોષ જતાવી છે જૈનમત સ્વાદાત છે ગૌતમ કલ્પિતવાત છે. જૈનધર્મ એ ગૌતમની
ચાખા નથી એ વાત હવે સિદ્ધ થઈ ગઈ છે પાશ્ચાત્ય વિદ્વાનોની એ ભમણા હવે દર
થઈ છે કારણ કે જુદ ગૌતમના ધર્મ સામેમાંથી જ જેની પુષ્ટિનાં અનેક પ્રમાણો મળી
જાવે છે જેવાં કે—૧ મહાવીર ના જન્મ અખ્યતમાં લખ્યું છે કે મહાવીરના સિદ્ધ
નામના અર્થે જુદદેવની મુશાબત લીધી હતી. ૨ અનિજમનિકામ'માં લખ્યું છે કે
મહાવીરના ઉપાથી નામના અર્થે જુદદેવની સાથે સમાપ કરીં હવેલ જાતાં જાતાં ધર્મ
પ્રમાણથી સામીત થાય છે કે ગૌતમધર્મથી પણ જૈનધર્મ પ્રાચીન અને સ્વતંત્ર છે તેમાં
પણ તીર્થ'કરેલી સ્તુતિ હેલતી જૈનધર્મ તેથી પણ પ્રાચીન છે પહેલાં તીર્થ'કર શ્રી
સપ્તદેવ અખ્યાત થઈ જ્યારે અસખ્ય વર્ષો વીત્યાં છે અને સપ્તદેવની પહેલાં પણ

પ્રકરણ ૪ થુ' સમ્યક્ત્વ

જ્ઞેનધર્મ નહોતો એમ નથી ભૂતકાળમાં અનંત ચોવીશીઓ થઈ ગઈ છે. વળી મહાવિદે-
શમાં સદાકાળ જ્ઞેનધર્મ પ્રવર્તમાન હોય છે એટલા માટે જ્ઞેનધર્મ સનાતન અને સત્ય છે
એવી દૃઢ આસ્થા રાખી ઢાઈના ચળાવ્યા કદી પણ ચલાયમાન થવું નહિ, સમક્રિતમાં દૃઢ
રહેશે તે જ આત્માનું પરમ કલ્યાણ કરી પરમાનંદ પ્રાપ્ત કરી શકશે

હાલમાં જ્ઞેનો અને વિશેષતઃ સાધુમાર્ગી જ્ઞેનોમાં ઘણું અશે શ્રદ્ધાની ન્યૂનતા નબર
આવી રહી છે, છાશ્યમાં જોડેનો ખીનો જેમ નમાવે તેમ નમી જન અને નર્મદા નદીના
બોલક પાપણ જેમ દોડાવે તેમ જન એવી સ્થિતિ ફેટલાક બાઈઓની ધર્મશ્રદ્ધા વિષયે થઈ ગઈ
છ અને તેથીજ આ મહાન પ્રભાવક, પરમ કલ્યાણકારી જ્ઞેનધર્મના પાલક, અને
પ્રિયત્વ ઈલદતા નવકારમંત્રનું સ્મરણ કરનાર હેવા છતા પણ દિન પ્રતિદિન ધનમાં
જનસંખ્યામાં સુખમાં અને ધર્મમાં અવનનિને પ્રાપ્ત થતા રહે છે, અને ઘણો બ્રાગ દુ ખી
દેખાય છે. એ જ્ઞેન સખેદાશ્રય થાય છે તેમાના ફેટલાક શ્રીમંતો થોડા કે ઘણા કાળને
માટે સુખ સાસમીનો પરિત્યાગ કરે છે અને વ્યવહારિક કરણી જેવી કે, ચારે સ્ક ધ ધારણ
કરી લેવા દુબ્ધર વ્રતાચરણ, દુબ્ધર તપશ્રયા, સામાયિક પોષધનત આદિ કરે છે, પરંતુ દૃઢ
શ્રદ્ધાની અનુપરિચિતિમાં તેઓ કરેલી કરણીનું યથાતથ્ય ઈળ પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી,
ધારણકે, તેઓમાના ઘણાક તો સહજાનના અભાવથી યશ અને માનપૂજના ભૂખ્યા બની
કરણી કરે છે, તેઓ કરોડોનો માલ કોડી બદલે જોઈ ખેસે છે માટે હે બગ્યો! દેહ, ધન,
પૃથ અને સુખાદિની પ્રાપ્તિ તો અનતી વાર થઈ ગઈ છે તેનાથી જીવની કશી ગરજ સરી
નહિ. પરંતુ “ સદ્ધા પરમ દુલ્લભ ” એક શ્રદ્ધા જ પરમ દુર્લભ છે. કરણી કરવામાં તો
મહા પરિશ્રમ વેઠવો પડે છે. તે તો કરી લો છો પણ વગર પરિશ્રમે પ્રાપ્ત થઈ શકે
તેની શ્રદ્ધા રાખવામાં શિથિલ બની જાઓ છે, એ ઘણા ખેદની વાત છે માટે એતો!
અને સદ્બાગ્યોદયથી પ્રાપ્ત થયેલા સત્યધર્મ પર નિશ્ચલ શ્રદ્ધાવાન રહી ધન, સ્ત્રી, પુત્ર,
યશાદિની સ્પૃહા છોડો શ્રદ્ધાપૂર્વક યથાશક્તિ કરણી કરી તેનું મહાન ઈળ એક્ષેને નજીક
લાવનાર ઈળ પ્રાપ્ત કરવા ઉદ્ધુકત બને

ઉપયુક્ત ૧ શમ, ૨ સ વેગ, ૩ નિવેદ, ૪ અનુકંપા અને ૫ આસ્થા આ પાંચ
લક્ષણ જ્ઞેનોમાં હોય તેને સમક્રિતી જાણવો. આ લક્ષણોથી પોને પેતાની અભ્યતર બાવે
પરિક્ષા કરી શકે છે કે પોતે સમક્રિતને લાયક છે કે નહિ ત્યારે ક્ષીંગથી બીજા વ્યવહારથી
પરીક્ષા કરી શકે છે

સાતમે જોલે સુપણ ૫

આમૂલ્યોથી જેમ મનુષ્ય શોભે છે તેમ નીચે દર્શાવેલા પાંચ પ્રકારના ગુણો ૩૫
શુભ્યોથી સમક્રિતી શોભે છે

૧ ધર્મમાં કુશળ હોય ધર્મમાં કુશળતા ઊર સુત્રના જ્ઞાનથી આવે છે કુશળતા-
પૂર્વક કરાયેલુ હરેક કાર્ય સારુ હોય છે ડાહો માણસ કોઈ પણ પ્રવૃત્તિ હાથ ધરવા પહેલાં
તે સંબંધીનું આવશ્યક જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી લે છે અને માર્ગમાં આવની મુશ્કેલીઓને ધીરજથી
સામનો કરી તેને પાર પહોંચાડે છે. કોઈને ડગાવ્યો ડગતો નથી, તેવી જ રીતે સમક્રિતી

પુષ્પહીન પામે નડીં, બલી વસ્તુનો જોગ,
દ્રાક્ષ પાકી ત્યાં થયો, કાગ કંકમાં રોગ

અર્થાત જ્યારે દ્રાક્ષ પાકે છે ત્યારે કાગડાને કંકમાંજનો રોગ થાય છે તેથી તે દ્રાક્ષ માધ શકતો નથી, પણ લીંબોળીઓ પાકે ત્યારે તે નિરોગી થઈ જાય છે. તેવી રીતે છે માઇઓ! ધન સમ્પદાદિનો યોગ તો અનત વાર મળી ગયો છે અને ફરી પણ મળશે પરંતુ મુનિદેશનનો યોગ મળવો મહા મુશ્કેલ છે સુદરદાસજીએ સત્ય જ કહ્યું છે કે -

માત મિલે, સુત ભ્રાત મિલે, પુનિ તાત મિલે, મનવંચ્છિત પાઈં ।
રાજ મિલે, ગજવાજિ મિલે, સુલ સાજ મિલે, યુવતિ સુખદાઈં ॥
દ્વલોક, મિલે, પરલોક મિલે, સવ થોક મિલે સ્વર્ગ સિધાઈં ।
સુંદર સવ સમ્પતિ આન મિલે, પન સાધુ સમાગમ હુલંમ માઈં ॥

આવું જાણી સદ્બાગ્યના ઉદય સાધુ સાધ્વીનો સુયોગ મળી જાય તો તેમની સેવાથી સમકિતી જીવ કદાપિ વ્યથિત રહેતો નથી આજ પ્રમાણે સ્વધર્મી શ્રાવક શ્રાવિકાની સેવા ભક્તિમાં પણ લાભ સમજવો જોઈએ શ્રાવક કરણીનો સજ્જાયમાં કહ્યું છે કે “સ્વામી વત્સલ કરને ધણુ, સગપણુ મોટા સ્વામી તણુ” અહીં સ્વામીનો અર્થ સાધર્મી સમજવો (સાધર્મી) માત, તાત, ભ્રાત, સ્ત્રી, પુત્રાદિ જે સાંસારિક સબંધ છે તે તો બધા સ્વાર્થના અને આત્મોદ્ધારકના કાર્યમાં વિઘ્નકર્તા છે અને સાધર્મી બાંધનું સગપણુ છે તે પારમાર્થિક અને આત્મોત્થાનના કાર્યમાં સહાયક છે, એટલા માટે સ્વધર્મીની વાત્સલ્યતા સેવા ભક્તિમાં સમકિતી જીવ સદૈવ તત્પર રહે છે જ્ઞાનના અભિલાષીને પુસ્તકજ્ઞાનના પકરણો આપે છે, તત્પરનીને ઉત્તુ પાણી લાવી આપવું તેલ વિગેરેનું મદન કરવું, પથારી આપવી, પડિલેહણુ કરી આપવું, અતસ્વારણે તેમજ પારણે સાતા ઉપજાવી, વિશેષજ્ઞ પિપ્પેદાકને સુખોપજીવી બનાવવા, અનાથ, સાધર્મી અપગ ગરીબોને દ્રવ્ય આહાર, વસ્ત્રાદિની સહાયતા દેવી, વ્યાપારાદિમાં યથાયિત સહાયતા આપવી, ગુણવાન સમકીતીનો મુણાનુવાદ, કાર સન્માન કરવો હરેક સહાયતાથી સાધર્મીને ધર્મારાધનમાં ઉત્સાહી બનાવવા ધ્યાનથી શ્રદ્ધિનાં કાર્યોમાં યથાશક્તિ સહાયતા સમકિતી જન કરતા જ રહે છે આ પ્રકારે સેવા કરત સ્વયં કરે છે અને અન્ય પાસે પણ કરાવે છે

૩ તીર્થના ગુણનો જાણુ હોય—ઉક્ત ચાર તીર્થ કહ્યા તેનો સમાવેશ ગુણની અપેક્ષાએ થાય છે ૧ સાધુ અને ૨ શ્રાવક, તેમાં સાધુના ૨૭ અને શ્રાવકના ૨૧ ગુણ કહ્યા છે. મુણાનુ જ્ઞાન સમ્યગ્દષ્ટિને અવશ્ય હોવું જોઈએ કારણુ કે આપણે તો ગુણના ક છીએ, વેષ કે વ્યવના પૂજક નથી હાલમાં કેટલાક માયાવી મનુષ્યો ઉદરપોષણાથ

નથી દેવ દહેરા વિષે, છે સુતિં ચિત્રમા,
જ્ઞાની જાણે દેવને, મૂર્ખ જામે બહુ ઠામ, ૪૭
ખરો દેવ છે દેહમાં, જ્ઞાની જાણે તેહ;
તીર્થ દેવળ દેવ નહિ, પ્રતિમા નિથય એહ. ૪૮

અણની પ્રક્રિયા કર્યા વિના જ સાધુ કે માત્રનો વેવ પારણ કરી કોણકલ્પિત ગોપ્ય મરી
 જોળા લેણેને જરમાવે છે ક્રમક કરે છે સ્વાચ સાધવા બધે' મત્ર તત્ર જોવપાદિ કરે
 છે તથા કેટલાક બલિચારનું સેવન કરી ધર્મને ક્ષતિ કરે છે બાવાઓને બોધને જોળા
 માણસો સાચા સાધુ માત્રને પણ ક્રમ સમજી શકે બ્રહ્મ મને છે પરંતુ સાધુ માત્રના
 ઝુલેલા શાતા હોય તે બાવા ઠોગીઓની બ્રમળજમા કસાઈ નહિ, કારણ કે તેઓ
 સ્વાસત્યની પરીક્ષા કરીને મોચ બલિતનો જ બાજ સત્કાર કરશે. નિત્યુલ્લીનો કદપિ સંચ
 નહિ કરે ઠોગીઓને પશ્ચાદ્ધ કરી જૈનધર્મની બ્યોર્ત પ્રસારવશે. પોતે જ મનેયે
 બન્ય, બનેકને પણ જ્ઞ મનાવશે.

૪ ધર્મથી અરિશર કરેલાને રિશર કરે—કોઈ સાધુ, માત્રક તથા સર્વાક્ટી બન્યમત
 વલનીના સસચથી મદાબ્રહ્મ મધ જન્ય નો સમક્રિતીનું કલ્પ છે કે તેમની સમજો
 સમપાત્ર કરવાની પેલાનામાં ચક્તિ હોય તો પોતે સમાધન કરે અને પોતે સમર્થ ન હો
 તો કોઈ વિશેષજીતાઈનો શોખ મેળવી સવાદારા સકાનું સમાપન કરાવે અને તે
 જ્ઞ મનાવે, કદાચ કોઈ કષ્ટ સકટમાં બાવી પદાર્થ ધર્મબ્રહ્મ મરો હોય તો તેમ સક
 નિવારણથી પોતે સમર્થ હોય તો સ્વય તેને સકટથી મુક્ત કરે, અનર પોતે સમર્થ
 હોય તો બન્યની સદાવતાથી તેનું સકટ નિવારી ધર્મમાં રિશર કરે. કદપિ એવું ન જ
 તે તેને સમજવે કે શાક ! કમની ચતિ મહુ વિચિત્ર છે x તીર્થ'કર અને ચક્રવર્તી જેવ
 મહાન પુરોહિતે પણ કને' ઉભયા નથી તો બાપણુ શુ વણુ ! પરંતુ સકટ સમયે સત
 અને સતીઓ ધર્મમાં બચણ રહ્યા છે તેઓ બ્રહ્મ સમયમાં સમસ્ત કુ જોતો બંધ બાણી
 મદા સુખના જોડકા બની ચ્યા છે અને પોતાના નામને સસારમાં અમર કરી ચ્યા છે
 સાબર્યા મરોપા કાચોમાં તેમના / મરોપાન જ્યાવ છે કે જેમણે સુખી અવરલાભ કર્યા
 પણ કુખી અવરલાભ ધર્મનું અધિક પાઠન કરું' હોય છે કમને નહ કરનાર ધર્મ જ છે,
 બીજુ કોઈ નથી એટલે સકટથી છૂટવા માટે સકટ સમયે અધિક ઉત્સાહથી ધર્મરાધન
 કરવું જેવ સમુખ સામવાથી જ ન પણ દર હોતો જન્ય છે તેમ સકટ પણ તેઓ જન્ય છે
 સાચા થવાથી દર જાગી જશે. કમ સત્તુઓને કરતી અક્ષય સુખ પ્રાપ્ત કરવું એ જ બા પરથ
 પુરોહિતે પ્રાપ્ત કરેલા માનવ જન્મનું સાચક છે અત્યારે જે કોઈ ઉભયાવમાં બાનેઈ છે
 તે તમને તે કોઈથી મુક્ત કરવા માટે અને ઉવે સુખ બાપવા માટે જ તમારી સમુખ
 થઈ છે માટે તેનાથી અભરતું નહિ પણ સમભાવે સહી શર્ષ તેને નાશ કરવો જે કલ્પિત
 મુદર્થ ઉતર્થ પછી પાછો જાણે છે તેની ધણી પરામી થાય છે તેવી જ રીતે જે તમે
 કર્મના ઉભયથી (કુ:ખથી) કરી જઈ પાછા જાવશો અર્થાત ધર્મબ્રહ્મ મરો તો જેવી રીતે
 દારેશ અને જાણ હોતા રાજાની સત્તુ રાજા કનેતી કરી વધુ હેરાનમતિ કરે છે તેવી રીતે

x
 મનહરે ૭૪
 અક્રિયાજ બન જિન માસ દાવજા રહે, મહાતીર સાડે જાર વગ કુ:ખ પાયે છે ।
 સનતકુમાર ચકા કુદિ વગ સાનમેતે, બ્રહ્મ મરી અંધ રહી નહ સિધાયે છે ।
 બ્રહ્મકર્ષક હંદ નરેદ કમ વચ મને વિરખતા સહી તેરી જિનતી કલ્યાયે છે ।
 કલત અમેજા જિન વચન ઉભ વોઢ સમયાસે કમ' વોડે સુખ સોદી પાયે છે ॥

બનાવે છે વળી સકલના સમયમાં વિષ્ણુ પૂર્વક સમભાવ રાખવાના પ્રતાપે ક્રમોની મહા નિબંધના વાક્ય છે એટલું જ નહિ પણ અન્યેક છાંદોને ક્રમ જનથી બચાવીને છે માત્રે જતા રોકી સન્માર્જે આપે છે.

ઉપર મત પાંચ પ્રકારનાં શુભલુપકે સમક્રિતી છવ પોતાના સમક્રિતને કહ કરતો વધા દીપાવવો થોડા જન્યનાં મન પણ સમક્રિત તરફ આકર્ષે છે

આક્રમિ ભોલે પ્રભાવના ૮

જે સુકૃત કરવાથી આપણા સ્વીકૃત ધર્મનો પ્રભાવ જન્યના ઉપર પડે ધર્મનું મહાકામ્ય વધે તેની પ્રસાદા અને પ્રખ્યાતિ ચોતેર પ્રકારે અને જન્યનાં ધર્મપ્રતિ આકર્ષણ વાક્ય તેને પ્રભાવના કહે છે આજકાલ પતાસા કે સાકર વહેતી એટલા પૂરતો જ પ્રભાવનાઓ અર્થ લોકો સમજી શકે છે પરંતુ તેના અર્થ જુદું વિદ્યાળ અને વ્યાપક છે પ્રભાવના નીચે જણાવેલા આઠ પ્રકારે વાક્ય છે

૧ પ્રવચન પ્રભાવના—શ્રી ક્રિતેષ્વર ભસ્વત્કનનાં વચન—નિમજ્જ પ્રવચનની પ્રભાવના (પ્રચાર) કરે વર્તમાન કાળમાં સાક્ષ જ ધર્મના સત્ય પ્રભાવક છે શુભકાળમાં કેવળી તથા કુટોવળી મહાપુત્રો દ્વારા જિનપ્રસ્થીત ધર્મનો અદિતીય પ્રભાવ જન્યનાં પરી રહ્યો હોય પરંતુ વત માનમાં તેવા મહાપુત્રોનો અભાવ છે જ્યાં આપણાં અલોકાન્ય છે કે તેમની વાણી શ્રી જલુધર દેવેએ ઝીલી સ્વરૂપે કહી છે તે વાણી અસ્પર્શી પણ અન્યે મોહક છે અને એજ જિનપ્રવચન કમણાં અને અવિખ્યાત ધર્મના આપરસ્પૃશ રૂપે રહી જન્યનાં અભાવ સાધે છે સાપેદ, શ્રી ઉતરાખવાછતા ૧ માં અખચનમાં કહ્યું છે કે—

ન હુ કિષે અજ્ઞ વિસ્સહ વહુમય વિસ્સહ મગ્ગપેસિપ ।

સંપહ મેયાહપ પહે, સમયં ગામમ મા પમાયપ ॥ ૩૧ ॥

અર્થાત્ અજ્ઞવત શ્રી મહાવીરે મોક્ષ પપરસ્પૃશી વખતે કહ્યું છે કે હે યોતમ ! પાંચમા આરામાં જિન (વીમ) કર) નાં ઘન તેા x થશે નહિ પરંતુ સુક્રિતમાલનાં ઘટક સંયો— સાચે અને તેના ઉપદેશક પણ થશે એટલા મહે ન્યામનુક્ત—ચાયોજિત પણ એટલે મોક્ષમાત્ર પ્રાપ્ત કરવામાં અજ્ઞ છવેએ એક સમય માત્રનો પ્રયાસ કરવો ઉચિત નથી. એટલા મહે જિનપ્રસ્થીત સાક્ષીનું યાન સમક્રિતી જનોએ પ્રાપ્ત કરવું એ પરમાવશ્યક છે. આપ પુરોહતી કથન જ્ઞાન અને પરમાર્થદર્શક હોવાથી ગુરુજન્યથી ધર્મી સ્વયં સાક્ષીનું અવશ્ય પદન, મનન કરે અને જન્યને કાવે. અને એ રીતે યાનમાં અજ્ઞના વધેએ અને તત્કલી વચાક સમજાવ્યું અને મહા પામેએ સમક્રિતી પોતાના વેમજ પરના અક્રમાને ઉન્માએ જતા રોકી સન્માએ વાગવા શકિતમાલ હોવાથી તે ધર્મનો પ્રભાવક કહેવાય છે *

x નાશમાં વર્તમાનકાળનો પ્રયોજ જ્યાં અર્થમાં અવિખ્યાતના વાપણાં છે જાનું રહસ્ય ખીતાય શુભ પાસેથી મારવું અવિખ્યાતનું વર્તમાન કાળમાં આરોપણ વત સમજાવતી વખતે થક થક છે તે નિમમનવનો અવહાર છે.

* દક્ષિણ દેશમાં નિવસી રાજા જહાનુ શાહાજી સુખદેવશક્તિજી અવાજપ્રજ્ઞાજીએ ૨૬ ૪૨ જુ પચ કરી જયોથી ક્યોનો ઉદાર કરતી ૧ ૨થએ સમ્પ્રસાર કરી અપરાધી વેએશીએ સાચાજા પ્રાપ્ત કરવાની ઉત્તમ સમયક કરી આપી છે

૨ ધર્મકથા પ્રભાવના—ધર્મકથા દ્વારા જ્ઞાનશાસનની પ્રભાવના કરે, અર્થાત્ ધર્મોપદેશ દ્વારા પણ ધર્મનો પ્રભાવ, પ્રચાર થઇ શકે છે, તેથી સમ્યક્ત્વની સ્ત્રી પુરુષો સભાર્મા, સોસાઇટીમા, કોન્ફેડરેન્સર્મા, કોંગ્રેસર્મા અથવા જ્યાં જ્યાં જનસમુદાય એકત્રિત થતો હોય તેવા સમૂહર્મા કે મેળાવડામાં ઉપસ્થિત થઇ દ્રવ્ય ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવને જોઇ સમયોચિત ઉપદેશ સૌ સમજી શકે અને સર્વને રૂચિકર તથા હિનકર થાય તેવી ભાષામાં આપે તેમાં જ્ઞાનપ્રણીત ધર્મના તત્ત્વોને અનેક મતમતાતરોના દાખલા દલીલો સહિત, સ્યાદાદશૈલિથી સરલ બનાવીને મહામંડાલ્યથી ધર્મકથા કરે અને એ રીતે સત્ય ધર્મના પ્રભાવ અન્યના હૃદયમાં અંકિત કરે (પ્રથમ ખંડના ત્રીજા પ્રકરણમાં ઠાણગણ શાસ્ત્રકથિત ચાર પ્રકારની ધર્મકથાનું સવિસ્તર વર્ણન કયું છે ત્યાંથી ધર્મકથાનો વિધિ સમજી લેવો)

૩ નિરપવાદ પ્રભાવના—અનંતરાનીએ પ્રરૂપેલાં શાસ્ત્રનાં વચન બહુ ગહન હોય છે, સંક્ષિપ્તર્મા અને અનેકાથી હોય છે. ગીતાથી વિના હરેકની સમજર્મા આવવા મહા મુશ્કેલ છે, † તેથી કોઇ અનભિચર વિપરીત અર્થ કરી જ્ઞાનમાર્ગની અવહેલના થાય તેવું અપવાદયુક્ત કંઇ કરતો હોય તો સમકિતીનું કતવ્ય છે કે, સત્યાથ' પ્રકાશદ્વારા તેનું નિરાકરણ કરી અપવાદ દૂર કરે આવી જ રીતે કોઇ મિથ્યાડંબરી પાખડી સમકિતીઓને ધર્મબ્રષ્ટ કરવાને પ્રયત્ન સેવતો હોય તો સવાદ તથા શકિત દ્વારા તેનો પરાજય કરી સમકિતીઓને બચાવે કદાચિત્ કોઇ ક્ષેત્રનાં મનુષ્યોથી અનભિચર સાધુને છળવા કોઇ પાખડી આવે તો સાધુને સમસ્યાથી સમજાવી તેનાં છળથી કોઇ છેતરાવા ન પામે તેવો ઉપાય યોજે અને હરેક પ્રકારે ધર્મના અપવાદનું નિરાકરણ કરે અને મિથ્યા દોષારોપણ દૂર કરે + જ્ઞાન સૂત્રોના કોઇપણ શબ્દનો અર્થ અહિંસા, સયમ અને તપનો વિરોધી નથી છતાં કોઇ એવો અર્થ કરે તો તેનો ખુલાસો " અહિંસા-સયમ-તપ " રૂપી તત્ત્વ અનુસાર કરી બતાવવો.

૩ ત્રિકાલર પ્રભાવના—ભૂત, અવિષ્ય અને વર્તમાન એમ ત્રણે કાળના બનાવોને જણવાવાળા પણ ધર્મના પ્રભાવક થઇ શકે છે કેમકે, ભૂતકાળમાં થઇ ગયેલા બધા કે ખૂરા પુરુષોનાં જીવનવૃત્તાંત તથા વર્તમાન સમયના ચોંતા ચોનીબન ધર્મકર્મની વિચિત્રતા અને

† શતાવધાની પડિત સુનિશ્રી રતનચંદ્ર મહારાજે માગધિ ભાષાનો અપૂર્વ અને સર્વાંગસમ્પૂર્ણ કોષ બનાવી ગહન શબ્દોનું સ્પષ્ટીકરણ કરી શકા સમાધાન કરવાનું અનુપમ સાહિત્ય તૈયાર કરી મહાન ઉપકાર કર્યો છે.

+ વર્તમાનમાં કેટલાક પાશ્ચાત્ય વિદ્વાનો જ્ઞાનશાસ્ત્રોનું મહત્ત્વ સમજ્યા છે તેથી તેઓએ જ્ઞાનસૂત્રોના અગ્રજી, જર્મન આદિ ભાષામાં ભાષાંતરો કર્યાં છે, પરંતુ કેટલેક સ્થળે અર્ધમાગધી ભાષાના ગુહ્ય અર્થનાં તેમને પૂરી સમજ ન હોવાથી અર્થના અનર્થ કરી દીધા છે જેથી પરમ ધ્યાણ જ્ઞાનીઓ ઉપર પણ માંસ મદિરાભોજી હોવાનું કલક મૂકવાનું તેમણે સાહસ કયું હતું. તે અપવાદનું નિવારણ કરવા માટે પહેલાં પણ કેટલાક વિદ્વાનોએ પુષ્કળ પ્રયત્ન કરી ભ્રમ દૂર કર્યો છે આનો વિશેષ ખુલાસો પડિત સુનિવર્થ શ્રી મોહનલાલજી વિરચિત પ્રશ્નોત્તર મોહન-માળાના ઉત્તરાર્ધમાં કર્યો છે તેનો અહીં થોડો ઉલ્લેખ કરીએ છીએ.

આચાર્ય સત્રના ખીજા શ્રુતસ્કંધના પહેલાં અધ્યયનમા એવો પાઠ છે કે ' મંસગં મચ્છગ મોઢ્ઘા અઢિયાઢ કટણ ગહાય સે તં જાવ પરિઢ્ઘેજ્જા । ' એટલે માસ

કળાની મહત્ત્વ સ્તિથી સ્વાત્મ્યાન થતા નથી આમ જ એ સ્વયંસેવક પામતા નથી તેમ જ વર્તમાનમાં દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કળ, કાવને અનુસાર સુધારણા કરી શકે છે અને જ્યેષ્ઠિય વિદ્યાના પ્રભાવથી તથા અનુજ્ઞાન પ્રમાણથી અવિધને ભણતા હોવાથી દુષ્ટતા, રાજ અર્થે શુભસંભાવથી પોતાને તેમ જ પોતાના ધર્મનુબુદ્ધિને જમાવો સુખી કરે છે તેવી જ રીતે કળાગાનનો ગાતા પદ્ધિત મૃત્યુનો સમ્યક નિષ્ક્રમણે ભણી સમર્થધર્મરણ દ્વારા પોતાના તથા અન્યના આત્માનું કલ્યાણ સાધી શકે છે

મ્હાંસ કામેળ અદિ અદિ પુરુષેળ એમ કહેવામાં આવે છે તેનું કેમ? આ અર્થ સર્વતર પ્રેરણ છે કેમકે શ્રી સુવર્ણાચ સુતના બીજા અંતરકથિના બીજા અખંડનમાં ૭૨ મે ભાગે કહ્યું છે કે સાધુ સમસ્તકમસાસીજો એટલે મવ માસના પરિભાગી હોલ છે શ્રી પ્રજ્ઞાકરણના ચોથા સવરદારની પાંચમી આવનામાં “મહુ મગ્ગ મ સરવગ્ગગ વિગાહ પરિસ્સગ્ગ” એટલે મધુ, મવ, માંસ, પબ્ધ અર્થે વિક્ષનો ત્યાજ કરવા કહ્યું છે. શ્રી ઉત્તરાખંડન સુતના પાંચમા અને ૧૬ મા અખંડનમાં તથા કાલુષ્યકર્મા અર્થે મધુ સુત્રમાં મ્હાંસકક્ષીને અગાની ક્ષા છે નરકમાંથી જતામાં છે તેવી જ રીતે મરિયાપાનના પણ ક્ષયકર્મિક સુતના પાંચમા અખંડનમાં મધુ હોલ જતામાં છે અને મરિયાપાન કરનારને પણ નરકમાંથી ક્ષા એટલે ભૈરવધર્મી’ માંસ, મગ્ગ મરિયા અર્થે અલ્પવ વસ્તુના ભોગી કર્યા હોલ જ નહિ એટલે સુતમાં જ્યાં માંસ મગ્ગ અગ્ની વગેરે સ્પષ્ટ આવે છે ત્યાં મ્હાંસનો અર્થ વનસ્પતિનો ગીર, ફળોમાં રહેલો નરમ ભાગ એવો થાય છે (૧) ક્ષયકર્મિક અખ. ૫ તથા ૧૭ માં કળની ગોક્ષીને “અગ્ની” કહે છે (૨) પત્તવજ્ઞાણમાં પ્રથમ અખંડનના ૧૨ માં સુતમાં કળના વારને (વરભજાને) માંસ ક્ષેલ છે (૩) એ જ પદમાં ક્ષમા એ પ્રકાર ક્ષા છે “પગક્રિયા, શુદ્ધીયા” (૪) હેમચક્રાચાર’ કૃત કોષમાં અમુક જાતની વનસ્પતિના નામ છે. તેમાં નીચે મુજબ નામ આપવામાં આવ્યાં છે. ‘સિક્કા રિષ્ટા કલુમત્સ્યા અર્જાની શકુલાચાર્મી’ આ ૭ નામોમાં ચોથું નામ ‘મત્સ્યા’ છે ૫ સ્પષ્ટ ચિ તામણિ (અનુરાતી સ્પષ્ટોક્ષમાં મત્સ્ય-વર્ષા મત્સ્યડી, મત્સ્યપિસા, મત્સ્યાક્ષી, મત્સ્યાગ્રી, મત્સ્યાન્તી એમ પાંચ વનસ્પતિ મળ્યાના નામની ક્ષી છે ૬ આચાર્ય સુતના પિ’ઉપણા નામ અખંડનના આઠમા ઉરેતામાં ક્ષોનાય પાવાણનું પાણી લેવાનું કહ્યું ત્યાં પાણીમાં અગ્નિ ગોક્ષીજો હેલ તેા કાઠી નામવા એલ છે. ૭ પ્રજ્ઞાકરણના ચોથા સવરદારમાં ‘મગ્ગકર્મી’ તે મગ્ગના ઈર્ષ નહિ પણ ખાંડ કાકરનું નામ છે. ખાંડ માળીના ઈર્ષ જેવી હોવાથી તેને મત્સ્યડી કહે છે. જખડી ખાંડ કહેવાય છે જખડી તે મત્સ્યડીનું અર્થ છે. અર્થદિ કામલાથી નિમ્ન કરને કે સાબરમાં સરુના આકાર સખેથી માંસ સ્પષ્ટ આવે ત્યાં કળનો જર મહત્ત્વ કરવો. મગ્ગ સ્પષ્ટ આવે ત્યાં મગ્ગ નામની વનસ્પતિ અથવા પાણીમાં ઉત્પલ જનારા સિએમ અર્થે કળ સખ-ભવ્ય અને અદિ સ્પષ્ટી કળની ગોક્ષી અથવા કળને મહત્ત્વ કરવેલ કવે કામવતી સુતના ૧૫ માં ક્ષામાં મગ્ગ અથવા મગ્ગવીરસ્વામીને યોગીપ અગ્નિની નિષારી મધ મધ હતી તેના ઉપચારને મગ્ગ સિક્કા અગ્ગારને મોક્ષીને મોક્ષક માયમાંથી રવતી માયાવતીને ઘેરથી મોવપમ મામ્બ છે ત્યાં સુવપા છે કે ‘મમ મર્કુ જુરે કવેવલરીરા યવગ્ગક્રિયા તેહિ મો મહા સે મળ્ને પારિયાસિ મગ્ગારકહે કુપ્પમ્મ સપ ઠમાહરાહિ તેળ મઠા’

પ્રકરણ ૪ થુ' સમ્યક્ત્વ

૫ દુષ્કર તપ પ્રભાવના—દુષ્કર, કઠિન, ઘોર તપશ્ચર્યાથી પણ ધર્મની ઘણી પ્રભાવના થઈ શકે છે કારણ કે, અન્ય મતાવલંબીઓ તો ફક્ત અનાજનો ત્યાગ કરી મેવા મીઠાઈ, ફળ, કંદમૂળાદિનું ભક્ષણ કરી તપ કર્યો માને છે આવી જ રીતે સુસ્તિમ ભાઈઓ પણ રોને પેટપૂર્ણ બોજન કરતા રહી દિવસે ભૂખ્યા તરસ્યા રહેવામાં તપ સમજે છે અને આ પ્રકારના તપ કરનારને માટે પણ લોકો ધનવાદ આપે છે તો પછી નિરાહાર તપથી નાશ્ચર્યા પામે એ સ્વાભાવિક જ છે એટલા માટે ઉપવાસ, ખેલા, તેલા, અડાઈ, પક્ષો-વાસ, માસખમણ યાવત્ છમાસી તપ તથા આયુષ્યનો અંત નિકટ આવ્યો જાણી યાવજીવ-વાસ, આહાર તથા ઉપધિનો ત્યાગ કરી વગેરે તપશ્ચર્યાદ્વારા સમ્યક્ત્વી ધર્મની પ્રભાવના કરે છે. આ રી સભામાં દુષ્કર તપ પ્રતિષ્ઠા લેનાથી પ્રભાવના થાય છે. જૈન ધર્મના શીઘ્રત તપાદિને ગંહેર કરવાથી પણ પ્રભાવના થાય છે.

૬ સર્વ વિદ્યાધારક પ્રભાવના—જગતના સર્વ પદાર્થોને પ્રકાશમાં લાવનાર એક વિદ્યા જ આથી અનેક વિદ્યાના ધારણુહાર પણ ધર્મના પ્રભાવક થઈ શકે અનેક ભાષા અને અનેક લેખિનો જાણનાર, જૈન તત્ત્વોનો વિવિધ ભાષા દ્વારા પ્રચાર કરી શકે છે અને તે તે ભાષાના ગણકારનું ચિત્ત ધર્મપ્રતિ આકર્ષી શકે છે તેથી ધર્મનો પ્રભાવ અને ગૌરવ વધે છે તથા અંધ વિદ્યા, મંત્રવિદ્યા આદિનો જાણકાર સમક્રિતી અન્ય કોઈના ચમત્કાર જોઈ વ્યામોહ પામતો નથી, તેમ પોતે ઉદરપોષણથી આવી વિદ્યાઓનો ઉપયોગ કરતો પણ નથી, પરંતુ ધર્મની હાનિના સમયે તે તે વિદ્યાઓના પ્રયોગથી ધર્મપ્રતિ કરે છે.

અર્થાત્ મારા માટે બે કપોતનાં શરીર તૈયાર કર્યાં છે તે લેવાં નહિ, પરંતુ ખીજને માટે માગેલું ફક્ત કુકુડમાંસ બનાવેલ છે તે લાવવું આમાં જે કપોત (કખૂતર), મજ્જર (બિલાડી) અને કુકુડ શબ્દ આવે છે, તેના પણ યથાતથ્ય અર્થ નહિ સમજવાથી લોકો ધકાશીલ બની જાય છે તેમજે જાણુવુ જોઈએ કે, કપોત શબ્દથી કપોત પક્ષીના શરીર સરખા સર્ણવાળા બે કુખાડ ફળ તે ભૂરા કાળાના ફળનો પાક, મજ્જર શબ્દનો અર્થ વાયુરોગ તેની કેપશાતિને માટે તથા બિલ્લીના ફળનો ગર જાણુવો કુકુડનો અર્થ મિજ્જરો નામે ફળ જાણુવુ. ડોક્ટર હોનલે અગ્રેજ ભાષાન્ટરમાં કખૂતર, બિલ્લી, ફૂકડા વગેરે અર્થ કરેલ છે તે સૂત્રના અર્થજાણુવુથી કર્યો છે તેને સાત્ય માનવો નહિ વર્તમાન કાળમાં પણ ઉદરઆધિ તથા નોહીખડવાળા ઉપર બિલ્લી (જેનાં પાંદડાં મહાદેવને ચડાવે છે તે વૃક્ષનું ફળ) નાં ફળનો ગરભ, કુકુડવેલના ફળનો ગરભ આપવામાં આવે છે, એવો અનેક વૈદ્યોનો મત છે વળી મનુષ્ય તિયંચનાં નામની અનેક વનસ્પતિ શાસ્ત્રમાં બનારી છે. જુઓ, પન્નવણા સૂત્રના પ્રથમ પદમાં ' નાગવૃક્ષ ' (નાગવૃક્ષ), માતુલિગ (ખીજોરા), ' એરાવણુ ' વનસ્પતિનું નામ છે અને ધરના હાથીને પણ એરાવણુ કહે છે ' ગોવાલી ' વનસ્પતિનું નામ છે અને ગોવાળને પણ કહે છે. ' કાગલી ' વનસ્પતિ છે અને પક્ષીની (કાગડાની માદાનું) પણ નામ છે. ' અજ્જુણુ ' વનસ્પતિનું નામ છે અને પાંડવોના ભાઈનું પણ નામ છે એવી જ રીતે સાધારણુ ' વનસ્પતિના નામમાં પણ અશ્વકણુ, સિહકણુ, એવા અનેક નામ છે ' શલિગ્રામ નિધકુ બુણુમ ' નામનો કોષ છે તેમાં પ્રત્યેક વનસ્પતિનાં ૧૨ નામ છે તેમાં (૧) પૃષ્ઠ ૬-૭ માં

જે નૈનધર્મના પ્રમાણથી આપણો આત્મા ઉત્તર અને સાથિત સુખની સન્મુખ થયો તેને ધર્મનો પ્રમાણ બીજાને બતાવી તેમને સદર્મના નામો લાગી મુખી કરવાની ભાવના સમક્ષિત્તિના ઉદ્ધર્મા સદાય નમન રહે છે અને સ્વપરહિત સાધનને તે પોતાનું સાચું કર્મ સમજે છે આ કર્મવ્યપાતન અર્થે ઉપયુક્ત આઠ પ્રમાણનામાંથી જેમની બેટલી સ્થિત હોય તે પ્રમાણે પ્રમાણના સ્ત્રી ધર્મોત્તરિ અને ધર્મટલિ કરે, પરંતુ પ્રભાવક યજ્ઞને કે પ્રભાવક પુ, દુ ધર્મદીપક પુ, કે સાસનદિવાકર પુ એવા પ્રકારનું અભિમાન લાગી શકે યથેતા મદાન કરીને નષ્ટ ન કરવું. આ વાત ખાસ લક્ષમા રાખવા યોગ્ય છે.

નવમે યોલે જયણા-ચતના ૬

૧ અજાપ-પ્રયોજન વિના તેમજ પોતાને જોતાવ્યા વિના મિથ્યાત્વીની સાથે જોલે નહિ અને સમક્ષિતી જોવાવે અથવા ન પણ જોતાવે છતા તેમની સાથે યથોચિત વાર્તાલાપ કરે.

૨ સંતાપ-મિથ્યાત્વી ધગકપટથી ભરેલા માયાવી હોય છે, તેઓ સહજર્મા સમક્ષિતને ધ્રો લગાડી દે છે એટલા માટે તેમની સાથે વિશેષ વાર્તાલાપ કરે નહિ, અને સમક્ષિતીની સાથે ધર્મચર્ચાદિ વાર્તાલાપ વારંવાર કરે છે

૩ દાન-દુ.ખી, દરિદ્રી, અનાય, અપંગ વગેરે ઉપર દયા લાવી દાન આપવું તે તે સમક્ષિતીનું કર્તવ્ય છે, પરંતુ તેમને દાન આપવાથી મને મોક્ષ મળશે એવી ધ્રુષ્ટાથી મિથ્યાત્વીને દાન આપે નહિ અને પોતાની પાસે જે શ્રેષ્ઠ દેવા યોગ્ય વસ્તુ હોય તે ગ્રહણ કરવા સમક્ષિતીને આમંત્રણ કરે, તેમને જે જોઈએ તે આપે. ગરીમ સ્વધર્મોએને યથાશક્તિ સદાપતા અવરય કરે.

૪ માન-મિથ્યાત્વીઓનું સન્માન ન કરે, કેમકે તે જોષ સમક્ષિતીઓનાં મન મિથ્યાત્વી તરફ આકર્ષાય અને તેઓ શિયિલ બની જાય કે અન્યમતી બની જાય સમક્ષિતોનાં માન સન્માન અવરયક કરે, જેથી તેઓ દહધર્મી અને અને સમક્ષિતીનું માન મહાત્મ્ય વધવું જોષ મિથ્યાત્વીઓનાં ચિત પણ સમક્ષિતી તરફ આકર્ષિત બને અને તેઓ પણ નૈનધર્માનુરાગી બને

૫ વદના-મિથ્યાત્વીઓનાં આડંબરની, તેમની ઋદ્ધિસિદ્ધિની, સંપત્તિ તથા હિંસક દિયાઓની પ્રશંસા કરે નહિ, અને સમક્ષિતીએ કરેલાં ધર્મટલોની તેમના ઔદાર્યાદિ ગુણોની વારંવાર પ્રશંસા કરે, ગુણવતોના ગુણને દીપાવે

૬ નમસ્કાર મિથ્યાત્વીઓને નમસ્કાર કરે નહિ અને જેવી રીતે શાખ શ્રાવકની ઓ ઉપલાખાઈએ પોખલીજ શ્રાવકને તિક્ષુતોના પાઠથી નમસ્કાર કર્યા તેવી જ રીતે પોતાનાથી ગુણમાં, જ્ઞાનમાં અને વયમાં વૃદ્ધ હોય એવા સ્વધર્મોએને નમસ્કાર કરવા જોષએ દરેક સ્વધર્મી સાથે સદૈવ સવિનય નમ્રતાપૂર્વક પ્રવૃત્તિ કરવી જોષએ, જેવી રીતે વૈષ્ણવો 'નમ ગોપાળ' મુસલમાનો 'સલામ' આદિ પોતપોતાના દેવનાં નામ લઈ નમન કરે છે, તેવી રીતે સમક્ષિતીઓનું પણ કર્તવ્ય છે કે જ્યારે સ્વધર્મોને નમન કરવાનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થાય ત્યારે 'ન્યાબનેદ્ર' શબ્દનો ઉચ્ચાર કરે સમક્ષિતીઓને માટે આ પોતાના ધર્મને દર્શાવવાનું ચિન્હ છે પરંતુ 'જળગોપાળ', 'સલામ' વગેરે શબ્દો આ પોતાના ધર્મને ક્રુષ્ટ, ગુપ્ત અને કલંકિત કરવો કદાપિ ઉચિત નથી

જેવી રીતે ધનિક મનુષ્ય પોતાના ધનનું ચોરદિકથી રક્ષણ કરવા પ્રયત્ન કરે તેવી જ રીતે સમક્ષિતિએ પણ પોતાના સમ્બંધવશ ધનનું ચિત્ત્વાચરણ ચોરોથી રક્ષણ કરવા ઉપર કહેલા ૭ પ્રકારથી જાન કરવાની પરમ આવશ્યકતા છે અને સમ્બંધત્વના મુશ્કેલી વૃદ્ધિ કરવા તથા સમક્ષિતિઓની વૃદ્ધિ કરવા ૭ મનતાનું ધર્મચિત્ત સમાચરણ કરવું જોઈએ.

૬૨મું વિાસે આગાર ૬

૧ રામક્રિએએણુ —રાજા બનવા રાજાના સામત ચોરદિક કદાચિત્ત સમક્ષિતિનાં જાન, માસ ધનજાત કરવાની ધમકી આપીને અમક્ષિત વિરહ કામ કરવાનો કુશળ કરે અને સમક્ષિતિ રાજાના જીવમથી ધરી સમક્ષિત વિરહ કામ પશ્ચાત્તાપયુક્ત કરે તે સમક્ષિતનો ભય થાય નહિ.

૨ જશુક્રિએએણુ —ઉપર પ્રમાણે સમક્ષિતિનાં કુટુંબી, યાત્રિ, સમાજ વગેરે જેઓ જાન માતવશ થી હોય તેઓ જાતિભદાર કરવા આક્રિંધી ધમકી આપીને કુશલે, કુશલુકે આક્રિંધે નામન પૂજન કરવાનું જાણુ કરે અને સમક્ષિતી ભયભીત થઇને તે કામ પશ્ચાત્તાપ-યુક્ત કરે તે સમક્ષિતનો ભય થાય નહિ.

૩ જલાક્રિએએણુ —કદાચ કોઈ ધનમથી જાનમથી તનમથી બનવા વિશા (મત્રક્રિ) મથી સમક્ષિતથી વિરહ આત્મારણુ કરવાનું સમક્ષિતિને કહે, અને સમક્ષિતી તેને વચવતી થઇ, તેમના જીવમથી ધરી પશ્ચાત્તાપયુક્ત તે કામ કરે તે સમક્ષિતિનો ભય થાય નહિ.

૪ સુરક્રિએએણુ —કદાચ કોઈ કુટુંબ દેવતા જાનમાત્રનો નાશ કરવાની ધમકી આપીને સમક્ષિતીથી વિરહાચરણુ કરવાનું કહે અને તેના ઉપદ્રવથી ધરીને સમક્ષિતી તે કામ પશ્ચાત્તાપ-યુક્ત કરે તે સમક્ષિતનો ભય થાય નહિ.

૫ ગુરુનિચ્છા—(૧) કદાચિત્ત કોઈ માતા, પિતા, ભાઈ તથા મલુના માનનીય મોટા પુરુષ ધરમાંથી કાઠી મૂકીશ' વગેરે ધમકી આપીને સમક્ષિત વિરહ કામ કરાવે, (૨) સમક્ષિતિના દેવ ગુરુ ધમતી પ્રસસા કોઈ ચિત્ત્વાત્વી કરે અને તેના જ્ઞાનરામથી તેનાં સત્કારક્રિ કરે. (૩) સમક્ષિતિને કોઈ જાન્ય ઉત્કૃષ્ટ ધમ લાભને બધે અવસરેચિત્ત સમક્ષિતીથી વિરહ કામ કરવાનું કહે અને કરવું પડે એ તણુ પ્રકારે કોઈ સમક્ષિત વિરહ કામ કરે તે સમક્ષિતનો ભય થાય નહિ.

૬ વિતિક તારણુ —સ્ત્રે બુદ્ધા પશ્ચાથી કોઈ સમક્ષિતી જીવ મહા આરથીયાં જાં આમે હોય તેને સ્ત્ર મે પોતાના તથા પોતાના કુટુંબના રક્ષણાર્થે મનાંધ ઉપરાંત વસ્તુને પશ્ચાત્તાપયુક્ત જોગવે, તેમજ ત્યાં કોઈ માને મયતવમથી લાજ્ય આપી સમક્ષિત વિરહ આચરણુ કરવાનું કહે ત્યારે સમક્ષિતી પ્રણુ સ્વજન, ખાક્રિંધી રક્ષા ચારે તે કામ કરે તે પણ સમક્ષિતનો ભય થતો નથી.

આ ૭ ને કોઈ ૭ આચાર પણ કહે છે અને કોઈ તેને હિંદી (મથી) પણ કહે છે જેમ સ્ત્રે ચાક્રાર્થ કોઈ પ્રકારની નક્કર જાને ત્યારે મથી કુન્દીયાં થઇને પાળા મુખ્ય રક્ષા ઉપર આવી જવાય છે તેવી જ રીતે સમક્ષિતવું પાલન કરતાં કોઈ પ્રકારની જાનીર મુશીલી ઉભી થયા પામે તે ઉપર કહેલી મથીએત્યાંથી પસાર થઈને પાળા મુખ્ય આંક (સમક્ષિત) ઉપર આવી જાય છે. આ આચાર કદાં જાં સમક્ષિતિઓ ચારે નથી જોએ.

૧ ધર્મવક્ષ્યું સમ્પૂર્ણ મૂળ—વક્ષ્યું મૂળ મળ્યાત હોય તે જ તે વાક્ય બાદિ ઉપદ્રવોની સામે ટકી શકે છે અને શાખા, પ્રતિશાખા, પત્ર, પુષ્પ, ફળ વગેરેથી રક્ષી થીથી ધણી કળા પર્ણે તકી શકે છે અને ધણી પ્રાણીઓને વિવિધ પ્રકારના સુખ આપનાર નીવડે છે તેવી જ રીતે ધર્મરૂપ વક્ષ્યું સમ્પૂર્ણ રૂપ મૂળ છે તે ક્ષ રહેવાથી ધર્માત્માઓ મિથ્યાદ્રવરૂપ વાયુના ઉપદ્રવથી પરાભવ પામવો નથી અને નિશ્ચળ રહી મશીક્રિતિ રૂપ શાખા પ્રશાખાથી વિચ્યુત થઈ ભ્યારૂપ પત્રની ળામ, સદ્ગુણરૂપ પુષ્પ, અને નિરામય સુખ રૂપ ફળથી પોષકન સુખી બનાવે છે

૨ ધર્મ નક્ષરો સમ્પ્રકિત રૂપ કોટ અથવા સ્ત્રવાલ—જેમ નક્ષરો કોટ અને સ્ત્રવાલ મળ્યાત હોય તેા દુશ્મનો તેના પરાભવ કરી શકતા નથી, તેવી જ રીતે વિવિધ પ્રકારની કસ્તૂરી રૂપ સ્પર્કથી ભરપૂર ધર્મરૂપ નક્ષરો નો સમ્પ્રકિત રૂપ કોટ મળ્યાત હોય તેા પાખક રૂપ શત્રુ સૈન્ય તેનો પરાભવ કરી શકે નહીં વળી જેવી રીતે સ્ત્રવાલે ધર્મને નક્ષરમાં જઈ સુખ પ્રાપ્ત કરી શકાય છે તેવી રીતે સમ્પ્રકિત રૂપ સ્ત્રવાલમાં ઘસને જ ધર્મરૂપ નક્ષરમાં પ્રવેશ કરી શકાય છે સમ્પ્રકિત એ ધર્મનો સ્ત્રવાલ છે અને ધર્મ એ અદ્વિતીય સ્પર્ક અને પરમ સુખની પ્રાપ્તિનું સર્વોત્કૃષ્ટ સાધન છે

૩ ધર્મ પ્રસાદનો સમ્પ્રકિત ધાર્મો—જે ધર્મારત કે મહેલનો ધાર્મો મળ્યાત હોય તેા તેના ઉપર તમે તેટલા માગ કરવા હોય તેા થઈ શકે અને ચિરસ્થાયી રહી શકે છે તેવી જ રીતે ધર્મરૂપ મહાન તેના સમ્પ્રકિત રૂપ મળ્યાત ધાર્મો વડે જ ટકી શકે છે અને તેના ઉપર સવરકરણી વગેરે મળ્યા બનાવો શકાય છે અને તે અમર રહી શકે છે

૪ ધર્મરૂપ સમ્પ્રકિતરૂપ પેટી—જેવી રીતે મળ્યાત પેટી (તિલ્લેરી) માં રાખેલું જ્વાલકિર એટલે થઈ જઈ શકતા નથી તેવી જ રીતે સમ્પ્રકિત રૂપ મળ્યાત પેટીમાં સ્થાપન કરેલ ધર્મકસ્તૂરી રૂપ રતનેતે કામ, ક્રોધદિ એરો પણ કહી થઈ જઈ શકતા નથી

૫ ધર્મ જોબન સમ્પ્રકિત જાબન—જેમ ધૂત પશ્વાન, સાકર એઆ વગેરે જોબનને યાગી ક્યોરા વગેરે ધારણ કરી રાખે છે તેવી જ રીતે ધર્મકસ્તૂરી રૂપ આત્મશુભના પોષક છટ મિષ્ટ જોબનને સમ્પ્રકિત રૂપ જાબન (પાત્ર) ધારણ કરી રાખે છે જાબન વિના જોબન રહી શકતું નથી તેવી જ રીતે સમ્પ્રકિત વિના ધર્મ જણ રહી શકવો નથી

૬ ધર્મ કરિયાણું અને સમ્પ્રકિત કોડી—જેમ મળ્યાત કોડીમાં રાખેલાં જદામ, પસતાં વગેરે કરિયાણાં કામ ઉદર તથા એરાશિના ઉપદ્રવથી ક્ષુશિત રહી શકે છે તેવી જ રીતે સમ્પ્રકિત રૂપ કોડીમાં સ્થાપિત કરેલાં ધર્મ કસ્તૂરી રૂપ કરિયાણાને મિથ્યાદ્રવ, વિષમ, કામ અદ્વિ કામ ઉદર, એર ઉપદ્રવ કરી શકતા નથી સમ્પ્રકિત તે ધર્મનો રક્ષક છે

કેવલ છ પ્રકારની કાવચા જે સમ્પ્રકિતી કાવચો રહે છે અને તે પ્રમુખે વાત ન કરવો કે છે તે સમ્પ્રકિત અને ધર્મને જ યોગ્ય કાવચારૂપ કાવચે તેમાં દર નિશ્ચય રહી શકે છે.

ધ્યારને યોગે સ્થાનક ૬

૧ આત્મા છે—પદપદદિધી પદે આત્મા પ્રવક્ષ્ય દિવ્યેચર મતો ન હોવાથી કેશાક નહિનો કહે છે કે, ૭મ સ્તંભાર વચ્ચે કે કાવચની પૂતળીઓને કોરીથી નાંધી વચ્ચે કાવચે છે,

તેમ ઇશ્વર પણ પોતાનું ચિત્ત પ્રસન્ન રાખવા મનુષ્ય, પશુ, પક્ષી, કીડા વગેરે પૂતળાંઓ બનાવી ત્યાં છે અને તે દોરીસંચાર કરતો બંધ પડે એટલે બધું બંધ પડી જાય છે, પરંતુ આત્મા નામનો કોઈ પદાર્થ છે જ નહિ એમને પૂછીએ કે ભાઈ! આ પ્રકારની કલ્પના કરે છે તે કોણ છે? શબ્દ સ્પર્શ, રસ, રૂપ, ગંધનું વિજ્ઞાન કોને થાય છે? સ્વપ્નાવસ્થામાં દેખેલા પદાર્થોનું ભગ્નદ્વસ્થામાં સ્મરણ કોણ કરે છે? મૃત્યુ પછી શરીરમાંથી જ્ઞાનગુણ્ય નષ્ટ શા માટે થઈ જાય છે? શરીરમાંથી ત્યારે કોણ્ય નીકળી જાય છે? ઇત્યાદિ પ્રત્યક્ષ લક્ષણોથી જણાય છે; તે જ આત્મા છે, તે જ જીવ છે. આશ્ચર્યની વાત તો એ છે કે ખુદ આત્મા જ આત્માના વિષયમાં શંકાશીલ બને છે. તેણે સ્વયં સમજવું જોઈએ કે આ શકાનો કરનાર છે તે જ આત્મા છે, આ પ્રમાણે નિશ્ચય કરેા કે આત્મા છે આત્મા ન હોય તો ઇશ્વર પણ ક્યાંથી હોય? આત્માના ગુણોનો સ્વ પ્રત્યક્ષ અનુભવ કરવાથી આત્મા સ્વ પ્રત્યક્ષ થાય છે.

પોતાની જ પ્રેરણાથી ક્રીયા કરતો દ્રુટીગોચર થાય છે તે પરોક્ષ રીતે આત્મા સાખીત થાય છે. આત્મ નિત્ય છે—ઉપયુક્ત યુક્તિઓથી ઠટલાક આત્માના અસ્તિત્વનો તો સ્વીકાર રે છે, પણ કહે છે કે, પૃથ્વી, પાણી અગ્નિ, વાયુ અને આકાશ. એ પાંચભૂતોથી રપ ત્વથી * ઉત્પત્તિ થાય છે અને તેથી જ જીવની ઉત્પત્તિ થાય છે. શરીરમાં જીવ રકત રૂપે, વાયુ રૂપે તથા અગ્નિ રૂપે પરિણમે છે જ્યારે તેનો નાશ થાય છે ત્યારે જીવનો પણ નાશ થાય છે અને જે જગતના પદાર્થ દૃષ્ટિગોચર થાય છે તે બધા ક્ષણ ક્ષણમાં રૂપાંતર પામ્યા કરે છે તેવી જ રીતે આત્માનું પણ રૂપાંતર થયાં કરે છે એટલા માટે આત્મા પણ અનિત્ય, અશાશ્વત છે, આવું કહેનારાઓએ જાણવું જોઈએ કે જડમાંથી ચેતનની ઉત્પત્તિ કોઈ કાળે થાય જ નહિ અને ચેતનમાંથી જડની ઉત્પત્તિ પણ ત્રણ કાળમાં થાય જ નહિ જડ સદાકાળ જડ રૂપે રહે છે અને ચેતન સદા ચેતન રૂપે રહે છે એટલા જીવ છે અને એટલા જડના પરમાણુ છે તેટલા જ તે અનાદિકાળથી અનતકાળ સુધી રહેશે તેમાં એક જીવની કે એક પરમાણુની કદાપિ વધવટ થશે નહિ, પરંતુ પરમાણુમાં એકલા થવાનો તેમ જ વીખરાવાનો સ્વભાવ હોવાથી જડ પદાર્થોનું રૂપાંતર થતું રહે છે, પણ જીવમાં આમ થતું ન હોવાથી તે સદૈવ એક રૂપે શાશ્વતો રહે છે તેની સાખીતી એ છે કે પહેલી ક્ષણમાં આપણને જે અનુભવ થયો હતો તેનું જ્ઞાન પછીની ક્ષણમાં પણ કાયમ રહે છે એટલે વસ્તુનો તો પલટો થાય છે પણ તેનો અનુભવ કરનાર (આત્મા)નો પલટો થતો નથી + જે જીવની ઉત્પત્તિ કે નાશ થતાં હોય તેમ જ ક્ષણ ક્ષણમાં

(આત્મા)નો પલટો થતો નથી + જે જીવની ઉત્પત્તિ કે નાશ થતાં હોય તેમ જ ક્ષણ ક્ષણમાં

* (૧) કામ, ક્રોધ, શોક, મોહ અને ભય એ પાંચ તત્ત્વ આકાશના, (૨) ધાવન, બલન, પ્રસારણ, આકુચન અને નિરોધન એ પાંચ તત્ત્વ વાયુના (૩) ક્ષુધા, તૃષ્ણા, આલસ્ય, નિદ્રા અને મૌથુન એ પાંચ તત્ત્વ તેજના (૪) લાળ, મૂત્ર રકત, મજ્જા અને વીર્ય એ પાંચ તત્ત્વ પાણીના અને (૫) હાડ, નાડી, માંસ, ત્વચા અને રોમ એ પાંચ તત્ત્વ પૃથ્વીના એમ પાંચભૂતથી રપ તત્ત્વની ઉત્પત્તિ થાય છે આમ 'પચીકરણ' નામકે ગ્રથમાં લખ્યું છે.

× કોઈ પણ પદાર્થનો મૂળમાંથી કદાપિ નાશ થતો નથી, કેવળ રૂપાંતર જ થાય છે જેમ ઘડો ફટવાથી ઘડાની પર્યાય (આકાર)નો નાશ થયો, પરંતુ મૂતિકાનો નાશ થયો નથી મૂતિકાના બારીક આણુઓ છૂટા પડી ગયા પછી પણ કાળાંતરે તે જ પરમાણુ માટીના વાસણની પર્યાયરૂપે બની શકે આમ જડ પદાર્થનો પણ સમૂળ નાશ થતો નથી તો પછી ચેતનનો તો નાશ કેવી રીતે થાય? ઘટ પડાઈની પર્યાય જેમ પલટો છે તેમ શરીરની પર્યાયો પણ પલટી રહે છે, પણ જીવનો નાશ કદાપિ થતો નથી જીવ અસખ્યાતપ્રદેશી દ્રવ્ય છે તેવું જ સદા શાશ્વત રહે છે.

તેનો પશ્ચે ઘટો રહેલો હોય તે પછી કમ', અકમ' પુરવ પાપ વગેરેનાં ફળ ભોજનનાર
 જન્મમાં કોઈ રહે નહિ પણ આ વાત પ્રમાણ વિરુદ્ધ છે કેમકે જન્મમાં કોઈ સુખી
 કોઈ દુઃખી કોઈ ક્રોધમત, કોઈ ગ્રીભ વગેરે અનેકવિધ વિચરતાઓ પ્રત્યક્ષ જોઈ શકાય
 છે અને તે છવનાં સ્વકૃત કમનું જ ફળ છે. વળી ઉદર અને ગિલાદીને જન્મથી જ વેર
 છે એ પૂર્વજ અને સિદ્ધ કરનાર પ્રમાણ છે એવે પૂર્વે કર્યાં કમ' હમણાં ભોજને છે,
 હમણાં કરે છે તેનાં ફળ અવિખ્યાં ભોજવથી છવનાં કરીરને પશ્ચે ઘટો રહે છે પણ
 છવનો પોતાનો પશ્ચે ઘટો નથી તે તો સદા સાધત છે તેનાં અસખ્યાત પ્રદેશમાંથી એક
 પ્રદેશ પણ ન્યૂત્પન્નિત ઘટો નથી આ નિશ્ચય માનવું. દમ્બથી આત્મા નિત્ય છે પશ્ચે
 (અવસ્થા)થી અનિત્ય છે

૩ આત્મા ક્ષતાં છે—ઉક્ત પ્રમાણોથી કેટલાક આત્માને નિત્ય તેા અને છે પણ
 કહે છે કે આત્મા સ્વાધીન નથી પણ ધર્મરાધીન છે એટલે ધર્મરતી ધમ્મા પ્રમાણે જ
 સહારનાં સખ્યાં કામો ઘટા રહે છે જો આત્મા સ્વાધીન હોત તેા દુઃખી યા મદિ ઘાતી
 તેથી આત્મા ક્ષતાં નથી આત્મ માનનારઓએ સમજવું જોઈએ કે જે કરે તે જ ભોજને.
 જેણે કમ કમું તેણે જ તેનું ફળ ભોજવવું જોઈએ. જો ધર્મર જ જુ પુ કરનાર હોય તેા
 કરણીના ફળ ધર્મર જ ભોજવવાં જાઈએ પછી ધર્મરમાં અને છવમાં કમ્પુ જાતર રહી
 નહિ પાષણાં પ્રદેશોમાં આ વિશે ધક્ષુ વિવેચન થઈ વસુ છે અને અનેક કુક્ષિતઓ અને
 પ્રમાણોથી સિદ્ધ કરી ચૂક્યા હોયે કે કમ'નો ક્ષતાં આત્મા જ છે અવહારથી આત્મા
 કમનો ક્ષતાં છે અને નિશ્ચયથી પોતાનાં કાવનો ક્ષતાં છે.

૪ આત્મા ભોક્તા છે—ઉક્ત પ્રમાણોથી આત્માનાં જુલપણનો તેા કેટલાક સ્વીકાર
 કરે છે અર્થાત્ આત્મા કમનિ ક્ષતાં છે એવે માને છે પણ કમ' જડ હોવાથી તે જમનાજમન
 કરી શક્તાં નથી તેથી તે જાદી જ રહી જાય છે અર્થાત્ છવની સાથે જતાં નથી અને
 તેટલાં મદિ કૃતકમનું ફળ ભોજવનાર આક્રમા નથી આત્મ માનનારે વિચારવું જોઈએ કે, જેમ
 મદિસાપાલ કરનારની સાથે મદિઓ સીસાં જવો નથી તથાપિ તે મદિસાપાલ કરનાર જ્યાં
 જાય છે ત્યાં તે જ મદિસાપાલ ઝુકનાં પરિણામ રૂપ નિશાં તેની પ્રુત પાકતાં જરર થયે છે
 તેવી જ રીતે કૃતકમનો રક્ષ આક્રમપ્રદેશમાં પરિણમી છવની સાથે જાય છે અને તેનાં
 શુભાશુભ ફળ અભાષણ (જાતર કાળ) પૂર્ણ થયાં તાદ અવસ્થા ભોજવવાં જ પડે છે
 અવહારથી આત્મા કમ'જોનો ભોક્તા છે અને નિશ્ચયથી પોતાનાં કાવનો ભોક્તા છે

૫ આક્રમનો મોક્ષ છે—ઉક્ત પ્રમાણોથી કેટલાક આત્માનું અસ્તિત્વ જુલ
 અને ભોજુલ વગેરે સ્વીકારે છે પણ કહે છે કે જેવી રીતે આ સંસાર જનદિ જનવ
 છે તેવી જ રીતે આત્મા અને કમ'નિ અજાપે પણ જનાદિ જનવ છે કમ' કરવાં અને
 તેનાં ફળ ભોજવવાં એવો અવહાર જનદિ કાળથી ચાલવો આજ્યો છે અને જનવકાળ સુધી
 તે માણવો રહેશે. કેટલાક એવું માને છે કે જે પદાચની જાદિ હોય તેનાં જ જાત હોય
 અને જે જનાદિ હોય છે તે જ જનવ હોય છે. એમણે જાણવું જોઈએ કે વહવરપરા જનાદિ
 છે એ મુખ્યની પિતા, પિતામહ વગેરે પેઢીઓ વધુતાં તેની કમ'નિ જાદિ હોતી નથી,

મતકળ ડે તે અનાદિ છે છેતાં ક્રોધ મનુષ્ય ખાલબ્રહ્મચારી રહે અથવા નિર્વંશ મરી જાય તો વંશપરંપરાનો જે અનાદિ સંબંધ તે તૂટી જાય છે, અર્થાત્ ત્યાં અનાદિ સાતનો વિકલ્પ લાગુ થાય છે. એવી જ રીતે મૃતિકા અને સુવર્ણનો સંબંધ અનાદિ કાળનો હોવા છતાં અગ્નિ ક્ષાર, સુવર્ણકાર વગેરેનો યોગ મળતાં તે અનાદિ સંબંધ છૂટી શુદ્ધ સુવર્ણ માટીથી અલગ થઈ જાય છે. એ જ પ્રમાણે આત્મા પણ અનાદિ કર્મ સંબંધથી છૂટી મોક્ષપ્રાપ્ત કરી શકે છે. સંબંધ જે પ્રકારના છે ૧ સમવાય અને ૨ સયોગ આત્મા અને તેનો ઉપયોગ ગુણ, સુવર્ણ અને તેનો પીળાપણાનો ગુણ એ સમવાય સંબંધ કહેવાય. તે અનાદિ અનંત સંબંધ છે પણ જીવ અને કર્મનો અથવા સુવર્ણ અને માટીનો સંબંધ તે સયોગ સંબંધ છે, અને તે અનાદિ સાત પણ હોઈ શકે છે. જીવને અનાદિકાળથી કર્મ લાગેલાં છે એ ખરૂં છે, પણ જે કર્મો અનાદિકાળ પહેલાં હતાં તેનાં તે જ અત્યારે પણ છે એમ નથી કર્મની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ તો ૭૦ કોડાકોડ સાગરોપમની છે એટલે કર્મ બાંધવાં છોડવાં વળી બાંધવાં વગેરે વ્યવહાર અનાદિ કાળથી ચાલ્યો આવતો હતો તે પૂર્વોક્ત વશપરંપરાના દષ્ટાંતે બંધ પડતાં આત્માનો મોક્ષ પણ થઈ શકે છે નવાં કર્મ આવવાં ઓછા ઓછા થના જાય અને મુના કર્મ વધારે વધારે ખપતાં જાય તો એક વખત એવો આવે જ કે સર્વ કર્મનો નાશ થઈ જાય.

૬ મોક્ષનો ઉપાય છે—ઉપરનું કથન સાંભળીને મુમુક્ષુઓને મોક્ષ પ્રાપ્ત કરવાનો ઉપાય જાણવાની જિજ્ઞાસા થાય એ સ્વભાવિક છે તેમણે જાણવું જોઈએ કે, જેવી રીતે સુવર્ણકાર માટીમાંથી સોનાને પૃથક્ કરવા માટે કુલડીમાં સોનાને સ્થાપન કરી ક્ષાર અને અગ્નિના પ્રયોગ વડે માટીને બાળીને શુદ્ધ સુવર્ણ કાઢી લે છે, તેવી જ રીતે જ્ઞાન રૂપ સુવર્ણકાર દ્વારા સમજાણું કે આઠ કર્મ રૂપ મૃતિકામાં આત્મ સુવર્ણ મિશ્રિત છે તેને પૃથક્ કરવું ઉચિત છે ત્યારે બધા ગુણના ભાજન સમાન સમ્યક્ત્વ રૂપ કુલડીમાં આત્માને સ્થાપન કરી, તેની સાથે આત્મા અને કર્મને છૂટા પાડનાર ચારિત્રરૂપ ક્ષારનો પ્રયોગ મેળવી અર્થાત્ ચારિત્રધર્મનો સ્વીકાર કરી કર્મ રૂપ મેલને જરમીભૂત કરનાર તપ રૂપ અગ્નિના પ્રયોગથી બાળી નાંખે, બાલ્ય તપથી બાધ ઉપાધિને જરમ કરે, અભ્યંતર તપથી અભ્યંતર ઉપાધિને જરમ કરે આ પ્રકારે આત્મા અને પરમાત્માની એકતારૂપ ધ્યાનથી કર્મરૂપ મેલથી આત્મા રૂપ સુવર્ણને પૃથક્ કરે અર્થાત્ મોક્ષ પ્રાપ્ત કરે

જેવી રીતે બટકતો માણસ સ્વસ્થાનને પ્રાપ્ત કરી સ્થિર થઈ સુખી થાય છે, તેવી જ રીતે અનાદિકાળથી મિથ્યામાર્ગે ચડી ભૂલો પડેલો આત્મા ઉક્ત છ સ્થાનનો વિચાર કરી, સંકર્મના સ્વરૂપને યથાતથ્ય સમજવાથી સમ્યક્ત્વ સ્થાનમાં સ્થિર થઈ સુખી થાય છે

૪ શ્રદ્ધાન, ૩ લિંગ, ૧૦ વિનય, ૩ શુદ્ધતા, ૫ લક્ષણ, ૫ દૂષણ, ૫ ભૂષણ
૮ પ્રભાવના, ૬ યતના, ૬ આગાર, ૬ સ્થાનક અને ૬ ભાવના એમ સર્વ મળી ૬૭ બોલ વ્યવહાર સમકિતના થયા, આટલા ગુણો જે આત્મામાં હોય તેને વ્યવહારથી સમકિતી જાણવો.

જ્ઞાનને અનુભવમા પરિણુમાવે, અપૂર્વ જ્ઞાનના રસમાં આત્માને તદ્દલીન બનાવે અને ઉત્સાહપૂર્વક તેનું જ વારંવાર શ્રવણ, પઠન કરવાની ઉત્કઠા જાગ્રત થાય તેને સૂત્રરૂચિ કહે છે.

૫ બીજી રુચિ-જેવી રીતે હળવડે ખેડેલી ખાતર પૂરેલી અને વૃષ્ટિથી તૃપ્ત થયેલી કાળ ધરતીમાં વાવેલું બી અનેક બીજનું ઉત્પાદન નીવડે છે તેવી જ રીતે વિષય કપાય કમી કરવાથી શુદ્ધ અનેલા, ગુરુ ઉપદેશથી પોષણ પામેલા અને સંતોષાદિ ગુણોથી તૃપ્ત થયેલા ભગ્ય જીવના હૃદયરૂપી ખેતરમાં વાવેલું જ્ઞાન રૂપ બીજ વૃદ્ધિ પામે છે તથા જેવી રીતે પાણીમાં નાખેલું તેલનું બિંદુ પ્રસરે છે તેવી જ રીતે એક પદનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત થતાં અનેક પદ રૂપે પરિણુમે-વિસ્તાર પામે તે બીજ રુચિવાળો કહેવાય.

૬ અભિગમ રુચિ-ક્રોધને શ્રુતજ્ઞાનની વિશુદ્ધિ થતા તે અંગોપાગ, પયન્ના દષ્ટિવાદ આદિ સૂત્ર અને તેના અર્થરૂપ જ્ઞાનનો અભ્યાસ કરતા કરતા વિશુદ્ધ જ્ઞાન થવાથી સમકિતની પ્રાપ્તિ થાય તેને અભિગમ રુચિ કહે છે, અને તે ભાવો બીજને સંભળાવતા-સંભળાવતા તે શ્રોતાને સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ થાય તેને પણ અભિગમ રુચિ કહેવામાં આવે છે.

૭ વિસ્તાર રુચિ-જીવાદિ નવતત્ત્વ, ધર્માસ્તિ આદિ છ દ્રવ્ય નૈઋત્યાદિ ૭ નય, નામાદિ ૪ નિક્ષેપ, પ્રત્યાક્ષાદિ ૪ પ્રમાણ, તેનો દ્રવ્યથી, ક્ષેત્રથી, કાળથી અને ભાવથી વિસ્તાર પૂર્વક જ્ઞાનાભ્યાસ કરતા કરતા સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ થાય તે વિસ્તાર રુચિ.

૮ ક્રિયા રુચિ-સમ્યગ્જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ, વિનય, સત્ય પ્રતિષ્ઠા આદિ પૂર્વક પાંચ સમિતિ ત્રણ ગુપ્તિ રૂપ આઠ પ્રવચન માતાનું પાલન કરવામાં ઉત્સાહ જાગ્રત થાય, પ્રતિદિન આચાર ક્રિયાની વિશુદ્ધિ કરતા રહેવાની ઇચ્છા રહે તે ક્રિયા રુચિ જાણવી.

૯ સક્ષેપ રુચિ-કેટલાક હણુકમી જીવ એવા છે કે તેઓ ધર્મ અધર્મનો કશો ભેદ જાણતા નથી હોતા, પરંતુ અનભિગ્રહિક મિથ્યાત્વની પેઠે બધા ધર્મને માને છે, તેવા જીવો કંદાચિત્ પુણ્યોદયથી સત્સંગતિને પ્રાપ્ત કરી સદ્ જ્ઞાન શ્રવણ કરવાનો સુયોગ મળવાથી સદ્ગુણોનું સક્ષિપ્ત કથન શ્રવણ કરી તત્કાળ ભાવભેદને સમજી જાય અને મિથ્યાત્વનો પરિત્યાગ કરી સદ્ધર્મનો સ્વીકાર કરી લે તેને સક્ષેપ રુચિવાળો જાણવો.

૧૦ ધર્મ રુચિ-સમ્યક્ત્વાદિ સૂત્રધર્મ અને વ્રતાદિ ચારિત્ર ધર્મ તથા ક્ષમા, નિર્લોભતા આદિ યતિધર્મ ઇત્યાદિ પ્રકારના ધર્મનું કથન શાસ્ત્રમાં જે પ્રમાણે કહે છે તે જ પ્રમાણે તેનું શ્રદ્ધાન કરી આરાધના કરવાથી રુચિ થાય તથા ધર્માસ્તિ આદિ છ દ્રવ્યના સૂક્ષ્મ ભાવો તથા ગોચિય આદિના ભાગા શ્રવણ કરી, સંદેહ રહિત સત્ય શ્રદ્ધાન કરી ઉત્સાહ-પૂર્વક ધર્માનુષ્ઠાન, ધર્મકરણીનું સમાચરણ કરે તેને ધર્મરુચિવાળો જાણવો.

જેવી રીતે જ્વરનો નાશ થવાથી મનુષ્યને ભોજનની રુચિ જાગ્રત થાય છે. અને રુચિ પૂર્વક કરાયેલું ભોજન સુખકર્તા નીવડે છે તેવી જ રીતે મિથ્યાત્વ રૂપ જ્વરનો નાશ થવાથી દર્શ પ્રકારથી ધર્મનું આરાધન કરવાની રુચિ જાગ્રત થાય છે અને રુચિપૂર્વક-ઉત્સાહ પૂર્વક આચરણ કરેલો ધર્મ યથાર્થ ફળદાતા બની આત્માને અક્ષય સુખી બનાવે છે.

સમકિતીને હિતશિક્ષા

પ્રથમ આચારાગ સૂત્રના પ્રથમ શ્રુતરકંઠના ચોથા અધ્યયનમાં શ્રમણુ ભગવંત શ્રી મહાવીર સ્વામીએ નીચે પ્રમાણે સમકિતીઓને હિતશિક્ષા આપી છે

૧ જૂન જાવિષ્ય અને વતમાન કાળના સર્વ તીર્થકરોનું દરમાન છે ૩, જે ઇન્દ્રિયાદિ પ્રાણી વનસ્પત્યાદિ જૂન, પર્વોદિગદિ જીવ તથા પૃથ્વ્યાદિ જીવની જ્યાં ક્રિમિત માત્ર પણ ક્રિસા કદાપિ યતી નથી ક્રિમિત માત્ર કુખ જીવનનું વસ્તુ નથી ત્યાં જ સત્ય, શુદ્ધ સનાતન ધર્મ છે રાગીઓનો, ત્યાગીઓનો, મોગીઓનો અને યોગીઓનો જેમ સ્વપ્નો તે ધર્મ એક સરખો આકરણીય છે ૨ ઉક્ત ધર્મનો સ્વીકાર કરી તેના પાલનમાં કદી પણ પ્રમાદી ભત્કુ ન લોષએ પરતુ નિરતર સુદ્ધ અવધ બનીને તેનું પાલન કરવું લોષએ ૩ મિથ્યાત્વીઓના મિથ્યા બ્યાનનર-પાખડાચારને લોષને બ્યાનોદ પામવો નહિ, ૪ સસારમાં રહેલા સમક્રિતીઓએ મિથ્યાત્વીઓનું જનુકરણ (દેખાડેખી) ન કરવું લોષએ. ૫ જે મિથ્યાત્વીઓનું જનુકરણ કરતો નથી તેનાથી કુમતિ સદેવ દૂર રહે છે ૬ ઉક્ત ધર્મ પર મદા નથી તે જ મેદામાં મેટી કુમતિ છે ૭ સર્વ તીર્થકરોએ કેવળ દેવળ દેહ નથી લોષ કેવળમાનથી જાણી અને યમા ખ્યાત ચારિત્રથી પૂર્ણાનુભવ વુક્ત થઇને જયમુક્ત ધર્મનું દરમાન ક્યું છે. ૮ સસારી જીવો મિથ્યા પાસમાં દેહાયેલા રહી જનત સસાર પરિભ્રમણ કરે છે ૯ તત્ત્વચી મહાત્મા તે જ છે જેને પ્રમાણે નિરતર ત્યાગ કરી સાવધાનપણે ધર્મધર્મે વિચરે છે ઇતિ પ્રથમેાદેશ.

૧ જે ધર્મજનના હેતુઓ છે તે સમક્રિતીઓને માટે વખત પર ધર્મ ઉપાવના હેતુ નીવડે છે ૨ અને જે ધર્મ ઉપાવના હેતુઓ છે તે મિથ્યાત્વીઓને માટે ધર્મજનના હેતુ નીવડે છે ૩ નેટલાં ધર્મ આપવાના હેતુ છે તેટલાજ ધર્મ ઉપાવના હેતુ છે ૪ જનજનુઓને કોઈથી પીડિત થતા લોષને કોણ ધર્મ કરવામાં પ્રવૃત નહિ થાય ૬ મુખ્યથી કદો તે તો જ્વલ્ય થઈ ૫ વિષયાસક્ત અને પ્રમાદી જીવ પણ જૈનશાસ્ત્રનું મવણ કરી ધર્માત્મા બની જાય છે ૬ અરુદ્રીઓ કાળનો કોણોઓ ભનવા જતાં પણ આરજ્યા તરલીન બની અસ્મકથી રહિ કરે છે નરકના કુખના પણ શાખીન કેટલાક જીવો હેલ છે તેઓ પુનઃપુનઃ નરકજનન કરવા જતાં પણ તેનાથી તુલ થતા નથી. ૮ દૂર ધર્મના કસનર કુખ પામે છે અને તેને ઊડે છે તે મુખી થાય ૭ ૬ કેવળીનાં વચન જેવું જ દેહ પૂવના કદરક કુતોવળીનાં પણ ક્ષય હેલ છે ૧ ક્રિસાના ધર્મમાં જે કોણ માપ્યો નથી તે જનત છે ૧૧ એવા જનતનાં વચન પાલન મનુષ્યના જન્મવાદ જેવું છે ૧૨ જીવની ધણ કરવી તેા જાણુ પર સ્ત્રી પરતુ તેમને કુખ પણ હેલ નથી તે જાણ છે ૧૩ તેમને મુખ વદાણ છે જે કુખ ૧ જા પ્રથમ જાનાથેને પૂજવાથી સત્ય ધર્મનો નિશ્ચય તેના જીવરમાંથી જ થઈ રહેશે. ઇતિ દ્વિતીએાદેશ.

૧ પાખડી જનેાદી અજ્ઞાનસક્ત પર લક્ષ આપતા નથી તે ધર્માત્મા છે ૨ ક્રિસાને કુખવદતા જાણી તેના પરિત્યાગ કરે કરીર પર મથલ ન કરે ધર્મનાં તત્ત્વનેા સઘ્યા અને કપર રહિત ક્રિયાનુ સમાચરણ કરે અને ધર્મ તોલવામાં સદેવ તત્પર રહે તેજ સમક્રિતી છે ૩ જનતાં મુખી જાનને કુખ ન દે તે જ ધર્માત્મા છે ૪ જિનેપરની જાણનું પાલન કરે જાણ્યાને એકલો જણે. તપશ્વર્ગથી તનને તપાયે તે જ પીડિત છે ૫ પુરાણ કાદની યો દેહમથવનો શીખતાથી ત્યાગ કરે અને તપ અગ્નિથી ક્યારે જાય તેજ મુનિ છે ૬ મનુષ્યનું જાણુખ અવ જાણી કોષને જીવે તે જ સત છે ૭ ક્રિયાદિક કયાને વરીશુત

अथ—ने एव भिक्षादानया अनुरक्त रहे उ ते पापकर्म करे उ अने कृप्य
वेत्स्यवाणा वाप उ अने जेवा एवने मोक्षि (सकर्मनी प्रथि) कृप्य वा वध पडे उ

क्षिणवयसे अनुरक्ता जिणवयणं जे करंति मावेणं ।

अमला असंकिञ्चिदा ते होति परित्तस सारी ॥ २५१ ॥

अथ—ने एव निजवचन (सिद्धांत वाणी)या अनुरक्त रहे उ अने ते प्रभाजे
भावधी आचरव्यां क्तारी वते उ ते भगवद्विद अने (मोक्ष मकरद्वि) भवेद्विद वाप उ
अने कहे करीने सकारधी मुक्त वाप उ.

सांभोदारक नाम बहामारी सपि सप्रक्षयात्मनं स्व मुनिमी अत्रोद्यममपि उ
अकाराज विरुजित 'जैन तत्त्व प्रकाश' म वना नीला प म्नु
सम्भक्तव नामक बोधु प्रकृत्य सभात.

प्रकरणे पायमुं

सागरी धर्म—भाषाभाष्य.

श्रीसर्वज्ञपदाञ्जसेवनमतिः शास्त्रगमे चिन्तना ।

तत्त्वातत्त्वविचारणे निपुणता, सत्संप्रये मावना ।

सम्यक्त्वे रुचिता अघोपचमता जीवादि के रक्षणा ।

सत्सागारिण्युष्मा जिनैश्चकथिता येषां प्रसादाच्छिवम् ॥ १ ॥

अथ—श्री जिनैः सज्जवाने सागरीधर्म जेहमे बलकथमना बुद्धि वा प्रभाजे कथा
उ श्री सवर्णनी ज्ञानमुं पालन करे ते न तेमना सेवा उ तेमां न तेनी भति नोअनेवी
रहे ज्ञानत पुरुषोदारा प्रदुषयेवा ज्ञानमोना अथ विचारवाया ने सदैव तद्वर रहे, तत्त्वातत्त्व,
धर्मधर्म, ज्ञान, अज्ञान चजेरेना निरुण करवाने मदि छुद्धिने सद्गुणपेज करे, सवर्णनी
भावना भावे, सभ्रभूतनी सुभिवाने हेम, पापने प्रक्षयवधो निरंतर प्रवत्न करवा हेम,
कृष त्वावर एवेमुं रक्षय नवाकथित करवा हेम अने जिनैश्चकथित भावनी अनुरक्तनी
हेम तेमना प्रकाश वडे सुधी वाप, सिवमुज पाणे.

१ न्यायोपात्त धनो जगो गुण्य गुहा सद्भिमिच्छिर्वा मज- ।

पक्षस्योर्ध्वं गुणवांस्त्वथैष रूक्षिणी वानाळयो द्विमया ।

पुकादार विहार मार्यसमिती प्रघः कृतज्ञो बधी ।

दृष्यन्मूर्धनिधिर्षं दयालुरधस्तीः सात्पारमर्माजोत् ॥ २ ॥

મરણ પ મુ' સાગરી ધર્મ-શ્રાવકાચાર

અર્થ—ત્યાયથી દ્રવ્યોપાજ્ઞન કરનારો હોય, ગુણાનુરાગી હોય, ધર્મ અર્થ અને કામ એ વસ્તુ પયોચિત સેવન કરનાર હોય, પરસ્પર ગુણોનો જ્ઞેનારો, જ્ઞોને માટે જ્ઞાનતા ભંડારે રૂપ, શોભાવાદથી લજ્જાનો ધારક હોય, પોતાની જ્ઞોને પણ ધર્મભાગમાં પ્રવર્તાવનાર હોય, સદૈવ શોભાવાદથી લજ્જાનો ધારક હોય, પોતાની જ્ઞોને પણ ધર્મભાગમાં પ્રવર્તાવનાર હોય, સદૈવ કૃતી, ધર્મની, રાજની મર્યાદાની અંદર રહેનાર હોય, શ્રાવક ધર્મને યોગ્ય આહાર અને આપારની આશ્ચર્ય કરનાર હોય, સત્પુરુષોનો સંગતિ કરનાર હોય, કોઈ સલાહ માગે તેને નિષ્કલિપ્ત સાચી સલાહ આપનાર હોય, મહા બુદ્ધિવંત હોય, અન્યતા અદ્ય ઉપકારને પણ કાન માને, કૃતર હોય, કામ, ક્રોધ, મદ, મોહ, લોભ અને મત્સર આ છ રિપુઓને વશ કરનાર હોય, સત્શાસ્ત્રનું શ્રવણ કરનાર હોય, સામાયિક, પ્રતિકમણ, પ્રત્યાખ્યાન આદિ મર્યાદાનુકૂળ વધિપૂર્વક આરાધન કરવાવાળો હોય, મહા દયાવાનુ હોય, અને પાપકૃત્યથી મુક્તિ મેળવીત બની રહેતો હોય. આ બધા ગુણો શ્રાવકોને આદરણીય છે. અર્થાત આ ગુણોથી મુક્ત-શોભિત હોય તેને જ શ્રાવક કહેવો.

૧ આગર એટલે, ઘર, ઘરમાં અર્થાત ગૃહસ્થાવાસમાં રહીને ધર્મરાધન કરાય છે તે સામારીધર્મ કહેવાય વ્યવહારમાં તેનો અર્થ એવો પણ કરવામાં આવે છે કે સાધુનાં વ્રત મુક્તાશ્રણ (મોતી) સમાન છે અર્થાત મોતી અખંડિત ધારણ કરાય છે. તેવી રીતે સાધુજી સાવવયોગનાં ત્રિવરણ ત્રિયોગે એમ નવ કોટિએ પ્રત્યાખ્યાન કરી પણ મહાવ્રત પાળે છે, પણ એક બે વ્રતના ધારક હોય તે સાધુ કહેવાતા નથી. આવી રીતે સાધુનાં વ્રત અખંડિત હોવાથી તેમાં કોઈ પ્રકારનો આગર ન હોવાથી તેઓ અણગાર કહેવાય છે અથવા સાધુ ઘરના ત્યાગી હોવાથી પણ અણગાર કહેવાય છે અને શ્રાવકનાં વ્રત સુવળ્યુ સમાન છે અર્થાત સોનું વાલ, બે વાલ, તોલો. બે તોલા એમ મરજી મુજબ અથવા શુદ્ધિત મુજબ ખરીદ કરી શકાય છે તેવી જ રીતે શ્રાવકના પણ યથાશક્તિ વ્રત અંગીકાર કરી શકાય છે કોઈની ઇચ્છા એક વ્રત ધારણ કરવાની હોય તે એક વ્રત ધારણ કરે, કોઈ બે વ્રત ધારણ કરે યાવત કોઈની ઇચ્છા બાર વ્રત ધારણ કરવાની હોય તે બાર વ્રત ધારણ કરે વળી કોઈની ઇચ્છા એક કરણ એક યોગે, કોઈની એક કરણ ત્રણ યોગે, કોઈની બે કરણ ત્રણ યોગે અને કોઈની ત્રણ કરણ ત્રણ યોગે વ્રત ધારણ કરવાની હોય તે પ્રમાણે તેમ જોઈને અંગીકાર કરી શકે છે. જેટલી મુડી હોય તેટલું સોનું જેમ ગૃહસ્થ ખરીદે છે, તેમ જેટલો ક્ષયોપશમ, જેટલી શક્તિ તેટલા પ્રમાણમાં વ્રતો ધારણ કરે શ્રાવકનાં વ્રતોમાં એવો આગ્રહ નથી કે અમુકે આટલા વ્રતો મહણ કરવા જ જોઈએ આ કારણથી તે સાગરીધર્મ કહેવાય છે અર્થાત આગર સહિત વ્રતના ધારક અને પાલક તે શ્રાવક કહેવાય છે.

૨ ઉક્ત સાગરી ધર્મના પાલકનું અપર નામ શ્રાવક પણ છે. શ્રાવક એ 'શ્ર' ધાતુ ઉપરથી બનેલો શબ્દ છે શ્રુ એટલે સાંભળવું જ શાસ્ત્રનું શ્રવણ કરે તે શ્રાવક કહેવાય. વળી વ્યવહારમાં શ્રાવકનો અર્થ આ પ્રમાણે પણ કરવામાં આવે છે શ્ર=શ્રદ્ધાવંત + વ=વિકેવંત + ક=ક્રિયાવત અર્થાત શ્રદ્ધાવુક્ત વિકેવુક્ત ક્રિયા કરે તે શ્રાવક તથા શ્ર=સર+આવક=આવે જેવી રીતે તળાવની પાળ તૂટવા ન પામે તેટલા માટે તળાવના પાણીનો નિકાસ અર્થે સર (નાણું) રાખે છે તેવી જ રીતે આશ્વરૂપ તળાવની

જવર ૨૫ પણ બાધિને તેમાં સહારના કામ ચલાવવાની જમુક જમુક છૂટકા રાને તે
આવક કહેવાય છે. ત્રીજી નામ મમલોપાસક પણ છે મમલુ-સાધુન-ઉપાસક-આક
અર્થાત્ સાધુશની સેવા શક્તિના કરનાર તે મમલોપાસક*

* શ્રી કાશિ સ્વર્ગ નાર પ્રકાશના મમલોપાસક કહ્યા છે

જ્ઞાતિ સમજોવાસગા પળ્લવા તંજહા-મમ્માપિય
સમાપ્તા, માયસમાપ્તા, મિષ્ટ સમાપ્તા સમ્પ્રમાપ્તા

અર્થાત્ જન્મવે નાર પ્રકારના મમલોપાસક કહ્યા છે તે જા પ્રમાણે-૧ મતાપિતા જ્ઞાન-
નેત્રી રીતે મતાપિતા પેતાના પુત્રનું શરણ જાને સાર સલાજી કરે છે તેવી જ રીતે
કેટલાક માલકો સાધુ વધારી કેલ પ્રકારનો પેતા પર ઉપકાર થયે ન હોય છતાં પણ
સ્વભાવથી જ સાધુ સાધીની સાર સલાજી લેનાર હોય, તે માલક મતાપિતા સમાન જન્મવા
ર સાલ સમાન-આક્રમો પરપર વિશેષ પ્રેમ તેા જતાવતા નથી પણ જ્યારે સાલ ઉપર કંઈ
આદત આવી પડી હોય ત્યારે બાલ પેતાનું સર્વસ્વ અપણ કરીને પણ તેની સહાજતા કરે
છે તેવી જ રીતે કેટલાક માલક સાધુ સાધી પ્રત્યે વિશેષ પ્રેમભાવ તેા રાખતા નથી હોતા-
પણ કેલ વખતે સાધુના ઉપર કંઈ આપતિ આવી પડે તેા પેતાનું સર્વસ્વ અપણ કરીને
પણ તેમની સહાજતા કરે છે હલ્લના જાયા પ્રેમથી અને વાત્સલ્યહૃદયથી શક્તિ કરે છે કમિત
સમાન-જેવી રીતે મિત્રો પરપર એક બીજાને ઉપકાર કરે છે એક મિત્ર કંઈ ઉપકાર કરે તેા
જાને જાનો ઉપકાર કરે અને આપણ પડે ત્યારે વચાલકિત સહાજતા કરે, તેવી જ રીતે કેટલાક
માલક સાધુ સાધી પાસેથી યાનકાંક ગુણ મહલુ કરે છે અને તે સાધુ માં ઉપકારી છે એવું
જાણી તેમને આકાર વજા ઝીવેષીપત્યાર આલિયી વચેમિત રીતે સાતા ઉપજાને છે અને
કદમ સાધુપર કેલ પ્રકારની આપતિ આવી પડે તેા વચાલકિત સહાજતા કરી સાતા ઉપજાને
છે અને ય શાક્ય સમાન-જેવી રીતે શાક્યો પરપર જાં નિદા કરે છે સાપ આપે છે
પતિ પાસે એક એકબીજાના આડી યુ લી કરે છે જાણ ચકાવે છે માનસક કરવાનો પ્રયત્ન
કરે છે તેવી જ રીતે કેટલાક માલક સાધુની જ્યાં કરે, નિદા કરે, સાધુનું યજ્ઞ વિતને,
જાનની પાસે તેના અવલુપાદ જોયે, જાણ ચકાવે ધર્માક પ્રકારનો વર્તાવ કરે તે શાક્ય
સમાન જન્મવા વળી પણ.-

જ્ઞાતિ સમજોવાસગા પ જ અદ્યાગસમાજે, પદ્યાગસમાજે વ્રાણુસમાજે, શરકેટસમાજે
અર્થાત્ નાર પ્રકારના મમલોપાસક કહ્યા છે ૧ જરીલા સમાન-જેવી રીતે જરીલાઈ
પેતાનું જેવું ૨૫ હોય તેવું જ દેખાય છે, તેવી જ રીતે કેટલાક માલક આપ્ત્યાનકિ અવલુ
કર્તા સાધુશ ઉત્સવ અપવાદ જેવો માર્ગ પ્રપે તેને સત્યમેવ શરણે સાધુના વચનેમે
નિ.કાકપલે સ્વીકાર કરે ૨ પદ્યાગ સમાન-જેવી જ્ઞાન જેમનો પવન હોય તેમ કરતી જા
કેટલાક માલક જેમના ઉપરેલ શક્તિ તેમના મનમાં મળી જા. આ સાધુ કે તે જા મદલુ
કરે કે તે જ એમ વિતનું યમદોળપણુ સદા રજા કરે. સાર અસાર સમને નકિ. ૩ ખીલા
સમાન-જેમ ખીલો ઉડેા ધરજા પછી તે હમે નકિ તેવી જ રીતે કેટલાક માલક પેતાના
કદમવને ઉડે નકિ. અર્થાત્ વાર્તામાં પેતાનો જ કહી ખગે કરવા મારે જમમ કરે. ૪ કંઈ
જુ તે જ સાધુ છે એવો હામલ કરે અને ય લીલુ કટક સમાન-જેમ કસિ જાનવથી તે

તે પદની પ્રાપ્તિ એ પ્રકારે છે નિશ્ચયમાં દર્શનમોહનીય કર્મની ૩ અનંતાનું-
બંધીનો ચોક ૪ અને અપ્રત્યાખ્યાનીનો ચોક ૪ એમ મોહનીય કર્મની ૧૧ પ્રકૃતિઓનો
ક્ષયોમશમ થવાથી અને વ્યવહારમાં ૨૧ ગુણ, ૨૧ લક્ષણ, ૧૨ વ્રત અને ૧૧ પ્રતિમા
ધર્મ્યાદિ ગુણોનો સ્વીકાર કરવાથી શ્રમણોપાસક અથવા શ્રાવક કહેવાય છે.

શ્રાવકના ૨૧ ગુણ

આર્યા-અશ્વદો રુવં પજાહસેમો લોકપિયાઓ ।

અકુરો મીઠ અસદો દક્ષિણો લજ્જાલુ દયાલુ ॥ ૧ ॥

મજ્જતથો સુદિટ્ટી ગુણાનુરાગી સુપક્ખજુત્તં સુદીહી ।

વિસેસન્નુ વદ્ધાનુગ વિનીત કયન્નુ પરહિયકત્તા લદ્ધલક્ષી ॥ ૨ ॥

૧ અક્ષુદ્ર પરિણામી હોય દુઃખપ્રદ સ્વભાવવાળાને ક્ષુદ્ર કહે છે, શ્રાવક પોતાના
અપરાધોને પણ દુઃખપ્રદ થતો નથી તો અન્યનું તો કહેવું જ શું ? અર્થાત કાંઈને પણ
દુઃખદાતા ન હોવાથી શ્રાવક અક્ષુદ્ર હોય છે

૨ રૂપવત હોય યથાકૃતિ સ્તથા પ્રકૃતિ: અર્થાત જેવી શરીરની આકૃતિ તેવી પ્રાય-
પ્રકૃતિ પણ હોય છે. તદ્દનુસાર શ્રાવક પૂર્વોપાન્વિત પુણ્યના પ્રયોગથી હસ્ત પાદાદિ પૂર્ણ
અગવાળો હોય ઈ, કર્ણ, ચક્ષુ આદિ પૂર્ણ ઇદ્રિયોવાળો હોય છે અને સુદરાકૃતિ, તેજસ્વી
તથા સશક્ત શરીરવાળો હોય છે

૩ પ્રકૃતિ સૌમ્ય હોય-જેવી રીતે આજ દેખાવમાં સુદર હોય તેવી જ રીતે શાન્ત,
દાન, ક્ષમાવાન, શીતગ્રસ્વભાવી, મિલનસાર વિશ્વાસપાત્ર ઇત્યાદિ ગુણોએ કરી અદરથી
પણ સુંદર હોય છે.

૪ લોકપ્રિય હોય આ લોક અને પરલોક વિરૂદ્ધ કાર્યોનો પરિત્યાગ કરવાથી શ્રાવક
સર્વને પ્રિયકર હોય છે ગુણવતોની નિંદા, દુર્ગંણીઓ તથા મૂર્ખાઓનો હાંસી મરકરી, પૂજ્ય
પુરુષોની ધર્મ જનસમુદાયના વિરોધી મિત્રતા, દેશાચાર ઉલ્લંઘન, અને છતી
શક્તિએ સ્વજન મિત્રોને સલાયતા ન કરવી ઇત્યાદિ કાર્યો આ લોક વિરૂદ્ધનાં ગણાય છે,
અને ક્રોધવાળી, ઇન્દ્રિય રાખવા, વન કષાવવાં, ઇત્યાદિ કાર્યો યદ્યપિ લોક વિરૂદ્ધ ગણાતાં

ખટકયા કરે છે, દુઃખ દે છે, ઝેરી કાંટા હોય તો અદર સડો ઉત્પન્ન કરે છે તેવી જ રીતે
ક્રોધવાક શ્રાવક ધનના ગર્વથી કે જ્ઞાનના અભિમાનથી ગર્વિષ્ટ થઈ કાંટા સમાન તીક્ષ્ણ વચન
ખેલી સાધુનાં મન દુઃખાવે, રૂષ્ટ થઈ સાધુને સમુદાયનો નાશ કરવાની પણ પ્રવૃત્તિ કરે, આ
પ્રમાણે આઠ પ્રકારના શ્રમણોપાસક શાસ્ત્રમાં કહ્યા છે, તેમથી માતાપિતા સમાન, ભાઈ સમાન,
મિત્ર સમાન અરીસા સમાન તે સારા છે તેમના જેવા થવું જોઈએ અને શોક્ય સમાન, પતાકા
સમાન, ખીલા સમાન અને કંટક સમાન એ ખરાય છે તેવા કદાપિ ન થવું જોઈએ.

નથી તથાપિ પરયોગમાં કુ ખગ્રહ નીવડે છે અને સાત્ત્વ કુલ્લ'સનેનું સેવન જનને લોક વિરહ અને કુ ખગ્રહ કમ' છે આ વલ્લે પ્રકરતાં નિહીન કરોને પરિત્યાગ કરી માત્ર જન્મવજ્જનેભિ પ્રોતિપાત્ર જને છે

૫ અદૂર—અદૂરા (અદૂરા હોલ) દૂર સ્વભાવ અને દૂર દ્રષ્ટિનો પરિત્યાગ કરી સરળ સ્વભાવી અને મુલુકાલી માત્ર પરમાં જિદો જોનારનું ચિત્ત હમેશાં મક્કિન રહે છે આદ્યા માટે જીભનાં જિદો કદી પણ જુએ નહિ, અને પોતાના જવમુજોને જોતા રહે જેથી સ્વભાવ નમીશ્વત જની જન.

૬ જીર હોલ—લોકાપવાદથી કમ'જ'મથી તથા નરકદિ કુત'લીનાં કુ જોથી હમેશાં ઇતો રહે ખપકમ'નું તેમ જ મોક્ષવિરહ કાર્યોનું આચરણ કરે નહિ.

૭ અસક હોલ—મુખને કાઠી માઠી વસ્તુનો વિવેક હોવો નથી તેથી તે મલ્લી જનમ્ કરી છે પાપના કમ'ને પુણ્યનું અને પુણ્યના કામ'ને પાપનું સમજી મેસે છે પણ માત્રક પુણ્ય પાપના સ્વરૂપને જાણવો હોવાથી તેની જનમ્ કરે નહિ, કમ'નાં અને અધમ'નાં પુણ્યનાં અને પાપનાં ફળને પૂષક પૂષક સમજી અધમ તથા પાપને મટાડે અને કમ' તથા પુણ્યની વૃદ્ધિ કરતો રહે, તે જ ન હોલ.

૧ ઘટ જ માંસ જ સુરા જ લેહ્યા, પાપાપ જોતી પરવાર સેવા ।

પતાની સપ્તામી વ્યસતામિ હોલે, ઘોરાવિષોર નરક મયન્તિ ॥

અર્થ—૧ જુગાર હારણતનાં જેર્યાં કામ તથા ખેલ છે તે જુગારમાં જવાબ છે ચેત્તમ્, જહપાના ખેલ તથા સદાનો ધર્ષો તે પણ જુગાર કહેવાલ છે જુગાર જનુખની છુદિનો તથા તેના હાહુજો અને મુજ સપતિનો નાશ કરી તેને કુકુ'ણી અને કુ ખો જનાથી છે જે ૨ માંસનો આહાર પણ હિ સતી વૃદ્ધિ કરનાર, સ્વભાવને દૂર જતાવનાર તથા કૃષ્ટ આદિ જોએ ઉત્પાદક હોલ છે વળી પશુઓના તરફ નિદમી જનેસાં જનુખો સમજપર મનુખનાં પણ મક્કાક જને છે અને તેનાં પરિણામે તેને નરકના ઘોર કુ જો જોલવર્ણ પડે છે ૩ અધિપ પાત પણ શુદ્ધિનો છુદિનો, ફરનો, જળનો ધન્યો અને આખરનો નાશ કરે છે દ્વષ્ટિનો નિશાર્થ જાન જુદી ન કરવાનું કરે છે, પ્રતા, કામિની અદિથી અધિચાર સેવે છે અને કહેસની વૃદ્ધિ કરી નરકમાં જન છે ૪ વેશજમન કરનાર પોતાની જ્ઞતિથી ધમથી અને સમાજથી અદ કષ્ટ મજ્જવતો નાશ કરે છે તથા ચાંદી પ્રમેક જન્યાંક આદિ જન કરે જોએ જોલ જની સદી સદીને અકાલે મૃત્યુ પામે છે અને નરકમાંથી માવ છે ૫ સિદાર કરવાલો પણ આજ કરીજ નિરપરાથી પશુઓ કે જોએ મિચારાં માસ પશુની અર્ધ જે કાંઈ શોકુ મ્લુ પ્રમે તેનાથી નિર્વાંક જમારી માનવ જા પર ઉપકાર કરે છે એવાં પશુઓ તથા જન્યર ખેચર અદિ જોએની નિર્વાંકને દિશા કરે છે તે મૃત્યુને અતિ નરકમાંથી કષ્ટ પરમાધ્યાની સિદાર જનથી અને પ્રકા કાપ કરે કુ જો પામટે ૬-૭ ચોરી અને પરમીચમન કરનાર પણ જનર્યાં તો કુન કષ્ટ રા ન કે સમાજનો અપરાધી જની મલ્લાં કુ જો પામે છે અને મરીને નરો જન છે આ સાવ જસને આ લોક અને પરયોગમાં કુ ખગ્રહ હોવાથી ઉભવ લોક વિરહ જવાબ છે

૧૪ સુપ્રકૃપકૃત હોય—જાણે પક્ષ મદલ્ય કરે અને જન્યાવનો પક્ષ ઉડે જ્યાં
 ઠોઈ શકા કરે કે સમક્ષીએ રાજદેવ ઉડ્યાને નોંધએ અને ને તે ન્યાવનો પક્ષ ધારણ કરે
 અને જન્યાવનો પક્ષ ઉડે તે રાજદેવ મયો કે નહીં? સમાધાન—એને એ અને જન્યાવનો
 અમૃત ગણવુ અને કરેવુ તેને રાજદેવ શી રીતે કહેવાય? સમક્ષિત દષ્ટિ તે જ છે કે ન
 વસ્તુના વશાત્થ સ્વરૂપને સમક્ષને આનુભવી જાહેરે અને જ્યાં યોગ્ય ખાંડે માલો
 ન્યાવપક્ષી જરૂર થવુ નોંધએ જાણે તોને એવો પક્ષ જ્યાં થાય માત્ર છે કે માલજાની મહત્તા,
 પિતા, શ્રી પુત્ર મિત્રાદિ, સ્વજન, શુદ્ધાચારી ધર્મપરાવણ હોવાથી માલક સુપ્રકૃપકૃત કહેવાય
 છે. ઠોઈનો પક્ષ ખેંચે પક્ષ લીએ નહીં

૧૫ દીર્ઘદષ્ટિ હોય—કેઈ પક્ષ કાળના પરિણામનો દીર્ઘદષ્ટિથી વિચાર કરી ને કાળ
 સ્વિભામાં આર્થિક શુભનો વિકાસ કરવાર સુખદાયક અને પ્રાયશ્ચિક્ષુ મનુષ્ય દ્વારા પ્રકાશનીય
 હોય તેવું જ કાળ માલક કરે છે અને નિશ તથા કુખપ્રદ કાળ ઊડી દે છે જાણ કરે તે
 સુખી અને વચરસી થાય છે અને વચરવિચાર્યું કાળ કરવારને પ્રકાશાય કરેલા પડે છે.

૧૬ વિશિષ્ટ હોય—જાણું અને આકાશનું દુષ તેમ જ સેનું અને પિત્તના રચનાકરમાં
 હોય છે પરંતુ શુભની આંશાઓ તેમાં આસયાન જમીન જેવું જાતર છે તેની પરીક્ષા તે
 વિશિષ્ટ-વિદ્યાની પુરા હોય તે જ કરી શકે છે તેઓ માત્ર દેખાય નોંધ પ્રમથાં પડ્યા નથી,
 પરંતુ જાણના સુએની તપાસ કરી વશૈક્ષિત પ્રકૃતિ કરે છે જાણી જ રીતે માલક પક્ષ
 નવગત્વના માત્ર વડે વિશિષ્ટ જાણીને ગણવા યોગ્ય જાણે, જાણસ્વા યોગ્ય જાણરે અને
 જ્યાં યોગ્ય ખાંડે છે

૧૭ વદનુચારી હોય—વયોવદન અને શુભવદનની આગામી રહેવાયો હોય, તેમના ઉત્તમ
 શુએનો સ્વીકાર કરે તેમના જેવા સદામસ્તુ થવા વશાત્કૃત પ્રખ્યાન કરે, તેમની વશૈક્ષિત
 જ્ઞાતિ કરે અને વદનવના યાનાદિ સુએનું અનુકરણ કરેલા રહે.

૧૮ વિનીત હોય—વિજયો ઝિજ્ઞાસાસયે મૂહો અર્થાત્ જિનયાસનમાં ધર્મનું સ્વ
 વિનય કર્યું છે એવું ગણી મહા પિતા વડિલકાષ શુભ આદિ વડેગાઓનો વશૈક્ષિત વિનય
 કરે તેમ જ જાણી શાશૈ વચ્રમાવે વને યારને વશયોગ્ય વિનય સાથેને.

૧૯ કૃત્ય હોય—કરેલા ઉપકારને ગણવા તેનું નામ કૃત્યતા છે. જેને આપણા ઉપર

* તપા કૃત્ય ધૃતિ ધ્યાન, ચિત્તેષો યમા સંયમો
 યં પૃથાસ્તપુ તે પૃથાદ, ન પુનઃ પશ્ચિત્કુરાત ।

જ્યાં—જે તપમાં યામમાં, ધૈન્યમાં આનમાં ચિત્તેષમાં વચ્રમાં, સવધમાં કૃત્યોદિ
 શુએમાં વદ છે તે ખરો વદ છે એકલા સૌંદ વાળથી વદ કહેવાનો નથી

પ્રકરણ ૫ મું સાગારી ધર્મ-શ્રાવકાચાર

ક્રિયિત માત્ર પણ ઉપકાર કર્યો હોય તો તેનો મહાન્ ઉપકાર માની ઉપકારથી ઋણજી (દેવા)માંથી મુક્ત થવાનો યથાશક્તિ પ્રયત્ન કરે. કરેલા ઉપકારને ઝોળવવા તે કૃતદ્ધનતા કૃતદ્ધની મનુષ્યને આ પૃથ્વીને ભારરૂપ કલ્થો છે

૨૦ પરહિતકર્તા હોય-યથાશક્તિ અને યથોચિત સદૈવ પર ઉપકાર કરતો રહે. કદાપિ પરોપકારનાં કામ કરવા જતાં પોતાને દુ ખ ઝિવા ક્રોધ પ્રકારની હાનિ થતી હોય તો પણ પરોપકાર કરવાથી વંચિત રહે નહિ પરોપકારાય સતાં વિભૂતયઃ સત્પુરુષોની વિભૂતિઓ પરોપકારને અર્થે જ હોય છે વળી પણ કલ્થું છે કે, પરોપકારાય પુણ્યાય અર્થાત્ પરોપકાર કરવો એ જ પુણ્ય છે.

૨૧ લખ્ધ લક્ષી હોય-જેમ લોભીને ધનની તૃષ્ણા હોય અને કામીને સ્ત્રીની લાલસા હોય છે તેમ શ્રાવકને જ્ઞાનાદિ ગુણની લાલસા હોય છે નિત્ય થોડું થોડું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરતા રહેવાથી પડિત થઇ શકાય છે “ પઢતાં પડિત નીપજે, લખતાં લલિયો થાય.” આતુ જાણી શ્રાવક સદૈવ નવો નવો જ્ઞાનાભ્યાસ કરતો રહે છે અને આ રીતે લખ્ધ લક્ષી-ધ્યેયની પ્રાપ્તિ કરનારો બને છે તથા જે જે ગુણીજનોની સંગતિ થાય તેમના એક એક ગુણને ગ્રહણ કરતાં કરતાં અનેક ગુણોનો ધારક બની જાય છે. તેવી જ રીતે શ્રાવક અનેક શાસ્ત્ર અને ગ્રંથોના કરતાં અનેક ગુણોનો ધારક બની જાય છે. તેવી જ રીતે શ્રાવક નિર્મથ પ્રવચનમાં પાઠન કરનારા હોય ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રના ૨૧ મા અધ્યયનમાં કલ્થું છે કે, “ ગિગ્મંથે પાવયણે સાવણ સે વિ કોવિણ ” અર્થાત્ અમ્મા નગરીનો પાલિત શ્રાવક નિર્મથ પ્રવચનમાં

જી શ્રી દાણાંગ સૂત્રમાં ૩ જણના ગુણનો બદલો વાળવો મુશ્કેલ કહ્યો છે ૧ ગર્ભધારણ કર્યો ત્યારથી યોગ્ય વય થતાં સુધી અનેક કષ્ટો સ્વય સહન કરી, અનેક ઉપાયોદારા રક્ષણ કરનાર માતા અને પિતાને ક્રોધ પુત્ર સ્વય સ્નાનાદિ કરાવે, વસ્ત્રમૃપગ્રોથી અલંકૃત કરે, ઇચ્છત મોજન આપે અને આજ્ઞાનુસાર વર્તન કરી તેમને સતુષ્ટ રાખે-કિ મહુના સ્કધ પર બેસાડી ફેરવે છતા પણ ગુણ ઝોશીગણ થાય નહિ પરંતુ જિનેદ્ર પ્રણીત ધર્મ તેમને અગીકાર કરાવી, સમાધિ મરણ કરાવે તો ઋણ મુક્ત થઈ શકે ૨ ક્રોધ શેઠ દારદ્રોને દ્રવ્યાન્તિ મદદ આપી ધંધે ચડાવ્યો અને શ્રીમંત બનાવી દીધો, પછી કમયોગે તે શેઠ દરિદ્રી બની ગયા તે વખતે તેને તે ગુમારનો પોતાની બધી લક્ષ્મી અપણું કરી દે અને ઉપયુક્ત કથનાનુસાર આખી જીંદગી તેનો ઘસ થઇ સેવા કરે તો પણ ઋણમુક્ત ન થાય, પરંતુ જિનેદ્રભાષિત ધર્મમાં સ્થાપી સમાધિ મરણ કરાવે તો ઋણમુક્ત થાય ૩ ક્રોધ ધર્મઆચારના ધર્મોપદેશથી ધર્મ પામી ધર્મરાધનના પરિણામે દેવગતિ પામ્યો, તે દેવ તે આચાર્યના યથોચિત ભક્તિ કરે. પરીપહ, ઉપસર્ગ, દુર્ભિક્ષ, દુષ્કાલાદિથી તેમણે સરક્ષણ કરે ઇત્યાદિ ગૌવાવૃત્ય કરવા છતા ઋણમુક્ત ન થાય, પરંતુ કદાચિત કમયોગે આચાર્ય મહારાજના પરિણામ ધર્મથી-સયમથી ઋણમુક્ત થઈ જાય તો તેમને યથોચિત ઉપાયોદારા ધર્મમા-સયમમાં રિચર કરી દે તો ઉઋણ ચલિત થઈ જાય તો તેમને યથોચિત ઉપાયોદારા ધર્મમા-સયમમાં રિચર કરી દે તો ઉઋણ (દેવામાંથી મુક્ત) થાય.

× ન મે કે પર્વતા મારા, ન મે મારા: સુસાગરા: ૧

કૃતઘ્નાસ્તુ મહા મારા, મારા વિશ્વાસઘાતકા: ૧૧

અર્થ—પૃથ્વી કહે છે કે, મને પર્વતોનો કે સમુદ્રોનો ભાર લાગતો નથી પણ કૃતદ્ધની અને વિશ્વાસઘાતીનો મને ઘણો ભાર લાગે છે.

પ્રકરણ ૫ મું સાગારી ધર્મ-શ્રાવકાચાર

કરી પડે છે તે કરતાં છતાં પણ ધર્મની વૃદ્ધિ કરતો રહે છે તેથી તથા આત્મસાધન મનનાર અર્થાત્ મોક્ષ માર્ગનો સાધક હોવાથી સુસાધુ કહેવાય છે ૧૫ સુપાત્ર-સુવર્ણપાત્રમાં જેમ સિંહચતુર્વિધ જળવાષ્પ શકે છે તેમ શ્રાવકમાં સમ્યક્ત્વાદિ સદ્ગુણો સુરક્ષિત રહી રહેતા હોવાથી તે સુપાત્ર કહેવાય છે અથવા શ્રાવકને આપેલી સહાય નિરર્થક થતી નથી તેથી તે સુપાત્ર છે ૧૬ ઉત્તમ-શ્રાવક મિથ્યાત્વોનાં કરતાં અનંતગુણી વિશુદ્ધ પર્યાયનો ધારક હોવાથી ઉત્તમ છે ૧૭ ક્રિયાવાદી-શ્રાવક પુણ્ય પાપનાં ફળને માનનાર તથા બધમોક્ષનો માનવાવાળો હોવાથી ક્રિયાવાદી છે ૧૮ આસ્તિક-શ્રી જિનેન્દ્રનાં તથા સુસાધુનાં વચનો પર શ્રાવકને પ્રતીતિ હોય છે, તેથી તે આસ્તિક છે. ૧૯ આરાધક શ્રાવક જિનારા પર વસાર ધર્મકરણી કરતો હોવાથી આરાધક છે ૨૦ જ્ઞેન માર્ગનો પ્રભાવક-શ્રાવક મનથી સર્વ જીવો પર મૈત્રીભાવ રાખે છે, ગુણ્યાધિક પ્રત્યે પ્રમોદ (હર્ષ) ભાવ રાખે છે, દુઃખી જીવો પર કરુણાભાવ રાખે છે અને દુષ્ટ તરફ માધ્યસ્થ ભાવ રાખે છે વચનથી તથ્ય પથ્ય વચનોચ્ચાર કરે છે તથા સમક્રિતીથી માડીને સિદ્ધ ભગવંત પર્યંત ગુણુવંતોનાં ગુણુક્રીતન કરે છે અને ધનથી ધર્મોન્નતિના કાર્યોમાં ઉદારતા અને વિવેકપૂર્વક દ્રવ્યનો નિરંતર સદ્વ્યય કરતો હોવાથી તે જ્ઞેનધર્મનો પ્રભાવક, જિનશસ્ત્રનો દીપાવનાર હોય છે અને ૨૧ અર્કતના શિષ્ય-અર્કત અર્થાત્ તીર્થ કર દેવના જ્યેષ્ઠ શિષ્ય તે સાધુ અને લઘુ શિષ્ય તે શ્રાવક એટલે શ્રાવક તે અરિહંત ભગવાનના શિષ્ય છે.

ઉક્ત ૨૧ ગુણુ અને ૨૧ લક્ષણ અર્થાત્ ચિન્હ જેમનામાં હોય છે તે જ સુશ્રાવક કહેવાય છે. આ શ્રાવકો બાર પ્રકારનાં વ્રતોનું આચરણ કરે છે.

શ્રાવકનાં ગુણુ-મનહરે છંદ

મિથ્યા મતભેદ ટાળી, ભયા અભ્યુવ્રત ધારી, એકાદશ ભેદ ભારી, હિરદે વહત હૈ, સેવા જિનરાજકી હૈ યહ સિરતાજકી હૈ, ભકિત મુનિરાજકી હૈ, ચિત્તમેં ચહત હૈ, નિવારી વિષય અરુ, ભોજન અબહ્ય પ્રીતિ, ઇંદ્રિયાકો જીતી ચિત્ત ચિયરતા ગહત હૈ, દયાભાવ સદા ધરે, મિત્રતા પ્રમાણુ કરે, પાપ મલ પક હરે, શ્રાવક સો કહત હૈ
 અર્થ—સમક્રિત પ્રાપ્ત કર્યા પછી જે શ્રાવક વ્રત ધારણુ કરે છે તે મિથ્યાત્વના બધા રિતરિવાજને છોડી દે છે. અને અભ્યુવ્રત, ગુણુવ્રત તથા શીલવ્રતનું પાલન કરે છે. અવસર પ્રાપ્ત થતાં શ્રાવકની ૧૧ પડિમા પણ આદરે છે. આવા શ્રાવકો વીતરાગની આત્મામાં જ ધર્મ માને છે સદૈવ મુનિરાજોની સેવા કરતા રહે છે, વિષય કષાય મદ પાણવામાં નિરંતર ઉલ્લસી રહે છે રસેન્દ્રવને કાળૂમાં રાખી ઇન્દ્રિયોની લોલુપતાનો ત્યાગ કરે છે, જિનેન્દ્રિય થઇને ચિત્તવૃત્તિને સ્થિર કરે છે, સર્વ પ્રાણીઓ પર દયાભાવ તથા મૈત્રી ભાવ રાખે છે, અનાથ, અપંગ, દુખી જીવોને યથાશક્ત સહાયતા કરે છે અને કંઠોર વૃત્તિનો ત્યાગ કરી સદા નમ્રભાવ ધારણુ કરે છે. આટલા ગુણુઓ ધારક હોય તે શ્રાવક કહેવાય છે

શ્રાવકનાં ૧૨ વ્રત

જેવી રીતે તળાવમાં પાણીની આવક રોકવા માટે તેમાં જે જે પાણી આવવાનાં નાળાં હોય તેને બંધ કરી દેવાં પડે છે, તેવી રીતે આત્મા ૧૫ તળાવમાં પાપરૂપ પાણી

આત્મવું શિક્ષા માટે ઇચ્છાનું નિરૂપણ કરવું પડે છે ઇચ્છાએને રાજી પાપથી વિરમ્બું તેને વ્રત કહેવામાં આવે છે આ વ્રતો જે પ્રકારે મદલ્ય કરી શકાય છે ૧ જેઓ જ્યાંયા પાપ આપારથી નિવૃત્તે છે તેવા સત્ય સર્વાવિસ્તી કહેવાય છે અને જેઓ આત્મવ્રતો અનુસાર છૂટ રાખી સક્રિત પ્રમાણે ઇચ્છાનો નિરૂપણ કરે છે તેઓ કેવલિરતી (શાલક) કહેવાય છે તેમાંના ૫ અણુમન, ૩ મુલ્યમન અને ૪ ક્રિયામન એ પ્રમાણે બાર વ્રત હેલ છે

૩ અણુમન

જેમ પિતાની અપેક્ષાએ પુત્ર નાનો હેલ છે તેવી જ રીતે આ પાંચ વ્રતો સાધુઓના પાંચ સહાવતતા મુકામસે તમા હેલવાથી અણુમત કહેવાય છે અણુ એટલે પાતણ, કમને પાતળાં પામ્નાર હેવાથી પણ આ વ્રતો અણુમત કહેવાય છે તેના પાંચ પ્રકાર છે

પહેલું અણુમત સ્તુત્ય પ્રાગુતિપાત વિરમ્બ

પહેલા નાના વ્રતમાં માલો સ્તુત્ય શબ્દોની દિ સાથી નિવૃત્તવું છવ જે પ્રકારના હેલ છે ૧ સ્વાતર છવ અને ૨ ત્રસ છવ તે સ્તુત્ય તેમાં ચુદરશોને સ્વાતર શબ્દોની દિ સાથી નિવૃત્તવું કુશર છે કારણ કે સશ્ચર સજાથી અનેક કાલોમાં પુષ્ટી, પાણી, અગ્નિ વાણો અને વનસ્પતિની દિ સા કરવાનો પ્રસન્ન માલોને વારવાર પ્રાપ્ત થાય છે એટલા માટે 'મુક્ત પાણ્યજ્વલાઓ વેરમ્બ' અર્થાત સ્તુત્ય ત્રસ છવ (બેઈદિવથી પવેઈવિ સુધીના) ને જાણીને, પ્રીછીને એટલે એજાખીને મારવાનો સકમ્પ કરીને આકુદિ-જાણી બેઈને જુદીને સ્વય હલે નહિ, બીજા પાસે દણવા નહિ એમ ૨ પ્રકારના કરણે અને અનથી હલવા દણવાવનો વિચાર કરે નહિ, વસ્ત્રથી દણવા હલવાવનું કહે નહિ અને કામથી દણવા દણવાવવા । કૃત્ય કરે નહિ, કરાવે નહિ એ રીતે બે કરણ અને ત્રણ ચોક્ષી વસની દિ સાની નિવૃત્તિ ૨૫ વ્રતનું આચરણ કરે

પહેલા વ્રતના આચાર-૧ ચુદરશને ત્રસ છવની દિ સામાં કાલની અનુમોહના-પ્રવસાથી નિવૃત્તવું કુશલ છે કેમકે તેમને વગેરે દાગ કાવેલાં ચુદકાનોમાં રોજ છવની દિ સા થઈ થઈ હેલ્ય તેા પણ તે કાલને જાણ્યુ જતાવે છે તથા રાજ પ્રમુખ સાથેના સમાવર્ષા વેરીનો પરાલ્લ કરી આખ્યા હેલ્ય તેના પ્રવસા જાણતાની જમ્બુ કરવી પડે નવરાજી તથા ઉત્તમ પણ કરવા પડે ઇચ્છાદિ કમણેથી અનુમોહના કરવાનો આચાર રાજે છે ૨ પેદાના સરીરમાં કે મહા પિતા, ઓ, પુત્રાદિ સ્વજાનના સરીરમાં, દસ, દસી થાય, બેસ, મેઘા ઇચ્છાદિ અર્થિતોના સરીરમાં કૃમિ અર્થિ શબ્દોવર્ષિ થઈ થઈ હેલ્ય તેા તેને માટે જુલ્યાલ વગેરે જોઈધિ, ચસમ પટા અર્થિ ઉપચાર કરવા પડે છે ૩ પરમકી અર્થિ સત્તુ તથા મેાર ખામપાક વગેરે મારવાને આખ્યા હેલ્ય તેને પેદાની અને પેાતાના કુકુળ અર્થિમત વગેરેની રક્ષા માટે સમામ કરવે પડે-મારવા પડે ૪ પુષ્ટી જોઈતા કદમ્બિર ત્રસ છવની પાત ચર્મ જલ પાણી વગીને વાપરવા જ્યાં ક્ષય ત્રસ છવ તેમાં રહી જાય, અગ્નિનો આગ જ કરતાં તેમાં ત્રસ છવ પડી જાય, વાપુની અપદમાં આવીને ત્રસ છવ પરી જાય, વનસ્પતિના ઉલ્લ બેલ કરતાં તેમાંના ત્રસ છવ પરી જાય, ચમનાવચન કરતાં કે ચમનાસન કરતાં રોજ ત્રસ છવ ચુપાછને નરી જાય, અમ જમવાવાને ઉપચાર રાખતાં જ્યાં પણ ત્રસ છવની દિ સા થઈ જાય તેનું પાપ તેા થાય છે પણ વ્રતને જન થતો નથી

બાર પ્રકારનાં અન્નત કહ્યાં છે ૬ છ કાર્યનાં અન્નત, ૫ પાંચ ઇન્દ્રિયોનાં અને ૨ મનનું. આ બાર અન્નતમાંથી પંચમ ગુણસ્થાનવર્તી શ્રાવકને ત્રમ જીવના એક અન્ન સિવાય બાકીનાં ૧૧ અન્નત લાગે છે ત્રસ જીવની હિંસા થાય તેવાં કાર્યો જાણીબૂઝીને કરે તે શ્રાવક નહિ. એટલા માટે જે જે કાર્યોમાં ત્રસ જીવોની હિંસા થતી હોય તેવાં કાર્યોમાંથી કેટલાંક અહીં ધર્મીઓ ધીરો તેનાથી શ્રાવક નિવૃત્ત થવું જોઈએ. ૧ પ્રહર રાત્રિ ગયા બાદ અને સૂર્યોદય પહેલાં બુલંદ અવાજે જોડવું નહિ કેમકે આવા અવાજથી ડિંસક પ્રાણીઓ જાગ્રત થઈ હિંસામાં પ્રવર્તે, નજીકમાં રહેનાર મનુષ્ય, પશુ જાગ્રત થઈ મૈથુન, ખાંડવુ, પીસવુ, રાધવું, ઠંવાદિ આરંભ કરવા લાગી જાય છે, માટે ઉક્ત સમયે જોડવું નહિ. ૨ રાત્રિના સમયે રાધવું, ઝાડું કાઢવું, ઘાશ ફેરવવી, સ્નાન કરવું, કપડા ધોવા, મુમાફરી કરવી, ખાનપાન સમયે રાધવું, ઝાડું કાઢવું, ઘાશ ફેરવવી, સ્નાન કરવું, કપડા ધોવા, મુમાફરી કરવી, ખાનપાન

* મૃતસ્વનનણાવેપિ સૂતકં જાયતે કિલ ।

અસ્તં ગતે દિનાનાથે, ભોજન ક્ષિપતે કથં ? ॥ ૧ ॥

અર્થ-સ્વજન, સ્વગોત્રોનું મૃત્યુ થઈ ગયું હોય તો મૃતક પાળી આપણે ભોજન કરતા નથી તો પછી દિનનો નાથ સૂર્ય અસ્ત થઈ ગયા બાદ ભોજન શી રીતે કરી શકાય ?

રક્ત મ્વન્તિ તોયાનિ, અન્નાનિ વિશિતાન્યપિ ।

રાત્રિભોજન રક્તસ્ય, ભોજન ક્રિયતે કથં ? ॥ ૨ ॥

અર્થ-રાત્રિના સમયે પાણી રક્ત સમાન અને અન્ન માંસ સમાન બની જાય છે. એટલે રાત્રિ ભોજન કરનારને રક્તપાન અને માંસભક્ષણના જેવું પાપ લાગે છે, આમ મહાભારતના અનુશાસન પર્વમાં કહ્યું છે

હૃદક નૈવ પાતવ્યં, રાત્રાવેવ યુધિષ્ઠર ।

તપસ્વિના વિશેષેણ, ગૃહિણા ચ વિવેકિના ॥ ૩ ॥

હે યુધિષ્ઠર ! વિવેકી ગૃહસ્થોએ અને ખાસ કરીને તપસ્વીઓએ રાત્રે પાણી પીવું ન જોઈએ

યે રાત્રૌ સર્વદાહાર વર્જયન્તિ સુમેઘસઃ ।

તેપાં પક્ષોપવાસસ્ય ફલ માસેન જાયતે ॥ ૪ ॥

અર્થ-જે બુદ્ધિમાન મનુષ્યો રાત્રિભોજન હ મેશને માટ છોડે છે તેને દર મહિને ૧૫ ઉપવાસનું ફળ પ્રાપ્ત થાય છે.

નૈવાહુતિ ન ચ સ્નાનં, ન શ્રાદ્ધ દેવતાર્વનમ્ ।

દાન ન વિહિત રાત્રૌ, ભોજન તુ વિશેષતઃ ॥ ૫ ॥

અર્થ-રાત્રે દેવતા આહુતિ સ્નાન, શ્રાદ્ધ, દેવપૂજન, દાન, એટલા કામ કરવાં નહિ, અને રાત્રિભોજન તો બિલકુલ ન કરવું.

હૃન્નામ્પિપ્પ્લસ કોચા, ક્ષુદ્રોગશ્ચ જાયતે ।

અતો નક્ત ન મોક વ્ય, સૂક્ષ્મજીવાદનાદપિ ॥ ૬ ॥ આયુર્વેદ

અર્થ-હૃદય અને નાભિકમળ સૂર્યાસ્ત થતાં સંક્રાંત્યાઇ જાય છે, તેથી રાત્રિભોજન રોગોત્પાદક છે, વળી રાત્રે સૂક્ષ્મ જીવો પણ જોરાકમાં આવી જાય છે

મેઘાં પિપીલિકા હન્તિ, યૂકા કૂર્યાજ્જેલોદર ।

કુરુતે મક્ષિકા વાન્તિ, ક્ષુદ્રોગ ચ કૌલિકા ।

કર્તુ વજેર પ્રવૃત્તિઓથી ત્રસ છવની દ્વિ સા થાય છે તથા સાપ, વી છી વજેર ઝેરી જ્વારોથી આપણુ પણ છવન જોખમાય તેથી ઉપર જાતાવેલા કાર્યો રાત્રિને વખતે ન કરવા, ૩ પાપખાતામાં દિશાએ જવાથી અને ચંદર મોરી વજેરમાં પેશાખ કરવાથી જાણ ખ્યાલ સમુચિત્વ મનુષ્ય તથા કૃમિ આદિ જગુઓની ખાત થાય છે વળી દુર્ગંધથી તથા રાત્રી મુખીના પેશાખ પર પેશાખ કરવાથી આદી વજેરે ચેપી રાત્રો જાણુ પડી જાય છે. મો જાણુ, ચંદર વજેરેનો ઉપયોગ નહિ કરતાં આવડે ખુબ્સી જમીનમાં યજમાનને દાખ કરવે ૪ ધરતીની કાદમાં ઘરમાં રાખ, ઊંતરાં ખાસ ડાલાનો દુનો વજેરે ઉપર પેશાખ કે ઝાંઝા કરવાથી તેની આદર રહેલા ત્રસ છવેની ખાત થવા સંભવ છે. ૫ પ્રતિષેખન જ્ (નારીકાષ્ઠી તજરે જોવા) વિના વજો ધાખીને જાપવાથી આદલા વજેરે પાણીમ દુખાવવાથી તથા તે ઉપર જમ પાણી રેડવાથી તેને આધિત રહેલા માઠક વજેરે ત્રસ છવેની ખાત થાય છે ૬ દ્વેગ, દિવાળી આદિ પર્વ દિન ચોખાસામાં આવે છે તે વખતે દીવાલ વજેરે ઉપર માઠક આદિ જગુઓ દેખ છે પરંતુ સોઠ રૂઢિને જાણુસરી છીંપણુ ધાવણુ, ધાળાવવા વજેરે કરવાથી ત્રસ છવની ખાત થાય છે ૭ સેટ, ઘણ સાક સુખણુ, પાપ્ય વડી રોન મસલા પકવાન આદિ ખાવ પાકાવેનો પલા દિવસ મુધી સમક ઝરી રાખવાથી તેમાં ત્રસ છવેની ઉત્પત્તિ થઇ જાય છે તેમ જ તે તે ઝીને વજર જોવે ખાવથી ત્રસ છવેનું કણલ થઇ જાય છે ૭ વૂને પડી જાણુ, લાકમ્ સોદ, ઘણ, સાક મચાલા વાસણુ આણુઓ આદિ કોઇ પણ વસ્તુને વિના દેખે કામમાં લેવાથી ત્રસ છવની ખાત થઇ જાય છે ૮ ચોખાસાના દિવસોમાં જમીન પર જાણુ કાકમ, માડીના વાસણુ વજેરેમાં કમુખા આદિ જગુઓની ઉત્પત્તિ થઇ જાય છે, તેથી તેવી વસ્તુઓને ઉન કે છવની પોલણુથી પોલ્યા વિના ઉપયોગમાં લેવાથી ત્રસ છવની ખાત થાય છે ૯ ચૂલા, પાણીવારાં પડી આણુઓ રસોડુ જમવા બેસવાનું રજાન વજેરે ઉપર ચડવા નહિ જાખવથી ઉપર જાપરામાં માહતા છવે તેમાં પડી મુલુ પામે છે અને વસ્તુની પણ ખરાબી થવા પામે છે ૧ અણુજગ પાણી પીવા કે વાપરવાથી તેમ જ પાણી જળ્યા આદ સ આજાનું જરાનર જલન ન કરવાથી પણ ત્રસ છવેની ખાતક

કંટક શારંગક ચ વિતનોતિ ઘઘમ્પયામ્ ।

પલિત ઘ્યજનાતપિ તાણુ યિષ્યતિ ધૃષ્ટિકમ્ ।

અર્થ-રત્રિજો લખા તે કાઠી ખવાલ જમ તો કુદિને નાક થાય છે જુ ખાવથી જલેદર માખી ખાવથી ઉઘરી કરેલીવા ખાવથી કુપ રાજ, કાંટા ખાવથી કંક રાજ, કાંટા સાકથી ધાળા વાળ અને વી જીને કાટા ખાવથી તાણુ ઉદાય છે ખાવ્યાં ખાવ્યાં અનેક ગુકેશન રત્રિજોજનથી થાય છે

• સુદમાનિ કૃત્વનિ મલામ્પયાનિ જસસ્ય ઘર્ષારતિસ સ્થિપતાનિ ।

તસ્માઝ્જલ ઝીવજયાનિમિત્ત નિમ ઘરુરાઃ પરિષ્વર્યન્તિ ॥

જ્યમ જાનવતપુરાણમાં કમું છે કે પાણીના જોવા ૮ રજવળા અનેક સૂકમ છવે પાણીમાં રહે છે તેથી નિમ ઘરુરાએ મુનિઓએ છવજયા નિમિત્ત સચેક (કાંચુ) પાણી, તથા અણુજગ પાણી વાપરવું તેમજ પીવું નહિ.

મરી જવા પામે છે મરનાર તેા મરે છે તે જ કલ્પે ને ત્રિતામાં જવાનો દોષ છે ત્યાં ચાલ્યો જાય છે ત્યાંનું નેટકુ આકુષ્ય જાણુ મરે તે પૂર્વે ક્યાં વિના ત્યાંથી તે નીકળવાનો નથી એ નિકમ રાખલો. પણાં પાપ કરીને નોં' ત્રણે મનુષ્યની રાખ કે કામર્મ વગરજામ પધરાવણી તેા પણ વ છવ નરકમાંથી ઉઠીને સ્વપ્નમાં પહેલવાનો નથી જ વળી કેટલાક જ્ઞાની મનુષ્યો મહાજુની જાણથી જયવા માટે પરમાનું લોકેષુ પાણી તેા જકાર ફેરી કે છે અને નહી, કુવા વજેરેનું વગર લોકેષુ પાણી પવિત્ર માની પાણુ પરમાં લઇ આવે છે ।। એમને પૂછીએ કે સાધાં । પાણીને મહાજુ લાગુ અને દૂધ, દહી વી, તેજ વજેરેને યા સાર ન લાગુ । અર કારણુ તેા એ છે કે ઉચ્ચત પદાર્થોના પૈલા બેસે છે અને પાણી તેા મ્હત મજ છે આથી પાણીનો વ્યવ કરવામાં પણી બેવરકારી રાખે છે આ લોકો એટલુ નથી સમજતા કે પાણી તેા જગત્તુ જાણુ જીવન છે દૂધ થી વિના તેા કરોડો મનુષ્યો આખા જગત્તુ જાતલ કરી કે છે પરંતુ પણી વિના એક દિવસ કાલેા પણ મહા મુશ્કેલ મજ પડે છે તેથી પાણી તે જાણ પદાર્થથી અધિક મૂલ્યવાન છે એવું જાણી આવક મિથ્યાત્વની દેખાદેખી કદાપિ કરતો નથી અર્થાત્ત મહાજુદિ પ્રસન્ને પાણી ફેરી દેતો નથી, પાણીમાં કામર્મ કે રાખ નાખતો નથી પાણીમાં પડી સ્નાન કરતો નથી, અણજા પાણી પીતો કે વાપરતો નથી વિના પ્રયોજન પાણી દેખતો નથી દેખીના તહેવારે પાણી ઉજાળવું રત જાટવા, ઠોળને રેણવા વજેરે પાણીનું નુકસાન કરતો નથી. કુવા, વાવ ના વજેરેનો મર્યાદ કરે છે કેટલાક ધર્મનિષ્ઠ ધાવો સચેત પાણી પીવાનાં પણ પચ્ચકુપાણુ કરી લે છે તથા પાણી બીની પોં વાપરે છે થી નિજી વ છે પાણીમાં અણજવાતા છવ છે કે તેજીવ—જાંઝી જીવાર ખડુન છે અર્થાત્ત તેની સ્ત્રી દિવાએથી અપરે ચક્તા ત્રસ સ્વાતર જીનેનું તે બહુજ કરી લે છે એમ જાણી જાંઝિના આરકથી જાકમને વિદ્યેત જાયાવો જોઈએ કેટલાક લોકોને એમવા પહેલવાને અનેક વજોનો યોગ હોવા જ્ઞા કરીએનો દેખાદેખી રરાત્તે કયરો એટલો કરી તાપણુ કરી તાપે છે અથવા સચરી વજેરેમાં જાણાં લાકર્મ વજેરે સજાવતી તાપવા બેસે છે ખેટીમાં યુગ ઉપયોગી મનુ જાણુ અને જાન્ય રસોડ વજેરે અનેક કામર્મ ઉપયોગી થતાં લાકર્મો પેલાના કલ્પિક મુખને માટે આ રીતે કુલ્લ વ કરે છે આવી રીને તાપવાથી રપનો નાશ થાય છે આજગના કામર્મ કરી અને પૂદ કામર્મ કરી રહેવાથી તે દુરસ્તીને લાંબી પહેલે છે અને જોવ જોવ વજાદિને કલ્પ જાડી જાવ તેા અકાળ પુત્રુ પણ નોપજે છે વળી કેટલાક લોકો જાંઝિ ઉત્સવેમાં કે દીપેકસરી અર્થિક પ્રસન્ને કલ્પિક મળને માટે દારજાનું ડોડે છે તેમાં અનેક ત્રસ જીવેનો પક્ષ થવા ઉપરાંત પણીવાર મનુષ્યનો તેમ જ સાધમિકતની પણ લાંબી મજ જાય છે અને જાન્યે પણ દુરપયોગ થાય છે માટે આ રીવાજ પણ જાન્ય કારક છે દીવાળીની લક્ષ્મી-પૂજા લક્ષ્મીના આજયન માટે કરવામાં આવે છે પણ જતા । લક્ષ્મીમાં આજ લગાડવાથી લક્ષ્મી કેરી રીતે આવશે । આ સિવાય દમણાં દમણાં તમાકુ પીવાનાં જાસનો પણ મૂલ જ વધી મર્મ છે તમાકુમાં કોઈમ સ્વાદ નથી. ખાનાર, પીનાર કે સુખનાસના મોહા અને નાકમાંથી કુમ ધે નીકલે છે. દેહ લાવ અને ક્યેલમાં મજ પડી જાય છે કામલુ જળી જાય છે જીવ વજેરે રાખેલા ઉપરિત થાય છે અને વખતે અકાળ મૃતુ પણ થાય છે પ્રજાદિ લક્ષ્મીને પ્રવક્ષ જાણવા જ્ઞાં પણુ કુકલ, મયમ, બીચે, સીચારક અર્થિક

પ્રકરણ ૫ મું સાગારી ધર્મ-શ્રાવકાચાર

હેમે છે ! શ્રાવકે આ પ્રકારના વ્યસનના ક્ષેત્રમાં કદાપિ ન ફસાવ નોંધએ અને ઉપર પાવેના અગ્નિના આગંબ સમારંભથી દૂર રહેવું નોંધએ. તેવી જ રીતે ધર્મ નિમિત્તે , દીપ, યજ્ઞ, હવનાદિ પણ ન કરવાં નોંધએ. અને ચૂલા, ભટ્ટી, દીવા સગડી આદિ ચારાવે આરંભ કરવા પહે તેની મર્યાદા ઝગવી નોંધએ વાયુકાય-પખાથી, ત્રિચોળાથી, ઓત્ર વગાડનાથી, જાપટ નાંખનાથી. ડુંકવાથી અને ઉધાડે મોઢે ખોલવાથી વાયુકાયના ચોની ધાત થાય છે વાયુના જપાટામાં આવીને ત્રસ જીવે પણ મરી જાય છે. તે તેની સાથી નોંધેને અરો બચી રાજ્ય તેટલે અંશે બચવા પ્રયત્ન કરવો વાયુકાયની રક્ષા થવી હુ ફુકર છે. ૫ વનસ્પતિકાય-તેના ૩ પ્રકાર છે. ૧ ઘડિ, ચણા જીવવાર, બાજરી આદિ ૧૫ તથા સૂમ બીજ, ગોટલી વગેરેમાં એક જીવ હોય છે. ૨ કાચા ફૂલ, ફળ, ભાજી, પંદરાં, પંદરાં, ગાખળા વગેરેના સોપના અગ્રભાગ નોંધના એક ટુકડામાં અસખ્યાતા જીવ હોય છે અને ૩ કંદમૂળ વગેરેમાં અનંત જીવ હોય છે, સચેત વસ્તુ ભોગવવાનો ત્યાગ અને ૧૧ ધણુ ઉત્તમ છે, અન્ન વિના તે ગમ ચાલવું ફુકર છે, પરંતુ લીચોતરીના ભક્ષણથી ૧૧ વસ્તુ બચવું નોંધએ અને કંદમૂલાદિનો તે સ્પર્શ કરવો પણ ઉચિત નથી તે ભક્ષણ મરવાની વાત જ ક્યા રહી ? અથાત અનંતકાય કંદમૂલાદિ કદાપિ ખાવા ન જ નોંધએ.

દ્યાળુ મનુષ્યો પાચ ધર્મયોગ્યાથી એકદમ ધર્મિય કાન, આખ વગેરે ઓછી હોય અર્થાત બહેરા આંધળા, મૂંગા કે લૂના લગડા હોય તે તેમને નોંધ દ્યા લાવે છે તે બિચારા એકદમિય જીવોને તે ચાર ધર્મિય ઓછી છે, માત્ર એક જ ધર્મિય છે, એટલે તેઓ વિશેષ દ્યાને પાત્ર છે સચાવર જીવો બિચારા કર્મોદ્યે કરી પરવશ પડેલા કૃતકર્મના ફળો ભોગવી રક્ષા છે અને નોંધે તેમની વાત કરે છે તેમને કર્મ બધાય છે એવું જોણી શ્રાવક યથારાકિત સચાવર જીવોની પણ રક્ષા કરાવે છે x

x ગ્રથમા ઝલું છે કે, સાધુજી વીશ વસા દ્યા પાજે છે સાધુની અપેક્ષા શ્રાવકની દ્યા સવા વસાની હોય છે

ગાથા—જીવ સુદુમા શૂલા, સકળ્પા આરંભ મહે દુવિહા ।

સવરાહ નિરવશહ, સાવિક્ષા નૃવ નિરવિક્ષા ॥

અર્થ—સાધુજી તે ત્રસ અને સચાવર બન્ને પ્રકારના જીવોની દ્યા પાજે છે, પરંતુ શ્રાવકથી સચાવરની દ્યા પાળવી ફુકર હોવાથી ૨૦ વસામાંથી ૧૦ વસા કમ થયા, સાધુજી તે સકલ્પ કરી અથવા જાણીને તથા અજાણપણુ એમ બન્ને પ્રકારે હિંસાના ત્યાગી હોય છે, અને શ્રાવક સકલ્પથી તે ત્રસ જીવની હિંસાના ત્યાગી હોય છે, પરંતુ સચાવરના આરંભ કરતાં અને કદાચિત ત્રસ જીવની હિંસા પણ થઈ જાય છે, તેથી ૧૦ વસામાંથી ૫ વસા કમ થયા. સાધુ તે સઅપરાધી અને નિરપરાધી બન્નેની રક્ષા કરે છે અને શ્રાવકને તે નિરપરાધીને હણવાના ત્યાગ છે, પરંતુ આ વ્રતના ધારણુ કરનારા રાજા પણ હોય છે અને તેમને સંચામાદિનો પ્રસંગ પણ પ્રાપ્ત થાય છે, તથા અન્ય શ્રાવકને ચોરાદિનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થાય છે અને ચોર તથા શત્રુ મારવા માટે આવે ત્યારે તેને મારવાનો પ્રસંગ પણ આવી જાય છે. ઇત્યાદી કારણથી સઅપરાધીની રક્ષા કરવી ફુકર હોવાથી ૫ વસામાંથી ૨૦ વસા કમ થયા, હવે સાધુ તે સાવિક્ષ-કારણુ-શાત અને નિરપેક્ષા-વિના કારણુ બન્ને

પહેલા પ્રતના ૫ અતિથાર

૧ નરિ—કોઈ જીવને નખનમાં નાધિ તેા અતિથાર * જાણે જેમ પુત્ર, ઘાઈ બી, મિત્ર મિત્રુ ઘણ, ઠારી અર્થ મિત્રુ, જામ, બેલ અથ અર્થ પશુ પોષ્ટ મેના, કુદા અર્થ પક્ષી. સાથ, અન્નર અર્થ અપદ, ઇર્ષ્યા પ્રાણીએને ઠોડેથી કે સાંજથી નાધિ, ઠેકમાં નાધિ, ઠાજ પગમાં બેઠી નાધિ, જોડાની સાથે નાધી મુકે પ્રકાનમાં, પાંજરામાં કે ઠોપલા વગેરેમાં પૂરે આ પ્રમાણે નખનમાં નાખવાથી અતિથાર સાથે છે કેમકે તે ગિજારા જીવો પરવશ પરી અર્થ કષ્ટ પામે છે ગમરામ છે તરફે છે મારે આવાં જ્ઞાતીન કૃત્ય માલકને કરવા મેાજ્ય નહિ કરાવિત કોઈ મિત્રુ અન્નદાઈત કૃત્ય કરવાથી સિદ્ધાને પાત્ર જણાય તેમ જ કોઈ પશુ કાણુમાં રહેતુ ન હોય, નુકસાન કરતુ હોય અને તે વચનનાં સિક્ષા માત્રથી સમજણ ન હોય અને તેને કદાચ નખનમાં નાખવાનાં ખાસ જરૂર પડે એવો પ્રસન્ન પ્રાપ્ત થતાં મજબૂત નખને ન નાધિ કે જેથી તેને ઇળ પહેલેએ અથવા આજ તેમ ફરી ફરી ન થશે તેમજ અર્થિ આઈ ઉપદ્રવ પ્રાપ્ત થતાં તે છૂટી પેલાવો જમાવ પણ ન કરી શકે. આવાં જાકાં નખને નાંધવાથી કોઈ વખતે તે જીવ મૃત્યુ પામી જાય તેા પાંચેદિવ જીવની કિ સાનુ પાપ લાગી જાય છે વળી માલકેએ પક્ષીએને પણ પાળવાં ન જોઈએ, પક્ષીએને પાંજરે પૂરી વેખને મેવા મેવા મિષ્ટ જ અવરજિવા તેા પણ વ તેને નખન સમજી જકુ કુ પી જાય છે કદાચિર પામ્ય થયેલ પક્ષીને તેની રક્ષા નિમિત્ત પાંજરામાં રાખતુ પડે તેા આરામ થવા બાદ નખનમુક્ત કરી દેવુ

૨ વઠે—કોઈ પણ પ્રાણીને પ્રદાર કરે માર મારે તેા અતિથાર સાથે ઉપર જ્યા પ્રમાણે કોઈ કુન્દેચાર વચનથી કે નખનથી સમજતા ન હોય, તેમજ પશુ વગેરે સીધે રસ્તે ચાલતા ન હોય અને તેમને લાકડી, અણુક આઈથી પ્રદાર કરવાની જરૂર જીભી થાય તેા નિદ્રવણે એવો માર ન મારે કે જેથી તેના અવ ઉપર સેજા ઉઠી આવે, હોઠી તીકવે, મૂંચકાંત થઈ જાય અને મૃત્યુને પ્રાપ્ત થાય. જાવા પ્રકરના પ્રદાર માલક કદાચિ ન કરે. વળી જે ઠેકાણે એક વાર મારે તે જ ઠેકાણે બીજી વાર પ્રદાર ન કરે તેમ જ સીર, ગ્રધ, મુખેદિવ હાકાં વગેરે મમરજાનો પર પ્રદાર કરે નહિ, કારણ કે મમરજાન પર પ્રદાર કરવાથી તેમને જકુ કુ ખ થાય છે એવુ જણી એવા સ્થાનપર પ્રદાર ન કરે

પ્રકારની કિ સાના ત્યાગી છે અને માલક નિરપેક્ષ કિ સાના તેા ત્યાગી હોય છે પરંતુ સવેક્ષ્ય કિ સાનો ત્યાગ કરવો કુચર છે. કેમકે ચાલતા જાગક અર્થાદિને ચાણુક આઈથી પ્રદાર કરે તથા છરીમાં કૂમ અર્થક જીવ સહજે ઉત્પન્ન થાય તેને મારે જુલ્યાન આઈ ઓપધાપચાર કરે છે એટલા મારે રાખ વસામાંથી ૧૧ વગેરે જ્યા જ માલક પાળી શકે છે

* જેમ કોઈને અમુક વસ્તુનાં પ્રવાખ્યાન હોય છતાં તે વસ્તુ મદણુ કરવાનો પ્રકાન કરે તે અનિકમ ૨ તે વસ્તુની પાસે તપ તે, અનિકમ, ૩ તેને મદણુ કરી શકે તે અતિથાર અને જતે વસ્તુ જોખને તેા અનાચાર આંતકમનુ પાપ વચાનાય કરવાથી અનિકમનુ પાપ જ્યાથેત્યામી અતિચ રનુ પાપ પ્રાપ્તિવર્ષથી જન જનાયા તુ પાપ મૂવ મના-ચાર કરવાથી પ્રાપ્ત થત થાય છે. આ આ પ્રા રાખ ઉપાધયો તે પાપ દૂર થાય છે આ ચાર પ્રકારનાં પાપમાંથી અતિથાર એ ત્રીજા પ્રકારનુ પાપ જણવુ

ધરણ્ય પ મુ' સાગારી ધર્મ-શ્રાવકાચાર

૩ ઇવિરુએ—અ ગોપાંગનું છેદન બેદન કરે તો અતિચાર લાગે. ટેટલાક અચાની મન ગાય, ભેંસ, બળદ, ગોડા, કૂતરા વગેરેને આચારમાં ચલાવવા માટે તેનાં નાક વીંધી નાથ નાખે છે, ઘોડાને લોદાનાં કાંટાવાળા ચોકડાં ચડાવે છે, પગમાં ખીત્રા અને નાળ જડાવે તથા રોક્ષા નિમિત્ત ત્રિશ્ય સકાદિ તપાવેલાં લોદાં તેના અંગ પર ચાંપી દષ્ટ ચામકું આપે છે, કાનનું છેદન કરી કોડીઓ કે કડીઓ પહેરાવે છે, પૂંજડાં છેદે છે, શીંગડાં કાઢે છે, અંધાં નાખે છે, ગુપ્તેન્દ્રિયનું છેદન કરે છે, ખસી કરી પુરુષત્વહીન કરી નાખે છે. ઇત્યાદિ વિધતાનાં કામ કરવાં કે કરાવવાં તે શ્રાવકને બિલકુલ ઉચિત નથી. કદાચિત કોઇ અંગ સડી અથવા ગડ, ગુંબડ, રમોળી વગેરે થવાથી તેને કુ.ખમુકત કરવા માટે અંગોપાંગ છેદાવવાં હોય તો આરામ થતા સુધી તેની પામેથી કાંઈ કામ ન લે તેવી જ રીતે પુત્ર, પુત્રી, સ્ત્રી વગેરેને ઘોડાના પહેરાવવાને માટે તેના કાન, નાક આદિ વીધાવવાં પડે તો તેમની ઇચ્છા વેગે યત્નાત્કારે કદી પણ ન વીધાવે

૪ અષભારે—મનુષ્ય, પશુ વગેરે પામે તેના ગળ ઉપરાંત બાર લાદે અથવા ખેંચાવે તો અતિચાર લાગે જેમકે માડી, ઘોડા, બળદ, પાડા, મજુર ઇત્યાદિ દ્વારા કોઇ સ્થળે કાંઈ માલ પહોંચાડવાનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થાય તો જેની પીક પર. કાંઈ પર ગડ ગુંબડ ચાંદાં આદિ કોઇ પ્રકારનું દદં ચયું હોય અથવા તે લૂનો. લંગડો, અપગ, કુમળ, રોગિષ્ટ ઓછી ઉમરવાળો કે વૃદ્ધ ઉમરવાળો તથા હીન શક્તિવાળો હોય તો તેના ઉપર કોઇ પ્રકારનું વજન લાદે નહિ, કેમકે તે બિચારા બહુ કુ.ખ પામે છે, અને કોઇ વાર તેનું મૃત્યુ પણ થઇ જાય છે. કદાચિત કેમકે તે બિચારા બહુ કુ.ખ પામે છે, અને કોઇ વાર તેનું મૃત્યુ પણ થઇ જાય છે. કદાચિત કોઇ મનુષ્ય ગરીબ હોય અને ઉદનિર્વાહ અર્થે વજન ઉઠાવવું કબૂલ પણ કરી લે તો તેના પર દયા લાવી કામ લીધા વિના જ યયાશક્તિ સાતા ઉપગ્રવરી તે દયાળુ શ્રાવકોનું કર્તવ્ય છે પણ જો નીરોગી, હૃદયુષ્ટ, વજન ઉઠાવવાને શામથ્યવાન હોય તો પણ તેની પાસે શક્તિથી અધિક, અથવા દેશકાલની પ્રચલિત મર્યાદાથી વધારે બોળે ઉપડાવે નહિ પણ પર પ્રમાણસર બાર ભર્યા પછી તે ઉપર સ્વારી કરે નહિ સ્વારી કરવી હોય તો ઓછો બાર ભરે મનુષ્યને, વજન ઉઠાવવા આપતી વખતે પૂઠી લે કે તે આટલું વજન ઉપાડી શકીશ ? વધારે ઉઠાવવાનું કદી કહે નહિ તથા સવામણ હોય તે વસ્તુને એક મણુ છે એવું અસત્ય કદાપિ બોલે નહિ તેમ જ ગળ ઉપરાંત વધુ પડતો પથ કરાવે નહિ.

૫ ભત્તપાણવુરુએ—આકાર પાણીનો ત્રિવેગ પડાવે, અંતરાય પાડે તો અતિચાર લાગે સ્વજન, મિત્ર, ગુમાસ્તા દાસ, દાસી. ગાય, ઘોડા વગેરે પશુ પોતાને આશ્રિત રહેનાં હોય તેમને ક્રોધના આવેશમાં આવી કે કાંઈ ગુન્હાની શિક્ષા કરવા માટે અથવા મોંઘવારી કે કુશલાદિ પ્રસંગે ભૂખ્યા, તરસ્યાં રાખે નહિ ભૂખ તરસથી ક્રોધ અને વૈરની વૃદ્ધિ થાય છે તેના આત્મામાં બહુ જ કલુષિત ભાવ રહે છે તેથી ચીકણા કર્મ બંધાય છે ટેટલાક નિર્દય અને સ્વાર્થી લોકો વૃદ્ધાવસ્થાને કારણે અથવા રોગાદિથી નિર્મળ અને નિરુદ્ધ થયેલાં માતાપિતાદિ સ્વજન, દાસ, દાસી, ગાય, બળદ, આદિ પશુઓને નિ સત્વ, વાસી અથવા ખરાબ ખોરાક આપે છે, નોકરોના પગાર ઘટાડી નાખે છે, ધાસ દાણાકુણી વગેરે ખરાબ ખોરાક આપે છે તથા કમતી આપે છે દુઠ્ઠાં પશુ દૂધ આપતાં બધ થાય એટલે તેને પેટપૂર્ણ ધાસ, ચારો કે ખાણુ આપે નહિ, અને ટેટલાક કુણી તો કૃતદત્તી બની વૃદ્ધ નકામાં પશુઓને કસાઈખાને

અથવા ખાટીને વેચી દે છે. જાત્યા ધીર અન્યાય કરે છે જાત્યા કામ કરતાં ધાર્મિકને નિહાળી ઉચિત નથી કેમકે સુખ અને આરામ આપણને જેટલા દિવસ છે તેટલા જ તેમને પણ પ્રિય છે પોતે મોલશીખ ઉદયવ્યા અને અધિકૃતને તથાસત્વતા તે ક્ષાણીનું કર્તવ્ય નથી પોતાનાં માતૃપિતા, સ્વજન કે જેમણે આપણા ઉપર મહા મહા ઉપકાર કર્યા છે અનેક કષ્ટે સહન કરી આપણ પાસન પોતણ કરી મેલ્યા કર્યા છે અને મહા કષ્ટે પ્રાપ્ત કરેલી લક્ષ્મી પણ આપણને સુપ્રત કરી છે આ જન્મુ એટલા મારે ક્યુ" છે કે અમારી વૃદ્ધત્વસ્થામાં તેઓ અમને સુખી કરશે, અમાર પાસન પોતણ કરશે. જામ જના તેમની સાથે કૃતપતા કરવી વિશ્વાસપાત કરવો તે ધીર પાપ છે જેમની દાહન વડે પોતે સુખીપણેય કરી રહ્યા છે. જેવું મામાપ અથવા જેમના પરિશ્રમના પરિણામે પેસો પ્રાપ્ત થયો છે એવા યુમારતા, ઘસ, ઘસી કે જેમણે આખી ઉમર મહેનત ચતુરી કરી શેડનું પર ક્યુ" હેલ તેઓ વૃદ્ધ થાય કે રત્નાદિ કારણે અસહ્ય અને ત્યારે તેમને દુર્ગપત ઘણાં ઉંમો દેવાં પચાર નષ્ટ કરવો. આજીવિધ તેઓ નાખવી એ પણ વિશ્વાસપાત જ છે અને એમનાથી અધિક ઉપકાર પશુઓનો છે નિમારાં નિમોલ્ય ધાસચારો ખાઈને દૂધ, શી માવો, માખણ, મલાઈ જાલ જાદી નવપ્રક અને સ્વદિષ્ટ પદાર્થો આપીને આપણ પોતણ કરે છે તેમનો જનતા ઉપર કેટલો મહાન ઉપકાર છે ? ને માતાનું વર્ષ" ને વર્ષ" દુઃખપાન કરીએ છીએ તેમની ઉમરકાર સેવા કરીએ છીએ તો પછી વર્ષોનાં વર્ષો મુધી એટલે જીવનકર દુઃખપાન કરાવનાર મહામાના શ્રી આદિ પ્રાણીઓની જેટલી સેવા જન્યવની નોંધએ ? વળી એક માતાનું દૂધ પીનારા ને જાણએ પરસ્પર કેવો સખપ રાખે છે તો પછી જીમાનલા પુત્રો પ્રથમે પણ આપણે પ્રેમભાવ સા મટે ન રાખીએ ? એના ઉપર લુભમ કરીએ એને જીવ્નીકર નપુસક જનાવી ઘણે એ જેટલી કૃતપતા । જેટલી નિહંચતા । સત્યા ભણએ તો વખતે મેષપાન જને છે પણ પશુ તો ભાઈઓ પણ વિશેષ મહાપ નિમકકલાસ અને ઉપકારક હેલ છે જરા આંખ ઉપમાને લુએ તો ખરા । માથના પુત્રો જનવપર જેટલો અનદક ઉપકાર કરી રહ્યા છે । દળ ખ ઝી જન, વએ ઉત્પન્ન કરવામાં મદદ કરે છે જોતવડે કૃપામીથી પાણી કઠિનું જન ઉપગત કાગ કલો હેલ જતાં ઈચ્છત સ્થળે પહોંચાથી દેવો જુલ્ય તરસ, ટક તાપ સહીને ખામા, ડેકરા પદામ કે ઉભા જમીન વગેરેના કસાર કર્યાં વચર અવિસ્ત પરિશ્રમ કરી માનવજનતા અનેકવિધ કાર્યોમાં મહામાર જનું, સુખિત્રની પટે પાલક પ્રથમે પ્રેમભાવ રાખવો સુચિખની પટે તામતજનન સહેલાં સહેલાં સેવા કરવી વિશ્વાસુ નોકરની પટે પહેલેરિ કરવી અધુની પટે નવો મથે તેવો જોરાક ખાલ અદુષ્ટ રહેવું એ જ્યુ પશુ વિના જનવધાં બીલુ હેલુ કરશે । જીનતા મરત વશો અને કસ્ટુરી જેવા જનુ મુલ્યવાન પદાર્થો પણ પશુઓને પ્રતાપે જ પ્રાપ્ત થાય છે વિશ્વ સુ જીએ, પશુઓ । ઠરીરથી ઉત્પલ થતાં જાલુ, ચર પણ નમામાં જનાં નથી. ખાતર રહે, જળતલુ રહે, જોપધરે પર સ્વચ્છ કરવામાં એમ અનેક પ્રકારે ઉપયોગી નીવડે છે તેઓ મરી જ્યા પછી પણ તેમના ઠરીરનો જેલ પઘથ નકમો જવો નથી. તેમના મામમાંના પચરખાં જને તે કાંદ, કાંક, તાપ ટાકથી પચનું રક્ષણ કરે કાકાં ખાતરમાં ઉપયોગી થાય એવાં ઉપયોગી અને ઉપગક પ્રાણીઓ મારે વિશ્વાસપાત કરતાં કૃતપતા કરવી એ મહાપાપ છે જામ વિચારી ને પર્માત્મા હેલ તે પશુઓનું તેમની જીવ્ની સુધી

પ્રકરણ ૫ મું સાગારી ધર્મ-શ્રાવકાચાર

ખોતાના કુટુંબીઓની પેઠે પાવનપોષણ x કરે છે દૂધ દેતા બધ થાય, વૃદ્ધ અશક્ત કે રોગી થાય તો પણ તેમને ખાનપાનની અતરાય પાડતા નથી, કાઠી મુકતા નથી કે ધાતકી મનુષ્યોને સ્વાધીન કરતા નથી, ક્ષદાયત્રુ મનુષ્ય અથવા પશુદ્વારા કંઈ બગાડ થઈ જાય તો વિચારવું કે જાણી જોઈને તો કોઈ ખરામી કરતું નથી, કોઈ કારણથી, ભૂતથી કે પરવતપણાથી આ ખરામી થઈ હશે, તો જેની રીતે અજ્ઞાન બચ્ચું કંઈ બગાડ કરે તો તેને નાદાન પશુ જાણી શાણા મનુષ્યો ક્ષમા આપે છે તેવી જ રીતે ભોગી મનુષ્યો અને પશુઓને નાદાન જાણી ક્ષમા કરવી જોઈએ વચન દાગ કરાતી વિકાસને ધણી માની લેતી, પરતુ ભૂખ્યા તરસ્યાને રાખતા અનુચિત છે ક્ષદાયત્ર એમ પણ બનવા જોગ છે કે, ભૂખ તરસનો દાંડ આપ્યા વિના તે મધ્યે તેમ નથી તો બ્યા સુધી તેમને ખવરાવે પીવરાવે નહિ ત્યા સુધી પોતે પણ ખાનપાન ભોગવે નહિ અને જવરાદિ રોગની નિવૃત્તિ માટે લાંચણ કરવી પડે તો તે વાત અજગ છે .

ઉક્ત પહેલા વ્રતના પાંચ અતિચાર અધોગતિમાં લઈ જવા વાળા છે તેનાથી આત્માને બચાવવાને માટે તેનું જાણપણું તો જરૂર કરવું જોઈએ પણ તે અતિચારોને આચરવા નહિ-અગીકાર કરવા નહિ આ પ્રમાણે પ્રથમ વ્રતનું અર્થાત ભગવતી દયાનું જે શ્રવ સમ્યક્ પ્રકારે આરાધન કરશે તે બંને લોડમા આરોગ્યતા પ્રાપ્ત કરશે, બળવંત થશે, યશવંત થશે જય અને અશ્ર્વર્ષદિ અનેક સુખોનો ભોક્તા બની કમશ થોડા જ ભવમાં મોક્ષનાં અનંત સુખો પ્રાપ્ત કરશે

જહા ઘન્નાણ સ્વલ્પણઢા, કરતિ વહ્ઓ જહન હે વત્થ ।
તહ પઢમ વય સ્વલ્પણઢા, કરતિ વયાઈ' સેસાઈ ॥

x યસ્મિન્ જીવતિ જીવન્તિ, વહવઃ સતુ જીવતિ ।
કાકોપિ કિં ન કુરુતે, ચ ચ્વા સ્વોદ્ધરપૂરણમ્ ॥

અર્થ-જેના આશ્રયથી ઘણા શ્રવ શુભિત રહે તે જ શુભતર છે, નહિતો પોતાનું પેટ

તો કાગડા પણ ભરે છે

* શ્રી ઉપાસક દર્શાગ સૂત્રના પ્રથમ અધ્યયનમાં ભગવત શ્રી મહાતીર સ્વામીએ આનંદ શ્રાવકને વ્રતોના અતિચાર બતાવતા પ્રથમ વ્રતના પાંચમા અતિચારમાં કહ્યું છે કે 'મત્તપાણ વુચ્છેષ' અર્થાત શક્તિ હોવા છતાં પણ જો કોઈને આહાર પાણીની અતરાય પાડીશ તો તારા પહેલા વ્રતમા અતિચાર લાગશે એટલા માટે શ્રાવકો સવા પહેાર દિવસ ચડે ત્યાં સુધી પોતાના ધરનાં દાર ઉધાર્ડા (અભગદ્વાર) રાખતા હતા કોઈ પણ ભૂખ્યો તરસ્યો પોતાનાં દાર પર આવી નિરાશ થઈ પાછો ન ફરે અહિં કોઈ કહે કે, શ્રાવક તો સાધુને દાન દેવા માટે દાર ઉધાર્ડા રાખતા હતા તો આ કથન શાસ્ત્રથી મળતું નથી, કેમકે ચોથા આરામાં તો સાધુઓ ખે પહેાર દિવસ ચડ્યા પછી ગાયરીએ જતા હતા તેથી આ નિયમ અભ્યાગતોને માટે જ હતો એ અકસોસની વાન તો એ છે કે, આ શાસ્ત્રને માનનારા જ ભૂખ્યા તરસ્યા અભ્યાગતોને અન્ન પાન દેવામાં એનાંત પાપ મતાવે છે, તેઓ ઉક્ત જિતવાણાને વિપરીત પરિણામથી ભોળાઓને પ્રમમાં નાંખે છે સુધ્ જનોને આવા ઉત્સવ પ્રપદોના ક્ષમાં કસાવું ન જોઈએ.

અર્થ-જેમ માનવ્ય ખેતરની રક્ષાને અર્થે તેની ચારે તરફ મંદાની વાડ કરે છે, તેવી જ રીતે આ પ્રથમ કલ્પના રક્ષણાર્થે આચળ ક્ષીણે છીણે તે બધા વત વાડ રૂપે અણુર્થ.

૨ બીજી અણુમત મુદ્ધત મુખાવાઈ વેરમણ

સાધુની જે સર્વથા મુખાવાઈથી નિહત વર્તુ એ મુદ્ધસ્થને માટે મુદ્ધિય છે, તેમજ મુદ્ધરક્ષથી સહજર્થા બેલાવ ભય છે કે લકાં લકાં પહોર વિ ચડી જ્યો, અને સ્વિક્ષ તેા એક પડી જસુ ચડ્યો ન હેલ ઇત્પરિદિ અનેક પ્રકારનાં નાનાં નાનાં બુદ્ધ વચ્ચ કહેને મોક્ષાઈ ભય રક્ષક મુખાવાઈ ર્થત પ્રકારનાં કલાં છે તેનો ત્યાજ કરવે.

૧ કલાલિક-કન્યા સર્વથી મુખાવાઈ જેમ કેટલાક શ્રીમાનો પેતાની પુત્રીને શ્રીમતને ધેર આપવાને માટે, દ્રવ્યના લાભમુખે દ્રવ્યોપાભન કરવાને માટે, તેમજ સ્વા સર્વથીએ તથા મહાભવના મોલકીએ ખુલ્લમત કરવાને માટે ઇત્યાદિ કારણથી વેચીસાળના કામમાં વરકન્યાની વેચાયોગ્યતા કે ઉન્મરના સર્વથીમાં અસાધ્ય મોલે છે. આધિજી કાણી, અકેરી છાપી, લગરી, કુલકણી અગરીન, રૂપકીન છુદ્ધકીન ઇત્યાદિ કુટુંબો કન્યામાં હોવા છતાં તેને છુપાવી કન્યાની ખેડી પ્રસલા કરીને સર્વથીએને રક્ષણી કે છે સગ મયા ભાડ બ્યારે તે કન્યાના કુટુંબ પ્રકટ થાય છે ત્યારે તેના પતિને તેમજ કુટુંબીએને પડ્યો પશાતપ થાય છે અનેક કન્યા ઉભા થાય છે સત્યાપ અને કલેષથી તે કપરીને બન્યારો અતીત થાય છે વખતે આપત પણ થાય છે. આજ પ્રમાણે ૧૨ વર્ષની માળકીને ૬ વર્ષના છુડા સાથે પરણાવી દે છે બીબી પર જોય થાય ત્યારે મિર્થ ધેર (કનર) જોય થાય એ કહેવતને અરિતાઈ કરે છે વળી ૧૬ વર્ષની કન્યા અને ૧ વર્ષની પતિ એવાં કન્યેઈ જોડી આવે છે આ પ્રકારના અવેગ્ન સર્વથી જોડવાથી અનેક અનર્થ ઉત્પન્ન થાય છે આજુજ પરમ જૈનધર્મનાં પાળનારા અને મહાભવ નાથ પરમનારામાં આણુ અને તે તેા સમોદાયકની વત્ત છે કેટલીક હલકી મણકી કેભેભાં પણ અમત મરીબીના કુામથી પીલિત હોવા છતાં પણ તેઓ અગ્નવિક્રમ નિમિત્તે એક થોડી પણ બેના નથી જલકે પશાસ્કિત કન્યાને કસ્તિવર કરે છે વળી કેટલીક કામમાં પુત્રના પરતુ પાણી પીવાનું પણ નિવેધ કહુ છે તેઓ પુત્રોનાં પરતુ પાણી પણ કડી પીતા નથી પરતુ તે જ ઘેરો દ્રવ્યની હાલકી પેતાની પેટની ઠીકરીને માલ નકરીની જે વેચે છે મટે મોટીજા માણે છે. તે નિચારી આવેા બન્યારો રાઈ રાઈ પ્રથ કરે છે આર્થા કુામનો આઈમાં ઠીકરીને ધોલેલી દેવાં બરાપણુ ભય કે સરપ આપવી નથી! કનરે કલાકથી પણ અધિક નિર્વેષ, કોર ભેગવણા બનોને પેતાની ખારી પુત્રોના રક્ત ચાંસનું સાપણુ થઈ ભય, નિચારી કુરી કુરીને મરે એવાં ધેર અપમુલ કરતાં બચાર પણ અચકાવાં નથી કન્યેઈ અને કન્યાવિક્રમના કારણથી માલવિધવાએનું પ્રમાણુ વધતુ ભય છે. એટલુ જ નહિ પણ અભિચાર, મથ પત્તા, નાસકન્યા અને અક્રમકન્યા જેવા ધેર અનર્થો થઈ રહ્યા છે છતાં પણ મહાભવોની આંખ હજી ઉપડતી નથી. આવા કૃત્ય કરે છે તે માલક પત્ને તેા લાલક નથી. પણ તેમનાર્થ પાણુસાઈ પણ નથી એમ કહીએ તેા અતિસરેકિત નથી, આટલા માટે જે માલક હેલ છે તે કલાલિકો ત્યાજ અવલ્ય કરે છે કલાલિક

શબ્દમાં વર + અત્તિક એટલે વર સંમંધી નૃહું મોલતુ તેનો પણ સમાવેશ થઈ જાય છે. વિપયલોહુપી વૃદ્ધ વયે પરણવાને તૈવાર થનારા લોકો પણ સમાજને શાપ સમાન છે. આવા લોકોને સહકાર આપવો એ પણ મહા અનર્થનું કારણ છે છુટાપામાં વરરાજી બનવાની અભિનાયાએ કલ્પ લગાવી ઘોળા વળને કાળા કરે છે, પત્થરના દાતની ખત્રીશી ચણવે છે, વગેરે ઢાગથી પોતાની ઉમ્મર નાનો બનાવી ખીજઓને ફસાવે છે, ઢાઇ પૂછે કે કેટલાં વર્ષ થયાં ? તો વાફ પટુનાથી તેને છેતરે છે. આવાં કૃત્ય શ્રાવકોને માટે તદ્દન અનુચિત છે. આવી જ રીતે દત્તપુત્ર લેવા માટે કે આપવા માટે, ગુમાસ્તા નોકર રાખવાને માટે તેમના પયાથ' ગુણ અવગુણને છુપાવી અસત્ય બોલે છે આ માણસ સત્યવત છે, શીલવત છે, દયાળુ છે, પ્રમાણિક છે, સાહનિક છે, ઉદમી છે, ઇત્યાદિ ખાહું ખોલી અન્યને ફસાવે છે પછી તે ચોર ભરાડી વ્યભીચારી આદિ દુર્ગુણવાળો નીકળે તો પરસ્પર બનેને અનેક કષ્ટ ઉઠાવવા પડે છે, આ જ પ્રમાણે પોપટ, મેના, કખૂતર આદિ બધાં દ્વિપદી પક્ષીઓના સંબંધમાં પણ જાણવું. શ્રાવકોએ આવી જાતના મૃધાવાદથી નિવર્તવું જોઈએ.

૨. ગવાલિક—ગૌ સંમંધી મૃધાવાદ-ચતુષ્પદોમાં ગાય શ્રેષ્ઠ હોવાને લીધે અહીં ગૌ શબ્દ પ્રદહ્ય કર્યો છે પરંતુ બધાં ચતુષ્પદોનો આમાં સમાવેશ થાય છે એટલા માટે ગાય, બેંસ, ઘોડા, હાથી, બળદ, પાડા, જાટ, બકરા વગેરે પશુઓનો વેપાર કરવો તો શ્રાવકોને અનુચિત છે, પણ કદાપિ ઘર સંબંધી પશુ આદિ વેચવાનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થાય તો શ્રાવક જરા પણ અસત્ય બોલે નહિ જવી રીજી અચ લોભી જનો ઔપધાદિ પ્રયોગ કરી ગાય, બેંસ વગેરેનાં આઉ મોટા બનાવે છે. અથવા શી ગડા વાંકાં ચુંકા કે ખરાબ આકૃતિમાં હોય તેને સારી આકૃતિમાં બનાવી દે છે અને કહે છે કે, આ ગાય વા બેંશ બહુ સારી છે, સોજ છે, ધણું દૂધ દે છે આ બળદ કે ઘોડો ચાલવામાં તેજ છે ઉમરમાં થોડો છે વગેરે મિથ્યા ગુણ બતાવી વેચે છે અને પછી કહ્યા પ્રમાણે ન હોય તો ખરીદનારને ઘણો પરતાવો થાય છે અને પશુ દુ.ખ પાને છે, માટે એવું કૃત્ય શ્રાવકે કરવું અનુચિત છે શ્રાવકે ચતુષ્પદ સંબંધના નૃહુંથી નિવર્તવું જોઈએ.

૩ ભોમાલિક—જમીન સંબંધી મૃધાવાદ-જમીન એ પ્રકારની હોય છે. ૧ ક્ષેત્ર-ખુલ્લી જમીન તે ખેતર, વાડી, બાગ, જગલ, ફૂવા, તળાવ, વાવડી વગેરે અને ૨ વસ્તુ-ઢાંકી જમીન તે ઘર, હવેલી, દુકાન વખાર વગેરે જમીન સમ્બંધી નૃહું બોલે. જેમકે, જે ખેતર કે બાગ બગીચામાં ધાન્ય કે ફળફળાદિની ઉત્પત્તિ થોડી હોય અથવા હલકા પ્રકારની હોય તને વિશેષ અને ઉંચા પ્રકારની ઉત્પત્તિ થતી હોવાનું કહે, જે જળાશયનું પાણી ખરાબ રોગિષ્ટ હોય તેને સ્વાદિષ્ટ, સ્વચ્છ, આરોગ્યપ્રદ અને અપ્પૂટ બતાવે, મકાનમાં વ્યંતરાદિનો કે સર્પાદિનો ઉપદ્રવ હોય-વિષમ સ્થાન આદિ દોષયુક્ત હોવા છતાં નિરુપદ્રવી, સાતાકારી કહે આ પ્રમાણે ખરાબ વસ્તુને સારી કહી ખીજને ઉચી કિંમતે વેચે, વિશ્વાસઘાત કરી ખીજને ફસાવે તથા દુશ્મનોની સારી વસ્તુને ખરાબ બતાવી તેનાં ગ્રાહકોને ભરમાવી લાભાંતરાય પાડનાથી અનેક ઝગડા ઉત્પન્ન થાય છે, અને શ્રાવકનો વિશ્વાસ ઉઠી જાય છે. ખીજ પણ ધણા અનર્થ થવા પામે છે એટલા માટે ઉપર કહેલા નૃહું મોલવાં નહિ, ઢગા કરવો નહિ. ભોમાલિક શબ્દમાં બધી અપદ (પગ વગરની) વસ્તુઓનો સમાવેશ થાય છે. આથી સચેત

ઉપર્યુક્ત પાંચે પ્રકારનાં જૂઠ્ઠાંમાં પ્રાય. બધાં જૂઠ્ઠાંનો સમાવેશ યષ્ટ જ્ય છે. શ્રાવક તેનાં પ્રત્યાખાન પહેલાં વનની પેઠે બે કરણ ત્રણ જોગે કરે છે. ફક્ત અનુમોદન ખલ્લું રહે છે. કેમકે કદાચ કોઈ કહે કે, તમારી જોણી કન્યાનું વેવિશાળ સાચું જોડું જોલીને અમુક સારે ક્રમથી કરી આવ્યો છું, અથવા તમારે મકાન કે જેતર સારા ભાવે વેચી નાખ્યું છે તમારા પુત્રને છોડાવવા માટે મારે કોર્ટમાં આટલું જોડું તો જોલવું પડ્યું. થાપણ મૂકવા વાજો મરી મધો અથવા નિવંશ ગયો વગેરે સાંભળતા ચિત્તમાં પ્રસન્નતાની પ્રાપ્તિ થાય છે—યષ્ટ જ્ય છે જો કે સુઠ શ્રાવકોએ તો આ પ્રકારની અનુમોદનાથી પણ આત્માને બચાવવો જોઈએ.

જીજ્ઞ વ્રતના ૫ અતિચાર

૧ સહસ્રાભક્ષખાણે—સહસ્રાત્કાર અર્થાત કોઈના ઉપર જોડું આજ ચડાવે તો અતિચાર લાગે. જેમ કાગડો હુબ્હુબ્હુ પથુને જોઈને દુઃખિત થાય છે, જેમકે ત્યાં તેને ખાનાનું કશું મળતું નથી પણ ભાડું પડ્યું હોય, કોઈ અંગ સડ્યું હોય વગેરે જોઈને તે ખુશી થાય છે આવી જ રીતેહિદ્રગવેધી માણસો ઝાની, ગુણી, શુદ્ધાચારી, શ્રીમાન, શુદ્ધિમાન, તપસ્વી, ક્ષમાવંત ઇત્યાદિ ગુણોથી અસંકૃત મહાપુરુષોને જોઈને, તેમની કીર્તિ મહિમાને સાંભળીને તેને સહન નહિ કરતા ઉઠટો માત્સર્વભાવ ધારણ કરે છે. કેમકે સત્યપુરુષોનાં સદાચરણ જોઈને સામાન્ય મનુષ્યો એવા દુર્યુણીઓનાં દુરાચરણને જાણી શકે છે, તેથી દુરાચરણી અને કુકર્મીઓને પોતાની યથેચ્છ પ્રવૃત્તિઓ ચલાવવામાં અતરાય ઉભા થાય છે આથી તેઓ પોતાની નીચતા છુપાવવા તેમજ પાપ પ્રવૃત્તિઓ ચાલુ રાખવા સત્યપુરુષોના ઉપર મિથ્યા કલક ચડાવે છે અને કહે છે કે, અમે એમને બહુસારી રીતે ઝોળખીએ છીએ. તેઓ બ્રહ્મચારી કહેવરાવે છે પણ ગુપ્તપણે વ્યભિચાર સેવે છે, ક્ષમાવત દેખાય છે પણ પ્રસંગ પડતાં અમારાથી પણ વિશેષ ક્રોધોદ્ધત બની જાય છે, ઉપરથી શુદ્ધાચારી દેખાય છે પણ અંદરખાને બધું પોલપોલ ચલાવે છે, પડિતાઈનો ડોળ કરે છે પણ અમે પ્રશ્નાદિદારા પરીક્ષા કરી લીધી છે; કંઈ જાણ્યું નથી. ઇત્યાદિ અનેક પ્રકારનાં મિથ્યા દોષારોપણ કરી, ઝાની ગુણી મહાપુરુષો કે મહાસતીઓની નિંદા કરી ચીકણાં કર્મ બાધે છે અને તે કર્મોના ઉદ્ધે કરી આ ભવમાં અને પરભવમાં અનેક પ્રકારના કલકથી કલંકિત થાય છે એમ જાગવતી સૂત્રના ૫ માં શતકના છઠ્ઠા ઉદ્દેશમાં કહ્યું છે એટલું જ નહિ પણ તે સુખપાકાદિ અનેક રોગોથી પીડાય છે અને નરક તિયંચાદિ ગતિઓમાં અનંત કાળપર્યંત પરિભ્રમણ કરે છે. માટે આ અતિચારને દુઃખનું કારણ જાણી આત્માથી શ્રાવક તેનો પરિત્યાગ કરે છે વગર વિચાર્યું જોલવું નહિ કોઈને આઘાત થાય એવું જોલવું નહિ

૨ રહસ્યાભક્ષખાણે—કોઈનાં રહસ્ય એટલે જાની વાત કે હિદ્ર ઉઘાડા પાડે તો અતિચાર લાગે. હજારથ જૂલને પાત્ર હોય છે વીતરાગ સિવાયનાં બધાં મનુષ્યોમાં ગુણ અને અવગુણ બન્ને હોય છે કોઈક જ એવો વિરલ મનુષ્ય હોય છે કે જેમાં કોઈ દુર્યુણ ન હોય દુર્યુણી મનુષ્ય પોતાના દુર્યુણ તરફ તો લેશ માત્ર લક્ષ આપતો નથી, પરંતુ હિદ્રમાફી યષ્ટને અન્યના અવગુણોને ગ્રહણ કરી લે છે અને જગડા આદિ પ્રસંગમાં પોતાની બડાઇ અને અન્યની લઘુતા બતાવવા માટે સામાન્ય દુર્યુણોને જાહેર કરતો થકો

કહે છે કે શુ મોહુ કહ્યું મારી સામે જોએ છે । કુ તને અને તારા અપકલ્પને સારી પેઠે જોળાયુ છું । અમુક અપકલ્પ તે નથી ક્યું ? કે । તારા અમુક સગાએ કે અપકલ્પને આમ નહોતુ ક્યું ? આવાં વાક્યો સાંભળીને સામે માણસ અત્યંત ઠરમિટો બની જાય છે અને તેના હિસને મર્યા જ આપાત પહેંચે છે, જ્ઞાતામાં પોતે પ્રતિષ્ઠિત જણાયા હોય અને આ રીતે એકદમ તેનાં જિજ્ઞો ખુલ્લાં ખડવામાં તેને મોહુ જનાવ્યુ જારે થઈ પડે છે અને કેટલાક તે આપવાત કરી બેસે છે. આવી જ રીતે કેટલે એકાંતમાં વાતોલાપ કરતાં હોય તેમને જોઈ તેમની અંધવેષ્ટા અદિથી કલ્પન સાતી રાજમાં જઈ ચાલી કરે કે કલ્પો રાજ વિશ્વ વસ્તુ રમી રજો છે આના પરિણામે તે મિત્તારા મિત્ત મુન્દેશ્વર ઉપર સાળનો કે રાજકર્મચારીઓનો કેાપ થાય, તેને પકડી કેમાં પૂરે અથવા બીજી રીતે હેરાન કરે વળી કેટલાક વિમલતેલીએ મિત્રોમાં ફાટફૂટ પમવવા ચાલી મુજથી કરી અથા કરાવે છે મુખ વાવો પ્રમટ કરી નિંદા કરે છે અનકલ્પિને કરે છે, પ્રીતિ વેપાવે છે કલેષ કરાવે છે, ફલેતી કરે છે અને તેના પરિણામે વલ્કલમ કરે છે આ કલ્પ પરજ્ઞવમાં અનેક પ્રમ-રતાં કુઓ તે કમોલ્લે કરીને પામે છે એમ જાણી માવોએ મધાને પેલાના વાક્ય સમાન જાણી 'સાગર વર જભીરા સમુદ્ર જેવા જભીર મનવું જોઈએ દેખાવમાં કે સાંભળવામાં આવેલી કેાઈની ખરામ વાતને કદાપિ પ્રમટ કરવી જ નહિ. આ પ્રમાણે પારકાના રહસ્યને પ્રમટ કરવાના ત્યાગી હોય તે જ માલક કહેવમ છે

૩. કલ્પમતભેદ—પેલાની સીના મમ ઉપાહા પાડે તે અત્યંત્યાર કાએ સીના કલ્પમાં વાત જોઈ શકે છે, એટલે તે પેલાના ખ્યારા પતિ ઉપર વિશ્વાસ રાખી તેની પાસે હલ્લ ખાલી કરે છે ન કહેવાતી વાત જણુ કરી દે છે આતી વલ્કોવાંથી સીની કેાઈ જાની રાખવા જેવી અપોઅ વાત પુસ્ત બીજા કેાઈ પાસે પ્રમટ કરી કે અને સીની અણુમાં આવી જાય તે તેને જગરા આપાત પહેંચે છે અને સીની જત પાછળમતિથી લેવાથી તે આપવાત જણુ કરી બેસે છે. ઇલાદિ અનજનું કારણ જાણી સીની કહેવી ગ્રમ વાત અન્યને કહેવી નહિ. તેમ જ સીએતું જણુ કલ્પ છે કે પતિએ મોદામીન બની કષ મમવાત કરી શીધી હોય તે જીજા કેાઈને કહેવી નહિ. આ પ્રમાણે જ મિત્ત સ્વજનકિ જણુ વિશ્વાસે રહી કેાઈ ગ્રમ વાત કહે તે જણુ કેાઈને કહેવી નહિ.

ઉક્ત ત્રણે અવિચારીને સારાંક એ છે કે જા અપકલ્પથી બની શકે તેા કુલુવલેશ્ય ગુણુમુવાત કરવા, પરણુ કુપ્રાંણુ તેા કેાઈના જણુ કર્યાપ પ્રમટ કરવા જ નહિ.

૪—મોહોલ્પમેસે—પ્રથા એટલે મૂડો ઉપરેક આપે તેા અતિચાર કાએ. જેમો હિંસા વચરે પાંચ આમવ સેવવનો ઉપરેક, અર્ધાંચ તિલિવનો ઉપરેક, મત્ત. વત તત્ત, જોત-પાદિનો ઉપરેક, પુત્ત, વા દવનના ઉપરેક, સાનનો વધા ફળ, ફૂલ પત્રકિ વોડવનો ઉપરેક, જરીજ અન.માને અન.દિથી પોજવામાં જાય છે એવો ઉપરેક, કલેષ ઉપવાક કે કલેષવક ઉપરેક, જિવા પુત્ત. સી જાતીર, સેઠ નોકર, અર્ધ લાઈ વનેરેમાં પરસ્પ વિરોધ પાડવનો ઉપરેક, સોકથા ભતકથા, દેકથા, રાજકથા, મોરકથા, કલ્પકિ વિ-કાએ કરવી ખાલ વચ અને અ અને પરાજ્ય કરવાની સમર્થન આપવી કલ્પકિ વારના ઉપરેક તે અ ઉપરેક કલેષ છે. તેા ઉપરેકથી ૭ આરક અથવા કલેષ નિર્વન થાય છે કે પાપના અપકારી ત ઉપરેક થમ છે અથવા ઉપરેક આપે

પ્રકરણ ૫ મું સાગારી ધર્મ—શ્રાવકાચાર

અનુચિત કે અનુપયોગી વાતો કરવી તે શ્રાવકનું કામ નથી. પ્રસંગ પ્રાપ્ત થયે પામાણિક ન સભ્ય, નિર્દોષ વચનોચ્ચાર કરી આત્માને પાપથી બચાવે તે જ શ્રાવક કહેવાય છે.

૫ ફૂડ લેહકચ્છુ-ખોટા લેખ લખે તો અતિચાર લાગે ફેટલાક લાલચુ લોહો ભોળા લોહોને હુંટવા અથવા અદાવતથી ખીજને ફસાવવા દગાખાણ કરે છે. જેમકે, સો ના આંક ઉપર મીંડું ચડાવી હજાર બનાવી દે છે ખીજના જેવા અક્ષરો લખી ખોટી હુંડી ચીડી પત્ર લખે છે, ખોટા દસ્તાવેજ બનાવે છે. ગરબવાન મતુષ્યને રૂ. ૧૦૦) ધીરી રૂ. ૨૦૦)નું ખાતું પડાવી લે છે અને તેને ફસાવી બ્યાજ સહિત રૂ. ૨૦૦) વસુલ કરે છે. લાંચ આપીને ખોટા સાક્ષી ઉભા કરે છે, અને રાજમાં ખોટી અરજી અને ખોટા સાક્ષીઓ આપી ફરિયાદ કરે છે દેણુવારને જ્યારે આ હકીકત જાણવામાં આવે છે ત્યારે તે બિચારા ગરીબને ફાળ પડે છે, તે ધણોજ કકળાટ કરે છે. પણ સત્તાવાન લેણીયાત આગળ તેનું કશું ચાલતુ નથી બિચારો પોતાની આબરૂ જાળવવા દાગીના, કપડાં, મકાન વેચી અથવા ગીરો મૂકી તેના પંજામાંથી મહા મહેનતે છૂટે છે અને ફેટલાક તો આવી આપત્તિમાં ફસાઈ પ્રાણ્યુ-સુકત પણ સ્વપ્ન જાય છે, કદાચિત આવી કપટજાળ પ્રગટ થઈ જાય તો તે દગલખાજના ધનની અને આબરૂની પાયમાલી થાય છે, જનસમાજમાં હકંધુત થાય છે અને વખતે જેલમાં પણ જવું પડે છે અને ગરીબોની આંતરડી કકળાવીને અન્યાયથી મેળવેલુ ધન પણ વિશેષ વખત ટકતું નથી.

અન્યાયોપાજિતં વિત્તં, દશ વર્ષાણિ તિષ્ઠતિ ।

પ્રાપ્તે પકાદરો વર્ષે, સમુલં ચ વિનશ્યતિ ॥

ન શ્રાવકે ભાષાના ૮ ગુણુ ધારણુ કરવા જોઈએ—૧ અવસરે થોડુ ખોલે બહુ ખોલ ખોલ કરવાથી કિંમત ઘટે છે ૨ થોડુ ખોલે તે પણ ઇષ્ટ મિષ્ટ અને મનોરઘ ખોલે. કોઈને જરાપણુ દુખ ઉપજે તેવુ કે નિંદાયુકત ન ખોલે. ૩. મિષ્ટ વચન ખોલે, અને તે પણ સમયોચિત ખોલે રામ નામ સારુ છે છતાં લગ્ન પ્રસંગે “રામ ખોલો ભાઈ રામ, જોમ ન ખોલાય. ૪ સમયોચિત ખોલે અને તે પણ ચતુરાઈ સહિત ખોલે વાક્યાતુર્યથી રાજ ન મહારાજ તેમજ ખોટી પરિષદને મંત્રમુગ્ધ મનાવી શકાય છે ૫ ચતુરાઈથી ખોલે અને તે પણ અભિમાન રહિત ખોલે, પોતાની પ્રથ સા પોતે ન કરે, તેમ કરવાથી લઘુતા થાય છે, પરતુ અન્યના ગુણોને પ્રસિદ્ધિમાં લાવવાથી ગૌરવ વધે છે. ૬ અભિમાન રહિત ખોલે અને તે પણ મર્મબેદક ન ખોલે માર્મિક વચનો બોલવાથી, અન્યના દુર્યુષ્ણ પ્રકાશવાથી ઘણાં આનંદ તે પણુ મર્મબેદક ન ખોલે અને તે પણ શાસ્ત્રની સાક્ષીયુકત ખોલે. કારણુ એનાં વચન નીપજે છે ૭ મર્મબેદક ન ખોલે અને તે પણ શાસ્ત્રની સાખ સહિત ખોલે અને તે પણ સર્વ પ્રાણીઓને સાતાકારી ખોલે શાસ્ત્રમાં રૂપ (જાણવા યોગ્ય), હોય (છાડવા યોગ્ય), ઉપાદેય (આદરવા યોગ્ય) એમ ત્રણુ પ્રકારના કથન છે તેથી ફેટલાક શાસ્ત્રનાં કથન પણ અનધિકારી અરજનોને દુખપ્રદ થઈ પડે છે, જેમકે “મૂતા દિયાણં તમ તમેણં” આ પાઠનો અર્થ અવસર જોઈને જ કરી શકાય.

અર્થ-અન્નમયી મેળવેલુ દ્રવ્ય દસ વર્ષથી અધિક ટકતુ નથી, અને ક્ષયિત્ ૧૧ વર્ષ ટકી ભવ્ય તેા ખેલવતુ પ્રાપ્ત કરેલુ દ્રવ્ય પણ તેથી સાથે નાશ પામે છે.

આ પ્રમણે બીજા પ્રકાના ૫ અભિચારતુ સ્વપ્ન સમજીને કુપ માવડા પોતાના કલ્પી રક્ષા મણિ તે પાંચ પ્રકારના દોષથી કમોટા દૂર રહે છે

બુદ્ધ ઘોસવાતા મુખ્ય ૧૪ કારણો.

૧ ક્રોધ-ક્રોધને વશીકૃત થયેલો મનુષ્ય ડાહ વાર એવું અજ્ઞાત્ય મોલી નામે છે કે જેથી ૫ મોદિય જીવતી મત્ત થઇ જાય છે ૨ માત અભિમાનને વશ પડીને પણ એવા વચન મોલે છે કે જાણે મારા સરખો સહારમાં ડાહ થયો નથી થશે નહિ. ૩ કપર-સ્વાભાજી એ તેા બુદ્ધતુ મૂળ જ છે ૪ દોષ સે.જાને વશ પડી વેપારીજો લાજલો અને નામધારી સાધુજો બુદ્ધ મોલે છે ૫ રાજ-રાજને વશ પુત્રાદિ રમાહતાં બુદ્ધ મોલે છે ૬ ૬૫ દેવને લીધે ૧૪ મધ દુરમનો ઉપર જાક આલે છે બુદ્ધી સાક્ષી પૂરે છે ૭ કાસી-કાસી મરકરી કરતાં રાખા મારતાં બુદ્ધ મોલે છે ૮ કાપ-મીઠનો માયો રાગ, શૂદ્ર કે અધિકારી સન્મુખ પોતાનું અજુલ જુપાવવા બુદ્ધ મોલે છે. ૯ કાજળ શરમનો માયો દુકાંજુ જુપાવવા બુદ્ધ મોલે છે ૧ કીમ-કી સમુખ બુદ્ધ મોલે છે ૧૧ કપોત્સક-ઉત્સવાદિ પ્રસજે દર્શવેલમા બુદ્ધ મોલે છે ૧૨ શોક-વિચેત્ત્વદિ પ્રસજે શોકાકુલ થઇ બુદ્ધ મોલે છે ૧૩ ક્ષણવ્યવહાર-પોતાની અતુરાઇ બીજાને જાતાવવા વધીક જેરિરર અદિ બુદ્ધ મોલે છે અને ૧૪ મહુ-મેલવણી-મહુ મેલ મેલ કરવાની ટેવ હોલ છે તેનાથી પણ બુદ્ધ મેલ્લાઇ જાય છે માવડોજે ઉપરના ૧૪ કારણોને વશ પડતુ નહિ અને ક્ષયિત્ વશ થવાય તેા પણ બુદ્ધ મોલતુ નહિ.

બીજા દેહકાક કાલ વચન પણ અજ્ઞાના તેવાં જ હોલ છે જેમકે અધિમાને અધિકો, કાલને કલ્પો, કોઠીવાને કોઠીયો નપુસને નામદ' કીજો, ચોરને ચેર, લગામને લગામ અધિકારીને અધિકારી, જાલાને જાલો વિધવાને રાક અને વખા અને વાંચણી કહે. ધરમદિ વચન નહિપિ કલ છે તેા પણ તે વચનેા મનુષ્યને કુખપ્રદ અમનેાઇ હેલપથી અજ્ઞાને તેવાં વચનેાને પણ બુદ્ધમાં રક્ષા છે. માવડે એવાં વચન મેલવાં ઉચિત x નથી

બુદ્ધ વચનનું ૧૭-બુદ્ધ મોજનારના બધા સ્વરુણે નાશ પામે છે બુદ્ધ મોજનારને ડાહ વિધાસ મતુ નથી. તેના મત્ર મત્ર તત્ર વિષા જોલધિ અદિ નિપૂળ જાય છે બુદ્ધ મોજનારને વખતે કમોવે મરતુ પડે છે બુદ્ધને લોઠા રાપી, લગામ, મુન્ચો, ઇ.

x ન સત્યમપિ માપેત્ પરપીઠાકારક જ
લોકેપિ ક્યુવે યસ્માત્ કીચિકો નરકં ગતા ॥

અર્થ-જે વચનો અન્ને પીઠાકારી તે કાલ હોલ તેા પણ મોલવા નહિ કેમકે લોકિક ચાક્રમાં એમ સહનાલ છે કે કોઈક કુનિ અન્ને કુખપ્રદ વચન મોલવણી નરકમાં ચાલ્યા રવા.

યદમાસ, ધૃત આદિ લગ્નરપદ નામોથી સમોધે છે આ પ્રમાણે લોકમાં અનેક હાનિ થાય છે અને મૃત્યુ બાદ પરલોકમાં તે મૂંગા, તોતડો, કડુભાષી, દુર્ગંધયુક્ત મુખવાળો આદિ મોઢાના અનેક રોગોથી ગ્રસ્ત થઈ જાય છે. એકેન્દ્રિયાદિ જાતિમાં ઉત્પન્ન થાય છે. તથા નરગતિમાં જાય તો ત્યાં પરમાધામી તેના મોઢામાં કાંટા કે મેખો મારે છે, જીભ ખેંચી કાઢે છે. ઇત્યાદિ જૂઠું વચનનાં માર્ગ ક્ષણને જાણીને સુચ જીવોએ જૂઠુંનો સર્વદા સર્વથા પરિત્યાગ કરવો જોઈએ

સત્યનું ક્ષણ-સત્ય સધળા સદ્ગુણોને ખેંચી લાવે છે સત્યવંત સર્વનો વિશ્વાસપાત્ર હોય છે. કરેલાં શુભકર્મ કે ધર્મનાં સર્વોત્તમ ક્ષણનો દાતા સત્ય જ છે કહેવત છે કે "સત્યકી બાધી લક્ષ્મી ફિર મિલેગી આય" જ્યાં સત્ય છે ત્યાં લક્ષ્મીનો નિવાસ છે. સત્યવંતનું કાચું શીઘ્ર સિદ્ધ થાય છે. સત્યના પ્રભાવથી મહા ભયંકર રોગો પણ નાશ પામે છે સત્યથી સંત્રામમાં તથા સવાદમાં વિજય પ્રાપ્ત થાય છે. સત્યવતના મંત્ર, યંત્ર, તંત્ર, વિદ્યા ઔષધાદિ તત્કાળ ક્ષણથી નીવડે છે સત્યવંત સદૈવ નિશ્ચિંત અને નિર્ભય હોય છે તેને ક્યારે પણ મોઢું સંતાડવું પડતું નથી સત્યવંતના કથન નરેંદ્ર, સુરેંદ્રને પણ માનનીય હોય છે સત્યવંતની પાસે મહાત્મ પુરુષો પણ સલાહ પૂછવા આવે છે. સત્યથી દુશ્મન પણ વશ થઈ દાસ બની રહે છે. સત્યવંત આ લોકમાં નરેંદ્ર દેવેન્દ્રનો પૂજ્ય હોય છે અને ભવિષ્યમાં પણ ઇષ્ટ, મિષ્ટ, પ્રિય, આદ્ય વચની અને સ્વર્ગ મોક્ષનાં સુખોનો ભોક્તા બને છે

ત્રીજું અણુવ્રત-શૂલાઓ અદિત્રાગણાઓ વેરમણું

સાધુની પેઠે સર્વથા પ્રકારે અણુદીધી વસ્તુ ગ્રહણ કરવાથી અર્થાત ચોરીથી નિર્વંતવું ગૃહસ્થને માટે મુશ્કેલ છે, કારણ કે ધુર, કાંકરા, તૃણ આદિ નિર્માલ્ય વસ્તુઓ ગ્રહણ કરતી વખતે ગૃહસ્થ કોઈની આગળ મેળવવાની દરકાર કરતા નથી તેમ જ ખરીદીને લાવેલી વસ્તુ કદાચિત સામાની નજરેચૂકથી થોડી અધિક આવી મઠ હોય તો તે પાછી આપવા પણ કોઈ ભાગ્યેજ નય છે આમ સ સાર વ્યવહારનાં અનેક કામોમાં નાની નાની ચોરીના દોષ સેવાઈ જાય છે આ પ્રકારની ચોરીઓ યદ્યપિ લોકવિરુદ્ધ ગણાતી નથી તથાપિ લોકોત્તર વિરુદ્ધ તો અવશ્ય છે. આનાથી બચાય તો ઘણી સારી વાત છે નહિ તો નીચે જણાવેલી પાંચ પ્રકારની રચૂલ ચોરી કરવાનાં પરચક્રખાણ તો દરેક શ્રાવકે અવશ્ય કરવા જોઈએ

† અર્થવેદ મહુકોપનિષદ્માં કહ્યું છે કે "સત્યમેવ જયતે નાવૃત્તે અર્થાત સત્યનો જ જય છે, અસત્યનો નહિ

નાસ્તિ સત્ય સમો ધર્મો, ન સત્યાદ્વિદ્યતે પરં ।

ગ હિ તીવ્રતરં કિ ચિદ્વૃતાદિહ વિદ્યતે ॥ મહાભારત આદિ પર્વ

અર્થ-જગતમાં સત્ય સમાન કોઈ ધર્મ નથી અને સત્યથી કોઈ વ્રેષ્ઠ નથી, અને અસત્ય સમાન કોઈ પાપ નથી અને તેના જેવું કોઈ ખૂરું પણ નથી.

સત્યપ્રતિષ્ઠાયામ્ ક્રિયાફલાશ્રયત્વમ્ પાત જલ યોગદર્શન

અર્થ-સત્યની સિદ્ધિ થતાં અર્થાત સત્યનું યથાર્થ આચરણ કરતાં ક્રિયાના ક્ષણની સિદ્ધિ થાય છે, એટલે કે સત્ય આચરનાર જે કંઈ કહે તે પ્રમાણે ક્રિયાનું પરિણામ આવે છે

૧ ખાતરખણી—શુદ્ધસ્થાને ધન પ્રાપ્ત્યથી પણ અધિક વડાણ હોય છે ધનવાન મનુષ્યો ધનના રક્ષણ માટે પોતપોતાની શુદ્ધિ પ્રમાણે ઉપાયો યોજે છે જમીનમાં ફરે છે તિનેરીમાં મૂકે છે ચોક્કા પહેરો ઝોડેવે છે જમીનો સુવે છે ઇત્યાદિ પ્રવૃત્તિ ધનની સલાજ માટે કરે છે પરંતુ જેઓ જનનાથથી ક્ષયોપાજ્ઞન કરનાર હોય છે તેમને ધનવાનોનાં તેનાં દુઃખની ક્ષયી પણ પરવા હોતી નથી. તેઓ તો કોણ, કોઈગણા આદિ સ્વપ્રયોજ્યથી ભીત વચેરેમાં જોઈશ પાડી, મારી મારણાં તોડી વડી વચેરે જોણાં જી યુત્પત્ત્યે રાખેલા ધનને ઉઘાડી જાણ છે મહિષા જ્યારે આ વખત જાણે છે ત્યારે તે નિચારાને જાણુ આખાત થાય છે જાણુ જુ ખ થાય છે અને વધેતપ્ત કરે છે કેટલાક તો પ્રાણમુક્ત થઈ જાય છે ક્ષયિત્તુ તે ચોર પકાઈ જાય તો તેને પણ મારપીટ કારાવાસનાં કષ્ટ સુધા તૃપ્તિ અનેક પરિતાપ થાય પડે છે અને વખત પર આકાળ મરણે મરી નરક તિર્થંચ અતિનાં અપાર દુખનો સોજાવળે છે માટે ચોરીને અને સોજામાં દુઃખકારા જાણુને જાણુ ચોરીનો પરિત્યાગ કરે છે

૨. ત્રાસદી ઝોડી—જોઈ આખાંતર કે દેહાંતર જતી વખતે તથા ચોરત્રિકથી જાણુ માટે પોતાના પ્રાણુથી પણ અધિક ગ્રિહ ધનને પેટી, ખારા, કાપડ, કાન્યા, કોણી વચેરેમાં રાખી જાણુ ત્રાસદી પેટથી જાણુ પોતાના પાડેથી કે મિત્ર સ્વજન પર ભરેસો રાખીને તેમને ત્યાં સમ્પત્તિ મૂકે છે, પછી તે ધનને સાચવનારની શુદ્ધિ મળે અને લાભમય પડી તે પેટી ત્રાસદી વચેરેને ખોલી તેમાંથી માથ કાઢી લે અને પોતે શાકુકાર છે એવું જતાલવા તેમાં જીજ્ઞે ખરાજ જાણુ ઝોઈ કિમ્મતનો માથ કરી કે અને પેટી ત્રાસદી વચેરે ને સિદ્ધાંતમાં કંઠા તેવી સિદ્ધાંતમાં રહેલા કે જ્યારે આ મહિષા તે વસ્તુ પાછી લેવા આવે ત્યારે તેને તે સોંપા કે અને પોતાની શાકુકારી કેખાંચ છે કે જાણ! જોઈ લેજે ખરાજ સલાજી લેજે પછી અને જવાબદાર નથી તે નિચારો જોઈ અને વિધામુ તેના ઉપર વિધાજ રાખી જાણુ જાણુ તેમનું તેમ જોવાથી વચરે જોઈને જ પોતાને ધેર લઈ જાય છે અને પછાંજ ઉત્સાહપૂર્વક પેટી અદિ ખોલે છે પરંતુ જ્યારે પોતે મૂકેલો માથ તેમાંથી નીકળતો નથી ત્યારે તે નિચારો અચરાઈ જાય છે જેક પેઠાનું પણ તુરંજાન થનાં શુદ્ધરથને ખાનું ખાવતુ નથી તો પછી જેના ઉપર જાણુ છાંડીને જાખાર હોય તેવી વસ્તુઓ ત્યાંથી તેને કેટલુ જાણુ દુઃખ થાય! તે વાંચે જ નિચારી લેવું જાણુ વિધાજખાત રૂપ મહાપાખો માથક પરિત્યાગ કરે છે

૩ વાટ પાડીને—જનનાથનો ક્ષય ઉપાદાન કરવાના કેટલાક લાજુ ઘોડા, પોતાના જેવી ચોરની કાળી જમાતી જાણુ અદિ વિષમ રથાનના રસ્તા ઉપર રહે છે, અને રસ્તે જતા જાણુ સોજાને કાળથી ઝાલી જાણુ મારપૂર કરીને ધન લૂંચી લે છે જેવી જ રીતે કેટલાક ઘોડા ખેતરમાં ચાખમાં જાણુમાં, પરામાં લૂંચે છે કેટલાક તો નજર ચૂકાવી ખીજાં કાઢી લે છે ઘનીચ તોડી તેમાંથી માથ લઈ લે છે જાણુ અનેક પ્રમાણે પુનતા જાણુ કરી ચોરી કરે છે કેટલાક ફૂટ ઘોડા તો પરાજાનો લાજુને નાનાં જાણુને મારી નાખે છે માથમાં ક્ષયિતો ડાખા મારી થાય પાડે છે જોઈ સુકુ, પશુઓને પ્રાણમુક્ત કરે છે જાણુ કરવા જાણુને તે તો ચોર પકાઈ નવ તો વખતે તેનું પણ આકાળ મૂકુ થવા પામે છે અને નરકાર્થક દુર્ગતિનું ધોર દુખો કરેવું પડે છે જાણુ કાળેને મદા અનથના કાલુરૂપ નથી માથક તેનો પરિત્યાગ કરે છે

૪ તાણુ પર કુંચીએ કરી—કોઈ મનુષ્ય ઘર, દુકાન, વખાર, તિબેરી, પેટી વગેરેને તાણુ વાસી પોતાના વિશ્વાસુ મનુષ્યને તેનો ચાવો મોપી દે છે પછી ચાવી લેવાવાળા માણસ ધનની લાલચમાં પડી ધણીની ગેરહાજરીમાં તે ચાવો વડે તાણુ જોલી માલ કાઢી લઇ પાણુ તાણુ વાસી દે તે જ પ્રમાણે ફેટલાક સુનીન, ગુમાસ્તા, પડોશી એક માળામાં રહેવાવાળા વગેરે મનુષ્યો ધરધણીની ગેરહાજરીમાં ખીજી કુંચી લાગુ કરી તે વડે અથવા ખીયો વગેરે અન્ય સાધન વડે તાણુ જોલી તેમાંથી સાર સાર વસ્તુ કાઢી લે અને પાણુ તાણુ વાસી દે છે. બિચારા માલિકને ઘર આદિમાં પોતે રાખેલી વસ્તુ મળતી નથી ત્યારે તે ખલુ ફિકરમાં પડી જાય છે પણુ શું કરે ? કોનું નામ લે ? અને કદાચ નામ લે તો પણુ શું વળે ? ચોરનાર સહેલાઈથી તો કબૂલ કરે જ શેનો ? આવાં વિશ્વાસઘાત અને ચોરીનાં કૃત્ય બને ભવમાં ભયંકર દુ ખદાતા નીવડે છે એવું જાણી શ્રાવક તેવાં કર્મોનો પરિત્યાગ કરે છે.

૫ પડી વસ્તુ ધણીયાતી જાણી ગ્રહણુ કરે—કોઈની કંઈ વસ્તુ કદાચ રસ્તામાં પડી મળેલી હોય, અથવા કયાય મૂડીને પછી તે લેની ભૂલી ગયો હોય તે વસ્તુ શ્રાવકને નજરે ચડે અને તે જાણુ કે આ વસ્તુ ફલાણા માણસની છે, છતાં ગ્રહણુ કરે અને છુપાવીને પોતાની કરી રાખે તે શ્રાવકનું કામ નહિ. આવે પ્રસંગે પંચની સાક્ષીએ તે વસ્તુ સભાળી રાખે અને માલિક આવે ત્યારે તેને સોંપી દે. અને માલિક ન મળે તો પ્રાપ્ત દ્રવ્યને પરાપકારનાં કામમાં વાપરી નાંખે અથવા સરકારને સ્વાધીન કરે. પણુ અણહક્કનું દ્રવ્ય શ્રાવક કદાપિ પોતાનું કરીને રાખે નહિ

ઉક્ત પાચે પ્રકારની ચોરી કરનાર રાજથી દડાય છે, લોકોમાં નિંદાય છે મરીને ઉર્ગતિમાં જાય છે અને અનેક દુ ખ પામે છે. ચોરી કરવી તે લૌકિક લૌકોત્તર બન્નેથી વિરૂદ્ધ કૃત્ય છે એવું જાણી શ્રાવક તેનો સર્વથા પરિત્યાગ કરે છે.

ત્રીજા પ્રતના ૫ અતિચાર

૧ તેનાહડે—ચોરીનો માલ ખરીદે કે રાખે તો આનચાર લાગે. ફેટલાક ચોરીનો ત્યાગ તો કરે છે, પણુ પ્રસંગોપાત મૂલ્યવાન વસ્તુ સસ્તામાં મળતી જોઈ લલચાઈને ખરીદી લે છે. તેઓ મનમાં તો સમજે છે કે, આ ચોરીનો માલ હોવો જોઈએ પણુ વિચારે છે કે, મારે ચોરીનો ત્યાગ છે, પણુ ચોરાઈ માલ લેવામાં મને શી હરકત છે ? ઇત્યાદિ કુવિચારથી ચોરાઈ માલ ખરીદી મનમાં પ્રસન્ન થાય છે, કે આજે મને ઠીક કમાણી થઇ, પણુ એવું નથી વિચારતો કે, જો આ વાત પ્રકટ થઇ જશે તો અનેકગણુ દ્રવ્ય દેતા છતાં પણુ ઇજ્જતની રક્ષા થવી મુશ્કેલ થશે ફેટલાક તો ધૂષ્ટાપૂર્વક કહે છે કે અમને શી ખખર કે આ ચોરીનો માલ છે ? પણુ લાલચનાં પડજોને દૂર કરી જરા દીર્ઘદ્રષ્ટિથી વિચારે તો રહેજે માલૂમ પડી જાય કે આ ૧૦૦નો માલ ૭૫માં આપે છે તેનું કાંઈ કારણ હોવું જોઈએ. વિવેકી શ્રાવક આવી લાલચમાં કંદી ફસાતો નથી, પરંતુ ચોરીનો માલ ખરીદ કરવો તે પણુ ચોરી સમાન જાણી તેનો પરિત્યાગ કરે છે

૨ તકરપએએ—ચોરને ચોરી કરવાની પ્રેરણા કરી ઉત્તેજન આપે તે અતિચારક્રી છે. ડેટકાક લેખી મનુષ્યો ચોરીના મહત્ત્વ અધિક લાભ નક્કી તે ચોરને ચોરી કરવાના ઉપાય જતાવે, ખાતપન, ઠાક, મહાનર્થક જે જોઈએ તે સહાય આપે. ચોરને કહે કરવું નહિ, સહટ પડે કુ મદદ કરીશ. તારો સખજો માલ વેચી આપીશ ધન્યાર્થ પ્રકારે ચોરની સહાયના કરે છે તેઓ પણ ચોર કહેવાય છે અને રાજ્યી દંડાય છે આર્થ કરવાને માવજો અનુચિત નહો તેનો સર્વથા પરિત્યાગ કરે છે

૩ વિરુદ્ધ રાજ્યપ્રકાર—રાજ્ય વિરુદ્ધ પ્રવૃત્તિ કરે તે અતિચાર છે. રાજ્યના લાભાર્થે અને પ્રજાના સુખાર્થે રાજ્ય કાલકા કાનૂન પડે છે તેનું પાલન કરવું એ પ્રજાનું કર્તવ્ય છે તેનો ભંગ કરે અર્થાત્ ઘણચોરી કરે, પ્રતિભાધિત ચીજોનો વેપાર કરે, રાજકર્મચારીઓને કામ આપી પેતાનો સ્વાર્થ સધી ધન્યાર્થ રાજ્યવરુદ્ધ કામ કરવાથી કારાવાસ આદિ શિક્ષા ભોગવવી પડે છે લેકાનો વિશ્વાસ ઉઠી જાય છે મેધક્રમવૃત્તિ આદિ કષ્ટ ભોગવવા પડે છે આથી પ્રજાનું હિત કરવાપણા રાજ્યના કાવદાઓનો ભંગ માવજોએ કરવો નહિ.

૪ દુષ્ટોષ કુદમલ્લે—જોઈ તેઈ જેઈ માપ રાખે તે અતિચાર છે. ડેટકાક લેખી લેકો અન્યાયથી દુષ્ટોષાચાર્ય કરવા મટે આપારમાં કમા દુટકા કરે છે લેવાના તેઈ (મજ, ઠેર આદિ) અને માપ (પાલી મજ વગેરે) મેઈ રાખે છે દેવાનાં વેક, માપ જોઈ રાખે છે અને દેખાકવળી વેક માપ જરાવર રાખે છે. જામ જુલ જુલ વેક, માપ રાખી લેકોને ઉત્તરી, વિશ્વાસપાત કરે છે તેવી જ રીતે વેક માપ કરતી ઉત્તરિની કરીને જોઈ આપે છે અને વધુ લઈ લે છે જરીન નિચાર

કુ શ્રી પ્રથમ આકરણની સત્તા ચોરની ૧૮ પ્રકૃતિ કહી છે—૧ ચોરને કહે કુ તારી કામ છુ કામ પડે મદદ કરીશ ૨ ચોરની મુખ ઘાતા પૂછે ૩ અજિણી ચીંધી ચોરીનું સ્થાન જતાવે. ૪ પ્રથમ ઠાકુકાર જની રાજ, ઠેક વગેરેનાં સ્થાન જોઈ આવે, પછી તે સ્થાનની મદદિતી ચોરને આપે. ૫ ચોરને સતાવવું સ્થાન જતાવે. ૬ ચોરને ડેક પકવ્ય આવે ત્યારે તે પૂર્વમાં ચો કોમ તેા પકિતમાં ચો એમ વિખરીત જતાવે. ૭ ચોરને રહેવ મકાન જોઈવાને આસન, સવાને પકારી વગેરે આપે. ૮ ચોર પડી જવાથી અથવા સમદિષ્ટી પામ્ય થતાં તેને ધેર પહોંચવા અપદિ વાહન આપે ૯ ચોરની ધેર જવાની યત્ન ન હોય તેા પેલાના પરમાં છુપાવી રાખે. ચોરનો માત્ર ખરીદે. ૧૦ ચોરનો સાકાર કરી ઉચ્ચ આજને જોઈ. ૧૧ પામાં ચોર દોષ અને પકવ્ય આવે ત્યારે નથી એમ કહે. ૧૨ ધેર આવેલા ચોરને અન્ન વસદિષ્ટી કાવા ઉપજાવે અને જતી વખતે કાધુ આપે. ૧૩ ચોરને ૭ જે વખતે ૭ ૭ ચી તે ક્યાં ક્યાં જોઈએ તે તે વખતે તે તે ચીજને ત્યાં ત્યાં પહોંચાડે ૧૪ કોપા ચોરને વેકદિનું મદદ કરે કરાવે સ્થાન કરાવે જોગ દુટકા વગેરે ખવરાવે ઠેક કે મહામજી કરે. ૧૬ ચોરને જોખન જતાવવા અગ્નિ આદી સાપમા અપે. ૧૭ ચોરી કારેક પન, પાન વચ્ચાકારણ ચી. પેામ વગેરે પદ્યને પેલાના પરમાં સવ પ્રકારનો નદાવણ કરી રાખે. ૧૮ ચોરને કવ' પ્રકારની ઘાતા ઉપજાવે. જા ૧૯ પ્રકારે ચોરને સહાય દેવાર પછ ચોર કહેવાય છે અને રાજ્યના કાનૂન પ્રમાણે પણ તે ચોર અમલ વિધાને પાલ માપ છે.

હિન્નર તનતોડ પરિશ્રમ કરી ચાર છ આના રોજના મુશ્કેલીએ કમાય છે, અને તેના ઉપર તેના આખા કુટુંબના નિર્વાહનો આધાર હોય છે તેના કશો વિચાર કે કશી ઈકાર કરતા નથી. તેઓ નામે શાહુકાર છતાં કર્મે ચોર* છે ગરીબોની સાથે આ પ્રકારનો વિશ્વાસઘાત કરવો એ અક્ષમ્ય ગુન્હો છે. આમ કરવાથી તાત્કાલિક થોડો ધણો લાભ માલૂમ પડે છે, પણ પરિણામે ઘણી હાનિ થાય છે. આવું કરનાર વેપારીઓનો જનતા લાભ માલૂમ પડે છે, પણ પરિણામે ધૂધો સાવ પડી ભાગે છે, રાજદંડ વગેરે અનેક વિશ્વાસ ગુમાવે અને પરિણામે ધૂધો સાવ પડી ભાગે છે, રાજદંડ વગેરે અનેક આપત્તિઓનો સામનો કરવો પડે છે. આવું જાણી શ્રાવકોએ આવાં ચોરીનાં દરેક કામોમાંથી સર્વથા દૂર રહેવું.

૫. તત્પરિવ્રવગ વવહારે—તત્પ્રતિરૂપ વસ્તુ મેળવીને આપે તો અતિચાર લાગે. લાલચુ લોકો બહુમૂલ્ય વસ્તુઓમા તેના જેવી જ હલકી કિંમતની વસ્તુઓ મેળવી વેચે છે, જેમકે ઘીમાં ચરખી અથવા વેજીટેબલ ઘી, સ્વદેશી ખાંડમા પરદેશી ખાંડ, દૂધમાં પાણી, ઇત્યાદિ મેળવીને સારા ભાવમાં વેચે છે વળી કેટલાક નમુનો સારો બતાવે છે એને માલ હલકો આપે છે. ચોરાઉ વસ્તુનું રૂપ પરિવર્તન કરી વેચે છે. પશુઓનાં અગોપાંગ છેદી તેના રૂપમાં ફેરફાર કરી વેચે છે. ઇત્યાદિ મોટી ચોરીઓ કહેવાય છે. ધર્મતમા શ્રાવકોએ આવી ચોરીઓનો સર્વથા ત્યાગ કરવો જોઈએ.

ઉપર મુજબ ત્રીજા પ્રતના અતિચારોનું સ્વરૂપ સમજીને જે જે ચોરીનાં કૃત્યો છે તેને પ્રથમ કમી કરે છે ત્યાંસુધી તો તે અતિચાર રૂપે રહે તે પણ લોક વધતાં તે ધર્મ અનાચાર રૂપે ઝરવા લાગી જાય છે તેથી પ્રતનો ભગ થાય છે. આ પ્રકારના વ્યવહારથી વ્યાપારીઓનો વિશ્વાસ ઘટતો જાય છે ચોરી તથા જાલબાજીથી વેપારીને ધણો ફટકો પડ્યો છે ભારતની ઈતિહાસમાં એ પણ એક કારણ છે ન્યાયલયમાં ન્યાયધીશો જેટલો વિશ્વાસ મજબૂત વર્ગના ઈતિહાસમાં એ પણ એક કારણ છે ન્યાયલયમાં ન્યાયધીશો જેટલો વિશ્વાસ મજબૂત વર્ગના માણસોનો કરે છે તેટલો શાહુકારોનો કરતા નથી એ શરમની વાત છે માટે જાતિ અને ધર્મનું

* વર્તમાનમાં મેળમેળ વાળી વસ્તુઓનો પ્રચાર ખૂબ જ વધી ગયો છે. ઉચી કિંમતની સારી વસ્તુમાં ક્ષુધી રીતે નીચી કિંમતની હલકી વસ્તુ મેળવી તેને સારીના ભાવમાં વેચી ધન કમાનારા વધી પડ્યા છે વિદેશી સાકરમાં હાડકાનો ભૂકો મેળવે છે. તેને સફેદ બનાવવા ગાય અને સુવર વગેરેનાં લોહીથી તે ધૂએ છે ઘીમાં ચરખી મેળવે છે. બેસના ઘીમાં વેજીટેબલ ઘી મેળવી તેને બેંસનું ઘી કહી વેચે છે, તલના તેલમાં માંડવીનું તેલ મેળવી તેલનું તેલ કહી વેચે છે સાજામાં ચરખી મેળવે છે કેશ્વરમાં પણ ગાયની નસોના ખારીક તંતુ વગેરે મેળવે છે આવી રીતે આપણા વપરાશમાં આવતી વસ્તુઓને વિદેશી લોકોએ બ્રષ્ટ બનાવી મૂકી છે, અને સસ્તી જાણી બધા તે લેવા લલચાય છે, ધર્મબ્રષ્ટ યજ્ઞશું તેનો કશો ખ્યાલ રાતા નથી, અને તેને ખરીદી પંચેદ્રિય જીવોના વધને ઉત્તેજન આપી મહા પાપના ભાગીદાર બને છે. ખાંડ વગેરેમાં ગાય અને સુવરનાં હાડકા લોહી વગેરેનો ઉપયોગ થતો હોવાની વાત હવે જગજગેર યજ્ઞ ચૂકી છે. તો હિંદુ મુસલમાન દરેકની ફરજ છે કે આવી ધર્મબ્રષ્ટ કરનારી ચીજોનો સ્પર્શ પણ ન કરવો. પોતાના ધર્મ કમમાં પવિત્ર રહેવું તે ધર્મતમાઓ અને ધર્માનુદાર મનુષ્યનું ખાસ કર્તવ્ય છે.

જોરવ જાળવવા અને વધારવા તથા પાપથી જામવા ન્યાયથી ઉપરિહિત દબથી જ સતેજ ધારણ કરવો જોઈએ દુષ્કાળ વચેરે પ્રસન્નિ ધાન્યદિ ધણુંજ મોર્ધા મધ ક્યાં હોય ત્યારે માવકનું ક્તવ્ય છે કે, પોતાના ધર્મનો પ્રભાવ જાના પર પાડવા માટે તેમજ જરીબેના પર જનુકંપ ધાવી શેડે નહીં સતેજ માને. વ્યાજ પણ જરીબે પાસેથી વ્યાજની લે પણ સામાની નિરાધારતા કે વરજનો લાભ લઈ જરીબેનાં જળા કરવાં એ માવકનું કામ નથી. સતેજી સ્ત્રી જરીબેની અસ્તિ મેળવવાથી લેહોમાં એવી ઊપ પદ્ધતી કે જોનો ધણા જ વ્યગ્ન અને સતેજી હોય છે આમ ધર્મની પ્રભાવતા કરવી એ માવકનું ખાસ ક્તવ્ય છે

ત્રીજા ક્ષત્રી સમ્બંધ પ્રકારે આરાધના કરનારો માવક રાજના સગરમાં, શાહુકરની કુકાનમાં કલ્યાણ માથે, જામ તે તેની કોઈ અસ્તીન કરતુ નથી રાજ પ્રજાનો તે માનનીય અને વિશ્વાસપાત્ર હોય છે તેમની ન્યાયોપાર્જિત કલ્પી જલુ કાળપર્વત રિશર રહે છે જુદી પામે છે અને સુખકલ્યાણ પણ નીવડે છે આ ત્રીજું ક્ષત્ર આકરનારા સદૈવ નિભંધ રહે છે તેમજ હજારમાં અવતરી જ્ઞાનુ નિવાસરથાન હોય છે તે મતપ્રત્યાખ્યાનનો નિર્મળપણે નિર્વાહ કરી શકે છે અનેક વિદ્યાઓ પોતાના આત્માને નમ્યાવે છે સતેજના પ્રતાપે આ ક્ષત્રમાં સુખી રહે છે અને પરલોકમાં પણ સ્વર્ગ અને કમથી મોક્ષનાં સુખો પ્રાપ્ત કરે છે

શાહુ જ્ઞાણવત-સૂક્ષ્મો મેદુણાઓ વેરમણ

શાહુની પેઠે સવત બ્રહ્મચર્ય મત પાળતું તેા શુકરચને યાદે દુષ્કર છે જાન્ય જ્ઞતિની અપેક્ષાએ મનુષ્યચરિત્રાં મેયુન સચાનો હોય અધિક હોય છે કુ તત્ત્વનો જાણ અને કર, વીર ધીર, એવો ૭ જુબ મોક્ષરાજના પ્રજા ન્યાકમણુ સામે ટકી શકે છે અને સર્વથા બ્રહ્મચર્યમનું પાલન કરે છે તે પોતાના ઇષ્ટ અથની સિદ્ધિ-મોક્ષ પ્રાપ્તિ કરી શકે છે નવ નવ કોટિએ જાવા જ્ઞતિ દુષ્કર બ્રહ્મચર્ય ક્ષત્રુ પાલન તેા સર્વસંનર્થસ્થાની સાધુ મુનિરાજને જ કરી શકે છે માવકોથી તેમ એકએક ન જાને તેા પણ ધીમે ધીમે કોનો સત્ર ઊભવા યાદે પ્રથમ “ સ્યુજ મેયુન ” થી નિવર્તે છે અર્થાત્ સ્વકારથી સતેજ રાખી શેષ મેયુન શેવનનો પરિત્યાગ કરે છે કારણ કે પત્ની સાક્ષીએ જેનુ પાણી-મહણુ ક્યુ” એવી શીને પતિના આજ્ઞવન બ્રહ્મચર્ય ધારણ કરવાના અર્થિકસ્થી આરે આપ્ત પદોએ-કામ તે આપપાત્ર પણ કરી એસે અથવા અભિચારનું શેવન કરી કુળને કલક સચાડે આથી અપભીત મદેસો માવક સ્વભીથી સન્ધ કરે છે પણ વિવશોદ્ધાધી-પદ્ધાથી અસત્ર કરતો નથી તેમજ નિત્યવસ્ત્રીનું પાન ક્યુ” હોવાથી તે સમજે છે કે વિવશક્રિત એ ચિહ્નમાં કમ અધવનું અને અવગ્રમણુનું કારણ છે વિવશક્રિત મનુષ્યની જુદી મહ પડે છે અને જગ શીણ માય છે ઝનુદિ પડે આવી રક્ષાક્રિત પાસજી કરનારા માવકોને સ પ્રાપ્તિ હોય છે કે હજારો વર્ષ x કામ રહે એવા જોય દેવાંજાએવો

કુ નરકમાં અપ સગા અધિક તિવ”માં આહારસગા અધિક દેવતામાં પરિબ્રહ્મ સગા અધિક અને મનુષ્યમાં મેયુન સગા અધિક હોય છે

x વેમર્દનક દેવોન ૨ વર્ષ ૫૫”ત, અપેતિની દેવોનો ૧૫ વર્ષ ૫૫”ત, અવનાતિની ૧૦ વર્ષ ૫૫”ત અને વાજુન્નતરનો ૫ વર્ષ ૫૫”ત અધિક રહે છે

સાથે આપણે અનંતી વાર ભોગવી આવ્યા છીએ તો પણ તૃપ્તિ થઇ નહિ, તો પછી મનુષ્ય સંબંધી અશુચિમય અને ક્ષણભંગુર ભોગોથી તૃપ્તિ શી રીતે થાય ! ભોગ ભોગ-વવાથી તૃપ્તિ કદાપિ થતી નથી, પરંતુ તેનો ત્યાગ કરવાથી જ સંતોષ થાય છે. આવાં સુવિચારથી શ્રાવક સંતોષ ધારણ કરે છે. અને પોતાની સ્ત્રીથી પણ દિવસે તેમજ ખીજ, પાંચમ, આઠમ, અગિયારશ, ચૌદશ, પૂર્ણિમા અને અમાવાસ્યા તથા તીર્થકરોનાં કંપ્યાશુક આદિ પર્વાતિથિએ સર્વથા બ્રહ્મચર્ય પાળે છે, કેમકે દિવસે સ્ત્રીસંગ કરવાથી વિષમાસકિત, નિર્બળતા અને ખરામ સંતતિની ઉત્પત્તિ વગેરે દોષાપત્તિ આવે છે. અને તિથિઓને દિવસે સ્ત્રીસંગ કરવાથી દુર્ગતિનો આયુર્બંધ પડે છે, * તથા કુગર્ભની ઉત્પત્તિ થાય છે આવી જ રીતે શ્રાવક એક રાત્રિમાં બે વાર મૈથુન સેવે નહિ, કારણ કે તંદુલવિયા-ધિયા પર્વનામાં કહ્યું છે કે, એક વખત મૈથુન સેવ્યા બાદ ૧૨ મુહૂર્તપર્વત યોગિ સચેત રહે છે- ઉત્કૃષ્ટ ૯ લાખ ૧ સરો મનુષ્ય અને અસખ્ય અસંસરી મનુષ્યની ઉત્પત્તિ થાય છે.

* ૫ વ્ય પર્વેમાં બ્રહ્મચર્યનું પાલન કરવાનું કારણ એ છે કે-શાસ્ત્રનું કથન છે કે- અસંખ્યાત વર્ષાયુવાળા નારકી દેવતા અને યુગલિક મનુષ્યો ન્યારે છ મહિના આયુષ્ય બાકી રહે છે ત્યારે આંગલા ભવનું આયુષ્ય બાધે છે અને સંખ્યાત વર્ષના આયુવાળા તિર્થંચ, મનુષ્યો આયુષ્યનો ત્રીજો, નવમો, સત્તાવીશમો વગેરે ભાગ બાકી રહે ત્યારે અથવા અંતમુહૂર્ત આયુષ્ય બાકી રહે ત્યારે પરભવનો આયુર્બંધ કરે છે સભવત એ કારણથી કરુણાસિંધુ આયુષ્ય બાકી રહે ત્યારે પરભવનો આયુર્બંધ કરે છે ન પડે તેટલા માટે પર્વ તિથિઓ જિનેન્દ્ર પ્રભુએ અને આચાર્યોએ અશુભ આયુનો બંધ ન પડે તેટલા માટે પર્વ તિથિઓ કાયમ કરી છે જેમ કે ત્રીજા અને ચોથા એ બે ભાગ ગયા એટલે ત્રીજો ભાગ પાંચમનો આવે. એવીજ રીતે છઠા અને સાતમ બે ભાગ ગયા એટલે ત્રીજો ભાગ આઠમ આવે એમ કેમકે એકાદશી તથા ચતુર્દશી આવે છે આમ આ તિથિઓ ત્રીજા ભાગમાં આવે છે (પૂર્ણિમા અને અમાવાસ્યા એ પાક્ષિક પર્વ છે) આ દિવસોમાં પરભવનું આયુષ્ય બંધવાનો સંભવ છે. એટલા માટે હમેશ બ્રહ્મચર્ય પળાય તો ઠીક નહિ તો પર્વ તિથિઓમાં તો સસારનાં કાર્યોથી વિરક્ત થઇ દયા, શીલ, સંતોષ, સામાયિક, પૌષ્ઠ આદિ ધર્મકરણી કરવી બોધ્યે, કે જેથી દુર્ગતિનું આયુષ્ય ન બંધાવા પામે

† મેહુણસણ્ણારુઠો ણવલક્ખ હ્ણેજ્જ સુહુમજીવાણં ।
 કેવલિણા પ્ણત્ત, સદહિય્ણવા સયા કાલ ॥ ૧ ॥
 ઇત્થીજોણિય સ મવ તિ, વેદિયા ડ જે જીવા ।
 ઇક્કો વા દો વા તિણિણ વા, લક્ખ પુહુત્તં તુ ડક્કોસં ॥ ૨ ॥
 પુરિસેણ સહ ગયાપ તેસિ જીવાણ હોઈ ડદ્વણં ।
 વેણુગદિટ્ઠ તેણ, તત્તાયસલાગણાણ ॥ ૪ ॥

અર્થ—શ્રી સર્વે પ્રભુએ કહ્યું કે કે, સ્ત્રીની યોગિમાં કેઇ વાર એક, કેઇ વાર બે, કેઇ વાર ત્રણ એમ ઉત્કૃષ્ટ નવ લાખ સુક્ષ્મ જીવો ઉત્પન્ન થાય છે. જેમ વર્ષસની નળીમાં ભરેલા તલમાં, તપાવેલો લોહાનો સળીયો નાખવાથી તે તલ બળી જાય છે તેવી જ રીતે સ્ત્રી પુરુષનાં સમાગમથી તે મધા જીવો મૃત્યુ પામે છે આ કથનનું સત્ય શ્રદ્ધાન કરી એવાં પાપથી બચો.

બીજી વખતના સંભોગમાં તે બધાનો નાશ થઈ જાય છે, મુક્તિને માત્ર પુનઃપ્રાપ્તિને જાણે' એ બીજી જગતી આવશ્યકતા હોય છે. અધિક ભોજ્ય ભોજ્યવાથી પુનઃપ્રાપ્તિને જાણે પણ એવો રહે છે કે વેશ્યાને અધિક સન્નતિ થતી નથી તેનું પણ એજ કારણ બધુજ છે એટલા પ્રદેશમાં મિત્રવધી અને સગમી રહેવું એ પરમ હિતાવહ છે.

ચોથા પ્રવચન ૫ અતિચાર.

૧ ઇન્દ્રિય પરિચ્છેદિવાનમજ્ઞે—પોતાની પરણેથી નાની ઉમ્મરની બી સાથે જમન કરવું હોય જન થઈ પણ પછી પણ બધાં મુખી બી યદુમતી ન થાય ત્યાં મુખી તેની સાથે જમન કરે તે અતિચાર બાજે.

જોઈ એવો વિચાર કરે કે મારે પરજીવનનાં પચ્ચદ્વ્યાણુ છે પરંતુ વેશ્યા તે જોઈની બી નથી પ્રદે તેને થોડું દબા આપીને પરપુરુષથી તે અધિક સમય પચ્ચત જમન ન કરે તેવો નિર્દેશ કરી વેશ્યા સમય પ્રદે મારી બી જનાથી જઈ તે બી કરવડ છે. ઇન્દ્રિય વિચારથી વેશ્યા સાથે જમન કરે તે જોઈ બાજે, જેમો બ્યારે તે જોઈની પણ બી નથી તે તમની પણ થી રીતે થઈ શકે. સ્વદારા તે તે જ જોવાય છે કે જેનું પરજીવ સાધીને પાણીમહણ કરવામાં આ જુ હોય, તે સિવાયની બધી પરજીવ જાણવી જે ઉક્ત વિચારથી વેશ્યાજમન કરે છે તેને જનાચાર બાજે છે અર્થાત્ તેના જનો જાન થાય છે.

૨ અપરિચ્છેદિવા વચ્ચે—પાણીમહણ થયા અમાઈ જેની સાથે માત્ર સમયજુ જ થયું છે તેવી બી સાથે જમન કરે તે અતિચાર બાજે.

(૧) જોઈ એવો વિચાર કરે કે મારે પરજીવનનાં પચ્ચદ્વ્યાણુ છે પરંતુ આ કુમરિકા હજી જોઈની બી થઈ નથી તે તેની સાથે જમન કરવામાં શો દેણ છે. આજ વિચારી કુમારીકા સાથે જમન કરે તે જનાચાર બાજે, કારણકે, તે કામ રાજ્યવિરહ, જીવિવિરહ અને જાતીતિનું છે. જો કશિવિત્ત્વ જાણે રહી જાય તે જન્મવર્ષા મજુ નિવૃત્ત થાય છે અને વજાપદ્મ તથા અદ્યપદ્મ અર્થિ થઈ જાય કર દેણો નીપજે છે. (૨) જોઈ એવો તક' કરે કે, વિધવાને જોઈ માણીક નથી તેથી વિધવાને મારી બી જનાથીને રાજુ તે શો દેણ છે. આજ વિચારી વિધવા સાથે જમન કરે તે જનાચાર બાજે કારણ કે પવિત્રા યુગુ પછી પણ તે વિધવા તેની બી જોવાય છે તેથી પરજીવ જ છે વિધવાજમનથી શોકાપવાદ, અધિચારની શિક્ષા કરવાપદ્મ,

પશ્ચિવિયા મણુસ્તા, યગજર મુલ્લખારિભમ્મમિ ।

વજ્ઞોસ વ્યજજન્ના જાપ્તિ પગથેઞ્ચાપ ॥ ૧ ॥

વજ્ઞોસસ્વાય મજ્ઞ જાપ્તિ દક્ષસ્ત વોણ્ઞ જ સમપ્તી ।

સેષા પુણ વમેલ ય ચિજ્ઞર્પ વજ્ઞપ્તિ તત્ત્વેલ ॥ ૨ ॥

અર્થ—એક વખતના બી સમાવયમાં ઉત્કૃષ્ટ નર જાન સચી પચ્ચેદિય મુખ્ય જાણેમાં ઉત્પન્ન થાય છે તેમાંથી જોઈ વાર એક ક્યારેક જે અને ક્યારેક ત્રણ જાય છે જાણીના બધા નાશ પ્રદે છે એમ તદુલ વિધવાથીમાં કહ્યું છે.

બી સંભોજ્ય યદ્ય વાર મુદ્ધવ પેદિન સચેત રહે છે અર્થાત્ તેમાં છવેલી ઉત્પદિ અને યુગુ થયાં કરે છે તે ૧૨ મુદ્ધવની જાન જોઈ પણ અતિમાંથી યુગુજ્ઞ આયુજ્ય બાંધુ હોય તેવો છવ તે પેદિનમાં મુખ્યપણે ઉત્પન્ન થઈ શકે છે.

४ परविवाह करके-स्वजन सिवाय अन्यथा सज्ज सन्धे करावे तो अतिशय बाजे. हेतुका अन्य मतावबन्धीको कन्यादान कृत्यामा धर्म भाती अने हेतुका मिथ्या-विमान्नी बोधा नायनाने भातर पाठेझीना, आन्या न्यतिना हे हेतुना यतुषोना विवाह सन्धे जोडी जाये छे जायां कायं भावकने मारे अनुमित छे हेतुके जायां काय भियुन-वदिना अने ससार वदिना करणुरप छे वयो इच्छी समान आचार विधान्नी न होय अने तेजायां छवतभर कसेठ रहे हे कनेयां वाय वजेरे करके अपत्य हेतुय छे हेतुना निवासा सेवा पडे छे तेथी भावक पारभा विराह सन्धे जोखना पन्नाहभाय्य हे छे पोतानां पुत्र, पुत्री वजेरेना सन्धे कां विना छूटोा वतो नथी जेत्या मदि स्वकुटुम्बीको सिवाय अन्यथा सन्धे जोखना अन्धमा ते फिटो नथी

५ कामनेजेसु निष्कामिवाप-कामनेज सेवना तीव्र अभिलाषा हेर तो अतिशय बाजे. भोवेद्विभ अने असुरिद्विभना विषयने धर्म क्वो छे अने शेष त्रय धिद्विभोना विषयने, जोय क्वो छे १ भोवेद्विभयी विविध प्रकारना वाञ्छावोती सकामधी रजतराव्यू अने मानता-नमा तस्वीन रहे. २ असुरिद्विभयी अर्पत अजोपाजना निरीक्षक्या तथा नज जित नाटक जेटक हे सीनेभाना निरीक्षक्या सुन्ध अने तेनु नाम काय. ३ छत्रेद्विभयी अर्पत, पुष्पदि सुषवायां सुन्ध अने. ४ रसेन्-वधी दूध इकी धी तेष भोहाई जे पायि विनय तथा भाषण, मध, अजिा अने मांस जे चार अन्नविनय जोखववामा अने भनेयां जोखन आनेकवामा तथा ५ रपठेद्विभयी वनाभूषण, रम्पासन तथा श्री आदिना रपठे सेवनमा तस्वीन अने जे प्रमाये पायि धिद्विभोना विषयमा सुन्ध अने तेने कामनेजमा तीव्रभिलाषी क्वे छे हेतुका बोधा विषयासकट मनी आन सकारइझी पोधाना रपठे जाक्यां कन्याने छे. अर्पत अजोपाज देभाय तेवां मारीक छु निख लव वरु धारण्य हेर छे अर्पत पुष्प तेमज कामेदोल्के कृपयो सजने, रसायण स्वजनकुटिका वजेरेनु सेवन झीने विषयवदि हेर छे अने जोजेयभोवमा सुन्ध अने छे तेथी श्रीकृष्ण धर्म मधाय छे अने वपते रसायण्यार्थ कृती नीकणे तो कुष्टादि रान्नेजिये जोय अने छे जरभी वय, शिपकाम, कप ना भूषा सुस्ती विवसता क्षय, निजगत्य अर्दि अनेक राजेभी

हु वरु पहेरवनेा मूण छेठ करीसुं अने बल्लनु रक्षण कृत्यमेा छे परत मारीक वनेो ते मेयांको जेकेभनु रक्षण करी क्वता नथी छस्य ते जनेने कर्निकर नीवडे छे. उत्तम न्यतिनी ओजोयां पण्य जाल्काथ गकु मारीक वनेो पहेरवनेा सिवाय नेवामा भावे छे. जायां वनेो पहेरीने सज्जदि भक्तिक प्रस जे कारणकारमा हेतुयां मदी हेतुवीक ओजो शोके स्विये नीकवे छे जे पव्नीय करमनी वात छे. पति अर्वा मारीक वनेो लागी अर्पे छे ते पण्य पण्य जयेज्य छे

एक रात्री विनस्याप मा गति ब्रह्मचारिणा ।
न सा मनु साहमेज प्राप्त सक्या पुषिष्ठिर ॥

अथ - अहो सुधिभर । ओक रदि अहमव' पण्यारानी गेवी उत्तम अति वाय छे तेथी उत्तम अति क्वर का कृत्याधी पण्य क्वी नथी.

સદી, સડીને મરે છે. 'કામે પત્યેમાણા અકામાગ્નિ હુગ્મ્' અર્થાત કામભોગના સદી, સડીને મરે છે. 'કામે પત્યેમાણા અકામાગ્નિ હુગ્મ્' અર્થાત કામભોગના પ્રાપ્તિ મનુષ્યો કામભોગનું સેવન કર્યા વિના જ મરીને નરકાર્દિ દુર્ગતિમાં ચાલ્યા જાય છે. આવું જાણી શ્રાવક જન આ પાંચમા અતિચાર દોષથી આત્માને ખચાવી વિષયવૃદ્ધિના કામથી અલગ રહે છે કામભોગના ધ્વજાનો નિરોધ કરવા માટે પોતાની સ્ત્રી સાથે પણ એક પથારી પર શયન કરતો નથી આયંબિલ, ઉપવાસ આદિ તપ કરતો રહે છે અહન-ચારી સતીસંતોનાં ગુણકીર્તન કરી, તેમનાં ઉજ્જવળ ચરિત્રોનું પઠનપાઠન કરતો રહી વિશુદ્ધ ચારિત્રવાન બને છે.

અહનચર્ય ૩૫ x ત્રેષ્ઠ વ્રતનું પાલન કરનારની દેવો પણ સેવા કરે છે વિશ્વમાં તેમની કીર્તિ વિસ્તરે છે. શુદ્ધિ, બળ અને તેજની વૃદ્ધિ થાય છે, દુષ્ટો તરફથી ચર્તા મત્ર, તંત્ર, વંત્ર, કામલુટ્ટમણુ વગેરે તેમને કશી અસર કરી શકતાં નથી. વ્યંતરાદિ દુષ્ટ દેવો ઉપદ્રવ કરી શકતા નથી અગ્નિ પાણી સમાન, અને સમુદ્ર સ્થળ સમાન થઈ જાય છે સિંહ વગેરે વિકરાળ પ્રાણીઓ તેમની આગળ બકરી સમાન બની જાય છે. સર્પ પુષ્પમાળા પ્રમાણે, વન ગામ સમાન અને વિષ અમૃત સમાન બની જાય છે આમ અનેક અનિષ્ટ પદાર્થો ધ્વજકારી બની જાય છે પ્રતિદિન કરોડ સેનિયાનું દાન દેવાથી જે ફળ નથી થતું તે ફળ એક દિવસના અહનચર્યથી પ્રાપ્ત થાય છે, અહનચારી આ લોકમાં અનેક સુખોનાં શ્રોકતા થાય છે અને ભવાંતરે સ્વર્ગ મોક્ષનાં સુખો પામે છે.

પાંચમું અણુવ્રત-શૂલાઓ પરિગાહાઓ વેરખણું

સાધુજની પેઠે સર્વથા નિષ્પરિગ્રહી રહેવું એ ગૃહસ્થને માટે મુશ્કેલ છે. કહેવત છે કે "સાધુ કોડી રાખે તો કોડીની કિમ્મતનો, અને ગૃહસ્થની પાસે કોડી ન હોય તો કોડીનો" આ પ્રમાણે પોતાની આખરતું સરક્ષણ કરતા, શરીર અને કુટુંબનો નિર્વાહ કરવા- ધત્યાદિ કાર્યને અર્થે ગૃહસ્થને દ્રવ્યની આવશ્યકતા રહે છે, એટલા માટે પૂર્વ સુખોદયથી અર્થવા ન્યાયપૂર્વક કરેલા વ્યાપારાદિથી દ્રવ્ય પ્રાપ્ત થાય છે તેમાં શ્રાવક સતોષ ધારણ કરે છે, તૃષ્ણાને અધિક વધારતો નથી તૃષ્ણા પરમ દુખનું કારણ છે "તૃષ્ણા ગુરુશુ ! બિન પાલ સરવર" અર્થાત જેવી રીતે પાળ વિનાના સરોવરમાં ગમે તેટલું પાણી આવતું હોય તો પણ તે ઝડિ ભરાતું નથી તેવી જ રીતે તૃષ્ણાતુર મનુષ્યને ગમે તેટલું દ્રવ્ય મળી જાય તો પણ તેને સતોષ થતો નથી

"જહા લામો તહા લોમો લામો લોમો પવહ્મ્" જેમ જેમ લાભની વૃદ્ધિ થાય તેમ તેમ લોભની પણ વૃદ્ધિ થાય છે પ્રત્યક્ષ પ્રમાણથી પણ જેમ સકાય છે કે જેમના પૂર્વજે ઝાડનાં પાંદડાંનાં વચ્ચે પહેરતા, માટીથી શરીર રગતા, પશુના ચામડાંથી મહેલી વાંસની હોડીમાં બેસીને શિકાર કરતા એવી દીન દીન સ્થિતિને જાહેર આજે તેઓના પશુને રાજ મહારાજ બની બેઠા છે, તો પણ તેમને હજી સુધી તૃપ્તિ થતી નથી, અને રાજ સપદાની વૃદ્ધિને માટે આશ્રિતોનાં દ્રોહ કરે છે તથા કરોડો મનુષ્ય, પશુઓનો રાજ સપદાની વૃદ્ધિને માટે આશ્રિતોનાં દ્રોહ કરે છે તથા કરોડો મનુષ્ય, પશુઓનો સંહાર કરે છે. એવાઓને કર્વાચર આખી પૃથ્વીનું રાજ્ય પ્રાપ્ત થઈ જાય તો પણ તૃપ્તિ પામી જ નહિ ! આવી દીન સ્થિતિનાં લોકો આટલી ઉંચ સ્થિતિ પામ્યા છતાં તૃપ્ત

મથા નહિ તે પછી હનરપતિ, લાભપતિ કે મોહપતિ જવાથી સ્વમાન્ય જતો તૃષ્ટી રીતે જવાના હતા ! એક સતોષ વિના ડોહ પણ તૃપ્ત થઈ શકવાનું નથી. માટે સુખાચી છવેએ પ્રાપ્ત દ્રવ્યથી જ સતૃષ્ટ રહેવું જોઈએ. ડોહલાક એવા હેતુથી દ્રવ્ય લાભ કરે છે કે જામણી જેરકાજરીયાં જામારા પુત્ર પૌત્રદિ ધનના પ્રતાપે સુખોપજોની જને, પરત તેમણે વિચારવું જોઈએ કે જો પુત્ર કુપાત્ર થઈ તેા દ્રવ્યને જાસ્તાઈ કરી રહે જને જો પુત્ર સુપાત્ર હશે તેા તમારા દ્રવ્યની જરૂર પણ નહિ કરે એટલે પુત્રને માટે દ્રવ્યલભન કરવાનું કષ્ટ ઉઘણી તમારા પેતાના માટે પાપકર્મોના સત્ત્વ થા માટે કરા છે ! ડોહ ડોહને સુખી કે કુખી કરી શકી જ નથી. કૃત કર્મોનુસાર જથા છવેા સુખ કુખ જોતવે છે ડોહ નિષન મહાપિત્રોના પુત્ર કરોહપતિ જતી જમ છે અને તાયેવતયા પુત્ર જિભારી પણ જતી જમ છે. જાત્યારે તમે પુત્ર રક્ષણની જને કરીર રક્ષણની જિત્યા કરા છે, પણ જર્મ્યાં જ્યારે જરૂરજિન પર ઉષે માથે ઠટક્યા હતા ત્યારે તમારે ત્યાં રક્ષણ કેલ્લે ક્યું હવે ! જરૂર જાવતાં વેત માતાના કુચ્છપાનની જાવસકથા રહે છે તે ડોહ ઉપત્ર કરી શકે છે ! આ જમુ તમારા જામુખજન અને પુરસ્કજનના પ્રતાપે લાભ કરે છે તેા હવે પેટ જરવાની કરીર પોતવાની જને પુત્રદિની જાજવિકાની જાજશી જથી જિત્યા થા જમા કરા છે ! જોને પોતપોતાના પૂર્વકૃત કરના ઉચ્છનુસાર સાધન સામગ્રી મળતી જ રહે છે જને જવિજ્યાં પણ મળતી રહેશે. જાનું જાણી જાનને માટે જાનુજિત કર્મ કરી કર્મનુ ધર્યાં જાત્યાને જારે કરેા ન જોઈએ જાનજી જાદિક સુમાવોએ જે પ્રમાણે દ્રવ્ય-મર્વાઈ (પરિમલ પરિમાણ) કરી શીથી પેતાની પાસે હવે વેટલા જ દ્રવ્યથી સતોષ માનેા, જાધિક રાખવાનાં પચ્ચકુખાણુ જ્યાં તેથી રીતે જાવકે પરિમલની મર્વાઈ કરી સતોષ રાખેા જોઈએ. કદજિત તે પ્રમાણે તૃણાને નિરાધ ન લઈ શકે તેા પેતાની ઉચ્છનુસાર પરિમાણુ કરી લઈ વધારે રાખવાનાં પચ્ચકુખાણુ જવસન કરવાં જોઈએ. ડોહ કહેશે કે, પાસે ૧ રૂપિયાની પણ પુછ ન હોત જને લાભ ઉપરાંત રૂપિયા ન રાખવા એવાં પચ્ચકુખાણુ કરવાથી શુ જન ! તેમણે જાજવું જોઈએ કે “સ્વીચરિજ પુરપસ્ય માજ્ય હેવોડપિ મ જાનાતિ કુતો મનુષ્યા” જાવાંવ પુરજના જાજને રેવો પણ જાણી શક્યાં નથી તેા જાનુજનું શુ જણુ ! ! પ્રત્યક્ષ જ જોઈએ જીએ કે લાભ જને જાજનાં જાસ્તાઈ રાજન મહારાજન જતી મથા છે જેમને પરિમલની મર્વાઈ હશે તેએ જાધિક પ્રાપ્તિના જામને જતોષ પાતણુ કરી જાવાંવ ઉપરાંત મલણુ નહિ કરે પરિમલ જાધિક નહિ વધારે તેા પાપથી તેના જાત્યા જાજશે. પ્રજાખ્યાન જ્યાં વિના સતોષ જનેા મુરિલ છે * જાનું જાણી જાવકે નિમ્મોક્ત કે પ્રકારના પરિમલનું પરિમાણુ જાવસન કરે છે

* મહા મહા મપ્ય હોહો, મહ જહ મપ્ય પરિમાહાર મો ।
 તહ તહ સુહ પયજુહ ધમ્મસ્સ ય હોહ સિચ્છિ ॥

અર્થ—જેમ જેમ લોભ ધી છે તેમ તેમ જ્યાર જા જને પરિમલ પણ પદત્યા જમ છે, જને તેમ તેમ સુખ જને ધયની પણ યદિક થતી જમ છે

૧ “ખેત યથા પરિમાણુ”-ખેત=ક્ષેત્ર એટલે ખુલ્લી જમીનનું ઇચ્છિત પરિમાણુ કરે. ખાગ, ખગીચા, ખેતર, વાડી, જમણ, ઇત્યાદિ ખુલ્લી જમીનનો પરિગ્રહ રાખવાનું મનતાં મુધી તેા શ્રાવક ઉચિત સમજતા નથી, કારણ કે તેમાં ખડુ કાળપર્વત ઇકાપ જીવોનો આરભ યતો રહે છે. વખતે પચ્ચેદ્રિય જીવોની પણ હિંસા યઇ જાય છે. કદાચિત રાખવો પડે તેા તેવાં તેવાં રચાનોની લંબાઇ પહોળાઇ અને સખ્યાનુ પરિમાણુ કરી અધિક રાખવાનાં પ્રત્યાખ્યાન કરે. વિશેષ રાખે નહિ અને રાખ્યાં હોય તેમાંથી પણ કમો કરતો જાય.

૨ ‘ વાયુ પરિમાણુ ’-દાંડેલી જમીનનું ઇચ્છાનુસાર પરિમાણુ કરે. ધર (માળ વિનાનું) મહેલ (માળ વાળાં મકાન) પ્રાસાદ (શિખરખંધ), દુકાન, વખાર, તલધર (જોપરામાનું ધર), ખંગતા (ખગીચામાનું મકાન), કુંટિર (ધાસનુ ઝુંપડુ) ઇત્યાદિ પ્રકારનાં મકાનોમાંથી જેટલાંની જરૂર હોય તેની લબાઇ, પહોળાઇ અને સખ્યાની મર્યાદા કરી અધિક રાખવાનાં પ્રત્યાખ્યાન કરે. રહેવા પૂરતી મકાનની સજવડ હોય તેા નવાં મકાન બાંધવાનો આરંભ સમારંભ કરે નહિ, કારણ કે તેમાં પણ ઇકાપ જીવોની અને વખતે પચ્ચેદ્રિય જીવોની પણ હિંસા યઇ જાય છે. કદાચિત રહેવા યોગ્ય મકાન ન હોય અને તૈયાર મકાન વેચાણુ મળી ચકતાં હોય તેા ખર્ચ વધુ થાય તે તરફ નહિ જેતાં પોતાના આત્માને આરંભનાં કામથી બચાવવા તરફ અધિક લક્ષ આપવુ. તેમ છતાં પણ કામ ચાલે તેમ ન હોય તેા મકાનની સખ્યા, લંબાઇ પહોળાઇનો મર્યાદા કરી તેથી અધિક મકાન બનાવવાનો તથા પોતાની નેશ્રાયમાં પણ રાખવાનો ત્યાગ કરી દે.

૩-૪ હિરણ્ય સોવન પરિમાણુ-હિરણ્ય=ચાંદી અને સોવન=સોનું તેનું ઇચ્છિત પરિમાણુ કરે. જેમકે, લગડી પાટ વગેરે વગર ઘડેલું સોનું રૂપુ અને વીટી, કંડી, કડા, ઢાર, નેપુર આદિ ઢાગીના તે ઘડેલુ સોનુ રૂપુ તેનો કિમતની, નંગની, વજન આદિનો મર્યાદા કરે, જૂના ઢાગીનાથી કામ ચાલતુ હોય ત્યાં મુધી નવા ઢાગીના ન બનાવે. કારણ કે જ્યાં અગ્નિનો આરભ થાય છે ત્યાં જ્યાં કાલના જીવોની ઘાત થાય છે, અને ઘાતુને ગળાવવામાં પણ ઘણુ પાપ કલ્લું છે. ઘડેલા તૈયાર ઢાગીના મળતા હોય તેા આરંભ કરી નાહક કમખંધન કરવાં તે શ્રાવકને ઉચિત નથી કદાચિત કામ ન ચાલે તેા નાહક ઢાગીના બનાવરાવવાના નંગ, તોલ અને કિમતનુ પરિમાણુ કરે તથા પોતાની નેશ્રાયમાં રાખવાનું પણ પરિમાણુ કરે. તેનાથી અધિકનો ત્યાગ કરે.

૫ ધન પરિમાણુ-રોકડ નાણાંનું ઇચ્છિત પરિમાણુ કરે, જેમ પાઇ, પૈસા, આની, બેઆની, પાવલી, અર્ધો, રૂપિયો આદિ જે સિક્કા ચાલતા હોય તે તથા હીરા, પના, માણિક, મોતી, પરવાળાં અદિની કિમતની તથા સખ્યાની મર્યાદા કરે, અધિક રાખવાનાં પરચક્ષ્ણાણુ કરે. પૃથ્વી જોઢાવી પત્થર ફોડાવી અવેરાત કાઢવાનાં તથા છીપો ચીરાવી મોતી કાઢવાનાં કામ કદી ન કરે, કેમકે પૃથ્વીને જોઢવાથી તથા અનેક પ્રકારના મશાલાના પ્રયોગથી ત્રસ જીવની પણ ઘાત થાય છે અને છીપો તેા પ્રત્યક્ષ ખેઇદ્રિય પ્રાણી છે, તેને ચીરવાથી લાલ રંગના રક્ત જેવાં પ્રણી નીકળે છે. તથા તેઓ અરરાટ શુષ્કથી રૂઢન પણ કરે છે. આવુ નિર્ઠય કૃત્ય શ્રાવકે કરવું તે ઘણુ અનુચિત છે. સર્વ પ્રકારના પદાર્થ

વેપાર મળી શકે છે તો પછી જનમ' કરી કર્મ' અધિક્યનું શુ પ્રયોજના! છીપ મીરાવવાના
 મધ્ય તો કદાપિ કરવા જ નહિ અને, કવેરાત રાખવાની મર્યાદાથી અધિકના
 પચ્ચક્રમાણુ કરી લેવા.

૧ ધાન પરિમાણ—ધાનનું ઇચ્છિત પરિમાણ કરે જેમકે ચોખા પછી જુવાર,
 માજરી મા, મધાઇ મગ મણા આદિ ૨૪ પ્રકારનાં ધાન્ય અને વાનનાં જ જેવું રાબરો,
 ખસખસ વગેરે અનેક પ્રકારનાં છે તે તથા ધાન્ય શબ્દમાં મેવા, મીઠાઇ પકવાણ, શી
 ઝેણા, સાકર કરિંવાણુ, તેલ મીઠુ વગેરે અનેક વસ્તુ છે તેની પરખમ' મારે આવરવકતા
 હેલ વેલુ જ રાખવાનું. શૈર મણુ અધિનું પરિમાણ કરે અને તેથી વિશેષ રાખવાનો
 ત્યાજ કરે. આ વસ્તુઓને વિશેષ કાળ રાખવાથી તેમાં ત્રસ શવેલી ઉત્પત્તિ થાય છે તેથી
 તેને રાખવાના કાળની પશુ મર્યાદા કરવી ઉચિત છે અધિક સમય મુખી સમક કરી
 રાખવો ઉચિત નથી અને તેનો બ્યાપાર કરવો તે પણ ધાવોને મારે ઉચિત નથી કારણ
 કે તેને બાલ્યથી તે રહેલા ત્રસ શવેલી પશુ ખાત થાય છે વળી બાવી ઝીલોનો વેપાર
 કરનાર દુઃકાળ પકવાણી પશુ ભાવના શા થા કરે છે; કારણ કે તેવા પ્રસંગે અધિક લાભ
 પ્રાપ્ત કરી શકે છે બાલ્ય આત' રોદ્ર બ્યાનથી વીઠણાં કમ જ ધાન છે કદાચિત્ તેવા વેપાર
 વિના કામ ચાલી ન શકે તો વસ્તુના વળનું અને રાખવાના કાળનું પરિણામ કરે, મર્યાદા
 ઉપરાંત વસ્તુ રાખે નહિ તેમ જ મર્યાદિત કાળ ઉપરાંત વસ્તુનો સમક કરી રાખે નહિ. તેમજ
 દુઃકાળ પડે તો કીક જેવા વિચાર કદાપિ મનમાં આવવા દે નહિ પ્રાણીમાત્રનું કિત ચિત્તને

૭ દ્વિપદ થયા પરિમાણ દ્વિપદ (જે પકવાણા)નું ઇચ્છિત પરિમાણ કરે ઘસ
 ઠસી નોકર આકર તથા પોપટ આદિ પક્ષીઓ તે દ્વિપદ પરિમદ મણાવ છે ધાવોએ
 ઘસ ઠસી નોકર આકર અધિક રાખવાં તે ઉચિત નથી કારણ કે તેમ કરવાથી પ્રયત્નની
 વાક થાય છે વળી જાતે કામ કરવાથી જેટલી જાતના થાય છે તેટલી જન્ય પાસેથી કામ
 લેતાં થઇ શકતી નથી. જામ ખતાં નોકર આકર રાખવાંજ પડે તો જ્યાંસુધી સ્વધર્મનો
 જ્નેમ મજે ત્યાં સુધી જન્યધર્મને રાખે નહિ. સ્વધર્મને સહનતા પ્રદેશે અને તે જ્નેમપૂર્વક
 તેમજ નિમકદલાલીથી કામ કરે છે વળી તેમ કરવાથી પાખડીના સસ્તવ પરિમ્મ દુષ
 સમકિતના અર્થચારથી પણ જમી શકાય છે કદાચિત્ જન્ય ધર્મને રાખવા પડે તો તેમને
 સ્વધર્મનુરાગી જનાવવાનો પ્રમાણ કરે. તેમના કામ પર પૂરી દેખરેખ રાખે કે જેથી કોઈ
 કામ જાવતનાથી ન થવા પામે અને ધર્મતાના સર્જતનું ફળ તેને પણ પ્રાપ્ત થઈ તે પણ
 જાણુ ધર્મતા જાની જામ તેવીજ રીતે ચામી રથ વગેરે વાહન પણ અધિક રાખવાં ન
 જોઇએ કેમકે તેથી પણ પ્રમાણી અને જાવતનાથી વાકિ થાય છે કદાચિત્ રાખવાં પડે તો
 જાવતના ઝોળી થાય તેવો વિવેક રાખે. ઘસઠિની તેમજ ઘસટ (નામે) બાબી મર્યાદા
 કરે મર્યાદાથી અધિક રાખવાના પચ્ચક્રમાણુ કરે પક્ષીઓનો તો પ્રથમ વતમાં જ નિરોધ
 કરી દીધા છે વળી એવું પણ પરિણામ કરે કે આલશા પુત્ર પુત્રી થવા નાદ કુ જામક
 જામક વત મારણુ કરી લઇલ.

૮ ચતુ પદ થયા પરિમાણ—મોપર્મા પશુઓનું ઇચ્છિત પરિમાણ કરે જેમકે માન,
 જોશ, મોમા, ઢાલો, ઉદ, ઝરિયા, જરારાં ફતર્યાં ઇત્યાદિ પશુઓના આવરવકતાથી અધિક

પ્રકરણ ૫ મું સાગારી ધર્મ-શ્રાવકાચાર

સંમેદ કરવો શ્રાવકોને ઉચિત નથી કેમકે તેવા માટે વનસ્પતિ, પાણી આદિનો અધિક આરભ કરવો પડે છે કદાચિત્ત પદ્મજો રાખવા પડે તો અતરાય ઝર્મબંધનથી તેમજ દ્વિંસાદૃત્યથી નેટતુ' બચાવ તેટલુ બચવા ઝાળજી કરે તેમજ અમુક પ્રમાણથી અધિક ચતુષ્પદ નહિ રાખુ તેવાં પચ્ચૂખાણુ કરે

૯ કુવિય યથા પરિમાણ—ધરવખરીની ઇચ્છિત મર્યાદા કરે વસ્ત્ર, પાત્ર ફરતીચર વગેરે સામગ્રી આવશ્યકતાથી અધિક ન રાખે પરિગ્રહ થોડો તેટલી ઉપાધિ પણ થોડી, કહ્યું છે કે " સંપત્તિ તેટલી વિપત્તિ, " ઠાપણા તરીકે વપરાશમાં થોડાં વાસણો આવતાં હોય છતાં સારસંભાળ તો ધરમાં નેટર્જાં વાસણો હોય તેટલાં બધાંની કરવી પડે છે વળી ધરવખરી અધિક પ્રમાણમાં હોય ને તેમા લીવડુગ વગેરે અનંતજાય જીવોની તેમજ ત્રસ જીવોની ઉપેત્તિ થવાનો સભવ છે તેમની સારસંભાળ કરતા તેવા જીવોની હિંસા થઈ જાય છે, એવુ જાણી યાવતો સભવ છે તેમની સારસંભાળ કરતા તેવા જીવોની હિંસા થઈ જાય છે, એવુ જાણી સુત્ર શ્રાવકે અધિક ઉપાધિ વધારની નહિ જરૂર પૂરતા રાખવાની મર્યાદા કરી તેનાથી અધિક રાખવાનાં પચ્ચૂખાણુ કરી યેવાં

આ પાંચમુ નત એક ડરથ, ત્રણ યોગથી ગ્રહણુ કરાય છે અર્થાત્ અમુક પરિમાણથી અધિક પરિગ્રહણુ મન, વચન, કાયાના યોગથી નહિ રાખુ' એવા નિયમ શ્રાવક કરે છે કારણુ કે પ્રસંગોપાત પુત્રાદિને વ્યાપારાદિ દ્વાગ ધનવૃદ્ધિ કરવાનું કહી દેવાય છે તેમજ તેને ધનપ્રાપ્તિ થવાનું જાણી ખુશાલી પણ ઉપજે છે

પાંચમાં ત્રાના ૫ અતિચાર.

૧ ખેતવત્યુ પમાણાઇક્રમે—ક્ષેત્ર અને ધર વગેરેનું પરિમાણુ અતિક્રમે-ઉદ્ભવે તો અતિચાર લાગે જેમકે મર્યાદા કરતી વખતે એક ખેતર રાખ્યુ હોય પછી તેને લગતું ખીચુ' ખેતર મળી જાય તો મર્યાદા ઝાળ ગી બીજુ' ખેતર પ્રથમનામાં બેળવી દષ્ટ એકનુ એક ખેતર રહ્યુ એમ મન મનાવે તેવીજ ગીતે વર સાથે (દીવાલ તોડીને) બીજુ ધર બેળવી દષ્ટ સખ્યાનુ પરિમાણુ કાયમ રાખી જગ્યા વધારે તો અતિચાર લાગે કેમકે પરિમાણુ કરતી વખતે લ યાષ્ટ પહોળાઇનુ કદાચ માન ન રાખ્યુ' હોય તો મન તો સાક્ષી પૂરે છે કે આ ધર કે ખેતર મીનના છે અને હવે હું' મારામાં બેળવી દષ્ટ' છુ. તેથી શ્રાવકે તેમ કરવુ તે ઉચિત નથી, કદાચિત્ત અધિક ધર આદિ આવી જાય તો તેને પરોપકારાર્થે' સમર્પણુ કરી દે.

૨ હિરણ્યુ સોવન્ન પમાણાઇક્રમે—ચાંદી સોનાનુ પરિમાણુ અતિક્રમે તો અતિચાર લાગે મર્યાદાથી અધિક ચાંદી સોનુ આવી જાય તો તેને પ્રથમની ઠાળમા લગડીમાં કે ઠાગીનામાં બેળવી દે અથવા સ્વયં' કમાઇને પુત્રાદિને આપી દે તો અતિચાર લાગે જે પરોપકારાર્થે' વાપરે તો પુણ્ય ઉપાજન કરે †

† કેટલાક કહે છે કે, 'પરિગ્રહ અનર્થનું મૂળ છે તેનાથી ધર્મ' કે પુણ્ય થતુ જ નથી' તેમને પૂછીએ કે, ઉકત નવ પ્રકારના પરિગ્રહમાં બગીચા, ધર પણ છે તે જે સાધુજીને ઉત્તરવા આપે તો શુ ફળ મળે ? ધાન્ય પણ પરિગ્રહ છે તે સાધુજીને આહાર પ્રતિષ્ઠાને તો શુ ફળ મળે ? દુષ્પદ-પુત્ર પુત્રી તે પણ પરિગ્રહ છે તેને દીક્ષા અપાવે તો શુ' ફળ મળે ? તેને એ જ ઉત્તર મળશે કે સાધુજીને દાન દેવાથી કે દીક્ષા અપાવવાથી એકાંત ધર્મ' થાય છે જે પ્રમાણુ આ ધર્મ' પરિગ્રહના વ્યાગથી થયો તે જ પ્રમાણુ જાણુતુ જોઇએ કે, જે સુકૃત્યમાં પરિગ્રહનો સહવ્યય કરશે તેને ધર્મ' તથા પુણ્ય થશે કેમકે અન્ન, પાણી, લયણુ, સયણુ, આદિ પરિગ્રહ જ છે અને તેનાથી પુણ્ય થાય છે એવુ ઠાણુગ સૂત્રમાં કહ્યું છે અને જે દુષ્કૃત્યમાં પરિગ્રહનો ઉપયોગ કરશે તેને પાપ પણ થશે

૩ ખનધાન પમાણાઈએ—રોઠા નાજુ અનેરાત અને ખનધનું ને પરિમાણ ક્યું હેલ તેનાથી અધિક રાખે અથવા પોતે ઉત્પન્ન કરી પુત્રદિને આપે તો અતિઆર લાજે, કેએ ક્ષમણો નિરોધ કરવા તથા પાપ ધટાવના મરિ ન પરિમાણ કરાલ છે. તેમ નહિ કરતાં સ્વં વ્યાપારદિ દ્વારા દબ્બ ઉત્પન્ન કરી તે પુત્રદિની માલીકીનું જતાલી પોતે સતેલી જનવા માટે પરદા કેવળગાનીથી તે જાલ છુપા રહેવા નથી. મર્ષાદથી અધિક ખન ધાનથી થઈ બ્બ તેને ખનધા કે પુસ્તતા કામમાં વાપરે તો દેખિત ન બને.

૪ કુપદ સજીવ પમાણાઈએ—દિવસ નોકરાઈ તથા આગપદ તે પણ તેનું ને પરિમાણ ક્યું છે તેનાથી અધિક રાખે તો અતિઆર લાજે. જાલ વજેરે પરમા રાખેલાં પશુઓનું જન્મ્યાં મરિ પન્ચક્રમાણુ કરતી વખતે આગાર રાખવાનો ઉપયોગ રાખે તો ઠીક છે, નહિ તો તેમને સુખરવાની ક્ષોભાદે તો ન અતિઆર જન્મી શકે. કલ્પિત વૃક્ષા લખ્યાં પર્યને તથા મૃતુના મુખમાંથી જન્માવેલાં પશુ પક્ષીને અન્ન સ્થાને માકસવાને યોગ્ય તે ન જાલ ત્યાં સુધી અનુકંપાસુદિથી રક્ષણ કરવા સાર રાખે તો દેલ નહિ. લોભ નિશિરો ન રાખવાં જોઈએ.

૫ કુવિષ પમાણાઈએ—મરવખરીનાં વાહણ, કુસણુ કરનીચર વજેરે અધિક થઈ જાં હેલ તેને પુત્રદિના નામનાં કરી લઈ રાખે તો અતિઆર લાજે. એક સેલ કરખી પણ મર્ષાદથી અધિક રાખવાથી દેલ પાત્ર થવાલ છે.

તુભ્યાં એ કુપનું જગ છે દબ્બોપાજન કરવાને માટે રાહ, તમો જામ, તરણ, સુખાળી જાદિ અનેક કષ્ટો સહોવા પડે છે ખનની શકિ કર્યાં કુદ જન્મ, રાજ્યના અનેક અબાઓ ઉપસ્થિત જાલ છે કુપણ મનુષ્ય તો ખર્તા ખર્તાં પણ કુખીત જાલ છે. અન્નિ, પશુની ચોર ક્ષત્રવિના પ્રયોગે કલ્પિત ખનનો નાશ થઈ બ્બ તો પણ ખનનો મરિલિક કુખ વેડે છે. આમ જાણી માલક સ્વલા તુભ્યાંનો પરાજ્ય કરી ન શકે તો પણ આત્મે આસ્તે સમ્મલ ધટાવવાનો પ્રયત્ન કરે. પરિમકની મર્ષાદ માલકે અવસ્થ કરવી જોઈએ. વળી વિચારસુ કે જને તેટલી દબ્બી હદિ જાલ તો પણ મને શા કામની છે? હાનર ધામ પર જાકિલે હેલ તો પણ જવારીમાં તો એક ન થોડો કામ જાણવાનો છે. જને તેટલાં મકાન હશે તો પણ કું વો એકજ મકાનમાં રહીશ. આપ છે તો વિના કારણ પરિમક વધારી નકામી ઉપદ્રવ અને આરભ કામરજના પાપ શા માટે વધારવાં? આ પ્રમણે વિચાર કરી સતોષ પારણ કરી મર્ષાદિત યતું અને ૭ ધર્મ તથા પુસ્તના પ્રતાપથી દબ્બ પ્રાપ્ત થયું છે તે ન માર્ગે પ્રાપ્ત દબ્બને સદબ્બ કરવેલ. ગાનદિક ખોનિતિ, ભ્યા, ધન ક્ષત્રવિ સુસ્ત્રમાં નેટસુ દબ્બ જપરાઈ તેટલું ન દબ્બ તમણ છે જાણી રહેશે તેમ મરિલિક તો તમારી દેખતીમાં અચર દેખતી જાદ જીવ જનશે અને તે ખનને ઉપાજન કરવામાં ને ને પાપ થયું હશે તેની ચાંકડી તો તમારી સાથે ન આરશે. તે પાપ પુસ્તનાં દબ્બ જોગવતી વખતે તમારા દ પથી મેહકમળક ઉગાવવાય સ્વજન મિત્રો કોઈ સહાયતા કરવા કે સુખકુ ખર્ચ જાલ લેવા આવનાર નથી. આટલું તો જવ' કોઈ સમજ શકે છે ખર્તા બધ' મેહકમાં દુષ્ટાઈને કુક જાદિના કારણે કષ્ટો વેડી દબ્બો-પાજન કરી કુખને વેલાસું એ સુવ માલકો માટે ઉચિત નથી. માટે સતોષ પારણ કરવેલ. વળી પમમાં દબ્બો અમુક દિરશે જમાવવાના કામરવગાની લક્ષી અચળ રહે છે ખોખાઈતની પણ શકિ જાલ છે. જનકમાજમાં પણ જાલ મદરવ મયે છે હાલ જાદુપ શકે

છે. આ પ્રમાણે સુખપૂર્વક જીવન વ્યતીત કરી આગળ ઉપર સ્વર્ગનાં અને અનુક્રમે મોક્ષનાં સુખ પ્રાપ્ત કરી શકે છે

ત્રણ ગુણુત્રત.

જેવી રીતે ક્રોધાર્માં રાખેલું ધાન્ય વિનાશ પામતું નથી તે જ પ્રમાણે નિમ્નોક્ત ત્રણ ગુણુત્રત ધારણ કરવાથી ઉક્ત પાંચે અણુત્રતનું સંરક્ષણ થઈ શકે છે. તથા સર્વ દિશાની અને સર્વ પદાર્થોની નિરંતર અનનની ક્રિયા આવતી રહે છે તેનો સંક્રોચ યવાથી આત્મગુણોની વિશુદ્ધતા અને વૃદ્ધિ હોવાથી ત્રણ ગુણુત્રત કહેવાય છે, છઠું ત્રત ક્ષેત્રથી ૭મું ત્રત દ્રવ્યોથી, ૮મું ત્રત ભાવથી મર્યાદા કરીને આશ્રયનો સંક્રોચ કરે છે અને સવરગુણનો વધારો કરે છે

છઠું દિશાપરિમાણુ ત્રત

મુખ્ય દિશા ત્રણ છે. ૧ ઉર્ધ્વ (ઉચ્ચ) દિશા ૨ અધો (નીચી) દિશા અને ૩ તિરછી દિશા. તેના ૧ પૂર્વ, ૨ દક્ષિણ, ૩ પશ્ચીમ, ૪ ઉત્તર, ૫ ઉર્ધ્વ અને ૬ અધો એમ છ પ્રકાર પશુ કહી શકાય ૧ પૂર્વ, ૨ અગ્નિ, ૩ દક્ષિણ, ૪ નેત્રત્ય, ૫ પશ્ચિમ, ૬ વાયવ્ય, ૭ ઉત્તર, ૮ ઇશાન, ૯ ઉર્ધ્વ અને ૧૦ અધો એ રીતે ૧૦ પ્રકાર પશુ થઈ શકે અને વિસ્તાર ૧૮ પ્રકારની દિશાઓ કહી છે—૪ દિશા, ૪ વિદિશા (ખૂણા) એ ૮ તથા ૮ આંતરા એ ૧૬ પ્રકારની દિશાઓ કહી છે—૪ દિશા, ૪ વિદિશા (ખૂણા) એ ૮ તથા ૮ આંતરા એ ૧૬ તથા ઉર્ધ્વ અને અધો મળી ૧૮ પ્રકારની ૮ દિશા છે, પરંતુ અહિં મુખ્યતાએ પ્રથમ કહી તે ૩ દિશા જ ગ્રહણ કરી છે તેમાં ગમનાગમન કરવાની મર્યાદા ન હોવાથી જેવી રીતે આરી પારણ્યા ખુદ્તરાં રાખવાથી ધરમાં કચરો ભરાય છે તેવી રીતે દિશા પારમાણુ ન કરનારને સમસ્ત જગતમાં યત્તાં પાપકર્મોનો હિસ્સો (રાત્રી) આવે છે અને મર્યાદા કરનારને તો જેટલું ક્ષેત્ર ખુદ્તરું રાખ્યું છે તેટલાનોજ પાપનો હિસ્સો આવે છે, આક્રી આખા લોકનો આસ્ત્રવ બધ દાય છે એટલા માટે શ્રાવક ૧ ઉર્ધ્વ દિશાનું યથાપારમાણુ—ઉર્ચી દિશામાં ગમન કરવાનું પરિમાણુ કરે જેમકે પહાડપર, વૃક્ષપર, મહેલપર, મીનારા પર, તથા દેવનાનાં કે વિદ્યાધરનાં વિમાનમાં ખેસીને અથવા હવાઈ જહાજ (અલુન)માં ખેસીને આકાશમાં મગન કરવું પરે તેના કોશનું પરિમાણુ કરે ૨ ‘અધો દિશાનું યથા પારમાણુ’ અર્થાત નીચી દિશામાં ગમન કરવાનું પરિમાણુ કરે જેમકે તલધર બોયરો, સુતણાંદિની ખાણ, ગુફા, કૂવા, વાવડી વગેરેનું પરિમાણુ કરે ૩ “ત્રીછી દિશાનું યથા પરિમાણુ” અર્થાત ત્રીછી દિશામાં ગમન કરવાનું પરિમાણુ કરે, જેમકે પૂર્વમાં, દક્ષિણમાં, પશ્ચિમમાં, ઉત્તરમાં આટલા કોશથી આંધક માટે જવું નહિ એમ પરચ્યક્રખાણુ કરે આ પરચ્યક્રખાણુ ખે કરણ ત્રણુ યોગથી યાય છે. તેનો હેતુ મર્યાદિત ક્ષેત્રની બહાર જઈને ૧૮ પાપ અને ૫ આસ્ત્રવથી નિવર્તવાનો છે પરંતુ કોઈ જીવને બચાવવા માટે સાધુનાં દર્શનાર્થે, કોઈ મહા ઉપકારનાં કામને માટે તેમજ દીક્ષા ધારણ કર્યા પછી મર્યાદિત ક્ષેત્રની બહાર જાય તો ત્રત ભગ થતો નથી.

* ૧૮ ભાવ દિશા—૧ પૃથ્વી, ૨ પાણી, ૩ અગ્નિ, ૪ વાયુ (એ ૪ સત્ય) ૫ અગ્રમીજ, ૬ મૂલમીજ, ૭ સ્કન્ધમીજ, ૮ પર્વ બીજ, એ ચાર ભેદ વનસ્પતિના, ૯ એષ દ્રિય, ૧૦ તેષદ્રિય, ૧૧ ચઉરિદ્રિય, ૧૨ પચેન્દ્રિય, (એ ૪ તિયર્ચ) ૧૩ સમૂચ્છમ, ૧૪ કર્મભૂમિ, ૧૫ અકર્મભૂમિ, ૧૬ આંતરદીપ (એ ૪ ભેદ મતુખ્યાના) ૧૭ નરક અને ૧૮ દેવતા. એમાં સકર્મી જીવો ગમનાગમન કરે છે

છઠ્ઠા પ્રાના પ અભિચાર

૧-૩ જીવ' અર્થે તિમ'દૃષ્ટિ પરિમાણતિકમ-જી'તી નીચી અને ત્રીજી દિશામાં જમન કરવાનું જે પરિમાણ ક્યુ' છે તેનું સમબલ્કપૂલક ઉદ્દેશ્યન કરે તે બનાવ્યાર બાંધે અને કરેલા પરિમાણને બૂલીને નિશ્ચાના વચમાં બેજનન થઇને મહાવાણુ હવામાં હવર્ષ બહાબદારા ઉડી જાય તે રેલમાં મોટરમાં નિદા આવી જવાથી બહાબ જે સીમરમાં તેણા અર્થિ થઇ જવાથી અને દેવના તથા વિદ્યાધર હરણુ કરી થઇ જવાથી 'કથમિત' મર્નાઇ ઉપરાંત અસ્થો જાય અને ત્યાં જઇને પાંચ આશ્રવમાંથી કોઇ આશ્રવનું સેવન કરે તે અભિચાર બાંધે અને એવી રીતે મર્નાઇ બહાર જવાનું ત્યાં જ્ઞાન થયું ત્યાંથી જ પાજો કરે અને મર્નાઇ સ્વેતની અદર આવે ત્યાં સુધી આશ્રવનું સેવન કરે નહીં તે અભિચાર બાંધે નહીં. તેવીજ રીતે વાયુમાં ઉડીને કોઈ વસ્તુ મર્નાઇ સ્વેતની બહાર આવી જઇ હોય, કૃષ્ણિયા પદી જઇ હોય અને તેને લેવા મટે પોતે જાય અથવા જીભ પાસે મચાવે તે અભિચાર બાંધે, પરંતુ કોઈને ક્ષા વિના જ જીભ કોઇ લાગી આવે તેને મદલુ કરી લે તે હોય બાંધે નહીં.

૪ સ્વેતદ્વિ-સ્વેતમાં શુદ્ધિ કરે તે અભિચાર ધરે, જેમકે ચારે દિશાએ ૫-૫ ગાઉ સ્વેત રાખ્યું હોય અને કદચિત્ત પૂર્વમાં ૧ ગાઉ જવાનો પ્રસથ પડે ત્યારે વિચાર કરે કે પશ્ચિમમાં જવાનું મારે કંઈ કામ પશ્યું નથી મારે પશ્ચિમના ૫ ગાઉ છે તે પૂર્વમાં મેગવી દલિ આમ વિચારી પૂર્વમાં ૫ ગાઉથી આધક જાય તે અભિચાર બાંધે આમ આવકે ન કરવું જોઈએ.

૫ સપ્તજતરધાએ-સરેકે પડ્યા જ્યાં આજળ વધ્યો હોય ચિત્ત કામ અર્થિ કરણે વિસ્મરણ થઇ જાય કે મે પૂર્વમાં ૫ ગાઉ રાખ્યા છે કે ૭૫ ગાઉ ૧ જ્યાં સુધી સ્મરણ ન થાય ત્યાં સુધી ૫ ગાઉથી આધક જાય તે અભિચાર બાંધે.

કુંડા પ્રતિષ્ઠા કરવાથી ૩૪૩ મનરજ્જુના વિસ્તારવાળા સપૂર્ણ લોકનું જે પાપ આવડું હતું તે રોકાઈને જેટલા ગાઉની મર્નાઇ કરી હોય તેટલા જ સ્વેતનું પાપ આવે છે તૃષ્ણાને નિરોધ થઇ જાય છે અને મનને શાન્તિ પ્રાપ્ત થાય છે મતધારી માત્રક સ્વર્ગ કામે કરી મોક્ષનાં સુખ પ્રાપ્ત કરી લે છે

સાતમું ઉપસો ૧ પરિક્ષો ૧ પરિમાણ પ્રત.

આદાર-જન પાણી, પશ્વના, સાક અપર. ત બોલાઈ જે વસ્તુ એક જ વાર જોતવવામાં આવે તે ઉપસોય અને રચાન વચ બૂચાણ, જો, ઠપનાસન વાસણુ અર્થિ ૭ વસ્તુ વાર વાર જોતવવામાં આવે તે પરિક્ષોય એ જ ને પ્રકારની વસ્તુના મુખ્યારે ૨૧ પ્રકાર કયા છે તેની મર્નાઇ ધાતક કરે છે

૧ ઉચ્ચશિષ્યવિદ્ય શરીર આ કરવાના કે શાખ નિમિત્તે શાખવાના ક્રમમાં કુવાબની મર્નાઇ. ૨ કલ્પ વિદ્ય ઘાતજની મર્નાઇ, ૩ ક્ષત્રવિદ્ય-કેરી જાણુ નાજીએર, નારથી અર્થિ ક્ષત્ર જાવાનાં તેમ ૪ માધમાં તાંજ્જના આજિયાં વચરેની મર્નાઇ ૫ અબ્જવજ્જવિદ્ય-અપર, તેજ કુમેક અર્થિ શરીરે મોગવાલા તેવેલી મર્નાઇ, ૬ ઉચ્ચકુવિદ્ય શરીરને સ્વચ્છ સતેજ કરવા મારે પીઠી વચરે નોગવાની મર્નાઇ ૬ યજ્જવજ્જવિદ્ય-સ્નાન પાણીની

મર્યાદા, ૭ વલ્યવિહં-વસ્ત્રની x જાત અને સંખ્યાનું માન, ૮ વિલેવણુવિહં-વિલેપન જેવાં કે સુખડ, કેશર, અગર, અત્તર, તેલ, સેન્ટ વગેરેની જાત અને માપ, ૯ પુષ્કવિહં-કુલની જાત અને સંખ્યા, ૧૦ આભિરણુવિહં-ધરણીની જાત અને સંખ્યા ૧૧ ધુપવિહં-ધુપની જાત અને વજન, ૧૨ પેન્જર્વહ-દૂધ, રાખડી શરબત, ચા, ફાણી, ઉકાળા આદિ પીવાની વસ્તુની મર્યાદા, ૧૩ ભદ્રૂખણુવિહં-પકવાનન કે મીઠાઈની જાત, ૧૪ ઝોદણુવિહં-ઝોખા, ખીચડી, ચૂલી આદિની જાત, ૧૫ સૂપવિહં-ચણા મગ, મઠ અડદ આદિની ઢાળ તથા ૨૪ પ્રકારનાં ધાન્ય, ૧૬ વિગયવિહં-દૂધ, દહીં, ઘી, તેલ, ગોળ, સાકર, ૧૭ સાગવિહં-મેથી, તાંદલજે પ્રમુખ ભાજી, તથા તુરીયાં, કાકડી, ગલકા, બીડો, વાલોળ, આદિશાકની જાત, ૧૮ માહુરવિહં-બદામ પરતા, ચારોળી, ખારેક, દ્રાક્ષ, અંચુર, અખોડ આદિ મેવા તથા આંબળાં આદિના મુરખ્યા, ગુલકદ આદિ. ૧૯ જમણુવિહં-ભોજનમાં જેટલા પદાર્થ ભોગવવામાં આવે તે ૨૦ પાણીવિહં-નદી, તળાવ, ડૂવા, નળ. નહેર. કુંડ અથવા વરસાદનું પાણી, તેવી જ રીતે ખાઈ, મીઠું, મોણું આદિ પાણીની જાત, ૨૧ મુખવાસવિહં-પાન, સોપારી, લવિંગ, ઝેલચી, જયફળ, ચૂણું, ખટાઈ, પાપડ, આદિ મુખવાસની જાત ૨૨ વાહનવિહં-હાથી ઘોડા, ઉંટ, બળદ, પ્રમુખ ચરતા, ગાડી, બગી મોટર, સાયકલ, મ્યાના, પાલખી પ્રમુખ દરતા, વહાણ મહવા, હોડી, સ્ટીમર, આદિ તરતાં, વિમાન, ગભારા આદિ ઉડતાં ધર્યાદિ જેટલાં સવારીના ઉપયોગમાં આવે તે વાહન ૨૩ વાહનવિહં-પગરખાં, ચપલ, ચાખડી, મોજાં વગેરેની જાત ૨૪ સયણુવિહં-ખાટલા, પલંગ, પાટ, કોચ, ટેબલ, ખુરશી, બિયાનાં વગેરેની જાત ૨૫ સચિત્તાવહ-કાચા ઢાણા, કાચી લીલોતરી, કાચું પાણી, મીઠું ઇત્યાદિ સચેત વસ્તુ, અને ૨૬ દ્રવ્યવિહં-જેટલા સ્વાદ પલટે તેટલાં દ્રવ્ય, જેમકે ઘઉં એક વસ્તુ છે પણ તેની રોટલી પુરી, થુલી, આદિ ધણી ચીજો અને તે જુદાં જુદાં દ્રવ્ય થયા વળી તરેલી પુરી અને તવામા કરેલી પુરી અમ બે દ્રવ્ય થઈ ગયાં એમ દરેકમાં દ્રવ્યના ભેદ જાણવા.

ઉપર કહેલી ૨૬ વસ્તુમા કેટલીક તો ઉપભોગની છે અને કેટલીક પરિભોગની છે તેમા સર્વ વસ્તુઓનો સમાવેશ થઈ જાય છે શ્રાવકોનું કર્તવ્ય છે કે જે અધિક પાપકારી વસ્તુ હોય તેને ત્યાગ કરે અને જે વસ્તુ ભોગવ્યા વિના ચાલી શકતું નથી તેની ગણતરી તથા વજનનું પરિમાણ કરે અને બાકીના પરચક્રખાણુ કરે પરિમાણ કરેલી વસ્તુમાંથી પણ અવસરોચિત કમી કરતો રહે, પરતુ લુબ્ધતા કદાપિ ધારણુ કરે નહિ.

x એક ગજ રેશમ બનાવવામા હજારો કીડાની ઘાત થાય છે રેશમના કીડાએ પોતાના મુખમાંથી લાળ કાઢી પોતાના જ શરીર પર લપેટેલી હોય છે તે જો અદરનો કીડો એની મેળે જ યોગ્ય સમયે બહાર નીકળે તો બધા તંત્ર કાપીને નીકળે એટલે તેને ઉના ખદખદતા પાણીમાં નાંખી કીડાઓને મારી નાંખે છે અને પછી રેશમ ઉકેલી લે છે, રેશમી વસ્ત્ર પહેરનાર આ પાપનો ભાગીદાર થાય છે માટે શ્રાવકે રેશમી વસ્ત્ર પહેરવાં નહિ

* પુલ અધિક ક્રોમળ હોવાથી તેમા અનત જીવો હોય છે, તેમજ તેમા ત્રસ જીવોનું પણ નિવાસસ્થાન હોય છે તેનું છેલ્લું ભેદન કરવાથી ત્રસ જીવોની હિંસા થઈ જાય છે. કેટલાક અર્થ જીવો દેવ દેવીને કૂલ ચડાવવામા ધર્મ માને છે. શ્રાવકે આમ કરવું ઉચિત નથી.

૨૨ અભાક્ષ્ય x

૧-૫ વા પીપલો, પીપર, ઉનરો અને ડોડ એ પૃથ્વીનાં ફલોમાં ગ્રીણા બહુજો
 પણ તેમ છે અને તેમાં તસ ઇવળી ઉત્પત્તિ, પણ આધક થાવ છે ઉચ્ચરનાં ફળને ફોલપથી
 પ્રત્યક્ષ ઉચ્ચા છવો તેમાંથી નીકળવા દેખાવ છે ૧ મરિચા-મહુલા, ખનૂર તથા કાકાઈને
 સેક્રવે છે તેમાં બેસુમાર કીમ ઉત્પન્ન થાવ છે તેને આઈ કાકતી વખતે કીમવો પણ
 આઈ નીકલે છે તેને મરિચા અથવા ઘા કહે છે તેનું સેવન કરનાર પાત્રમ જની જા છે,
 તેમ તેમ જો છે મળ મૂલ આદિ તદ્દીનાં સ્થાનમાં પડી જાવ છે મગ્ગ, અન્નિ, કમ્બી,
 પુત્રી, આઈની સાથે કુકમ' પણ કરી લે છે ધન મામ જરબાઈ કરી દે છે. કયામ જની
 જા છે નસાનાબ કદવાકદ્ધનો કશો વિચાર કરવો નથી. તેના પરમાં નિરતર લાઈ
 અગ્ગા માયુ રહે છે તે માતા, પિતા, સ્ત્રી પુત્રાઈને મારે પાડે છે કથમ વધુ પડવો ઘર
 પોએ છે તે અકાલે મૃત્યુ પામી નરકમાં જાવ છે આનું મહાત્મ જનમનું કારણ જણી
 ઇસ્લામ ધર્મનાં કુરાને કરીકમાં પણ નિશ્ચ માત્રને દરામ જવા થા છે માટે તેનું સેવન
 કરવું તે કિદુ-મુશવમાન સવે'ને મારે અનુચિત છે ૭ માંસ-મચ્છ ૬૫૭ વજેરે જળવાર
 પ્રાણી માથ, ભેષ, બકરાં આઈ મામમાં રહેવારાં પ્રાણી, દરણ સસ્તમાં સ્વર આઈ
 જનકમાં રહેવારાં પ્રાણી અકલાં કુકમાં કિજૂતર આઈ ઉચ્ચાં પ્રાણી ઇત્યાદી છવેલી કલા
 થવાથી જ માંસ તેવાર થઈ સો છે માત્ર પેટને ખાડો પૂરવા માટે જ ઉપયોગી અને
 ઉપકારી પ્રાણીઓ કમ તેવા પૌષ્ટિક પદાર્થો ઉન જેવાં વસ્ત્રાઈ દેવારાં અને ખાસ, તરણાં
 આઈ નિર્ધાન વસ્ત્રુયા પેલાની આલ્લવિકા અમાવનારાં જિયારાં નિરપરાધી છવેલી કામ
 કરવી તે ધવુ જ કૃતબ્જતનું કમ છે પ્રાચીન કાળમાં એવી નતિ પ્રચલિત હતી કે જો કો
 સત્રુ પણ મુખમાં તરણુ લઈ લે તે તેને પણ અભવદાન મળતુ તેા પછી નિત્ય વધુ
 કામજુ કરનારાં પશુઓ પર ધાતરીધવુ તેા મુદ્દમ ન કરતુ જોઈએ. ડોષપણુ પશુની પલા કરી
 પણ ન કરવી જોઈએ તેમ જ માંસ પણ ખાનું ન જોઈએ. ઇસ્લામ ધર્મનાં પાલક પેલાને
 પવો નાપાક કમ? છે અને તેનાં માપ કપાને ન બાજે તેલલા માટે જ વળુ કરે છે, માનીના
 ડોષી મુક જન સમુ કરે છે તેા પછી પેલાનથી ઉત્પન્ન થવેલી વસ્તુ માંસ તેા રપક કરવા સેમ
 પણ નથી. કુરાને કરીનાં સુરાબન પારામાં એસને દરામ જવા થા છે સુરુદ્ધ દગની કામી
 આપતમાં પુદ આવાદવાવમે કરમા થા છે કે એસ અને લેલી અને પદોગી કાસે નકિ,
 પરતુ એક પરદેકચારી પાપનો મ જ પરદેકીસે જાલજવના ૨ મા પ્રકરણમાં કહ્યું છે કે,
 "Thou shalt not kill" અર્થાત્ કિસા કરવી નકિ. આ પ્રમચ્છે કિસા કરવાની મથ

નમરનેકનાં પાન કોર પાણીમાં ભી જળપેશ રહેવાં લેવાથી તેમાં તેવા જ રજન
 તક છવે તથા લીલકુત્તી ઉત્પત્તિ થાવ છે, તેથી તે ખાવા યોગ્ય નથી.

x ખા ૨૨ અભાક્ષ્યનાં નામ પ્રથમાંથી લીધાં છે તે જાપાને એક કરમાં કમજાઈ
 ન જોઈએ ડેલકાં જકુ પાપનાં સ્થાન છે, ડેલકાં ચેમાં પાપનાં સ્થાન છે. ડેલકાં રપક
 કરવા યોગ્ય પણ નથી અને ડેલકાંને મોરપમાં મલણ પણ કરે છે વિવેકી જાતોએ જોઈ
 લેડ ના થાવ તમ ક્ષુ કાર છે

પ્રકર ૫ મું સાગારી ધર્મ-આવહાર

બધા ધર્મના-માનનીય શાસ્ત્રોમાં છે અને હિસા વિના માંસ યતું નથી. તેથી માંસ ખાવાની કુદરતી જ મના થઇ ગઇ વળી પણ માંસ રક્ત અશુચિથી ભરેલું અને દુગુર્ધીયુક્ત હોય છે અને ક્ષય, ગડબાળ, રક્તપિત્ત વાત, પિત્ત, સંધીવા તાવ, અતિસાર આદિ અનેક રોગોના કિર્પાદક માંસનો ખોરાક છે તેવી જ રીતે જાતિ અને ધર્મથી ભ્રષ્ટ કરનાર તથા ભવિષ્યમાં નર અતિમાં ડું લઇ જનાર અને મહાન દુઃખદાતા માંસનો ખોરાક છે. તેથી અબક્ષ્ય છે. ૮ મધ પણ નર અતિમાં ડું લઇ જનાર અને મહાન દુઃખદાતા માંસનો ખોરાક છે. તેથી અબક્ષ્ય છે. ૮ મધ પણ

§ તુહં પિવાઈ મસાઈ । खडाइं सोल्लगाणि य ॥

સ્વાવિઓ મિસ મંસાઈ । અગ્નિ વળ્લાઈખેગસો ॥ ઉત્ત ૦ અ ૧૨ ગાથા. ૬૯

અર્થ.—નારકીને પરમાધારી કહે છે કે, તને માંસ બહુ પ્રિય હતું તે માંસના ટૂકડાને તળીને ખાવો હતો, તો હવે તારા જ શરીરનું ગરમગરમ માંસ તને ખવરાવીએ છીએ. તે તારે ખાવું બેઠાં છે. આમ કહી તેના શરીરનું માંસ ચીમટાવડે તોડી તોડી તેને અગ્નિમાં ગરમ કરી ખવરાવે છે. આમ માસાહારીની નરકમાં ભયંકર દુર્દશા થાય છે

हिसामूल ममेध्य मास्यदमलं ध्यानस्य रौद्रस्य यद् ।

व्रीभत्सं रुधिराविल कृमिगृहं दुर्गन्धिपूयादિકं ॥

शुक्ला सूक्ष्मभव नितान्तं मलिनं सद्भिः सदा निन्दितं ।

को भूक्ते नरकाय रक्षस समो मांस तदात्मद्रुहं ॥

અર્થ.—માંસ તે હિસાના મૂળ કારણભૂત છે, અપવિત્ર છે, રૌદ્રધ્યાનનું કારણ છે દેખાવમાં મલિન છે. લોહીથી ભરેલું, દુર્ગંધીવાળું વીર્ય તથા લોહીથી ઉત્પન્ન થયેલું એટલા માટે અત્યંત મલિન છે સર્વ સત્યપુરુષોએ તેની નિંદા કરી છે આવા માંસનું ભક્ષણ તો તે જ કરે છે કે જે આત્માદ્રોહી અને રાક્ષસ સમાન હોય છે પરંતુ સારા માણસો કદાપિ માંસભક્ષણની ધ્વજા પણ કરતાં નથી

योऽति यस्य च तन्मांस, मुभयो पश्यतांतरं ।

एकस्य क्षणिको तृप्ति, रन्य प्राणैर्वियुज्यते ॥

અર્થ:—જે માંસ ખાય છે, અને જેનું માંસ ખવાય છે તે બંનેના સુખદુઃખમાં ફેરફાર બધો તફાવત છે ? તેનો જરા વિચાર કરો ! માંસ ખાનારને ક્ષણિક તૃપ્તિ થાય છે અને તે બિચારા પ્રાણીના અમૂલ્ય પ્રાણોના સમૂળ નાશ થઇ જાય છે

ફેટલાક કહે છે અમે હાથથી હિંસા કરતા નથી, પરંતુ તૈવાર માંસ ખરીદ કરી ખાઈએ છીએ તેમાં અમને શો દોષ ? પણ તે એમનું કથન અસાનતાનું છે. કારણ કે, મનુસ્મૃતિના પાંચમા અધ્યાયના ત્રીજા ભાગમાં મનુ મહારાજે આઠ જથ્થાને ધાતક કહ્યા છે.

अनुमन्ता विशसिता निहन्ता क्रयविक्रया ।

संस्कृता चोपहर्ता च, खादकश्चेति घातकाः ॥

અર્થ:—૧ પ્રાણી વધની આરા દેનાર, શરીરને ધા કરનાર, ૩ મારનાર, ૪ વેચાતું લેનાર, ૫ વેચનાર, ૬ પકાવનાર, ૭ પારસનાર અને ૮ ખાનાર એ આઠેય ધાતક હિંસક છે.

માંસ ભક્ષયિતાઽમુત્ર, યસ્સ માંસ મિદ્વાબ્રયહં
પતન્માંસસ્ય માં સ્તવ, નિરુક્તં મનુરવ્રવિતઃ ॥

અસ્ત્ય છે પ્રથમાખીએ અનેક વનરપતિનો રસ એક રવાને એકો કરી તે ઉપર ભેટી રહે છે. વાપરી નીલ વચેરે દસકી નવત્રાં મનુષ્યો અગ્નિપ્રયોગથી માખીએને છાંટી, ભગાટી તેના મઠા મુસીમતે તેવાર કરેલા પ્રથમપૂજાને કપથામાં બાંધી નીચેલી લે છે તેમાં માખીએના ઇર્ષ્યાના પશુ રસ ભલેલો હોય છે આથી પુણ્યાર્પણ અને પાપથી પેદા થતા પદ્મ' ખાવ્ય ચેત્ત નથી. ૬ માખણ—જાલથી અઘન થવા બાદ ચૈદ્રા ન્ કળમાં માખણમાં કૃષિ અર્ધિ ઇવેન્દી ઉત્પત્તિ થઇ જાય છે તથા લીલ પુત્ર પશુ આવી જાય છે તેમજ કાપ્તિવિહારને વધારનાર હોવાથી માખણ પશુ અસ્ત્ય છે ૧ હિમ-નરક તે કાવ્ય પાક્ષીને જન્મવેલ હોવાથી અસખ્ય ઇવેન્દો પિંડ હોવાથી અસ્ત્ય છે. ૧૨ વિષ-ઝેરી પદ્મથી ન્વેષ કે અરીણ, વજનાજ, સોમક, ભાત, ચાંને, તમાકુ ક્ષમાર્ધિ નિશા ઉત્પન્ન કરનાર વસ્તુ પશુ અસ્ત્ય છે આવી વસ્તુઓ ડેટલાક શૈખ નિમિત્તે ખાવ છે અને ડેટલાક રોગાગ્નિ કારણે ખાવ છે એકવાર ખાતું થઈ ક્યાં પછી તે ઊંઘતું પશુજ મુસીક થઇ જાય છે. ક્રાંવા પદ્મથી ક્ષણિક ઘુરસો આપે છે, પશુ પરિણામે ઠરીરની ક્ષણીજ ખરાબી કરી નામે છે ૩થી વસ્તુને સેવનાર મનુષ્ય જલહીન, તેજહીન, શ્વહીન, જની જાય છે તેનો સ્વભાવ ઝોરીયો થઇ જાય છે. સપન પર ૩૩ કરવાની વસ્તુ ન મળે તો ૧૪૪ રાજ, તરફથી તરફથી અઠાળ મૂલ્ય પામે છે, વળી અરીણ આર્ધિ ઝેરી પદ્મથી જ્નાવવામાં અનેક ત્રસ ઇવેન્દી પાત થાય છે એટલા મઠે ડેટપણ પ્રકારના ૩થી પદ્મથી સેવન કરવા ચેત્ત નથી. ૧૨ કરા-આકાશમાંથી પડતા કરા પશુ અસખ્ય અપકાવ ઇવેન્દો પિંડ અને રોગેતપદ્મક હોવાથી ખાવા ચેત્ત નથી. ૧૩ માટી-ચેા ચોળીમળ ખટી મનસીલ પાંચે રમ્તી પાટી ખાવાથી પથરી, પંકુરોગ, ઉરરકિ મદ્યન્નિ, બાંધોસ અર્ધિ અનેક રોગ ઉત્પન્ન થાય છે તથા અસખ્ય ઇવેન્દો પિંડ હોવાથી તે વસ્તુ ખાવા ચેત્ત નથી. ૧૪ રાત્રીએ જ્ન-સ્કાસિત પછી અને સ્કાસિત પહેલાં ડેઈ પશુ વસ્તુનું ખાનપાન કરતું તે તદન અનુચિત છે. ડેટલાક રાત્રે કેવળ જ્નન લેતા નથી પણ પકવાત્તર્ધિ ખાઈ લે છે તે પશુ અનુચિત, છે કારણ કે રાત્રીએજ્નને આપણુ જોજ્ન કર્યું છે. તેમ કરવાથી અનેક ત્રસ ઇવેન્દુ અસ્ત્ય અને રોગોપત્તિ થાય છે કરોળાથ, કરોળી અને સપની તરક અર્ધિ રાત્રીએજ્નમાં ખાઈને પછા મૂલ્ય પામ્યાના ઘખલા મોનુદ છે ૧૫ પપોટ ૩૬-ઘમ, નમકથ જાછર ક્ષમાર્ધિ કૃષા કે ૭માં પછા જીવ હોય છે અને નેટલાં જીવ તેટલા ઇવ

અથ—મનુષ્ય કહે છે કે નિરકત્તથી માંસનો અથ જા પ્રમાણે ખાય છે. મનમાના નસખમાન અર્થાત્ ૭ પ્રમાણે વ માથે અથજ કરે છે તે જ પ્રમાણે ભવતરે ૭ તારે અથજ કરીલ. આલે માંસનો અથ થાય છે

મમાસુ ય પદ્માસુ વિપ્પવમાખાસુ ય મ સપત્તીસુ ।
 આર્વતિય મુપવામા, મખિમો જુખિગા ય જીવાર્થ ॥

અથ—જૈન વિગતર આખ્યત્રાં ઘાજમાં કપુ છે કે કાવ્ય માંસમાં, પાશ માંસમાં, ૧૫ ત્ર માંસમાં મન માંસની પ્રવેક અવરથામાં જ્નત નિચેતીયા ઇવેન્દી તેમાં ઉત્પત્તિ થતી જ રહે છે

નિહાંડ છે પણ અરની એટલી, બીજ સચેત છે તથા વ્યાધી તરતનો લીધેલો ક્રોધ, તરતની વાણેથી ચટ્કી, તરતનું ધાવણ પાણી વગેરે સચિત ક્રિતિમક આધાર મહેતવ છે આખરિ ફળની એટલી અમત ક્યાં પહેલાં તથા ચટ્કી આરિ પર પૂર સખ પરિણમ. પહેલાં કચેતની વચ્ચેકાણ વળા તેને ભોગવે તે અતિચાર લાગે. ઠ અપહુલિએસહિ ભરખણયા—

કેરી કેળાં વગેરે પકાવવા માટે પાસ અર્થનાં કમ્પની મૂક્યાં, પરવ પૂર્ણ પાક્યાં નહિ, તેમજ ઘાક પૂર ચેમ્પુ નહિ કષક સચેત કષક અચેત હોય તેવું ઉનારી લીધું પછી અણ, બાબરો, મકાઈ વગેરેના પોંક પાસની અગ્નિમાં સેકીને પાડે તેમાં પણ મણા ઘણા કચેતરી તથા હોય તેને અચેતની છુદ્ધિથી ખાઈ લય તે અતિચાર લાગે. ૪ કૃપહુલિએસહિ ભરખણયા—

જે વસ્તુ જલુ પાકીને જમણી ગઇ હોય, સડી ગઇ હોય, વાસ થઇ ગઇ હોય, તસ છવ ઉત્પન્ન થઇ તથા હોય અથવા ભયુ કરી કુખ રીતે પકવેલ હોય એવી વસ્તુ ખાવ તે અતિચાર લાગે અને ૫ તુલ્કોસહિ ભરખણયા—

શેરી સીતાફળ, ખેર આરિ જેવાં ખાવાનું થોડુ અને ફેડી રેવાનું મધુ એવી વસ્તુ ખાવ તે અતિચાર લાગે.

કમ (આપાર) સર્વથી ૧૫ અતિચાર—૧ અભાર કમ—કાચા જનાવી રેમ વાનો વેપાર તથા સુદાર, સુતાર, કુબાર દલવાઈ, ભાડુભા, ધાનો, કસાર, મીઠ કારખાનાં વગેરે જે વેપાર અગ્નિના આરભથી થાય છે તે ૨ વનકમ—ખાન, જાતેયા, વાદી અર્થનાં ફળ કૃષ, ઘાકઆઇ વગેરે ઉત્પન્ન કરી વેચે નકાશનિ વેપાર કરે તથા વનમાંથી પાસ, ઘાકાં કમ્પુ આરિ લાગીને વેચે વશર્મિનું ઉભ કરી કાકાએ વેપાર કરે. ૩ રાકક કમ—જાડાં વાદી, રમ ધોડાવાડી, અખા, પાકખો, નાવ ખંચરિ જનારીને વેચે તથા તેના ઉપકરણ પીમ વગેરે વેચે. ભારક કમ—ઉંટ, ધોમ, અધક, મેથવાડી, જલાલ આરિ અન્ને બાંડે બાપે તે બાડી કમ ૫ રેહાક કમ—ખાણ, ફા, તગાવ, ખેતર આરિ ખેતરા ખેતવવાના વેપાર કરે તે ફેલી કમ. ૬ દલ ભાગિભ—

* શેરીના ઉભા, સીતાફળની બીજ રસાઈ ફેડી રેવાથી કીડીએ તથા માખીએનો કમ્પાણ નીકળી લય છે તેનો તચાર કરવેલ.

† ઘડી ખાડો ખોદી તેના ઉપર પાતળા વાંસ નિખાતી તેના ઉપર કમળની કાથપૂરી ઉભી રાખે છે તેના ભોજને મદિ જ નથી હાથી માને છે અને ખામમાં પડે મૃત્યુ પામે છે. તેનાં કાકાના મૂગા વગેરે જનારે છે સતિ કુ છે તે મૂમ માર પ્રતિવત ૭ દલાદાથીએને ધારી નાંખવામાં ખારે છે તેના પાપના જાતોધર દર્શીકીતના વાપરવાયા જાને છે. તેમ ૭૦૦ (૫૫૫) નીતિમાં ખારી દલકી તથા છે તેનો નાથ કરવો જોઈએ.

કુ ખોલમાં અને છનમાં આપાને પુ જા ઉપવેલ થાય છે વેપારીએ વેપારમાં પ્રા જા આપમાં રાખે છે પાકીટ કમ્પાધ કાકીએ વગેરે પળી ચીનેમાં આમ કમ્પા વગાવ છે ખાડી આમ કુ મેપુ કુ છે અને જનાવ ધોડો ખાવ લામે દલકો વચુએનો પાન આપમાં મરે કરે છે તેના પાવનો કિરમે આપમાંથી વસ્તુએ વાપરનારને માને છે આમ કુ અર્થવત છે એમ જાણી તેની જાનેથી વસ્તુએ વાપરી ન જોઈએ.

પ્રકરણ ૫ મું સાગારી ધર્મ-ત્રાવકાર્યાર

હાથીદાંત, શીંગડા, હાડકા, જીભ છીપ વગેરેનો વેપાર કરવો કરાવવો તે. લાક્ષા વાણિજ્ય-
લાખ ડું, ચપડી, ગુદ, મનસીલ, ધાવડીનાં પુલ, હડતાળ, ગળી, મહુડાં, સાજી આદિ ક્ષાર,
સાજી ધત્યાદિ વસ્તુઓનો વેપાર † લખવાણિજ્યમાં મળ્યાય છે ૮ રસ વાણિજ્ય-
દૂધ, દહીં, ઘી, તેલ, ગોળ, સાકર, સરખત, સુરખ્યા, મધ, મદિરા વગેરે પ્રવાહી x પદાર્થોના
વેપારને રસ વાણિજ્ય કહે છે ૯ વિષ વાણિજ્ય-ઝેરી પ્રાણુધાત વસ્તુ જેવી કે, અપ્રીણુ
વચ્ચનાગ, સોમલ ધતૂરો ધત્યાદિ ઝેરી ઔષધિઓ તેમજ ઉપલક્ષણથી તલવાર, ધતુખ્ય,
ચક્ર, બાલાં, બરછી, બંદૂક, તોપ, તમંચા ચપ્પુ, છરી, કટારી* ધત્યાદિનો વેપાર પણ
વિષ વાણિજ્ય કહેવાય છે ૧૦ કેશ વાણિજ્ય-મનુષ્ય, પશુ, પક્ષીના વાળ કે પીછાની
બનેલી વસ્તુ જેવી કે, ધાબળા, શાલ, જાનનાં વસ્ત્ર, મોળ, ટોપી તથા ચમરી ગાયના
વાળનાં બનેલા ચમર આદિ વેચે તથા મનુષ્ય, પશુ, પક્ષીને વેચતાં તે પણ કેશ વાણિ-
જ્યમાં ગણાય છે ૧૧ યંત્ર પીડન કર્મ-તલ વગેરે પીલવાની ધાણી કપાસ લોઢવાના
ચરખા, શેરડી પીલવાના સીચોડા, જીન-, મીલ, ચક્કી વગેરે વેચે અથવા તેનાં ચક્ર, પટ્ટા,
પુલી, ખીલા આદિ સાહિત્ય વેચે તે યંત્રપીડન કર્મ જાણવું ૧૨ નિર્લાંછન કર્મ-
ખળદ, ઘોડા આદિ પશુઓને ખસી કરે (ગુલાંગનું છેદન કરે), કાન, નાક, શીંગ કે પૂંજ-
ધાતુ છેદન કરે, મનુષ્યને નાજર+ બનાવે છે આ બધાં નિર્લાંછણુ કર્મ ૧૩ ક્વાન્નિદાપન

† વૃક્ષોને છેદી કે ટાચી તેમાંથી રસ કાઢે છે તેની લાખ બનાવે છે. લાખ
આદિમાં અનેક ત્રસ જીવોની હિંસા થાય છે

x પ્રવાહી વસ્તુઓમાં વખતે પચે દ્રિય જીવો પડી મરી જાય છે. તથા મીઠાઈમાં કીડી
મોકાડા આદિ જીવોની ઉત્પતિ આધક થાય છે તે જીવો પગ નીચે ચંપાઈને મરી જાય છે.
તેમજ વસ્તુ વાપરતાં પણ તેમની ધાત ચમ્બ જાય છે.

* શસ્ત્રોથી જેટલી જીવહિંસા થાય છે તેના પાપનો હિસ્સો શસ્ત્ર બનાવનારને, વેચનારને
અને વાપરનારને સૌને લાગે છે

‡ ટોપી આદિ પર પક્ષીઓનાં પીંછાં લગાવવા માટે હિંસક લોકો જીવતાં પક્ષીઓની
પાંખો ઉખેડી લે છે તે બિચારાં તરફડી મરી જાય છે

- કપાસમાં જીવડાં બહુ હોય છે તે ચરખાના રોલમાં ખોલાઈને મરી જાય છે તેમ જ
મીલમાં તેા મહા આરબનું સ્થાન છે તેમાં તેા વખત પર મનુષ્ય જેવા પણ અકરમાતથી
મરી જાય છે.

† બિચારાં પરાધીન પડેલા અનાય પશુઓનાં ગુરત અંગોનું છેદન કરતી વખતે
ફેટલાક પશુ તેા અકાળ મૃત્યુ પામે છે, ફેટલાં અસહ્ય કુખો ભોગવે છે. આ કામ વહું જ
નિર્દય અને નિંદનીય છે

+ રજવાડામાં ફેટલેક ફેટલાં દાસીપુત્રને નાનપણથી જ અગ ભંગ કરી નામદ બનાવે,
છે. અને પછી તે મોટા થાય ત્યારે રાણીઓના રક્ષણાર્થે પહેરેગીર તરીકે તેને રાખે છે આ
લોકોને નાજર કહેવામાં આવે છે

કર્મ-જન્મ એવર, માત્ર, જગીયા આક્રિમિથી કયરો ખાલ વજેરે સદ્ કરવા મદિ આજ્ઞા
 લગાડે ૧૪ સરે દ્રઢ તણાવ યોગ્ય ક્રમ-તથાવ દસ (ક્ર ૪), કુવા, વાવ, નદી, નાળાં આદિ
 જગાસખનાં પાણી ઉદ્દેશાવે તથા તળાવ આદિની પાળ ફેલી એવર જગીયા વજેરેને પાણી
 પાવને મદિ નીકો વહેવરાવે તેમ જ જગાસખ સાદ્ કરવાને મદિ પાણી ઉદ્દેશાવે તે સરલ
 તથાવ પરિશોભ્ય કર્મ અને ૧૫ અસતી જન યોગ્ય ક્રમ-અસતીનું પોષણ કરે
 અર્થાત્ ડોહરીએને વેચાણ લખને કે દાસીએનું ખાન પાન, વખાણવણ આદિથી
 પોષણ કરીને તેમની પાસે વેચાના નેવાં કર્મ કરાવે અને તેનાથી પ્રાપ્ત થએલા દાનને
 મદલ્ય કરે તથા જરૂર મારવાને નિલાદી પાલે જલાદીને મારવા ફતર્યાં પાલે ધન્યકર્મ
 જવખત કરવાની અભિલાષાથી જવેનું પોષણ કરે સિકરી નિલાદી, ફતરા કહરા
 આદિનું પોષણ કરીને તેને વેચે. પોષક મેના, કાનર, કાનર મરખાં આદિનું પોષણ
 કરી વેચે ધન્યકર્મ વેપાર કરે તે. આ કે રથા નિમિત્તે પોષે તે કરત્ય નહિ.

જ્ઞા ૧૫ કર્મધન (કર્મ જ્ઞાન) નાં કાલ' કે જેમકે આ વેપારમાં તસ જવેની પશ્ચી
 દિસા જાલ કે આર્થાના કેટલાક વેપાર જ્ઞાનથી કરી અને નિંદનીય હોવાથી માવોએ
 કરવા ચોચ નથી. કહાયિત્ત એ વેપારથી આજ્ઞવિકા માલતી હોવ અને બીને કોઈ ઉપાત્ત
 ન હોય તે તેની મર્યાદા કરવી જોઈએ જેમકે જ્ઞાનજ્ઞને ૫ હજારની મર્યાદા રાખી,
 સહસ્રક કુભાર નિલાદા પાણીને જ ઉપજવિકા મલાવતા હતાં આ પ્રમાણે ૨
 અતિઆર રહિત સક્તમા મતનું પાલન કરે કે તેનું મેરૂ પવત જેટલુ પાપ તેા રોકાઈ
 જાય કે અને ફક્ત રાઈ જેટલુ પાપ રહી જાય કે અને સારીરિકે, માનસિકે મુખ
 સારિતથી પોતાનું જીવન વ્યતીત કરી જીવિખર્ચાં સ્વમ અને મેહકર્મ જાનવ મુખેએ
 જોઈતા અને કે

= જ જ્ઞાન સ્વ લગાડવાથી જોઈદિવથી માંડી પચેન્દ્રિય જ્ઞાન પશ્ચા જ્ઞાને સરખીજા
 નની જ્ઞાન કે

‡ અસતીએનો વેપાર એ પશ્ચ જ નિર્ભજ્જ કર્મ કે પ્રસંગપાત તે વસ'પદાવિકા
 દોષનું રચાન થઈ પડે કે જેટલાક " અસત્ જ્ઞાન પોષણુપા " પાઠ ફેરવી તેને જાણે " અસત્
 જ્ઞાન પોષણુપા " જોયે કે અને કહે કે માવોએ જ્ઞાનજ્ઞનું પોષણ ન કરતું જોઈએ. પણ
 આ પાઠ અને જ્ઞાન જ્ઞાન વિદ્ય કે જેમકે ઉપાસક કર્મવર્મા કહું કે જે જ્ઞાનજ્ઞ જાદિ
 માવોને ૪ હજાર માયે હતી અજવતી સુત્રમાં જગીયા નક્કીના માવોની નવિનું વજન
 કરતાં કષ્ટુ કે માવોને ત્યાં જાલ, ભેસ, જાકરા આદિ પરુઓ પલાં હતાં. આ જર્થ
 પરુઓ અસતી હોય કે અને માવો તેનું પાસનપોષણ કરે કે કરત્ય કે જો પોષણ ન
 કરે તેા પહેલા મનનો પાંચમે અતિઆર " ભવપણ વોગેએ " સાને જ્ઞાથી રીતે જેઓ સુતાપાઠ
 પસ્ટાનીને ઉલટા અર્થ કરે કે તેમને કર્મનિ વ જ્ઞાન જ્ઞાન કે મદિ જમમાં નહિ પર્થા
 ઉપર દર્શાવેથી સાઓહ અર્થ માનવો જોઈએ અને દયા પાસવા તથા ઘન દેવથી વચિત
 રહેતું ન જોઈએ. ઉપનું જ્ઞા ૧૫ કર્મધનનાં કાલ' નાને કોઈમાં વેાર કુ ખના દેનાર કે જેવ
 જ્ઞાણી પશ્ચાર્જિત તેને ત્યાજ કરવો જોઈએ.

ત્રણે યોગેને મહિન કરવા આ બાદ પ્રમાદ સહાર સમુદ્ધ તરવાના વ્યભિચારીએ સર્વે ત્યાગ્ય નોષ્ઠને તેનાથી ઠેકાં પણ પ્રકારનો લાભ નથી અને કર્મ'બંધ તેો સહેજે જ થઈ જાય છે.

ટેટલાક ઘોષ વજીરો, ચોપાટ, કૈત જ બાંધિની રમતોમાં ફોજદના ગયેલા પ્રારવામાં કે ખરાબ પુસ્તો વાંચવામાં એવા તેો મશમુદ્ધ થઈ જાય છે કે તેમને વખતનો કે કામ, તસ્લ, ટાક તમકાનો પણ ખ્યાલ રહેતો નથી બાધી તેઓ અનેક વ્યાધિઓના ભોગ બની મેસે છે, તેમાંથી તરેક તરેકના ગ્રહમા ઉત્પન્ન થાય છે સબજનોને પણ ઠગુ માની લે છે રમતમાં જે હારી જાય છે તે અલ્પત સ્તમિદા અને દુખાંતી બની જાય છે આપ જેલતાં જેલતાં તેને જુગારનો શોખ પણ હાજી જાય છે. પછી તે જુગારી કદાબાજ બની, ધન અને આજારની પુજાપણી કરી વખતે રાજનો પણ ઠેકી બની જાય છે અથવા અકાળ મૃત્યુ પામે છે. અથવનો આ પ્રમાણે અપવન કરવાને જાહેરે નો આખ્યાનશવણ, ધર્મપુસ્તકોનું પઠન, સત્યબોના મુણમુવાકે સદુપદેશકે રમ'કર્મમાં સર્વે થય કરે તેો તે ધર્મમાં અપુખ્ત બનેવાય છે અનેક મુષોનો તે પ્રિય કે પૂજનીય બને છે વહસ્તી અને મુખી થાય છે આનું જાણી માલોએ નિશ્ચિન્યા સમય ખરાબ કામમાં ન વીતાવવા ધર્મલાભ લેરા. ટેટલાક અપ મુષો નિરોપ માલ' ઊઘીને આગમને' આસે છે તથા કાચી માટી પાણી, લીલેકરી, ઠીકીવારા બાંધિને પુજ્યા આસે છે આસતાં આસતાં વિના કારણ વહસ્તી થાય, પાંચાં પુખ્ત બાધિ તેમી નામે છે દાશમાં સોટી લેાય તેો ટકાને, ગામને કે થાન બાંધિને મારવો આસે છે સારી જમીન ઊઘીને માટી મીઠુ કે અનાજના ટકાયા પર, મુણે ઉપર કે લીલા ધાસ ઉપર મેસી જાય છે દુધ, ક્ષી લી, તેલ, પાણી, જાસ વગેરેનાં વાજણ ઉપામાં મૂકી કે છે આંધુનું, જાનું, લીપનું, રાખનું, ધીનું, સીવનું વગેરે કામ તથા ખાણીયેક સમિદુ પઠી મુણે વજ વાસણ વગેરે વસ્તુઓને વગર નોમે જ કામમાં લે છે, તેથી પણી વખત તસ ઇવની થાત થઈ જાય છે આ બધાં કામ પ્રમાણચરિત જાણવાં. આમાં કામ તેો મુદ્દક નથી પરંતુ હિસાઈ પાપોનું આખરણ થતાં વજ કર્મ'બંધ થવા પામે છે કે જે રેતાં રેતાં પણ છૂટવાં મુરકેક છે. આનું જાણી માલોએ પ્રમાણચરણ અનર્થક સેવનો ઉચિત નથી.

૩ હિ સપ્પયાણ —હિ સાકારી ઠગોનું પ્રદાન, જે ઠગો વડે ઇવની થાત થાય તેવાં સભા સમઘી પામે અને જરૂર પડતાં પાપોથી વગેરેને તેવાં ઠગો-છરી આકુ, ત્રીકમ, ઠેકાણી, પાવ્યા વગેરે વાપરવા આપે આપ કરવામાં પેલાનો કસ્ટ ત્વાથ' ન હોવાં જતાં વિના કારણ ધાવનાં ભાગીદાર થઈ પેલાના આત્માને દહે છે માલો આનું કરવું તે ઉચિત નથી.

૪ પા રકમીવજ્ઞેસે —પાપકર્મોપદેશ પાપ કર્મને ઉપદેશ આપે, જેએ ધર્મ'જાળ દેવાસને માટે મહાન ન'ધવવામાં ફવકે જલાસન યોદ્યવ્યા તથા ન'ધવવામાં ઠીક સ્નાનકે કરવામાં દેમ થન પુપ ઠીપ રોહી કરવામાં, ધમ સમાનમાં પ આ લાવાવાઈ નગારાં ગાંઠ પાગળા બાંધે વાજ ત જલવવામાં પત્ર પુખ, જળ ધાન્ય બાંધે દેવને અલ્પવામક માક મપ્પર, સાપ, વીછી બાંધે મુદ્દ જલવરને મારવામાં, ભેલ, બકારાં, પાપ, દુકર્મ બાંધિને રાણી ભેલ બાંધિને ભોગ અલ્પવામાં નદુપન દેવામાં વખાંધે કરવામાં ઇચકે

આપસવક્તાથી અધિક સખેનો સમઠ પણ ન કરવે. વળી ધરમાં જે કાચો હેલ તેને પણ જેવી રીતે યુક્ત રાખવું કે તે બીજાના કાચમાં જવા ન પામે. વળી કેટલાક માનના જુઓના નાવખેલ કે મહાજનના મેલડી બની એવે છે અને હાલ, કારણ જાદિ બાર બના કાચમાં અભિમાન થકને તાપમા એસારવાની, ખાંડ, સાકર વગેરેની માસણી કરવાની યાક વગેરે મુધારવાની આઠા આપે છે તથા પાપાર બનાં કાચને ઉરોજના આપે છે એવં કામ પેલે કરે છે બીજા પાસે કરાવે છે, દિવાળી, ક્યાર, હોળી જાદિ પવન મહે લી પણ, યુ પણ, રજુ, ધિયુ રધિયુ તળયુ, મહાન ધેજાવર્વા જાદિ બાર બનાં કાચેનો જાપાની પહેલાં પ્રારભ કરી દે છે તે જોઈ બીજાઓ પણ બાર ભ કરવા મઠી પડે છે આથી તેવાં કામની પાપની ક્રિયાનો અધિકારી તે પ્રારભ કરવાર બને છે આ પણ બનવર્થક છે. આઠા તેથી વિન્ય કારણ હાલ છે મહે કાવકાએ તેમ કરવું નહિ.

૫ ઉવલોગ પરિલોગ આર્થરો—ઉવલોગ પરિલોગમાં જાતિ આશકત બને. જેમકે નાટક, ચેટક, જેમ તપાસા, શ્રી પુરુષાર્થિાં રપતું નિરક્ષણ કરવામાં, રામ, રામણી વાજી શ્રી સંભળવામાં અપર, પુષ્પાર્થિની સુખેમાં મોઠા રજવલીના ઉવલોગમાં, શ્રી જાદિના સખેમાં ઇત્યાદિ પ્રવૃત્તિમાં જાતિ આશકત બને વાકા । વાકા । કેની મળ પડે છે । । ઇત્યાદિ કુરોચ્ચાર કરે. આ પ્રમાણે ભોજોપલોગમાં મશયુજ બનવાથી ઇવ તીવ રસે ચીકણાં અને ઘીપ' રિશતિનાં કાણુ, કુભે વ કમ જાધિ છે બાલુ જાણી કાલક અપ્રાપ્ત ભોજોની ઇચ્છા માત્ર કરતા નથી, અને પ્રાપ્ત ભોજોમાં શુભ્ય બનતા નથી. કાલા રજુજવલિકાએ વાકાભોજણામાં કહ્યું છે કે—

સમઠા સઠે પાપસે જામ સમઠા હપ સ્તાઃ જે સુખજો જે શીકને, હસ વિષ્ય કર્મ' વ'ધમ્લ, સમઠ સાર સ સારમે, સમઠા ઠાલે લોપ, સમઠ ર કર જીવહે મયે બનતઠ મોઠ

અર્થ—સમણ માણસ તેા પાપકર્મનું આચરણ કરવો જ નથી. કશ્ચિત્ કારણ વચાત્ કરવુ પડે તેા તે મનમાં સકામ તે પાપથી યીને કામ કરે છે તેથી તેની રક્ષકતિ રહે છે જાને લાધિ જેમ રેવીની યુદ્ધી બીત ઉપર ફેંકવાથી ત્વા ચોલ્લી નથી પણ તરવ નીચે પડી જામ છે તેથી જ રીતે તેનાં કમ' પણ તપ, જપ અને પશાવાપાદ કરવાથી છૂટી જામ છે સસારમાં મનુષ્ય જન્મ પ્રાપ્ત જાનો સાર એ જ છે કે સમજણ (ગાન) પ્રાપ્ત કરી ગાની બનવુ ગાની હશે તે પાપપુણનાં ફળને વશકાલ્ય સમજશે. પુણ્યનાં ફળ મુખકાલા અને પાપના ફળ કુખકાલા છે એવુ ગાન જ્ઞાનામાં હશે તે પુણ્યની શક્તિ કરશે અને પાપને પટામશે. આમ જનુક્રમે પાપને કમી કરવાં કરવાં ડોષ વખતે તે સર્વ' પાપકલિત બની જશે અને પુણ્યથી સ્વચાલત નિર્હાસ પામીને મોક્ષ પ્રાપ્ત કરી લેશે. હવે જે જ્ઞાની મનુષ્ય છે તે પાપચરણ કરીને જાનક પાપશે. આથી જેમ જીવો ચીકણો કાચ બીત ઉપર ફેંકવાથી તે ત્યાં તરત ચોલ્લી જામ છે અને મુશ્કેલીએ તે ત્યાંથી છૂટા પડે છે તેથી જ રીતે તેનાં કમ' પણ તરક તિત'જાદિ કુર્ચોવિનાં મહા કુખ દેનામાં રેલાં રેલાં ભોજન્ય ખર્વા જવડી લુટકારા ન થઈ શકે તેવાં ચીકણાં જ પામ છે. રક્ષાથી ભોજોપલોગ ભોજવે ચાહે શુભવાધા ભોજવે. જેમકે સાકરને રક્ષકારે ખાનારને પણ તે મીઠી હાલે છે અને લેણુખથી ખાનારને પણ તે મીઠી લામશે. તેા પછી શુભ્ય જાનીને ચીકણાં કમ' કા મહે

બધિવા ? અદ્ય સુખને માટે મહાદુઃખ ઉપાજન કરી લેવું તે સુઘ મનુષ્યોને ઉચિત નથી. આઠમાં વ્રતનું આ સંક્ષિપ્ત સ્વરૂપ સમજી જઇને જેટલા અનર્થદંડનાં કામ છે તેનાથી સુઘ શ્રાવકોએ પોતાના આત્માને બચાવવો કે જેથી તે અનેક પ્રકારનાં પાપોથી અને ચીકણાં કર્મબંધનથી બચી જઇ આ જગતમાં સુખોપજીવી થઇ ભાવબધમાં સ્વર્ગ અને મોક્ષનાં સુખો પ્રાપ્ત કરી શકશે. ઉપયુક્ત ૫ અણ્વ્રત અને ૩ ગુણવ્રત એ આઠ વ્રત ભવજીવ ધારણ કરી શકાય છે.

૪ શિક્ષાવ્રત

૧ જેવી રીતે રત્નાદિ મૂલ્યવાન પદાર્થ કાઢીને સોંપીને આપણે એવી શિખામણ આપીએ છીએ કે, આને રૂડી રીતે સાચવજો, ગુમાવશો નહિ, તેવી જ રીતે ઉક્ત આઠ વ્રતાચરણ રૂપ રત્નની પ્રાપ્તિ કરનાર જીવોને નીચે જણાવેલાં ચાર વ્રતોમાં પ્રવૃત્તિ કરવાથી ભૂતકાળમાં લાગેલાં પાપોનો સમજ અને ભવિષ્યમાં નિર્દોષ રહેવાની સાવધાની રૂપ શિક્ષા (શિક્ષણ) પ્રાપ્ત થાય છે, આથી તે શિક્ષાવ્રત કહેવાય છે. ૨ જેમ શિક્ષક પાઠકનો ઉપાસની કરી વિદ્યાપાત્ર બની સ સારમાં સુખી થાય છે તેવી જ રીતે નિમ્નોક્ત ચારે શિક્ષાવ્રતો અગીકાર કરનાર જીવો આઠે વ્રતોનું વારંવાર સ્મરણ ચિંતન આદિ કરી તેનો સુખથી નિર્વાહ અગીકાર કરનાર જીવો આઠે વ્રતોનું વારંવાર સ્મરણ ચિંતન આદિ કરી તેનો સુખથી નિર્વાહ થઇ શકે તે પ્રકારનું આત્મમગ્ન પ્રાપ્ત કરે છે તે કારણે પણ તે શિક્ષાવ્રત કહેવાય છે. શિક્ષાવ્રત આત્મભાવમાં દાખલ થવાનો અભ્યાસ કરાવે છે, અનુભવજ્ઞાન સ્વાનુભૂતિ શિખવે છે.

૯ નવમું સામાયિક વ્રત

જીવાજીવ સર્વ પદાર્થો પર તથા શત્રુ મિત્ર પર જ્યારે સમભાવ થવા રૂપ લાભની પ્રાપ્તિ થાય ત્યારે તે નિશ્ચય સામાયિક* કહેવાય અને બ્યવહાર સામાયિક કરતી વખતે સંસારનાં સર્વ કાર્યોથી નિવૃત્તિભાવ ધારણ કરી પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, પુષ્પ ફળ, ધાન્યાદિ જે સચિત વસ્તુ છે તે બધાથી અલગ એકાંત સ્થાનમાં-પોષધશાળા, ઉપાશ્રય, સ્થાન-કાદિમાં સાંસારિક સ્વરૂપનાં દર્શક પાઘડી, અંગરખું, દાગીનાઈ વગેરે દૂર કરી, પહેરવા-ઝોડવાનાં વસ્ત્રમાં કોઇ પણ સચેત વસ્તુ કે જતુ આદિ રહેવા ન પામે તેટલા માટે તેનું પ્રતિલેખન કરી નિજીવ ફાસુક ભૂમિકાને ગુચ્છા કે પોંજણીથી પોંજી પ્રમાણ એક આસન (પથરણ) ઉપ, સૂતર કે શયનુ બિઝાવે તેમજ આઠ પડવાળી મુહપતિ- પડિલેહીને (બારીકાધથી

* સમ=સમભાવ+આય=લાભ+દૂક=વાળું—જેનાથી સમભાવનો લાભ થાય તે સામાયિક. અથવા જેમાં આત્માનો શાંત રસ પ્રાપ્ત કરાવનાર ઝાંન, દર્શન, ચારિત્ર, તપનો લાભ થાય તે સામાયિક

† ઉપાસક દર્શાગ સૂત્રમાં કુંડોલિક શ્રાવકે સામાયિક ક્યુ^વ હવું ત્યારે નામકિત મુદ્રિકા (વીટી) દૂર રાખી હતી આથી એમ સમજાય છે કે, સામાયિકમાં અંબ ઉપર કોઈ પ્રકારનો દાગીનો રાખવો ન જોઇએ

= પગવીસંગુલાયાય, સોલસ ગુલ વિચ્છિણો । ચરકકાર સંજુયાય મુહપતિ પરિસા દોદ્દ ॥
અર્થ—૨૧ અંગુલ લાંબા અને ૧૬ અંગુલ પહેળા વસ્ત્ર ખંડનાં આઠ પડ કરીને તેના મધ્યમાં દોરો નાખીને મુખપર બાધિ તે મુહપતિ કહેવાય છે.

—જરાક ચરીર હલવાથી, 'સુદુમેહિ' ખેલસંચાલે'કુ"—જરાક બળખો હલવાથી, 'સુદુમેહિ' દિહિસચાલેહિ"—જરાક દ્રષ્ટિ હલવાથી, 'એવમાધએહિ"—એ વગેરે, 'આગારેહિ—આગાર એટલે છૂટથી, 'અભગો"—અભગ, 'અવિરાહિએ"—અખંડિત, 'હુન્નર"—હોળ્ને, 'મે—મારો 'કાઉરસગો"—કાઉરસગ, 'બવ"—બધાં સુધી, 'અરિહતાણુ ભગવતાણુ—અરિહંત ભગવતોને 'નમોદ્કારેણુ'—નમસ્કાર કરીને, 'ન પારેમિ"—પાર નહિ, 'તાવ"—ત્યાં સુધી, 'કાય"—કાયાને, 'હાણેણુ"—સ્થિર રાખીને, 'મોણેણુ"—મૌન રહીને 'અણેણુ"—ધ્યાન વડે, 'અરપાણુ"—આત્માને 'વોસિરામિ"—પાપથી દૂર કરે છુ (આ પ્રમાણે પાઠ કરીને બન્ને હાથ બરાબર સીધા લટકતા રાખી, પગના અગૂઢા ઉપર દ્રષ્ટિ રાખી સ્થિર થઈ ધરિયાવહીનો કાઉરસગ કરે, અને નમો અરિહંતાણુ કરી કાઉરસગ પારે) પછી ખે હાથ જોડી કહે કે—

'લોગરસ ઉબ્જેયગરે'—લોકમાં ઉદ્યોત કરનાર, 'ધમ્મતિથયરે'—ધર્મ રૂપ તીર્થના સ્થાપનાર, 'જિણે'—રાગદ્વેષ છૂતનાર, 'અરિહંતે'—અહંનોને, 'કિત્તધરસ'—સ્તવીશં, 'ચઉવીસં પિ કેવલી'—ચોવીશ તીર્થ કરે અને કેવળગાની, 'ઉસબ'—૧ ઋષભદેવ, 'મજિપય'—અને ૨ અજીતનાથને, 'વદે'—વંદુ છુ, 'સબવ'—૩ સંભવનાથ, 'મહિનંદણુ' ચ'—અને ૪ અહિનંદન, 'સુમધ ચ'—૫ સુમતિનાથ અને પઉમપદ'—૬ પદ્મપ્રભ, 'સુપાસં'—૭ સુપાશ્વનાથ, 'જિણુ'—જિન, 'ચ'—અને 'ચદ્ધ'—૮ ચદ્રપ્રભ, 'વદે'—વંદુ છુ 'સુવિહિ' ચ'—૯ સુવિધિનાથ, પુષ્કદત' બીજું નામ પુષ્પદત, 'સીઅત'—૧૦ શીતળનાથ 'સિબ્બંસ'—૧૧ ત્રેપાસનાથ, 'વાસુપુબ્બ ચ'—૧૨ વાસુપુબ્બ અને 'વિમલ'—૧૩ વિમલનાથ, 'મથ્થત ચ'—અને ૧૪ અનાંતનાથ, 'જિણુ'—જિન, 'ધમ્મ'—૧૫ ધર્મનાથ, 'સંતિ'—૧૬-શાંતિનાથ, 'ચા'—અને 'વદ્દામિ'—વંદુ છુ કથુ'—૧૭ કુંથુનાથ, 'અર' ચ'—અને ૧૮ અરેનાથ; 'મહિલ'—૧૯ મહિલનાથ, 'વદે'—વંદુ છુ 'સુણિસુવ્વય'—૨૦ સુનિસુવત, 'નમિજિણુ ચ'—અને—૨૧ નમિ જિનેશ્વરને, 'વદ્દામિ'—વંદુ છુ 'નિહનેમિ'—૨૨ નેઘિનાથ, 'પાસિ'—૨૩ પાશ્વનાથ 'તહ'—તેમજ 'વદ્દમાણુ' ચ'—૨૪ વદ્દમાન સ્વામીને, 'એવ' એ પ્રમાણે 'મએ'—એ અભિથુયા'—સ્મૃતિ કરી 'વિહુયરચમલા'—કર્મરૂપ રજમેલને ટાળ્યા છે, 'પહીણુ' જરૂં મરણા—જરા અને મૃત્યુના કુ અને ખપાળ્યા છે, ચઉવીસપિ જિણવરા'—ચોવીશ જિનેશ્વરે 'તિથયરા મે પસીયતુ'—તીર્થ કરે મારા ઉપર પ્રસન્ન થાઓ, 'કિત્તય'—વચનથી કીર્તન કથુ, વહિય કાયાથી વાંઘા, 'મહિયા'—મનથી પૂજા કરી, 'જે એ લોગરસ'—જે આ લોકમાં, 'ઉત્તમાસિદ્ધા' ઉત્તમ સિદ્ધ ભગવત, 'આરગ્ગ-રોગ રહિત, 'ખોહિલાભ'—સમકિતની પ્રાપ્તિ 'સમાહિ વર મુનમ' ઉત્તમ સમાધિ, 'દિ તુ-આપો 'ચદેસ નિમ્મલયરા'—આપ ચદ્ર-માથી અધિક નિર્મળ છો, 'આધરચેસુ અહિય પયાસયરા'—સુધી અધિક પ્રકાશ કરનારા, 'સાગર વર ગંભીરા'—મોટા સાગર જેવા ગંભીર, 'સિદ્ધા સિધ્ધ મમ દિસતુ'—હે ભગવતો, મેને સિધ્ધપદ (મોક્ષ) આપો (આ પ્રમાણે વિધિ કરીને જે સાધુ, સાધ્વી કે વડીલ શ્રાવક હાબર હોય તેમની પાસેથી અને કોઇ મોટા ન હોય તે ઇશાન કોણે ત-૩ સુખ રાખી હાથ જોડી પછી નીચે સુજબ સામાયિક અંગીકાર કરવાનો પાઠ બોલવો)

'કરેમિ'—કરે છુ, 'ભંતે'—એણે ભગવાન ! 'સામાધય'—સામાયિક વ્રત, 'સાવબ્બ'—જેણે

પચ્ચમી-પાપકરી આપારની બધી જગ નિવમ-બધી મુધી નિવમને (એક સાથ-
 વિક મટે ૪૮ મિનિટ) પચ્ચમી-એવું. પચ્ચમ કર ત્યાં મુધી કુવિક-એ કરવે
 અને પિવિલેવું-તણ જોએ પાપના કામ, ન કરમિ-કુ કર નહિ ન કરવેમિ-કરવું
 નહિ, 'પચ્ચમી-એ કરી, 'વચ્ચમી' વચ્ચે કરી 'કામના-કામને કરી x તરજ તે પાપ
 આપારને કરવે-એકે અપનાવી 'પચ્ચમી-પચ્ચમી' પ્રતિક્રમ કુ નિવમિ-નિકુ કુ
 કરવેમિ-કુર સાધીને નિકુ કુ આપણ વેદિચરમિ-આત્માને પાપ મરોથી
 અચર રાપુ કુ આ પ્રમાણે વ્રત મરવ કરી પછી કામે લીવણ કીવો રાખી એવે અને
 એ કામ જોડી પ્રથમ સિદ્ધને અને પછી અરિકતને એમ એ નોતવણુ જોએ (કુવો
 ૫૪ ક મુ)

નવમા પ્રત્યા પ અતિચાર

૧ 'મયુ કુપચ્ચિકલે' મનમાં અરાજ વિચાર કરે તે અતિચાર થાયે. બ'જથી
 યેમની યે મન સન્માન' ઠાડી ક માએ' ઠાડી જગ ક તેરલા મટે રાતર
 લગામથી મનરપ યેમને કાવ્યાં રાખી અન્માન' પ્રવર્તાવવો તે અમરિકધારી માવકુ
 કલ અ ક મનના ૧ દેલ કલા ક ૧ અવિવેક દેલ-વિવેક વિના સામરિક કરે તે. ૨
 'પરોવાળ દેલ-વચ્ચમી' અર્થ કરે તે ૩ 'કામવાળ દેલ-પનરિક લાભની પ્રચ્ચમી
 કરે તે. ૪ 'વ' દેલ-મારા જેવુ કાક સામરિક દેલુ કરી કોઈ એવો જવ' કરે તે ૫
 'અવદેલ-ગોષ અકિત કે નિદાના કવથી અમરિક કરે તે. ૬ 'નિદાન દેલ-આમરિક
 કરીને તેવું ફળ પન, અધી અકિ કલે તે ૭ સત્ય દેલ-સામારિકનું ફળ કરી કે નહિ
 એવો સદેક આલે તે. ૮ કલા દેલ-સામારિકમાં કીધ, માન, અધ્યા, સેલ કરે તે.
 ૧ 'અનકુમન દેલ જકુ માનથી અકિતપૂલક સામરિક ન કરે તે આ લ્લ પ્રકારના
 દેલ ઠાળને સામારિક કરવું

૨ 'વચ્ચ કુપચ્ચિકલે' વચ્ચ માકુ પ્રવર્તાવે-અરાજ વચ્ચ જોએ. ધણુ જોએ જોએ
 કરવાથી સકળમાં સાવર વચ્ચ જોએ અલ ક મટે સામરિકમાં વિના પ્રયોજન નેવણુ
 નહિ અને પ્રયોજન હેવ તે નીચેના ૧ દેલ ઠાળને જોએવું ૧ કુવચ્ચ દેલ-સામારિક
 કર્યા કુવચ્ચ જોએ. ૨ સકરસકાર દેલ-વિચાર્યા વચ્ચ જોએ. ૩ સનેક દેલ-સામા-
 રિકમાં રાજ ઉત્પન કરનાર્યા સચાર સનથી વાચન ચાવ ૪ સહેવ દેલ-સામારિકના
 પાઠ અને વાક્યો ટૂંકી રીતે જોએ ૫ કસલ દેલ-કસલકારી વચ્ચ જોએ ૬ 'વિકલા
 દેલ-અધિકલા વચ્ચે. ૪ વિકલા કરે. ૭ કારણ દેલ જોએથી લાંબી મરકરી કરે ૮

x જે કરવુ અને તણ જોવનાં ૭ કાંચા કામ ક ૧ કર નહિ મનથી ૨ કર નહિ
 વચ્ચથી ૩ કર નહિ કાચથી ૪ કરવું નહિ મનથી ૫ કરવું નહિ વચ્ચથી ૬ કરવું નહિ
 કાચથી આમાં અનુમેદાના એટલે અણુ જાણવનાં ૩ કાંચા પુસ્ત્રા રહી જગ ક કરવુ
 કે મુદરથી મનેદનમદ્ થવો જકુ મુરોજ ક ૭મ કે સામરિક અગીકાર કર્યા પછી જોએ
 કો કે તમારે પુત્રકનો લાભ થયો ક બંધવિકે અર્થ વચ્ચ સામગતા મનમાં પુસ્ત્રાથી ઉપજે ક
 વચ્ચથી કુ કારવિકે સન્દ નીકવું જગ ક અને કાયા પ્રકુચિત પણુ જની જગ ક એટલા
 મટે અનુમેદાના તણુ જે ક આચક મરિકા પુસ્ત્રા રાખે ક.

‘અશુદ્ધિ દોષ’- સૂત્રપાઠ ન્યુનાધિક કે અશુદ્ધ ખોલે ૯ ‘નિરપેક્ષા દોષ’-સામાયિકમાં ઉપ-
યોગ વિના ખોલે. ૧૦ મુમ્મથુ દોષ’-સ્પષ્ટ ઉપચાર નહિ કરતાં ગુંથુ ગુંથુ અવાજથી ખોલે

૩ ‘કાય દુર્ગંધાણે-શરીરની અધિક ચપળતા ડરવાથી દોષ લાગે છે. માટે સામા-
યિકમાં વિના પ્રયોજન હલન ચલન કરવું નહિ અને કાયાના ૧૨ દોષ વજીને સામાયિક
કરવું ૧ ‘કુઆસન દોષ’-સામાયિકમાં અયોગ્ય આસન જેસે ૨ ‘ચલાસન દોષ’-
સામાયિકમાં સ્થિર આસન રાખે નહિ આસન બદલે, ચપળતા કચે. ૩ ‘ચલદષ્ટિ દોષ’-
સામાયિકમાં દષ્ટિ સ્થિર નહિ રાખતાં ન્યા ત્યાં નજર ફેરવે ૪ ‘સાવધક્રિયા દોષ’ સામા-
યિકમાં કંઈ પાપક્રિયા કે તેની સંજ્ઞા કરે. ૫ ‘આલંબન દોષ’-સામાયિકમાં ભીંતાદિકતું
એકીગણુ લે. ૬ આકુંચન પ્રસારણુ દોષ’-સામાયિકમાં વિના પ્રયોજન હાથ પગ લાંબા
દુકા કરે. ૭ ‘આલસ દોષ’-સામાયિકમાં અગ મરોડે, બગાસાં ખાય. ૮ ‘મોટન દોષ’-
હાથ પગના ટાયકા ફેડે. ૯ ‘મલ દોષ’-સામાયિકમાં મેલ ઉતારે. ૧૦ વિમાસણુ દોષ’-
લમણે કે ગાલે હાથ રાખી શોકાસને જેસે, પુન્યા વિના ખણે, પુન્યા વિના હાલે ચાલે
૧૧ ‘નિદ્રાદોષ’-સામાયિકમાં નિદ્રા લે ૧૨ ‘વજ્રસક્રોચન દોષ’-સામાયિકમાં ટાઢ પ્રમુ-
ખની ખીકથી વજ્ર સક્રોચે તે. ઉપર કહેલા કાયાના ૧૨ દોષ ટાળીને સામાયિક કરવું
આમ ૩૨ દોષ રહિત સામાયિક વ્રતનું પાલન કરવાથી શુદ્ધ સામાયિક થાય છે

૪‘સામાધવરસ સ્થ અકરણ્યાએ’-નિદ્રા મૂર્છા, ચિત્તભ્રમ આદિ કારણથી સામા-
યિકના કાળમાં સંશય ઉત્પન્ન થાય કે, વખત પૂરો થયો કે નહિ? તેા ન્યાં મુધી એ
સંશયનું નિરાકરણુ ન થાય, સમય પૂરો થયાનો નિશ્ચય ન થાય અને સામાયિક પારે તેા
અતિચાર લાગે જેવુ જોઈએ તેવુ બરાબર વ્રત ન થયું હોય તેા અતિચાર

૫ ‘સામાધવરસ અણુવઠ્ઠિયરસ કરણ્યાએ’-સામાયિક અવ્યવસ્થિતપણે કયું હોય,
નિદા, વિકથા, આદિ પ્રપચમા પડીને સામાયિકનો કાળ વ્યર્થ ગુમાવે.

ઉપયુક્ત પાંચે અતિચાર રહિત શુદ્ધ સામાયિક સમાચરવાથી નવમા વ્રતનું આરાધન
થાય છે.

પ્રશ્ન—આ કાળમાં આવુ શુદ્ધ સામાયિક ચવુ મુશ્કેલ છે તેથી અશુદ્ધ સામાયિક કરવા
કરતાં ન જ કરીએ તેા શુ ?

‘સમાધાન’—આ કથન તેા એવુ થયુ કે ખાવો તેા પકવાનન જ ખાવો, નહિ તેા
ભૂખે મરી જવુ, પહેરવું તેા રતનડંબલ જ પહેરવુ, નહિ તેા નાગા ફરવુ. આવા વિચારવાળા
વજીએતે મરશે. પરંતુ પકવાન ખાવાની ઇચ્છા મનમા હોવા છતાં ન્યાં મુધી પકવાન ન
મળે ત્યાં મુધી રોટલા રોટલીથી કામ ચલાવશે અને પકવાન પ્રાપ્ત કરવાનો પ્રયત્ન
કરતા રહેશે તે વખત આવ્યે પકવાન પણુ પ્રાપ્ત કરી શકશે આવી જ રીતે ઉતરતા કાળના
કારણે, સંઘયણુની હીનતાને લીધે તથા પ્રમાદાદિના કારણથી કદાચિત્ શુદ્ધ સામાયિક ન બની
શકે તેા જેવુ બને તેવુ કરે દોષ લાગી જાય, તેા પશ્ચાત્તાપ કરે, અને શુદ્ધ કરવાનો ઉદ્યમ
જારી રાખે તેા કોઈ વખતે શુદ્ધ સામાયિક પણુ કરી શકશે જેટલી સાકર નાખશે તેટલી
મીઠાશ જરૂર આવશે યાદ રાખવું કે, કોઈપણ કામ એકદમ મુધરી જવુ મુશ્કેલ છે. વિદ્યા
પ્રાપ્ત કરવી એ બહુ કુશળ છે એમ જાણી કોઈ બણુવુ જ છોડી દે તેા તે મૂખ જ બચાવ

જાણવા પ્રથમ અક્ષર જાણેલ જેવા મુદ્દર ન થવાથી બાબતું જ ઠોડી દે તે તે પણ સૂઝ
 નહીંમ પછી તેને સુધારવાની આશ્ર આકાશકુસુમવત છે પદ્ધતિ પરિત નીપજે બાબતી
 લલિતો માત્ર " એ ત્યાંએ હ મેલ સામાયિક કરતા કરતા ઠોડ વખતે શુદ્ધ સામાયિક પણ જાની
 જાશે એક સમય માત્ર પણ સમભાવજાવી જાય તે તે નિશ્ચ સામાયિક મધ જાય છે તે
 શુ એક મદદત જેટલા કાળમાં એક સમય પણ શુદ્ધ પરિણામ નહિ જાણે શુદ્ધ સામાયિક
 કસ્તુરના જીવમીને એક સમય તે શુ પણ વિશેષ કાળ સુધી પરિણામ શુદ્ધ રહી શકે છે,
 જાણે વિશ્વાસ રાખીને હમેશાં જાને તેટલા સમાયિક જવરણ કરવા જોઈએ.

સામાયિક મત એ સમય ધર્મની વાનગી છે સમય જાવજાવને જેવાથી સમય
 જાણુ છે સામાયિક પ્રમાણે ખાન, પાન સવનાદિ કરી શકે છે જાને સ્ફરવતું સામાયિક મત
 સ્વભાવ કાળનું જેવાથી તેજો ખાન, પાન, સવનાદિ કરી શકતા નથી

સામાયિકનું કુળ

માયા—વિષસ વિષસ સજ્જ વેદ સુવણસ્સ કંઠિય પગો ।

દ્યયો પુજ્જ સામાયય ન પહુપ્પહો ઠસ્સ કોહ ॥ સ નોપ સિતરી

જાણ—નિત્યપ્રતિ લાખ ખાંડી સોનાનું લાખ વર્ષ પ્રખત * ઠોડ જાન દે તેનું પુજ્જ
 તે એક સામાયિક પ્રતાના જાણની જરાજરી કરી શકે નહિ કારણ કે તે જાન તે પુજ્જકરિનું
 કારણ છે તેથી કવિજાણ સુખ સવધતી પ્રતિ મધ શકે છે પરંતુ સામાયિક તે બજાજમજાવી
 છેખાવી મોજાનાં જાનત સુખને જાવનાર છે

વાયા—સામાયય કુણવો સમમાય સાલમો ઘઠીય કુળ ।

માઠ સુરસ્સ વચ્ચ, ઇતિ મગિતાર્થે પલિયાહ ॥ ૧ ॥

વાયવહ કોઠિમો કમ્મલ ગુણસદ્ધી સહસ્સ પખ્ખીસ ।

નવસીય પખ્ખીસાપ, સત્તિય મજ્જમાગ પહિયસ્સ ॥૨॥ પુણ પ્રખજ્જ

જાણ—જે માલક સમભાવથી જે પદી (૪૮ મિનિટ)નું એક સામાયિક વચાવિધ
 કરશે તે હર ૫૬૨૫ ૬૨૫૪ (ગણ્ય કરોમ, એજલુલાઈ લાખ પચીઠ હજાર, નવસો પચીઠ
 પ્રત્યાખ અને એક પ્રત્યાખના આઠ લાખ કરીએ તેમાંના ૩ લાખ) એટલું દેવકરિવં
 આણુખ કાવશે

પરણત્યાં કુટામ જેવર રહે તેટલું જાન જાને જાજાવિધાં રહે તેટલું પાણી કઠણ કરી
 માસ માસખમજાના તપ ક્રમ વર્ષ સુધી કરનાર જાના તપરવીના તખું જણ સમક્રિતી માલકના
 એક સામાયિકના જાના સોળયા કાજની પણ જરાજરી કરી શકતું નથી. જાણા મહાન
 લાજને જાવનાર સામાયિક મત છે એટલા મદિ જે વધાર ન જાની શકે તે હમેશાં સવાર
 નધાર જાને સાંજ એમ ત્રણ સામાયિક જાર કરવાં જોઈએ. કદચિત્ર તણ વાર ન જાની
 શકે તે સવાર જાંજ મજા જે સામાયિક જવરણ કરવાં જોઈએ. * જાહ પ્રકાર માલ કરી તે
 દેં પદી નિતરજાજી * જાંદે જોર પર પધાર્યાં રચ્યા પચ્યા સેવાને જાણે જે પદી જાજામના
 જાવારથી જાર જાવવી જોઈએ.

* દેજરો—લાખ ખાંડી સોના તણ, લાખ વર્ષ દે ઘન
 સામાયિક તમે નહીં લાખનું શી જાજાન.

સામાયિક વ્રતનું સમ્યક્ પ્રકારે આરાધન કરવાથી ચિત્તસમાધિ પ્રાપ્ત થાય છે. આત્માની અનંત શક્તિ પ્રકટ થાય છે. રાગદ્વેશ રૂપી દુર્જય શત્રુનો નાશ થાય છે, યાનાદિ ત્રણ રત્નોનો લાભ થાય છે, જન્મ, જરા, મૃત્યુ રૂપ જલિમ દુષ્ટોનો અંત આવે છે અને ભવિષ્યમાં સ્વર્ગનાં અને કમલ મોક્ષનાં અનંત સુખો પ્રાપ્ત થાય છે.

દશમું દેશાવકાશિક વ્રત.

પુર્વોક્ત છઠ્ઠા વ્રતમાં દિશાનું અને સાતમા વ્રતમાં ભોગોપભોગનું પરિમાણ જલ્દી જલ્દી માટે કચું છે, પરંતુ એટલા બધા ક્ષેત્રમાં જવાનું અને ભોગોપભોગ ભોગવવાનું નિરંતર કામ પડતું નથી અને અવ્રતની ક્રિયા તો ચાલુ જ રહે છે. માટે આત્માથી નિરંતર આવાકે પોતાના આત્માને પાપથી બચાવવાને માટે હંમેશાં પ્રાતઃકાળમાં એક ઘડીનાં, એક પ્રહારનાં, એક અહોરાત્રિનાં અથવા પખવાડીયુ કે માસનાં એમ જેટલા કાળની મર્યાદા કરવી ઘટે તેટલા કાળનાં અને જેટલા ક્ષેત્રની મર્યાદા કરવી ઘટે તેટલા ક્ષેત્રની બહાર જઈ હિંસા, જૂઠું, ચોરી, મૈથુન અને પરિગ્રહ એ પાંચે આશ્રવો સેવવાનાં પચ્ચક્ષુખાણુ સામાયિક વ્રતની પહેલે એ કરણુ ત્રણુ જાગે કરી લેવાં, તેમજ મર્યાદાની અંદર રહીને પણ સાતમા વ્રતમાં ભોગોપભોગના છવીશ ભોલની જે મર્યાદા કરી હોય તેમાંથી જેટલી આવશ્યકતા હોય તે ઉપરાંત ભોગોપભોગના પચ્ચક્ષુખાણુ એક કરણુ ત્રણુ જાગે કરવાં, તેમાં આગાર—જે રાજાનો આજ્ઞાથી મર્યાદા ઉપરાંત જવું પડે, દેવતા કે વિદ્યાધર હરણુ કરી મર્યાદા બહાર લઈ જાય, ઉન્માદાદિ રોગથી વિવશ થઈ મર્યાદા બહાર ચાલ્યું જવાય, અને સાધુજનો દર્શનાથે જવું પડે કે મરતા જીવને અચાવવા આદિ મોટા ઉપકારના કામ માટે જવું પડે તો વ્રતભંગ થાય નહિ મર્યાદા બહાર ગયા બાદ બને ત્યાં સુધી હિંસાદિ ૫ આશ્રવ સેવવા નહિ.

૧૭ નિયમ

દશમા વ્રતનું સહેલાઈથી સમાચરણ કરવા માટે નીચેના ૧૭ નિયમો યોજ્યા છે

- ૧ 'સચિત્'—સજીવ વસ્તુ જેવી કે નિમક આદિ કાચી માટી, નળ કૂવા, વાવ, તળાવ આદિનાં પાણી, ચૂલા, સગડી, ચલમ, બીડી, હુકકા, દીપક આદિ અગ્નિ, પંખા, ઝુલા, વાજાંત્ર આદિ વાયુ, ફળ, ફૂલ, ભાજી આદિ કાચી વનસ્પતિ, કાચું ધાન્ય, મેવા આદિ સજીવ વસ્તુ, ૨ દ્રવ્ય ખાવા, પીવા કે સુધવાના પદાર્થો ૩ 'વિગય'—ઘી દૂધ, દહીં, તેલ, મીઠાઈ, તથા તળેલી વસ્તુ આ વિગયમાંથી એકાદ તો અવશ્ય છોડવી જોઈએ ૪ 'પન્ની' પગરખાં, મોજાં, ચાખડી આદિ પગમાં પહેરવાની વસ્તુ ૫ 'તખોલ'—સોપારી, લવિંગ, એલચી, ચૂરણુ, વજોરે. ૬ 'કુસુમ'—તમાકુ, અતર, પુષ્પાદિ સુધવાની વસ્તુ. ૭ 'વત્ય'—પહેરવા એઠવાનાં વસ્ત્રો. ૮ 'સયણુ'—પલંગ, સાંચા, ગાદી, શેત્રંજી આદિ બિછાના ૯. 'વાહણુ'—ઘોડા, મળદ, ગાડી, ટાંગા, રેલ, મોટર, સાઇકલ જહાજ વિમાન આદિ સ્વારી ૧૦ 'વિલેવણુ'—તેલ, પીઠી, ફેશર, ચંદન ધ્યાદિ ૧૧ 'અખંભ'—ઝી પુરુષથી કુશીલ સેવવાની. ૧૨ 'દિશા'—પૂર્વાદિ છ દિશામાં ગમનાગમન કરવાનું ૧૩ 'નાવણુ ધોવણુ'—નાનાં મોટાં સ્નાનનાં તથા વસ્ત્રાદિ ધોવાનાં ૧૪ 'હુતોસુ'—ખાવા પીવાની બધી વસ્તુના સામાન્ય

વળનું પરિમાણ. ૧૫. અસિ — પચોદ્વિતી ખાતે થાલ તેવા તલવાર આદિ કમોવો ત્યાજ અને ચાકુ, સૂત્રી, છરી વગેરેની મર્યાદા ૧૬. અસિ — ખડીયો, કાચ, કાચા, ચોખ્ખા, તથા કવેરાત, કમમાં કંરિયાણા બાજ આદિ વેપાર અને ૧૭. અસિ — ખેતર, ગત્રીયા, વાડી વગેરે.

આ ૧૭ પ્રકારના નિયમેમાં કેટલાકમાં સખ્યાનું અને કેટલાકમાં વળનનું પરિમાણ કરવાનું હોય છે પરિમાણથી અધિક વસ્તુ ભોજ્યવાનાં પચ્ચક્રખાણુ એક કરણ અને ત્રણ ચોત્તથી કરે થત, વચન કાપાથી સ્વયં ભોજને નહિ. કુકુળાદિનું પાણતપોત્તણુ કવચને જે જે ભોજનાઈનો આરભ કરવો. પડે વસ્ત્રાદિ દેવાં પડે તેવા આમાર છે જ્યારે ખારેલા નિયમે સખ્યા સમયે થાત કરી જે, ભૂલથી કેઈ વસ્તુ અધિક ભોજ્યાઈ તથા હોય તેા મિથ્યા કુપૂત્ય કરે. ઉક્ત ૧૭ નિયમેનું સર્વિસ્તાર વણુ ન સક્તમા પ્રતમાં થઈ ગયુ છે

દ્વાપાલન વ્રત.

એક અઠોરત્રિ અથવા અધિક કાલ વચ્ચે સચેત વસ્તુ ભોજ્યવાનાં ઉપાદે મેકે મોહવાનાં, પચરમાં આદિ પહેસ્વાનાં પુરવને ઓ અને ઓને પુરવનો સપટી કરવાનાં. આપારાદિ સસારી કાઈ કરવાનાં પચ્ચક્રખાણુ કરે અને અન્યને માટે બનાવેલાં તેવાર અચેત આકાર પાણી ભોજ્યીને આદે પહેર મર્મખાનમાં વીતાવે, કમમાં કમ ૧૧ આમા-વિક તેા અવરણ કરે. આનું દ્વાપાલન વ્રત તે પચુ ક્ષમાં પ્રતમાં છે ૧

૧૦ પ્રત્યાખ્યાન

૧ નમુકકાર સહિય — ઉચ્ચએ સુરે નમુકકારસહિય પચ્ચક્રખામિ, ચૈવિન્દિક પિ આકાર-અવણુ પાણુ ૧ આક્રમ સાક્રમ અનનાભાણુભોજિણુ સહસાચારેણુ વેદિસરમિ. પહેલાઈ નવકારસીન્દ પ્રત્યાખ્યાનમાં જે આચાર: ૧ ભૂલથી કેઈ વસ્તુ મેઈમાં નખાઈ ગય અને ૨ કાઈ કરતાં વસ્તુ મેક્રામાં પડી ગય, જેમકે, ગાય દેલાં દૂધના છંદા મુખમાં પડી ગય તેા આચાર.

૨ પોરિસી ૧-૧ ઉચ્ચએ સુરે પોરિસિ પચ્ચક્રખામિ અસણુ પાણુ ખાકમ, સાક્રમ અનનાભાણુભોજિણુ સહસાચારેણુ પચ્ચક્રખામિણુ મિનામિણેણુ સાક્રવણુણુ સખ્યસપદિ-વતિયાચારેણુ વેદિસરમિ. ૧ આ પોરિસી પ્રત્યાખ્યાનના ૭ આચાર: ૧-૨ ઉપર પ્રથમણુ, ૩ પાણ્યામાં સુત કઠાવાથી માણુ ન પડે ૪ ઝુકુ આડાં કરે તેા, ૫ રાજાદિ કારણે બોવપ કરવુ પડે તેા અને ૬ પચવણ પડી ગય તેા.

- ૧ અજપટીલ સુતમાં વૃજિયા નક્તરીના પોખચિલ આદિ કાવણીએ ભોજન કરીને પોખ-ત્ત કરવાનો અધિકાર ચાર્યો છે તે આ દ્વાપાલન વ્રત હેવું નોંધવું.
- ૨ પાણી (સવાવન) ૩ આકારનાં પચ્ચક્રખાણુ કરતી વખતે પાણુ કબ ન મોહવે.
- ૩ દિવસના ૧૬મા કામને નવકારસી કહે છે તથા નવકાર મત્ર અણીને જે પ્રત્યાખ્યાન ચાર્યમાં આવે છે તે.
- ૪ દિવસના ચોથા કામને (પહેરને) પોરિસી કહે છે
- ૫ પ્રખ્યાન્દ કામને જે પોરિસી કહે છે.
- ૬ એક આસને મેટી એક વખત આકાર કરે તે એકાસલ

અસલ પાશુ, ખાંધમ, સાંધમ અન્નભાણભોજોણ, સહસાચારેણ (પારશ્વવૃષ્ટિપાંચરેણ),
ચંદ્રાચારેણ સ વ સમ્યક્વિવૃત્તિચારેણ વૈશિષ્ટરશ્મિ. " તેના ૫ આચાર ઉપર પ્રમણે

૯ દિવસચરિત્રમ પચ્ચક્ષુખાણુ-શ્વિસચરિત્રમ પચ્ચક્ષુખાણુ, અસલ, પાશુ, ખાંધમ
સાંધમ, અન્નભાણભોજોણ સહસાચારેણ ચંદ્રાચારેણ સ વ સમ્યક્વિવૃત્તિચારેણ
વૈશિષ્ટરશ્મિ. " તેના ૪ આચારના અર્થ ઉપર પ્રમણે ભણવા,

૧૦ ૧ઠી સુક્તિના પચ્ચક્ષુખાણુ- " ત્રી સદ્વિત્તિ પચ્ચક્ષુખાણુ, અસલા પાંધ, ખાંધમ,
સાંધમ અન્નભાણભોજોણ, સહસાચારેણ, ચંદ્રાચારેણ સન્વ સમ્યક્વિવૃત્તિચારેણ
વૈશિષ્ટરશ્મિ.

ઉપરના શ્રી પચ્ચક્ષુખાણુના જામાવેશ આ ઇશ્વાર્ મતર્થ થાય છે તેમજ અતિશિ
સંવિભાગ મત સિવાયના ૧૧ મતોનાં પણ તેમાં સમાવેશ થાય છે.

પર્તમમ કાલે આ મત આચારનાના જે પ્રકાર છે- ૧ મુજરાત, ૨૫૭ ક્રમિકાવ્યાસ
અર્થે દેશના માલિકો તે આ મતના પાઠના કથનમુસાર પ્રાતઃકાળથી જ પર્તમસ્થાનકે
જઈને સ્નિહાની અને ઉપજોગની પરિભાગની મર્વાઈ કરીને જમી સચેત વસ્તુ ભોજવવાનું,
બીજા સમયે નહિ કરવે; વજેરે પૂર્વોક્ત વ્યાપાસન મતર્થ કલા પ્રમણે મર્વાઈનું પાસન
કરે છે બીજાને મરે જનાવેલે આહાર પ્રાપ્ત કરી ભોજવે છે અને મળવા, મારવા, મેવડા,
મેવડા ઇશિલઈ દેશમાં માલિક ઉપવાસમાં પાણી પીધુ હોય, અપીવા લીધુ હોય, તથાકે
સુલી હોય એમ કોઈ પણ વસ્તુનું સેવન કયું હોય તે તેમજ ઉપવાસ કરનારા આખી
દિવસ સસારનાં મર્થો કરી શામા દિવસ જાણી રહે ત્યારે સવર કરવા સ્થાનકમાં
જાને છે અને તે સ્વમુ મત અન્વીકાર કરે છે

કથામા મતના ૫ અતિચાર.

આણવવાપચ્ચોને-મર્વાઈની જઠારથી કોઈ વસ્તુ અન્નદારા ચમકવવી તે. ૨
પૃષ્ઠવણુપચ્ચોને-મર્વાઈની જઠાર કોઈ અન્ન એકકવવી તે. ૩ સદાક્રુવાએ-મર્વાઈની
જઠાર રહેલા મુખપરિને સન્ન પ્રયોગ કરી ભોજાવે. ૪ કૃપાણુવાએ મર્વાઈની જઠાર
પોતે નહિ જતાં મુખ અર્થે અન્ન કોખાઈ મુખપરિને ભોજાવવાની ચેષ્ટા કરે તે. ૫
જઠરિવા પુચ્ચક્રપકુ જેને-મર્વાઈની ચેતની જઠાર પત્થર કાંઠરી અર્થે કૃપી ભોજાવવાનો
સંકેત કરે તે. આ પાંચે પ્રકારથી અતિચાર થાને છે મારવા કે સિસ્તની મર્વાઈ જે કરવા
અને ત્રણ ચેમથી કરવી છે ઉક્ત પાંચે મર્વાઈ ત્રણે મોચની પ્રકૃતિ થાય છે

૧ આમાં દિવસનો શોકો થાય જાણી હોય ત્યારથી સમૂહ્ય' રાત્રિ પર્વત ચારે
આહારનો ત્યાગ કરે છે,

* વજ કે ચોટલીની ત્રાંક વાળી પાણી તે છેડે નહિ ત્યાં સુધી કોઈ વસ્તુને ભોજવે
નહિ તે ત્રી પચ્ચક્ષુખાણુ અને માળા ઠાકની મૂળી જમ રાખે ત્યાં સુધી ખાત અને મૂળી
ચોખ્ખા માલ ખાત નહિ તે મૂળીસદિવ પચ્ચક્ષુખાણુ આ પચ્ચક્ષુખાણુ કરતી વખતે ત્રીને
જાણે કુદ્ધે સન્ન મોડવે.

અસલ પશુ, ખાંધ, સાંધ, અન્નપાણ્યભોજને, સદસાચારે (પારદાવલિપાત્રે) મહત્તરારારે સ વ સમર્થિવતિવત્તારે વેદિસરમિ. " તેના ૫ આચાર ઉપર પ્રમણે

૯ દિવસશરિમ પચ્ચદ્ધ્યાણુ-લિવસ્યરિમ પચ્ચદ્ધ્યાણિ, અસલ, પશુ, ખાંધ, સાંધ, અન્નપાણ્યભોજને, સદસાચારે મહત્તરારારે સ વ સમર્થિવતિવત્તારે વેદિસરમિ. " તેના ૪ આચારના અર્થ ઉપર પ્રમણે લાજુવા,

૧૦ ગાઠી સુદ્ધિના પચ્ચદ્ધ્યાણુ- " ગઠી સદ્ધિમ પચ્ચદ્ધ્યાણિ, અસલ પશુ ખાંધ, સાંધ, અન્નપાણ્યભોજને સદસાચારે મહત્તરારારે સ વ સમર્થિવતિવત્તારે વેદિસરમિ.

ઉપરનાં છી પચ્ચદ્ધ્યાણુના સમાવેશ આ કથામાં પ્રતમાં થાય છે તેમજ અતિથિ સવિધાત્વ વત સિવલની ૧૨ વતેભ્ય પશુ તેમાં સમાવેશ થાય છે.

વર્તમાન કાલે આ વત આચરનારના બે પ્રકાર છે- ૧ કુલરત્વ કચ્છ કશિલવત્ત અર્થિ દેશના માણી તે આ વતના પાદના કથનાનુસાર પ્રાતઃકળથી જ પર્વસ્થાની અર્ચને વિદ્યાની અને ઉપભોગની પરિભોગની મર્વાઈ કરીને મધી સચેત વસ્તુ ભોજનવાન, જીનો સ પદો નહિ કરવો વગેરે પૂર્વોક્ત કથાપાઠન વતમાં કલા પ્રમણે મર્વાઈ પાલન કરે છે જીભને મારે જનાવેશો આકાર પ્રાપ્ત કરી ભોગવે છે અને મળવા, મારવા, મેવા કશિલવર્તિ દેશમાં માવક ઉપવાચમાં પાણી પીધુ હોય, અરીષા લીધુ હોય, તમાકુ સુધી હોય એમ કોઈ પણ વસ્તુનું સેવન કયું હોય તે તેમજ ઉપવાસ કરનારા જાણે વિવશ સસારનાં મર્મોં કરી શેષા દિવસ જાણી રહે ત્યારે સવર કરવા સ્થાનકમાં જાવે છે અને તે કસ્ટુ વત અચીકાર કરે છે

કથામાં પ્રતના ૫ અર્થિવાર.

આજુવવાપએને-મર્વાઈની નકારથી કોઈ વસ્તુ અન્નદાતા મજાવવી તે ૨ પુસતણુ પેચ્ચએ-મર્વાઈની નકાર કોઈ જીભ એકજીવી તે ૩ સદાજુવાએ-મર્વાઈની નકાર રહેશા મનુષ્યદિને સ્વં પ્રયોગ કરી બેસાવે. ૪ ક્વાણુવાએ મર્વાઈની નકાર પોતે નહિ જતાં મુખ અર્થિ અ જ ક્વાણી મનુષ્યદિને બેસાત્કવની એલા કરે તે ૫ અદિવા પુચ્ચપદ્ધ્યુ એવે-મર્વાઈને સ્વેચ્છી નકાર પાત્ર મકરી અર્થિ દેશી બેસાવવનો સકેત કરે તે. આ પાંચે પ્રકારથી અતિચાર થાય છે કારણ કે કિલ્લી મર્વાઈ બે કસ્ટુ અને ત્રણ પેચ્ચએ કરેલી છે કસ્ટુ પાંચે મર્વાઈ તરૂં ચોચની પ્રકૃતિ થાય છે

૬ આમાં સિવસને શેડો લાજ જાણી હોય ત્યારથી સગ્ધ્યા તર્જ પચ્ચ વારે આકારનો ત્યાજ કરે છે,

* વચ ૩ ચોક્કીની ત્રી વાણ પાળી તે કોડે નહિ ત્યાં મુધી કોઈ વસ્તુને ભોગવે નહિ તે ગઠી પચ્ચદ્ધ્યાણુ અને કાજ કાચની મુળી જમ રાને ત્યાં મુધી ખાલ અને મુળી બેસા નાક ખાલ નહિ તે સુદ્ધિસદ્ધિમ પચ્ચદ્ધ્યાણુ આ પચ્ચદ્ધ્યાણુ કરતી વખતે ગઠીને અર્ચે સુદ્ધિ સ્વં બેસવે.

પ્રકરણ ૫ મું સાગારી ધર્મ-શ્રાવકાચાર

ઉક્ત ૫ અતિચાર તેા દેવળ દિશાની મર્યાદાના જ કલા છે, પરતુ આ વ્રતમાં ઉપભોગની પણ મર્યાદા કરેલી છે. અને ૭ નિયમ તથા ૧૦ પ્રત્યાખ્યાન પણ આ વ્રતમાં જ છે. તેથી તેના પણ ૫ અતિચાર આ પ્રમાણે કલા છે. ૧ જેટલા દ્રવ્યાદિ રાખ્યા હોય તેનાથી અધિકની પ્રાપ્તિ થયે પ્રથમનામાં તે સ્વાદ નિમિત્ત બેળવીને ભોગવે, જેમકે દેવમાં સાકર બેળવીને એક દ્રવ્ય માને ૨ મર્યાદા બહારની વસ્તુને માટે અન્યને કહે કે, હમણાં આ વસ્તુ રહેવા દો, મારાં પચ્ચક્રખાણુ પૂરાં થયે હું તે ખાઇશ. કે પહેરીશ અથવા અમુક કામ કરીશ ૩ પ્રત્યાખ્યાન કરેલી વસ્તુનો સ્વીકાર કરવા અર્થે તેની આકૃતિ ચિત્રાદિ કરી બતાવે. અથવા પત્ર પર લખી પોતાના માટે રહેવા દેવી એવા સંકેત કરે. અને ૫ મર્યાદિત વસ્તુ ભોગવતાં તેમાં અત્યંત આસક્તિ રાખે. આ પાંચ અતિચારથી આત્માને બચાવવો જોઇએ.

૧૧ અગિયારમું પોષધવ્રત.

ગાનાદિ ત્રિરતન ૩૫ ધર્મનું પોષક અને નિબળુણોમાં રમણ કરાવી અન્યંતર સયમથી આત્માને પોષનાર તેમજ છકાય જીવના રક્ષણુદારા બાહ્યસંયમથી આત્માનું પોષણ કરે તે પોષધવ્રત, તેને ધારણ કરવાની વિધિ. જે દિવસે પોષા કરવાનો હોય તેના આગલા દિવસે 'પર્ગ' મત્ત' શ્ચ મોયણ' અર્થાત્ એક વખત ઉપરાંત બોજન કરે નહિ, અહોરાત્રિ અખંડ 'શ્લયય'નું પાલન કરે બીજે દિવસે પ્રાત કાળમાં પોષધશાલા, ઉપાશ્રય આદિ ધર્મસ્થાનમાં અથવા ધરતા એકાંત સ્થાનમાં જ્યાં ગૃહકાર્ય દ્રષ્ટિગોચર ન થતું હોય, જ્યાં ધાન્ય, કાચુ પાણી, વનસ્પતિ તથા કીડી વગેરેના દર ન હોય તથા જ્યાં સ્ત્રી, પશુ કે નપુ સક રહેતાં ન હોય એવા પ્રકાશિત સ્થાનમાં એક મુહૂર્ત રાત્રિ બાકી હોય ત્યારે રાત્રિપ્રતિક્રમણ કરીને એવા સૂર્યોદય થતાં જ ઝાઢવા, પાયરવાનાં વસ્ત્રોની પ્રતિલેખના કરે. ૭૨ હાથથી વધારે વસ્ત્ર સૂર્યોદય થતાં જ ઝાઢવા, પાયરવાનાં વસ્ત્રોની પ્રતિલેખના કરે. ૭૨ હાથથી વધારે વસ્ત્ર પામે આ પ્રમાણે આસન જમાવી મોઢે મુહૂર્તિ બાધે, પછી ધરિયાવહી, તરસઉત્તરીનો પાઠ સંપૂર્ણ બોક્ષીને ધરિયાવહીનો કાઉરસગ્ગ કરે નમો અરિહંતાણુ કહી કાઉસગ્ગ પારીને લોગરસ બોલે પછી નીચે મુજબ પાઠ બોલે 'પડિક્કમમિ'—પાપથી નિવૃત્ત' છું. 'અઉકાલ'—દિવસ તથા રાત્રિના પહેલા તથા ચોથા પહોરમાં, 'સજ્ઞાયરસ'—શાસ્ત્રની સ્વાધ્યાય, 'અકરણુયાએ'—ન કરી હોય 'ઉભઓ કાલ'—દિવસના પહેલા અને છેલ્લા પહોરમાં, 'ભ'ડાવગરણુરસ'—વસ્ત્ર રજોહરણુદિ, 'અપ્પડિલેહણુઓ'—પ્રતિલેખના ન કરી હોય, 'દુપ્પડિલેહણુઓ'—ચક્ષુથી સારી રીતે નિરીક્ષણુ કયું ન હોય, 'અપમજ્જણુઓ'—રજોહરણુદિથી પ્રમાજ્જન ન કયું હોય, 'દુપ્પમજ્જણુઓ'—માઠી રીતે પ્રમાજ્જન કયું હોય, 'અષકમે'—અતિક્રમ (ખરાબ વિચાર), 'વષકમે'—વ્યતિક્રમ (ખરાબ પ્રવૃત્તિ, 'અષપારે'—અતિચાર (ખરાબ સામગ્રી ભોગવવી) 'અથુચાર'—અનાચાર (ખરાબ કામ કરવું તે), 'જે મે'—એ પાપમાંથી જે કોઇ પાપ મે, 'દેવસિઓ'—દિવસ સ બધી 'અષઆરો કઓ'—આચરણુ કયું હોય તો, 'તરસ મિચ્છમિ દુક્કડ'—તે માટે પાપ દૂર ચાઓ, એટલુ કહીને પછી 'ધરિયાવહી અને 'તરસઉત્તરી'નો પાઠ બોલે, પછી કાઉસગ્ગ પારીને 'લોગરસ' બોલે. પછી જો સાધુ સાખી જ હોય તો તેમના

મુખારવિદ્યી પોષધનાં પચ્ચક્ષુખાણુ કરે સાધુ સાધ્વીછ ન હોય તો વયોવદ્ધ શ્રી માલક પલ્લે
 અને તે પલ્લુ ન હોય તો સ્વયં પૂત' તથા ઉત્તર દિશા સન્મુખ મુખ રાખી શ્રી મહીર
 સ્વામિની આઠાઠાએને પચ પરમેષીને વદના નમસ્કાર કરી નિર્નોકત પાઠથી પોષધ મતનો
 સ્વીકાર કરે.

“અગ્નિવારમુ પોષધવત, અસણુ પાવા, ખાઈમાં સાધમં ચક્રવિક, પિ આઠાઈ
 પચ્ચક્ષુખામિ, અખલ પચ્ચક્ષુખામિ માલાવન્નચ વિધેવર્ણ પચ્ચક્ષુખામિ, અશ્વિતોવન્ન
 પચ્ચક્ષુખામિ, સલ્યમુષ્ણસાદિ સાવન્ન જોય પચ્ચક્ષુખામિ જવઅદ્દેસ્તી પન્નુવાષ્ણમિ
 કુવિક નિવિદેવં નકરેમિ. નકારવેમિ, અણુસા વયસા, અણુસા, તરસ ભવે પચ્ચક્ષુખામિ
 નિધમિ ઠરિક્ષમિ, આપવા વેશિરમિ.”

અર્થાત્—અગ્નિવારમાં પોષધવતમાં અખલ, પાણી, સુખડી અને મુખવાસ જો તાર
 આઠાઈનાં તથા પિ કલ્પથી બીજાં પલ્લુ સૂંપવા અર્થે વસ્તુનાં ગૈયુન સેવવાનાં પુણ
 સુવર્ણાદિ માગા અર્થે શૂરજોનાં હીરા પન્ના, મેલી રત્નાઈ જવેરાતનાં તથા સુવર્ણ
 બિા આશુરજોનાં તેજ, મદનઈ વિધેવતનાં કેટલ અર્થે તિમ્બનાં, મુલક ચક્ર, ખડુ
 અર્થે કલ્પનાં અને અન્નને કુઃખ ઉપજી તેજા મન, વચ્ચ અને કાયાના મોજ પ્રજ્ઞતાવવાનાં
 પ્રથમ મનની પેઠે મે કરજે અને તણુ યોગે પ્રત્યાખ્યાન કરે. પછી સાધુ સાધ્વીછ સન્મુખ
 અમવા પૂત' ઉત્તરભિમુખ બેસે. પછી ઘમો દી ચણુ ઉભો રાખીને મે દાશ કમળ ડોઠાની
 પેઠે જોડીને મસ્તો સ્થાપે. નીચે કુશીને મે વાર નમુણુર્ણા કહે પછી જોજે તત સ્થાપ્યુ"
 નથી એવા મુદરમની પાસેથી પોષધઘાઘામાં રહેલા ગુણો રજોદરણુ, સપુનીતી પરવવાનું
 જાનન વગેરે લેવા મુદવાની આઠા લે. આમ વિધિપૂરક પોષધવત મદલુ કરીને પછી
 આઠોઈને આપ્યાનમવણુ, પાનપાન, ગાન પ્થાન, પરિવહણુ (પરાવતન), નામ રમાણુ,
 ધમકથા અર્થે ધમ પ્થાનમાં અતીન કરે. તે કદાચ અપુનીતિની અરૂર પડે તો ઉપામવર્થ
 રહેલા મુતિશકિતના બાલનમાં કારણથી નિદરા થઈ રથાનક જહાર પરિણે. પરિણવા
 ત્તી વખતે 'આવરશ્કલિ કલ્પ તણુ વાર કહે અને નિષ્ણ વ જ્યા જોય રજોદરણુથી
 પ્રમાણ ન કરી કહે કે અણુ તણુદ અસ ઉત્ક (અવમદ) આ કલ્પથી શોદની આગા મામે
 પછી આગા (પેઠાણ) છુક છુ' પરાઈને વેશિરમિ કલ્પ ક વાર કહે પછી રથાનકર્થ
 આપતી વખતે 'નિસીદિ કલ્પ ક વાર કહી પ્રવેલ કરે જા તને સુક્રી વતનાથી એક
 બાલુ મૂકે. પછી હરિવાવદી પચ્ચક્ષુ મકાઉરશ્ચ પારીને લોતરસ મોલે અને પછી કહે કે
 'પરિવચની કિયા વષલિધિ કરી ન દોષ ઉઘાવ છવની વિરાખ્યા થઈ હોય તો તરસ
 કિષ્ણકલિ કુણ્ક કલ્પિર વડીનીતિનું કારણ ઉત્પન્ન થાય તો પોષધમાં ધારણ કરેવાં વલ
 મુકપતિ વગેરે તેમ જ રેલા જ કોઈ મુદરથના પેરથી અચેત પાણી લેધા વગેરેમાં
 મદલુ કરી એશન નિરવર મુખિધામાં અર્થ નિરવ ધર્મ જાણી વિધિ અપુનીતિમાં આ
 ત્રમણે કરે. કલ્પિનુ ૧૫૫૩૦૧ થઈ ૧૫—૩૧૧ી થાય તો પજ તે પરાવચની વિધિ
 પજ ઉપર મુખ્ય કરે અને તે ઉપર પુગ રાખ વગેરે નાજી દેઘથી વસ છાની પાન
 તેમજ અર્ધુપમતી ઉપતિની મતી ઠાણ ઉ શ્રીમદ્દિ પરાવચની વિધિ પજ તે જ
 પ્રમણે અણુથી પોષધનામાં વિના કારણે વિવસે મનુ ન્દિ વિવચ્ચા એવા પરાવર્થ

પોતાના વાપરવાના વસ્ત્રો રજોહરણુ ગુચ્છો, વગેરેની પ્રતિલેખના કરે, તેમ જ રાત્રે લઘુ-નીતિનુ કામ પડે તે માટેની ભૂમિતી પણ પ્રતિલેખના કરે ઉપર પ્રમાણે ધરિયાવહી પડિચ્છમે, સાંજે દેવસી પ્રતિક્રમણુ કરે પહોર રાત્રિ વીતે ત્યાં સુધી ધર્મધ્યાન કરે. પછી નિદ્રા લેવાની જરૂર હોય તો ભૂમિ અને બિંછાનાની રજોહરણુથી પ્રમાજના કરે ધ્યાન સ્મરણુ કરીને પછી હાથ પગને લાખા ડુંકા નહિ કરતો નિદ્રા લે. નિદ્રામાથી પહોર રાત્રિ બાકી રહે ત્યારે જાગ્રત થઈ ધરિયાવહી પડિચ્છમે. લોગરસનો કાઉરસગ્ગ કરે નમો અરિ-હંતાયુ' કહી કાઉરસગ્ગ પારે. પછી પ્રગટ લોગરસ ખોલે પછી નીચે સુજાળ પહેલા સમથુસૂત્રનો પાઠ ખોલે

‘ધરચામિ’-ધરચુ છુ’. પડિચ્છમિઉ’-પાપથી, નિવર્તવાને ‘પગામસિજ્જાએ’-મર્યા-દાથી અધિક ઉપકરણોવાળા બિંછાનામાં ઘણું સૂઈ રહ્યો હોય, નિગામ સિજ્જાએ વધારે પડતું સુઈ રહ્યો હોવુ. સ ચારા ઉવટ્ટણુએ’-પથારીમાં સૂતા સૂતા વગર પુંજ્યે પડખુ બદલવાથી, પરિયટ્ટણુએ’-વારવાર પાસું ફેરવવાથી, ‘આઉટ્ટણુએ’-હાથ પગ વગેરે અગ સાંકાચવાથી, ‘પસારણુએ’ — અગ પસારવાથી, ‘છપ્પઈસ ઘટ્ટણુએ’-છ પગી (જૂ)ને દાખી હોય, ‘કુધએ’-ખુલ્લે મોઢે ખોલવાથી, ‘કકકરાઇએ’-દાંત પીસ્યા હોય, ‘છીએ’-ખુલ્લે મોઢે છીંક ખાદી હોય, ‘જ ભાઇએ’ ખુલ્લે મોઢે બગાસુ’ ખાધું હોય, ‘આમોસે’-શરીર પુંજ્યા વિના ખાજ ખણી હોય, ‘સસરકપ્પામોસે’-સચિત રજ્યથી ભરેલા બિંછાના ઉપર વગર પૂંજ્યે સૂતો મોઠો હોઉં, ‘આહિલમાહિલાએ’-આકુળ વ્યાકુળ બન્યો હોઉ, ‘સુવણુવત્તિયાએ’-ખરાબ સ્વપ્ન આવ્યાં હોય, ‘ધટ્ટીવિપરિયાસિયાએ’-સ્વપ્નમાં સ્ત્રીસેવન કયુ’ હોય ‘દટ્ટીવિપરિયાસિયાએ’-સ્વપ્નમાં દષ્ટિનું વિપરીત પરિણામ થયુ હોય, ‘મથુવિ પરિયાસિયાએ’-સ્વપ્નમાં મન ખરાબ પ્રવત્યુ’ હોય, ‘પાણુભોયથુ વિપરિયાસિયાએ’-સ્વપ્નમાં આહાર પાણી ભોગવ્યાં હોય, ‘જે મે’-જે કાઇ મને, ‘રાઇઓ’-રાત્રિમાં, ‘આઇઆરો કચ્ચો’-અતિચાર લાખ્યા હોય તો ‘તરસ મિચ્છામિ દુકકક’-તે મારું પાપ મિથ્યા યાઓ આટલું કહીને પુન મૌનસ્થ, ધર્મધ્યાન કરે સૂર્યોદય થયા પહેલાં રાત્રિ પ્રતિક્રમણુ કરે સૂર્યોદય પછી વસ્ત્રાદિકની પ્રતિલેખના કરે કદાચ તેમા કોઇ જાતુ કલેવર નીકળે તો તેને યતનાથી એકાંતમાં પરઠવીને તેનું પ્રાયશ્ચિત લઈ શુદ્ધ થાય

પોષધવ્રતના ૧૮ દોષ

પોષધ નિમિત્તે પોષધને આગલે દિવસે ૧ હજામત કે સ્નાનાદિ દેહવિભૂષા કરે ૨ મૈથુન સેવે, ૩ સરસ આહાર ભોગવે, ૪ વસ્ત્ર ધોવે, ૫ દાગીના પહેરે અને ૬ વસ્ત્ર તથા હસ્તાદિ ૨ ગે ઝોટલાં કાર્યો પોષધ નિમિત્તે આગલે દિવસે કરે તો દોષ લાગે તથા પોષધ ક્યાં બાદ ૭ અવિરતિને સત્કાર કે આસન આપે વૈયાવચ્ય કરે, ૮ શરીરની વિભૂષા કરે જેમકે શરીરના વાળ, દાઢી મૂંછ સમારે, ઘોતીની પાટલી જમાવે, ૯ પોતાના કે પરના શરીરનો મેલ ઉતારે, ૧૦ દિવસે શયન કરે અને રાત્રે બે પહોરથી અધિક નિદ્રા લે, ૧૧ ગુચ્છા વગેરેથી શરીરને પુંજ્યા વિના ખરજ ખણે, ૧૨ દેશ દેશાન્તરની, રાજ્ય રજવાડાની, લડાઇ જંગલની, સ્ત્રીના શૃંગાર, હાવભાવ, ભોગવિલાસની, ભોજન બનાવવાની, સ્વાદની ઇત્યાદિ વિક્રયા કરે, ૧૩ ચાઠી યુગલી નિંદા કે ઠણ મરકરી કરે, ૧૪ વ્યાપારની લેણુદેણુની,

હિસાબની કથા કરે, અથા મારે, ૧૫ પેતાના કરીરતું કે સ્ત્રી અર્ધિયા કરીરતું સ્વત્તરૂપિથી નિરીક્ષણ કરે એત્ર નર્મત, નાર્ત, વગેરે સંસારિક સમપતી વાતો કરે, ૧૭ ઉપાદે મેહે મોતે તથા નેમ્ની અને સચવ વસ્તુ હેલ તેની સાથે વાર્તાલાપ કરે અને ૧૮ પેલવધાં રૂન કરે તો દોષ બાએ. પેલવધવતું સમાચરણ કરનારે ઉપમા ૧૮ દોષનો પ્રતિચાર કરવો નેમ્ને.

પેલવધવતના ૫ અતિચાર.

૧ અપરિસેહિય દુષ્પરિસેહિય સિન્હાસ ધારએ—ને સ્થાનમાં પોપો ક્યો હેલ તે સ્થાનનું તથા નિજાનું એહવાનાં વચ્ચે ખરાય, ૫૪ અર્ધિય સક્ષમ દ્રષ્ટિથી પ્રતિચેખન કરું ન હોય, પૂરેપૂર્ણ દેખ્યા વિના ખરાય રીતે પ્રતિચેખન કરી કામમાં લીધાં હોય તથા હથન ચ્ચન કરતાં સખનાચ્ચન કરતાં ચ્ચનાચ્ચન કરતાં જમીનની કે પથારીની પ્રતિચેખના ન કરે જ્યવથા ખરાય રીતે પ્રતિચેખન કરે તો અતિચાર બાએ. કારણ તેમ કરવાથી તસ-સ્થાપર છવેલી દિંસા થવાતો સ જવ છે.

પ્રતિચેખન—નેતું, તપાસતું, નિરીક્ષણ કરતું

અપેખમજ્જય દુષ્પેખમજ્જય સિન્હાસ ધારએ—ઉપર મુજબ દ્રષ્ટિથી દેખવા પ્તાં કોઈ સ્થલે છવની સઠા પડે તો ત્યાં અચર દ્રષ્ટિ બરાબર ન પહોંચે તેવા અપેખકારવાળા સ્થાનમાં રનેદરણ મુચ્ચકદ્રષ્ટિથી પ્રમાણ ન કર્યાં વિના ચ્ચનાચ્ચન કરે તથા સ્થાન, ૫૪, નિજાનાનાં તેમજ એહવાનાં વચ્ચે પ્રમાણ ન કર્યાં વિના કામમાં લે જ્યવથા ખરાય રીતે પ્રમાણ ન કરે તો અતિચાર બાએ.

૩ અપરિસેહિય દુષ્પરિસેહિય હિન્દાસપાસવજ્જમુખિઠા—વધીનીત, લપુનીત, વચન, અર્ધિ પડવવાની જ્જિને સક્ષમ દ્રષ્ટિથી દેખ્યાં વિના તેમજ રાખ, ડાજ, કચરા વગેરેનાં કથા ઉપર પડવે જ્યવથા નજર બીજે હેલ અને પડવે બીજે, તો અતિચાર બાએ, કારણ કે જ્યાં પ્રમાણે પરિવવામાં હિંસા થવાને સ જવ છે.

૪ અપેખમજ્જય દુષ્પેખમજ્જય ઉચ્ચાર પાસવજ્જ મુખિ—તે નોથા પ્તાં કોઈ પણ છવજીવ દોવાની સઠા હેલ તો જ્યવથા અપેખારૂપિયા કરણે દ્રષ્ટિનો ઉપયોગ ન પડોચે તેવા સ્થાનમાં મુચ્ચે કે રનેદરણથી પ્રમાણ ન કર્યાં વિના લપુનીત, વધીનીત અર્ધિ પડવે તો અતિચાર બાએ. જ્યવથા દુષ્ક રીતે પ્રમાણ ન કરવાથી અતિચાર બાએ.

પેલવધોવવાસરસ સમ અલુલુપાસણુયાં—પેલવધોવવાસ વતનું સમ્મક પ્રકારે અનુપાચન ન કરે તેની ને વિધિ કહી છે તે પ્રમાણે કરે નહિ જ્યવથા ક્યાં જ્યાર સમ્મક પ્રકારે પાને નહિ. ઉપયુ કન ૧૮ યોગમાંથી કોઈ પણ દોષ વચ્ચે. જ્યાં મારે અમુક કામ કરવનું હતું એ નહક પેલો ક્યો ધ્વનર્ધિ પચાવ્ય કરે પરણ્યામાં ખાલ પોવળી વસ્તુ વિને વિચાર કરે પેલો ક્યાં પછી અમુક જ્યારજ સમારજનાં કાપાં કીલ એનો નિચ્ચન કરે. જ્યારજ વચ્ચ નોં, જ્યારજની જ્જિનાં વચ્ચ નોં, જ્યવતનાથી ચ્ચનાચ્ચન કરે જ્યાર, સાચી તથા ખાલકે ખાલકનું જ્જવચ્ચન કરે પેલવધો જ્જવ ૧૫ થયા પડેલાં યેનો પારવાની જ્જવક કરે. પેલો પારવાનો પ્રતિચેખના કરવાની ચતુરિચ્ચિત સ્વત્ત કરવાની પૂરી વિધિ કરે નહિ તો અતિચાર બાએ.

ઉપર પ્રમાણે પાંચ અતિચાર તથા ૧૮ દોષ રહિત નિર્દોષ પોષધવ્રતનું સમાચરણ કરવાથી ૨૭,૭૭,૭૭,૭૭,૭૭૭૭૭૭ (સત્તાવીશ અબજ, ૭૭ કરોડ,, ૭૭ લાખ, ૭૭ હજાર, સાતસો સતોતેર પચ્ચોપમ, અને એક પદ્મનો નવમો ભાગ અધિક નેટલું દેવગતિનું આયુષ્ય ખંધાય છે. આ વ્યવહારિક કૃણ જાણવું અને નિશ્ચયમા તો એક જ પોષધવ્રતનું સમ્યક્ પ્રકારે આરાધન કરનાર અનંત ભવભ્રમણથી મુક્ત થઈ થોડા જ ભવમા મોક્ષ પ્રાપ્ત કરી લે છે. ચક્રવર્તી મહારાજ સ્વાર્થ સાધનાર્થ દ્રવ્ય તપ દ્રવ્ય પોષો કરે છે તો પણ ૧ અઠમ પોષામાં છ ખંડના રાજ્યનો ભોક્તા બની જાય છે. હજારો દેવ તેમની આજ્ઞામાં પ્રવર્તે છે. ૯ નિધાન, ૧૪ રત્ન આદિ મહા ઋદ્ધિ પ્રાપ્ત કરે છે. આવી જ રીતે વાસુદેવાદિ અનેક પુરુષોએ એક જ તેલાના પોષધવ્રતમા મોટા મોટા દેવતાઓને પોતાના વશવર્તી બનાવી દીધા છે. તેમની પાસે અનેક કાર્યો કરાવ્યાં છે તો જેઓ નિશ્ચય પોષધવ્રત કરશે, જિનારાંતુસાર તેના આરાધક બનશે તો તેનું કૃણ અકથ્ય છે પોષધવ્રતને આમ આત્મ ગુણના અનંત સુખોનો દાતા સમજીને સુર શ્રાવક મહિનામાં છ પોષા (બે આઠમના બે અને ચૌદશ પાખીના બે છઠ્ઠ પોષા) અવશ્ય કરે કદાચિત્ છ ન બની શકે તો બે અઠમ અને બે પાખી એમ મહિનામા ૪ પોષા તો જરૂર કરે. અને ચાર પણ ન બને તો બે પાખીના બે પોષા તો જરૂર જ કરે. મહિનામાં ૨૮ દિવસ ભણે પેટ ભરીને ખાઓ પણ બે દિવસ તો ઉપવાસ સહિત પોષા અવશ્ય કરવા જોઈએ કેટલાક દાંબિક ધર્માવલંબીઓ દેખાદેખીથી પાખીના ઉપવાસ તો કરે છે, પણ સસારના ધધા રૌજગાર તેમને એટલા પ્રિય હોય છે કે, ઉપવાસને દિવસે પણ તેઓ તેને છોડી શકતા નથી કદાચિત્ કોઈ પોષધવ્રત કરવાનો ઇગદો કરે છે તો આજો દિવસ ધધો કરી દિવસ અસ્ત થવાને વખતે દોડતો દોડતો ઉપાશ્રયે આવે છે. અને બિછાનું નીચે પટકી ઝટપટ કપડાં ખોલી, હાથ જોડી મુનિરાજને કહે છે કે, મે પાણી પીધું નથી મને પોષો કરાવો, પોષો પરચક્રખીને પરિકકમણું કર્યા બાદ સોડ તાણી સૂઈ જાય છે અને છેક દિવસ ઉગતે જાગે છે અને ' નમો હૃત્યાણુ, નમો સખ્યાણુ, ખોલતાં કપડાં પહેરી બિછાનું બગલમાં દખાવી ' મત્યએણુ' વદામિ' કહેતા એવી રીતે ભાગે કે જાણે જેલમાંથી છૂટ્યા ! ! વિચારવું જોઈએ કે સંસારની લાલસા કેટલી બધી જખર છે અને ધર્મને કેવો નકામો સમજે છે સુર આત્માથી શ્રાવકનું કર્તવ્ય છે કે આવી કુરુદિને છોડી સાચુ શુદ્ધ પોષધવ્રત કરવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ, અને અન્યને પણ સુધારવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. શુદ્ધ પોષધવ્રતના સમાચરણથી આનંદ, કામદેવ આદિ શ્રાવકો એકાવતારી થયા છે

ધારમું અતિથિ સંવિભાગ વ્રત

જેઓ નિત્ય બિક્ષાર્થે ન આવે, વારો નકકી કરી તે પ્રમાણે પણ બિક્ષાર્થે ન આવે તથા આમ ત્રણ આવવા છતાં પણ ન આવે અર્થાત્ જેમના આવવાની કોઈ સુકરર તિથિ નથી તે અતિથિ કહેવાય છે એવા અતિથિ વિષય કષાયના શમાવવા વાળા, શુદ્ધિ માટે

× તિથિપર્વોત્સવા સર્વે, ત્યક્તા યેન મહાત્મના ।
 અતિથિઃ સ વિજાનીયા, ચ્છેષમખ્યાગતં વિદુઃ ॥

અર્થ—જે મહાત્માએ તિથિ પર્વ, ઉત્સવાદિનો ત્યાગ કર્યો છે અર્થાત્ ફલાણે દિવસે જ ફલાણને ત્યાં બિક્ષાર્થે જવું એવો નિયમ બાંધીને આવતા નથી તેઓ જ અતિથિ કહેવાય છે શેષ બિદ્ધક અખ્યાગત કહેવાય છે.

ધમ કરનારા અમલુ કહેવાય છે તથા દુભયી પરિમલ રહિત અને ભાવથી કમંભયીનો ભેદ કરનાર કહેવાયી નિમ્મંચ કહેવાય છે, એવા અમલુ નિમ્મંચ સાધુઓને મઠે શૈવ અમિત અને એવલુક નિર્દોષ ભોજનરહિત સમવિભાજ કરે અર્થાત્ પ્રાપ્ત ભોજનરહિતી અમુક હિસ્સે વહેરાવવાનો મનોરથ આવક કરે અને સાધુનો યોગ પ્રાપ્ત પ્રતિષ્ઠાને તેર અતિથિ સવિભાજ મત કહે છે

મુહુરચના પરમા જે ભોજન નિષ્પન્ન થયુ છે તેમાં કુદે નાદિ ભોજવવાલાગી સવનો હિસ્સે છે પરંતુ અમ્મી વખતે માળીમાં પીરસાયેલા ભોજનના માર્મિક આપણે પેલે છીએ આપણા હિસ્સામાંથી મુનિરાજને વહેરાવતા આપણને મહાન લાભની પ્રાપ્તિ થાય છે આ પ્રકારના લાભનો અભિલાષી આવક જમવા એસે ત્યારે સચેત વસ્તુનો સંધ જરા પણ થાય તેવુ ન રાખે માથમાં સાધુજી હેલ કે ન હેલ તે પણ ભોજનનો માસ મેઠલુ કરવા પહેલાં શેડો સમય પીરજ રાખી નારણી તરફ નજર કરે અને મનમાં ચિતવે કે કેમ સાધુ સાખી પધારે તે તેને કાન ઠંઈ કૃતામં થાઈ કેમકે અપ્રતિમલ વિકારી સાધુ કહિયે અમ્મનકે પણ આવી મઠે છે સાધુ સાખી પ્રધિઓયર થઈ જાય તે કાણુમાં કેમ જણ ન પડે તેનો મરોજાસ્ટ કરીને તરફના સાધુજીની સમુખ આવી નમસ્કાર કરે, અતિ આજ્ઞાપૂર્કે ભોજનલાગીમાં લઈ જઈને ઉત્કૃષ્ટ ઉચ્ચકાવથી આજ્ઞાર પ્રતિષ્ઠાને સાધુજીને ૧૪ પ્રકારનો વસ્તુઓ આપાય છે ૧ અસલુ —જન્ન, પમવેલા જન્નમાંથી જે ભોજને તે આપે, ૨ પાણુ —પાણી, ૩ ઊંજુ પાણી કાસ્ટરિના પેલણુ પાણી, જાજની પરાલ, ઘરખત, શેરીનો રસ આદિ કાજર હેલ તે વહેરાવે. ૪ ખાજમ —પમવાન મુખરી જિવેત મેવે, મીઠાઈ ૪ સાજમ —સાપારી એલગી લવીચ, મૂલું આદિ, ૫ વાજ —સાર કલુ કે રેશમનાં સ્વેદ વજા ૬ પરિમલ —પાત, લાકમાંનાં ટુખાનાં કે મળીનાં ૭ કમલ —ચિનાં વજા ધાળવે, જતાકા ફાંલીન આદિ, ૮ પામપુરજીલુ —રજે-હરલુ મુરજો તથા નિખાલવણુ જાડુ વજા, આ આદિ વસ્તુ તે આપ્યા પછી પાણી કહેવાયી નથી. ૯ પીઠ —આઢાર પાણી રાખવા તથા એલવાનો નાનો પાટવે, ૧ ૧૧મ સુવાની પાટ અથવા પૂલ વિભાજમાં રચાવન કરવાનું પાટીલુ, સેવળ —રહેલ મરેનું મહાન ૧૨ સમારજે—ટલ, તપસી રોખી સાધુઓની પધારી મઠે પછીનું, ઠાળનું કેલવા વજેરેનું પરાજ ૧૩ એસક - જોપધ, યદ અચેત મીઠું, રિમેજ મરી આદિ, તથા ૧૪ 'એલજ —સપાઠકદિ તેજ મૂલુ, મેળી વજેરે તિખર કરેલી જા આમાંથી ૭ જે વસ્તુઓની આપને ત્યાં ભેજવઈ હેલ તેનું આમ તલુ કરવું વહેરાવતી વખતે તરખઠ કરવી નહિ મમરજુ નહિ. સાધુના પૂજવાયી જેની હેલ તેની સ્વય વાન કહેવી આજ્ઞાપુરું કે અસમુ વહેરાવવુ નહિ અમ્મજુ વહેરાવખમી એમુ આધુખ નમ્મય છે એટલા મઠે જેનુ હેલ તેનું કદી રેવુ, અને સાધુ કહે કે અલે ! આધુખન ! આ અમારે કલે નહિ આવે પ્રસન્ને આવક પોતાના ધર્મતરાજ કમનો

† ખાજ સંહિત પાઠા કેળા, આજરજ, પાણી જેરીની કાતરી, પેરિપં (બીજ સંહિત) ટુવી જામ, પસાં, કેપર, ક્ષપઈ જચેત મેનો સાધુજીને કાપમાં આવી રહે છે.

પ્રકરણ ૫ મું સાગારી ધર્મ-શ્રાવકાચાર

ઉદ્ય નાણી પથ્રાતાપ કરે. અને તે દિવસે કષ્ટક પચ્ચક્ષ્માણુ કરે અને કદાચિત્ જેવું હોય તેવું કહી દીધા બાદ કોઈ રસયોલુપી પ્રમાદી સાધુ તે અશુદ્ધ આહાર ગ્રહણ કરે તો તેમાં ગૃહસ્થને હોષ નથી કેમકે શ્રાવકનાં તે અલગ દાર કહ્યાં છે. સાધુ મુનિરાજ આહારાદિ ગ્રહણ કરી પાછા ફરે ત્યારે તેમને સાત આઠ ડગલા પહોંચાડી નમસ્કાર કરી કહે કે, અહો પૂન્ય ! આજ મહાન્ લાભ આપ્યો આવી દયા વારંવાર કરજો જે સાધુ સાધ્વીને પ્રતિલાભવાને આજ અવસર મળતો ન હોય તો એમ વિચારે કે ધન્ય છે તે ગામ નગરને કે જ્યાં સાધુ સાધ્વી બિરાજે છે અને ધન્ય છે તે પુણ્યશાળી જીવોને કે જેઓ ૧૪ પ્રકારનાં દાન પ્રતિલાભે છે.

બારમા વ્રતના ૫ અતિચાર

૧-૨ સચિત નિર્જપેવણ્યા' અને 'સચિત પેહણ્યા'—અર્થાત્ સાધુજી સચિત વસ્તુના સંઘટ્ટા વાળી કોઈ પણ વસ્તુ ગ્રહણ કરતા નથી આપું નાણુવા છતાં પણ સાધુને દેવા યોગ્ય વસ્તુ નહિ દેવાના ધરાદાથી, સચિત વસ્તુ ઉપર રાખે અથવા નીચે રાખે તો અતિચાર લાગે વિચારે કે સાધુ યાચના કરશે ત્યારે વસ્તુ હોવા છતાં ના તો નહિ કહી શકું, પરંતુ સચિતના સઘટ્ટો હશે તો તેઓ ગ્રહણ નહિ કરે આવા વિચારથી જખરં અતરાય કમં બંધાય છે. આ જે અતિચારથી બચવા માટે દાનદાતાનું કતંબ્ય છે કે, સાધુને માટે તો સચિત વસ્તુને અચિત વસ્તુથી અલગ ન કરે, પરંતુ ગૃહકાર્યને માટે સહેજે જ અલગ કરી હોય તો ફરીથી તેને સચિતના સઘટ્ટામાં રાખે નહિ

૩ 'કાલાષક્રમે'—ભિક્ષાનો કાળ વીતી ગયા પછી સાધુજીને દાન આપવાનું નિમં- ત્રણ કરે અથવા વસ્તુનો કાળ વીતી ગયા પછી બગડી ગયેલી વસ્તુ વહોરાવવાનું મન કરવું તે.

૪ 'પરોવએસે'—પોતે સૂઝતો હોવા છતાં આલસ કે અભિમાનને લીધે ઉઠે નહિ અને હુકમ ચલાવે કે, સાધુજી આવ્યા છે, એમને કષ્ટક આપી દો, અથવા નહિ દેવાની ધ્વજાથી પોતાની વસ્તુ હોવા છતાં તે પરતી છે એમ કહે તો અતિચાર લાગે

૫ 'મચ્ચરિયાએ'—મત્સરભાવ ધારણ કરે જેમકે, ૧ સાધુ તો મંડ્યા જ છે, જે નહિ આપું તો નિંદા કરશે એવા વિચારથી આપે ૨ સારી વસ્તુ હોવા છતાં પણ ખરામ વસ્તુ આપે ૩ મારા જેવો કોઈ પણ દાતા નથી તેથી જ તો સાધુ ફરી ફરીને મારે ઘેર આવે છે, એવું અભિમાન કરે ૪ સાધુનું શરીર તથા વસ્ત્ર મલિન જોઈને દુઃખ કરે. ૫ આ સાધુ અમારા ગચ્છના નથી એમ નાણી યથોચિત ભક્તિભાવ ન કરે, ફક્ત લોકલજાજીએ દાન આપે ૬ આ સાધુ સાધ્વી સંસારપક્ષે મારાં સબંધી છે તેમને દેવું જ જોઈએ, આ રાગભાવ અને આ બિચારા સાધુ આપણા જૈનના છે, તેમને આપણે નહિ આપીએ તો ખીણુ કોણુ આપશે એ દ્વેષભાવ એ બંને પ્રકારના ભાવથી આપે તો અતિચાર લાગે X

X તદ્વારૂવં સમણ વા માહણં વા હીલિતા નિંદિતા ત્રિસિતા ગરિહિતા અવ- માનિતા અન્નચરેણ અમણુન્નેણં અપીઙ્કારાણ અસણં પાણ ચ્હાદમં સાદમેણં પિં- લમિતા પ્રવં ચ્હલુ જીવા અસુહ દીહાહતીય કમ્મં પકરેતિ । ભગવતી સૂત્ર
અર્થ—તથાશ્વ જ્ઞનશાસનના લિંગના ધારણ કરનાર સાધુ શ્રાવકની કોઈ હેતુનાં, નિદા ગઈ અપમાન કરશે અને અમનોચ અપ્રિયકારી રોગોત્પાદક આહાર, પાણી, પકવાન, મુખવા- સ્પર્શ આપશે તે દીર્ઘાયુષ્ય તો પામશે, પરંતુ દુ.ખથી પીડિત થઈ જન્મ પૂરો કરશે.

હાજીવજી સત્ત્વમાં દશ પ્રકારનાં ઘન ક્ષાં છે તેમાં સર્વ ઘન કરતાં ધર્મધનને એકંતર તિરવચ બતાવ્યું છે અને તેનું ફળ સદ્યાર પરિત કરી મોક્ષપ્રાપ્તિ છે

આ પ્રમાણે જારમા મતના અભિચારના સેવનથી કુ ખેદપ્રતિ થાય છે એમ જાણી શકાવે અને એવાં કામથી આત્માને જ્યાવલે અને મુખાલ ઘનનો વચેચિત્ત કાલ પ્રાપ્ત કરી તે અદિ પણ વચ મુખ સંપત્તિનો મોક્ષતા મનથી અને દેવદિવ્યો પૂર્ણનિક મનથી અને મધ્યવિત્ ઉત્કૃષ્ટ રસ આવી જાય તે તીર્થંકર એમ જાણી શકે અને તીર્થંકર થઈ સર્વ જન્મને પૂર્ણનિક મની જાય અને મોક્ષ પ્રાપ્ત કરી શકે.

કેટલાક નામધારી મદદમાં અને કાલક એવા છે જે પોતે ઘન આપવા આપવા સમર્થ હોવા છતાં પણ પક્ષપાલ, દેવ અથવા સેવકને વચ પડી પોતે ઘન આપવા નથી અને જીભ આપતા હોય તે તેમને અટકાવે છે. પોતાના અપ્રદાય સિવાય જીભને મિથ્યાથી પાખડી અપવાનના ચેર અદિ મિથ્યા કલક મદાને છે. જીભને દેવામાં અમક્ષિતો તાલ થાય અને નરકમાંથી થવાય એવું કરી બ્રમમાં દુસાને છે. પોતાના સિવાય જીભને ઘન આપવાનાં પચ્ચુઆણુ પણ કરાવે છે એળા કાલકો એવા પાખડી-એના મિથ્યા ઉપરેકને સત્ત્વ માની તેનો સ્વીકાર કરે છે અને તેઓ ત્યાગી, વૈરાગી, ગિભાગામાં વત્તવા મુસાપુએના દેથી મની જાય છે અને જાણ જોગી, ફારી અને બ્રહ્મ-જુદિથી પણ જૈન સાપુએને ખરાબ સમજે છે. ઘન સ માત આપવું તે જાણ્યું સર્વુ પણ તેમનું ચામે ત્યાં મુધી મુસાપુએને પરીવક આપવામાં પ્રવરતથીલ રહે છે વધારે શુ કહીએ ? કેટલાક કુચે તે સાપુની માત કરવનું પણ ચૂલ્લા નથી. આવા મેલામાસીએથી ચેતતા રહેવું અવવ તે તે માવકના પહેલાં પ્રતમાં માત પાણીની અતયાવ પ્રાપ્તવે તેને અભિ-ચાર કહો છે માવકરવજીએ એક મજાને મોરે છી કુ ચલાવ્યું હતું તે ૧૨ મુકિના મુધી આકાર ન મળ્યો તીર્થંકરને પણ કમી ન ઊભા તે જીભનું શુ ચલું ? મારે ઘનમાં

+ ગાથા—મણુક પા સ ગાદે ચેય, મય ક્ષુણિય તિય । સ્વજાપ ગારજેણ્
ય મારમે પુણ સત્તમ ધ ઘમ્મ મર્કુમ પુલ કય તિય ધ હાજીવ સ્ત.

૧ અણુક પામ્મ—કુખી છવેને કુ ખમુકલ કરવાને કોઈ વસ્તુ આપે ૨ સ મદદધન—
અ કરમલ છવેને અ કરમથી ઊભાવે. ૩ અ અવધન—સાત પ્રારાના અવધી અવનીત મનેલા
છવેને અબલ કરવાતમરુણા મુખ પ્રાણીને મુપુથી જ્યાવચા વસ્તુ આપે તે અમવધન. ૪
'કલ્પએધન—સ્વભાવિક મુ મુ જાદ અબ્યાવનાદિ આપે તે. ૫ અભ્યાધન—કોઈની
કરમમાં આવી કષક ઘન કરે તે ૬ ચારવાલ—અભિમાનમાં આવીને કષક આપે તે.
૭ અધમ ઘન—વેસ્ય અદિ કુખ કરનારને આપે તે ૮ ધમ ઘન—સાપુ પ્રારાને હાલક આકાર
રહિ આપે તે. ૯ કદિતિય—આને મારા ઉપર ઉપમાર ક્યે છે મારે તેને કષક આપવું નેવએ
એવા વિચારથી આપે તે અને ૧ કાર્તિધન—આદ્ય ચારણ વચેરને કદિતિય ચેને આપે
તે કદિતિય.

પ્રકરણ ૫ સુ' સાગારી ધર્મ-શ્રાવકાચાર

અંતરાય ન પડાવવી અને સુપાત્રનો યોગ પ્રાપ્ત થતાં યથોચિત દાનનો લાભ લેવોX
જોઈએ. કેમકે શ્રાવકનાં ૧૧ વ્રત તો તિયંચ પશુ ધારણ કરી શકે છે* પરંતુ ખારસું વ્રત
આર્થ મનુષ્ય સિવાય અન્ય કોઈ પશુ નિષ્પન્ન કરી શકતું નથી વર્તમાનમાં સુભાગ્યો-
દયથી સાધુ સાધ્વીને દાન દેવાનો સુઅવસર સાંપડ્યો છે, તો ઉત્સુક ભાવે ભક્તિપૂર્વક
યથોચિત દાન દઈ મહા લાભ પ્રાપ્ત કરશે તે આ લોક પરલોકમાં સુખી થશે અને
અનુક્રમે મોક્ષના અનંત સુખોને મેળવશે.

આ ૫ અણુવ્રત, ૩ ગુણુવ્રત અને ૪ શિક્ષાવ્રત એ ખાર વ્રતનું સક્ષિપ્ત વર્ણન કયું
જો શકિત હોય તો ખાર વ્રતોનું પાલન કરવું, નહિ તો શકિત અનુસાર અને ત્રેટલાં વ્રત
અંગીકાર કરી જોમ જોમ અવસર પ્રાપ્ત થતાં જ્ય તોમ તોમ વ્રતોમાં વૃદ્ધિ કરી ખાર-
વ્રતધારી શ્રાવકાખનવું જોઈએ.

શ્રાવકની ૧૧ પ્રતિમા

ઉપયુક્ત ખાર વ્રતોનું યથાવિધિ શુદ્ધ સમાચરણ કરતાં કરતાં વૈરાગ્યભાવમાં વૃદ્ધિ
કરતાં કરતાં જ્યારે વિશેષ વૈરાગ્યભાવ આવે છે ત્યારે શ્રાવક અધિક ધર્મ વૃદ્ધિ કરવાના
અભિલાષી ગૃહકાર્ય અને પરિગ્રહાદિનો ખાર પોતાના પુત્ર કે ભ્રાતા વગેરે જે તેનું
નિર્વાહન કરવાને સમર્થ હોય તેને સોંપી દે છે, અને પોતે ગૃહકૃદુખનાં મમત્વથી નિવૃત્તિ
પામે છે અને ધર્મવૃદ્ધિનાં ઉપકરણ જેવાં કે, આસન, ગુચ્છો, રજોહરણ, મુખવસ્ત્રિકા,
માળા, પુસ્તક તથા ઝોઢવા બિછાવવાનાં વસ્ત્ર આદિ ગ્રહણ કરીને પોષધશાલા આદિ
ધર્મસ્થાનકમાં ચાલ્યા જાય છે. અને પછી નીચે પ્રમાણે શ્રાવકની ૧૧ પડિમા (પ્રતિમા) નું
યથાવિધિ સમાચરણ કરે છે

૧ ઠંસણ પડિમા-એક મહિના પર્યાંત નિર્મળ સમકિત પાળે, શકા, કાક્ષાદિ પાંચ
અતિચારમાંથી કોઈ પશુ અતિચાર કિંચિન્માત્ર સેવે નહિ. ગૃહસ્થને તથા અન્યતીથીને નમ-
સ્કારાદિ કરે નહિ અને એકાંતર ઉપવાસ કરે ૨ વ્રત પડિમા-જે મહિના પર્યાંત સમ્યક્ત્વપૂર્વક
ઉકત ખાર વ્રતોનું ૭૫ અતિચાર રહિત નિર્મળ પાલન કરે, કોઈપણ અતિચારના સેવન ૩૫
કિચિત્ દોષ લગાડે નહિ અને જેલે જેલે પારણ્યાં કરે ૩ સામાયિક પ્રતિમા-અર્થાત્ ૩ મહિના
પર્યાંત સદૈવ સમ્યક્ત્વપૂર્વક વ્રત, મધનાન્હ અને સંધ્યા એમ ત્રિકાલ ૩૨ દોષ રહિત શુદ્ધ
સામાયિક નિરંતર કરે, અને તેલે તેલે પારણ્યાં કરે ૪ પૌષ્ઠ પ્રતિમા-ચાર મહિના સુધી
સમ્યક્ત્વ, વ્રત અને સામાયિકપૂર્વક ૧૮ દોષ રહિત દર માસે છ પોષા કરે (૨ આઠમ, ૨

x સુશ્રાવક પ્રથમ સાધુ સાધ્વીને યથાવિધિ દાન આપી પછી પારણ્યું કરે. કદાચિત
યોગ ન હોય તો દિશાવલોકન કરી પારણ્યું કરે. સાધુને દેવા યોગ્ય વસ્તુ યદિ સાધુનો યોગ હોય
તો તેમને આપ્યા વિના પોતે બોગવે નહિ સ્થાન, શ્યાસન, આહાર, પાણી, ઔષધ, વસ્ત્ર,
પાત્ર આદિ જે પોતાની પાસે હોય તેમાથી કંઈક પશુ હિસ્સો સાધુને અવશ્ય આપવો જોઈએ
વિશેષ દેવાનો અવસર ન હોય તો થોડામાંથી થોડું પશુ દેતા રહેવું આમ ઉપદેશમાલામાં કહ્યું છે.

* અહિ મનુષ્ય લોકમાં શ્રાવકનાં વ્રત લઈ પછી તેનો ભંગ કરે છે, તેમાંથી કેટલાક મનુષ્ય
આયુષ્ય પૂર્ણ કરી અસ ખ્યતમાં 'અરણ્યવર' નામના દ્વીપમાં સખ્યાતા જોઈને લાંબુ પહોળું માન
સરોવર છે તેમાં મચ્છાદિપણું ઉત્પત્ત થાય છે તે સરોવરના કંઠસ્થળ ઉપર રત્નમય રેતી છે અને

હાણીવિષ્ટ સુતમાં હજી પ્રકારનાં ઘન કલાં છે તેમાં સર્વ ઘન કરતાં બન'ઘનને એકલત્ત-
નિરવશ બતાવ્યું છે અને તેનું ફળ સહાર પરિવ્રત કરી મોક્ષપ્રાપ્તિ છે

આ પ્રમાણે બારમા વ્રતના અતિચારના સેવનથી દુષ્કૃતિ થાય છે એમ જાણી
સુખ અને એવાં કામથી આત્માને બચાવવું અને સુખાત ઘનનો વ્યવસ્થિત લાભ પ્રાપ્ત કરવું
તે અર્થે પણ વ્રત સુખ સપતિનો ભોક્તા બનવું અને દેવાદિઓ પૂજનિક બનવું અને
કલાંવિત્ કલ્પે રસ જાણી જવું તેા તીર્થ'કર એવ જાણી જીવે અને તીર્થ'કર થઈ સર્વ
જનનો પૂજનિક બની જવું અને મોક્ષ પ્રાપ્ત કરી લેવું.

દેહકાં નામધર્મી યજ્ઞક્રમા અને ધાતક એવા છે કે જે પેલે ઘન આપવા અપા-
વવા સમર્થ હોવા છતાં પણ પક્ષપાત, દેવ અથવા લોકને વજા પડી પેલે ઘન
આપવા નથી અને બીજા આપતા હોય તેા તેને અટકાવે છે. પેલાના સપ્રદાય સિવાય
બીજાને મિથ્યાત્વી પાપ ડી કલ્પવળના ચોર અર્થે મિથ્યા કલાંક ગમવે છે બીજાને
દેવામાં સમક્ષિતો નાશ થાય અને નરકમાંથી થવાય એવું કહી બ્રમમાં હસાવે છે પેલાના
સિવાય બીજાને ઘન આપવાનાં પરમ્પૂજ્ય પણ કરાવે છે ભોળા કલાંકો એવા પાપ ડી-
એના મિથ્યા ઉપદેશને સત્ય યાત્રી તેના સ્વીકાર કરે છે અને તેઓ ત્યાગી વૈરાગી,
નિનાશાર્થ વત'તા સુસાધુઓના દેવી બની જાય છે અને જાવા, જોગી ફરીર અને બહુ-
જીવિથી પણ જૈન સાધુઓને પરાણ સમજે છે ઘન સ યાત્ર આપવું તેા બાલ્યુએ રહી,
પણ તેમનું ચાલે ત્યાં સુધી સુસાધુઓને પરીવેક આપવામાં પ્રયત્નશીલ રહે છે વધારે
શુ કહીએ ? દેહકાં કુપ્યે તેા સાધુની યાત્ર કરવાનું પણ ચૂક્યા નથી જાવા યેનાકાસીઓથી
ચેતતા રહેવું અનવવે તેા ધાતકના પહેલાં વ્રતમાં અત પાણીની અતરાય પામવી તેને અતિ-
ચાર કલાં છે અપસદેવણએ એક જળદને મોઢે છી કે ગાળ્યું હવું તેા ૧૨ મંડિના સુધી
આકાર ન ખમો. તીર્થ'કરને પણ કમ' ન છેડવા તેા બીજાનું શુ થયું ? મારે ઘનમાં

+ ગાથા—મણુક પા સ ગાદે લેલ મય કલ્પમિય તિય । સ્વપ્રાપ્ય ગારલેખ'
ષ મદમ્મે પુણ સત્તમ ષ ઘમ્મ કર્ત્તેમ લુલ કપ તિય ॥ ૬૪૫૧ યત.

૧ અનુક પાઘન—દુ ખી ઇયેને દુ ખમુકવ કરવાને કૌલ વચ્ચ આપે, ૨ 'સ મદકલન'—
જા કમસ્ત ઇયેને સ કમધી ઇમાવે ૩ અ સપદાન'—સાત પ્રકારના અવધી અપધીત બનેલા
ઇયેને અલ્પ કરવાતમરણી-મુખ પ્રાણીને ધાપુથી બચાવવા વસ્તુ આપે તે અલ્પકલન. ૪
કલ્પુએઘન'—સ્વબનારિકા ધાપુ જાત અબાવનારિ આપે તે. ૫ અબલદાન—કેલની
કરમમાં આવી કષક ઘન કરે તે ૬ ચારવધન—અભિમાનમાં જાતીને કષક આપે તે.
૭ અધમ ઘન—વેસ્થા અર્થે કુમ કરવાને જાો તે ૮ 'ધમ ઘન સાપુ ધાતકને હાપુક આકાર-
રહિ આપે તે. ૯ 'કલ્પિતિય—આણે મારા ઉપર ઉપકાર થયો છે મારે તેને કષક આપવું તેપણે
એના વિચારથી આપે તે અને ૧ કાર્તિકઘન'—જાત ચારણ વચેરેર કીતિ ના લેણે આપે
તે કલ્પિ ઘન.

અંતરાય ન પડાવવી અને સુપાત્રનો યોગ પ્રાપ્ત થતાં યથોચિત દાનનો લાભ લેવો* જોઈએ. કેમકે શ્રાવકનાં ૧૧ વ્રત તો તિયંચ પશુ ધારણ કરી શકે છે* પરંતુ ખારસુ વ્રત આવું મનુષ્ય સિવાય અન્ય કોઈ પણ નિષ્પન્ન કરી શકતું નથી વર્તમાનમાં સુભાગ્યોદયથી સાધુ સાધ્વીને દાન દેવાનો સુઅવસર સાંપડ્યો છે, તો ઉત્સુક બાવે ભકિતપૂર્વક યથોચિત દાન દષ્ટ મહા લાભ પ્રાપ્ત કરશે તે આ લોક પરલોકમાં સુખી થશે અને અનુક્રમે મોક્ષના અનંત સુખોને મેળવશે.

આ ૫ અણુવ્રત, ૩ ગુણુવ્રત અને ૪ શિક્ષાવ્રત એ ખાર વ્રતનું સક્ષિપ્ત વર્ણન કયું* જે શક્તિ હોય તો ખારે વ્રતોનું પાલન કરવું, નહિ તો શક્તિ અનુસાર અને ટેટલાં વ્રત અંગીકાર કરી જેમ જેમ અવસર પ્રાપ્ત થતાં જ્ય તેમ તેમ વ્રતોમાં વૃદ્ધિ કરી ખાર-વ્રતધારી શ્રાવક બનવું જોઈએ.

શ્રાવકની ૧૧ પ્રતિમા

ઉપયુક્ત ખારે વ્રતોનું યથાવિધિ શુદ્ધ સમાચરણ કરતાં કરતાં વૈરાગ્યભાવમાં વૃદ્ધિ કરતાં કરતાં જ્યારે વિશેષ વૈરાગ્યભાવ આવે છે ત્યારે શ્રાવક અધિક ધર્મ વૃદ્ધિ કરવાના અભિલાષી ગૃહકાર્ય અને પરિગ્રહાદિનો ભાર પોતાના પુત્ર કે ભ્રાતા વગેરે જે તેનું નિર્વહન કરવાને સમર્થ હોય તેને સોંપી દે છે, અને પોતે ગૃહક્રુદ્ધનાં મમત્વથી નિવૃત્તિ પામે છે અને ધર્મવૃદ્ધિનાં ઉપકરણ જેવાં કે, આસન, ગુચ્છો, રજોહરણ, સુખવસ્ત્રિકા, માળા, પુરતક તથા ઝોઢવા બિછાવવાનાં વસ્ત્ર આદિ ગ્રહણ કરીને પોષધશાલા આદિ ધર્મસ્થાનકમાં ચાલ્યા જાય છે. અને પછી નીચે પ્રમાણે શ્રાવકની ૧૧ પડિમા (પ્રતિમા) નું યથાવિધિ સમાચરણ કરે છે

૧ ૬ સણુ પડિમા-એક મહિના પર્યાંત નિર્મળ સમકિત પાળે, શકા, કાક્ષાદિ પાંચ અતિચારમાંથી કોઈ પણ અતિચાર કિંચિન્માત્ર સેવે નહિ. ગૃહસ્થને તથા અન્યતીથીને નમસ્કારાદિ કરે નહિ અને એકાંતર ઉપવાસ કરે ૨ વ્રત પડિમા-જે મહિના પર્યાંત સમ્યક્ત્વપૂર્વક ઉકત ખારે વ્રતોનું ૭૫ અતિચાર રહિત નિર્મળ પાલન કરે, કોઈપણ અતિચારના સેવન ૩૫ કિચિત દોષ લગાડે નહિ અને જેલે જેલે પારણ્યાં કરે. ૩ સામાયિક પ્રતિમા-અર્થાત્ ૩ મહિના પર્યાંત સદૈવ સમ્યક્ત્વપૂર્વક વ્રત, મધનાન્હ અને સંધ્યા એમ ત્રિકાલ ૩૨ દોષ રહિત શુદ્ધ સામાયિક નિર્વંતર કરે, અને તેલે તેલે પારણ્યાં કરે ૪ પૌષ્ઠ પ્રતિમા-ચાર મહિના સુધી સમ્યક્ત્વ, વ્રત અને સામાયિકપૂર્વક ૧૮ દોષ રહિત દર માસે છ પોષા કરે (૨ આઠમ, ૨

* સુશ્રાવક પ્રથમ સાધુ સાધ્વીને યથાવિધિ દાન આપી પછી પારણ્યું કરે. કદાચિત યોગ ન હોય તો દિશાવલોકન કરી પારણ્યું કરે. સાધુને દેવા યોગ્ય વસ્તુ યદિ સાધુનો યોગ હોય તો તેમને આપ્યા વિના પોતે ભોગવે નહિ. સ્થાન, શય્યાસન, આહાર, પાણી, ઔષધ, વસ્ત્ર, પાત્ર આદિ જે પોતાની પાસે હોય તેમાંથી કંઈક પણ હિસ્સો સાધુને અવશ્ય આપવો જોઈએ વિશેષ દેવાનો અવસર ન હોય તો થોડામાંથી થોડું પશુ દેતા રહેવું આમ ઉપદેશમાલામાં કહ્યું છે.

* અહિ મનુષ્ય લોકમાં શ્રાવકનાં વ્રત લઈ પછી તેનો ભંગ કરે છે, તેમાંથી ટેટલાક મનુષ્ય આયુષ્ય પૂર્ણ કરી અસખ્યતમાં અશ્ણુવર નામના દ્વીપમાં સખ્યાતા જોજન લાંબુ પહોળું માન સરોવર છે તેમાં મચ્છાદિપણે ઉત્પન થાય છે તે સરોવરના કંઠસ્થળ ઉપર રત્નમય રેતી છે અને

ચોક્ક, ૧ અમાવાસ્યા અને ૧ પુલ્કામા અને ચોથે ચોથે પારણા કરે. ૫ નિમગ્ન પ્રતિમા પાંચ વાસ સુધી સમર્પિત, વત, સામાયિક અને પેલધપૂર્વક પાંચ પ્રકારના નિમગ્ન સમાચરણ કરે. ૧ મઠી સ્નાન કરે નહિ ૨ હળમત કરાવે નહિ, ૩ પચ્ચા પચ્ચા પહેરે નહિ ૪ ઘાંતીની એક લાંબ ખુશી રાખે (છેડા ખાસે નહિ), ૫ ક્વિસે અઘચવ પાલે અને પચોસે પંચોસે પારણા કરે ૬ અઘચવ પ્રતિમા ૭ મહિના સુધી સમર્પિત, વત, સામાયિક પેલધ નિમગ્નપૂર્વક કરે નવ વાસ વિશુદ્ધ અખાંતિ અઘચવનું પાસન કરે અને ૭ ૭ ઉપવાસનાં પારણાં કરે. ૭ સ્વચિત્ત પરિભ્રમણ પ્રતિમા - સાત મહિના સુધી સમર્પિત, વત, સામાયિક, પેલધ, નિમગ્ન અને અઘચવપૂર્વક કરે પ્રકારની સ્વચિત્ત વસ્તુના ઉપભોગ પરિકોષનો પરિભ્રમણ કરે અને સાત સાત ઉપવાસનાં પારણાં કરે. ૮ અચાર ભ પ્રતિમા - આઠ મહિના પર્વત સમર્પિત, વત, સામાયિક, પેલધ, નિમગ્ન અઘચવ અને સ્વચિત્ત પરિભ્રમણપૂર્વક હકાલનો સ્વચ આર ભ કરે નહિ અને આઠ આઠ ઉપવાસનાં પારણાં કરે. ૯ પેચાર ભ પ્રતિમા - નવ મહિના સુધી સમર્પિત, વત, સામાયિક પેલધ, નિમગ્ન અઘચવ સમિત્તવાચ અને અચાર ભપૂર્વક હકાલ જીવેનો આર ભ અને પાસે પણ કરાવે નહિ અને નવ નવ ઉપવાસનાં પારણાં કરે ૧૦ ઉદ્ધિષ્ઠકત પ્રતિમા - દસ મહિના સુધી સમર્પિત, વત, સામાયિક પેલધ, નિમગ્ન અઘચવ સ્વચિત્તવાચ અચાર ભ અને પેચાર ભ પરિભ્રમણપૂર્વક પેાતને મઠી બીજા ઠોકરને હકાલનો આર ભ કરી વસ્તુ જનાવેથી હેલ તેને મહણ ન કરે અને દસ દસ ઉપવાસનાં પારણાં કરે, અને ૧૧ સમણ જીવ પ્રતિમા - સમકલ્પક ૧ નેલપૂર્વક ૧૧ મહિના સુધી ભૈવ સાધુનો વેષ ધારણ કરે તથા કરણ તથા વેલથી સાવલ કમનો ત્યાજ કરે ધસક ઘડી અને મૂખનો ક્રેચ કરે, કિખા (ચેટલી) રાખે, સ્કિત ન હેલ તો હળમત પચા કરાવે રનોદરવની ઘડી પર કણુ ન જાવે ખુશી ઘડીનો સ્નેહરવ રાખે. ધાનનાં પાત રાખે અને સ્વચિત્તમાં કિશ્કારતિથી ૪૨ દેલ રહિત અઘચાર પાણી આદિ ને વસ્તુની જરૂર હેલ તેને મહણ કરે. ઠોક મહરવ સાધુ અથવા મહારાજ આદિ સખથી સખોષન કરે ત્યારે રપથ કહી તે ૩ કુ સાધુ નથી પણ ખંડિમાધારી માવક હુ કિશ્કારતિથી મહણ કરેલા અઘચાર આદિને ઉપાધવ આદિ સ્નાનકર્મા લાગીને મૂચ્છ રહિત જોવને અને ૧૧ ૧૧ ઉપવાસનાં પારણાં કરે આ પ્રમણે ૧૧ પ્રતિમાનું પાસન

સિદ્ધાસન સ્નાસન નિળખાં ઉ ત્વાં અપોતિથી દેવો કીમ કરવા આવે ઉ તે દેવ દેવીઓને નેષ્ટને અજચર જીવેને અવમક, ઇદા, અવાચ, અનુપ્રેક્ષા કરવાથી જ્ઞતિરમરણ ગાનની પદ્ધિ થઇ જમ ઉ તેથી તેજો જ્ઞાક્ષણમાં મનુષ્યના ભવમાં કરેલાં વતસજ મઠે પચાતાપ કરે ઉ અને અવિષ્વમાં પેાતાના આત્માનું જ્ઞેમ કરવા માટે માવલાં ૧૧ વત અગ્રીકાર કરે ઉ પાણીમાં રલા થમા પજુ ઠરીને સ્વિચર રાખી સવર સામાયિક પ્રતિક્રમણ પેલધેલવાજ આદિ ધમનું પાસન કરે ઉ પરતુ મનુષ્ય લોકની જકાર સાધુને ચૈવ ન હેલાથી અતિશિશ્નવિભાવ વત નિષ્પન્ન નહિ જતુ હેલાથી પચાતાપ કરે ઉ પચાતકિન ધમનું આરાધન કરી આધુખને અતિ સપાધિમરણે મરી ઉત્કૃષ્ઠ આઠયા દેવનોકર્મા દેવ પજુ ઉપજે ઉ અને થોમા ન કાવર્મા મોધ પ્રાપ્ત કરી લે ઉ

કરવામાં પાા વર્ષ લાગે છે. પછી શારીરિક શક્તિ ક્ષીણુ થઈ જાય, આયુષ્યનો અત નશ્ક જણાય તો સંચારો કરી દે અને આયુષ્ય અધિક હોય તો દીક્ષા અંગીકાર કરી લે.

પૂર્વોક્ત પ્રકારથી ૧ જઘન્ય શ્રાવક સમકિતી કહેવાય છે. ૨ મધ્યમ શ્રાવક વ્રતધારી કહેવાય છે. અને ઉત્કૃષ્ટ શ્રાવક પડિમાધારી કહેવાય છે. એમ ૩ પ્રકારના શ્રાવક હોય છે.

સાચા શ્રાવકના લક્ષણ.

આર્યા—કય વય કમ્મો તદ્દ, સીલવં ચ ગુણવં ચ ઉજ્જુ વવહારી ।
ગુરુ સુસુઓ પવયણ કુસલો, સ્વલુ ભવઓ સદ્દો ॥

અર્થ—૧ સમકિત વ્રતાદિ શ્રાવકના કર્મનું સમ્યક્ પ્રકારે સમાચરણ કમું હોય, ૨ ક્ષમા શીલાદિ ગુણે અલંકૃત હોય, ૩ ન્યાયપક્ષી, સત્યવાદી, ગુણુગ્રાહી હોય ૪ નિષ્કપટ-સરળતાથી વ્યવહાર ચલાવતો હોય, ૫ ગુરુ આદિ સાધુની તથા ચતુર્વિધ સંઘવી તન, મન, ધનથી; સેવા ભકિત કરતો હોય અને ૬ પ્રવચન શાસ્ત્રોના અભ્યાસથી કુશળ બન્યો હોય તેજ સાચો શ્રાવક કહેવાય છે

અગારિસામાઙ્ગાણિ, સઙ્ગે કાણ ફાસણ ।

પોસહં દુહઓ પક્ક, પગરાયં ન હાવણ ॥ ૨૨ ॥

પવ સિક્ખાસમાવન્ને, ગિહિવાસે વિ સુવ્વણ ।

મુચ્ચઈ છવિપવ્વાઓ, ગચ્છે જક્કવસ્સલોગયં ॥ ૨૪ ॥ ઉત્ત. અ ૫

અર્થ—દીક્ષા ગ્રહણ કરવામાં અશક્ત હોય તો તે ગૃહવાસમાં રહીને પણ સમકિત પૂર્વક સામાયિક આદિ વ્રતોનું શ્રદ્ધાન અને સ્પર્શન કરે છે, બન્ને પાખીના પોષા કરે તે અને રક્ષવૃત્તિથી સસાર પક્ષનું અને પ્રેમાતુરાગ રક્ત થઈ ધર્મપક્ષનું પાલન કરે છે. ધર્મના કરણી કરવામાં એક રાત્રિની પણ હાની કરતો નથી, અર્થાત્ નિત્ય નિયમ પ્રમાણે ધર્મ-કરણીનું સમાચરણ કરે છે આ પ્રમાણેની શિક્ષાએ સંપન્ન ને ગૃહસ્થ છે તેને વિશુદ્ધવ્રતી કહેવો. તે હાડ, ચર્મ, માંસાદિ અશુદ્ધિથી ભરેલું આ ઔઘરિક શરીર છોડી અત્યુત્ત વૈકલ્ય શરીરનો ધારક ઇચ્છા પ્રમાણે રૂપ બનાવનાર, મહા ઋદ્ધિવત દેવતા થશે અને ભવિષ્યમાં થોડા જ ભવમાં જન્મ, જરા, મરણ અને આધિ વ્યાધિ, ઉપાધિ રૂપ સર્વ કુખોનો અત કરી મોક્ષના અનંત સુખોનો ભોક્તા થશે

શાસ્ત્રોધારક બાલ બ્રહ્મચારી ઋષિ સંપ્રદાયાર્થ સ્વ. મુનિશ્રી અમોલભઋષિભ

મહારાજ વિરચિત 'શ્રી જૈન તત્ત્વ પ્રકાશ' ગ્રેથના ખીજા ખંડનું

'સાગારી ધર્મ' નામક પાંચમું પ્રકરણ સમાપ્ત

अंकुराणु ६ ६

अंतिम शुद्धि

मृत्युमार्गं प्रयत्नस्य, वीतरागो, वदतु मे ।

समाधिबोधपाथेय, यावन्मुक्तिपुरी पुरा ॥ मृत्यु भवेत्सव.

अर्थात्—जेथी रीते परदेशमा रडेवा येताना पुत्रने धेर बोवावधाने भट्टे लाणु पिता भवदाता रस्तानी मरिहती आपे छे जने भरानीने भट्टे दान पक्ष मोडसे छे छे जेथी ते सुभे सुभे रस्वो बस्यार भरी धेर पढाओ सके, तेथी न रीते हे। परम लाणु-पिता वीतराग देव। छे पक्ष मृत्युमार्गमा प्रवृत्त जने मुक्तिपुरी प्राप्त कर्याने जन्मि धामी छु जेठवा भट्टे आप माया छपर हुपा भरीने मुक्तिने सुभेथी प्राप्त भरी सुके जेथी जित्नी समधि जने गानद्वि तक्ष रत्न ३५ बोधनुं काणु आपीने मुक्तिपुरीमा भने तेथी बे।

मृत्युना १७ प्रकार

१ उत्पन्न वया पढी प्रतिसमय जाणुष्य कर्त्ती वतु नम छे ते अविश्व मृत्यु २ वतमान काणमा जे करीर ३५ धर्मा प्राप्त बध छे तेना जन्माव बाल ते तद्वत्त्व मृत्यु ३ अत कवमा जाणुष्य भरी जन्मि उत्पन्न वया ते जाणु जन्मि पूष्य बाल ते 'जन्मधि मृत्यु' ४ जन्मथी जने देहथी जाणु छुष्य बाल तथा जने कवमा जेठवा प्रकारनुं मृत्यु बाल ते जाणुत मृत्यु ५ जेथी साजथी जन्मिथी पाणुथी, पढाथी पढीने छन्दवि प्रकारथी जन्मभयत भरी भरे तथा गान छान न आरिजनी जाणुपना रक्षित जन्मभयथी मृत्यु पासे ते जाणु मृत्यु ६ सम्यक् गान सम्यक् छान, सम्यक् आरिज सक्षित जन्म-भिलावथी जाणुष्य पूष्य बाल ते 'जन्मि मृत्यु' ७ समभयतथी जन्म बधने मृत्यु पासे ते 'जाणुन मृत्यु' ८ सम्यक्त्व सक्षित भावना मतेनुं जाणुष्य जन्म जाणु समधि जाणुषी मृत्यु पासे ते जाणुष्य मृत्यु ९ माया निगणु जने मिथात्वछान कर्म जे मनुष्यमाथी ठोठ जन्म जेठवा सक्षित मृत्यु पासे ते 'सखल मृत्यु' १ प्रभाणे वर बध तथा जन्मत सम्यक् विभव परित्युज्जोथी प्राणुमुक्त बध जन्म ते 'पद्मल मृत्यु' ११ धर्माभेने बध पढी, क्वाण, वेना छे कसिने वर पढीने मृत्यु पासे ते वदतु मृत्यु १२ सम्यक् शीलमर्यादनि निर्वाह न कवमाथी जाणुष्यत करे ते 'विभव मृत्यु' १३ समभयमाथी 'द्वैत' धारणु भरी मरुष्य पासे ते 'जन्मपक्ष मृत्यु' १४ वयावधि तक्ष जाणुष्यमाथी पाणुष्य पद्मल जाणु भरी मृत्यु पासे ते कर्म प्रत्याज्जान मृत्यु १५ सकारे जन्म जाणुष्यनी पासे सेवा जाणुषी नकि करणवा बध मृत्यु पासे ते 'धर्मि मृत्यु' १६ जाणुष्य जने करीर जन्मेने पाणुष्यत्व भरी स्ववस कसनज्जान जन्म कर मृत्यु पासे ते 'पाठोपज्जान मृत्यु' जने १७ जेवगान प्राप्त वया जाणु देहेकस्य बाल ते जेवथी मृत्यु जा १८ प्रकारना मृत्युनुं जन्म जन्मपाठक मवना परिभा जाणु पाणुष्यमाथी छु छे

શ્રી ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રના પાંચમા અધ્યયનમાં મૃત્યુના મુખ્ય બે પ્રકાર કહ્યા છે.

વાલાણં તુ અકામં તુ, મરણં અસદ્ ભવે ।

પંડિયાણં સકામં તુ, અક્ષોભેણં સદ્ ભવે ॥

અર્થ—બાલ અગ્નિની જીવે અકામ મરણે મરે છે તેમને વારંવાર મરતુ પડે છે અને પડિત પુરુષો જે સકામ મરણે મરે છે તેને ઉત્કૃષ્ટ એક જ વખત મરવું પડે છે. અર્થાત મોક્ષ પ્રાપ્ત કરી લે છે. એટલા માટે આત્મહિતાચોંચોએ બને પ્રકારના મૃત્યુનું સ્વરૂપ સમજવાની આવશ્યકતા છે. પરલોકને નહિ માનનારા એવાં કેટલાંક અક્ષાની મનુષ્યો કહે છે કે, 'જે પરલોક હોત તો આપણાં આટલાં આટલાં સર્ગાં સ્નેહીઓ મરીને ગયા તેમાંથી કોઈના પશુ સમાચાર આવ્યા હોત. વળી હમણાં જે કામભોગો પ્રાપ્ત થયા છે તેને છોડી દેવા અને ભવિષ્યના સુખની આશાએ ભૂખ, તરસ, ટાઢ, તપ આદિ કષ્ટો ઉઠાવવાં એ તો નરી મૂર્ખાઈ જ છે, તેનાં કરતાં તો હાલમાં જે ભોગો પ્રાપ્ત થયા છે તે જ ભોગો લેવાં સારાં છે. 'આ ભવ મીઠો તો પરભવ કોણે દીઠો' આવો બકવાદ કરવાની ધૂષ્ટતા કરે છે અને હિંસા, જૂઠું, ચોરી, વ્યભિચાર આદિ પાપાચરણ કરતાં જરા પશુ અવકાતા નથી. સ્વાયેં કે વિના સ્વાયેં સહજમાં ત્રસ, સ્થાવર જીવોની હિંસા કરે છે માંસ મદિરા સેવે છે, પરસ્ત્રી કે વેશ્યાનું સેવન કરે છે. આમ વિષયમાં અત્યંત આસક્ત બનીને ગાઢાં કર્મ બાધે છે. ધર્મના નામથી ભડકે છે, પાપકાર્યોમાં હર્ષોત્સાહ ધારણ કરે છે. સાધુજી કે સત્પુરુષોની સંગતિથી દૂર ભાગે છે. ચોર, ઠગ, વ્યભિચારીની સોખતમાં આનંદ માને છે. આવી રીતે જીવનભર પાપકર્મનું આચરણ કરે છે. પછી ન્યારે મૃત્યુના મોઢામાં પડે છે—અતિ-સાર, ક્રોધ જલોદર, ભગદર, શક્ત, ક્ષય આદિ દુષ્ટ રોગોથી ઘેરાઈને ત્રાસ પામે છે અને ખરાડા પાડે છે કે હાય ! હાય ! ! હવે હું મહા કષ્ટે પ્રાપ્ત કરેલી સુખોપભોગની આ સર્વ સામગ્રી તથા પ્રાણુપ્યારા કુટુંબને છોડી ચાલ્યો જઈશ આ પ્રમાણે મૃત્યુની ઠચ્છા વિના જ જે જીવણા કરતો ત્રાસ પામતો મૃત્યુને પ્રાપ્ત થાય છે તેને અકામ મરણ કહે છે. આ મરણથી મરનાર પ્રાણી આ સંસારમાં અનંત જન્મ મરણને પ્રાપ્ત થાય છે. ન્યાં સુધી આવા અકામ મરણે મરે છે ત્યાં મુઠ્ઠી સંસારના દુ.ખોથી છૂટી શકતો નથી, મોક્ષ પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી. આવાં મરણો કરી અનંત કાળ વીતાવી દીધો. આમ સંસારનાં મહાકષ્ટ ભોગવતાં ભોગવતાં ન્યારે કોઈ ભવી જીવ સર્વ કર્મોની રિચિતિ એક કોડકોડ સાગરોપમની અંદર રહે તેટલો હજીકર્મી થાય ત્યારે કંઈક ધર્મારાધનની ભાવના જાગ્રત થાય છે. સદ્ભાગ્યોદયથી સદ્-ચુરુની સગતિને પામીને સંસારના સ્વરૂપને સમજે છે ભવબ્રમણનાં દુ.ખોને જાણે છે ત્યારે તે દુ.ખોથી ત્રાસિત બને છે. જન્મ, જરા, મરણનું સ્વરૂપ સમજવાની સહેજે અભિગ્રાપા ઉત્પન્ન થાય છે અને સકામ મરણને માટે જેમ કોઈ શર, વીર, ધીર ક્ષત્રિય રાજા પર કોઈ પર-ચક્રી રાજા ચડાઈ લઈને આવ્યો હોય ત્યારે તેના અગમનના સમાચાર સાંભળતાં જ તે વીર ક્ષત્રિના રોમ રોમમાં વીર રસ વ્યાપ્ત થઈ જાય છે અને તે તત્કાળ ચતુરંગિણી સેના સાથે સજ્જ થઈ રાજસુખને પરિત્યાગ કરી દે છે ભૂખ, તરસ, ટાઢ તાપ આદિ કષ્ટોની તથા સસ્ત્ર અત્યાદિના પ્રહારની લેશ પશુ પરવા કરતો નથી, ઉલટો તે દુ.ખોને પશુ સુખનું સાધન સમજી પોતાના પરાક્રમથી, ઝૌશસ્વથી શત્રુ સેનાને ધુજવતો તેને પરાજ્ય

કરી પોતે વિભવવત જાને છે અને પોતાના રાજને નિર્વિધન બનાવે છે જાતી જ રીતે સકામ મરણનો ઉપાય મહાકામ કાળ રૂપ યજુને રોમકર્ષિ દ્વારા નિઠ્ઠા બાખો જાણી વરકાળ સાવધાન થઈ જાય છે અને ધારીરિક સુખોનો પરિભાગ કરી કુષ્ઠા, વૃષકર્ષિ કુખની કિન્નિવ પશુ સ્વકાર નહિ કરતાં ગાન, ક્ષાન્ત, અસ્તિ, તંપ રૂપ ચતુરભિલ્લી સેનાથી સભ્ય થઈને સકામ મરણરૂપ સકામ દ્વારા કાળરૂપ કુર્ષોત યજુનો પરાભ્ય કરે છે, તેથી જાનત જાણવ જાતિમક સુખની પ્રાપ્તિ રૂપ મોક્ષ-રાજ્યને પ્રાપ્ત કરી સદાને યદે નિર્વિધન થઈ જાય છે

જેનો જ મ થયે તેનું મૃત્યુ તેા એક દિવસ જાવસ્થ થવાનું છે. મૃત્યુથી જાવવાનો જાવસ્થા ડોષ ઉપાય છે જ નહિ તેા પછી મૃત્યુને વજુસાદી આતમાની ખરાબી થા માટે કરવી જોઈએ ? થા માટે જાનત મરણોને વધારવા જોઈએ ? એક જ વખતના મરણથી ફરી ફરી પણ મરતું જ ન પડે એવો ઉપાય થા માટે ન કરવો ? જા ઉપાય તહે તેમથો વિષય છેવ તો પણ એક વખતના મૃત્યુથી જરૂર કુખ થાય છે તેમજ કુખ સમક્ષિ મરણે મરતા થવ નથી. આવો નિભય કરી ધરતીર મહાકામ જ સકામ મરણે મરી જો છે અને મૃત્યુના કુખથી સદાને માટે છૂટી જો છે.

સકામ મરણનાં યુગનિષ્પન્ન ૫ નામ છે- ૧ સકામ મરણ—યુગ્યુજોત્રી કામના મૃત્યુથી જાવવાની છે. તે સિદ્ધ થાય અર્થાત્ પુત. મરતું ન પડે તે સકામ મરણ ૨ 'કર્ષકર્ષિ મરણ—સવ પ્રકારની અર્ષિ, અર્ષિ, ઉપરિલ્લી પોતાનું ચિત્તની નિશ્ચિત્તી કરીને સમર્ષિભાવ ધારણ કરે છે તે ૩ અનસ્ત-અવજાલવ ત્રણ કે મર આકારનાં પમૂખાણ કરી સેવાં તે. ૪ સુધારો—મૃત્યુના નિજાતામાં છેલ્લી વખતનું ટપન કરવા સભ્ય જાને તે અને ૫ 'કલેખના'—માત્ર, નિદાન જાને મિષ્ટાત્વ એ ત્રણે ઇન્દ્રિયો અધોષ્ટા, નિલ્પા, અર્ષા કરી શુદ્ધ જાને તે. ઇત્યાદિ નામ સકામ મરણનાં કલાં છે

સાગારી સુધારો

મૃત્યુનો કારણો નથી ડોષ વખતે જાવસ્થિત્યુ મૃત્યુ થતાં જાત્યા ખાલી હાથે પરજવમાં આસ્થે જાય એવો ધર કાળીને ખર્ષાત્યા સરૂવ સ્કૃતી વખતે ઇત્વર (જલ) કાળને માટે જાવસ્થા જાવત થતાં સુધીનાં અને ક્ષમ્ય નિદામાં જ મૃત્યુ થઈ જાય તેા

* જાવસ્થ થવાનું જાનત જાણીને એક ચેર હમેશ રાજની સારી જોભાન કરી જતો હનો ચતુર પ્રધાને રસ્તામાં સર્ષ પાદ્ય નિજાની દીર્ષા ચોરના અપ્રવા વડે પાદ્યના ખમખમ થતાંની સાથે તેને પકડી લીધા. રાજાએ જા ચેરને મહા કાવ કર જાણી કુકમ કર્યો કે ગા કરોઃ સેવ જરમ કરી ચોરને રવાડે રવાડે મુસાદી દેા પછી લીલા મામકામાં તેને મઢી જઈ દી રૂપ જાનારી એકમાં રાખી જાહેર કરો કે રસ્તે જાવનાર કોરક મુખ્ય તેને ડોષરે આપવેા જાય હવે ક્ષો કે તે ચોરને કેટલુ કુખ થવ હશે ? જામુ કુખ મર્ષાસ્થમાં સ્થેલા ટપને પહેના મહિનામાં થાય છે જીન મહિનામાં તેથી જમણ ત્રીજામાં ત્રણજણ જાને નવમા મહિનામાં નવજણ કુખ થાય છે અને જામલી વખતે કોમજણ કુખ થાય છે અને મરણી વખતે તે ચોરના કુખથી કોમકોમજણ કુખ થાય છે જાન્ય મરણનાં જાત્યા મહા જાય કર કુખે છે એનું ઇન્દ્રવચન છે

પ્રકરણ ૬ હું અંતિમ શુદ્ધિ

યાવજીવનના પ્રત્યાખ્યાન કરી લે છે તેને સાગારી* સંચારો કહે છે તે આ પ્રમાણે કરી શકાય છે: શયન કર્યા પહેલાં નવકાર તિક્ષ્ણુતો, ધરિયાવહી તથા તરસઉત્તરીનો પાઠ કહી ચાર લોગસ્સનો કાઉસગ્ગ કરે, પછી એક લોગસ્સ પ્રગટ કહી બે હાથ જોડી કહે કે, - “બકખંતિ, ડન્ઝંતિ, મારતિ કિવિ ઉવસગ્ગેણું મમ આઉ અંત ભવંતિ તથા શરીર સંબંધ મોહ મમત અકારસ પાવકાણું ચઉવિહં વિ આહાર વોસિરે” સુહ સમાહિએણું નિદ્ધા વઇક્કત્તિ તએા આગાર’ અર્થાત-નિદ્રામાં કંદાયિત સપ્ સિંહાદિ બક્ષણુ કરી લે તેથી મત્યુ યઈ જ્ય, અગ્નિ પ્રયોગથી બસ્મીભૂત યઈ જાઉં, પાણીમાં તથાઈ જાઉં, શત્રુ આદિ મારી નાખે, આયુષ્ય પૂર્ણ થતાં મરી જાઉં, તથા અન્ય કોઈ પણ ઉપસર્ગ દ્વારા મારા આયુષ્યનો અંત યઈ જ્ય તો મારો શરીર સંબંધ, મોહ, મમત્વ, ૧૮ પાપસ્થાનક અને ચાર પ્રકારના આહાર ભોગવવાનો ત્યાગ કરે છું. અને જો સુખે સમાધિએ જાત્રન યઈ જાઉં તો હું સર્વ પ્રકારે ખુલ્લો છું પછી નવકારમંત્રનું સ્મરણુ કરતો થકો શયન કરે જાત્ર તથા બાદ પૂર્વોક્ત પ્રકારે ૪ લોગસ્સનો કાઉસગ્ગ કરી કહે કે— “ પડિક્કમામિ પગામસિજ્જએ જ્વ જો મે રાઈસિ અધ્યારો કએા તરસ મિચ્છામિ દુક્કડં ” પછી સાગારી અણુસણુનુ પચ્ચક્ખાણુ પારતાં આ પ્રમાણે બોલે. “ સાગારી અણુસણુનાં પચ્ચક્ખાણુ કર્યાં હતાં તે સમકાએણું, ફાસીય, પાલિય, સોહિયં, તીરિયં, કીત્તિયં, આરાહિયં આણુએ અણુપાલિતા ન ભવઇ તરસ મિચ્છામિ દુક્કડં ” † આ સાગારી સંચારાનો વિધિ કહી. ચોર, સિંહ, સાપ, વ્યંતર, અગ્નિ, પાણી આદિ કોઈ પણ પ્રકારે પ્રાણ્વાત ઉપસર્ગ પ્રાપ્ત થાય તથા બિમરી આદિ પ્રાપ્ત થતાં જો અણુગારી સંચારો કરવાનો અવસર ન હોય ત્યાં પણ ઉપર પ્રમાણે સાગારી સંચારો કરવો ઉચિત છે.

અણુગારી સંચારો—સંલેખના.

પ્રાણ્વાત ઉપસર્ગ આવે, અન્ન પાણી ન મળે એવો દુર્ભિક્ષ દુષ્કાળ પડે, વૃદ્ધાવસ્થાથી શરીર અતિ જીણું યઈ જ્ય, અસાધ્ય રોગ ઉત્પન્ન થાય ઇત્યાદિ પ્રસંગોમાં પ્રાણુ બચાવવાનો કોઈ પણ ઉપાય ન હોય ત્યારે તથા કાળજ્ઞાન અંથમાં-વણુવેદનાં § લક્ષણોથી પોતાનો અત-

* સક્ષેપમાં સાગારી સંચારો નીચેના એક દોહરાથી યંઇ શકે છે.

આહાર શરીર ને ઉપધિ, પચ્ચક્ખુ પાપ અઢાર,
મરણુ હોય તો વોસિરે, જીવુ તો આગાર.

† નસુકકારસી આદિ ૧૦ પત્યાખ્યાન તથા સામાયિક, પોષધ આદિ પારતી વખતે આ પાઠ બોલવો

§ દોહા—અતિ ગાજ, અતિ વીજ નહિ, મૂત્ર ન ખ ડે ધાર,
કર દીસ જો સ્થબ સમ, હંસો હાલણુહાર.

અર્થ—કાનમાં આગળીએ નાખ્યા બાદ ગણુગણુટ થતો અવાજ સંભળવામાં ન આવે, આખની ઉપરનો ભાગ દબાવવાથી વીજળી જેવો ચમત્કાર દેખાય નહિ, પેશાબ કરતી વખતે મધ્યમાં રોકી શકે નહિ મસ્તક ઉપર પજો રાખી હાથનું કંડુ જોતાં જો હાથ સ્તંભ જેવો જાડો દેખાય ઇત્યાદિ લક્ષણોથી માલૂમ પડે છે કે હવે હંસ રવાના થવાનો છે.

સમય નિશ્ચય જાણે ત્યારે પોતાના ધર્મના અણુઓને કારિરક્તિનો ત્યાગ કરે છે તેને સલેખના તપ કહી છે

સલેખના પુત્રિહા, અમ્મ તરિયા ચ વહિયા ભેજ ।

અમ્મ તર કસાપસુ, વાહિયા હોઈ જુ સરીરે ॥ ૨૧૧ ॥ અ૦ આ૦

અર્થ—૧ શીખરિ ક્યામેને ક્ષીણ કરવા તે અમ્મ તર સલેખણા અને ૨ કારિરેણ પરિત્યાગ કરવો તે બાજુ સલેખણા જિમ મે પ્રકારની સલેખના હોય છે

હવે સલેખણા કરવાની વિધિનો સૂત્રાચ' કહે છે—'અપૂર્વિજમ મારભૂતિય સલેખણા કુસણા આરાહણા—હવે સજારત્વ ઠોષ' પણ કામ બાધી સ્તુ નથી. એવાં સજારિક કામેથી મન.કામના નિરૂપિ પામી છે તેથી 'અપૂર્વિજમ'—એટલી મારભૂતિય ધરજીને અવજરે કરાવી સલેખણા'—તપથી કરીર અને ક્યામને પાતળા પડવાની ક્રિયા, 'કુસણા'—સેવ-પાની 'આરાહણા—આરાધન કરવાની ક્રિયાને પ્રકરણે પોતપતલાને પોષ પ્રમાણ' અત સયવે અપ્રમસાધનાર્થ તપર થવો થો પ્રથમ આ ક્ષવર્મા અન્વ્યૂત્વપૂર્ક' મત ધારણ કર્યા બાદ તે કમક્રિયા તથા કામનાં સઉપયોગે ને ને હોય અવિચાર લાગ્યો હોય તેની નવેખણા (સ્મરણ) કરે અને સ્મૃતિચેત્યર દોષો ને સ્વપ્ને, પરવ્પે, મોહવ્પે, નવ્પે કે અભવ્પે લાગ્યા હોય તે નાના મોટા સખગા ડોરોની આયોચના કરવા—પ્રમદ કરવાને માટે ચાંબીવાંદિ અણુપુખ્ત આચાર' ઉપાખ્યાય કે સાધુજી ને નિશ્ચ હોય તેમના કમ-મુખ પ્રકાર કરે. કા-ચિત્ આયોચણા સજગતવા પોત્ત એવા ઠોષ સાધુજીનો પોત્ત ન હોય તો ઉચ્ચ કુણુપુખ્ત સાધનીજ સ મુખ આયોચણા કરે. સાધવીજીનો પણ પોત્ત ન હોય તો પૂર્વોક્ત અણુ કરી

* સસન્તો મદ્દ યિ કદુગ્ગ, ધોર ધીર તય વરે ।
દિવ્ય યાસ સદ્દસ્સ જુ, તમો યિ તસ્સ નિપ્પકલ્લ ॥

અર્થ—અત કરણમાં માયા અર્થિ રામ ધારણ કરીને હાલો વર્ષ' પર્વેત કરેલી તપચર્ચા પણ નિમ્બળ થઈ નવ છે.

જહુ આન્હાવ્ વ્રણણ્ણ મરય પવિનિપિણ્ણિ મજ્જપ સોહી ।
જુદ્ધર ફરણ્ણ માઠાણ્ણ, નિસન્ત્તં તસ્સ સોહાણ્ણવા ॥

અર્થ—માસ માસપમણના તપ કરવાથી પણ અધમેહાર થવો નથી. પરંતુ અત.કરણના રામ રહિત આયોચના, નિશ્ચા કરવાથી આત્માનો ઉદાર થાય છે

નિશ્ચિય કરની ચુ'ખ'માં ક્યું છે કે 'ત ન જુદ્ધર જ પહિસંચિજ્જરૂ તે જુદ્ધર વ્ર મમ્મ, માલાહમ્મરૂઠિ' અર્થાત્ અન્વ તપરિક ધર્મક્રિયા કરવી નેટલી કુશર નથી તેટલી કુશર આયોચના કરવા તે છે

નિશ્ચિય યાપણ્ણ કા સમ્મ માલાહણ્ણ ગુદ્ધ સગાસે ।
વત્તા તર્જાંત મત્તા, મામવસુદ્ધ મણ્ણવાહ' ॥

અર્થ—ગુદ્ધ પરિભ્રમણી અત.કરણના રામ રહિત ધર્મ આયોચના કરવારળા અતત છવોએ પાપવ્ય ક્ષેપિને કરવા તાલ કરી અન્વચરણ ચાપત મેધુનાં મુખો પ્રાપ્ત કરવાં છે. એજ નવળી પ્રકે કષ્ટપે નિ શંકવને અને નિ ક્રોધે આયોચના કરવી જોઈએ.

સહિત શ્રાવકજી સન્મુખ દોષ પ્રકાશ કરે અને શ્રાવકનો પણ યોગ ન હોય તો ઉક્ત ગુણ-
 યુક્ત શ્રાવિકાજી સન્મુખ અને તેવો પણ યોગ ન હોય તો જગન્નમાં જઈને પૂર્વ તથા
 ઉત્તર દિશા સન્મુખ ઉભો રહી બે હાથ જોડી સીમંધર સ્વામીને નમસ્કાર કરી ઉચ્ચ સ્વરે
 કહે કે અહો પ્રભો ! મેં અમુક અમુક અનાચરણનું આચરણ કયું છે જેનું પ્રાયશ્ચિત્ત
 અમુક મારી ધારણામાં છે તેનો હું આપની સાક્ષીએ સ્વીકાર કરું છું ન્યૂનાધિક હોય તો
 તસ્મિન્નિશ્ચમિ દુઃકકડં. આ પ્રમાણે નિશ્ચય બની પછી જેમ કાળા કોપલા અગ્નિમાં પડ-
 વાથી તેની સફેદ રાખ બની જાય છે તે પ્રમાણે આત્માને ઉજ્જવળ કરવા માટે સચારા
 (તપ) રૂપ આગમાં ઝુકાવવું ન્યાં ખાનપાન, ભોગવિલાસના પદાર્થો ન હોય, સાંસારિક
 શબ્દ સાંભળવામાં આવતા ન હોય, ન્યાં ત્રસ સ્થાવર જીવોની હિંસાનો સંભવ ન હોય
 એવા નિર્દોષ પોષધશાલા ઉપાશ્રયાદિ સ્થાનમાં અથવા જંગલ, પહાડ, યુદ્ધ અથવા સ્થાના-
 નમાં શિલા આદિની ઉપર ન્યાં ચિત્તસમાધિને યોગ્ય જગા હોય તે સ્થાનને સ્નેહરણા-
 દિથી ધીમે ધીમે પ્રમાજન કરે, પછી લઘુનીતિ, પીત્ત, શ્લેષ્માદિ પરહવવાની જમ્યાનું
 પ્રતિલેખન કરે. જે જમીન જીવજંતુ કે વનસ્પતિ રહિત હોય તેને આંખથી સૂક્ષ્મ દ્રષ્ટિથી
 જેમ લે પછી સચારો કરવાના સ્થાનપર આવી ગમનાગમનના પાપની નિવૃત્તિ અર્થે
 ધરિયાવહી પરિક્ષમે. કાર્યોત્સર્ગ પારી લોગરસ ખોલી કહે કે, પ્રતિલેખનામાં પૃથ્વીકાય
 આદિ છકાયતી વિરાધના યજ્ઞ હોય તો તસ્મિન્નિશ્ચમિ દુઃકકડં, પછી જે શરીર કષ્ટ સહવા-
 સમર્થ હોય તો જમીન પર તથા શિલા આદિ પર વસ્ત્રનું બિંજાનું કરી તે ઉપર સચારો
 કરે અને જે અસમર્થ હોય તો ઘઉં, ચોખા, કૌદ્રવા આદિનું પરાળ કે તુણાદિ જે તદ્દન
 સાફ (ધાન્ય રહિત) મળી જાય તો તે લાવી તેનું ગા હાથ લાંબુ અને ૧૧ હાથ પહોળું
 બિંજાનું કરે, તેને શ્વેત વસ્ત્રથી ઢાંકીને તે ઉપર પૂર્વ તથા ઉત્તરાભિમુખ પત્થકાદિ
 (પક્ષાડી પત્તાસન) આસને ખેસે અથવા જે આસન સુખદ માલૂમ પડે, જેનાથી ચિત્તની
 સમાધિ રહે તે આસને ખેસે. જે ખેસવાની શક્તિ ન હોય તો ભીંતાદિકને ઓઠી ગણે
 ખેસે અથવા સૂઈ જઈને પણ ઇચ્છા સુજ્ઞ સ્થિર આસન કરે. પછી બંને હાથ જોડી
 દશે આંગળીઓ એકત્ર કરે. અને જે પ્રમાણે અન્યદર્શની આરતી ઉતારે છે તે પ્રમાણે
 જેડેલા હાથોને જમણી બાજુથી શરૂ કરી જમણી બાજુ તરફ ત્રણ વાર લઈ મસ્તકે
 સ્થાપન કરે. પછી નમોત્યુષ્ણનો પાઠ બણે પહેલું નમોત્યુષ્ણ શ્રી સિદ્ધ ભગવંતને અને
 બીજું શ્રી અરિહત ભગવાનને કહેવું, વિશેષમાં છેલ્લું પદ 'હાણું સપતાણું' ને બદલે
 'હાણું સપાવિહ કામાણું' (એટલે સિદ્ધ પદ પામવાના ઇચ્છુક) કહેવું પછી ત્રીજું
 નમોત્યુષ્ણ 'મમ ધમ્મચરુ ધમ્માચરિય ધમ્મોવદેસગરસ જ્ઞવ સંપાવિઓ કામરસ' અર્થાત્
 મારા ધમ્મચરુ, ધર્માચાર્ય ધર્મોપદેશના દાતાર યાવન મોક્ષ પ્રાપ્ત કરવાના અભિલાષી છે
 તેમને નમસ્કાર હો આ પ્રમાણે વંદન નમન કરીને પછી પૂર્વે સમાચરણ કરેલાં સમક્રિત,
 પ્રત નિયમમાં આજ સુધી સ્વવશે, પરવશે, જાણપણે, અજાણપણે જે કષ્ટ દોષ અતિચાર
 લાગ્યા હોય તેની આલોચના-વિચારણા કરી તેનાથી નિવૃત્તું છું, યુરુની સાક્ષીએ ગર્હા
 (તે પાપની નિન્દા) કરે છું એમ કહી પછી ભવિષ્યને માટે પ્રત્યાખ્યાન કરી માયા
 નિયાણું અને મિથ્યાવદનશન એ ત્રણ શબ્દ રહિત બંને આ પ્રમાણે શુદ્ધ નિમંજી યજ્ઞને

અવિખર્માં 'સવ્ય પાણાઈવાય પચ્ચક્ષુખમિ-સર્વ'વા પ્રાણુદિવાતનો ત્યાગ કરે છું
 સવ્ય મુસાનાય પચ્ચક્ષુખમિ-સર્વ'વા મુખવાદનો ત્યાગ કરે છું 'સવ્ય અદિનાય
 પચ્ચક્ષુખમિ-સર્વ'વા અદતાદાન ત્યાગ છું 'સવ્ય' મેકુર્ણ પચ્ચક્ષુખમિ સર્વ'વા
 ગૈશુનોનો ત્યાગ કરે છું 'સવ્ય પરિચ્છે પચ્ચક્ષુખમિ' સર્વ'વા પરિચ્છેનો
 ત્યાગ કરે છું 'સવ્ય કોઠે માર્થ મામ લેઠે રાર્થ દોર્થ કલેઠે નવ
 મિચ્છા ઇસણુ સદ, અકરેણિજ્જ નોરપચ્ચક્ષુખમિ સવ્ય કોષ મન, મામ, લેખ, રાવ,
 દેષ, કલેઠે, અબ્બાબ્બાન ગીશુન્ય પરપરિવાઠ, સંતિ, અરતિ, મત્તામુષા, મિચ્છાકલેઠેનકલે
 જે અનાચરણીય નોર્ના પ્રત્યાખ્યાન નવલેણવાજે તિવિઠે તિવિઠેવા-છવું ત્યાં સુધી વણ
 કરણુ તણુ ચેત્તમી કરે છું અર્થાનુ 'ન કરેચિ, ન કરવેચિ, કરત પિ અન ન સમચ્ચુભણુમિ
 મણુસા, વચ્ચા કમસા-ઉચ્ચ અદારે પાપોને કું પોને કરીલ નહિ બીજા પાસે કરાવીલ
 નહિ અને અન્ય કોષ કરણુ કલેઠે વેને રહુ પણુ નણુલેલ નહિ મનથી વચતવી અને કમથી
 આમ અદારે પાપના પ્રત્યાખ્યાન કરીને પછી સવ્ય અલર્થા પાર્યા ખાઈમ સાઈમ ગઈ-
 વિઠે પિ અદારે પચ્ચક્ષુખમિ-સર્વ'વા પ્રકારે કષ્ટ પણુ આચાર સંકેત અમ પાણુ,
 સુખથી મુખવાણ અને અપિ કલેઠેથી સુખવાની કે અખર્માં અાજવાની વણુ પ્રવર્ણિ
 સર્વ' વસ્તુનાં પચ્ચક્ષુખાણુ કરે છું આમ આરે અદારના પ્રત્યાખ્યાન કરીને પછી કહે
 કે જ પિમ કમ સરીર"-આ સરીર ને મને ઠકુ"-ઇપકારી છે 'કત-કર્ત-સુમ છે
 'પિમ"-પ્રિમ, વલણુ છે 'મણુન'-મનોમ છે, 'મણુમ-મનોરમ છે 'પિલ્લ'-
 'પિલ્લ' પેમરેષ છે, 'વિસર્ણિવ"-વિષસળીવ છે 'સમય"-માનનીવ છે 'નકુમય"-
 પણુ માનવા ચેત્તમ છે બંધ કરણુ સમાવા"-આમુણેના કરે (પિ) સમાન, 'સવ્ય
 કરમચ્ચુવ"-રતના કરણીયા સમાન છે તે સરીરને 'આર્થ સીર્મ' રખે રહ વાપ,
 'મા વૃ છે વલે-રખે ગરમી લાગે, 'મા વૃ પ્રુહા"-રખે સુખ લાગે, 'મા વૃ પીવાહા"-રખે
 તરસ લાગે, 'મા વૃ નાના"-રખે સર્પાઈ (આલ) કસે 'મા વૃ ચોરા"-રખે ગોર અર્થ
 ઉપલ્લ કરે, 'મા વૃ ઇલા"- રખે મંલ કરે 'મા વૃ મસવા-મવજર રખે ત્રાસ આપે, માર્થ
 વાજ્જ-પિતિત સળીમ સનિવાજ્જ-રખે વાવ, પિત, કલેખમ, સનિવાત વગેરે
 નિવિઠા રેણવકા પરીસહોવસગ્ગા વિવિધ પ્રકારની અધિએ, પરીસહો અને ઉપલ્લથી
 શાહા હજણુ મારા કરીને રપ્થે' ઇલાઈ ને ને જુ મપ્રક કચેચ જાતન થવા વે તે સર્વ
 ઉપકરનો તથા ડુખોનો પ્રતિકાર કરી તથા સકાર સમાન કરીને આ સરીરનું રક્ષણ કું
 મારી આ અમનતાનો કલે મને જેઠ વાલ છે કે ને સરીરને મેં પ્રાણથી ખાર નણી
 સાચવ્યુ તે જ મારૂ સરીર આજ મને જુ ખ ઇ રક્ષી છે આવા કમસાન સરીરનો મેઠે
 કલે કું ઠાકુ છું એમ પિવર્ણ અરમેઠે ઉરલાસનિસાસેઠે વેઠિસરમિ-આવા આ
 સરીરને પણુ અંતિમ આસોઆવા પર્વત વેઠિસરમું છું કલેથી આ સરીર માર નહિ
 અને કું એનો નહિ આ પ્રખણે મમ્મવલાવનો પરિત્યાગ કરીને પછી કહે કે કલે છવન
 પર્વત આ સરીરનું રક્ષણ કે સુખોપચાર નહિ કરે આમ સરીર વેઠિસરાતીને 'કલે અણુ-
 વક-અમણે વિઠેરમિ"-મૃત્યુને નહિ વાંખેય મો વિચરીલ, આ અણુચરી સંચારમું કલેનુ,
 સંચારો કરવાની વિધિ સંકેત પૂર્ણ થયુ

સંલેખનાના પાંચ અતિચાર

૧. 'ઇહલોગારાસંપ્પઓગે'—મારા સંચારાના ફળરૂપે મને મૃત્યુ બાદ રાગ, રાણી, પ્રવાન, શેઠ, શેઠાણી આદિ પદની પ્રાપ્તિ થાઓ. સેના, પરિવાર, ઋદ્ધિ, સંપદાનું શ્રેષ્ઠત્વ પ્રાપ્ત થાઓ બધાનો માનનીય, પૂજનીય બનું. ઇત્યાદિ આ લોક સંબંધી સુખની વાંછા કરે તો અતિચાર લાગે ૨ પરલોગારાસંપ્પઓગે—આવી જ રીતે પરલોક સંબંધી સુખની વાંછા કરે જેવી કે, મને ઇદ્ર, ઇંદ્રાણી, દેવ દેવી કે અહમ્-ન્દ્રાદિની પદવી પ્રાપ્ત થાઓ, તો અતિચાર લાગે ૩ 'હ્રિવિયાસસંપ્પઓગે'—સંચારો કરવાથી મહિમા પૂજા થતી જોઇ, વિશેષ લોકોનું આગમન જોઇ ઇચ્છા કરે કે, હું વધારે વખત જીવતો રહું તો ઠીક, આમ ચિંતવે તો અતિચાર લાગે ૪ 'મરણ્યાસસંપ્પઓગે' x-ક્ષુધા તૃષ્ણાદિ વેદનાએ બ્યા-કુળ યજ્ઞ વિચાર કરે કે જલદી મરી જાઉ તો ઠીક, તોપણ અતિચાર લાગે અને ૫ 'કામભોગાસંપ્પઓગે'—સારા રાગ રાગણી વાજાંત્ર વગેરે સંભળવાનું, નાટક, ચેટક, સ્ત્રી આદિના રૂપ નિરીક્ષણ કરવાનું, અતર પુષ્પાદિ સુગંધી દ્રવ્ય સૂઝવાનું, ષડસ ભોગવવાનું, સ્ત્રી શયનાસનાદિ ભોગવવાનું નિચાણું કરે તો અતિચાર લાગે. સંચારો કરનાર મહાત્માએ ઉક્ત પાંચે પ્રકારના વિચાર કદાપિ ન કરવા જોઇએ. અને સંચારાથી પ્રાપ્ત થતા પરમા-નન્દ સુખના લાભને ગુમાવવો ન જોઇએ

વિશેષ લખવાની કશી આવશ્યકતા નથી સંલેખમાં એટલું જ કહેવાનું કે, મોક્ષાભિ-લાષીઓએ વિષય માત્રનો સર્વથા પરિત્યાગ કરવો જોઇએ કે જેથી શીઘ્ર આત્મકલ્યાણ થાય.

સમાધિમરણ (સંચારો) વાળાની ભાવના

૧ અહો ! ઇતિ આશ્ચર્ય ! કે અનંત પરમાણુ પુદ્ગલોનો સમૂહ મળીને આ શરીર-પિંડ નિર્માણ થયું હતું અને જોતજોતામાં તો તે પ્રલય થવા લાગ્યું અહો ! પુદ્ગલોની જેવી વિચિત્રતા છે !

૨ અહો ! જિનેન્દ્ર ભગવાન ! આપે કહ્યું છે કે 'અધુવે અસાસયમ્મિ' અર્થાત્ આ પુદ્ગલપિંડ અધુવ અને અશાન્ત છે, આ કથનનો આટલા દિવસ મે ખ્યાલ કર્યો નહિ, પરંતુ હવે શરીરની આ વિનાશક રચના જોઇને નિશ્ચયાત્મક બન્યો છું કે, આપનું કથન યથાતથ્ય છે

x તપશ્ચર્યા તથા સંચારો આદિ ધર્મકરણી કરીને જે ઉક્ત પ્રકારે આ લોક પરલોક સંબંધી ઋદ્ધિ સિદ્ધિ સુખપ્રાપ્તિનો અનુબંધ બાધિ છે તે કોડોનો લાભ ડોડીમાં ગુમાવી ખેસે છે ટોડી કરણીનું વિશેષ ફળ મળતું નથી તેમજ કરણીનું ફળ પણ નિષ્ફળ જતું નથી તો પછી વાંછા કરીને કરણીનું ફળ શા માટે ગુમાવવું જોઇએ, નિર્વાંછક કરણીદારા મોક્ષ પ્રાપ્ત થાય છે માટે કેવળ મોક્ષને અર્થેજ કરણી કરવી અને તેનો મહા લાભ પ્રાપ્ત કરી લેવો જોઇ. x વધારે જીવવું કે ઝટ મરવું એ કોઇના હાથની બાજુ નથી, ઇચ્છા કરવાથી આયુષ્ય ઓછું અધિક તો થતું નથી, પરંતુ કર્મબંધ તો અવશ્ય થાય છે માટે નકાચા વિચાર કરીને વિનાકરણ્ય કર્મ બાધવા ન જોઇએ.

૩ ને પ્રમથ્ણે યુગ્મબને મેઠા કાળાતરે વિખરાઈ ન્યમ છે તેવી જ રીતે કુકુંબને જ નયમ પણ સુચારુપ મેઠા છે, તેના પણ વિખરવાનો સ્વભાવ છે જેમ મેઠામાં મેઠા થમેલા ઘેઠા મેઠા વિખરવાની દિશર કરતા નથી તેવી જ રીતે કુ (મૈત્ર્ય) પણ પ્રેમક કુ અને પણ આ સ્ત્રીરૂપમાં જુલવાની દિશર કરવી તે ક્ષિત નથી.

૪ જન્મનો ક્તા ખર્તા કાષ નથી. સર્વ સમય સ્વભાવથી જ થવે છે અને સ્વ ભાવથી જ વિખરવ છે તેવીજ રીતે આ સ્ત્રીને સમય પણ સ્વભાવથી જ ખમ્બે છે અને સ્વભાવથી જ વિખરાઈ મારો રાખ્યો રહેશે નહિ, અને વિષયો વિખરાઈ નહિ તે પછી તેના વિષયની દિશર મારે શા મપ્તે કરવી નોખજે ? થવાનું હશે તે થવા કરશે.

૫ કુ મૈત્ર્ય ગાલક સ્વભાવનો ક્તા કોક્તા, જાદુક્ષી અને ઠાનજન કુ મારો ગાલક સ્વભાવ અવિનાશી છે અને આ સ્ત્રીને નાશવત છે. સ્ત્રીને નાશ થવા ખર્ત પણ મારા સ્વભાવનો નાશ થતો નથી. મપ્તે મારે સ્ત્રીની મિત્રા કરવી અનુચિત છે.

૬ જ્ઞો ! જિનેન્દા ! જાલ્યા સ્વિષ કુ આ સ્ત્રીને માર માનવો હતો, પરંતુ હવે મને સત્ય જ્ઞાણ થયો કે આ મારી અસાધ્ય છે કારણ કે આ સ્ત્રીને મારી કમળ વિના જ મારા કંદર સત્તુ ને રોજ અને વદાવરથા છે તેને મળી યુગ અને પલ્લરે બેઠવાની પણ તેમની મરી રહ્યું માર કોત વો મારા સત્તુજોને મળી અને કુઃખી કરવાને તત્પર કેમ થતા ! આવા સ્વામીકોહીને માર માનવું વે મને ક્ષિત નથી એટલા મપ્તે હવે તે માર નથી. રહો મપ્તે જ્ઞો.

૭ રે ! જોગા છવ ! આ સ્ત્રીને માવખિત મારો પુત્ર કહે છે જાણને મારો જાષ કહે છે કાકા કાકી જ્ઞીને કહે છે મામા મામી જાલ્કેન કહે છે જી પતિ કહે છે, પુત્રપુત્રી પિતા કહે છે ખંભાદિ જી પેત્રપોતમું કહે છે અને વું તાર માને છે હવે વિચાર કર કે આ સ્ત્રીને કોનું કોનું છે ? તત્વષ્ટિથી જ્ઞેતાં તે કામું નથી, કારણ કે તેને રોકવા કોઈપણ સમર્થ નથી. મપ્તે કુકુંબ સમર્થીજોના મમત્વભાવનો પ્રસ્થાવ કર જાણ્યો મધ નિકમ્યાત્મક જન કે તુ સ્વિચ્છનક છે. એટલા મપ્તે હવે નિજ સ્વભાવમાં રમણ કરવું તે જ મને એવરકર છે.

૮ રે આમન ! આ સ્ત્રીને સ પદા ઈડગળા સમાન છે
 માલો યૌવન સમ્પદા પરિગતા ક્ષિપ્ર ક્ષિતો કમ્પવતે ।
 વુન્દત્ત્વન યુવા મરા પરિપ્પોષા ધ્યક્ સમાકોષ્પવતે ।
 સોડપિ ક્યાપિગતા ક્ષાન્તકષણો જ ક્ષાયતે સર્વથા ।
 પરપૈત્તવિ કૌતુક ક્ષિમપરૈ સ્તૈતિમ્પ્રમાણ સચ્ચે ॥

વૈરાગ્યકાન્ધ

જ્ઞ-આ સ્ત્રીને કાળને વશ પદી ઈડગળા તમાસાની પેઠે કણમાં પ્રસ્થાવ પામે છે તેનું જરા અવસોધન કર જામ્યાવરથામાં આ સ્ત્રીને સર્વને ત્રિવ થાય છે પછી સ્ત્રી: સને: પ્રદમ્બે પ્રાકુલોવને પદમતાં પામતાં કુવલરથામાં પ્રવેશ કરી આ સ્ત્રીને વાહાર મનેકર જાવી જમ છે જી પ્રારોનાં મનને હરણ કરવા જાય છે અને જીવ રીતે પદરતાં પદમતાં વદાવરથાને પ્રાપ્ત થઈ આ સ્ત્રીને અક્ષિત (મરણ) પ્રક્ષિત (પણ-પીણ)

વાળવાણું) યદ્ય ધૃત્યાર્પણ યદ્ય જ્ઞય છે, તેનાથી પ્રેમ કરનારને જ તે ખાર ઝેર લાગવા મડિ-
છે, તેમ જ તેના પાલકને પણ તે ગ્તાનિતુ ઉત્પાદક બની જાય છે. અતે મૃત્યુનો માસ બની તે
મુડું બની જાય છે ત્યારે તે જ સ્વજનો તત્કાલ તે શરીરથી મોહનો પરિત્યાગ કરીને
અગ્નિમાં ભસ્મીભૂત કરી દે છે. આવી આ શરીરની અને કુટુંબીઓની હાલત જાણવા
નેવા છતાં પણ શરીર અને સ્વજનથી મોહ છૂટતો નથી. એ સખેદાશ્વર્યની વાત છે !

૯ જે જીવે છે તે મરતો નથી અને જે મરે છે તે સદા જીવિત રહેતો નથી, અર્થાત્
આત્મા અવિનાશી છે અને શરીર વિનાશી છે. તેથી મૃત્યુ માત્ર શરીરનો ઓસ કરી શકે છે,
નહિ કે આત્માનો ન્યારથી શરીર ઉત્પન્ન થયું છે ત્યારથી ક્ષણે ક્ષણે તે ક્ષીણ થઈ રહ્યું છે
પરંતુ હું તો જેવો હતો તેવો જ છું અને હોઈશ. મૃત્યુ મને પ્રાપ્ત થયું નથી, યતું નથી.
યથે નહિ; આવો નિશ્ચય જેમને સમ્યગ્જ્ઞાન દ્વારા થઈ ચૂક્યો છે તેને મૃત્યુનો ભય કદાપિ
હોતો જ નથી

૧૦. હું આકાશવત છું, એટલા માટે અગ્નિમાં બળતો નથી, પાણીમાં બીંજતો
નથી, વાયુથી ઉડતો નથી, હસ્તાદિથી ઝડપી કરી શકતો નથી, અને નાશ પણ પામતો
નથી વિશેષમાં આકાશ અચૈતન્ય, અમૂર્તિ છે, અને હું તો ચૈતન્યવત અમૂર્તિ હોવાથી
અધિક સત્તાવંત છું, તેથી મને કોઈનો પણ ભય કદાપિ હોય જ નહિ

૧૧ જેવી રીતે શ્રીમંતના પુત્રના બંને બાળુના ગુજવામાં મેવા ભરેલા હોય તો જે
બાળુએ હાથ નાંખે તે બાળુથી સ્વાદિષ્ટ પદાર્થ જ મળે છે, તેવી જ રીતે મારા પણ બંને
હાથમાં મેવા છે. અર્થાત્ જીવતો છું તો સયમ પાણું છું સ્વાધ્યાય, ધ્યાન, દાનાદિ કરું
છું, અને મરીશ તો સ્વર્ગ મોક્ષમાં સખનો મોકતા બનીશ, મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં સીમંધર
સ્વામી આદિ તીર્થકરોનાં, ગણધરોનાં, સાધુ સાધ્વીઓનાં દર્શનનો લાભ પ્રાપ્ત કરીશ,
ધર્મોપદેશ સંભળીશ. પ્રશ્નોત્તરદ્વારા સંશયનું નિવારણ કરી તત્ત્વજ્ઞ બનીશ જેથી રાગદ્વેશનું
ઉચ્છેદન કરવામાં સસર્થ બનીશ અને પછી મનુષ્યજન્મને પ્રાપ્ત કરી સંયમ તપથી કર્મોનો
ક્ષય કરી મોક્ષ પ્રાપ્ત કરીશ.

૧૨. જેમ કોઈ ગૃહસ્થ શ્રીમંત બની પોતાના તૃપ્ત્યા કૃત્યા જીર્ણુ થઈ ગયેલા ધરનો
પરિત્યાગ કરવાને માટે ઘણું દ્રવ્ય ખર્ચી હવેલી બનાવે છે, અને પછી તે તૈયાર થયેલી
હવેલીમાં ઘણા ઉત્સાહ અને હર્ષપૂર્વક પુરાણા મકાનનો ત્યાગ કરી નવી હવેલીમાં નિવાસ
કરે છે તેવી જ રીતે આ મારો આત્મા તપ સયમાદિરૂપ સદ્દ્રવ્યથી શ્રીમંત બન્યો છે, હવે
આ આધિ વ્યાધિ, ઉપાધિથી પૂરિત અસ્થિ, માંસ, ચર્મમય સડન પડન સ્વભાવવાળા
ઔદારિક શરીરરૂપ ઝુંપડીનો ત્યાગ કરવાને માટે પુણ્યરૂપ દ્રવ્યના વ્યયથી તૈયાર કરેલ
મનાવાહિત રૂપોને કરી સ્વકાય તેવી દિવ્ય દેવતાના શરીર રૂપ હવેલીમાં પહોંચાડનાર મૃત્યુરૂપ
સહાયક પ્રાપ્ત થયો છે તો હવે દેવલોક રૂપ હવેલીમાં નિવાસ કરવાને માટે હર્ષોત્સાહપૂર્વક
આ ઝુંપડીનો ત્યાગ કરવો જોઈએ.

૧૩. જેમ લોભી વશ્નિક ભૂખ, તરસ, ટાઢ, તાપ સહી અનેક દેશોમાં ભ્રમણ કરી માલનો
સંગ્રહ કરે છે, તેને ભંડાર આદિ અનેક બંદોબસ્ત કરી સાચવે છે અને ભાવ વધવાની

રહ્યે તેવે છે અને આરે તેજનો રવ આને છે ત્યારે અતિ કષ્ટે સમજેલા ઉપાસનો વચન
 ઊંચી તરત તેને પરિભ્રમ કરી દે છે, અને વેગીને લાભ પ્રાપ્ત કરી લે છે. તેથી જ રીતે
 હે છવ ! પ્રાણુઆરા ધન કુટ્ટ બનો પરિભ્રમ કરી, અનેકે કષ્ટો સહન કરીને કરીરથી તપ,
 સવન, ધર્મરૂપ ને માત્ર સમઠકે ઘેરો છે અને દોષોથી ભચાવી તેને સાવ યો છે તે માત્રને
 નાથે હવે સ્વર્ગ મોક્ષ રૂપ લાભ પ્રાપ્ત કરવાને માટે જા યત્નરૂપ તેજનો લાવ જા યો છે;
 તે હવે કરીરથી મમલતો પરિભ્રમ કરી સ્વર્ગ મોક્ષરૂપ લાભ પ્રાપ્ત કરી સે.

૧૪ જેમ દિવસકર કરેલી મનુરીનું ફળ શૂઠ આપે છે તેવીજ રીતે છાન્નીપલ્લવ
 કરેલી મરુલીનું ફળ યત્નરૂપ શૂઠથી પ્રાપ્ત થાય છે તે હવે ફળ પ્રાપ્ત કરવાનો ઇશર આ
 માટે કરે છે તેને તે આજ કરવો નોકળે.

૧૫ જેમ શેષ રાગને શેષ પરચી રાગને પદ્યીને કેદમાં કે કાષ્ટિપિન્નરમાં કમળે
 કરી લીધેા અને મુખા તૃપા, વાકન, તલ્લનકિ કુખથી ઘડિત કરવા લાગેા જા
 સમાચાર તેને શેષ મિત્ર રાગ સાંભળી સેના સહિત આવે અને કારામલ કે કાષ્ટિપિન્નરથી
 તેને ઊંચાલી મુખી કરે તેવીજ રીતે ચૈતન્યરૂપ રાગને કમરૂપ પરચીને સહાર કારામલમાં
 અને કરીરૂપ કાષ્ટિપિન્નરમાં કમળે કરી રાખેા હવેા રાગ, શૂઠ, વિભાગ, પરમિતતા
 આદિ વિવિધ કુખોથી ઘડિત કરી રહો હવેા, તે કુખથી મુખા કરવાને માટે જા યત્નરૂપ
 મિત્ર રાગરૂપ સેનાથી સબ્બ થઈ મને કુખથી મુખા કરવાને માટે જા યો છે તેથી તે
 ઉપકારક છે તેના પ્રતાપથી જ કુ જા સાંસારિક કુખોથી છૂટી કષ્ટમાનમાં પરમ મુખી
 બની જઈશ. આવેા ઉત્સાહ રાખી સમાધિમરણ કરે.

૧૬ જુદ જીવિષ અને વલ્મલામાં જેઓએ ઉત્તમ એવાં સ્વર્ગ અને મોક્ષનાં મુખો
 પ્રાપ્ત કર્યાં છે કરે છે અને કરશે તે નથી સમાધિમરણનો જ પ્રતાપ છે જેમ જાણું
 નોકળે. કેમકે સમાધિમરણ સિવાય સ્વર્ગ મોક્ષના મુખો પ્રાપ્ત થતાં નથી. માટે હે મુખાથી
 આક્રમન! તારે પણ સમાધિમરણ કરવું ઉચિત છે

૧૭ કવચરૂપી જમાયાં મેસીને મનુષ્ય સતી કે જરી જેથી મુખા કરે તેવાં ફળ
 તેને મલે છે તેથી જ રીતે મુણુ પણ કવચરૂપ જમાન છે તેથી જમાયાં મેસીને અર્થાત્
 મુણુ કમયે ને વિવન, કરાજ મોઠ મમલવકિ ખરાજ હવળ કરે છે તે નરક તિપ્ત્યકિ
 કુનાતનાં કુખો પ્રાપ્તે છે અને ને સમક્રિતયુક્ત ત્વજ વેરાજ, મત, નિમમ સત્, યીજ,
 ક્યા ક્યા આદિ ક્ષેત્રોના આરામન સહિત સમક્રિયાપ ધારણ કરે છે તે સ્વર્ગ મોક્ષનાં
 મુખો મેળવે છે એટલા માટે મુણુરૂપ કવચરૂપને પ્રાપ્ત કરીને હવે મુક અને મુલ લાવ
 રાખેા જ માં છે કે જેથી આક્રમા પરમાત્મી પરમમુખી બની શકે.

૧૮ અશુભિથી ભરેલાં કુટેલાં હાંખાં જમાન સરેવ સ્નેહ, મલ, મુલકિ અશુભિ
 જાતા એવાં જા અપવિત્ર અને જાજરિત કૌશરિક કરીનાં ફાથી ઊંચાની અકરીરી
 બનાવનાર તથા દિવ્ય દેવતાના કરીરને પ્રાપ્ત કરવનાર મુણુ જ છે એટલા માટે મુણુનું
 સ્નાત કરવું પરમ દિતાત્ક છે

૧૯ જે રીતે પર્માપરેકક ઝુનિ મહામા અનેક નવ, ઉપાત, પ્રાણુ પરોધ, દેહ
 ઘટન આદિ હતા કરીરનું સ્વાપ સમગ્રની મમલ્વ કષ્ટે કષ્ટે છે, એવી રીતે યારા કરીરમાં

પ્રકરણ ૬ કું અંતિમ શુદ્ધિ

ઉત્પન્ન થયેલો આ રોગ પણ મને પ્રત્યક્ષ પ્રમાણથી ઉપદેશ આપે છે કે હે જીવ ! તું આ શરીરનું મમત્વ શા માટે કરે છે ? કેમકે આ શરીર તારું નથી પણ મારા સ્વામી કાળનો ભક્ષ છે તો હવે તેનાથી મમતા કર નહિ.

૨૦. કિંબહુના, મુનિરાજની પણ અધિક અસરકારક ઉપદેશ દાતા મને તો આ રોગ માલૂમ પડે છે, કેમકે જે શરીરને મેં પ્રાણપ્યાર* ગણી અનેક સુખોપચારથી પોષ્યું તેમ જ તેની ખુબસુરતી અને ક્રોમળતા આદિ ગુણોમાં લુપ્ત બની રહ્યો હતો તે પ્રેમ મુનિરાજના અનેક ઉપદેશથી પણ છૂટવો મુશ્કેલ હતો, હવે અનેક ઉપચારથી રોગ નષ્ટ થતો નથી ત્યારે સ્વભાવથી જ નષ્ટ થઈ જાય છે.

૨૧ જે જીવ ! જે આ રોગોદયના કુંબથી તું ગભરાતો હોય, ખરેખર તને આ રોગ ખરાબ માલૂમ પડતો હોય અને તેનાથી પૂરેપૂરો કંટાળો આન્યો હોય, તો તું હવે બાહ્યોપચારનો પરિત્યાગ કરી દે, કેમકે આ રોગ કર્માધિન છે, બાહ્યોપચારમાં રોગ મટાડવાની સત્તા નથી, કદાચિત્ એકદમ રોગ કમતી પણ થઈ ગયો તો શું થયું કાળે કરી પુન તેનો પ્રાદુર્ભાવ થવાનો જ છે પરંતુ સર્વ રોગોના અને તેની અચૂક ચિકિત્સાના ચાતા શ્રી જિનેન્દ્ર ભગવાનરૂપ પરમૈવંદની બનાવેલી પરમૌપધિ સમાધિ મૃત્યુરૂપી છે. તેનું સાચા દિલથી સેવન કર કે જેથી આધિ, વ્યાધિ, ઉપાધિ રૂપ સર્વ કુંજો સમૂહ નાશ પામી અનંત, અક્ષય અનરામર, અવ્યાબાધ મોક્ષના સુખો પામ થઈ શકે.

૨૨ જેમ જેમ વેદનીયતુ જોર અતિ પ્રબળ થતુ જાય તેમ તેમ પોતે અધિક ખુશી થતો જાય, કેમકે જેવી રીતે અધિકાધિક તાપ લાગવાથી, સુવર્ણ અધિક સ્વચ્છ, શુદ્ધ, નિર્મળ થઈ કુંદન બની જાય છે તેવીજ રીતે તીવ્ર વેદનિયના ઉદય સમયે સમ પરિણામ ધારણ કરવાથી કંઈક કર્મોનો પણ સમૂળ શીઘ્ર નાશ થઈ જાય છે અને આત્મરૂપ સુવર્ણ શુદ્ધ, સ્વચ્છ નિર્મળ થઈ સિદ્ધ સ્વરૂપ બની જાય છે તથા દેવતા તો અવશ્ય થઈ શકે છે.

૨૩ જેની રીતે ગજસુકુમાલજીના મસ્તક પર સોમિલ બ્રાહ્મણે અંગારા ભર્યા તેની મહાવેદના સહી સ્કંદજીના શરીરની સર્વ ચામડી તેમના બનેલીના અનુચરોએ ઉતારી લીધી તેની મહાવેદના તેઓએ સમભાવે વેડી સ્કંદજીના ૫૦૦ શિષ્યોને પાલક પ્રધાને ધાણીમાં પીલ્યા તેની મહાવેદના સહી. x ઇત્યાદિ મહાપુરુષોએ તીવ્ર વેદનાના ઉદય સમયે સમભાવ રાખ્યો તો તેમણે તત્કાલ મુક્તિ પ્રાપ્ત કરી લીધી. તેની જ રીતે તું પણ સમભાવ રાખીશ તો તારૂં પણ શીઘ્ર આત્મકલ્યાણ થઈ જશે તેમાં સંશય નથી.

૨૪ હે આત્મન્ ! તે નરકમાં ૧૦ પ્રકારની મહા ક્ષેત્રવેદના સહન કરી છે પરમા-ધામીના માર આદિ મહા કળો સહન કર્યાં છે તિર્થંચ યોનિમાં ક્ષુધા, તૃષા તાડન, પરવશતા આદિ ઘણાં કળો સહન કર્યાં છે દેવતામાં આભિયોગિક દેવ થઈને વજ્ર-પ્રહારાદિ કળો સહન કર્યાં છે આમ અનાદિ કાળથી મહા કુંબ વેઠ્યાં છે તેવું કહ્યું તો

* ઉક્ત બંને સ્કંદજી અતગ જાણુવા, જેમની ખાલ ઉતારી તે મહાવીર સ્વામીના સમયમાં થયા અને જેમના શિષ્યોને ધાણીમાં પીલ્યા તેઓ શ્રી મુનિસુવ્રત સ્વામીના વખતમાં થયા.

જાલી નથી પરંતુ જોઈલા કમની નિભરા જાનવ ઝાળનાં કષ્ટ જીવન કરવાથી નથી થઈ તેથી નહીં તેથી પણ જાનવ કષ્ટી નિભરા જાલી જો આ પ્રગલ્લ વેદ્યાને જાનવને સહીક વો થઈ જાય. જાને તે નર્મી કષ્ટથી મુક્ત થઈ પરમાનંદી પરમ સુખી બની જાય.

૨૫ સારમાં જેમ સેવુ દેવના જ્વલકારમાં જો કોઈ કસ્તુર સુકુરને ૧૦ રૂપિયાના બળામાં ૬૫ રૂપિયા આપીને નશ્તાથી ફરજતી માને વો તે આવી રે છે, જાને જો તે મુશ્કતા કરે વો સવાખા દામ જાખવાથી પણ છુટકારો થવો મુશ્કેલ થઈ જાય છે તેવીજ રીતે આ વેદ્યાને કમ ૩૫ પૂર્વજાવના સેવુના વો સેવુ લેવા જાખ્યા છે તેનો નશ્તાથી છુટકારો કરી રે, કે જેથી શોધમાં જ તારો છુટકારો થઈ જાય.

૨૬ કાશુ કમ્પાણુ ન મોકમ જાતિ જાશીવ કુટકમ મોજાવા વિના છુટકારો નથી. આ શિદાતવચન છે કમનો જાલો દેવાને સમને વુ કમચ થઈને મોહુ કા મરે જુવાને છે ૧ જાજ સા મરે વધારે છે ૧ સખાં દેવિયા સીમ્લ મુકારો કરી ફરજ થઈ જાય જ સા છે, કે જેથી આજા કોઈ કરકવ કરે નહીં, સીમા મોક્ષમાં જાખ્યા જાય.

૨૭ જેવી રીતે વિચક્ષણ વધિક મહાસૂચવાનુ વસ્તુ શોધા દામમાં ઝાળવી હેલ વો અપચુપ દષોત્કાકપૂર્વક કરીદો લે છે તેવી જ રીતે જો સ્વચ મોક્ષનાં સુખો મુનિ મહા-ત્યાએ કુષ્કર તપ સવચ જાન મોનકદિ કરણીદારા પ્રાપ્ત કરે છે તે કેવલ સમક્રિ-મરજથી જ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે અકામ્બ નિર્વાણના સુખની પ્રાપ્તિ પણ સમક્રિમરજ ૩૫ જાજ મૂલમાં પ્રાપ્ત કરવાનો જાતુવચ જ્વલકાર પ્રાપ્ત થયો છે વો હવે કોઈ પણ પ્રકારની આનાકાની કે જરજ નહીં કરતાં જ્વલકારમાં અપચુપ (મોન) રહીને જાને નિજ-મમાં સમક્રિમરજ પારણ કરી જટપદ કરી શકે.

૨૮ જેવી રીતે સુખો મનુવિવરજનો જાખ્યાસ કરી, સાખનદારા શિદિ કરી જાજ રહે છે, જાને જ્યારે સુખને પ્રસન્ન પ્રાપ્ત થાય છે ત્યારે તે શિદ કરી વિચારદારા સુખને પરાજ્ય કરીને કરેલી મહેનતને સહી કરે છે તેવી જ રીતે હે જાકમના વો જાકલા દિવસ જે ચાનાબાજ જાને તપ સવચક્રિ સાખન ક્યું છે તે જા જ્વલકારે જાખ્યામાં શિદ કરવા મરે જ ક્યું છે તે જ્વલકાર જ્યારે પ્રાપ્ત થઈ જાય છે મરે હવે જાખ્યા દિશથી રોજ મૂલુ જાકિ સુખોનાં જ મુખ થઈને સમમાજ રાખી ક્રિયાજાની શિદિ કરી શકે. કમસુખોનો પરાજ્ય કરી સુખી થા.

૨૯ જોનો વિશ્વ પરિચય હેલ છે તેનો સ્વભાવિક રીતે જ પ્રેમ જોઈલા થઈ જાય છે તેવી જ રીતે જોઈરિકદિ કરીરોય પરિચય પણ તને જાજકિ ઝાળનો છે વો તેનો પ્રેમ જોઈલા કરવો જોઈએ. જાશીવ આ કરીર ઉપર મજબ રાખવું ન જોઈએ.

૩ વાપરતાં વાપરતાં જ્યારે વજો છલું થઈ જાય છે ત્યારે તેનો પ્રમત્વ ત્યારીરે નર્મ વજો હવે પણ ક પારણ કરે છે, તેવી જ રીતે આ કરીર પણ જાને કામધધામાં વપરાવાથી જાને રોજકિ સચોક્ષથી તથા તપ, સવચ, રૈવાજાવમાં વપરાવામાં છલું થઈ જાય છે હવે તેનો ત્યાગ કરી રિખ દેવ કરીરની પ્રાપ્તિ કરવાની છે જોઈલા મરે તેના પાનાં મોદ મહત્વ કમ્પી કરતાં જોઈએ પરાણ વજો ઉતરવાથી જ નર્મ વજો પારણ કરી શકાય છે તેમ જા કરીર છુટવા સિવાય દેવાનું કરીર મજબનું નથી,

૧ પ્રશ્ન-મૃત્યુ આવ્યા પહેલાં જ આહાર પાણી આદિનો પરિત્યાગ કરી મૃત્યુની સન્મુખ થઈ મરવું તેમાં આત્મહત્યા (આપઘાત)નું મહાપાતક નથી લાગતું શું ?

સમાધાન-જો ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, વિષય, કષાય ઇત્યાદિને વશ પડી અર્જુન, પાણી આદિનો ત્યાગ કરી મરે તો તથા ક્રોધાદિના આવેશમાં અગ્નિમાં બળીને, પાણીમાં ડૂબીને, ઝેર ખાઈને ઇત્યાદિ પ્રકારે મૃત્યુ કરે તો આત્મઘાતનું પાપ ગણાય છે પરંતુ ક્રોધાદિ ક્રોધપણ્ય કારણ વિના, ફક્ત પોતાના આત્માના કલ્યાણને માટે સંસારના મોહ મમત્વનો પરિત્યાગ કરી, ચારે આરાધનાપૂર્વક જે આહાર પાણી આદિનો પરિત્યાગ કરી સમાધિભાવથી દેહમમત્વ છોડી સલેખનાં સહિત મૃત્યુ કરે છે તેને આત્મહત્યા કહેવાતી નથી વ્યવહારનું પ્રત્યક્ષ દષ્ટાંત પણ જોઈ લો સુદ્રઢ અને નિરોગી મનુષ્યો સંગ્રામમાં મરે છે તેને આત્મઘાતી ક્રોધપણ્ય કહેવું નથી, તો પછી કર્મશત્રુઓના સંહાર કરવા ભાવ સંગ્રામમાં પ્રવૃત્ત થઈને જ શરીરનો ત્યાગ કરે છે સમાધિમરણે મરે છે તેમને આત્મઘાતી કેવી રીતે કહેવાય ? ન જ કહેવાય 'પુરુષાય' સિદ્ધયુપાય' નામક ગ્રંથમાં કહ્યું છે કે : 'હિંસાના કારણે રૂપ જે કષાય છે તેને ઘટાડવાની પ્રવૃત્તિ તે અહિંસા જ કહેવાય છે સલેખનાં વ્રત અહિંસાની સિદ્ધિ અર્થે કરાય છે તેમાં આત્મઘાતનો દોષ કિંચિત્ માત્ર પણ નથી'

૨ પ્રશ્ન-શાસ્ત્રકારોએ મનુષ્યજન્મને ધણો દુર્લભ બતાવ્યો છે, વળી આ શરીરનું પાલનપોષણ કરવાથી જ શુદ્ધ ઉપયોગ વ્રત, સંયમાદિ ધર્મારાધન પણ થઈ શકે છે. તેથી એવા ઉપકારક શરીરનું રક્ષણ કરવું એ જ ઉચિત છે, પરંતુ તમે સચારા કરીને તેનો નાશ શા માટે કરો છો ?

ઉત્તર-તમારું કથન સત્ય છે અમે પણ એમ જ માનીએ છીએ. પરંતુ જેમ ક્રોધ માહુકાર દ્રવ્યપ્રાપ્તિને માટે દુકાનની સારસંભાળ કરતો હોય, તેવામાં દેવયોગે અગ્નિપ્રયોગ થઈ જાય તેવે પ્રસંગે તે શાહુકાર પોતાનું જોર ચાલે ત્યાં સુધી દુકાન અને દ્રવ્ય બંને બચાવવાનો પ્રયત્ન કરે છે, પણ જ્યારે ક્રોધ પણ ઉપાયે દુકાનની રક્ષા થઈ શકશે નહિ એમ તેને જણાય છે ત્યારે તેમાંથી દ્રવ્યને જ બચાવવાનો પ્રયત્ન કરે છે, પરંતુ દુકાનની સાથે ધનનો પણ નાશ થવા દેતો નથી તેવી જ રીતે અમે પણ આ શરીર રૂપ દુકાનની સહાયથી તપ, સંયમ, પરાંપકારાદિ અનેક લાભો ઉપાજન કરતા હતા અને એ લાભની આશાએ તેનું અન્નવસ્ત્રાદિથી પોષણ પણ કરતા હતા, પરંતુ જ્યારે મૃત્યુરૂપી ભયંકર આગ લાગવાનો પ્રસંગ પડ્યો અને આ શરીરનો બચાવ ક્રોધ પણ ઉપાયે થઈ શકશે નહિ એમ લાગ્યું ત્યારે આ બળતી ઝુપડીને છોડીને અને તેના રક્ષણનો પ્રયત્ન પણ છોડીને અમે અમારા પોતીકા ઝાનાઈ આત્મિક યુગ્મો રૂપ રત્નોના રક્ષણ (સ્વરક્ષણ) માટે ઉઘટ થયા છીએ કેમકે આત્મિક યુગ્મના પ્રસાદ વડે જ અમે અક્ષય, અનત, નિરાપાધ મોક્ષનાં સુખોને પ્રાપ્ત કરી શકીશું.

યસ્તવવિજ્ઞાનવાન્ ભવત્યમનસ્કઃ સદાઽશુચિઃ ।
 ન સ તત્પદમાપ્નોતિ સ સાર નાધિગચ્છતિ ॥ ૧ ॥
 યસ્તુ વિજ્ઞાનવાન્ ભવતિ સમનસ્કઃ સદા શુચિ ।
 સ તુ તત્પદમાપ્નોતિ યસ્માદ્ ભૂયો ન જાયતે ॥ ૨ ॥

અર્થ—ને વિવેક રહીત મનુષ્ય મનની પાછળ ચાહે છે, તે દમેજ અપવિત્ર રહે છે, જ્ઞાન ત સદ્યાર પરિભ્રમણ કરે છે પરંતુ કાંતિપદ (મોક્ષ) પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી. જાને ને વિવેકી મનુષ્ય મનને વશ કરી નિરતર શુદ્ધ ભાવમાં રમણ કરે છે તેને ફરીથી પુનરાસ્તિ કરવી ન પડે એવા જ્ઞાનદમ્ય (મોક્ષ) પદને પ્રાપ્ત થાય છે *

સમાધિમૃત્યુસ્થિતતા ૪ ધ્યાન

૧ પદસ્થ ધ્યાન—નવકાર મત્ર, લોચસ્ત્ર (ચતુર્વિંકતિ સ્ત્ર) નમેકમુલુ, કાલ-સ્વાખ્યાય, આલોચના પદ્મ, સ્વાવન, હૃદ મહાપુરુષો અને સતીઓનાં ચરિત્ર ઇત્યાદિના પદન, યવલુર્મા મનને રિશર કરે તન્મય કરી કે તે પદસ્થ જ્ઞાન ૨ પિદસ્થ ધ્યાન—કરીરેક પ તિથી સર કરીને કરીરને પ્રસન્ન અવસ્થા પર્ષત થવી કરીરની વિચિત્રતાના અર્થાત પુરુષધ્યાન પરાવર્તનના, રોચાદિ અસમપ્રિ સમયના વેરોઅમ્ય વિચારેના કરીરના જાણાવ્યતર અશુદ્ધ પદાર્થોના આકૃતિના પરિવર્તનના તેમજ કરીર અને આત્માની વિન્નતાના વિચારોમા મનને સ્થિર કરે તે પિદસ્થ જ્ઞાન અથવા લોચના સંસ્થાનું તેમજ બીજા પ્રકરણમાં સ્થાવેક લોકમાં રહેલાં રથાનેનું ચિંતન કરે તે પણ પિદસ્થ જ્ઞાન ૩ રૂપસ્થ ધ્યાન —પ્રથમ પદના પ્રથમ પ્રકરણમાં વર્ણવેલા અરિકંત પરમાત્માના શુભોની સાથે પેતાના આત્માના શુભોની એકતાનો તથા ભિન્નત્વ (પૃથક્ત્વ) પદ્મામાંથી અલિન જનવના સ્થાનનો વિચાર કરી તે શુભોમાં તસ્વીન જાને તે રૂપસ્થ જ્ઞાન ૪ રૂપાતીત ધ્યાન-સિદ્ધતા શુભોની સાથે આત્માના શુભોની એકતા કરે કે ને પ્રમાણે સિદ્ધ પરમાત્મા જાત રૂપથી સત્ ચિત્ જ્ઞાનદમ્ય છે તે જ પ્રમાણે કે પણ સ્થિતરૂપે સત્ ચિત્ જ્ઞાનદમ્ય છે જ્ઞાન ત યોન, જ્ઞાન ત સ્થાન, જ્ઞાન ત અદ્વૈત જ્ઞાન ત તપ, જ્ઞાન ત વીર' અરૂપીપણ અખંડિતતા, અનુભવરૂપણ અવિનાશીપણ સિદ્ધ જનવતમાં અદ્વૈત છે અને મારામાં સ્થિતરૂપ છે ને શુભો સ્થિતરૂપ છે તે સ્થિતરૂપ (પ્રકરણ) થતાં કે પણ સિદ્ધ થવી જઈત જન્મ, જરૂ, મરણના જલિમ પુન્યેથી વિમુક્ત થઈ અનુભવરૂપ થઈ જઈત. આદિ, અપ્રિ, ઉપપ્રિથી સર્વા આત્મ થઈ સ્થિતિદાનદમ્ય થવી જઈત કે નેથી પદાર્થોના પદાર્થો કલપિ થાય નહિ. આત્મ ને મુવ પદ છે નેનો અંત માત્ર પણ નાશ ન પાને તેની પ્રકૃતિ થતાં કે પણ પ્રુદ જ્ઞાન ત અક્ષય, સુખમય થવી જઈત. આ પ્રમાણે ચારે જ્ઞાનને જાણ ભાવથી ખેરૂપ જ્ઞાનો થશે પછી જાણભાવથી કરીરિક અવસ્થામાં સહાય જાને નેમકે ૧ પદસ્થ જ્ઞાન-તે કરમની નોચેના અંત તરફ પ્રથમ લક્ષ રાખી પછી ૨ પિદસ્થ જ્ઞાન તે કરમની ઉપરના અંત તરફ લક્ષને ચઢાવે પછી ૩ રૂપસ્થ જ્ઞાન તે શીવની ઉપરના અંત તરફ લક્ષ ચઢાવે અને પછી ૪ રૂપાતીત જ્ઞાન તે સર્વ કરીરનાપક આત્મામાં લક્ષને રિશર કરે એમ મન જાને કરીરનું નિરૂપન કરી પછી આત્મદમ્ય જાને તેની પદાર્થમાં જ્ઞાનથી ચિતન કરે. આ શુદ્ધ જ્ઞાનનો પ્રથમ પાયો 'પૃથક્ત્વવિદ્ય' નામનો જાણવેલ પછી દમ્યમાં જાને પદાર્થમાં સમરવાનું ઊંચી એક

* ધર્મપ્રધાન પુરુષ, તપસા હૃત કિસ્થિયમ્ ।
પરલોકાઠ્ઠ મયત્યાણુ મસ્વામ્ત યાગીરિયમ્ ॥

અર્થ—ને ધર્મ પ્રધાન પુરુષે તપ વડે કામ અને કામનાનો છુદ કરે છે તે આત્મા નિલસરૂપને પ્રકટ કરી પરક્રમાંથી મળી જાય છે

પ્રકરણ ૬ કું અંતિમ શુદ્ધિ

આત્મ દ્રવ્યમાન સ્થિર થઇ જાય (તે શુકલ ધ્યાનનો ખીજો પાયો 'એકત્વવિતક' જાણવો). આ ધ્યાનવડે શ્રેણીસંપન્ન બનીને એક આત્મશુદ્ધિમાં ગરકાવ થઇને દૈહિક ભાવથી પૃથક્ થતાં જ ચાર ધનધાતી કર્મોનો સર્વાંશે નાશ કરે અને કેવળજ્ઞાન, કેવળદર્શનને પ્રાપ્ત કરી લે છેવટે શુકલ ધ્યાનનો ત્રીજો પાયો 'સક્ષમક્રિયાપ્રતિપાતિ' પ્રાપ્ત કરીને આયુષ્યકર્મના અત સુધી પ્રવર્તતા સ્વભાવથીજ શુકલધ્યાનનો 'સમુચ્છિન્નક્રિયા નિર્વાત્ત' નામનો ચોથો પાયો આવતાં જ આયુષ્યના બળ ઉપર નિકાર રહેલાં વેદનીય, નામ અને ગોત્ર એ ત્રણે અધાતી કર્મો આયુષ્યનો ક્ષય થતાં જ એકી સાથે સર્વાંશે ક્ષય કરી નાખે છે અને મોક્ષગતિ પ્રાપ્ત કરી સિદ્ધ ભગવાન બની કૃતકૃતાર્થ, પૂર્ણ નિઃશ્વિતાર્થ, અનત પરમ સુખી બની જાય છે.

કદાચિત્ શુદ્ધ ધ્યાનની મંદતા અને શુકલ ધ્યાનની વિશેષતા થઇ જાય તો સાત લવ માત્ર અથવા અધિક આયુષ્યની ન્યૂનતા હોવાથી અથવા એક છઠ્ઠ (બેલા)ના પ્રયોગથી ક્ષય થાય તેટલા અથવા તેથી વધારે કર્મ અવશેષ રહી જવાથી તેને ભોગવવાને માટે તે વિમળ પુણ્યનો પુરુષાર્થ અનેકો જીવ સર્વાર્થસિદ્ધ મહાવિમાન આદિ ઉંચા દેવલોકમાં ૧. અહમેદ્ર, ૨ ઇદ્ર, ૩ સામાનિક, ૪ ત્રાયત્રિંશક અને ૫ લોકપાલ એ પાંચ શ્રેષ્ઠ પદવિઓમાંથી કોઇ એક ઉત્તમ દેવતું પદ પ્રાપ્ત કરી અત્યુત્તમ સુખોપભોગ અનેક સાગરોપમ પર્યંત ભોગવી પુનઃ મનુષ્ય લોકમાં નીચેના દશ બેલોને પ્રાપ્ત કરવાવોગો ઉત્તમ મનુષ્ય થાય છે—

સ્વેત્તં વત્યુ હિરણ્ય ચ, પસવો દાસપોરુસં ।

ચત્તારિ કામસ્ત ઘાણિ, તત્થ સે ઉવવજ્જય ॥ ૧૭ ॥

મિત્તવં નાયવં દ્વોદ્, ઉચ્ચાગોય ય વણ્ણવં ।

અપ્પાણકે મહાપણે, અભિછાપ જસો વલ્લે ॥ ૧૮ ॥ ઉત્તમ અ ૩

અર્થ—૧ ખેતર, બાગ, બગીચા, ૨ મહેલ, હાટ, હવેલી, ૩ ધનધાન્ય, ૪ અર્થ, ખજ આદિ પશુ તથા દાસ દાસી, એ ચાર બેલોનો એક સ્કંધ (૧ બેલ) જાણવો અર્થાત્ એ ચાર વસ્તુ તો અવશ્ય હોવી જોઈએ જ્યાં આવો યોગ હોય ત્યાં તે દેવતા-ઉત્પન્ન થાય છે. ૨-૩ તેના મિત્રો અને મિત્રોને સુખપ્રદ હોય, ૪ તે ઉચ્ચ ગોત્રવોગો હોય, ૫ સુશ્વેત હોય, ૬ તેનું રોગરહિત શરીર હોય, ૭ મહા શુદ્ધિવંત હોય, ૮ વિનયવંત હોય, ૯ યશસ્વી અને ૧૦ બલવત હોય આ દશ બેલોની પ્રાપ્તિ કરીને પછી ભોગવણે કર્મોદય હોય તો શક્ષ્વૃત્તિથી ભોગવે અને પુનઃ સંયમતું સમાચરણ કરી યથાખ્યાત ચારિત્ર પાળી, સર્વ કર્મો શનો ક્ષય કરી, સિદ્ધ, બુદ્ધ, સુકન, પરિનિર્વાણ બની સર્વ કું ખરહિત થઇ, મોક્ષના અનંત સુખનો ભોક્તા બની જાય

અતુલ સુહસાગર ગયા અવ્વાવાહ અણોવમં પત્તા ।

સવ્વ મણાગયં મદ્દ ચિદ્દ તિ સુદ્ધિ સુહં પત્તા ॥ ૨૨ ॥ ઉવવાઇ.

અર્થ—અન્ય કોઇપણ સુખની જેને ઉપમા આપી શકાતી નથી, એવા અનુપમ અતુલ, નિરાયાધ સુખસાગરમાં નિમગ્ન બનેલા, અનત અનાગત જાળમાં એકાંત સુખીજ સુખી રહે છે.

ૐ શાન્તિઃ શાન્તિઃ શાન્તિઃ

શાસ્ત્રોદ્ધારક બાલબ્રહ્મચારી ઋષિસ પ્રદાયાર્થ સ્વ. મુનિશ્રી અમોલખન્દકવિજ્ઞ મહારાજદેવો વિરચિત 'જ્ઞેન તત્ત્વ પ્રકાશ' ગ્રંથના બીજા ખંડનું 'અંતિમ શુદ્ધિ' નામક છઠ્ઠું પ્રકરણ સમાપ્ત

ઉપસ,હાર

પણ ઘમ્મે ધૂએ, નિતિય સાસય જિજવેસિય ।

સિદ્ધા સિન્ધવિ ષાપેળ, સિન્ધિસ્સ તિ તઠાધરે ॥ સિધેમિ ॥૨૭૭૭૮૯. બ. ૧૧

અર્થ—જા 'શી જૈન તત્ત્વ પ્રકાશ મથના દ્વિતીય ખંડમાં સુત્ર અને અરિનપર્મદ્વ વિરતારપૂર્વક કથન કર્યું છે તે ધર્મ જ્ઞાનકાળમાં જે જનન તીર્થ કરો થયા છે, તેમજ તે જ પ્રમાણે પ્રતિપાલન કર્યો છે, વર્તમાનકાળમાં ચક્રવિદેહ યુવર્માં વીસ તીર્થ કરો વિચરે છે તેઓ પણ તે જ પ્રમાણે પ્રતિપાલન કરે છે અને ક્ષવિજ્ઞકાળમાં જે જનન તીર્થ કરો થશે તે જાયા જે જ પ્રકારે પ્રતિપાલન કરશે. અર્થાત્ જા મથનો જે મૂળ જ્ઞાન છે તે નિર્ભયને સમ્મત હોવાથી જા ધર્મ પ્રાપ્તે કરી નિશ્ચય છે, દ્ર વે કરી નિશ્ચય છે અને વસ્તુતઃ સાશ્વત અવિનાશી છે સત્ય, તથા અને પદ્ય છે તેથી જ્ઞાને માનનીય અને જ્ઞાનભૂમિ છે તેથી જા ધર્મનું પરમારાધન કરીને જ્ઞાનકાળમાં જનન છવે સિદ્ધ થયા છે, વર્તમાનકાળમાં સંખ્યત છવે સિદ્ધવર્તિને પ્રાપ્ત કરે છે અને ક્ષવિજ્ઞકાળમાં જનન છવે સિદ્ધવર્તિને પ્રાપ્ત કરશે. એમ મધ્ય સત્યત મહાવીર સ્વામીના પવિત્ર મહુધર શી સુધર્માસ્વામીએ પેઢાના બંધે સિધ્ધ શી જ્ઞાસ્વામીછવે કર્યું છે

અર્થિમ મ ગણમ્

પણ જ ઘમ્મે પેજ્ઞમથે ધ હ્મમથે ય દ્વિપાય મુહાય ।

હોમાય વિસ્સેયસાય મજુગામીપણાય મથિસ્સહ ॥

અર્થ—જા ધર્મ જા છવેને જા કવના પરજ્ઞમાં હિતકારી, મુખકારી, કુજ્ઞા કમ્પણ કરનાર, નિસ્તાર કરવાવાલો અને જ્ઞાનુવામી એટલે જાને રહી કમલા મોક્ષના અર્થરિમ્મ મુખનો દેનારો થશે.

તથાસ્તુ.

હવિ પરમપૂજ્ય, જ્ઞાનિગ્નિધિ, સ્વાસ્થ્યવ્યક્તિશિલ્પક શી શી ૧ ૮ શી

જ્ઞાનકાળ અર્થિમ મહારાજના સંગ્રહસ્તા કિયાપાત્ર, માનનિધિ, શી શી

૧ ૮ શી મૂળાઅર્થિમ મહારાજના કિય જ્ઞાન મુની શી શી

૧ ૮ શી જૈનાઅર્થિમ મહારાજના કિય તપસ્વીરાજ શી

કેવળાઅર્થિમ મહારાજના અનુવામી શાશ્વેદારક જ્ઞાન

મહાજ્ઞાની પદ્ધિ મુનિવર શી અર્થિમ અર્થિમ અર્થિમ

મહારાજ વિરચિત —

શ્રી જૈન તત્ત્વ પ્રકાશ મ થ સમાપ્ત.

मंगल स्तोत्रम्

अहं तो भगवत धर्ममहिता सिद्धाथ सिद्धिरथता, आचार्यां जिनशासनोन्नतिकरा
 पूज्या उपाध्यायकाः, श्री सिद्धांतसुपाठका मुनिवरा, रत्नत्रयाराधका. पंचैते परमेष्ठिन
 प्रतिदिनं, कुर्वन्तु वो भगवम् (१) आहीयं दनभासिका भगवती, राणभती द्रौपदी,
 कौशल्या य मृगावती य सुलसा, सीता सुभद्रा शिवा, कुति शीलवती नलस्यर्धयिता, सुल
 प्रभावत्यथ पद्मावत्यपि सुदरी प्रतिदिनं, कुर्वन्तु वो मंगलम् (२) वीर सर्वं सुरासुरैर्द्र
 महितो, वीरं सुधा. सञ्चिता, विरेषुाभिडत. स्वकर्म निययो, वीराय नित्यं नम,
 वीरातीर्थभिद प्रवृत्तमपुत्रं, वीरस्य धैरं तपो वीरे श्री धृति क्षीर्तिं कान्ति नियय,
 श्री वीरभद्रं ह्यि (३)

अहं तो मगलं नित्य सिद्धा जगति मगलम्, मंगलं साधवः सर्वे, जैनधर्मोऽस्तु
 मगलम्, (१) मगलं भगवान वीरो, मंगलं गौतमः प्रभु, मगलं स्थुलभद्राद्या,
 जैनधर्मोऽस्तु मंगलम् (२) सर्वं मगल मंगल्य, सर्वं कल्याण्य कारण्य, प्रधानं सर्वं
 धर्माण्य, जैनं जयति शासनम् (३)

चतुर्दश नमस्कार

१ ॐ. असिआडिसाय नम २ श्री ऋषभदेवाय नम ३ श्री शांतिनाथाय नम ४ श्री
 पार्श्वनाथाय नम. ५ श्री वीर वर्धमानाय नम ६ श्री गौतम गणुधराय नम. ७ श्री
 सुधर्मं स्वामीने नमः ८ श्री जनेन्द्राय नम ९ उसभाध महावीर वदाम ज्यु यडविसं
 १० ययुर्विध संधाय नम ११ वद्रे प्रवयन मातरं १२ वद्रे ह्या मातर १३ वीरं वद्रे
 १४ अहं नम

महावीर छंद

योवीशमा महावीर शूरवीर महाधीर, वाणी मीठी हृष भीर, सद्धारथ नंद हे,
 नाजिष्ठीशी नारी जाली, धटमां गौराग आण्यो, जेग लीज्यो जगभाण्य, टाण्या मोह दंद
 हे, यौद हणर संत, तार दीया भगवत, कर्मको कियो अंत, पाण्या सुण कंद हे कहे
 कवि यंद्रभाण्य, सुखो हो विवेकवान, महावीर क्षीया ध्यान, उपजे आनंद हे.

पूर्व त्रियासी लाण, लियो जिनराज सुण, अेक लाण रही जण, अेसे हिल धारी
 हे धन, सुत, य धव, नारी, टुपीये अनित्य सह, काम नहि आवे, अेसी जिनज
 विचारी हे. भरत जेलाध समणध सह राज दीयो, आप लोय लेजे जयो, महावत
 धारी हे. प्रथम जनेन्द्र यद्र कडत जिनोदीलास, अेसे नाकिनंदनको, वदना हमारो हे.

श्री शांतिनाथ स्वामीना छंद

शारद भाय नसु शिर नामी, हु गुण्य गाडं त्रिभुवनके स्वामि, शांति शांति जये
 सण कोध, ते धेर शांति सदा सुण होध. १ शांति जपी जे डीये काम, सो ही काम होवे
 अलिगम; शांति जपी परदेश सधावे, ते कुशले कमणा लेध आवे. २ गमं यकी प्रभु मारि
 निवारी, शांतण नाम हियो छितकारी, जे नर शांति तण्णा गुण्य गावे, ऋद्धि अयिती ते नर
 पावे ३ जे नरकु प्रभु शांति सहध, ते नरकुं क्या आरती नाही, जे कष्टु व छे सोही पुरे,

કુખ ઘરિ મિત્થા મતિ સુરે ૪ અક્ષય નિરજન જ્યેષ્ઠ પ્રકાશી પદ પર જતરો પ્રભુ
 વાસી સ્વામી સ્વાપ કષ્ટું નવિ જન્મ, ક્ષેત્રાં મુજ મન અચરજ વાપ. ૫ ઘર દીપે
 સગલી હલિવારા, ઇત્યા મોહ તણા ઠગ સારા નારી તણ સિવશુ રજ રામે, રાજ
 તજ્યો પણ સાદિય સ્ત્રીએ ૬ મદા જળવત ક્ષી? દેવ. કાવર કુચુ ન એક હલેય,
 ત્રિક સખજ પ્રભુ પાસ લક્ષીને ભિક્ષા આકાશી નામ ક્ષીને ૭ નિદક પુલકકુ સમ
 બાલક પણ સેવકકુ હે મુખધવક તણ પરિમક દુવા જનનાલક નામ જાતિયિ સવે
 સિદ્ધિ લાલક. ૮ સત્રુ મિત્ર સમ મિત્ર તણીને નામ દેવ અરિકત જ્યોતીને, સકળ જ્ય
 દિતવત ક્ષી? સેવક જ્યોતી મહાપદ રીને ૯ સત્તર નેલા હેન વલિર, કુવણુ એક ન
 માહે સરીરા મેર અચળ જિમ જતર જામી પણ ન રહે પ્રભુ એકજુ ઠામી ૧ એક
 કહે જિનજી સજ દેખે, પણ મુખનાતર કમકુ ન દેખે, રીસ વિના જાવીલ પરીજા સેના
 ઠટી ને જવદીસા ૧૧ માન વિના જન જાણુ મનાઇ પ્રાયા વિના સિવશુ સજ લાઇ
 મોહ વિના ગુણુ રક્ષિ મહીને ભિક્ષુ જાતે ત્રિગો સેવિને ૧૨ નિમ્મજપણે શિર જવ
 ધરાવે, નામ વર્તિ પણ ચમર ઠગાવે, અભયજાન ઘણા મુખ કારણુ, આજળ ચક્ર ચાપે
 અરિધારણુ. ૧૩. શ્રી જિનરાજ ઘાજ જ્યોતીને કમ' સેવોઠા મૂળ જ્યોતીને; મહાવિક
 સ પદ તીરથ ચાપે, લચ્છી પજ્યો દેખે નવિ જાપે. ૧૪ વિનવવત જનવત ક્ષાવે, નાહી
 કિસીકુ સિદ્ધ નમાવે, અકમનોઠા મિદ્ધ ધરાવે, પણ સેવન પદ પકળ ઠાવે ૧૫ રાજ
 નદિ પણ સેવક તારે દેવ નહિ નિમુલા સજ વારે તણ આરભ નિલ આતમ જાવે
 સિવ રમધુગિા સાથ ચકાવે. ૧૬ તેરા મદિમા અદમૂત ક્ષીને તેરા ગુણોઠા પર ના
 લીને ઘ પ્રભુ અપરથ સાહેજ મેરા, કુ મન મોદન સેવક તેરા ૧૭ ઘ રે ત્રિસોઠ તણો
 પ્રતિપળ કુ રે જનામ ઘ રે ઘાજ ઘ સરજુજન રાખત ધીરા, ઘ પ્રભુ તારક છે
 વઝ વારા ૧૮ ટુકિ સમેઠ વઝ બાજજ પાપે તે મરો કાલ અયો રે સવાયે. કરનેઠી
 પ્રભુ વિનવુ તમશુ ક્રોઠા કૃપા જનવરજી અમશુ ૧૯ જનમ મરણુના ભવ નિવાર, ભવ
 સાગરથી વાર ઉતારો, શ્રી હલિજીવુપુર મશુ સેહે, ત્યાં શ્રી શાંતિ સદા મન મેહે.
 ૨ પદસાવર ગુરુરામ પસાવા, શ્રી ગુણુ જાવર કહે મન ભાલ્યા ને નર નારી એક મિતે
 યાને, તે મનવર્જિત નિષ્ઠે પાવે. ૨૧

શ્રી જૈનમ સ્વામીનો ૭ ૬

વૌર જિનેશ્વર ૩૨ો સિખ જૈનમ નામ જ્યો નિસદ્ધિ જો કી? જૈનમનું જાન
 તેા પર વિદ્યેશ્વ નવે નિખાન. ૧ જૈનમ નામે શિરિવર જો મનવર્જિત દેહા કાવડે
 જૈનમ નામે નાવે રેજ જૈનમ નામે સવ જાવે. ૨ ને પરી વિશ્વા વક્રમ તજ નામે
 નામે કુકમ જુન પ્રેત નવિ મડે પ્રાણ, તે જૈનમના ક્ષ વજાજુ ૩ જૈનમ નામે નિમળ
 કાવ, જૈનમ નામે વાપે આવ, જૈનમ જિન ઠાસન સજ્યાર જૈનમ નામે જનજનકાર
 ૪ સાગ ઠગ મોરસ પુત પ્રોગ મનવર્જિત કાવઝ તમેજા પર મુખરજી નિમળ જિવ
 જૈનમ નામે પુત વિનીત ૫ જૈનમ ઉચો અવિચળ કાણુ જૈનમ નામ જ્યો જન જન,
 મોરા મરિર મર જમન જૈનમ નામે સાગ વિદાજુ ૬ પર પ્રવજન ધ્યાનથી નેક
 ૭ શ્રી પદોચિ વર્જિત ૩૩ વદિવગ માને ૪ ઠા રાજ, ને સેવે જૈનમના વાવ. ૭. જૈનમ

प्रथुम्मा पातके टणे, उत्तम नरनी संगत भणे, गौतम नामे निर्मण ज्ञान, गौतम नामे वधि वान. ८. पुन्यवत अवाधारो सहु, गुरे गौतमना गुणु छे णहु; उहे लावण्य समय करणेड, गौतम त्हे संपत्ति कोड ९ धृति

श्री चिंतामणी पार्श्वनाथनो छं:

(टोळा)

कल्पवेक्ष चिंतामणी, कामधेनु गुण, आणु, अक्षय अगोचर अग्रम गति, चिदानंद भगवान. १. परम ज्योति परमात्मा, निराकार क्षीरतार, निर्लय रूप ज्योतिसरूप पूरणु ध्रुव अपार २ अविनाशी साक्षीय धणी, चिंतामणी श्री पार्श्व, अरज करं कर णड के, पुरो वंछित आश. ३. मन चिंतीत आशा इणे, सकण सिद्धवे काम, चिंतामणीके जप जप, चिंता हरे ये नाम. ४. तुम सम मेरे के नही, चिंतामणी भगवान, येतनकी ओह विनती, दीने अनुभव ज्ञान. ५.

(चोपाध)

प्रायत देवलोक्षी आये, जन्म वणारसी नगरी पाये, अश्वसेन कुण मंडन स्वामी, नोडु जगडे प्रभु अतरजमी. ६. वामा देवी माताके जये, लंछन नाग इणी मणी पाये, शुभ काया नव हाथ वणालो, नील वरणु तनु निर्मण जालो ७. मानव यक्ष सेवे प्रभु पाय, पद्मवती देवी सुपदाय, धद्र यंद्र पारस गुणु गावे, कल्पवक्ष चिंतामणी पावे. ८. नित समरो चिंतामणी स्वामी, आशा पूरे अंतरजमी धन धन पार्श्व पुरीसादाणी, तुम सम जगमे के नही नाणी ९ तुमारो नाम सदा सुपकारी, सुभ छपणे हु य जय विसारी, येतनके मन तुमारो पास, मन वंछित पुरो प्रभु आश. १०.

(टोळा)

ॐ भगवत चिंतामणी, पार्श्व प्रभु जिनराय, नमो नमो तुम नामसे, रोग शोक भिट जय ११. वात पत हरे टणे, कइ नही आवे पास, चिंतामणी के नामसे, भिटे श्वास ओर भास १२ प्रथम दूसरो तीसरो, ताव चोथीयो जय, शणु णहोनेर हरे रहे, दाहर णाज न थाव. १३ विस्फोटक गड गुंभडा, केड अढारे हरे, नेत्र रोग सणु परिहरे, कठमाण यक्यूर १४. चिंतामणीके जपसे, रोग शोक भिट जय, येतेन पार्श्व नामके, समरो मन चित लाय. १५.

(चोपाध)

मन शुधे समरो भगवान जयजन्म चिंतामणी ध्यान, भूत प्रेत जय जवे हरे, जप जपे सुभ स पति पर १६ डाकणु शाकणु व्यंतर देव, जय नही लागे पारस सेव, जणयण थलयर छरपर जव धनेके जय नहि समरो पीव १७ वाध सिंढके जय नही होय, सर्प गोड आवे नहि डाय, वाट घाटमे रक्षा करे, चिंतामणी चिंता सणु हरे १८. टोणा टामणु जहु करे, तुमारो नाम लेता सणु करे, उग ईसीगर तस्कर होय, द्वेषी दुश्मन दुष्टज डाय १९ जय सम भागे तुमारो नाम, मन वछित पुरो सणु काम, जय निवारणु पूरे आश, येतन जप चिंतामणी पार्श्व २०.

(श्लोका)

त्रितामस्यै नामसे सत्स सिद्धवे काम, रात्र्य ऋद्धि रमणी भवे, सुभ सचरि
 लक्ष्मि दाम. २१ ह्य म्प रम पामक मये, लक्ष्मीशो नृद्धि पार पुत्र कश्च भजेण सद्य, धने
 सिव हरणार. २२ येतन सिवा हरण्यो नप न्योः प्रित कण, हर ऋणित पद माणो,
 उपने भकण माण २३ पारस नाम प्रकावधी वापे नण लक्ष्मि गान, भनवञ्चित सुभ
 उपने नित सभरो भनवान. २४ सवत अमारा उपरे ऋद्धिदोः परिभाषु, पेल युञ्ज
 दिन पत्रभी वार लनिभर लण्य. २५ पदे सुवे ल भावयु सुवे सद्य सिच काम, येतन
 सचरि लक्ष्मि भवे सभरो भन पत्र काम. २६

श्री साधु वचना प्रारम्भ

नमु अतत येवीशी, सपकारिके भक्तानी नेले आरभ्य क्षेत्रमा धात्री धमनी
 शीर. १ भदा अणुस्य ऋणि नर, यद वीर ने धीर, तीरक प्रवर्तावी, पक्षेण्य भनवण
 तीर २ सीमंभर प्रमुभ नपन्य तीर हर वीर्य, श्री आदी दीपमा भनवता नपदीस. ३
 ओकसे ने सिरोर उरुष्ट पदे नेगीस धन्य भेडा प्रसुष्ट तेदने नमातुं सीस ४ देवण्य
 डाम डेडी, लक्ष्मी नव डोम, मुनि दाम सत्सम डीडी, लक्ष्मी नवसत्सम डेड ५ विमरे
 विरेडे, भेडोरा तभरी धीर, भावे श्री वडु, दामे भवनी जेड. ६ येवीशी जिनना, सध्या
 मे नपुधर मोहसे ने नपन, वे प्रसुसु मुभकार. ७ जिन सत्सम नपके धन्य श्री
 वीर लक्ष्मि ८, नौतभरिडे नपुधर, वताभ्यो आसुड ८ श्री सपकारेवना, सारतदिके से
 पुत्र वेसज्य भन आसुडी सभम बिभे आहृष्ट. ९ देवण उपराभ्यु श्री देवणी हरणुव,
 अनयत दीपावी सध्या जेड १० श्री सारतेभरना कुमा परोपर आड
 आसुड नपदिके भेडोरा सिवपुर वाड. ११ श्री जिन अततना, ह्य पद असंभ,
 मुनि मुकने पक्षेण्य, दामि भमनी वड १२ धन्य कपिल मुनिवर, नमि नमु नपुधर
 नेले तत्सपु लाम्यो सत्सम रमणि परिवार. १३ मुनि नण हरिडीशी, सिच मुनीभर
 सार शुद्ध सभम पानी पाम्या भवनो पार. १४ वणि उसुकर राण, धीर भभजावती
 नार, भुमु ने नपड, तेदना दाम कुभार १५ भवे ऋद्धि छदिने वीषा सभम भार,
 छलु अनपकाणमा, पाम्या मोसु डार १६ वणि सवत राण हरणु ऋद्धिडे नप,
 मुनिवर वडभाणी, आपरो भारव डम १७ अरित्र छदिने नेदया सुभं पण, क्षत्रिराभ
 सपिपीभर नर्मा श्री सिच काम १८ वणि श्री सचरि राण रमणि सदि जेड, श्री
 मुकने पक्षेण्य, कुजने मोभा जेड १९ छलु अनसुरिपक्षीया आड राभ नप्य जेड,
 नणकड मुनीभर नर्मा पममे देवमोड २ इतासु कड राण, वीर वरिषा धरि भन,
 पडे छड डडयो दिवो उडाम नभेदान. २१. हरक ३ प्रमुभ यारे प्रत्येक शुद्ध. मुनि
 मुकने पक्षेण्य छन्या डम भदा लुद्ध. २२ धन्य भेड्या मुनिवर पुनपुत्र नगीस,
 मुनिवर अनधी छत्या रात्र ने रीस. २३. वणि समुद्रपाण मुनि राणेभती रडेभ,
 डीशे ने नैनम पाम्या सिवपुर जेम २४ प १ विन्मधीर मुनि, नपरो १ वणि नपु,
 श्री भर्तावाप / पक्षेण्य छे नरवाण. २५ श्री उतराभनवता जिनवरे नर्मा वभालु
 शुद्ध भने भावे, भनमे धीर / आसु. २६ वणि भडक सन्यासी राभ्यो नौतम रोड

श्री जैन त-त्व प्रकारा

महावीर सभी, पच महाव्रत लेख २७. तप कंठ्यु करीने, ओंसी आपणी देह, गया
 अभ्युत देवलोके, अवि देशे भव छेह २८. वणि ऋषभदत्त मुनि शैठ सुदर्शन सार,
 विवरान् ऋषीश्वर, धन्य गंगिय अणुगार, २९ शुद्ध सयम पाणी, पाम्या देवण सार,
 ओ यारे मुनिवर, पडोल्या मोक्ष भोजार. ३० भगवती माता, धन धन सती देवानंदा;
 वणि सती न्यति, छोड दिया घर इंधा. ३१ सति मुकते पडोल्या, वणी ते वीरना नंद,
 महासति सुदर्शना, धणी सतीमोना वृंह उर वणि कार्तिक शैठे, पडिमा वडि शुरवीर.
 नभ्यो महारा उपर, तापस जगती भीर ३३ पछी यारित्र लीधुं, मित्र ओक सहस्र
 आठ धीर; मरी हुवा शकेन्द्र, अवि देशे भव तीर ३४ वणि राय उदायन दियो
 भाणेजने राज, पछी यारित्र लधने, सार्था आतम काज ३५ गंगदत्त मुनि आणुं
 तारणु तारणु जडाज, मुनि कौशस्थ रोडो दियो धणाने साज उं धन्य मुनक्षत्र
 मुनिवर, सर्वानुभूति अणुगार, आराधिक हुधने, गया देवलोके भोजार ३७.
 अवि मुगते नशे, वणी सिद्ध मुनीश्वर सार, भीज पण्य मुनिवर,
 भगवतीमा अधिकार. ३८ त्रेणिकने भेटो, भोटो मुनिवर मेध तण, आठ अंतैरि,
 आपयो मन सवेग उले वीरपे' व्रत लधने, आंधी तपनी तेग, गया विन्य विमाने,
 अवि देशे शिव वेग. ४० धन्य यावर्या पुत्र, तण अत्रीशे नार; तेनी साथे नीकण्या,
 पुरुष ओक डणर ४१. शुद्धेव संन्यासी, ओक सहस्र शिष्य धार, पंचशयशु शैलक,
 लीमो संयम भार ४२ सर्व सहस्र अदाध, तया जेवने तार, पुंडरागरी उपर कियो
 पादोपगमन संथार ४३ आराधिक हुधने, डीधो जेवो पार, हुवा भोटो मुनिवर नाम
 लीया निरतार ४४. धन्य जिनपाण मुनिवर, दाय धनावा साध; गया प्रथम देवलोके,
 मोक्ष नशे आराध. ४५. मस्विनाथना छ मित्र, महाजण प्रमुभ मुनिराय सवे' मुकते
 सीधान्या, भोटो पदवी पाय ४६. वणि जिनशत्रु राज, सुखुद्धि नामे प्रधान, पोते
 यारित्र लेधने, पाम्या मोक्ष निधान ४७ धन्य तेतसि मुनिवर दियो छकाय अजेधान,
 पोदिला प्रतिभोष्या, पाम्या देवणराज ४८ धन्य पांचे पांडव, तण द्रौपदी नार, स्थि-
 वरनी पासे, लीधो सयम भार ४९ श्री नेमि वंदनने, ओहवे अभिग्रह डीध, मास
 मासभमण्य तप, शैत्रु न्य जध सिद्ध. ५० धर्मघोष तथा शिष्य, धर्मज्ञि अणुगार;
 डीडीमोनी करण्य, आणी द्या अपार. ५१ कडवा तुंआने, डीधो सधेजो आहार,
 सर्वार्थसिद्ध पडोल्या, अवि देशे भव पार ५२. वणी पुंडरिक राज, कुंडरिक उगीयो
 नण्य, पोते यारित्र लेधने, न धाली धर्ममा हाण्य ५३. सर्वार्थसिद्ध पडोल्या, यवी देशे
 निरवाण्य, श्री गतासत्रमा, जिनवर कर्था वपाण्य ५४ गौतमादिक कुवर, सगा अदारे
 भ्रात, सर्व अघकविण्य सुत, धारिणी न्यारी मात ५५ तण आठ अंतैरि, काडी
 दीक्षानी वात, यारित्र लधने, डीधो मुकितने साथ ५६ श्री अनेकसेनादिक, छये सहोदर
 भाय, वसुदेवना नदन, देवडी न्यारी माय ५७ लदीलपुर नगरी नाग गाहावाध नण्य,
 सुणसा धेर वधीया, सांभणी नेमिनी वाण्य ५८. तण अत्रीस अंतैरि, नीकणीया छटकाय,
 नण कुभेर सभाण्य, नेथ्या श्री नेमिना पाय ५९ करी छठ छठ पारण्य मनमे वैराज्य
 वाय, ओक मास संथारे, मुकित जिरान्या नय ६० वणी दारक सारण्य, सुमुभ्य कुमुभ्य
 मुनिराय, वणी कुभर अनादष्टे, गया मुकितगढमाय. ६१ वसुदेवना नदन, धन्य धन्य

कल्पसुखाभाज इये अति सुख, कलावत वष भाज, इर श्री नेमि समीपे, उग्रयो मेळ
 व लला, बिष्टुनी पंडिता मया मसासु मकाभाज इठ देवी सेतमिष डोयो, मरुते गंधी
 पाज, पेरतल्या पीरा, शिर हविषा कसरराज इ४ मुनि नवर न मदी मेरी मननी
 लला, फरीसक सळीने मुक्ति मया तकाज. इ५. मन लली मयाणी, ववयावदि सध,
 सांग ने प्रमुमन अनिशक साधु कथाध इ६ वजी सुख्यरेमि इनेमि, कस्की हीधी
 निजाध, इते मुक्ते पडोल्या, निनवर वयन आराध इ७ मन कसुनमानी मियो कडाक इर,
 वीरये मत सेठने सख्यवदि कुवा इ १८ करी उठ उठ पारव्या क्षमा करी वारपुः ७
 भासनी भांडी, कथं विवा अक्यूर इ६ कुवर कथमुते दाडा भौतभस्वाम, सुखि वीरनी
 वासुी, हीषी वचम काम उ अरित्र सेठने पडोल्या शिवपुर हाथ, पुर आदि मयाध
 कत कसक मुनि नाम. उ१ वजी इभ्यरावनी कत्रमदिधी आड, पुत्र वडु इये कल्या
 पुष्यना इड उर लक्ष्मण सतिर्षा टल्यो कुभ स्याड, पडोल्या शिवपुरमे, जे उ
 सत्रनो पाड उ३ अश्विनी रसुी, हाडीआदि लसु इते पुत्र विरोजे, साक्षणीने वीरनी
 वासु उ४ मदनभाजापि सधम सेठ कुवा कसु, तप करी देड अश्वी पडोल्या उ नि-
 वासु, उ५. नाडिके तेरे अश्विक नृपनी नार सभनी मदनभाजापि हीषी सधम आरे
 उ६ अेक मास सवार पडोल्या मुक्ति मोडार, जे नेवु लखनो कतकामा अधिकार उ
 अश्विकना नेडा, लक्षिवादि तेचीस, वीरये मत सेठने, पल्यो निम्बावीस, उ८ तप कसु
 करीने पूरी मना लगीस, देवसेठे पडोल्या मेळी लसे तछ रीस उ७ गाडिना मनो वछ
 मनीशे नार मकावीर समीपे, हीषी सधम वार. ८ करी उठ उठ पारव्या, लामनिष वियज
 आडार श्री वीरे वभासया, मन मनो कसुआर. ८१ अेक मास सवार कर्वाष सिद्ध पडुत
 मडविदेड क्षेत्रमा करी कवनो कत. ८२. पलाती रीते कुवा नवे सत, अनुचरोत्पाठार्थ
 कथी मया कस्यत. ८३ सुनाकु प्रमुभ, पात्र भयसे नार तछ वीरये हीषी पम
 मडामत सार ८४ अरित्र सेठने पण्ण निरुतवार, देवसेठे पडोल्या, सुभविषी अधि-
 कार. ८५. अश्विकना पीत्र पौमईक कुवा मस. वीरये मत नेठने, कडयो देडनो मस ८६ सधम
 आराधी देवसेठार्थ लठ वठ, मडविदेड क्षेत्रमा मेळी लसे सेठ लस. ८७. ललादना
 नदन निवधार्थे कुवा नार तछ पयस कतेठरी, त्याज मियो ससार. ८८ सकुनेमि
 कथिपे, वार मडामत हीध सर्वाथसिक पडोल्या, डेसो विदेडे सिद्ध ८६ मनो ने सागि-
 कड मुनीस्वरेनी नेड नारीनां कथन, तरेकसु नाभ्या मेळ, इ पर कुडुम कथीसे,
 मन कथननी डेड गाळ मासअधसु तप टण्णते कवनो जेड. इ१ श्री सुभम स्वामीना
 सिध, मन मन लसुरवाम तछ आड अरेठरी मला पीता मन धाम. इ२ प्रकथार्थे
 तारी पडोल्या शिवपुर हाथ सत्रे प्रवतीची लजयां सभ्यु नाम. इ३ मन इडसु मुनि
 वर इभ्यरावना नड, शुद्ध अकिमक घारी टाणी दिसे कप इ इ. इ४ वणि अथेक सपिनी
 देड कतारी भाव फरीसक सळीने, कप हेरा विवा टाण. इ५. वणिअथेक सपिना, दुवा पथसे
 सिध, पडुीमो पील्या मुक्ति मया तछ रीस. इ६ सभूतिविभव सिध, भदगाडु मुनि-
 राव मोड पुत्रधारी मडयुम व्यापये हाथ इ७. वणि आर्धुमार मुनि स्वबिअ
 नदिसेसु अरश्विक कथमुतो मुनीस्वरेनी मस. इ८ अश्विक लाल मुनिवर, सभ्या

अध्यायीय लाभ, उपर सदस्त्र अस्ताणीस, सूत्र परंपरा लाभ ८८. षोडश उत्तम वांशो, मोठे जयन्ता राभ, उधाडे मुभ जोह्या, पाप जागे छम लाभ १०० धन्य मरुदेवी माता, ध्याये निर्भण ध्यान, गज होटे पाये, निर्भण देवणज्ञान १०१ धन्य आदीश्वरनी पुत्री, अह्ना सुदरी दाय, यारिन लेधनि, मुकित गया सिद्ध होय, १०२ योवीशे जिननी, वडी शिष्याणी योवीश, सती मुज्जे पडोल्या, पूरी मन जगीश १०३ योवीशे जिननां सर्व साधवी सार, अस्ताणीय लाभ ने, आठमे सितोर उगार. १०४. येजानी पुत्री, राभी धर्मशु प्रीत, राग्नेमती विन्या, भृगावती सुविनीत. १०५ पद्मावती मयपुरेडा, द्रौपदी दमयंती सीत; हंवादिह सतीयो, गछ नन्भारे अत. १०६. योवीशे जिनना, साधु साधवी सार, गर्वा मोक्ष देवलोडे, दुदये राभो धार. १०७ छल्य अदी द्वीपमां, धरडा तपसी भाण, शुद्ध पय मदानतधारी, नमो नमो नल्यकाण. १०८. ओ यतियो सतियोनां, लीजे, नित्य प्रते नाम, सुद मनथी ध्यावे. ओद तरलुनो ठाम. १०९ ओ यतियो सतीयोशुं, राभो उज्जवण भाव, कडे ऋषि नेभव, ओद तरलुनो दाव. ११०. संवत अठार ने, वर्ष साते शिरदार, शहेर अलवार भाडी, ओद कतो अधिदार. १११.

धृति श्री साधु वंदना समाप्त.

श्री श्रवराशिनी सज्जाय.

दुवे राणी पद्मावती, श्रवराशि जभावे, जल्यपल्युं जगते भलुं, ओणीवेणाओ आवे, ते मुज्ज भिच्छा मि दुक्कउ १ अरिहंतनी साभ, जे मे श्रव विराधिया, योराशी लाभ. ते मुज्ज २. सात लाभ पृथ्वी तल्या, साते अपकाय, सात लाभ तेउ कायनां, साते वणी पाय, ते मुज्ज ३. दस लाभ प्रत्येक वनस्पति, यउडे साधारण्य, भी ती यौरदि श्रवना, जे जे लाभ विचार. ते मुज्ज ४ देवता तिर्यय नारडी, यार यार प्रकाशी, यउद लाभ मनुष्यना, ओ लाभ योर.शी ते मुज्ज ५. छल्य जवे परजवे सेवियां, जे पाप अठार, त्रिविधे त्रिविधे करी परिहर, दुर्गतिनां दतार ते मुज्ज ६ हिंसा क्रीधी श्रवनी मोह्या भृयावाह, दाय अदतादानना, भैथुन उन्माह. ते मुज्ज ७ परिग्रह भेणयो कारभो, क्रीधो क्रोध विशेष, मान माया लोभ मे क्रीयां, वणी राग ने द्वेष ते मुज्ज ८ कणह करी श्रव दुहण्या, क्रीधा कुडां क्य क, निदा क्रीधी पारकी, रति अरति निशक ते मुज्ज ९ याडी क्रीधी पारकी, क्रीधो थापण्य भोसो, कुयुर कुद्वे कुधर्मनो, अलो आप्यो भरसो ते मुज्ज १० जाडक्रीने जवे मे क्रीयां, श्रवना धात, यडीमार जवे यरकलां, मार्यां हिनरात ते मुज्ज ११ जाल मुह्लाने जवे, पढी मत्र कडोर, श्रव अनेक जवले किया क्रीधा पाप अधार. ते मुज्ज १२. माछीने जवे माछलां, आह्यां जणवास, धीवर नील काणी जवे, भृग पाड्या पास ते मुज्ज १३. डोटवाणने जवे मे किया, आकरा कर दउ, अधीवान. मराविया, डारडा छडी दउ ते मुज्ज १४ परमाधामीने जवे, क्रीधां नारडी दु.भ; छेदन बेदन वेदना, ताउन अति तिष्ण. ते मुज्ज १५ कुंभारने जवे मे किया, नीमाह, पयान्या, तेही जवे तल पीलिया, पाये पिउ जराव्या ते मुज्ज १६ डाणी जवे हण जेडीया झुड्या पृथ्वीनां पेट, सड निदान किया धर्षा, दीधा अणद यपेट ते मुज्ज १७. माणी

ਮਾਥਰ

ਕ੍ਰ. ਸੰ.	ਸੁਰੱਖਿਅ ਕ. ਮੀ	ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕ. ਮੀ	ਨੋਡਰਸਟੀ ਕ. ਮੀ	ਪੋਰਸਟੀ ਕ. ਮੀ.	ਐ ਪੋਰਸਟੀ ਕ. ਮੀ	ਤਬਲੂਪੋਰਸਟੀ ਕ. ਮੀ
੧	੭ ੧੧	੬ ੪੯	੭ ੫੯	੧੦ ੬	੧੩ ੦	੧੫ ੫੪
੫	੭ ੭	੬ ੫੧	੭ ੫੫	੧੦ ੩	੧੨ ੫੯	੧੫ ੫੫
੧੦	੭ ੩	੬ ੫੩	੭ ੫੧	੧੦ ੧	੧੨ ੫੮	੧੫ ੫੫
੧੫	੬ ੫੮	੬ ੫੫	੭ ੪੬	੯ ੫੭	੧੨ ੫੭	੧੫ ੫੭
੨੦	੬ ੫੪	੬ ੫੬	੭ ੪੨	੯ ੫੫	੧੨ ੫੫	੧੫ ੫੭
੨੫	੬ ੪੮	੬ ੫੯	੭ ੩੬	੯ ੫੧	੧੨ ੫੪	੧੫ ੫੭
੩੦	੬ ੪੩	੭ ੦	੭ ੩੧	੯ ੪੭	੧੨ ੫੨	੧੫ ੫੭

ਬੋਮੀਲ

ਕ੍ਰ. ਸੰ.	ਸੁਰੱਖਿਅ ਕ. ਮੀ	ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕ. ਮੀ	ਨੋਡਰਸਟੀ ਕ. ਮੀ	ਪੋਰਸਟੀ ਕ. ਮੀ.	ਐ ਪੋਰਸਟੀ ਕ. ਮੀ	ਤਬਲੂਪੋਰਸਟੀ ਕ. ਮੀ
੫	੬ ੪੨	੭ ੦	੭ ੩੦	੯ ੪੭	੧੨ ੫੧	੧੫ ੧੫
੧	੬ ੩੮	੭ ੨	੭ ੨੬	੯ ੪੪	੧੨ ੫੦	੧੫ ੫੬
੧੦	੬ ੩੫	੭ ੨	੭ ੨੩	੯ ੪੨	੧੨ ੪੯	੧੫ ੫੬
੧੫	੬ ੩੦	੭ ੫	੭ ੧੮	੯ ੩੯	੧੨ ੪੮	੧੫ ੫੭
੨੦	੬ ੨੫	੭ ੮	੭ ੧੩	੯ ੩੬	੧੨ ੪੭	੧੫ ੫੮
੨੫	੬ ੨੧	੭ ੯	੭ ੯	੯ ੩੩	੧੨ ੪੫	੧੫ ੫੭
੩੦	੬ ੧੮	੭ ੧੧	੭ ੬	੯ ੩੧	੧੨ ੪੫	੧੫ ੫੯

ਭੰਡੂਆਰੀ

ਕ੍ਰ. ਸੰ.	ਸੁਰੱਖਿਅ ਕ. ਮੀ	ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕ. ਮੀ	ਨੋਡਰਸਟੀ ਕ. ਮੀ	ਪੋਰਸਟੀ ਕ. ਮੀ	ਐ ਪੋਰਸਟੀ ਕ. ਮੀ.	ਤਬਲੂਪੋਰਸਟੀ ਕ. ਮੀ
੧	੭ ੨੭	੬ ੧੪	੮ ੧੫	੧੦ ੯	੧੨ ੫੧	੧੫ ੩੩
੫	੭ ੨੮	੬ ੧੬	੮ ੧੬	੧੦ ੧੦	੧੨ ੫੨	੧੫ ੩੪
੧੦	੭ ੨੯	੬ ੨੦	੮ ੧੭	੧੦ ੧੨	੧੨ ੫੫	੧੫ ੩੮
੧੫	੭ ੩੦	੬ ੨੩	੮ ੧੮	੧੦ ੧੩	੧੨ ੫੭	੧੫ ੪੧
੨੦	੭ ੩੦	੬ ੨੬	੮ ੧੮	੧੦ ੧੪	੧੨ ੫੮	੧੫ ੪੨
੨੫	੭ ੨੯	੬ ੩੦	੮ ੧੭	੧੦ ੧੪	੧੩ ੦	੧੫ ੪੬
੩੦	੭ ੨੭	੬ ੩੩	੮ ੧੫	੧੦ ੧੪	੧੩ ੦	੧੫ ੪੬

ਭੰਡੂਆਰੀ

ਕ੍ਰ. ਸੰ.	ਸੁਰੱਖਿਅ ਕ. ਮੀ	ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕ. ਮੀ	ਨੋਡਰਸਟੀ ਕ. ਮੀ	ਪੋਰਸਟੀ ਕ. ਮੀ	ਐ ਪੋਰਸਟੀ ਕ. ਮੀ.	ਤਬਲੂਪੋਰਸਟੀ ਕ. ਮੀ
੧	੭ ੨੭	੬ ੩੫	੮ ੧੫	੧੦ ੧੪	੧੩ ੧	੧੫ ੪੭
੫	੭ ੨੫	੬ ੩੭	੮ ੧੩	੧੦ ੧੩	੧੩ ੧	੧੫ ੪੯
੧੦	੭ ੨੩	੬ ੩੯	੮ ੧੧	੧੦ ੧੨	੧੩ ੧	੧੫ ੫੦
੧੫	੭ ੨੦	੬ ੪੩	੮ ੮	੧੦ ੧੧	੧੩ ੧	੧੫ ੫੧
੨੦	੭ ੧੭	੬ ੪੫	੮ ੫	੧੦ ੯	੧੩ ੨	੧੫ ੫੫
੨੫	੭ ੧੪	੬ ੪੮	੮ ੨	੧੦ ੮	੧੩ ੧	੧੫ ੫੪
੩੦	੦	੦	੦	੦	੦	੦

